

ਵਾਰਾਂ
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ
ਸਟੀਕ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਠਵੀ ਦਿੱਲੀ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ

—ਅਰਥਾਤ—

ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਟੀਕ

ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸਮੇਤ ਮੁਕੰਮਲ

—ਜਿਸ ਦਾ ਟੀਕਾ—

ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਡਿਤ

ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਡਾਕਟਰ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਨੇ ਸੰਸੋਧਨ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।

VARAN BHAI GURDAS STEEK
Bhai Vir Singh

© ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ - ਮਾਰਚ 2002

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ,
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪ੍ਰਿੰਟਰ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੈਸ,
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ,
ਗੋਲ ਮਾਰਕਿਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਭੇਟਾ :

ਬੇਨਤੀ!

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਟੀਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਦੂਸਰੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਓਹ ਭੇਤ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਭਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੇਤਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਖੋਲ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਪਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਗਯਾਤ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਯਾਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਬੜੇ ਲਾਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਸੇਵਾ ਵਜੋਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਕੁਝ ਪੜਤਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਛਪਣੇ ਨਿੱਤ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਛ ਫਰਮੇ ਛਪੇ ਆਪ ਨੇ ਵੇਖੇ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ੋਕ! ਕਿ ਸਾਰੀ ਛਪੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

1 ਅਗਸਤ 1911

ਆਪਦੀ ਇਹ ਆਖਰੀ ਯਾਦਗਾਰ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸ਼ੈ ਨਗਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਵੇਰ ਅਗੇ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਮੁਕੰਮਲ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ (ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਇਕ ਅਤੀ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਨਾਲ ਸੋਧਕੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ।

ਦਸੰਬਰ 1951ਈ:

ਅਗਲੀਆਂ ਛਾਪਾਂ ਛੇਵੀਂ ਛਾਪ ਦੀ ਹੀ ਨਕਲ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,

13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1997

ਸੂਚੀ ਪੱਤ੍ਰ

ਵਾਰ		ਪੰਨਾ	ਵਾਰ		ਪੰਨਾ
ਵਾਰ	ਪਹਿਲੀ	੧	ਵਾਰ	ਬਾਈਵੀ	੩੩੯
ਵਾਰ	ਦੂਜੀ	੪੫	ਵਾਰ	ਤੋਈਵੀਂ	੩੫੫
ਵਾਰ	ਤੀਜੀ	੫੬	ਵਾਰ	ਚਉਵੀਵੀਂ	੩੭੧
ਵਾਰ	ਚਉਥੀ	੭੦	ਵਾਰ	ਪੰਝੀਵੀਂ	੩੮੯
ਵਾਰ	ਪੰਜਵੀਂ	੮੪	ਵਾਰ	ਛੱਬੀਵੀ	੪੦੨
ਵਾਰ	ਛੇਵੀਂ	੯੮	ਵਾਰ	ਸਤਾਈਵੀਂ	੪੨੭
ਵਾਰ	ਸੱਤਵੀਂ	੧੧੧	ਵਾਰ	ਅਠਾਈਵੀਂ	੪੪੨
ਵਾਰ	ਅੱਠਵੀਂ	੧੩੯	ਵਾਰ	ਉਨੱਤੀਵੀਂ	੪੫੫
ਵਾਰ	ਨਉਵੀ	੧੪੧	ਵਾਰ	ਤੀਹਵੀਂ	੪੬੯
ਵਾਰ	ਦਸਵੀਂ	੧੫੪	ਵਾਰ	ਇਕੱਤੀਵੀਂ	੪੮੨
ਵਾਰ	ਗਯਾਰਵੀਂ	੧੭੪	ਵਾਰ	ਬੱਤੀਵੀਂ	੪੯੫
ਵਾਰ	ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ	੧੯੬	ਵਾਰ	ਤੇਤੀਵੀਂ	੫੦੮
ਵਾਰ	ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ	੨੧੨	ਵਾਰ	ਚਉਤੀਵੀਂ	੫੨੩
ਵਾਰ	ਚਉਧਵੀਂ	੨੩੦	ਵਾਰ	ਪੈਂਤੀਵੀਂ	੫੩੭
ਵਾਰ	ਪੰਦ੍ਰਵੀਂ	੨੪੨	ਵਾਰ	ਛੱਤੀਵੀਂ	੫੫੨
ਵਾਰ	ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ	੨੫੭	ਵਾਰ	ਸੈਂਤੀਵੀਂ	੫੬੫
ਵਾਰ	ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ	੨੭੧	ਵਾਰ	ਅਠੱਤੀਵੀਂ	੫੮੮
ਵਾਰ	ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ	੨੮੮	ਵਾਰ	ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ	੬੦੧
ਵਾਰ	ਉੱਨੀਵੀਂ	੩੦੪	ਵਾਰ	ਚਾਲੀਵੀਂ	੬੨੦
ਵਾਰ	ਵੀਹਵੀਂ	੩੧੬	ਵਾਰ	ਇਤਾਲੀਵੀਂ	੬੩੫
ਵਾਰ	ਇਕੀਹਵੀਂ	੩੨੭			

ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

[ਸਟੀਕ]

ਵਾਰ ੧.

ਦੋਹਾ-ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਦ ਬੰਦਿ ਜੁਗ, ਪੰਥ ਹੇਤ ਨਿਰਧਾਰ।
 ਵਾਰਨ ਕੀ ਟੀਕਾ ਕਰੋਂ ਖਗ ਨਭ ਗਤਿ ਅਨੁਹਾਰ ॥੧॥
 ਕਹਾਂ ਗਿਰਾਂ ਗੁਰਦਾਸ ਕੀ ਕਹਿ ਸਠ 'ਹਰੀ, ਹਜ਼ੂਰ*'।
 ਫੂਸ ਨਾਵ ਪਰ ਚਢਿ ਚਹਤਿ ਤਰਣਿ ਜਲਧਿ ਭਰਪੂਰ ॥੨॥
 ਕਰ ਪਸਾਰ ਬਾਮਨ ਲਹਤਿ ਹਾਸ ਉਚ ਫਲ ਹੇਤ।
 ਹਸਿ ਹੈਂਤਿਮ ਕਵਿ ਜਨ ਸਕਲ ਲਖਿ ਮਮ ਬੁੱਧਿ ਅਚੇਤ ॥੩॥

੧. ਪਉੜੀ [ਮੂਲ ਮੰਗਲਾਚਰਣ]

ਆਰੰਭੇ ਹੋਏ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਲਈ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ਪਹਿਲੇ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕੁ ਬਿਛੁਛ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਬਿਛੁਛ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੱਢ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਤ ਜਾਣਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਕਹਿਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

- ੧ ਨਮਸਕਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋ ਸਤਿਨਾਮ ਜਿਸ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ।
- ੨ ਭਵਜਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਕੇ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ।
- ੩ ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਉ ਕਟਿਆ ਸੰਸਾਰੋਗ ਵਿਯੋਗ ਮਿਟਾਇਆ।
- ੪ ਸੰਸਾਰਿ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਵਿਚਿ ਦੁਖ ਸਬਾਇਆ।
- ੫ ਜਮਦੰਡ ਸਿਰੋਂ ਨਾ ਉਤਰੈ ਸਾਕਤ ਦੁਰਜਨ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ।
- ੬ ਚਰਨ ਗਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਸਤਿ ਸਬਦ ਦੇ ਮੁਕਤ ਕਰਾਇਆ।
- ੭ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਿ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦਿੜ੍ਹਾਇਆ।
- ੮ ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥ ੧ ॥

{ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ = ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ।

ਸਬਾਇਆ = ਸਾਰੇ।

{ ਭਾਉ ਭਗਤਿ = ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ।

ਗੁਰਦੇਵ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ।

ਅਰਥ-੧. ਗੁਰਦੇਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ-ਨੂੰ (ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ੨. (ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਮੰਨਣ ਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ (ਵਿਖੇ ਰੁਤੇ ਜਾਣ) ਥੋਂ ਕੱਢਕੇ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ (ਕਹੀਏ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਦਿੱਤਾ।

*ਹਰੀ ਹਜ਼ੂਰ-ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਯਾਨੀ ਦੀ ਕਾਵਯ ਦੀ ਛਾਪ ਸੀ।

੩. ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਰੋਗ ਤੇ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਸੰਸਾ ਬੀ ਪੱਤਾ ਹੋਇਆ । ੪. ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸੰਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਨਮ ਮਰਣ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ (ਇਸੇ) ਵਿਚ ਹਨ । ੫. ਜਮ ਦਾ ਦੰਡ ਸਿਰੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਕਤਾਂ ਤੇ ਦੁਰਜਨਾਂ ਨੇ (ਏਵੇਂ) ਜਨਮ (ਪਦਾਰਥ) ਗਵਾ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੬. (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੀਤੀ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦੇਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੭. (ਓਹ ਲੋਕ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਗੁਰਪੁਰਬ, ਨਾਮ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਆਪ) ਦਿਤ੍ਰ ਕਰਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੮. ਜਿਹਾ ਬੀਜ (ਕੋਈ ਬੀਜੇ) ਤਿਹਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵਾਰਥ—ਜੇਹੜੇ ਉਕਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਨਾਮ, ਦਾਨਾਦਿ ਅਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਲ ਭੀ ਸੁਭ ਹੀ ਲੈਣਗੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਉਮਰ ਦੀ ਰਾਤ ਗੁਜਰ ਜਾਉ। ਜਿਹਾ ਕਿ—

ਸੰਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩—੫੮]
 ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਉੱਜਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਦੁਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸੁਰਖਰੂ ਰਹਿਣਗੇ । ਜਿਹਾ :—
 ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਮੁਖੁ ਉੱਜਲਾ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫—੮੧]
 ਦੋਹਾ ਨਵੀਨ—ਲਗਤ ਛੁਹਾਰਾ ਕਹੋ ਕਬ, ਲਕਰੀ ਸੰਗ ਕਨੇਰ ।

ਰਖ ਮਨ ਆਸ 'ਹਜੂਰ ਹਰਿ' ਦੇਹੈਂ ਬੀਜ ਜੁ ਕੇਰ ॥੧॥

ਅਰਥ—ਕਨੇਰ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਕਦੀ ਛੁਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੂ, ਜੋ ਬੀਜ ਕੇਰੇਂਗਾ (ਬੀਜੇਂਗਾ) ਉਸੇ ਦੀ ਆਸਾ ਰੱਖ ।
 ਨੋਟ—ਚਾਰ ਅਨੁਬੰਧ :—

੧. ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਗਯਾਨ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਹੈ ।
  ੨. ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ।
  ੩. ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਸੰਪੰਨ ਸੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ।
  ੪. ਵਿਖਯ ਅਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਯ ਅਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਭਾਵ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੂਚਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਏਹ ਚਾਰ ਅਨੁਬੰਧ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੂਚਨ ਕਰਾਏ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਨੁਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਵਿਵੇਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਪਰਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਕਤ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਅਰ ਚਾਰ ਅਨੁਬੰਧ ਸੂਚਨ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

੨. ਪਉੜੀ [ਜਗਦੁਤਪਤੀ] ।

੧ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਸਾਸ ਨ ਮਾਸ ਸਨ ਅੰਧ ਧੰਧ ਕਛੁ ਖਬਰ ਨਾ ਪਾਈ ।

੨ ਰਕਤਬਿੰਦ ਕੀ ਦੇਹ ਰਚਿ, ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੀ ਜੜਤ ਜੜਾਈ ।

ਸਾਸ = ਸਾਹ । ਮਾਸ = ਸਰੀਰ । ਜੜਤ = ਜੜਾਉ ।

ਅਰਥ—੧. ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ (ਜਦੋਂ) ਸਾਹ ਤੇ ਮਾਸ (ਕੁਝ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਤਦੋਂ) ਅੰਧ ਧੰਧ (ਹਨੇਰ ਘੁੰਮ ਘੇਰ ਸੀ) ਕੁਝ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ੨. (ਮਾਤਾ ਦੇ) ਲਹੂ ਤੇ (ਪਿਤਾ ਦੇ) ਬੀਰਜ ਦੀ ਦੇਹ ਬਣਾਕੇ (ਉਸ ਨੇ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੜਾਉ ਜੜ ਦਿੱਤਾ । (ਅਗੇ ਤਤਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:—)

੩ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋਂ ਜਉੜੀ ਧਰਤੀ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਈ ।

ਪੰਤਮਿ ਵਿਚਿ ਆਕਾਸ ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਛਟਮੁ ਅਦਿਸਟੁ ਸਮਾਈ ।

[ਬੈਸੰਤਰੋ = ਅਗਨੀ]

੩. ਵਾਯੂ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਤੇ ਚੌਥੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ੪. ਪੜਵਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਛੀਵਾਂ (ਆਪ) ਕਰਤਾ ਗੁਪਤ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ) ਬੈਠ ਗਿਆ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇਕੇ ਚਲਾਵੇ)।

੫ ਪੰਚ ਤਤ ਪੰਚੀਸਿ ਗੁਣਿ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਮਿਲਿ ਦੇਹ ਬਣਾਈ।

੬ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਲਿਤੁ ਕਰਿ ਆਵਾਗਉਣੁ ਚਰਿਤੁ ਦਿਖਾਈ*।

੭ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਉਪਾਈ ॥ ੨ ॥

੫. ਪੰਚ ਤੱਤ ਤੇ ਪੰਝੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਾਂ (ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ) ਸਤ੍ਰੁ (ਸਨ), ਮੇਲ ਕੇ ਮਿਤ ਬਣਾਕੇ ਦੇਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। (ਭਾਵ ਅੱਗ, ਪਾਣੀ, ਮਿਟੀ, ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸ਼ੀਂਹ ਬਕਰੀ ਵਾਂਗੂ ਸਨ ਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿਤੇ)। ੬. (ਚਾਰ) ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਤਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ, ਤੇ ਚਾਰ) ਬਾਣੀਆਂ (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮੱਧਮਾ, ਬੈਖਰੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਚਲਾਉ ਕਰਕੇ ਆਵਾਗੋਣ ਦਾ ਚਰਿਤੁ ਦਿਖਾਇਆ। ੭ ਐਉਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਰਚ ਦਿਤੀਆਂ।

ਭਾਵਾਰਥ—ਇਹ ਅਨਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੌੜ੍ਹ ਦੇ ਬੀਉ ਵਾਂਗੂ ਪਹਿਲੇ ਕਰਮ ਕਿ ਸਰੀਰ, ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ “ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥” ਨੈਯਾਯਕ ਪਰਮਾਣੂਆਂ ਥੋਂ, ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਰਥਾਤ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਵੇਦਾਂਤੀ ਮਾਯਾ ਥੋਂ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰਯੰਭੂਮਨ ਤੇ ਸਤ੍ਰੁਪ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਕਤ ਬਿੰਦ ਥੋਂ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਘੋੜਾ ਘੋੜੀ ਆਦਿ ਸਾਰੀ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਨਰ ਮਾਦਾ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਸਭ ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੀ ਹੈ। ਕਰਮ ਚੇਤਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਸੂਨਵਾਦੀ ਸੰਕਾ ਕਰੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਗਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੂਨ ਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ “ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਪੁੰਪੂਕਾਰਾ” ਅਰਥਾਤ ਅਨਗਿਣਤ ਸੂਨ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇ ਸੂਨ ਹੀ ਆਤਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣੇ? ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੂਨ ਦਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਕੌਣ ਹੋਊ? ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਸੂਨ ਦਾ ਸਾਖੀ ਸਤਿ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਅੰਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ਬਸ ਉਹੀ ਸੂਨ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੀ ਨਿਆਰਾ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਰਚਕੇ ਸਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਸਾਰੇ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਸੂਨ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਮਤ ਖੰਡਨ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਮ ਜੋਨੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੩. ਪਉੜੀ (ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ)।

੧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮੁ ਜਨਮੁ ਸੁ ਮਾਣਸਿ ਦੇਹੀ।

੨ ਅਖੀ ਵੇਖਣੁ ਕਰਨਿ ਸੁਣਿ ਮੁਖਿ ਸੁਭ ਬੋਲਣੁ ਬਚਨੁ ਸਨੇਹੀ।

ਅਰਥ—੧. ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਉੱਤਮ ਜਨਮ ਹੈ; ੨. (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਅੱਖਾਂ (ਸੁਭ) ਵੇਖਦੀਆਂ, ਕਰਣ (ਸੁਭ ਬਚਨ) ਸੁਣਦੇ, ਮੁਖ (ਅਰਥਾਤ ਜੀਭਾ) ਸੁਭ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਾਕ

*ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਅਗੇ ਇਕ ਪੁਰਤਨ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਹ ਤੁਕ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ:-
'ਜਨਮੁ ਮਰਨੁ ਦੁਇ ਸਾਹਿਆ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ਸਭ ਲਕਾਈ।'

ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪਸੂ ਪੰਛੀ ਭੀ ਵੇਖਣ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ "ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭ ਹੈ"। ਅੱਗੇ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-)

੩. ਹੁਥੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਪੈਰੀ ਚਲਿ ਸਤਿਸੰਗਿ ਮਿਲੇਹੀ।

ਖਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮ ਦੀ ਖਟਿ ਖਵਾਲਣੁ ਭਾਇ ਕਰੇਹੀ।

੩. ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰ ਕਰੇ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ੪. ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਰਤੀ (ਉਪਜੀਵਕਾ) ਦੀ ਕਿਰਤ (ਕਾਰ) ਕਰਕੇ ਖੱਟਕੇ ਖਾਵੇ ਤੇ ਖਵਾਲੇ। (ਭਾਵ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਨਾ ਬਣਾਵੇ)। ਯਥਾ: ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ।

(ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧-੨੨)

੫. ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜਿ ਸਮਝਿ ਸੁਣੇਹੀ।

੬. ਗੁਰ ਭਾਈ ਸੰਤੁਸਟਿ ਕਰਿ ਚਰਣਾਮਿਤੁ ਲੈ ਮੁਖ ਪਿਵੇਹੀ।

੫. (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ। (ਜੋ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਆਪ) ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੇ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; (ਭਾਵ ਦੀਵਾ ਬਾਲਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਠ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬. ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੇ, (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਧੌਕੇ) ਚਰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਅੰਗੂਠਾ ਧੌਕੇ ਕਿੰਚਤ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:- 'ਚਰਨ ਸਾਧਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ ॥' ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਸਤਿ-ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਇਸ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਦਾ ਭਾਵ ਅਤੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਠੌਰ ਚਿਤ ਦਾ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣਾ ਮਖੌਲ ਹੈ)।

੭. ਪੈਰੀ ਪਵਣੁ ਨ ਛੋਡੀਐ ਕਲੀ ਕਾਲਿ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰੇਹੀ।

੮. ਆਪਿ ਤਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਤਰੇਹੀ ॥ ੩ ॥

੭. (ਇਸ ਉਕਤ ਪੌੜੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ-ਕਿ) ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ ਨਾ ਛੱਡੀਏ, ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਰਾਹ ਹੈ। ੮. (ਕਿ ਓਹ) ਗੁਰਸਿਖ (ਜੋ ਇਸ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣਗੇ) ਆਪ ਤਰਨਗੇ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਤਾਰਨਗੇ। (ਯਥਾ:- 'ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ॥ ਮੰਨੈ ਨਾਨਕ ਭਵਹਿ ਨ ਭਿਖ ॥' ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹੀ)।

੪. ਪਉੜੀ (ਜਗਤ ਕਾਰਣ) ।

੧. ਓਅੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਏਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਪਸਾਰਾ।

੨. ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਦਰਿ ਤਿਭਵਣੁ ਸਾਰਾ।

[ਕਵਾਉ = ਵਾਕ।

ਪਰਵਾਣੁ = ਵਜ਼ਨ, ਅੰਦਾਜ਼ਾ।]

ਅਰਥ-੧. (ਓਅੰਕਾਰ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਚਨ ਬੌਂ ਆਕਾਰ* ਰਚਕੇ (ਸਾਰਾ) ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ)। ੨. (ਫੇਰ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਬੌਂ ਬ੍ਰਹਿਮਾਂਡ ਰਚਕੇ ਆਪ (ਘਟ ਘਟ ਕਹੀਏ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ (ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ, ਜੋ) ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਰੂਪ (ਹੈ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ)। (ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਣ = ਤੋਲ, ਯਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਤੱਤ ਕਿਸੇ ਤੇ ਬਲੀ ਨਾ ਪਵੇ, ਇਕ ਸਾਰਖੇ ਰਹਿਣ। ਪਰਵਾਣ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮੰਨਜੂਰ ਕਰਕੇ' ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

*ਰੂਪ ਯਾ ਸੂਰਤ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ।

੩ਕਾਦਰ ਕਿਨੇ ਨਾ ਲਖਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ ।

੪ਇਕ ਦੂ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਕਰਿ ਲਖ ਬਿਅੰਤ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰਾ ।

੩. (ਕਾਦਰ) ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, (ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ) ਮਾਯਾ ਬਣਾਕੇ ਅਵਤਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ) ਕੀਤੇ ਹਨ। ੪. ਇਕ ਮਾਯਾ ਬੰ ਲੱਖਾਂ (ਬ੍ਰਹਿਮਾਂਡ) ਰਚਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਲੱਖਾਂ ਬਿਅੰਤ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰ (ਰਚਨਾਂ ਸਾਜਦਾ) ਹੈ। (ਇਥੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਅਸੰਖ ਤੇ ਅਪਾਰ ਰਚਨਾ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਹੈ)।

੫ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨਿ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡਿ ਕਰੋੜਿ ਸੁਮਾਰਾ ।

੬ਇਕਸ ਇਕਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡਿ ਵਿਚਿ ਦਸ ਦਸ ਕਰਿ ਅਵਤਾਰ ਉਤਾਰਾ ।

੫. ਆਪਣੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (ਉਸ ਨੇ) ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੬. ਹਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਵਿਖੇ ਦਸ ਦਸ ਔਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਹਨ)।

੭ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਕਰਿ ਕਈ ਕਤੇਬ ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰਾ ।

੮ਕੁਦਰਤਿ ਇਕੁ ਏਤਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ੪ ॥

੭. ਕਈ ਬੇਦਾਂ (ਦੇ ਵਕਤਾ) ਬਿਆਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ (ਕਈ) ਮੁਹੰਮਦ (ਅਰ ਕਈ ਉਸ ਦੇ) ਯਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। ੮. (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਕੁਦਰਤ ਇਕ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦਾ) ਇੰਨਾਂ ਪਸਾਰਾ (ਪਸਰਿਆ) ਹੈ।

੫. ਪਉੜੀ [ਜੁੱਗ ਆਦਿਕ] ।

੧ਚਾਰਿ ਜੁਗਿ ਕਰਿ ਥਾਪਨਾ ਸਤਿਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਆਪਰੁ ਸਾਜੇ ।

੨ਚਉਥਾ ਕਲਿਜੁਗੁ ਥਾਪਿਆ ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਚਾਰੇ ਕੇ ਰਾਜੇ ।

ਅਰਥ-੧. ਚਾਰ ਜੁੱਗਾਂ ਦੀ ਥਾਪਨਾ ਥਾਪ ਕੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਰਚੇ। ੨. ਚੌਥਾ ਕਲਿਜੁਗ ਬਣਾਇਆ, ਚਾਰ ਵਰਣ ਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣਾਏ। (ਅੱਗੇ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-)

੩ਬ੍ਰਹਮਣ, ਛੱਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦ੍ਰ, ਜੁਗ ਜੁਗ ਏਕੋ ਵਰਨ ਬਿਰਾਜੇ ।

੪ਸਤਿਜੁਗਿ ਹੰਸ ਅਉਤਾਰੁ ਧਰਿ ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਦੂਜਾ ਪਾਜੇ ।

੩. ਬ੍ਰਹਮਣ, ਛੱਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦ੍ਰ (ਚਾਰ ਵਰਣ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ) ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪. ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਹੰਸ ਅਉਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਪਤਾ ਦੱਸਿਆ) ਦੂਜਾ ਪਖੰਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

੫ਏਕੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਵਖਾਣੀਐ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੇ ਬੇਮੁਹਤਾਜੇ ।

੬ਕਰਨਿ ਤਪਸਿਆ ਬਨਿ ਵਿਖੈ ਵਖਤ ਗੁਜਾਰਨਿ ਪਿੰਨੀ ਸਾਗੇ ।

੫. (ਲੋਕ) ਇਕੋ (ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ) ਬ੍ਰਹਮ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਮੋਹ ਤੇ ਮਾਯਾ ਬੰ ਬੇਖਾਹਸ਼ (ਰਹਿੰਦੇ) ਸਨ। ੬. ਬਨ ਵਿਖੇ ਤਪ ਕਰਦੇ ਸਾਗ ਦੀ ਪਿੰਨੀ* (ਭਾਵ ਕੰਦ ਮੂਲ) ਖਾ ਕੇ ਸਮਾਂ ਟਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।

੭ਲਖ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਆਰਜਾ ਕੋਠੇ ਕੋਟਿ ਨ ਮੰਦਿਰ ਸਾਜੇ ।

੮ਇਕ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਗਾਜੇ ॥ ੫ ॥

੭ ਲੱਖ ਵਰ੍ਹੇ (ਅਰਥਾਤ ਸੌ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ) ਦੀ (ਆਰਜਾ =) ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ (ਫੇਰ ਬੀ)

*ਬਣ ਦੇ ਸਾਗ ਪੱਤ੍ਰ ਉਬਾਲ ਕੇ ਪਿੰਨੀ ਕਰਕੇ ਖਾਣੇ। ਪਰ ਭਾਵ ਵਿਚ ਬਣ ਦੇ ਕੰਦ ਮੂਲ ਸਾਗ ਪੱਤ੍ਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ।

ਕੋਠੇ ਕੋਟ ਤੇ ਮੰਦਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ । ੮. ਇਕ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦੂਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਚੱਲ (ਮੰਨਕੇ) ਗਜਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ:-ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਜੋ ਉਪਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਛੱਡਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਵਡਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ:-
“ਇਕਿ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਮਾਨੈ ਅਚਰਜੁ ਲਖਿਓ ਨ ਜਾਈ ॥” ਤਥਾ-“ਮਾਰਕੰਡੇ ਤੇ ਕੋ ਅਧਿਕਾਈ ਜਿਨਿ ਤਿਣ ਧਰਿ ਮੂੰਡ ਬਲਾਏ” ॥ ਅਰਥਾਤ-ਮਾਰਕੰਡੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਡੀ ਉਮਰ ਸੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਮੰਨਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਕੋਟ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ।

ਇਥੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮਤਾਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹਾਲ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ । ਆਪਣਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਿਤੇ ਹੋਰਥੇ ਦੱਸਣਗੇ ।

੬. [ਤਥਾਰ] ।

੧ ਤ੍ਰੇਤੇ ਛਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਧਰਿ ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ ਵਡਿ ਅਵਤਾਰਾ ।

੧ ਨਉ ਹਿਸੇ ਗਈ ਆਰਜਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਪਸਾਰਾ ।

ਅਰਥ-੧. ਤ੍ਰੇਤਾ (ਜੁੱਗ ਵਿਖੇ) ਛਤ੍ਰੀ (ਵਰਨ ਵਿਚ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ) ਦਾ ਰੂਪ ਧਰਕੇ ਸੂਰਜ ਵੰਸੀ ਵਡਾ ਅਵਤਾਰ (ਰਾਜਾ) ਹੋਇਆ । ੨. ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਉਮਰ (ਘਟ) ਗਈ (ਭਾਵ ਲੱਖ ਵਿਚੋਂ ੯੦ ਹਜ਼ਾਰ ਘਟਕੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਈ) ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ।

੩ ਦੁਆਪਰ ਜਾਦਵ ਵੇਸ ਕਰਿ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਅਉਧ ਘਟੈ ਆਚਾਰਾ ।

੪ ਰਿਗ ਬੇਦ ਮਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕ੍ਰਿਤਿ ਪੂਰਬ ਮੁਖਿ ਸੁਭ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰਾ ।

੩. ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਯਦੂ (ਨਾਮ ਰਾਜਾ ਦੇ ਘਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨੇ) ਵੇਸ ਧਾਰਿਆ, ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਉਮਰ ਤੇ ਆਚਾਰ (= ਕਰਤੱਬਜ) ਘਟਦੇ ਗਏ (ਗਲ ਕੀ ਹੁਣ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਰਹੀ, ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ ਹੋਰ ਘਟ ਗਈ) । ੪. ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿੱਚੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰਮ ਕਰਾਉਂਦੇ ਤੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਸੁਭ ਕਰਮ (ਯੱਗ) ਕਰਦੇ ਸਨ (ਓਹ ਪੂਰਬ ਵਲ ਹਰੀ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । [ਏਹ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ।]

੫ ਖਤ੍ਰੀ ਥਾਪੇ ਜੁਜਰੁ ਵੇਦਿ ਦਖਣ ਮੁਖਿ ਬਹੁ ਦਾਨ ਦਾਤਾਰਾ ।

੬ ਵੈਸ਼ੋਂ ਥਾਪਿਆ ਸਿਆਮ ਵੇਦੁ ਪਛਮ ਮੁਖਿ ਕਰਿ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਰਾ ।

੫. (ਫੇਰ) ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਜੁਜਰ ਲੈ ਲੀਤਾ (ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ) ਦੱਖਣ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਦਾ ਤੇ ਬਣਕੇ ਬਹੁਤੇ ਦਾਨ (ਆਦਿਕ ਕਰਮ) ਕਰਨ ਲਗੇ, (ਗਲ ਕੀ ਓਹ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਜਾਣਨ ਲੱਗੇ) ੬. ਵੈਸ਼ ਲੋਕ ਸਾਮ ਵੇਦ ਫੜਕੇ ਪੱਛੋਂ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮਾਂ ਕਰਨ ਲਗੇ । (ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਪੱਛੋਂ ਵਲ ਹੀ ਸਮਝ ਲੀਤਾ । ਯਥਾ-ਗੁਰਵਾਕ:-‘ਕੋਉ ਪਛਾਹ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਓ’ । [ਏਹ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨਉਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।]

੭ ਰਿਗਿ ਨੀਲੰਬਰਿ ਜੁਜਰ ਪੀਤ ਸ੍ਰੇਤੰਬਰਿ ਕਰਿ ਸਿਆਮ ਸੁਧਾਰਾ ।

੮ ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗੀ ਤ੍ਰੈ ਧਰਮ ਉਚਾਰਾ ॥੬॥

੭. ਰਿਗ ਵੇਦ ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ, ਜੁਜਰ ਬੇਦ ਪੀਲੇ, (ਅਰ) ਸਾਮ ਬੇਦ (ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ) ਚਿਟੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਕੇ (ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ) । (ਭਾਵ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਹੰਸਾਵਤਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ) । ੮. ਤਿੰਨਾਂ ਯੁੱਗਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਧਰਮ (ਵੱਖੋ ਵੱਖ) ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ ।

ਭਾਵ-ਈਸ਼ੂਰ ਦੇਸ਼, ਕਾਲ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਤ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਅਕਾਸ਼ਵਤ ਪੂਰਣ ਹੈ। ਕੋਈ ਪੰਛਮ ਕੋਈ ਦੱਖਣ ਆਦਿ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਹਰੀ ਨੇ ਮੰਨਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪ੍ਰਿਥਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ ਖੋਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ "ਸਾਮ ਕਹੈ ਸੇਤੰਬਰ ਸੁਆਮੀ ਸਚ ਮਹ ਆਛੇ ਸਾਚ ਰਹੇ"। ਪੁਨਾ:- "ਰਿਗ ਕਹੈ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇਵਾ ਮਹਿ ਸੂਰ"। ਅਰਥਾਤ-ਸਤਿਯੁਗ ਵਿਖੇ ਸਾਮ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਹੰਸਾਵਤਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਸਨ, ਤੇ ਤੇ ਵਿਖੇ ਰਿਗ ਵੇਦ ਸੀ ਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਮੰਨਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਅਰਥਾਤ ਐਸੇ ਐਸੇ ਮਤ ਪਸਰ ਰਹੇ ਹਨ।

੭. [ਤਥਾਚ]।

੧ ਕਲਿਜੁਗ ਚਉਥਾ ਥਾਪਿਆ ਸੂਦ੍ਰ ਬਿਰਦਿ ਜਗ ਮਹਿ ਵਰਤਾਈ।

੨ ਕਰਮ ਸੁ ਰਿਗਿ ਜੁਜਰ ਸਿਆਮ ਕੇ ਕਰੇ ਜਗਤੁ ਰਿਦਿ ਬਹੁ ਸੁਕਚਾਈ।

ਅਰਥ-੧. ਕਲਿਜੁਗ ਚੌਥਾ ਜੁਗ ਬਣਾਇਆ, ਸੂਦ੍ਰਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਗਈ (ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੂਦ੍ਰਾਂ ਵਰਗੇ ਸੁਭਾ ਹੋ ਗਏ)। ੨. ਰਿਗ ਜੁਜਰ ਅਤੇ ਸਾਮ ਵੇਦ ਦੇ (ਕਹੇ ਹੋਏ) ਕਰਮ ਜਗਤ (ਦੇ ਲੋਕ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਬਹੁਤ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਗੇ, (ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹਟਣ ਲਗੇ)।

੩ ਮਾਇਆ ਮੋਹੀ ਮੋਦਨੀ ਕਲਿ ਕਲਿ ਵਾਲੀ ਸਭ ਭਰਮਾਈ।

੪ ਉਠੀ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਜਲੈ ਲੁਕਾਈ।

੩. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਾਯਾ ਨੇ (ਮੋਹੀ) ਠੱਗ ਲੀਤੀ, ਕਲਿਜੁਗ ਕਲਹ ਵਾਲੀ (ਕ੍ਰਿਯਾ) ਨੇ ਸਾਰੀ ਭਰਮਾ ਦਿਤੀ। ੪. ਜਗਤ ਵਿਚ ਗਿਲਾਨ ਉਠ ਖਲੋਤੀ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੜਨ ਲਗੇ।

ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਚਉਥੇ ਜੁਗ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੫ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਪੂਜਦਾ ਉਚ ਨੀਚ ਸਭਿ ਗਤਿ ਬਿਸਰਾਈ।

੬ ਭਏ ਬਿਅਦਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਉਮਰਾਇ ਕਸਾਈ।

੭ ਰਹਿਆ ਤਪਾਵਸੁ ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗੀ ਚਉਥੇ ਜੁਗਿ ਜੋ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਈ।

੮ ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸਭਿ ਭਈ ਲੋਕਾਈ ॥੭॥

੫. ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ, ਉੱਚੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਭ ਭੁੱਲ ਗਈ (ਜਿਹਾ ਕੁ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਘਰ ਘਰ ਹੋਇ ਬਹੈਂਗੇ ਰਾਮਾ") ੬. ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅੰਨਯਾਈ ਹੋ ਗਏ, ਕਲਿਜੁਗ ਕੈਂਚੀ ਤੇ ਮੁਸਾਹਬ ਕਸਾਈ ਹੋ ਗਏ (ਭਾਵ ਪਰਜਾ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਕੋਹਣ ਲੱਗ ਪਏ) ੭. ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਚੌਥੇ ਜੁਗ (ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ) ਜਿਹੜਾ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਦੇਵੇ ਸੋ ਲਵੇ (ਭਾਵ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਾ ਰਿਹਾ)। ੮. ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋ ਗਈ। (ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਥੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਗਏ)।

੮. [ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ]।

੧ ਚਹੁ ਬੇਦਾ ਕੇ ਧਰਮ ਮਥਿ ਖਟਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਮਥਿ ਰਿਖਿ ਸੁਣਾਵੈ।

੨ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿਕਾ ਜਿਉ ਇਹਿ ਕਹਾ ਤਿਵੈ ਜਗੁ ਗਾਵੈ।

੩ ਗਾਵਨਿ ਪੜਨਿ ਬਿਚਾਰਿ ਬਹੁ ਕੋਟਿ ਮਧੈ ਵਿਰਲਾ ਗਤਿ ਪਾਵੈ।

੪ ਇਹਿ ਅਚਰਜੁ ਮਨ ਆਵਦੀ ਪੜਤਿ ਗੁਣਤਿ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਵੈ।

ਅਰਥ-੧. ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਕੇ ਤੇ ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ (ਮਥਿ =) ਸੋਧਕੇ (ਬਿਆਸ ਆਦਿ ਛੇ) ਰਿਖੀ ਸੁਣਾਵਦੇ ਹਨ। ੨. ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ, ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ

ਕੁਮਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ) ਜਿੱਕੁਰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸੇ ਭਾਂਤ ਜਗਤ ਬੀ ਪਿਆ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
 ੩. ਗਾਂਵਦੇ, ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਬਾਹਲੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਈਸ਼੍ਵਰੀ) ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਕੋਟਾਂ
 ਮੱਧੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪. ਇਹ ਮਨ (ਵਿਖੇ ਬੜੀ) ਅਚਰਜ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਭਈ) ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ
 ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ।

ਇੱਥੇ ਹੁਣ 'ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਭਰੋਸੇ ਕਿੱਕੁਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ' ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ।
 ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਮਤਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੫ ਜੁਗ ਜੁਗ ਇਕੋ ਵਰਨ ਹੈ ਕਲਿਜੁਗਿ ਕਿਉ ਬਹੁਤੇ ਦਿਖਲਾਵੈ ॥

੬ ਜੰਦੇ ਵਜੇ ਤਿਹੁ ਜੁਗੀ ਕਥਿ ਪੜਿ ਰਹੈ ਭਰਮ ਨਹਿ ਜਾਵੈ ॥

੭ ਜਿਉ ਕਰਿ ਕਥਿਆ ਚਾਰਿ ਬੇਦਿ ਖਟਿ ਸਾਸਤ੍ਰਿ ਸੰਗਿ ਸਾਖ ਸੁਣਾਵੈ ॥

੮ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤ ਸਭਿ ਗਾਵੈ ॥੮॥

੫. ਜੁਗਾਂ, (ਚਹੁ) ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੈ, (ਪਰ) ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂ
 ਬਾਹਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ? ੬. ਤਿੰਨ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਜੰਦਰੇ ਹੀ ਵਜੇ ਰਹੇ, (ਕਥਿ =) ਵਖਯਾਨ (ਕਰਕੇ) ਤੇ
 ਪੜ੍ਹਕੇ (ਲੋਕ) ਥੱਕ ਗਏ ਪਰ ਭਰਮ ਨਾਂ ਹਟਿਆ । ੭. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ,
 ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਖ ਵਾਲੇ ਸੁਨਾਂਵਦੇ ਹਨ, ੮. ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਏ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰੌਲੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਜੰਦਰੇ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ
 ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਵੱਜੇ ਰਹੇ, ਭੇਦ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਬੰਦ ਰਿਹਾ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਖੀਰਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਟੁਕ* ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ
 ਮਤ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਨਿਸਚੇ ਤੇ ਮਨੋਤਾਂ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ 'ਹਨ. ਪਰ ਅਸਲ
 ਵਿਚ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਪੱਖ ਰਹਿਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਟੁਕ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੈ,
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਤਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ।

੯. [ਨਜਾਯ] ।

ਹੇਠਲੀ ਨੌਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਨਜਾਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਤ, ਉਸ ਸਮੇਂ
 ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮੰਨਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਇਤਰ ਮਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੧ ਗੋਤਮ ਤਪੇ ਬਿਚਾਰਿਕੇ ਰਿਗਿ ਵੇਦ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ।

੨ ਨਿਆਇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੋ ਮਥਿ ਕਰਿ ਸਭਿ ਬਿਧਿ ਕਰਤੇ ਹਥਿ ਜਣਾਈ ।

੩ ਸਭ ਕਛੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਹੋਰ ਬਾਤ ਵਿਚਿ ਚਲੇ ਨ ਕਾਈ ।

੪ ਦੁਹੀ ਸਿਰੀ ਕਰਤਾਰ ਹੈ ਆਪਿ ਨਿਆਰਾ ਕਰਿ ਦਿਖਲਾਈ ।

੫ ਕਰਤਾ ਕਿਨੈ ਨ ਦੇਖਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ।

੬ ਸੋਹੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਛਪਾਇਕੈ ਪੜਦਾ ਭਰਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਸੁਣਾਈ ।

੭ ਰਿਗ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਗੁਰਮੁਖਹੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਦੂਜੀ ਰਾਈ ।

੮ ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾ ਨ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ ੯ ॥

ਅਰਥ-੧ ਗੋਤਮ (ਨਾਮੋਂ) ਤਪੇ (ਰਿਖੀ) ਨੇ ਰਿਗ ਵੇਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਕੇ (ਉਸ) ਦੀ ਕਥਾ
 (= ਸਾਰ ਭੂਤ ਗੱਲ) ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ । ੨ ਨਜਾਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਟ ਕੇ ਸਾਰੀ ਬਿਧੀ ਕਰਤੇ
 (= ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੇ ਹੱਥ ਦੱਸੀ (ਭਾਵ ਜੀਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ) । ੩ ਸਭ ਗਲਾਂ (ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨ

ਦੀਆਂ) ਉਸੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਹਨ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ, ਤੇ ੪ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਥੋਂ ਆਪ ਕਰਤਾਰ ਅਲੱਗ ਰਹਿਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ੫ (ਪੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਜੀਵ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ) ਉਹ ਕਰਤਾ ਅਦਿਸ਼ ਵਸਤੂ ਹੈ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਮਾਯਾ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਛੱਡੀ ਹੋਸ਼। ੬ ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮ (ਮਹਾਂਵਾਕ) ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਭਰਮ ਦੇ ਪੜਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰਤਾ (= ਗੋਤਮ) ਨੇ ਸੁਣਾਈ। ੭ (ਰਿਗ ਵੇਦ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਗੁਰਮੁਖੇ ਸੁਣੋ ! (ਉਹ ਤਾਂ) ਆਪੇ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਦੂਤ ਤਾਂ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। [ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਨੋਟ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ:-] ੮ ਸੂਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

ਭਾਵ-ਰਿਗ ਵੇਦ ਬਾਬਤ ਜੋ ਕੁਝ ਨਜਾਯ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੱਸ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ ਵਾਲੇ ਉਸ ਰਿਗ ਵੇਦ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਸਾਖੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਨੇ ਉਲਟਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦੋ ਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਭਈ ਜੀਵ ਭਿੰਨ ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਭਿੰਨ, 'ਸੋਹੰ' ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਪਰਮਾਣੂਆਂ ਥੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਰੋਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧੦. [ਮੀਮਾਂਸਾ] ।

੧ ਫਿਰਿ ਜੈਮਨਿ ਰਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁਜਰ ਵੇਦਿ ਮਥਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੈ ।

੨ ਕਰਮਾ ਉਤੇ ਨਿਬੜੈ ਦੇਹੀ ਮਥਿ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਵੈ ।

੩ ਥਾਪਸਿ ਕਰਮ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਕਰਮ ਵਾਸ ਕਰਿ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ।

੪ ਸਹਸਾ ਮਨਹੁ ਨ ਚੁਕਈ ਕਰਮਾ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ ।

੫ ਭਰਮਿ ਵਰਤਣਿ ਜਗਤਿ ਕੀ ਇਕੋ ਮਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਾਵੈ ।

੬ ਜੁਜਰ ਵੇਦ ਕੋ ਮਥਨਿ ਕਰਿ ਤਤ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਿ ਭਰਮਿ ਮਿਲਾਵੈ ।

੭ ਕਰਮ ਦਿੜਾਇ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਕਰਮਿ ਬੰਧਿ ਕਰਿ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ।

੮ ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾ ਨ ਸਹਸਾ ਜਾਵੈ ॥੧੦॥

ਅਰਥ-੧ ਫਿਰ (ਦੂਜਾ) ਜੈਮਨਿ ਰਿਖੀ (ਮੀਮਾਂਸਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਰਚਕੇ ਉਸ ਵਿਖੇ) ਜੁਜਰ ਵੇਦ ਦੀ ਸਾਰਭੂਤ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ੨ 'ਕਰਮਾਂ ਉਤੇ ਨਿਬੜੇਗੀ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਜੋ (ਕਰਮ) ਕਰੂ ਸੋ (ਫਲ) ਪਾਉ'। ੩ ਉਸ ਨੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ (ਭਈ) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪ ਸੰਸਾ ਮਨ ਥੋਂ ਨਾ ਗਿਆ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਅੰਦਰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ। ੫ ਭਰਮ ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਵਰਤਣ ਵਿਹਾਰ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਇਕੋ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਨਿਆਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ)। ੬ ਜੁਜਰ ਵੇਦ ਨੂੰ ਘੋਟਕੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ (ਧਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਭਰਮ) ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ੭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਸੰਸਾ ਨਾ ਗਿਆ।

ਭਾਵ-ਮੀਮਾਂਸਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਆਚਾਰਯ ਜੈਮਨਿ ਨਾਮੇ ਮੁਨੀ ਹੈ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿਖੇ ਉਸ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਛੱਡਿਆ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਯੱਗ ਕਰੇ। ਛੇਕੜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੀ ਟੂਕ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸੰਸੇ ਬੁੱਧੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

੧੧. [ਵੇਦਾਂਤ] ।

੧ ਸਿਆਮ ਵੇਦ ਕਉ ਸੋਧਿ ਕਰਿ ਮਥਿ ਵੇਦਾਂਤੁ ਬਿਆਸਿ ਸੁਣਾਇਆ ।

੨ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਬਾਹਰਾ ਆਪੇ ਅਪਣਾ ਬ੍ਰਹਮੁ ਜਣਾਇਆ।
 ੩ਨਦਰੀ ਕਿਸੈ ਨ ਲਿਆਵਈ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ।
 ੪ਆਪੁ ਪੁਜਾਇ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਦਾ ਮਰਮੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੫ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੀ ਵੇਦਿ ਮਥਿ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰਿ ਤਪਤਿ ਤਪਾਇਆ।
 ੬ਮਾਇਆ ਡੰਡ ਨ ਉਤਰੇ ਜਮਡੰਡੇ ਬਹੁ ਦੁਖਿ ਰੁਆਇਆ।
 ੭ਨਾਰਦਿ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਮਥਿ ਭਾਗਵਤ ਗੁਨਿ ਗੀਤ ਕਰਾਇਆ।
 ੮ਬਿਨੁ ਸਰਨੀ ਨਹਿ ਕੋਇ ਤਰਾਇਆ ॥੧੧॥

੧ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵੇਦਾਂਤ (ਵੇਦ ਦਾ ਸਾਰ) ਕੱਢਿਆ (ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਥਿ (ਰਿੜਕਕੇ) ਬਯਾਸ ਨੇ (ਸੁਖਨ) ਸੁਣਾਇਆ। ੨ਕਥਨੀ (ਕਥਾ) ਤੇ ਬਦਨੀ (ਕਵੀਸ਼ਰੀਆਂ) ਥੋਂ (ਆਤਮਾ) ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਜਣਾ ਦਿਤਾ। ੩ਨਦਰ (ਤਾਂ) ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਂਵਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਗਤ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ੪ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੁਜਾਵਣ ਲਗ ਪਏ, ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਪਾਇਆ। ੫(ਗੱਲ ਕੀ ਬਯਾਸ ਨੂੰ ਭੀ) ਸਾਰਾ ਵੇਦ ਘੋਟ ਘੋਟ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਈ, (ਭਰਮ ਦੀ) ਅੱਗ ਦੀ ਤਪਤ ਵਿਖੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤਪਣ ਲੱਗਾ। ੬ਮਾਯਾ ਦਾ ਦੰਡ (ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੋਂ) ਨਾ ਉਤਰਿਆ, ਜਮ ਦੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੁਖ (ਨਾਰਦ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਦੁਖ) ਰੋਇਆ (ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਹਵਾੜ ਕੱਢੀ)। ੭ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ (ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ) ਭਾਗਵਤ ਸੰਬੰਧੀ (ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਸ) ਮਥਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ਕਰਵਾਇਆ। ੮ਬਿਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਥੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਰਦਾ।

ਭਾਵਾਰਥ—ਬਯਾਸਦੇਵ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਵੇਦ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਘੋਟੇ, ਪਰੰਤੂ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਈ, ਨਾਰਦ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਭੈੜਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਚਤਰ ਸ਼ਲੋਕੀ ਭਾਗਵਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਏਵੇਂ ਕੀਤਾ ਤਦ ਮਨੋਰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਕਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੇਦਾਂਤ ਮਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਿਸ਼ਚਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਟੁਕ ਇਹ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਤਰਿਆ ਨਹੀਂ।

੧੨. [ਸਾਂਖ]।

੧ਦੁਆਪਰਿ ਜਗ ਬੀਤਤ ਭਏ ਕਲਜੁਗਿ ਕੇ ਸਿਰਿ ਛੱਤ੍ਰੁ ਫਿਰਾਈ।
 ੨ਵੇਦ ਅਥਰਬਣਿ ਥਾਪਿਆ ਉਤਰਿ ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਨ ਗਾਈ।
 ੩ਕਪਲ ਰਿਖੀਸੁਰਿ ਸਾਂਖ ਮਥਿ ਅਥਰਬਣਿ ਵੇਦ ਕੀ ਰਿਚਾ ਸੁਣਾਈ।
 ੪ਗਿਆਨ ਮਹਾ ਰਸ ਪੀਅਕੈ ਸਿਮਰੇ ਨਿਤ ਅਨਿਤ ਨਿਆਈ।
 ੫ਗਿਆਨ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਪਾਈਐ ਜੇ ਕੋਟੀ ਕੋਟਿ ਜਤਨ ਕਰਿ ਧਾਈ।
 ੬ਕਰਮ ਜੋਗ ਦੇਹੀ ਕਰੇ ਸੋ ਅਨਿਤ ਖਿਨੁ ਟਿਕੇ ਨ ਚਾਈ।
 ੭ਗਿਆਨ ਮਤੇ ਸੁਖੁ ਉਪਜੈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਈ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੀ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ ॥੧੨॥

੧ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਛੱਤ੍ਰ ਦੀ ਫਿਰਾਈ ਆਈ (ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਆਇਆ)। ੨ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਦਾ ਭੋਰਾ ਤੁਰਿਆ, ਉੱਤਰ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਭਜਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ੩ਕਪਲ (ਨਾਮ ਦਾ) ਵੱਡਾ ਰਿਖੀ ਹੋਇਆ, ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਨੂੰ ਘੋਟ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ) ਰਿਚਾ (ਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਾਂਖ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਸੁਣਾਇਆ (ਜਿਸ ਦਾ ਮਤ ਹੇਠਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਵਿਦਮਾਨ

ਹੈ) । ੪ਗਿਆਨ (ਰੂਪੀ) ਮਹਾਂ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰੇ ਤੇ ਨਿਤ ਅਨਿੱਤ ਦਾ (ਨਿਆਈ) ਨਿਰਣਯ ਕਰੇ (ਭਾਵ ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰੇ) । ੫ਗਿਆਨ ਬਾਝ (ਮੁਕਤੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਦੌੜੇ । ੬(ਜਿਹੜਾ) ਜੀਵ ਕਰਮ ਯੋਗ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਝੂਠ ਹੋਊ, ਇਕ ਰਾਈ (ਸਾਰਥਾ) ਛਿਨ (ਭਰ) ਭੀ ਨਾ ਟਿਕੇਗਾ । ੭ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੁਖ ਉਤਪਤ ਹੋਊ ਤੇ ਆਵਾਗੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਮਿਟ ਜਾਊ । ੮ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਗਿਆਨੀ 'ਸਹਿਜ' ਪਦ(ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਊ ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖ ਬਾਬਤ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਾਖ ਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਰਕਾ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਤਿ ਅਸੱਤਿ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਜੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਖ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ*, ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਕੇ ਆਪਣੀ ਟੂਕ ਇਹ ਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਠੀਕ ਕੰਮ ਹੈ; ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੇ । ਸਹਜ ਪਦ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੧੩. [ਵੈਸ਼ੇਖਕ] ।

੧ਬੇਦ ਅਥਰਬਨ ਮਥਨ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਸੇਖਕ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ।
 ੨ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੇ ਸਮੇ ਬਿਨਾ ਫਲੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ੩ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਮੰਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੋ ਸਹਿਜ ਸਮਾਵੈ ।
 ੪ਆਪੋ ਕਛੁ ਨ ਹੋਵਈ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਹਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵੈ ।
 ੫ਜੈਸਾ ਕਰਿ ਤੈਸਾ ਲਹੈ ਰਿਖਿ ਕਨਾਦਿਕ ਭਾਖਿ ਸੁਣਾਵੈ ।
 ੬ਸਤਿਜੁਗਿ ਕਾ ਅਨਿਆਇ ਸੁਣਿ ਇਕ ਫੇੜੇ ਸਭੁ ਜਗਤ ਮਰਾਵੈ ।
 ੭ਤ੍ਰੇਤੇ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਐ, ਦੁਆਪਰਿ ਵੰਸੁ ਕੁਵੰਸੁ ਕੁਹਾਵੈ ।
 ੮ਕਲਿਜੁਗ ਜੋ ਫੇੜੇ ਸੋ ਪਾਵੈ ॥੧੩॥

੧ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ 'ਗੁਰਮੁਖ' (ਕਣਾਦ ਨਾਮੇ ਆਚਾਰਯ) ਨੇ ਬਾਸੇਖਕ (ਨਾਮੇ ਸਾਸਤ੍ਰ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ । ੨ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜੇਗਾ ਤੇਹਾ ਕੱਟੇਗਾ, ਸਮੇਂ ਬਿਨਾਂ ਫਲ ਹੱਥ ਨਾ ਆਊ । ੩ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ (ਸਿਸਟੀ) ਹੈ, (ਜੋ) ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਊ । ੪ਆਪਣੇ ਵੰਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਾ ਵਸਾਵੇ (ਭਈ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੫ਜੇਹਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇਹਾ (ਫਲ ਉਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਲਵੇਗਾ ਇਹ ਕਣਾਦ ਰਿਖੀ ਕਹਿਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਹਨੇਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ਇਕ ਕ੍ਰਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਮਰਦਾ ਸੀ । ੭ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਵੰਸ (ਕੁਵੰਸ =) ਖੋਟੀ ਵੰਸ ਕੋਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ੮ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰੂ ਸੋਈ ਪਾਊ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਚ ਵੈਸ਼ੇਖਕ ਮਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਮਾਂ ਉਪਰ ਨਿਬੇੜੀ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਬਾਬਤ ਲੋਕੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਸਜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਕਣਾਦ ਨੇ ਕਰਮਾਂ ਸਿਰ ਰੱਖਕੇ ਛੁਟੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਵੇਗਾ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਣਾਦ ਦੇ ਇਸ ਕਿਆਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਿ ਯੁਕਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਫੇੜੇ ਸੋ ਪਾਵੇ । ਪਰ ਕਣਾਦ ਦੇ ਮਤ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸੰਮਤੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ।

*ਓਹ ਕੇਵਲ ਸਾਖ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਹ ਪੁਰਖ ਹੈ । ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਗਿਆਨ ਹੈ । ਓਹ ਯੋਗ ਵਾਂਙੂ ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿ ਈਸਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ।

੧੪. [ਨਾਗ-ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਪਾਤੰਜਲ] ।

੧ ਸ਼ੇਖਨਾਗ ਪਾਤੰਜਲ ਮਥਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਾਗਿ ਸੁਣਾਈ ।
 ੨ ਵੇਦ ਅਥਰਬਣ ਬੋਲਿਆ ਜੋਗ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਈ ।
 ੩ ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੈਲੀ ਆਰਸੀ ਸਿਕਲ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਮੁਖਿ ਦਿਖਾਈ ।
 ੪ ਜੋਗੁ ਪਦਾਰਥ ਨਿਰਮਲਾ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਅੰਦਰਿ ਲਿਵਲਾਈ ।
 ੫ ਅਸਟਦਸਾ ਸਿਧਿ ਨਉ ਨਿਧੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋਗੀ ਚਰਨ ਲਗਾਈ ।
 ੬ ਤਿਹੁ ਜੁਗਾ ਕੀ ਬਾਸਨਾ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚਿ ਪਾਤੰਜਲਿ ਪਾਈ ।
 ੭ ਹਥੋ ਹਥੀ ਪਾਈਐ ਭਗਤਿ ਜੋਗ ਕੀ ਪੂਰ ਕਮਾਈ ।
 ੮ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨੁ ਸੁਭਾਈ ॥੧੪॥

੧ (ਨਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਗੁਰਮੁਖ (= ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਹੈ (ਉਸ) ਨਾਗ ਨੇ ਮਥਕੇ (ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ) ਪਾਤੰਜਲ (ਰਿਖੀ ਦਾ ਅੰਤਾਰ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਮ ਵਾਲਾ ਪਾਤੰਜਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਸੁਣਾਇਆ, ਇੱਤਯਨ੍ਯ । ੨ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਵੇਦ ਅਥਰਬਣ ਦੇ ਵਾਕ ਬੋਲੇ, (ਭਈ) ਜੋਗ ਬੋਂ ਬਾਝ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ; (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਜੋਗ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਹੈ) । ੩ ਜਿੱਕੁਰ ਮੈਲੀ ਆਰਸੀ ਵਿਖੇ ਸਿਕਲ* ਕੀਤੇ ਬਾਝ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ । ੪ ਜੋਗ ਪਦਾਰਥ ਵਡੀ ਸੁੱਧ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ (ਦਸਮ ਦੁਾਰ) ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੫ (ਫਲ ਇਹ ਕਿ)† ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨੌਂ ਨਿੱਧਾਂ ਜੋਗੀ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ । ੬ ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਪਾਤੰਜਲੀ ਨੇ ਪਾ ਲਈਆਂ ਹਨ; (ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਪਾਤੰਜਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ੭ (ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣਾ ਮਤ ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-) ਪਰ ਭਗਤੀ ਜੋਗ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਮਾਈ ਹੈ, (ਇਸ ਦਾ ਫਲ) ਹਥੋਂ ਹਥੀ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ । ੮ (ਇਸ ਭਗਤਿ ਯੋਗ ਦਾ ਰੂਪ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋਕੇ‡ (ਕਰੇ) ।

ਹੁਣ ੧੫ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਮਾਂ ਗਿਆ ਹੋਯਾ ਫੇਰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਹਰ ਜੁਗ ਦਾ ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਰਦਾ 'ਵਾਸ਼ਨਾ' ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਓਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਭੀ ਓਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬੱਧੇ ਤੇ ਕਰਮ ਬੱਧੇ ਜਨਮਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਫੇਰ ਕਰਮ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਐਉਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਉਕਦਾ ਚੁਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਵਾਗਵਨ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ ।

੧੫. [ਜੁਗਾਂ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਖ਼ਜ਼ਾਲ] ।

੧ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ ਬਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ।
 ੨ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫੇਰਿ ਵਟਾਈਐ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਮਰਮੁ ਕਉ ਪਾਵੈ ।

*ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸਿਕਲ ਕਰ ਕਰਕੇ ਇਤਨਾ ਚਮਕਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਅਜ ਕਲ ਵਾਂਙੂ ਤਦੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਆਰਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਦ ਸਿਕਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

†ਯੋਗ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਧਿਆ ਵਿਚ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ।

‡ਸੁਭਾਈ = ਸੁ + ਭਾਵ + ਈ = ਚੰਗੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਾਵ ਕਾਮਨਾ ਰਹਤ ਹੋਕੇ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭਗਤੀ ਕਰੇ ।

੩ਸਤਿਜੁਗਿ ਦੂਜਾ ਭਰਮੁ ਕਰਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਜੋਨੀ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ।
 ੪ਤ੍ਰੇਤੇ ਕਰਮਾ ਬਾਧਤੇ ਦੁਆਪਰਿ ਫਿਰਿ ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਵੈ ।
 ੫ਦੁਆਪਰਿ ਮਮਤਾ ਅਹੰਕਾਰ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਗਰਬ ਗਲਾਵੈ ।
 ੬ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗਾਂ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਸਾ ਨ ਚੁਕਾਵੈ ।
 ੭ਫਿਰਿ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਦੇਹਿ ਧਰਿ ਕਰਮਾਂ ਅੰਦਰਿ ਫੇਰ ਫਸਾਵੈ ।
 ੮ਅਉਸਰੁ ਚੁਕਾ ਹਬ ਨ ਆਵੈ ॥੧੫॥

[ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ = ਸਰੀਰ ਦਾ ਸ਼ਰੋਮਣੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਾਤਮਾ । ਮਰਮੁ = ਭੇਦ ।]

੧ਹਰ ਇਕ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੇਰੁ (ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਆਤਮਾ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ (ਚੋਰਾਸੀ ਵਿਚ) ਭਟਕਦਾ ਹੈ । ੨ਵਾਰ ਵਾਰ (ਦੇਹ) ਵਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ) ਭੇਦ (ਕੋਈ) ਗਿਆਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦਾ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਫੇਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨਾਲ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ । ੫ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਮਮਤਾ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ, ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹੀ ਗਰਬ ਵਿਖੇ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕਾਉਂਦਾ । ੭(ਦੁਆਪਰ ਦਾ ਬੱਧਾ) ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ ਦੇਹ ਧਾਰਕੇ ਫੇਰ (ਆਪ ਨੂੰ) ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੮ਸਮਾਂ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ-ਜੀਵ ਦਾ ਕਰਮ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਭਟਕਣਾ ਅਰ ਜੁਗ ਦੇ ਪਲਟਿਆਂ ਭੀ ਦੂਜੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨੇ ਆਵਾਗੋਣ ਦਾ ਚਕ੍ਰ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਦੇਣਾ ਇਹ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀਆਂ ।

੧੬. [ਕਲਿਜੁਗ ਤੇ ਨਾਮ] ।

੧ਕਲਿਜੁਗਿ ਕੀ ਸੁਣ ਸਾਧਨਾ ਕਰਮ ਕਿਰਤ ਕੀ ਚਲੈ ਨ ਕਾਈ ।
 ੨ਬਿਨਾ ਭਜਨ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬਿਨ ਠੌਰ ਨ ਥਾਈ ।
 ੩ਲਹੇ ਕਮਾਣਾ ਏਤ ਜੁਗਿ ਪਿਛਲੀ ਜੁਗੀਂ ਕਰੀ ਕਮਾਈ ।
 ੪ਪਾਇਆ ਮਾਨਸ ਦੇਹਿ ਕਉ ਐਥੋਂ ਚੁਕਿਆ ਠੌਰ ਨ ਠਾਈ ।
 ੫ਕਲਿਜੁਗ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਸੁਣਿ ਜੈਸੇ ਬੇਦ ਅਥਰਬਣ ਗਾਈ ।
 ੬ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਪਰਵਾਣ ਹੈ ਜਗ ਹੋਮ ਤੇ ਪੁਰਬ ਕਮਾਈ ।
 ੭ਕਰਿਕੇ ਨੀਚ ਸਦਾਵਣਾ ਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਲੇਖੈ ਅੰਦਰਿ ਪਾਈ ।
 ੮ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਵੈ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧੬॥

੧ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ 'ਸਾਧਨਾ' ਸੁਣੋ, ਕਰਮ ਕਿਰਤ ਦੀ (ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ) ਕੋਈ (ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਦੱਲ ਸਕਦੀ । ੨ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਭਜਨ ਬਾਝ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਬਾਝ ਨਾਂ (ਏਥੇ) ਠੌਰ ਨਾ (ਅੱਗੇ) ਥਾਂ (ਮਿਲੇਗੀ) । ੩ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਮਾਣਾ (=ਫਲ) ਇਥੇ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਅਵਸਰ) ਹੈ । ੪(ਤੂੰ) ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਏਥੋਂ ਚੁੱਕ ਗਿਆ (ਤਾਂ ਦੁਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ) ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ । ੫ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਸੁਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । (ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਨੋਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:-) ੬ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਪਰਵਾਣ ਹੈ, (ਇਹੋ ਹੀ) ਜੱਗ ਹੋਮ ਤੇ ਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੈ । ੭(ਕਰਮਾਂ) ਕਰਕੇ

ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਦਾਵੇ ਤਦ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਲੇਖੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੯ਕਲਜੁਗ (ਵਿਖੇ ਇਕ) ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ—“ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਨੀਚੁ ਸਦਾਏ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਮੋਖੰਤਰ ਪਾਏ ।” ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ* ਰਾਈ ਸਾਰਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ। ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਰਮ ਹੀ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, “ਬੀਉ ਬੀਜ ਪਤਿ ਲੈ ਗਏ ਅਬ ਕਿਉ ਉਗਵੈ ਦਾਲਿ ॥” ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸ੍ਰਯ ਨਾ ਛੱਡੋ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੰਦ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੌਂਹਦੀ ਹੈ, ਤਥਾ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, “ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹਕਰਮ ॥ ਤਿਸੁ ਬੈਸਨੋ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ॥” ਅਗਲੀਆਂ ੬ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

੧੭. [ਜੁਗ ਗਰਦੀ] ।

੧ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਜਬ ਹੋਵਹੇ ਉਲਟੇ ਜੁਗੁ ਕਿਆ ਹੋਇ ਵਰਤਾਰਾ ।
 ੨ਉਠੇ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਵਰਤੇ ਪਾਪ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੰਸਾਰਾ ।
 ੩ਵਰਨਾਵਰਨ ਨ ਭਾਵਨੀ ਖਹਿ ਖਹਿ ਜਲਨ ਬਾਂਸ ਅੰਗਿਆਰਾ ।
 ੪ਨਿੰਦਿਆ ਚਲ ਵੇਦ ਕੀ ਸਮਝਨਿ ਨਹਿ ਅਗਿਆਨਿ ਗੁਬਾਰਾ ।
 ੫ਬੇਦ ਗਿਰੰਥ ਗੁਰ ਹਟਿ ਹੈ ਜਿਸੁ ਲਗਿ ਭਵਜਲ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝੁ ਨ ਬੁਝੀਐ ਜਿਚਰੁ ਧਰੇ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਤਾਰਾ ।
 ੭ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਇਕੁ ਹੈ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਜਗਤੁ ਵਣਜਾਰਾ ।
 ੮ਚੜੇ ਸੂਰ ਮਿਟਿ ਕਾਇ ਅੰਧਾਰਾ ॥੧੭॥

[ਗਰਦੀ = ਬਦਲੀ]

੧ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਜਦ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ, (ਤਦ) ਜੁਗ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਵਰਤਾਰਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? (ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:—) ੨ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਗਿਲਾਨੀ=) ਵੈਰ ਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਇਕ ਵਰਣ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਵਰਣ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਬਾਂਸਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਝੂ (ਲੋਕ) ਖਹਿ ਖਹਿ ਸੜ ਮਰਦੇ ਹਨ। ੪ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਗਿਆਨ ਦੇ ‘ਗੁਬਾਰ’ (ਹਨੇਰੇ) ਵਿਖੇ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ੫ਬੇਦ (ਕੀ ਹੈ?) ਗੁਰੂ ਹੱਟੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਉਹੀ ਵੇਦ ਹੈ), ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਭਵਜਲ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ੬ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ) ਜਦ ਤਕ (ਕਿ ਆਪ) ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਨਾ ਧਾਰੇ। ੭ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਇਕ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਸਾਹ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਵਣਜਾਰਾ ਹੈ। ੮(ਜਿੱਕਰ) ਸੂਰਜ ਉਦਯ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਿਆਂ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

*ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਯੁੱਗ ਆਦੀ ਕਰਮ।

†ਸ਼ਿਵ ਸੰਹਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜਨ ਵੇਦ ਨੂੰ ਵੇਦ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰ ਵੇਦ ਹੈ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ ਉਹੋ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵੇਦ ਕਿਹਾ ਹੈ।

੧੮. [ਬੋਧ ਮਤ] ।

੧ਕਲਿਜੁਗ ਬੋਧੁ ਅਉਤਾਰ ਹੈ ਬੋਧ ਅਬੋਧੁ ਨ ਦਿਸੁਟੀ ਆਵੈ ।
 ੨ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਵਰਜਈ ਸੋਈ ਕਰੇ ਜੋਈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ।
 ੩ਕਿਸੇ ਪੁਜਾਈ ਸਿਲਾ ਸੁੰਨਿ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਮੜੀ ਪੁਜਾਵੈ ।
 ੪ਤੰਤੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਪਾਖੰਡ ਕਰਿ ਕਲਹਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਹੁ ਵਾਦਿ ਵਧਾਵੈ ।
 ੫ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੋਇਕੈ ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਧਰਮ ਚਲਾਵੈ ।
 ੬ਕੋਈ ਪੂਜੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਕੋਈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਮਨਾਵੈ ।
 ੭ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਮਰਾਜ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ।
 ੮ਫੋਕਟਿ ਧਰਮੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ ॥੧੮॥

੧ਕਲਿਜੁਗ (ਵਿਖੇ) ਬੋਧ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ (ਤੋਂ ਨਿਰਨੇ ਹੋਇਆ ਕਿਤੇ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ੨ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਨੁ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ) ਉਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ, (ਭਾਵ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤਾਂ ਰਜਾ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਦੇ ਮਗਰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ)। ੩ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੜ੍ਹ ਸਿਲਾ ਪੁਜਾਈ, ਕਿਸੀ ਨੇ ਕਬਰ ਤੇ ਮੜੀ (ਆਪਣੀ) ਪੁਜਾਈ। (ਬੋਧ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ, ਚੰਦ, ਮਠ ਆਦਿ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੪(ਕੋਈ) ਮੰਤ੍ਰੁ ਤਵੀਤ ਤੇ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਝਗੜਾ, ਗੁੱਸਾ, ਤੇ ਵਿਤੰਡਾਵਾਂਦ ਵਧ ਗਿਆ (ਬੋਧੀ ਲੋਗ ਐਸੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਨ)। ੫ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੋਕੇ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਧਰਮ ਤੋਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਬੋਧ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਨੇਕਾਂ ਮਤ ਜਾਰੀ ਹਨ)। ੬ਕੋਈ ਚੰਦਰਮਾਂ ਕੋਈ ਸੂਰਜ ਹੀ ਪੂਜਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ (ਸੰਬੰਧੀ ਦੇਵਤੇ) ਮਨਾਉਣ ਲਗੇ (ਦਿੱਤ ਨਾਥ, ਅਦਿੱਤ ਨਾਥ, ਸੰਭਵ ਨਾਥ, ਪਾਰਸ ਤੇ ਅਰਹੰਤ ਆਦਿ ਚੋਵੀ ਅਵਤਾਰ ਹੋਰ ਮੰਨੇ ਗਏ)। ੭ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਨੂੰ ਤੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ੮ਫੋਕੇ ਧਰਮੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਭਾਵ-ਬੋਧ ਤੇ ਬੁਧਪ੍ਰਸਤ ਮਨਮਤੀ ਮਤਾਂ ਬਾਬਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੋਧ ਕਾਹਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਬੋਧ ਹੋਯਾ। ਫੇਰ ਜੋ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਦੇ ਐਬ ਹਨ ਸਾਰੇ ਬੋਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਤਰ ਮਤ ਜੋ ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਏਹ ਸਭ ਫੋਕਟ ਧਰਮੀ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗਿਲਾਨਿ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਓਹ ਮਤ ਦੱਸੇ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾਸਤਕ ਯਾ ਜੜ੍ਹ ਪੂਜਕ ਹਨ, ਹੁਣ ਅਗੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੧੯. [ਭਿਖੂ ਨਿਰਣਯ] ।

੧ਭਈ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਆਸੁਮ ਉਪਾਏ ।
 ੨ਦਸ ਨਾਮਿ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥਿ ਚਲਾਏ ।
 ੩ਜੋਗਮ ਅਤੇ ਸਰੇਵੜੇ ਦਗੇ ਦਿਗੰਬਰ ਵਾਦਿ ਕਰਾਏ ।
 ੪ਬ੍ਰਹਮਣਿ ਬਹੁ ਪਰਕ ਰਿ ਕਰਿ ਸਾਸਤ੍ਰਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਿ ਲੜਾਏ ।
 ੫ਖਟਿ ਦਰਸਨ ਬਹੁ ਵੈਰਿ ਕਰਿ ਨਾਲਿ ਛਤੀਸਿ ਪਖੰਡ ਰਲਾਏ ।
 ੬ਤੰਤੁ ਮੰਤ੍ਰ ਰਾਸਾਇਣਾ ਕਰਾਮਾਤਿ ਕਾਲਖਿ ਲਪਟਾਏ ।
 ੭ਇਕਸਿ ਤੇ ਬਹੁ ਰੂਪਿ ਕਰਿ ਰੂਪ ਕੁਰੂਪੀ ਘਣੇ ਦਿਖਾਏ ।
 ੮ਕਲਿਜੁਗਿ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ ॥੧੯॥

੧ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਵਡੀ) ਗਿਲਾਨੀ ਉੱਠੀ, (ਇਕ ਦੂਜੇ ਥੋਂ ਨੱਕ ਵੱਟਣ ਲੱਗੇ) ਚਾਰ ਵਰਣ (ਛੱਤਰੀ, ਬਾਹਮਣ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦਰ, ਤੇ ਚਾਰ) ਆਸ਼ੂਮ (ਗਿ੍ਹਸਤੀ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ) ਉਤਪਤ ਹੋ ਗਏ। ੨ਸੰਨਯਾਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਮ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਸੁਰੱਸ੍ਰੁਤੀ, ਦੰਡੀ, ਆਰਣਯ, ਆਦਿ) ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਚਲਾ ਦਿਤੇ। ੩ਜੋਗਮ ਸਰੋਵੜੇ, ਤੇ ਦਿਗੰਬਰ (ਜੈਨੀਆਂ) ਨੇ (ਦਗੇ=) ਦੰਗੇ ਤੇ ਵਾਦ ਰਚਾ ਦਿਤੇ। ੪ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ (ਆਪੋ ਵਿੱਚ) ਲੜਾਏ (ਭਾਵ ਚਰਚਾਵਾਦ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ, ਸਾਰਗ੍ਰਾਹੀ ਨਾ ਰਹੇ)। ੫ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਨਯਾਇ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ) ਦਾ (ਆਪੋ ਵਿੱਚ) ਵਿਵਾਦ ਛਿੜਿਆ ਤੇ ਨਾਲ (ਛਤੀ=) ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਖੰਡ ਰਲਾ ਦਿੱਤੇ। ੬ਤਵੀਤ ਧਾਗੇ, ਮੰਤ੍ਰ ਰਸੈਣਾਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ 'ਕਾਲਖ' ਨਾਲ ਲਿਬੜ ਗਏ। ੭ਇਕ (ਰੂਪ ਥੋਂ) ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਰੂਪ ਦੱਸੇ (ਭਾਵ ਰਾਸਾਂ ਆਦਿ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ)। ੮(ਗੱਲ ਕੀ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਲੋਕ) ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਭਾਵਾਰਥ-ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਮਤਿਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਬਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗਿਲਾਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ, ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾਭਗਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਮਤ ਭੇਦ ਤੇ ਕਲ੍ਹਾਵਾਦਾਂ ਨੇ ਮੱਲ ਲਈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਗਿਲਾਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੦. ਮੁਸਲਮਾਨੀ [ਮਤ] ।

੧ਬਹੁ ਵਾਟੀ ਜਗਿ ਚਲੀਆ ਤਬ ਹੀ ਭਏ ਮੁਹੰਮਦਿ ਯਾਰਾ ।
 ੨ਕਉਮਿ ਬਹਤਰਿ ਸੰਗਿ ਕਰਿ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਵੈਰੁ ਵਿਰੋਧੁ ਪਸਾਰਾ ।
 ੩ਰੋਜੇ, ਈਦ, ਨਿਮਾਜਿ ਕਰਿ ਕਰਮੀ ਬੰਦਿ ਕੀਆ ਸੰਸਾਰਾ ।
 ੪ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਬਹੁ ਭੇਖ ਸਵਾਰਾ ।
 ੫ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਢਾਹਿਕੈ ਤਿਹਿ ਠਉੜੀ ਮਾਸੀਤ ਉਸਾਰਾ ।
 ੬ਮਾਰਨਿ ਗਉ ਗਰੀਬ ਨੋ ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਪਾਪੁ ਬਿਸਥਾਰਾ ।
 ੭ਕਾਫਰ ਮੁਲਹਿਦ ਇਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਜੋਗੀ ਦੁਸਮਣਿ ਦਾਰਾ ।
 ੮ਪਾਪੇ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਵਰਤਾਰਾ ॥੨੦॥

੧(ਜਦ) ਮੁਹੰਮਦ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ) ਯਾਰ (ਅਬੂਬਕਰ ਸਦੀਕ, ਉਮਰਫਾਰੂਕ, ਉਸਮਾਨ ਗਾਨੀ, ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ) ਹੋਏ ਤਦੋਂ (ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਜਬ ਦੀਆਂ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਈ (ਵਾਟਾਂ) ਸੜਕਾਂ ਚਲੀਆਂ*। ੨ਬਹੁੱਤਰ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ੩(ਤੀਹ) ਰੋਜੇ (ਦੋ) ਈਦਾਂ, (ਪੰਜ) ਨਿਮਾਜਾਂ ਬਨਾਕੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਫੌਕੇ ਕਰਮ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ)। ੪ਪੀਰ, ਪਿਕੰਬਰ, ਅਉਲੀਏ, ਗਉਸ ਤੇ ਕੁਤਬ ਆਦਿਕ ਸਹੁਤੇ ਭੇਖ (ਅਥਵਾ ਦਰਜੇ) ਬਨਾ ਦਿੱਤੇ (ਅਰਥਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਵੜ ਗਿਆ)। ੫ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਗਿਰਾ ਕੇ ਓਨ੍ਹੀ ਥਾਂਈਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਜਾਲਮ) ਹੋ ਗਏ। ੬ਗਉ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਕੋਹਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਪਾਪ ਫੈਲ ਗਿਆ। (ਅਰਥਾਤ ਅਕ੍ਰਿੱਤਘਣ ਹੋ ਗਏ, ਉਪਕਾਰੀ ਤੇ ਗਰੀਬ ਜੇਤੂ ਦੇ ਘਾਤਕ ਹੋ ਗਏ)। ੭ਕਾਫਰ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨ (ਦੇ ਵੈਰ ਭਾਵ ਦੇ ਭੇਦ ਦੀ) ਤੇ ਰੂਮੀ ਆਰਮੀਨੀ (ਅਦਿ ਦੇਸ਼ ਭੇਦ ਕਰਕੇ) ਜੰਗ ਤੇ ਇਸਤੀ ਕਰਕੇ ਵੈਰ ਕਰਨਾ (ਏਹ ਕੁਕਰਮ ਪਸਰ ਗਏ)। ੮(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਗਿਆ।

*ਜਾਖਾਂ ਟੁਰ ਪਈਆਂ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਗਿਰਾਉ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦਿਖਾਲਕੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਗਿਲਾਨੀ ਹੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਅੱਗੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਟਾਕਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੧. [ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ] ।

੧ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬਾਂ ਜਗ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।
 ੨ਖੁਦੀ ਬਖੀਲਿ ਤਕਬਰੀ ਖਿੰਚੋਤਾਣ ਕਰਨਿ ਧਿਛਾਣੇ ।
 ੩ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਮਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।
 ੪ਸੁੰਨਤਿ ਮੁਸਲਮਾਣ ਦੀ ਤਿਲਕ ਜੰਝੂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣੇ ।
 ੫ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇਦੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਇ ਰਾਹ ਭੁਲਾਣੇ ।
 ੬ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇਕੈ ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਣੇ ।
 ੭ਸਚ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਇਆ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਣੇ ।
 ੮ਸਿਰੋ ਨ ਮਿਟੇ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥ ੨੧॥

[ਖਿੰਚੋਤਾਣ = ਆਪਣੀ ਵਲ ਖੈਂਚਾ ਖੈਂਚੀ]

੧ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਜਹਬ । ੨(ਏਹ ਸਭੇ) ਖੁਦੀ, ਬਖੀਲੀ, ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਖਿੰਚਾ ਖਿੰਚੀ ਅਰ ਧੱਕੇ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ । ੩ਹਿੰਦੂਆਂ, ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ (ਮਿਥ ਲਈ) ਤੇ ਮੱਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ (ਪੂਜਾ ਦਾ ਥਾਂ ਮੰਨ ਲੀਤਾ) । ੪ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁੰਨਤ (ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਠਹਿਰੀ) ਤੇ ਤਿਲਕ ਜੰਝੂ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਲਗੇ । ੫(ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ) ਰਾਮ (ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ) ਰਹੀਮ (ਏਹ) ਨਾਮ (ਜੋ) ਇਕੋ ਦਾ ਹੈ (ਦੋ ਹੋਕੇ ਵੱਖਰੇ) ਸਦੀਣ ਲਗੇ (ਤੇ) ਭੁਲ ਨਾਲ ਦੋ (ਅੱਡ ਅੱਡ) ਰਸਤੇ ਬਣਾ ਲਏ । ੬(ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ) ਬੇਦਾਂ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸੈਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਖੇ ਫਸ ਗਏ । ੭ਸੱਚ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਬਾਹਮਣ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਆਪੋ ਵਿਚੀ (ਕੁੱਕੜਾਂ ਵਾਂਗ) ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਣ ਲਗ ਪਏ । ੮ਇਕੁਰ (ਚਉਰਾਸੀ ਦਾ) ਆਵਾਗਉਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਨਾ ਮਿਟਿਆ ।

ਭਾਵ-"ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥" ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਫਰੂਆਤ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਹਥੋਂ ਗੁਆ ਬੈਠਣਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ । ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕੇਵਲ ਵਾਦ ਤੇ ਪਖੰਡ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸਲੂਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਤੰਡਾਵਾਦੀ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

੨੨. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਆਉਂ] ।

੧ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਣੁ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਹੋਆ ।
 ੨ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮਿ ਆਪਿ ਆਪੇ ਲਿਖਣਿਹਾਰਾ ਹੋਆ ।
 ੩ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਅੰਧੇਰੁ ਹੈ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਲੋਆ ।
 ੪ਵਰਤਿਆ ਪਾਪੁ ਜਗਤੁ ਤੇ ਧਉਲ ਉਡੀਣਾ ਨਿਸਦਿਨ ਰੋਆ ।
 ੫ਬਾਝੁ ਦਇਆ ਬਲਹੀਣ ਹੋਇ ਨਿਘਰ ਚਲੇ ਰਸਾਤਲਿ ਟੋਆ ।
 ੬ਖੜਾ ਇਕਤੇ ਪੈਰ ਤੇ ਪਾਪ ਸੰਗਿ ਬਹੁ ਭਾਰਾ ਹੋਆ ।
 ੭ਬੰਮੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਧੁ ਬਿਨੁ ਸਾਧੁ ਨ ਦਿਸੈ ਜਗਿ ਵਿਚਿ ਕੋਆ ।

੯ਧਰਮ ਧਉਲ ਪੁਕਾਰੇ ਤਲੈ ਖੜੋਆ ॥੨੨॥

੧ਚਹੂੰ ਜੁੱਗਾਂ ਵਿਖੇ ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ, ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਪ ਨਿਆਉਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ। ੨ਪੱਟੀ, ਲਿਖਣ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਰੂਪ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਬਣਿਆ। ੩(ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਜਿਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੜ ਲੜਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪(ਅਤੇ) ਜਗਤ ਪੁਰ ਪਾਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ (ਧਰਮ ਰੂਪੀ) ਧਵਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੫(ਅਤੇ) ਦਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਕੇ ਪਾਤਾਲ ਦੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿਖੇ ਨਿੱਘਰਣ ਲਗਾ ਹੈ। ੬ਇਕ ਪੈਰ ਤੇ ਖੜੋਤਾ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ੭ਸਾਧੂ ਥੋਂ ਬਾਝ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸਾਧ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੮(ਇਸ ਲਈ) ਧਰਮ (ਰੂਪੀ) ਬੈਲ (ਧਰਤੀ) ਹੇਠ (ਤਲੇ) ਖੜੋ ਕੇ ਹਾਲ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗਿਲਾਨੀ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬੁਰੀ ਦੱਸਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜੇ ਈਰਖਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੇ ਆਪ ਪੰਚਾਯਣ (ਪੰਜਵਾਂ ਯਾ ਪੈਂਚ ਭਾਵ) ਨਬੇੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਆਪੇ ਪੱਟੀ, ਕਲਮ, ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਖਯਾ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਪ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ ਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਪ ਨੂੰ ਖੈ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਵੇ, ਤੇ ਸਾਧ ਬਣਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਨਿਆਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕੀ ਸੀ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਸ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੨੩. [ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ] ।

੧ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ ।

੨ਚਰਨ ਧੋਇ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿਖਾਂ ਪੀਲਾਇਆ ।

੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਇਕ ਦਿਖਾਇਆ ।

੪ਚਾਰੇ ਪੈਰ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨੁ ਕਰਾਇਆ ।

੫ਰਾਣਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰੀ ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਜਗਿ ਵਰਤਾਇਆ ।

੬ਉਲਟਾ ਖੇਲੁ ਪਿਰੰਮ ਦਾ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰਿ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ ।

੭ਕਲਿਜੁਗੁ ਬਾਬੇ ਤਾਰਿਆ ਸਤਿਨਾਮੁ ਪੜਿ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸੁਣਾਇਆ ।

੮ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਇਆ ॥੨੩॥

[ਪੁਕਾਰ=ਬੇਨਤੀ ।

ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ=ਚਰਣ ਪਾਹੁਲ ।]

[ਰੰਕ=ਕੰਗਾਲ ।

ਪਿਰੰਮ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ।]

੧ਦਾਤਾਰ ਈਸੁਰ ਨੇ (ਧਰਮ ਦੀ) ਪੁਕਾਰ ਸੁਣੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਭੇਜਿਆ। ੨(ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਚਰਨ ਧੋਣ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਰਕੇ ਚਰਣੋਦਕ* ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਯਾ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸਿਖਲਾਈ)। ੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ 'ਇੱਕ' ਦਿਖਲਾਯਾ (ਭਾਵ ਅਨੇਕ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਕੱਢਕੇ ਏਕਤਾ ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ)। ੪ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪੈਰ (ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ) ਤੇ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸਿਖਾਏ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ

*ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ।

ਸਹੋਦਰਤਾ ਸਿਖਾਈ)। ਪਰਾਣਾ ਤੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾਂ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ) ਜੱਗ ਵਿਖੇ ਚਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਧਰਮ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਵਿੱਥ ਮੋਟਕੇ ਸਹੋਦਰਤਾ ਭਾਵ ਸਿਖਾਯਾ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਿਖਾਈ)। ਏਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਉਲਟਾ ਕੋਤਕ ਦੇਖੋ : ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੀਉਂਣ ਦੀ ਮੱਤ ਸਿਖਾਈ, ਜਿਕੁਰ ਉੱਚਾ ਸਿਰ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ)। ੨ਕਲਿਜੁਗ ਬਾਬੇ ਨੇ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ (ਪੜ੍ਹ ਕੇ) ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ੫ਸੋ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਏ।

ਭਾਵ-ਗਿਲਾਨੀ ਦੇ ਸਭ ਸਮਾਨ ਉਡਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹੋਦਰਤਾ, ਪਰਸਪਰ ਪਯਾਰ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਉਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖੀ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕੀਤਾ।

ਹੁਣ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਤਪੱਸਯਾ ਦੀ ਘਾਲ ਥਾਂ ਪਈ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਸੋ ਭਾਵ ਤਪਸਯਾ ਦਾ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਕੂੰ ਘਾਲ ਲੇਖੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਾਰਾ ਮਤਲਬ ਸਫੁੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

੨੪. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ]।

੧ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇਪਾਯਾ ਬਖਸੁ ਦਰਿ, ਪਿਛੋ ਦੇ ਫਿਰਿ ਘਾਲ ਕਮਾਈ।

੨ਰੇਤੁ ਅਕੁ ਆਹਾਰੁ ਕਰਿ, ਰੋੜਾਂ ਕੀ ਗੁਰੁ ਕਰੀ ਵਿਛਾਈ।

੩ਭਾਰੀ ਕਰੀ ਤਪਸਿਆ, ਵਡੇ ਭਾਗੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣਿ ਆਈ।

੪ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸਚ-ਖੰਡਿ, ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ।

੫ਬਾਬਾ ਦੇਖੇ ਧਿਆਨ ਧਰਿ, ਜਲਤੀ ਸਭਿ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਿਸਿ ਆਈ।

੬ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ, ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੁਕਾਈ।

੭ਬਾਬੇ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ ਉਦਾਸੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ।

੮ਚੜਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ ॥੨੪॥

[ਬਖਸੁ ਦਰਿ=ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਖਸਿਸ਼ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ।

[ਘਾਲ=ਮਿਹਨਤ। ਪੈਧਾ=ਪਹਿਨਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਮਿਲੀ।

੧ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਖਸਿਸ਼ ਪਾਈ, ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਘਾਲ ਘਾਲੀ (ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨਿਵਾਜਕੇ ਥਾਪਿਆ, ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ)। ੨ਰੇਤ ਤੇ ਅੱਕ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ, ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਿਆ)। ੩ਵਡੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ, ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬਣ ਆਈ (ਭਾਵ ਉਸ ਘਾਲ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ)। ੪ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚੋਂ (ਪਤਿ ਦੀ) ਪੁਸ਼ਾਕ ਮਿਲੀ, ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਨਾਮ ਤੇ ਗਰੀਬੀ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ) ਪਾਈ (ਭਾਵ ਨਾਮ, ਗਰੀਬੀ ਪਤਿ ਤੇ ਨਉਧਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਨਿਧੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ)। ੫(ਹੁਣ ਆਪ) ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸੜਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ (ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਦੇਖੀ ਕਿ) ੬ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਬਾਝ ਵੱਡਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਲੁਕਾਈ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਗਈ। ੭ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ ਤੇ (ਮਾਯਾ ਤੋਂ) ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਰੀਤਿ ਤੋਰੀ*। ੮(ਹੁਣ) ਧਰਤੀ

*ਅਥਵਾ ਬਾਬੇ ਨੇ ਭੇਖ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰੀਤਿ ਤੋਰੀ। ਭਾਵ ਫਕੀਰੀ ਤਰੀਕਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਭਾਵ-ਪਹਿਲਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਯਾਰੇ ਸੇ । ਸਾਧਨਾ ਸਾਧ ਕੇ ਜੀਵ ਵਾਂਙੂ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ; ਪਰ ਰਾਜਾ ਦੇ ਯੁਵਰਾਜ ਵਾਂਙੂ ਪਹਿਲੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਦ ਉੱਤੇ ਸੇ, ਪਿਛੋਂ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਣਾ ਸੀ, ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕੀਤਾ । ਜਿਕੂੰ ਯੁਵਰਾਜ ਪਯਾਰਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਭੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਪਿਤਾ ਪਯਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਰੇਤ ਤੇ ਅੱਕ ਦੇ ਅਹਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਸ ਕਸ ਦੇ ਤਯਾਗ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮ ਕਰ ਜਾਤੇ । ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਬੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਤਯਾਗ ਹੈ । ਤਪੱਸਯਾ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਤੇ ਕਠਨ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਉੱਗਰ ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਹੋ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬਣ ਆਵੇ, ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ । ਇਉਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ ਪਯਾਰੇ ਸੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਪਯਾਰੇ ਬਣੇ । ਨਾਮ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਯਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਚਖੰਡ ਦੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਪਰ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

੨੫. [ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੁੰਵ] ।

- ੧ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਤੀਰਥੈ ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਸਭੇ ਫਿਰਿ ਦੇਖੈ ।
- ੨ ਪੁਰਬ ਧਰਮ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਰਿ ਭਾਉ ਭਗਤ ਬਿਨੁ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੈ ।
- ੩ ਭਾਉ ਨ ਬ੍ਰਹਮੈ ਲਿਖਿਆ ਚਾਰਿ ਬੇਦਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੜਿ ਪੇਖੈ ।
- ੪ ਢੂੰਡੀ ਸਗਲੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਤਿਜੁਗਿ ਆਦਿ ਦੁਆਪਰਿ ਤੁੰ ਤੈ ।
- ੫ ਕਲਿਜੁਗਿ ਧੰਦੁਕਾਰ ਹੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭੇਖੈ ।
- ੬ ਭੇਖੀ ਪ੍ਰਭੁ ਨ ਪਾਈਐ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ ।
- ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨੁ ਅਵਰਨੁ ਹੋਇ ਨਿਵ ਚਲਣਾ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਵਿਸੇਖੈ ।
- ੮ ਤਾ ਕਛੁ ਘਾਲਿ ਪਵੈ ਦਰਿ ਲੇਖੈ ॥੨੫॥

[ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ ।

ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ=ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ।]

[ਭੇਖੇ=ਚਿੰਨ੍ਹ, ਬਨਾਉਣ ।

ਵਿਸੇਖੈ=ਵਿਸੇਸ਼ਤਾ ਵਡਿਆਈ ।]

੧ ਬਾਬਾ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ (ਜਦ) ਆਯਾ, (ਓਥੇ) 'ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ' (=ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਦਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਕੁੰਭ ਗ੍ਰਹਣ ਆਦਿ ਮੇਲੇ) ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਖੇ । ੨ 'ਪੁਰਬ ਧਰਮ' (=ਪਿਛਲੇ ਧਰਮ) ਤੇ ਕਰਮ ਬਹੁਤ (ਲੋਕ) ਕਰਦੇ ਸਨ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ੩ ਭਾਉ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ (ਮਾਨੋ) ਲਿਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਚਾਰ ਵੇਦ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ (ਬਥੇਰੇ) ਦੇਖੇ (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਵੇਦ ਤਾਂ ਬਾਹਲਾ ਫਰੋਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਉ-ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ-ਥੋਂ ਸੁੱਕੇ ਹਨ) ੪ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਢੂੰਡੀ ਅਤੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਦੁਆਪਰ, ਤੁੰ ਤੇ (ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਜੁਗਾਂ) ਵਿਖੇ (ਲਿਖੇ ਹਾਲਾਤ ਪੜਤਾਲੇ) । ੫ (ਤੇ) ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਬੀ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਕਿ) ਧੰਦੁਕਾਰ ਹੈ, (ਸਗੋਂ) ਭੇਖਾਂ ਨੇ (ਹੋਰ) ਭਰਮ ਵਿਚ (ਦੁਨੀਆਂ) ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲਾ ਛੱਡੀ ਹੈ । ੬ ਭੇਖਾਂ ਨਾਲ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਪ ਗਵਾਏ* (ਤਾਂ ਫੇਰ) (ਕੋਈ) ਰੂਪ ਰੇਖ (ਚਿਹਨ ਚੱਕ੍ਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਭੇਖ

*ਹਉਮੈਂ ਦੂਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਭੇਖ ਚਿਹਨ ਚਕ੍ਰ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਹਨ। ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹਉਮੈ ਹੀ ਹੈ। ੧ ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਣ (ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਚ ਜਾਤੀ ਹੋਵੇ) ਨਿਵਕੇ ਚੱਲੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਉਂਕੇ ਚਲਣਾ) ਗੁਰ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ੨ ਤਦ ਹੀ ਕਮਾਈ ਕੁਛ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਦਰ ਪੁਰ ਲੇਖੇ ਪਵੇਗੀ।

ਭਾਵਾਰਥ-ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਜਾਕੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੌਰੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੁੰਢ ਪਾਈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਜਿਸ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਲੋਕ ਕੀ ਕਰਦੇ, ਉਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਭੇਖ ਰਲ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਮੈ ਤਯਾਗੇ ਬਿਨਾ ਘਾਲ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੬. [ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ] ।

੧ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰਜੀਵਣੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿਧ ਨਾਥ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ।
 ੨ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਰਿਖੀਸੁਰਾ ਭੈਰਉ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲਿ ਬਹੁ ਮੇਲੇ ।
 ੩ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪਸਰਾਂ ਕਿੰਨਰ ਜਖ ਚਲਿਤਿ ਬਹੁ ਖੇਲੇ ।
 ੪ਰਾਕਸਿ ਦਾਨੋ ਦੈਤ ਲਖ ਅੰਦਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲੇ ।
 ੫ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭਿ ਕੋ ਡੁਬੇ ਗੁਰੂ ਸਣੇ ਬਹੁ ਚੇਲੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸਈ ਢੁੰਡੇ ਤੀਰਥਿ ਜਾਤੀ ਮੇਲੇ ।
 ੭ਡਿਠੇ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕਿ ਸਭਿ ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰਿ ਕਉਮਿ ਕਤੇਲੇ ।
 ੮ਅੰਧੀ ਅੰਧੇ ਖੂਹੇ ਠੇਲੇ ॥੨੬॥

[ਜਤੀ=ਜਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਇੰਦਰੈ ਜਿੱਤ । ਸਤੀ=ਸਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ]
 [ਸਤਿਵਾਦੀ । ਗਣ=ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਦਲ । (ਅ) ਸਮੂਹ ।]

੧ਜਤੀ ਸਤੀ, ਚਿਰਜੀਵੀ, ਸਾਧਨਾ ਕਰਨਹਾਰੇ, ਸਿੱਧ* (=ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਸਣ ਵਾਲੇ) ਨਾਥ (=ਕਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ) ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ । ੨ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ, ਰਿਖੀਸੁਰ, ਖੇਤਰਪਾਲ (ਨਾਮਾ, ਭੈਰਵ ਆਦਿ) ਬਾਹਲੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੂਜਾ ਜਾਣਕੇ) ਕੱਠੇ ਕਰ (ਰੱਖੇ ਹਨ) । ੩ਗਣ (ਨੰਦੀ ਗਣ, ਆਦਿ ਸਿਵਜੀ ਦੇ ਗਣ), ਗੰਧਰਬ, ਅਪਸਰਾਂ (=ਪਰੀਆਂ, ਕਿੰਨਰ, ਯੱਖ ਬਾਹਲੇ ਚਲਿੱਤਾਂ ਦੇ ਖੇਲਣ ਹਾਰੇ) (ਭਾਵ ਜਾਦੂਗਰ ਆਦਿ) । ੪ਰਾਕਸ, ਦਾਨਵ (=ਦਨੁ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ), ਦੈਤ (=ਦਿਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ), ਲੱਖਾਂ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹਨ ਯਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਉ ਰੱਖ ਰੱਖਕੇ ਦੁਖੀ ਹਨ) । ੫ਸਾਰੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਬਹੁਤੇ ਚੋਲਿਆਂ ਸਣੇ (ਆਪ ਵੀ) ਡੁਬ ਗਏ ਹਨ । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਈ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ, (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਪਰ ਜ ਤੀ ਖੋਜ ਦੇਖੇ । ੭ਹਿੰਦੂ ਢੁੰਡੇ, ਤੁਰਕ (ਦੇਖੇ), ਸਾਰੇ ਪੀਰੀ, ਪੈਕੰਬਰ (ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਕੌਮ ਕਤੇਲ (ਕਈ ਕੌਮਾਂ ਡਿੱਠੀਆਂ) †.੮ (ਪਰ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ? ਕਿ) ਅੰਨਿਆਂ ਨੇ ਅੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਠੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਆਗੂ ਭੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ

*ਜੇਤੀਆ ਦੇ ਵਡੇ ਬੀ 'ਸਿੱਧ' ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

†ਕੌਮ ਕਤੇਲ ਦਾ ਭਾਵ ਕਾਤਲ ਕੌਮਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ

ਆਪਣਾ ਮਤ ਤੋਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਤੇ ਚੇਲੇ ਭੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹਨ, ਪਰਮਾਰਥ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਸਭ ਥਾਂ ਧੋਖਾ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਯਾ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤੋਰਾ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

‘ਕਬੀਰ ਅਵਰਗ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ ਮੁਖ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਜਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ ਖਾਯਾ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ’ ॥ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਆਪ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹੇ ਹਨ :-

“ਤੀਰਥ ਜਾਉ ਤ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ॥ ਪੰਡਿਤ ਪੂਛਉ ਤ ਮਾਇਆ ਰਾਤੇ ॥ ੧ ॥

ਸੋ ਅਸਥਾਨੁ ਬਤਾਵਹੁ ਮੀਤਾ ॥ ਜਾਕੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਨੀਤਾ ॥” [ਆਸਾ ਮ: ੫

ਅਗੇ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਰ ਪਾਇਆ। ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ, ਸੱਤਿ ਮਾਰਗ ਪਸਰ ਗਿਆ ਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਉਡ ਗਿਆ। ਯਥਾ :-

੨੭. [ਗੁਰੂ ਸੂਰਯੋਦਯ] ।

੧ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਪੁੰਧ ਜਗ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ ।

੨ ਜਿਉ ਕਰਿ ਸੂਰਜੁ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛੁਪਿ ਅੰਧੇਰ ਪਲੋਆ* ।

੩ ਸਿੰਘ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਧੀਰਿ ਧਰੋਆ ।

੪ ਜਿਥੈ ਬਾਬਾ ਪੈਰ ਧਰਿ ਪੂਜਾ ਆਸਣੁ ਥਾਪਣਿ ਸੋਆ ।

੫ ਸਿਧ ਆਸਣਿ ਸਭਿ ਜਗਤ ਦੇ, ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਮਤੇ ਜੇ ਕੋਆ ।

੬ ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ ।

੭ ਬਾਬੇ ਤਾਰੇ ਚਾਰਿ ਚਕਿ ਨਉਖੰਡਿ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਚਾ ਦੋਆ ।

੮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਲਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟ ਹੋਆ ॥੨੭॥

[ਪੁੰਧ=ਗੁਬਾਰ । ਪਲੋਆ=ਨੱਸਿਆ । ਬੁਕੇ=ਭਬਕੇ ।]
[ਮਿਰਗਾਵਲੀ=ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ । ਥਾਪਣਿ=ਗੱਦੀ । ਵਿਸੋਆ=ਵਿਸਾਖੀ ।]
[ਦੋਆ=ਮੇਲ । ਗੁਰਮੁਖ=ਮੁੱਖ ਗੁਰੂ, ਸਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ।]

੧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਜਦ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਗੁਬਾਰ (ਅਗਯਾਨ ਦਾ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ (ਗਿਆਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ । ੨ ਜਿੰਕੂਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਤਾਰੇ ਛੁਪਦੇ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਨੱਸਦਾ ਹੈ । ੩ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਭਬਕਿਆਂ ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਭੱਜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀ (ਇਉਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ) । ੪ ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਚਰਨ ਰਖਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਆਸਣ ਦੀ (ਥਾਪਣਾ=) ਗੱਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ੫ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਸਣ (=ਅਸਥਾਨ) ਜੇਹੜੇ ਕੋਈ ਸਨ, ਸਭ ਨਾਨਕ ਮਤੇ (=ਗੁਰੂ ਆਸਣ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ । (ਭਾਵ ਜਿੰਕੂਰ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਥਾਂ ਬਣ ਗਿਆ, ਇੰਕੂਰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ) । ੬ ਘਰ ਘਰ ਵਿਖੇ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਰ ਕੀਰਤਨ ਹੋਣ ਲੱਗਾ (ਮਾਨੋ) ਸਦਾ ਵਿਸਾਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੭ ਬਾਬੇ ਨੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਨੌਖੰਡਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਖੇ ਸੱਚ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ । ੮ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਪਿਆ ।

ਭਾਵ-ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਅਤਿ ਭਯਾਨਕ ਦੁਰਦਸਾ ਦੱਸਕੇ ਗਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਉਧਾਰ ਨਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ, ਅਰ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ,

ਤੇ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ।

੨੮. [ਸੁਮੇਰ ਜਾਣਾ] ।

੧ਬਾਬੇ ਡਿਠੀ ਪਿਰਥਮੀ ਨਵੇ ਖੰਡਿ ਜਿਥੈ ਤਕਿ ਆਹੀ ।
 ੨ਫਿਰਿ ਜਾਇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੁਮੇਰ ਪਰ, ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਦਿਸਟੀ ਆਈ ।
 ੩ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਗੋਰਖਾਦਿ, ਮਨਿ ਅੰਦਰਿ ਗਣਤੀ ਵਰਤਾਈ ।
 ੪ਸਿਧ ਪੁਛਣਿ ਮੁਣਿ ਬਾਲਿਆ ! ਕਉਣੁ ਸਕਤਿ ਤੁਹਿ ਏਥੇ ਲਿਆਈ ।
 ੫ਹਉ ਜਪਿਆ ਪਰਮੇਸਰੋ, ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਸੰਗਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ।
 ੬ਆਖਣਿ ਸਿਧ ਸੁਣਿ ਬਾਲਿਆ ! ਅਪਣਾ ਨਾਉ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਬਤਾਈ ?
 ੭ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਪੇ ਗਤਿ ਪਾਈ ।
 ੮ਨੀਚੁ ਕਹਾਇ ਉਚ ਘਰਿ ਆਈ ॥੨੮॥

[ਗਣਤੀ=ਸੋਚ, ਫਿਕਰ । ਬਾਲਿਆ=ਹੈ ਬਾਲਕੇ ਚੋਲੇ !]

੨ਬਾਬੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਨੇ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਸੀ ਦੇਖੀ । ੨ਫਿਰ ਸੁਮੇਰ (ਨਾਮੇ ਪਹਾੜ) ਪਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ, (ਉਥੇ) ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ (ਮੰਡਲੀ=) ਸਭਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਈ । ੩(ਉਥੇ) ਗੋਰਖ ਆਦਿ ਚੋਰਾਸੀ ਸਿੱਧ (ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਸੋਚ ਵਰਤ ਗਈ । ੪ਸਿੱਧ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, "ਸੁਣ ਹੋ ਬਾਲੇ ! ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਕਿਹੜੀ ਤਾਕਤ ਲਿਆਈ ਹੈ ?" ੫(ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ) "ਮੈਂ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਸਮਾਧਿ ਲਾਈ ਹੈ ।" ੬ਸਿੱਧ ਬੋਲੇ, "ਸੁਣ ਬਾਲੇ ! ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ (ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ) ਦੱਸ ਦੇਹ" । ੭ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "(ਸੁਣੋ ਹੋ) ਨਾਥ ਜੀ ! ਨਾਨਕ (ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ।" ੮ਨੀਚ ਕਹਾ ਕੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਆਈਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਆਪ ਸੁਮੇਰੁ ਪਰ ਪਹੁੰਚੇ । ਏਥੇ ਸੁਮੇਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕੈਲਾਸ਼ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿੱਥੇ ਮਾਨ ਸਰਵਰ ਦੀ ਝੀਲ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵੇਖਕੇ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੁੱਛੀ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਖੋਇਆ । ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਬੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਿਆਂ ਉੱਚ ਪਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, "ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ ॥ ਸੋਉ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਉਚਾ ॥" [ਗਉ: ਸੁਖ:

੨੯. [ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤ੍ਰ] ।

੧ਫਿਰਿ ਪੁਛਣਿ ਸਿਧ ਨਾਨਕਾ ! ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਕਿਆ ਵਰਤਾਰਾ ?
 ੨ਸਭ ਸਿਧੀ ਇਹ ਬੁਝਿਆ ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰਾ ।
 ੩ਬਾਬੇ ਅਖਿਆ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕੂੜੁ ਅਧਾਰਾ ।
 ੪ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸਿ ਵਰਤਿਆ ਹਉ ਭਾਲਣਿ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੰਸਾਰਾ ।
 ੫ਪਾਪ ਗਿਰਾਮੀ ਪਿਰਥਮੀ ਧਉਲੁ ਖੜਾ ਧਰਿ ਹੇਠ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ੬ਸਿਧ ਛਪਿ ਬੈਠੇ ਪਰਬਤੀ ਕਉਣੁ ਜਗਤਿ ਕਉ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ।

੧ਜੋਗੀ ਗਿਆਨ ਵਿਹੁਣਿਆ ਨਿਸਦਿਨਿ ਅੰਗਿ ਲਗਾਇਨਿ ਛਾਰਾ ।

੨ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਡੁਬਾ ਜਗ ਸਾਰਾ ॥੨੯॥

[ਨਿਸਦਿਨ=ਰਾਤ ਦਿਨ ।]

੧(ਤਦ) ਫੇਰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਹੇ ਨਾਨਕਾ! ਭਾਰਥ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ?"
 ੨ਸਾਰੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਰ ਤੇਜ ਤੋਂ) ਇਹ ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਤਾਰਣ
 ਨੂੰ (ਆਇਆ ਇਹ) ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ) ਅਵਤਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ । ੩ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ : "ਹੇ ਨਾਥ ਜੀ! ਸੱਚ
 ਚੰਦਮਾਂ ਹੈ ਤੇ ਝੂਠ ਅਨੁਰਾ ਹੈ । ੪ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ (ਦੀ ਰਾਤ ਵਾਂਗ) ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ
 (ਸੱਚ ਨੂੰ) ਲੱਭਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ । ੫ਪਾਪ ਨੇ ਧਰਤੀ ਗੂੜ ਲੀਤੀ ਹੈ (ਧਰਮ) ਧਵਲ ਧਰਤੀ ਦੇ
 ਹੇਠ ਖੜੋਤਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੬ਸਿੱਧ ਤਾਂ ਪਾਤਕਾਂ ਵਿਖੇ ਲੁਕ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਗਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕੌਣ ਕਰੇ ?
 ੭ਜੋਗੀ* ਲੋਕ ਗਿਆਨ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਸਵਾਹ ਮਲ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ੮ਗੁਰੂ ਥੋਂ
 ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੈ ।"

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵਡੇ ਸਿਧ ਹੋ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ
 ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਆਹਾਂ ਮਲ ਕੇ ਮਸਤ
 ਹਨ, ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ
 ਹੈ । ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਭ
 ਮਾਰਗ ਲਾਉਣ ਦਾ ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ।

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸੁਮੇਰ ਤੋਂ ਉਹ ਪਰਬਤ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਿਧ ਸਨਗੇ, ਅਰ ਮਾਤ ਲੋਕ
 ਉਹ ਮੈਦਾਨੀ ਥਾਂ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਰ ਪਰਬਤ ਹਨ ਕਿ ਜਿੱਥੇ
 ਸਿੱਧ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਸੁਮੇਰ ਤੋਂ ਸੁਰਗ ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਮੁਰਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
 ਸੁਮੇਰ ਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ ਛੋਟੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਉੱਚ ਸਥਲ, ਤੇ ਕਈ ਹਿਮਾਲੇ ਦਾ ਜੋਗੀ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ
 ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।

ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ :-

੩੦. [ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ] ।

- ੧ਕਲਿ ਆਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜੁ ਹੋਇਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ ।
- ੨ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ ।
- ੩ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨੁ ਕੂੜੁ ਕੁਸਤਿ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ ।
- ੪ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇਦੇ ਨਚਨਿ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤੁ ਬਿਧਿ ਭਾਈ ।
- ੫ਸੇਵਕ ਬੈਠਨਿ ਘਰਾਂ ਵਿਚਿ ਗੁਰ ਉਠਿ ਘਰੀ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ ।
- ੬ਕਾਜੀ ਹੋਏ ਰਿਸਵਤੀ ਵਢੀ ਲੈਕੇ ਹਕ ਗਵਾਈ ।

*ਭਾਵ-ਉਹ ਜੋਗੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

†ਹਿਮਾਲੇ ਦਾ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਇਸ ਥਾਂਵੇਂ ਸੁਮੇਰ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
 ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਸੁਮੇਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸਵਾ ਲਾਖ ਪਰਬਤ ਲੰਘਿਆ' ਲਿਖਿਆ
 ਹੈ ਅਰਥਾਤ 'ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਪਹਾੜ' ਲੰਘਕੇ ਗਏ ਸਨ । ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਲੰਘਕੇ ਹਿਮਾਲਾ ਉਤੇ ਹੀ
 ਚੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ ।

੧ਇਸਤੀ ਪੁਰਖੈ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੈ ਆਇ ਕਿਥਾਉ ਜਾਈ।

੮ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸ ਜਗ ਮਾਂਹੀ ॥੩੦॥

[ਕਲਿ ਆਈ=ਕਲਜੁਗ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਕੂੜ=ਝੂਠ, ਅਸੱਤਿ।]

[ਕਾਜੀ-ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਜਾਇ ਕਰਤਾ। ਦਾਮਹਿਤੁ=ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਯਾਰ।]

੧ਹੇ ਗੁਸਾਈ ! ਕਲਜੁਗ (ਦੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਕੁੱਤੇ ਮੂੰਹੀਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਹੱਕ ਬੇਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ) ਤੇ ਖਾਣਾ (ਇਸਦਾ) ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸ (=ਅਣਹੱਕ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੨ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਾੜ (ਜਿਹੜੀ ਖੇਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸੀ) ਉਲਟਾ ਖੇਤ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ੩ਪਰਜਾ ਗਿਆਨ ਬਾਝ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਕੁਧਰਮ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ੪ਚੇਲੇ (ਛੈਣੇ ਆਦਿ) ਸਾਜ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੱਤਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਭਾਈ ! ੫ਸੇਵਕ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਉੱਠਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਕਾਜੀ ਵੱਢੀ ਖੋਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਵੱਢੀ ਲੈ ਕੇ (ਪਰਾਇਆ) ਹੱਕ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਇਸਤੀ ਦਾ ਭਰਤੇ ਨਾਲ ਦਾਮ ਹਿਤ (=ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਯਾਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ; (ਥਾਂ ਕੂਥਾਂ) ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਜਾਵੇ ਆਵੇ। ੮ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੀ ਵਸਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :- ੧ਹੱਕ ਨਾਹੱਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ੨ਰਾਜੇ ਜਾਲਮ ਹਨ। ੩ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਅੱਗਯਾਨ ਹੈ, ਤੇ ਝੂਠੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ੪ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਰਾਸ ਮੰਡਲਾਂ ਤੇ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਉਲਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਕੇ ਜਾਲ ਵਿਛਾਕੇ ਚਿੜੀਆਂ ਫਾਂਹੁੰਦੇ ਹਨ, ੬ਨਿਆਉਂ ਕਰਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ. ਉਹ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ੭ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਧਰਮ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਤੀ ਭਰਤੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਸਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ, ਦੋਵੇਂ ਉਡ ਗਏ ਹਨ। ੮ਗੱਲ ਕੀ ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੩੧. [ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ] ।

੧ਸਿਧੀ ਮਨੇ ਬੀਚਾਰਿਆ ਕਿਵੈ ਦਰਸਨ ਏ ਲੇਵੈ ਬਾਲਾ।

੨ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਮਹਿ ਹਮਰੇ ਪੰਥ ਕਰੇ ਉਜਿਆਲਾ।

੩ਖਪਰ ਦਿਤਾ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਭਰਿ ਲੈਵਣਿ ਉਠਿ ਚਾਲਾ।

੪ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਪਾਣੀਐ ਡਿਠੇ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲਾ।

੫ਸਤਿਗੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪੁਰਖੁ ਕੇਹੜਾ ਝਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲਾ।

੬ਫਿਰਿ ਆਇਆ ਗੁਰ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਠਉੜ ਨਹੀਂ ਉਸਿ ਤਾਲਾ।

੭ਸਬਦਿ ਜਿਤੀ ਸਿਧਿ ਮੰਡਲੀ ਕੀਤੋਸੁ ਅਪਣਾ ਪੰਥੁ ਨਿਰਾਲਾ।

੮ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸੁਖਾਲਾ ॥ ੩੧ ॥

[ਦਰਸਨ=ਭੇਖ। ਉਜਿਆਲਾ=ਤੋਸ਼ਨ। ਖੱਪਰ=ਚਿੱਪੀ।]

੧ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸੋਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਾਲਕਾ (ਜੋਗੀ) ਭੇਖ ਲਵੇ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਅਜਿਹਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਰੋਸਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੩(ਤਦ) ਨਾਥ ਨੇ ਚਿੱਪੀ ਦਿੱਤੀ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਲਈ (ਬਾਬਾ) ਉੱਠ ਤੁਰਿਆ। ੪(ਜਦ) ਬਾਬਾ ਪਾਣੀ ਕੋਲ ਆਇਆ (ਅੱਗੋਂ) ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਤੇ ਮਾਣਕ ਡਿੱਠੇ। ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਡੇ ਅਗਮ ਤੇ ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ (ਸਨ, ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲ ਕੌਣ ਝੱਲੇ? ੬ਗੁਰੂ (ਬਾਬਾ) ਮੁੜ ਆਇਆ (ਤੇ ਗੌਰਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ -) ਨਾਥ ਜੀ ! ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਤਾਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਨਾਥ ਦਾ ਛਲ ਨਾਥ ਪਰ ਵਿਦਤ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ*)। ੧ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਸਬਦ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਜਿੱਤ ਲੀਤੀ, ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ। ੨ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ) ਨਾਮ ਹੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਤ ਵਿਖੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਰਤਨ ਤੇ ਮਾਣਿਕ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭਰਮ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕੋਣ ਝੱਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਭੀ ਚਾਹ ਨ ਫੁਰੀ। ਜਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਰਤਾਈ ਮਾਯਾ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਗੁੰਮ ਸੀ। ਫੇਰ ਸਬਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਚਤਰਾ "ਸਿਧ ਗੋਰਟ" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਅਰ ਬਹੁਤ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਯਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਹੈ।

੩੨. [ਮੱਕੇ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ]।

- ੧ ਬਾਬਾ ਫਿਰਿ ਮਕੇ ਗਇਆ ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਭਾਰੇ ਬਨਵਾਰੀ।
- ੨ ਆਸਾ ਹਥ ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ ਕੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸਲਾ ਧਾਰੀ।
- ੩ ਬੈਠਾ ਜਾਇ ਮਸੀਤ ਵਿਚਿ ਜਿਥੈ ਹਾਜੀ ਹਜਿ ਗੁਜਾਰੀ।
- ੪ ਜਾ ਬਾਬਾ ਸੁਤਾ ਰਾਤਿ ਨੋ ਵਲਿ ਮਹਿਰਾਬੇ ਪਾਇ ਪਸਾਰੀ।
- ੫ ਜੀਵਣਿ ਮਾਰੀ ਲਤਿ ਦੀ ਕੇਹੜਾ ਸੁਤਾ ਕੁਫਰ ਕੁਫਾਰੀ?
- ੬ ਲਤਾਂ ਵਲਿ ਖੁਦਾਇਦੇ ਕਿਉ ਕਰਿ ਪਇਆ ਹੋਇ ਬਜਿਗਾਰੀ।
- ੭ ਟੰਗੋ ਪਕੜਿ ਘਸੀਟਿਆ ਫਿਰਿਆ ਮਕਾ ਕਲਾ ਦਿਖਾਰੀ।
- ੮ ਹੋਇ ਹੈਰਾਨੁ ਕਰੇਨਿ ਜੁਹਾਰੀ ॥੩੨॥

[ਬਨਵਾਰੀ=ਹਰੀ ਕੂਜਾ=ਅਸਤਾਵਾ, ਲੋਟਾ। ਮਹਿਰਾਬ=ਡਾਟ]
 [ਖਾਸ ਥਾਉਂ ਮੱਕੇ ਦੀ। ਜੀਵਣ=ਨਾਮ। (ਅ) ਜੀ ਵੱਟਕੇ, ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ।]
 [ਕੁਫਰ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣਾ। ਕੁਫਾਰੀ=ਨਾਸ਼ਕਰਾ।]
 [ਬਜਿਗਾਰੀ=[ਫ਼ਾ: ਬ-ਜਹਕਾਰ] ਪਾਪੀ। ਜੁਹਾਰੀ=ਨਮਸਕਾਰ।]

੧ ਬਾਬਾ ਫੇਰ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਗਿਆ, ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ (ਮਾਨੋ) 'ਬਨਵਾਰੀ' ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ।
 ੨ ਆਸਾ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਕਿਤਾਬ ਕੱਛ ਵਿਚ ਅਸਤਾਵਾ ਤੇ ਬਾਂਗ (ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੁਸੱਲਾ-) ਆਸਣ ਬੀ ਹੈਸੀ। ੩ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਹਾਜੀਆਂ (=ਮੱਕੇ ਦੇ ਯਾਤਰੀਆਂ) ਨੇ ਹੱਜ ਕੀਤਾ।
 ੪ ਜਦ ਰਾਤ ਪਈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਮੱਕੇ ਦੀ ਵਲ ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ੫ ਜੀਵਣ (ਨਾਮੇ ਮੁੱਲਾਂ

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰ: ਧਿਆ ੬੩ ਅੰਕ ੩੯, ੪੦, ੪੧ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :- ਖੱਪਰ ਦਿਤਾ ਨਾਥ ਨੇ, ਬਾਲੇ ਤਾਲ ਬਿਲੋਕ। ਪਾਨੀ ਆਨਹੁ ਤਹਾਂ ਤੇ ਹੁਜੇ ਸਦਾ ਅਸੋਕ। ਲੇਕਰ ਗਮਨੇ ਤਾਲ ਢਿਗ ਮਾਣਿਕ ਲਾਲ ਬਿਸਾਲ। ਪੂਰਨ ਸਰ ਅਵਲੋਕ ਕੈ ਠਾਂਢੈ ਰਹ ਕ੍ਰਿਪਾਲ। ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਕਰਤ ਹੈਂ ਤਹਾਂ ਜਵਾਹਰ ਭੂਰ। ਗੋਰਖ ਕੋ ਛਲ ਜਾਨ ਕੈ ਹਟਿ ਆਏ ਜਗ ਮੂਰ। ਕਹਯੋ ਆਨ :- ਤਹਿ ਨੀਰ ਨਹਿ, ਖੱਪਰ ਲਹੁ ਸੰਭਾਲ। ਬੈਠੇ ਬਹੁਰ ਸਮੀਪ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੀਨ ਦਯਾਲ।

† ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਜਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵੈਰਾਗੀ ਜਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ 'ਜੀਵਣ' ਨਾਮ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ 'ਜੀਵਣ' ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਹਿੰਦ ਤੋਂ ਗਏ ਸੇਵਕ ਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਨੇ ਵੱਟਕੇ) ਲੱਤ ਦੀ (ਚੋਟ) ਮਾਰੀ (ਤੇ ਕਿਹਾ) 'ਕਿਹੜਾ ਨਾਸ਼ੁਕਰਾ ਕਾਫਰ ਇਥੇ ਸੁੱਤਾ ਹੈ । ਓਲੱਤਾਂ ਖੁਦਾ ਦੀ ਵੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਪਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ' । ^੧(ਜਦ ਉਸ ਨੇ) ਟੰਗੇ ਫੜਕੇ ਘਸੀਟਿਆ (ਅਜਿਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਕਿ ਮੱਕਾ ਬੀ ਫਿਰ ਗਿਆ* । ^੨ਸਾਰੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋਕੇ (ਫਿਰ) ਲੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ।

ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਕੇ ਦੇ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਭੇਖ ਧਾਰਕੇ ਮੱਕੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ । ਬਨਵਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਤੇ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੈਜਯੰਤੀ ਮਾਲਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮਾਨੋ ਗਲ ਵਿਖੇ ਪਹਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਜਿਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕਰਨ, ਉਧਰ ਹੀ ਮੱਕੇ ਹੁਰੀਂ ਪਏ ਫਿਰਨ । ਪ੍ਰਠੀ ਇਹ ਕਿ ਈਸ਼ੁਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ "ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤ ਛੁਡਾਵੈ ਬਾਂਧੇ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ ॥ ਏਕ ਸਮੇ ਮੈ ਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ" ॥ ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਮਲਾਣੇ ਸਰਣੀ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਲਹੁਹੀਅਤ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਏ ।

੩੩. [ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ] ।

^੧ਪੁਛਨਿ ਗਲ ਈਮਾਨ ਦੀ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਇਕਠੇ ਹੋਈ ।

^੨ਵੱਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਇਆ ਲਖਿ ਨ ਸਕੈ ਕੁਦਰਤਿ ਕੋਈ ।

^੩ਪੁਛਨਿ ਫੌਲਿ ਕਿਤਾਬ ਨੋ ਹਿੰਦੂ ਵੱਡਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੋਈ ?

^੪ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਹਾਜ਼ੀਆਂ, ਸੁਭਿ ਅਮਲਾ ਬਾਝਹੁ ਦੋਨੋ ਰੋਈ ।

^੫ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਇ ਦਰਗਹ ਅੰਦਰਿ ਲਹਨਿ ਨ ਢੋਈ ।

^੬ਕਚਾ ਰੰਗੁ ਕਸੁੰਭ ਦਾ ਪਾਣੀ ਧੋਤੇ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੋਈ ।

^੭ਕਰਨਿ ਬਖੀਲੀ ਆਪਿ ਵਿਚਿ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਇਕ ਬਾਇ ਖਲੋਈ ।

^੮ਰਾਹਿ ਸੈਤਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਗੋਈ ॥੩੩॥

[ਈਮਾਨ=ਮਜ਼ਹਬ । ਅਮਲਾਂ=ਕਰਣੀ । ਢੋਈ=ਆਸਰਾ ।]

^੧ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ । ^੨(ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਵੱਡਾ (ਸਾਂਗ=) ਪਸਾਰਾ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਯਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ । ^੩ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਫੌਲ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ "ਹਿੰਦੂ (ਮਜ਼ਹਬ) ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੀ" ? ^੪ਬਾਬੇ ਨੇ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ : "ਨੇਕ ਅਮਲਾਂ (=ਕਰਣੀ) ਥੋਂ ਬਾਝ ਦੋਵੇਂ ਪਏ ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ^੫ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ (ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ (ਕਚਹਿਰੀ) ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ । ^੬ਕਸੁੰਭੇ ਦਾ ਕੱਚਾ ਰੰਗ ਹੈ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਤਿਆਂ ਥਿਰਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ (ਭਾਵ ਉਤਰ ਜਾਦਾ ਹੈ) । ^੭ਆਪੋ ਵਿਖੇ (ਲੋਕ) ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ ਇਕੋ ਥਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਦਰਜਾ ਬਰਾਬਰ ਹੈ) । ^੮ਸੈਤਾਨੀ ਰਾਹ (=ਬਦੀ ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ) ਵਿਖੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭੁੱਲੀ ਪਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ॥"

ਭਾਵ-ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਵਾਕ ਸੀ ਕਿ ਸੁਭ ਅਮਲ ਚਾਹੀਏ । ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਵਕਤ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਾਹਰੀ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਕੇ ਧਰਮੀ ਬਣਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ

^੧ਮੱਕੇ ਦਾ ਜਗਾ ਛੱਡਕੇ ਫੇਰ ਆ ਟਿਕਣਾ ਅਰਥਾਤ 'ਨਕਲ ਮਕਾਨੀ' ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੇਖਕ ਕਈ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਦੇਖੋ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਫਾ ੬੨੮ ।

ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਕਰਨੀ ਕਰੋ' ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਖੀਲੀ, ਕਪਟ, ਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਖੁਦਾ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਪਰ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ।

੩੪. [ਮੱਕੇ ਦੀ ਦਿਗ ਬਿਜਯ]।

੧ ਧਰੀ ਨੀਸਾਣੀ ਕਉਸ ਦੀ ਮਕੇ ਅੰਦਰਿ ਪੂਜ ਕਰਾਈ।
 ੨ ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਬਾਬੇ ਬਾਝੁ ਨ ਖਾਲੀ ਜਾਈ।
 ੩ ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਾਬਾ ਪੂਜੀਐ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਆਈ।
 ੪ ਛਪੇ ਨਹਿ ਛਪਾਇਆ ਚੜਿਆ ਸੂਰਜੁ ਜਗੁ ਰੁਸਨਾਈ।
 ੫ ਬੁਕਿਆ ਸਿੰਘ ਉਜਾੜ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਮਿਰਗਾਵਲਿ ਭੰਨੀ ਜਾਈ।
 ੬ ਚੜਿਆ ਚੰਦੁ ਨ ਲੁਕਈ ਕਢਿ ਕੁਨਾਲੀ ਜੋਤਿ ਛਪਾਈ।
 ੭ ਉਗਵਣ ਤੇ ਆਥਵਣੋ ਨਉਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਭਾ ਝੁਕਾਈ।
 ੮ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਕੁਦਰਤ ਵਰਤਾਈ ॥੩੪॥

[ਕੌਂਸ=ਖਉਂਸ, ਖੂਟੀ ਬਿਨਾ ਖੜਾਂਵ। ਗੁਆਈ=ਗੁਆ ਕੇ।]

[ਕੁਨਾਲੀ=ਸਾਣੁਕ। ਉਗਵਣ ਤੇ ਆਥਵਣੋ=ਉਦਯ ਅਸਤ ਤੀਕ। ਪੂਰਬ ਪਛਮ।]

੧ ਮੱਕੇ ਵਿਚ (ਆਪਣੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਕੌਂਸ* ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਧਰੀ (ਅਥਵਾ ਦਿੱਤੀ)। ੨ ਜਿੱਥੇ ਜਾਏ ਬਾਬਾ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ) ਫਿਰੇ, ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਥਾਉਂ ਨਾ ਰਹੀ (ਜਿੱਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ)। ੩ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ (ਲੋਕ) ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਦਾ ਫਿਰਕੂਪੁਣਾ) ਗੁਆਕੇ। ੪ ਜਦ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਛਪਾਇਆ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛਪਦਾ। ੫ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਜਦ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰੀ, ਸਾਰੀ ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਨੂੰ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ। ੬ ਚੜ੍ਹਿਆ ਚੰਦ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ) ਕੁਨਾਲੀ ਕੱਢਕੇ (ਉਸਦੀ) ਜੋਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ। ੭ ਉਦਯ ਅਸਤ ਤੀਕ ਨੌਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਾਰੀ (ਆਪਣੇ ਵੱਲ) ਝੁਕਾ ਲਈ। ੮ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਅਜੇਹੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ।

*ਇਸ ਕੌਂਸ ਬਾਬਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਫੇ ੬੩੬ ਤੇ ਇਕ ਟੁਕ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਂਸ (=ਖੜਾਂਵਾਂ) ਅਜੇ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅਲੀਨਕੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸੱਯਦ ਰੁਕਨਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਮੱਕੇ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਕੇ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਹਿੰਦੀ ਭੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਨਾਲ ਕਾਬਾ ਫਿਰਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਲੀ ਮਿਲੀ; ਅੱਖੀਂ ਬਰਕਤ ਵੇਖੀ ਤੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਦਕ ਬਨ ਗਏ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਕੌਂਸ (=ਖੂਟੀ ਬਿਨਾ ਖੜਾਂਵ) ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਪਾਸ ਰਖ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਆਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਏ। ਇਹ ਖੜਾਂਵਾਂ ਉਚ ਸ਼ਰੀਫ ਜੀ ਦੇ ਤੌਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਪਾਠ 'ਗੁਆਈ' ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਥਾਂ 'ਜੁਆਈ' ਬੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਾਧ' ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੁਰਾਤਨ ਪਾਠ 'ਗੁਆਈ' ਤੇ 'ਗੁਆਹੀ' ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਗੁਆਈ' ਵਧੀਕ ਸੁੱਧ ਤੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ 'ਗੁਆਹੀ' ਪਾਠ ਸਹੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ :- ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਉਗਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ।

੩੫. [ਬਗਦਾਦ ਗਮਨ] ।

੧ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਗਇਆ ਬਗਦਾਦ ਨੋ ਬਾਹਰ ਜਾਇ ਕੀਆ ਅਸਥਾਨਾ ।
 ੨ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪੁ ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ ।
 ੩ਦਿਤੀ ਬਾਂਗਿ ਨਿਵਾਜਿ ਕਰਿ ਸੁੰਨ ਸਮਾਨਿ ਹੋਆ ਜਹਾਨਾ ।
 ੪ਸੁੰਨ ਮੁੰਨਿ ਨਗਰੀ ਭਈ ਦੇਖਿ ਪੀਰ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨ ।
 ੫ਵੇਖੈ ਧਿਆਨੁ ਲਗਾਇ ਕਰਿ ਇਕੁ ਫਕੀਰੁ ਵਡਾ ਮਸਤਾਨਾ ।
 ੬ਪੁਛਿਆ ਫਿਰਕੈ ਦਸਤਗੀਰ ਕਉਣ ਫਕੀਰੁ ਕਿਸਕਾ ਘਰਿਹਾਨਾ ?
 ੭ਨਾਨਕ ਕਲਿ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ਰਬੁ ਫਕੀਰੁ ਇਕੋ ਪਹਿਚਾਨਾ ।
 ੮ਧਰਤਿ ਆਕਾਸ ਚਹੁਦਿਸ ਜਾਨਾ ॥੩੫॥

[ਅਸਥਾਨ = ਡੇਰਾ ।

ਘਰਿਹਾਨਾ = ਘਰਾਣਾ, ਭੇਖ ।]

੧ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾਯਾ । ੨ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ, ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ (ਨਾਲ ਹੈਸੀ) । ੩(ਜਦ ਬਾਬੇ ਨੇ) ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਕੇ (ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ) ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ ਤਦੋਂ ਜਹਾਨ (ਸੁੰਨ ਸਮਾਨ =) ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੋ ਗਿਆ (ਸਭ ਦੀ ਅਕਾਲ ਵਲ ਤਾੜੀ ਲੱਗ ਗਈ) । ੪(ਬਗਦਾਦ) ਨਗਰੀ ਬੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੋ ਗਈ, ਪੀਰ ਵੇਖਕੇ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ । ੫(ਜਦ) ਧਿਆਨ ਲਾਕੇ ਡਿੱਠਾ (ਤਾਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ) ਕਿ ਇਕ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ (ਖੁਦਾ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ) । ੬ਫੇਰ ਦਸਤਗੀਰ (ਪੀਰ) ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ “ਤੂੰ ਕੌਣ ਫਕੀਰ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਹੈਂ ?” (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਭੇਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?) । ੭(ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ) “(ਇਹੀ) ਨਾਨਕ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਆਇਆ ਹੈ, (ਇਹ) ਰੱਬ (ਦੇ ਭੇਖ ਦਾ) ਫਕੀਰ ਹੈ* (ਇਸਨੇ) ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ । ੮ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ (ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਸਾਰੇ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ‘ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ’ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ੍ਰੋਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਵਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ, ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਅਫ਼ਰ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਗਈ, ਗਯਾਤਾ ਗਯਾਨ ਗਯੇਯ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਨਿਵਾਤਦੀਪ ਵਤ ਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਪੀਰ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਬੋਲਿਆ : “ਅਹੋ ! ਇਹ ਬਾਂਗ ਕਿਧਰੋਂ ਆਈ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਸਰ ਨਹੀਂ, ਇਸਦੀ ਬਾਂਗ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ” । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਬੇ ਅਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਮਾਇਆ ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕੀ ਉਧਾਰ ਕਰੇਗਾ ! ਜਪ ਤੇ ਜਲਪ ਦੇ ਧਾਤੂ ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਆਦਿ ਥੋਂ ਜਪ ਤੋੜੀ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤਦੋਂ ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਬਾਜੇ ‘ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ’ ਦੀ ਬਾਂਗ ਗਜਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੩੬. [ਜਾਹਰੀ ਕਲਾ] ।

੧ਪੁਛੇ ਪੀਰ ਤਕਰਾਰ ਕਰਿ ਏਹ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਅਤਾਈ ।

*ਪਾਠ ਹੈ ‘ਰਬੁ ਫਕੀਰੁ’ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਕ ਪਾਠ ਲਭਾ ਹੈ ‘ਰਬੁ ਫਕੀਰ’ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਬਣੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਫਕੀਰ ਹੈ, ਕੇਹੜੀ ਟੋਪੀ ਹੈ, ਕੇਹੜਾ ਭੇਖ ਹੈ, ਐਸੇ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਸ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਵਯਾਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਕ ਹੈ, ਇਹ ਪਛਾਣ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਰੱਖੀ ਹੈ ।

੨ਏਥੇ ਵਿਚਿ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਵਡੀ ਕਰਮਾਤਿ ਦਿਖਲਾਈ।
 ੩ਪਾਤਾਲਾ ਆਕਾਸ ਲਖ ਓੜਕਿ ਭਾਲੀ ਖਬਰੁ ਸੁਣਾਈ।
 ੪ਫੇਰਿ ਦੁਰਾਇਣ ਦਸਤਗੀਰ ਅਸੀ ਭਿ ਵੇਖਾ ਜੋ ਤੁਹਿ ਪਾਈ।
 ੫ਨਾਲਿ ਲੀਤਾ ਬੇਟਾ ਪੀਰ ਦਾ ਅਖੀ ਮੀਟਿ ਗਇਆ ਹਾਵਾਈ।
 ੬ਲਖ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਲਖ ਅਖਿ ਫੁਰੱਕ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਦਿਖਲਾਈ।
 ੭ਭਰਿ ਕਚਕੋਲ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਧੁਰੋ ਪਤਾਲੋ ਲਈ ਕੜਾਹੀ।
 ੮ਜ਼ਾਹਰ ਕਲਾ ਨ ਛਪੈ ਛਪਾਈ ॥੩੬॥

[ਅਤਾਈ=ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ। ਓੜਕ ਭਾਲੀ=ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ।]
 [ਹਾਵਾਈ=ਅਸਮਾਨ। ਕਚਕੋਲ=ਚਿੱਪੀ।]

੧ਤਕਰਾਰ (=ਝਗੜਾ) ਕਰਕੇ (ਦਸਤਗੀਰ) ਪੀਰ ਨੇ (ਕਈ ਸੁਆਲ) ਪੁੱਛੇ, (ਜਦ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਾਤਾ ਕਿ) ਇਹ ਫਕੀਰ ਵੱਡਾ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੈ। ੨ਏਥੇ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਵਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ੩(ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪਤਾਲ ਤੇ ਅਕਾਸ ਹਨ; (ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ) ਵੱਡੀ ਅਸਚਰਜ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਾਈ ਹੈ। ੪ਫੇਰ ਦਸਤਗੀਰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ (ਬੋਲਿਆ) "ਜੇਹੜੀ (ਸ਼ਕਤੀ) ਤੂੰ ਪਾਈ ਹੈ (ਸਾਨੂੰ) ਭੀ (ਦਸੇਂ ਤਾਂ) ਅਸੀਂ ਦੇਖੀਏ" ੫ਤਦ ਪੀਰ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਲ ਲੈ ਲੀਤਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਵਾਈ=) ਅਕਾਸ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ੬ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੁਰਕਣ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਸਾਰੇ ਦਿਖਾ ਦਿਤੇ। ੭ਇਕ ਕਚਕੋਲ ਭਰਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਧਰੋਂ ਪਤਾਲੋਂ ਲੀਤਾ। ੮ਜ਼ਾਹਰੀ ਕਲਾ ਛਪਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਛਪਦੀ।

ਭਾਵ-ਪੀਰ ਨੇ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਲੋਕ : ਅਕਾਸ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਤਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਰ ਕਈ ਸੱਤ ਅਕਾਸ ਤੇ ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪ ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਆਪ ਬੋਲੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਯਾ ਸੱਤ ਦੇਖੇ ਉਸ ਤਿੰਨ ਯਾ ਸੱਤ ਹੀ ਕਹਿਣੇ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਵੇਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦੱਸਣੇ ਹੋਏ। ਈਸ਼ੂਰ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਹਨ। ਫੇਰ ਪੀਰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਪੇ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੀਰ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਧੁਰ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲ ਵਿਚੋਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਚਿੱਪੀ ਲਿਆਕੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬਾਲਕ ਵਾਂਙੂ ਨਿਮੀਭੂਤ ਤੇ ਨਿਰ ਅਭਿਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਈ ਅਕਾਸਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੈ ਤੇ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗਾ।

੩੭. [ਸੱਤਿਨਾਮ ਚੱਕਰ] ।

੧ਗੜ ਬਗਦਾਦੁ ਨਿਵਾਇਕੇ ਮਕਾ ਮਦੀਨਾ ਸਭੇ ਨਿਵਾਇਆ।
 ੨ਸਿਧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੰਡਲੀ ਖਟਿ ਦਰਸਨਿ ਪਾਖੰਡਿ ਜਿਣਾਇਆ।
 ੩ਪਾਤਾਲਾ ਆਕਾਸ ਲਖ ਜੀਤੀ ਧਰਤੀ ਜਗਤੁ ਸਬਾਇਆ।
 ੪ਜੀਤੀ ਨਉਖੰਡ ਮੇਦਨੀ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ।
 ੫ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਰਾਕਸਿ ਦੈਤ ਸਭ ਚਿਤਿ ਗੁਪਤਿ ਸਭ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ।
 ੬ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਅਪਛਰਾ ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ।
 ੭ਭਇਆ ਅਨੰਦ ਜਗਤੁ ਵਿਚਿ ਕਲਿਤਾਰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਇਆ।

੯ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਿ ਨਿਵਾਇਆ ॥੩੭॥*

[ਜਿਣਾਇਆ=ਜਿਣ + ਆਇਆ=ਜਿਤ ਆਇਆ । ਚੱਕ੍ਰ=ਡੰਕਾ ।]

[ਆਸਣ=ਤਖਤ ।

੧ਗੁਰੂ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਸਾਰਾ (ਪਹਿਲੋਂ) ਨਿਮਰੀ ਭੂਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । (ਭਾਵ ਉਥੋਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਇਆ ਸੀ) । ੨ਸਿੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਰਾਸੀ ਮੰਡਲੀਆਂ, ਖਟ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਜਿੱਤ ਆਇਆ । ੩ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ । (ਸਬਦ ਦਾ ਚੇਲਾ ਕੀਤਾ) । ੪ਨੌਂ ਖੰਡ ਧਰਤੀ ਜਿੱਤ ਲਈ (ਭਾਵ ਨੌਂ ਖੰਡ ਵਿਖੇ) ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ । ੫ਦੇਵ, ਦਾਨਵ, ਰਾਖਸ਼, ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ, ਚਿੱਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਰਨੀਂ ਲਾਏ । ੬ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ (ਆਸਣ=) ਤਖਤ (ਦੇ ਅੱਗੇ) ਅਪੱਸਰਾ ਰੂਪ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਕੀਤੀ । ੭ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੋ ਗਿਆ (ਤੇ ਇਹ ਧੁਨਿ ਸਾਰੇ ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਹੁਣ) 'ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਤਾਰਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।' ੮ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਮਸਤਕ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਬਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਬਗਦਾਦ ਆਦਿ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਦੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਨੌਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਕੇ ਸਰਣੀ ਆ ਪਏ, ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਮੰਤਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ । ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਪੱਸਰਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਓਥੇ ਦਿਵਜ ਸਰੂਪ ਰਾਗ ਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਚੱਕ੍ਰ ਸਾਰੇ ਝੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਤੁਕ ਛੇ ਤੇ ਸਤ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸ਼੍ਯ ਤੇ ਅਦਿਸ਼੍ਯ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ।

੩੮. [ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆਗਮਨ] ।

੧ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰਿ ਭੇਖੁ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ ।

੨ਪਹਿਰਿ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪੜੇ ਮੰਜੀ ਬੈਠਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ ।

੩ਉਲਟੀ ਗੰਗ ਵਹਾਈਓਨਿ ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਜਿਰਿ ਉਪਰਿ ਧਾਰਾ ।

੪ਪੁਤਰੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਆ ਮਨਿ ਖੋਟੇ ਆਕੀ ਨਸਿਆਰਾ ।

੫ਬਾਣੀ ਮੁਖਹੁ ਉਚਾਰੀਐ ਹੁਇ ਰੁਸਨਾਈ ਮਿਟੈ ਅੰਧਿਆਰਾ ।

੬ਗਿਆਨ ਗੋਸਟਿ ਚਰਚਾ ਸਦਾ ਅਨਹਦਿ ਸਬਦਿ ਉਠੇ ਧੁਨਕਾਰਾ ।

*ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ੩੫, ੩੬ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਪਹਿਲੋਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਤੇ ੩੨, ੩੩, ੩੪ਵੀਂ ਪਿਛੋਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਬਗਦਾਦ ਦੀ ਦਿਗਬਿਜੈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਸਫਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਮੂਜਬ ਜੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਦ ਪਹਿਲੇ ਬਗਦਾਦ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਕਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਮੱਕਾ ਫੇਰ ਮਦੀਨਾ ਤੇ ਬਗਦਾਦ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਬਣੇਗਾ ਕਿ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਵਾ ਚੁਕੇ ਸਨ । 'ਨਿਵਾਇਆ' ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ-ਪਹਿਲੇ ਨਿਵਾ ਲਿਆ ਸੀ ।

੧ ਸੋਦਰ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪੁ ਉਚਾਰਾ।

੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਰ ਅਥਰਬਣਿ ਤਾਰਾ ॥ ੩੮ ॥

[ਉਤਾਰਾ=ਲਾਹਿਆ। ਕਉਲ=ਬਚਨ। ਨਸਿਆਰਾ=ਨੱਸਣ ਵਾਲੇ।]

[ਧੁਨਕਾਰਾ=ਧੁਨੀ। ਅਥਰਬਣਿ=ਚੋਥਾ ਵੇਦ। (ਅ) ਵਡਾ।]

੧ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਚਰਣ ਪਾਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ (ਸਰੀਰੋਂ) ਲਾਹ ਦਿਤਾ। ੨ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰ ਲੀਤੇ, ਮੰਜੀ (=ਗੱਦੀ) ਉਪਰ ਬੈਠਕੇ ਅਵਤਾਰ (ਭਾਵ ਬਿਰਾਜਨਾ) ਕੀਤਾ। (ਅ) ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ:-(ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। ੩ ਗੰਗਾ ਉਲਟੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੁਰ (ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ) ਧਾਰਿਆ (ਭਾਵ ਥਾਪਿਆ*)। ੪ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਿਆਂ, ਖੋਟੇ ਮਨ ਆਕੀ ਤੇ ਨੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। ੫ (ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਪ ਨੇ) ਮੁਖੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ (ਕਿ ਇਸ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋਵੇ (ਤੇ ਅਵਿੱਦਯਾ ਦਾ) ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਵੇ। ੬ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਤੇ (ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ) ਚਰਚਾ ਸਦਾ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ, ਇਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ੭ (ਸੰਧਯਾ ਨੂੰ) ਸੋਦਰ ਤੇ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀ ਜਾਏ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਜਪੁਜੀ (ਦੇ ਪਾਠ) ਦਾ ਉਚਾਰ (ਸਿਖ) ਕਰਨ। ੮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅਥਰਬਣ ਵੇਦ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿੱਟ ਦਿਤਾ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ)।

ਭਾਵ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਫਿਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ, ਫੇਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਟੋਰਿਆ, ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਹਟ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਪੁੰਜਾਬੀ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਆਦਿ ਪਰੀਖਯਾ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੇ ਨਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ।

੩੯. [ਸਿਵਰਾਤੀ]।

੧ ਮੇਲਾ ਸੁਣਿ ਸਿਵਰਾਤਿ ਦਾ ਬਾਬਾ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਆਈ।

੨ ਦਰਸਨੁ ਵੇਖਣਿ ਕਾਰਨੇ ਸਗਲੀ ਉਲਟ ਪਈ ਲੋਕਾਈ।

੩ ਲਗੀ ਬਰਸਣਿ ਲਛਮੀ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਸਵਾਈ।

੪ ਜੋਗੀ ਦੇਖਿ ਚਲਿਤ੍ਰੁ ਨੋ ਮਨ ਵਿਚਿ ਰਿਸਕਿ ਘਨੇਰੀ ਖਾਈ।

੫ ਭਗਤੀਆ ਪਾਈ ਭਗਤਿ ਆਣਿ ਲੋਟਾ ਜੋਗੀ ਲਇਆ ਛਪਾਈ।

੬ ਭਗਤੀਆਂ ਗਈ ਭਗਤਿ ਭੁਲਿ ਲੋਟੇ ਅੰਦਰਿ ਸੁਰਤਿ ਭੁਲਾਈ।

੭ ਬਾਬਾ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਪੁਰਖ ਕਢਿਆ ਲੋਟਾ ਜਹਾ ਲੁਕਾਈ।

੮ ਵੇਖਿ ਚਲਿਤ੍ਰੁ ਜੋਗੀ ਖੁਣਿਸਾਈ ॥ ੩੯ ॥

[ਆਈ=ਆਇਆ। ਰਿਸਕਿ=ਈਰਖਾ।]

[ਭਗਤੀਆ-ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ। ਖੁਣਿਸਾਈ=ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਏ।]

੧ ਸਿਵਰਾਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੁਣਕੇ ਬਾਬਾ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਆਇਆ। ੨ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਉਲਟ ਪਈ। ੩ ਮਾਯਾ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗੀ, ਰਿਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਵੇਂ ਨਿਧਾਂ (ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ) ਵਧੀਕ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ। ੪ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ (ਇਸ) ਕੋਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਘਣੀ ਈਰਖਾ ਖਾਈ। ੫ ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਕੇ ਰਾਸ ਪਾਈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਲੋਟਾ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਛਿਪਾ ਲੀਤਾ

*ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸਿਖ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਥਾਪਿਆ। ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਝੁਕੇ ਕੇ ਸੰਗਤ ਬੀ ਝੁਕਾਈ।

(ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ?) ਓਭਗਤੀਆਂ ਨੂੰ (ਰੜੀ) ਰਾਸ ਭੁੱਲ ਗਈ, ਲੋਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰਤ ਜਾ ਲੱਗੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸੇ ਵਿਚ ਉਗਰਾਹੀ ਦਾ ਰੁਪੱਯਾ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ)। ੧ ਬਾਬਾ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪੁਤਖ ਸੀ ਜਿੱਥੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਲੋਟਾ ਲੁਕਾਇਆ ਸੀ (ਆਪ ਨੇ) ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ੨ ਜੋਗੀ ਕੋਤਕ ਦੇਖ ਕੇ (ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ) ਖੁਣਸਨ ਲਗ ਪਏ।

ਭਾਵ—ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਭਗਤੀਆਂ ਦਾ ਲੋਟਾ ਮਾਯਾ ਦਾ ਜੋ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਲੁਕਾਇਆ ਸੀ, ਅੰਤਰਯਾਮਤਾਂ ਨਾਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ, ਤਦੋਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਣ ਲਗੇ। 'ਭਗਤ ਪੈਣੀ' ਰਾਸ ਪਾਉਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਹੁਣ 'ਭਗਤ ਪੈਣੀ' ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਹੈ। ਸਿੱਧ ਵਿਚ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਇਸ ਅਰਥ ਪਰ ਬੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ।

੪੦. [ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ] ।

੧ ਖਾਧੀ ਖੁਣਸਿ ਜੁਗੀਸਰਾਂ ਗੋਸ਼ਟਿ ਕਰਨਿ ਸਭੇ ਉਠਿ ਆਈ।
 ੨ ਪੁਛੇ ਜੋਗੀ ਭੰਗਰ ਨਾਥੁ ਤੁਹਿ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਕਿਉਂ ਕਾਂਜੀ ਪਾਈ।
 ੩ ਫਿਟਿਆ ਚਾਟਾ ਦੁਧ ਦਾ ਰਿੜਕਿਆ ਮਖਣੁ ਹਥਿ ਨ ਆਈ।
 ੪ ਭੇਖੁ ਉਤਾਰਿ ਉਦਾਜਿ ਦਾ ਵਤਿ ਕਿਉਂ ਸੰਸਾਰੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ।
 ੫ ਨਾਨਕ ਆਖੇ ਭੰਗੁਨਾਥ ਤੇਰੀ ਮਾਉ ਕੁਚਜੀ ਆਹੀ।
 ੬ ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਨ ਜਾਤਿਓਨਿ ਭਾਇ ਕੁਚਜੇ ਫੁਲੁ ਸੜਾਈ।
 ੭ ਹੋਇ ਅਤੀਤੁ ਗ੍ਰਿਹਸਤਿ ਤਜਿ ਫਿਰ ਉਨਕੇ ਘਰਿ ਮੰਗਣਿ ਜਾਈ।
 ੮ ਬਿਨ ਦਿਤੇ ਕਛੁ ਹਥਿ ਨ ਆਈ ॥੪੦॥

[ਖੁਣਸ=ਈਰਖਾ। ਗੋਸ਼ਟਿ=ਚਰਚਾ। ਵਤ=ਫਿਰ।]

੧ ਜੋਗੀ ਈਰਖਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਠ ਆਏ। ੨ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ "ਤੂੰ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਕਾਂਜੀ ਕਿਉਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ੩ (ਹੁਣ ਤਾਂ) ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ ਫਿੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ ਮੱਖਣ ਕੀ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ ? (ਭਾਵ ਸੰਨਿਆਸ ਦੇ ਚਾਟੇ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਰੀਤ ਦੀ ਕਾਂਜੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੇਗੀ)। ੪ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਲਾਹਕੇ (ਤੂੰ) ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ?" ੫ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ "ਹੇ ਭੰਗਰ ! ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਕੁਚਜੀ ਸੀ (ਅਭਵਾ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧਿ ਖਰਾਬ ਹੈ)। ੬ (ਉਸਨੇ ਰਿਦੇ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਧੋ) ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ (ਭੇਖ ਰੂਪੀ) ਕੁਚਜੇ ਭਾਉ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸਾੜ ਬੈਠੀ ਹੈ*। ੭ ਵਿਰਕਤ ਹੋ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਸਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਘਰ ਮੰਗਣ ਚੜ੍ਹ ਪੈਂਦੇ ਹੋ (ਤੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋ) ੮ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਦਿਤੇ ਬਿਨਾਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।"

ਭਾਵ—ਦਿਤੇ ਬਾਝ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। "ਇਸੁ ਭੇਖੈ ਥਾਵਹੁ ਗਿਰਹੁ ਭਲਾ ਜਿਬਹੁ ਕੋ ਵਰਸਾਇ ॥" ਤੁਸਾਂ ਪਿਛੇ ਕੁਛ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਘਰ ਘਰ ਹੱਥ ਟਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ "ਦਿਤਾ ਲਈਐ ਆਪਣਾ ਅਣਦਿਤਾ ਕੁਝ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥"

*ਸਤਰ ੭ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਚਜਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ—ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਖਾਣਾ।

੪੧. [ਸਿੱਧ ਕਰਾਮਾਤ] ।

੧ ਇਹ ਸੁਣਿ ਬਚਨ ਜੋਗੀਸਰਾ ਮਾਰਿ ਕਿਲਕ ਬਹੁ ਰੂਇ ਉਠਾਈ ।
 ੨ ਖਟ ਦਰਸਨ ਕਉ ਖੇਦਿਆ ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਬੇਦੀ ਆਈ ।
 ੩ ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸਭਿ ਅਵਧੀਆਂ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਧੁਨੋ ਚੜ੍ਹਾਈ ।
 ੪ ਰੂਪ ਵਟਾਏ ਜੋਗੀਆਂ ਸਿੱਧਿ ਬਾਘਿ ਬਹੁ ਚਲਿਤ ਦਿਖਾਈ ।
 ੫ ਏਕਿ ਪਰਿ ਕਰਿਕੈ ਉਡਰਨਿ ਪੰਖੀ ਜਿਵੈ ਰਹੈ ਲੀਲਾਈ ।
 ੬ ਇਕਨਾ ਨਾਗ ਹੋਇ ਪਉਣ ਛੋੜਿਆ ਇਕਨਾ ਵਰਖਾ ਅਗਨਿ ਵਸਾਈ ।
 ੭ ਤਾਰੇ ਤੋੜੇ ਭੰਗਰਿ ਨਾਥ, ਇਕ ਚੜਿ ਮਿਰਗਾਨੀ ਜਲੁ ਤਰਿ ਜਾਈ ।
 ੮ ਸਿਧਾਂ ਅਗਨਿ ਨ ਬੁਝੈ ਬੁਝਾਈ ॥੪੧॥

[ਕਿਲਕ=ਭਬਕ ਮਾਰਨੀ । ਰੂਇ=ਰੂਹ । (ਅ)ਲੁੰਇ, ਵਾਲ । (ੳ) ਰੋਹ ।]
 [ਖੇਦਿਆ=ਨਿਖੇਧਿਆ । ਧੁਨੋ=ਆਵਾਜ਼ਾਂ । ਲੀਲਾਈ=ਤਾਹੀ ਲਾਉਣੀ ।]

੧(ਬਾਬੇ ਦਾ) ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰਕੇ ਬਹੁਤ ਰੁਹਾਂ ਉਠਾਈਆਂ (ਭਾਵ ਕਈ ਰੂਪ ਭੂਤ ਪ੍ਰਤਾਦਿਕ ਧਾਰ ਲੀਤੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ) ਖਟ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਨਕ ਵੇਦੀ ਨੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਨਿਖੇਧ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੩ ਸਿਧ ਲੋਕ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ (ਧੁਨੀਆਂ=) ਵਾਜ਼ਾਂ ਲਾਕੇ ਸਭ ਅੰਖਧੀਆਂ ਦੱਸਣ । ੪ ਸ਼ੇਰ ਬਾਘਿਆੜ (ਆਦਿ ਬਣਕੇ) ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕਈ ਕੌਤਰ ਦੱਸੇ । ੫ ਇਕ (ਜੋਗੀ) ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡਨ ਲਗ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ (ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ) ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ ਇਕ ਸਪ ਹੋਕੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲਗੇ, ਇਕਨਾ ਨੇ ਅੱਗ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੀ ਕਰਨੀ (ਆਰੰਭ ਦਿਤੀ) । ੭ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਤਾਰੇ ਤੋੜਨ ਲੱਗਾ, ਇਕ ਮਿਰਗਾਣੀਆਂ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਾਣੀ (ਉਪਰ) ਤਰਨ ਲੱਗੇ । ੮ ਸਿਧਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਹੋਈ ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ (ਸੀ) ।

ਭਾਵ—'ਧੁਨੋ ਚੜ੍ਹਾਈ' ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਧਨੁਖ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਕਈ ਅੰਖਧੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਬੁਠੀਆਂ ਦੇ ਤੀਰ ਵਸਾਉਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਬੁਠੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਹੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ । ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਰੂਇ ਦਾ ਲੁੰਇ ਅਰਥ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਰੋਮਾਂਚ ਕੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ । ਕਈ ਈਰਖਾ ਦਾ ਭਾਵ ਭੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕਰਕੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣਾ ਜਾਂ ਡਰਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸੇ ਸਿਧਾਂ ਦੀ ਕੂਛ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ । ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਗਣ ਲੱਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ।

ਪਥਾ :-

੪੨. ਸਿੱਧ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ] ।

੧ ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸੁਣਿ ਨਾਨਕਾ ਤੁਹਿ ਜਗ ਨੋ ਕਿਆ ਕਰਾਮਾਤਿ ਦਿਖਾਈ ।
 ੨ ਕੁਝ ਵਿਖਾਲੇ ਅਸਾਂ ਨ, ਤੁਹਿ ਕਿਉ ਦਿਲ ਅਵਹੀ ਲਾਈ ।
 ੩ ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਅਸਾਂ ਤੇ ਵੇਖਣਿ* ਜੋਗੀ ਵਸਤੁ ਨ ਕਾਈ ।

*ਤਾ:-ਅਸਾਂ ਵੇਖੇ ।

੪ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾ ਦੂਜੀ ਓਟ ਨਹੀ ਹਹਿ ਰਾਈ।
 ੫ਸਿਵ ਰੂਪੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ, ਚਲੇ ਨਾਹੀ ਧਰਤਿ ਚਲਾਈ।
 ੬ਸਿਧ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰਿ ਕਰਿ ਝੜਿ ਪਏ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਲਾ ਛਪਾਈ।
 ੭ਦੱਦੇ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਕਕੇ ਕੀਮਤ ਕਿਨੇ ਨ ਪਾਈ।
 ੮ਸੋ ਦੀਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੪੨॥

੧(ਹੁਣ ਸਿਧ) ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਹੇ ਨਾਨਕ ਸੁਣ ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੱਸੀ ਹੈ।
 ੨ਕੁਝ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਇਡੀ ਢਿੱਲ ਕਾਸ ਨੂੰ ਲਾ ਛੱਡੀ ਹਈ"। ੩ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਹੇ ਨਾਥ
 ਜੀ ! ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਕੋਈ ਵਸਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੪ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਬਾਣੀ (ਅਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ)
 ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰੀ ਓਟ ਹੋਰ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫ਕਲਜਾਣ ਰੂਪ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੈ"। (ਗੁਰੂ
 ਨਾਨਕ ਜੀ) ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਾ ਹੋਏ (ਜਿੱਕੁਰ) ਧਰਤੀ ਹਿਲਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੀ। ੬ਸਿਧ
 ਤੰਤਰ ਮੰਤਰ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਨੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਕਲਾ ਛਿਪਾ ਦਿੱਤੀ। ੭ਦੱਦੇ
 (ਅੱਖਰ ਦਾ ਅਰਥ) ਦਾਤਾ (ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ) ਗੁਰੂ ਹੈ, ਕੱਕੇ (ਦਾ ਅਰਥ) ਕੀਮਤ (ਉਸ ਦੀ) ਕਿਸੇ
 ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ੮(ਫੇਰ) ਓਹ ਦੀਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਰਣੀ ਪੈ ਗਏ (ਅਥਵਾ ਦੱਦੇ
 ਕੱਕੇ ਭਾਵ ਦਿੱਕ ਹੋ ਕੇ ਸਰਣੀ ਪੈ ਗਏ, ਇਹ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜੋ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਤਮਾਸ਼ੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
 ਸਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਯਾ। ਦ, ਕ, ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ
 ਦਾ ਭੇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਪਾਸ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ : ਇਕ ਦੀਨ ਅਰਥਾਤ ਮਤ ਜੋਗ ਦਾ ਤੇ ਇਕ
 ਕਰਾਮਾਤ। ਸੋ ਦੀਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਸਾਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈ,
 ਭਿਖਾਰੀ ਦਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਦੀਨ ਹੈ, ਕਰਾਮਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਜਾਣੋ, ਉਸ ਦੀ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਨਮ, ਅਯੋਨੀ, ਬੇਹੱਦ, ਅਜ
 ਅਮਰ, ਸਮਝੋ। ਅਪਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਅਸਲ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ।

੪੩. [ਸੱਤਿਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ]।

੧ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਬਦੁ ਸੁਨਹੁ ਸਚੁ ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਈ।
 ੨ਬਾਝੈ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤਿ ਅਸਾਂ ਤੇ ਨਾਹੀ।
 ੩ਬਸਤਰਿ ਪਹਿਰੇ ਅਗਨਿ ਕੈ ਬਰਫ ਹਿਮਾਲੇ ਮੰਦਰੁ ਛਾਈ।
 ੪ਕਰੇ ਰਸੋਈ ਸਾਰ ਦੀ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਨਥਿ ਚਲਾਈ।
 ੫ਏਵਡੁ ਕਰੀ ਵਿਥਾਰ ਕਉ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਹਕੀ ਜਾਈ।
 ੬ਤੋਲੀ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸਿ ਦੁਇ ਪਿਛੇ ਛਾਬੇ ਟੰਕੁ ਚੜਾਈ।
 ੭ਇਹ ਬਲੁ ਰਖਾ ਆਪਿ ਵਿਚਿ ਜਿਸੁ ਆਖਾ ਤਿਸੁ ਪਾਸਿ ਕਰਾਈ।
 ੮ਸਤਿਨਾਮ ਬਿਨੁ ਬਾਦਰਿ ਛਾਈ ॥੪੩॥

੧(ਆਪ ਗੁਰੂ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ : "ਹੇ ਨਾਥ ਜੀ ! (ਮੈਂ) ਮੂੰਹੋਂ ਸਚ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ
 (ਆਪ) ਸਬਦ ਸੁਣੋ। ੨(ਇਕ ਭਗਵੰਤ ਦੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ (ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਨਾਸ਼ੀ)
 ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੩ਕਪੜੇ ਅੱਗ ਦੇ ਪਹਿਨਾਂ, ਹਿਮਾਲੇ ਵਿਚ ਬਰਫ ਦੇ ਮੰਦਰ
 ਛਾਕੇ (ਜਾ ਰਹਾਂ)। ੪ਰਸੋਈ (ਸਾਰ=) ਲੋਹੇ ਦੀ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਨੱਥ ਕੇ ਚਲਾਵਾਂ।

੫(ਐਨਾ ਵਿਸਥਾਰ (=ਸਾਰਾ) ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹਿੱਕੀ ਹੋਈ ਤੁਰੀ ਚਲੇ । ੬(ਤੱਕੜ ਵਿਚ) ਧਰਤ ਅਕਾਸ਼ ਦੋਵੇਂ (ਧਰਤੀ) ਪਿਛਲੇ ਛਾਬੇ ਵਿਚ (ਟੰਕ=) ਵੱਟਾ ਪਾ ਕੇ ਤੋਲ ਲਵਾ । ੭(ਇੰਨਾ ਬਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰੱਖਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬੀ (ਜੋ ਚਾਹਾਂ) ਕਰਵਾ ਲਵਾਂ । ੮(ਫੇਰ ਬੀ) ਸਤਿਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਬੱਦਲ ਦੀ ਛਾਂ ਹੈ ।”

ਭਾਵ—“ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥ ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ” ॥ ਪੁਨਾ : “ਸਿਧੁ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾਂ ਆਉ ॥ ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ਬੈਸਾ ਲੋਕੁ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥” ਗੱਲ ਕੀ “ਸੁਲਤਾਨ ਹੋਵਾ ਮੇਲਿ ਲਸਕਰ” ਵਾਲਾ ਸਬਦ ਸਮੱਗ੍ਰ ਇਸੇ ਪਰਥਾਇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਬਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੌੜ ਕੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਵਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।

੪੪. [ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟਿ । ਮੁਲਤਾਨ] ।

੧ਬਾਬੇ ਕੀਤੀ ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟਿ ਸਬਦ ਸਾਂਤਿ ਸਿਧੀ ਵਿਚ ਆਈ ।
 ੨ਜਿਣਿ ਮੇਲਾ ਸਿਵਰਾਤਿ ਦਾ ਖਟ ਦਰਸਨ ਆਦੇਸਿ ਕਰਾਈ ।
 ੩ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸੁਭ ਬਚਨ ਧਨੁ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਕਮਾਈ ।
 ੪ਵਡਾ ਪੁਰਖੁ ਪਰਗਟਿਆ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ।
 ੫ਮੇਲਿਓ ਬਾਬਾ ਉਠਿਆ ਮੁਲਤਾਨੇ ਦੀ ਜਾਰਤਿ ਜਾਈ ।
 ੬ਅਗੋਂ ਪੀਰ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਦੁਧਿ ਕਟੋਰਾ ਭਰਿ ਲੈ ਆਈ ।
 ੭ਬਾਬੇ ਕਢਿ ਕਰਿ ਬਗਲ ਤੇ ਚੰਬੇਲੀ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਮਿਲਾਈ ।
 ੮ਜਿਉ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੰਗ ਸਮਾਈ ॥੪॥

[ਜਿਣਿ=ਜਿੱਤਕੇ । ਆਦੇਸਿ=ਨਮਸਕਾਰ ! ਜਾਰਤਿ=ਜ਼ਿਆਰਤ, ਯਾਤ੍ਰਾ ।]

੧(ਜਦ) ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, (ਬਾਬੇ ਦੇ) ਸਬਦ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਂਤਿ ਵਰਤ ਗਈ । ੨ਸਿਵਰਾਤ ਦਾ (ਸਾਰਾ) ਮੇਲਾ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ, ਖਟ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ । ੩(ਅਤੇ ਸਾਰੇ) ਸਿੱਧ (ਏਹ) ਸੁਭ ਬਚਨ ਆਖਣ ਲਗੇ “ਪੰਨ ਹੋ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪ ਦੀ (ਕਮਾਈ=) ਮਿਹਨਤ ਵਡੀ ਹੈ । ੪(ਤੂੰ) ਵਡਾ ਪੁਰਖ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਜਾਹਰ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਸਾਰੇ ਸੱਤਿਨਾਮ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ।” (੫ਅਚਲ ਦੇ) ਮੇਲੇ (ਦੀ ਦਿਗ ਬਿਜਯ ਕਰਕੇ ਹੁਣ) ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਚਲੇ । ੬ਅਗੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪੀਰ ਇਕ ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ (ਨਕਾ ਨਕ) ਭਰਕੇ ਲੈ ਆਏ । ੭ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਗਲੋਂ ਕੱਢਕੇ ਇਕ ਚੰਬੇਲੀ (ਦਾ ਫੁੱਲ) ਦੁੱਧ ਪੁਰ ਰੱਖ ਦਿਤਾ । ੮ਜਿਕੁਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ—ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਖੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਵੱਡਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਥੋਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਖੇ ਰੋਣਕ ਬਖਸ਼ੀ । ਹੁਣ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਫਲਾ ਤਫਲੀ ਪਈ; ਉਹ ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਰਕੇ ਛੰਨਾ ਲੈ ਆਏ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਤਾਂ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਅਗੇ ਹੀ ਲਬਾਲਬ ਹੈ ਤੂੰ ਇਥੇ ਕਿੱਕੁਰ ਰਹੇਂਗਾ ? ਆਪ ਨੇ ਫੁੱਲ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇਹ ਧੁਨੀ ਦੱਸੀ ਕਿ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗੂ ਟਿਕਾਂਗੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਨਾਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਲਾਉਣ ਆਏ ਹਾਂ ! ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਅਗਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

੪੫. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ] ।

੧ਜ਼ਾਰਤਿ ਕਰਿ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਫਿਰਿ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੇ ਨੋ ਆਇਆ ।
 ੨ਚੜੇ ਸਵਾਈ ਦਿਹਿ ਦਿਹੀ ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ।
 ੩ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਹੋਰੁ ਮੰਗਣਾ ਸਿਰਿ ਦੁਖਾ ਦੇ ਦੁਖ ਸਬਾਇਆ ।
 ੪ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ।
 ੫ਥਾਪਿਆ ਲਹਿਣਾ ਜੀਵਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਸਿਰਿ ਛੱਤੁ ਫਿਰਾਇਆ ।
 ੬ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਕੈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ ।
 ੭ਲਖਿ ਨ ਕੋਈ ਸਕਈ ਆਚਰਜੇ ਆਚਰਜ ਦਿਖਾਇਆ ।
 ੮ਕਾਇਆ ਪਲਟਿ ਸਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ॥੪੫॥

[ਦਿਹ ਦਿਹੀ=ਦਿਨੋ ਦਿਨ । ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ=ਸਿਕਾ ਤੋਰਿਆ, ਭਾਵ ਹੁਕਮ ਤੋਰਿਆ ।]

੧ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ (ਵਿਚ ਦਿਗ ਬਿਜਯ) ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ (ਬਾਬਾ) ਆਇਆ । ੨ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਕਲਾ ਸਵਾਈ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਕਲਿਜੁਗ (ਵਿਚ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਥੋਂ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਾਯਾ । ੩(ਇਸ ਲਈ ਕਿ) ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਾਝ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੇ ਮੰਗਣ ਵਿਖੇ ਭਾਰੀ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਵਿਪਦਾ ਹਨ । ੪(ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਹੁਕਮ ਦਾ) ਸਿੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ (ਬਾਬੇ) ਨਾਨਕ ਨੇ (ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ) ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ । ੫ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠਾਕੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਛੱਤੁ ਸਿਰ ਪੁਰ ਫਿਰਾਇਆ । ੬(ਆਪਣੀ) ਜੋਤਿ (ਉਸਦੀ) ਜੋਤਿ ਵਿਖੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ (ਮਾਨੋਂ ਦੂਜਾ) ਰੂਪ ਬਦਲ ਦਿਤਾ । ੭(ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਚਰਜ ਵਿਚ ਅਚਰਜ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ । ੮ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਲਟ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦਾ) ਸਰੂਪ (ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅੰਗਦ ਨਾਮ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਥੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਥੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਕਿ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਾ ਜਾਨਣ । ਇਕ ਸਰੂਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਨੋਂ ਕਾਇਆ ਹੀ ਉਹੋ ਢਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ "ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ ॥"

੪੬. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ] ।

੧ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਛੱਤੁ ਸਿਰਿ ਸੋਈ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਟਿਕਾਈ ।
 ੨ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੰਦੀ ਮੁਹਰ ਹਥਿ ਗੁ ਤ ਅੰਗਦ ਦੀ ਦੇਹੀ ਫਿਰਾਈ ।
 ੩ਦਿਤਾ ਛੋੜਿ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੁ ਬੈਠਿ ਖਡੂਰੇ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ।
 ੪ਜੰਮੇ ਪੂਰਬਿ ਬੀਜਿਆ ਵਿਚਿ ਵਿਚਿ ਹੋਰੁ ਕੂੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ।
 ੫ਲਹਣੇ ਪਾਈ ਨਾਨਕੋ ਦੇਣੀ ਅਮਰਦਾਸਿ ਘਰਿ ਆਈ ।
 ੬ਗੁਰੁ ਬੈਠਾ ਅਮਰੁ ਸਰੂਪ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈ ਦਾਤਿ ਇਲਾਹੀ ।
 ੭ਫੇਰ ਵਸਾਇਆ ਗੋਇੰਦਵਾਲੁ ਅਚਰਜੁ ਖੇਲੁ* ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ ।
 ੮ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਖਸਮੈ ਵਡਿਆਈ ॥੪੬॥

[ਟਿਕਾ = ਤਿਲਕ । ਟਿਕਾਈ = ਬਿਰਾਜਮਾਨੀ । ਹੰਦੀ = ਦੀ ।]
 [ਮੁਹਰਿ = ਛਾਪ । ਇਲਾਹੀ = ਈਸ਼੍ਵਰੀ ।]

੧ਉਹੋ ਤਿਲਕ, ਉਹੋ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰਿ ਪੁਰ, ਉਹੋ ਸੱਚੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੁਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨੀ, ੨(ਉਹੋ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਛਾਪ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੀ ਅਰ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰ ਗਈ (ਕਿ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਹੋਏ) । ੩(ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖਡੂਰ (ਨਾਮੇ ਗੁਮ ਵਿਖੇ) ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੀਤੀ । ੪ਪੂਰਬ ਦਾ (ਜੋ ਬੀਜ) ਬੀਜਿਆ ਹੈ, (ਉਹੋ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਦਾਸੂ ਤੇ ਦਾਤੂ ਪੁੱਤ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਟਹਿਲੋਂ ਮਜ਼ਿਲ ਪਾ ਲੀਤਾ) । ੫ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ (ਗੱਦੀ) ਪਾਈ, (ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇਣੀ ਆਈ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ) । ੬ਅਮਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੱਦੀ ਪਰ) ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ) ਦਵਾਰਾ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਦਾਤ ਮਿਲੀ । ੭(ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੋਂਦਵਾਲ ਫੇਰ (ਆ ਕਰ) ਵਸਾਇਆ, ਵਡਾ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ੮ਦਾਤ ਤੇ ਜੋਤਿ ਸਭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਉਹੋ ਸਰੂਪ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ । ਉਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਤ ਮਿਲਨੀ ਹੀ ਸੀ, ਪੂਰਬ ਬੀਜਿਆ ਜੰਮਣਾ ਹੀ ਸੀ । ਦਾਸੂ ਦਾਤੂ ਜੀ ਵਿਚ ਕੂੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ਸੀ ਕਿ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੈ ਜਾਈਏ । ਲਿਜਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਸੀ, ਸੋ ਲੈ ਗਏ ਅਰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਗੋਂਦਵਾਲ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ । ਦਾਤ ਜੋਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ :-ਦਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਜੋਤਿ ਉਹ ਦਾਤ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ, ਉਸ ਦਾਤ ਦਾ ਜੋ ਚਾਨਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਜੋਤ ਹੈ, ਸੋ ਦੋਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

੪੭. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ] ।

੧ਦਿਚੈ ਪੂਰਬਿ ਦੇਵਣਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ ।
 ੨ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ।
 ੩ਪੂਰਨ ਤਾਲ ਖਟਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵੈ* ।
 ੪ਉਲਟਾ ਖੇਲ ਖਸੰਮ ਦਾ ਉਲਟੀ ਗੰਗ ਸਮੁੰਦ੍ਰਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੫ਦਿਤਾ ਲਈਐ ਆਪਣਾ ਅਣਿਦਿਤਾ ਕਛੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ੬ਫਿਰਿ ਆਈ ਘਰਿ ਅਰਜਣੈ ਪੁਤ ਸੰਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ।
 ੭ਜਾਣਿ ਨ ਦੇਸਾਂ ਸੋਢੀਓ ਹੋਰਸਿ ਅਜਰ ਨ ਜਰਿਆ ਜਾਵੈ ।
 ੮ਘਰ ਹੀ ਕੀ ਵਥੁ ਘਰੇ ਰਹਾਵੈ ॥੪੭॥

*ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਖੁਣਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬੈਠੇ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼, ਨਾਮ ਦਾਨ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ, ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ. ਸਭੋ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਚਾਹੇ ਤਾਲ ਅਜੇ ਕੱਚਾ ਸੀ ਪਰ ਜਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਯਾ ਮੰਡਪ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਬਿਰਾਜ-ਮਾਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਲਾਉਂਦੇ ਸ ।

[ਜੋਤਿ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਭਾਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਨੂਰਾਨੀ ਅਸਰ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਖੇਲ = ਕੌਤਕ। ਪੁਤ੍ਰ ਸੰਸਾਰੀ = ਬਿੰਦੀ ਬੇਟਾ।

੧(ਜਿਸ ਦਾ) ਦੇਣਾ ਪਹਿਲੋਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੨(ਹੁਣ) ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ (ਗੱਦੀ ਪਰ) ਬੈਠੇ ਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਕਹਾਏ। ੩ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ (ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਨ ਮੇ) ਤਲਾਉ ਖਟਾ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ੪ਖਸਮ ਦਾ ਕੌਤਕ ਉਲਟਾ ਹੈ (ਹੋਰ ਨਦੀਆਂ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) ਪਰ ਗੰਗਾ (ਨਦੀ ਉਤਰੋਂ ਹੋਕੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਉਲਟੀ ਜਾਕੇ (ਬੰਗਾਲੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ੫ਆਪਣਾ ਦਿੱਤਾ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੬ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਘਰ (ਗੁਰਿਆਈ) ਆਈ, ਸੰਸਾਰੀ ਪੁੱਤਰ (= ਬਿੰਦੀ ਬੇਟਾ) ਗੁਰੂ ਕਹਾਇਆ। ੭(ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ! ਹੁਣ) ਸੋਢੀਓਂ ਗੱਦੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਇਹ ਵੱਡੀ ਅਜਰ, (ਚੀਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਦਾ) ਜਰਨਾ, ਹੋਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਊ। ੮ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਘਰੇ ਹੀ ਰਹੁ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮੋਹਨ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਗੁਰਿਆਈ ਰੂਪ ਗੰਗਾ ਉਲਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। 'ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਗੱਦੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗਈ, ਪਰ ਜੇ ਘਰ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਹੀ ਗੱਦੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਜੋ ਫੇਰ ਸੋਢੀਆਂ ਵਿਚ ਘਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਇਕਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਲੋਂ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ, ਹਕਦਾਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੀ ਹੋਕੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ, ਫੇਰ ਉਹੀ ਘਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੱਕ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

੪੮. [ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ]।

੧ਪੰਜਿ ਪਿਆਲੇ ਪੰਜ ਪੀਰ ਛਠਮੁ ਪੀਰੁ ਬੈਠਾ ਗੁਰੁ ਭਾਰੀ।
 ੨ਅਰਜਨ ਕਾਇਆ ਪਲਟਿਕੈ ਮੂਰਤਿ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਵਾਰੀ।
 ੩ਚਲੀ ਪੀੜੀ ਸੋਢੀਆ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਵਣਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ।
 ੪ਦਲਭੰਜਨ ਗੁਰੁ ਸੂਰਮਾ ਬਡ ਜੋਧਾ ਬਹੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
 ੫ਪੁਛਨਿ ਸਿਖ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਿ ਛਿਅ ਮਹਿਲਾ ਤਕਿ ਦਰਸੁ ਨਿਹਾਰੀ।
 ੬ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲੇ ਮੁਖ ਤੇ ਸੁਣਹੁ ਸੰਸਾਰੀ।
 ੭ਕਲਿਜੁਗਿ ਪੀੜੀ ਸੋਢੀਆਂ ਨਿਹਚਲ ਨੀਵ ਉਸਾਰਿ ਖਲਾਰੀ।
 ੮ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਧਰੇ ਅਵਤਾਰੀ ॥੪੮॥

[ਪੀੜੀ = ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਦਲਭੰਜਨ = (ਮਲੇਛਾਂ ਦੇ) ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ।]

[ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ = ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਨਿਹਚਲ = ਅਟੱਲ, ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲਾ।]

੧ਪੰਜ ਪੀਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਤਾਂ) ਪੰਜ ਪਿਆਲੇ (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ, ਧਰਮ, ਧੀਰਜ ਦੇ ਪੀਤੇ, ਭਾਵ ਸਤਗੁਣ ਦਾ ਬੜਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ) ਛੇਵਾਂ ਪੀਰ (ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ) ਭਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ (ਗੱਦੀ ਤੇ) ਬੈਠਾ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਦੇਗ ਤੇਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਰੀਆਂ । ਸਾਂਤਿ ਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਰ ਰਸ ਦੇ ਪਜਾਲੇ ਪੀਤੇ) । ੨(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਾਯਾਂ ਪਲਟਕੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਈ । ੩(ਹੁਣ) ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਪੀੜੀ (ਅਗੋਂ) ਤੁਰ ਪਈ, ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ (ਗੁਰੂ) ਰੂਪ ਦੱਸਣਗੇ । ੪ਇਹ ਬੀਰ ਗੁਰੂ (ਮਲੇਛਾਂ ਦੇ) ਦਲਾਂ ਦਾ ਤੋੜਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਜੋਧਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਉਠਿਆ । ੫(ਹੁਣ) ਸਿਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ (ਹੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ !) ਛੀ ਮਹਿਲਾਂ ਤੀਕ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹਨ (ਅੱਗੋਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹੋਣਗੇ ?) ੬ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ (ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ) ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ (ਅਗੰਮ ਵਾਕ) ਮੁਖ ਤੋਂ ਬੋਲੇ "ਸੁਣੋ ਹੇ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕੋ ! "ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਪੀੜੀ ਦੀ ਨੀਵ ਅਟੱਲ ਉਸਾਰ ਕੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ੭ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਅਵਤਾਰ 'ਜੁਗ ਜੁਗ' (ਦੋ ਦੂਣੀ ਚਾਰ ਯਾ $2+2=4$) ਸਤਿਗੁਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ।"

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਵਿੱਖਤ ਵਾਕ ਕੀਤਾ :-ਹੇ ਸੰਸਾਰੀਓ ! ਸੁਣੋ, ਅਗੇ ਚਾਰ ਅਵਤਾਰ : ਗੁਰੂ ਹਰੀਰਾਇ, ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੀਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਪਰੰਤੂ ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਨੀਵ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਪੰਥ ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਹੋਕੇ ਗੁਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ । ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਨ ਕਰੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਤਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ-ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਈਸ਼ਰ ਰੂਪ ਆਪ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ "ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ" । ਪੁਨਾ:-"ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਸੈ ਸਾਧ ਕੀ ਰਸਨਾ" । ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੇਵਾਂ ਗੁਰੂ ਜੋਧਾ ਦਲ-ਭੰਜਨ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਕਹਿਕੇ ਜਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਲਾਲਚ ਪਿੱਛੇ ।

੪੯. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ] ।

੧ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਸਦੇਵ ਵਵਾ ਵਿਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ।
 ੨ਦੁਆਪਰਿਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਾਹਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ।
 ੩ਤੁੰਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਜੀ ਰਾਰਾ ਰਾਮ ਜਪੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ।
 ੪ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦ ਗਗਾ ਗੋਵਿੰਦ ਨਾਮੁ ਅਲਾਵੈ* ।
 ੫ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਣ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਸਮਾਵੈ ।
 ੬ਚਾਰੇ ਅਛਰ ਇਕ ਕਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਜਪਾਵੈ† ।
 ੭ਜਹਾਂ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਫਿਰਿ ਤਹਾਂ ਸਮਾਵੈ ॥੪੯॥੧॥
 (ਪੰਚਾਇਣ = ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰੁ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ।)

੧(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਨ੍ਯ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-) ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਵਾਸਦੇਵ (ਦਾ ਅਵਤਾਰ) ਹੋਏ, (ਉਥੋਂ) ਵਵਾ (ਲੀਤਾ), ਵਿਸਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ (ਲੋਕ) ਜਪਣ ਲੱਗੇ । ੨(ਫੇਰ) ਦੁਆਪਰ (ਵਿਖੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਹਰੀ (ਅਰਥਾਤ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋਏ, ਹਾਹਾ (ਅੱਖਰ ਲੀਤਾ) ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗੇ । ੩ਤੁੰਤੇ (ਜੁਗ ਵਿਖੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਰਾਮ ਜੀ (ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਉਥੋਂ) ਰਾਰਾ (ਲੀਤਾ) ਰਾਮ ਰਾਮ

ਪਾ:-ਜਪਾਵੈ ।

†ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ

ਵਾਧੂ ਸਤਰ ਬੀ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਓਥੇ ਅੰਤਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਉਂ ਹੈ:-

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ ਸੋ ਨਰੁ ਬਹੁੜ ਜੂਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ।

(ਲੋਕੀਂ) ਉਚਾਰਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। *ਕਲਿਯੁਗ (ਵਿਖੇ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੋਬਿੰਦ (ਰੂਪ ਹੋਏ, ਲੋਕ) ਗੋਬਿੰਦ (ਗੋਬਿੰਦ) ਜਪਣ ਲੱਗੇ (ਉਥੋਂ) ਗਗਾ (ਲੀਤਾ) ਹੈ। ੫ਚਹੁ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ (ਉਪਰ ਕਥੇ ਜਾਗੇ=) ਅਵਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਗਲ ਕੀ) ਚਾਰੇ ਅੱਖਰ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਪੰਜਵਾਂ) ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ (ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਜਪਾਇਆ। ੭(ਮੰਤ੍ਰ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਥੋਂ) ਜਿਥੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਧੂਨੀ ਇਹ ਕਿ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ*। ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)।

ਭਾਵ-ਇਹ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਰ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਸੰਕੇ ਹਨ :-

੧. ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ, ਕਲਜੁਗ, ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਵਾਸਦੇਵ, ਰਾਮ, ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਬਿੰਦ ਤੋਂ 'ਵਾ, ਰਾ, ਹ, ਗੋ' ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਲੀਤੇ ਤਾਂ 'ਵਾਰਾਹਗੋ' ਬਣਿਆ, 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾ ਬਣਿਆ ਜੇ ਦੁਆਪਰ ਤ੍ਰੇਤੇ ਤੇ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਬਦਲੇ ਦਾ 'ਵਾਹਗੋਰਾ' ਬਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਜੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਲਓ ਤਾਂ 'ਵਹਗਰ' ਬਣੇਗਾ। ਵਾਸਦੇਵ ਵਿਚੋਂ 'ਵਾ' ਕੰਨੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਚੋਂ 'ਹ' ਮੁਕਤਾ ਤੇ 'ਰਾਮ' ਵਿਚੋਂ 'ਰ' ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ' ਵਿਚੋਂ 'ਗੁ' ਲੀਤੇ। 'ਵਾ' ਤਾਂ ਕੰਨੇ ਸਮੇਤ ਲਿਆ, 'ਰਾ' ਦਾ ਕੰਨਾ ਉਡਾ ਦਿਤਾ, ਤੇ 'ਗੁ' ਦਾ ਹੋੜਾ ਔਂਕੜ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਏਹ ਭਿੰਨਤਾ ਕਿਉਂ ?

੩. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ 'ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ' ਜੀ ਸਨਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਖਰ 'ਹ' ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, 'ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ' ਵਿਚੋਂ ਗਗਾ ਕਿਕੂੰ ਲੀਤਾ ਤੇ ਉਂਵ ਵਡਿਆਈ ਨਮਿੱਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ 'ਨਾ' ਅਖਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। 'ਗੋਬਿੰਦ' ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ 'ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਵਲ ਹੈ, ਅਜੇ ਪ੍ਰਗਟੇ ਨਹੀਂ ਸੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਛੁਟਵਾਂ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਭਾਰੀ ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੇ, ਛੱਡਕੇ ਤੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਛੱਡਕੇ ਦਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅੱਖਰ 'ਗ' ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ?

੪. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਰਾਮ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਬੀ ੧੬ ਕਲਾਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਮਨੀਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਏਹ ਆਪ 'ਘੋਰ ਅੰਘਰਾ' ਤੇ 'ਵਸਿਸ਼ਟ' ਆਦਿ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿੱਕੂੰ ਆਖਿਆ ? ਏਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਸੇ। (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਸੰਕਰ ਦਯਾਲ ਜੀ ਦੇ

*ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਚਾਰ ਅਖਰ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਚਾਰੇ ਨਾਮ ਜੋ ਚਉਹਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਲਤਿ ਸੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਏ।

†ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ : ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸਦੇਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਸੇ (ਸੋ) 'ਵਵਾ' ਲਿਆ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਸੋ 'ਹਾਹਾ' ਲਿਆ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇ ਤੇ) ਰਾਮ ਜਪ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਸੋ 'ਰਾਰਾ' ਲਿਆ। ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਤਿਗੁਰ ਸੇ ਤੇ) ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦੇ ਸੇ, ਸੋ 'ਗੋ' ਲਿਆ। (ਅ) ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸਦੇਵ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਵਵਾ ਅਖਰ ਉਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ ਆਦਿ।

ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦਾ ਦੀਬਾਚਾ) ।

ਮਗਰਲੀ ਵਿਚਾਰ—ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਿ ਇਹ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸਲੀ ਪੋਥੀ ਯਾ ਕੋਈ ਅਤਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਵੇਂ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਮਿਲ ਪਵੇ, ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ । ਜੋ ਕੁਛ ਸੰਕੇ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਆਖੇਪ ਹੋਣ ਦੇ ਫੁਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਪਰ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਏਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਬੀ ਹਨ :—ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸੁਦੇਵ ਯਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ । ਵਾਸੁਦੇਵ ਨਾਮ ਹੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਾਸੁਨਵ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ । ਵਾਸੁਦੇਵ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਯਾਪਕ ਪਰਮੇਸੁਰ । [ਦੇਖੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ] ਫਿਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਧਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਹਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਕ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ । ਹਾਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਵਯਕਤੀ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਦੇਵਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰੇ । ਵੇਦ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅੱਠ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਜੋ ਵਸੂ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਣਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੋਣਤੀ ਵਿਚ 'ਵਿਸ਼ਨੂੰ' ਦਾ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਏਹ ਅੱਠੋ ਭੀ ਦੇਵਤੇ ਹੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ 'ਵਯਾਪਕ' ਬੀ ਹੈ । ਸੋ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਕਿ 'ਵਾਸੁਦੇਵ' ਜੀ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸੁਦੇਵ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਨ, ਇਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸੁਦੇਵ ਦੇ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਣ ਦਾ ਲੇਖ ਵੇਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । 'ਸਤਿਗੁਰ' ਪਦ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਤੇ ਦ੍ਵਾਪੁਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ 'ਰਾਮ' ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ' ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਯਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿਲਾਏ ਤੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ । ਸੋ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ 'ਵਾਸੁਦੇਵ' ਸਤਿਗੁਰ ਸੀ । ਨਾ ਇਹ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਵਿਚੋਂ ਵਯਾ ਲੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਪਦ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਜੋ 'ਲੀਤਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਵੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚੋਂ ਸੰਭਾਵਨ ਹੋ ਸਕੇ । ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ 'ਰ' ਮੁਕਤਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ 'ਜਪਾਵੈ' ਪ੍ਰੇਰਣਾਰਥਿਕ ਹੈ ਤੇ ਜਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਯਾ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਯਾ ਵਾਸੁਦੇਵ ਹੈ ਯਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਯਾ ਵਯਾ ਹੈ; ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਸੀ, ਪਰ ਤੀਸਰੀ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆ ਪਦ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ—ਸੁਖ ਪਾਵੇ । ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਪਦ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ : ਸੋ ਜੇ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਕਿਵੇਂ ਢੁੱਕੇ ? ਗਯਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਮਧਾਣ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਚਾਰ ਨਾਮ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਬੋਧਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :—

ਵਾਸੁਦੇਵ—'ਵਾਸੁਦੇਵ ਜਲ ਥਲ ਮਹਿ ਰਵਿਆ' ॥

[ਗਉ: ਬਾ: ਆ: ਮ: ੫

ਹਰਿ—'ਹਰਿ ਆਪੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ' ॥

[ਗਉ: ਗੁਆ: ਮ: ੪

ਗੋਬਿੰਦ—'ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਟੇਬ ਸਿਉ ਗੁਣ ਗੁਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭ ਰਵਨ' ॥

[ਬਿਤੀ: ਗਉ: ਮ: ੫

ਰਾਮ—'ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਦਹ ਭਵਨ ਸਗਲ ਬਿਆਪਤ ਰਾਮ' ॥

[ਬਿਤੀ: ਗਉ: ਮ: ੫

ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋਹਾਂ ਪਖਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ

ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ'। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਲਖਾਯਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਬੀ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਸਿਫਾਤੀ ਨਾਮ। ਇਹ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਨਾਮ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ਕਿ ਵਾਸਦੇਵ-ਉਹ ਵਯਾਪਕ ਹੈ। ਹਰਿ-ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੋਬਿੰਦ-ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਰਾਮ-ਉਹ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਗਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਗਾਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਣ ਸਮੂਹ ਦੇ ਭਾਵ ਭਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਸਰਗੁਣ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

[ਦੇਖੋ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਿਲਦ ੨ ਸਫਾ ੯੨

ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਅਖਰ ਅਵਤਾਰੀ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਥਾਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨੌ ਨੌ ਜੁਗ ਵਾਸੁਦੇਵ, ਹਰੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਾਰ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਚੌਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਛੱਤੀ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਤਪ ਦਾ ਫਲ ਇਸ ਇਕ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਪਦ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਚਾਰ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹਨ।

ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਬੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੀਤੀ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-ਵਾਸਦੇਵ, ਹਰਿ, ਗੋਬਿੰਦ, ਰਾਮ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰੋਂ ਨਾਮੋਂ ਕੇ ਆਦਿ ਕੇ ਅੱਖਰ ਲੈ ਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਯਹ ਨਾਮ ਚਾਰੋਂ ਨਾਮੋਂ ਕੇ ਜਪਨੇ ਕਾ ਜੋ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਬੜੇ ਮਹਾਤਮ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ ਪਰਮ ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਹੈ।" ਸ੍ਰੀ ਨਰੋਤਮ ਜੀ ਨੇ ਚੌਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਰਥ 'ਵਾਸੁਦੇਵ=ਵਯਾਪਕ, ਹਰਿ=ਪਾਪ ਹਰਤਾ, ਗੋਬਿੰਦ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਸੱਤ, ਰਾਮ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਜਨ ਰਮਣ ਕਰਨ' ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਯਾ ਕ੍ਰਿਤਮ ਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਦੋਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਤ ਜੀ ਬੀ ਐਉਂ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਵਾਸਦੇਵ, ਹਰਿ, ਗੋਬਿੰਦ, ਰਾਮ, ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਅਖਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਖਾ ਇਸ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਪਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਨਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਬੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਤੁੱਲ ਯੋਗਤਾ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਉਂ ਲਾ ਲਓ ਕਿ ਚੌਹਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜਾਪਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਤੋਂ ਇਹ ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਬਾਬਤ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕ ਬੀ ਕਹੇ ਹਨ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਯੋਗ ਹਨ :

(੧) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਤਾ ॥	[ਵਾਰ ੨੪—੨੦
(੨) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥	[ਵਾਰ ੧੨—੧੭
(੩) ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥	[ਵਾਰ ੧੮—੧੪
(੪) ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹਜੂਰਾ ॥	[ਵਾਰ ੧੩—੨੧
(੫) ਵੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭੇਦੁ ਕਿਹੁ ਸੇਸਨਾਗੁ ਨ ਪਾਏ ॥	[ਵਾਰ ੯—੧੩
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਲਾਹਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਅਲਾਏ ॥	[ਵਾਰ ੧੮—੨
(੬) ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਈ ॥	

(੭) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥	[ਵਾਰ ੨੪—੧
(੮) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ ॥	]ਵਾਰ ੧—੧੭
(੯) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥	[ਵਾਰ ੧੧—੮
(੧੦) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ ॥	]ਵਾਰ ੧੩—੨

ਵਿਦਤ ਰਹੇ ਕਿ

ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਅਗੇ ਟੂਕਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣਾ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਯਾ ਇਹ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰੁ ਨਹੀਂ ਆਖ ਰਹੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਵਜਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਨਯਾਯ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਸਫ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰੁ' ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਸ ਯ ਰਾਂ ਤੁਕਾਂ ਜੋ ਉਪਰਲੀ ਟੂਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰੁ ਤੇ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਛੁਟ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਤਕੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੋਸਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਛੰਦਾਂ ਬੰਦੀ ਤਰਜੁਮਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਦੀ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਪੰਡਤ ਸਨ। ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ ਤੇ ਕੌਮੁਦੀ ਸੰਥਾ ਦੇਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪੰਚਦਸ਼ੀ, ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੰਡਤ ਸਨ ਤੇ ਅੰਤ ਵੈਦ ਮੁਤਾਲਯਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰੁ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤੇ ਰਹਤ ਬਹਤ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਿੰਘ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਮਿਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰੁ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਸੇ।

ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਮਾ-ਹੱਕਾ ਨਿਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੌੜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਇਹ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ"। ਜਾਪਦੀ ਪਦ ਨਿਸਚੈ ਬੋਧਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫੇਰ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪਰ "ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਸੰਕਾ ਹੈਨ"। ਬਹੈਸੀਅਤ ਖੋਜੀ ਟੀਕਾਕਾਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਯਾਤਮਿਕ ਵਾਕਫੀ ਉਪਰ ਬਹਮ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਨਿਸਚੈ-ਆਤਮਿਕ ਨਿਰਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਟੂਕ ਵਿਚ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਸੰਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦੂਏ ਤ੍ਰੀਏ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਤਲੇ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਨਿਸਚਾ ਤੇ ਸ਼ੁਧਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਪੰਡਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋਵੇਂ, ਉਪਰ ਦਿਤੀ ਨਿਜੀ ਵਾਕਫੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਪਣੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੱਕ ਸੂਭੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੇ।

[ਐਡੀਟਰ ਖਾਲਸਾ ਮਮਚਾਰ

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾਚਰਨ]

੧ਆਪਨੜੈ ਹਥਿ ਆਰਸੀ ਆਪੇ ਹੀ ਦੇਖੈ ।
 ੨ਆਪੇ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਇਦਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਭੇਖੈ ।
 ੩ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰਿ ਭਾਲਿਦਾ ਤੇਵੇਹੈ ਲੇਖੈ ।
 ੪ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦਾ ਦੇਖੀਐ ਸੋ ਰੂਪ ਸਰੇਖੈ ।
 ੫ਰੋਂਦੇ ਦਿਸੇ ਰੋਵਦਾ ਹੋਇ ਨਿਮਖ ਨਿਮੇਖੈ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਸੇਖੈ ॥੧॥

[ਆਰਸੀ=ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੰਦ, ਸੀਸ਼ਾ । ਸਰੇਖੈ-ਸਾਰਖਾ । ਵਰਗਾ । ਨਿਮਖ=ਪਲਕਾਂ ।]

੧(ਈਸ਼ੂਰ ਦੇ) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ ਟਾ) ਸੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ੨ਆਪ ਦੇਖਕੇ (ਭਾਵ ਰਚ ਕੇ ਫੇਰ) ਛੀ ਦਰਸਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਖਾਂ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩(ਅੱਗੋਂ) ਜੇਹਾ (ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ) ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤੇਹਾ ਹੀ ਲੇਖੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੪ਹੱਸਦੇ ਨੂੰ ਹੱਸਦਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਰੂਪ ਸਾਰਖਾ (ਪ੍ਰਤਿਬੰਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਰੋਂਦੇ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਲਕਾਂ ਮਾਰਕੇ ਦੇਖੈ (ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਬੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਟਕੇ ਵੱਜਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ੬ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਸਾਰੇ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸਤਿਸੰਗ (ਵਿਚ ਵਿਸੇਖ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ*) ।

੨. [ਵਜੰਤੀ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ]

੧ਜਿਉ ਜੰਤੀ ਹਥਿ ਜੰਤ੍ਰ ਲੈ ਸਭਿ ਰਾਗ ਵਜਾਏ ।
 ੨ਆਪੇ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਗਨੁ ਹੋਇ ਆਪੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ।
 ੩ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਆਪਿ ਰੀਝਿ ਰੀਝਾਏ ।
 ੪ਕਥਤਾ ਬਕਤਾ ਆਪਿ ਹੈ ਸੁਰਤਾ ਲਿਵ ਲਾਏ ।
 ੫ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਸਰਬੰਗ ਸਮਾਏ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਤੀਆਏ ॥ ੨ ॥

[ਜੰਤੀ=ਵਾਜੇ ਵਾਲਾ । ਜੰਤ੍ਰ=ਵਾਜਾ । ਮਗਨ=ਪ੍ਰਸੰਨ ।
 [ਲਿਵ=ਤਾਰ, ਨਿਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ । ਸੁਰਤਾ=ਗਜਾਨੀ ।]

੧ਜਿੱਕੁਰ ਵਾਜੇ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਾਜਾ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਆਪ ਹੀ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । (ਫੇਰ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ

*ਸਮਾਨ ਸਤਾ ਕਰਕੇ ਈਸ਼ੂਰ ਸਾਰੇ ਪਰੀਪੂਰਣ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਵਯਾਪਕਤਾ ਯਾ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਆਪ ਹੀ ਟੀਝਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਂਦਾ ਅਰਥਾਤ) ਖੁਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
 ੪ਆਪ ਹੀ ਕਥਤਾ (ਹੋਕੇ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਬਕਤਾ* (ਗਿਆਨ ਗੋਦੜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸੁਰਤਾ†=)
 ਗਿਆਨੀ ਹੋਕੇ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫(ਗੱਲ ਕੀ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ‡ ਅਚਰਜ ਰੂਪ
 ਬਣਕੇ ਸਰਬ (ਅੰਗਾਂ=) ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੬ਹਾਂ, ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ)
 ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਪੁਰ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ** ।

੩. [ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪ ਰਸ] ।

੧ਆਪੇ ਭੁਖਾ ਹੋਇਕੈ ਆਪਿ ਜਾਇ ਰਸੋਈ ।
 ੨ਭੋਜਨ ਆਪਿ ਬਣਾਇਦਾ ਰਸ ਵਿਚਿ ਰਸ ਗੋਈ ।
 ੩ਆਪੇ ਖਾਇ ਸਲਾਹਿਕੈ ਹੋਇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸਮੋਈ ।
 ੪ਆਪੇ ਰਸੀਆ, ਆਪਿ ਰਸ, ਰਸੁ ਰਸਨਾ ਭੋਈ ।
 ੫ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਆਪ ਹੈ, ਸਰਬੰਗ ਸਮੋਈ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੩॥

[ਸਮੋਈ=ਅਨੰਦਿਤ । ਰਸਨਾ=ਜੀਭ । ਭੋਈ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਭੁਗਤਾ=ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ।
 ਸਮੋਈ=ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ।]

੧ਆਪ ਹੀ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਕੇ ਆਪੂੰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ
 ਤੇ ਸ੍ਰਾਦਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰਾਦ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩(ਫੇਰ) ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਕੇ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਆਨੰਦਿਤ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ਆਪ ਹੀ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ 'ਰਸ' ਰੂਪ ਹੈ, ਰਸਾਂ (ਵਿਖੇ) ਜੀਭ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਬੀ ਆਪ
 ਹੀ) ਮਿਲਦਾ (ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ । ੫ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਸਰਬ ਅੰਗਾਂ ਵਿਖੇ (ਸਤਿ ਚਿਤ
 ਆਨੰਦ ਹੋ ਕੇ) ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੬ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦਾ)
 ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਰਸੋਈ ਪੜਾ ਕੇ ਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦੇਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਯਾਪਕਤਾ
 ਦੱਸੀ ਹੈ । ਉਸ ਵਾਛੂ ਨਿਰਇੱਛਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਦਾ ਤੇ ਰਚਿਆ ਵੇਖ ਕੇ
 ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । "ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ।"

੪. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਆਪੇ ਪਲੰਘੁ ਵਿਛਾਇਕੈ ਆਪਿ ਅੰਦਰਿ ਸਉਂਦਾ ।
 ੨ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇਕੈ ਦੇਸੰਤਰ ਭਉਂਦਾ ।
 ੩ਰੰਕੁ ਰਾਉ ਰਾਉ ਰੰਕੁ ਹੋਇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚਿ ਪਉਂਦਾ ।

*ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ । †ਅਥਵਾ, ਸ੍ਰੋਤਾ=ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ।

‡'ਆਪੇ ਆਪ' ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਹੈ 'ਆਪੇ ਹੀ' ।

**ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਤਸੱਲੀ ਜੋ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਜੋ
 ਬੱਝਦੀ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਯਾ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਬੱਝਦੀ ਹੈ : ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸਦੀ
 ਵਯਾਪਕਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ ।

ੳਤਤਾ ਸੀਅਰਾ ਹੋਇ ਜਲੁ ਆਵਟਣੁ ਖਉਂਦਾ ।
 ੫ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਚਿ ਧਾਵਦਾ ਚਾਵਾਏ ਚਉਂਦਾ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਰਉਂਦਾ ॥੪॥

[ਪਲੰਘੁ=ਮੰਜਾ, ਭਾਵ ਦੇਹ । ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ।
 [ਰੰਕ=ਕੰਗਾਲ । ਸੀਅਰਾ=ਠੰਢਾ । ਆਵਟਣੁ=ਕੜੁਨੀ ।
 [ਖਉਂਦਾ=ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ਉਂਬਦਾ ਹੈ । ਚਉਂਦਾ=ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।]

੧(ਜਿੱਕੁਰ ਕੋਈ) ਆਪ ਹੀ ਮੰਜਾ ਵਿਛਾਏ ਆਪ ਹੀ (ਉਸ) ਵਿਚ ਸਉਂਦਾ ਹੈ । ੨(ਫੇਰ) ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ (ਕਈ) ਦੇਸਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੩ਰੰਕੋਂ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਥੋਂ ਕੰਗਾਲ ਹੋਕੇ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੪ਕਦੀ ਤੱਤਾ ਤੇ ਕਦੀ ਠੰਢਾ ਹੋਕੇ, ਜਲ (ਵਾਂਗ) ਕੜੁਨੀ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ੫ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਚ ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਚਾਵਾਏ ਚਉਂਦਾ=ਜਦ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਭਈ ਰਾਤ ਤੂੰ ਕਿਹੀ ਕੱਟੀ ਤਾਂ) ਬੁਲਾਯਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਕਿ 'ਸੁਪਨੇ' ਵਿਖੇ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਰਿਹਾ, ਜਦ ਮੈਂ ਸੁਖੋਪਤੀ ਵਿਚ ਗਿਆ ਵਡੇ 'ਹਰਖ' ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਸੁੱਤਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਖਬਰ ਨ ਰਹੀ) । ੬ਆਪੇ ਆਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਗੁਰਮੁਖ (ਸਮਝਕੇ) ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੋਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹੁੰਦਾ, ਆਪ ਸੌਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਮਝਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ* ।

੫. [ਸਭ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ] .

੧ਸਮਸਰਿ ਵਰਸੈ ਸ੍ਰਾਂਤ ਬੂੰਦ ਜਿਉ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ।
 ੨ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਜਲ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਧਰਤੀ ਬਹੁ ਭਾਈ ।
 ੩ਕਿਰਖ ਬਿਰਖ ਰਸ ਕਸ ਘਣੇ, ਫਲੁ ਫੁਲੁ ਸੁਹਾਈ ।
 ੪ਕੇਲੇ ਵਿਚਿ ਕਪੂਰ ਹੋਇ, ਸੀਤਲੁ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ੫ਮੋਤੀ ਹੋਵੈ ਸਿਪ ਮੁਹਿ, ਬਹੁ ਮੋਲ ਮੁਲਾਈ ।
 ੬ਬਿਸੀਅਰ ਦੇ ਮੁਹਿ ਕਾਲਕੂਟ, ਚਿਤਵੈ ਬੁਰਿਆਈ ।
 ੭ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਸਤਿਨੰਗ ਸੁਭਾਈ ॥੫॥

[ਸਮਸਰਿ=ਇਕੋ ਜਿਹਾ । ਕਿਰਖ=ਖੇਤੀ । ਬਿਸੀਅਰ=ਸਰਪ । ਕਾਲਕੂਟ=ਵਿਖ ।
 ਸੁਭਾਈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਸ੍ਰਾਂਤਿ (ਨਛੱਤ੍ਰ ਦੀ) ਬੂੰਦ ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਵਰਦੀ ਹੈ । ੨ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕਈ ਭਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩(ਕਿਧਰੇ) ਖੇਤੀ ਬਿਛ, ਕਈ ਰਸ ਕਸੈਲੇ (ਆਦਿ) ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ) ਸੋਭਦੀ ਹੈ । ੪ਕੇਲੇ ਵਿਖੇ (ਪਵੇ ਤਾਂ) ਕਪੂਰ ਹੋਕੇ ਸੀਤਲ ਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੫ਸਿੱਪ ਵਿਚ ਮੋਤੀ ਬਣਕੇ ਵਡਾ ਮੁੱਲ ਪੁਆਉਂਦੀ ਹੈ । ੬ਸੱਪ ਦੇ

*ਪਾਣੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਹਿੰਦਾ ਦੱਸਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਹੈ ਉਹੀ ਸਮਝਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਇਹ ਸਮਝ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੇਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ ।

ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ (ਪਵੇ ਤਾਂ) ਵਿਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਸਦਾ) ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਦੀ ਹੈ । ੧ਆਪੋ ਆਪ ਹੀ (ਸਾਰੇ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ (ਸੁਭਾਈ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੂਰਜ ਘਟ ਮਟ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਰ ਚਮਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੀਸੇ ਅਤੇ ਜਲ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੁੱਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਪਰ ਸਾਫ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਕੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਚੋਰ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗਹਿਣੇ ਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਖੂਨੀ ਚਾਨਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੂਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨ ਚਾਨਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਤਮਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਾਨਣੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ* ।

੬. [ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ-ਨਾਨੱਤ੍ਰ] ।

੧ਸੌਈ ਤਾਂਬਾ ਰੰਗ ਸੰਗਿ ਜਿਉ ਕੈਹਾ ਹੋਈ ।

੨ਸੌਈ ਤਾਂਬਾ ਜਸਤ ਮਿਲਿ ਪਿਤਲ ਅਵਲੋਈ ।

੩ਸੌਈ ਸੀਸੇ ਸੰਗਤੀ ਭੰਗਾਰ ਭਲੋਈ ।

੪ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿਆ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਸੌਈ ।

੫ਸੌਈ ਤਾਂਬਾ ਭਸਮ ਹੋਇ ਅਉਖਧ ਕਰ ਭੋਈ ।

੬ਆਪੋ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣਿ ਗੋਈ ॥੬॥

[ਰੰਗ=ਕਲੀ । ਅਵਲੋਈ=ਦੇਖੀਦਾ । ਸੀਸਾ=ਸਿੱਕਾ । ਭੰਗਾਰ=ਭਰਤ ।]

੧ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ ਕਲੀ ਨਾਲ (ਮਿਲਕੇ) ਜਿਵੇਂ ਕੈਹਾਂ (ਧਾਤੂ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ ਜਿਸਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਿੱਤਲ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਉਹੀ (ਤਾਂਬਾ) ਸਿੱਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਭਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪(ਉਹੀ) ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੁਹਕੇ ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ (ਜੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ) ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਔਖਧੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਤਮੇਸਰ) । ੬(ਤਿਵੇਂ ਸਭ ਘਟਾਂ ਵਿਖੇ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸੰਗਤ ਦਾ ਗੁਣ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਤਾਂਬੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੇ ਭੇਤ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕੋ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਰੰਗੀ ਸੀਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆਂ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਿਆਂ ਬੀ ਈਸ਼ੂਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ । ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ** ।

*ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, ਫਿਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਸਫਲਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ ।

†ਭਰਤ ਇਕ ਮਿਲਵੀਂ ਧਾਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।

‡ਭੋਈ=ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਰਤੀ ਦਾ ਹੈ ।

**ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ, ਕੈਹਾਂ, ਪਿੱਤਲ, ਭਰਤ, ਸੋਨਾ, ਤਮੇਸਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਬਾ ਤਾਂਬਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਗ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦਾ ਤੇ ਨਾਨਾ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ ਬੀ ਉਸੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

੭. [ਜਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਪਾਣੀ	ਕਾਲੇ	ਰੰਗ	ਵਿਚ	ਜਿਉ	ਕਾਲਾ	ਦਿਸੈ ।
੨ਰਤਾ	ਰਤੇ	ਰੰਗ	ਵਿਚ	ਮਿਲਿ	ਮੇਲਿ	ਸਲਿਸੈ ।
੩ਪੀਲੈ	ਪੀਲਾ	ਹੋਇ	ਮਿਲੈ	ਹਿਤੁ	ਜੇਹੀ	ਵਿਸੈ ।
੪ਸਾਵਾ	ਸਾਵੇ	ਰੰਗ	ਮਿਲਿ	ਸਭਿ	ਰੰਗ	ਸਰਿਸੈ ।
੫ਤਤਾ	ਠੰਢਾ	ਹੋਇਕੈ	ਹਿਤ	ਜਿਸੈ	ਤਿਸੈ ।	
੬ਆਪੈ	ਆਪਿ	ਵਰਤਦਾ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਸੁਖ	ਜਿਸੈ	॥੭॥

[ਸਲਿਸੈ=ਸਮਾਨ । ਵਿਸੈ=ਵੈਸਾ । ਸਰਿਸੈ=ਸਾਰਖਾ, ਵਰਗਾ ।]

[ਹਿਤ ਜਿਸੈ ਤਿਸੈ=ਜਿਹਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ ਤਿਹਾ ਮਿਲਕੇ ਉਸੇ ਮੇਲ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਪਾਣੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕਾਲਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ੨(ਤੇ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ (ਆਪਣੇ) ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ (ਦੇ ਰੰਗ) ਸਮਾਨ ਲਾਲ । ੩ਪੀਲੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਹਿਤ (=ਕਾਰਣ ਦੇਖਦਾ ਹੈ) ਵੈਸਾ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਸਾਵਾ (ਹੋਰ) ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ (ਹੋਰਨਾਂ) ਸਾਰਖਾ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫(ਨਿੱਘ ਠੰਢ, ਵਿਚ) ਤੱਤਾ ਠੰਢਾ, ਜੈਸਾ ਕਾਰਣ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਓਹੀ (ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬(ਤਿਹਾ ਹੀ ਉਹ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਹੈ ਓਹੀ ਸੁਖੀ ਹੈ ।

੮. [ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਦੀਵਾ	ਬਲੇ	ਬੈਸੰਤਰਹੁ	ਚਾਨਣ	ਆਨ੍ਹੇਰੇ ।
੨ਦੀਪਕ	ਵਿਚਹੁ	ਮਸੁ	ਹੋਇ	ਕੰਮਿ ਆਇ ਲਿਖੇਰੇ ।
੩ਕਜਲੁ	ਹੋਵੈ	ਕਾਮਣੀ	ਸੰਗਿ	ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ।
੪ਮਸਵਾਣੀ	ਹਰਿ	ਜਸੁ	ਲਿਖੇ	ਦਫਤਰ ਅਗਲੇਰੇ ।
੫ਆਪੇ	ਆਪਿ	ਵਰਤਦਾ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਚਉਫੇਰੇ ॥੮॥

[ਮਸੁ=ਸ਼ਾਹੀ । ਲਿਖੇਰੇ=ਲਿਖਾਰੀ । ਕਾਮਣੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ । ਅਗਲੇਰੇ=ਬਾਹਲੇ]

ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਮੁਖ (ਅ) ਈਸ਼ੁਰ ।]

੧ਅੱਗ ਥੋਂ ਦੀਵਾ ਬਲਕੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ (ਕਰਦਾ) ਹੈ । ੨(ਉਸ) ਦੀਵੇ ਥੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਹੋਕੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ੩(ਓਸੇ ਤੋਂ) ਤੀਵੀਂ ਕੱਜਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਭਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਭਲਾ ਹੋਈਦਾ ਹੈ (ਬੁਰੇ ਵਿਚ ਬੁਰਾ) । ੪(ਉਸੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ) ਦਵਾਤ ਥੋਂ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਲੋਕ) ਦਫਤਰ ਬਾਹਲੇ (ਲਿਖਦੇ) ਹਨ । ੫ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ (ਹੈ ਪਰ) ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ (ਉਚ ਨੀਚ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰ) ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ=ਉਹੋ ਪਿਛਲਾ ਜਿੱਕੁਰ ਚਾਨਣੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾਵੇ ਚਾਨਣਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਥੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੈਸੰਤਰ ਤੋਂ ਦੀਵਾ, ਕੱਜਲ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣ ਗਏ, ਪਰ ਬੈਸੰਤਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ ।

੯. [ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ] ।

੧ਬਿਰਖੁ ਹੋਵੈ ਬੀਉ ਬੀਜੀਐ ਕਰਦਾ ਪਾਸਾਰਾ ।

੨ਜੜ ਅੰਦਰਿ ਪੇਡ ਬਾਹਰਾ ਬਹੁ ਡਾਲ ਬਿਸਥਾਰਾ ।
 ੩ਪਤ ਫੁਲ ਫਲ ਫਲੀ ਦਾ ਰਸ ਰੰਗ ਸਵਾਰਾ ।
 ੪ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਉਲਾਸੁ ਕਰਿ ਹੋਇ ਵਡ ਪਰਵਾਰਾ ।
 ੫ਫਲ ਵਿਚ ਬੀਉ ਸੰਜੀਉ ਹੋਇ ਫਲ ਫਲੋ ਹਜਾਰਾ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੯॥

[ਪਾਸਾਰਾ=ਫੈਲਾਉ । ਪੇਡ=ਬਿਛ ਦਾ ਤਣਾਂ । ਡਾਲ=ਟਾਹਣੀ । ਉਲਾਸ=ਪ੍ਰਕਾਸ ।
 ਸੰਜੀਉ=ਪੱਕਣਾ ।]

੧(ਇਕ) ਬੀਉ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਬਿਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਫੈਲਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੨ਜੜ (ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ) ਅੰਦਰ, ਪੇਡ ਬਾਹਰ, ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਟਾਹਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੩(ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ) ਪੱਤ, ਫਲ ਫੁਲ ਲਗਦੇ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਰਸ ਤੇ ਰੰਗ ਸਵਾਰੀਦੇ ਹਨ । ੪(ਫੁਲ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਿਖੇ ਕਈ) ਵਾਸਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ਫਲ ਵਿਚ ਬੀਉ ਪੱਕਦੇ ਹਨ, (ਫਿਰ) ਇਕ ਫਲ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਫਲ ਜੰਮਦੇ ਹਨ । ੬(ਤਿਵੇਂ-ਇਕ ਈਸੂਰ ਹੀ) ਆਪੇ ਆਪ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਹਾਰੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ* ।

੧੦. [ਸੂਤ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਹੋਵੈ ਸੂਤ ਕਪਾਹ ਦਾ ਕਰਿ ਤਾਣਾ ਵਾਣਾ ।
 ੨ਸੂਤਹੁ ਕਪੜੁ ਜਾਣੀਐ ਅਖਾਣ ਵਖਾਣਾ ।
 ੩ਚਉਸੀ ਤੇ ਚਉਤਾਰ ਹੋਇ ਗੰਗਾ ਜਲੁ ਜਾਣਾ ।
 ੪ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਸਿਰੀਸਾਫੁ ਤਨਸੁਖ ਮਨਿ ਭਾਣਾ ।
 ੫ਪਗ ਦੁਪਟਾ ਚੋਲਣਾ ਪਟਕਾ ਪਰਵਾਣਾ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੰਗ ਮਾਣਾ ॥੧੦॥

[ਵਾਣਾ=ਪੇਟਾ । ਅਖਾਣ=ਨਾਉਂ । ਗੰਗਾ ਜਲ=ਕੱਪੜਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ।]
 [ਸਿਰੀ ਸਾਫ=ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੱਗ ਬਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ।]

੧ਕਪਾਹ ਦਾ ਸੂਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਥੋਂ) ਤਾਣਾ ਤੇ ਪੇਟਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ੨ਸੂਤੋਂ ਹੀ ਕੱਪੜਾ ਉਨੀਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਕਈ) ਨਾਉਂ ਰਖੀਦੇ ਹਨ । ੩ਚਾਰ ਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਚਉਸੀ (ਕਹਾਉਂਦੀ) ਹੈ, (ਤੇ ਹੋਰ) ਗੰਗਾ ਜਲੀ ਬੀ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ । ੪ਖਾਸਾ, ਮਲਮਲ, ਸਿਰੀਸਾਫ, ਤਨਸੁਖ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਵਾਲੇ । ੫ਪੱਗ ਦੁਪੱਟਾ, ਕੁੜਤਾ, ਕਮਰ ਬੰਦ (ਆਦ ਕਈ ਨਾਉਂ) ਪ੍ਰਮਾਣ (ਕਰੀਦੇ ਹਨ) । ੬ਤਿੱਕੁਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ) ਰੰਗ (=ਪ੍ਰੇਮ) ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਜਿਹਾ ਕੁ ਚਿੱਤ੍ਰੇ ਹੋਏ ਪੱਟ ਵਿਖੇ, ਧੋਤ, ਘਟਿਤ, ਲਾਂਡਤ ਅਤੇ ਰੰਜਿਤ, ਇਹ ਚਾਰ ਕੁ ਅਵਸਥਾ ਦੇਖੀ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਖੇ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾ ਹਨ । ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ? ਉੱਤਰ:-ਚਿਤ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ, ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ ਤੇ ਵਿਰਾਟ ਏਹ ਚਾਰ ਹਨ । ਜੋ ਕਪੜਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਬਯ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਧੋਤ ਹੈ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਘਟਿਤ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਮੱਖੀਆਂ ਜਿਹੇ ਆਕਾਰ ਪਏ ਹੋਣ ਉਹ ਲਾਂਡਤ ਹੈ । ਜੋ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਕਰ

*ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ' ਤਾਂ ਐਉਂ ਸਮਝ ਲਈਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜਾਨਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

ਪੂਰਣ ਹੋਵੇ ਉਹ ਰੰਜਿਤ ਹੈ। ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਹ ਚਿੱਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ; ਜਦ ਮਾਯਾ ਦਾ ਜੋਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੈ। ਅਪੰਚੀ ਕ੍ਰਿਤ ਸਮਸ਼ਟੀ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੋਗ ਨਾਲ ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਚੀ ਕ੍ਰਿਤ ਭੂਤ ਕਾਰਜ ਸਮਸ਼ਟੀ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਛੇਦ ਕਰ ਵਿਰਾਟ ਹੈ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇਵਲ ਸੁੱਧ ਏਕ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ* ।

੧੧. [ਸੋਨੇ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਸੁਨਿਆਰਾ ਸੁਇਨਾ ਘੜੈ ਗਹਣੇ ਸਾਵਾਰੇ ।
 ੨ਪਿਪਲ ਵਤਰੇ ਵਾਲੀਆ ਤਾਨਉੜੇ ਤਾਰੇ ।
 ੩ਵੇਸਰਿ ਨਥਿ ਵਖਾਣੀਐ ਕੰਠ ਮਾਲਾ ਧਾਰੇ ।
 ੪ਟੀਕਤਿ ਮਣੀਆ ਮੋਤਿਸਰ ਗਜਰੇ ਪਾਸਾਰੇ ।
 ੫ਦੁਰਾ ਬਹੁਟਾ ਗੋਲ ਛਾਪ ਕਰਿ ਬਹੁ ਪਰਕਾਰੇ ।
 ੬ਆਪੈ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥੧੧॥

[ਤਾਰੇ=ਸਤਾਰੇ । ਵੇਸਰਿ=ਨੱਥ । ਕੰਠਮਾਲਾ=ਕੈਂਠਾ । ਮੋਤਿਸਰ=ਲੰਬੀ ਮਾਲਾ ।]
 [ਦੁਰਾ=ਮੋਤੀ, ਕੰਠਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਰਬਲੀਆਂ । ਗਜਰੇ=ਗਜਰਾ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਗੋਖੜੂ ।]

੧ਸੁਨਿਆਰਾ (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਗਹਿਣੇ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਘੜਕੇ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ । ੨ਪਿੱਪਲ ਵਤਰੇ, ਵਾਲੀਆਂ; ਤਨੌੜੇ; (ਕੰਠਾਂ ਦੇ) ਸਤਾਰੇ । ੩ਵੇਸਰ ਨੱਥ ਬੀ (ਇਸ ਸੋਨੇ ਦੀ) ਕਹੀਦੀ ਹੈ (ਤੇ) ਕੰਠਾ (ਗਲ ਵਿਚ) ਪਹਿਰਨ ਵਾਲਾ । ੪ਟਿੱਕਾ ਮਣੀਆਂ ਦਾ ਜੜਾਉ, ਲੰਮੀ ਮਾਲਾ ਗੋਖਰੂ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੫ਬੀਰਬਲੀਆਂ (ਜਾਂ ਬੂੰਦੇ), ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਬੁਹੱਟੇ, ਗੋਲ ਮੁੰਦੀ (ਛੱਲਾ) ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੬ਤਿਵੇਂ ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੧੨. [ਗੰਨੇ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਗੰਨਾ ਕੋਲੂ ਪੀੜੀਐ ਰਸੁ ਦੇ ਦਰਹਾਲਾ ।
 ੨ਕੋਈ ਕਰੇ ਗੁੜ ਭੇਲੀਆਂ ਕੋ ਸਕਰ ਵਾਲਾ ।
 ੩ਕੋਈ ਖੰਡੁ ਸਵਾਰਦਾ ਮਖਣੁ ਮਸਾਲਾ ।
 ੪ਹੋਵੈ ਮਿਸਰੀ ਕਲੀਕੰਦ ਮਿਠਿਆਈ ਢਾਲਾ ।
 ੫ਖਾਵੈ ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਕਰਿ ਰਸ ਭੋਗ ਸੁਖਾਲਾ ।
 ੬ਆਪੈ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਾਲਾ ॥੧੨॥

[ਰਸ=ਰਹੁ । ਦਰਹਾਲਾ=ਛੇਤੀ । ਗੁੜ ਭੇਲੀਆਂ=ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ ।]
 [ਸਕਰ ਵਾਲਾ=ਮਹੀਨ ਸੱਕਰ। ਮੱਖਣ ਮਸਾਲਾ=ਮਖਾਣੇ ਲਾਚੀਆਂ ਵਾਲੇ । ਕਲੀਕੰਦ=ਬਰਫੀ ।]

੧ਗੰਨਾ ਜਦ ਕੋਹਲੂ (ਵਿਖੇ) ਪੀੜੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੀਘਰ ਰਹੁ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੨(ਉਸ ਥੋਂ) ਕੋਈ ਰੋੜੀਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਮਹੀਨ ਸੱਕਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩ਕੋਈ ਖੰਡ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਕੋਈ ਮਸਾਲੇਦਾਰ ਮਖਾਣੇ । ੪ਮਿਸਰੀ, ਕਲੀਕੰਦ ਤੇ ਢਾਲਵੀਂ ਮਿਠਿਆਈ (ਪੇਠਾ ਆਦਿ) ਬਣਦੀ ਹੈ । ੫ਰਾਜੇ

*ਉਸਨੂੰ ਵਯਾਪਕ ਪਰ ਨਿਰਲੇਪ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।
 †ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨਾ ਹੀ ਹੈ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

(ਮਠਿਆਈ ਤੇ) ਰੰਗ ਲੋਕ (ਗੁੜ ਸੱਕਰ) ਖਾਕੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਨਾਲ ਭੋਗਦੇ ਹਨ । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕੇਵਲ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਖਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ) ।

੧੩. [ਗਾਂ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਗਾਈਂ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਬਹੁ ਦੁਧ ਉਜਲੁ ਵਰਣਾ !
 ੨ਦੁਧੁ ਦਹੀ ਜਮਾਈਐ ਕਰਿ ਨਿਹਚਲੁ ਧਰਣਾ ।
 ੩ਦਹੀ ਵਿਲੋਇ ਅਲੋਈਐ ਛਾਹਿ ਮਖਣੁ ਤਰਣਾ ।
 ੪ਮਖਣੁ ਤਾਇ ਅਉਟਾਇਕੈ ਘਿਉ ਨਿਰਮਲ ਕਰਣਾ ।
 ੫ਹੋਮ ਜਗ ਨਈਵੇਦ ਕਰਿ ਸਭਿ ਕਾਰਜ ਸਰਣਾ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਜਰਣਾ ।

[ਵਿਲੋਇ=ਰਿੜਕਣਾ। ਅਲੋਈਐ=ਦੇਖਣਾ।]

[ਅਉਟਾਇ=ਕਾਹੜਨਾ। ਨਈਵੇਦ=ਪੂਜਾ ਭੇਟ।]

੧ਗਾਈਆਂ (ਭਾਵੇਂ) ਬਹੁਤੀਆਂ ਰੰਗੋਂ ਬਿਰੰਗ (ਕਾਲੀ ਆਦਿ) ਹੋਵਨ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਦੁੱਧ ਤੋਂ (ਜਦ) ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਡੋਲ ਰੱਖ ਦੇਈਦਾ ਹੈ । ੩ਦਹੀ (ਜਦ) ਰਿੜਕਕੇ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੱਸੀ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਨਿਤਾਰ ਲਈਦਾ ਹੈ । ੪(ਫੇਰ) ਮੱਖਣ ਨੂੰ ਤਪਾਕੇ, ਕਾਹੜਕੇ ਘਿਉ ਨਿਰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ਹੋਮ, ਯੱਗ; ਪੂਜਾ ਭੇਟ (ਦੇ ਕੰਮ ਆਦਿ) ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਉਸ ਥੋਂ ਸਰਦੇ ਹਨ । ੬(ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੇ) ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਤੇ) ਜਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਾਧਨ ਵੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੱਗ੍ਹਾਸੂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ । ਜਿੱਕੁਰ ਗਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ ਲੱਸੀ, ਮੱਖਣ ਅੰਤ ਨਿਰੋਲ ਘਿਉ ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਯਾ; ਉਂਵ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਘਿਉ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਸੀ । ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਜੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੧੪. [ਸੂਰਜ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਪਲ ਘੜੀਆ ਮੂਰਤ ਪਹਰ ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਗਣਾਏ ।
 ੨ਦੁਇ ਪਖ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਏ ।
 ੩ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਵਰਤਾਈਆ, ਬਹੁ ਚਲਤ ਬਣਾਏ ।
 ੪ਸੂਰਜੁ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ ਲੋਕੁ ਵੇਦ ਅਲਾਏ ।
 ੫ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਬਹੁ ਪੰਥ ਚਲਾਏ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਮਝਾਏ ॥੧੪॥

[ਮੂਰਤਿ=ਮਹੂਰਤ, ਦੁਘਟਕਾ। ਅਲਾਏ=ਕਹਿਣਾ।]

੧ਪਲਾਂ, ਘੜੀਆਂ, ਮਹੂਰਤ, ਪਹਿਰ, ਥਿੱਤਾਂ ਤੇ ਵਾਰ ਗਿਣੀਂਦੇ ਹਨ । ੨ਦੋ ਪਖ, ੧੨ ਮਹੀਨੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਬਣਾਏ ਹਨ । ੩ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਰਤਾਈਆਂ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਕੰਤਕ ਵਰਤਾਏ ਹਨ । ੪ਸੂਰਜ ਇਕ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਆਮ) ਲੋਕੀਂ ਤੇ ਗਜਾਨੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ੫ਛੀ ਦਰਸਨ ਤੇ ਚਾਰ ਵਰਨ (ਆਦਿ) ਬਹੁਤੇ ਰਸਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਤੋਰੇ ਹਨ । ਗੁਰਮੁਖ (ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ) ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ

(ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪੇ ਆਪ (ਸਭ ਵਿਚ) ਵਜਾਪਕ ਹੈ (ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜੋ ਨਾ, ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝੋ।)

ਭਾਵ--ਤਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਮ: ੧ ॥ "ਘੜੀਆ ਪਹਰਾ ਥਿਤੀਵਾਰੀ ਮਾਹੁ ਹੋਆ ॥ ਸੂਰਜ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੇ ਕੇਤੇ ਵੇਸ ॥"

੧੫. [ਉਹੋ ਭਾਵ । ਬੈਸੰਤਰ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਇਕੁ ਪਾਣੀ ਇਕ ਧਰਤਿ ਹੈ ਬਹੁ ਬਿਰਖ ਉਪਾਏ* ।

੨ਅਫਲ ਸਫਲ ਪਰਕਾਰ ਬਹੁ ਫਲ ਫੁਲ ਸੁਹਾਏ ।

੩ਬਹੁ ਰਸ ਰੰਗ ਸੁਵਾਸਨਾ ਪਰਕਿਰਤਿ ਸੁਭਾਏ ।

੪ਬੈਸੰਤਰੁ ਇਕੁ ਵਰਨ ਹੋਇ ਸਭ ਤਰਵਰ ਛਾਏ ।

੫ਗੁਪਤਗੁ† ਪਰਗਟ ਹੋਇਕੈ ਭਸਮੰਤ ਕਰਾਏ ।

੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥੧੫॥

[ਅਫਲ=ਫਲਾਂ ਬਾਝ । ਸਫਲ=ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ।]

[ਪਰਕਿਰਤ=ਅਸਲੀਯਤ । ਭਸਮੰਤ=ਸੁਆਹ ।]

੧ਇਕੋ ਪਾਣੀ ਤੇ ਇਕੋ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਬਿਛੁੜ ਬਹੁਤ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ । ੨ਫਲ ਹੀਨ ਫਲਦਾਰ, ਫਲ ਫੁਲ (ਕਰਕੇ) ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫਬਾਏ ਹਨ । ੩ਬਹੁਤੇ ਰਸ ਰੰਗ, ਸੁਹਣੀਆ ਵਾਸਨਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੇ । ੪(ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਬਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਇਕੋ ਰੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ । ੫ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ) ਸੁਖ ਗੁਰਮੁਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ--ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਜਾਪਕਤਾ ਅਰ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਲੈ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਤ, ਪਾਲਨ, ਪ੍ਰਲੈ ਸਭ ਓਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੧੬. [ਬਿਰਦ ਪਾਲਨ] ।

੧ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਸਪਤਿ ਸਭ ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ ।

੨ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਸੰਗਿ ਪਾਰਸਿ ਢੋਵੈ ।

੩ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੈ ਮਿਲਿ ਗੰਗ ਗੰਗੋਵੈ ।

੪ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਾਧੁ ਸੰਗਿ ਪਾਪਾ ਮਲੁ ਧੋਵੈ ।

੫ਨਰਕ ਨਿਵਾਰ ਅਸੰਖ ਹੋਇ ਲਖ ਪਤਿਤ ਸੰਗੋਵੈ ।

੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲੋਵੈ ॥੧੬॥

[ਢੋਵੈ=ਮਿਲ ਕੇ । ਵਾਹੜੈ=ਨਿੱਕੇ ਨਾਲੇ । ਗੰਗੋਵੈ=ਵੈ (=ਉਹ) ਭੀ]

[ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੰਗੋਵੈ=ਸੰਗ । ਅਲੋਵੈ=ਦੇਖਣਾ ।]

੧ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ (ਨਾਲ) ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੨ਪਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ (ਸੋਨਾ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ

*ਪਾ:-ਉਪਜਾਏ ।

†ਪਾ:-ਆਪੇ ।

ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੫ (ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਖ=) ਦੇਖਣ ਨਾਲ (ਅਥਵਾ ਸੰਗੋਵੈ=) ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਸੰਖ ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਨਰਕ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ (ਜੋ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਮਹਿਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਪਰ ਟੇਕ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਉਸਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖ ਵੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੭. [ਪ੍ਰੇਮ] ।

੧ਦੀਪਕ ਹੇਤੁ ਪਤੰਗ ਦਾ, ਜਲ ਮੀਨ ਤਰੰਦਾ ।
 ੨ਮਿਰਗੁ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ, ਭਵਰ ਕਵਲਿ ਵਸੰਦਾ ।
 ੩ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤਿ ਹੈ ਦੇਖਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦਾ ।
 ੪ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤੁ ਹੈ, ਸੰਜੋਗੁ ਬਣੰਦਾ ।
 ੫ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰੁ ਹੈ, ਮਾਂ ਪੁਤੁ ਮਿਲੰਦਾ ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚੰਦਾ ॥੧੭॥

[ਮੀਨ=ਮੱਛੀ। ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ। ਨਾਰਿ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਭਤਾਰ=ਭਰਤਾ।]

੧ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਹਿਤ ਭੰਬਟ ਦਾ ਹੈ, ਮੱਛੀ (ਹਿਤ ਨਾਲ) ਜਲ ਤਰਦੀ ਹੈ। ੨ਹਰਨ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਸਤ ਹੈ), ਭੌਰਾ ਕੌਲ (ਫੁਲ) ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੈ। ੩ਚੰਦ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਦੇਖ ਕੇ (ਉਸੇ ਦਾ) ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ। ੪ਚਕਵੀ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ) ਸੰਜੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ। ੫ਨਾਰ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਲਨ ਦਾ (ਹਿਤ ਹੈ)। ੬(ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ (ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਪਰਚਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ--ਜਿੱਕਰ ਏਹ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹਨ, ਉੱਕਰ ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ।

੧੮. [ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਦੇਖਦਾ ਸਭ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ।
 ੨ਕੰਨੀ ਸੁਣਦਾ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਆਖਾਣਿ ਵਖਾਣਾ।
 ੩ਜੀਭੈ ਅੰਦਰਿ ਬੋਲਦਾ ਬਹੁ ਸਾਦ ਲੁਭਾਣਾ।
 ੪ਹਥੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਂਵਦਾ ਪਗ ਚਲੈ ਸੁਜਾਣਾ।
 ੫ਦੇਹੀ ਅੰਦਰਿ ਇਕੁ ਮਨੁ ਇੰਦ੍ਰੀ ਪਰਵਾਣਾ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਮਾਣਾ ॥੧੮॥

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ।

ਆਖਾਣ = ਬਚਨ, ਪ੍ਰਸੰਗ।]

[ਲੁਭਾਣਾ = ਲੋਭਾਣਾ, ਮੋਹਿਤ ਹੋਣਾ।

ਸੁਜਾਣਾ = ਚਤੁਰ।]

੧ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ੨ਸੁਰਤ (ਧਿਆਨ) ਕਰਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਕਹੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ੩ਜੀਭ ਅੰਦਰ (ਹੋਕੇ) ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਲੁਭਿਤ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ੧ਹੱਥਾਂ (ਅੰਦਰ ਹੋ ਕੇ) ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਪੈਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ੫(ਏਹ) ਇਕ 'ਮਨ' ਦੇਹ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਜਿੱਕੂਰ ਦੇਹੀ ਅੰਦਰ ਮਨ ਸਭ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਈਸ਼ੂਰ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਨਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੇ ਜਗਜਾਸੂਓ! ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸੁਖ ਪਾਓ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ, ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਓ ਤੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਪਾਓ।

੧੯. [ਸਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਸਿਸ਼ਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ]।

੧ਪਵਣ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਹੈ ਰਾਗ ਨਾਦ ਵੀਚਾਰਾ।
 ੨ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਜਲੁ ਧਰਤਿ ਹੈ, ਉਤਪਤਿ ਸੰਸਾਰਾ।
 ੩ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ।
 ੪ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਦਾ ਖੇਲੁ ਮੇਲੁ ਪਰਕਿਰਤਿ ਪਸਾਰਾ।
 ੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟਿ ਚੰਦ੍ਰ ਅਕਾਰਾ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਰਧਾਰਾ॥੧੯॥

[ਗੁਰ ਸਬਦ=ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ। ਸਿਵ=ਉਹ ਤਾਕਤ ਜੋ ਸੋਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ ਚੇਤਨਤਾ।]
 [ਸਕਤੀ=ਉਹ ਤਾਕਤ ਜੋ ਕੇਵਲ ਬਲ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਬਿਜਲੀ, ਵੇਗ ਆਦਿ।]

੧ਪੌਣ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਤੇ) ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਹੈ (ਇਸ ਥੋਂ) ਰਾਗ ਨਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਪਰਤੀ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਜਲ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ (ਤੱਤਾਂ ਥੋਂ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੈ। ੩ਰਾਤ (ਸੁਵਾਉਣ ਵਾਲੀ) ਦਾਈ ਤੇ ਦਿਨ (ਖੇਡਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਦਾਇਆ ਹੈ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਵਰਤਾਰੇ (ਵਿਖੇ ਜਗਤ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ੪ਸਿਵ (ਚੇਤਨ ਸਕਤੀ), ਸਕਤੀ (ਜੜ੍ਹ ਸਕਤੀ) ਦਾ ਮੇਲ ਮੇਲਕੇ (ਸੰਸਾਰ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੈ। ੫(ਇਸ ਸਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਆਪ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਐਉਂ) ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਜਲ ਭਰੇ) ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਬਿੰਬ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ*।

੨੦. [ਆਪ ਹੀ ਆਪ]।

੧ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਹੈ, ਹੋਇ ਭਵਰੁ ਲੁਭਾਣਾ।
 ੨ਅੰਬਾਂ ਅੰਦਰਿ ਰਸ ਧਰੈ, ਕੋਇਲ ਰਸ ਮਾਣਾ।
 ੩ਮੋਰ ਬੰਬੀਹਾ ਹੋਇਕੈ ਘਣ ਵਰਸ ਸਿਵਾਣਾ।
 ੪ਖੀਰ ਨੀਰ ਸੰਜੋਗ ਹੋਇ ਕਲੀਕੰਦ ਵਖਾਣਾ।
 ੫ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ, ਹੋਇ ਪਿੰਡ ਪਰਾਣਾ।
 ੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਵਾਣਾ॥੨੦॥੨॥

*ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 †ਪਾ:-ਵਾਸੁ ਧਰਿ।

[ਰਸ ਧਰੇ=ਮਿਠਾਸ ਪਾ ਕੇ ।

ਖੀਰ=ਦੁੱਧ ।]

[ਕਲੀਕੰਦ=ਮਿਠਾਈ, ਬਰਫੀ, ਅਥਵਾ ਕਲੀ ਤੇ ਫਲ ।

੧ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਨਾ (ਆ ਪਈ) ਹੈ (ਜਿਸ ਪਰ) ਭੋਰਾ ਲੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੨ਅੰਬਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਠਾਸ ਭਰੀ ਹੈ, ਕੋਇਲ (ਇਸ ਦੇ) ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀ ਹੈ । ੩ਮੋਰ ਤੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਬੱਦਲ ਵਰ੍ਹਦਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ੪ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ (ਜਿਕੂੰ) ਸੰਜੋਗ (ਮੇਲ ਯਾ ਪਿਆਰ) ਹੈ, (ਯਾ ਖੰਡ ਤੇ ਖੋਏ ਦਾ ਜਿਕੂੰ ਸੰਜੋਗ) ਕਲਾਕੰਦ* ਵਿਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ੫ਤਿਕੂੰ ਉਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਰਚਕੇ ਦੇਹ ਤੇ ਜਿੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਰਮੇਸੁਰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਫੁੱਲ, ਫਲ, ਪਤ੍ਰ ਬਨਸਪਤ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਚਮਤਕਾਰ ਮਾਰਕੇ ਆਨੰਦ ਲੱਭਣ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

-੦-

ਵਾਰ ੩.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਨਮਸਕਾਰਾਤਮਕ ਮੰਗਲਾਚਰਣ] ।

੧ਆਦਿ	ਪੁਰਖ	ਆਦੇਸੁ,	ਆਦਿ	ਵਖਾਣਿਆ ।
੨ਸੋ	ਸਤਿਗੁਰ	ਸਚਾ ਵੇਸੁ	ਸਬਦਿ	ਸਿਵਾਣਿਆ ।
੩ਸਬਦਿ	ਸੁਰਤਿ	ਉਪਦੇਸੁ	ਸਚਿ	ਸਮਾਣਿਆ ।
੪ਸਾਧ	ਸੰਗਤ	ਸਚੁ ਦੇਸੁ,	ਘਰੁ	ਪਰਵਾਣਿਆ ।
੫ਪ੍ਰੇਮ	ਭਗਤਿ	ਆਵੇਸੁ,	ਸਹਜਿ	ਸਮਾਣਿਆ ।
੬ਭਗਤਿ	ਵਛਲੁ	ਪਰਵੇਸੁ,	ਮਾਣੁ	ਨਿਮਾਣਿਆ ।
੭ਬ੍ਰਹਮਾ	ਬਿਸਠੁ	ਮਹੇਸੁ,	ਅੰਤ	ਨ ਜਾਣਿਆ ।
੮ਸਿਮਰਿ	ਸਹਸਿ	ਫਣ ਸੇਸੁ,	ਤਿਲੁ	ਨ ਪਛਾਣਿਆ ।
੯ਗੁਰਮੁਖ	ਦਰ	ਦਰਵੇਸੁ	ਸਚੁ	ਸੁਹਾਣਿਆ ॥੧॥

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ । ਸੁਖਾਣਿਆ=ਸੁਖ+ਆਣਿਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਖ ।]

[ਦਰ=ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਬੁਹਾ ।

੧'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਯਾ ਪਰਮੇਸੁਰ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਜੋ (ਸਰਬ ਦ) ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਵਖਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ੨ਓਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ) ਸਬਦ (ਦੁਆਰਾ) ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ । ੩(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ) ਸਚ ਸਮਾਇਆ ਹੈ । ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, (ਓਹੀ) ਘਰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ, ੫(ਜਿਥੇ)

*ਕਲੀਕੰਦ ਦਾ ਅਰਥ :- 'ਕਲੀ=ਫੁੱਲ+ਕੰਦ=ਫਲ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫੁੱਲ ਆਪ ਨੂੰ ਫਲ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਜੋ ਪਯਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਅਉਧੀ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ । ਕਟਾਖੜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾ ਜਾਣਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਅਰ ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਓਭਗਤ ਵਛਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਪਰਵੇਸ਼ (=ਮਾਰਨਾ) ਹੈ (ਓਹ) ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ)। ੧ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸਨੁ, ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ੨ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਹਜ਼ਾਰ ਫਨਾਂ ਵਾਲਾ (ਰੋਜ਼) ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ (ਅੰਤ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੩(ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ 'ਦਰ' (ਸਤਿਸੰਗ) ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ) ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਆਦਿਕ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਹ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਦੀ ਪਉੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਸੱਜਣ, ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਲ। ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਅਭੇਦ ਪੱਖ ਵਿਖੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। :-

੨. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ]।

੧ਗੁਰ	ਚੇਲੇ	ਰਹਰਾਸਿ	ਅਲਖੁ	ਅਭੇਉ	ਹੈ।
੨ਗੁਰੁ	ਚੇਲੇ	ਸਾਬਾਸ	ਨਾਨਕ	ਦੇਉ	ਹੈ।
੩ਗੁਰਮਤਿ	ਸਹਜਿ	ਨਿਵਾਸੁ	ਸਿਫਤਿ	ਸਮੇਉ	ਹੈ।
੪ਸਬਦਿ	ਸੁਰਤਿ	ਪਰਗਾਸ	ਅਛਲ	ਅਛੇਉ	ਹੈ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ	ਆਸ	ਨਿਰਾਸ	ਮਤਿ	ਅਰਖੇਉ	ਹੈ।
੬ਕਾਮ	ਕਰੋਧ	ਵਿਣਾਸੁ	ਸਿਫਤਿ	ਸਮੇਉ	ਹੈ।
੭ਸਤਿ	ਸੰਤੋਖ	ਉਲਾਸ	ਸਕਤਿ	ਨ ਸੇਉ	ਹੈ।
੮ਘਰ	ਹੀ	ਵਿਚਿ	ਉਦਾਸੁ	ਸਚੁ	ਸੁਚੇਉ
੯ਵੀਹ	ਇਕੀਹ	ਅਭਿਆਸ	ਗੁਰ	ਸਿਖ	ਦੇਉ ਹੈ ॥੨॥

[ਰਹਰਾਸਿ=ਰਹੁਰੀਤ, ਏਕਤਾ। ਅਲਖੁ=ਜੋ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ।]

[ਅਭੇਉ=ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਵ ਨਾ ਲੱਭੇ, ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਜਏ। ਸਮ=ਸਮਾਉ।]

[ਅਰਖੇਉ=ਉੱਚੀ, ਸੂਖਮ। ਉਲਾਸ=ਆਨੰਦ। ਸੇਉ=ਸਿਵ।]

੧ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ ਦੀ (ਏਕਤਾ ਅਥਵਾ) ਰਹੁਰੀਤੀ ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ। ੨ਗੁਰੂ ਤ ਚੇਲਾ ਧੰਨ ਹਨ (ਜੋ ਇਕੋ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਦਾ ਹੀ (ਰੂਪ) ਹਨ। (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਰੂਪ ਇਕ ਹੈ)। ੩(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਵਾਸ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਹੈ, (ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ੪ਸਬਦ ਦੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਛਲ ਅਛੇਦ (ਹੋ ਗਏ) ਹਨ। ੫ਆਸਾ ਬੰ ਨਿਰਾਸ ਉਚੀ ਮਤ (ਵਾਲੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ (ਭਾਵ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ (ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ (ਓਥੇ) ਨਾਂ ਸਕਤੀ ਹੈ ਨਾ ਸਿਵ ਹੈ। ੮ਘਰ ਹੀ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ) ਉਦਾਸ ਤੇ (ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ) ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਹਨ। ੯ਗੁਰਦੇਉ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਕੇ) ਇਕ ਈਸੂਰ ਵਿਖੇ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। (ਅਥਵਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਸ ਤਕ ਹਿਸਾਬ ਤੇ ਅੱਗੇ ਇਕੀਹ ਹਿਸਾਬੋਂ ਪਾਰ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਇਸੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ

ਅੱਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ-ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ-ਰਹਿਕੇ ਅਲੇਖ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹੋਯਾ ਸਹਿਜ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ) ।

੩. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ] ।

੧ਚਾਰ	ਚੇਲਾ	ਪਰਵਾਣੁ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਜਾਣੀਐ ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ	ਚੋਜਿ	ਵਿਡਾਣੁ	ਅਕਥ	ਕਥਾਣੀਐ ।
੩ਕੁਦਰਤਿ	ਨੇ	ਕੁਰਬਾਣੁ	ਕਾਦਰ	ਜਾਣੀਐ ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ	ਜਗਿ	ਮਿਹਮਾਣੁ	ਜਗੁ	ਮਿਹਮਾਣੀਐ ।
੫ਸਤਿਗੁਰ	ਸਤਿ	ਸੁਹਾਣੁ	ਆਖਿ	ਵਖਾਣੀਐ ।
੬ਦਰ	ਢਾਢੀ	ਦਰਵਾਣੁ	ਚਵੈ	ਗੁਰਬਾਣੀਐ ।
੭ਅੰਤਰਜਾਮੀ		ਜਾਣੁ	ਹੇਤੁ	ਪਛਾਣੀਐ ।
੮ਸਬਦੁ	ਸਬਦੁ	ਨੀਸਾਣੁ	ਸੁਰਤਿ	ਸਮਾਣੀਐ ।
੯ਇਕੋ	ਦਰਿ	ਦੀਬਾਣੁ	ਸਬਦਿ	ਸਿਵਾਣੀਐ ॥

[ਚੋਜਿ=ਕੰਮ । ਵਿਡਾਣ=ਅਚਰਜ ਰੂਪ । ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾ ।]
 [ਮਿਹਮਾਣੁ=ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ । ਮਿਹਮਾਣੀਐ=ਪ੍ਰਾਹੁਣੈ ਵਾਛੂ (ਸਤਿਕਾਰੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।]
 [ਚਵੈ=ਬੋਲਦਾ । ਦੀਬਾਣੁ=ਆਸਰਾ । ਸਬਦਿ=ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ । ੨(ਉਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ 'ਚੋਜ' (=ਕੰਮ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ, (ਉਸ ਦੀ) ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ । ੩'ਕੁਦਰਤ' (ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਰਚਨਾ) ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਈਏ, (ਉਸੇ ਥੋਂ ਕਾਦਰ) ਕਰਤਾ (ਅਨਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੁਆਰੇ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ । ੪ਗੁਰਮੁਖ (ਆਪ ਨੂੰ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ (ਸਮਝਦੇ) ਹਨ, (ਉਹ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੂਜਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੫ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ) ਕਹਿੰਦੇ ਤੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ! ੬(ਗੁਰਮੁਖ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਢਾਡੀ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ੭(ਗੁਰਮੁਖ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਹਿਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ । ੮ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨੀਸਾਨ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਸੁਰਤ (ਭਗਵੰਤ ਪ੍ਰੀਤ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੯ਇੱਕੋ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ (ਦੀ ਬਾਣੀ) ਦਾ ਆਸਰਾ (ਰੱਖਕੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ (ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ) ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵਾਰਥ—'ਗੁਰ ਚੇਲਾ' ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਚੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਅਚਰਜ ਤੇ ਅਕੱਥ ਰੂਪ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਬੀ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੪. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ] ।

੧ਸਬਦੁ	ਗੁਰੂ	ਗੁਰੂ	ਵਾਹੁ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਪਾਇਆ ।
੨ਚੇਲਾ	ਸੁਰਤਿ	ਸਮਾਹੁ	ਅਲਖੁ	ਲਖਾਇਆ ।	
੩ਗੁਰ	ਚੇਲੇ	ਵੀਵਾਹੁ	ਤੁਰੀ	ਚੜਾਇਆ ।	
੪ਗਹਿਰ	ਗੰਭੀਰ	ਅਥਾਹੁ	ਅਜਰੁ	ਜਰਾਇਆ ।	
੫ਸਚਾ	ਬੇਪਰਵਾਹੁ		ਸਚਿ	ਸਮਾਇਆ ।	
੬ਪਾਤਿਸਾਹਾ	ਪਾਤਿਸਾਹੁ		ਹੁਕਮੁ	ਚਲਾਇਆ ।	
੭ਲਾਉਬਾਲੀ	ਦਰਗਹ		ਭਾਣਾ	ਭਾਇਆ ।	

੯ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਅੰਪਿਉ ਪੀਆਇਆ।

੯ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਅਸਗਾਹ ਅਘੜ ਘੜਾਇਆ ॥੪॥

[ਵੀਵਾਹੁ=ਮੇਲ। ਤੁਰੀ=ਘੋੜੀ। ਤੁਰੀਆ=ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ। ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ।]
[ਅੰਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਅਸਗਾਹ=ਬਾਹਲਾ, ਬੇਹੱਦ ਅਥਾਹ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਅਤੇ) ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ (ਜਿਸਨੇ ਉਹ ਗੁਰੂ) ਪਾਇਆ ਹੈ।
੨ਚੇਲੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਸਬਦ ਦੀ) ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ (ਆਪ) ਸਮਾਇਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਖ (ਪਰਮੇਸਰ) ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ। ੩(ਜਦ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨਾਲ ਚੇਲੇ ਦਾ 'ਵੀਵਾਹ' (=ਮੇਲ) ਹੋਇਆ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਤੁਰੀਆ ਪਦ (ਦੀ ਘੋੜੀ ਪੁਰ) ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ੪(ਫਲ-) ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹ ਹੋਕੇ ਅਜਰ (ਨਾ ਜਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ) ਜਰ ਲੀਤੇ। ੫ਸੱਚਾ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਹੋਕੇ) ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਗਏ। ੬ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਪਰ) ਹੁਕਮ ਚੱਲਣ ਲਗ ਪਿਆ। ੭'ਬੇਪਰਵਾਹ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। ੮ਸੱਚੀ ਸਿਫਤ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਆਪ ਪੀਤਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਿਆਇਆ। ੯ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ (ਅਸਗਾਹ=) ਬਾਰਲੀ ਦੇ ਕੇ (ਕਈ ਅਘੜਾਂ) ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ (ਘੜਾਇਆ=) ਸੁੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੀ] ।

੧ਮੁਲਿ ਨ ਮਿਠੈ ਅਮੋਲੁ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈਐ ।

੨ਪਾਇ ਤਰਾਜੁ ਤਲੁ ਨ ਅਤੁਲੁ ਤੁਲਾਈਐ ।

੩ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਖੀਤਿ ਅਡੋਲੁ ਨ ਡੋਲੁ ਡੁਲਾਈਐ ।

੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲੁ ਨ ਰਲੈ ਰਲਾਈਐ ।

੫ਕਥਾ ਅਕਥ ਅਭੋਲੁ ਨ ਬੋਲੁ ਬੁਲਾਈਐ ।

੬ਸਦਾ ਅਭੁਲੁ ਅਭੋਲੁ ਨ ਭੋਲਿ ਭੁਲਾਈਐ ।

੭ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੁ ਅਏਲੁ ਸਾਹਜਿ ਸਮਾਈਐ ।

੮ਅਮਿਉ ਸਰੋਵਰ ਝਲਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ ।

੯ਲਖ ਟੋਲੀ ਇਕੁ ਟੋਲੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈਐ ॥੫॥

[ਤਰਾਜੁ=ਤੱਕੜੀ। ਤੋਲੁ-ਵੱਟਾ। ਨਿਰੋਲੁ-ਸੁਧ। ਅਭੋਲੁ=ਗਲਤੀ ਰਹਿਤ, ਦਾਨਾ।]

[ਅਭੋਲੁ-ਸਥਿਰ। ਝੋਲੁ=ਨਿਤਾਰਨਾ। ਟੋਲੁ=ਪਦਾਰਥ, ਗੱਲ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ) ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਨਾ (ਇਸ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
੨ਤੱਕੜੀ ਵਿਚ ਵੱਟੇ ਪਾਕੇ ਨਾ ਤੋਲੀ ਜਾਨ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ੩ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਤਖਤ ਪਰ ਅਡੋਲ ਰਹਿਕੇ ਡੋਲਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਨਿਰਮਲ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਨਾਲ) ਰਲਾਓ ਤਾਂ ਰਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫ਇਸ ਦੀ 'ਕਥਾ' ਕਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਨਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਇਸਦਾ ਬੋਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਏ। ੬(ਇਹ) ਸਦਾ ਭੁਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਦਾਨਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ। ੭(ਏਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਸਾਹਜ ਹੈ, (ਇਸਦੀ ਸੱਤਾ) ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਚ ਹੈ। ੮ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਝੋਲਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਇਹ ਸਹਿਜ ਦੀ ਦਾਤ) ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਨ। ੯(ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ) ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਦਾਰਥ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ।

੬. [ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸੈਦਾ ਤੇ ਖੇਤੀ] ।

੧ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਗੰਟ ਸਬੰਦ ਵਿਸਾਹੀਐ ।

੨ਪੂਰਾ ਪੂਰੇ ਵਟਿ ਕਿ ਆਖਿ ਸਲਾਹੀਐ ॥
 ੩ਕਦੇ ਨ ਹੋਵੇ ਘਟਿ ਸਚੀ ਪਤਿਸਾਹੀਐ ।
 ੪ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖਟਿ ਅਖੁਟੁ ਸਮਾਹੀਐ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟਿ ਸਦਾ ਨਿਬਾਹੀਐ ।
 ੬ਚਾਵਲ ਇਕਤੈ ਸਟਿ ਨ ਦੂਜੀ ਵਾਹੀਐ ।
 ੭ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕਟਿ ਦਾਇ ਇਲਾਹੀਐ ।
 ੮ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਸੰਘਟਿ ਢੇਰੀ ਢਾਹੀਐ ।
 ੯ਪਾਣੀ ਜਿਉ ਹਰਿਹਟਿ ਸੁ ਖੇਤ ਉਮਾਹੀਐ ॥੬॥

[ਹਟਿ = ਦੁਕਾਨ, ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ । ਅਖੁਟੁ = ਇਕ ਰਸ । ਸਟ = ਵੱਜਣਾਂ, ਭਾਵ ਵਾਰੀ ।]

[ਦਾਇ ਇਲਾਹੀ = ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਤ । ਹਰਿਹਟਿ = ਹਰਟ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਲਾ ।]

੧ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ (ਨਾਮ ਦਾ) ਮਉਦਾ ਇਕ (ਸਾਤਸੰਗ ਦੀ) ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੨ਪੂਰੇ (ਸੰਤਾਂ) ਦਾ (ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ) ਵੱਟ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਕੀ ਕਹਿਕੇ ਸਲਾਹੀਏ । ੩ਕਦੇ ਬੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਊ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੱਚੇ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਹੈ । ੪ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਲ ਜੋ ਮਿਲਕੇ) ਖੱਟਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ (ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ (ਇਸ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰੀਏ । ੬ਇੱਕੇ ਸੱਟ ਨਾਲ ਹੀ (ਕੋਰੇ) ਚਾਵਲ (ਚਿੱਟੇ ਕਰੋ) ਦੂਜੀ ਸੱਟ ਨਾ ਵੱਜੇ । (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਲਓ ਦੂਜਾ ਜਨਮ ਨਾ ਹੋਵੇ) । ੭ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਤ ਪਾਕੇ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਸਿੱਟੀਏ । ੮ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਦੇਈਏ । ੯ਹਰਟ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ (ਸੁਰਤ ਦੇ) ਖੇਤ ਨੂੰ ਹਰਾ ਰਖੀਏ (ਭਾਵ ਸੁਖ ਵਿਚ ਚਾਉ ਭਰੇ ਰਹੀਏ) ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹਰਟ ਹੈ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਜਲ ਨਾਲ ਜਗ੍ਹਾਸੂ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪ ਖੇਤ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੀ ਪੈਲੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਰੱਖੋ ।

੭. [ਸਤਿਗੁਰੁ] ।

੧ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਿ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਵਾਈ ।
 ੨ਦੇਖੈ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ਜਿਉ ਤਿਸੁ ਭਾਵਈ ।
 ੩ਲੇਪੁ ਨ ਪੁੰਨਿ ਨ ਪਾਪ ਉਪਾਇ ਸਮਾਵਈ ।
 ੪ਲਾਗੁ ਵਰ ਨ ਸਰਾਪ ਨ ਆਪ ਜਣਾਵਈ ।
 ੫ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਲਾਪਿ ਅਕਥੁ ਸੁਣਾਵਈ ।
 ੬ਅਕਥ ਕਥਾ ਜਪਿ ਜਾਪੁ ਨ ਜਗਤੁ ਕਮਾਵਈ ।
 ੭ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਪਰਤਾਪਿ ਆਪੁ ਗਵਾਵਈ ।
 ੮ਲਾਹੇ ਤਿੰਨੇ ਤਾਪ ਸੰਤਾਪ ਘਟਾਵਈ ।
 ੯ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨ ਪ੍ਰਾਪਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਵਈ ॥੭॥

[ਉਥਾਪਿ = ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ । ਲਾਗੁ = ਅਭਿਮਾਨੀ, ਜਿੰਮੇਵਾਰ । ਪ੍ਰਾਪ = ਤ੍ਰਿਪਤ ।]

੧ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਆਪ ਹੈ (ਪਰ ਉਹ) ਅਲਖ ਹੈ (ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਲਖਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । ੨(ਜਗਤ ਨੂੰ) ਉਤਪਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਲੈ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩ਉਪਾਉਣ ਤੇ ਸਮਾਉਣ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੪ਨਾ ਆਪ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਵਰ ਨਾ ਸਰਾਪ ਦਾ ਲਾਗੁ ਬਣਦਾ ਹੈ । ੫ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪ ਗਾਉਂਦਾ

ਹੈ, ਅਕੱਥ ਕਥਨੀਆਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੁਹਝ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਰਦਾ (ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ), ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹੋਏ ਜਗਤ (ਦੀ ਕਾਰ ਰਾਗ ਦੂਖ ਦੀ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ੭(ਐਸੇ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ (ਜਗਤਸੂਆਂ ਦਾ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਚਦਾ ਹੈ । ੮(ਇਹ ਪ੍ਰਤਾਪ) ਤਿੰਨੇ ਤਾਪ ਉਤਾਰਦਾ ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੯(ਐਸੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਤੇ (ਜਗਤਸੂ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੮. [ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਲਈ ਸਾਧਨ, ਦਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਰਤਨ] ।

੧ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਲੀਐ ।
 ੨ਪੂਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਸਬਦ ਸਮੁਾਲੀਐ ।
 ੩ਦਰਗਹ ਧੋਈਐ ਪਤਿ ਹਉਮੈ ਜਾਲੀਐ ।
 ੪ਘਰ ਹੀ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਬੈਸਣੁ ਧਮਸਾਲੀਐ ।
 ੫ਪਾਵਨ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਪਾਲੀਐ ॥
 ੬ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ।
 ੭ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਇਕ ਛਤਿ ਖਰੀ ਸੁਖਾਲੀਐ ।
 ੮ਪਾਣੀ ਪੀਹਣ ਘਤਿ ਸੇਵਾ ਘਾਲੀਐ ।
 ੯ਮਸਕੀਨੀ ਵਿਚ ਵਤਿ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀਐ ॥੮॥

[ਬੈਠਣਿ = ਬੈਠਣਾ । ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ = ਕੇਵਲ ਮੋਖ । ਪੂਰੀ ਮੁਕਤੀ । ਇਕ ਛੱਤ = ਉਹ]
 [ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਜਿਸਦਾ ਇਕੋ (ਛਤਰ) ਰਾਜਾ ਹੈ । ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੱਲਾ ਸਿਸਟੀ ਦਾ]
 [ਪਾਤਸਾਹ ਹੈ । ਐਸਾ ਰਾਜ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿ (ਸਰੂਪ) ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੀ) ਭਾਲ ਕਰੀਏ । ੨(ਉਸ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਤਿ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ) ਸਬਦ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀਏ । ੩(ਅਤੇ) ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਾੜਕੇ ਦਰਗਾਹ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਤ ਧੋ ਲਵੀਏ (ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?) । ੪ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਜੁੜ ਜਾਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਧਰਮਸਾਲ (ਸਤਿਸੰਗ) ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਿੱਖ ਲਵੀਏ । ੫ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਐਉਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ । ੭ਇਕ ਛਤ (= ਇਕ ਛੱਤ ਵਾਲੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰ) ਪਾਤਸਾਹੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਖਰੀ ਸੁਖੱਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਯਥਾ-ਰਾਜਾ ਸਗਲੀ ਸਿਸਟਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ) । ੮(ਪਾਤਸਾਹ ਹੋਕੇ ਫੇਰ) ਪਾਣੀ (ਚੋਣ, ਚੱਕੀ ਦਾ) ਪੀਹਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਤੇ (ਹੋਰ) ਸੇਵਾ ਘਾਲਦੇ ਹਨ । ੯ਨਿਰਾਲੀ ਚਾਲ (ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਲੱਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅੰਦਰ ਖੋਜਣੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਮਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਹਥੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਗਰੀਬ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਅਮੀਰ ।

੯. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਖੇਲੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿਆ ।
 ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਮੇਲੁ ਸਬਦਿ ਅਵੇਸਿਆ ।
 ੩ਫੁਲੀਂ ਤਿਲੀਂ ਫੁਲੇਲੁ ਸੰਗਿ ਸਲੇਸਿਆ ।
 ੪ਗੁਟ ਸਿਖ ਨਕਿ ਨਕੇਲੁ ਮਿਟੈ ਅੰਦੇਸਿਆ ।

੧ ਨ੍ਰਾਵਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲ ਵਸਨ ਸੁਦੇਸਿਆ ।
 ੨ ਗੁਰ ਜਪ ਰਿਦੈ ਸੁਹੇਲ ਗੁਰ ਪਰਵੇਸਿਆ ।
 ੩ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਉ ਭੇਲ ਸਾਧ ਸਰੇਸਿਆ ।
 ੪ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵਲ ਨਵੇਲ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੇਸਿਆ ।
 ੫ ਖੈਰ ਦਲਾਲ ਦਲੇਲ ਸੇਵ ਸਹੇਸਿਆ ॥੬॥

[ਅਵੇਸਿਆ=ਘਰ ਕੀਤਾ । ਸਲੇਸਿਆ=ਸੁਸ਼ਟ ।]

[ਸੁਦੇਸਿਆ=ਸੁਸ਼ਟ ਦੇਸ । ਖੈਰ=ਭਿਖਯਾ । ਦਲੇਲ=ਦਲੇਰ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਸਚਾ ਖੇਲ (ਇਹ ਹੈ) ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਮੇਲ (ਕੀਤਾ ਤੇ) ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਘਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਤਿਲ ਸੁਸ਼ਟ ਫੁਲੇਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ) ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ । ੩ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਖੇ (ਭਾਣੇ ਦੀ) ਨਕੇਲ (ਪਈ ਹੋਈ) ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੇਸੇ ਮਿਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਦੇ, (ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ) ਸੁਸ਼ਟ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ੫ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਜਪਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ (ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ ਭੈ, ਭਉ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸੁਸ਼ਟ ਸਾਧੂ ਹਨ । ੭ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਭੇਸ਼ (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੮ (ਗੁਰਮੁਖ) ਖੈਰ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਭਿੱਖਯਾ ਦੇ ਜੋ ਖੈਰ ਦਾਤੀ ਹੈ, ਸੌਦਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਦਲੇਰ ਦਲਾਲ ਹਨ, (ਸੇਵ=ਪੂਜਨੀਕ) ਤੇ (ਸਹੇਸਿਆ=ਸਹਈਸ) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਸਾਥ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

੧੦. [ਚਰਨ ਧੂੜ] ।

੧ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਕਰਿ ਧਿਆਨ ਸਦਾ ਹਜੂਰ ਹੈ ।
 ੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਗਿਆਨ ਨੇੜ ਨ ਦੂਰ ਹੈ ।
 ੩ ਪੂਰਬ ਲਿਖਤ ਨੀਸਾਣੁ ਕਰਮ ਅੰਕੂਰ ਹੈ ।
 ੪ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਪਰਧਾਨ ਸੇਵਕ ਸੂਰ ਹੈ ।
 ੫ ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ਸਦ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਸਥਾਨ ਜਗਮਗ ਨੂਰ ਹੈ ।
 ੭ ਲਖ ਲਖ ਸਸੀਅਰ ਭਾਨੁ ਕਿਰਣਿ ਠਰੂਰ ਹੈ ।
 ੮ ਲਖ ਲਖ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣਿ ਕੀਰਤਨ ਚੂਰ ਹੈ ।
 ੯ ਭਗਤ ਵਛਲ ਪਰਵਾਣੁ ਚਰਣਾ ਧੂਰ ਹੈ ॥੧੦॥

[ਨਿਸਾਨ=ਪ੍ਰਗਟ । ਅੰਕੂਰ=ਅੰਗੂਰ । ਸੂਰ=ਸੂਰਮੇ ।]

[ਨੂਰ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ । ਠਰੂਰ = ਸੀਤਲ । ਚੂਰ = ਮਾਤ ।]

੧ ਗੁਰ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ (ਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਹਜੂਰ ਹੈ । ੨ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਸਬਦ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗਿਆਨ (ਹੋਯਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ) ਨੇੜੇ (ਭਾਸਦਾ) ਹੈ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੩ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਪੂਰਬ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ । ੪ ਸੂਰਮਾ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਰਧਾਨ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ । ੫ ਪੂਰਨ ਵਡਾ ਤੰਡਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ (ਕਦੇ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ) । ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦਾ) ਨੂਰ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੭ (ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਨੂਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਲੱਖਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਠੰਢੀਆਂ (ਮਾਤ) ਹਨ । ੮ ਲੱਖਾਂ ਬੇਦ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪੁਰਾਨ (ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ) ਕੀਰਤਨ ਅੱਗੇ ਮਾਤ ਹਨ । ੯ (ਅੰਸੇ ਦੀ) ਚਰਨ ਧੂੜ ਭਗਤਾਂ

ਦੇ ਪਜਾਰੇ (ਪਰਮੇਸਰ) ਵਲੋਂ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਚਰਨ ਪੂੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਿਆਂ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ 'ਪੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧਖੇ ਸਾਈ ਬੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ।'

੧੧. [ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਅਭੇਦ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਦੋਇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਲੈ ਸੋਇ ਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਇੱਕੋ ਹੋਇ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਇਆ ।
 ੪ਹੀਰਾ ਕਣੀ ਪਰੋਇ ਹੀਰੁ ਬਿਧਾਇਆ ।
 ੫ਜਲ ਤਰੰਗੁ ਅਵਲੋਇ ਸਲਿਲ ਸਮਾਇਆ ।
 ੬ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ਦੀਪੁ ਦੀਪਾਇਆ ।
 ੭ਅਚਰਜ ਅਚਰਜੁ ਢੋਇ ਚਲਿਤੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੮ਦੁਧੁ ਦਈ ਵਿਲੋਇ ਘੋਉ ਕਢਾਇਆ ।
 ੯ਇਕ ਚਾਨਣ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਇ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇਆ ॥੧੧॥

[ਅਵਲੋਇ=ਦੇਖੇ । ਸਲਿਲ=ਜਲ । ਢੋਇ=ਕਾਰਨ ।]

੧ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਅਲਖ (ਪਰਮੇਸਰ) ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ੨(ਕਿੱਕੂਰ ? ਉੱਤਰ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਉਹ (ਅੰਗਦ ਪਹਿਲੇ) ਸਿੱਖ ਸਦਾਇਆ । ੩(ਜਦ ਦੀਖਿਆ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋ ਗਈ ਅਰ) ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ (ਤਦ) ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ (ਰੂਪ) ਹੋ ਗਿਆ । ੪(ਮਾਨੋ) ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਨੇ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ ਪੁਰੇ ਦਿੱਤਾ । ੫(ਜਿਵੇਂ) ਜਲ ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ (=ਲਹਿਰਾਂ) ਨੂੰ ਦੇਖੋ, ਜਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ੬(ਜਿੱਕੂਰ) ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਜਗਕੇ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੭ਅਸਚਰਜ (ਤੋਂ) ਅਸਚਰਜ ਕਾਰਨਾਂ (ਨਾਲ) ਚਰਿਤ੍ਰ ਰਚ ਦਿੱਤਾ । ੮ਜਿੱਕਰ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਦਹੀਂ (ਤੇ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕ ਕੇ) ਘਿਉ ਕੱਢ ਲਿਆ । ੯ਇਕੋ ਚਾਨਣ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ) ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਐਉਂ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਭਾਵ-ਇਹ (ਅਸੂਲ) ਨਿਯਮ ਜੋ ਏਥੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸਬੰਧ ਪਰ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਬਾਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੨. [ਉਪਰਲੇ ਭਾਵ ਪਰ ਹੈ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ ।
 ੨ਅੰਗਦ ਅਲਖੁ ਅਭੇਉ ਸਹਜਿ ਸਮੋਇਆ ।
 ੩ਅਮਰਹੁ ਅਮਰ ਸਮੇਉ ਅਲਖੁ ਅਲੋਇਆ ।
 ੪ਰਾਮ ਨਾਮ ਅਰਿਖੇਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਚੋਇਆ ।
 ੫ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਕਰਿ ਸੇਓ ਢੋਐ ਢੋਇਆ ।
 ੬ਗੁਰ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦੁ ਅਮੇਉ ਅਮਿਉ ਵਿਲੋਇਆ ।
 ੭ਸਚਾ ਸਚਿ ਸੁਚੇਉ ਸਚਿ ਖਲੋਇਆ ।
 ੮ਆਤਮ ਅਗਹ ਅਗਹੇਉ ਸਬਦ ਪਰੋਇਆ ।
 ੯ਗੁਰਮੁਖ ਅਭਰ ਭਰੇਉ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਇਆ ॥੧੨॥

[ਸਮੇਉ ਸਮਾਉਣਾ । ਰਾਮ ਨਾਮ=ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ । ਅਰਖੇਉ=ਪ੍ਰੇਮ ।]
 [ਢੋਐ ਢੋਇਆ=ਦਾਤ ਨਾਲ ਵਡਯਾਏ ਗਏ । ਅਗਹੇਉ=ਅਗਹ । ਅਭਰ=ਖਾਲੀ ।]
 ੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਏ । ੨(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ) ਸਹਿਜ (ਪਦਦੇ ਕੇ) ਸਮਾ ਦਿੱਤਾ । ੩(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ 'ਅਮਰ' (ਈਸ਼ੂਰ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਕੇ ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ । ੪(ਗੁਰੂ) ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ (ਦੇ ਪਯਾਲੇ) ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੋਇਆ । ੫ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਵਲੋਂ) ਦਾਤ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜੇ ਗਏ । ੬ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ (ਸ਼ਬਦ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਅਮੇਉ (=ਅਗਾਧ) ਹੋ ਗਏ (ਅਥਵਾ) ੭ਸਚ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਸੱਚ (ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੁੱਚਿਆਂ) (ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ) ਸਚਮੁੱਚ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਖਲੋ ਗਿਆ । ੮(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਆਤਮ (=ਮਨ) ਨੂੰ ਅਗਾਧ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ (ਗੁਰਾਂ ਨੇ) ਪੂਰੇ ਦਿੱਤਾ । ੯(ਏਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾ ਭਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ (ਹਿਰਦਿਆਂ) ਨੂੰ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ) ਭਰਪੂਰ ਕਰਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗ ਹੈ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਸੁਰਤਿ ਸੁ ਜਾਗੁ ਹੈ ।
 ੩ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਅਲਾਉ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗੁ ਹੈ ।
 ੪ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਪਰਥਾਉ ਸਦਾ ਅਨੁਰਾਗੁ ਹੈ ।
 ੫ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਸਾਉ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਹੈ ।
 ੬ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਬ੍ਰਹਮਾਉ ਗਿਆਨੁ ਚਰਾਗੁ ਹੈ ।
 ੭ਅੰਤਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਚਾਉ ਅਲਿਪਤੁ ਅਦਾਗੁ ਹੈ ।
 ੮ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗੁ ਹੈ ।

[ਅਲਾਉ=ਬੋਲਣਾ । ਪਰਥਾਉ=ਅਨੁਸਾਰ, ਆਸਰੇ । ਸਾਉ=ਸੁਆਦ ।]

੧ਸਾਧਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਭਉ (ਡਰ) ਤੇ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਰਖਦੇ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੈਰਾਗੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੩ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਹਉਮੈ ਦਾ (ਸਦਾ) ਤਿਆਗ (ਰਖਦੇ ਹਨ) । ੪ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾ ਅਨੁਰਾਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਰਖਦੇ ਹਨ । ੫ਪਿਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸਾਉ (=ਸੁਆਦ) ਆਇਆ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਪੂਰ ਭਾਗ ਹੈ । ੬ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਗਯਾਨ ਦੇ ਚਰਾਗ (ਦੀਵੇ) ਦੇਣ ਹਾਰੇ (ਹੋ ਗਏ) ਹਨ । ੭ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਕਰਕੇ (ਵੱਡਾ) ਚਾਉ (ਆਨੰਦ) ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਾਯਾ ਤੇ) ਅਲੇਪ (ਤੇ ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਥੋਂ) ਬੇਦਾਗ ਹਨ । ੮ਸੰਸਾਰ (ਵੀਹ ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਗੁਰਮੁਖ (ਇਕੀਸ=ਇਕ ਈਸ਼ੂਰ ਵਿਖੇ) ਚੜ੍ਹਾਉ (=ਉੱਨਤੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਦਾ ਸੁਹਾਗ (ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ) ਹਨ ।

੧੪. [ਉਪਰਲੇ ਭਾਵ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਸਮਾਲ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਲੀਐ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ਨੇਹ ਨਿਹਾਲੀਐ ।

੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਘਾਲਿ ਵਿਰਲੇ ਘਾਲੀਐ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਹੇਤੁ ਹਿਆਲੀਐ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਾਲੀਐ ।
 ੬ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਲਾਲ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਲੀਐ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਕਲ ਅਕਾਲ ਭਗਤਿ ਸੁਖਾਲੀਐ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੰਸਾ ਢਾਲਿ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੀਐ ॥ ੧੪ ॥

[ਨਿਹਾਲੀਐ=ਦੇਖਦੇ । (ਅ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ । ਹੇਤੁ ਹਿਆਲੀਐ=ਰਿਦੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ।]
 [ਹੰਸਾ ਢਾਲਿ=ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਙੂ । ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੀਐ=ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ । ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ ।]

੧ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ (ਸੰਮੁਲ=) ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਓਹ ਸੁਰਤ=) ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਮੁਲ ਸਿੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਸੰਮੁਲਕੇ ਰੱਖੀਏ; ਭਾਵ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਯਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ) । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਨਦਰ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਹ=) ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ । ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ (ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ) । ੪ਗੁਰਮੁਖ ਦੀਨ ਦਿਆਲੂ ਹਨ (ਹੇਤੁ ਹਿਆਲੀਐ=) ਦਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਰਖਦੇ ਹਨ । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅੰਤ ਤਕ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਤੇ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪਾਲੀਏ । ੬(ਰਤਨ) ਵੈਰਾਗ (ਲਾਲ=) ਪ੍ਰੇਮ (ਆਦਿ) ਪਦਾਰਥ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਸੰਦ ਟੋਲੀਏ । ੭(ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰਮੁਖ (ਅਕਲ=) ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, (ਅਕਾਲ=) ਅਮਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਭਗਤੀ) ਸੇਵਾ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ* ਹੈ । ੮ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਙੂ (ਤੱਤ ਮਿੱਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਨੋ ਤਨੋ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੫. [ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਗੁਹਝ ਭੇਦ] ।

੧ਏਕਾ ਏਕੰਕਾਰੁ ਲਿਖਿ ਦੇਖਾਲਿਆ ।
 ੨ਉੜਾ ਓਅੰਕਾਰੁ ਪਾਸਿ ਬਹਾਲਿਆ ।
 ੩ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰ ਨਿਰਭਉ ਭਾਲਿਆ ।
 ੪ਨਿਰਵੈਰੁ ਜੈਕਾਰੁ ਅਜੂਨਿ ਅਕਾਲਿਆ ।
 ੫ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਅਪਾਰੁ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲਿਆ ।
 ੬ਪੰਜ ਅਖਰ ਉਪਕਾਰ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿਆ ।
 ੭ਪਰਮੇਸੁਰ ਸੁਖੁ ਸਾਰੁ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ।
 ੮ਨਉ ਅੰਗਿ ਸੁੰਨ ਸੁਮਾਰੁ ਸੰਗਿ ਨਿਰਾਲਿਆ ।
 ੯ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਵੀਚਾਰਿ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਿਆ ॥੧੫॥

[ਏਕੰਕਾਰ=ਇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ । ਭਾਲਿਆ=ਟੋਲਿਆ, ਜਾਣਿਆ]
 [ਉਪਕਾਰ=ਕਿਰਪਾ । ਅੰਗ=ਅੰਕ ।]

੧ਏਕੇ ਦੁਆਰਾ 'ਇਕ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਲਿਖਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ । ੨ਉੜੇ ਥੋਂ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਓ ਪਾਸ ਬਹਾਇਆ ਹੈ । ੩ਸਤਿਨਾਮ (=ਸੱਚਾ ਨਾਮ) ਤੇ ਕਰਤਾਰ (=ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ=ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ), ਭਉ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (=ਨਿਰਭਉ) ਜਾਣਕੇ (ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹਾਲੇ ਹਨ) । ੪'ਨਿਰਵੈਰ

*ਅਥਵਾ ਸੁਖਾਲੀ ਹੈ ।

ਹੈ, (ਜੈਕਾਰ=) ਜਯ ਮੂਰਤਿ (ਮੂਰਤ) ਹੈ, ਅਜੋਨੀ (ਸੈਭੰ) ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਹੈ। ੫(ਉਸ ਦਾ) ਨੀਸਾਣ (ਪਰਵਾਨ) ਅਪਾਰ ਤੇ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੀ) ਜੋਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ੬ਪੰਜ ਅੱਤਰ (੧ ਓਅੰਕਾਰ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ ਪਰ) ਉਪਕਾਰ(=ਕਿਰਪਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਉਸ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੰਮੂਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਫੇਰ ਉਹ ਪੁਰਸ਼) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਖ ਸਾਰ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ (ਨਿਹਾਲ=) ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੮(ਨਉਂ ਅੰਗ ਸੰਨ ਸੁਮਾਰ ਅਰਥਾਤ=) ੧ ਥੋਂ ਲੈਕੇ ੯ ਅੰਗ ਸੰਨ (=ਬਿੰਦੀ) ਦੇ ਸੁਮਾਰ (=ਗਿਣਤੀ) ਨਾਲ ਨਿਹਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੯ਅਭੇ (ਨੀਲ ਅਨੀਲ=) ਨੀਲ ਦਸ ਨੀਲ (ਤੋੜੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ) ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਯਾਲੇ (ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ('ਨੀਲ' ਦਾ ਭਾਵ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਸੰਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੈ ਤੇ ਅਨੀਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੇਗਿਣਤ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗਣਿਤ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨੌਂ ਅੰਗ ਹਨ, ੧. ੨. ੩. ੪. ੫. ੬. ੭. ੮, ੯, ਏਹ ਅਪਣੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਿੰਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਦ ਕੀਮਤ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਿੰਦੀ ਲਾਓ ਦਸ ਗੁਣਾ ਕੀਮਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਂਵ ਬਿੰਦੀ (ਸੰਨ) ਇਕੱਲੀ ਗਣਿਤ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ। ਜਦ ਨਵਾਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਸ ਗੁਣੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਅਖਤਾਂ (ਏਕਓਂਕਾਰ) ਨੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਾਂ ਸੰਮੂਲ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਨਾਮ ਤਾਂ ਨੌਂ ਅੰਗ ਦੀ ਨਜਾਈਂ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੰਮੂਲ ਸੁਨ ਹੇ, ਓਹ ਨੌਂ ਅੰਗ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇਹੜੇ ਹਨ? ਜੋ ਏਥੇ ਕਹੋ ਹਨ :-

੧, ਓ, ਸਤਿਨਾਮੁ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ, ਨਿਰਭਉ
 ੧ ੨ ੩ ੪ ੫

ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ, ਅਜੂਨੀ, ਸੈਭੰ । ਏਹ ਨੌਂ ਅੰਗ, ਯਾ ਕਹੋ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
 ੬ ੭ ੮ ੯
 ਬਖਸ਼ਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਵਾਲੀ ਸੈ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਸੰਮੂਲ ਯਾਦ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਸੋ ਸੁਨ (ਬਿੰਦੀ) ਹੈ, ਜਦ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਮਿਲੇਗਾ ਕੀਮਤ ਦਸ ਗੁਣੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਧੀਕ ਸਿਮਰੋ ਨਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਦੀ ਜਾਏਗੀ। ਜੇ ਨਾਮ ਛੱਡਕੇ ਸਿਮਰੋ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਤਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਤ ਹੈ। 'ਬਰਨ ਸਹਿਤ ਜੋ ਜਾਪੇ ਨਾਮੁ ॥ ਸੋ ਜੋਗੀ ਕੇਵਲ ਨਿਹਕਾਮੁ' ॥ ਏਹ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਵਾਲੀ ਸੈ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਨੌਂ ਅੰਗਾਂ ਵਾਂਙ ਆਪਣੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਸੈ ਹੈ। "ਜਪੁ" ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਸੋ ਬਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਾਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਸੁਖ ਪਾਓਗੇ। ਇਹੋ ਜਪ ਦੀ ਬਿੰਦੀ, ਜਿਹਵਾ, ਅਜਪਾ; ਰੋਮ ਰੋਮ, ਵਣੀਤ੍ਰਣ, ਆਦਿ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੇ ਪੁਚਾਵਦੀ ਹੈ ਅੰਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਜੋ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਯਥਾਰਥ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੧੬. [ਚਾਰ ਵਰਣ ਦੇ ਏਕੋ ਭਾਈ*] ।

੧ਚਾਰ	ਵਰਣ	ਸਤਿਸੰਗੁ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਮੇਲਿਆ ।
੨ਜਾਣ	ਤੰਬੋਲਹੁ	ਰੰਗੁ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਚੇਲਿਆ ।
੩ਪੰਜੇ	ਸਬਦ	ਅਭੰਗ	ਅਨਹਦ	ਕੇਲਿਆ ।
੪ਸਤਿਗੁਰ	ਸਬਦਿ	ਤਰੰਗ	ਸਦਾ	ਸੁਹੇਲਿਆ ।
੫ਸਬਦ	ਸੂਰਤਿ	ਪਰਸੰਗ	ਗਿਆਨ	ਸੰਗਿ ਮੇਲਿਆ ।

*ਭਾਵ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜਾਤ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧ ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਰਬੰਗ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭੇਲਿਆ ।
 ੨ ਸਬਦ ਅਨਾਹਦੁ ਰੰਗ ਸੁਝ ਇਕੇਲਿਆ ।
 ੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਨਿਪੰਗੁ ਬਾਰਹੁ ਖੇਲਿਆ ॥੧੬॥

[ਤੰਬੋਲ=ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ । ਚੇਲਿਆ=ਚਾਲਾ । ਭੇਲਿਆ=ਮਿਲੇ ਹੋਏ ।]
 [ਪੰਥੁ=ਰਸਤਾ, ਭਾਵ ਟੋਲਾ, ਜੱਥਾ । ਨਿਪੰਗੁ=ਸੁੱਧ ।]

੧ ਚਾਰੇ ਵਰਨਾਂ ਦੇ (ਲੋਕ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ ਖੇਡਦੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ) ।
 ੨ (ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਚਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੱਥ ਸੁਪਾਰੀ ਚੂਨਾਂ ਪਾਨ ਮਿਲਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਇਕੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ ਖੱਤਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ, ਵੈਸ਼ ਚਾਰੇ ਰੰਗ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ*) । ੩ (ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ) ਪੰਜ ਅਨਾਹਦ ਸਬਦ ਇਕ ਰਸ ਖਿਡਾਉਂਦੇ (=ਆਨੰਦਿਤ ਰਖਦੇ) ਹਨ । ੪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਦੀ (ਤਰੰਗ=) ਲਹਿਰ ਨਾਲ (ਸਦਾ ਸੁਹੇਲਿਆ=) ਸਦਾ ਸੁਖੀ (ਗੁਰਮੁਖ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ ਸਬਦ ਗਯਾਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਰਕੇ ਗਯਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ) ਰਾਗ ਨਾਦ ਨਾਲ (ਸਰਬੰਗ=) ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੭ ਸਬਦ ਦੇ (ਅਨਾਹਦ =) ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਕ (ਆਤਮਾ) ਹੀ (ਸਾਰੇ) ਸੁੱਝਦਾ ਹੈ । ੮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ (ਨਿਪੰਗ =) ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਭਾਵ ਨਿਰਮਲ) ਹੈ, ਬਾਰਾਂ (ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ, ਪੰਜ ਗਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ ਬੁਧ) ਥੋੜੇ ਖੇਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਬਾਰਹ = ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਗੁਣ, ਧੀਰਜ ਛੇਵਾਂ, ਸੰਤੋਖ ਸੱਤਵਾਂ, ਦਯਾ ਅੱਠਵਾਂ ਧਰਮ ਨੌਵਾਂ, ਸਤ ਦਸਵਾਂ, ਗਿਆਨ ਯਾਰਵਾਂ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਖੇਲਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਗੂ ਇਕ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਥ, ਟੋਲਾ, ਵਿਖਯਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ 'ਨਿਪੰਗ' ਨਿਰਮਲ ਹੋਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ ਖੇਡਦਾ, ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਜਨ] ।

੧ ਹੋਈ ਆਗਿਆ ਆਦਿ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੋ ।
 ੨ ਨਾਦੈ ਮਿਲਿਆ ਨਾਦੁ ਹਉਮੈ ਭੰਜਨੋ ।
 ੩ ਬਿਸਮਾਦੈ ਬਿਸਮਾਦੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਜਨੋ ।
 ੪ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਭਰਮ ਨਿਖੰਜਨੋ ।
 ੫ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਦਿ ਅਕਾਲ ਅਗੰਜਨੋ ।
 ੬ ਸੇਵਕ ਸਿਵ ਸਨਕ ਦਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੰਜਨੋ ।
 ੭ ਜਪੀਐ ਜੁਗਹ ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੰਜਨੋ ।
 ੮ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਸਾਦੁ ਪਰਮ ਪੁਰੰਜਨੋ ।
 ੯ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਸਰਬ ਸੁਰੰਜਨੋ ॥੧੭॥

[ਨਿਰੰਜਨੋ = ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਰਹਤ । ਨਾਦੁ = ਸਬਦੁ । ਨਿਖੰਜਨੋ = ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।]

[ਕਰੰਜਨੋ = ਕਰਣਹਾਰ । ਮੰਜਨੋ = ਸਨਾਨ, (ਅ) ਉੱਜਲ । ਪੁਰੰਜਨੋ = ਜੋ (ਪੁਰਾ) ।]

[ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੇਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਬੀਜੂਰ । ਸੁਰੰਜਨੋ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ।]

੧ ਪਹਿਲੇ (ਜਦ) ਨਿਰੰਜਨ ਦੀ, (ਜੋ ਸਰਬ ਦੀ) ਆਦਿ ਹੈ, ਆਗਿਆ ਹੋਈ । ੨ (ਤਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ) ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਸਬਦ (ਜਿਸ ਦੇ, ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਨਾਲ

*ਭਾਵ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜਾਤ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਉਮੈਂ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਉਸ) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਵ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩(ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਅੰਜਨ (ਗਿਆਨ ਸੁਰਮਾਂ) ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ । ੪ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਤ (ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਸਭ) ਭਰਮ (ਦੇ ਪੜਦੇ) ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੫ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ ਅਕਾਲ ਤੇ (ਅਗੰਜ) ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੬(ਇਹ) ਸੇਵਕਾਂ ਪਰ ਕਲਿਆਨ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਨਕਾਦਾਂ ਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੭ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੋ ਉੱਜਲ ਗੁਰ ਸਿੱਖੋ ! ਜਪੀ ਚਲੋ । (ਅ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਸਦਾ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ । ੮ਪਿਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸ੍ਰਾਦ (ਜਦ ਆਇਆ ਤਦ) ਸਾਰੇ (ਪਰਮ ਪੁਰੰਜਨ) ਈਸ਼ੁਰ ਨੂੰ (ਦੇਖਦੇ ਹਨ) । ੯(ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ (ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਹੈ ।

ਇਹ ਜੋ ਪਰਮ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਖਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਕਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਹੁਣ ਜੱਗ੍ਹਾਸੂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੱਸਣਗੇ :-

੧੮. [ਮੁਰੀਦ] ।

੧ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਨ ਗਲੀ ਹੋਵਣਾ ।
 ੨ਸਾਬਰੁ ਸਿਦਕਿ ਸਹੀਦੁ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ ।
 ੩ਗੋਲਾ ਮੁਲਿ ਖਰੀਦੁ ਕਾਰੇ ਜੋਵਣਾ ।
 ੪ਨਾ ਤਿਸੁ ਭੁਖ ਨ ਨੀਦ ਨ ਖਾਣਾ ਸੋਵਣਾ ।
 ੫ਪੀਹਣਿ ਹੋਇ ਜਦੀਦ* ਪਾਣੀ ਢੋਵਣਾ ।
 ੬ਪਖੇ ਦੀ ਤਾਗੀਦ ਪਗ ਮਲਿ ਧੋਵਣਾ ।
 ੭ਸੇਵਕ ਹੋਇ ਸੰਜੀਦੁ ਨ ਹਸਣ ਰੋਵਣਾ ।
 ੮ਦਰ ਦਰਵੇਸ ਰਸੀਦ ਪਿਰਮ ਰਸ ਭੋਵਣਾ ।
 ੯ਚੰਦ ਮੁਮਾਰਖ ਈਦ ਪੁਗ ਖਲੋਵਣਾ ॥੧੮॥

[ਮੁਰੀਦ = ਚੇਲਾ । ਸਾਬਰੁ = ਸੰਤੋਖੀ, ਸਹਾਰੇ ਵਾਲਾ । ਸਹੀਦੁ = ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਕੇ ਮਰੇ ।
 [ਕਾਰੇ ਜੋਵਣਾ = ਹਰ ਸਮੇਂ ਟਹਿਲ ਕਰੇ । ਜਦੀਦ = ਨਵਾਂ, ਤਾਜਾ ।
 [ਸੰਜੀਦ = ਵਜ਼ਨਦਾਰ, ਭਾਵ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ । ਰਸੀਦ = ਪਹੁੰਚਣਾ ।
 [ਮੁਮਾਰਖ = ਵਧਾਈਆਂ । ਮੁਬਾਰਕਾਂ । ਪੁੱਗ = ਪੂਰਨ (ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ) ਹੋ ਜਾਣਾ ।

੧ਚੇਲਾ (ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ) ਮਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੨ਸੰਤੋਖੀ, ਸੱਚ ਪੁਰ ਸਹੀਦ, ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੩ਮੁੱਲ ਖਰੀਦੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋਵੇ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਟਹਿਲ ਵਿਖੇ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ । ੪(ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ) ਉਹ ਨਾਂ ਭੁੱਖ ਤੇ ਨਾਂ ਨੀਂਦ ਦੀ (ਪਰਵਾਹ ਕਰੇ) ਤੇ ਨਾਂ ਸੌਣ ਤੇ ਖਾਣ ਦੀ । ੫ਤਾਜਾ ਆਟਾ ਪੀਹੇ, ਪਾਣੀ ਢੋਵੇ । ੬(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਤਾਕੀਦ ਨਾਲ ਚਰਨ ਮਲਕੇ ਧੋਵੇ ਤੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲੇ । ੭ਸੇਵਕ ਗੰਭੀਰ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹੱਸੇ ਨਾ ਰੋਵੇ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ-ਜੇ ਗੁਰੂ ਝਿੜਕ ਤ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ ਜੇ ਬਖਸ਼ੇ ਤ ਗੁਰ ਵਡਿਆਈ) । ੮(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਜੋ ਦਰ ਦਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਕੇ ਪਹੁੰਚੇ (ਉਹ) ਪਿਰੀ ਦੇ (ਰਸ =) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਭਿੱਜੇਗਾ । ੯ਈਦ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗੂ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਨਗੀਆਂ ਕੇ (ਪੁੱਨਜਾ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗੂ) ਪੁੱਗ ਖਲੋਊ (ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਊ) ।

*ਪਾ:--ਜਹਾਦੁ ।

ਭਾਵ-ਮੁਰੀਦ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਮੁਰਦਾ ਰਹੇ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਨ ਜਣਾਵੇ । "ਮੁਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲ ਗੋਲਾ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਭਾਗਾ ।" ਪੁਨਾ :- "ਸਿਰ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ।"
 ਤਬਾ:- "ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥"

ਜਦ ਚੰਦ ਈਦ ਦਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਖੇ ਵਡੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਚੜ੍ਹਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮੱਝਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਫੇਰ ਪੂਰਨ ਚੰਦ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੁੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਹੀ ਕਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਵਯਾਪਕ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੀਦਾ ਹੈ ।

੧੯. [ਮੁਰੀਦ ਕੀ ਕਰੇ ?] ।

੧ ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਮੁਰੀਦੈ ਥੀਵਣਾ ।
 ੨ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਮੁਸਤਾਕੁ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵਣਾ ।
 ੩ ਪਰਹਰਿ ਸਭੇ ਸਾਕ ਸੁਰੰਗ ਰੰਗੀਵਣਾ ।
 ੪ ਹੋਰ ਨ ਝਖਣੁ ਝਾਕ ਸਰਣਿ ਮਨੁ ਸੀਵਣਾ ।
 ੫ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਾਕ ਅਮਿਅ ਰਸੁ ਪੀਵਣਾ ।
 ੬ ਮਸਕੀਨੀ ਅਉਤਾਕੁ ਅਸਥਿਰੁ ਥੀਵਣਾ ।
 ੭ ਦਸ ਅਉਰਾਤਿ ਤਲਾਕ ਸਹਿਜ ਅਲੀਵਣਾ ।
 ੮ ਸਾਵਧਾਨ ਗੁਰ ਵਾਕ ਨ ਮਨ ਭਰਮੀਵਣਾ ।
 ੯ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੁਸਨਾਕ ਪਾਰਿ ਪਰੀਵਣਾ ॥ ੧੯ ॥

[ਪਾਖਾਕੁ=ਚਰਨ ਧੂੜ । ਮੁਸਤਾਕੁ=ਪ੍ਰੇਮੀ । ਝਾਕ=ਪਰਾਈ ਆਸ।]
 [ਅਉਤਾਕੁ=ਰਿਹਾਇਸ਼ । ਦਸ ਅਉਰਾਤ=ਦਸ ਔਰਤਾਂ, ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ।]
 [ਅਲੀਵਣਾ = ਸਮਾਉਣਾ । ਹੁਸਨਾਕ = ਫਾ: ਹੋਸਨਾਕ । ਪੰਜਾਬੀ ਹੁਸਨਾਕ = ਹੁਸਿਆਰ।]

੧ ਮੁਰੀਦ (ਨੂੰ ਚਾਹੀਏ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ, ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਣੇ । ੨ ਗੁਰੂ ਮੂਰਤ ਦਾ ਮੁਸਤਾਕ (= ਆਸ਼ਿਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਰਹੇ, (ਰੱਬ ਪਾਸਿਰੋਂ) ਮੋਇਆ (ਹੋਇਆ) ਜੀਵੇ (ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਮਰੇ । ੩ ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਇਕ ਭਗਤੀ ਦੇ) ਸੁਹਣੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਰੰਗਿਆ ਰਹੇ । ੪ ਹੋਰ ਝਾਕਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਝਖਾਂ ਮਾਰੇ, (ਇਕ ਹਤੀ ਦੀ) ਸਰਣ (ਵਿਖੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਸੀਉਂ ਛੱਡੇ । ੫ ਪਿਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰੇ । ੬ ਗਰੀਬੀ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰਖੇ (ਤਾਂ) ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋ ਜਾਊ । ੭ ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ (ਤਾਂ) ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇਗਾ । ੮ ਗੁਰੂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ, ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਮ ਨਾ ਜਾਵੇ । ੯ ਸਬਦ ਦੀ ਗਯਾਤ ਦੀ ਹੁਸਿਆਰੀ (ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ) ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਮੁਰੀਦ ਗੁਰੂ ਪਰਾਇਣ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵਲ ਮਨ ਨਾ ਭਰਮਾਵੇ, ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਰਹੇ । ਹੁਸਨਾਕ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹਨ । ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੋ ਹੁਸਿਆਰ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਲਸ, ਨੀਂਦ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਦਬਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਸਫਲ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਹੈ ?]

੧ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ਜਾਇ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ ।
 ੨ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤ ਲਾਇ ਮਥਾ ਲਾਇਆ ।
 ੩ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਵਸਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।
 ੫ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਇ ਹੁਕਮੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਪਾਇਆ ।
 ੭ ਚਰਣ ਕਵਲ ਪਤੀਆਇ ਭਵਰੁ ਲੁਭਾਇਆ ।
 ੮ ਮੁਖ ਸੰਪਟਿ ਪਰਚਾਇ ਅਪਿਉ ਪੀਆਇਆ ।
 ੯ ਧੰਨ ਜਣੇਦੀ ਮਾਇ ਸਹਿਲਾ ਆਇਆ ॥ ੨੦ ॥ ੩ ॥

[ਨਿਜ ਘਰ=ਸੈ ਸਰੂਪ । ਪਰਚਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ । ਸਹਿਲਾ=ਸਫਲਾ ।]

੧ (ਜਿਸ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨੀ ਜਾਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ । ੨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਲਾਕੇ ਮੱਥਾ ਲਾਇਆ । (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੱਥਾ, ਦੇਖਾ ਦੇਖੀਦਾ ਨਹੀਂ) । ੩ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਕੇ ਆਪਾ (ਮਨਮਤਿ ਨੂੰ) ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ । ੪ ਗੁਰੂ ਵਲ ਮੁਖ ਰਖਿਆ (ਸਨਮੁਖ ਰਿਹਾ) ਸਹਜ ਦਾ ਸੁਭਾਵ (ਕੀਤਾ), ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਜਾਤਾ । ੫ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਾ ਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਮਾਇਆ । ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਕੇ ਆਪਣਾ ਘਰ (ਸਰੂਪ) ਲੱਭ ਲੀਤਾ । ੭ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਕਵਲਾਂ ਤੇ ਪਤੀਜਕੇ ਭਵਰੇ ਵਾਂਗ ਲੁਭਤ ਹੋ ਗਿਆ । ੮ ਮੁਖ ਦੇ (ਸੰਪਟ) ਡੱਬੇ ਵਿਚੋਂ (ਸਬਦ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ) ਪਰਚਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ । ੯ (ਉਸ ਸਿਖ ਦੀ) ਜਣਨ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਧੰਨ ਹੈ (ਉਸਦਾ) ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੈ ।

-੦-

ਵਾਰ ੪.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਵਸਤੂ ਨਿੰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲ । ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਸਫਲ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?]

੧ ਓ ਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਧਾਰੇ ।
 ੨ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ ਵਿਛੋੜਓਨੁ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਜੋਤਿ ਸਵਾਰੇ ।
 ੩ ਖਾਣੀ ਚਾਰਿ ਬੰਧਾਨ ਕਰਿ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਦੁਆਰੇ ।
 ੪ ਇਕਸ ਇਕਸ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਅਣਗਣਤ ਅਪਾਰੇ ।
 ੫ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਉਧਾਰੇ ।

੬ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦਿ ਲਿਵ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰੇ ।

੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥

[ਵਿਛੋੜਿਓਨੁ = ਵਿਚ ਛੱਡਿਓ ਨੇ । ਦੁਆਰੇ = ਸਰੀਰ । ਦੁਲੰਭ = ਦੁਰਲਭ ।]

੧(ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੇ) ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਕਾਰ ਬਣਾਕੇ ਪੌਣ, ਪਾਣੀ; ਬੈਸੰਤਰ (ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਪੰਜ ਮੂਲ ਪਦਾਰਥ) ਬਨਾਏ । (ਫੇਰ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਛੋੜਿਆ, ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ (ਇਸ ਲਈ) ਦੋ ਜੋਤਾਂ ਸਵਾਰ (ਕੇ ਧਰੀਆਂ) । ੩(ਫੇਰ) ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬੰਧਾਨ ਕਰਕੇ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਬਨਾਏ । ੪ਇਕ ਇਕ ਜੂਨ ਵਿਚ ਅਨਗਿਣਤ ਤੇ ਅਪਾਰ ਜੀਵ ਜੰਤ ਹੀ ਬਨਾ ਦਿੱਤੇ । ੫(ਸਭਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਇਹ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ (ਜੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਲੈ ਕੇ (ਇਸ ਦਾ) ਉਧਾਰ ਕਰੇ । ੬ਸਤਿਸੰਗ (ਕਰੇ), ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ (ਜੋੜੇ), ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ (ਕਮਾਵੇ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਸਿਆ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰੇ । ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕਰੇ ।

੨. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ] ।

੧ਸਭਦੂੰ ਨੀਵੀ ਧਰਤਿ ਹੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਹੋਈ ਓਡੀਣੀ ।

੨ਧੀਰਜ ਧਰਮੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਿ ਰਹੈ ਲਿਵਲੀਣੀ ।

੩ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਛੁਹਿ ਆਢੀਣੀ ਹੋਈ ਲਾਖੀਣੀ ।

੪ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਛਹਬਰ ਛਲਕ ਰੇਣ ਹੋਇ ਰੀਣੀ ।

੫ਮਿਲਿਆ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੀਐ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਹੋਇ ਪਤੀਣੀ ।

੬ਸੋ ਬੀਜੈ ਸੋਈ ਲੁਣੈ ਸਭ ਰਸ ਕਸ ਬਹੁ ਰੰਗ ਰੰਗੀਣੀ ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਹੈ ਮਸਕੀਣੀ ॥੨॥

[ਓਡੀਣੀ = ਨਿਮਾਣੀ ।

ਲਿਵਲੀਣੀ = ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।]

[ਆਢੀਣੀ = ਅੱਧੇ ਦਾਮ ਦੀ, ਭਾਵ ਧੇਲੇ ਦੀ ।

ਲਾਖੀਣੀ = ਲੱਖਾਂ ਦੀ ।]

[ਛਹਬਰ ਛਲਕ = ਇਕ ਰਸ ਝੜੀ, ਪ੍ਰਵਾਹ ।

ਰੇਣ = ਧਰਤੀ ।]

[ਰੀਣੀ = ਰਜਦੀ ਹੈ । ਪਤੀਣੀ = ਪਤੀਜਨਾ ।

ਮਸਕੀਣੀ = ਗਰੀਬੀ ।]

੧ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀ ਧਰਤੀ ਹੈ; ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਨਿਮਾਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੨ਧੀਰਜ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਧਰਮ ਪੱਕਾ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰਖਦੀ ਹੈ । ੩ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਕ ਧੇਲੇ ਦੀ ਹੋਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੪ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਇਕ ਰਸ (ਛਲਕ =) ਝੜੀ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਰਜਦੀ ਹੈ । ੫ਨਿਮਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਿਰਮ =) ਈਸ਼ਰ ਦਾ (ਭੇਜਿਆ) ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਪਤੀਜਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੬ਜੋ (ਕੋਈ ਉਸ ਵਿਖੇ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਵਡੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ (ਜੋ ਇਹ ਧਰਤੀ ਹੈ) । ੭ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸੁਖ ਫਲ ਗਰੀਬੀ ਵਿਖੇ (ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਧਰਤੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਨਿਮਾਣੀ ਹੈ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਪਰ ਸੰਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅੰਨਯੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਹੈ ।

ਅੱਗੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਣਗੇ :-

੩. [ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਸੁ ਖੇਹ ਹੈ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਜੀਭੈ ਲਈ ਨਕੀਬੀ ।
 ੨ਅਖੀ ਦੇਖਨਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰਾਗ ਨਾਦ ਕੰਨ ਕਰਨਿ ਰਕੀਬੀ ।
 ੩ਨਕਿ ਸੁਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਬੁਰੀ ਤਰਤੀਬੀ ।
 ੪ਸਭਦੁੰ ਨੀਵੇ ਚਰਨ ਹੋਇ ਆਪ ਗਵਾਇ ਨਸੀਬੁ ਨਸੀਬੀ ।
 ੫ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਤਬੀਬੀ ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਮਨੀਬੀ ।
 ੭ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦੁ ਗਰੀਬੀ ॥ ੩ ॥

[ਨਕੀਬੀ=ਉਹ ਨੌਕਰ ਜੋ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਹਰ ਦੱਸੇ । (ਅ) ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ]
 [ਨੌਕਰ । (ੳ) ਸਰਦਾਰੀ ਰਕੀਬੀ=ਨਿਗਹਬਾਨੀ, ਰਾਖੀ । ਤਰਤੀਬੀ=ਕ੍ਰਮ ।
 [(ਅ) ਸਲਾਹ ਵਾਲੇ । ਨਸੀਬੁ ਨਸੀਬੀ =ਉਚੇ ਲੇਖਾਂ ਵਾਲੇ । ਤਬੀਬੀ=ਹਕੀਮੀ ।]
 [ਮਨੀਬੀ=ਮਨਨ ਕਰਨਾ ।

੧ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਮਿੱਟੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਖੇ ਜੀਭ ਨੇ ਨਕੀਬੀ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ । ੨ਅੱਖਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਾਗ ਨਾਦ ਦੀ ਕੰਨ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗੁਆਚਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਨੱਕ ਦਾ ਚੰਗੀਆਂ ਵਾਸਨਾ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਹੈ, ਪੰਜੇ ਦੂਤ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ) ਭੈੜੀ ਤਰਤੀਬ (ਸਲਾਹ ਜਾ ਕ੍ਰਮ) ਵਾਲੇ । (ਭਾਵ ਕੰਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਤੁਰਾ ਸਪਰਸ਼ ਨੂੰ, ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰ ਨੂੰ, ਜੀਭ ਰਸ ਨੂੰ, ਨਕ ਗੰਧ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੪ਸਾਰੀਆਂ (ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ) ਨਾਲੋਂ ਚਰਨ ਨੀਵੇਂ ਹੋਏ (ਇਹ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ (ਉਚੇ) ਨਸੀਬਾਂ ਨਾਲ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰਨ ਹਕੀਮੀ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ਪੈਰੀਂ ਪੈਣ ਦੀ ਰਾਹ ਗੰਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਮਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ! ੭ਜੋ ਗਰੀਬ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮੁਰੀਦੀ (ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜੀਭ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਆਦਿ ਉਚੇ ਥਾਉਂ ਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਹ ਪੰਜਾਂ ਵਿਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਪੈਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਆਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ ਪਾਸ਼ ਤੁਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਕਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੀਦਾ ਹੈ ਅਉਂ ਮੁਰਦਾ ਹੋਕੇ ਮੁਰੀਦ ਗਰੀਬ ਬਣੇ ।

੪. [ਚੀਚੀ ਅੰਗੁਲੀ ਆਦਿ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਲਹੁੜੀ ਹੋਇ ਚੀਚੁੰਗਲੀ ਪੈਧੀ ਛਾਪਿ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ ।
 ੨ਲਹੁੜੀ ਘਨਹਰ ਬੁੰਦ ਹੁਇ ਪਰਗਟੁ ਮੋਤੀ ਸਿਪਿ ਸਮਾਈ ।
 ੩ਲਹੁੜੀ ਬੂਟੀ ਕੇਸਰੈ ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਸੋਭਾ ਪਾਈ ।
 ੪ਲਹੁੜੀ ਪਾਰਸ ਪਥਰੀ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਕੰਚਨ ਕਰਵਾਈ ।
 ੫ਜਿਉ ਮਣਿ ਲਹੁੜੈ ਸਪ ਸਿਰਿ ਦੇਖੈ ਲੁਕਿ ਲੁਕਿ ਲੋਕ ਲੁਕਾਈ ।
 ੬ਜਾਣਿ ਰਸਾਇਣ ਪਰਿਅਹੁ ਰਤੀ ਮੁਲਿ ਨ ਜਾਇ ਮੁਲਾਈ ।
 ੭ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈ ॥ ੪ ॥

[ਲਹੁੜੀ=ਨਿੱਕੀ । ਸੋਭਾ=ਵਡਿਆਈ । ਪੱਥਰੀ=ਗੀਟੀ । ਲੁਕਾਈ = ਸਿਸ਼ਟੀ ।]
 ੧(ਜਿਵੇਂ) ਨਿੱਕੀ ਚੀਚੀ ਅੰਗੁਲੀ ਨੂੰ ਛਾਪਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ੨ਨਿੱਕੀ

ਬੱਦਲ ਦੀ ਬੂੰਦ ਹੋਕੇ ਸਿਖ ਵਿਚ (ਜਦ) ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਗਟ ਮੌਤੀ ਹੋਕੇ (ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ) ।
 ੨ਕੇਸਰ ਦੀ ਬੂਟੀ ਨਿੱਕੀ ਹੋਈ (ਤਾਂ) ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਟਿੱਕਾ ਹੋਕੇ ਵਡਯਾਈ ਪਾਈ । ੪ਨਿੱਕੀ ਪਾਰਸ ਦੀ
 ਗੀਟੀ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੫ਜਿੱਕੂੰ ਮਣੀ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ
 ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ੬ਪਾਰੇ ਦੀ ਰਸਾਇਣ ਥੋਂ ਜੋ ਰੱਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ (ਕਿਸੇ)
 ਮੁੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਦੀ (ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੭ਜੋ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਉਂਦੇ
 ਹਨ (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ।

ਭਾਵ-ਚੀਚੀ, ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੂੰਦ, ਕੇਸਰ, ਪਾਰਸ, ਮਣੀ, ਰਸਾਇਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ
 ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਐਉਂ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ, ਦਿਲੋਂ ਨਿਮਾਣਾ ਬਣੇ ।

੫. ਅੱਗ ਅਤੇ ਜਲ ਤੋਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ] ।

੧ਅਗ ਤਤੀ ਜਲੁ ਸੀਅਲਾ ਕਿਤੁ ਅਵਗੁਣਿ ਕਿਤੁ ਗੁਣ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੨ਅਗੀ ਧੂਆਂ ਧਉਲਹਰ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਸੁਚਾਰਾ ।
 ੩ਕੁਲ ਦੀਪਕੁ ਬੈਸੰਤਰਹੁ, ਜਲ ਕੁਲ ਕਵਲ ਵਡੇ ਪਰਵਾਰਾ ।
 ੪ਦੀਪਕ ਹੇਤ ਪਤੰਗ ਦਾ ਕਵਲ ਭਵਰ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ ।
 ੫ਅਗੀ ਲਾਟ ਉਚਾਟ ਹੈ ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਕਰਿ ਕਰੈ ਕੁਚਾਰਾ ।
 ੬ਸਿਰੁ ਨੀਵਾ ਨੀਵਾਣ ਵਾਸੁ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰਾ ।
 ੭ਨਿਵ ਚਲੈ ਸੋ ਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ॥ ੫ ॥

[ਤੱਤੀ=ਗਰਮ । ਸੀਅਰਾ=ਠੰਢਾ । ਧਉਲਹਰ=ਮੰਦਰ ।]

[ਕੁਲ=ਸਮੂਹ । ਪਹਾਰਾ = ਸੰਸਾਰ । ਉਚਾਟ = ਘਬਰਾਹਟ ।]

੧ਅੱਗ ਕਿਸ ਅਵਗਣ ਕਰਕੇ ਤੱਤੀ (ਭਾਵ ਤਮੋਗੁਣੀ ਹੈ ਅਤੇ) ਜਲ ਕਿਸ ਗੁਣ (ਕਰਕੇ)
 ਸੀਤਲ (ਭਾਵ ਸਤੋਗੁਣੀ) ਹੈ । ੨ਅੱਗ ਮੰਦਰ ਨੂੰ (ਕਿਉਂ) ਧੂਆਂ ਕਰਦੀ (ਭਾਵ ਮੈਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ)
 ਤੇ ਪਾਣੀ (ਕਿਉਂ) ਨਿਰਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ (ਏਸਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ । ੩ਅੱਗ
 ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ (ਬਲਿਆ ਹੋਇਆ) ਦੀਵਾ (ਛੋਟਾ ਤੇ ਬੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਵਡਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਜਲ
 ਦੀ ਕੁਲ ਕਵਲ ਫੁਲ (ਦੋਹਾਂ ਦੇ) ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ । ੪ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਪਤੰਗ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤੇ
 ਕਵਲਾਂ ਵਿਖੇ ਭੋਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ; (ਪਰ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ (ਕਿ ਪਤੰਗ ਦੀਵੇ ਤੇ ਸਤ
 ਮਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭੋਰਾ ਮਸਤ ਹੋਕੇ ਗੁੰਜਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੫ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਿਖੇ ਘਬਰਾਹਟ ਹੈ (ਕਿਉਂ
 ਜੋ) ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗੇ, ਸਾੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ) । ੬ਪਾਣੀ ਦਾ
 ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਉਂ ਪਰ ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇਉਂ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ । ੭ਜੋ
 ਨਿਵਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਜਲ ਤੇ ਅੱਗ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ 'ਨਯਾਯ ਦੀ
 ਯੁਕਤੀ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਇਹ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ
 ਵਾਸਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਏਹ ਕਈ ਵੇਰ ਅਨਿਯੁਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ,
 ਕਈ ਵੇਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਕਈ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਵੀ ਜਨ
 ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੁੰਦੇ ਏਹ ਸੱਚ ਹਨ, ਪਰ 'ਕਾਵਯ ਦੀ ਯੁਕਤੀ' ਅਰ 'ਅਲੰਕਾਰ' ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ
 ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ । ਦੋਵੇਂ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਨਾ ਜਾਣਕੇ, ਸਭਾ
 ਵਿਚ ਮਾਨ ਭੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ਾਅਤ ਤੇ ਬਾਰੀਕਬੀਨੀ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਹੈ। ਹੰਕਾਰੀ ਆਦਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸਾੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਠੰਢਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਈ ਅੱਗ ਤੇ ਪਾਣੀ ਲੱਭਾ ਹੈ। ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਦਾ ਉਚਿਆਂ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੀ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਤੇ ਜਲ ਦਾ ਠਿਵਾਣ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਲੈ ਕੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

੬. [ਮਜੀਠ - ਕਸੰਭੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਰੰਗੁ ਮਜੀਠ ਕਸੰਭੇ ਦਾ ਕਚਾ ਪਕਾ ਕਿਤੁ ਵੀਚਾਰੇ।
 ੨ਧਰਤੀ ਉਖਣਿ ਕਢੀਐ ਮੂਲ ਮਜੀਠ ਜੜੀ ਜੜਤਾਰੇ।
 ੩ਉਖਲ ਮੁਹਲੇ ਕੁਟੀਐ ਪੀਹਣਿ ਪੀਸੇ ਚਕੀ ਭਾਰੇ।
 ੪ਸਹੈ ਅਵਟਣੁ ਅਗ ਦਾ ਹੰਏ ਪਿਆਰੀ ਮਿਲੈ ਪਿਆਰੇ।
 ੫ਪੋਹਲੀਅਹੁ ਸਿਰੁ ਕੱਢਕੇ ਫੁਲ ਕਸੰਭੇ ਚਲੰਭ ਖਿਲਾਰੇ।
 ੬ਖਟ ਤੁਰਸੀ ਦੇ ਰੰਗੀਐ ਕਪਟ ਸਨੇਹੁ ਰਹੈ ਦਿਹ ਚਾਰੇ।
 ੭ਨੀਵਾ ਜਿਣੈ ਉਚੇਰਾ ਹਾਰੇ ॥੬॥

[ਉਖਣਿ=ਪੁੱਟਣਾ। ਜੜਤਾਰੇ=ਜੜਤੀ। ਉਖਲ=ਚੱਟੂ। ਪੀਹਣਿ=ਚੱਕੀ ਵਾਲਾ।]
 [ਅਵਟਣੁ=ਉਬਾਲੇ। ਪੋਹਲੀਅਹੁ=ਡੋਡੀਆਂ ਥੋਂ। ਚਲੰਭ=ਗਾੜ੍ਹਾ ਰੰਗ।]

੧ਮਜੀਠ ਤੇ ਕਸੰਭੇ ਦਾ ਰੰਗ ਕਿਸ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪੱਕਾ ਤੇ ਕੱਚਾ ਹੈ। ? ੨(ਮਜੀਠੀ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਕੱਢੀਦੀ ਹੈ, ਮਜੀਠ ਦਾ ਮੁੱਢ ਜੜਤੀ ਨਾਲ ਜੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩ ਚੱਟੂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੁਹਲੇ ਨਾਲ ਕੁਟੀਦੀ ਹੈ (ਫੇਰ) ਪੀਹਣ ਵਾਲਾ ਚੱਕੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਪੀਸਦਾ ਹੈ। ੪ ਅੱਗ ਦੇ ਉਬਾਲੇ ਸਹਾਰਦੀ ਹੈ (ਫੇਰ) ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ੫ ਡੋਡੀਆਂ ਥੋਂ ਸਿਰ ਕੱਢਕੇ ਕਸੰਭੇ ਦਾ ਫੁੱਲ ਗਾੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ੬ ਖੱਟਿਆਂ ਦੀ ਖਟਿਆਈ ਪਾ ਕੇ ਰੰਗੀ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਝੁਠਾ ਪ੍ਰੇਮ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਰੰਗ ਕੱਚਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ)। ੭ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚਾ (ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਜੀਠ ਤੇ ਕਸੰਭੇ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਜੀਠ ਜੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪਕ ਹੈ, ਤੇ ਕਸੰਭੇ ਦੀਆਂ ਤਰੀਆਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਆਕੜ ਦਾ ਰੂਪਕ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਰੰਗ ਪੱਕਾ ਤੇ ਇਕ ਦਾ ਕੱਚਾ ਹੈ।

੭. [ਕੀੜੀ-ਮਕੜੀ ਆਦਿ]।

੧ਕੀੜੀ ਨਿਕੜੀ ਚਲਤ ਕਰ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਨੋ ਮਿਲਿਭ੍ਰਿੰਗੀ ਹੋਵੈ।
 ੨ਨਿਕੜੀ ਦਿਸੈ ਮਕੜੀ ਸੂਤੁ ਮੁਹਹੁ ਕਢਿ ਫਿਰਿ ਸੰਗੋਵੈ।
 ੩ਨਿਕੜੀ ਮਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਖਿਓ ਮਿਠਾ ਭਾਗਠੁ ਹੋਵੈ।
 ੪ਨਿਕੜਾ ਕੀੜਾ ਆਖੀਐ ਪਟ ਪਟੋਲੇ ਕਰਿ ਢੰਗ ਢੋਵੈ।
 ੫ਗੁਟਕਾ ਮੁੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਕੇ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰਿ ਜਾਇਖੜੋਵੈ।
 ੬ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਹੀਰਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਲੈ ਹਾਚੁ ਪਰੋਵੈ।
 ੭ਪਾਇ ਸਮਾਇਣੁ ਦਹੀ ਬਿਲੋਵੈ ॥

[ਮਕੜੀ=ਕਹਿਣਾ। ਸੰਗੋਵੈ=ਨਿਗਲਨਾ। ਭਾਗਠ=ਧਨ ਪਾੜ੍ਹ।]
 [ਢੰਗ ਢੋਵੈ=ਵਿਆਹ ਵਿਖੇ ਢੋਵਣਾ। ਸਮਾਇਣ=ਜਾਗ। ਬਿਲੋਵੈ=ਰਿੜਕੇ।]

੧ ਨਿੱਕੀ ਕੀੜੀ ਭਿੰਗੀ ਕੀੜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਕੌਤਕ ਨਾਲ (ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨ ਕਹਿਣਾ ਨਿੱਕਾ ਕੀੜਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਸੈਂਕੜੇ ਗਜ) ਸੂਤ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਕੇ ਫੇਰ ਨਿਗਲਦਾ ਹੈ। ੩ ਸ਼ਹਤ ਦੀ ਮੱਖੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਮਿੱਠਾ ਸ਼ਹਤ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ (ਪਰੀਂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੀੜਾ ਨਿੱਕਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ) ਪੱਟ ਦੇ ਬਸਤਰ (ਲੋਕ) ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਖੇ ਵਰੀਆਂ (ਵਿਚ) ਢੇਂਦੇ ਹਨ। ੫ (ਸਪੇਰਾ) ਗੁਟਕਾ (=ਨਿੱਕਾ ਮਣਕਾ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ। ੬ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪੁਰਵਾਕੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਰਦੇ ਹਨ। ੭ (ਨਿੱਕੀ) ਜਾਗ ਲਾਕੇ ਲੋਕ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫਲ ਦੱਸਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗੀ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੀ ਸਿੱਧੀ ਨਾਲ ਗੁਟਕਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਧਰਕੇ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ।

ਭਿੰਗੀ ਆਦਿ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ "ਕਵਿ ਸੰਕੇਤਕ ਸੱਚ" ਹੈ। ਕਾਵਜ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਮਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਾਵਾਕਫ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਾਕਫ ਹੋਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਕਾਵਜ ਵਿਦਿਆ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਅਰ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਸਭ ਸੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਐਸਾ ਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਆਪਣੀ ਨਾਵਾਕਫੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਕੇ ਹਾਸੋ ਹੀਣਾ ਹੋਵੇ।

੮. [ਘਾਹ] ।

੧ ਲਤਾ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਐ ਘਾਹੁ ਨ ਕਢੈ ਸਾਹੁ ਵਿਚਾਰਾ ।
 ੨ ਗੋਰਸੁ ਦੇ ਖੜੁ ਖਾਇਕੈ ਗਾਇ ਗਰੀਬੀ ਪਰਉਪਕਾਰਾ ।
 ੩ ਦੁਧੁ ਦਹੀ ਜਮਾਈਐ ਦਹੀਅਹੁ ਮਖਣੁ ਛਾਹਿ ਪਿਆਰਾ ।
 ੪ ਘਿਅ ਤੇ ਹੋਵਨਿ ਹੋਮ ਜਗ ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ ਚਜ ਅਚਾਰਾ ।
 ੫ ਧਰਮ ਧਉਲੁ ਪਰਗਟ ਹੋਇ ਧੀਰਜਿ ਵਹੈ ਸਹੈ ਸਿਰਿਭਾਰਾ ।
 ੬ ਇਕੁ ਇਕੁ ਜਾਉ ਜਣੇਦਿਆਂ ਚਹੁਚਕਾਂ ਵਿਚਿ ਵਗ ਹਜਾਰਾ ।
 ੭ ਤੁਣ ਅੰਦਰਿ ਵਡਾ ਪਾਸਾਰਾ ॥੮॥

[ਗੋਰਸੁ=ਦੁੱਧ=ਮੱਖਣ । ਖੜੁ=ਘਾਹ । ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ=ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ]
 [ਕੰਮ । ਚਜ ਅਚਾਰਾ=ਭਲੇ ਕਰਤੱਬ । ਧਰਮੁ=ਜੋ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।]
 [ਜਾਉ=ਬੱਚਾ, ਵੱਛਾ । ਪਸਾਰਾ=ਫੈਲਾਉ ।]

੧ ਘਾਹ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਦਾ ਹੈ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਮਿਲਦਾ। ੨ ਗੋਰਸੁ ਵਿਚਾਰੀ ਗਰੀਬ (ਉਸ) ਘਾਹ ਨੂੰ ਖਾਕੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰਉਕਾਰ ਲਈ। ੩ ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਦਾ ਹੈ, ਦਹੀਂ ਥੋਂ ਮੱਖਣ ਤੇ ਲੱਸੀ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ੪ ਘਿਉ ਤੋਂ ਹੋਮ ਤੇ ਜੱਗ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਭਲੇ ਕਰਤੱਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੫ (ਗਾਂ ਤੋਂ) ਬਲਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਧੀਰਜ (ਧਾਰਕੇ ਹਲਾਂ ਗਡਾਂ ਹੇਠ) ਵਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਭਾਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ) ਧਰਮ (ਯਾ ਫਰਜ ਹੀ ਇਹੋ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)। ੬ ਇਕ ਇਕ ਇਕ ਵੱਛੇ ਦੇ ਜਣਨ ਥੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਗ ਚਾਰ ਚਕਾਂ ਵਿਖੇ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ! ੭ ਘਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਡਾ ਫੈਲਾਉ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਘਾਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਕਿ ਨਿਮਾਣਾ ਘਾਸ ਕਿੱਡੇ ਭਾਰੇ ਕੰਮ ਅਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

੯. [ਤਿਲ] ।

੧ਲਹੁੜਾ ਤਿਲੁ ਹੋਇ ਜੰਮਿਆ ਨੀਚਹੁ ਨੀਚੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
 ੨ਫੁੱਲਾਂ ਸੰਗਤਿ ਵਸਿਆ ਹੋਇ ਨਿਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਸੁਹਾਇਆ ।
 ੩ਕੋਲੁ ਪਾਇ ਪੀੜਾਇਆ ਹੋਇ ਫੁਲੇਲੁ ਖੇਲੁ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੪ਪਤਿਤੁ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਲਿਤੁ ਕਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਸਿਰਿ ਧਰਿਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ।
 ੫ਦੀਵੈ ਪਾਇ ਜਲਾਇਆ ਕੁਲ ਦੀਪਕੁ ਜਗਿ ਬਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੬ਕਜਲੁ ਹੋਆ ਵੀਵਿਅਹੁ ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇ ਸਮਾਇਆ ।
 ੭ਬਾਲਾ ਹੋਇ ਨ ਵਡਾ ਕਹਾਇਆ ॥੯॥

[ਲਹੁੜਾ=ਨਿੱਕਾ । ਨਿਰਗੰਧੁ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਤ=ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਾ ਹੋਵੇ ।
 [ਸੁਗੰਧੁ=ਚੰਗੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲਾ । ਖੇਲ=ਕੌਤਕ ।
 [ਬਾਲਾ=ਵਡਾ । [ਫਾਤਸੀ, ਬਾਲਾ=ਉੱਚਾ । ਹਿੰਦੀ, ਬਾਲਾ=ਛੋਟਾ] ।

੧ਨਿੱਕਾ ਤਿਲੁ ਹੋ ਕੇ ਉਤਪਤ ਹੋਇਆ, ਨੀਵੇਂ ਥੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਗਣਾਇਆ । ੨ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਜਦ, ਇਸ) ਨਿਰਵਾਸ਼ ਨੇ ਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਚੰਗੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਸੋਭਿਆ । ੩ਜਦ (ਇਹ) ਕੋਲੁ ਵਿਖੇ ਪੀੜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੁਲੇਲ (ਬਣਕੇ) ਚੰਗਾ ਕੌਤਕ ਦੱਸਿਆ । ੪ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਣਹਾਰ (ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ) ਚਲਿੱਤੁ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਤਸਾਹ ਨੇ (ਉਸ ਫੁਲੇਲ ਨੂੰ) ਸਿਰ ਪਰ ਮਲਕੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ, (ਭਾਵ ਨਿੰਮਤਾ ਨੇ ਪਾਪੀ ਕਾਲੇ ਤਿਲ ਨੂੰ ਫੁਲੇਲ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇਕੇ ਪਾਤਸਾਹ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਪੁਚਾਇਆ) । ੫ਦੀਵੈ ਪਾਕੇ ਜਦ ਸਾੜਿਆ (ਤਦ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਕੁਲ ਦੀਪਕ ਭਾਵ (ਕੁਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ) ਨਾਮ ਰਖਿਆ । ੬ਦੀਵੈ ਥੋਂ ਕੱਜਲ ਬਣਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਿਆ । ੭ਵੱਡਾ ਹੋਕੇ (ਬੀ) ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨ ਕਹਾਇਆ ।

ਭਾਵ-ਗਾਂਧੀ ਲੋਕ ਤਿਲ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਰੱਖਕੇ ਫੇਰ ਪੀੜਕੇ ਫੁਲੇਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਬਾਹਲੇ ਲੋਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਸਾਹੀ ਤੋਂ ਕੱਜਲ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਥੋਂ ਸਿਰਾਂ ਅਰ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਕੇ ਬੀ ਓੜਕ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਤਿਲ ਹੀ ਕਹਾਇਆ । ਤਿਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੧੦. [ਵੜੇਵਾਂ]

ਹੋਇ ਵੜੇਵਾਂ ਜਗ ਵਿਚਿ ਬੀਜੇ ਤਨੁ ਖੇਹ ਨਾਲਿ ਰਲਾਇਆ ।
 ੨ਬੂਟੀ ਹੋਇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਟੀਂਡੇ ਹਸਿ ਹਸਿ ਆਪ ਖਿੜਾਇਆ ।
 ੩ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਵੇਲਣੁ ਵੇਲਿਆਲੂੰ ਲੂੰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਤੁੰਬੁ ਤੁੰਬਾਇਆ ।
 ੪ਪਿੰਵਣਿ ਪਿੰਵ ਉਡਾਇਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਗੋੜੀਂ ਸੂਤ ਕਤਾਇਆ ।
 ੫ਤਣਿ ਵਣਿ ਖੰਬਿ ਚੜਾਇਕੈ ਦੇ ਦੇ ਦੁਖ ਧੁਆਇ ਰੰਗਾਇਆ ।
 ੬ਕੈਚੀ ਕਟਣਿ ਕਟਿਆ ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਜੇੜਿ ਸੀਵਾਇਆ ।
 ੭ਲਜਣੁ ਕਜਣੁ ਹੋਇ ਕਜਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਵੜੇਵਾਂ=ਕਪਾਹ ਦਾ ਬੀਜ । ਲੂੰ ਲੂੰ=ਵਾਲ ਵਾਲ । ਗੋੜੀਂ=ਗੋਹੜੇ ।]
 [ਪਿੰਵਣ=ਪੇਂਜਾ । ਕੱਟਣ=ਕਾਤਾਂ । ਲਜਣੁ=ਵਸਤੂ । ਕਜਣੁ=ਪੜਦੇ ਕੱਜ ।]

੧ਜੱਗ ਵਿਚ ਵੜੇਵੇਂ ਨੇ ਹੋ ਕੇ, (ਬੀਜਿਆ) ਜਾ ਕੇ ਖੇਹ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ। ੨(ਇਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਕੇ) ਕਪਾਹ ਦੀ ਬੂਟੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਟੀਂਡੇ ਨੇ ਲਗਕੇ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ। ੩(ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦੋਹੁ ਵੇਲਣਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਵੇਲਿਆ, ਵਾਲ ਵਾਲ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤੁੰਬਿਆ। ੪ਫੇਰ ਪੇਂਜੇ ਨੇ ਪਿੰਜ ਪਿੰਜ ਕੇ ਉਡਾਇਆ, (ਤੀਮਤਾਂ ਨੇ ਫੇਰ) ਗੋਹੜੇ ਕਰ ਕਰਕੇ ਸੂਤ ਕੱਤਿਆ। ੫ਤਣਕੇ ਫੇਰ ਉਣਕੇ ਖੁੰਬ ਚੜ੍ਹਾਇਕੇ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਦੇ ਧੁਆ ਕੇ ਰੰਗਾਇਆ। ੬ਕੈਂਚੀ ਨੇ ਕਾਟ ਕੱਟੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਨੇ ਉਹ ਕਾਤਰਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਸੀਤੀਆਂ। ੭(ਇਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ) ਕਪੜੇ ਨੇ ਕੱਜਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲੇ ਤੋਂ) ਕੱਜ ਦਿੱਤਾ।
 ਭਾਵ-ਸੰਤ ਲੋਕ ਵੜੇਵੇਂ ਵਾਂਙੂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਕੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਪਦਾ ਸਹਾਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੜਦੇ ਕੱਜਦੇ ਹਨ : ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿਣ।

੧੧. [ਅਨਾਰਦਾਣਾ] ।

੧ਦਾਣਾ ਹੋਇ ਅਨਾਰ ਦਾ ਧੂੜਿ ਧੂੜੀ ਵਿਚਿ ਧਸੈ ।
 ੨ਹੋਇ ਬਿਰਖੁ ਹਰੀਆਵਲਾ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲਾ ਫੁਲ ਵਿਗਸੈ ।
 ੩ਇਕਤੁ ਬਿਰਖ ਸਹਸ ਫੁਲ, ਫੁਲ ਫਲ ਇਕਦੂ ਇਕ ਸਰਸੈ ।
 ੪ਇਕਦੂ ਦਾਣੇ ਲਖ ਹੋਇ ਫਲ ਫਲ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਸੈ ।
 ੫ਤਿਸੁ ਫਲ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਗੁਰਮਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੈ ।
 ੬ਜਿਉ ਜਿਉ ਲਯਨਿ ਤੋੜਿ ਫਲਿ ਤਿਉ ਤਿਉ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫਲੀਐ ਹਸੈ ।
 ੭ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਗੁਰ ਮਾਰਗੁ ਦਸੈ ॥੧੧॥

[ਧਸੈ=ਖੁਭਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਲ=ਪੋਸਤ ਦਾ ਲਾਲ ਫੁਲ, ਲਾਲ।]
 [ਵਿਗਸੈ=ਖਿੜਦਾ। ਫਲ=ਫਲਣਾ। ਸਰਸੈ=ਵਧੀਕ। ਹਸੈ=ਖਿੜਦਾ ਹੈ।]

੧ਅਨਾਰ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਟੀ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਖੁਭਦਾ ਹੈ। ੨(ਪਹਿਲੇ) ਹਰੀਆਵਲਾ ਬਿਛੁ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੁੱਲ ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਙੂ (ਲਾਲ) ਹੋਕੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ। ੩ਇਕ ਬਿਛੁ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੁਲ ਤੇ ਫਲ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਹੋ ਕੇ ਫਲਦੇ ਹਨ। ੪ਇਕ ਦਾਣੇ ਥੋਂ ਲਖ (=ਬਾਹਲੇ ਦਾਣੇ) ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਫਲ ਦੇ ਢਿਡ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ। ੫ਉਸ (ਬਿਛੁ ਦੇ) ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਆਵਦੀ (ਜਿਕ੍ਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਰਸ (ਆਨੰਦ ਦੀ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। ੬ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਫਲ ਤੋੜੀਦੇ ਹਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਫੇਰ ਫਲਦੇ ਤੇ (ਖਿੜ ਖਿੜ) ਹਸਦੇ ਹਨ। ੭ਨਿਵਕੇ ਚਲਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਦਾ ਅਨਾਰ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੋ ਕੇ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਪਕੜੀ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਇਕ ਦਾਣੇਓਂ ਲੱਖਾਂ ਦਾਣੇ ਹੋਏ, ਵੱਡਾ ਭਾਗ ਲੱਗਾ। ਬਾਹਲੀ ਬਿਪਤਾ ਝੱਲ ਕੇ ਬੀ ਫੇਰ ਹੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਤਾਂਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਏ।

੧੨. [ਸੁੱਧ ਮੋਹਰ] ।

੧ਰੇਣਿ ਰਸਾਇਣ ਸਿਝੀਐ ਰੇਤੁ ਹੇਤਿ ਕਰਿ ਕੰਚਨੁ ਵਸੈ ।
 ੨ਧੋਇ ਧੋਇ ਕਣੁ ਕਢੀਐ ਰਤੀ, ਮਾਸਾ ਤੋਲਾ ਹਸੈ ।
 ੩ਪਾਇ ਕੁਠਾਲੀ ਗਾਲੀਐ ਰੈਣੀ ਕਰਿ ਸੁਨਿਆਰਿ ਵਿਗਸੈ ।

ੳਘੜਿ ਘੜਿ ਪਤ੍ਰ ਪਖਾਲੀਅਨਿ ਲੂਣੀ ਲਾਇ ਜਲਾਇ ਰਹਸੈ ।
 ੫ਬਾਰਹ ਵੰਨੀ ਹੋਇਕੈ ਲਗੈ ਲਵੈ ਕਸਉਟੀ ਕਸੈ ।
 ੬ਟਕਸਾਲੈ ਸਿਕਾ ਪਵੈ ਘਣ ਅਹਰਣਿ ਵਿਚਿ ਅਚਲੁ ਸਰਸੈ ।
 ੭ਸਾਲੁ ਸੁਨਈਐ ਪੋਤੈ ਪਸੈ ॥੧੨॥

[ਰੇਣਿ=ਕਿਣਕਾ । ਸਿਝੀਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੱਸੈ=ਚਮਕਣਾ । ਰੈਣੀ=ਭੇਲੀ ।]
 [ਡਲੀ । ਪਖਾਲੀਅਨਿ=ਧੋਂਦੇ ਹਨ । ਲੂਣੀ=ਮਸਾਲੇ ਰਹੱਸੇ=ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ।]
 [ਕੱਸੈ=ਚਸ ਲਾਉਣੀ । ਲਗੈ ਲਵੈ=ਲਾਗਾਂ ਲਾ ਕੇ, ਜਾਂ ਨਰਮੀ ਲਗਣੀ ।]
 [ਸਾਲੁ ਸੁਨਈਆ=ਸੁਧ ਮੋਹਰ । ਪੋਤੈ=ਖਜ਼ਾਨਾ । ਪਸੈ=ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।]

੧ਰੇਣਿ (=ਕਿਣਕੇ) ਥੋਂ ਰਸਾਇਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । (ਕਿਕੂੰ ? ਐਦਾਂ ਕਿ) ਸੋਨਾ ਰੇਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ (ਪਹਿਲੇ) ਵਸਦਾ ਹੈ । ੨ਧੋ ਧੋ ਕੇ ਕਿਣਕੇ ਕੱਢੀਏ ਹਨ ਰਤੀ ਮਾਸਾ ਜਾਂ ਤੌਲੇ ਦਾ (ਵਜ਼ਨ) ਹੋ ਕੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ । ੩ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਗਾਲੀ ਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ (ਰੈਣੀ=) ਭੇਲੀ ਕਰਕੇ ਸੁਨਿਆਰਾ ਰਾਜੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ਪਤਰੇ ਘੜ ਘੜਕੇ ਧੋਂਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਮਸਾਲੇ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗ ਦੇਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੫ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਹੋ ਕੇ (ਲਗੈ ਲਵੈ=) ਨਰਮ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਕਸੌਟੀ ਪਰ (ਉਸਦੀ) ਚਸ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਲਾਗਾਂ ਲਾਕੇ ਕਸੌਟੀ ਪਰ ਕੱਸਦਾ ਹੈ) । ੬ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ 'ਸਿੱਕਾ' (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕਾ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ, 'ਘਣ' ਵਦਾਣ ਤੇ ਅਹਿਰਣ ਵਿਚ ਅਟਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ (ਚਮਕਦਾਰ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭ਸੁਧ ਮੋਹਰ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ) ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ—"ਖਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪਾਈਅਹਿ ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ ਬਾਹਰ ਵਾਰਿ ।" ਸੋਨਾ ਜੋ ਰੇਤ ਵਿਚ ਨਿੰਮ੍ਰਤ ਹੋਯਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕਸਟ ਸਹਾਰੇ ਸੌ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ।

੧੩. [ਖਸ਼ਖਸ਼ ਦਾਣਾ] ।

੧ਖਸਖਸ ਦਾਣਾ ਹੋਇਕੈ ਖਾਕ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਖਾਕ ਸਮਾਵੈ ।
 ੨ਦੋਸਤੁ ਪੋਸਤ ਬੂਟ ਹੋਇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਫੁਲ ਖਿੜਾਵੈ ।
 ੩ਹੋਡਾ ਹੋਡੀ ਡੰਡੀਆ ਇਕਦੂੰ ਇਕ ਚੜਾਉ ਚੜਾਵੈ ।
 ੪ਸੂਲੀ ਉਪਰਿ ਖੇਲਣਾ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰ ਧਰਾਵੈ ।
 ੫ਚੁਖੁ ਚੁਖੁ ਹੋਇ ਮਲਾਇਕੈ ਲੋਹੁ ਪਾਣੀ ਰੰਗਿ ਰੰਗਾਵੈ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਮਜਲਸੀ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਵੈ ।
 ੭ਅਮਲੀ ਹੋਇ ਸੁ ਮਜਲਸਿ ਆਵੈ ॥੧੩॥

[ਦਾਣਾ=ਬੀਜ । ਦੋਸਤ=ਪਿਆਰਾ, ਅਥਵਾ ਦੋ ਸੌ ।]

[ਹੋਡਾ ਹੋਡੀ=ਜਿਦੋ ਜਿਦੀ । ਸੂਲੀ=ਡੰਡੀ ।]

੧ਖਸ਼ਖਸ ਦਾ ਦਾਣਾ ਬੀਜ ਹੋਇਕੇ ਮਿਟੀ ਵਿਖੇ ਮਿਟੀ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੨ਪਿਆਰੇ ਪੋਸਤ ਦਾ ਬੂਟਾ ਬਣਕੇ ਨਾਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩ਜਿਦੋ ਜਿਦੀ ਡੰਡੀਆਂ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਹੋਕੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ । ੪'ਸੂਲੀ' ਡੰਡੀ ਉਪਰ ਪੋਸਤ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਪਿਛੋਂ ਸਿਰ ਪੁਰ ਛਤਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਛਤ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਮਲਨ ਨਾਲ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਲਹੂ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੬ਮਜਲਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੋਕੇ ਜੋਗ ਅਤੇ ਭੋਗ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਛਕ ਕੇ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚ ਤੇ ਵਿਖਈ ਭੋਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੭(ਜਿਸ ਅਮਲ ਦਾ) ਅਮਲੀ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਹੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇੱਥੇ ਖਸਕਾਸ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਫੁਲ ਫਲ ਤੇ ਫਲ ਦੀ ਪੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗਾਂ ਲਈ ਬੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਪੋਸਤ ਪੀਣ ਜਾ ਨਾ ਪੀਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੪. [ਕਮਾਦ] ।

੧ਰਸ ਭਰਿਆ ਰਸੁ ਰਖਦਾ ਬੋਲਣ ਅਣਬਲਣ ਅਭਿਰਿਠਾ ।
 ੨ਸੁਣਿਆ ਅਣਸੁਣਿਆ ਕਰੈ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰਿ ਡਿਠਾ ਅਣਡਿਠਾ ।
 ੩ਅਖੀ ਧੂੜਿ ਅਟਾਈਆ ਅਖੀ ਵਿਚਿ ਅੰਗੂਰ ਬਹਿਠਾ ।
 ੪ਇਕਦੂ ਬਾਹਲੇ ਬੂਟ ਹੋਇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਇਠਹੁ ਇਠਾ ।
 ੫ਦੁਹੁ ਖੁੰਢਾ ਵਿਚਿ ਪੀੜੀਐ ਟੋਟੇ ਲਾਹੇ ਇਤੁ ਗੁਣਿ ਮਿਠਾ ।
 ੬ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਵਰਤਦਾ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਪਾਪ ਪਣਿਠਾ ।
 ੭ਮੰਨੈ ਗੰਨੈ ਵਾਂਗੁ ਸੁਧਿਠਾ ॥੧੪॥

[ਅਭਰਿਠਾ=ਪਯਾਰਾ, ਨਿਮਾਣਾ । ਅਖੀਂ=ਗੰਢਾਂ । ਅਟਾਈਆਂ=ਗੱਡੀਆਂ ।]
 [ਇਠਹੁ ਇਠਾ=ਪਯਾਰੇ ਥੋਂ ਪ੍ਰੇਮ । ਖੁੰਢਾਂ=ਵੇਲਣੇ । ਵੀਹ=ਜਗਤ ।]
 [ਇਕੀਹ=ਸਤਿਸੰਗ । ਪਣਿਠਾ=ਨਾਸ਼ । ਸੁਧਿਠਾ=ਦਿੜ੍ਹ ।]

੧(ਕਮਾਦ) ਰਸ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਵਾਦ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਬੋਲਣ ਤੇ ਨਾ ਬੋਲਣ (ਦੁਹਾਂ ਦਸਾਂ ਵਿਚ) ਮਿੱਠਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਐਵੇਂ ਚੂਪੋ, ਚਾਹੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਾਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਟਾਕਾ ਚਲਾਕੇ ਚੂਪੋ ਮਿੱਠਾ ਹੈ। ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਨਾਲੋਂ ਅਣਬੋਲਣਾ ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਾ ਵਗੇ ਤਦ ਕਮਾਦ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ)। ੨ਸੁਣੀ ਗਲ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਡਿੱਠੇ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਲੁਕਿਆ ਆਦਮੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ)। ੩ਜਦ ਅਖਾਂ 'ਧੂੜ' ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਗੱਡੀਆਂ (ਭਾਵ ਜਦ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਬੀਜਦੇ ਹਨ ਤਦ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗੂਰ ਫੁਟਦੇ ਹਨ। ੪ਇਕ ਬੂਟੇ ਥੋਂ ਕਈ ਬੂਟੇ ਸਿਰ ਹੇਠ ਪੈਰ ਉਤੇ ਹੋਕੇ (ਉਗਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਨੂੰ) ਵਡਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਸੋਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ)। ੫ਦੋ ਵੇਲਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ, ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ ਰਹੁ ਦਿੰਦਾ ਹੈ), ਇਸ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੬'ਵੀਹ' ਜਗਤ 'ਇਕੀਹ' ਸਤਿਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿਖੇ ਗੁੜ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਜੋੜ ਮੇਲ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਖੇ, ਪਰ) ਪਾਪੀ (ਜੋ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ) ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਰਤਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਦਾ ਆਪ ਫਲ ਭੋਗਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਜੋ ਲੋਕ) ਗੰਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮੰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਉਹ ਕਈ ਵਿਪਦਾ ਵਿਚ ਬੀ ਆਪਣਾ ਮਿਠਾਸ ਨਹੀਂ, ਛੱਡਦੇ ਓਹ ਸਦਾ) ਦਿੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

੧੫. [ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਤੇ ਸਿੱਪ] ।

੧ਘਣਹਰ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਨੀਵੀ ਹੋਇ ਅਗਾਸਹੁ ਆਵੈ ।
 ੨ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਮੁੰਦੁ ਵੇਖਿ ਸਿਪੈ ਦੇ ਮੁਹ ਵਿਚਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੩ਲੈਦੇ ਹੀ ਮੂਹਿ ਬੂੰਦ ਸਿਪੁ ਚੁੰਭੀ ਮਾਰਿ ਪਤਾਲਿ ਲੁਕਾਵੈ ।
 ੪ਫੜਿ ਕਢੈ ਮਰੁਜੀਵੜਾ ਪਰ ਕਾਰਜੁ ਨੋ ਆਪੁ ਫੜਾਵੈ ।
 ੫ਪਰਵਸਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਪਰ ਹਥਿ ਪਥਰਿ ਦੰਦ ਭਨਾਵੈ ।

੬ਭੁਲਿ ਅਭੁਲੁ ਅਮੁਲੁ ਦੇ ਮੋਤੀ ਦਾਨ ਨ ਪਛੋਤਾਵੈ !
 ੧ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਕੋਈ ਵਰੁਸਾਵੈ ॥੧੫॥

[ਚੁੰਭੀ=ਟੁੱਭੀ । ਮਰਜੀਵੜਾ=ਜੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।]
 [ਅਮੁੱਲ ਦੇ=ਐਵੇਂ ਦੇਕੇ, ਦਾਨ ਕਰਕੇ । ਵਰੁਸਾਵੈ=ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ।]

੧ਬੱਦਲ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਬੂੰਦ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ੨(ਅੱਗੋਂ) ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ (ਅਥਾਹ) ਵੇਖਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਕੇ ਸਿੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਵੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩ਸਿੱਪ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਲੈਂਦਾ ਹੀ ਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਟੁੱਭੀ ਮਾਰਕੇ (ਕਿਸੇ ਚਿਟਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ) ਜਾ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਮਰਜੀਉੜਾ ਫੜ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, (ਮਾਨੋ) ਸਿੱਪ ਪਰਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਆਪ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੇ ਲਈ ਪਰਾਏ ਵੱਸ ਪੈਕੇ, ਪਰਾਏ ਹੱਥੀਂ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਦੰਦ ਭਨਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੬ਭੁਲਕੇ ਜਾਂ ਨਾਂ ਭੁਲ ਕੇ ਮੋਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਕੇ (ਸਿੱਪੀ) ਕਦੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪੱਛੋਤਾਉਂਦੀ । ੭(ਉਸ ਦਾ) ਸਫਲ ਜਨਮ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕੋਈ ਵਰੁਸਾਵੈ ।

ਭਾਵ-ਬੂੰਦ ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਤਰੀ, ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਾਂ", ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਪ ਨੇ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਪਾਲਿਆ । ਜਦ ਮਰਜੀਵੜੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਭੰਨ ਕੇ ਮੋਤੀ ਕੱਢੇ ਤਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਮੁਕਟ ਦਾ ਗਹਿਨਾ ਬਣੀ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਫੜੀ ਤਾਂ ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪੁਜੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਮੋਤੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ 'ਕਵਿ ਸੰਕੇਤ ਸੱਤਯ' ਹੈ ।

੧੬. [ਹੀਰਾ ਕਣੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਦਾ ਮੇਲ] ।

੧ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧੀਐ ਬਰਮੇ ਕਣੀ ਅਣੀ ਹੋਇ ਨੀਰੈ ।
 ੨ਧਾਗਾ ਹੋਇ ਪਰੋਈਐ ਹੀਰੈ ਮਾਲ ਰਸਾਲ ਗਹੀਰੈ ।
 ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਲਿਵ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਰੈ ਮਨੁ ਧੀਰੈ ।
 ੪ਮਨ ਜਿਣਿ ਮਨੁ ਦੇ ਲਏ ਮਨੁ ਗੁਣਿ ਵਿਚਿ ਗੁਣ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਰੀਰੈ ।
 ੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਕਾਮਧੇਨੁ ਸੰਤਰੇਣੁ ਨ ਨੀਰੈ ।
 ੬ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਰਸਨ ਸੀਰੈ ।
 ੭ਵਿਰਲਾ ਸਿਖ ਸੁਣੇ ਗੁਰ ਪੀਰੈ ॥੧੬॥

[ਅਣੀ=ਨੌਕ । ਰਸਾਲ ਗਹੀਰੈ=ਵਡੀ ਸੁੰਦਰ । ਮਨ=ਆਤਮਾ, ਅੰਤਰ ।]
 [ਨ ਨੀਰੈ=ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੀ । ਸੀਰੈ-ਮਿਠਾਸ ।]

੧ਵਰਮੇ ਦੀ ਅਣੀ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਲਗਾ ਕਰਕੇ, ਹੀਰਾ ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਵੇਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸਬਦ ਰੂਪ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਨਾਲ ਮਨ ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ) । ੨ਧਾਗਾ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਡੋਰੀ ਹੋਵੇ) ਤਾਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਡੀ ਸੁੰਦਰ ਪਰੋਈਦੀ ਹੈ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਮਨ ਅਚੱਲ ਕਰੇ । ੪ਮਨ (ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਕੇ, ਮਨ ਅਰਥਾਤ ਮੰਤ੍ਰ (ਯਾ ਗੁਰਮਤ) ਲਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਜਿੱਤੀ ਦਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਣ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ (ਵਿਖੇ) ਹੈ, (ਉਹ ਗੁਣ ਕੀ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ) ਚਰਣੀਂ ਪਏ, (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਰੋਣ) ਧੂੜੀ ਦੀ (ਨੀਰੈ=) ਬਰਬਾਰੀ ਕਾਮਧੇਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ੬(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ) ਅਲੂਣੀ ਸ਼ਿਲਾ ਦੇ ਚੱਟਣ ਦੀ (ਸੀਰੈ=) ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਰਸਦੇ ਹਨ । ੭(ਪਰ) ਗੁਰਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-‘ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥’ ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ, ਪਿਛੋਂ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਪਰਮ ਲਾਭ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

੧੭. [ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਕਰਨੀ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣ ਅੰਦਰਿ ਸਿਆਣਾ ਬਾਹਰਿ ਭੋਲਾ ।
 ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਇ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਸੁਣਾਈ ਬੋਲਾ ।
 ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣੁ ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੋਲਾ ।
 ੪ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ ।
 ੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਚਰਣ ਧੋਇ ਚਰਣੋਦਰ ਝੋਲਾ ।
 ੬ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਿਤੁ ਭਵਰੁ ਕਰਿ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਰਹੈ ਨਿਰੋਲਾ ।
 ੭ਜੀਵਣਿ ਮੁਕਤਿ ਸਚਾਵਾ ਚੋਲਾ ॥੧੭॥

[ਭੋਲਾ=ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ । ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੋਲਾ=ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਾਣਾ । ਚਬੋਲਾ = ਪੀਂਦਾ ਹੈ ।]
 [ਝੋਲਾ = ਲੀਤਾ । ਚੋਲਾ = ਜਾਮਾ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਅੰਦਰੋਂ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰਾ (ਲਗਦਾ ਹੈ)। ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬਾਝ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ (ਮਾਨੋਂ ਬੋਲਾ ਹੈ)। ੩ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਾਝ (ਮਾਨੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਾਣਾ ਹੈ। ੪ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਾਂ ਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹੋਕੇ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ੫ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਚਰਨ ਬੰਦਨਾ (ਕਰਦਾ ਹੈ), ਚਰਨ ਧੋਕੇ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੬ਭੋਰੇ ਸਮਾਨ ਚਿਤ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸੱਚਾ ਜਾਮਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸਫਲ ਜਨਮ ਹੈ)।

੧੮. [ਵਾਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]

੧ਸਿਰਿ ਵਿਚਿ ਨਿਕੇ ਵਾਲ ਹੋਇ ਸਾਧ ਚਰਣ ਚਵਰ ਕਰਿ ਢਾਲੈ ।
 ੨ਗੁਰਸਰ ਤੀਰਥ ਨਾਇਕੈ ਅੰਤੁ ਭਰਿ ਭਰਿ ਪੈਰ ਪਖਾਲੈ ।
 ੩ਕਾਲੀ ਹੂੰ ਧਉਲੇ ਕਰੇ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਨੀਸਾਣੁ ਸਮੁਲੈ ।
 ੪ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੈ ।
 ੫ਕਾਗ ਕੁਮੰਤਹੂੰ ਪਰਮ ਹੋਸੁ ਉਜਲ ਮੋਤੀ ਖਾਇ ਖਵਾਲੈ ।
 ੬ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਆਖੀਐ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਾਲੈ ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੰਘੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੈ ॥੧੮॥

[ਨਿਕੇ = ਪਤਲੇ, ਬਰੀਕ ।

ਪਖਾਲੇ=ਧੋਵੇ ।]

੧ਕੇਸ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਪਤਲੀ (ਜੈ ਹਨ ਸੌ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਪੁਰ ਚਵਰ ਕਰਕੇ (ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ) ਝਾੜੇ, (ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿੱਖੇ)। ੨(ਜਦ ਜੁਬਾ ਹੋਵੇ ਆਪ) ਗੁਰਸਰ ਤੀਰਥ ਵਿਖੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ (ਜਾਂ ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਧੋਵੇ। (ਭਾਵ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਕੇ ਅਤਯੰਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ)। ੩ਜਦ ਕਾਲ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ (ਕੁਦਰਤ) ਚਿੱਟੇ ਕਰੇ (ਤਦ) ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝੇ। ੪ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣੇ (ਤਦੋਂ) ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਦਰ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇਗਾ। ੫ਕੁਮੰਤ੍ਰੀ ਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਹੰਸ ਕਰੇ

(ਭਾਵ ਮੈਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਜਲ ਕਰੇ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਉੱਜਲ ਮੋਤੀ (ਆਪ) ਖਾਵੇ (ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ) ਖੁਵਾਏ।
 ੬ਵਾਲ ਥੋਂ ਸੂਖਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਸੁਝਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੀ ਪਾਲੇ। ੭ਗੁਰੂ ਦਾ
 ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨਾਲ ਪਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਉੱਜਲ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੇਮ, ਏ ਪਾਰ
 ਹੋਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹਨ।

੧੯. [ਗੁੱਲਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਗੁੱਲਰ ਅੰਦਰਿ ਭੁਣਹਣਾ ਗੁੱਲਰ ਨੋਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਖਾਣੈ।

੨ਗੁੱਲਰ ਲਗਣਿ ਲਖ ਫਲ ਇਕਦੂ ਲਖ ਅਲਖ ਨ ਜਾਣੈ।

੩ਲਖ ਲਖ ਬਿਰਖ ਬਗੀਚਿਅਹੁ ਲਖ ਬਗੀਚੇ ਬਾਗ ਵਖਾਣੈ।

੪ਲਖ ਬਾਗ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਿ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਲੁੰਅ ਵਿਚਿ ਆਣੈ।

੫ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਜੈ ਮਿਹਰਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ।

੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾੜੁ ਹੋਇ ਸਾਹਿਬੁ ਦੇ ਚਲੈ ਓਹੁ ਭਾਣੈ।

੭ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਤ ਜਾਇ ਸਿਵਾਣੈ ॥੧੯॥

[ਭੁਣਹਣਾ=ਮੱਛਰ, ਕੀੜਾ। ਲੁੰਅ=ਰੋਮ। ਜਾਇ=ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ।]

੧ਗੁੱਲਰ (ਨਾਮੇ ਬ੍ਰਿਛ) ਵਿਖੇ (ਜੋ) ਮੱਛਰ ਜਾਂ ਕੀੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਗੁੱਲਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮੰਡ
 ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ੨(ਪਰੰਤੂ ਉਸ) ਗੁੱਲਰ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਫਲ ਲਗਦੇ (ਫੇਰ) ਇਕ ਫਲ ਤੋਂ ਕਈ
 ਲੱਖ ਹੋ ਕੇ ਅਲੱਖ ਹੀ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੩(ਇਕ) ਬਗੀਚੇ ਥੋਂ ਕਈ ਲੱਖ
 ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ੪ਇਕ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਬਾਗ
 ਹਨ, (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਇਕ) ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ (ਯਥਾ :-“ਕਿਤੀ
 ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਪਿਰੀਏ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਣਿ ਤੇਰਿਆ”) ੫ਜਿਸ ਪੁਰ ਈਸ਼ਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ
 ਸੰਤਾਂ ਵਿਖੇ (ਮਿਲਕੇ) ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ੬ਅਤੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ
 ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਉਹ ਚਲਦਾ ਹੈ। ੭(ਜਦ) ਹਉਮੈ ਜਾਵੇ ਤਦ (ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪ) ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ

ਭਾਵ-ਇਹ ਅਨਯੋਕਤੀ ਹੈ। ਦੇਹ ਵਿਚ ਜੀਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਬੈਠਾ
 ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਫਲ
 ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਕ ਇਕ ਸੂਰਜ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਕਈ ਏਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਹਨ।
 ਫੇਰ ਵਡੇਰੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸੂਰਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ
 ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਬਤੇਰੇ। ਗੱਲ ਕੀ ਅਥਾਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਥਾਹ ਰਚਨਾਂ ਹੈ, ਅਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ
 ਗੁੱਲਰ ਦੇ ਮੱਛਰ ਗਿਣਤੀ ਅਰ ਤੋਲ ਵਿਚ ਹੱਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਏਹ ਸਮਝਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਤੁੱਛ
 ਜਾਣੇ, ਤੁੱਛ ਜਾਣਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਤੁਰੇ, ਤਦ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋਊ। ਜਦ ਇਹ ਦੂਰ ਹੋ
 ਗਈ ਤਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਕੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

੨੦. [ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਥੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਦੁਇ ਦਿਹਿ ਚੰਦੁ ਅਲੋਪੁ ਹੋਇ ਤੀਐ ਦਿਹ ਚੜਦਾ ਹੋਇ ਨਿਕਾ।

੨ਉਠਿ ਉਠਿ ਜਗਤੁ ਜੁਹਾਰਦਾ ਗਗਨ ਮਹੇਸੁਰ ਮਸਤਕ ਟਿਕਾ।

੩ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਘਾਰੀਐ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਸੋਹੈ ਕਲ ਇਕਾ।

੪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਰਣਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਨਿਝਰੁ ਝਰੈ ਸਿੰਜੇ ਸਹ ਸਿਕਾ ।
 ੫ ਸੀਤਲ ਸਾਂਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦੇਇ ਸਹਜ ਸੰਜੋਗੀ ਰਤਨ ਅਮਿਕਾ ।
 ੬ ਕਰੇ ਅਨੁਰਹੁ ਚਾਨਣਾ ਡੋਰ ਚਕੋਰ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਛਿਕਾ ।
 ੭ ਆਪ ਗਵਾਇ ਅਮੋਲ ਮਣਿਕਾ ॥੨੦॥

[ਜੁਹਾਰਦਾ=ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਾ । ਗਗਨ=ਅਕਾਸ਼ । ਮਹੇਸੁਰ=ਸ਼ਿਵ ।]
 [ਸੰਘਾਰੀਐ=ਗ੍ਰਹਣੇ, ਘਟੇ । ਕਲਇਕਾ=ਏਕਮ ਦਾ ।]
 [ਸਹਸਿਕਾ=ਸਿਕਦੀ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ । ਛਿਕਾ=ਖਿੱਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।]

੧ ਦੋ ਦਿਨ (ਅਮਾਵਸ ਤੇ ਏਕਮ ਨੂੰ) ਚੰਦ ਲੋਪ ਰਹਿਕੇ, ਤੀਜੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਹੋਕੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ੨ (ਸਾਰਾ) ਜਹਾਨ ਉਠ ਉਠ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਾ ਹੈ (ਮਾਨੋਂ) ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਤਿਲਕ ਹੈ । ੩ ਜਦ ਸੋਝਾਂ ਕਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਫੇਰ ਸੰਘਾਰੀਐ=) ਘਟਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਕਲਾ (ਏਕਮ ਨੂੰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਸਫਲ ਜਨਮ (ਹੋਕੇ) ਸੋਭਦਾ ਹੈ । ੪ (ਚੰਦਰਮਣੀ) ਸਿਕਦੀ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੁਵਦੀ (ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਪਰ ਮਾਨੋਂ) ਸੋਭਦੀ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜਦੀ ਹੈ) । ੫ ਸੀਤਲਤਾ, ਸਾਂਤਿ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਦਾ ਸੰਜੋਗੀ ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਹੈ । ੬ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚਕੋਰ ਧਿਆਨ ਦੀ ਡੋਰ ਨਾਲ (ਉੱਚਾ ਚੰਦ ਵਲ) ਖਿੱਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭ ਆਪਾ ਗਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਮੋਲਕ ਮਾਣਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੨੧. [ਧੂ ਭਗਤ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ ਹੋਇ ਨਿਮਾਨਾ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧੂ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ।
 ੨ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਭੇਟਿਆ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਆਪੁ ਦਿਵਾਇਆ ।
 ੩ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਮੁਕਤਿ ਕਰਿ ਨਿਹਚਲੁ ਵਾਸੁ ਅਗਾਸਿ ਚੜਾਇਆ ।
 ੪ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜਿ ਪਰਦਖਣਾ ਚਉਫੇਰਿ ਫਿਰਾਇਆ ।
 ੫ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਵਖਾਣਦੇ ਪਰਗਟ ਕਰਿ ਪਰਤਾਪੁ ਜਣਾਇਆ ।
 ੬ ਅਥਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਗਮ ਹੈ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਆਇਆ ।
 ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੨੧॥੪॥

੧ ਧੂ ਨੇ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਕੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਣ ਪਾਇਆ । ੨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਨੇ ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਆਪ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਲ ਲਿਆ । ੩ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ, ਨਿਹਚਲ ਵਾਸ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ । ੪ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤੇ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ (ਤਾਰੇ) ਸਭ ਤੋਂ (ਉਸ ਦੀ) ਪ੍ਰਦੱਖਣਾ ਕਰਾਈ । ੫ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ (ਇਹ ਕਥਾ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਏਹ) ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ । ੬ (ਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਵ) ਗਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਗਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਹੈ, ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ । ੭ (ਪਰ ਉਸ ਨੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਖਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੁਖ ਫਲ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਧੂ ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਅੰਗ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲੀ । ਪੋਰਾਣਕ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਇਹ ਵਧੀ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਐਸਾ ਅਚੱਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਏਹ ਅਟੱਲ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ

ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਗਤੀ ਅਲਖ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਬਣੇ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ।

-੦-

ਵਾਰ ੫.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਹੋਰਤੁ ਸੰਗਿ ਕੁਸੰਗਿ ਨ ਰਚੈ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲੜਾ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨ ਖੇਚਲ ਖਚੈ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਹੋਇ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗੁ ਤੰਬੋਲ ਪਰਚੈ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਪਰਸਣ ਨ ਸਰਚੈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ ਹੈ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਲੁਭਾਇ ਨ ਪਚੈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਵਣਾ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰੰਹਰਾਸਿ ਨ ਹਚੈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਚਹਮਚੈ ॥੧॥

[ਰਚੈ = ਲਗਦਾ । ਸੁਹੇਲੜਾ = ਸੋਭਨੀਕ । ਖਚੈ = ਖੱਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ।]

[ਪਰਚੈ = ਅਭੇਦ ਹੋਣਾ । ਸਰਚੈ = ਫਸਣਾ । ਚਹਮਚੈ = ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ।]

੧(ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਹੋਰ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ (ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਚਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖਚਿਤ ਹੁੰਦਾ । ੩ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ (ਖੰਤੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ (ਅਵਰਣ =) ਨੀਚ ਜਾਤ ਹੋਵੇ (ਉਹ ਤੰਬੋਲ =) ਪਾਨ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ =) ਪਰੁੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ ਦੇ ਪਰਸਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਟੱਲ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੜਦੇ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਬਦ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਕਮਾਇਆ ਹੈ (ਓਹ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਹ ਰਸਮਾਂ ਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿਚਕਦੇ (ਤਿਲਕਦੇ) । ੭ਪ੍ਰੇਮਾਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ—ਅਨਿੰਨਤਾ, ਸਤਿਸੰਗ, ਅਭੇਦ ਕਰਨਾ, ਦਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਮਤਿ ਉੱਚੀ, ਸਬਦ ਦੀ ਕਾਰ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਏਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਇਕੁ ਮਨ ਹੋਇ ਨ ਹੋਇ ਦੁਚਿਤਾ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਤਾਮਸ ਪਿਤਾ ।
 ੩ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਸਣੁ ਦੂਤਾਂ ਵਿਖੜਾ ਗੜੁ ਜਿਤਾ ।

੪ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਪਾਹੁਨੜਾ ਜਗਿ ਹੋਇ ਅਥਿਤਾ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਾ ਪਿਉ ਭਾਈ ਮਿਤਾ ।
 ੬ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਨ ਸਿਤਾ ।
 ੭ਛਡਿ ਕੁਫਕੜੁ ਕੂੜੁ ਕੁਧਿਤਾ ॥੨॥

[ਪਿੱਤਾ=ਦਿਲ ।

ਅਵੇਸ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ।

ਅਥਿਤਾ=ਪੂਜਨੀਕ ।]

[ਕੁਫਕੜੁ=ਖੋਟਾ ।

ਕੁਧਿਤਾ=ਕੁਬੁੱਧੀ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ ਈਸ਼ੁਰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਨ, ਦੋ ਦਿਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ੨ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪਿੱਤਾ (ਦਿਲ) ਤਮੋਂ ਗੁਣੀ ਨਹੀਂ । ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਣੇ (ਪੰਜ) ਦੂਤਾਂ ਦੇ ਕਠਨ ਗੜ੍ਹ (ਦੇਹਾਭਿਮਾਨ) ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੪ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਜਗ ਦੇ (ਅਥਿੱਤਾ=) ਪੂਜਨੀਕ ਹਨ । ੫ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ (ਮੰਨਦੇ) ਹਨ । ੬ਦੁਰਮਤ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਲੈਕੇ ਸਬਦ ਦੀ ਗਯਾਤ ਵਿਖੇ ਮਨ ਸੀਉਂ ਛਡਿਆ ਹੈ । ੭ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਅਰ ਕੂੜੀਆਂ ਹੁਜਤਾਂ ਜਾਂ ਕੁਬੁਧੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਹਠ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪੂਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਦੇ ਹਨ “ਦੂਜੀ ਛੋਡਿ ਕਵਾਟੜੀ ਇਕਸ ਸਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ।” ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਤ, ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ, ਸਬਦ ਅਭਯਾਸੀ, ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਉੱਜਲ ਮਤ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੩. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਵਰਨ ਵਿਚ ਚਾਰਿ ਚਰਨ ਕੁਲ ਧਰਨ ਧਰੰਦੇ ।
 ੨ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਗੁਰ ਗੁਰਮਤਿ ਖਟ ਕਰਮ ਕਰੰਦੇ ।
 ੩ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਸਾਹਿਬੈ ਚਾਕਰ ਜਾਇ ਜੁਹਾਰ ਜੁੜੰਦੇ ।
 ੪ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਵਣਜ ਵਿਚਿ ਵਾਪਾਰੀ ਵਾਪਾਰ ਰਚੰਦੇ ।
 ੫ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਬੀਉ ਸਭੈ ਕਿਰਸਾਣਿ ਬੀਜੰਦੇ ।
 ੬ਕਾਰੀਗਰਿ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਕਾਰਿਖਾਨੇ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਮਿਲੰਦੇ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੁਜੰਦੇ ॥੩॥

[ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ, ਰਾਜੇ ।

ਜੁਹਾਰ=ਬੰਦਗੀ, ਸੇਵਾ ।]

[ਕਿਰਸਾਣ-ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ।

ਪੁਜੰਦੇ=ਪਹੁੰਚੇ ।]

੧ਚਾਰ ਵਰਣ ਦੇ ਲੋਕ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਵਰਣ (ਖਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ੍ਰ, ਵੈਸ,) ਵਿਚ ਕੁਲਾ ਚਾਰੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਦੇ ਹਨ । ੨ਛੀ ਦਰਸਣਾਂ; ਛੀ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਕੇ ਖਟ ਕਰਮ (ਜਪ ੧, ਹੋਮ ੨, ਸੰਧਯਾ ੩, ਸ਼ਨਾਨ ੪, ਅਤਿਥਿ ਪੂਜਾ ੫, ਦੇਵ ਅਰਚਾ ੬ ਨੂੰ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਅੱਗੇ ਚਾਕਰ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ । ੪ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ । ੫ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਬੀ ਬੀਜਦੇ ਹਨ । ੬ਕਾਰੀਗਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੭ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਾਧ-

ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਹਿਚਾਰੀ ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗੀ ਆਪਣੇ ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਅਮਲੀ ਰਚਨਿ ਅਮਲੀਆ ਸੋਫੀ ਸੋਫੀ ਮੇਲੁ ਕਰੰਦੇ ।

੨ਜੁਆਰੀ ਜੁਆਰੀਆਂ ਵੇਕਰਮੀ ਵੇਕਰਮ ਰਚੰਦੇ ।

੩ਚੋਰਾ ਚੋਰਾ ਪਿਰਹੜੀ ਠਗ ਠਗ ਮਿਲਿ ਦੇਸ ਠਗੰਦੇ ।

੪ਮਸਕਰਿਆ ਮਿਲਿ ਮਸਕਰੇ ਚੁਗਲਾ ਚੁਗਲ ਉਮਾਹਿ ਮਿਲੰਦੇ ।

੫ਮਨਤਾਰੂ ਮਨਤਾਰੂਆਂ ਤਾਰੂ ਤਾਰੂ ਤਾਰ ਤਰੰਦੇ ।

੬ਦੁਖਿਆਰੇ ਦੁਖਿਆਰਿਆਂ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਅਪਣੇ ਦੁਖ ਰੁਵੰਦੇ ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਸੰਦੇ ॥੪॥

[ਸੋਫੀ=ਬੇਅਮਲੀ ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਬੁੱਧੀਮਾਨ) ।]

[ਵੇਕਰਮੀ=ਦੁਰਾਚਾਰੀ । ਮਸਕਰੇ=ਟੋਕ ਬਾਜ । ਉਮਾਹ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ।]

[ਮਨਤਾਰੂ=ਅਨਤਾਰੂ । ਪਿਰਹੜੀ=ਪ੍ਰੀਤਿ ।]

੧ਨਸ਼ਈ ਨਸ਼ਈਆਂ ਨਾਲ ਰਚਦੇ ਹਨ, ਸੂਫੀ ਸੂਫੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਜੁਆਰੀਏ ਜੁਆਰੀਆਂ ਨਾਲ (ਹੋਰ) ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੩ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਠੱਗ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਦੇਸ ਠਗਦੇ ਹਨ । ੪ਮਸਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸਕਰੇ ਮਿਲਦੇ (ਤੇ) ਚੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਚੁਗਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੫ਅਨਤਾਰੂ ਅਨਤਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਤਾਰੂ ਤਾਰੂ (ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਤਰਦੇ ਤਾਰਦੇ ਹਨ । ੬ਦੁਖੀਏ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਰੋਵੰਦੇ ਹਨ । ੭(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਵਸਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਭੈ ਤੇ ਲਾਲਚ ਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਹਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਹਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਫਰਕ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਦੱਸਣਗੇ ।

੫. [ਹੋਰ ਸਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਰਕ] ।

੧ਕੋਈ ਪੰਡਿਤੁ ਜਤਿਕੀ ਕੋ ਪਾਂਧਾ ਕੋ ਵੈਦੁ ਸਦਾਏ ।

੨ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਰਾਉ ਕੋ ਕੋ ਮਹਿਤਾ ਚਉਧਰੀ ਅਖਾਏ ।

੩ਕੋਈ ਬਜਾਜੁ ਸਰਾਫੁ ਕੋ ਕੋ ਜਉਹਰੀ ਜੜਾਉ ਜੜਾਏ ।

੪ਪਾਸਾਰੀ ਪਰਚੂਨੀਆਂ ਕੋਈ ਦਲਾਲੀ ਕਿਰਸਿ ਕਮਾਂਏ ।

੫ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਸਹੰਸ ਲਖ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਨਾਉ ਗਣਾਏ ।

੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਮਿਲਿ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਫਲਾਏ ।

੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥੫॥

[ਮਹਿਤਾ=ਪਟਵਾਰੀ ਯਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ । ਜੜਾਉ ਜੜਾਏ=ਜੜੀਆ, ਜੋ ਜੜਤ]

[ਦਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇ । ਪਰਚੂਨੀਆਂ=ਛੋਟੇ ਸੌਦੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ।]

[ਵਿਰਤ=ਉਪਜੀਵਕਾ । ਵਲਾਏ=ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਨਾ ।]

੧ਕੋਈ ਪੰਡਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੋਤਸ਼ੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਾਂਧਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੈਦ ਸੁਦਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਕੋਈ

ਰਾਜਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਉ (ਛੋਟਾ ਰਾਜਾ) ਹੈ, ਕੋਈ ਮਹਿਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਚੋਹਰੀ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਕੋਈ ਬਜਾਜ, ਕੋਈ ਸਰਾਫ, ਕੋਈ ਜੋਹਰੀ ਕੋਈ ਜੜਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪ਕੋਈ ਪਸਾਰੀ, ਕੋਈ ਪਰਚੁਨੀਆਂ, ਕੋਈ ਦਲਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ਜਾਤ ਤੋਂ ਕੁਜਾਤ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਕਿਰਤਾਂ ਤੇ ਕੰਮ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਤਕੇ ਅਤੇ ਅੱਤ) ਨਾਮ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਕੇ (ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ) ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ) ਲਖਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਲੋਕ ਜੋ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹਨ ਸਭ ਸਾਂਝੀ ਆਸ, ਕਿਰਤ ਯਾ ਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਹਿਚਾਰੀ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਂਝੀ ਆਸ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਰਾਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੬. [ਹੋਰ ਸਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਰਕ]

੧ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰਜੀਵਣੇ ਸਾਧਿਕ, ਸਿਧ ਨਾਥ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ।
 ੨ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਰਿਖੀਸੁਰਾ ਭੈਰਉ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬਹੁ ਮੇਲੇ ।
 ੩ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪਛਰਾ ਕਿੰਨਰ ਜਛ ਚਲਿਤ ਬਹੁ ਖੇਲੇ ।
 ੪ਰਾਖਸ ਦਾਨੋਂ ਦੈਤ ਲਖ ਅੰਦਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲੇ ।
 ੫ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਸ ਕੇਲੇ ।
 ੬ਇਕ ਮਨ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਆਪ ਗਵਾਇ ਸੁਹੇਲੇ ।
 ੭ਚਲਣੁ ਜਾਣ ਪਏ ਸਿਰਿ ਤੇਲੇ ॥੬॥

[ਸਾਧਿਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਨੇ ਹਾਰੇ । ਚਿਰਜੀਵਣੇ=ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ।]

[ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ=ਭੂਤ ਜਾਤੀ । ਦੁਹੇਲੇ=ਦੁਖੀ । ਸਿਰਿਤੇਲੇ=ਮਾਈਏਂ ਪੈਣਾ ।]

੧ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਚਿਰਜੀਵਣੇ, ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ- ਸਿੱਧ ਨਾਥ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ । ੨ਦੇਵੀ, ਦੇਵ, ਰਿਖੀ, ਭੈਰਉ, ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ (ਸਮੂਹ) । ੩ਗੰਧਰਬ (ਸਵਰਗ ਰਾਗੀਆਂ) ਦੇ ਸਮੂਹ, ਅਪੱਛਰਾਂ, ਕਿੰਨਰ, ਜੱਛ (ਦੇਵਤੇ) ਬਹੁਤ ਚਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਖੇਲਣ ਵਾਲੇ । ੪ਰਾਖਸ, ਦਾਨਵ, ਲੱਖਾਂ ਦੈਤ, ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿਖੇ (ਸਭ) ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਦਰੋਂ । ੫ਸਭ ਕੋਈ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ । ੬(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਈਸ਼ੁਰ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮਤ ਨਾਲ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੭ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਚਲਣਾ=) ਮਰਨਾ ਜਾਣ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਤੇਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ ਮਾਈਏਂ ਪਈ ਤੇਲ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਇਹੋ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ) ।

੭. [ਜਗਤ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਤੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ] ।

੧ਜਤ ਸਤ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਜਪੁ ਤਪੁ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਬਹੁਤੇਰੇ ।
 ੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧ ਪਾਖੰਡ ਬਹੁ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਗਲੇਰੇ ।
 ੩ਵੀਰਾਰਾਧਣ ਜੋਗਨੀ ਮੜੀ ਮਸਾਣ ਵਿਡਾਣ ਘਨੇਰੇ ।
 ੪ਪੁਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕਾ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਇਅੰਗਮ ਘੇਰੇ ।
 ੫ਸਿਧਾਸਨ ਪਰਚੇ ਘਣੇ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕਉਤਕ ਲਖ ਹੇਰੇ ।
 ੬ਪਾਰਸ ਮਣੀ ਰਸਾਇਣਾ ਕਤਾਮਾਤ ਕਾਲਖ ਆਨ੍ਹੇਰੇ ।

੧ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਲਵੇਰੇ ।
੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਥਾਉ ਨ ਪਾਇਨਿ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ।
੩ਕੂੜ ਇਕ ਗੰਢੀ ਸਉ ਫੇਰੇ ॥੭॥

[ਅਗਲੇਰੇ=ਬਹੁਤੇ ।

ਵਿਡਾਣ=ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ, ਅਸਚਰਜ ।]

[ਭੁਇਅੰਗਮ=ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ, ਅਥਵਾ ਕੰਗਰੋੜ ਨਾੜੀ ਦੁਾਰੇ ਸ੍ਰਾਸ ਨੂੰ ਉਤਾਹਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ]
[ਹਨ । ਪਰਚੇ=ਮੁਮੀ ਹੋਏ । ਲਵੇਰੇ=ਲਗੇ ਹੋਏ ।]

੧ਜਤ, ਸਤ, ਸੰਜਮ, ਹੋਮ, ਜੰਗ, ਜਪ, ਤਪ, ਪੁੰਨ, ਦਾਨ (ਆਦਿ ਸਾਧਨ) ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਕਈ ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡ (ਤੰਤ੍ਰ=) ਤਵੀਤ ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਿ (ਮਦਾਰੀਆਂ ਦੇ) ਤਮਾਸ਼ੇ ਬਾਹਲੇ (ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੩ਕਈ (ਬਵੰਜਾਂ) ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਦੇ, ਕਈ ਜੋਗਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੜੀ, ਪੂਜਾ, ਮਸਾਣ ਜਗਾਉਣ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬਹੁਤੇ (ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ।) ੪(ਜੋਗੀ) ਪੂਰਕ, ਕੁੰਭਕ, ਰੋਚਕ (ਸ੍ਰਾਸ ਚਾੜ੍ਹਨਾ, ਰੋਕਣਾ, ਉਤਾਰਨਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ), ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ (ਨਾੜੀ ਧੋਤੀ ਆਦਿ ਕਰਮ ਤੇ) (ਭੁਯੰਗਮ) 'ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ' ਵਿਚ ਘੇਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਯਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਲਾਉਣ ਦੇ ਕੁਫੇਰ ਵਿਚ ਹਨ) । ੫ਸਿਧ (ਲੋਕ ਚੁਰਾਸੀ) ਆਸਣਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਲੇ ਪਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ (ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਰੋਕਣ ਆਦਿ) ਕੌਤਕ ਲੱਖਾਂ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ । ੬(ਕੋਈ) ਪਾਰਸ ਮਣੀ (ਕੋਈ) ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ੭ਕੋਈ (ਠਾਕਰ) ਪੂਜਾ ਕੋਈ (ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਆਦਿ) ਵਰਤ ਉਪਾਰਣ ਵਿਖੇ, (ਕੋਈ) ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣਾ ਵਿਖੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੮(ਪਰੰਤੂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਝ ਕੋਈ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਗੇ (ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਡੇ) ਭਲਿਆਂ ਥੋਂ ਭਲੇ (ਦਿਖਾਈ ਪਏ ਦੇਣ) । ੯ਇਕ ਝੂਠ ਨੂੰ (ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਸੌ ਗੰਢ ਦਾ ਫੇਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਝੂਠ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਨਿਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜਿਤਨੇ ਉਪਰ ਕਰਮ ਗਿਣੇ ਹਨ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹਨ । ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਅਭਿਆਸ ਬਿਨਾਂ ਕੁਛ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕੂੜ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਨੂੰ ਸੌ ਗੰਢ ਦਾ ਫੇਰ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਝੂਠ ਲਈ ਸੌ ਹੋਰ ਝੂਠ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

੮. [ਸਉਣ ਸ਼ਗਨ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਤਾ] ।

੧ਸਉਣ ਸਗੁਨ ਵੀਚਾਰਣੇ ਨਉ ਗ੍ਰਿਹ ਬਾਰਹ ਰਾਸਿ ਵੀਚਾਰਾ ।
੨ਕਾਮਣ ਟੂਣੇ ਅਉਸੀਆ ਕਣਸੋਈ ਪਸਾਰ ਪਸਾਰਾ ।
੩ਗਦਹੁ ਕੁੰਤੇ ਬਿਲੀਆ ਇਲ ਮਲਾਲੀ ਗਿਦੜ ਛਾਰਾ ।
੪ਨਾਰਿਪੁਰਖੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਛਿਕ ਪਦ ਹਿਡਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ।
੫ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਭਦ੍ਰਾਂ ਭਰਮ ਦਿਸ਼ਾਸੂਲ ਸਹਸਾ ਸੈਸਾਰਾ ।
੬ਵਲ ਛਲ ਕਰਿ ਵਿਸਵਾਸ ਲਖ ਬਹੁ ਚੁਖੀ ਕਿਉ ਰਵੈ ਭਤਾਰਾ ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥੩॥

[ਸਉਣ=ਜੋਤਸ਼ ।

ਇੱਲ=ਇੱਲਾਂ, ਚੀਲਾਂ । ਕਈ ਇਲਮਲਾਲੀ ਕਰਕੇ]

[ਇਲ ਤੇ ਗੁਟਾਰ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਲ ਮਾੜੀ ਹੈ, ਗੁਟਾਰ ਵੀ ਮਾੜੀ ਮੰਨਦੇ]
[ਹਨ । ਮਲਾਲੀ=ਮੈਨਾਂ । ਛਾਰਾ=ਵਾ ਵਰੋਲੇ ।]

੧(ਕੋਈ ਸਉਣ) ਜੋਤਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਥੋਂ ਸ਼ਗਨ, ਨੌਂ ਗ੍ਰਿਹ, (ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਛਨਿਛਰ ਸੁਕਰ,

ਬ੍ਰਹਮਪਤ, ਮੰਗਲ, ਬੁਧ, ਰਾਹੂ, ਕੇਤੂ,) ਅਰ ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ (੧-ਮੇਖ, ੨-ਬਿਖ, ੩-ਮਿਥਨ, ੪-ਕਰਕ, ੫-ਸਿੰਘ, ੬-ਕੰਨਿਆ, ੭-ਤੁੱਲਾ, ੮-ਬ੍ਰਿਸਚਕ, ੯-ਧਨ, ੧੦-ਮਕਰ, ੧੧-ਕੁੰਭ, ੧੨-ਮੀਨ,) ਦੁਆਰਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨(ਕਾਮਣਾ=) ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਟੂਣੇ ਔਂਸੀਆਂ (ਬਾਹਲੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਖਿੱਚਕੇ ਗਿਣੇ ਥੋਂ ਪਿੱਛੇ ਜੇ ਟਾਂਕ ਵਧੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਔਂਸੀ ਜੇ ਜਿਸਤ ਵਧੇ ਤਾਂ ਮੰਦੀ) ਕਣਸੋਈ (=ਸੁੰਧਕਾਂ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਕਈ) ਪਸਾਰੇ ਪਸਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ੩ਕੋਈ ਖੋਤਿਆਂ, ਕੁੱਤੇ, ਬਿੱਲੀਆਂ, ਇੱਲ, (ਮਲਾਲੀ=) ਮੈਨਾਂ, ਗਿੱਦੜਾਂ, (ਛਾਰਾ=) ਵਾ ਵਰੋਲਿਆਂ (ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਅਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਖੋਤਾ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਅਰ ਗਿਦੜ ਦਿਨੇ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਭੈੜਾ ਸ਼ਗਨ ਹੈ ਆਦਿ)। ੪ਨਾਰਿ, ਪੁਰਖ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨਿ (ਅਰਥਾਤ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਜੇ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੋਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਫਤੇ, ਜੇ ਪੁਰਖ ਅੱਗੋਂ ਲੈਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਅਮੰਗਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਗ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਾੜੀ), ਕੋਈ ਨਿੱਛ, ਵਾਯੂ ਜਾ ਹਿਡਕੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਨਿੱਛ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬੁਰੀ ਦੋ ਆਉਣ ਤਾਂ ਸ਼ਗਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੫ਥਿਤ ਤੇ ਵਾਰ ਭੱਦਾਂ ਦਾ ਭਰਮ, (ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਭੱਦਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਸੂਲ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੬ਵਲ ਫਲ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਨਾਲ (ਬਹੁਚੁਖੀ) ਵਡੇ ਸਵਾਦਾਂ-ਵਾਲੀ (ਵੇਸਵਾ) ਕਿਕੁਰ ਭਰਤਾ ਨੂੰ ਰਵੇਗੀ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ (ਪਾਉਂਦੇ ਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਭਰੋਸਾ ਛੱਡਕੇ ਬਾਹਲੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਤੇ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ, ਬਹੁਚੁਖੀ ਜਿਹੜੀ ਲਖਾਂ ਪੁਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੀ ਹੈ ਵੇਸਵਾ, ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਭਰਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੰਦ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। “ਛਰੀਂ ਭਰਮੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ” ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪੰਛੀ ਛੇਕਾਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕੇਗਾ ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋਊ। ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰੂ ਜੀ “ਸੋਈ ਸਾਸਤੁ ਸਉਣੁ ਸੋਇ ਜਿਤੁ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਨਾਉ” [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫]। ਪੁਨਾ :- “ਸਗੁਨ ਅਪਸਗੁਨ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗੈ ਜਿਸ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ”। [ਆਸਾ ਮ: ੫] ਇਥੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਲੱਛਣ ਅਨਿੰਨਤਾਈ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ

੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪਾਵਨਤਾ]।

੧ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੇ ਸੰਗਿ ਸੰਗਿ ਗੰਗੋਦਕ ਹੋਈ।

੨ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਪਾਰਸ ਪਰਸੈ ਕੰਚਨੁ ਸੋਈ।

੩ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਕਰ ਚੰਦਨੁ ਗੋਈ।

੪ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸੁਝੈ ਸੁਝ ਨ ਦੂਜਾ ਕੋਈ।

੫ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਭਵੈ ਸਭੁ ਲੋਈ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਈ।

੭ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਅਰਾਧਨਿ ਹੋਈ॥੯॥

[ਵਾਹੜੇ=ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ। ਗੰਗੋਦਕ=ਗੰਗਾ ਜਲ। ਸੁੱਝ=ਸੂਰਜ।]

[ਸਭ ਲੋਈ=ਸਾਰੇ ਲੋਕ। ਦਰਸਨ=ਦਰਸਨ=ਮਤ, ਮਾਰਗ।]

੧ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਤੇ ਵਾਹੜੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੰਗੋਦਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਸਿਆਂ ਅੱਠੇ ਧਾਤਾਂ (ਉਹੋ ਸੋਨਾ=) ਇਕ ਧਾਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੩ਚੰਦਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ (ਭਾਵੇਂ) ਅਫਲ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਫਲਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਚੰਦਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ੪ਛੀ ਰੁਤਾਂ

ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ (ਵਿਖੇ ਸੁਝ=) ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ ਦੂਜਾ ਸੂਰਜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ੫ਚਾਰ ਵਰਨ ਤੇ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਬਾਰਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਭੋਂਦੀ ਹੈ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਾਰਗ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਹੈ, (ਇਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ (ਨੇ) ਦੁਬਿਧਾ ਗੁਆ ਦਿਤੀ ਹੈ । ੭ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ) ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਓਹ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਹੋਰ ਸ਼ਗਨਾਂ ਆਦਿ ਝੂਠੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ) ।

ਭਾਵ=ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨਿੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਡਾਕੇ ਓਹ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਇਕ ਮਨ ਨਾਲ ਇਕ ਦੀ ਅਰਾਧਣਾ ਦਾ ਰਸ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੦. [ਕੁਲਾਧਰਮ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ] ।

੧ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਸਾਹੁਰੈ ਵਿਰਤੀਸੁਰ ਲਾਗਾਇਤ ਹੋਏ ।
 ੨ਜੰਮਣਿ ਭਦਣਿ ਮੰਗਣੈ ਮਰਣੈ ਪਰਣੈ ਕਰਦੇ ਢੋਏ ।
 ੩ਰੀਤੀ ਰੂੜੀ ਕੁਲ ਧਰਮ ਚਜ ਅਚਾਰ ਵੀਚਾਰ ਵਿਖੋਏ ।
 ੪ਕਰਿ ਕਰਤੂਤਿ ਕਸੂਤ ਵਿਚਿ ਪਾਇ ਦੁਲੀਚੇ ਗੈਣ ਚੰਦੋਏ ।
 ੫ਜੋਧ ਜਠੇਰੇ ਮੰਨੀਅਨਿ ਸਤੀਆ ਸਉਤ ਟੋਭੜੀ ਟੋਏ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਨਿ ਦਈ ਵਿਗੋਏ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੀਰੇ ਹਾਰਿ ਪਰੋਏ ॥੧੦॥

[ਵਿਰਤੀਸੁਰ=ਪ੍ਰੋਹਤ ।	ਲਾਗਾਇਤ=ਲਾਗੀ, ਕਮੀਨ ਲੋਕ ।	ਭਦਣਿ=ਸਿਰ ਮੁੰਡਨ ।]
[ਵਿਖੋਏ=ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ।	ਕਸੂਤ=ਜਣੇਊ ।	ਗੈਣ ਚੰਦੋਏ=ਅਕਾਸ਼ੀ ਚੰਦੋਏ ਭਾਵ]
[ਵੱਡੇ ਚੰਦੋਏ ।	ਟੋਭੜੀ=ਛੋਟਾ ਟੋਭਾ, ਛੱਪੜ ।	

੧ਨਾਨਕੇ, ਦਾਦਕੇ ਸਾਹੁਰ (ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰੋਹਤ (ਤੇ) ਲਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੨ਜੰਮਣ, ਸਿਰ ਮੁੰਡਨ, ਸਗਾਈ, ਮਰਣੇ, ਪਰਣਿਆਂ ਵਿਖੇ (ਸਮੱਗਰੀਆਂ) ਕਠੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਰੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਤੇ ਕੁਲ ਧਰਮ ਦੇ ਚੱਜ ਅਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੁੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪(ਕਸੂਤ) ਜਨੇਊ ਪਾਵਣ ਵਿਚ ਭੈੜੇ ਉਪਾਉ ਕਰਦੇ ਦੁਲੀਚੇ (ਹੇਠ) ਪਾਕੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਚੰਦੋਏ (ਉਪਰ ਤਾਣਦੇ ਹਨ) । ੫'ਜੋਧਿਆਂ' ਤੇ ਕੁਲ ਦੇ 'ਜਠੇਰਿਆਂ' (ਵਡਕਿਆਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਤੀਆਂ ਤੇ ਸਉਕਣਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਸਉਕਣ ਦੀ ਮੂਰਤ ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਗਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਪਹਿਲਾ ਫਲ ਸੌਂਕਣਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੇ), ਕਈ ਟੋਭੜੀਆਂ ਤੇ ਟੋਏਆਂ (ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲ ਰਾਜੀ ਰਹਿਣ ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਟੋਲੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) । ੬ਗੁਰ ਸਬਦ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਾਝ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੋਂ (ਵਿਗੋਏ) ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ (ਐਸੇ ਲੋਕ) । ੭ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀਰੇ ਹਾਰ ਵਿਖੇ ਪੁਰੋਏ ਹਨ ।

ਭਾਵ=ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹ ਬਾਹਲੇ ਭੈੜੇ ਅਚਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ । ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਓਹ ਗੁਰਮੁਖ ਧਰਮ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੧. [ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਰਾਜ ਕੰਵਰ] ।

੧ਲਸ਼ਕਰ ਅੰਦਰਿ ਲਾਡੁਲੇ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਜਾਏ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ।
 ੨ਪਾਤਸਾਹ ਅਗੈ ਚੜ੍ਹਨਿ ਪਿਛੈ ਸਭ ਉਮਰਾਉ ਪਿਆਦੇ ।
 ੩ਬਣਿ ਬਣਿ ਆਵਨਿ ਤਾਇਫੇ ਓਇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ।
 ੪ਖਿਜਮਤਿਗਾਰ ਵਡੀਰੀਅਨਿ ਦਰਗਹ ਹੋਨਿ ਖੁਆਰ ਕੁਵਾਦੇ ।
 ੫ਅੱਗੇ ਢੋਈ ਸੇ ਲਹਨਿ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰਿ ਕਾਰ ਕੁਸਾਦੇ ।
 ੬ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਤੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ ।
 ੭ਸਾਹ ਸੁਹੇਲੇ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੇ ॥ ੧੧ ॥

[ਲਾਡੁਲੇ=ਪਯਾਰੇ । ਤਾਇਫੇ=ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਟੋਲੇ । ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ=ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ।]
 [ਦਰਗਹਿ=ਕਚਹਿਰੀ । ਕੁਵਾਦੇ=ਉੱਤਰ ਦੇਣਹਾਰੇ । ਢੋਈ=ਆਸਰਾ ।]

੧ਫੌਜ ਵਿਖੇ ਪਾਤਸਾਹਾਂ ਦੇ ਜਾਏ ਲਾਡੁਲੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ (ਬੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੨ਪਾਤਸਾਹ ਅੱਗੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਮਰਾਉ ਅਤੇ ਪਿਆਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ੩ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਟੋਲੇ ਕਈ ਬਣ ਫਬ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਉਹ ਰਾਜ ਕੰਵਰ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਪਾਤਸਾਹ ਦੇ ਖਿਦਮਤਗਾਰ ਵਡਿਆਈਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣਹਾਰੇ) ਕਚਹਿਰੀਵਿਖੇ ਖੁਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਯਾ-ਇਥੇ ਵਡਿਆਈ ਪਾਉਂਦੇ ਪਰ ਪਤਲੋਕ ਵਿਚ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੫ਅੱਗੇ ਆਸ਼ੂਯ ਉਹੋ ਲੈਣਗੇ, ਜੋ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ (ਕੁਸਾਦੀ=) ਖੁੱਲ੍ਹੀ (ਚੰਗੀ) ਕਾਰ ਕਰਨਗੇ । ੬ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਤਸਾਹਾਂ ਦੇ ਬੀ ਪਾਤਸਾਹ ਹਨ । ੭(ਉਹ) 'ਸ਼ਾਹ' ਸਦਾ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿਣਗੇ ।

ਭਾਵ-‘ਅਬੇ ਤਬੇ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਕਿਉ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ।’ ‘ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੈ ਮੁਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ’ । ਗੁਰੂ ਪਾਤਸਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ, ਰਾਜ ਕੰਵਰ ਹਨ । ‘ਜਿਨ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ’ । ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਆਸਣਾਦਿ ਭੇਖ ਰਖੇ ਬਾਝ ਸਿੱਧ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਹਨ । ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਗਜਾਸੂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨਗੇ ਗੁਸਤਾਖ ਖੁਆਰ ਹੋਣਗੇ ।

੧੨. [ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਤਾਰੇ ਲਖ ਅਨੂਰ ਵਿਚਿ ਚੜ੍ਹਿਐ ਸੁਝਿ ਨ ਸੁਝੈ ਕੋਈ ।
 ੨ਸੀਹਿ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਆਇ ਖੜੋਈ ।
 ੩ਬਿਸੀਅਰ ਗਰੜੈ ਡਿਠਿਆ ਖੁਡੀ ਵੜਿਦੇ ਲਖ ਪਲੋਈ ।
 ੪ਪੰਖੇਤੂ ਸਾਹਬਾਜ ਦੇਖਿ ਢੁਕਿ ਨ ਹੰਘਣਿ ਮਿਲੈ ਨ ਢੋਈ ।
 ੫ਚਾਰ ਵੀਚਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ ਮਵਾਸਾ ਗੋਈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤ ਜਣੁ ਜਣੋਈ ॥ ੧੨ ॥

[ਸੁਝਿ=ਸੂਰਜ ਦੇ । ਸੁਝੈ=ਦਿਸਦਾ । ਬਿਸੀਅਰ=ਸੱਪ । ਪਲੋਈ=ਨੱਸਕੇ ।]
 [ਮਵਾਸਾ=ਆਕੀ, ਭਾਵ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ । ਗੋਈ=ਲੁਕਦੇ ਹਨ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ (ਚਮਕਦੇ ਹਨ) ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ । ੨ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਗਰਜਨ ਨਾਲ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਭੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਖੜੋਂਦੀ । ੩ਗਰੜ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੱਖ

ਸੱਪ ਖੁਡਾਂ ਵਿਖੇ ਨੱਸ ਕੇ ਵੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧ ਪੰਡੀ ਬਾਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੇ (ਐਨਾ ਨੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੁਕਣ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ) ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ੨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਉੱਤਮ ਵੀਚਾਰ (ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧਸੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲੇ (ਉਥੇ) ਦੁਰਮਤ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। (੩੯) ਆਕੀ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਆਪੇ) ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਆਪ) ਜਾਣਕੇ (ਹੋਤਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਤਾਤਪਰਜ :-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦਯ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਤਾਰੇ, ਸ਼ੇਰ ਆਇਆਂ ਮਿਰਗ, ਗਰੁੜ ਅੱਗੇ ਸੱਪ, ਬਾਜ ਅੱਗੇ ਪੰਡੀ ਖੜੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ ਭੇਖੀ ਪਖੰਡੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦੇ।

੧੩. [ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ]।

੧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ।

੨ ਪੰਜ ਦੂਤ ਕਰਿ ਭੂਤ ਵਸਿ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।

੩ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਚਲਣਾ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਨੇੜਿ ਨ ਆਇਆ।

੪ ਬੇਮੁਖ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ।

੫ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਉ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ।

੬ ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਕਮਲ ਹੈਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।

੭ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ॥ ੧੩ ॥

[ਗਾਡੀ ਰਾਹ=ਗੱਜੀ ਦਾ ਰਾਹ, ਭਾਵ ਸੌਖਾ ਰਸਤਾ। ਜਾਗਾਤੀ=ਮਸੂਲੀਆ।]

[ਬਾਰਹ ਵਾਟ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ। (ਅ) ਬਿਰਥਾ ਭਟਕਣ।]

੧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਖਾ ਰਸਤਾ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ੨ (ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪੰਜ ਦੂਤ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਭੂਤ ਵਾਂਙੂ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੩ (ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਜਮ ਮਹਸੂਲੀਆ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੪ ਬੇਮੁਖ ਲੋਗ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿਖੇ (ਕੰਨ ਪੜਾਈ ਫਿਰਦੇ ਤੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, (ਉਹ ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ) ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੫ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ) ਭਉ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੰਤਰ ਦੇਕੇ (ਉਸਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ੬ (ਉਹ) ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਐਉਂ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਕੂੰ ਜਲ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਹੈ। ੭ (ਅਤੇ) ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਗਿਣਾਇਆ (ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਛੱਡੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। 'ਸਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ, ਪੰਜ ਦੂਤ ਵੱਸ, ਪ੍ਰੇਮ, ਭਗਤੀ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ, ਹਉਂ ਤਯਾਗ', ਏਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

੧੪. [ਸਚਾ ਸੋਹਿਲਾ]।

੧ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਇਕੈ ਚਾਕਰ ਕੂਕਰ ਦੇਸਿ ਦੁਹਾਈ।

੨ ਜੰਮਦਿਆ ਰਣਿ ਝੁੰਝਣਾ ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਹੋਇ ਵਧਾਈ।

੩ਵੀਵਾਹਾਂ ਨੋ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੁਹੀ ਵਲੀ ਦੁਇ ਤੂਰ ਵਜਾਈ।
 ੪ਰੋਵਣੁ ਪਿਟਣੁ ਮੁਇਆ ਨੋ ਵੈਣੁ ਅਲਾਹਣਿ ਧੁਮ ਧੁਮਾਈ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਸੋਹਿਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਲਿਵ ਲਾਈ।
 ੬ਬੇਦ ਕਤੇਬਹ ਬਾਹਰਾ ਜੰਮਣਿ ਮਰਣਿ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਾਈ।
 ੭ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਵਲਾਈ ॥੧੪॥

[ਕੂਕਰ=ਕੁੱਤਾ, ਭਾਵ ਕੂਟਵਾਲ।

ਰਣਿਝੁੰਝਣਾ=ਅਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ।]

[ਤੂਰ=ਵਾਜੇ।

ਅਲਾਹਣਿ=ਮੌਤ ਦੇ ਗੀਤ।]

੧(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਕੇ (ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਦੇ) ਨੌਕਰ ਕੂਟਵਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰਦੇ ਹਨ। ੨(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) ਜੰਮਣੇ ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਤੇ ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ ਵਧਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੩ਵਿਵਾਹਾਂ ਪਰ ਸਿਠਣੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਤੇ ਦੁਵੱਲੀ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ੪ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਰੋਣਾ ਪਿੱਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵੈਣਾਂ ਤੇ ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਦੀ ਧੁੰਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ੫(ਪਰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਸਦਾ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਆਨੰਦ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੬(ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ) ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ; ਅਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) (ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਵੇਲੇ (ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭(ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ) ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਖੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ 'ਸਚਾ ਸੋਹਿਲਾ' ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕੁ "ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ ॥ ਦੁਖ ਅੰਦੋਹ ਨਹੀ ਤਿਹ ਠਾਉ ॥ ਨਾਂ ਤਸਵੀਸ ਖਿਰਾਜੁ ਨ ਮਾਲੁ ॥ ਖਉਫੁ ਨ ਖਤਾ ਨ ਤਰਸੁ ਜਵਾਲੁ" ਆਦਿ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਿ ਬੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਆਤਮਾ ਉਥੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਬੀ 'ਨਿਰਾਸ' ਨਿਰਮਾਇਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਦੇ ਸਚੇ ਸੋਹਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲੜਾ ਮਨਮੁਖ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਫਿਰੰਦੇ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਇਦਾ ਮਨਮੁਖ ਭਵਜਲ ਵਿਚਿ ਡੁਬੰਦੇ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰਿ ਮਨਮੁਖ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮ ਮਰੰਦੇ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਦੇ ਮਨਮੁਖਿ ਦੁਖ ਫਲੁ ਦੁਖ ਲਹੰਦੇ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਗਹ ਸੁਰਖਰੂ ਮਨਮੁਖਿ ਜਮਪੁਰਿ ਡੰਡੁ ਸਹੰਦੇ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਮਨਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਅਗਨਿ ਜਲੰਦੇ।
 ੭ਬੰਦੀ ਅੰਦਰਿ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥੧੫॥

[ਸੁਹੇਲੜਾ=ਸੌਖਾ।

ਬਾਰਹਵਾਟ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ ਜਾ ਬਹੁਤ]

[ਮਤ ਮਤਾਂਤਰ।

ਸੁਰਖਰੂ=ਲਾਲ ਚਿਹਰਾ। ਭਾਵ ਖੁਸ਼ੀ, ਜਿੰਮੇ ਤੋਂ ਬਰੀ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦਾ ਵਾਸ ਅਪਣੇ) ਸੁਹੇਲੜੇ ਪੰਥ (ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ) ਮਨਮੁਖ ਬਹੁਤ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰਮੁਖ (ਜੱਗਜਾਸੂ ਨੂੰ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਭਉਜਲ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਡੁਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਫੇਰ ਫੇਰ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ (ਰੂਪ) ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ (ਅਪਣੀ) ਦੁਖ

(ਰੂਪ ਕਰਨੀ ਦਾ) ਫਲ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ^੫ਗੁਰਮੁਖ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ ਜਮਪੁਰ ਵਿਚ ਸਜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ^੬(ਕਜੌਂਕਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਾ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ (ਇਸਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਹੈ), ਮਨਮੁਖ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ)। ^੭ਬੰਦੀ (ਮਾਯਾ) ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ: "ਹੋਂਦਾ ਫੜੀਅਗੁ ਨਾਨਕ ਜਾਣੁ ॥ ਨਾ ਹਉ ਨਾ ਮੈ ਜੂਨੀ ਪਾਣੁ"। ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ: "ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ।" ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹਨ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਜਰਦਰੂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਬੀ ਅਲੇਪ ਹਨ ਪਰ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਵਿਰਲੇ ਹਨ।

੧੬. [ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖ]।

^੧ਪੇਵਕੜੇ ਘਰਿ ਲਾਡੁਲੀ ਮਾਉ ਪੀਉ ਖਰੀ ਪਿਆਰੀ।
^੨ਵਿਚਿ ਭਿਰਾਵਾਂ ਭੈਨੜੀ ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਸਪਰਵਾਰੀ।
^੩ਲਖ ਖਰਚ ਵੀਵਾਹੀਐ ਗਹਣੇ ਦਾਜੁ ਸਾਜੁ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।
^੪ਸਾਹੁਰੜੇ ਘਰਿ ਮੰਨੀਐ ਸਣਖਤੀ ਪਰਵਾਰ ਸਧਾਰੀ।
^੫ਸੁਖ ਮਾਣੈ ਪਿਰੁ ਸੇਜੜੀ ਛਤੀਹ ਭੋਜਨ ਸਦਾ ਸੀਗਾਰੀ।
 ਓਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣੁ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਮੋਖ ਦੁਆਰੀ।
^੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਨਿਹਚਉ ਨਾਰੀ ॥੧੬॥

[ਲਾਡੁਲੀ ਮਾਉ=ਮਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ। ਭੈਨੜੀ=ਭੈਣ। ਸਣਖਤੀ=ਸੁਹਾਗਣ,
 [ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੀ। ਨਿਹਚਉ ਨਾਰੀ=ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ।]

^੧ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਮਾਂ ਦੀ (ਲਾਡੁਲੀ=) ਪਿਆਰੀ (ਅਰ) ਪਿਤਾ ਦੀ ਬੀ ਖਰੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਭੀ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ)। ^੨(ਗਜਾਨ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ) ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਭੈਣ, ਨਾਨਕੇ (ਸ਼ਰਧਾ) ਦਾਦਕੇ (ਅੱਭਯਾਸ) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਥ। ^੩ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚਕੇ ਗਹਿਣੇ ਅਰ ਦਾਜ ਦੇ ਭਾਰੀ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ^੪ਸਾਹੁਰੜੇ ਘਰ (ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਪੁਲੋਕ) ਵਿਖੇ ਮੰਨੀਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੱਸ ਸੌਹਰਾ ਵੱਡਾ ਆਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਵੱਡੇ ਕੁਲ ਘਰ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਹੈ)। ^੫(ਪਿਰ=) ਭਰਤਾ ਦੀ ਸੇਜਾ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਦੀ ਹੈ, ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ (ਅਰ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਓਲੋਕਾਂ ਦੇ (ਗੁਣ) ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਅਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ, ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ (=ਇਸਤ੍ਰੀ) ਮੁਕਤ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਹੈ। (ਅ) ਲੋਕ, ਵੇਦ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ (ਇਸਤ੍ਰੀ) ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਹੈ, ਅਰ ਮੁਕਤ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ। ^੭ਗੁਰਮੁਖ (ਹੀ) ਨਿਚਚਉ ਨਾਰੀ (ਅਰਥਾਤ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਹੈ, (ਓਹੀ) (ਸੁਖ ਫਲ) ਆਤਮ ਫਲ (ਦਾ ਆਨੰਦ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸੇਜਾ ਪੂਰ ਮਾਣਦੀ ਹੈ)।

੧੭. [ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ]।

^੧ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਵੇਸਿਆ ਸਭਿ ਕੁਲਖਣ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ।
^੨ਲੋਕਹੁ ਦੇਸਹੁ ਬਾਹਰੀ ਤਿਹੁ ਪਖਾਂ ਕਾਲੰਕ ਲਗਾਵੈ।
^੩ਭੁਈ ਡੋਬੈ ਹੋਰਨਾ ਮਹੁਰਾ ਮਿਠਾ ਹੋਇ ਪਚਾਵੈ।

੪ ਘੰਡਾ ਹੇਤਾ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਦੀਪਕ ਹੋਇ ਪਤੰਗ ਜਲਾਵੈ ।
 ੫ ਪੁਰੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦੂ ਪਥਰ ਬੇਤੀ ਪੂਰ ਡੁਬਾਵੈ ।
 ੬ ਮਨਮੁਖ ਮਨੁ ਅਨ ਖੰਡ ਹੋਇ ਦੁਸਟਾ ਸੰਗਤਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ ।
 ੭ ਵੇਸਵਾ ਪੁੱਤੁ ਨਿਨਾਓ ਸਦਾਵੈ ॥ ੧੭ ॥

[ਬਹੁ ਮਿਤੀ=ਬਾਹਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ (=ਵਰਾਂ) ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ । ਕਾਲੰਕ=ਕਾਲਖ ।]
 [ਪੂਰ=ਸਾਥ । ਅੱਠ ਖੰਡ=ਅੱਠ ਅੰਗ ਸਿੰਗਾਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ :- ਨੱਕ, ਅੱਖ, ਮੁਖ,]
 [ਠੰਡੀ, ਕੁਚ, ਦੰਦ, ਗੁਤ, ਭੋਹਾਂ । (ਅ) ਅੱਠ ਟੋਟੇ ।

੧ ਜਿਉ ਬਾਹਲੇ ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ ਸਾਰੇ ਖੋਟੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ।
 ੨ ਲੋਕ ਅਤੇ ਦੋਸ ਦੀ ਰੀਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਖਾਂ (ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਰੇ ਅਤੇ ਸਾਹੁਰਿਆ) ਨੂੰ
 ਕਲੰਕ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੩ (ਆਪ ਤਾਂ) ਡੁੱਬੀ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਬੀ ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਹੁਰੇ
 (ਭਾਵ, ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪ ਵਿਹੁ) ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪਚਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੪ ਘੰਡੇ ਹੇਤੇ ਦੇ ਸਿੰਗ ਵਾਂਗ (ਅਰ) ਦੀਵੇ
 ਦੇ ਭੰਭਟ ਵਾਂਗੂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਤੇ ਫਾਹੁੰਦੀ ਤੇ) ਸਾੜਦੀ ਹੈ । ੫ (ਫਲ) ਦੁਹਾਂ ਸਰਾਵਾਂ
 (=ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ) ਵਿਖੇ ਮੁੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਆਪ) ਪੱਥਰ ਦੀ ਬੇਤੀ (ਬਣਕੇ) ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਨੂੰ
 ਡੁੱਬਦੀ ਹੈ । ੬ ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅੱਠ ਟੁਕੜੇ ਹੋਕੇ ਦੁਸਟਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ (ਅਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੋਤੇ ਵਾਂਗੂ ਨੱਕ, ਅੱਖਾਂ, ਕਮਲ ਵਾਂਗੂ, ਮੁਖ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਾਂਗੂ, ਠੰਡੀ ਬਿੰਬ ਫਲ
 ਵਾਂਗੂ, ਕੁਚ ਸੀ ਫਲ ਵਾਂਗੂ, ਦੰਦ ਅਨਾਰ ਵਾਂਗੂ ਗੁਤ ਸੇਸਨਾਗ ਵਾਂਗੂ, ਭੋਹਾਂ ਭੋਰੇ ਵਾਂਗੂ, ਹਨ) । ਅੱਠ
 ਸਿੰਗਾਰ ਅੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ ਅੱਠ ਉਪਮਾਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਅੱਠ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਲ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।
 ੭ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਪੁੱਤੁ ਨਿਨਾਵਾਂ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਅਜਿਹੇ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ ਜੋ ਇਕ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ
 ਵਸਦੇ ਇਤਰ ਪੂਜਾ ਹੋਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ "ਭੈਰਉ ਭੂਤ
 ਸੀਰਲਾ ਧਾਵੈ ॥ ਖਰੜਾਹਨ ਉਹ ਛਾਤ ਉਡਾਵੈ ॥" ਉਹ ਆਪ ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ
 ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ ।

੧੮. [ਬਾਲਕ, ਜੁਬਾ, ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ] ।

੧ ਸੁਧਿ ਨ ਹੋਵੈ ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਬਾਲਕ ਲੀਲਾ ਵਿਚਿ ਵਿਹਾਵੈ ।
 ੨ ਭਰ ਜੋਬਨ ਭਰਮਾਈਐ ਪਰ ਤਨ ਧਨ ਪਰ ਨਿੰਦ ਲੁਭਾਵੈ ।
 ੩ ਬਿਰਧਿ ਹੋਆ ਜੰਜਾਲ ਵਿਚਿ ਮਹਾ ਜਾਲੁ ਪਰਵਾਰੁ ਫਹਾਵੈ ।
 ੪ ਬਲ ਹੀਣਾ ਮਤਿ ਹੀਣੁ ਹੋਇ ਨਾਉ ਬਹਤਰਿਆ ਬਰੜਾਵੈ ।
 ੫ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾ ਪਿੰਗਲਾ ਤਨ ਬਕਾ ਮਨ ਦਹਦਿਸੁ ਧਾਵੈ ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਭਵਾਵੈ ।
 ੭ ਅਉਸਰ ਚੁਕਾ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ੧੮ ॥

[ਸੁਧਿ=ਗਿਆਨ । ਬਰੜਾਵੈ=ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਬਕਣਾ । ਅਉਸਰ=ਸਮਝ, ਮਨੁਖ ਦੇਹ ।]
 ੧ ਬਾਲਕ ਬੁਧੀ (ਬਾਲਪਨੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ) ਵਿਚ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਾਲਕਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ
 (ਉਮਰ) ਬੀਤਦੀ ਹੈ । ੨ ਜਦ ਜੋਬਨ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਭਰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਾਏ ਸਰੀਰ, ਪਰਾਏ
 ਧਨ ਤੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਵਿਚ ਲੱਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ ਬਿਰਧ ਹੋ ਕੇ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਵਾਰ
 ਦੇ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ ਬਲ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਬੁਧ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਰੜਾ ਬਰੜਾ

(ਉਠਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਸੰਤਾਰਆ) ਬਹੱਤ੍ਰਿਆ ਨਾਉਂ (ਧਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੫(ਅੱਖਾਂ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ, (ਕੰਨਾਂ) ਬੋਲਾ, (ਪੈਰਾਂ) ਪਿੰਗਲਾ, ਸ਼ਰੀਰ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਪਰੰਤੂ) ਮਨ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੌੜਦਾ ਹੈ । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬਾਝ ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਭਟਕਦਾ ਹੈ । ੭(ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ਦਾ) ਸਮਾਂ ਚੁਕ ਗਿਆ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ—“ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੇ ਬਾਰ ॥ ਜਿਉ ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਾਗੈ ਡਾਰ ॥” ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੁਆਰਾ ਭੈਜਲ ਤਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ‘ਕੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਕੱਲ ਕਰਾਂਗੇ’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਕਾਰਥ ਗੁਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਹੰਸ, ਬਗੁਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ, ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਹੰਸੁ ਨ ਛਡੈ ਮਾਨਸਰ ਬਗੁਲਾ ਬਹੁ ਛਪੜ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ।
 ੨ਕੋਇਲ ਬੋਲੈ ਅੰਬ ਵਣਿ ਵਣ ਵਣਿ ਕਾਂਉ ਕੁਥਾਉ ਸੁਖਾਵੈ ।
 ੩ਵਗ ਨ ਹੋਵਨਿ ਕੁਤੀਆਂ ਗਾਈ ਗੋਰਸੁ ਵੰਸੁ ਵਧਾਵੈ ।
 ੪ਸਫਲ ਬਿਰਖ ਨਿਹਚਲ ਮਤੀ ਨਿਹਫਲ ਮਾਣਸ ਦਹਦਿਸ ਧਾਵੈ ।
 ੫ਅਗ ਤਤੀ ਜਲੁ ਸੀਅਲਾ ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਲਾਵੈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਮਨਮੁਖਿ ਮੂਰਖਿ ਆਪੁ ਗਣਾਵੈ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਵੈ ॥੧੯॥

[ਵਣਿ=ਬਿਛੁੜ । ਵਗ=ਗਉਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ । ਗੋਰਸ=ਦੁੱਧ, ਮੱਖਣ, ਘਿਉ ।]
 [ਸਫਲ ਬਿਰਖ ਨਿਹਚਲ ਮਤੀ=ਭਟਕਣੇ ਬਾਝ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਬਿਛੁੜ ।]

੧ਹੰਸ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ ਬਗੁਲਾ ਬਾਹਲੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਦੰਭੀ ਲੋਕ ਕਈ ਕੁਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ) । ੨ਕੋਇਲ (ਨਿਰੇ) ਅੰਬਾਂ (ਦੇ ਬਿਖਾਂ) ਵਿਖੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਕਾਂ ਨੂੰ ਵਣ ਵਣ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ੩ਕੁਤੀਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਗਉਆਂ ਹੀ ਘਿਉ ਅਤੇ ਵੰਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । (ਭਾਵ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ) । ੪(ਉਹਨਾਂ) ਬਿਛੁੜਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜੋ (ਇਧਰ ਉਧਰ) ਭਟਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਾਂਵਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੫ਅਗਨੀ ਗਰਮ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਠੰਢਾ ਹੈ, (ਕਾਰਣ) ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਉੱਚੀ ਤੇ (ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ) ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਸੁਭ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਣਾਉਂਦਾ (ਜਤਾਉਂਦਾ) ਹੈ । ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਭਾਉ ਹੈ (ਇਸ ਨਾਲ) ਹਾਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ—ਬਾਹਲੀ ਥਾਂਵੀਂ ਭਟਕਣ ਨਾਲ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਕੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ ਚੱਲਣਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ।

੨੦. [ਪੰਜ ਜੰਤੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਗਜ ਮਿ੍ਗ ਮੀਨ ਪਤੰਗ ਅਲਿ ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਰੋਗਿ ਪਚੰਦੇ ।
 ੨ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪੰਜਿ ਰੋਗ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਕੁਸੂਤੁ ਕਰੰਦੇ ।
 ੩ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਡਾਇਣੀ ਹਰਖ ਸੋਗ ਬਹੁ ਰੋਗ ਵਧੰਦੇ ।
 ੪ਮਨਮੁਖ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਲਗਿ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭਵੰਦੇ ।

੫ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲੰਦੇ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਚਲਣਾ ਭਜਿ ਗਏ ਠਗ ਚੋਰ ਡਰੰਦੇ ।
 ੭ਲੈ ਲਾਹਾ ਨਿਜਿ ਘਰਿ ਨਿਬਹੰਦੇ ॥੨੦॥

[ਅਲਿ=ਭੋਰਾ । ਪਚੰਦੇ=ਮਰਦੇ । ਕੁਸੂਤ=ਉੱਪਦ੍ਰਵ ।]
 [ਭੰਭਲਭੂਸੇ=ਭਟਕਣਾ, ਅਵਾਰਾ ਫਿਰਨਾ ।]

੧ਹਾਥੀ, ਮ੍ਰਿਗ, ਮੱਛੀ, ਭੰਭਟ, ਭੋਰਾ ਇਕ ਇਕ ਰੋਗ ਨਾਲ ਮਰਦੇ ਹਨ। (ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਦਾ, ਮ੍ਰਿਗ ਨੂੰ ਸਬਦ ਦਾ, ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਰਸ ਦਾ, ਭੰਭਟ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦਾ, ਭੋਰੇ ਨੂੰ ਗੰਧ ਦਾ ਰੋਗ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) । ੨ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਹਨ, ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਉੱਪਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩(ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ) ਆਸਾ, ਮਨਸਾ, ਡੈਣਾਂ, ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਗ (ਕੁਪੱਥ) ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੪ਮਨਮੁਖ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੱਗਕੇ ਭਟਕਾਂ ਖਾਂਦੇ ਭੋਂਦੇ ਹਨ । ੫ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸਾਹ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਪਰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ੬(ਉਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਆਦਿ) ਚੋਰ ਠੱਗਣ ਹਾਰੇ ਡਰਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭(ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਮ ਦਾ) ਲਾਭ ਲੈਕੇ ਸ੍ਰੈਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣ "ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੰਚਰ ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ ॥ ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ ਤਾਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ ॥" ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਭੀ ਇਹੀ ਹੈ "ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਿ ਫਿਟਕੇ ਸੇ ਸਭ ਜਗਤਿ ਫਿਟਕੇ ਨਿਤ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਖਾਹੀ ॥"

੨੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸਾਹ] ।

੧ਬੇੜੀ ਚਾੜ ਲੰਘਾਇਦਾ ਬਾਹਲੇ ਪੂਰ ਮਾਣਸ ਮੋਹਾਣਾ ।
 ੨ਆਗੂ ਇਕ ਨਿਬਾਹਿਦਾ ਲਸਕਰ ਸੰਗ ਸਾਹ ਸੁਲਤਾਣਾ ।
 ੩ਫਿਰੇ ਮਹਲੈ ਪਾਹਰੂ ਹੋਇ ਨਿਚਿੰਦ ਸਵਨਿ ਪਰਧਾਣਾ ।
 ੪ਲਾੜਾ ਇਕੁ ਵੀਵਾਹੀਐ ਬਾਹਲੇ ਜਾਂਵੀ ਕਰਿ ਮਿਹਮਾਣਾ ।
 ੫ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਇਕੁ ਮੁਲਕ ਵਿਚਿ ਹੋਰ ਪ੍ਰਜਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣਾ ।
 ੭ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਣੈ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੨੧॥੫॥

[ਪੂਰ=ਸਾਥ । ਮੋਹਾਣਾ=ਮਲਾਹ । ਨਿਬਾਹਿਦਾ=ਪੁਜਾਂਵਦਾ ਹੈ ।]

[ਪਰਧਾਣਾ=ਸਰਪੰਚ, ਅਮੀਰ ।

੧ਬੇੜੀ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਇਕ (ਮੁਹਾਣਾ) ਮਲਾਹ ਬਾਹਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਨੂੰ (ਨਦੀ ਥੋਂ) ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਕ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨਦੀ ਥੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਇਕੋ ਆਗੂ ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਲਸਕਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ਇਕ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਸਾਰੇ) ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ (ਰਾਤ) ਚੌਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਮੀਰ ਲੋਕ (ਚੋਰਾਂ ਥੋਂ) ਨਿਚਿੰਤ ਹੋਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ਲਾੜਾ ਇਕ ਵਿਆਹੀਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਸ ਇਕ ਦੀ ਖਾਤਰ) ਬਹੁਤੇ ਜਾਂਵੀਂ ਪਰਾਹੁਣੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ) ਪਰਜਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਅਨੇਕ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੬ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਸਭਾ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦ (ਦਾ) ਪਰਵਾਨਾ (ਦੇਕੇ ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ

ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੧(ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਕਰਬਾਣ ਹਾਂ ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਆਗੂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮੁਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਗੂ ਤਾਂ ਕੱਚੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

--o--

ਵਾਰ ੬.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼] ।

੧ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਾਣੀਐ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੨ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੩ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਪੂਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ।
 ੪ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਦਰਸਣੇ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੫ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਬੈਹਿਣਾ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡੁ ਹੈ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੁਇ ਵਸਗਤਿ ਆਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਨਾਉ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਖਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ।
 ੮ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ॥੧॥

[ਥਾਟੁ=ਬਣਾਉ । ਪਿਰਮ ਰਸੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ । ਬੈਹਿਣਾ=ਸਿੰਘਾਸਣ ।]
 [ਵਸਗਾਤ=ਵਸੀਕਾਰ । ਪਰਚਾ=ਪ੍ਰੇਮ । ਪਰਚਾਇਆ=ਲਗਾਇਆ ।]

੧ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ) ਜਾਣੀਏ, (ਉਸ) ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪੂਰਾ ਬਣਾਉ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ੨ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪੂਰਾ ਸਾਧ ਸੰਗ (ਬਨਾਯਾ), (ਉਸੇ) ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਮੰਤ੍ਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ੩ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ, ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ । ੪ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦਰਸ਼ਨ (=ਮਤ ਹੈ, ਤੇ) ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ । ੫ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਿੰਘਾਸਣ ਰਚਿਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਤਖਤ ਰਚਾਇਆ ਹੈ । ੬(ਉਸ ਪੂਰੇ ਦਾ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਖੰਡ ਹੈ, (ਉਹ) (ਪੂਰਾ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਭਗਤਾਂ ਦੇ) ਵੱਸ ਆਇਆ ਹੈ । ੭(ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਨਾਮ, ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ, (ਸੱਚਾ) ਧਿਆਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ । ੮ਗੁਰੂ ਨੇ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ, ਦਾਤ, ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਰ ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

੨. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਕਰੈ ਕਰਾਇਆ ।
 ੨ਭਰੈ ਭੰਡਾਰ ਦਾਤਾਰੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਦੇਇ ਦਿਵਾਇਆ ।
 ੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੪ਜਗੁ ਭੋਗ ਜਗੁ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਪੂਜਾ ਪਰੈ ਨ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਦਿਤਾ ਖਾਇ ਪੈਨੈ ਪੈਨੁਾਇਆ ।
 ੬ਘਰਬਾਰੀ ਹੋਇ ਵਰਤਿਆ ਘਰਬਾਰੀ ਸਿਖ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।
 ੭ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਖਾਇਆ ॥ ੨ ॥

੧(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਾਇਆ (ਚਾਹੇ ਸੌ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨(ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ) ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਤੇ ਆਪ ਬੜੇ) ਦਾਤਾਰ ਹਨ ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ ਚਾਹੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ) । ੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਬਦ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਦੱਸਦੇ ਸਨ) । ੪ਯੱਗ ਭੋਗ (ਯੋਗ=) ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਧਿਆਨ ਪੂਜਾ (ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ) ਕਰਕੇ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ! ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੋ ਸਤਿਸੰਗੀ ਲੋਕ) ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਕੇ ਦਿੱਤਾ ਖਾਂਦੇ ਤੇ (ਕੱਪੜੇ) ਪਹਿਨਾਏ ਹੋਏ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ । (ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਦਸਦੇ ਹਨ) :- ੬(ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਘਰਬਾਰੀ) ਘਰ ਵਿਖੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਦੋਂ ਘਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਪੈਰੀਂ ਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਬਾਪਿਆ) । ੭ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਬੀ ਉਦਾਸੀਨ ਅਵਸਥਾ ਰਖੀ ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕ੍ਰਿਯਾ] ।

੧ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਕੈ ਜਾਇ ਅੰਦਰਿ ਦਰੀਆਇ ਨੁਵੰਦੇ ।
 ੨ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਵਿਚਿ ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਗੁਰ ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ ।
 ੩ਮਥੈ ਟਿੱਕੇ ਲਾਲ ਲਾਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ ।
 ੪ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਣੀ ਗਾਇ ਸੁਣੰਦੇ ।
 ੫ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਵਰਤਮਾਨ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰੰਦੇ ।
 ੬ਸੰਝੈ ਸੋਦਰੁ ਗਾਵਣਾ ਮਨ ਮੇਲੀ ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ ।
 ੭ਰਾਤੀ ਕੀਰਤਿ ਸੋਹਿਲਾ ਕਰਿ ਆਰਤੀ ਪਰਸਾਦੁ ਵੰਡੰਦੇ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖੰਦੇ ॥ ੩ ॥

[ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ=ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪ ਸਮਾਧੀ ।

ਲਾਲ=ਰੱਤਾ, ਸੁਰਖਰੋਈ, ।]

[ਨਿਰਵਿਕਾਰਤਾ ।

ਸੰਝੈ=ਸੰਧਯਾ ਕਾਲ ।]

੧ਝਾਲਾਂਘੇ ਉਠਕੇ ਨਦੀ (ਜਾਂ ਸਰੋਵਰ ਜਾਂ ਖੂਹ ਆਦਿਕ ਦੇ ਜਲ) ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਝੰਘੀ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਦੇ ਹਨ । ੩ਸੁਰਖਰੋਈ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਮੱਥੇ ਲਾ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ੪ਸਬਦ ਦੀ ਗਯਾਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ ਅਰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ੫ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਭੈ

ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਖ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਈਸ਼ਯਾ ਵੇਲੇ ਸੋਦਰ (ਦਾ ਪਾਠ) ਗਾਉਂਦੇ, ਮਨਮੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਮਨਮਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ) । ੭ ਸੋਣ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਰ ਆਰਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵੰਡਦੇ ਹਨ । ੮ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ (ਇਸ ਸੁਭ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤੋਂ) ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਫਲ ਚੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਦਰੀਆਇ ਸਲੋਖ ਪਦ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾ 'ਗੁਰ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ' ॥ ਤਥਾ 'ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਵੈ ॥' ਇਸਨਾਨ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਭਾਵ ਹਨ । ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋਤਨੀ ਨਿਰਾਸਾ ਨਿਰਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਨਿੱਤਨੇਮ ਆਦਿ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ-ਸਚਖੰਡ] ।

- ੧ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਪਸਾਰਾ ।
- ੨ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸੁ ਧਰੇ ਨਿਰਧਾਰਾ ।
- ੩ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡੁ ਕਰੋੜਿ ਅਕਾਰਾ ।
- ੪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਮ ਅਗੋਤਰੁ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ।
- ੫ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੈ ਵਸਿ ਹੋਇ ਭਗਤ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ।
- ੬ ਬੀਉ ਬੀਜਿ ਅਤਿ ਸੂਖਮੋ ਤਿਦੁ ਹੋਇ ਵਡ ਬਿਰਖ ਵਿਥਾਰਾ ।
- ੭ ਫਲ ਵਿਚਿ ਬੀਉ ਸਮਾਇਕੈ ਇਕਦੁ ਬੀਅਹੁ ਲਖ ਹਜਾਰਾ ।
- ੮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰਾ ।
- ੯ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡੁ ਵਿਚਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ।
- ੧੦ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੪॥

[ਓਅੰਕਾਰ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਵਰਭੰਡ=ਬ੍ਰਹਮੰਡ । ਵਡ=ਬੜ=ਬੋਹੜ ।]

੧ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਸਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ ਹੈ । ੨ ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਰਾਧਾਰ (ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਵਿਚ) ਰੱਖਿਆ । ੩ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਰੂਪ ਰੱਖੇ ਹਨ । ੪ ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਅਗਮ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਆਦਿ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਲੱਖ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ੫ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ (ਪੀਤਾ ਹੈ) ਭਗਤ ਵਛਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ) ਰਚਣਹਾਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ੬ (ਜਦ) ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਬੀਉ ਨੂੰ (ਲੋਕ) ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਥੋਂ ਕਈ ਬੋਹੜ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੭ ਫਲ ਵਿਖੇ ਬੀਉ ਸਮਾਕੇ ਇਕ ਬੀਉਂ ਲੱਖਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਬ੍ਰਿਛ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । (ਭਾਵ, ਜਗਤ ਦਾ ਆਦਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ :- "ਬਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ" ॥ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਸੋ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ (ਜਾਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ । ੯ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖ ਵਸਦੇ ਹਨ । ੧੦ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਦੱਸਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ

ਹਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

੫. [ਜਪੁਜੀ ਅੰਤਲੇ ਸਲੋਕ 'ਪਵਣ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਅਰਥ] ।

੧ਪਉਣੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੨ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਵਾਣ ਚਲਾਇਆ ।
 ੩ਧਰਤੀ ਮਾਤ ਮਹਤ ਕਰਿ ਓਤਿਪੋਤਿ ਸੰਜੋਗੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੪ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਜਗਤੁ ਖਿਲਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਸਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੬ਜੰਮਣ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਤਾ ਮਤਿ ਹੈ ਪਿਤਾ ਸੰਤੋਖ ਮੋਖ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ।
 ੮ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਭਿਰਾਵੁ ਦੁਇ ਜਪੁ ਤਪੁ ਜਤੁ ਸਤੁ ਪੁਤ ਜਣਾਇਆ ।
 ੯ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖਹੁ ਪੁਰਖ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੧੦ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੫॥

[ਮਹਤ ਕਰ=ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ। ਓਤਿਪੋਤਿ=ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ।]

੧(ਜੇਹੜਾ) 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦਾ ਪੋਣ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪੋਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ) ੨(ਜਿਕੁਰ) ਪਾਣੀ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪ) ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਥ (ਤੋਰਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿ) ਪਾਣੀ (ਸਭ ਦਾ) ਪਿਤਾ ਹੈ। ੩ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਕੁਰ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ ਤਿਕੁਰ ਹੀ ਮਾਤਾ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਲਿਖੀ ਹੈ)। ੪ਰਾਤ ਦਾਈ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਦਾਇਆ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੂੰ (ਜਿਸ ਦਾ) ਸੁਭਾਉ ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਖਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਰਾਤ ਸੁਆਂਦੀ ਤੇ ਦਿਨ ਸੰਸਾਰਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਹਨ)। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਦੇਹਾਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੬ਤਦ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ੭(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਮਾਤਾ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਿਤਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਸੰਤੋਖ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਮੋਖ ਪਦਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਭ੍ਰਾਤਾ ਹਨ, ਜਪ ਤਪ ਜਤ ਸਤ (ਆਦੀ ਗੁਣ) ਪੁਤ੍ਰ ਦੱਸ ਹਨ। ੯ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਣ ਥੋਂ ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ ਦਾ ਚਲਿੱਤੁ ਵਰਤਾਇਆ। ੧੦ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅਲਖ ਸੁਖ ਫਲ ਲਖਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਲਖਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਾਵੀਂ ਸਤਰ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਚਰਿੱਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ।

੬. [ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ] ।

੧ਪਰ ਘਰ ਜਾਇ ਪਤਾਹੁਣਾ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ ।
 ੨ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਕਵਲ ਜਿਉ ਸੂਰਜ ਧਿਆਨ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਾਏ ।
 ੩ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਸੰਗ ਮਿਲਿ ਗਰ ਚੇਲੇ ਦੀ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਏ ।

੪ਚਾਰ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਏ ।
 ੫ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਖਾਇ ਚਬਾਇ ਸੁ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਏ ।
 ੬ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਤਰਸਨ ਖੜੇ ਬਾਰਹ ਪੰਥਿ ਗਿਰੰਥ ਸੁਨਾਏ ।
 ੭ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਸ ਕਰਿ ਇਕੁ ਇਕੁ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦਿਖਾਏ ।
 ੮ਬਾਰਹ ਰੋਲਹ ਮੇਲਿਕੇ ਸਸੀਅਰ ਅੰਦਰਿ ਸੂਰ ਸਮਾਏ ।
 ੯ਜਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੰਘਿ ਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਏ ।
 ੧੦ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗ ਪੈਰੀ ਪਾਏ ॥੬॥

[ਵਲਾਏ=ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਧਿ=ਮਿਲੋਨੀ।]

੧ਉਪਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ (ਜਿੱਕੁਰ) ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ (ਸਮਾਂ) ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਵਲ ਰਹਿਕੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਜਲ ਥੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੩(ਤਿੱਕੁਰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ 'ਗੁਰੂ' ਚੇਲੇ ਦੀ (ਸੰਧਿ=ਮਿਲੋਨੀ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ ਕਵਲ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ)। ੪(ਚਾਰ ਵਰਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ੫(ਕੱਥ, ਸੁਪਾਰੀ, ਚੂਨਾ, ਪਾਨ ਦੇ ਤੰਬੋਲ=) ਬੀੜ ਨੂੰ (ਜਿਵੇਂ) ਜਦ (ਲੋਕ) ਚੱਬਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਲਾਲ ਰੰਗ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਚਾਰੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਕੇਵਲ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ)। ੬ਛੀ ਦਰਸਨ (ਅਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤਾਂ ਦੇ) ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਤਰਸਦੇ ਖੜੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ)। ੭ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ (ਬਸੰਤ, ਗ੍ਰੀਸਮ, ਪਾਵਸ, ਸਰਦ, ਹੇਮੰਤ, ਸਿਸਰ) ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਸੂਰਜ ਤੇ ਇਕ ਚੰਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸੂਰਜ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਖੇ ਭੇਦ ਹੈ)। ੮(ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਬਾਰਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਲਾਂ (ਕਲਾਂ) ਚੰਦਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮੇਲਕੇ ਚੰਦਮਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਮਲਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤੋ ਵਿਚ ਤਮੋ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤਿਗੁਣਾਤੀਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-) ੯(ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਸਤੋਗੁਣ ਤੇ ਤਮੋਗੁਣ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ) ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੦(ਆਪ ਸਭ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪਏ (ਕਰਦੇ) ਹਨ, ਜਗਤ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੁਆਰਾ ਡੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਉਮਰ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਚੰਦਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦਾ ਹੀ ਚਾਨਣਾ ਚੰਦਮਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਸਤੋ ਤਮੋ ਵੱਲ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣੀ] ।

੧ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸੁ* ਕਰਿ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਿਰਾਸ ਕਰੰਦੇ ।
 ੨ਚਰਨ ਸਰਣ ਮਸਤਕੁ ਧਰਨਿ ਚਰਨੀ ਰੇਣ ਮੁਖਿ ਤਿਲਕ ਸੁਹੰਦੇ ।
 ੩ਭਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖੁ ਮੇਟਿ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖ ਵਿਸੇਖ ਬਣੰਦੇ ।
 ੪ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤ ਕਰਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਨ ਲਖ ਪੁਜੰਦੇ ।
 ੫ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿਕੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਚਰਣ ਕਵਲ ਪੂਜਾ ਪਰਚੰਦੇ ।
 ੭ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਹੋਇ ਭਵਰ ਵਸੰਦੇ ॥੭॥

[ਅਵੇਸ਼=ਘਰ । ਲੇਖ ਅਲੇਖ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਚੰਦੇ=ਪਰਚਦੇ ਹਨ ।]

੧(ਗੁਰ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰਕੇ ਪੈਤੀਂ ਪੈਣ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਰਖਦੇ ਤੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦਾ ਮੁਖ ਪੁਟ ਤਿਲਕ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਮੇਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਲੇਖ ਤੋਂ ਅਲੇਖ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਪ੍ਰੀਤਿ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਆਪਣੀ ਜਤ ਨੂੰ ਜਗਮਗ ਕਰਕੇ ਉਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਭੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ । ੫ਹਰੁਮੈਂ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਚੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਪਰਚਦੇ ਹਨ । ੭ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸੰਪਟ (ਡੱਬਾ) ਬਣਾਕੇ (ਆਪ) ਭਵਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ (ਪਰਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ) ਵੱਸਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਭਵਸਾਗਰ ਤਰਦੇ ਤੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ, ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ, ਆਤਮ ਜੋਤ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਲਿਵ ਵਿਚ ਮਗਨ ਵਕਤ ਕੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

੮. [ਗਿਆਨੀ ਲੱਛਣ] ।

੧ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਰਸਣ ਸਫਲ ਡਿਅ ਦਰਸਨੁ ਇਕ ਦਰਸਨੁ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਪਛਾਣੈ ।
 ੩ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ ।
 ੪ਪਰ ਧਨੁ ਸੁਅਰ ਗਾਇ ਜਿਉਂ ਮਕਰੂਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੈ ।
 ੫ਘਰ ਬਾਰੀ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਸਿਖਾ ਸੂਤ੍ਰ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਨਿਵਾਣੈ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੈ ॥੮॥

[ਪਰਸਣ=ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ, ਛੁਹਣਾ (ਚਰਨ ਫੜਕੇ) । ਦਿਬਦਿਸਟਿ=ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟਿ ।]

[ਮਕਰੂਹ=ਨਿੰਦਤ, ਅਖਾਜ਼ । ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸੰਗ । ਦੂਰ ਕਰਦੇ=ਤਿਆਗਦੇ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਅਤੇ ਪਰਸਨ ਸਫਲ ਹੈ ਜੋ ਛੀ ਮਤਾਂ ਦੀ (ਥਾਂ ਮੁੱਢ ਦਰਸਨ=ਮੱਤ) ਇਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੨ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਭੀ ਅਰ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਵਿਖੇ ਭੀ ਇਕੋ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ (ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਭ ਤਿਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।) (ਅ) ਲੋਕ ਵੇਦ (ਲੋਕਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਕੇ) ਦਿੱਬ ਦਿਸ਼ਟਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੂ (ਮਤ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩ਇਕੋ ਨਾਰੀ ਦਾ ਜਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਧੀ ਭੈਣ ਆਖਦਾ ਹੈ । ੪ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਗਉ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸੂਰ ਵਾਂਗੂੰ ਅਖਾਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । (ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ—“ਹਰੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੁਅਰ ਉਸ ਗਾਇ” [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧ ।] “ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਘਾਲੈ ॥” [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧] ‘ਖੁਸਿ ਖੁਸਿ ਲੈਦਾ ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ॥ ਵੇਖੈ ਸੁਝੈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖੁਦਾਈ ॥” [ਮਾਰੂ ਮ: ੫] । ੫ਜੋ ‘ਘਰਬਾਰੀ=) ਗ੍ਰਿਹਜਤੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ (ਸਿਖਾ=) ਬੰਦੀ (ਸੂਤ=ਜਨੇਊ) ਨੂੰ ਮਲ (ਮੂਤ੍ਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਕੇ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਥੋਂ ਮੁਕਤੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । ੬ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਣ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ੭(ਅਜਿਹੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਭੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ

ਭੀ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪਤ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੬. [ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਸ਼ਕਤੀ] ।

੧ਗਾਈ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗ ਜਿਉ ਖੜੁ ਚਰਿ ਦੁਧੁ ਦੇਨਿ ਇਕ ਰੰਗੀ ।
 ੨ਬਾਹਲੇ ਬਿਰਖ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰਿ ਹੈ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ?
 ੩ਰਤਨਾ ਵੇਖੈ ਸਭੁ ਕੋ ਰਤਨ ਪਾਰਖੂ ਵਿਰਲਾ ਸੰਗੀ ।
 ੪ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਰਤਨ ਮਾਲ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਚੰਗੀ ।
 ੫ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਓਨੁ ਹੋਇ ਨਿਹਾਲੁ ਨ ਹੋਰ ਸੁਮੰਗੀ ।
 ੬ਦਿਬ ਦੇਹ ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਹੋਇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਅੰਗ ਅੰਗੀ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਹਲੰਗੀ ॥੬॥

[ਖੜੁ=ਦੱਭ, ਘਾਹ ਚਾਰਾ । ਪਾਰਖੂ=ਪ੍ਰੀਖਯਕ, ਪਰਖਣ ਵਾਲਾ । ਸਹਲੰਗੀ=ਸਨਬੰਧੀ ।]

੧ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ (ਕਾਲੀਆਂ, ਪੀਲੀਆਂ, ਧੌਲੀਆਂ ਆਦਿ) ਗਊਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੱਭ ਜਾਂ ਘਾਹ ਖਾੜੇ ਦੁੱਧ ਇਕੋ ਰੰਗ ਦਾ (ਚਿੱਟਾ) ਹੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ੨ਬਨਾਸਪਤੀ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ (ਭਾਤਾਂ ਦੇ) ਬਿਰਖ ਹਨ, (ਪਰ ਕਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਭੀ ਬਹੁਤੇ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ) । ੩ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰੀਖਯਕ ਕੋਈ ਇਕ ਵਿਰਲਾ ਹੈ । ੪(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ) ਹੀਰਾ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵੇਧਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਚੰਗੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਿਖੇ (ਪ੍ਰੋਤੇ ਗਏ ਹਨ) । ੫(ਉਹ ਗਯਾਨਵਾਨ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਦਰ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਨਿਹਾਲ ਹੋਕੇ ਉਹ ਹੋਰ (ਕੁਝ ਪਦਾਰਥ) ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਦੇਹ ਅਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਿੱਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਥੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਪੂਰਣ ਦੇਖਦੇ ਹਨ । ੭ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ (ਸੱਚਾ) ਸਨਬੰਧੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਸੰਸਾਰਕ ਸਾਕ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹਨ ।

੧੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਧਾਰਨਾ] ।

੧ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪੰਚਸ਼ਬਦ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਏ ।
 ੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ* ਲਖਿ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਸੁਭਾਉ ਅਲਾਏ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ ਧੁਨਿ ਜਾਣੈ ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰੀ ਵਜਾਏ ।
 ੪ਅਕਥ ਕਥਾ ਵੀਚਾਰਕੈ ਉਸਤੁਤਿ ਨਿੰਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਏ ।
 ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਮਨ ਪਰਚਾਏ ।
 ੬ਜਾਇ ਮਿਲਨਿ ਗੁੜ ਕੀੜਿਆਂ ਰਖੈ ਰਖਣਹਾਰੁ ਲੁਕਾਏ ।
 ੭ਗੰਨਾ ਹੋਇ ਕੋਲੂ ਪੀੜਾਏ ॥੧੦॥

[ਅਲਾਏ=ਅਲਾਪ । ਧੁਨਿ=ਤਾਰ ।]

੧ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ) ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਤੱਤ, ਬਿੱਤ, ਘਨ, ਨਾਦ, ਸੁਖਰ ਦੀ ਥਾਂ) ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਹੀ) ਮੇਲਦ

*ਪਾ:-ਰਾਗ ਨਾਦ ਲਖ ਸ਼ਬਦ ।

†ਪਾ:-ਤੰਤ੍ਰ ।

ਹਨ। ੨(ਹੋਰ) ਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਨਾਦਾਂ ਦੇ (ਸੰਬਾਦ=) ਝਗੜੇ ਸਮਝਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਖਿਆ (ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ) ਕਰਦੇ ਅਰ ਅਲਾਪ (ਰਾਗ ਦਾ ਬੀ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਮੁਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਧੁਨਿ ਤਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੁਰ ਵਜੰਤੀ ਵਾਜੇ ਦੀ ਧੁਨਿ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੪ਉਹੋ ਹੀ ਉਸਤਤ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਅਕਥ ਕਥਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਓਹ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਕੇ (ਹਰੇਕ ਦਾ) ਮਨ ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਕੀੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕਾਵੇ ਲੋਕ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੭(ਉਹ ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਚ) ਗੰਨੇ ਵਾਂਗ (ਨਿਜ ਨੂੰ) ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਿਵ ਪੱਕ ਕੇ ਜੋ 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ' ਨਾਮ ਦੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਵਿਚੋਂ ਰੋਮ ਰੋਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਇਕ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ ਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਕਹੀਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਇਕ ਵਿਚ ਜਾਣੇ। ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੁੰ ਘੁੰ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਾਗ ਨਾਦ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਤ੍ਰ ਦੀ ਥਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਕਥਾ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤ ਦਾ ਵਰਜਣਾ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਗੰਨੇ ਵਾਂਗ ਕਲੇਸ਼ ਸਹਿ ਕੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਧਾਰਨਾ] ।

੧ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਹੋਇ ਭਵਰ ਲੈਵਾਸੁ ਲੁਭਾਵੈ ।
 ੨ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾਂ ਸੁਖਮਨਾ ਲੰਘਿ ਤਿਬੇਣੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਵੈ ।
 ੩ਸਾਹਿ ਸਾਹਿ ਮਨ ਪਵਣੁ ਲਿਵ ਸੋਹੰ ਹੰਸਾ ਜਪੈ ਜਪਾਵੈ ।
 ੪ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਲਿਵ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਅਵੇਸ ਮਚਾਵੈ ।
 ੫ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਵੈ ॥੧੧॥

[ਸੋਹੰ=ਉਹ ਮੈਂ ।

ਹੰਸਾ=ਮੈਂ ਉਹ।]

੧(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਦੇ ਰਸ ਪੁਰ ਭਵਰ ਹੋਕੇ ਵਾਸਨਾ ਵਿਖੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਇੜਾ ਆਦਿ ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ ਦੀ ਤਿਬੇਣੀ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ (ਤਿਆਗ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸਾਸ ਸਾਸ ਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਲਾਕੇ ਸੋਹੰ ਅਤੇ ਹੰਸਾ ਦਾ ਜਾਪੁ ਜਪਦੇ ਹਨ। (ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਇਸ ਜਾਪ ਨਾਲ ਡੁੱਬ ਚੱਲਿਆ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਏਹ ਮੰਤ੍ਰ ਸੋਜਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਜਾਪ ਵੇਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਰਖ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਸੋਹੰ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਵਾਂਗ 'ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ' ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਪਦਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾਮ ਹੈ)। ੪ਲਿਵ ਦਾ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਅਚਰਜ ਹੈ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਵਾਂਗ ਸੁਗੰਧ ਮਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੫ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਚਰਣ ਕਮਲ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਖੇ ਸਹਜ ਨਾਲ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਜਦ) ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਦੇਹ ਥੋਂ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਦ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੭(ਅਜਿਹੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਿਲਨ ਵਿਖੇ ਅਲਖ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਵਾਰ ੧੩ ਦੀ ਪੌੜੀ ੫ ਦੀ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋਰ ਬਣਨਗੇ, ੧, ੪, ੫, ੬, ੭, ਤੁਕਾਂ ਤਾਂ ਵਿਧਿ ਰੂਪ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰ ਕਰੇ, ਤੇ

ਦੂਜੀ ਤੀਜੀ ਇਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਲੰਘਿ-ਤਯਾਗ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ; ਅਰਥਾਤ-ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਵਿਚ ਆਵੇ, ਯਾ ਇਹ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਅਵਸਥਾ ਹਨ। ਪਿਰਮ ਰਸ ਯਥਾਰਥ ਹੈ।

੧੨. [ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਥਿ ਸਕਥ ਹਨਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ।
 ੨ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ।
 ੩ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਿ ਪੋਥੀਆ ਤਾਣ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਰਬਾਖ ਵਜਾਵੈ।
 ੪ਨਮਸਕਾਰ ਡੇਡਉਤ ਕਰਿ ਗੁਰ ਭਾਈ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈ।
 ੫ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮ ਦੀ ਹਥਹੁ ਦੇਰੈ ਭਲਾ ਮਨ ਵੈ।
 ੬ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸ ਹੋਇ ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਹਥੁ ਨ ਲਾਵੈ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੂਜਕੇ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ।
 ੮ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪ ਗਣਾਵੈ* ॥੧੨॥

[ਸਕਥ=ਸਫਲਾ।

ਪੀਹਣਾ=ਚੱਕੀ ਪੀਹਣੀ।

ਤਾਲ=ਕੈਂਸੀਆਂ।]

[ਵਿਰਤ=ਉਪਜੀਵਕਾ।

੧(ਜਿਹੜੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ (ਕਾਰ=) ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਪੱਖਾ ਝਲਦੇ, (ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਚੱਕੀ) ਪੀਹਦੇ, ਪਾਣੀ ਢੋਂਦੇ, ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ (ਮੁਖ ਵਿਚ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖਕੇ (ਵੰਡਦੇ,) ਕੈਂਸੀਆਂ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਆਦਿ ਵਜਾਏ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਫਲਵਕੜੀ ਪਾਉਂਦੇ। ੫ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੋਰਦੇ, ਹੱਥੋਂ (ਦਾਨ) ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ੬(ਚਰਣ ਰੂਪ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪਰਸਕੇ ਆਪ ਅਪਰਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਂ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਪੂਜਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਭੈ ਅਤੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੮ਆਪਾ ਭਾਉ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸਫਲ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਐਉਂ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-ਹੱਥ ਤਾਂ ਸਫਲ ਹਨ ਜਾਂ ਐਹ ਐਹ ਕੁਝ ਕਰਨ; ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਕਾਰਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ="ਹਥ ਪਰ ਸਕਯਥ ਹਥ ਲਗਹਿ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਯ।"

੧੩. [ਚਰਣ ਸਫਲਤਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੈਰ ਸਕਾਰਥੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਾਲ ਚਲੰਦੇ।
 ੨ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਜਾਨਿ ਚਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ।
 ੩ਧਾਵਨ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਨੋ ਖੋਜਿ ਲਹੰਦੇ।
 ੪ਦੁਬਿਧਾ ਪੰਥਿ ਨ ਧਾਵਨੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਰਹੰਦੇ।
 ੫ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ।
 ੬ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਪਰਦਖਣਾ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਰਾਜਿ ਕਰੰਦੇ।
 ੭ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚੈ ਪਰਚੰਦੇ ॥੧੩॥

[ਸਕਾਰਥੇ=ਸਫਲ।

ਦੁਬਿਧਾ=ਦੁਚਿਤੀ।

ਖੋਜਿ-ਢੰਡਕੇ।]

*ਪਾ:-ਲਖਾਵੈ।

੧(ਉਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੈਤ ਸਫਲ ਹਨ (ਜਿਹੜੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ (ਆਪ) ਚਲਦੇ (ਅਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ (ਸਬਦ ਸੁਣਨ ਲਈ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ੩ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ (ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਡਾ ਕਿਉ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਦੌੜਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁੰਡਕੇ ਲੱਭਦੇ ਹਨ । ੪ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਪੰਥਾਂ (ਅਨਮਤਾਂ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਜਿਹਾ: "ਦੁਬਿਧਾ ਨ ਪੜਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਹੋਰ ਨ ਪੂਜਉ ਮੜੈ ਮਸਾਣਿ ਨ ਜਾਈ") । ੫ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ 'ਬੰਦ' ਥੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੰਦੇ (=ਦਾਸ) ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਬੰਦੇ ਹਨ ("ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ") । ੬ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ) ਰਹੁਰੀਤਿ (ਯਾ ਪ੍ਰੀਤ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੇ ਪਰਚੇ (ਪ੍ਰੇਮ) ਵਿਖੇ ਪਰਚ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ—"ਚਰਣ ਤੇ ਪਰ ਸਕਯਥ ਚਰਨ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿਰਯ ।" । ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪੈਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਸਫਲ ਹਨ ।

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਪਰੋਪਕਾਰੀ] ।

- ੧ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ਹੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰੰਦੇ ।
- ੨ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕੀ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦੇ ।
- ੩ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣੰਦੇ ।
- ੪ਭੂਤ ਭਵਿਖਹੁ ਵਰਤਮਾਨ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਲਖ ਲਖੰਦੇ ।
- ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲੁ ਅਛਲੁ ਛਲੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਕਰਿ ਅਛਲੁ ਛਲੰਦੇ ।
- ੬ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਬੋਹਿਥੈ ਇਕਸ ਪਿਛੇ ਲਖ ਤਰੰਦੇ ।
- ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਮਿਲਨਿ ਹਸੰਦੇ ॥੧੪॥

[ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ।

ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ=ਜਿਸ]

[ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਲਖੇ ।

ਬੋਹਿਥੈ=ਜਹਾਜ ।]

੧(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ (ਗਿਆਨ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ (ਉਹ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ (ਜੋ) ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ; ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅੱਗੇ ਜਰਣ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੨ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਖ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ । ੩ਸਬਦ ਦੀ ਗਿਆਤ ਦੀ ਸਮਾਧਿ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ (ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ੪(ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਜੋ ਅਬਿਗਤ ਗਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੀ ਨਾ ਲਖ ਸਕੇ (ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕੀ) ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਯਥਾ:—"ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ" ਅਰਥਾਤ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖ-ਫਲ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਪ) ਛਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਅਛਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਗਤ ਵਛਲ (ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਦਯਾ) ਨਾਲ ਅਛਲ (ਜੋ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਛਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ਜਿਕੁਰ ਜਲ (ਸਾਗਰ) ਵਿਖੇ ਜਹਾਜ ਤਿਵੇਂ (ਭਵ=) ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਐਸੇ) ਇਕ ਪਿਛੇ ਲੱਖਾਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਲੋਕ ਸਦਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ,

੧੫. [ਘਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਹਿਣੀ] ।

੧ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਆਖੀਐ ਬਾਹਲੇ ਬਿਸੀਅਰੁ ਤਿਸੁ ਲਪਟਾਹੀ ।

੨ਪਾਰਸੁ ਅੰਦਰਿ ਪਥਰਾਂ ਪਥਰੁ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਨ ਜਾਹੀ ।
 ੩ਮਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਪਾਂ ਸਿਰੀਂ ਓਇ ਭਿ ਸਪਾਂ ਵਿਚਿ ਫਿਰਾਹੀ ।
 ੪ਲਹਰੀ ਅੰਦਰਿ ਹੰਸੁਲੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਖਾਹੀ ।
 ੫ਜਿਉ ਜਲ ਕਵਲ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਘਰਿਬਾਰੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਤਿਵਾਹੀ ।
 ੬ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਹੋਇ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਜੀਵਾਹੀ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਿਤੁ ਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹੀ ॥੧੫॥

[ਬਿਸੀਅਰ=ਜਹਿਰੀਲੇ ਸਪ ।

ਲਪਟਾਰੀ=ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ।]

੧ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਜੋ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਬਾਹਲੇ ਸੱਪ ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਤਮੋਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ) । ੨ਪਾਰਸ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਾਰਸ ਆਪ ਪੱਥਰ ਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ । ੩ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮਣੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬੀ ਸੱਪਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗੀ ਲੋਕ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ) । ੪ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੰਸ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀ ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਜਿਕੁਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਮਲ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਘਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬ਆਸਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੀ ਮਹਿਮਾ) ਕਿਸ ਮੁਖ ਨਾਲ ਸਲਾਹੀਏ ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ । ਜੈਸੇ ਕਿ-“ਕਬੀਰ ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥ ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ ਤ ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥” ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸਿੱਖ ਜਦਪਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਦਾ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ, ਅਰ ਸਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ।

੧੬. [ਸਤਿਗੁਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਉਸਤੁਤਿ] ।

੧ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੨ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਚਰਣਿ ਸਰਣਿ ਗੁਰਸਿਖ ਜੁ ਆਇਆ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗੁ ਚਲਾਇਆ ।
 ੪ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਧੰਨੁ ਮਸਤਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ ।
 ੫ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰਸਿਖ ਪਰਸਣਿ ਆਇਆ ।
 ੬ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਸਿਖ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਗੁਰੂ ਮੁਹਿ ਲਾਇਆ ।
 ੭ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਆਕਾਰ=ਸਰੂਪ । ਪਰਮਣਿ=ਛੂਹਨਾਂ, ਭਾਵ ਦੇਖਣਾ । ਮਾਰਗ=ਰਸਤਾ ।]

੧ਧੰਨ ਧੰਨ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।
 ੨ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਣਕੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਧੰਨੁ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਹ ਸੰਗ ਤੋਰਿਆ ਹੈ ।
 ੪ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਹਨ, ਧੰਨ ਉਹ ਮੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
 ੫ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਧੰਨੁ ਹੈ, ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ ਦੇਖਣ ਆਇਆ । ੬(ਜਿਸ) ਸਿੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮੁਹਿ ਲਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਮੰਤ੍ਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੭ਉਸ ਦੀ

ਦੁਰਬੁਧੀ ਤੇ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਮਾਣ—“ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੋ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਕਹੀਐ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣੀ ਜਾਇ ਪਇਆ ॥ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੋ ਗੁਰਸਿਖੁ ਕਹੀਐ ਜਿਨਿ ਹਰਿਨਾਮਾ ਮੁਖਿ ਰਾਮੁ ਕਹਿਆ ॥” [ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮ: ੪

੧੭. [ਸਫਲ ਸਮੇਂ] ।

੧ਧੰਨੁ ਪਲੁ ਚਸਾ ਘੜੀ ਪਹਰ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਥਿਤਿ ਸੁ ਵਾਰ ਸਭਾਗੇ ।
 ੨ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਦਿਹੁ ਰਾਤਿ ਹੈ ਪਖੁ ਮਾਹ ਰੁਤਿ ਸੰਮਤਿ ਜਾਗੇ ।
 ੩ਧੰਨੁ ਅਭੀਚ ਨਿਛਤੁ ਹੈ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਿਆਗੇ ।
 ੪ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੰਜੋਗੁ ਹੈ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਰਾਜ ਪਿਰਾਗੇ ।
 ੫ਗੁਰੁ ਦੁਆਰੇ ਆਇਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਗੇ ।
 ੬ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਅਨਭੈ ਪਿਰਮ ਪਿਰੀ ਅਨੁਰਾਗੇ ।
 ੭ਸਬਦਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧਸੰਗਿ ਅੰਗਿਅੰਗਿ ਇਕ ਰੰਗਿ ਸਮਾਗੇ ।
 ੮ਰਤਨ ਮਾਲ ਕਰਿ ਕਚੇ ਧਾਗੇ ॥੧੭॥

[ਪਲੁ=੬ ਸ੍ਰਾਸ ਦਾ ੧ ਪਲ । ਚਸਾ=ਛਿਨ ੬ ਸ੍ਰਾਸ ਦੀ । ੬੦ ਪਲ ਦੀ ੧ ਘੜੀ ।]

੮ ਘੜੀ ਦਾ ਇਕ ਪਹਿਰ । ੧੫ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ੧ ਪੱਖ । ਅਭੀਚ=ਅਭਿਜਿਤੁ ਨਿਛੱਤੁ ।]

੧ਧੰਨ ਉਹ ਪਲ, ਚਸਾ, ਘੜੀ, ਪਹਿਰ, ਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਥਿਤ, ਵਾਰ ਹਨ ।
 ੨ਧੰਨ ਧੰਨ ਦਿਹੁ, ਰਾਤ, ਪੱਖ, ਮਾਹ ਰੁਤਿ, ਸੰਮਤ (ਜਾਗੇ=) ਸੁਸ਼ਟ ਹਨ । ੩ ਧੰਨ ਉਹ ਅਭਿਜਿਤ ਨਿਛੱਤੁ ਹਨ ਜਦ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਗਏ । ੪ਧੰਨ ਧੰਨ ਉਹ ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਜਦ ੬੮ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਯਾਗ ਰੂਪ (ਗੁਰੂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਸੰਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆ ਕੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਵਿਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ । ੬ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਨੁਭਵ (ਖੁਲ੍ਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਨੁਰਾਗ (ਮਗਨਤਾ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੭ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧਿ ਲਾਕੇ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ (ਸਮਾਗੇ=) ਸਮਾ ਗਏ ਜੋ । ੮(ਉਹ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ=) ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ (ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਨੂੰ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

ਪ੍ਰਮਾਣ—“ਸਾ ਵੇਲਾ ਸੋ ਮੂਰਤੁ ਸਾ ਘੜੀ ਸੋ ਮੋਹਤੁ ਸਫਲੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਮੰਗ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥” ਸਫਲ ਸਮਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਕਾਰ ਛੁਟੇ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਲੱਭੇ ਤੇ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ ।

੧੮. [ਘਰਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋਈ ਜਪੁ ਜਾਪੈ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਖੀ ਦੇਖਣਾ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ ਧਰੈ ਆਪੁ ਆਪੈ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਨਣਾ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਪੰਚ ਸਬਦੁ ਗੁਰਸਬਿਦ ਅਲਾਪੈ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣੀ ਨਮਸਕਾਰੁ ਡੰਡਉਤਿ ਸਿਵਾਪੈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਪਰਦਖਣਾ ਪੂਰਨ ਪੰਰਤਾਪੈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਾਣਾ ਪੈਨਣਾ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਪਛਾਪੈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਵਣੁ ਸਮਾਧਿ ਹੈ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੈ ।
 ੮ਘਰਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਭਵ ਲੋਭ ਬਿਆਪੈ ।

੯ਪਾਰਿ ਪਏ ਲੰਘਿ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ ॥੧੮॥

[ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ=ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ।

ਪੂਰਨ ਪਰਤਾਪੈ=ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿੱਠਾ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਸੋ (ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ) ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਿਰਥਾ ਲਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੀ) ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ੪ਗੁਰਮੁਖ (ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ) ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਅਰ ਸਿਰ ਕਰਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਤੇ ਡੰਡੋਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫ਗੁਰਮੁਖ (ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ) ਰਸਤਾ ਤੁਰਕੇ (ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਦੱਖਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਖਾਣ, ਪਹਿਨਣ, ਜੋਗ, ਭੋਗ ਅਰ (ਸੰਜੋਗ=) ਮੇਲ ਦੀ ਵਿਧਿ (ਪਛਾਪੈ=) ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਮਰਿਯਾਦਾਂ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੋਣਾ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ (ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕੋਈ ਥਾਪ ਉਥਾਪ (ਭੰਨ ਘੜ, ਸੰਕਲਪ) ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ ਹੈ। ੮ਘਰਬਾਰੀ (ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਖੇ ਹੀ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਭ ਦੀ ਲਹਿਰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ। ੯ਵਰ ਅਰ ਸਰਾਪ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ :-“ਅੰਜਲ ਗਤ ਕਰ ਸੁਮਨ ਜਿਮ ਸਮ ਸੁਗੰਧ ਕਰ ਦੋਇ” ਜਿਕੁਰ ਫੁੱਲ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀ ਬਰਾਬਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਅਰ ਔਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ)।

੧੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਧਾਰਨਾ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਧਿਆਨ ਮੂਲੁ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਜਾਣੈ।

੨ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸਿਮਰਣੁ ਪਰਵਾਣੈ।

੩ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸੁ ਪੂਜਾ ਮੂਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸ ਮਾਣੈ।

੪ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਅੰਤਰਿ ਆਣੈ।

੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਚਲਣੁ ਭਾਣੈ।

੬ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਉਣ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।

੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਸਿਵਾਣੈ ॥੧੯॥

[ਵੀਹ ਇਕੀਹ=ਗਿਣਤੀਆਂ। ਜੀਵ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਵਾਚਕ ਭਾਵ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਧਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਇਸ) ਮੂਰਤ ਨੂੰ (ਗੁਰਮੁਖ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੨(ਅਰ) ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ, (ਇਹ) ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਸਿਮਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਕਰੰਦ ਰਸ (ਵਿਚ) ਮਗਨ ਹੋਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੂਲ ਜਾਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ੪ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ (ਸੁਰਤ=) ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ (ਮਨ) ਅੰਦਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮਾਰਗ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਬੋਂ) ਅਗੰਮ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਰਕੇ ਅਚਲ ਹੋਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ। ੬ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ ਬੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਇਸ) ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਨੂੰ ਕੌਣ ਆਖ ਸਕੇ। ੭ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ-ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ-ਦੇ ਅਗੰਮ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ ਸੁਖਮਨੀ:- “ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ ॥” ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਗਤੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।

੨੦. [ਮਨਮੁਖ ਗਤੀ]।

੧ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਏ ਦੀਗੁਲੀ ਗੱਲ ਬੰਧੈ ਜਲੁ ਉਚਾ ਆਵੈ।

੨ਘੁਘੁ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਚਕਈ ਚੰਦੁ ਨ ਡਿਠਾ ਭਾਵੈ ।
 ੩ਸਿੰਮਲ ਬਿਰਖੁ ਨ ਸਫਲੁ ਹੋਇ ਚੰਦਨਿ ਵਾਸੁ ਨ ਵਾਂਸਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੪ਸੱਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਤੁੰਮੇ ਦਾ ਕਉੜਤੁ ਨ ਜਾਵੈ ।
 ੫ਜਿਉ ਥਣਿ ਚੰਬੜਿ ਚਿਚੜੀ ਲੋਹੁ ਪੀਐ ਦੁਧੁ ਨ ਖਾਵੈ ।
 ੬ਸਭ ਅਵਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਵਸਨਿ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਵਗੁਣ ਨੋ ਧਾਵੈ ।
 ੭ਥੋਮ ਨ ਵਾਸੁ ਕਥੂਰੀ ਆਵੈ ॥੨੦॥੬॥

[ਢੀਂਗੁਲੀ=ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੰਤੂ । ਘੁਘੁ=ਉੱਲੂ । ਸੁਝ=ਸੂਰਜ । ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ ।]

੧(ਲੋਕ ਢੀਂਗੁਲੀ=) ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੰਤੂ ਦਾ ਗਲਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਉੱਚਾ ਆਵੇ, (ਭਾਵ ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਨਿਉਂਦੀ, ਧੱਕੋ ਧੱਕੀ ਨਿਵਾਈਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਨਮੁਖ ਆਪ ਨਹੀਂ ਨੀਉਂਦਾ) । ੨ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ, ਚਕਵੀ ਨੂੰ ਚੰਦਮਾ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ । ੩ਸਿੰਬਲ ਦੇ ਬਿਛ ਨੂੰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਵਾਂਸ ਵਿਖੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੀ । (ਯਥਾ:-“ਕਬੀਰ ਬਾਸੁ ਬਡਾਈ ਬੂਡਿਆ ਇਉਂ ਮਤ ਡੂਬਹ ਕੋਇ ॥ ਚੰਦਨ ਕੈ ਨਿਕਟੇ ਬਸੈ ਬਾਸੁ ਸੁਗੰਧ ਨ ਹੋਇ”) । ੪ਸੱਪ ਅਤੇ ਤੁੰਮੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਦੁਧ ਨਾਲ ਪਾਲੀਏ (ਪਰੰਤੂ ਸੱਪ ਦੀ ਵਿਖ ਤੇ) ਤੁੰਮੇ ਦੀ ਕਉੜਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਦੀ । ੫(ਗਉ ਦੇ) ਥਣ ਕੋਲ ਚਮਚਿਚੜ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ, ਲਹੂ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ । ੬(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਹਨ (ਈਸ਼ੂਰ ਦੇ) ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਸੀਂ ਅਵਗੁਣਾਂ ਵਲ ਦੌੜਦੇ ਹਾਂ । ੭ਜਿਕੁਰ ਥੋਮ ਵਿਖੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (ਤਿਹਾ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਮੋਮ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-“ਕਬੀਰ ਪਾਪੀ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਵਈ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਨ ਸੁਹਾਇ ॥ ਮਾਖੀ ਚੰਦਨੁ ਪਰਹਰੈ ਜਹ ਬਿਗੰਧ ਤਹ ਜਾਇ” । ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਨਾ ਸੋਰਨ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ।

--o--

ਵਾਰ ੭.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਨ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡ ਵਸਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁਗਣਾਇਆ ।
 ੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਭੇ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਿ ਸਧਾਇ ਸਾਧੁ ਸਦਵਾਇਆ ।
 ੪ਚਹੁ ਵਰਣਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ ।
 ੫ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭ ਕਿਹੁ ਸਚੁ ਨਾਉ ਗੁਰਮੰਤੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੬ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਮੰਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੁ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੧॥

[ਸਾਧਿ=ਸਿੱਧੀ।

ਸਧਾਇ=ਸਾਧਕੇ।]

[ਸਾਧੂ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾ ਪਰੋਪਕਾਰੀ

ਓਰੈ=ਉਰੇ, ਆਸਰੇ ਵਿਚ, ਅੰਦਰ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਸੱਚੇ ਪਾਤਸਾਹ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਵਸਾਇਆ ("ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਜਹ ਸਾਧ ਪਗ ਧਰਹਿ")। ੨(ਉਸ ਵਿਖੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਕੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਆਪਨਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦੇ। ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ (ਸਾਧੂ=) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਦਵਾਇਆ। ੪ਚਹੁ ਵਰਣਾਂ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ) ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫ਸੱਚ ਤੋਂ ਸਭ ਕਿਛੁ ਉਰੇ ਹੈ (ਸੱਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੈ) ਇਸ ਲਈ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਕਰਾਇਆ। ੬(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਭ ਕੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ ਸੋਈ ਸੱਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸਬਦ ਦੀ ਗਜ਼ਾਤ ਦੀ (ਲਿਵ=) ਸਮਾਧੀ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਆਪ ਤਰਦਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਸੱਚ ਤੇ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਗਿਣਤੀ ਦੋ ਦੀ ਚੱਲਣੀ ਹੈ, ਇਥੇ ੧ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਜੋ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਭ ਕਿਛੁ ਨੀਵਾਂ ਹੈ।

੨ [ਦੋ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਮਹਿਮਾਂ]।

੧ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਨੋ ਸਾਧਿਕੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦਿਹੁ ਰਾਤਿ ਸਧਾਏ।

੨ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਾਧੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਲੰਘਾਏ।

੩ਜਨਮ ਮਰਣ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤੁ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਨਿਵਾਏ।

੪ਰਾਜ ਜੋਗ ਜਿਣਿ ਵਸਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਰਹਾਏ।

੫ਵਸਗਤਿ ਕੀਤੀ ਨੀਂਦ ਭੂਖ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਜਿਣਿ ਘਰਿ ਆਏ।

੬ਉਸਤੁਤਿ ਨਿੰਦਾ ਸਾਧਿਕੈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਸਬਾਏ।

੭ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਸਦਾਏ ॥੨॥

[ਸਧਾਏ=ਸਾਧ ਲੀਤੇ। ਸਾਧਿ ਸੰਜੋਗ=ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ।]

[ਵਸਗਤਿ=ਵਸ ਕੀਤੀ। ਪੈਖਾਕ=ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਸਤੋ ਤਮੋਂ ਸਾਧ ਕਰਕੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਹ ਸਭ ਪਰ ਬਲੀ ਹਨ)। ੨ਦੁਖ ਸੁਖ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ, ਹਰਖ ਸੋਗ, ਨਰਕ ਸੁਰਗ, ਪੁੰਨ ਪਾਪ (ਸਭ ਤੋਂ) ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। ੩ਜਨਮ ਮਰਣ ਥੋਂ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ, ਭਲੇ ਬੁਰੇ (ਸਭ) ਨਿਵਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੪ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਸਾਧ ਸੰਜੋਗ ਅਰਥਾਤ) ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਜੋਗ ਥੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ੫ਨੀਂਦ ਭੂਖ ਸਾਰੀ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਜਿੱਤਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ੬ਉਸਤੁਤ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਸਭ ਦੇ ਸਾਝੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੭(ਸਭ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਆਪ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਯਥਾ:-"ਫਰੀਦਾ ਖਾਕੁ ਨ ਨਿੰਦੀਐ ਖਾਕੁ ਜੇਡੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜੀਵਦਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਤਲੈ ਮੋਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਇ ॥" ਸਾਰੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁੰਦਾਤੀਤ ਹਨ। ਦੁਖ, ਸੁਖ, ਹਰਖ ਸੋਗ, ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੁੰਦ (ਜੋੜੇ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਹਨ।

੩. [ਤਿੰਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗੁਰਮੁਖ] ।

^੧ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਲੰਘਾਏ ।
^੨ਭੂਹ ਭਵਿਖਹੁ ਵਰਤਮਾਨੁ ਆਦਿ ਮਧਿ ਜਿਣਿ ਅੰਤਿ ਸਿਧਾਏ ।
^੩ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਿ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਜਿਣਿਆਏ ।
^੪ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਸਾਧਿ ਸੁਰਗ ਮਿਰਤ ਪਾਤਾਲ ਨਿਵਾਏ ।
^੫ਉਤਮੁ ਮਧਮ ਨੀਚ ਸਾਧਿ ਬਾਲਕ ਜੋਬਨ ਬਿਰਧਿ ਜਿਣਾਏ ।
 ਓਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਲੰਘਿ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਨਾਏ ।
^੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਮਨਿ ਇਕ ਧਿਆਏ ॥੩॥

[ਲੋਕ ਵੇਦ=ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਵੇਦ ਯਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੇਦ, ਲੋਕੋਕਤੀ । ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ।
 [ਸਿਧਾਏ=ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ । ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ=ਪ੍ਰਯਾਗ, ਭਾਵ ਸਹਜ । ਸਰਬ]
 [ਸੁੰਮਣੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਸਰਬ ਸਾਧਨਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਯਥਾਰਥ ।

^੧(ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਸ਼ਿਵ ਤਿੰਨ (ਦੇਵਤੇ) ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਗੁਣ, ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ (ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ) ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। ^੨ਬੀਤ ਗਿਆ ਸਮਾਂ, ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ, ਹੁਣ ਦਾ ਸਮਾਂ (ਤਿੰਨੇ ਅਤੇ) ਆਦਿ, ਮੱਧ, ਅੰਤ (ਤਿੰਨਾਂ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਜਿੱਤਕੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਤੇ ਕਾਲ ਰਹਤ ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਰਹਤ ਹੋ ਕੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ)। ^੩ਮਨ, ਬਚਨ, ਸਰੀਰ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ (ਤਿੰਨੇ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)। ਜੰਮਣ, ਮਰਨ, ਜੀਉਣ, ਜਿੱਤਕੇ (ਤਿੰਨੇ ਦਸ਼ਾ ਲੰਘਕੇ ਯਥਾਰਥ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ^੪ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ, ਉਪਾਧਿ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ, ਪਾਤਾਲ (ਤਿੰਨ) ਨਿਵਾ ਦਿਤੇ (ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ) ਹਨ। ^੫ਉਤਮ, ਮੱਧਮ, ਨੀਚ (ਤਿੰਨਾਂ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਸਾਧਕੇ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ) ਬਾਲਕ, ਜੋਬਨ, ਬਿਰਧ (ਤਿੰਨ ਉਮਰਾਂ) ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਆਏ ਹਨ (ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਫਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਕ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹੇ ਹਨ)। ਓਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ, ਸੁਖਮਨਾ (ਪ੍ਰਣਾਯਾਮ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ) ਦੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਲੰਘਕੇ (ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ) ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ^੬ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਤ੍ਰਿਕੁਟੀਆਂ ਜਿੱਤਕੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਦੁੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।

੪. [ਚੌਕੜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਗੁਰਮੁਖ] ।

^੧ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸਾਧਿਕੈ ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ।
^੨ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਚਾਰਿ ਜੁਗ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਵੇਦ ਵਖਾਣੀ ।
^੩ਧਰਮ ਅਰਥੁ ਕਾਮੁ ਮੋਖੁ ਜਿਣਿ ਰਜ ਤਮ ਸਤ ਗੁਣ ਤੁਰੀਆ ਰਾਣੀ ।
^੪ਸੁਕਾਦਿਕ ਆਸ੍ਰਮ ਉਲੰਘਿ ਚਾਰਿ ਵੀਰ ਵਸਗਤਿ ਕਰਿ ਆਣੀ ।
^੫ਚਉਪੜਿ ਜਿਉ ਚਉਸਾਰ ਮਾਰਿ ਜੋੜਾ ਹੋਇ ਨ ਕੋਇ ਰਵਾਣੀ ।
^੬ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਤੰਬੋਲ ਰਸ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਇਕ ਰੰਗ ਨੀਸਾਣੀ ।
^੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੪॥

[ਬਾਣੀ=ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ । ਚਉਸਾਰ=ਬਾਜੀ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ । ਰਵਾਣੀ=ਮਾਰਨਾ ।]

^੧ਅੰਡਜ; ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ (ਚਾਰੇ) ਖਾਣੀਆਂ, (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮੱਧਮਾਂ, ਬੈਖਰੀ

ਚਾਰੇ) ਬਾਣੀਆਂ ਸਾਧ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਚਹੁੰ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਵਾਗਵਣ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਤੇ ਚਹੁੰ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਆਏ)। ੨ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ (ਦਿਸਾ), ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਜੋ ਕਹੀਏ ਹਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ)। ੩ਧਰਮ; ਅਰਥ, ਕਾਮ ਮੁਕਤੀ (ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ) ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਰਜ, ਤਮ, ਸਤ (ਤਿੰਨੇ) ਗੁਣ (ਅਤੇ) ਤੁਰੀਆ ਰਾਣੀ (ਭੀ ਜਿੱਤੀ ਹੈ)। ੪ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ ਨੂੰ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਚਾਰ ਵੀਰ (ਹਨਵੰਤ, ਨਰਸਿੰਘ, ਭੈਰੋਂ ਬੀਰ, ਲੰਕੁੜਾ ਬੀਰ ਅਥਵਾ ਚਾਰ ਭਿਰਾਉ ਰਾਮ, ਲਛਮਨ, ਭਰਤ, ਸ਼ਤ੍ਰਘਨ ਨੂੰ) ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੫ਚੌਪੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਜਿੱਤਕੇ ਜੋੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਵਾਣਦਾ (ਭਾਵ ਜੋੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਯੋਗੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਅਜਿੱਤ ਹਨ)। ੬ਤੰਬੋਲ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗ ਹਨ, ਜਦ ਉਹ ਰਸ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ) ਰੂਪ ਹੋਏ ਤਦ ਬਹੁਰੰਗੀ ਥੋਂ ਇਕ ਰੰਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਗਏ; (ਗੱਲ ਕੀ ਕੱਥ, ਚੂਨਾ, ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ, ਚਾਰ ਜਾਤ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਰੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ)। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ (ਸਦਾ) ਨਿਰਬਾਣ (ਪਦ ਵਿਚ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਚੌਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਿਜ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ ਹਨ, ਗਿਣਤੀਓਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਵੀਹ ਇਕੀਹੇ ਲੰਘਣਾ, ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਹੋਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਾਰ ਮਾਨੋਂ ਟੀਕਾ ਹੈ।

੫. [ਪੰਚ ਘਰ ਸੰਖਯਾ ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਉਲੰਘਿ ਪਇਆਣਾ ।
 ੨ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਲੰਘਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਹਾਣਾ ।
 ੩ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸੁਗ੍ਰੰਥ* ਪੰਚ ਪਰਵਾਣਾ ।
 ੪ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਚਾਚਰੀ ਉਨਮਨ ਲੰਘਿ ਅਗੋਚਰ ਬਾਣਾ ।
 ੫ਪੰਚਾਇਣ ਪਰਮੇਸਰੋ ਪੰਥ ਸਬਦ ਘਨਘੋਰ ਨੀਸਾਣਾ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਚ ਭੂ ਆਤਮਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੁਹਾਣਾ ।
 ੭ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਨ ਸਾਵਣ ਜਾਣਾ ॥੫॥

[ਪਇਆਣਾ=ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੁ=ਵੈਰ। ਵਿਹਾਣਾ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।]

[ਅਰਥ ਸੁਗ੍ਰੰਥ=ਸੁੰਦਰ ਅਰਥ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਧੀਰਜ। ਘਨਘੋਰ-ਧੁਨਿ।]

੧ਜਲ ਵਾਯੂ, ਅਗਨੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੨ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਭੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੩ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ, ਧਰਮ ਅਰ ਧੀਰਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਏ ਹਨ। ੪(ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਮੁੱਦਾਂ ਹਨ, ਇਕ ਖੇਚਰ=)ਸ੍ਰਾਸ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ, (ਦੂਜੀ ਭੂਚਰ=) ਸ੍ਰਾਸ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉ, (ਤੀਜੀ ਚਾਚਰੀ=) ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰ, (ਚੌਥੀ ਉਨਮਨ=)ਅਰਥਾਤ ਤੁਰੀਆ ਪਦ, (ਪੰਜਵੀਂ ਅਗੋਚਰ=) ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ (ਬਾਣਾ=) ਇਸਥਿਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੫(ਪੰਚ=) ਸੰਤਾਂ ਵਿਖੇ ਜਿਸ

*ਪਾ:-ਗਰਦ।

ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ (ਆਯਨ=) ਘਰ ਹੈ, ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ (ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ) ਦੀ ਘਨ ਘੋਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਪ ਦੀ ਪਰਾ ਪਸੰਤੀ ਮਧਮਾ ਬੈਖਰੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਘਨ ਘੋਰਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ)। ੬ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪੰਚ ਭੂਤਾਂ (ਦੀ ਸਤੋ ਅੰਸ ਦਾ) (ਆਤਮ=) ਨਾਮ ਅੰਤਹਕਰਣ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਸਾਧ ਲੀਤਾ (ਭਾਵ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸੋਭਨੀਕ ਹੋਏ ਹਨ। ੭ ਸਹਿਜ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ (ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਗੋਣਤੀ ਕਰਕੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. [ਛੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾਂ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਸਾਧੈ ਗੁਰਮਤੀ।
 ੨ ਛਿਅ ਰਸ ਰਸਨਾ ਸਾਧਿਕੈ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀ ਭਾਇ ਭਗਤੀ।
 ੩ ਛਿਅ ਚਿਰਜੀਵੀ ਛਿਅ ਜਤੀ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤਿ ਛਿਅ ਸਾਥਿ ਜੁਗਤੀ।
 ੪ ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰ ਛਿਅ ਕਰਮਜਿਣਿ ਛਿਅ ਗੁਰਾਂਗੁਰ ਸੁਰਤਿਨਿਰਤੀ।
 ੫ ਛਿਅ ਵਰਤਾਰ ਸਾਧਿਕੈ ਛਿਅ ਛਕ ਛਤੀ ਪਵਣ ਪਰੱਤੀ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਰਤੀ ॥੬॥

[ਭਾਇ ਭਗਤੀ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ। ਸੁਰਤਿ ਨਿਰਤੀ=ਪ੍ਰੀਤ ਇਕ ਰਸ। ਵਰਤਾਰੇ=ਉਰਮੀਆਂ।]

[ਪਵਣ ਪਰੱਤੀ=ਮਨ ਦਾ ਉਲਟਣਾ, ਅਥਵਾ ਸੂਆਂ ਦਾ ਉਲਟਾਉਣਾ।

੧ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ (ਬਸੰਤ, ਗ੍ਰੀਖਮ ਪਾਵਸ, ਸਿਸਰ, ਸਰਦ, ਹੇਮੰਤ) ਵਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ) ਨਾਲ ਛੀ ਦਰਸਨ (ਸਾਂਖ, ਨਯਾਯ, ਯੋਗ, ਉਤਰ ਮੀਮਾਂਸਾ, ਪੂਰਵ ਮੀਮਾਂਸਾ, ਵੇਦਾਂਤ) ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੨ ਜੀਭ ਦੇ ਛੇ ਰਸ (ਖੱਟਾ, ਮਿੱਠਾ, ਕਸੈਂਦਾ, ਕੌੜਾ, ਤਿੱਖਾ, ਸਲੂਣਾ) ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਛੇ ਰਾਗ (ਭੈਰੋਂ, ਮਾਲਕੋਸ, ਹਿੰਡੋਲ, ਦੀਪਕ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ, ਮੇਘ ਰਾਗ ਅਤੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਛਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਟਰਾਣੀਆਂ) ਰਾਗਣੀਆਂ (ਉਸ ਦੀ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਗ ਪਾਕੇ ਭਾਇ ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩ ਛੀ ਚਿਰਜੀਵੀ (ਜਾਂ ਕਾਕਭਸੰਤ ਤੇ ਲੋਮਸ ਆਦਿ ਰਿਖੀ), ਛੀ ਜਤੀ (ਹਨੂਮਾਨ, ਲਛਮਨ, ਗੋਰਖ, ਆਦਿ ਭੀ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਛੇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤ ਭੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ)। ੪ ਛੀ ਸਾਸਤ੍ਰ, ਛੀ ਕਰਮ (ਜਪ, ਹੋਮ, ਸੰਧਯਾ, ਸਨਾਨ, ਅਤਿਥਿ ਪੂਜਾ, ਦੇਵ ਅਰਚਾ) ਜਿੱਤਕੇ (ਛੀਆਂ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ=) ਅਰਥਾਤ ਛੀ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰੀਤ ਇਕ ਰਸ ਲਗਾਈ ਹੈ। ੫ ਛੀ ਵਰਤਾਰੇ ਯੋਗ ਦੋ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਛੀ ਛਕੇ ਛਤੀ (ਪਖੰਡਾਂ ਵਲੋਂ) ਪਵਨ ਪਰਤਾ ਲਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਛੀ ਛੀ ਪਖੰਡ ਹਨ ਉਧਰੋਂ ਮਨ ਪੌਣ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਉਰਮੀਆਂ=ਜਾਯਤੇ, ਸਥੀਯਤੇ, ਵਰਧਤੇ, ਪ੍ਰਣਮਤੇ, ਖੀਯਤੇ, ਵਿਨਸਤੇ ਸਾਧ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਛੇ ਚੱਕ੍ਰ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ 'ਚਕ੍ਰ' ਸ਼ਬਦ-ਮੂਲ, ਨਾਭੀ, ਰਿਦਾ ਕੰਠ, ਤਾਲੂ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ)। ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੀ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਣੀਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਸੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੭. [ਸਪਤ ਸੰਖਯਾ ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਉਲੰਘਿਆ ਦੀਪ ਸਤ ਇਕ ਦੀਪਕ ਬਲਿਆ।

੨ਸਤ ਸੂਤ ਇਕ ਸੂਤਿ ਕਰਿ ਸਤੇ ਪੁਰੀਆ ਲੰਘਿ ਉਛਲਿਆ।
 ੩ਸਤੀ ਸਤੀ ਜਿਣਿ ਸਪਤ ਰਿਖਿ ਸਤਿ ਸੁਰਾ ਜਿਣਿਅਟਲੁ ਨ ਟਲਿਆ।
 ੪ਸਤੇ ਸੀਵਾ ਸਾਧਿਕੈ ਸਤੀ ਸੀਵੀ ਸੁਫਲਿਓ ਫਲਿਆ।
 ੫ਸਤ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਸਤ ਵਸਿਗਤਿ ਕਰ ਉਪਰੇਰੈ ਚਲਿਆ।
 ੬ਸਤੇ ਧਾਰੀ ਲੰਘਿਕੈ ਭੈਰਉ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਦਲਮਲਿਆ।
 ੭ਸਤੇ ਰੋਹਣਿ ਸਤਿ ਵਾਰ ਸਤਿ ਸੁਹਾਗਣਿ ਸਾਧ ਨ ਢਲਿਆ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਖਲਿਆ ॥੭॥

[ਉਲੰਘਿਆ=ਟੱਪ ਗਿਆ।

ਉਛਲਿਆ=ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖ) ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਾਂ (ਖਾਰੀ ੧, ਖੀਰ ੨, ਦੁਧਿ ੩, ਮਧੁ ੪, ਇਖ ੫, ਰਸ ਜਲ ੬, ਘ੍ਰਿਤ ੭,) ਨੂੰ ਟੱਪ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਨਾਵਟੀ ਢਕੌਂਸਲਿਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ), ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖ ਕਰਨੀ ਦਾ) ਇਕ (ਗਿਆਨ ਉਜਯਾਰੇ ਦਾ) ਦੀਵਾ ਬਲ ਪਿਆ ਹੈ। ੨(ਘਰ ਦੇ) ਸੱਤਾਂ ਸੂਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੂਤ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਈਸ਼ੂਰ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ) ਸੱਤ ਪੁਰੀਆਂ (ਧੂ, ਸ਼ਿਵ, ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਥੋਂ ਲੰਘ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। ੪ਸਤ ਸਤੀ, (ਹਰੀ ਚੰਦ ੧, ਦਸ਼ਰਥ ੨, ਧਰਮ ਪੁਤ੍ਰ ੩, ਰਾਮ ੪, ਪਰਸਰਾਮ ੫, ਬਲਰਾਮ ੬, ਸ਼ੈਵੀ ੭,) ਜਿੱਤਕੇ ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ (ਸਾ ੧, ਰੇ ੨, ਗਾ ੩, ਮਾ ੪, ਪਾ ੫, ਧਾ ੬ ਨੀ ੭) ਅਤੇ ਸਪਤ ਰਿਖੀ (ਅਤ੍ਰੀ, ਪੁਲਹ ਪੁਲਸਤ ਆਦਿ) ਜਿੱਤਕੇ ਅਟੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਰੇ) ਨਹੀਂ ਟਲਿਆ (ਹਾਰਿਆ)। (ਭਾਵ ਸਤੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ, ਸੱਤ ਰਿਖੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਹੈ, ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ)। ੪ਸੱਤ ਭੂਮਕਾ (ਸੁਭ ਇੱਛਾ, ਸੁਵਿਚਰਨਾ ਆਦਿ) ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਸੱਤਾਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ (ਗਿਆਨ, ਵੈਰਾਗ) ਫਲਾਂ ਕਰਕੇ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੫ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ (ਭੂਰ ੧, ਭਵਰ ੨, ਸੂਰ ੩, ਅੰਤਰਿਖ ੪, ਜਨ ੫, ਤਪ ੬, ਸਤ ੭) ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪਤਾਲ (ਅਤਲ, ਵਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਰਸਾਤਲ ਆਦਿਕ) ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਭੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਪਦਵੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਨਿਰਵਾਸ ਹੋਕੇ ਇਕ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ੬ਸੱਤਾਂ ਧਾਰਾਂ (ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ) ਲੰਘਕੇ ਭੈਰਵ ਆਦ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਸਭ ਦਲ ਮਲ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। ੭ਸੱਤ ਰੋਹਣੀਆਂ, ਸੱਤ ਵਾਰ (ਸੱਤ ਦਿਨ ਯਾ ਸੱਤ ਗਰੋਹ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਮੰਗਲ, ਬੁਧਿ ਸ਼ਨੀ ਆਦਿ) (ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ) ਸੱਤ ਸੁਹਾਗਣਾਂ (ਸੱਤ ਰਿਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ) ਆਦਿ (ਕਿਸੇ ਭੈ ਭਰਮ ਵਿਚ) ਸਾਧੂ (ਗੁਰਮੁਖ) ਨਹੀਂ ਹਾਰਦਾ। ੮ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਸਭ ਪਰ ਫਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਸੱਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਦਾ, ਨਾ ਡਰਦਾ; ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਖੜਾ ਅਚਾਹ ਹੋਇਆ ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਟੁਰਦਾ ਹੈ।

੮. [ਅਸ਼ਟ ਸੰਖਯਾ ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਅਠੈ ਸਿਧੀ ਸਾਧਿਕੈ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਫਲਾਈ।

੨ਅਸਟ ਕੁਲੀ ਬਿਖੁ ਸਾਧਨਾ ਸਿਮਰਣਿ ਸੇਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।

੩ਮਣ ਹੁਇ ਅਠ ਪੈਸੇਰੀਆ ਪੰਜੂ ਅਠੈ ਚਾਲੀਹ ਭਾਈ।

੪ਜਿਉ ਚਰਖਾ ਅਨੁ ਖੁੰਭੀਆ ਇਕਤੁ ਸੂਤ ਰਹੈ ਲਿਵਲਾਈ।
 ੫ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਅਸਟਾਂਗੁ ਜੋਗੁ ਚਾਵਲ ਰਤੀ ਮਾਸਾ ਰਾਈ।
 ੬ਅਠ ਕਾਠਾ ਮਨੁ ਵਸ ਕਰਿ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰਾਈ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੮ ॥

[ਸਾਧਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਣ ਹਾਰੇ, ਜਗਜਾਸੂ।

ਬਿਖ=ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ, ਭਾਵ ਸਰਾਪ।]

[ਸ਼ੇਖ=ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ।

ਅਠਕਾਠਾ=ਕਠੋਰ, ਚਰਖਾ।]

੧ਅੱਠ ਸਿੱਧੀਆਂ (ਅਣਮਾ ੧, ਮਹਿਮਾਂ ੨, ਗਰਿਮਤਾ ੩, ਲਘਿਮਾ ੪, ਪ੍ਰਾਪਤਿ ੫, ਪ੍ਰਾਕਾਮ ੬, ਵਸਿਤਾ ੭, ਈਸ਼ਤਾ ੮) ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਸਾਧਕਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸਮਾਧਿ ਫੈਲਾਈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਇਆ)। ੨ਅੱਠ ਕੁਲਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੇਖਨਾਗ ਨੇ ਸਾਧ ਲੀਤੀਆਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕੀਮਤ (ਉਸ ਭੀ) ਨਾ ਪਾਈ। ੩ਮਣ ਅੱਠਾਂ ਪੰਜੇਰੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਠ ਪਾਂਜੇ ਚਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਮਣ ਤੋਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਨ=ਹਿਰਦੇ ਵਲ ਹੈ, ਪੰਜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਤੇ ਉਪਰ ਮਨ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਤ ਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪੰਜ ਸਤੋ ਅੰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰਜ ਤਮ ਸਤ ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਸੋ ਪੰਜ ਦੇਹ ਤੇ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹੈ, ਉਧਰ ੮ × ੫=੪੦ ਸੇਰਾਂ ਦਾ ਮਣ ਹੈ)। ੪ਜਿੱਕੁਰ ਚਰਖੇ ਵਿਚ ਅੱਠ ਫੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਚਾਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਾਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ) ਉਹ ਇਕ ਸੂਤ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲਿਵ (ਅਰਥਾਤ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤਾਰ) ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਓਹ ਮਾਹਲ ਦੇ ਜੋਰ ਭੋਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਕਰ ਹੀ ਦੇਹ ਰੂਪ ਚਰਖਾ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਚਾਰ ਮਾਤਾ ਤੇ ਚਾਰ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ)। ੫ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਦਾ (ਦਿਨ ਰਾਤ,) ਅੱਠਾਂ ਅੰਗਾਂ (ਯਮ, ਨਿਯਮ, ਆਸਣ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਪ੍ਰਤਯਾਹਾਰ, ਧਾਰਨਾ, ਧਿਆਨ, ਸਮਾਧੀ) ਦਾ ਯੋਗ, (ਅੱਠ) ਰਾਈ (ਦਾ ੧ ਚਾਉਲ, ਅੱਠ) ਚਾਉਲ ਦੀ (੧ ਰੱਤੀ, ਅਠ) ਰਤੀ (ਦਾ ੧) ਮਾਸਾ (ਤਥਾ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਣਦਾ ਹੈ)। ੬ਕਠੋਰ ਮਨ (ਯਾ ਚਰਖੇ ਸਰੀਖੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਮਨ) ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। (ਮਨ ਭੀ ਅੱਠਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ੫ ਭੂਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋ ਅੰਸ਼ ਤੇ ੩ ਰਜੋ ਤਮੋ ਸਤੋ ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹੈ, ਐਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਤ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਇਕ ਲਿਵ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ)। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਅਕੱਥ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕੈਸੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਸਲ ਪਾਸੇ ਜੋੜ ਲਿਆ ਹੈ।

੯. [ਨਵ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਨਥਿ ਚਲਾਏ ਨਵੈ ਨਾਥਿ ਨਾਥਾਂ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸਹਾਈ।
 ੨ਨਉਨਿਧਾਨੁ ਫੁਰਮਾਨਵਿਚਿਪਰਸ ਨਿਧਾਨ ਗਿਆਨ ਗੁਰ ਭਾਈ।
 ੩ਨਉਭਗਤੀ ਨਉਭਗਤਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿਲਿਵਲਾਈ।
 ੪ਨਉ ਗ੍ਰਿਹ ਸਾਧ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚਿ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ।
 ੫ਨਉਖੰਡਸਾਧ ਅਖੰਡਹੋਇਨਉ ਦੁਆਰਿਲੰਘਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਈ।
 ੬ਨਉ ਅੰਗ ਨੀਲ ਅਨੀਲਹੋਇ ਨਉਕੁਲ ਨਿਗ੍ਰਹ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ ॥ ੯ ॥

[ਅਨਾਥ=ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾਥ (ਮਾਲਕ) ਨਹੀਂ, ਨਿਮਾਣੇ ।]
[ਗੁਰਭਾਈ=ਸੰਗੀ । ਨੀਲ ਅਨੀਲ=ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਅਨਗਿਣਤ ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਨੌਂ ਨਾਥ (ਗੋਰਖ, ਝੰਗਰ, ਭੰਗਰ ਆਦਿਕ) ਨੱਥਕੇ (ਹੁਕਮ ਵਿਚ) ਤੋਰੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਾਥ ਨਿਮਾਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਸਹਾਈ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ (ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਨ, ਪਰਮ ਨਿਧਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ (ਅਪਰੋਖ) ਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ੩ਨੌਂ ਭਗਤੀ (ਸੁਵਣ, ਕੀਰਤਨ ਆਦਿਕ ਤਾਂ) ਨੌਂ ਭਗਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ (ਦਸਵੀਂ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਛੱਡੀ ਹੈ। ੪ਨੌਂ ਗ੍ਰਹ (ਅਥਵਾ ੯ ਗਲਕਾਂ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਆਦਿ) ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ (ਇਹ) ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ੫ਨਉ ਖੰਡਾਂ (ਧਰਤੀ) ਨੂੰ* ਜਿੱਤਕੇ ਆਪ ਅਖੰਡ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਨੌਂ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਣਤ ਹੈ, (ਨਉ ਕੁਲ ਨਿਗ੍ਰਹ=) ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਅਲਖ ਫਲ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਨਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨੌਂ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਤੁਕ ਛੇਵੀਂ ਵਿਚ ਕਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਨਵਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੌਂ ਅੰਗ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਣੋਂ ਤਦ ਘਟਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਦੂਣੀ ਅਠਾਰਾਂ, ਆਠਾ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਨੌਂ ਤੇਆਂ ਸਤਾਈ, ਜਾਤਾ ਆਇਆ ਅਖੀਰ ਨੌਂ ਦਾਹੇ ਨੱਬੇ ਅਖੀਰ ਸੂਨ ਆਯਾ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਏਂ ਅੰਗ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੁੜਕੇ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਨਾਯਾਂ ਅਖੀਰ ਪਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਅੰਤ ਸੂਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਖੀਰ ਫੋਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਉਸ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ।

੧੦. [ਦਸ ਸੰਖਯਾ ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਵ ਧਰਿ ਸਚ ਨਾਵ ਵਿਣੁ ਨਾਵ ਗਣਾਇਆ ।

੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੩ਤੀਰਥਪੁਰਖ ਸੰਜੋਗਵਿਚਿ ਦਸ ਪੁਰਖੀਂ ਗੁਰਪੁਰਬਿ ਨ ਪਾਇਆ ।

੪ਇਕਮਨ ਇਕ ਨ ਚੇਤਿਓਸਾਧ ਸੰਗਤਿਵਿਣੁ ਦਰਦਿਸਿ ਧਾਇਆ ।

੫ਦਸ ਦਰਿਆਂ ਦਸ ਅਸੁਮੇਧ ਖਾਇ ਅਮੇਧ ਨਖੇਧਿ ਕਰਾਇਆ ।

੬ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਸ ਵਾਸ ਕਰਿ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ ।

੭ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀ ਖਾਇਆ ॥ ੧੦ ॥

[ਪੁਰਬ=ਮਹਾਤਮ । ਅਸੁਮੇਧ=ਯੱਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।]

*ਮਨਿ ਜੀਤੋ ਜਗੁ ਜੀਤ ।

[ਅਮੇਧ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਭਾਵ ਗੋਮਾਸ।]

੧ਸੰਨਯਾਸੀਆਂ ਨੇ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਸੁਰਸੂਤੀ ਆਦਿ) ਦਸ ਨਾਉਂ ਰਖਾਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬੋਂ ਬਾਝ (ਬਿਰਥਾ ਹੀ ਆਪਣਾ) ਨਾਮ ਗਿਣਾਇਆ (ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ) । ੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ (ਮੱਛ, ਕੱਛ, ਵੈਰਾਹ ਆਦਿ ਦੇ) ਸਰੂਪ (ਬੀ ਬਣੇ ਪਰ) ਏਕੰਕਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਲਖ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਲਖਾਇਆ । ੩ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬ (ਅਰਥਾਤ ਮਹਾਤਮ) ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ (ਵਿਸਾਖੀ ੧, ਮਾਘੀ ੨, ਦਿਵਾਲੀ ੩, ਦੁਸਹਿਰਾ ੪, ਟੁਕੜੀ ੫, ਨਿਮਾਣੀ ੬, ਦੁਆਦਸੀ ੭, ਵਿਤੀਪਾਤ ੮, ਵੈਧਿੰਤ ੯, ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ੧੦) ਨੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, (ਭਾਵ ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਸੰਸਾਰਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ੪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਮਨ ਕਰਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਧਿਆਇਆ ਉਹ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ । ੫ਦਸ ਦਹੇ* (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦਸ ਯੱਗ (ਅਸੂਮੇਧ ੧, ਗਜਮੇਧ ੨, ਗੋਮੇਧ ੩, ਅਜ ੪, ਨਰ ੫, ਰਾਜਸ ੬, ਬ੍ਰਹਮ ਯੱਗ ੭, ਅਨਜਗ ੮, ਹੇਤੂ ੯, ਚਾਤ੍ਰ ੧੦) ਅਮੇਧ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਨਿਖੇਧ ਕਰ ਦਿਤੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਹਿੰਸਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮ ਭਰਮ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਹੀ ਯੱਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਯੱਗ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਨਖਿੱਧ ਹੋ ਗਏ । ੬(ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (੫ ਗਿਆਨ ਤੇ ੫ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ) ਵੱਸ ਕਰਕੇ (ਯਾਰੂਵਾਂ ਮਨ) ਬਾਹਰ ਸੁਖੀ ਹਟਾਕੇ ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੭ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੧੧.[ਏਕਾਦਸ਼ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ] ।

- ੧ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਇਕਾਦਸੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਤੁਪਤਿਬ੍ਰਤਿਭਾਇਆ ।
- ੨ਗਿਆਰਹ ਰੁਦ੍ਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਵਿਚਿ ਪਲ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ ।
- ੩ਗਿਆਰਹ ਕਸ ਗਿਆਰਹ ਕਸੇ ਕਸਿ ਕਸਵੱਟੀ ਕਸ ਕਸਾਇਆ ।
- ੪ਗਿਆਰਹ ਗੁਣ ਫੈਲਾਉ ਕਰਿ ਚਕ ਪਕਾਈ ਅਘੜਘੜਾਇਆ ।
- ੫ਗਿਆਰਹ ਦਾਉ ਚੜ੍ਹਾਉ ਕਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਇਆ ।
- ੬ਗਿਆਰਹਗੋੜਾ ਸਿਖੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ ।
- ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਵਸਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ=ਪਤੀ ਵਿਚ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ, ਅਡੋਲ ਨਿਸ਼ਚਯ ।]
 [ਰੁਦ੍ਰ=ਸ਼ਿਵ । ਸਮੁਦ੍ਰ=ਸੰਸਾਰ । ਕਸਿ=ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ । ਕਸਾਇਆ=ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ ।]
 [ਗੋੜਾ=ਗੋੜਕੇ, ਭਾਵ ਰੱਬ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ।]

੧ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਨਿਸ਼ਚਯ ਜੋ ਭਾਇਆ ਹੈ ਈਹੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕਾਦਸੀ ਬ੍ਰਤ ਹੈ । (ਭਾਵ ਯਥਾ ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ-‘ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਸੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਏਕ ਟੇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਨਿਵਾਰੀ ਹੈ’) । ੨ਯਾਰਾਂ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਵਿਖੇ (ਈਸ਼ੂਰ ਦੇ) ਇਕ ਪਲ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ੩(ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਯਾਰੂਵਾਂ ਮਨ)

*ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਹਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਕਈ ਹਿੰਸਾ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਰੋਂਦੇ ਪਿੱਟਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਜਾਰਾਂ ਹੀ ਕਸ ਲੀਤੇ ਅਰ ੧੧ ਹੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ) ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ, (ਭਗਤੀ ਦੀ) ਕਸਵੱਟੀ ਪੁਰ ਕਸ ਲਾਕੇ (ਮਨ ਕੰਚਨ ਨੂੰ) ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੪ਯਾਰਾਂ ਗੁਣੇ ਫੈਲਾਕੇ ਕੱਚੇ ਅਘੜ ਮਨ ਨੂੰ ਘੜ ਘੜ ਕੇ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਗਿਣੀਏ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਅੰਗ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਏਕੇ ਤੇ ਯਾਰਾਂ ਦੂਣੇ ਬਾਈ ਦੇ ਦੋ ਦੂਏ, ਇੱਕਰ ਯਾਰਾਂ ਤੀਆ ਤੇਤੀ ਦੇ ਦੋ ਤੀਏ, ਯਾਰਾਂ ਚੌਕਾ ੪੪ ਦੇ ਦੋ ਚੌਕੇ, ਯਾਰਾਂ ਨਾਉਂ ੯੯ ਦੇ ਦੋ ਨਾਏਂ, ਫੇਰ ਅਖੀਰ ਸੂਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਕੱਚੇ ਮਨ ਦੀ ਜੋ ਇਕ ਤੋਂ ਬਣਕੇ ਦੂਈ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਏਕੇ ਹੋਕੇ ਦੂਈ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਵਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਅਸਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪੀ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਰੂਪੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਦਿਤਾ, ਤਦ ਇਸ ਦਾ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਵਾਧਾ ਹੋਕੇ ਘਾਟਾ ਕਿਤੇ ਨ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧ ਸਾਧ ਕੇ ਅਸਾਂ ਏਸ ਨੂੰ ਪਕਾ ਲਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਟਿਕਾਣੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਿਆਂ ਅੰਤਲਾ ਅੰਗ ਵਧਦਾ ਹੈ ਏਹ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਰੀਤਿ ਹੈ। ਦੁਰਜਨ ਦੀ ਰੀਤ ੯ ਅੰਗ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੁਣੇਂ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅੰਗ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੫ਯਾਰਾਂ ਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਸਤਿ ੧, ਸੰਤੋਖ ੨, ਦਯਾ ੩, ਧਰਮ ੪, ਧੀਰਜ ੫, ਸਮ ੬, ਦਮ ੭, ਉਪਰਤਿ ੮, ਤਤਿੱਖਯਾ ੯, ਸ਼ਰਧਾ ੧੦, ਸਮਾਧਾਨਤਾ ੧੧) ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ ਦੂਜਾ-ਭਾਉ, ਜੋ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਸੀ, ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੬ਗੁਜਾਰਾਂ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਸਦਵਾਇਆ। (ਅ) ਯਾਰਾਂ (ਅਰਥਾਤ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ੧ ਮਨ) ਨੂੰ ਗੇੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਸੁਣ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਗੁਜਾਰਾਂ ਗੁਣੇ ਦਾ ਵਾਧੇ ਵਾਲਾ ਗੇੜ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸਦਾ ਵਾਧੇ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਿਆ)। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

੧੨. [ਦ੍ਰਾਦਸ਼ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਸਧਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ ।

੨ਸੂਰਜ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਸਸੀਅਰੁ ਇਕਤੁ ਮਾਹਿ ਫਿਰਾਇਆ ।

੩ਬਾਰਹ ਸੋਲਹ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਸਸੀਅਰ ਅੰਦਰ ਸੂਰ ਸਮਾਇਆ ।

੪ਬਾਰਹ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਇਕੈਗੁਰਮੁਖਿ ਤਿਲਕੁਨੀਸਾਣਿ ਚੜਾਇਆ ।

੫ਬਾਰਹ ਰਾਸੀ ਸਾਧਿਕੈ ਸਚਿ ਰਾਸਿ ਰਹਰਾਸਿ ਲੁਭਾਇਆ ।

੬ਬਾਰਹ ਵੰਨੀ ਹੋਇਕੈ ਬਾਰਹ ਮਾਸੇ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ ।

੭ਪਾਰਸ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿ ਕਰਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਸਧਾਇਕੈ=ਜਿੱਤਕੇ। ਗਾਡੀ ਰਾਹ=ਸੌਖਾ ਰਾਹ। ਸਸੀਅਰੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ।]

[ਬਾਰਹ=੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧਿ। ਸੋਲਹ=੧੦ ਪ੍ਰਾਣ, ੫ ਤੱਤ, ੧ ਮਨ।]

੧(ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਜਿੱਤਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਤੋਰਿਆ ਹੈ। ੨ਸੂਰਜ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ

ਵਿਚ (ਧਰਤ ਦੇ ਗਿਰਦ ਫਿਰਦਾ ਹੈ), ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ (ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਸੂਰਜ ਤੋਂ

ਭਾਵ ਤਮੋ ਰਜੋ ਗੁਣ ਹੈ, ਤਮੋ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਸਾਧਨਾਂ ੧੨ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਸਤੋ ੧ ਵਿਚ

ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਤੋਂ ਗੁਣ ਹੈ)। ੩ਬਾਰਾਂ (੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ, ਬੁਧਿ) ਸੋਲਾਂ (ਪ੍ਰਾਣ ੧੦,

*ਪਾ:-ਬਾਰਹ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿ ਕਰਾਇਆ ॥

ਤਤ ਪ, ਤੇ ੧ ਮਨ-) ਮਿਲਕੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇਆ । (ਭਾਵ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਯਥਾ—"ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ") । ੪(ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨੀਸਾਣ (=ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਥਵਾ ਉੱਜਲਤਾ) ਦਾ ਤਿਲਕ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ । ੫ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ (ਮੇਖ, ਬ੍ਰਿਖ; ਮਿਥਨ ਆਦਿ) ਜਿੱਤਕੇ ਸੱਚੀ ਰਾਸ (ਹਰਿ ਧਨ) ਦੀ ਰਾਹ ਰਸਮ ਕੀਤੀ (ਅਥਵਾ ਰਹਿਰਾਸ ਦੀ ਸੱਚੀ ਰਾਸਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ) ੬ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਸੋਨਾ ਹੋ ਕੇ (ਪੂਰੇ) ੧੨ ਮਾਸੇ ਦਾ ਤੋਲਾ ਤੁਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਮਨ, ਬੁਧਿ) ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ । ੭(ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਪਰਸ ਕੇ ਆਪ ਭੀ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੩. [ਤ੍ਰਯੋਦਸ਼ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ] ।

- ੧ ਤੇਰਹ ਤਾਲ ਅਉਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਤਪ ਤਾਲ ਪੁਰਾਇਆ ।
- ੨ ਤੇਰਹ ਰਤਨ ਅਕਾਰਥੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਰਤਨੁ ਧਨੁ ਪਾਇਆ ।
- ੩ ਤੇਰਹ ਪਦਕਰਿ ਜਗ ਵਿਚਿ ਪਿਤਰ ਕਰਮਕਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ।
- ੪ ਲਖ ਲਖ ਜਗ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਚਰਣੋਦਕ ਪੀਆਇਆ ।
- ੫ ਜਗ ਭੋਗ ਨਈਵੇਦ ਲਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਖਿ ਇਕੁ ਦਾਣਾ ਪਾਇਆ ।
- ੬ ਗੁਰ ਭਾਈ ਸੰਤੁਸਟੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ।
- ੭ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲ ਛਲਾਇਆ ॥੧੩॥

[ਅਉਰਿਆ=ਘੱਟ ।]

੧(ਰਾਗ ਦੇ) ੧੩ ਤਾਲ ਘੱਟ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਦਾ ਤਾਲ ਪੂਰਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਹੀ ਯੋਗੀ ਹਨ) । ੨ ਤੇਰਾਂ ਰਤਨ* ਬਿਅਰਥ ਹਨ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਤਨ (ਇਕ ਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ) ਧਨ ਪਾਇਆ ਹੈ । ੩ ਜੱਗ ਵਿਚ ਪਿਤਰ ਕਰਮ (ਆਦਿ) ਤੇਰਾਂ ਪਦ (ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਕਰਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀਆਂ ਨੇ) ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਪਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਜੱਗਜ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । (ਪ੍ਰਮਾਣ-ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੁਖਮਨੀ—"ਚਰਨ ਸਾਧਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ" ॥) ੫ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਾਣਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਜੱਗਾਂ, ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਠਾਕਰਾਂ ਦੇ ਨੈਵੇਦਾਂ (ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਫਲ ਹੈ) । ੬ ਗੁਰ ਭਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਚੱਖਦੇ ਹਨ । ੭ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾਇਆ ਹੈ । (ਭਾਲ ਉਹ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਭੀ ਮੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ) ।

੧੪. [੧੪-੧੫-੧੬ ਦੀ ਗਿਣਤੀ-ਗੁਰਮੁਖ] ।

- ੧ ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸਾਧਿਕੈ ਗੁਰਮਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ।
- ੨ ਚਉਦਹ ਭਵਣ ਉਲੰਘਿਕੈ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨੇਹੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ।
- ੩ ਪੰਦ੍ਰਹ ਥਿਤੀ ਪਖੁ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸੁਕਲ ਦੁਇ ਪੱਖ ਨੀਸਾਣੀ ।
- ੪ ਸੋਲਹ ਸਾਰ ਸੰਘਾਰੁ ਕਰਿ ਜੋੜਾ ਜੁੜਿਆ ਨਿਰਭਉ ਜਾਣੀ ।

*ਲੱਛਮੀ ੧, ਰੰਭਾ ੨, ਵੇਦ ੩, ਵਿਖ ੪, ਸੁਰਾ ੫, ਸੁਧਾ ੬, ਦੁਮ ੭, ਬਾਜ ੮, ਸੰਖ ੯, ਧਨੁਖ ੧੦, ਗੋ ੧੧, ਗਜ ੧੨, ਮਣਿ ੧੩, ਦ੍ਰਿਜਰਾਜ ੧੪ । ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੪ ਰਤਨਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਵਿਖ' ਰਤਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ੧੩ ਰਤਨ ਕਹੇ ਹਨ ।

੫ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਣੋ ਸਸਿ ਘਰਿ ਸੂਰਜੁ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ ।
 ੬ਨਾਰਿ ਸੋਲਹ ਸੀਗਾਰ ਕਰਿ ਸੇਜ ਭਤਾਰ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਮਾਣੀ ।
 ੭ਸਿਵ ਤੈ ਸਕਤਿ ਸਤਾਰਹ ਵਾਣੀ ॥੧੪॥

[ਨਿਰਬਾਣੀ=ਨਿਰਬੰਧਨ ਹੋਏ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ=ਕਾਲਾ । ਸੁਕਲ=ਚਿੱਟਾ । ਸਾਰ=ਨਰਦਾਂ ।]

੧ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਯਾ ਜਿੱਤਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਏ ਹਨ । ੨ਚੌਦਾਂ ਭਵਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਅਰ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ । ੩ਇਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਥਿਤਾਂ ਹਨ (ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ) ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ, (ਇਕ) ਸੁਕਲ (ਦੂਜਾ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ । ੪ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਜਦ ਜੋੜਾ ਹੋਇਆ (ਤਦ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੇ) ਭਉ ਥੋਂ ਰਹੇ । (ਭਾਵ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਦ ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਥੋਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ) ੫ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ ਸੰਪੂਰਣ ਜਦ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਦਿਨੋ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ) (ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ=) ਹਾਣਤਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਦੂਜੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤੇਜ ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ) । ੬(ਜਗਤਸੂਰੂਪ) ਇਸਤੀ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਸੋਲਾਂ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ (ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ) ਸੇਜਾ ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ-ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੭ਸਿਵ ਤੇ ਸਕਤਿ ਦੀਆਂ ਸਤਾਰਾਂ ਵਾਣੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਕਤੀ ਅਰਥਾਤ ਮਾਯਾ ਦੀਆਂ ੧੬ ਕਲਾਂ ਹਨ, ੧੦ ਪ੍ਰਾਣ, ੫ ਤੱਤ, ੧ ਮਨ=੧੬ । ਤੇ ਸਿਵ ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਕਲਾ ਜਿਥੇ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ੧੭ ਇਉਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਿਵ ਸਕਤੀਆਂ ਹਨ)

੧੫. [੧੮ ਤੋਂ ੩੪ ਤੱਕ ਸੰਖਯਾ] ।

੧ਗੋਤ ਅਠਾਰਹ ਸੋਧਿਕੈ ਪੜੈ ਪੁਰਾਨ ਅਠਾਰਹ ਭਾਈ ।
 ੨ਉਨੀ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਲੰਘਿ ਬਾਈ ਉਮਰੇ ਸਾਧਿ ਨਿਵਾਈ ।
 ੩ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਲੁਟਾਇਕੈ ਤੇਈ ਚੌਵੀ ਪੰਜੀਹ ਪਾਈ ।
 ੪ਛਬੀ ਜੋੜਿ ਸਤਾਈਹਾਂ ਆਇ ਅਠਾਈਹ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ ।
 ੫ਉਲੰਘਿ ਉਣਤੀਹ ਤੀਹ ਸਾਧ ਲੰਘਿ ਇਕਤੀਹ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੁਲਖਣ ਬਤੀਹੇ ਤੇਤੀਹ ਪ੍ਰ ਚਉਫੇਰ ਫਿਰਾਹੀ ।
 ੭ਚਉਤੀਹ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਲਖਾਈ ॥੧੫॥

[ਗੋਤ=ਵਰਣ । ਉਨੀ=੧੮ ਵਰਨ ਉਨੀਵਾਂ ਮਨਮੁਖ ।]

[ਵੀਹ-ਤਿਨਬੀਸੀਆਂ, ਅਥਵਾ ਵੀਹਵਿਸਵੇ ਪੂਰਾ । ਉਮਰੇ-ਸੂਬੇ ।]

੧ਅਠਾਰਾਂ ਵਰਣ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਸੂਦ੍ਰ, ਵੈਸ਼ ਤੇ ੬ ਅਨਲੋਮ, ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖੱਤ੍ਰੀਯ ੧, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੈਸ਼ੀਯ ੨, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ੍ਰੀਯ ੩, ਖੱਤ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ੀਯ ੪, ਖੱਤ੍ਰੀ ਸੂਦ੍ਰੀਯ ੫, ਵੈਸ਼ ਸੂਦ੍ਰੀਯ ੬, ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਲੋਮ ਅਰਥਾਤ ਉਲਟਾ ਵਰਣ ਜਿਹਾ ਸੂਦ੍ਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਯ ੧, ਸੂਦ੍ਰ ਖੱਤ੍ਰੀਯ ੨, ਸੂਦ੍ਰ ਵੈਸ਼ੀਯ ੩, ਵੈਸ਼ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਯ ੪, ਵੈਸ਼ ਖੱਤ੍ਰੀਯ ੫, ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਯ ੬, 'ਗੋਲ' ਕੁਆਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ 'ਗੰਡ' ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਸੋਧਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨(ਪੁਨ:) ਸਾਧ ਲੋਕ 'ਉਨੀ' (ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਨੌਂ ਖੰਡ, ਅਥਵਾ ੧੮ ਵਰਣ ਤੇ ਉਨੀਵਾਂ ਮਨਮੁਖ, ਅਥਵਾ ਏਕਮ ਦਹਮ ਆਦਿ ੧੬ ਸੰਖਯਾ ਤੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ) 'ਵੀਹ' (ਤਿੰਨ ਬੀਸੀਆਂ) 'ਇਕੀਹ' (ਇੱਕੀ ਪੁਰੀਆਂ) ਲੰਘਕੇ ਬਾਈ (ਧਾਰ ਪਹਾੜ ਦੇ) ਉਮਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਨਿਵਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਸਭ ਸੰਤਾਂ ਦੇ

ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ^੩ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਅਨਗਿਣਤ ਲੁਟਾ ਕੇ (ਭਾਵ ਸਭ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਤੇਈ ਚੌਵੀ ਅਤੇ ਪੰਝੀ (ਤੀਕ ਜਿਤਨੀਆਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀਆਂ ਹਨ ਸਾਰੀਆਂ) ਪਾਲੀਤੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਤਿਕਾਲ ਗਯਾਤਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।) ^੪ਛੱਬੀ (ਅਠਾਰਾਂ ਪਰਬ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ੮ ਵਯਾਕਰਣ) ਜੋੜਕੇ 'ਸਤਾਈ' (ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ ਜਾਂ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ) ਅਠਾਈਵਾਂ (ਅਨੁਰਾਧਾ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਦਾ) ਮੇਲ ਮੇਲਕੇ (ਅਠਾਈ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਜਿੱਤਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਜੋਤਸ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ^੫ਉਨੱਤੀਆਂ (ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਤੀਹਾਂ (ਦਿਨਾਂ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ) ਸਾਧਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ) ਇਕੱਤੀਹ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ^੬ਬੱਤੀ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਤੇਤੀ (ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ) ਪ੍ਰ (ਸੰਤ ਦੀ) ਪਰਕ੍ਰਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ^੭(ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਚੌਤੀ (ਸੰਖਯਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਬੀ) ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹਨ, (ਪ੍ਰਵ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਟੱਲ ਹਨ। ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਹੋਰ ਸੰਖਯਾ ਦੇ ਤਾਂ ਇਕਾਈ ਦਹਾਈ ਤੋਂ ਸੰਖ ਤੱਕ ੧੯ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਸੰਤ ਚੌਤੀ ਦਰਜਿਆਂ ਥੋਂ ਬੀ ਅਲੇਖ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਏਸ ਸਾਰੀ ਗੋਣਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਅਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੋਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ ਗੁਰਮੁਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਇਕ ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਕੇ ਅਲੇਖ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

੧੬. [ਈਸ਼ਰੋਪਮਾ]।

^੧ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ।

^੨ਰੂਪ ਅਨੂਪੁ ਅਚਰਜੁ ਹੈ ਦਰਸਨ ਦਿਸ਼ਟਿ ਅਗੋਚਰ ਭਾਈ।

^੩ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਤੋਲਨ ਤੁਲਾਧਾਰ ਨ ਸਮਾਈ।

^੪ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਬਾਹਰਾ ਥਕੈ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਈ।

^੫ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਅਗੋਚਰਾ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸਾਧਿ ਸੋਝੀ ਥਕਿ ਪਾਈ।

^੬ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਹੈ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤਿ ਛਾਈ।

^੭ਵਡਾ ਆਪਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ । ਤੋਲਨ=ਤੋਲਨਾ, ਪਸਾਰਾ । ਤੁਲਾਧਾਰ=ਤੱਕੜੀ ।]

[ਕਥਨੀ=ਕਥਾ । ਬਦਨੀ=ਕਵੀਸ਼ਰੀ । ਛਾਈ=ਸਥਿਤੀ ।]

^੧(ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਲੇਖਾ (ਉਸ ਦਾ) ਅਲੇਖ ਹੈ, ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ^੨ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਨੂਪਮ (ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ) ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦਰਸਨ (ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਅਰ ਜਗਯਾਸੂ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦਿਸ਼ਟੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਗੋਚਰੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ^੩(ਉਸ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ (ਇੱਡਾ ਜਗਤ ਦਾ) ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੋਲਣਾ (ਬੁੱਧੀ ਦੀ) ਤੱਕੜੀ ਪੁਰ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ ("ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ")। ^੪ਕਥਨੀ (ਕਥਾ ਤੇ) ਬਦਨੀ (ਕਵੀਸ਼ਰੀਆਂ) ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਲੋਕ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰ ਕਰਕੇ) ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ; (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾ ਰਖੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ-) ^੫ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਮ ਦੇ ਗੋਚਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਤ, ਬੁਧੀ, ਸਾਧਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸੋਝੀ (ਥਕ ਪਾਹੀ=) ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ^੬(ਨਾਲੇ ਉਹ) ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਹੈ ਪਰ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ) ਇਸਥਿਤੀ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਛੱਡਕੇ ਕੇਵਲ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ। ^੭ਆਪ ਭੀ ਵੱਡਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ) ਸੋਝਾ ਦਾ ਭੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ] ।

੧ ਵਣ ਵਣ ਵਿਚਿ ਵਣਾਸਪਤਿ ਰਹੈ ਉਜਾੜਿ ਅੰਦਰਿ ਅਵਸਾਰੀ ।
 ੨ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਆਂਜਨਿ ਬੂਟੀਆ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਬਾਗ ਲਾਇ ਸਵਾਰੀ ।
 ੩ ਸਿੰਜਿ ਸਿੰਜਿ ਬਿਰਖ ਵਡੀਰੀਅਨਿ ਸਾਰਿ ਸਮੁਲਿ ਕਰਨ ਵੀਚਾਰੀ ।
 ੪ ਹੋਇ ਸਫਲ ਰੁਤਿ ਆਈਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਭਾਰੀ ।
 ੫ ਬਿਰਖਹੁ ਸਾਉ ਨ ਆਵਈ ਫਲ ਵਿਚਿ ਸਾਉ ਸੁਗੰਧਿ ਸੰਜਾਰੀ ।
 ੬ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਤੁ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ।
 ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ ॥੧੭॥

[ਅਵਸਾਰੀ=ਬੇ ਮਲੂਮ ।

ਆਂਜਨ=ਲਿਆਉਂਦੇ ।]

[ਸਾਉ=ਸ੍ਰਾਦ ।

ਸੰਜਾਰੀ=ਮਿਲੀ ਹੋਈ ।]

੧ ਉਜਾੜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਣਾਂ ਵਣਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਬਹੁਤੇ ਦਰਖਤਾਂ) ਵਿਚ ਕਈ ਬੇਮਲੂਮ ਬਨਾਸਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੨ (ਮਾਲੀ ਲੋਕ) ਚੁਣ ਚੁਣਕੇ ਬੂਟੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਪਾਤਸਾਹੀ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ । ੩ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੇਕੇ ਬਿਰਛ ਵੱਡੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਸਾਰ ਸਮੁਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ ਜਦ ਰੁਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਰੀ ਫਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ ਬਿਰਖ ਤੋਂ ਸ੍ਰਾਦ (ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ (ਪਰੰਤੂ) ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰਾਦ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੬ (ਤਿਵੇਂ) ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਥੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿੱਕੁਰ ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬਿਛ ਦੇ ਫਲ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮ ਸ੍ਰਾਦ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ) । ੭ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹਨ (ਆਤਮ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਨਿਰਗੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧੮. [ਅੰਬਰ ਵਰਣਨ] ।

੧ ਅੰਬਰੁ ਨਦਰੀ ਆਂਵਦਾ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ।
 ੨ ਉਚਾ ਕੇਵਡੁ ਆਖੀਐ ਸੁੰਨ ਸਰੂਪ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੩ ਲੈਨਿ ਉਡਾਰੀ ਪੰਖਣੁ ਅਨਲ ਮਨਲ ਉਡਿ ਖਬਰਿ ਨ ਆਣੈ ।
 ੪ ਓੜਕੁ ਮੂਲਿ ਨ ਲਭਈ ਸਭੇ ਹੋਇ ਫਿਰਨਿ ਹੀਰਾਣੈ ।
 ੫ ਲਖ ਅਗਾਸ ਨ ਅਪੜਨਿ ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੈ ।
 ੬ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਾਸਾ ਨਿਰਬਾਣੈ ।
 ੭ ਮੁਰਦਾ ਹੁਇ ਮੁਰੀਦ ਸਿਵਾਣੈ ॥੧੮॥

[ਅੰਬਰ=ਆਕਾਸ ।

ਅਨਲ ਮਨਲ=ਕਲਪਿਤ ਪੰਡੀ ।]

[ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ।

ਨਿਰਬਾਣੈ=ਇਕ ਰਸ ।]

੧ ਆਕਾਸ ਨਦਰੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈ (ਇਹ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ

-ਉੱਚਾ ਕਿੱਡਾ ਕੂ ਕਹੀਏ (ਉਹ ਤਾਂ) ਸੁੰਨ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਨਿਰਾਵੈਰ ਦੁਬਜ਼ ਹੈ) ਕੌਣ ਕਹਿ* ਸਕੇ। ੩ਪੰਡੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਨਲ ਮਨਲ (ਪੰਡੀ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ) ਉਹ ਬੀ ਉਡਕੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਖਦਾ। ੪ਉਸ ਦਾ ਓੜਕ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਸਾਰੇ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੫ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ। ੬ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਇਕ ਰਸ ਨਿਵਾਸ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਹੈ। ੭ਪਰੰਤੂ ਜੋ ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਰਹੇ (ਭਾਵ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਉਸ ਅਲਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਲਖੇਗਾ।

ਭਾਵ-ਆਕਾਸ਼ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਬੀ ਹੈ ਕਿੰਨਾ ਕੂ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਜਾਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਜਦ ਇਕ ਦੁਬਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਦਿਸਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਯਾਪਕ ਤੇ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਤੁੱਛ ਹਨ-ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਵੇ? ਬੁਧਿ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਖਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਲੋ ਜਿਥੇ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਦਰਿ ਸੂਰਜ ਸੁਝੈ।

੨ਸੂਰਜ ਕਵਲੁ ਪਰੀਤ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਬੁਝੈ।

੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਵਰੁ ਗੁਣ ਗੁਝੈ।

੪ਕਿਰਖਿ ਬਿਰਖੁ ਹੋਇ ਸਫਲੁ ਫਲ ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਨ ਖੁਝੈ।

੫ਅਫਲ ਸਫਲ ਸਮਦਰਸ ਹੋਇ ਮੋਹੁ ਨ ਧੋਹੁ ਨ ਦੁਬਿਧਾ ਲੁਝੈ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਭੁਗਤਿ ਕਰਿ ਦੁਝੈ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਹਜਿ ਸਮੁਝੈ ॥੧੯॥

[ਸੁਝੈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਬੁਝੈ=ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਗੁਝੈ=ਗੁੜੇ।]

੧ਗੁਰੂ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਇਕ) ਸੂਰਜ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। ੨(ਜਿੱਕੁਰ) ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਕਮਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਭੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ (ਯਥਾ :- 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ'), ਗੁੜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰ (ਸਬਦ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ) ਵਰਸਦੀ ਹੈ। ੪(ਕਿਰਖੀ) ਖੇਤੀਆਂ ਸਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ ਭੀ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਚੰਦਨ ਵਤ ਵਾਸਨਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਦ੍ਰੋਣ ਦਾ) ਖੋਜ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਕੀ ਅਫਲ ਕੀ ਸਫਲ (ਸਾਰੇ) ਸਮਦਰਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੋਹ ਦੀ ਧੂਹ ਨਹੀਂ (ਪੈਂਦੀ) ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਲੁੰਹਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਰਾਣਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰੀ ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ਰਣ ਆਵੇ ਸਮਦਰਸੀ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੁਖ ਦਾ ਫਲ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ (ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਚੋ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ (ਸਮੁੱਝੇ=) ਸਮਾਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

*ਕਾਲੱਤਣ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁੰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਤੱਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ਵਿੱਗਿਆਨ (ਸਾਇੰਸ) ਨੇ ਬੀ (Ether) ਆਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਪਰਮ ਸੂਖਮ ਵਸਤੂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

੨੦. [ਗੁਰ ਸਬਦ] ।

੧ਸਬਦੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ ।
 ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪਰਚੈ ਹੋਇ ਮੇਲਾ ।
 ੩ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣ ਜੁਗਤਿ ਕੁੰਜ ਕੁਰਮ ਹੰਸ ਵੰਸੁ ਨਵੇਲਾ ।
 ੪ਬਿਰਖਹੁ ਫਲ ਫਲਤੇ ਬਿਰਖੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਗੁਰ ਮੰਤ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੫ਵੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਮਾਨ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਅਗੋਚਰੁ ਖੇਲਾ ।
 ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਵਹੇਲਾ ।
 ੭ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲਾ ॥੨੦॥੭॥

[ਧੁਨਿ=ਤਾਰ । ਕੁਰਮ=ਕੱਛੂ । ਨਵੇਲਾ=ਨਵੀਨ ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਗਮ ।]
 [ਇਕੀਹ=ਈਸ਼ੂਰ । ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ । (ਅ) ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੇ ਭੇਤ ਤੋਂ ਰਹਤ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਗੁਰੂ (ਰੂਪ) ਜਾਣੇ, (ਜਿਹੜਾ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ (ਉਸ ਦੀ) ਸੁਰਤ (ਵਿਖੇ) ਧੁਨਿ (ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਚੇਲਾ ਹੈ । ੨(ਜਦ ਉਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪਰਚਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਭਗਵੰਤ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਕੁੰਜ, ਕੱਛੂ ਅਤੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਨਵੀਨ ਹੈ । (ਭਾਵ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਰੂਪ ਤੱਤ ਮਿੱਥਣ ਦੇ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ ਅਰ ਧਿਆਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਕੱਛੂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ । ਪੁਨਾ-ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਕੁੰਜ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਹਨ । ਨਾਮ ਵਿਖੇ ਕੁੰਜ ਤੇ ਕੁਰਮ ਵਾਂਗੂੰ ਧਿਆਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰਦੇ ਹਨ) । ੪(ਜਿੱਕੁਰ) ਬਿਰਛ ਤੋਂ ਫਲ ਤੇ ਫਲ ਤੋਂ ਬਿਰਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਥਾ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸੁਹੇਲੇ ਮੰਤ੍ਰ (ਦੁਆਰਾ) ਹੋਇਆ । ੫ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਈਸ਼ੂਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਕੇ ਖੇਲਦਾ ਹੈ । ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਦੇਸ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰਕੇ, ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਜੋ (ਅਦੇਸ ਅਰਥਾਤ) ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਤਿਸ ਵਿਖੇ ਵਹੇਲਾ=) ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੭ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜੋ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ (ਏਹ ਉਸ ਦੀ) ਸਿਫਤ (ਗੁਣ) ਹੈ ।

ਯਥਾ :- "ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ ।"

---o---

ਵਾਰ ੮.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾਚਰਣ] ।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਕੀਆ ਪਸਾਰਾ ।

੨ਪੰਜਿ ਤਤ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਚਹੁ ਖਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਵਰਤਾਰਾ ।
 ੩ਕੇਵਡੁ ਧਰਤੀ ਆਖੀਐ ਕੇਵਡੁ ਤੋਲੁ ਅਗਾਸ ਅਕਾਰਾ ।
 ੪ਕੇਵਡੁ ਪਵਣੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਪਾਣੀ ਤੋਲੁ ਵਿਥਾਰਾ ।
 ੫ਕੇਵਡੁ ਅਗਨੀ ਭਾਰੁ ਹੈ ਤੁਲਿ ਨ ਤੋਲਿ ਅਤੋਲੁ ਭੰਡਾਰਾ ।
 ੬ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕਯ । ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ । ਵਿਥਾਰਾ=ਵਿਸਥਾਰ।]

੧(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ (ਕੁਦਰਤ ਸਾਜੀ ਫੇਰ ਉਸ) ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ (ਸਾਰਾ) ਪਸਾਰਾ (ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਕਰ ਦਿਤਾ । (ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਨਾਲ ਸੂਖਮ ਅਕਾਰਤਾ ਰਚੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਏਹ ਸਾਰਾ ਸਥੂਲ ਪਸਾਰਾ ਪਸਰਿਆ) । ੨(ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ ਅਕਾਸ਼, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ) ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬਣਾ ਕੇ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ) ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ (ਪ੍ਰਚਲਤ) ਕੀਤੇ । ੩ਧਰਤੀ ਕਿੱਡੀ ਕੁ ਆਖੀਏ, ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਤੋਲ ਅਰ (ਅਕਾਰ=) ਸਰੂਪ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਦੱਸੀਏ ? ੪'ਪਵਣ' ਕਿੱਡੀ ਕੁ ਦੱਸੀਏ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਤੋਲਕੇ (ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵਜਨ) ਆਖੀਏ ? ੫(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਅਗਨੀ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਕੀ ਦੱਸੀਏ ? (ਦਾਤੇ ਦੇ) ਭੰਡਾਰ ਅਤੋਲ ਹਨ ਤੋਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬(ਜਦ ਦਾਤਾਂ ਅਤੋਲ ਹਨ ਮੈਂ) ਕਿੱਕੁਰ ਆਖ ਸਕਾਂ (ਕਿ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਦਾਤਾ.ਆਪ) ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਆਪਣੀ ਮਿਤ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ "ਸੋ ਮਿਤਿ ਜਾਣੈ ਨਾਨਕਾ ਸਰਾਂ ਮੇਰਾਂ ਜੰਤਾਯ" । "ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ" । ਕੇਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਡਿੱਠਾ ਹੋਵੇ ਤਾ ਆਖੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਅਗੋਚਰ ਹੈ ।

੨. [ਦੈਵੀ ਅਤੇ ਆਸੂਰੀ ਸੰਪਦਾ] ।

੧ਕੇਵਡੁ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਹੈ ਦਯਾ ਧਰਮ ਤੇ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੨ਕੇਵਡੁ ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਲਭ ਮੋਹੁ ਹੰਕਾਰਾ ।
 ੩ਕੇਵਡੁ ਦਿਸਟਿ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਰੂਪ ਰੰਗੁ ਪਰਕਾਰਾ ।
 ੪ਕੇਵਡੁ ਸੁਰਤਿ ਸਲਾਹੀਐ ਕੇਵਡੁ ਸਬਦੁ ਵਿਥਾਰੁ ਪਸਾਰਾ ।
 ੫ਕੇਵਡੁ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਅਚਾਰਾ ।
 ੬ਕੇਵਡੁ ਰਸ ਕਸ ਆਖੀਅਹਿ ਕੇਵਡੁ ਸਾਦ ਨਾਦ ਓਅੰਕਾਰਾ ।
 ੭ਅੰਤੁ ਬਿਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਾ* ॥੨॥

[ਦਿਸਟਿ=ਦਿਸ਼ਟੀ ।

ਸੁਰਤਿ=ਗਯਾਤ ।]

[ਸਬਦੁ ਵਿਥਾਰੁ=ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ।

ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ=ਗੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ।]

੧(ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਗੁਣ) ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ, ਧਰਮ ਤੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿੱਡਾਕੁ (ਕਹੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਬਿਅੰਤ ਹੈ) । ੨ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਕੇਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਤੇ ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਕੇਡਾਕੁ ਹੈ ? ੩(ਉਸਦੀ) ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਿੱਡੀਕੁ ਕਹੀਏ, ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇ ਪਰਕਾਰ ਕਿੱਡੇਕੁ ਹਨ ?

*ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਤੇ ਤੀਜੀ ਦਾ ਇਸ ਦੂਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਬੀ ਪਾਠ ਕਈ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਬੀ ਏਥੋਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਤੀਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੈ ਤੇ ਤੀਜੀ ਦੂਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ।

੪ 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਿੱਡੀ ਕੁ, ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਪਸਾਰਾ ਕੇਡਾ ਕੁ ਕਹੀਏ ? ੫ ਵਾਸ਼ਨਾਂ (ਗੰਧੀਆਂ) ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਹੈ, (ਫੇਰ) ਗੰਧੀਆਂ ਅਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਡਾ ਕੁ ਹੈ ? (ਭਾਵ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਫੁਲਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੀ ਕੀ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ) ? ੬ ਰਸ ਕਸ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਹੀਏ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਦ ਵ (ਸ਼ਬਦ) ਦਾ ਸ੍ਰਾਦ ਕੇਡਾ ਕੁ (ਆਖੀਏ) । ੭ ਅੰਤ ਥੋਂ ਬਿਅੰਤ ਹਨ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ-ਰਚੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਗੁਣਾਂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਯਾ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰਚੀ ਜੋ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਦ ਰਚਣਹਾਰ ਕੇਡਾ ਕੁ ਬੇਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ?

੩. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰਾ ।
 ੨ ਇਕਸਿ ਇਕਸਿ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅਗਣਤ ਅਪਾਰਾ ।
 ੩ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਸਮਾਲਦਾ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸੁਮਾਰਾ ।
 ੪ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਵਿਥਾਰਾ ।
 ੫ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਲੇਖ ਅਲੇਖੁ ਦਾ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਉਪਾਵਣ ਹਾਰਾ ।
 ੬ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣੁ ਕਰੈ ਵੀਚਾਰਾ ॥੩॥

੧ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤਿੰਨੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ । ੨ ਇਕ ਇਕ ਜੂਨ ਵਿਚ ਬੇਸੁਮਾਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਬਣਾਏ । ੩ (ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਚ) ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਹਨ (ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸਮੂਲ ਸ੍ਰਾਸ ਸ੍ਰਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ੫ ਸਿਰ ਸਿਰ (ਉਪਰ ਉਸ) ਅਲਖ ਦਾ ਲੇਖ (=ਹੁਕਮ) ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ । ੬ (ਉਸਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕੌਣ ਕਰੇ ?

ਭਾਵ-"ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ ॥ ਜਿਵ ਫੁਰਮਾਏ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ ॥" ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਸਕੇ । "ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣੁ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥" ਐਤਨੀ ਬੇਅੰਤ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਜੀਅ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਅਕਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਵਯਾਪਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਰਚਨਾ ਪਰਬਾਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈ, ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਰ ਹੈ ।

੪. [ਤਥਾਰ] ।

੧ ਕੇਵਡ ਦੁਖ ਸੁਖ ਆਖੀਐ ਕੇਵਡ ਹਤਖ ਸੋਗ ਵਿਸਥਾਰਾ ।
 ੨ ਕੇਵਡੁ ਸਚੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵਣੁ ਹਾਰਾ ।
 ੩ ਕੇਵਡੁ ਰੁਤੀ ਮਾਹ ਕਰਿ ਦਿਹ ਰਾਤੀ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੪ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਕੇਵਡੀ ਕੇਵਡੁ ਨੀਦ ਭੁਖ ਅਹਾਰਾ ।
 ੫ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾਂ ਭਾਉ ਭਉ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜਿ ਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰਾ ।
 ੬ ਤੋਲ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਣੁ ਹਾਰਾ ।

[ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ ।]

੧ਕੇਡਾ ਕੁ ਦੁਖ, ਸੁਖ ਆਖੀਏ ਤੇ ਹਰਖ (ਅਰ) ਸੋਗ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ (ਕਹੀਏ) ।
 ੨ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੇਡਾ ਕੁ ਕਹੀਏ, ਕੂੜ (ਝੂਠ) ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹਨ ? ੩ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ,
 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ, ਅਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ (ਸਾਜ ਰਚਕੇ) ਅਚਰਜ (ਰੂਪ ਰਚਿਆ) ਹੈ ?
 ੪ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਕਿੱਡੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਨੀਂਦ ਭੁਖ ਅਹਾਰ (ਭੋਜਨ ਦਾ) ਕਿੰਨਾ ਕੁ (ਵੀਚਾਰ) ਹੈ ।
 ੫(ਕਈ) ਭਾਉ ਭਉ (ਗੱਖਕੇ) ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਸੁਭਾਵਕ ਉਪਕਾਰ (ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ) ਵਿਕਾਰਾਂ
 (ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ ਐਸੇ) ਕਿੰਨੇ ਕੁ (ਆਖਾਂ) ? ੬(ਉਸ ਦੀ ਸਿ੍ਯਟੀ) ਤੋਲਣ ਥੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ, ਕੋਈ
 (ਜੀਵ) ਤੋਲਣਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਭੀ ਉਹੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਕਹੀ ਹੈ ।

੫. [ਤਥਾਚ] ।

੧ਕੇਵਡੁ ਤੋਲੁ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਕੇਵਡੁ ਤੋਲੁ ਵਿਜੋਗੁ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੨ਕੇਵਡੁ ਹਸਣੁ ਆਖੀਐ ਕੇਵਡੁ ਰੋਵਣ ਦਾ ਬਿਸਥਾਰਾ ।
 ੩ਕੇਵਡੁ ਹੈ ਨਿਰਵਿਰਤ ਪਖੁ ਕੇਵਡੁ ਹੈ ਪਰਵਿਰਤਿ ਪਸਾਰਾ ।
 ੪ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਪੁੰਨ ਪਾਪੁ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰਾ ।
 ੫ਕੇਵਡੁ ਕੁਦਰਤਿ ਆਖੀਐ ਇਕਦੂ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਅਪਾਰਾ ।
 ੬ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਕੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਦੇਵਣਹਾਰਾ ।

੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਬਿਗਤਿ ਨਿਰਧਾਰਾ ॥੫॥

[ਸੰਜੋਗ=ਮਿਲਾਪ । ਵਿਜੋਗ=ਵਿਛੋੜਾ । ਨਿਰਵਿਰਤ=ਵੈਰਾਗੀ ਪੱਖ । ਪਰਵਿਰਤ=ਗ੍ਰਿਹਸਤ ।]
 [ਦਾਨੈ=ਖਜਾਨਾ । ਅਬਿਗਤ=ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ ।]
 [ਨਿਰਧਾਰਾ=ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਆਪ ਹੋਵੇ ।]

੧ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਤੋਲ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵੀਚਾਰ ਕਰੀਏ (ਭਾਵ ਖਿਨ ਖਿਨ ਵਿਚ ਜੀਵ
 ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਵਿੱਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਕਿੰਨਾਂ ਹੱਸਣ (ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ) ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਰੋਣ (ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ)
 ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਆਖੀਏ । ੩ਨਿਰਵਿਰਤ ਪੱਖ (ਸੰਸਾਰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ) ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਵਿਰਤ ਪੱਖ
 (ਗ੍ਰਿਹਸਤ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਪਸਾਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੪ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੇਡਾ ਕੁ ਆਖਾਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਕੇਡਾ
 ਕੁ ਆਖਾਂ । ੫ਕੁਦਰਤ ਕਿੱਡੀ ਕੁ ਆਖੀਏ, ਇਕ ਤੋਂ ਲਖਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ (ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਪਸਾਰਾ ਚਲਦਾ)
 ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ । ੬(ਪਾਲਣ ਪੋਖਣ ਦਾ ਜੋ) ਖਜਾਨਾ (ਖੋਹਲ ਦਿਤਾ ਹੈ) ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ
 ਹੈ, (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ) ਦਾਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕੇ ਕਿ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਹੈ ? ੭(ਉਸ ਦੀ) ਕਥਾ
 ਅਕਥ ਹੈ ਅਬਿਗਤ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰ ਹੈ ।

ਭਾਵ-"ਕਥਨਾ ਕਥੀ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ" । "ਤਥਾ:-ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ
 ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ॥"

੬. [ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ] ।

੧ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੨ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਦਾਇਆ ।
 ੩ਕਿਤੜੇ ਪੁਰਖ ਵਖਾਣੀਅਨ ਨਾਰਿ ਸੁਮਾਰਿ ਅਗਣਤ ਗਣਾਇਆ ।
 ੪ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮਾਇਆ ਚਲਤ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਰਚਾਇਆ ।

੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾ ਵਾਚਦੇ ਇਕੁ ਸਾਹਿਬੁ ਦੁਇ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ ।
 ੬ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਵਿਚਿ ਖੇਲੁ ਕਰਿ ਜੋਗ ਭੋਗ ਬਹੁ ਚਲਤ ਬਣਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥੬॥

[ਦੁਲੰਭ=ਦੁਰਲਭ । ਸਿਵ ਸਕਤੀ=ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣ । ਸਾਧ ਅਸਾਧ=ਭਲਾਬੁਰਾ ।]

੧ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਜਨਮ (ਵੱਡਾ) ਦੁਰਲਭ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨(ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਖੱਤੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦ) ਚਾਰ ਵਰਣ ਕਰਕੇ (ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ) ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਦਾਏ । ੩ਕਈ ਪੁਰਖ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਇਸਤੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਣਤ ਰੱਖੀ । ੪(ਇਹ ਭੀ) ਤੂੰ ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਚਲਿੱਤੁ ਹੈ (ਕਿ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਬ੍ਰਾਹਮਾ ਵਿਸਨੂੰ ਸਿਵ ਰਚ ਦਿੱਤੇ । ੫(ਹਿੰਦੂ) ਵੇਦ (ਤੇ) (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਚਦੇ ਹਨ, ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਹੈ, ਰਾਹ ਦੋ ਚਲਾ ਧਰੇ ਹਨ । ੬ਸਤੋ ਤਮੋ ਵਿਚ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਜੋਗ ਭੋਗ ਦਾ ਬੜਾ ਚਲਿੱਤੁ ਧਰਿਆ ਹੈ । (ਜੋ ਸਤੋਗੁਣੀ ਹਨ ਯੋਗਾਭਯਾਸ ਕਰਕੇ ਅਰ ਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਹਨ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਆਸ਼ਕਤ ਹਨ) । ੭ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ--"ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਗੁਨੁ ਬਹੁਤੁ ਅਧਿਕਾਈ ਪਤਿ ਸੁਆ ਗਨਕ ਉਧਾਰੇ ॥" "ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਟਿਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ । ਜੋ ਜੋਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥" ਦੋਹਾ ਨਵੀਨ--ਦੋ ਸਕ ਟਿਕ ਸੁਕ ਸੁਕੀ ਸੁਤ ਸੰਤ ਅਸੰਤੋ ਕੋਲ । 'ਆਈਏ ਜੀ ਬੈਠੋ' 'ਫੜੋ ਮਾਰੋ' ਬੋਲਤਿ ਬੋਲ ॥੧॥ ਏਕ ਤਾਤ ਟਿਕ ਮਾਤ ਸੁਤ, ਨਿਜ ਸੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ । ਸੀਖਤ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਗੁਨ 'ਹਰਿ ਹਜੁਰ' ਨਿਰਾਧਾਰ ॥੨॥

੭. [ਹਿੰਦੂ ਮਤ] ।

੧ਚਾਰ ਵਰਣ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੰਦ ਪੁਰਾਣੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੨ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਤੇ ਦੇਵ ਸਥਲ ਤੀਰਥ ਭਰਮਾਇਆ ।
 ੩ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪਛਰਾ ਸੁਰਪਤਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਛਾਇਆ ।
 ੪ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਗਣਾਇਆ ।
 ੫ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਵਰਤ ਨੇਮ ਨਈਵੰਦ ਪੁਜਾਇਆ ।
 ੬ਸਿਖਾ ਸੂਤ੍ਰ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕ ਪਿਤਰ ਕਰਮ ਦੇਵ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ।
 ੭ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਉਪਦੇਸੁ ਦਿਤਾਇਆ ॥੭॥

[ਸਰੇਵਤੇ=ਸੇਵਣੇ ਵਾਲੇ । ਦੇਵਸਥਲ=ਠਾਕਰ ਦੁਆਰੇ ।]

[ਨਈਵੰਦ=ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਭੋਗ । ਸਿਖਾ=ਬੰਦੀ ।]

੧ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੀ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ, (ਚਾਰ) ਵੇਦਾਂ, (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੇ । ੨ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਣ, ਠਾਕਰ ਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਵਲ ਭਰਮਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ੩(ਕਈ) ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਤੇ ਅਪੱਛਰਾ ਤੇ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਇੰਦ੍ਰ ਹੋਕੇ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਪਰ ਬੈਠਣ ਲੱਗੇ, (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਾਧਣਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ) । ੪ਕਈ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋ ਹੀ ਰਹੇ, ਕਈ ਸਿੱਧ ਅਤੇ (ਨੌਂ) ਨਾਥ ਤੇ (ਚੌਵੀ) ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਨ ਲੱਗੇ, (ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਲੱਗੇ) । ੫ਕਈ ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ, ਹੋਮ, ਜੱਗ, ਬੁਤ, ਨੇਮ, ਨਈ ਵੇਦ ਰੱਖਕੇ (ਠਾਕੁਰ) ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਰਹੇ । ੬(ਕਈ) ਬੰਦੀ ਜਨੇਉ, ਮਾਲਾ, ਤਿਲਕ, ਪਿਤ੍ਰੀ ਤੇ ਵੇਦਕ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ੭ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼

ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।

ਭਾਵ—ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਾਂ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਆਚਾਰਯਾਂ ਦੇ ਤੌਰੇ ਲੋਕ ਤੁਤਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਸੀ, ਰਸਤੇ ਦੋ ਬਣਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਫਿਰਕੇ ਬਣ ਗਏ ।

੮. [ਮੁਹੰਮਦੀ ਮਤ] ।

੧ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਵਲੀਉਲਹ ਜਾਣੇ ।
 ੨ਸ਼ੇਖ ਮਸਾਇਕ ਆਖੀਅਨਿ ਲਖ ਲਖ ਦਰਿ ਦਰਿਵੇਸ ਵਖਾਣੇ ।
 ੩ਸੁਹਦੇ ਲਖ ਸਹੀਦ ਹੋਇ ਲਖ ਅਬਦਾਲ ਮਲੰਗ ਮਿਲਾਣੇ ।
 ੪ਸਿੰਧੀ ਰੁਕਨ ਕਲੰਦਰਾ ਲਖ ਉਲਮਾਉ ਮੁਲਾ ਮਉਲਾਣੇ ।
 ੫ਸਰੈ ਸਰੀਅਤਿ ਆਖੀਐ ਤਰਕ ਤਰੀਕਤ ਰਾਹ ਸਿਵਾਣੇ ।
 ੬ਮਾਰਫਤੀ ਮਾਰੂਫ ਲਖ ਹਕ ਹਕੀਕਤਿ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਣੇ ।
 ੭ਬਜਰਕਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਹਾਣੇ ॥੮॥

[ਪੈਕੰਬਰ=ਸੁਨੇਹਾ ਲੈਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਭਗਤ । ਵਲੀਉਲਹ=ਖੁਦਾ ਦਾ ਦੋਸਤ ।]

[ਮਸਾਇਕ=ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ । ਸੁਹਦੇ=ਗ੍ਰੀਬ । ਸਹੀਦ=ਸੂਰਮੇ ।]

[ਰੁਕਨ=ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਹੰਤ । ਉਲਮਾਉ=ਪੰਡਤ । ਮਾਰਫ=ਮਸ਼ਹੂਰ ਗਜਾਨੀ ।]

੧ਪੀਰ, ਪੈਕੰਬਰ, ਔਲੀਆ, ਗਉਸ ਕੁਤਬ, ਵਲੀਉਲਾ (ਆਦਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਜੇ) ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਖ, (ਲੱਖਾਂ) ਮਸਾਇਕ ਆਖੀਏ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ (ਖੁਦਾ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਹੀਏ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਦੇ, ਲੱਖਾਂ ਸਹੀਦ, ਲੱਖਾਂ ਅਬਦਾਲ (ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ) ਲੱਖਾਂ ਮਲੰਗ (ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਦਰਜੇ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੪(ਲੱਖਾਂ) ਸਿੰਧੀ (ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਹਨ) (ਲੱਖਾਂ) ਕਲੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਹੰਤ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਹਨ । ੫(ਕਈ) ਸਰੀਅਤ (ਕਰਮ ਕਾਂਡ) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਤਰੀਕਤ (ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਥੋਂ) ਤਰਕ ਦਾ (=ਵੈਰਾਗ ਦਾ) ਰਾਹ ਸਿਵਾਣਦੇ ਹਨ । ੬ਲੱਖਾਂ ਮਾਰਫਤ (ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਥੋਂ) ਗਜਾਨੀ, ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹਨ । ੭ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬਜ਼ਰਕਵਾਰ ਆਗੂ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ—ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬੱਜ੍ਹ ਵਾਂਗੂ ਕਰੜੇ ਤਖਤੇ ਅਰਥਾਤ ਸਖਤ ਕਾਇਦੇ ਹੈਨ ਪਰੰਤੂ ਸੂਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ, ਤਿੰਨਾਂ ਇੱਛਾਂ ਨੇ ਕਿਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਮੈਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? 'ਬਜ਼ਰ ਕਿਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਹਾਣੇ' ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪੁਨਾ (ਬਜਰ=) ਬਜਰਾ, ਛੋਟੀ ਥੋੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਬਜਰੇ ਕੀ ਵਾਰ=) ਛੋਟੀ ਥੋੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਹਨ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਲਾਹ ਹਨ । ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋ ਦੋ ਰਸਤੇ ਸਨ ਅੱਗੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਗਏ, ਇਕ ਭੀ ਸਾਬਤ ਨਾ ਰਿਹਾ ।

੯. [ਬ੍ਰਹਮਣ ਜਾਤਾਂ] ।

੧ਕਿਤੜੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਸਾਰਸੂਤ ਵਿਰਤੀਸਰ ਲਾਗਾਇਤ ਲੋਏ ।
 ੨ਕਿਤੜੇ ਗਉੜ ਕਨਉਜੀਏ ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ ਕਰਦੇ ਦੋਏ ।
 ੩ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਸਨਉਢੀਏ ਪਾਂਧੇ ਪੰਡਿਤ ਵੇਦ ਖਲੋਏ ।
 ੪ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਜੋਤਕੀ ਵੇਦ ਵੇਦੁਏ ਲੱਖ ਪਲੋਏ ।

ੴਕਿਤੜੇ ਲਖ ਕਵੀਸਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਟ ਬ੍ਰਹਮਾਉ ਬਖੋਏ ।
 ੬ਕੇਤੜਿਆਂ ਅਭਿਆਗਤਾ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੰਗਦੇ ਲੈ ਕਨਸੋਏ ।
 ੭ਕਿਤੜੇ ਸਉਣ ਸਵਾਣੀ ਹੋਏ ॥੯॥

[ਵਿਰਤੀਸਰ=ਪ੍ਰੋਹਤ । ਲਾਗਾਇਤ=ਵਿਆਹ ਦਾ ਲਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ।
 [ਕਨਉਜੀਏ=ਕਨੋਜ ਦੇ ਵਾਸੀ । (ਅ) ਇਕ ਗੋਤ । ਢੋਏ=ਮੇਲ ।
 [ਸਨੋਢੀਏ=ਸਨੋਢ ਦੇ ਵਾਸੀ । (ਅ) ਇਕ ਗੋਤ । ਵੇਦ=ਜੋ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ।
 [ਭਾਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ । ਵੇਦੁਏ=ਵੇਦੀਏ=ਡਕੋਂਤ । ਪਲੋਏ=ਨਾਸ਼ੀ । ਬਖੋਏ=ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ।]

੧ਕਈ ਸਾਰਸੁਤ (ਜਾਤ ਦੇ) ਬ੍ਰਹਮਣ, ਕਈ 'ਵਿਰਤੀਸਰ' ਪ੍ਰੋਹਤ, (ਕਈ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਾਗੀ ਹਨ । ੨ਕਈ ਗਉੜ (ਕਈ) ਕਨੋਜੀਏ ਹਨ, (ਕਈ) ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ ਹਨ, (ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) । ੩ਕਈ ਲੱਖਾਂ (ਆਪ ਨੂੰ) ਸੁਨੋਢੀਏ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ) (ਕਈ) ਪਾਂਧੇ (ਮੁੰਡੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ) (ਕਈ) ਪੰਡਤ (ਵਿਦਵਾਨ), (ਕਈ ਇਕ) ਵੈਦ ਖੜੇ ਹਨ । ੪(ਕਈ) ਬ੍ਰਹਮਣ ਡਕੋਂਤ (ਹਨ, ਉਹ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਛਨਿਛਰ ਜਾਂ ਤੁਲਾ ਦਾ ਧਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਜੋਤਸ਼ੀ (ਉਹ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾ ਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭਵਿੱਖਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਕਈ ਲਖ ਕਵੀਸਰ, ਕਈ ਭੱਟ (ਕਲਜਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਨ, ਕਈ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਅਉਲਾਦ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ਕਈ ਅਭਿਆਗਤ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਜਮਾਨੀ ਪ੍ਰੋਹਤੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਘਰ ਘਰ ਕਨਸੋਈਆਂ ਲੈਂਦੇ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਜ ਫਲਾਣੀ ਗਲੀ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਹਰੀ ਚੁਗ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀਏ) ੭ਕਿਤਨੇ (ਸਉਣ ਸਵਾਣੀ=) ਸ਼ਗਨ ਹੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਯਾ ਸ਼ਗਨ ਦੱਸਕੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੋਰਦੇ ਹਨ) ।

੧੦. [ਖਤੀ ਜਾਤਾਂ] ।

ੴਕਿਤੜੇ ਖਤੀ ਬਾਰਹੀ ਕੇਤੜਿਆਂ ਹੀ ਬਾਵੰਜਾਹੀ ।
 ੨ਪਾਵਾਧੇ ਪਾਚਾਧਿਆ ਫਲੀਆਂ ਖੋਖਰਾਇਣੁ ਅਵਗਾਹੀ ।
 ੩ਕੇਤੜਿਆ ਚਉੜੋਤਰੀ ਕੇਤੜਿਆ ਸੇਰੀਨ ਵਿਲਾਹੀ ।
 ੪ਕੇਤੜਿਆ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇ ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਰਾਜੇ ਦਰਗਾਹੀ ।
 ੫ਸੂਰਜਵੰਸੀ ਆਖੀਅਨਿ ਸੌਮਵੰਸ ਸੂਰਵੀਰ ਸਿਪਾਹੀ ।
 ੬ਧਰਮਰਾਇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ।
 ੭ਦਾਨੁ ਖੜਗ ਮੰਤੁ ਭਗਤਿ ਸਲਾਹੀ ॥੧੦॥

[ਬਾਰਹੀ=ਜੋ ਬਾਰਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਕ ਕਰਨ ।

[ਬਾਵੰਜਾਹੀ=ਜੋ ਖੱਤੀ ਬਵੰਜਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਣ । ਪਵਾਧੇ=ਜਾਤ [ਖੱਤੀ] ।

੨ਖੱਤੀਆਂ (ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ) ਕਿਤਨੇ ਬਾਰਹੀ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਵੰਜਾਹੀ ਹਨ । ੨(ਕਈ) ਪਾਵਾਧੇ, (ਕਈ) ਪਚਾਧੇ, (ਕਈ) ਫਲੀਆਂ, ਖੋਖਰਾਇਣ, (ਗਲ ਕੀ) ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਹਨ । ੩ਕਿਤਨੇ ਚੌੜੋਤਰੀ, ਕਿਤਨੇ ਸੇਰੀਣ, (ਕਿਤਨੇ) ਵਿਲਾਹੀ । ੪ਕਈ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ) ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, (ਕਈ ਮਾਨਧਾਤਾ ਆਦਿ) ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਦਰਗਾਹੀ (ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਹੋਏ (ਕਹੀਦੇ) ਹਨ । ੫ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ, ਚੰਦ੍ਰਬੰਸੀ (ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਕਈ ਸੂਰਬੀਰ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ (ਲੜਵੱਯੇ ਹੋਏ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ । ੬(ਪਰੰਤੂ) ਧਰਮਰਾਇ ਵੱਡਾ ਧਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਉਹ

(ਧਰਮ) ਅਦਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ ਨਜਾਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ : "ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਸਮ ਕਰ ਮਾਰੇ ਐਸੇ ਕਾਲ ਬਡਾਨੀ ਰੇ" । ਕਈ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਖੱਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੧(ਹੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਵਾਣ ਖੱਤੀ ਕੌਣ ਹੈ) ਦਾਨ (ਦੇਣਾ) ਸਸਤ੍ਰ (ਪਹਿਨਕੇ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕਰਨਾ), ਮੰਤ੍ਰ (ਜਪਣਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ) ਭਗਤੀ (ਕਰਨੀ ਇਹ) ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ (ਖੱਤ੍ਰ੍ਯਤ੍ਵ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਛਠਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਨ ਕਰੋ, ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੋ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪੋ) ।

੧੧. [ਵੈਸ਼ ਜਾਤੀ] ।

੧ਕਿਤੜੇ ਵੈਸ਼ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਵਤ ਵੀਚਾਰੀ ।
 ੨ਤੂਅਰ ਗਉੜ ਪਵਾਰ ਲਖ ਮਲਣ ਹਾਸ ਚਉਹਾਣ ਚਿਤਾਰੀ ।
 ੩ਕਛਵਾਹੇ ਰਾਠਉੜ ਲਖ ਰਾਣੇ ਰਾਇ ਭੂਮੀਏ ਭਾਰੀ ।
 ੪ਬਾਘ ਬਘੇਲੇ ਕੇਤੜੇ ਬਲਵੰਡ ਲਖ ਬੁੰਦੇਲੇ ਕਾਰੀ ।
 ੫ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਭੂਰਟੀਏ ਦਰਬਾਰਾਂ ਅੰਦਰਿ ਦਰਬਾਰੀ ।
 ੬ਕਿਤੜੇ ਗੁਣੀ ਭਦਉੜੀਏ ਦੇਸਿ ਦੇਸਿ ਵਡੇ ਇਤਬਾਰੀ ।
 ੭ਹਉਮੈ ਮੁਏ ਨ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥੧੧॥

੧ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵੈਸ਼ (ਜਾਤੀ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਕਈ) ਰਾਜਪੂਤ, ਰੇਵਤ (ਕੌਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ (ਕਰੀਏ) । ੨(ਕਈ) ਤੂਅਰ (ਕੌਮ ਦੇ ਕਈ) ਗਉੜ, ਲੱਖਾਂ ਪਵਾਰ (ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ), ਮੱਲਣ, ਹਾਸ, ਚਉਹਾਣ (ਜਾਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ) ਕਹੀਏ । ੩ਲੱਖਾਂ ਕਛਵਾਹੇ, ਲੱਖਾਂ ਰਾਠੜ, ਲੱਖਾਂ ਰਾਣੇ, ਲੱਖਾਂ (ਭੂਮੀਏ=) ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਰਾਇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਹੋ ਗੁਜਰੇ ਹਨ । ੪ਲੱਖਾਂ ਬਾਘ, ਲੱਖਾਂ ਬਘੇਲੇ, ਲੱਖਾਂ ਬੁੰਦੇਲ (ਖੰਡ ਦੇ) ਬਲਵੰਡ (ਕਾਰੀ) ਸੂਰਮੇ ਹਨ । ੫ਕਿਤੜੇ ਭੂਟੀਏ ਕੌਮ ਦੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ 'ਦਰਬਾਰੀ' ਹਨ । ੬ਕਿਤੜੇ ਭਦੌੜ ਦੇ ਗੁਣੀ ਹਨ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਇਤਬਾਰੀ (ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਹੋਏ) ੭(ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ) ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ, ਹਉਮੈ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ) ਨਾ ਮਾਰਿਆ ।

ਭਾਵ—“ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥ ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ” ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩] । “ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥” [ਵਡਹੰਸ ਮ: ੩] ॥ “ਬ੍ਰਹਮੈ ਗਰਬੁ ਕੀਆ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਆ ॥ ਬੇਦ ਕੀ ਬਿਪਤਿ ਪੜੀ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥” [ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

੧੨. [ਗੋਤਾਂ ਤੇ ਕਿਰਤ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ] ।

੧ਕਿਤੜੇ ਸੂਦ ਸਦਾਇਦੇ ਕਿਤੜੇ ਕਾਇਬ ਲਿਖਣ ਹਾਰੇ ।
 ੨ਕੇਤੜਿਆਂ ਹੀ ਬਾਣੀਏ ਕਿਤੜੇ ਭਾਭੜਿਆ ਸੁਨਿਆਰੇ ।
 ੩ਕੇਤੜਿਆ ਲਾਖ ਜਾਟ ਹੋਇ ਕੇਤੜਿਆ ਛੀਂਬੇ ਸੈਸਾਰੇ ।
 ੪ਕੇਤੜਿਆ ਠਾਠੇਰਿਆ ਕੇਤੜਿਆ ਲੋਹਾਰ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ੫ਕਿਤੜੇ ਤੇਲੀ ਆਖੀਅਨਿ ਕਿਤੜੇ ਹਲਵਾਈ ਬਾਜਾਰੇ ।
 ੬ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਪੰਖੀਏ ਕਿਤੜੇ ਨਾਈ ਤੈ ਵਣਜਾਰੇ ।
 ੭ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਦੇ ਗੋਤ ਅਪਾਰੇ ॥੧੨॥

[ਸੂਦ=ਬਾਣੀਏਂ । ਕਾਇਬ=ਮੁਨਸ਼ੀ । ਪੰਖੀ=ਭਾਵ ਹਲਕਾਰਾ, ਕਾਸਦ।]

੧ਕਈ ਸੂਦ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਕਾਇਬ ਮੁਨਸ਼ੀ ਲੋਕ (ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ) ।
੨ਕਈ ਬਾਣੀਏਂ (ਓਹ ਲੂਣ ਤੇਲ ਆਦਿ ਦੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਭਾਬੜੇ (ਜੋ
ਜ਼ੈਨ ਮਤ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਸੁਨਿਆਰੇ । ੩ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਜੱਟ ਹੋਏ, ਕਈ ਛੀਂਬੇ ਸੰਸਾਰ (ਵਿਖੇ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ) । ੪ਕਈ ਠੱਠੇ, ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਲੋਹਾਰ (ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ) । ੫ਕਈ ਤੇਲੀ ਕਹੀਦੇ
ਹਨ, ਕਈ ਹਲਵਾਈ (ਹੋਕੇ) ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ (ਮਿਠਾਈਆਂ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬ਕਈ ਹਲਕਾਰੇ
ਹਨ, ਕਈ ਨਾਈ (ਨੌਂਹ ਕੁੰਡਾ ਲਾਹ ਕੇ ਉਦਰ ਪੂਰਣਾ ਕਰਦੇ), ਕਈ ਵਣਜਾਰੇ (ਸੂਈ ਸਲਾਈ
ਵੇਚਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ) । ੭ਚਾਰ ਵਰਣਾ ਵਿਖੇ ਬੇਅੰਤ ਗੋਤ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

੧੩. [ਵਰਣ ਮਤ] ।

੧ਕਿਤੜੇ ਗਿਰਹੀ ਆਖੀਅਨਿ ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਫਿਰਨਿ ਉਦਾਸੀ ।
੨ਕੇਤੜਿਆ ਜੋਗੀਸੁਰਾ ਕੇਤੜਿਆ ਹੋਏ ਸੰਨਿਆਸੀ ।
੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਮ ਧਰਿ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨਿਵਾਸੀ ।
੪ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਪਰਮ ਹੰਸ ਕਿਤੜੇ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤ ਬਨਵਾਸੀ ।
੫ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਡੰਡ ਧਾਰ ਕਿਤੜੇ ਜੈਨੀ ਜੀਅ ਦੈਆਸੀ ।
੬ਛਿਅ ਘਰਿ ਛਿਅ ਗੁਰ ਆਖੀਅਨਿ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ ਭੇਸ ਅਭਿਆਸੀ ।
੭ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਬਾਰਹ ਰਾਸੀ ।
੮ਗੁਰਾ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੩॥

੧ਕਿਤਨੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਉਦਾਸੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੨ਕਈ ਯੋਗੀਸੂਰ, ਕਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹਨ । ੩ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ (ਭਾਰਥੀ, ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਦਸ ਨਾਮ (ਕਈਆਂ ਨੇ ਧਰੇ ਹਨ), ਕਿਤਨੇ ਬਾਨ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ ਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਕਈ ਡੰਡਾ (ਹੱਥ ਵਿਖੇ) ਰੱਖਕੇ (ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮਤ ਵਿਖੇ ਰਲਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਤਿਦੰਡੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਜੈਨੀ ਹੋਕੇ ਜੀਵਾਂ ਪਰ ਦਇਆ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਮੂੰਹ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਵਾੜ ਨਾਲ ਜੀਵ ਘਾਤ ਨਾਂ ਹੋਣ) । ੬ਛੀ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਛੇ ਅਚਾਰਜਾਂ ਨੇ ਛੀ ਉਪਦੇਸ ਭੇਸ ਤੇ ਅਭਿਆਸ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਕੀਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ । ੭ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਛੀ ਰੁਤਾਂ ਹਨ । ੮ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਸਤਿਗੁਰ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ, (ਜਿਸਦੀ ਓਟ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਹੈ) ।

੧੪. [ਸਾਧ] ।

੧ਕਿਤੜੇ ਸਾਧ ਵਖਾਣੀਅਨਿ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ।
੨ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਸੰਤ ਜਨ, ਕੇਤੜਿਆ ਨਿਜ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰੀ ।
੩ਕੇਤੜਿਆ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰੀ ।
੪ਕੇਤੜਿਆ ਸਮਦਰਸੀਆ, ਕੇਤੜਿਆ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ।
੫ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਬਿਬੇਕੀਆ, ਕਿਤੜੇ ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਅਕਾਰੀ ।
੬ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਵਰਤਣਾ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਬੈਰਾਗ ਸਵਾਰੀ ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੀ ॥੧੪॥

[ਨਿਜ ਭਗਤਿ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ।

੧ਕਿਤਨੇ ਸਾਧ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ। (ਭਾਵ ਪਰਾਏ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੨ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਸੰਤ ਜਨ (ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾ) ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ ਹਨ (ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੩ਕਿਤਨੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪ਕਿਤਨੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਚ ਨੀਚ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਨ), ਕਿਤਨੇ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ (ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ) ਹਨ। ੫ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਬਿਬੇਕੀ (ਗਿਆਨੀ) ਹਨ, ਕਈ ਦੇਹ ਥੋਂ ਬਿਦੇਹ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪਰਾਏ ਹੱਥੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੬(ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਭਯ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਸਵਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ੭(ਇਉਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।

੧੫. [ਅਸਾਧ ਜਨ]।

੧ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਅਸਾਧ ਜਗ ਵਿਚਿ ਕਿਤੜੇ ਚੋਰ ਜਾਰ ਜੁਆਰੀ।

੨ਵਟਵਾੜ ਠਗਿ ਕੇਤੜੇ, ਕੇਤੜਿਆ ਨਿੰਦਕ ਅਵੀਚਾਰੀ।

੩ਕੇਤੜਿਆ ਅਕਿਰਤਘਣ ਕਿਤੜੇ ਬੇਮੁਖ ਤੇ ਅਣਚਾਰੀ।

੪ਸ੍ਰਾਮਿ ਧੁੰਹੀ ਵਿਸਵਾਸ ਘਾਤ, ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਮੂਰਖ ਭਾਰੀ।

੫ਬਿਖਲੀਪਤਿ ਵੇਸੁਆ ਰਵਤ ਮਦ ਮਤਵਾਲੇ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰੀ।

੬ਵਿਸਟ ਵਿਰੋਧੀ ਕੇਤੜੇ ਕੇਤੜਿਆ ਕੂੜੇ ਕੂੜਿਆਰੀ।

੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਬਿਨ ਅੰਤਿ ਖੁਆਰੀ ॥੧੫॥

[ਅਸਾਧ=ਸੁੰ ਉਦਰ ਪੋਖੀ। ਵਟਵਾੜੇ=ਰਾਹ ਮਾਰ। ਅਵਿਚਾਰੀ=ਮੂਰਖ।]

[ਅਣਚਾਰੀ=ਖੋਟੇ ਆਚਾਰੀ। ਬਿਖਲੀਪਤਿ=ਵਿਖਜਾਂ ਕਰ ਲਿਪੇ ਹੋਏ,]

[ਅਥਵਾ ਡੂੰਮਣੀ ਦੇ ਪਤੀ।]

੧ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਸਾਧੂ (ਅਪਕਾਰੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ) ਵਿਚ ਕਈ ਚੋਰ ਤੇ ਯਾਰ ਜੁਆ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ੨ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਠੱਗ ਰਾਹ ਮਾਰ, ਕਿਤਨੇ ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਹਨ। ੩ਕਿਤਨੇ ਕ੍ਰਿਤਘਨ, (ਹਰੀ ਤੋਂ) ਬੇਮੁਖ ਤੇ ਦੁਰਾਚਾਰੀ (ਖੋਟੇ ਕਰਤੱਬਾਂ ਵਾਲੇ) ਹਨ। ੪ਕਈ ਸ੍ਰਾਮਿ ਧਰੋਹੀ (ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਾਲਕ ਦਾ ਬੁਰਾ ਤੱਕਣ ਵਾਲੇ) ਹਨ, (ਕਈ) ਵਿਸਵਾਸ ਘਾਤਕ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਤੇ ਮਨਮਤੀਏ ਹਨ। (ਯਥਾ :- "ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ ॥ ਅਸੰਖ ਚੋਰ ਹਰਾਮ ਖੋਰ")। ੫(ਕਿਤਨੇ) ਬਿਖਲੀਪਤ ਹਨ, (ਕਈ) ਵੇਸਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੇ, (ਕਈ) ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਮਸਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਬੜੇ ਗਲਤਾਨ ਹਨ। ੬ਕਈ ਵਿਸਟ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, (ਭਾਵ ਵਿਚਲੇ ਹੋਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਕਾਨਾ ਫੂਸੀ ਕਰ ਵਿਰੋਧ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਝੂਠ ਦਾ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਮਿਲੇ ਬਾਝ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖੁਆਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਖੁਆਰੀਓਂ ਬਚਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮਤ ਨਾਲ ਮਾਯਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

੧੬. [ਯਵਨ ਮਤਾਂ ਦੇ ਭੇਦ] ।

੧ ਕਿਤੜੇ ਸੁੰਨੀ ਆਖੀਅਨਿ, ਕਿਤੜੇ ਈਸਾਈ ਮੁਸਾਈ ।
 ੨ ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਰਾਫਜੀ, ਕਿਤੜੇ ਮੁਲਹਿਦ ਗਣਤ ਨ ਆਈ ।
 ੩ ਲਖ ਫਿਰੰਗੀ ਅਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਜੰਗੀ ਦੁਸਮਣ ਦਾਈ ।
 ੪ ਕਿਤੜੇ ਸਈਯਦ ਆਖੀਅਨਿ ਕਿਤੜੇ ਤੁਰਕਮਾਨ ਦੁਨਿਆਈ ।
 ੫ ਕਿਤੜੇ ਮੁਗਲ ਪਠਾਣ ਹਨਿ ਹਬਸੀ ਤੇ ਕਿਲਮਾਕ ਅਵਾਈ ।
 ੬ ਕੇਤੜਿਆ ਈਮਾਨ ਵਿਚਿ ਕਿਤੜੇ ਬੇਈਮਾਣ ਬਲਾਈ ।
 ੭ ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਈ ॥੧੬॥

[ਸੁੰਨੀ=ਮੁਹੰਮਦ ਤੇ ਚਹੁ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ । ਈਸਾਈ=ਈਸਾ ਦੇ ਭਗਤ]
 [ਮੁਸਾਈ=ਮੁਸਾ ਦੀ ਸਰੀਅਤ ਪੁਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਰਾਫਜੀ=ਸਈਆ ।]
 [ਅਰਮਨੀ=ਆਰਮੀਨੀਆਂ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ । ਰੂਮੀ=ਰੂਮਵਾਸੀ । ਜੰਗੀ=ਹਬਸੀ ਲੋਕ,
 [ਜੰਜਬਾਰ ਦੇ ਵਾਸੀ । ਕਿਲਮਾਕ=ਮੰਗੋਲ ਜਾਤੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖ ।]

੧ ਕਿਤਨੇ ਸੁੰਨੀ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਈਸਾ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਮੁਸਾ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹਨ । ੨ ਕਿਤਨੇ ਸਈਆ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਮੁਲਹਿਦ, (ਕਾਫਰ ਜੋ ਕਯਾਮਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ੩ ਲੱਖਾਂ ਫਿਰੰਗੀ (ਯੂਰਪ ਵਾਸੀ) ਹਨ, ਅਰਮਨੀ, ਰੂਮੀ, ਜੰਗੀ ਦੁਸਮਣਾਂ ਦੇ ਦਾਉ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ ਜੱਥੇ ਲੱਖਾਂ) ਹਨ । ੪ ਕਿਤਨੇ ਸਈਯਦ (ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਵੰਸ਼) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਤੁਰਕਮਾਨ (ਤੁਰਕਸਿਤਾਨ ਦੇ ਵਾਸੀ) ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ । ੫ ਕਿਤਨੇ ਮੁਗਲ (ਚਗੱਤੇ, ਕਿਤਨੇ) ਪਠਾਣ ਹਨ, ਕਈ ਹਬਸ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਕਈ ਕਿਲਮਾਖੀ ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ ਕਿਤਨੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਬੇਈਮਾਨ ਬਲਾਵਾਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ) । ੭ ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ ਛੁਪਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਛਿਪਦੀ ।

ਭਾਵ-ਜਾਤ, ਦੇਸ, ਮਤ-ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਜੋ ਫਰਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨੇਕੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਤੇ ਏਹ ਭੇਦ ਕਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ ।

੧੭. [ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ] ।

੧ ਕਿਤੜੇ ਦਾਤੇ ਮੰਗਤੇ ਕਿਤੜੇ ਵੇਦ ਕੇਤੜੇ ਰੋਗੀ ।
 ੨ ਕਿਤੜੇ ਸਹਿਜ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਿ ਕਿਤੜੇ ਵਿਛੁੜਿ ਹੋਇ ਵਿਜੋਗੀ ।
 ੩ ਕੇਤੜਿਆ ਭੁਖੇ ਮਰਨਿ ਕੇਤੜਿਆ ਰਾਜੇ ਰਸ ਭੋਗੀ ।
 ੪ ਕੇਤੜਿਆ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਕੇਤੜਿਆ ਦੁਖੁ ਰੋਵਨਿ ਸੋਗੀ ।
 ੫ ਦੁਨੀਆਂ ਆਵਣ ਜਾਵਣੀ ਕਿਤੜੀ ਹੋਈ ਕਿਤੜੀ ਹੋਗੀ ।
 ੬ ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਸਚਿਆਰ ਕੇਤੜਿਆ ਦਗਬਾਜ ਦਰੋਗੀ ।
 ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋ ਜੋਗੀਸਰੁ ਜੋਗੀ ॥੧੭॥

[ਸੋਹਲੇ=ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ । ਦਗਬਾਜ=ਕਪਟੀ ।]
 [ਦਰੋਗੀ=ਝੂਠੇ । ਜੋਗੀਸਰੁ=ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ।]

੧ ਕਿਤਨੇ ਦਾਤੇ, (ਕਈ) ਮੰਗਤੇ ਕਈ ਹਕੀਮ, ਕਈ ਰੋਗੀ ਹਨ । ੨ ਕਿਤਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੰਜੋਗ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਿਛੁੜਕੇ ਵਿਜੋਗੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਮਰ ਭਰ ਸਨਬੰਧੀਆਂ

ਬੋਂ ਵਿਛੜਕੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਕਈ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਰਾਜੇ (ਰਸਾਂ=) ਵਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ । ੪ਕਈਆਂ ਦੇ (ਘਰੀਂ) ਆਨੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ (ਘਰੀ) ਸਿਆਪੇ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਹਨ । ੫ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਆਵਾਗਵਨ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ (ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਖੇ) ਗੁਜਰ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀ (ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਖੇ) ਹੋਵੇਗੀ । ੬ਕਈ (ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਨਾਲ) ਸੱਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਕਪਟ ਅਤੇ ਝੂਠ ਵਿਖੇ (ਉਮਰ ਕਟੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੭ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਰਲਾ ਯੋਗੀਸਰ (ਅਰਥਾਤ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—“ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ” । “ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਏਕੁ ਆਧੁ ਕੋਈ” । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਤਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧੮. [ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ] ।

੧ਕਿਤੜੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਖੀਅਨਿ ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਦਿਸਨਿ ਕਾਣੇ ।
 ੨ਕੇਤੜਿਆਂ ਚੁੰਗੇ ਫਿਰਨਿ ਕਿਤੜੇ ਰਤੀਆਨ੍ਹੇ ਉਕਤਾਣੇ ।
 ੩ਕਿਤੜੇ ਨਕਟੇ ਗੁਣਗੁਣੇ ਕਿਤੜੇ ਬੋਲੇ ਬੁਚੇ ਲਾਣੇ ।
 ੪ਕੇਤੜਿਆ ਗਿਲੁੜ ਗੁਲੀਰ ਅੰਗਿ ਰਸਉਲੀ ਵੇਣਿ ਵਿਹਾਣੇ ।
 ੫ਟੁੰਡੇ ਬਾਂਡੇ ਕੇਤੜੇ ਗੰਜੇ ਲੁੰਜੇ ਕੋੜੀ ਜਾਣੇ ।
 ੬ਕਿਤੜੇ ਲੂਲੇ ਪਿੰਗੁਲੇ ਕਿਤੜੇ ਕੁੱਬੇ ਹੋਇ ਕੜਾਣੇ ।
 ੭ਕਿਤੜੇ ਖੁਸਰੇ ਹੀਜੜੇ ਕੇਤੜਿਆ ਗੁੰਗੇ ਤਤਲਾਣੇ ।
 ੮ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥੧੮॥

[ਚੁੰਗੇ=ਟੀਰੇ, ਭੋਂਗੇ । ਰਤੀਆਨ੍ਹੇ=ਅੰਧਰਾਤੇ ਵਾਲੇ । ਉਕਤਾਣੇ=ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਜੋ ਵੇਖ ਸਕਣ, ਦੂਰੋਂ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕਣ । ਗੁਣਗੁਣੇ=ਨੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਵਾਲੇ ਜੋ ਝੁਣ ਝੁਣ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਬੱਚੇ=ਕੰਨ ਕੱਟੇ । ਲਾਣੇ=ਬੁਲ੍ਹ ਕੱਟੇ, ਬੂੜੇ । ਰਸਉਲੀ=ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਗਿਲਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿੱਗਰ ਵਧਾ ਵਧ ਜਾਣਾ । ਵੇਣਿ ਵਿਹਾਣੇ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਟੋਆ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਬੈਠ ਜਾਣਾ । ਟੁੰਡੇ=ਹੱਥ ਹੀਨ । ਬਾਂਡੇ=ਜਿਸ ਦੇ ਜੋੜ ਅਰਕ ਜਾਂ ਮੱਢੇ ਤਣ ਜਾਣ । ਗੰਜੇ=ਸਿਰੋਂ ਵਾਲ ਹੀਨ । ਲੁੰਜੇ=ਜਿਸਦੀ ਬਾਂਹ ਸੁੱਕ ਜਾਏ । ਲੂਲੇ=ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪੈਰ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ । ਪਿੰਗੁਲੇ=ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਦੋਏ ਮਾਰੇ ਹੋਣ । ਕੁੱਬਾ=ਜਿਸਦੀ ਪਿੱਠ ਰੋਗ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਪਏ । ਕੁੜਾਣੇ=ਜੋ ਉਮਰ ਵਡੇਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੱਕੋਂ ਦੂਹਰੇ ਹੋ ਜਾਣ । ਖੁਸਰੇ=ਜੋ ਜਮਾਂਦਰੂ ਨਮਰਦ ਹੋਣ । ਹੀਜੜਾ=ਖੂਜਾ ਸਰਾ, ਜੋ ਜਾਣਕੇ ਖੁਸਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਗੁੰਗਾ=ਜੋ ਬੋਲ ਨਾ ਸੱਕੇ । ਤਤਲਾਣੇ=ਜੋ ਬਥਲਾਕੇ ਬੋਲਣ ।

ਅਰਥ=੧ਕਿੰਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਹੀਦੇ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਕਾਣੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ਕਿੰਨੇ ਟੀਰੇ ਫਿਰਦੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਅੰਧਰਾਤੇ ਵਾਲੇ ਅਰ ਘੱਟ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੩ਕਿੰਨੇ ਨੱਕ ਕਟੇ, ਗੁਣਗੁਣੇ, ਬੋਲੇ (ਡੋਰੇ), ਕੰਨ ਕੱਟੇ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹ ਕੱਟੇ ਹਨ । ੪ਕਈ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਲੜਾਂ ਵਾਲੇ, ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਸੋਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦਬੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੫ਕਿੰਨੇ ਟੁੰਡੇ, ਬਾਂਡੇ, ਗੰਜੇ, ਕੋੜੀ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੬ਕਿੰਨੇ ਲੂਲੇ, ਪਿੰਗੁਲੇ, ਕੁੱਬੇ ਤੇ ਲੱਕ ਦੂਹਰੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ੭ਕਿੰਨੇ ਖੁਸਰੇ, ਹੀਜੜੇ, ਗੁੰਗੇ ਬਥਲੇ ਹਨ । ੮ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਐਸੇ) ਆਵਣ ਜਾਣੇ (ਬਣੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਏਹ ਸਰੀਰਕ ਬੱਜਾਂ ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਕਰਕੇ ਲਗੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਆਵਾਗੋਣ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ, ਇਕ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਜ ਅਰ ਆਵਾਜਾਈ ਸਾਰੀ ਮਿਟ ਜਾਵੇ । ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਦੋ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਮਨਸਬਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਤਿੰਨਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਮਾਮਦਾਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਖੀਰ ੨੪ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਗਿਣਤੀ ਹੈ॥

੧੯. ੨੦. ੨੧, ੨੨. ੨੩. [ਗਿਣਤੀ] ।

੧ ਕੇਤੜਿਆ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਗਿ ਕਿਤੜੇ ਮਸਲਤਿ ਕਰਨਿ ਵਜੀਰਾ ।
 ੨ ਕੇਤੜਿਆ ਉਮਰਾਉ ਲਖ ਮਨਸਬਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਵਡੀਰਾ ।
 ੩ ਹਿਕਮਤ ਵਿਚਿ ਹਕੀਮ ਲਖ ਕਿਤੜੇ ਤਰਕਸ ਬੰਦ ਅਮੀਰਾ ।
 ੪ ਕਿਤੜੇ ਚਾਕਰ ਚਾਕਰੀ ਭੋਈ ਮੇਠ ਮਹਾਵਤ ਮੀਰਾ ।
 ੫ ਲਖ ਫਰਾਸ਼ ਲਖ ਸ਼ਾਰਵਾਨ ਮੀਰਾਂ ਖੋਰ ਸਾਈਸ ਵਹੀਰਾ ।
 ੬ ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਜਲੇਬਦਾਰ ਗਾਡੀਵਾਨ ਚਲਾਇ ਗਡੀਰਾ ।
 ੭ ਛਡੀਦਾਰ ਦਰਵਾਨ ਖਲੀਰਾ ॥੧੯॥

੮ ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਨਗਾਰਚੀ ਕੇਤੜਿਆ ਢੋਲੀ ਸਹਨਾਈ ।
 ੯ ਕੇਤੜਿਆਂ ਹੀ ਤਾਇਫੇ ਢਢੀ ਕਚੇ ਕਲਾਵਤ ਗਾਈ ।
 ੧੦ ਕੇਤੜਿਆ ਬਕੁਰੂਪੀਏ ਬਜੀਗਰ ਲਖ ਭੰਡ ਅਤਾਈ ।
 ੧੧ ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਮਸਾਲਚੀ ਸਮਾ ਚਗਾਗ ਕਰਨਿ ਰੁਸਨਾਈ ।
 ੧੨ ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਕੋਢਚੀ ਅਮਲ ਪੋਸ਼* ਸਿਲਹ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ੧੩ ਕੇਤੜਿਆ ਡੀ ਅਬਦਾਰ ਕਿਤੜੇ ਬਾਵਰਚੀ ਠਾਨਵਾਈ ।
 ੧੪ ਤੰਬੋਲੀ ਤੋਸਕਚੀ ਸੁਹਾਈ ॥੨੦॥

੧੫ ਕੇਤੜਿਆ ਖੁਸ਼ਬੋਇਦਾਰ ਕੇਤੜਿਆ ਰੰਗਰੇਜ ਰੰਗੋਲੀ† ।
 ੧੬ ਕਿਤੜੇ ਮੇਵੇਦਾਰ ਹਨਿ ਹੁਡਕ ਹੁਡਕੀਏ ਲੋਲਣਿ ਲੋਲੀ ।
 ੧੭ ਖਿਜਮਤਿਗਾਰ ਖਵਾਸ ਲਖ ਗੋਲੰਦਾਜ਼ ਤੋਪਚੀ ਤੋਲੀ ।
 ੧੮ ਕੇਤੜਿਆ ਤਰਵੀਲਦਾਰ ਮੁਸਰਫਦਾਰ ਦਰੋਗੇ ਓਲੀ ।
 ੧੯ ਕੇਤੜਿਆ ਕਿਰਸਾਣ ਹੋਇ ਕਰਿ ਕਿਰਸਾਣੀ ਅਤੁਲੁ ਅਤੋਲੀ ।
 ੨੦ ਮੁਸਤੋਫੀ‡ ਬੁਝਾਤ ਲਖ ਮੀਰਸਾਮੇ ਬਖਸੀ ਕੋਲ ਕੋਲੀ ।
 ੨੧ ਕੇਤੜਿਆ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇ ਕਰਨਿ ਕਰੋੜੀ ਮੁਲਕ ਢੰਢੋਲੀ ।
 ੨੨ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਮੋਲ ਅਮੋਲੀ ॥੨੧॥

੨੩ ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਜਉਹਰੀ ਲਖ ਸਰਾਫ ਬਜਾਜ ਵਪਾਰੀ ।
 ੨੪ ਸਉਦਾਗਰ ਸਉਦਾਗਰੀ ਗਾਂਧੀ ਕਾਸੋਰੇ ਪਾਸਾਰੀ ।
 ੨੫ ਕੇਤੜਿਆ ਪਰਚੁਨੀਏ ਕੇਤੜਿਆ ਦਲਾਲ ਬਜਾਰੀ ।

*ਪਾ :- ਆਲਮ ਤੋਗ ।

†ਪਾ :- ਤੰਬੋਲੀ ।

‡ਪਾ :- ਮੁਸਤੋਫੀ ।

੨੬ਕੇਤੜਿਆ ਸਿਕਲੀਗਰਾਂ ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਕਮਗਰ ਕਾਰੀ।
 ੨੭ਕੇਤੜਿਆ ਕੁਮਿਆਰ ਲਖ ਕਾਗਦ ਕੁਟ ਘਣੇ ਲੂਣਾਰੀ।
 ੨੮ਕਿਤੜੇ ਦਰਜੀ ਧੋਬੀਆਂ ਕਿਤੜੇ ਜਰ ਲੋਹੇ* ਸਿਰ ਹਾਰੀ।
 ੨੯ਕਿਤੜੇ ਭੜਭੁੰਜੇ ਭਠਿਆਰੀ ॥੨੨॥
 ੩੦ਕੇਤੜਿਆ ਕਾਰੂੰਜੜੇ ਕੇਤੜਿਆ ਦਬਗਰ ਕਾਸਾਈ।
 ੩੧ਕੇਤੜਿਆ ਮੁਨਿਆਰ ਲਖ ਕੇਤੜਿਆ ਚਮਿਆਰ ਅਰਾਈ।
 ੩੨ਭੰਗ ਹੋਰੇ ਹੋਇ ਕੇਤੜੇ ਬਗਨੀਗਰਾ ਚਲਾਲ ਹਵਾਈ।
 ੩੩ਕਿਤੜੇ ਭੰਗੀ ਪੋਸਤੀ ਅਮਲੀ ਸੋਫੀ ਘਣੀ ਲੁਕਾਈ।
 ੩੪ਕੇਤੜਿਆ ਕਹਾਰ ਲਖ ਗੁਜਰ ਲਖ ਅਹੀਰ ਗਣਾਈ।
 ੩੫ਕਿਤੜੇ ਹੀ ਲਖ ਚੂਹੜੇ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਸਤਾਤ ਅਲਾਈ।
 ੩੬ਨਾਵ ਥਾਵ ਲਖ ਕੀਮ ਨ ਖਾਈ ॥੨੩॥

[ਮਸਲਤਿ=ਮਸਲਿਹਤੀ ਅਰਥਾਤ ਸਲਾਹੀ। ਉਮਰਾਉ=ਅਮੀਰ। ਤਰਕਸਬੰਦ=ਧਨੁਸ਼]
 [ਧਾਰੀ। ਭੋਈ=ਘਾਹੀ। ਮੇਠ=ਤਵੇਲੇ ਦਾ ਨੌਕਰ। ਮਹਾਵਤ-ਹਾਥੀਵਾਨ।]
 [ਮੀਰਾ=ਸਰਦਾਰ, ਅਫਸਰ ਜਿਕ੍ਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਅਫਸਰ 'ਮੀਰ ਸ਼ਿਕਾਰ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਮਾਰਤ]
 [ਦਾ ਅਫਸਰ ਮੀਰ ਇਮਾਰਤ। (ਮੀਰ 'ਸੱਯਦ' ਨੂੰ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਸਾਰਵਾਨ=ਰੂਠ]
 [ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਮੀਰਾਂ ਖੋਰ=ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਅਫਸਰ। ਵਹੀਰ-ਬਹੁਤੇ।]
 [ਜਲੇਬਦਾਰ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਅਫਸਰ। ਖਲੀਰਾ=ਹੁਸਾਉਣ ਖਿਡਾਉਣ ਵਾਲੇ।]
 [(ਖਲੀਰ=ਮਾਸੀ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ)। ਸਹਨਾਈ=ਹੂਤੀ। ਤਾਇਫੇ=ਗਾਉਣ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ]
 [ਦੇ ਟੋਲੇ। ਕਲਾਵਤ=ਗਾਉਣ ਨੱਚਣ ਤੇ ਬਤਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ। ਅਤਾਈ=ਓਹ]
 [ਆਦਮੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਸਬ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਪਰ ਸ਼ੌਕ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨ।]
 [ਕੋਰਚੀ=ਬਸੇਤਨੀਆ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ। ਆਮਿਲ=ਹਾਕਮ,
 [ਤਸੀਲਦਾਰ। ਪੋਸ਼ਸਿਲਹ=ਸਿਲਹਪੋਸ਼, ਸੰਜੋਅਪੋਸ਼, ਸੰਜੋਅ ਖਹਿਨਣ ਵਾਲਾ।]
 [ਆਬਦਾਰ=ਲੱਸੀ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ। ਤੋਸਕਚੀ=ਬਿਸਤਰਾਸੰਭਾਲਣ ਯਾ ਅਸਬਾਬ ਸਾਂਭਣ]
 [ਵਾਲੇ, ਖਜਾਨਚੀ। ਹੁਡਕ ਹੁਡਕੀਏ=ਸ਼ਰਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ। ਲੋਲਣਿ=ਚੰਚਲ, ਸੁੰਦਰ।]
 [ਲੋਲੀ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰੀ ਵੇਸਵਾ। ਖਵਾਸ਼=ਦਰਬਾਰੀ ਅਮੀਰ, ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ]
 [ਦੀ ਟਹਿਲਣ, ਰਾਖਵੀਂ ਗੋਲੀ। ਗੋਲੰਦਾਜ਼ ਤੋਪਚੀ=ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ।]
 [ਤੋਲੀ=ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ, ਮੋਦੀ। ਤਹਵੀਲਦਾਰ=ਰੋਕੜ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ।]
 [ਮੁਸਰਫਦਾਰ=ਇਨਸਪੈਕਟਰ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦਾ ਅਫਸਰ। ਓਲੀ=ਅਲੂਠਾ]
 [ਅਰਥਾਤ ਰਸਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਮਸਤੋਫੀ=ਵਡਾ ਕਾਗਤੀ, ਲੇਖੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।]
 [ਬੁਤਾਤ=ਘਰੋਗੀ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਲੇਖੇਦਾਰ। ਮੀਰ ਸਾਮੇ=ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਅਤਰ ਆਦਿਕਾਂ)]
 [ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਫਸਰ। ਬਖਸ਼ੀ=ਸੈਨਾਪਤ। ਕੋਲ=ਖਹਾੜੀ ਕੌਮ। ਕੋਲੀ=ਜੁਲਾਹੇ।]
 [ਦੀਵਾਨ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਜ਼ੀਰ। ਪੜਚੂਨੀਏ=ਬੋਕ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਲ]
 [ਕੱਠਾ ਲੈਕੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ। ਸਿਕਲੀਗਰ=ਹਥਿਆਰ ਘੜਨ, ਮੁਰੰਮਤ ਤੇ ਸਾਫ਼]
 [ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਲੋਹੇ ਖਰ ਜਿਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਕਮੰਗਰ=ਕਮਾਨਾਂ ਘੜਨ ਵਾਲੇ।]
 [ਲੂਣਾਹਾਰੀ=ਲੂਣ ਮਸਾਲਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ। ਜਰ ਲੋਹੇ ਸਿਰ ਹਾਰੀ=ਮੁਲੱਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ,]

*ਪਾ:-ਜੋਲਾਹੇ।

[ਸੋਨਾ ਲੋਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ । ਕਰੂੰਜੜੇ=ਸਬਜੀ ਵੇਚੂ । ਦਬਗਰ=ਕੁੱਪੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ।]
 [ਗੁੱਜਰ ਤੇ ਅਹੀਰ=ਦੋਵੇਂ ਦੁੱਧ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਅਕਸਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੂਸਰੇ]
 [ਹਿੰਦੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਅਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ । ੨ ਕਿੰਨੇ ਉਮਰਾਉ, ਲੱਖਾਂ ਉਹਦੇਦਾਰ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੩ ਦਾਨਾਈ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣੇ, ਕਿੰਨੇ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਅਮੀਰ ਹਨ । ੪ ਕਿਤਨੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੌਕਰ, ਘਾਹੀ, ਤਵੇਲੇਦਾਰ ਤੇ ਮਹਾਵਤ ਮੀਰ ਹਨ । ੫ ਲੱਖਾਂ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ) ਵਿਛਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਲੱਖਾਂ ਉਠਾਂ ਦੇ ਚਰਾਵਨ ਵਾਲੇ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਤੇ ਸਾਈਸ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹਨ । ੬ ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਜਲੇਬਦਾਰ ਤੇ ਗੱਡੀਵਾਨ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੭ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹਸਾਵਨ ਖਿਡਾਵਣ ਵਾਲੇ ਚੋਬਦਾਰ ਤੇ ਦਰਬਾਨ (ਕਈ ਹਨ) ।

੮ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਨਗਾਰੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਢੋਲਾਂ ਤੂਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੯ ਕਈ ਤੈਫੇ, ਢਾਡੀ ਬਚੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲੋਤ । ੧੦ ਕਿਤਨੇ ਸ੍ਰਾਂਗ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਮਦਾਰੀ ਭੰਡ ਤੇ ਅਤਾਈ ਹਨ । ੧੧ ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਮਸ਼ਾਲਚੀ ਹਨ ਜੋ (ਸ਼ਮਾ=) ਮੌਮ ਬੱਤੀਆਂ ਤੇ (ਚਰਾਗ=) ਦੀਵੇ ਬਾਲਕੇ ਚਾਨਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੧੨ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਸਤਨੀਏਂ ਹਾਕਮ ਤੇ ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ (ਪਰਜਾ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੧੩ ਕਿਤਨੇ ਹੀ (ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ) ਲੱਸੀ ਵਾਲੇ, ਰਸੋਈਏ ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੧੪ ਪਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਤੋਸਕਚੀ (ਕਤੀ) ਸੁਹਾਉਂਦੇ ।

੧੫ ਕਿਤਨੇ ਅੱਤਾਰ (=ਗਾਂਧੀ) (ਰੇਸ਼ਮ) ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਲਿਲਾਰੀ ਹਨ । ੧੬ ਕਿੰਨੇ ਮੇਵਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ, ਜਿੱਦੀ (ਸ਼ਰਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਤੇ ਚੰਚਲ ਵੇਸਵਾ ਹਨ । ੧੭ ਨੀਵੇਂ ਚਾਕਰ, ਦਰਬਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰ, ਗੋਲਾ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਤੋਪ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੌਦੀ ਹਨ । ੧੮ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰੋਕੜੀਏ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਰੋਗੇ ਤੇ ਰਸਦ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੧੯ ਕਿੰਨੇ ਰਾਹਕ ਹੋਕੇ ਤੋਲ ਤੋਂ ਅਤੋਲ (ਧਰਤੀ ਪਰ) ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨੦ ਪੜਤਾਲੀਏ, ਨਿਜ ਦੇ ਖਰਚ ਦੇ ਲੇਖੇਦਾਰ ਅਫਸਰ, ਅਫਸਰ ਖੁਸ਼ਬੋ, ਸੈਨਾਪਤ, ਕੋਲ ਤੇ ਜੁਲਾਹੇ । ੨੧ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਹੋਕੇ ਮੁਲਕ (ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੀ) ਢੂੰਡ ਕਰਕੇ ਕਰੋੜਾਂ (ਰੁਪੱਯਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜਮਾਂ) ਕਰਦੇ, ਤੇ ੨੨ ਮੁਲ ਤੋਂ ਅਮੁਲ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਜਮਾਂ ਕਰਦੇ ।

੨੩ ਕਿੰਨੇ ਜਵਾਰੀ, ਲੱਖਾਂ ਸਰਾਫ ਤੇ ਬਜਾਜ ਵਪਾਰੀ ਹਨ । ੨੪ ਸੁਦਾਗਰ ਸੁਦਾਗਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਤਾਰ, ਭਾਂਡੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਾਾਰੀ ਹਨ । ੨੫ ਕਿੰਨੇ ਪਰਚੂਨੀਏ, ਕਿੰਨੇ ਬਜਾਰਾਂ ਦੇ ਦਲਾਲ ਹਨ । ੨੬ ਕਿੰਨੇ ਹਥਯਾਰਾਂ ਦੇ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਕਮਾਨਗਰ ਕਾਰੀ (ਸਿਆਣੇ) ਹਨ । ੨੭ ਕਿਤਨੇ ਕੁਮਿਆਰ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਕਾਗਤ ਕੁਟ, ਬਬਰੇ ਲੂਣਾਰੇ ਹਨ । ੨੮ ਕਿਤਨੇ ਦਰਜੀ ਛੀਂਬੇ ਤੇ ਲੋਹੇ ਉਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ੨੯ ਕਿਤਨੇ ਭੜਭੁੰਜੇ (ਦਾਣੇ ਭੁੰਨਣ ਵਾਲੇ ਤੇ) ਤੰਦੂਰ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

੩੦ ਕਿਤਨੇ ਕਰੂੰਜੜੇ, ਕਿਤਨੇ ਦਬਗਰ ਤੇ ਕਸਾਈ ਹਨ । ੩੧ ਕਿੰਨੇ ਮੁਨਿਆਰ ਕਿੰਨੇ ਲੱਖ ਚਮਿਆਰ ਤੇ ਅਰਾਈਂ ਹਨ । ੩੨ ਕਿੰਨੇ ਭੰਗ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਵੰਗਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਸਰਾਬ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹਲਵਾਈ । ੩੩ ਕਿੰਨੇ ਭੰਗੀ, ਪੋਸਤੀ, ਨਸ਼ਦੀ, ਤੇ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੀ ਬਹੁਤ ਲੁਕਾਈ ਹੈ । ੩੪ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਹਾਰ (ਮਹਿਰੇ), ਲੱਖਾਂ ਗੁੱਜਰ ਤੇ ਅਹੀਰ ਗਿਣੀਂਦੇ ਹਨ । ੩੫ ਕਿੰਨੇ ਲੱਖ ਚੂਹੜੇ, ਕਿਤਨੇ ਜਾਤ ਵਾਲੇ (ਚਾਰ ਵਰਨ ਦੇ) ਕਿਤਨੇ ਅਜਾਤ (ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ), ਕਿਤਨੇ ਚੰਡਾਲ ਕਹੀਦੇ ਹਨ । ੩੬ ਨਾਉਂ ਤੇ ਥਾਉਂ ਲੱਖਾਂ ਹਨ, ਗਿਣੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ।

੨੪. [ਸਭ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣੇਂ] ।

੧ਉਤਮ ਮਧਮ ਨੀਚ ਲਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਸਦਾਏ ।
 ੨ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰਸਿਖੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ।
 ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਕਰਿ ਸੇਵਕ ਸੇਵਾ ਕਾਰ ਕਮਾਏ ।
 ੪ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਏ ।
 ੫ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਦਰਗਹੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੁ ਪਾਏ ।
 ੬ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਅਜਾਣੁ ਹੋਇ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਵਲਾਏ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥੨੪॥੮॥

੧(ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਉੱਤਮ, ਮੱਧਮ ਤੇ ਨੀਚ (ਤ੍ਰੈ ਭੇਦ) ਲੱਖਾਂ (ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਬਾਤ ਤੇ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ (ਆਪ ਨੂੰ) ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭੈ ਧਾਰਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸੇਵਕ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਉਂ ਕੇ ਚੱਲਣਾ (ਕਰਦਾ ਤੇ) ਹੱਥੋਂ ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ਸਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ, ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ (ਤੇ ਸਭ ਮਾਣਾਂ ਤੋਂ) ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚੱਲਣ ਸੱਚ ਜਾਣਕੇ, (ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ ਤੋਂ) ਭੋਲਾ ਹੋਕੇ ਆਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਕੇ (ਝੱਟ) ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਅਲਖ ਫਲ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਿੱਛੇ ਕਹੇ ਜਾਤ, ਵਰਨ, ਦੱਸੇ ਕਮਾਮ, ਰੋਗ, ਮਨਸਬ, ਮਜ਼ਹਬ ਆਦਿ ਭੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਜ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉੱਤਮ, ਮੱਧਮ, ਨੀਚ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਵਿਚ ਆਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਠੀਕ ਹੈ, ਜੇ ਮਨੁਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਫਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚੀਏ ਤਦ ਕਿਤੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਸੁਖ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਹੋਵੇ ਭਜਨ ਕਰੇ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਵੇ ।

--o--

ਵਾਰ ੯.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸਪਸ਼ਟ, ਕਿਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਕਤੀ, ਕਿਤੇ ਧੁੰਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ, ਗਰੀਬੀ, ਗੁਰਤਾ ਆਦਿ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ, ਗੁਰ ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਦਾ ਮਿਲ ਬੱਝਵਾਂ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ।

੧. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ, ਸਬਦ, ਸਤਿਸੰਗ] ।

੧ਗੁਰ	ਮੂਰਤਿ	ਪੂਰਨੁ	ਬ੍ਰਹਮੁ	ਅਬਿਗਤਿ	ਆਬਨਾਸੀ ।
੨ਪਾਰ	ਬ੍ਰਹਮੁ	ਗੁਰ	ਸਬਦੁ ਹੈ	ਸਤਸੰਗਿ	ਨਿਵਾਸੀ ।
੩ਸਾਧ	ਸੰਗਤਿ	ਸਚਖੰਡੁ	ਹੈ ਭਾਉ	ਭਗਤਿ	ਅਭਿਆਸੀ ।

ੴ ਗੁਰੂ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ।
 ੫ ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਰਾਸੀ ।
 ੬ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਗਤਿ ਹੋਇ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ॥੧॥

[ਅਭਿਗਤਿ=ਗਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ਰਹਿਰਾਸੀ=ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਤੁਰਾਉ ।]

੧ ਗੁਰੂ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਗਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਮੂਰਤ (ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ) । ੨ (ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ (ਮਾਨੋਂ) ਮਿਲਾਪ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ? ਉੱਤਰ ਦੋਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਅਰਥਾਤ ਧਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝੇ ਪਰ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦੋਵੇਂ, ਤਦ ਕਲਿਆਨ ਹੈ) । ੩ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਹੀ) ਸਚਖੰਡ ਹੈ (ਜਿੱਥੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ (ਜਿੱਥੇ) ਚਹੁ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ (ਜਾਤ ਭੇਦ ਛੱਡਕੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੫ (ਜਿਸ ਟਕਸਾਲ ਵਿਖੇ ਜਗਿਆਸੂ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਤੁਰਾਉ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਗਤੀ ਵਾਲੇ (ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਇਹ ਵਰਣਨ ਭੀ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਥਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਧਨ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੈ । ਸਾਧਸੰਗ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਇਕ ਸੱਚਖੰਡ ਹੈ, ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਧਨ ਪੱਖ ਦੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਏਸ ਧਿਆਨ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਇਥੇ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਵੇਂ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਲਿਹਾਜ਼ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨਾ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਲੇਪ ਹੋਕੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ (ਗੁਰਮੁਖ) ।

੨. [ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ] ।

੧ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਬਾਰੀਕ ਹੈ ਸਿਲ ਚਟਣ ਫਿਕੀ ।
 ੨ ਤਿਖੀ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਹੈ ਉਹੁ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ।
 ੩ ਭੂਹ ਭਵਿਖ ਨ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰਿ ਮਿਕ ਨ ਮਿਕੀ ।
 ੪ ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਏਤੁ ਘਰਿ ਹੋਇ ਇਕਾ ਇਕੀ ।
 ੫ ਦੁਆ ਤੀਆ ਵੀਸਰੈ ਸਣ ਕਕਾ ਕਿਕੀ ।
 ੬ ਸਭੈ ਸਿਕਾਂ ਪਰਹਰੈ ਸੁਖੁ ਇਕਤੁ ਸਿਕੀ ॥੨॥

[ਭੂਹ=ਬੀਤ ਗਿਆ ਸਮਾਂ । ਭਵਿੱਖ=ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ । ਵਰਤਮਾਨ=ਹੁਣ ਦਾ ਸਮਾਂ । ਸਰਿ=ਬਰਾਬਰ । ਮਿਕ=ਮੇਚੀਏ । ਨਮਿਕੀ=ਨਹੀਂ ਮਿਚਦਾ ।
 [ਦੁਆ=ਦੁੱ ਦ । ਤੀਆ=ਤਿਕੁਟੀ । ਕਕਾ ਕਿਕੀ=ਕਦ, ਕਾਹਨੂੰ, ਕਿੱਥੇ ਕੀਹ ।
 [ਸਿਕਾਂ=ਲੱਚਨਾਂ ।

੧ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ (ਬਹੁਤ) ਬਾਰੀਕ ਹੈ, (ਤੇ) ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਦੇ ਚੱਟਣ ਵਾਂਗ (ਪਹਿਲੇ) ਫਿੱਕੀ ਹੈ । ੨ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਤਿੱਖੀ ਹੈ ਉਹ, ਤੇ ਵਾਲ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਨਿੱਕੀ ਹੈ । ੩ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ ਵਰਤਮਾਨ (ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਸਿੱਖੀ ਦੇ) ਬਰਾਬਰ (ਜੇ ਕੁਛ) ਮੇਚੀਏ ਤਾਂ ਮਿਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ੴ (ਸਿੱਖੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਹੋ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ (ਪਯਾਰੇ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ) ੫ ਦ੍ਰਿੜ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਤੇ (ਨੀਵੇਂ ਝੇੜੇ) ਕਦ, ਕਾਹਨੂੰ, ਕਿਥੇ, ਕੀਹ (ਸਾਰੇ) ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ (ਸਿੱਖੀ ਦੀ) ਇਕੋ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਸਭ ਸਿੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਠਨ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਝੇੜੇ ਜੋ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ। 'ਕਦ' ਜੋ ਕਾਲ ਦੇ ਫੇਰਾਂ ਵਿਚ ਫਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਕਿਥੇ' ਜੋ ਦੇਸ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਫਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਕੀਹ' ਜੋ ਵਸਤੂ ਦੇ ਫੇਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, 'ਕਾਹਨੂੰ' ਜੋ ਯੁਕਤੀ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਝੇੜੇ ਇਹਨਾਂ ਚੜ੍ਹੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਸੌ ਏਥੇ ਮਿਟਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤਰ ਕਦ, ਕਾਹਨੂੰ, ਕਿਥੇ, ਕੀਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਕ, ਕਾ, ਕਿ, ਕੀ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਦ੍ਰਿੜਾਂ ਵਿਚ ਫਸਕੇ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਗਠਣਾ ਏਥੇ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ, ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਛੱਡਕੇ ਪੂਰਨ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਇਸੇ ਇਕੋ ਦੀ ਲੋਚਨਾਂ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਛੱਡੋ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਆਖੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
 ੨ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ ।
 ੩ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ ਖਸਮ ਕਾ ਨਿਹਚਉ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ।
 ੪ ਇਸਕ ਮੁਸਕ ਮਹਕਾਰ ਹੈ ਹੁਇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ।
 ੫ ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸਾਬਤੇ ਮਸਤੀ ਹੁਸਿਆਰੀ ।
 ੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਜਿਣਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥੩॥

[ਮੁਸਕ=ਕਸਤੂਰੀ । ਸਾਬਤੀ=ਸਾਵਧਾਨਤਾ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ (ਓਸ ਨੂੰ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ: ੨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰੇ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੇ ਰਜਾ ਉਤੇ ਚਲੇ। ੩ ਉਸ ਨੂੰ ਖਸਮ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਭਾਣਾ ਪਯਾਰਾ ਲਗੇ ਤੇ ਨਿਸਚੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ (ਬੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ)। ੪ ਇਸਕ ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਮਹਿਕਾਰ (ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ) ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ ਭਰੋਸਾ, ਸੰਤੋਖ, ਮਸਤੀ, ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ (ਸਭ ਵਿਚ) ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ੬ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਇਸ ਜਿੱਤ ਨੂੰ) ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰ ਲਈ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ, ਪਰ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ।

੪. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਕਰਨੀ] ।

੧ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ ਹੋਇ ਪਾਹੁਣਿਚਾਰੀ ।
 ੨ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਅਜਾਣ ਹੋਇ ਗੁਰੁ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰੀ ।
 ੩ ਗੁਰ ਸਿਖ ਨਿਤ ਪਰਾਹੁਣੇ ਇਹ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ।
 ੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵ ਕਮਾਵਣੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਿਆਰੀ ।
 ੫ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਪਰਵਾਰ ਸੁਧਾਰੀ ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜਾਇ ਧਰਜ ਘਰਿ ਨਿਰਮਲਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥੪॥

[ਗਹੁ=ਗੋਰ ਪਕਤ । ਸਾਰੀ=ਚੰਗੀ ।]

੧, ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਵਾਂਗੂੰ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚਲੇ ਜਾਣ (ਦੀ ਗੱਲ) ਜਾਣਕੇ, (ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ) ਅਵਾਣ ਬਣ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਪਕੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਭੈ ਵਿਚ ਤੁਰੇ । ੩(ਇਹ ਕਰਨੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ (ਆਪ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੪(ਇਹ ਜਾਣਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ (ਇਹ ਕਾਰ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ । ੫ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ (ਪਰ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ, ਨਾਲ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭੀਸੁਧਾਰ ਲਵੇ । ੬(ਕਿੱਕ੍ਰ?) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜੋ ਸਹਿਜ ਦਾ ਪਦ ਹੈ (ਉਥੇ) ਜਾਕੇ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੋਕੇ ਇਕ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਮਿਹਨਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੀ ਆਗਤ ਭਾਗਤ ਜਾਣਕੇ ਫਸੇ ਨਾ । 'ਗੁਰੁ ਗਰਬ' ਡਾਢੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਪਣੇ ਮਾਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਰਥ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖ ਟਹਿਲ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜੋ ਸੇਵਾ ਦੀ ਜਾਚ ਵਿਧੀ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਤਾ ਅਨੁਕੂਲ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ।

੫. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੀ ਆਤਮ ਖੇਡ] ।

੧ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਉਨਮਨਿ ਲਿਵਲਾਈ ।
 ੨ਪਰਮ ਤਤੁ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਅਨਹਦਿ ਧੁਨਿ ਵਾਈ ।
 ੩ਪਰਮਾਰਥ ਪਰਬੋਧ ਕਰਿ ਪਰਮਾਤਮ ਹਾਈ ।
 ੪ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਅਨਭਉ ਪਦ ਪਾਈ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਧਿ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈ ।
 ੬ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਇਉਂ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਈ ॥੫॥

[ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ।]

੧(ਉਸ ਸੱਚੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਨੇ) ਪਰਮ ਜੋਤ ਦਾ (ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਈ । ੨ਪਰਮ ਤੱਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ) ਪਰਮਾਣ ਕਰਕੇ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਵੱਜੀ । ੩ਪਰਮਾਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ (ਹਾਈ=) 'ਹੈ ਜਾਣਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ । ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ । ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਇਹ) ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ । ੬ਵੀਹ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਇਕੀਹ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਐਦਾਂ ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਗਏ ।

ਭਾਵ-'ਪਰਮਾਤਮ ਹਾਈ' ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦਿਆਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ' ਇਹ ਧਿਆਨ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 'ਓਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ' ਦਾ ਧਿਆਨ ਬੱਝਦਾ ਤੇ ਉੱਨਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੈਸਾ ਅੱਗੇ ਕਹਿਣਗੇ ।

੬. [ਨਿਜ ਸਰੂਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਜਾਪਕਤਾ ਦਾ ਅਨਭੈ] ।

੧ਦਰਪਣਿ ਵਾਂਗਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਆਪੁ ਆਪ ਨਿਹਾਲੈ ।
 ੨ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਚੰਦੁ ਜਲ ਵਿਚਿ ਭਾਲੈ ।
 ੩ਗੋਰਸੁ ਗਾਈ ਵੇਖਦਾ ਘਿਉ ਦੁਧ ਵਿਚਾਲੈ ।
 ੪ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਲੈ ਫਲੁ ਸਾਉ ਸਮੁਲੈ ।
 ੫ਕਾਸਟਿ ਅਗਨਿ ਚਲਿਤੁ ਵੇਖਿ ਜਲ ਧਰਤਿ ਹਿਆਲੈ ।
 ੬ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਖਾਲੈ ॥੬॥

[ਦਰਪਣ=ਸ਼ੀਸ਼ਾ।]

੧(ਜੀਕੂੰ) ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰ (ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ) ਤਿਕੂੰ ਆਪ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੇਖੇ। ੨ਘਟ ਘਟ (ਵਿਖੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਹੈ, (ਜਿਕੂੰ ਇਕ) ਚੰਦ ਨੂੰ (ਅਨੇਕ ਜਲਾਂ) ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ੩(ਜਿੱਕੂੰ ਹਰ ਰੰਗ ਦੀਆਂ) ਗਾਈਆਂ ਵਿਚ (ਇਕ ਚਿੱਟੇ) ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਘਿਉ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ੪(ਜਿਕੂੰ) ਫੁਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ (ਨੂੰ) ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਫੁਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਨੂੰ ਸੰਮੂਲਦਾ (ਚੁੱਖਦਾ ਹੈ)। ੫ਕਾਠ (ਵਿਚ) ਅੱਗ (ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਦਾ) ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ ਜਲ ਨੂੰ (ਸਮਾਯਾ ਜਾਣਦਾ) ਹੈ। ੬(ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਏਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਯਾਪਕ ਹੈ ਅਰ ਕਿਕੂੰ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਗਯਾਨ ਪਦ ਵਿਚ ਸਿਖ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।

੭. [ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਹਿਣੀ]।

੧ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਗੁਰ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਸਿਖ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ।
 ੨ਰਤਨ ਪਾਰਖੂ ਹੋਇਕੈ ਰਤਨਾ ਅਵਲੋਈ।
 ੩ਮਨੁ ਮਾਣਕੁ ਨਿਰਮੋਲਕਾ ਸਤਿਸੰਗ ਪਰੋਈ।
 ੪ਰਤਨਮਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਗਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਣ ਗੋਈ।
 ੫ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਮਰਿ ਅਮਰੁ ਹੋਇ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਸਮੋਈ।
 ੬ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜਾਣੈ ਜਾਣੋਈ।

[ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਨਜ਼ਰ, ਅਗੰਮ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।]
 [ਗੁਣ=ਰੱਸੀ। ਗੋਈ=ਗੁੰਦੇ ਹੋਏ।]

੧ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨(ਜੋ) ਰਤਨਾਂ (ਆਤਮ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਹੋਕੇ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ੩ਮਨ ਰੂਪੀ ਮਾਣਕ ਅਮੋਲਕ (ਰਤਨ ਹੈ ਜੋ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਾਂਗੂੰ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੀ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਗੁੰਦੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੫ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰਕੇ ਫੇਰ ਅਮਰ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਜੋਤ ਹੋਕੇ ਜੋਤ ਵਿਚ ਓਤ ਪੋਤ (ਤਾਣੇ ਪੋਟੇ) ਵਾਂਗੂੰ ਮਿਲਕੇ (ਜਾਣੋਈ ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੮. [ਐਸਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ]।

੧ਰਾਗ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਗੁਣ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ।
 ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਧੀਰਾ।
 ੩ਜੰਤੀ ਜੰਤੁ ਵਜਾਇਦਾ ਮਨਿ ਉਨਮਨਿ ਚੀਰਾ।
 ੪ਵਜਿ ਵਜਾਇ ਸਮਾਇ ਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਜੀਰਾ।
 ੫ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ ਜਾਣੀਐ ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ ਪੀਰਾ*।
 ੬ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਬੇਧਿ ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ॥੮॥

[ਧੀਰਾ=ਟਿਕ ਜਾਣਾ। ਵਜੀਰਾ=ਵਜੰਤੀ।]

੧ਰਾਗ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ (ਅਚਰਜ) ਹੋਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਡੁੰਘਾਉ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

*ਹਮਰੀ ਬੇਦਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਨੈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੀ ਪੀਰ ॥

ਹੈ। ੨ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਕੇ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਧਰ) ਮਨ ਵਿੱਤਕੇ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ (ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ)। ੪ਵਾਜੇ (ਆਪੇ) ਵੱਜਣ (ਯਾ) ਵਜਾਏ ਜਾਣ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਜੰਤ੍ਰੀ* (ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ) ਸਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੫ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਣੀਐ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਅੰਤਰਗਤ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੬ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, (ਜਿਕ੍ਰ) ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਹੀਰਾ (ਤੇ ਵਿੱਝਣ ਵਾਲਾ ਭੀ) ਹੀਰਾ।

ਭਾਵ-ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਹਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਜੋ ਅਨੇਕ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਤੇ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵਿਚ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਡੋਲ ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੇ ਤਦ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਤਦ ਭੀ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਵਜਿ ਵਜਾਇ' ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਆਪੇ ਵਜੇ ਤੇ ਚਾਹੇ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਅਨਾਹਤ ਤੇ ਆਹਤ ਦੋਨੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਵੱਜਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ) ਦਾ ਅਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਪਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਰੂੜ ਹੋਕੇ ਉਸ ਰੰਗ ਨੂੰ, ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਮਾ ਲਵੇ, ਜਰ ਲਵੇ। ਅੰਦਰ ਸਮਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਪੀੜ ਹੈ, ਉਹ ਸਹਿਣੀ ਸਫਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪੀੜ ਦਾ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਚਾਹੇ ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੋਈ ਪੀੜ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਜਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਤੇ ਦੁਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਰਜਾ ਤੇ ਸੁਕਰ ਤੇ ਟਿਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕ੍ਰ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਿਝਣ ਵਾਲਾ ਹੀਰਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਜੀਰਾ ਦਾ ਅਰਥ ਲੋਕ 'ਵਜੀਰ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਤੇ ਅਸੁੱਧ ਹੈ।

੯. [ਤਥਾਚ] ।

੧ਪਾਰਸੁ	ਹੋਇਆ	ਪਾਰਸਹੁੰ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਵਡਿਆਈ।
੨ਹੀਰੈ	ਹੀਰਾ	ਬੇਧਿਆ	ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ	ਮਿਲਾਈ।
੩ਸ਼ਬਦ	ਸੁਰਤਿ	ਲਿਵ ਲੀਣੁ	ਹੋਇ ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰੀ	ਵਾਈ।
੪ਗੁਰ	ਚੇਲਾ	ਚੇਲਾ	ਗੁਰੂ ਪਰਚਾ	ਪਰਚਾਈ।
੫ਪੁਰਖਹੁੰ	ਪੁਰਖੁ	ਉਪਾਇਆ	ਪੁਰਖੋਤਮ	ਹਾਈ।
੬ਵੀਹ	ਇਕੀਹ	ਉਲੰਘਿਕੈ	ਹੋਇ ਸਹਜਿ	ਸਮਾਈ॥੯॥

[ਜੰਤ੍ਰ=ਵਾਜਾ। ਜੰਤ੍ਰੀ=ਵਾਜੇ ਵਾਲਾ। ਹਾਈ=ਹੋਏ। ਵੀਹ=ਜੀਵ। ਇਕੀਹ=ਈਸ਼ਰ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ (ਇਹ) ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ (ਮਾਨੋ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹਣ ਨਾਲ ਪਾਰਸ (ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਇਉਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੨(ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਦਾ ਮਨ) ਹੀਰਾ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ ਜੋਤੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦੀ) ਜੋਤ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੩(ਫੇਰ ਉਹ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ (ਲਿਵ) ਤਾਰ (ਵਿਖੇ ਅਜਿਹਾ) ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਕ੍ਰ) ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰ, ਤਾਨ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੪ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ (ਪਰਚੈ=) ਪਰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ੫ਪੁਰਖਹੁੰ (=ਗੁਰ ਚੇਲਾ, ਨਾਨਕ ਥੋਂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਭੀ) ਪੁਰਖ ਹੋਕੇ ਪੁਰਖੋਤਮ ਹੋਏ (ਸਰਬ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ)।

*ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ।

੬ਵੀਂ ਤੇ ਇੱਕੀ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਗਏ ।

ਭਾਵ-ਉਹ ਜੋ ਅਸਾਂ ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਧਿਆਨ ਚਿਤ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਉਸੇ ਉੱਚ ਭਾਵ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਧੂਨੀ' ਨਾਲ ਏਹ ਸਭ ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਵਯ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੂਬੀ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ ।

੧੦. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ] ।

੧ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਦੋ ਪਰਮਾਤਮੁ ਦੇਖੈ ।

੨ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ ਲੇਖੈ ।

੩ ਚਰਨ ਕਵਲ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਹੋਇ ਚੰਦਨੁ ਭੇਖੈ ।

੪ ਚਰਣੋਦਕ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵਿਸੇਖੈ ।

੫ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਵਿਚਿ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੈ ।

੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡਿ ਜਾਇ ਹੋਇ ਅਲਖ ਅਲੇਖੈ ॥੧੦॥

[ਦੇਖਦੋ=ਦੇਖਣੇ ਹਾਰਾ । ਚੰਦਨੁ ਭੇਖੈ=ਚੰਦਨ ਸਰੂਰ । ਚਰਣੋਦਕ=ਚਰਣ ਜਲ ।]

[ਮਕਰੰਦ=ਸ੍ਰੀਦ, ਰਸ । ਅਲਖ ਅਲੇਖੈ=ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ।]

੧(ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ) ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋਕੇ (ਅੰਤਰਗਤਿ=) ਰਿਦੇ ਅੰਦਰ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਰਮਆਤਮਾਂ) ਲਖਦਾ ਹੈ । ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਚੰਦਨ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੪(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਜਲ ਦੇ ਸ੍ਰੀਦ ਦਾ ਰਸ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਰਸ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਅਚਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਰੂਖਰੇਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ (ਸੁੱਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਅਲਖ ਤੇ ਅਲੇਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹ ਕਉ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਤਿਨ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨਿਬੜਿਆ ॥

੧੧. [ਸਾਖੀ ਅਵਸਥਾ] ।

੧ ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਦੇਖਦਾ ਦਰਸਨੁ ਵਿਚਿ ਦਿਸੈ ।

੨ ਸਬਦੇ ਵਿਚਿ ਵਖਾਣੀਐ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚਿ ਰਿਸੈ ।

੩ ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸਨਾ ਮਨੁ ਭਵਰੁ ਸਲਿਸੈ ।

੪ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੰਜੋਗੁ ਮਿਲਿ ਵਿਜੋਗਿ ਨ ਕਿਸੈ ।

੫ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰਿ ਚਿਤੁ ਹੈ ਚਿਤੁ ਗੁਰਮਤਿ ਜਿਸੈ ।

੬ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ ਤਿਸੈ ॥੧੧॥

[ਦਰਸਨ=ਦੀਦਾਰ । ਰਿਸੈ=ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਸਲਿਸੈ=ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।]

[ਤਿਸੈ=ਉਸ ਦੇ ਹਨ ।]

੧ਜੋ ਅੱਖੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦੀਦਾਰ ਵਿਖੇ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ । ੨(ਜੋ)

ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਸੁਰਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਚ ਜੋ ਵਾਸਨਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ) ਭਵਰ ਸਮਾਨ ਹੋਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ (ਫੇਰ) ਵਿਜੋਗ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੫ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿਤ ਗੁਰਮਤ ਜੈਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਤੱਤ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਏਹ ਤਿੰਨੇ) ਉਸ ਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸੁੱਧ ਅੰਸ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਰਸ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਫੇਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਸਿਖਾ ਕੇ ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਗੁਣ] ।

੧ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਦਿਸਟਿ ਹੋਇ ਨਕਿ ਸਾਹੁ ਸੰਜੋਈ ।
 ੨ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰਿ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਜੀਭ ਸਾਦੁ ਸਮੋਈ ।
 ੩ਹਥੀ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣੀ ਪੈਰ ਪੰਥੁ ਸਥੋਈ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਮਤਿ ਸਬਦਿ ਵਿਲੋਈ ।
 ੫ਪਰਕਿਰਤੀ ਹੂੰ ਬਾਹਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲੋਈ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚੰਨਣ ਬਿਰਖੁ ਮਿਲਿ ਚੰਨਣ ਹੋਈ ॥੧੨॥

[ਸੰਜੋਈ=ਪਾਈ । ਸਮੋਈ=ਪਾਈ ।]

੧(ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਦਿਸ਼ਟੀ (ਦੀ ਸੁਰਤ), ਨੱਕ ਵਿਖੇ ਸ੍ਵਾਸ ਲੈਣ ਦੀ (ਸੁਰਤ) ਪਾਈ। ੨ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਦੀ, ਜੀਭ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪਾਈ। ੩ਹਥ ਵਿਚ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੀ, ਪੈਰੀਂ ਰਸਤਾ ਚੱਲ ਕੇ ਸਾਥੀ ਬਣਨ ਦੀ (ਸੁਰਤ ਪਾਈ)। ੪ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਤ ਵਿਖੇ ਰਿੜਕ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। ੫ਪਰਮਾਰਥ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਏਜੋ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਚੰਨਣ ਬੂਟੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਚੰਨਣ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਬਾਤ ਦੀ ਸੁਰਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਭੇਤ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਬੁਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ (ਸ਼ਬਦ ਅਭਯਾਸ ਕੀਤਾ) ਅਰ ਮਾਯਾ ਲੱਸੀ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਵਾਂਗ ਸਾਖੀ ਹੋਕੇ ਬਾਹਰ ਹੋ ਪੂਰਨ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ।

੧੩. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ] ।

੧ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਦੀ ਕਿਉ ਅਲਖ ਲਖਾਏ ।
 ੨ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਅਕਥ ਦੀ ਕਿਉ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ।
 ੩ਅਚਰਜ ਨੋ ਆਚਰਜ ਹੈ ਹੈਰਾਣ ਕਰਾਏ ।
 ੪ਵਿਵਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਮਾਏ ।
 ੫ਵੇਦ ਨ ਜਾਣੈ ਭੇਦੁ ਕਿਹੁ ਸੇਸਨਾਗੁ ਨ ਪਾਏ ।
 ੬ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਲਾਹਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਅਲਾਏ ॥੧੩॥

[ਅਬਿਗਤਿ=ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ, ਈਸ਼੍ਵਰ ।]

[ਅਕਥ=ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ । ਵਿਸਮਾਦ=ਅਚਰਜ ।]

੧(ਉਸ ਅਥਿਗਤਿ=) ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਗਤੀ ਅਥਿਗਤਿ ਹੈ, ਕਿੱਕੂਰ ਅਲਖ ਲਖਿਆ ਜਾਵੇ ?
 ੨ਅਕਬ (ਈਸ਼ੂਰ) ਦੀ ਕਥਾ ਭੀ ਅਕਬ ਹੈ, ਕਿੱਕੂਰ (ਕੋਈ) ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ। ੩ਅਚਰਜ ਬੋਂ ਅਚਰਜ
 ਹੈ (ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਹੈਰਾਨ ਹਨ (ਕਿੱਕੂਰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ?) । ੪ਜੋ ਵਿਸਮਾਦ ਬੋਂ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ
 ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਉਸ ਵਿਚ) ਸਮਾ ਗਏ (ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਥਹੁ ਕੌਣ ਦੱਸੇ ?) ੫ਵੇਦ (ਉਸ
 ਦਾ) ਕੁਝ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ (ਜੋ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਭੇਤ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । (ਕਿੱਕੂ
 ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਵੇ ?) ੬(ਉੱਤਰ)=ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰੇ, (ਕਿੱਕੂ ?) ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ
 ਦੁਆਰਾ) ਸਲਾਘਾ ਕਰਕੇ (ਯਥਾ :-ਜਿਸਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ
 ਪਾਤਿਸਾਹੁ) ॥

ਭਾਵ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕੇਵਲ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੈ । ਯਥਾ-ਜੈਸੇ
 ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਤਗਾਈ ਨੇਸਾਣੈ ॥ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕੁ
 ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਣ] ।

੧ਲੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਚਲੀਐ ਜਿਉ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ।
 ੨ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਨਿਬਾਹੁ ।
 ੩ਜਿਉ ਧਨ ਸੋਘਾ ਰਖਦਾ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਸਾਹੁ ।
 ੪ਜਿਉ ਮਿਰਜਾਦ ਨ ਛਡਈ ਸਾਇਰੁ ਅਸਗਾਹੁ ।
 ੫ਲਤਾਂ ਹੇਠਿ ਲਿਤਾੜੀਐ ਅਜਰਾਵਰ ਘਾਹੁ ।
 ੬ਧਰਮਸਾਲ ਹੈ ਮਾਨਸਰ ਹੰਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਾਹੁ ।
 ੭ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਖਾਹੁ ॥੧੪॥

[ਲੀਹਾਂ=ਗੱਡੀ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ । ਸੋਘਾ ਰਖਦਾ=ਸਾਂਭ ਰੱਖਦਾ । ਸਾਇਰ=ਸਮੁੰਦਰ ।]
 [ਅਜਰਾਵਰ=ਅਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਅਮਰ । (ਅ) ਜਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਮਾਣਾ ।]

੧(ਜਿੱਕੂਰ) ਗੱਡੀ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਲੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ੨(ਤਿਹਾ ਹੀ) 'ਰਜਾਈ' (=ਰਜਾ
 ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਚਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਜਿੱਕੂਰ
 ਸਾਹੂਕਾਰ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਨ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ੪ਜਿੱਕੂਰ ਸਮੁੰਦਰ ਅਥਾਹ (ਆਪਣੀ) ਮਰਿਯਾਦਾ
 ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ, (ਭਾਵ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇਮ ਹਨ ਜਲ ਵਾਸਤੇ ਸੋ ਅਸਗਾਹ ਹੋ ਜਾਣ
 ਪਰ ਭੀ ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ) । ੫ਜਿੱਕੂਰ ਜਰਨ ਵਾਲਾ ਘਾਹ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜੀਦਾ ਹੈ
 (ਪਰ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ) । ੬(ਧਰਮ ਸਾਲ=) ਸਤਿਸੰਗ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ
 ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੰਸ ਹਨ । ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, (ਏਹ ਹੰਸ) ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ
 (ਉਸ ਨੂੰ) ਖਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦੇ, ਰਜਾ ਮੰਨਦੇ, ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦੇ
 ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਂਗ ਗੰਭੀਰ, ਘਾਹ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿੰਮਤਾ ਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਮਾਨਸਰ ਦੇ ਹੰਸ ਹੋਕੇ
 ਸਬਦ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੫. [ਚੰਨਣਾਦਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਚੰਨਣ ਜਿਉ ਵਣਖੰਡ ਵਿਚਿ ਓਹੁ ਆਪੁ ਲੁਕਾਏ ।

੨ਪਾਰਸੁ ਅੰਦਰਿ ਪਰਬਤਾਂ ਹੋਇ ਗੁਪਤ ਵਲਾਏ ।
 ੩ਸਤ ਸਮੁੰਦੀ ਮਾਨਸਰੁ ਨਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ।
 ੪ਜਿਉ ਪਰਛਿੰਨਾ ਪਾਰਜਾਤ ਨਹਿ ਪਰਗਟੀ ਆਏ ।
 ੫ਜਿਉ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਨਹਿ ਆਪ ਜਣਾਏ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸੁ ਲੈ ਕਿਉ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ॥੧੫॥

[ਵਣਖੰਡ=ਬਨ ਦਾ ਭਾਗ ।

ਪਰਛਿੰਨਾ=ਗੁਪਤ ।]

੧ਜਿਕੁਰ ਚੰਨਣ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਬਨਾਂ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁਕਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ ਪਾਰਸ ਗੁਪਤ ਹੋਕੇ (ਸਮਾ ਵਿਲਾਉਂਦਾ=) ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਅਲਖ (ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ) ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ ! ੪ਜਿਉਂ ਕਲਪ ਬਿਛੁਡ ਗੁਪਤ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੫ਜਿਕੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਾਮਧੇਨ ਹੈ ਪਰ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੀ । ੬ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਉਪਦੇਸ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਓਹ) ਕਿਉਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਤਲਾਉਣ (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ) ।

ਭਾਵ-ਅਤਰ ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਵਾਂਗੂੰ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਮਹਿਕ ਰਹੇ ਹਨ “ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਛੁਛਾ ਘਟੁ ਬੋਲੈ ॥ ਭਰਿਆ ਹੋਇ ਸੁ ਕਬਹੁ ਨ ਡੋਲੈ ॥”

੧੬. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ, ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ] ।

੧ਦੁਇ ਦੁਇ ਅਖੀ ਆਖੀਅਨਿ ਇਕ ਦਰਸਨੁ ਦਿਸੈ ।
 ੨ਦੁਇ ਦੁਇ ਕੰਨ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਇਕ ਸੁਰਤਿ ਸਲਿਸੈ ।
 ੩ਦੁਇ ਦੁਇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਤਿਸੈ ।
 ੪ਇਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਇਕ ਸਬਦ ਸਰਿਸੈ ।
 ੫ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਸਮਝਾਏ ਕਿਸੈ ॥੧੬॥
 [ਸਲਿਸੈ=ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸਰਿਸੈ=ਇਕ ਸਾਰਖਾ ।]

੧ਅੱਖਾਂ ਦੋ ਦੋ (ਹਰ ਜੀਵ ਪਾਸ) ਕਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰ ਦੋਵੇਂ) ਇਕ ਦਰਸਨ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ । ੨ਦੋ ਦੋ ਕੰਨ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਸੁਰਤ) ਖਬਰ ਇਕੋ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੩ਨਦੀ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਰਾਵਰ=) ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ । ੪(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੋਤ ਇਕ ਹੈ, ਸਬਦ ਇਕ ਸਾਰਖਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਯਾ ਹੈ, (ਇਹ ਭੇਤ ਕੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵੇ ।

ਭਾਵ-ਨਦੀ ਇਕ ਰੂਪ ਦੀ ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਕਥਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਨਦੀ ਨੂੰ ਦੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨਦੀ ਇੱਕੋ ਹੈ ।

੧੭. [ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦਾ ਕੰਮ] ।

੧ਪਹਿਲੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਸਿਖ ਪੈਰੀ ਪਾਏ ।
 ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਲਾਏ ।
 ੩ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਸੇਵਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਾਏ ।
 ੪ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਕੀਰਤਨੋ ਸਚਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਸਚ ਦਾ ਸਚੁ ਪਾਰ ਲੰਘਾਏ ।

੬ਸਚਿ ਮਿਲੈ ਸਚਿਆਰ ਨੋ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੧੭॥

੧ਪਹਿਲੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਸਾਲਾ ਕਰਕੇ (ਦੱਸਦੇ ਉਸਦੀ) ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਸਿਖ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਸਿਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੱਚ ਦਾ ਹੈ ਸੱਚ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੬(ਪਰ) ਸਚਿਆਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ) ਮਿਲਿਆਂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹ ਜਾਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੰਮ, ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ।

੧੮. [ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਨੀਵੇ ਚਰਣ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਪਾਂਦੇ ।
 ੨ਮੁਹੁ ਅਖੀ ਨਕ ਕੰਨ ਹਥ ਦੇਹ ਭਾਰ ਉਚਾਂਦੇ ।
 ੩ਸਭ ਚਿਹੰਨ ਛਡਿ ਪੂਜੀਅਨਿ ਕਉਣੁ ਕਰਮ ਕਮਾਂਦੇ ।
 ੪ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤੀ ਨਿਤ ਚਾਲ ਚਲਿ ਜਾਂਦੇ ।
 ੫ਵੱਤਨਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਕਰਿ ਪਾਰਿ ਵਸਾਂਦੇ ।
 ੬ਮੇਰੀ ਖਲਹੁ ਮੌਜੜੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੰਢਾਂਦੇ ।
 ੭ਮਸਤਕ ਲਗੇ ਸਾਧ ਰੇਣੁ ਵਡਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ॥੧੮॥

[ਉਚਾਂਦੇ=ਚੁੱਕਦੇ । ਵੱਤਨਿ=ਪੈਂਡਾ ਕਰਦੇ । ਮੌਜੜੇ=ਜੁੱਤੀਆਂ ।]

[ਸਾਧੁ ਰੇਣੁ=ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ।

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੁ ਹੈ, ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰ ਹੈ, ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਕਹੀ ਹੈ ।

੧ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਪੈਰ ਨੀਵੇਂ ਪਰ ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਪੁਰ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । ੨ਮੁਹੁ ਅੱਖ ਆਦਿਕ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਦਾ ਭਾਰ ਭੀ (ਪੈਰ) ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ । ੩ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਕੀ ਕਰਮ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ੪(ਉੱਤਰ-) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਣ (ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਸੰਗ) ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਚੱਲ ਚੱਲ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੫ਫੇਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪੈਂਡਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਜਿੰਨਾ ਕੁ) ਵੱਸ ਚਲੇ ਅੱਕਦੇ ਨਹੀਂ । ੬(ਇਸ ਲਈ ਮੋਤਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਫਲਤਾ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਜੇ) ਮੇਰੀ (ਦੇਹ ਦੀ) ਖੱਲ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੰਢਾਉਣ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਉਪਕਾਰੀ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਖੱਲ ਲੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵੇ) । ੭(ਪਰ ਮੈਂ ਕਰਮ ਹੀਨ ਹਾਂ ਤੇ ਏਹ) ਚਰਨ ਪੂੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹੋਣ ।

੧੯. [ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਜਿਉਂ ਧਰਤੀ ਧੀਰਜ ਧਰਮਸਾਲ ਮਸਕੀਨੀ ਮੂੜੀ ।
 ੨ਸਭਦੂੰ ਨੀਵੀਂ ਹੋਇ ਰਹੀ ਤਿਸ ਮਣੀ ਨ ਕੂੜੀ ।
 ੩ਕੋਈ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਕਰੈ ਕੋ ਕਰੈ ਅਰੂੜੀ ।
 ੪ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਫਲ ਅੰਬ ਲਸੂੜੀ ।

੫ਜੀਵਦਿਆਂ ਮਰਿ ਜੀਵਣਾ ਜੁੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੁੜੀ ।

੬ਲਤਾਂ ਹੇਠਿ ਲਤਾੜੀਐ ਗਤਿ ਸਾਧਾਂ ਪੂੜੀ ॥੧੬॥

[ਮੂੜੀ=ਰਾਸ । ਮਣੀ=ਮਨੋਤ । ਨ ਕੂੜੀ=ਨਹੀਂ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੱਚੀ ਹੈ ।]

[ਜੁੜੀ=ਜੋੜ । ਪੂੜੀ=ਧਰਤੀ ।

੧(ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਜਿੱਕੁਰ ਧਰਤੀ ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਦੀ (ਅਤੇ) ਗਰੀਬੀ ਦੀ (ਮੂੜੀ=) ਪੁੰਜੀ ਹੈ । ੨ਸਾਰਿਆਂ ਥੋਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਦੀ (ਨਿੰਮ੍ਰੂਤਾ ਦੀ) ਮਨੋਤ ਸੱਚੀ ਹੈ । ੩ਕੋਈ ਹਰਿਮੰਦਰ ਬਣਾਵੇ, ਕੋਈ ਅਰੂੜੀ (ਕੱਠੀ) ਕਰੇ । ੪ਜੇਹਾ (ਕੋਈ) ਅੰਬ ਜਾਂ ਲਸੂੜੀ ਬੀਜੇ (ਉਸ ਦਾ) ਫਲ ਉਹੋ (ਜਿਹਾ) ਲੁਣਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਜਿਉ ਬਸੁਧਾ ਕੋਉ ਖੋਦੈ ਕੋਉ ਚੰਦਨ ਲੇਪ" ਕੋਈ ਪੁਟੇ ਤੇ ਕੋਈ ਚੰਦਨ ਛਿੜਕੇ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰੂਪ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ) ੫ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਥੋਂ ਮਰਕੇ ਫੇਰ (ਸਤਿਸੰਗ ਭਾਵ ਵਿਚ) ਜੀਉ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ । ੬(ਪੂੜ ਵਾਂਗੂੰ) ਲੱਤਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਦੇ ਹਨ. ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਪੂੜ (ਵਰਗੀ ਨਿੰਮ੍ਰੂਭੂਤ ਹੈ) ।

੨੦: [ਜਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਜਿਉ ਪਾਣੀ ਨਿਵਿ ਚਲਦਾ ਨੀਵਾਣਿ ਚਲਾਇਆ ।

੨ਸਭਨਾ ਰੰਗਾਂ ਨੋ ਮਿਲੈ ਰਲਿ ਜਾਇ ਰਲਾਇਆ ।

੩ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਕਮਾਵਦਾ ਉਨਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।

੪ਕਾਠੁ ਨ ਡੋਬੈ ਪਾਲਿਕੈ ਸੰਗਿ ਲੋਹੁ ਤਰਾਇਆ ।

੫ਵੁਠੇ ਮੀਹ ਸਾਕਾਲੁ ਹੋਇ ਰਸ ਕਸ ਉਪਜਾਇਆ ।

੬ਜੀਵਦਿਆ ਮਰਿ ਸਾਧ ਹੋਇ ਸੁਫਲਿਓ ਜਗਿ ਆਇਆ ॥੨੦॥

[ਨੀਵਾਣਿ=ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ । ਵੁਠੇ=ਵੱਸਨ ਨਾਲ ।]

੧(ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਜਲ ਵਾਂਗੂੰ ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ) ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ (ਆਪ ਨਿਵ ਕੇ) ਨਿੰਮ੍ਰੂਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਚਲਦਾ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵਣ) ਨੀਵਾਣ ਵਿਚ ਚਲਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੨ਸਾਰਿਆਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਲਾਯਾ ਹੋਇਆ ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) । ੩ਉਹ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਕਾਠ ਨੂੰ ਪਾਲ ਕੇ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ (ਸਗਮਾਂ ਉਸ) ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੫ਮੀਂਹ ਰੂਪ (ਹੋਕੇ ਜਦ) ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਸੁਕਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਸ ਕਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੬(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਸਾਧ ਲੋਕ ਜੀਵੱਤ ਭਾਵ ਥੋਂ ਮਰਕੇ (ਪਰਉਪਕਾਰੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਆਗਮਨ ਸਫਲ ਹੈ ।

ਭਾਵ—"ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ ॥ ਸੋਉ ਗਣੀਐ ਸਭ ਤੇ ਉਚਾ ॥" ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਏ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਲ ਵਾਂਗੂੰ ਨੀਉਂ ਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਤ ਹੋਣਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੋਵੇ ।

੨੧. [ਬਿਛ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇ ਅਚਲੁ ਨ ਚਲਿਆ ।

੨ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਧੁਪ ਸਹਿ ਉਹ ਤਪਹੁ ਨ ਟਲਿਆ ।

੩ਸਫਲਿਓ ਬਿਰਖ ਸੁਹਾਵੜਾ ਫਲ ਸੁਫਲੁ ਸੁਫਲਿਆ ।

੪ਫਲੁ ਦੇਣਿ ਵੱਟ ਵਗਾਇਐ ਕਰਵਤਿ ਨ ਹਲਿਆ।
 ੫ਬੁਰੇ ਕਰਨਿ ਬੁਰਿਆਈਆ ਭਲਿਆਈ ਭਲਿਆ।
 ੬ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰਨਿ ਜਗਿ ਸਾਧ ਵਿਰਲਿਆ।
 ੭ਅਉਸਰਿ ਆਪ ਛਲਾਇੰਦੇ ਤਿਨਾ ਅਉਸਰੁ ਛਲਿਆ ॥੨੧॥

[ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉਤੇ। ਪਾਣੀ=ਬਰਸਾਤ। ਪਾਲਾ=ਸੀਤ ਰੁੱਤ।]
 [ਧੁਪ=ਗਰਮੀ, ਤਪਤ। ਸੁਹਾਵੜਾ=ਸੁੰਦਰ। ਕਰਵਤ=ਆਰਾ, ਵੱਡੀ ਆਰੀ। ਵਿਰਲਿਆ=ਵਿਰਲੇ।]

੧(ਬਿਛੁੱਛ) ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉਤੇ) ਹੋਕੇ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਅਚੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਚਲਦਾ ਨਹੀਂ। ੨ਬਰਸਾਤ, ਸੀਤਕਾਲ, ਤਪਤ ਸਹਾਰਕੇ ਉਹ ਤਪੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ। ੩(ਜਦ) ਫਲ ਕੇ ਬਿਛੁੱਛ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਸੁਹਣੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਿਆ (ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੇਵੇ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਧਰਦਾ ਹੈ)। ੪ਲੋਕ ਵੱਟੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਫਲ ਹੀ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਰਵੱਤ=) ਆਰੇ ਹੇਠੋਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦਾ। ੫ਬੁਰੇ ਬੁਰਿਆਈ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਭਲਿਆਈ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬(ਜੋ ਲੋਕ) ਅਵਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਗੁਣ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਅਜਿਹੇ) ਸਾਧੂ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਵਿਰਲੇ ਹਨ। ੭ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਬਿਰਥਾ ਗੁਜਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸਾਧੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਛਲ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ—“ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਅਪਨਾ ਗੁਨੁ ਨ ਗਵਾਵੈ ॥” ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ।

੨੨. [ਮੁਰੀਦ ਲੱਛਣ] ।

੧ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੋ ਗੁਰ ਗੋਰਿ ਸਮਾਵੈ।
 ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੀਣੁ ਹੋਇ ਉਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ।
 ੩ਤਨ ਧਰਤੀ ਕਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਮਨੁ ਦਭੁ ਵਿਛਾਵੈ।
 ੪ਲਤਾ ਹੇਠਿ ਲਤਾੜੀਐ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਮਾਵੈ।
 ੫ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਨੀਵਾਣੁ ਹੋਇ ਗੁਰਮਤਿ ਠਹਰਾਵੈ।
 ੬ਵਰਸੈ ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਹੋਇ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਆਵੈ ॥੨੨॥੯॥

[ਮੁਰੀਦੁ=ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ। ਗੋਰ=ਕਬਰ। ਦੱਭ=ਫੂਹੜੀ।]
 [ਵਰਸੈ ਨਿਝਰਧਾਰ=ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ।]

੧(ਜਿਹੜਾ ਮੁਰੀਦ) ਸਿੱਖ ਮੁਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਭਾਵ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੇ ਖੁਦੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਊ) ਉਹ ਗੁਰੂ (ਰੂਪੀ) ਕਬਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਵੇਗਾ (ਭਾਵ ਮਿਲੇਗਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਗੋਰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਭੀ ਨਿਰਲੋਭ ਤੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ)। ੨(ਗੁਰੂ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਯਾਤ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦੇਵੇ। ੩ਤਨ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ ਬਣਾਵੇ, (ਉਸ ਉਤੇ) ਮਨ ਰੂਪੀ ਫੂਹੜੀ ਵਿਛਾਵੇ (ਭਾਵ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਹੋਕੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰੇ)। ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਕਰੇ (ਜੋ ਕੋਈ ਉਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਲਤਾੜ ਖਾਕੇ (ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੇ)। ੫ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨੀਵਾਣ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕੇ। ੬ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ ਵਾਂਗੂੰ ਵਸੇ।

ਭਾਵ—ਸਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰੇ। ਕੋਈ ਸਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸੁਣਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸੁਣੇ, ਪਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ, ਕਿਉਂ ? ਜੋ ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਲਈ

ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਪਰਉਕਾਰ, ਖਿਮਾ, ਧੀਰਜ, ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਰਹਿਣਾ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਆਦਿ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਹੀ ਸੁਗਮ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੧੦.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

[ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਭਗਤਾਂ* ਦੀ ਕਥਾ]

੧. [ਧ੍ਰੁ ਭਗਤ] ।

੧੧ ਹਸਦਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ਕਰਿ ਪਿਆਰੁ ਪਿਉ ਕੁਛੜਿ ਲੀਤਾ ।
 ੨ਬੈਂਹੁ ਪਕੜਿ ਉਠਾਲਿਆ ਮਨ ਵਿਚਿ ਰੋਸੁ ਮੜ੍ਹੇਈ ਕੀਤਾ ।
 ੩ਡੁਡਹੁਲਿਕਾ ਮਾਂ ਪੁਛੈ ਤੂੰ ਸਾਵਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰੀਤਾ ।
 ੪ਸਾਵਾਣੀ ਹਾਂ ਜਨਮ ਦੀ ਨਾਮੁ ਨ ਭਗਤੀ ਕਰਮਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹੀਤਾ ।
 ੫ਕਿਸੁ ਉਦਮ ਤੇ ਰਾਜੁ ਮਿਲੈ ਸਤੁ ਤੇ ਸਭ ਹੋਵਨਿ ਮੀਤਾ ।
 ੬ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਰਾਧੀਐ ਜਿਦੁ ਹੋਈਐ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤਾ ।
 ੭ਬਾਹਰਿ ਚਲਿਆ ਕਰਣਿ ਤਪੁ ਮਨ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋਇ ਅਤੀਤਾ ।
 ੮ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਅਮਿਓ ਰਸ ਪੀਤਾ ।
 ੯ਪਿਛਹੁ ਰਾਜੇ ਸਦਿਆ ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਕਰਹੁ ਨਿਤ ਨੀਤਾ ।
 ੧੦ਹਾਰਿ ਚਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗ ਜੀਤਾ ॥੧॥

[ਰੋਸ=ਗੁੱਸਾ। ਡੁਡਹੁਲਿੱਕਾ=ਨਿਮਾਣਾ। ਸੁਰੀਤਾ=ਗੋਲੀ।]

[ਜਨਮ ਦੀ=ਜਨਮ ਕਰਕੇ। ਸਾਵਾਣੀ=ਰਾਣੀ।]

੧੧ਵ ਹਸਦਾ ਹਸਦਾ ਘਰ ਆਇਆ, ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਯਾਰ ਦੇ ਕੇ ਕੁਛੜ ਲੈ ਲੀਤਾ। ੨ਮੜ੍ਹੇਈ,

*ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਪਰ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਦੋ ਦੋ ਅੰਗ ਲਏ ਗਏ ਤਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਰ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਦੂਸ਼ਨ ਲਗੇਗਾ। ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਵਾਰ ੧੨ ਪੌੜੀ ੮, ਜਿਥੇ ਕਲੰਕੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਆਮ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਕਹਿਣਾ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਤਯਤਾ ਦਾ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਪੱਖ ਜੁਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੱਖ ਜੁਦਾ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਜਨ ਰਲਾ ਮਿਲਾਕੇ ਰੋਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ।

ਮਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਖਾਕੇ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ (ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦਿੱਡੇ ਜੰਮਦੇ ਤਾਂ ਗੋਦੀ ਲਾਇਕ ਹੁੰਦਾ) । ^੩ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ (ਸੱਕੀ) ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ (ਹੇ ਮਾਂ!) ਤੂੰ ਸਵਾਣੀ ਹੈਂ ਕਿ ਗੋਲੀ ਹੈਂ ? ^੪(ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਸਵਾਣੀ ਤਾਂ ਜਨਮ ਦੀ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ) ਨਾਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੜ ਕੀਤਾ । (ਭਾਵ ਜੇ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ) । ^੫(ਪ੍ਰਵ ਪੁਛਦਾ ਹੈ : ਮਾਂ ਜੀ !) ਕਿਸ ਜਤਨ ਨਾਲ ਰਾਜ ਮਿਲੇ ਸ਼ਤ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵਨ ? ^੬(ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ: ਬੱਚਾ !) ਈਸ਼ੂਰ (ਦਾ ਮਨ ਵਿਖੇ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਕੇ ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਤਜਾਗ ਕਰਕੇ) ਆਰਾਧਨ ਕਰੀਏ (ਜਦ ਓਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਕੁਛ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ) ਤਦ ਪਤਿਤ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ^੭(ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਵ) ਬਾਹਰ ਤਪ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਮਨ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਤੇ ਅਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ । ^੮ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ (ਪ੍ਰਵ ਨੂੰ) ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, (ਪ੍ਰਵ ਨੇ) ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪੀਤਾ । ^੯(ਜਦ ਭਜਨ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਇਆ) ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ (ਕਿ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰ, ਪਰ ਪ੍ਰਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ) ਸਦਾ ਅਚੱਲ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ, (ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ) । ^{੧੦}(ਸਿੱਟਾ)-ਗੁਰਮੁਖ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਹਾਰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ (ਓਹੋ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਉਤਾਨਪਾਦ ਨਾਮ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਹੁਟੀਆਂ 'ਸੁਨੀਤਿ' ਤੇ 'ਸੁਰੁਚੀ' ਨਾਮੇ ਹੈਸਨ । ਸੁਰੁਚੀ ਭਰਤਾ ਦੀ ਡਾਢੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਪੁਤਰ 'ਉੱਤਮ' ਸੀ । ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਉ ਵੱਡਾ ਸਨੇਹ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । 'ਪ੍ਰਵ' ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਨੀਤਿ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ 'ਉੱਤਮ' ਨਾਲ ਲਾਡ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਪ੍ਰਵ ਬੀ ਹੱਸਦਾ ਹੱਸਦਾ ਰੀਸ ਨਾਲ ਪਿਉ ਕੋਲ ਗਿਆ । ਪਿਉ ਨੇ ਕੁੱਛ ਤਾਂ ਲੈ ਲੀਤਾ ਪਰ ਭਾਉਣੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਤ੍ਰੇਈ ਸੁਰੁਚੀ ਨੇ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ :- ਤੂੰ ਗੋਦੀ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈਂ । ਪ੍ਰਵ ਨੇ ਮਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, ਉਸਨੇ ਭਜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਗੱਲ ਕੀ ਪ੍ਰਵ ਮਾਂ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਤਪ ਕਰਨ ਮਾਧੋ ਬਨ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਾਰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਹੇ ਪ੍ਰਵ ! ਤੂੰ ਈਸ਼ੂਰ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ ਤੈਨੂੰ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਮਿਲ ਜਾਊ । ਫੇਰ ਮਾਧੋ ਬਨ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ । ਕੰਦ ਮੂਲਾਫਲ ਜਲ ਖਾਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰ ਛੱਡੇ । ਗੱਲ ਕੀ ਪ੍ਰਵ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਤਮ ਰਾਜ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੁਸਕੋਲਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਵ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਆਪ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਰਾਧਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ । ਸਭ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਾਰਨ ਹਾਰਾ ਉਹ ਨਾਮ ਹੈ ।

੨. [ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ] ।

- ੧ ਘਰਿ ਹਰਣਾਖਸ ਦੈਤ ਦੇ ਕਲਰਿ ਕਵਲੁ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ।
- ੨ ਪੜ੍ਹਨੁ ਪਠਾਇਆ ਚਾਟਸਾਲ ਪਾਧੈ ਚਿਤਿ ਹੋਆ ਅਹਿਲਾਦੁ ।
- ੩ ਸਿਮਰੈ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦੁ ।
- ੪ ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਸਭ ਚਾਟੜੇ ਪਾਧੇ ਹੋਇ ਰਹੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ।
- ੫ ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਰੂਆਇਆ ਦੋਖੀ ਦੈਤਿ ਵਧਾਇਆ ਵਾਦੁ ।
- ੬ ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਘਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੁਬੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ।
- ੭ ਕਵਿ ਖੜਗੁ ਸਦਿ ਪੁਛਿਆ ਕਉਣੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਉਸਤਾਦੁ ।
- ੮ ਬੰਮੁ ਪਾੜਿ ਪਰਗਟਿਆ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਨਾਦਿ ।
- ੯ ਬੇਮੁਖ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ।

੧੦ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਕਰਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ॥੨॥

[ਅਹਿਲਾਦ=ਆਨੰਦ । ਵਿਸਮਾਦ=ਅਸਚਰਜ, ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ।]

[ਰੂਆਇਆ=ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ । ਅਨਾਦ=ਬੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ।]

੧ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੈਤ ਦੇ ਕੱਲਰ (ਰੂਪੀ) ਘਰ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਕਵਲ (ਉਤਪਤ ਹੋਇਆ) । ੨ (ਪਿਉ ਨੇ) ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ, ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਮਨ ਆਨੰਦ ਹੋਇਆ, (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਚਾਟੜਾ ਬਣਿਆ) । ੩ (ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ) ਮਨ ਵਿਚ (ਭੀ) ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ਤੇ (ਮੁਖੋਂ ਭੀ) ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਕਰਕੇ ਗਾਵੇ । ੪ ਸਾਰੇ ਸਾਗਿਰਦ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਪਾਂਧੇ (ਦੇਖ ਕੇ) ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋ ਗਏ । ੫ ਰਾਜੇ ਪਾਸ (ਪਾਂਧੇ ਨੇ) ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ (ਕਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪਰਮੇਸਰ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੈ) ਦੋਖੀ ਦੈਂਤ ਨੇ ਵੱਡਾ ਝਗੜਾ ਵਧਾ ਲਿਆ । ੬ ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਿਟ ਦਿੱਤਾ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਅੱਗ ਨੇ ਨਾ) ਸਾੜਿਆ (ਤੇ ਨਾ ਪਾਣੀ ਨੇ) ਡੋਬਿਆ । ੭ ਤਲਵਾਰ ਕਢਕੇ ਬੁਲਾਕੇ (ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਿਉ) ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ (ਅਰੇ ! ਤੇਰਾ ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਹੈ ? ੮ ਤਦੋਂ ਬੰਮ ਨੂੰ ਪਾੜਕੇ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪਮ ਬੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ । ੯ ਬੇਮੁਖ (ਹਰਨਾਖਸ਼) ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਪਟਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਆਈ ਹੈ । ੧੦ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਭੀ (ਇਸ ਹਾਲ ਪਰ) ਜੈ ਜੈ ਕਰ ਉੱਠੇ ।

ਭਾਵ-ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਨਾਸਤਕ ਰਾਜਾ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਤੇ ਉਸਦਾ ਭਿਰਾਉ ਹਿਰਨਕਸ਼ਯਪ ਪਰਮੇਸਰ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰਦੇ ਸਨ ਅਰ ਨਿਜ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਜੁਲਮ ਨਾਲ ਨਾਸਤਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਪਰ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਭਗਤ ਨਿਕਲ ਆਇਆ । ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਯਾਨਕ ਕਸ਼ਟ ਦਿਤੇ ਗਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਟਲੇ, ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਬਾਲਕ ਨਾ ਟਲਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਨ ਦੇਣੀ ਪਈ ਤੇ ਪਰਜਾ ਸੁਖੀ ਹੋਈ । ਪਰਮੇਸੁਰ ਪੁਰ ਦਿੜ ਭਰੋਸਾ ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਨਣਾ, ਪੁਰਾਤਨ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਨਸੀਬ ਸੀ । ਇਹੋ ਹੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਐਸਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਸੰਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਾ ਰਹੇ ।

੩. [ਰਾਜਾ ਬਲਿ] ।

੧ ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਘਰਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਿ ਬੈਠਾ ਜਗੁ ਕਰਾਵੈ ।

੨ ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਆ ਚਾਤਿ ਵੇਦ ਮੁਖ ਪਾਠ ਸੁਣਾਵੈ ।

੩ ਰਾਜੇ ਅੰਦਰਿ ਸਦਿਆ ਮੰਗ ਸੁਆਮੀ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ।

੪ ਅਛਲੁ ਛਲਣਿ ਤੁਧੁ ਆਇਆ ਸੁਕੁ ਪਰੋਹਿਤੁ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ ।

੫ ਕਰਉ ਅਢਾਈ ਧਰਤਿ ਮੰਗਿ ਪਿਛਹੁ ਦੇ ਤਿਹੁ ਲੋਅ ਨ ਮਾਵੈ ।

੬ ਦੁਇ ਕਰਵਾਂ ਕਰਿ ਤਿੰਨ ਲੋਅ ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਲੈ ਮਗਰੁ ਮਿਣਾਵੈ ।

੭ ਬਲਿ ਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਨੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਮਿਲੈ ਗਲਿ ਲਾਵੈ ।

੮ ਦਿਤਾ ਰਾਜੁ ਪਤਾਲ ਦਾ ਹੋਇ ਅਧੀਨੁ ਭਗਤਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ।

੯ ਹੋਇ ਦਰਵਾਨ ਮਹਾਂ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥੩॥

[ਮੁਖਿ ਪਾਠ=ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ । ਅਛਲ=ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੈ । ਕਰਉ=ਉਲਾਂਘਾ ।]

[ਮਗਰ=ਪਿੱਠ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ । ਦਰਵਾਨ=ਡੋਊਢੀ ਬਰਦਾਰ ।]

੧ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਜੱਗ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ੨(ਇਕ) ਬਾਉਣੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਬ੍ਰਹਮਣ) ਆਯਾ, ਚਾਰ ਬੇਦ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਸੁਨਾਉਣ ਲੱਗਾ। ੩ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮੰਗ ਲੈ ਹੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ! ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ"। ੪ਸੁਕਰ ਪ੍ਰੋਹਤ ਕਹਿਕੇ ਸਮਝਾਵੇ : (ਭਈ ਹੇ ਰਾਜਾ! ਇਹ) ਤੇਨੂੰ ਛਲਣ ਨੂੰ ਆਇਆ ਹੈ (ਆਪ) ਨਹੀਂ (ਜੇ) ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ੫(ਬਾਉਣੇ ਨੇ) ਅਢਾਈ ਉਲਾਂਘਾਂ ਧਰਤੀ ਮੰਗ ਲੀਤੀ, ਪਿਛੋਂ (ਇੱਡਾ ਰੂਪ ਕੀਤਾ) ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਸਮਾ ਸਕੇ। ੬ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ (ਮਿਣ ਲੀਤੇ, ਅੱਧੇ ਕਦਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ) ਬਲ ਰਾਜਾ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਸਰੀਰ ਮਿਣਾ ਦਿੱਤਾ : ੭(ਰਾਜਾ) ਬਲ ਨੇ (ਬਾਵਨ ਦੇ) ਛਲ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾ ਲੀਤਾ (ਇਸ ਗੱਲ ਪਰ) ਦਿਆਲ ਹੋਕੇ (ਉਸ ਨੇ) ਮਿਲਕੇ (ਬਲ ਨੂੰ) ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ। ੮(ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਪਤਾਲ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ (ਪਰ ਉਹ) ਭਗਤ ਫੇਰ ਭੀ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ (ਭਗਵੰਤ ਦਾ) ਜਸ ਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। (ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ : ਭਗਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ)। ੯ਡੇਉਚੀ ਬਰਦਾਰ ਹੋਕੇ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੁਰਾਤਨ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਤ੍ਯਤਾ ਖੋਜਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਪੁਸਤਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨੇਕੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਅਗਲਾ ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਮਿਲੇਗਾ, ਤਦ ਭੀ ਨੇਕੀ ਕਰੇ। ਦੂਸਰੇ ਇਹ ਕਿ ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹਉਮੈ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਇਲਾਜ ਹੋਯਾ। ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਕਿ ਰਾਜਾ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ, ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਡਿੱਗਕੇ ਭੀ ਬਲਿ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

[ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ]

੪. [ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ] ।

੧ਅੰਬਰੀਕ ਮੁਹਿ ਵਰਤੁ ਹੈ ਰਾਤਿ ਪਈ ਦੁਰਬਾਸਾ ਆਇਆ।

੨ਭੀੜਾ ਓਸੁ ਉਪਾਰਣਾ ਓਹੁ ਉਠਿ ਨ੍ਰਾਵਣਿ ਨਦੀ ਜਿਧਾਇਆ।

੩ਚਰਣੈਦਕ ਲੈ ਪੋਖਿਆ ਓਹ ਸਰਾਪੁ ਦੇਵਣ ਨੋ ਧਾਇਆ।

੪ਚਕ੍ਰ ਸੁਦਰਨੁ ਕਾਲ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਭੀਹਾਵਲੁ ਗਰਬੁ ਗਵਾਇਆ।

੫ਬਾਮੁਣੁ ਭੰਨਾ ਜੀਉ ਲੈ ਰਖਿ ਨ ਹੰਘਨਿ ਦੇਵ ਸਬਾਇਆ।

੬ਇੰਦ੍ਰੁ ਲੋਕੁ ਤਿਵਲੋਕੁ ਤਜਿ ਬ੍ਰਹਮਲੋਕੁ ਬੈਕੁੰਠ ਤਜਾਇਆ।

੭ਦੇਵਤਿਆਂ ਭਗਵਾਨੁ ਸਣੁ ਸਿਖਿ ਦੇਇ ਸਭਨਾ ਸਮਝਾਇਆ।

੮ਆਇ ਪਇਆ ਸਰਣਾਗਤੀ ਮਾਰੀਦਾ ਅੰਬਰੀਕਿ ਛੁਡਾਇਆ।

੯ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਜਗਿ ਬਿਤਦ ਸਦਾਇਆ ॥੪॥

[ਰਾਤ ਪਈ=ਰਾਤ ਬੀਤੀ (ਟਿਕਾਦਸੀ ਦੀ)। ਭੀੜਾ=ਵਰਤ ।]

[ਭੀਹਾਵਲੁ=ਭਿਆਨਕ । ਹੰਘਨਿ=ਸੱਕਣ ।]

੧(ਰਾਜਾ) ਅੰਬਰੀਕ ਦਾ ਮੂੰਹ (ਇਕਾਦਸੀ ਦੇ) ਬਰਤ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਦ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਤਦ ਦੁਰਬਾਸਾ (ਰਿਖੀ) ਆ ਗਿਆ। ੨(ਰਾਜੇ ਨੇ ਦਵਾਦਸੀ ਵਿੱਚ) ਉਹ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣਾ ਸੀ, (ਕਿਉਂ

ਜੋ ਤੁਝੋਦਸੀ ਵਿਚ ਉਪਾਰਣ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਗਿਣੀਂਦਾ ਹੈ) ਉਹ (ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਖੀ) ਉੱਠਕੇ ਨਦੀ ਨੂੰ ਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ੩(ਰਾਜਾ ਨੇ ਆਤਮ ਪੂਜਾ) ਦਾ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੈ ਕੇ ਬਰਤ ਉਪਾਰ ਲੀਤਾ, ਉਹ (ਸੁਣਦਾ ਹੀ) ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਲਈ ਦੌੜਿਆ, (ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿ ਮੂੰਹ ਜੂਠਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਲੀਤਾ) । ੪ਸੁਦਰਸਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਭਯਾਨਕ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਗਰਬ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ । (ਤਾਤਪਰਯ ਇਹ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਰਿਖੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛੱਡੇ) । ੫ਕ੍ਰਮਣ ਜੀ ਭਯਾਣਾ (ਦੇਵ ਪੁਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਭੱਜਿਆ, ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕੇ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਪਰੇ ਪਰੇ ਕਰਨ) । ੬ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ, ਸ਼ਿਵ ਪੁਰੀ ਛੱਡਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਛਡਿਆ । ੭ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸਾਥ (ਮਿਲ ਕੇ) ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ (ਭਈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੂੰ ਅਵੱਗਯਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸੇ ਭਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਪਉ) । ੮(ਜਦ ਰਿਖੀ ਭਗਤ) ਅੰਬਰੀਕ ਦੀ ਆਕੇ ਸ਼ਰਣੀ ਪਿਆ, (ਤਦੋਂ ਭਗਤ ਨੇ ਉਸ) ਮਰੀਂਦੇ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਲੀਤਾ । ੯ਭਗਤ ਵਛਲ ਬਿਰਦ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਸੱਚਾ) ਕਹਾਇਆ ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਭਗਤ ਮਾਲ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਪੁਰਸ਼ ਕ੍ਰੋਧੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਰਹੇ । ਦੂਜੇ ਜਦ ਆਦਮੀ ਭੁੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾਂ ਚਾਹੇ । ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ ਨਿਸਫਲ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਤਪਦਾ ਹੈ । ਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੁਰਾਂ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉੱਕਰਾਂ ਮਾਫ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਤਯਾਰ ਰਹੇ । ਚੌਥੇ ਜਦ ਪਰਮੇਸੁਰ ਪਯਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਤਾਵੇ ਤਦ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾ ਲੜਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਅਰ ਉਸ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾ ਕੱਢਣ ।

੫. [ਰਾਜਾ ਜਨਕ] ।

੧ਭਗਤੁ ਵਡਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੀ ।
 ੨ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੋ ਚਲਿਆ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਸਭਾ ਸੁਖਵਾਸੀ ।
 ੩ਜਮਪੁਰਿ ਗਇਆ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਿ ਵਿਲਲਾਵਨਿ ਜੀਅ ਨਰਕ ਨਿਵਾਸੀ ।
 ੪ਧਰਮਗਾਇ ਨੋ ਆਖਿਓਨੁ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਕਰਿ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ।
 ੫ਕਰੇ ਬੇਨਤੀ ਧਰਮਗਾਇ ਹਉ ਸੇਵਕ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ।
 ੬ਗਹਿਣੇ ਧਰਿਅਨੁ ਏਕ ਨਾਉ ਪਾਪਾ ਨਾਲਿ ਕਰੇ ਨਿਰਜਾਸੀ ।
 ੭ਪਾਸੰਗਿ ਪਾਪੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਅਤੁਲ ਨ ਤੁਲਾਸੀ ।
 ੮ਨਰਕਹੁ ਛੁਟੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕਟੀ ਗਲਹੁ ਸਿਲਕ ਜਮ ਫਾਸੀ ।
 ੯ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਨਾਵੇ ਦੀ ਦਾਸੀ ॥੫॥

[ਸੁਖਵਾਸੀ=ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਭਲੇ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਵਿਲਲਾਵਨ=ਕੁਰਲਾਉਣ ।]

[ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ=ਕੈਦੋਂ ਕੱਢਣਾ । ਨਿਰਜਾਸੀ=ਤੌਲ, ਨਿਰਣਾ । ਸਿਲਕ=ਕਰੜੀ ਫਾਹੀ ।]

੧ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਸੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ੨ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਸੀ (ਨਾਲ) ਗੰਧਰਬ (ਗਾਉਂਦੇ) ਤੇ ਹਰਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਟਹਿਲ ਕਰਦੀ ਸੀ । ੩ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ (ਗਿਆ) (ਕੀ ਡਿੱਠਾ ? ਕਿ) ਨਰਕ ਦੇ ਟਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਡੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ਧਰਮਗਾਇ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਹ" । ੫ਧਰਮ ਰਾਜਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੇ (ਰਾਜਾ!) ਮੈਂ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿੱਕੁਰ ਮੌੜਾਂ ?) ੬(ਜਨਕ ਨੇ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਾਮ (ਜਪਣ ਦਾ

ਆਪਣਾ ਮਹਾਤਮ) ਰੱਖ ਦਿਤਾ, ਭਈ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਜਾਵੇ। 'ਨਾਮ ਵੱਟੇ ਦੀ ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਪਪ ਨਾ ਪੂਰੇ ਹੋਏ, ਗੁਰਮੁਖ (ਰਾਜਾ ਜਨਕ) ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਵੱਟਾ ਅਤੁੱਲ ਤੇ ਅਤੁੱਲ ਰਿਹਾ। 'ਨਰਕ ਥੋਂ ਜੀਅ ਜੰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਥੋਂ ਕਰੜੀ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟੀ। 'ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਜੁਗਤੀ (ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤੀਕਾ) ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਕਸ ਮਾਤ੍ਰ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀ ਕੁਰਲਾਉਣ ਦੀ ਧੁਨੀ ਕੰਨੀ ਪੈ ਗਈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ ॥ ਤਉ ਸਹ ਸੇਤੀ ਲਗੜੀ ਡੋਰੀ ਨਾਨਕ ਅਨਦ ਸੇਤੀ ਬਨੁਗਾਹੀ ॥" ਗੱਲ ਕੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੂਕਾਂ ਸੁਣਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਧਰਮਰਾਜ ! ਸਾਰੇ ਪਾਪੀ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪੁੰਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਛੱਡਾਂ? ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਦੇਹ। ਜਨਕ ਜੈਸੇ ਭਜਨੀਕਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੋ ਨਾਮ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾਮੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਣਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਆਗਯਾ ਮੰਨ ਲਈ। ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੈਸਾ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਵੇ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸ ਲਵੇ। ਫੇਰ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ' ਐਸਾ ਨਰਮ ਚਿਤ ਤੇ ਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਰ ਪੀੜਾ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕੇ ਅਰ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇ। ਮੁਕਤ ਆਪਣੀ ਤੇ ਜੁਗਤ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਇਹ ਕਿ ਨਰਕ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਕ ਨੇ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਜੋ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲਣਾ ਹੈ ਸੋ ਇਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਛੱਟਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਮ (ਭਾਵੇਂ ਨਰਕ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਤਦ ਭੀ) ਫਲ ਪਿਆ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਤਾਂਤੇ ਆਪੇ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ 'ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਉਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ' ॥

੬. [ਹਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਤਾਰਾ ਰਾਣੀ] ।

੧ ਸੁਖੁ ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਘਰਿ ਨਾਰਿ ਸੁ ਤਾਰਾ ਲੋਚਨ ਰਾਣੀ।

੨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਗਾਵਦੇ ਰਾਤੀ ਜਾਇ ਸੁਣੈ ਗੁਰਬਾਣੀ।

੩ ਪਿਛੈ ਰਾਜਾ ਜਾਗਿਆ ਅਧੀ ਰਾਤਿ ਨਿਖੰਡਿ ਵਿਹਾਣੀ।

੪ ਰਾਣੀ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵਈ ਮਨ ਵਿਚ ਵਰਤ ਗਈ ਹੈਰਾਣੀ।

੫ ਹੋਰਤੁ ਰਾਤੀ ਉਠਿਕੈ ਚਲਿਆ ਪਿਛੈਤਰਲ ਜੁਆਣੀ।

੬ ਰਾਣੀ ਪਹੁਤੀ ਸੰਗਤੀ ਰਾਜੇ ਖੜੀ ਖੜਾਉ ਨੀਸਾਣੀ।

੭ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਰਾਧਿਆ ਜੋੜੀ ਜੁੜੀ ਖੜਾਉ ਪੁਰਾਣੀ।

੮ ਰਾਜੇ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਇਹੁ ਏਹ ਖੜਾਵ ਹੈ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ।

੯ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੬॥

[ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਨਾਲ। ਸੁਲੋਚਨ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ(ਤਾਰਾ)। ਨਿਖੰਡ=ਬਰੋਬਰ।]

[ਹੈਰਾਣੀ=ਹੈਰਾਨਗੀ ਅਥਵਾ 'ਹੈ ਰਾਣੀ'=ਅਫਸੋਸ ਰਾਣੀ ਕਿੱਥੇ।

[ਤਰਲ=ਚੰਚਲ। ਖੜੀ=ਲੈ ਲੀਤੀ। ਵਿਡਾਣੀ=ਅਚਰਜ।]

੧ ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਘਰ (ਪੂਰਨ) ਸੁਖ (ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ

ਤਾਰਾਂ ਨਾਮੇਂ ਰਾਣੀ ਹੈਸੀ । ੨(ਉਸੇ ਨਗਰੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, (ਉਹ ਰਾਣੀ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਉਥੇ ਜਾਕੇ) ਸੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ੩(ਇਕ ਰਾਤ) ਪਿਛੋਂ ਰਾਜਾ ਜਾਗ ਪਿਆ (ਤਦੋਂ) ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਪੂਰੀ ਗੁਜਰ ਚੁਕੀ ਸੀ । ੪ਰਾਣੀ ਨਜਰ ਨਾ ਆਈ, ਮਨ ਵਿਖੇ ਹੈਰਾਨੀ ਵਰਤੀ (ਅਥਵਾ ਮਨ ਵਿਖੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ 'ਹੈਂ ! ਰਾਣੀ ਕਿਧਰ ਗਈ ?') । ੫ਹੋਰ (ਦੂਜੀ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਠਕੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ (ਉਸ) ਚੰਚਲ ਜੁਆਨ ਰਾਣੀ ਦੇ । ੬(ਰਾਣੀ ਤਾਂ) ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾ ਪੁੱਜੀ, ਰਾਜਾ (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਖੜਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਇਕ ਖੜਾਉਂ) ਨੀਸਾਣੀ ਲੈ ਗਿਆ । ੭(ਜਾਂ ਰਾਣੀ ਉੱਠੀ ਤੇ ਖੜਾਂ ਨਾ ਦੇਖੀ ਤਦ ਘਾਬਰੀ ਨਹੀਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ, (ਉਸ) ਪੁਰਾਣੀ ਖੜਾਉਂ ਨਾਲ (ਇਕ ਹੋਰ) ਪੁਰਾਣੀ (ਖੜਾਉਂ) ਮਿਲਕੇ ਜੋੜੀ ਬਣ ਗਈ । ੮ਰਾਜੇ ਇਹ ਚਲਿਤ੍ਰ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਖੜਾਉਂ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ । ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਖੜਾਉਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਰਾਜਾ ਅਚਰਜ ਮੰਨਕੇ ਉਹ ਭੀ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਏਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਜਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਅਰ ਨਿਰਸੰਸੇ ਹੋਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ । ਤਾਰਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਭੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗੂੰ ਦਿੜ੍ਹ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਸੰਸੇ ਬਿੜੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

[ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ]

੭. ਬਿਦਰ ਅਰ ਦੁਰਜੋਧਨ] ।

੧ਆਇਆ ਸੁਣਿਆ ਬਿਦਰ ਦੇ ਬੋਲੈ ਦੁਰਜੋਧਨਿ ਹੋਇ ਰੁਖਾ ।

੨ਘਰਿ ਆਸਾਡੇ ਛੱਡਕੈ ਗੋਲੇ ਦੇ ਘਰਿ ਜਾਹਿ ਕਿ ਸੁਖਾ ।

੩ਭੀਖਮੁ ਦੋਣਾ ਕਰਣ ਤਜਿ ਸਭਾ ਸੀਗਾਰ ਵਡੇ ਮਾਨੁਖਾ ।

੪ਝੰਗੀ ਜਾਇ ਵਲਾਇਓਨੁ ਸਭਨਾ ਦੇ ਜੀਅ ਅੰਦਰ ਧੁਖਾ ।

੫ਹਸਿ ਬੋਲੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਸੁਣਿਹੋ ਰਾਜਾ ਹੋਇ ਸਨਮੁਖਾ ।

੬ਤੇਰੇ ਭਾਉ ਨ ਦਿਸਈ ਮੇਰੇ ਨਾਹੀ ਅਪਦਾ ਦੁਖਾ ।

੭ਭਾਉ ਜਿਵੇਹਾ ਬਿਦਰ ਦੇ ਹੋਰੀ ਦੇ ਚਿਤਿ ਚਾਉ ਨ ਚੁਖਾ ।

੮ਗੋਬਿੰਦ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਦਾ ਭੁਖਾ ॥੭॥

[ਰੁਖਾ=ਗੁੱਸੇ । ਕਿ ਸੁਖਾ=ਕੀ ਸੁਖ ? । ਸਭਾ ਸੀਗਾਰ=ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ।]

[ਝੰਗੀ=ਛੱਪਰੀ । ਧੁਖਾ=ਚਿੰਤਾ । ਚੁਖਾ=ਰੰਚਕ । ਭੁਖਾ=ਗਾਹਕ ।]

੧ਬਿਦਰ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇਵ ਨੂੰ) ਸੁਣਕੇ ਦੁਰਜੋਧਨ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ । ੨ਸਾਡੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੀ ਸੁਖ ਹੈ ? ੩ਭੀਖਮ ਦਰੋਣਾ, ਕਰਨ (ਆਦਿਕ) ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਵਡੇ ਮਨੁਖ ਬੀ ਛੱਡ ਦਿਤੇ । ੪(ਕੱਖਾਂ ਦੀ) ਛੱਪਰੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਕੱਟੀ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ । ੫ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਸੁਣ ਧਯਾਨ ਦੇ ਕੇ । ੬ਤੇਰੇ (ਮਨ) ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪਦਾ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ । ੭ਬਿਦਰ ਦੇ ਮਨ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ (ਕਿਸੇ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਰੰਚਕ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੮ਪਰਮੇਸਰ (ਆਪ ਭੀ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾ ਕਰਨ, ਪਰ ਆਪ ਪਯਾਰ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: "ਮੇਰੇ ਨਾਹੀ ਅਪਦਾ ਦੁਖਾ" ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਯਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ

ਨਾਲ ਸਤਾਇਆ ਨਾ ਕਰਨ ਸਗੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਿਆ ਕਰਣ। ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਕੀ ਕਰਨ? ਭਗਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ:ਪ੍ਰੇਮ: ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ: ਲੋੜ ਪਿਆਰੀ: ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਉਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ: ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ:ਭਾਉ ਭਗਤ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਅਸੀਂ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਰਾਥਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਤਦ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਤ ਹੋਕੇ ਤਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

੮. [ਦੋ ਪਤੀ]।

੧ ਅੰਦਰਿ ਸਭਾ ਦੁਸਾਸਣ ਮਥੇਵਾਲ ਦੋਰਪਤੀ ਆਂਦੀ।

੨ ਦੂਤਾ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਨੰਗੀ ਕਰਹੁ ਪੰਚਾਲੀ ਬਾਂਦੀ।

੩ ਪੰਜੇ ਪਾਂਡੇ ਵੇਖਦੇ ਅਉਘਟਿ ਰੁਪੀ ਨਾਰਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ।

੪ ਅਖੀ ਮੀਟਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਹਾਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰੈ ਬਿਲ ਲਾਂਦੀ।

੫ ਕਪੜ ਕੋਟੁ ਉਸਾਰਿਓਨੁ ਥਕੇ ਦੂਤ ਨ ਪਾਰਿ ਵਸਾਂਦੀ।

੬ ਹਥ ਮਰੋੜਨਿ ਸਿਰੁ ਧੁਣਨਿ ਪਛੋਤਾਨਿ ਕਰਨਿ ਜਾਹਿ ਜਾਂਦੀ।

੭ ਘਰਿ ਆਈ ਠਾਕੁਰ ਮਿਲੈ ਪੈਜ ਰਹੀ ਬੋਲੇ ਸਰਮਾਂਦੀ।

੮ ਨਾਥ ਅਨਾਥਾਂ ਬਾਣਿ ਪੁਰਾਂਦੀ ॥੯॥

[ਮਥੇਵਾਲ=ਜੂੜੇ ਤੋਂ ਫੜਕੇ। ਪੰਚਾਲੀ=ਪੰਚਾਲ, ਯਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਈ।]

[ਦੋ ਪਤੀ ਪੰਜਾਬਣ ਸੀ। ਬਾਂਦੀ=ਦਾਸੀ। ਅਉਘਟ ਰੁਪੀ=ਔਕੜ ਵਿਚ ਫਸੀ।]

੧ ਦੁਸਾਸਨ ਨੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦੋ ਪਤੀ ਜੂੜੇ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਆਂਦੀ। ੨ (ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ) ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸ ਪੰਜਾਬਣ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਨੰਗੀ ਕਰੋ। ੩ ਉਹ ਪੰਜੇ ਪਾਂਡਵ (ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ, ਅਰਜਨ, ਭੀਮਸੈਨ, ਨਕਲ, ਸਹਦੇਵ) ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਔਕੜ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ ਹੈ। ੪ ਫੇਰ ਗਰੋਪਤੀ ਨੇ ਅਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਤੇ ਵਿਲਲਾਕੇ 'ਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ !' 'ਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ !' ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ। ੫ ਦੂਤਾਂ ਨੇ (ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਲਾਹਕੇ) ਕੋਟ ਉਸਾਰਿਓਨ (ਭਾਵ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿਤੇ, ਤੇ) ਲਾਹੁੰਦੇ ਲਾਹੁੰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ, ਪਰ ਅੰਤ ਨਾ ਆਯਾ। ੬ ਹੱਥ ਮਰੋੜਦੇ ਹਨ, ਸਿਰ ਧੁਣਦੇ ਹਨ, ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ (ਕੁਝ ਨ ਬਣਿਆਂ ਮੁਕਾਲਾ ਭੀ ਕਰਾਯਾ ਤੇ ਕਾਰਜ ਭੀ ਨ ਹੋਯਾ, ਅੰਤ ਅੱਕਕੇ ਛੱਡ ਦਿਤਾ)। ੭ ਘਰ ਆਈ (ਅਗੋਂ) ਸੁਆਮੀ ਮਿਲੇ, (ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ :- ਦੋ ਪਤੀ !) ਪੈਜ ਰਹਿ ਗਈ? ਸਰਮਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ (ਹਾਂ ਜੀ)। ੮ ਨਾਥ ਨੂੰ ਅਨਾਥਾਂ (ਦੇ ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਲਣ) ਦੀ ਵਾਦੀ ਪੁਰ ਥੋਂ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮਾਲਕ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਪੈਜ ਰੱਖਣ, ਇਹ ਅਸੂਲ ਧੁਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭੀ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪੈਜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਵਿਚ ਏਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ:- (੧) ਅਨੀਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। (੨) ਦੁੱਖ ਪਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (੩) ਭਰੋਸਾ ਦਿੜ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪੇ ਆਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

੯. [ਸੁਦਾਮਾ ਭਗਤ]

੧ ਬਿਪ ਸੁਦਾਮਾ ਦਾਲਿਦੀ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰ ਸਦਾਏ।

੨ ਲਾਗੂ ਹੋਈ ਬਾਮੁਣੀ ਮਿਲਿ ਜਗਦੀਸ ਦਲਿਦੁ ਗਵਾਏ।

੩ ਚਲਿਆ ਗਣਦਾ ਗਟੀਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਜਾਈਐ ਕਉਣੁ ਮਿਲਾਏ।

੪ਪਹੁਤਾ ਨਗਰਿ ਦੁਆਰਕਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਿ ਖਲੋਤਾ ਜਾਏ ।
 ੫ਦੂਰਹੁੰ ਦੇਖਿ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਛੱਡਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਹਰਿ ਜੀ ਆਏ ।
 ੬ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਪਰਦਖਣਾ ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਲੈ ਗਲਿ ਲਾਏ ।
 ੭ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਪੈਰ ਧੋਇ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਉਤੇ ਬੈਠਾਏ ।
 ੮ਪੁਛੈ ਕੁਸਲੁ ਪਿਆਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਏ ।
 ੯ਲੈਕੇ ਤੰਦੁਲ ਚਬਿਓਨੁ ਵਿਦਾ ਕਰੇ ਅਗੈ ਪਹੁੰਚਾਏ ।
 ੧੦ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਸਕੁਚਿ ਪਠਾਏ ॥੬॥

[ਬਿਪ=ਬ੍ਰਾਹਮਣ । ਦਾਲਿਦੀ=ਦਰਿੱਦੀ, ਗ੍ਰੀਬ । ਲਾਗੂ=ਪਿੱਛੇ ਪੱਠਾ ।]

[ਗੱਟੀਆਂ=ਗਿਣਤੀਆਂ । ਸਿੰਘ ਦੁਆਰ=ਰਾਜ ਦੁਆਰ । ਤੰਦੁਲ=ਚਾਵਲ ।]

੧ਸੁਦਾਮਾਂ (ਨਾਮੇਂ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਦਰਿੱਦੀ=) ਨਿਰਧਨ ਸੀ ਬਾਲਕ ਉਮਰਾ ਦਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ) ਯਾਰ ਹੋਸੀ । ੨ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਹਮਣੀ (ਵਹੁਟੀ) ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਤੂੰ ਜਗਦੀਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ, (ਤੇਰਾ) ਦਰਿੱਦੁ ਗਵਾ ਦੇਵੇਗਾ । ੩(ਦਿਲ ਤਾਂ ਮੰਗਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਪਰ) ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ਤੁਰ ਪਿਆ, (ਭਈ) ਕਿਕੁਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੌਣ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਵੇ । ੪ਦੁਆਰਕਾ ਨਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾ ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰ ਤੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ । ੫ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖਕੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਛੱਡਕੇ ਆਏ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ੬ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਦੱਖਣਾ ਕੀਤੀ, ਪੈਰੀ ਪਏ ਫੇਰ ਗਲ ਲਾਯਾ । ੭ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਚਰਣ ਧੋਤੇ ਤੇ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੀਤਾ । ੮ਪਿਆਰ ਨਾਲ (ਫੇਰ) ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ (ਤੇ) ਗੁਰਸੇਵਾ ਦੀ ਕਥਾ ਕੀਤੀ (ਭਈ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ, ਇਕੋਰਾਂ ਚਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸੇ, ਭਈ ਭੁੱਖ ਲੱਗੇਗੀ ਤਾਂ ਚੱਬਾਂਗੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੂੰ ਪਿੱਛੇ ਦਾਣੇ ਚਬ ਲੀਤੇ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਜੋਗੇ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਪਿਆ ਤੇ ਦਰਿੱਦੀ ਕਹਿ ਬੈਠਾ ਸਾਂ) । ੯ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲਿਓਂ ਚਾਵਲ (ਜੇਹੜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਭੋਟਾ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸੀ) ਲੈਕੇ ਚੱਬੇ, ਫੇਰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ (ਤਾਂ ਆਪ) ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਗਏ । ੧੦(ਉਸ ਦੇ ਘਰ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਸਭ ਕਿਛ ਇਉਂ) ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ (ਜਿਕੁਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਉਦਾਰ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਇਕ ਟਕਾ ਦੇਵੇ) ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਜੋ ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਆਲਿਆਂ ਦਾ ਪੁਤਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੁਆਰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ; ਨੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਗੁਰ ਭਾਈ ਕੰਗਾਲ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ ਕਿੰਤਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇੱਜਤ ਪਾ ਕੇ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ਦਾ ਮਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਗੁਰਭਾਈ ਕਰਮਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਪਾਸੋਂ ਧਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੁਦਾਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਦੇ ਸਬੱਬ (ਜੇ ਉਹ ਪਰਮੇਸੁਰ ਭਗਤ ਹੋਣ) ਤਾਂ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮੇਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਏ ।

[ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ]

੧੦. [ਜੈਦੇਉ ਭਗਤ] ।

੧ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਜੈਦੇਉ ਕਰਿਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਗਾਵੈ ।

੨ਲੀਲ੍ਹਾ ਚਤਿਤ ਵਖਾਣਦਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਠਾਕੁਰ ਭਾਵੈ ।
 ੩ਅਖਰੁ ਇਕੁ ਨ ਆਵੜੈ ਪੁਸਤਕ ਬੰਨ੍ਹਿ ਸੰਧਿਆ ਕਰਿ ਆਵੈ ।
 ੪ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਘਰਿ ਆਇਕੈ ਭਗਤ ਰੂਪਿ ਲਿਖਿ ਲੇਖੁ ਬਣਾਵੈ ।
 ੫ਅਖਰ ਪੜ੍ਹੁ ਪਰਤੀਤਿ ਕਰਿ ਹੋਇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਨ ਅੰਗਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੬ਵੇਖੈ ਜਾਇ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਖਿਰਖੁ ਇਕ ਆਚਰਜ ਸੁਹਾਵੈ ।
 ੭ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਪੂਰਣੇ ਪਤਿ ਪਤਿ ਲਿਖਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈ ।
 ੮ਭਗਤਿ ਹੇਤਿ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਮਿਲੈ ਗਲਿ ਲਾਵੈ ।
 ੯ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਨ ਭੇਦ ਗਣਾਵੈ ॥੧੦॥

੧ਜੈ ਦੇਵ (ਨਾਮੇ ਭਗਤ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਗੀਤ* ਸਹਜ ਧੁਨਿ (ਸੁਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲੈ) ਨਾਲ ਗਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨(ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਕਰਤੱਵ ਤੇ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਖਜਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, (ਉਹ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ । ੩ਇਕ ਅੱਖਰ ਅਹੁੜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੁਸਤਕ ਸਾਂਭ ਕੇ ਸੰਧਯਾ ਨੂੰ ਆਵੇ (ਜਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਜਾਵੇ) । ੪ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਭਗਤ ਰੂਪ (ਧਰਕੇ) ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ੫ਜੈ ਦੇਵ (ਉਹ ਇਕ) ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਅੰਗ ਨਾ ਸਮਾਵੇ । ੬ਫੇਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਕੀ ਵੇਖੇ ਇਕ ਅਚਰਜ ਬ੍ਰਿਛ ਸੁਹਾਰਿਹਾ ਹੈ । ੭ਉਸ ਦੇ ਪਤ ਪਤ ਪੁਰ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ੮ਭਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਰਕੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਲ ਲਾ ਕੇ ਮਿਲ ਪਏ । ੯ਪਰਮੇਸੁਰ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਭਗਤ ਹਰਿ ਜਸ ਲਿਖਣ ਸੋ ਆਪ ਹਉਮੈਂ ਧਾਰਕੇ ਨਾ ਲਿਖਣ, ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਣ, ਹਉਮੈ ਛੱਡਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਗੁਵਾਨੀ ਮੰਗਣ, ਜੋ ਰਸਤਾ ਉਹ ਦੇਵੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਣ । ਸੰਤ ਪਦ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮੇਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਆਪ ਲਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਰਤ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸੋ ਹਰਿ ਜਸ ਕੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

੧੧. [ਨਾਮਦੇਵ] ।

੧ਕੰਮ ਕਿਤੈ ਪਿਉ ਚਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੋ ਆਖਿ ਸਿਧਾਇਆ ।
 ੨ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਦੂਧੁ ਪੀਆਵਣੁ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ।
 ੩ਨਾਮਦੇਉ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਿ ਕਪਲ ਗਾਇ ਦੁਹਿਕੈ ਲੈ ਆਇਆ ।
 ੪ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਨ੍ਰਾਵਾਲਿਕੈ ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਤਿਲਕੁ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ।
 ੫ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਦੂਧੁ ਪੀਅਹੁ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇਆ ।
 ੬ਨਿਹਚਉ ਕਰਿ ਆਰਾਧਿਆ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਦਰਸੁ ਦਿਖਲਾਇਆ ।
 ੭ਭਰੀ ਕਟੋਰੀ ਨਾਮਦੇਵਿ ਲੈ ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਦੂਧੁ ਪੀਆਇਆ ।
 ੮ਗਾਇ ਮੁਈ ਜੀਵਾਲੀਓਨੁ ਨਾਮਦੇਉ ਦਾ ਛਪਰ ਛਾਇਆ ।
 ੯ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਰਖਿਓਨੁ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।

*ਜੈ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਦਾ ਹਾਲ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸੈਟੀ ਦੇ ਰਚੇ ਜੈ ਦੇਵ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੋ ।

੧੦ ਭਗਤ ਜਨਾ ਦਾ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ ॥੧੧॥

੧ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਿਆ:— ੨ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਂ, ਦੁੱਧ ਪਿਆਵਣ (ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ) ਕਹਿਕੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ। ੩ ਨਾਮਦੇਵ ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਗੋਰੀ ਗਾਂ ਚੋ ਕੇ ਲੈ ਆਯਾ। ੪ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਕੇ ਚਰਣ ਜਲ ਲੈਕੇ ਤਿਲਕ ਲਾਯਾ। ੫ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਜੀ ਹੇ ਗੋਵਿੰਦ ਰਾਏ ਦੁਧ ਪੀਓ! ੬ ਨਿਹਚੇ ਕਰਕੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ, ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦਿਖਲਾਯਾ। ੭ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਟਰੀ ਭਰੀ ਲੈ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਯਾ। ੮ ਮੋਈ ਗਾਂ ਜਿਵਾਲੀ, ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਛੱਪਰ ਛਤਾਇਆ। ੯ ਦੇਹੁਰਾ ਫੇਰਕੇ ਰਖਿਆ, ਚਾਰ ਵਰਣ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ) ਪੈਰੀਂ ਲੈ ਪਾਇਆ। ੧੦ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਕਰਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ— ਭਗਤਮਾਲ ਆਦੀ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ। ਦੁੱਧ, ਗਾਂ ਜਿਵਾਲਣੇ, ਛੱਪਰ ਛਾਉਣ ਤੇ ਦੇਹੁਰਾ ਭੇਰਨ ਦੀ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੂਫਟ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸੰਪ ਵਾਕਯਾਤ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾਂਤ ਲੈ ਲੈਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੇਣਾ, ਨਵੇਂ ਵਾਕਯਾਤ ਘੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕਥਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਹੋਰ ਇੱਥੇ ਖਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਕਤ ਤਕ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਵਿਧਵਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੰਮਣਾ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੰਮ ਕਿਤੇ 'ਪਿਉ' ਚੱਲਿਆ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਬਾਤ ਬੜੀ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗੀ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਖਾਲਸਾ ਫ਼ੈਕਟ ਸ਼ੈਟੀ ਦਾ ਨਾਮਦੇਵ ਚਰਿੱਤ੍ਰ।

੧੨. [ਨਾਮਦੇਵ ਅਰੇ ਤਿਲੋਚਨ] ।

੧ ਦਰਸਨੁ ਵੇਖਣ ਨਾਮਦੇਵ ਭਲਕੇ ਉੱਠਿ ਤਿਲੋਚਨ ਆਵੈ ।
 ੨ ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਮਿਲਿ ਦੁਇ ਜਣੈ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਚਲਿਤ ਸੁਣਾਵੈ ।
 ੩ ਮੇਰੀ ਭੀ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਾ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ।
 ੪ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੋ ਪੁਛਿਓਸੁ ਦਰਸਨੁ ਕਿਵੈ ਤਿਲੋਚਨ ਪਾਵੈ ।
 ੫ ਹਸਿਕੈ ਠਾਕੁਰ ਬੋਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੋ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ ।
 ੬ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਭੇਟੁ ਸੋ ਤੁਸਿ ਤਿਲੋਚਨ ਮੈ ਮੁਹਿ ਲਾਵੈ ।
 ੭ ਹਉ ਅਧੀਨੁ ਹਾ ਭਗਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਹੰਘਾਂ ਭਰਭੀ ਦਾਵੈ ।
 ੮ ਹੋਇ ਵਿਚੋਲਾ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ॥੧੨॥

[ਭਲਕੇ=ਸਵੇਰੇ। ਭੇਟ=ਚੜ੍ਹਾਵਾ। ਤੁਸਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ। ਹੰਘਾਂ=ਸਕਨਾ।]

੧ ਤਿਲੋਚਨ (ਨਾਮੋ ਬਾਣੀਆਂ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਈ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਭੀ ਸੀ) ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਸਵੇਰੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ੨ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਮਿਲਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ੩ (ਤਿਲੋਚਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਭੀ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਸੱਕਾਂ ਮੇਰੀ ਭੀ ਤੂੰ ਮਿਨਭ ਕਰ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੈ (ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਦਰਸਨ ਪਾਵਾਂ)। ੪ ਜਦੋਂ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਮਿੰਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਿਲੋਚਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਆਪ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੫ (ਤਾਂ ਆਪ) ਠਾਕੁਰ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੇ ਤੇ ਕਹਿਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ! ੬ (ਮੇਰਾ ਦੰਦਾਰ) ਭੇਟਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਨਹੀਂ (ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ) ਤਿਲੋਚਨ ਨੂੰ ਪਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦੇਵਾਂਗਾ। ੭ ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ

ਹਾਂ, ਭਗਤੀ ਦੇ ਦਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਭਾਵ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । ੯(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤ) 'ਵਿਚੋਲੇ (ਵਕੀਲ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਮੈਨੂੰ) ਮਿਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਏਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :- (੧) ਕਿ ਭਗਤੀ ਮਿਲਕੇ ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ । (੨) ਜੋ ਗੁਰਭਾਈ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਅਗੇਰੇ ਹੋਣ, ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ । (੩) ਵਿਚੋਲੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਏਥੇ ਉਸ ਵੱਡੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਗੁਰਭਾਈ ਸੰਤ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਦਰਗਾਹੇ ਝਗੜ ਖਲੋਵੇ, ਉਸ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । (੪) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਲੱਝਦਾ ਹੈ ।

੧੩. [ਧੰਨਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ] ।

੧ ਬਾਮੁਣੁ ਪੂਜੈ ਦੇਵਤੇ ਧੰਨਾ ਗਉ ਚਰਾਵਣ ਆਵੈ ।
 ੨ ਧੰਨੈ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਏਹੁ ਪੁਛੈ ਬਾਮੁਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵੈ ।
 ੩ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ।
 ੪ ਧੰਨਾ ਕਰਦਾ ਜੋਦੜੀ ਮੈ ਭਿ ਦੇਹ ਇਕ ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ।
 ੫ ਪਥਰੁ ਇਕ ਲਪੇਟਿ ਕਰਿ ਦੇ ਧੰਨੈ ਨੋ ਗੈਲ ਛੁਡਾਵੈ ।
 ੬ ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਨ੍ਰਾਵਾਲਿਕੈ ਛਾਹਿ ਰੋਟੀ ਲੈ ਭੋਗ ਚੜ੍ਹਾਵੈ ।
 ੭ ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰੈ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪੈ ਬਹੁਤੁ ਮਨਾਵੈ ।
 ੮ ਹਉ ਭੀ ਮੁਹੁ ਨ ਜੁਠਾਲਸਾ ਤੂ ਰੁਠਾ ਮੈ ਕਿਹੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ।
 ੯ ਗੋਸਾਈ ਪਰਤਖਿ ਹੋਇ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਛਾਹਿ ਮੁਹਿ ਲਾਵੈ ।
 ੧੦ ਭੋਲਾ ਭਾਉ ਗੋਬਿੰਦੁ ਮਿਲਾਵੈ ॥੧੩॥

[ਜੋਦੜੀ=ਮਿੰਨਤ ।

ਗੈਲ=ਖਹਿੜਾ ।]

੧ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਬਾਹਲੇ) ਦੇਵਤੇ (ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ) ਪੂਜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਧੰਨਾ (ਉਸੇ ਖੂਹ ਪੁਰ) ਗਉਆਂ ਚਾਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨ ਧੰਨਾ ਉਸਦਾ ਇਹ ਕਰਤੱਵ ਦੇਖਕੇ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ, (ਦਾਦਾ ਜੀ! ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ?) ਬ੍ਰਾਮਣ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:- ੩ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਇੱਛਤ (ਕਾਮਨਾ) ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੪ (ਹੁਣ) ਧੰਨਾ ਮਿੰਨਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ (ਠਾਕੁਰ) ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਦੇਹ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ ਹੈ ਤਾਂ । ੫ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਨੇ ਇਕ ਪੱਥਰ (ਟੱਲੀ ਵਿਚ) ਲਪੇਟਦੇ ਹੀ ਦੇ ਕੇ ਮਸੇਂ ਕਿਵੇਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ । (ਏਧੰਨੇ ਨੇ ਦਾਦੇ ਵਾਂਗ) ਠਾਕੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸਨਾਨ ਕਰਾਕੇ ਰੋਟੀ ਤੇ ਛਾਹ ਭੋਗ ਲਈ ਰੱਖੀ । ੬ (ਜਦ ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾਧੀ) ਤਾਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਡੰਡੋਤਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗਾ (ਮਾਨੋ ਉਹ ਰੁੱਸ ਗਿਆ ਹੈ) । (ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ) ਮੈਂ ਭੀ ਮੁਹ ਜੁਠਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ (ਭੁੱਖਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਜਦ ਖਾਵੋਗੇ ਤਦ ਹੀ ਆਵਾਂਗਾ) ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਰੁੱਸਾ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਬੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ੯ ਗੋਸਾਈਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋਕੇ ਤੀ ਖਾਕੇ ਛਾਹ ਪੀਣ ਲੱਗੇ । ੧੦ ਭੋਲਾ ਭਾ ਗੋਬਿੰਦੁ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਅਹ ਚਲਤਾਈ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਹਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਭੋਲਾ ਭਾ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਛਲ ਤੇ ਧੰਨੇ ਦੀ ਨਾਵਾਕਦੀ ਨਾਲ ਸੋਜਨ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਉਸ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅੰਸ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜੋ ਧੰਨੇ ਦੇ ਜੀਅ ਵਿਚ

ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਮਾ ਗਈ ।

੧੪. [ਬੇਣੀ ਭਗਤ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੇਣੀ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਜਾਇ ਇਕਾਂਤ ਬਹੈ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ।
 ੨ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਧਿਆਤਮੀ ਹੋਰਸੁ ਕਿਸੈ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਵੈ ।
 ੩ਘਰਿ ਆਇਆ ਜਾ ਪੁਛੀਐ ਰਾਜੁ ਦੁਆਰਿ ਗਇਆ ਆਲਾਵੈ ।
 ੪ਘਰਿ ਸਭ ਵਥੁ ਮੰਗੀਅਨਿ ਵਲਿ ਛਲੁ ਕਰਿਕੈ ਝਤੁ ਲੰਘਾਵੈ ।
 ੫ਵਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰੱਤਦਾ ਓਹ ਇਕ ਮਨਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਧਿਆਵੈ ।
 ੬ਪੈਜ ਸਵਾਰੈ ਭਗਤ ਦੀ ਰਾਜਾ ਹੋਇਕੈ ਘਰਿ ਚਲਿ ਆਵੈ ।
 ੭ਦੇਇ ਦਿਲਾਸਾ ਤੁਸਿਕੈ ਅਣਗਣਤੀ ਖਰਚੀ ਪਹੁਚਾਵੈ ।
 ੮ਓਬਹੁ ਆਇਆ ਭਗਤ ਪਾਸਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਹੇਤੁ ਉਪਜਾਵੈ ।
 ੯ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਾਵੈ ॥੧੪॥

[ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ ਅਧਿਆਤਮੀ-ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ । ਝਤ=ਵੇਲਾ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਬੇਣੀ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਏਕਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।
 ੨ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਲਖ ਕਰਮ ਲਖਾਵਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ
 ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ “ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਆਪ
 ਆਪਿ” ।) ੩ਜਦ ਘਰ ਆਇਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਲੋਕ) ਪੁੱਛਣ, ਤਦ ਆਖੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰੇ ਗਿਆ ਸਾਂ ।
 (ਰਾਜ ਦੁਆਰ ਥੋਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ) । ੪(ਵਹੁਟੀ) ਘਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ
 ਮੰਗੇ ਤਦ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰ ਛੱਡੇ । ੫ਇਕ ਦਿਨ ਵੱਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰਤਿਆ ਕਿ
 ਉਹ ਭਗਤ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਧਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ੬ਭਗਤ ਦੀ ਪੈਜ (ਪਤ) ਸੁਆਰਨ
 ਲਈ (ਹਰੀ) ਰਾਜਾ ਹੋਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ । ੭ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਪੁਚਾ
 ਦਿੱਤਾ । ੮ਓਥੋਂ ਭਗਤ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਵੱਡੀ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਪਯਾਰ ਕੀਤਾ । ੯ਭਗਤ ਜਨਾ ਦੀ ਜੈਕਾਰ
 ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਦੋ ਸਿੱਖਿਆ ਹਨ : (੧) ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ
 ਸੱਚੇ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । (੨) ਇਹ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,
 ਉਹ ਅਪਣੇ ਪਯਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੧੫. [ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਰਾਮਾਨੰਦ] ।

੧ਹੋਇ ਬਿਰਕਤੁ ਬਨਾਰਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਮਾਨੰਦੁ ਗੁਸਾਈਂ ।
 ੨ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲੇ ਉਠਿਕੈ ਜਾਂਦਾ ਗੰਗਾ ਨੁਵਣ ਤਾਈਂ ।
 ੩ਅਗੋ ਹੀ ਦੇ ਜਾਇਕੈ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਕਬੀਰ ਤਿਥਾਈਂ ।
 ੪ਪੈਰੀ ਟੁੰਬ ਉਠਾਲਿਆ 'ਬੋਲਹੁ ਰਾਮ' ਸਿਖ ਸਮਝਾਈ ।
 ੫ਜਿਉ ਲੋਹਾ ਪਾਰਸੁ ਛੁਹੇ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿੰਮੁ ਮਹਿਕਾਈ ।
 ੬ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ।
 ੭ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜੁ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਮਿਲਾਈ ।

੯ ਝਰਨਾ ਝਰਦਾ ਨਿਝਰਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਣੀ ਅਘਤ ਘੜਾਈ।

੧੦ ਰਾਮ ਕਬੀਰੈ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ ॥੧੫॥

[ਟੁੰਬ=ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਛੁਹਕੇ । ਮਹਿਕਾਈ=ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।]

੧ ਰਾਮਾਨੰਦ ਗੁਸਾਈ ਵਿਰਕਤ ਹੋਕੇ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ੨ (ਅਰ) ਝਾਲਾਂਗੇ ਉੱਠਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੩ ਕਬੀਰ (ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਭਈ ਮਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਲੇਛ ਜਾਣਕੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲਾਉਣ) ਓਥੇ (ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ) ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਲੰਮਾ ਜਾ ਪਿਆ । ੪ (ਜਦ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਜੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਨੁੱਡਾ ਵੱਜਾ ਤਬ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਟੁੰਬਕੇ ਉਠਾਕੇ ਕਿਹਾ 'ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ' (ਭਾਵ ਰਸਤਾ ਛੱਡ ਦੇਹ, 'ਰਾਮ ਬੋਲ' ਏਹ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਫਿਕਰਾ ਸੀ, ਪਰ) ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ (ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ) । ੫ ਜਿਕਰ ਲੋਹਾ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ (ਸੋਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ) ਨਿੰਮ ਚੰਨਣ ਨਾਲ ਰਹਿਕੇ (ਚੰਨਣ ਦੀ) ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ੬ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹੈ ਕਿ ਪਸੂਆਂ ਅਰ ਪਰੇਤਾਂ ਥੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ (ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ) ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੭ ਅਚਰਜ (ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਸਿੱਖ ਭੀ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਈਸ਼ਰ ਨਾਲ) ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੮ ਫਿਰ ਨਿਝਰਹੁ (ਆਤਮਾ ਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ) ਝਰਨਾ ਝਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪਰੋਪਕਾਰ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਸਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੈ), ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਘੜ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਘੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ੯ (ਅਜੇਹੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹੋਏ) ਕਿ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਾ ਰਿਹਾ ।

ਭਾਵ-ਏਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ (ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਅਰ ਅਤਯੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਏ ।

੧੬. [ਸੈਣ ਨਾਈ] ।

੧ ਸੁਣਿ ਪਰਤਾਪੁ ਕਬੀਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਿਖ ਹੋਆ ਸੈਣੁ ਨਾਈ।

੨ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਰਾਤੀ ਕਰੈ ਭਲਕੈ ਰਾਜ ਦੁਆਰੈ ਜਾਈ।

੩ ਆਏ ਸੰਤ ਪਰਾਹੁਣੇ ਕੀਰਤਨੁ ਹੋਆ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ।

੪ ਛਡਿ ਨ ਸਕੈ ਸੰਤ ਜਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।

੫ ਸੈਣ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਜਾਇਕੈ ਆਇਆ ਰਾਣੈ ਨੋ ਰੀਝਾਈ।

੬ ਸਾਧ ਜਨਾ ਨੋ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਗਇਆ ਸਰਮਾਈ।

੭ ਰਾਣੈ ਦੂਰਹੁ ਸਦਿਕੈ ਗਲਹੁ ਕਵਾਇ ਖੋਲਿ ਪੈਨੁਾਈ।

੮ ਵਸਿ ਕੀਤਾ ਹਉ ਤੁਧੁ ਅਜੁ ਬੋਲੈ ਰਾਜਾ ਸੁਣੈ ਲੁਕਾਈ।

੯ ਪਰਗਟੁ ਕਰੈ ਭਗਤਿ ਵਡਿਆਈ ॥੧੬॥

[ਭਲਕੇ=ਰੋਜ ਸਵੇਰੇ । ਕਵਾਇ=ਪੁਸ਼ਾਕ । ਲੁਕਾਈ=ਮੁਸਾਹਿਬ ਲੋਕ ।]

੧ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ (ਵੱਡਾ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਣ ਕੇ ਦੂਜਾ ਸੈਣ ਨਾਈ ਭੀ ਸਿੱਖ ਜਾ ਬਣਿਆ । ੨ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਇਹ ਸਦਾ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰੋਜ ਸਵੇਰੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ (ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ) । ੩ (ਇਕ ਰਾਤੀਂ) ਸੰਤ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਏ ਸਨ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ੪ ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਾ ਸਕੇ (ਜਲ ਪੱਖਾ ਆਦਿਕ ਟਹਿਲ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਿਹਾ) ਰਾਜੇ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਮਾਈ । ੫ ਸੈਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਜਾਕੇ (ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ) ਵੱਡਾ

ਰਿਝਾਇਆ। ੬(ਸੈਣ) ਸਵੇਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਗਿਆ।
 ੭(ਰਾਜੇ ਨੇ ਨੇੜੇ ਸੱਦ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖਿਲਾਅਤ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਗਲੇ) ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤੀ। ੮(ਰਾਜੇ ਕਿਹਾ
 ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਲੋਕ ਬੀ ਸੁਣਦੇ ਸੇ। ੯(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਭਗਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ
 ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਇਕ
 ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਭੀ ਜਦੋਂ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਉੱਕਣ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮਾਉਣ, ਭਾਵੇਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪੈਜ ਭੀ ਰੱਖ
 ਦੇਵੇ, ਤਦ ਭੀ ਉਹ ਦਲੇਰ ਹੋਕੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਘੁਸਾਈ ਨਾ ਮਾਰਨ।

੧੭. [ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ] ।

੧ਭਗਤੁ ਭਗਤੁ ਜਗਿ ਵਜਿਆ ਚਹੁੰ ਚਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਿ ਚਮਿਰੇਟਾ।
 ੨ਪਾਣਾ ਗੰਢੇ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਢੋਇ ਢੋਰ ਸਮੇਟਾ।
 ੩ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੈਲੈ ਚੀਥੜੈ ਹੀਰਾ ਲਾਲ ਅਮੋਲੁ ਪਲੇਟਾ।
 ੪ਚਹੁੰ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸਦਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਭਗਤ ਸਹੇਟਾ।
 ੫ਨ੍ਹਾਵਣਿ ਆਇਆ ਸੰਗੁ ਮਿਲਿ ਬਾਨਾਰਸ ਕਰਿ ਗੰਗਾ ਥੇਟਾ।
 ੬ਕਢਿ ਕਸੀਰਾ ਸਉਪਿਆ ਰਵਿਦਾਸੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ।
 ੭ਲਗਾ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚ ਦਾ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਅਚਰਜ ਅਮੇਟਾ।
 ੮ਲਇਆ ਕਸੀਰਾ ਹਥਿ ਕਢਿ ਸੂਤੁ ਇਕੁ ਜਿਉ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ।
 ੯ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਹਰਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਬੇਟਾ ॥੧੭॥

[ਵਜਿਆ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ।	ਪਾਣਾ=ਜੁਤੀਆਂ।]
[ਸਹੇਟਾ=ਸਮੇਤ।	ਥੇਟਾ=ਪੁਰਬੀ ਦਾ ਥਾਉਂ।
[ਅਭੀਚ=ਅਭਿਜਿਤ ਨਿਛੱਤ੍ਰ।	ਕਸੀਰਾ=ਧੋਲਾ।]

੧(ਰਵਿਦਾਸ) ਚਮਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਦਿਸਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ੨ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ
 ਜੁਤੀਆਂ ਗੰਢੇ ਅਰ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਸੂ ਢੋ ਕੇ ਸਮੇਟਯਾ ਕਰੇ। ੩(ਉੱਪਰੋਂ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ,
 ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਉਂ ਸੀ) ਜਿੱਕੁਰ ਮੈਲੇ ਚੀਥੜਿਆਂ (ਲੀਰਾਂ) ਵਿਖੇ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਲਪੇਟਿਆ
 ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪ਚਾਰ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿਕਾਂ) ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਗਾ ਅਰ
 ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ। ੫(ਇਕੋਰਾਂ) ਸੰਗ ਮਿਲਕੇ ਕਾਂਸੀ ਨੂੰ ਗੰਗਾ
 ਪੁਰ (ਪੁਰਬੀ) ਨ੍ਹਾਉਣ ਚਲਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ)। ੬ਰਵਿਦਾਸ
 (ਨੇ ਇਕ) ਧੋਲਾ ਕੱਢਕੇ (ਇਕ ਸੰਗੀ ਨੂੰ) ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ੭(ਉਥੇ) ਅਭਿਜਿਤ
 ਨਛੱਤਰ ਦੀ ਪੁਰਬੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਅਮੇਟਾ ਕਹੀਏ) ਅਮਿੱਤ ਚਰਿੱਤ੍ਰ (ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ
 ਮਿਤ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ) ਡਿੱਠਾ। ੮ਹੱਥ ਕੱਢਕੇ (ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਧੋਲਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਸੂਤ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ (ਦੋ ਨਾਮ ਹਨ)। ੯ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਹਰੀ ਹੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਅਤੇ ਪੁੱਤ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਪੁਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਪਰਵਾਰ ਸਭ ਹਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਪਰ ਭਰੋਸਾ
 ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰ ਸਭ ਦੇਵਤਾ, ਤੀਰਥ ਆਦਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੁਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਪੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ॥
 ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਪੂਰਿ ਗਵਾਈ॥" ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ

ਇਕ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਤੀਵ-ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਤ ਇਕ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ : ਤਾਣਾ ਤੇ ਪੇਟਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਸੱਤਾ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਲਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤਦ ਭੀ ਸੂਤ ਤੇ ਜੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਤਦ ਭੀ ਸੂਤ ਰੂਪੀ ਓਹੋ ਖੇਡ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ। ਸਿੱਖਿਆ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜਨ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹਨ, ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸਰਬ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਮਕਾਰ ਤਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਤੇ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਅਸਲੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਹਨ।

੧੮. [ਅਹਿੱਲਿਆ ਅਤੇ ਗੋਤਮ]।

੧ਗੋਤਮ ਨਾਰਿ ਅਹਿਲਿਆ ਤਿਸਨੋ ਦੇਖਿ ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਭਾਣਾ।
 ੨ਪਰ ਘਰਿ ਜਾਇ ਸਰਾਪੁ ਲੇ ਹੋਇ ਸਹਸ ਭਗ ਪਛੋਤਾਣਾ।
 ੩ਸੁੰਵਾ ਹੋਆ ਇੰਦ੍ਰਲੋਕ ਲੁਕਿਆ ਸਰਵਰ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣਾ।
 ੪ਸਹਸ ਭਗਹੁ ਲੋਇਣ ਸਹਸ ਲੈਂਦੋਈ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਣਾ।
 ੫ਸਤੀ ਸਤਹੁ ਟਲਿ ਸਿਲਾ ਹੋਇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਝੁ ਪਰਾਣਾ।
 ੬ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਣ ਛੁਹਿੰਦਿਆਂ ਚਲੀ ਸੁਰਗ ਪੁਰਿ ਬਣੇ ਬਿਬਾਣਾ।
 ੭ਭਗਤ ਵਛਲ ਭਲਿਆਈਅਹੁੰ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਪਾਪ ਕਮਾਣਾ।
 ੮ਗੁਣ ਨੋ ਗੁਣ ਸਭ ਕੋ ਕਰੈ ਅਉਗੁਣੁ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਤਿਸੁ ਜਾਣਾ।
 ੯ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਕਿਆ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ ॥੧੮॥

[ਗੋਤਮ=ਇਕ ਰਿਖੀ। ਸੁੰਵ=ਖਾਲੀ। ਸਰਵਰ=ਤਲਾਉ।]

[ਬਾਝੁ ਪਰਾਣਾ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪੱਥਰ। ਅਵਿਗਤ=ਅਲਖ ਗਤੀ।]

੧ਗੋਤਮ (ਨਾਮੋਂ ਰਿਖੀ) ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਅਹਿੱਲਯਾ (ਵੱਡੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ) ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਇੰਦਰ ਕਾਮਾਤੁਰ ਹੋ ਗਿਆ। ੨ਪਰਾਏ ਘਰ ਦਾ ਸਰਾਪ ਲੀਤਾ (ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪੁਰ) ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਹੋ ਗਏ, (ਹੁਣ ਵੱਡਾ) ਪਛੋਤਾਉਨ ਲੱਗਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੋਤਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਇਕ ਭਗ ਪਿੱਛੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਹੋਊ)। ੩(ਹੁਣ ਇੰਦਰ) ਸਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਲੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਪੁਰੀ ਸੁੰਵੀ ਹੋ ਗਈ। ੪ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨੇਤਰ ਹੋ ਗਏ, ਤਦ ਇੰਦਰ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਜਦ ਸਰਾਪ ਹਟਿਆ)। ੫ਅਹਿੱਲਯਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਤੋਂ ਟਲ ਖਲੋਤੀ ਸੀ ਪੱਥਰ ਹੋ ਕੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਪੈ ਰਹੀ। ੬ਰਘੁਪਤ ਦੇ ਚਰਣ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਬਾਣ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ। ੭ਭਲਿਆਈ ਕਰਨ ਤੋਂ (ਭਗਵੰਤ) ਭਗਤ ਵੱਛਲ (ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਕਮਾਏ ਪਾਪ (ਬਖਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ੮ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਪੁਰ ਜੋ ਗੁਣ ਕਰੇ ਉਸ ਦਾ (ਉਪਕਾਰ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ। ੯ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਅਗਾਧ ਗਤੀ ਹੈ ਕੀ ਆਖ ਕੇ ਸੁਣਾਈਏ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਭੁਲ ਚੁਕ ਕੇ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਪਾਪ ਦੀ ਨੈਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਅਰ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਜਾਣਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,

ਅਰ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਮਾਲਕ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦਿਲ ਤੋਂ ਧੋਕੇ ਫੇਰ ਉੱਜਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

੧੯. [ਬਾਲਮੀਕ ਬਟਵਾੜਾ] ।

੧ ਵਾਟੈ ਮਾਣਸ ਮਾਰਦਾ ਬੈਠਾ ਬਾਲਮੀਕ ਬਟਵਾੜਾ ।
 ੨ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟਿਆ ਮਨ ਵਿਚਿ ਹੋਆ ਖਿੰਜੋ ਤਾੜਾ ।
 ੩ ਮਾਰਨ ਨੋ ਲੋਚੈ ਘਣਾ ਕਢਿ ਨ ਹੰਘੈ ਹਥੁ ਉਘਾੜਾ ।
 ੪ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨੁਆ ਰਾਖਿਆ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਉਛੋਹਾੜਾ ।
 ੫ ਅਉਗਣੁ ਸਭ ਪਰਗਾਸਿਅਨੁ ਰੋਜਗਾਰੁ ਹੈ ਏਹੁ ਅਸਾੜਾ ।
 ੬ ਘਰਿ ਵਿਚਿ ਪੁਛਣ ਘਲਿਆ ਅੰਤਕਾਲ ਹੈ ਕੋਈ ਅਸਾੜਾ ।
 ੭ ਕੋੜਮੜਾ ਚਉਖੰਨੀਐ ਕੋਇ ਨ ਬੇਲੀ ਕਰਦੇ ਝਾੜਾ ।
 ੮ ਸਚੁ ਦਿੜ੍ਹਾਇ ਉਧਾਰਿਅਨੁ ਟਪਿ ਨਿਕਥਾ ਉਪਰ ਵਾੜਾ ।
 ੯ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲੰਘੇ ਪਾਪ ਪਹਾੜਾ ॥੧੯॥

[ਬਟਵਾੜਾ=ਰਾਹ ਮਾਰਣ ਵਾਲਾ ਧਾੜਵੀ । ਖਿੰਜੋਤਾੜਾ=ਦੁਚਿੱਤਾ ,]
 [ਚਉਖੰਨੀਐ=ਵਾਰਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ । ਉਛੋਹਾੜਾ=ਜੋਸ਼ ।]

੧ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਬਾਲਮੀਕ ਧਾੜਵੀ (ਆਏ ਗਏ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ (ਧਨ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ) । ੨ (ਇਕੇਰਾਂ) ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ (ਹੁਣ) ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਚਿੱਤੀ ਹੋਈ । ੩ ਮਾਰਨ ਨੂੰ (ਮਨ ਤਾਂ) ਬੜਾ ਲੋਚੇ, ਪਰ ਹੱਥ ਨਾ ਚੱਲਣ । ੪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਨ ਦੀ ਭੀ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ, (ਮਾਰਨ ਦਾ) ਜੋਸ਼ ਫੂਰਨਾ (ਭੀ) ਹਟ ਗਿਆ । ੫ (ਹੁਣ) ਸਾਰਾ ਅਵਗੁਣ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ (ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ) ਸਾਡੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਹੀ ਇਹੋ ਹੈ । ੬ (ਸੰਤਾਂ ਨੇ) ਭੇਜਿਆ ਭਈ ਘਰੋਂ ਤੂੰ ਪੁਛ ਆ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਕੋਈ (ਰੱਛਕ) ਭੀ ਹੋਊ ? ੭ (ਜਦ ਘਰ ਪੁਛਣ ਆਇਆ) ਸਾਰਾ ਕੋੜਮਾਂ ਵਾਰਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਪਰੰਤੂ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਬੇਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਝਾੜਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤਾ, (ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤਰ ਮਾਤਾ ਆਦਿ ਨੇ ਸੁਕਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੰਤਕਾਲ ਦਾ ਜੁੰਮਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੮ (ਜਦ ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਟੱਪ ਨਿਕੱਥਾ, ਉਪਰ ਵਾੜਾ ਕਹੀਏ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਫਾਹੀ ਥੋਂ ਟੱਪਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ੯ (ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਥੋਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਏਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜੀ ਸਦਾ ਸੋਚੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮੈਂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅੰਤਕਾਲ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਹੀਂ । ਤਾਂਤੇ ਪਾਪ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰਾਂ । ਦੂਜੇ ਸਤਿ ਮਾਟਗ ਤੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਿਖਾਲਣ, ਮੁਲਾਹਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਪਾਪ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣ ।

੨੦. [ਅਜਾਮਲ] ।

੧ ਪਤਿਤ ਅਜਾਮਲੁ ਪਾਪ ਕਰਿ ਜਾਇ ਕਲਾਵਤਣੀ ਦੇ ਰਹਿਆ ।
 ੨ ਗੁਰੁ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਇਕੈ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦਹਿਆ ।
 ੩ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਅਨੁ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਦਾ ਵਹਿਆ ।

੪ ਫਿਅ ਪੁਤ ਜਾਏ ਵੇਸੁਆ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਇਛੇ ਲਹਿਆ।
 ੫ ਪੁਤੁ ਉਪੰਨਾਂ ਸਤਵਾਂ ਨਾਉ ਧਰਮ ਨੋ ਚਿਤਿ ਉਮਹਿਆ।
 ੬ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਜਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਕਹਿਆ।
 ੭ ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਦੂਤ ਵੇਖਿ ਪੁਤ ਨਰਾਇਣੁ ਬੋਲੈ ਛਹਿਆ।
 ੮ ਜਮਗਣ ਮਾਰੇ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਗਇਆ ਸੁਰਗ ਜਮੁਡੰਡੁ ਨ ਸਹਿਆ।
 ੯ ਨਾਇ ਲਏ ਦੁਖੁ ਡੇਰਾ ਢਹਿਆ ॥ ੨੦ ॥

[ਕਲਾਵਤਣੀ=ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰੀਮਤ, ਜੋ ਬਤਾਵਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਵੇ।]

[ਦਹਿਆ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਹਿਆ=ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਉਮਹਿਆ=ਚਾਹ ਹੋਈ।]

੧ (ਇਕ) ਅਜਾਮਲ ਨਾਮੇ ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਕਲੋਤਣੀ ਦੇ (ਘਰ) ਜਾ ਰਿਹਾ। ੨ ਗੁਰੂ ਬੋਂ
 ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਡੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵੇ ਤੇ ਖੋਟੀ ਮਤ ਨੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ। ੩ ਬਿਰਥਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ
 ਹੀ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿਤਾ, ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ੪ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਘਰ ਛੀ ਪੁੱਤੁ ਹੋਏ
 ਮਾਨੋ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਚਾਹੇ ਹੋਏ ਲੀਤੇ, (ਕਿਉਂ ਜੇ ਓਹ ਭੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਤੇ ਧਾੜਵੀ ਹੋਏ)।
 ੫ ਜਦ ਸੱਤਵਾਂ ਪੁਤਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਚਿੱਤ ਉਮੰਗ ਨਾਲ ਭਰਿਆ। ੬ ਗੁਰੂ ਦੇ
 ਦਵਾਰੇ ਪੁਰ ਜਾਕੇ (ਨਾਉਂ ਪੁੱਛਿਆ), ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਪੁੱਤੁ ਦਾ ਨਾਉਂ "ਨਰਾਇਣ" ਆਖਿਆ (ਕਿ
 ਰੱਖੋ)। ੭ (ਜਦ ਅਜਾਮਲ ਦਾ) ਅੰਤਕਾਲ ਆਇਆ ਪੁੱਤੁ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਡਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ
 ਨਾਉਂ ਲਵੇ (ਕਿ ਹੇ ਨਾਰਾਇਣ ! ਮੇਰੀ ਰੱਛਾ ਕਰ)। ੮ ਹਰਿ ਗਣਾਂ ਨੇ ਆਕੇ ਜਮ ਗਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ
 (ਹਟਾਯਾ) ਤੇ ਜਮਡੰਡਾ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ, ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ੯ ਨਾਮ ਲੈਣ ਨਾਲ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ
 ਡੇਰਾ ਢਹਿ ਪਿਆ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਕੁਕਰਮੀ ਨੂੰ ਫਾਥਾ
 ਦੇਖਣ ਅਰ ਉਹ ਨਿਕਲ ਨਾ ਸਕੇ, ਤਦ ਕੋਈ ਐਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੇਖ ਗੱਡ ਜਾਣ ਜੋ ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ
 ਉਸ ਦੇ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਫੇਰ ਲਵੇ। ਭਾਈ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਾਮਲ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਸੀ,
 ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਪੁਰਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭੇਤ ਜਾਣਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤੁ ਦਾ ਨਾਮ
 ਨਾਰਾਇਣ ਰੱਖ ਦਿਤਾ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਭੈ ਨਾਲ ਪੁੱਤੁ ਨੂੰ ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਸੁਰਤ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਮਿਲਦੇ
 ਹੀ ਪਰਮੇਸੁਰ ਵਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਮਨ ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਕਦੇ ਜਾਣੂੰ ਸੀ ਜੁੜਕੇ ਭਗਵੰਤ
 ਆਰਾਧਨ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ, ਸੋ ਪਾਰ ਪੈ ਗਿਆ।

੨੧. [ਗਨਿਕਾ]।

੧ ਗਨਿਕਾ ਪਾਪਣਿ ਹੋਇਕੈ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਗਲਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਤਾ।
 ੨ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਆਚਾਣਚਕ ਗਨਿਕਾ ਵਾੜੇ ਆਇ ਖਲੋਤਾ।
 ੩ ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਖਿ ਦਇਆਲ ਹੋਇ ਹਥਹੁ ਉਸਨੋ ਦਿਤੋਨੁ ਤੋਤਾ।
 ੪ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਖੇਲਿ ਗਇਆ ਦੇ ਵਣਜੁ ਸਓਤਾ।
 ੫ ਲਿਵਲਾਗੀ ਤਿਸੁ ਤੋਤਿਅਹੁ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਾਏ ਕਰੈ ਅਸੋਤਾ।
 ੬ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੁਰਮਤਿ ਪਾਪ ਕਲੇਵਰੁ ਧੋਤਾ।
 ੭ ਅੰਤਕਾਲੁ ਜਮ ਜਾਲੁ ਤੋੜਿ ਨਰਕੈ ਵਿਚਿ ਨ ਖਾਧੁਸੁ ਗੋਤਾ।
 ੮ ਗਈ ਬੇਕੁੰਠ ਬਿਬਾਣਿ ਚੜ੍ਹਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਛੋੜਿ ਅਛੋਤਾ।

੯ਥਾਉ ਨਿਥਾਵੈ ਮਾਣੁ ਮਣੋਤਾ ॥ ੨੧ ॥

[ਗਣਿਕਾ=ਵੇਸਵਾ ।	ਵਾੜੈ=ਵੇਹੜੇ ।	ਖੇਲਿ ਗਣਿਆ=ਚਲਾ ਗਿਆ ।
[ਸਓਤਾ=ਸੌਗੁਣਾ ।	ਅਸੋਤਾ=ਜਾਗਾ	ਕਲੇਵਰ=ਸਰੀਰ ।
[ਗੋਤਾ=ਟੁੱਭਾ		ਛੋਤ ਅਛੋਤਾ=ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।
[ਮਾਣ ਮਣੋਤਾ=ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਨ ।		

੧(ਇਕ) ਵੇਸਵਾ ਪਾਪਣ ਹੋ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਦੇ ਹਾਰ (ਵਾਂਝੂੰ) ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ੨ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸੂਤੇ ਸਿੱਧ ਗਨਕਾ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਆ ਖੜੋਤਾ । ੩ਉਸਦੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਖ ਕੇ (ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਹੱਥਹੁ' ਕਹੀਏ ਸਗਮਾਂ) ਅਥਵਾ ਹੱਥ ਦਾ ਤੋਤਾ ਦਯਾਲ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤਾ । ੪ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸੌ ਗੁਣਾ (ਨਫੇ ਵਾਲਾ) ਵਣਜ ਦੇ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਖੇਲ ਗਇਆ) ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ੫(ਹੁਣ ਉਸ ਗਨਕਾ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ) ਲਿਵ ਲਗੀ ਰਾਤ ਬੀ ਜਾਗਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇ ਤੇ ਨਿਤ ਉਸ ਤੋਤੇ ਨੂੰ (ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਨਾਮ) ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਰਹੇ । ੬ਉਸਦੇ (ਕਲੇਵਰ=) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਖੋਟੀ ਮਤ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ (ਦੀ ਮੈਲ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਤਿਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੭ਅੰਤਕਾਲ (ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ) ਨਰਕ ਦੀ ਟੁੱਭੀ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਜਮ ਜਾਲ ਤੋੜ ਗਈ । ੮ਬਿਬਾਨ ਪਰ ਅਰੂੜ ਹੋ ਬੈਕੁੰਠ ਜਾ ਪੁੱਜੀ, (ਤਾਂ ਤੇ) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਛੋਤਾਂ ਤੋਂ ਅਛੋਤ=) ਭਾਵ ਨਿਰਦੁਖਨ ਹੈ (ਕੋਈ ਜਪੇ, ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ 'ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਧਰੇ ਸਿਮਰ ਚੰਡਾਲ' ਨਾਮ ਐਸੀ ਰਸਾਇਣਾ ਵਸਤੂ ਹੈ) ੯(ਨਾਮ ਹੀ) ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦਾ ਥਾਉਂ ਤੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਭੀ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਭਗਵੰਤ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਗਨਕਾ ਘੋਰ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਫਾਬੀ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਾ ਨਿਕਲਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਇਕ ਐਸਾ ਆਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾ ਗਏ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤੁ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੋਇਆ । ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਪਾਪੀ ਤੋਂ ਭੀ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

੨੨. [ਪੂਤਨਾ] ।

੧ਆਈ ਪਾਪਣਿ ਪੂਤਨਾ ਦੁਹੀ ਥਣੀ ਵਿਹੁ ਲਾਯ ਵਹੇਲੀ ।
 ੨ਆਇ ਬੈਠੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚਿ ਨੇਹੁੰ ਲਾਇ ਨਵਹਾਣਿ ਨਵੇਲੀ ।
 ੩ਕੁਛੜਿ ਲਏ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਕਰਿ ਚੇਟਕ ਚਤੁਰੰਗ ਮਹੇਲੀ ।
 ੪ਮੋਹਣੁ ਮੰਮੇ ਪਾਇਓਨੁ ਬਾਹਰਿ ਆਈ ਗਰਬ ਗਹੇਲੀ ।
 ੫ਦੇਹ ਵਧਾਇ ਉਚਾਇਅਨੁ ਤਿਹਚਰਿਆਰਿ ਨਾਰਿ ਅਠਖੇਲੀ ।
 ੬ਤਿਹੁੰ ਲੋਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਦੇ ਚੰਬੜਿਆ ਗਲਿ ਹੋਇ ਦੁਹੇਲੀ ।
 ੭ਖਾਇ ਪਛਾੜ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗਿ ਜਾਇ ਪਈ ਓਜਾੜਿ ਧਕੇਲੀ ।
 ੮ਕੀਤੀ ਮਾਊ ਤੁਲਿ ਸੁਹੇਲੀ ॥ ੨੨ ॥

[ਵਹੇਲੀ=ਵਿਹੁ ਵਾਲੀ (ਅ) ਤਿੱਖੀ ।	ਨਵਹਾਣਿ ਨਵੇਲੀ=ਨਵੇਂ ਹਾਣ ਵਾਲੀ,]
[ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ ।	ਚੇਟਕ=ਪਿਆਰ ।
[ਫਫੇ ਕੁੱਟਣ ।	ਮਹੇਲੀ=ਵੱਡੀ ਮੁਸਕ ਵਾਲੀ
	ਗਰਬ ਗਹੇਲੀ=ਗਰਬ ਵਿਚ ਮਸਤ ।]

[ਤਿਹਜਰਿਆਰਿ=ਤੇਰਾਂ ਤਾਲਣ । ਅਠਿਖੇਲੀ=ਚੰਚਲ । ਦੁਹੇਲੀ=ਦੁਖੀ ।]
[ਪਛਾੜ=ਭਵਾਟਣੀ ।

੧ਪਾਪਣ ਪੂਤਨਾ (ਕੰਸ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੋਈ) ਦੋ ਬਣਾਂ ਪੂਰ ਵਿਹੁ ਲਾ ਕੇ ਆਈ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ (ਵਹੇਲੀ=) ਵਿਹੁ ਵਾਲੀ ਸੀ । ੨ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ, ਨਵੇਂ ਹਾਣ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ (ਵਾਂਗੂ) ਨੇ ਹ ਲਾਵਣ ਲੱਗੀ । ੩ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੁੱਛੜ ਵਿਖੇ ਲੈ ਲੀਤਾ ਚਲਿੱਤਣ (ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਮਹਿਕਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗੀ । ੪ਮੋਹਣ ਨੂੰ ਮੰਮੇ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮੱਤੀ । ੫ਤੇਰਾਂ ਤਾਲਣ ਤੇ ਚੰਚਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਦੇਹ ਵਧਾਕੇ ਉੱਚੀ ਕਰ ਲੀਤੀ । ੬(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਦੇ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਗਲ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਿਆ (ਤੇ ਉਹ) ਦੁਖੀ ਹੋਈ । ੭ਭਵਾਟਣੀ ਖਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗੂ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਧੱਕੀ ਹੋਈ ਜਾ ਪਈ । ੮(ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ) ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਤੁੱਲ (ਪੂਤਣਾ) ਕੀਤੀ (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਕੀਤੀ) ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਅਉਗਣਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬੀ ਗੁਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੨੩. [ਬੱਧਕ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ] ।

੧ਜਾਇ ਸੁਤਾ ਪਰਭਾਸ ਵਿਚਿ, ਗੋਡੇ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰੇ ।
੨ਚਰਣ ਕਮਲ ਵਿਚਿ ਪਦਮੁ ਹੈ ਝਿਲਮਿਲ ਝਲਕੈ ਵਾਂਗੀ ਤਾਰੇ ।
੩ਬਧਿਕੁ ਆਇਆ ਭਾਲਦਾ ਮਿਰਗੈ ਜਾਣਿ ਬਾਣ ਲੈ ਮਾਰੇ ।
੪ਦਰਸਨ ਡਿਠੋਸੁ ਜਾਇਕੇ ਕਰਣ ਪਲਾਵ ਕਰੇ ਪੂਕਾਰੇ ।
੫ਗਲਿ ਵਿਚਿ ਲੀਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਵਗੁਣੁ ਕੀਤਾ ਹਰਿ ਨ ਚਿਤਾਰੇ ।
੬ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਤੋਖਿਆ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਬੀਚਾਰੇ ।
੭ਭਲੇ ਭਲੇ ਕਰਿ ਮੰਨੀਅਨਿ ਬੁਰਿਆਂ ਦੇ ਹਰਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ।
੮ਪਾਪ ਕਰੇਂਦੇ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੇ ॥੨੩॥੧੦॥

[ਪਰਭਾਸ=ਇਕ ਤੀਰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਪਦਮੁ-ਕਮਲ ।]
[ਝਿਲਮਿਲ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ । ਕਰਣ ਪਲਾਵ=ਕੀਰਣੇ ।]

੧ਪਰਭਾਸ (ਨਾਮੇ ਤੀਰਥ) ਵਿਖੇ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਆਪਣੇ ਗੋਡੇ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਕੇ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ੨ਚਰਣ ਕਮਲ ਵਿਖੇ ਕਵਲ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਉਂ (ਝਿਲਮਿਲ=) ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਚਮਕਦਾ ਸੀ ਜਿੱਕੁਰ ਤਾਰਾ (ਝਿਲਮਿਲ) ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩(ਇਕ) ਬੱਧਕ (ਜੋ ਮਿਰਗਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਿਰਗ) ਭਾਲਦਾ ਆਯਾ, (ਉਸ ਨੇ) ਮਿਰਗ ਜਾਣਕੇ ਬਾਣ ਮਾਰਿਆ । ੪(ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਨੇੜੇ) ਜਾਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਤਾਂ ਕੀਰਣੇ ਕਰਕੇ ਰੋਵੇ । ੫ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲੀਤਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਭਗਤਾਂ ਦੇ) ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । ੬ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖਿਆ (ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ) ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ । ੭ਭਲੇ ਤਾਂ ਭਲੇ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੮ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਭੀ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਗੁਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਣ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ, ਅਵਤਾਰ ਗੁਰਮੁਖ, ਸੰਤ ਤੇ ਹਰ ਮਹਾਤਮਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੧੧.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ;।

੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ] ।

੧ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੁਹਾਰੀ ।
 ੨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਿਖੰਡਿ ਹੈ ਆਇ ਝਰੋਖੈ ਖੋਲੈ ਬਾਰੀ ।
 ੩ ਅਮਿਉ ਕਿਰਣਿ ਨਿਝਰ ਝਰੈ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਵਾਇਨ ਦਰਬਾਰੀ ।
 ੪ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣ ਭਾਰੀ ।
 ੫ ਸਾਕੀ ਹੋਇ ਪੀਲਾਵਣਾ ਉਲਸ ਪਿਆਲੇ ਖਰੀ ਖੁਮਾਰੀ ।
 ੬ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ ਮਸਤ ਅਲਮਸਤ ਸਦਾ ਹੁਸਿਆਰੀ ।
 ੭ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਇ ਭਗਤ ਭੰਡਾਰੀ ॥੧॥

[ਜੁਹਾਰੀ=ਨਮਸਕਾਰ ।

ਪਿਰਮ=ਪਿਰੀ ਦਾ ।]

[ਭਾਰੀ=ਖਰਾ ਔਖਾ ।

ਉਲਸ ਪਿਆਲੇ=ਜੂਠਾ ਪਿਆਲਾ ।]

੧ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 ੨ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆ ਕੇ (ਆਪਣੇ) ਮੁਖ ਰੂਪ ਝਰੋਖੇ ਦੀ (ਰਸਨਾ ਰੂਪ) ਤਾਕੀ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੩ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕਿਰਨ ਇੱਕ ਰਸ ਝਰਦੀ ਹੈ, ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰੀ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਨ ਸੌ) ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ (ਹੋਰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਪਿਰੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਖਰਾ ਔਖਾ ਹੈ । ੫ (ਜਿਸਨੂੰ) ਗੁਰੂ (ਸਾਕੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਜੂਠ ਵਿਚ ਖਰੀ ਮਸਤੀ (ਚੜ੍ਹਦੀ) ਹੈ । ੬ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੈ ਵਿਖੇ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਲੋਂ) ਮਸਤ ਅਲਮਸਤ ਹੋ ਕੇ (ਫੇਰ ਬੀ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਾਵਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ) । ੭ ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਉਸ) ਭਗਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਭ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਅਮਲ ਅਟੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਮਜਲਸਾਂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਟੋਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਰੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਸ੍ਰੁਤਿ ਦਾ ਭੇਦ ਜਰੋ] ।

੧ ਇਕਤੁ ਨੁਕਤੈ ਹੋਇ ਜਾਇ ਮਹਰਮ ਮੁਜਰਮ ਖੈਰ ਖੁਆਰੀ ।

੨ਮਸਤਾਨੀ ਵਿਚਿ ਮਸਲਤੀ ਗੈਰ ਮਹਲਿ ਜਾਣਾ ਮਨੁ ਮਾਰੀ।
 ੩ਗਲ ਨ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲੇ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਕਾਰ ਕਰਾਰੀ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਦੇਹਿ ਬਿਦੇਹ ਵਡੇ ਵੀਚਾਰੀ।
 ੫ਗੁਰੁ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਆਸਣੁ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
 ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਆਦੇਸ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲਾ ਸਬਦੁ ਆਹਾਰੀ।
 ੭ਅਵਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧ ਬੋਧਿ ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਸਗਾਹ ਅਪਾਰੀ।
 ੮ਸਹਨਿ ਅਵਟਣ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।

[ਨੁਕਤਾ=ਬਿੰਦੀ।

ਮੁਜਰਮ=ਅਪ੍ਰਾਪੀ।

ਮਸਲਤੀ=ਨੇਕ ਸਲਾਹ।]

[ਕਰਾਰੀ=ਤਕੜੀ।

ਅਵਟਣ=ਉਬਾਲੇ, ਭਾਵ ਦੁੱਖ।]

੧ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਥੋਂ 'ਮਹਿਰਮ' ਤੇ 'ਮੁਜਰਮ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਮਹਰਮ ਵਾਲੀ 'ਹੇ' ਹੇਠ ਨੁਕਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਮ ਵਾਲਾ ਪਦ 'ਮੁਜਰਮ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਭਲਿਆਈ ਤੋਂ ਖੁਆਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜੋ ਮਹਰਮ=ਜਾਣੂੰ ਭੇਤ ਨਾ ਰੱਖੇ ਤਦ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਨੇਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸਦੀ ਖੁਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਉਹ ਮੁਜਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੨ਮਸਤਾਨੀ ਵਿਚ ਮਸਲਤੀ ਹੈ ਗੈਰ ਮਹੱਲ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਲੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕੋ, (ਮਸਤਾਨੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਥਵਾ ਮਨ ਮਾਰ ਰੱਖੇ ਦੂਈ ਥਾਂ ਪਰ ਮਨ ਨਾ ਧਰੇ ਕੁਸੰਗ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਭੇਤ ਜਰਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਕਹੀ ਹੋਈ ਮਸਤੀ ਧਾਰ ਲਵੇ)। ੩ਗੱਲ ਨਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ, ਹੁਕਮ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਕੜੀ ਕਰੇ। ੪(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ (ਸੁਖ ਫਲ=) ਆਤਮ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਦੇਹ ਦੇ ਰਸਾਂ ਥੋਂ ਬਿਦੇਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰਦੇ ਹਨ :-("ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇਕੇ ਠੰਢਾ ਪੀਉ।" ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ (ਸੱਚੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਆਸਣ (ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। ੬ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਪ੍ਰਾਤਹਕਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਬਾਝ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ)। ੭ਅਬਿਗਤ (ਜਿਸਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਏ), ਡੂੰਘੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ, ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਕਥ, ਬੇਅੰਤ, ਪਾਰ ਥੋਂ ਰਹਿਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ)। ੮ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਦੁਖ ਝੱਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਯਾਪਕ ਸਮਝਕੇ ਸਭ ਨਾਲ ਜਲ ਦੁਧ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਟਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਤੇ ਹਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੩. [ਗੁਰਸਿਖ ਕਉਣ ਸਦਾਵੇ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਮਿਲਿ ਗੁਰਸਰਣੀ ਆਇਆ।
 ੨ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।
 ੩ਪਰਦਖਣਾ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਮਸਤਕੁ ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰ ਲਾਇਆ।
 ੪ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲ ਹੋਇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਚ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸੁਣਾਇਆ।
 ੫ਸਚ ਰਾਸਿ ਰਹਰਾਸਿ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ।
 ੬ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਹਰਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਜਾਇਆ।

੧ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ।
੨ਗੁਰਸਿਖਿ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ ॥੩॥

[ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ, (ਅ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ, (ੳ) ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ।]

੧(ਉਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ (ਜਿਹੜਾ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆ ਲੱਗਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜੇ ਹਨ) । ੨ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਸਫਲ ਮੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) । ੩ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਮਸਤਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਹੈ । ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮੰਤਰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ । ੫ਸੱਚੀ ਰਾਸ (ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ) ਸੱਚੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ਸੀ, (ਹੁਣ) ਜਗਤ ਉਸਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਸਾਰੇ) ਵਿਰੋਧੀ (ਵਿਸ਼ੇ) ਕਾਮਾਦਿਕ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ੭ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦਯਾ ਧਰਮ (ਸੁਭ ਗੁਣ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਦਿੱਤੁ ਕੀਤੇ ਹਨ । ੮(ਜਿਸ ਨੇ ਅਜੇਹੀ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਯਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖੀ) ਲੀਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ (ਉਸੇ) ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਖ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, "ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ" । ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ : "ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ ਸਭਨਾ ਨੋ ਕਰਿ ਦਾਨੁ" ॥

੪. [ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਲੀਵਣੁ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ।
੨ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ।
੩ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਆਵੇਸੁ ਕਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰਿ ਅਚਾਰਿ ਲੁਭਾਇਆ ।
੪ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਪਿਉ ਪੀ ਸਹਜ ਸਮਾਈ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ।
੫ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਇਆ ।
੬ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਨਿਜ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥ ੪ ॥

[ਲਿਵ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਆਵੇਸੁ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਚਾਰਿ=ਕੰਮ ।]

੧ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਪ੍ਰੀਤਿ) ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਮੇਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨(ਰਜਾਈ=) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ (ਭਾਵ ਅਪਣਾ ਆਪ ਸਵਾਰ ਲੀਤਾ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) । ੩ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੪ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਸਹਜ (ਪਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ) ਸਮਾਈ ਹੈ ਤੇ ਅਜਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗਿਆਨ) ਨੂੰ ਜਰ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇ ਦਮਨ ਕੀਤੇ ਹਨ) । ੫ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਕੇ, ਨਿਉਂ ਚੱਲਕੇ, ਹਥਾਂ ਦੇਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਭਲਾ ਮਨਾਇਆ ਹੈ । ੬ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਅਰਾਧਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਅਰ ਦੁਈ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੭ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਦ (ਸੂਯੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ) ਸੁਖ ਰੁਪੀ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਨਿਵ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਧਰਮ ਦੀ

ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਵੰਡ ਖਾਂਦੇ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਬਿਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਫਲ ਆਪਣੇ ਪਦ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ] ।

੧ ਗੁਰਸਿਖੀ ਬਾਰੀਕ ਹੈ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਗਲੀ ਅਤਿ ਭੀੜੀ ।
 ੨ ਓਥੇ ਟਿਕੈ ਨ ਭੁਣਹਣਾ ਚਲਿ ਨ ਸਕੈ ਉਪਰਿ ਕੀੜੀ ।
 ੩ ਵਾਲਹੁੰ ਨਿਕੀ ਆਖੀਐ ਤੇਲੁ ਤਿਲਹੁੰ ਲੈ ਕੋਲੁ ਪੀੜੀ ।
 ੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸ ਖੀਰ ਨੀਰ ਨਿਰਭਉ ਚੁੰਜਿ ਵੀੜੀ* ।
 ੫ ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਨਿਵੀੜੀ ।
 ੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ਝੀੜ ਉਝੀੜੀ ।
 ੭ ਸਹਜਿ ਸਰੋਵਰਿ ਸਚਖੰਡਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਤਖਤਿ ਸਰੀੜੀ ।
 ੮ ਚੜ੍ਹੇ ਇਕੀਹ ਪਤਿ ਪਉੜੀਆ ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਹੀੜੀ ।
 ੯ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਿਠਾਈਐ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਿਸਮਾਦੁ ਬਚੀੜੀ ।
 ੧੦ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜਿ ਅਲੀੜੀ ॥੫॥

[ਭੀੜੀ=ਤੰਗ । ਭੁਣਹਣਾ=ਮੱਛਰ । ਵੀੜੀ=ਵੀਚਾਰ ਦੀ । ਨਿਵੀੜੀ=ਨਵੀਨ ।]
 [ਝੀੜ ਉਝੀੜੀ=ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੂਖਮ । ਹਰੀੜੀ=ਹਰੀ ਦਾ । ਸਹੀੜੀ=ਸਹੇੜਿਆ ਵਾ ਸਹਿਆ ।]
 [ਬਚੀੜੀ=ਵਾਚਦੇ ਹਨ । ਅਲੀੜੀ=ਸੁਾਦਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।]

੧ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵੱਡੀ ਮਹੀਨ ਹੈ, ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਗੂ ਤਿੱਖੀ ਤੇ ਤੰਗ ਗਲੀ ਹੈ। ੨ ਓਥੇ ਮੱਛਰ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਪਰ ਕੀੜੀ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ੩ ਵਾਲ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, (ਜਿੱਕਰ) ਕੋਲੁ ਵਿਖੇ ਤੇਲ ਤਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ। ੪ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹਨ (ਓਹ) ਪਰਮਹੰਸ ਹਨ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਿਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੫ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚਟਣੀ ਹੈ, ਮਾਣਕ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਗ ਨਵੀਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨ)। ੬ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਣਾ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੂਖਮ ਬੀ ਆਸਾ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸੀ (ਬੁਧ) ਹੋ ਜਾਵੇ, (ਭਾਵ ਰੰਚਕ ਬੀ ਆਸ ਨਾ ਫੁਰੇ)। ੭ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਤਲਾਉ ਤੇ ਸੱਚਾ ਖੰਡ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹਰੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਤਖਤ ਹੈ। ੮ (ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਇਕੀਵੀਂ ਪਤ ਦੀ ਪੌੜੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਹੇੜਦੇ (ਧਾਰਦੇ ਜਾਂ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ) ੯ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਿਠਾਈ (ਵਾਂਗੂੰ ਉਸ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਓਹੀ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਅਕਥ ਕਥਾ ਨੂੰ ਵਾਚਦੇ ਹਨ। ੧੦ ਗੁਰਮੁਖ (ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ) ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ (ਅਲੀੜੀ=) ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸੁਾਦਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਗੂ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਤਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ, ਹੰਸ ਵਾਂਗੂੰ ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਕੇ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਦੀ ਚੱਟਣੀ ਕਰੇ। "ਕਕਰੁ ਚੁਗਨਿ ਥਲਿ ਵਸਨਿ ਰਬ ਨ ਛੋਡਨਿ ਪਾਸੁ ॥" ਇਕੀਵੀਂ ਪਉੜੀ ਪਤਿ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪ ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

*ਪਾ-ਜੁਨਿਵੀੜੀ ।

੬. [ਗੁਰ ਚਰਨ ਕਮਲ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਨ ਰਸੁ ਚਰਣੈਦਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਪਖਾਲੇ ।
 ੨ਮੁਖ ਸੰਪੁਟ ਵਿਚਿ ਰਖਿਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਪਿਆਲੇ ।
 ੩ਕਉਲਾਲੀ ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ ਲਖ ਕਵਲ ਖਿੜਦੇ ਰਲੀਆਲੇ ।
 ੪ਚੰਦ੍ਰ ਮੁਖੀ ਹੁਇ ਕੁਮੁਦਨੀ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸੀਤਲ ਅਮੀਆਲੇ ।
 ੫ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਲਖ ਸੂਰਜ ਹੋਵਨਿ ਅਲਿ ਕਾਲੇ ।
 ੬ਲਖ ਤਾਰੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਜਿਉ ਛਿਪਿ ਜਾਨਿ ਨ ਆਪ ਸਮੁਾਲੇ ।
 ੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਦਲ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਲਖ ਸੂਰਜਿ ਲੁਕਿ ਜਾਨਿ ਰਵਾਲੇ ।
 ੮ਗੁਰਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਖਾਲੇ ॥੬॥

[ਪਖਾਲੇ=ਧੋਕੇ । ਸੰਪੁਟ=ਡੱਬਾ । ਮਕਰੰਦ=ਰਸ ਜੋ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।]
 [ਕਉਲਾਲੀ=ਕੌਲਾਂ ਦੀ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਪਿਰੀ ਦਾ ਰਸ (ਸਮਝ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਕੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ੨ਮੂੰਹ ਦੇ ਡਬੇ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਡੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ, ਕੌਲਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ (ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨੂੰ) ਦੇਖਕੇ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਚੰਦਰ ਮੁਖੀ ਕਵੀਆਂ (ਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਮਲ ਨੂੰ ਸੀਤਲ (ਚੰਦਮਾਂ ਸਮਝਕੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਕੁਝ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪੁਰ ਮਗਨ ਹਨ) । ੫(ਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਪੁਰ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ ਕਾਲੇ ਭੌਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਤੇਜ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ ਅਥਵਾ ਭੌਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਸੰਮੁਾਲ ਸਕਦੇ । ੭(ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤ੍ਰ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ (ਰਵਾਲ=ਪੂੜ ਵਾਂਗ) ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੮ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਗਏ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਅਤਯੰਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਛਿਪਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੇ ਇਕ ਪੱਤਰ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ ਲੁਕਦੇ ਹਨ । ਸੂਰਜ ਕੌਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੭. [ਏਕਤਾ ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਕਰਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਤਮੋਲ ਗੁਲਾਲੇ ।
 ੨ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਕਰਿ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਭੇਦੁ ਵਿਚਾਲੇ ।
 ੩ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸੁਪਤਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ਬਹਾਲੇ ।
 ੪ਲੋਹਾ ਸੋਇਨਾ ਹੋਇਕੈ ਸੁਇਨਾ ਹੋਇ ਸੁਗੰਧਿ ਵਿਖਾਲੇ ।
 ੫ਸੋਇਨੇ ਅੰਦਰਿ ਰੰਗ ਰਸ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮਤਵਾਲੇ ।
 ੬ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਸੁਇਨਿਅਹੁ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਹੀਰੇ ਪਰਵਾਲੇ ।
 ੭ਦਿਬ ਦੇਹੀ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹੋਇ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦਿਬ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲੇ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੇ ॥੭॥

[ਤਮੋਲ=ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ । ਗੁਲਾਲ=ਪੋਸਤ ਦਾ ਫੁਲ । ਪਰਵਾਲੇ=ਮੂੰਗੇ । ਦਿਬ=ਸ਼੍ਰੇਣੀ ।]

੧ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਵਰਣ ਦੀ ਉਪਾਧਿ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਇਕ ਵਰਣ ਕੀਤਾ (ਜਿਕੁਰ) ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ (ਇਕ) ਗੁਲਾਲ (ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁਲ ਵਾਂਗ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੨(ਪਾਰਸ) ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਧਾਤ ਇਕ (ਸੋਨਾ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਇਕੁਰ ਹੀ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, (ਭਾਵ ਲੱਖੜ ਵਲ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਰ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਭ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩ਚੰਦਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲਾ ਬਨ ਵਿਖੇ ਅਫਲ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ (ਬਿਛਾਂ) ਵਿਖੇ (ਆਪਣੀ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾੜਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਵਾਂਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੰਦਨ ਕਰ ਸਕਦਾ)। ੪ਲੋਹਾ (ਆਪ) ਸੋਨਾ ਬਣਕੇ ਫੇਰ ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਦਸਦਾ ਹੈ। (ਸੋਨਾ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੋ ਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਲੋਹਾ ਰੂਪ ਆਦਮੀ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਸੋਨੇ ਵਾਂਗ ਕੀਮਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਰੂਪ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਵਸਦੀ ਹੈ)। ੫(ਫੇਰ ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ) ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਰੰਗ (ਨਾਮ ਦਾ) ਤੇ ਰਸ (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਜਲ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ (ਪਾਨ ਕਰ ਜਗਤ ਵਲੋਂ) ਮਤਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬(ਫੇਰ ਉਸ) ਸੋਨੇ ਵਿਚੋਂ ਮਾਣਕ ਆਦਿ ਹੀਰੇ ਤੇ ਮੁੰਗੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ (ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਆਤਮ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਫਲ) ਦਿੱਬ ਦੇਹ ਦਿੱਬ ਦਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੋਤੀ ਦਾ ਪਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੮(ਗੁਰਮੁਖ) (ਲੋਕ) ਆਤਮ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਚੂਨਾ; ਕੱਥਾ, ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਜਦ ਬੀੜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਦ ਪੋਸਤ ਦੇ ਗੂਹੜੇ ਲਾਲ ਫੁਲ ਵਾਂਗੂੰ ਰੰਗ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜਦ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਛੁਟਕੇ ਇਕ ਆਤਮ ਦਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ- ਪਾਰਸ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦਰ, ਵੈਸ਼, ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਸੋਨਾ ਹੋ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਸੋਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੋਟੇ ਜੇ ਸੋਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਦੂਜਾ ਇਸ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਮੋਤੀ ਤੇ ਮਾਣਕ ਆਦਿ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਸਿੱਖ ਜਦ ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਪੀਂਦੀ ਹੈ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਏਥੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ।

੮. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਰਣਨ] ।

੧ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸ਼ਬਦ ਸੁਤਤਿ ਅਨਹਦ ਲਿਵ ਲਾਈ।

੨ਧਿਆਨੀ ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਗਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਿਸ਼ਟਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਵਰਸਾਈ।

੩ਘਨਹਰ ਚਾਤ੍ਰਕ ਮੋਰ ਜਿਉ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਸੁਣਿ ਪਾਇਲ ਪਾਈ।

੪ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਰਕੰਦ ਰਸਿ ਸੁਖ ਸੰਪਟੁ ਹੁਇ ਭਵਰੁ ਸਮਾਈ।

੫ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲਿ ਨ ਖੋਜ ਖੁਜਾਈ।

੬ਅਪਿਉ ਪੀਅਣੁ ਨਿਝਰ ਝਰਣ ਅਜਰੁ ਜਰਣ ਨਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ।

੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਓਲੰਘਿਕੈ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਿ ਫਲ ਪਾਈ।

੮ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥੮॥

੧ਪਿਰੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਪੀ ਕਰਕੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਲਿਵ ਲਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ੨ਚੰਦ ਦੇ (ਧਿਆਨ ਵਿਚ) ਚਕੋਰ ਵਾਂਗ ਧਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟਿ

ਵਿਚੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਅੰਗਾਰਾ ਬੀ ਸੀਤਲ ਭਾਸਦਾ ਹੈ) । ਚਾਤ੍ਰਿਕ (ਵਾਂਙੁ ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਮੌਰ ਵਾਂਙੁ ਬੱਦਲ ਦੀ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਸੁਣਕੇ 'ਪਾਇਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ' (ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ । ਖਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਦਾ (ਸਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ) ਭੌਰੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਪਸੁਖਾਂ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਮੱਛੀ (ਵਾਂਙੁ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬੀ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ) । ੬ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਝਰਣੇ ਝਰਦੇ 'ਅਜਰ' ਜਰਦੇ (ਫੇਰ) ਅਲਖ ਹਨ, ਲਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ (ਇਹ ਕਿ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪੁਰ ਬੀ ਝਰਦੇ ਹਨ) । ੭ ('ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ) ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਤੇ (ਇਕੀਹ) ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਦਾ ਫਲ (ਅਰਥਾਤ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਫਲ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੮ ਪੰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸੇ ਦੀ ਵਡੀ ਸੋਭਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਚਕੋਰ, ਚਾਤ੍ਰਿਕ, ਮੌਰ, ਮੱਛੀ ਵਾਂਙੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੯. ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤੀ ।

੧ ਕਛੂ ਆਂਡਾ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਕਰਿ ਪਰਪਕੁ ਨਦੀ ਵਿਚਿ ਆਣੈ ।
 ੨ ਕੂੰਜ ਰਿਦੈ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰੈ ਲੈ ਬਚਾ ਉਡਦੀ ਅਸਮਾਣੈ ।
 ੩ ਬਤਕ ਬਚਾ ਤੁਰਿਤੁਰਾ ਜਲ ਥਲ ਵਕਤੈ ਸਹਜਿ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੪ ਕੋਇਲ ਪਾਲੇ ਕਾਵਣੀ ਮਿਲਦਾ ਜਾਇ ਕੁੰਟਬ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੫ ਹੰਸੁ ਵੰਸੁ ਵਸਿ ਮਾਨਸਰਿ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਚੁਗਾਣੈ ।
 ੬ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨਿ ਸਿਮਰਣਿ ਸਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖੁ ਰਖੈ ਨਿਰਬਾਣੈ ।
 ੭ ਭੂਤ ਭਵਿਖਹੁ ਵਰਤਮਾਨ ਤਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ।
 ੮ ਜਾਤੀ ਸੁੰਦਰ ਲੋਕ ਨ ਜਾਣੈ ॥੯॥

[ਵਿਡਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਹੰਸ ਵੰਸੁ=ਹੰਸ ਦੇ ਬੱਚੇ । ਨਿਰਬਾਣੈ=ਨਿਰਬੰਧ ।]

੧ ਕਛੂਕੁੰਮਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਡੇ (ਰੇਤ ਵਿਚ ਦੱਬਕੇ) ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਲ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਖੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ ਕੂੰਜ ਭੀ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਯਾਦਗੀਰੀ ਨਾਲ (ਪਾਲਕੇ) ਆਸਮਾਨ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਲੈ ਉਡਦੀ ਹੈ । ੩ ਬੱਤਕ ਦਾ ਬੱਚਾ ਥਲ ਵਿਚ ਤੁਰਕੇ ਜਲ ਵਿਚ ਤੁਰਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਅਚਰਜ (ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ) ਹੈ । ੪ ਕੋਇਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਾਵਣੀ ਪਾਲਦੀ ਹੈ (ਜਦ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ) ਸਿਵਾਣਕੇ ਕੁੰਟਬ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੫ ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰ ਰਹਿਕੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨ । ੬ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦਾ ਸਦਾ ਸਿਮਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਫੱਸਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ) । ੭ ਤਿੰਨਾ ਕਾਲਾਂ ਦੀ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ (ਹੋਕੇ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖ) ਮਾਣ ਥੋਂ ਨਿਰਮਾਣ (ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ । ੮ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਜਾਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ (ਪਰ) ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 'ਜਾਤੀ' ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੂੰਜ ਕਛੂ ਆਦਿਕ ਵਾਂਙੁ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਰਖਯਾਰਖਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਧਰੇ ਪਰਾਰਥਯ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਓਹ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਤੀ ਸੁਭਾਉ ਹੀ ਉੱਤਮ ਹੈ । ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦ ਅਗੇ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੱਤਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਵਿਚ ਠਿੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ

ਕੇ ਅਰੂੜੀ ਪੁਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ਕੋਇਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਫੇਰ ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣਕੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਫਸਕੇ ਬੀ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ]।

੧ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਿ ਚੰਦਨ ਹੋਈ।
 ੨ਫਲ ਵਿਣੁ ਚੰਦਨੁ ਬਾਵਨਾ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਬਿਅੰਤੁ ਸਦੋਈ।
 ੩ਚੰਦਨ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹੁ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨ ਚੰਦਨੁ ਕੋਈ।
 ੪ਅਸਟੁਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਪਾਰਸ ਪਰਸੇ ਕੰਚਨ ਜੋਈ।
 ੫ਕੰਚਨ ਹੋਇ ਨ ਕੰਚਨਹੁ ਵਰਤਮਾਨ ਵਰਤੈ ਸਭ ਲੋਈ।
 ੬ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਗੰਗ ਸੰਗਿ ਸਾਗਰ ਸੰਜਮਿ ਖਾਰਾ ਸੋਈ।
 ੭ਬਗੁਲਾ ਹੰਸੁ ਨ ਹੋਵਈ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਜਾਇ ਖਲੋਈ।
 ੮ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਓਹੀ ॥੧੦॥

[ਵਨਾਸਪਤਿ=ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ। ਸਦੋਈ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋਈ=ਜੇਹੜਾ।]

੧ਚੰਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਹੈ ਉਸ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ ਨਾਲ (ਸਾਰੀ) ਵਣਾਸਪਤੀ (ਚੰਦਨ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨(ਆਪ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ (ਜੋ) ਚੰਦਨ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਦਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। ੪ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ (ਲੋਹਾ ਹੋ ਕੇ) ਜਿਹੜਾ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੁਹਕੇ ਸੋਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ (ਫਲ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ)। ੫(ਉਸ) ਕੰਚਨ ਥੋਂ ਹੋਰ (ਲੋਹਾ) ਛੁਹਕੇ ਕੰਚਨ ਨਹੀਂ (ਬਣਦਾ ਇਹ) ਵਰਤਮਾਨ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੀ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। ੬ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਖਾਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੭ਬਗੁਲਾ ਭਾਵ (ਮਨਮੁਖ) ਹੰਸ ਨਹੀਂ ਬਣੁੰ (ਭਾਵੇਂ) ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰ ਜਾਂ ਖਲੋਵੇ। ੮(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਹ (ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ) ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਹਨ (ਭਾਵ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੇ ਪਾਰਸ ਇਹ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਤੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਤੇ ਸੋਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਤਥਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੀਹ ਪੌੜੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਨਿਜ ਘਰਿ ਭੋਈ।
 ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਹਜ ਘਰਿ ਸਿਮਰਣੁ ਦਰਸਿ ਪਰਸਿ ਗੁਣ ਗੋਈ।
 ੩ਲੋਹਾ ਸੁਇਨਾ ਹੋਇਕੈ ਸੁਇਨਿਅਹੁ ਸੁਇਨਾ ਜਿਉਂ ਅਵਿਲੋਈ।
 ੪ਚੰਦਨੁ ਬੋਹੈ ਨਿੰਮੁ ਵਣੁ ਨਿੰਮਹੁ ਚੰਦਨੁ ਬਿਰਖੁ ਪਲੋਈ।
 ੫ਗੰਗੋਦਕ ਚਰਣੋਦਕਹੁ ਗੰਗੋਦਕ ਮਿਲਿ ਗੰਗਾ ਹੋਈ।
 ੬ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਸੁਵੰਸੁ ਹੋਇ ਹੰਸਹੁ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਵਿਰਲੋਈ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸੁ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਨੀਰੁ ਖੀਰੁ ਵਿਲੋਈ।
੯ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਹੋਈ ॥੧੧॥

[ਭੋਈ=ਮਿਲਣਾ। ਗੋਈ=ਕਹਿਣਾ। ਵਣ=ਬੂਟਾ। ਪਲੋਈ=ਪਲਨਾ।]
[ਵਿਲੋਈ=ਰਿੜਕ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰਨਾ। (ਅ) ਵਿਰਲਾ ਹੈ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਇੱਕੀ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਦੀਆਂ) ਪੰੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਦਵਾਰੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਾਂਤੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, (ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਸਿਮਰਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪਰਸਨ ਦੇ ਗੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਲੋਗ (ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹਕੇ) ਸੋਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੇਖੀਦਾ, ਹੈ। ੪ਨਿੰਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਬਨ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਪਲਦਾ ਹੈ, (ਫੇਰ ਉਹ) ਨਿੰਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਚੰਦਨ ਹੀ ਹੋ ਮਹਿਕਦਾ ਹੈ। ੫ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚਰਣਾਂਮਿਤੋਂ ਗੰਗੋਦਕ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਫੇਰ) ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੬ਕਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਵੰਸ ਵਾਲਾ ਹੰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੰਸ ਥੋਂ ਪਰਮਹੰਸ (ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪੀਹੜੀ ਵਿਚ ਪਰਮਹੰਸ ਹੋਕੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ (ਤਤ ਮਿੱਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੮ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੇਲਾ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਚੇਲਿਓਂ ਗੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ 'ਉਹ ਦਿਸ਼ਟ' (ਉਹੀ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਹਨ। ਇਹ ਉਹੀ ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ ਕੇਵਲ ਸੰਸਾਰਕ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਤਮ ਆਨੰਦ ਤੇ ਰਸ ਦੇ ਉਤਪਤ ਹੋਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

੧੨. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਧੀ]।

ਕਛੂ ਬਚਾ ਨਦੀ ਵਿਚਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਲਹਿਰਿ ਨ ਭਵਜਲ ਬਿਆਪੈ।
੨ਕੂੰਜ ਬਚਾ ਲੈਇ ਉਡਰੈ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਨ ਜਾਪੈ।
੩ਹੰਸੁ ਵੰਸੁ ਹੈ ਮਾਨਸਰਿ ਸਹਜ ਸਰੋਵਰਿ ਵਡ ਪਰਤਾਪੈ।
੪ਬਤਕ ਬਚਾ ਕੋਇਲੈ ਨੰਦ ਨੰਦਨ ਵਾਸੁਦੇਵ ਮਿਲਾਪੈ।
੫ਰਵਿ ਸਸਿ ਚਕਵੀ ਤੈ ਚਕੋਰ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਲੰਘਿ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ।
੬ਅਨਲ ਪੰਖਿ ਬਚਾ ਮਿਲੈ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋਇ ਸਮਝੈ ਆਪੈ।
੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਵਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾਇ ਪਛਾਪੈ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੈ ॥੧੨॥

[ਨੰਦ ਨੰਦਨ=ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਅਨਲ ਪੰਛੀ=ਅਕਾਸ਼ੀ ਪੰਛੀ।]
[ਮਿਲਾਵਣੀ=ਮੇਲਾਵੜੀ, ਹਿਤ ਵਾਲੀ। ਪਛਾਪੈ=ਪਛਾਣਨਾ।]

੧ਕਛੂ ਬੱਚੇ (ਵਾਂਙੂ) ਨਦੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਛੂ ਉਸ ਦੀ ਹਿਮਾਯਤ ਰਖਦਾ ਹੈ) ੨ਕੂੰਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ (ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ) ਡੂੰਘੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੇ-ਮਲੂਮ ਉਡਦੀ ਹੈ। ੩ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਪੁਰ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦਾ ਤਲਾਵ ਵਡੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਵਸਦੇ) ਹਨ। ੪ਕੋਇਲ ਬੱਚੇ (ਨੂੰ ਕਾਵਣੀ ਦੇ ਆਹਲਣਿਓਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਬਾਂ ਪੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਤੇ ਬੱਤਕ (ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ ਨਦੀ ਵਿਖੇ, ਜਿਵੇਂ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਗੋਪਾਂ ਵਿਚ ਪਲਕੇ) ਵਾਸੁਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, (ਤਿਵੇਂ ਸਿਖ ਵਿਸ਼ੇ ਕੁਸੰਗਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਚਕੋਰ (ਵਾਂਙੂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤਪ੍ਰੀ

ਕਰਦੇ ਹਨ) ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਰ ਸਰਾਪਾਂ ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਦੇਵ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ)। ਏਅਨਲ ਪੰਖੀ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਆਪਣੇ (ਪਿਤਾ ਨੂੰ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ੧ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਮੇਲਾਵੜੀ) ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ (ਸਿੱਖ) ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ੨ ਗੁਰਮੁਖ ਆਤਮ ਫਲ ਨੂੰ ਥਾਪਦੇ (ਤੇ ਅਨਾਤਮ ਫਲ ਨੂੰ) ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕੱਛੂ, ਕੁੰਜ, ਹੰਸ, ਬੱਤਕ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਨਾਲ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕੋਰ ਵਾਂਗੂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੰਧੀ ਵਡੇ ਹਿਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਮਾਯਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਸਿਖਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ : ਮਹਾਰਾਜ ! ਜੇਹੜਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਆਪ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ?

ਆਪ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :- ਭਾਈਓ ! ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਰਿਖੀਸੂਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪਯਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ 'ਤਾਰੇ ਗਿਣੇ ਜਾਤ ਹੈ ਪੈ ਤਾਰੇ ਗਿਣੇ ਜਾਤ ਨਾ', ਪ੍ਰੰਤੂ ਖਲਵਾਰੇ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁਠੀ ਵਾਂਗੂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, 'ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸੁਵਣ ਕਰੋ :-

[ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੩. [ਸਿੱਖ ਨਾਮਾਵਲੀ] ।

੧ ਤਾਰੂ ਪੋਪਟੁ ਤਾਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ।
 ੨ ਮੂਲਾ ਕੀੜੁ ਵਖਾਣੀਐ ਚਲਿਤੁ ਅਚਰਜ ਲੁਭਤਿ ਗੁਰਦਾਸੀ।
 ੩ ਪਿਰਥਾ ਖੇਡਾ ਸੋਇਰੀ ਚਰਣ ਸਰਣ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸੀ।
 ੪ ਭਲਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇੰਦਾ ਮਜਲਸ ਮਰਦਾਨਾ ਮੀਰਾਸੀ।
 ੫ ਪਿਰਥੀ ਮਲੁ ਸਹਗਲੁ ਭਲਾ ਰਾਮਾ ਡਿਡੀ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸੀ।
 ੬ ਦਉਲਤ ਖਾਂ ਲੋਦੀ ਭਲਾ ਹੋਆ ਜਿੰਦ ਪੀਰੁ ਅਬਿਨਾਸੀ।
 ੭ ਮਾਲੋ ਮਾਂਗਾ ਸਿਖ ਦੁਇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਸਿ ਰਸਿਕ ਬਿਲਾਸੀ।
 ੮ ਸਨਮੁਖਿ ਕਾਲੂ ਆਸ ਧਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਰਗਹ ਸਾਬਾਸੀ।
 ੯ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ॥ ੧੩ ॥

['ਪੋਪਟੁ' ਤੇ 'ਕੀੜ' ਜਾਤਾਂ ਹਨ। 'ਸਹਗਲ' 'ਡਿੱਡੀ' = ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ।]
 [ਜਿੰਦ ਪੀਰ = ਵਰਣ ਦੇਵਤਾ।]

੧ ਪੋਪਟ (ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ) ਤਾਰੂ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ ਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ*। ੨ ਕੀੜ (ਜਾਤੀ ਦਾ) ਮੂਲਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ (ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਭਾਵ ਵਡਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ੩ ਸੋਇਰੀ (ਜਾਤਿ ਦਾ) ਪ੍ਰਿਥਾ ਤੇ ਖੇਡਾ (ਨਾਮੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ

*ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਧੀ ਤੁਕ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਲਈ ਹੈ ਤੇ 'ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ' ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੁਖ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਏ ਹਨ । ੪ਮਜਲਸਾਂ (ਦੀਵਾਨਾਂ) ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਂਦਾ ਸੀ ਮਰਦਾਨਾ ਮੀਰਾਸੀ । ੫ਸਹਗਲ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਪ੍ਰਿਥੀਮੱਲ ਚੰਗਾ ਭਗਤ ਸੀ, ਡਿਡੀ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਰਾਮਾ ਭਗਤ ਅਭਿਆਸੀ ਸਿਖ ਸੀ । ੬ਣੋਦੀ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਦੌਲਤ ਖਾਂ (ਪਠਾਣ) ਭਲਾ (ਮੁਰੀਦ ਸੀ, ਇਹ) ਜੀਉਂਦਾ ਪੀਰ ਹੋਯਾ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੋਯਾ (ਜਿੰਦ ਪੀਰ ਖਵਾਜੇ ਦਾ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਖਵਾਜੇ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਅਭਿਆਸੀ ਹੋਯਾ) । ੭ਮਾਲੋ ਤੇ ਮਾਂਗਾ ਨਾਮੇ ਦੋ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਸ ਦੇ (ਰਸਿਕ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ੮ਕਾਲੂ ਖੱਤੀ ਆਸ ਧਾਰਕੇ (ਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਹੋਯਾ) ਗੁਰਬਾਣੀ (ਕਰਕੇ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਲੀਤੀ । ੯ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ।

ਭਾਵ-ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਮਹਾਰਾਜ! ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਬਖਸ਼ੀਏ", ਬਚਨ ਹੋਇਆ "ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਹੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਲੈ ।" ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਜੀ ਨਿੱਕੀ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਪਹਿਲੇ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਵਡੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ।" ਤਦ ਬਚਨ ਹੋਯਾ "ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੁਲ ਤਾਰੂ ਹੋਊ, ਜਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਤੇਰੀ ਕਲਜਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ" । ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਮੂਲਾ ਕੀੜ, ਤੀਜਾ ਪਿਰਥਾ ਤੇ ਚੌਥਾ ਖੇਡਾ ਸੋਇਰੀ ਖੱਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਏ । ਜਿਵੇਂ ਮਰਦਾਨੇ ਮੀਰਾਸੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾਨਾ ਸੀ, ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਪਾਸ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਮ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਕਥਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਛੀਵਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀਮੱਲ ਸਹਗਲ, ਸੱਤਵਾਂ ਰਾਮਡਿਡੀ, ਅਠਵਾਂ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ, ਨਾਵਾਂ ਮਾਲੋ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਮਾਂਗਾ, ਯਾਰਵਾਂ ਸਨਮੁਖ ਕਾਲੂ, ਏਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਧਨੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ ਸਿੱਖ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ।

੧੪. [ਸਿਖ ਨਾਮ ਮਾਲਾ] ।

੧ਭਗਤੁ ਜੋ ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ ਜਾਪੁਵੰਸੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵੈ ।

੨ਸ਼ੀਹਾਂ ਉਪਲੁ ਜਾਣੀਐ ਗਜਣੁ ਉਪਲੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਵੈ ।

੩ਮੈਲਸੀਹਾਂ ਵਿਚਿ ਆਖੀਐ ਭਾਗੀਰਥੁ ਕਾਲੀ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ।

੪ਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਭਲਾ ਹੈ ਬੂੜਾ ਬੁਢਾ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਵੈ ।

੫ਫਿਰਣਾ ਖਹਿਰਾ ਜੋਧੁ ਸਿਖੁ ਜੀਵਾਈ ਗੁਰੁ ਸੇਖ ਸਮਾਵੈ ।

੬ਗੁਜਰੁ ਜਾਤਿ ਲੁਹਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਾਵੈ ।

੭ਨਾਈ ਧਿੰਡ ਵਖਾਣੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਕੁਟੰਬੁ ਤਰਾਵੈ ।

੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖਾਵੈ ॥੧੪॥

੧ਓਹਰੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਭਗਤਾ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਤੇ ਜਾਪੁ ਵੰਸੀ (ਨਾਮੇ ਭਗਤ) ਸੇਵ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨ਸ਼ੀਹਾਂ ਉੱਪਲ ਤੇ ਗੱਜਣ ਉੱਪਲ (ਨਾਮੇ ਭਗਤ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨ । ੩ਮੈਲਸੀਹਾਂ (ਨਾਮੇ ਨਗਰੀ ਦਾ ਚੌਧਰੀ) ਭਾਗੀਰਥ ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦਾ (ਪਹਿਲੇ) ਭਗਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, (ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ, ਦੇਵੀ ਝਾੜੂ ਦਿੰਦੀ ਦੇਖਕੇ ਭਗਤ ਬਣਿਆ) । ੪ਜਿੱਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਭਲਾ (ਜੱਟ ਸਿਖ ਤੇ) ਬੂੜਾ ਬੁਢਾ (ਨਾਮੇ ਜੱਟ ਭਗਤ) ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਧਿਆਵਦੇ ਸਨ । ੫ਫਿਰਣ ਖਹਿਰਾ ਜਾਤ ਦਾ, ਜੋਧ ਸਿਖ, ਤੇ ਜੀਵਾਈ ਨਾਮੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ੬ਗੁਜਰ ਨਾਮੇ ਗੁਰੂ

(ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਸਿਖ ਜਾਤ ਦਾ ਲੁਹਾਰ ਸੀ, ਇਹ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ੧ ਪਿੰਡ ਨਾਮਾ ਨਾਈ (ਸਿਖ) ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕੁਟੰਬ ਤਾਰ ਗਿਆ। ੨ ਗੁਰਮੁਖ ਆਤਮ ਫਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਖਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ- 'ਭਗਤ' ਥੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਜੋਧ' ਸਿਖ ਤੀਕ ਨੌਂ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਜਵਾਈ ਗਜਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਭਗਤ ਸਨ।

ਬੂੜਾ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਗੁਰੂਆਂ ਚਾਰਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੁਧ ਰੱਖਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ: ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੱਟੀਏ। ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਅਜੇ ਤੂੰ ਬਾਲਕ ਹੈਂ, ਇੱਡੀ ਬੁੱਧਿ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੀ? ਓਸ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ 'ਹਰੀ ਨਾਹੀ ਨਹ ਡਡੁਰੀ ਪਕੀ ਵਢਣਹਾਰ'। ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ, ਵਡੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬੁੱਢਾ ਹੋਊ ਅਤੇ ਉਮਰ ਬੀ ਵੱਡੀ ਭੋਗੇਂਗਾ, ਚੌਥਾ ਜਾਮਾ ਧਾਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ, ਤੇਰੀ ਪੀਹੜੀ ਵਿਖੇ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਛੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਤੀਕ ਦੇਹ ਰਹੀ।

[ਦੂਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੫. [ਸਿੱਖ ਨਾਮਾਵਲੀ]।

੧ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਪਰਮ ਹੰਸ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ।

੨ ਮਾਲੂਸਾਹੀ ਸੂਰਮਾ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ।

੩ ਦੀਪਾ ਦੇਊ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸੁ ਬੂਲੇ ਦੇ ਜਾਈਐ ਬਲਿਹਾਰੀ।

੪ ਲਾਲ ਸੁ ਲਾਲੂ ਬੁਧਿਵਾਨ ਦੁਰਗਾ ਜੀਵੰਧੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।

੫ ਜਗਾ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਐ ਸੰਸਾਰੂ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।

੬ ਖਾਨੂ ਮਈਆ ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਹੈ ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਗੋਵਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ।

੭ ਜੋਧੁ ਰਸੋਈਆ ਦੇਵਤਾ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਦੁਤਰ ਤਾਰੀ।

੮ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ॥੧੫॥

੧ ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸੀ ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੨ ਮਾਲੂਸਾਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਭਾਈ ਕਿਦਾਰੀ ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ। ੩ ਦੇਊ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਦੀਪਾ ਭਗਤ, ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਤੇ ਬੂਲਾ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਪਰ ਅਸੀਂ) ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ; ੪ ਲਾਲ ਰੂਪ ਲਾਲੂ ਬੁਧੀਮਾਨ ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਜੀਵੰਧਾ (ਏਹ ਤਿੰਨੇ ਵਡੇ) ਪਰੋਪਕਾਰੀ (ਭਗਤ ਸਨ)। ੫ ਜਗਾ ਜਿਸਦੀ ਜਾਤ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ੀਲ ਸੀ) ਸੰਸਾਰੀ ਬੀ ਸੀ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਬੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਗਿਹਸਤ ਵਿਖੇ ਵਿਰਕਤ ਸੀ)। ੬ ਖਾਨੂ ਤੇ ਮੱਯਾ ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਭੰਡਾਰੀ ਵੱਡਾ ਗੁਣਗਾਹਕ ਸੀ। ੭ ਜੋਧ (ਨਾਮਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸੋਈਆ) ਲਾਂਗਰੀ ਦੇਵਤਾ ਸੁਭਾਉ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕਠਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਿਆ। ੮ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤੀ।

[ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੬. [ਡੱਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ]।

੧ ਪਿਰਥੀ ਮਲ ਤੁਲਸਾ ਭਲਾ ਮਲਣ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹਿਤਕਾਰੀ।

੨ਰਾਮੁ ਦੀਪਾ ਉਗ੍ਰਸੈਣੁ ਨਾਗਉਰੀ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ ।
 ੩ਮੋਸਣੁ ਰਾਮੁ ਮਹਿਤਿਆ ਅਮਰੂ ਗੋਪੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ।
 ੪ਸਾਹਾਰੂ ਗੰਗੂ ਭਲੇ ਭਾਗੂ ਭਗਤੁ ਭਗਤਿ ਹੈ ਪਿਆਰੀ ।
 ੫ਖਾਨੂ ਛੁਰਾ ਤਾਰੂ ਤਰੇ ਵੇਗਾ ਪਾਸੀ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ।
 ੬ਉਗਰੂ ਨੰਦੂ ਸੂਦਨਾ ਪੂਰੋ ਝੰਟਾ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੀ ।
 ੭ਮਲੀਆ ਸਹਾਰੂ ਭਲੇ ਛੀਂਬੇ ਗੁਰ ਦਰਗਹ ਦਰਬਾਰੀ ।
 ੮ਪਾਂਧਾ ਬੁਲਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਣੁ ਲੇਖਾਰੀ ।
 ੯ਡਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤਿ ਭਾਰੀ ॥੧੬॥

੧ਪ੍ਰਿਥੀ ਮੱਲ, ਤੁਲਸਾ ਭੱਲਾ, ਮੱਲਣ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ । ੨ਰਾਮੂ, ਦੀਪਾ ਉਗ੍ਰਸੈਣ, ਨਾਗਉਰੀ, ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ੩ਮੋਹਣ, ਰਾਮੂ, ਮਹਿਤਾ, ਅਮਰੂ ਤੇ ਗੋਪੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ । ੪ਭੱਲੇ ਜਾਤ ਦੇ ਸਹਾਰੂ ਤੇ ਗੰਗੂ ਭਗਤ ਭਾਗੂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਪਯਾਰੀ ਲੱਗੀ । ੫ਖਾਨੂ ਛੁਰਾ, ਤਾਰੂ ਤਰਨ ਵਾਲਾ ਵੇਗਾ ਪਾਸੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਈ । ੬ਉਗਰੂ, ਨੰਦੂ ਸੂਦ, ਪੂਰੋ ਝੰਟਾ, ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ (ਗੁਰਮੁਖ) ਹੋਏ । ੭ਮੱਲੀਆ ਸਹਾਰੂ ਭਲਾ ਤ੍ਰੈਏ ਛੀਂਬੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਹੋਏ । ੮ਪਾਂਧਾ ਤੇ ਬੁਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਵੱਯੇ ਤੇ ਲੇਖਾਰੀ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੯ਏਹ ਡੱਲੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸੀ ।

[ਚਉਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੭. [ਸੱਭਰ ਵਾਲ ਦੇ ਸਿੱਖ] ।

੧ਸਨਮੁਖ ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਸਭਰਵਾਲ ਸਭੇ ਸਿਰਦਾਰਾ ।
 ੨ਪੂਰੋ ਮਾਣਕ ਚੰਦੁ ਹੈ ਬਿਸਨ ਦਾਸੁ ਪਰਵਾਰ ਸਧਾਰਾ ।
 ੩ਪੁਰਖੁ ਪਦਾਰਥ ਜਾਣੀਐ ਤਾਰੂ ਭਾਰੂ ਦਾਸੁ ਦੁਆਰਾ ।
 ੪ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਮਹਾਂ ਨੰਦੁ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਬੁਧਿ ਬਿਮਲ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੫ਬਰੁਮ ਦਾਸੁ ਹੈ ਖੋਟੜਾ ਡੂੰਗਰੁ ਦਾਸੁ ਭਲੇ ਤਕਿਆਰਾ ।
 ੬ਦੀਪਾ ਜੇਠਾ ਤੀਰਥਾ ਸੈਸਾਰ ਬੁਲਾ ਸਚਿਆਰਾ ।
 ੭ਮਾਈਆ ਜਾਪਾ ਜਾਣੀਅਨਿ ਨਈਆ ਖੁਲਰੁ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ ।
 ੮ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸ ਅਚਾਰਾ ।
 ੯ਸਤਿਗੁਰ ਸਚ ਸਵਾਰਣ ਹਾਰਾ ॥੧੭॥

[ਪਦਾਰਥ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ। ਸਚਿਆਰਾ=ਜੋ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ, ਸੱਚ ਬੋਲੇ ਤੇ ਸੱਚ ਸਹਾਰੇ।]

੧ਸੱਭਰਵਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਰਦਾਰ ਭਾਈ ਤੀਰਥੇ (ਦੇ ਸਮੇਤ) ਸਨਮੁਖ (ਸਿੱਖ) ਸੇ । ੨ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲਾ ਬਿਸਨਦਾਸਾ ਤੇ ਪੂਰੋ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਸਿੱਖ ਹਨ । ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਤਾਰੂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੪ਮਹਾਂ ਨੰਦ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ (ਪੂਰਾ ਗੁਰਮੁਖ) ਹੈ, ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦੀ ਬੁਧੀ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਉੱਜਲ ਹੈ । ੫ਬਰੁਮ ਦਾਸ ਖੋਟੜਾ (ਜਾਤ ਦਾ) ਡੂੰਗਰ ਦਾਸ ਤੇ ਭਲੇ ਤਕਯਾਰ (ਜਾਤ ਦੇ) ਹਨ । ੬ਦੀਪਾ, ਜੇਠਾ, ਤੀਰਥਾ, ਸੈਸਾਰ, ਬੁਲਾ, ਸਚਿਆਰ ਹੋਏ । ੭ਮਾਈਆ, ਜਾਪਾ, ਨਈਆ, ਖੁੱਲਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੮ਵਹੁਰਾ (ਜਾਤ ਦਾ) ਤੁਲਸਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ (ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ) ਆਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣੀਦਾ ਸੀ । ੯ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚ (ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ) ਸਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪੁਰਖ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਨੂੰ । ਜੀਕੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੀਕੂੰ ਤਾਰੂ ਭਾਰੂ ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਰੂਪ ਸਨ । ਭਾਰੂ ਅਤੀ ਗਰੀਬ ਪਰ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਪੁੰਜ ਮਾਨੋਂ ਆਤਮਾ ਸੀ ਤੇ ਤਾਰੂ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ ਸੀ ਤੇ ਭਾਰੂ ਦੇ ਆਖੇ ਮੁਜਬ ਸਾਰੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

[ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੮. [ਪਯਾਰੇ ਸਿੱਖ] ।

੧ ਪੁਰੀਆ ਚੂਹੜ ਚਉਧਰੀ ਪੈੜਾ ਦਰਗਹ ਦਾਤਾ ਭਾਰਾ ।
 ੨ ਬਾਲਾ ਕਿਸਨਾ ਝਿੰਗਰਣਿ ਪੰਡਿਤ ਰਾਇ ਸਭਾ ਸੀਗਾਰਾ ।
 ੩ ਸੁਹੜ ਤਿਲੋਕਾ ਸੂਰਮਾ ਸਿਖੁ ਸਮੁੰਦਾ ਸਨਮੁਖ ਸਾਰਾ ।
 ੪ ਕੁਲਾ ਭੁਲਾ ਝੰਝੀਆ ਭਾਗੀਰਥੁ ਸੁਇਨੀ ਸਚਿਆਰਾ ।
 ੫ ਲਾਲੂ ਬਾਲੂ ਵਿਜ ਹਨਿ ਹਰਖਵੰਤੁ ਹਰਿਦਾਸ ਪਿਆਰਾ ।
 ੬ ਧੀਰੁ ਨਿਹਾਲੂ ਤੁਲਸੀਆ ਬੁਲਾ ਚੰਡੀਆ ਬਹੁ ਗੁਣਿਆਰਾ ।
 ੭ ਗੋਖੂ ਟੋਡਾ ਮਹਿਤਿਆ ਤੋਤਾ ਮਦੂ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੮ ਝਾਂਝੁ ਅਤੇ ਮੁਕੰਦੁ ਹੈ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੇ ਹਜੂਰ ਕਿਦਾਰਾ ।
 ੯ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ ॥ ੧੮ ॥

੧ ਚੂਹੜ ਤੇ ਪੁਰੀਆ ਚਉਧਰੀ, ਤੇ ਪੈੜਾ ਦਰਗਹ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚ) ਭਾਰੇ ਦਾਤੇ (ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ) । ੨ ਬਾਲਾ ਕਿਸਨਾ ਝਿੰਗਰ ਜਾਤ ਦੇ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਰਾਏ ਸਭਾ ਦੇ ਸਿਗਾਰ (ਸਿੱਖ ਸਨ) । ੩ ਤਿਲੋਕਾ ਸੁਹੜ, ਸੂਰਮਾ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਮੁੰਦਾ ਸੁਸ਼ਟ ਸਨਮੁਖ ਹੋਏ । ੪ ਕੁਲਾ ਭੁਲਾ ਝੰਝੀ ਜਾਤ ਦੇ, ਸੁਇਨੀ ਭਾਗੀਰਥਾ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਹੋਏ । ੫ ਲਾਲੂ ਬਾਲੂ ਵਿੱਜ (ਜਾਤ ਦੇ) ਹਰਦਾਸ ਤੇ ਪਿਆਰਾ (ਦੋਵੇਂ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ । ੬ ਧੀਰੁ, ਨਿਹਾਲੂ, ਤੁਲਸੀਆ, ਬੁਲਾ ਚੰਡੀਆ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਘਰ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੭ ਗੋਖੂ, ਟੋਡਾ, ਮਹਿਤੇ, ਤੋਤਾ ਮਦੂ ਸਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੮ ਝਾਂਝੁ ਮੁਕੰਦਾ, ਕਿਦਾਰਾ ਹਜੂਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੯ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਭਾਪ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਏਹ ੨੮ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਰ ਉਧਾਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ? ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਮਾਓ । ਪਾਠ ਕਰਣ ਤੋਂ ਅੰਤਹ-ਕਰਣ ਸੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਗਿਆਨ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਲੱਕੜੀ ਵਿਖੇ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਥਨ ਕੀਤੇ ਬਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ, ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਜਦ ਗਿਆਨ ਅਗਨੀ ਨਿਕਲੂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖੀ ਵਿਖੇ ਤਤਪਰ ਹੋਏ ।

੧੯. [ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ] ।

੧ ਗੰਗੂ ਨਾਉ ਸਹਗਲਾ ਰਾਮਾ ਧਰਮਾ ਉਦਾ ਭਾਈ ।
 ੨ ਜਟੂ ਭਟੂ ਵੇਤਿਆ ਫਿਰਣਾ ਸੂਦ ਵਡਾ ਸਤ ਭਾਈ ।
 ੩ ਭੋਲੂ ਭਟੂ ਜਾਣਅਨਿ ਸਨਮੁਖ ਤੇਵਾੜੀ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ੪ ਡਲਾ ਭਾਗੀ ਭਗਤੁ ਹੈ ਜਾਪੂ ਨਿਵਲਾ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ।

੧ਮੂਲਾ ਸੂਜਾ ਧਾਵਣੇ ਚੰਦੂ ਚਉਝੜ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
 ੨ਰਾਮਦਾਸੁ ਭੰਡਾਰੀਆ ਬਾਲਾ ਸਾਈਂਦਾਸੁ ਧਿਆਈ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਿਸਨੁ ਬੀਬੜਾ ਮਾਛੀ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ।
 ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੧੯ ॥

[ਵੇਤਿਆ=ਤਤਵੇਤੇ, ਪੰਡਤ।]

੧ਗੰਗੂ ਨਾਉ, ਸਹਗਲ ਜਾਤ ਦਾ, ਰਾਮਾ ਧਰਮਾ ਤੇ ਉਦਾ (ਆਪੋ ਵਿੱਚ) ਭਿਰਾਉ ਸਨ।
 ੨ਜੱਟੁ ਭੱਟੁ ਤਤ ਵੇਤੇ ਫਿਰਣਾਸੁਦ ਜਾਤੀ ਸੱਚੇ ਭਾਉ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ। ੩ਭੋਲੂ ਅਤੇ ਭੱਟੂ ਨਾਮੇ ਗੁਰੂ
 ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਤੇਵਾੜੀ (ਪੰਡਤ) ਸੁਖਦਾਈ ਸੀ। ੪ਡੱਲਾ ਭਾਗੀ ਜਾਪੂ ਤੇ ਨਿਵਲਾ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਦੇ ਸਰਨਾਗਤ ਭਗਤ ਹਨ। ੫ਮੂਲਾ ਤੇ ਸੂਜਾ ਧਾਵਣ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਚੰਦੂ ਚਉਝੜ ਨੇ ਸੇਵਾ
 ਕੀਤੀ ਹੈ। ੬ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸੋਈਆ ਸੀ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਈਂ ਦਾਸ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਧਿਆਨੀ ਸਨ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖ ਬਿਸਨੁ ਬੀਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੀਤੀ। ੮ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਵਡੀ
 ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਮਾਛੀ ਬੀ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਉਰਧ ਲਿਖਤ ੨੧ ਭਗਤ ਬੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਟਹਿਲ ਨਾਲ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ।
 ਤਿਵਾੜੀ ਪੰਡਤ ਕਥਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ।
 ਗੱਲ ਕੀ "ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ"।

੨੦. [ਨਾਮਾਵਲੀ]।

੧ਜੱਟੁ ਭਾਨੂ ਤੀਰਥਾ ਚਾਇ ਚਈਲੇ ਚਢੇ ਚਾਰੇ।
 ੨ਸਣ ਨਿਹਾਲੇ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸਨਮੁਖ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।
 ੩ਸੇਖੜ ਸਾਧ ਵਖਾਣੀਅਹਿ ਨਾਉ ਭੁਲੂ ਸਿਖ ਸੁਚਾਰੇ।
 ੪ਜੱਟੁ ਭੀਵਾ ਜਾਣੀਅਨਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਮੂਲਾ ਪਰਵਾਰੇ।
 ੫ਚਤੁਰਦਾਸੁ ਮੂਲਾ ਕਪੂਰੁ ਹਾੜੁ ਗਾੜੁ ਵਿਜ ਵਿਚਾਰੇ।
 ੬ਫਿਰਣਾ ਬਹਿਲੂ ਵਖਾਣੀਐ ਜੇਠਾ ਚੰਗਾ ਕੁਲ ਨਿਸਤਾਰੇ।
 ੭ਵਿਸਾ ਗੋਪੀ ਤੁਲਸੀਆ ਭਾਰਦੁਆਜੀ ਸਨਮੁਖ ਸਾਰੇ।
 ੮ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ਭਾਈਅੜਾ ਗੋਇੰਦੁ ਘੋਈ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ।
 ੯ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ ॥ ੨੦ ॥

[ਚਾਇ ਚਈਲੇ=ਪ੍ਰੇਮੀ।

ਸੁਚਾਰੇ=ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਲੇ]

੧, ੨ਜੱਟੁ, ਭਾਨੂ ਤੀਰਥਾ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੇ ਸਣੇ ਚਾਰੇ ਜਾਤ ਦੇ ਚੱਢੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸਨਮੁਖ
 ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋਏ। ੩ਨਾਉ ਤੇ ਭੁਲੂ ਏਹ ਸੇਖੜ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਦੇ
 ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਚੰਗੇ ਆਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ। ੪ਜੱਟੁ ਜਾਤ ਦਾ ਭੀਵਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੂਲਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ (ਸਣੇ)
 ਪਰਵਾਰ ਸੀ। ੫ਚਤੁਰਦਾਸ ਤੇ ਮੂਲਾ ਜਾਤ ਦੇ ਕਪੂਰ ਖੱਤੀ ਸਨ ਤੇ ਹਾੜੁ ਤੇ ਗਾੜੁ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਤ
 ਦੇ ਵਿਜ ਸਨ। ੬ਫਿਰਣਾ (ਸਿੱਖ ਦੀ ਅੱਲ) ਬਹਲ ਕਹੀਦੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਚੰਗਾ ਕੁਲਤਾਰੂ ਹੈਸੀ।
 ੭ਵਿਸਾ, ਗੋਪੀ ਤੇ ਤੁਲਸੀਆ, (ਏਹ) ਸਾਰੇ ਭਾਰਦੁਆਜੀ ਜਾਤ ਦੇ ਸਨਮੁਖ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ)।
 ੮ਭਾਈਆ ਤੇ ਗੋਇੰਦਾ ਘੋਈ ਜਾਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਵੱਡੇ ਭਗਤ ਸਨ। ੯ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਹੀ ਏਹ)
 ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ।

੨੧. [ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੀਏ ਸਿਖ] ।

੧ਕਾਲੂ ਚਾਉ ਬੰਮੀਆ ਮੂਲੇ ਨੋ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ ।
 ੨ਹੇਮਾ ਵਿਚਿ ਕਪਾਹੀਆ* ਗੋਇੰਦੁ ਘੋਈ† ਗੁਰ ਨਿਸਤਾਰਾ ।
 ੩ਭਿਖਾ ਟੋਡਾ ਭਟ ਦੁਇ ਧਾਰੂ ਸੂਦੁ ਮਹਲ ਤਿਸੁ ਭਾਰਾ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮੁ ਕੋਹਲੀ ਨਾਲਿ ਨਿਹਾਲੁ ਸੇਵਕ ਸਾਰਾ ।
 ੫ਛੱਜੁ ਭਲਾ ਜਾਣੀਐ ਮਾਈ ਦਿਤਾ ਸਾਧੁ ਵਿਚਾਰਾ ।
 ੬ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ਦਾਮੋਦਰ ਆਕੁਲ ਬਲਿਹਾਰਾ ।
 ੭ਭਾਨਾ ਆਵਲ ਵਿਗਹਮਲੁ ਬੁਧੁ ਛੀਬਾ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰਾ ।
 ੮ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰਿ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰਾ ॥੨੧॥

[ਸਾਰਾ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ।]

ਬਲਿਹਾਰਾ=ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।]

੧ਕਾਲੂ, ਚਾਉ, ਬੰਮੀਆਂ, ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ੨ਹੇਮਾ ਮੱਲ ਕਪਾਹੀਆ, ਗੋਇੰਦ ਘੋਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਾ ਪਾਇਆ ਹੈ । ੩ਭਿੱਖਾ ਟੋਡਾ ਨਾਮੇ ਦੋ ਭਟ, ਧਾਰੂ ਸੂਦ ਭਾਰੇ ਮਹਲ ਵਾਲੇ (ਤਰੇ) ੪ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਮੁ ਕੋਹਲੀ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਨਿਹਾਲੁ ਸੇਵਕ ਸਣੇ ਸਾਰੇ । ੫ਛੱਜੁ ਭੱਲਾ, ਮਾਈ ਦਿੱਤਾ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਹਨ । ੬ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ ਹਿਤ ਵਾਲਾ ਦਮੋਦਰ ਤੇ ਆਕੁਲ ਤੋਂ ਸਦਕੇ । ੭ਭਾਨਾ ਆਵਲ ਵਿਗਹਮਲ, ਬੁੱਧੁ ਨਾਮੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਧੋਬੀ । ੮(ਇਹ ਸਾਰਾ) ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ (ਨਾਮੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ।

੨੨. [ਮਸੰਦ ਸਿਖ] ।

੧ਦੀਪਕੁ ਦੀਪਾ ਕਾਸਰਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ।
 ੨ਪਟੀ ਅੰਦਰਿ ਚਉਧਰੀ ਢਿਲੋਂ ਲਾਲੁ ਲੰਗਾਹੁ ਸੁਹੰਦਾ ।
 ੩ਅਜਬੁ ਅਜਾਇਬੁ ਸੰਢਿਆ ਉਮਰਸਾਹੁ ਗੁਰ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ ।
 ੪ਪੈੜਾ ਛਜਲੁ ਜਾਣੀਐ ਕੰਦੂ ਸੰਘਰੁ ਮਿਲੈ ਹਸੰਦਾ ।
 ੫ਪੁਤੁ ਸਪੁਤੁ ਕਪੂਰਿ ਦੇਉ ਸਿਖੈ ਮਿਲਿਆ ਮਨਿ ਵਿਗਸੰਦਾ ।
 ੬ਸੰਮਣੁ ਹੈ ਸਾਹਬਾਜੁ ਪੁਰਿ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਹੰਦਾ ।
 ੭ਜੋਧਾ ਜਲੋ ਤੁਸਲ ਪੁਰਿ ਮੋਹਣ ਆਲਮੁ ਗੰਜਿ ਰਹੰਦਾ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਡਿਆ ਵਡੇ ਮਹੰਦਾ ॥੨੨॥

[ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ=ਆਗਯਾਕਾਰੀ ।

ਸੰਢਿਆ=ਸੰਘੇ ਜਾਤ ।]

[ਵਿਗਸੰਦਾ=ਖਿੜ ਜਾਣਾ ।

੧ਦੀਪਾ ਕਾਸਰਾ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਦੀਪਕ ਅਤੇ ਆਗਯਾਕਾਰੀ (ਮਸੰਦ) ਸੀ । ੨ਪੱਟੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਢਿੱਲੋਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ, ਭਾਈ ਲਾਲ ਤੇ ਭਾਈ ਲੰਗਾਹ ਚੌਧਰੀ ਸੋਭਦੇ ਸਨ । ੩ਅਜਬ ਤੇ ਅਜਾਇਬ ਅਤੇ ਉਮਰ ਸਾਹ, (ਇਹ ਤਿੰਨੋ) ਸੰਘੇ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

*ਕਪਾਹ ਵੇਚਣ ਕਰਕੇ ਅੱਲ ਕਪਾਹੀਆ ਹੋਈ ।

†ਘੋਈ ਘਿਉ ਵੇਚਦਾ ਸੀ ।

‡ਪਾ:-ਧਾਰੋ ਸੂਰੂ ।

੧ ਪੈੜਾ ਛੱਜਲ ਜਾਤ ਜਾਣੋਂ, ਕੰਦੂ (ਮਸੰਦ) ਸੰਘਰ ਜਾਤ ਹੱਸ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ । ੫ ਸਣੇ ਪੁਤ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਮਨ ਵਿਖੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ੬ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸੰਮਣ (ਮਸੰਦ) ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ੭ ਜੋਧਾ ਤੇ ਜੱਲੋਂ ਤੁਲਸ ਪੁਰ ਵਿਖੇ, ਤੇ ਮੋਹਨ (ਮਸੰਦ) ਆਲਮ ਗੰਜ (ਨਗਰ) ਵਿਖੇ ਸੀ । ੮ (ਏਹ) ਵਡੇ ਮਸੰਦ ਵਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ ।

ਭਾਵ-ਉਰਧ ਲਿਖਤ ੧੩ ਮਸੰਦ ਵਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕੋਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕੌਡੀ ਨੂੰ ਕਿੱਕਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਉਹ ਬੋਲੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵਿਖ ਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

੨੩. [ਅਤਿ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ] ।

੧ ਢੇਸੀ ਜੋਸੁ ਹੁਸੰਗੁ ਹੈ ਗੋਇੰਦੁ ਗੋਲਾ ਹਸਿ ਮਿਲੰਦਾ ।
 ੨ ਮੋਹਣੁ ਕੁਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ਪੁਟੇ ਜੋਧੇ ਜਾਸੁ ਸੁਹੰਦਾ ।
 ੩ ਮੰਵੁ ਪੰਨੂੰ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਪੀਰਾਣਾ ਗੁਰੁ ਭਾਇ ਚਲੰਦਾ ।
 ੪ ਹਮਜਾ ਜਜਾ ਜਾਣੀਐ ਬਾਲਾ ਮਰਵਾਹਾ ਵਿਗਸੰਦਾ ।
 ੫ ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਨੋ ਓਹਰੀ ਨਾਲਿ ਸੂਰੀ ਚਉਧਰੀ ਰਹੰਦਾ ।
 ੬ ਪਚਬਤਿ ਕਾਲਾ ਮੇਹਰਾ ਨਾਲਿ ਨਿਹਾਲੁ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ ।
 ੭ ਕਕਾ ਕਾਲਉ ਸੂਰਮਾ ਕਦੁ ਰਾਮਦਾਸ ਬਚਨੁ ਮਨੰਦਾ ।
 ੮ ਸੇਠ ਸੁਭਾਗਾ ਚੁਹਣੀਅਹੁ ਆਰੋੜੇ ਭਾਗ ਉਗਵੰਦਾ ।
 ੯ ਸਨਮੁਖ ਇਕਦੁ ਇਕ ਚੜੰਦਾ ॥੨੩॥

[ਪੁਟੇ=ਬਲਦ । ਗੁਰਭਾਇ=ਗੁਰ ਅਨੁਸਾਰ । ਕੱਕਾ=ਭੂਸਲਾ ।]
 [ਸੂਰਮਾ ਕਦੁ=ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ।]

੧ ਭਾਈ ਢੇਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਹੁਸੰਗੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਏ, ਗੋਇੰਦ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਦਾਸ ਹੱਸਕੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ । ੨ (ਭਾਈ) ਮੋਹਣ ਕੁੱਕ ਜਾਤ ਦਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋਧ ਅਤੇ ਜਾਮ ਪੁੱਟੇ ਸੰਗਯਾ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ ਬੈਲਾਂ ਵਾਂਗੂ) ਮੋਟੇ ਤੇ ਬਲੀ ਸ਼ੋਭਦੇ ਸਨ । ੩ ਮੰਵ ਪੰਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਸਿੱਖ ਤੇ ਪੀਰਾਣਾ ਗੁਰੂ ਰਜਾ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ੪ ਜੱਜਾ ਸੰਗਯਾ ਵਾਲਾ ਹਮਜਾ ਭਗਤ ਜਾਣੋਂ, ਬਾਲਾ ਮਰਵਾਹਾ ਖੱਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਚਨ ਸੀ । ੫ ਓਹਰੀ ਸੰਗਯਕ ਭਾਈ ਨਾਨੋ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੂਰੀ ਚੋਧਰੀ ਸੀ । ੬ ਕਾਲਾ ਤੇ ਮੇਹਰਾ ਪਹਾੜੀਏ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲੂ ਟਹਿਲੀਆ ਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ੭ ਕਾਲਉ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ) ਕੱਕੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ (ਸੂਰਮਾ ਕੱਦ=) ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਆਗਿਆ ਕਾਰੀ ਸੀ । ੮ ਸੁਭਾਗਾ ਸੇਠ ਭਾਰਾ ਮਲ ਤੇ ਉਗਵੰਦਾ (ਏਹ ਤਿੰਨ) ਚੁਹਣੀ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਅਰੋੜੇ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਹੋਏ । ੯ ਇਕ ਥੋਂ ਵਧੀਕ ਭਗਤ ਹੋਏ ।

ਭਾਵ-ਏਹ ੨੦ ਸਿੱਖ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਥੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਧ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਭਾਈ ਮੰਵ ਪੁੱਨੂੰ ਤੇ ਪਿਰਾਣਾ ਪਹਿਲੇ ਸਰਵਰੀਏ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਅਜਿਹੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਤਰਕ ਫੁਰੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਸਰਵਰ ਦਾ ਮੱਠ ਢਾਹਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਇਕੋਰਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਬਾਰ ਜਬਤ ਕਰਕੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਲੋਕ ਆਖਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਰ ਦਾ ਸਰਾਪ ਪਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਫਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮੰਨਕੇ ਸਭ ਚਤੀ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਮੰਝ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਖੂਹ ਵਿਖੇ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੱਭਣ ਲਈ ਚਲੇ, ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਮੰਝ ਸਿਰ ਤੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਭਿੱਜ ਨਾ ਜਾਣ, ਅਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਵਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕਰ ਬਝਨ ਕੀਤਾ—'ਮੰਝ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਝ ਪਿਆਰਾ ॥ ਮੰਝ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ ਜਗ ਲੰਘਣਹਾਰਾ' ॥ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਾਈ ਪਿਰਾਣਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪ ਬਾਹਰੋਂ ਛੱਕਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਭਗਤੀ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ।

੨੪. [ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਖ] ।

੧ ਪੈੜਾ ਜਾਤਿ ਚੰਡਾਲੀਆ ਜੇਠੇ ਸੇਠੀ ਕਾਰ ਕਮਾਈ।
 ੨ ਲਟਕਣ ਘੁਰਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰਦਿਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਾ ਭਾਈ।
 ੩ ਕਾਟਾਰਾ ਸਰਾਫ ਹੈ ਭਗਤ ਵਡਾ ਭਗਵਾਨ ਸੁਭਾਈ।
 ੪ ਸਿਖ ਭਲਾ ਰਵਿਤਾਸ ਵਿਚਿ ਧਉਣ ਮੁਰਾਰੀ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
 ੫ ਆਡਿਤ ਸੁਇਨੀ ਸੁਰਮਾ ਚਰਣ ਸਚਣਿ ਚੂਹੜ ਜੋ ਸਾਈ।
 ੬ ਲਾਲਾ ਸੇਠੀ ਜਾਣੀਐ ਜਾਣੁ ਨਿਹਾਲੂ* ਸਬਦਿ ਲਿਫਲਾਈ।
 ੭ ਰਾਸਾ ਝੰਝੀ ਆਖੀਐ ਹੇਮੂ ਸੋਈ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ।
 ੮ ਜੱਟੂ ਭੰਡਾਰੀ ਭਲਾ ਸਾਹਦਰੇ ਸੰਗਤਿ ਸੁਖਦਾਈ।
 ੯ ਪੰਜਾਬੈ ਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥੨੪॥

[ਰਵਤਾਸ=ਨਗਰ ਹੈ। ਰੁਹਤਾਸ।

ਸਾਹਦਰਾ=ਲਾਹੌਰ ਪਾਸ ਹੈ।]

੧ ਪੈੜਾ ਜਾਤ ਚੰਡਾਲੀ ਸੀ, ਤੇ ਜੇਠਾ ਭਗਤ ਸੇਠ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘੁਰਾ ਲਟਕਣ ਸੰਗਤਕ ਜਾਣੀਦਾ ਸੀ, ਗੁਰਦਿਤਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਣ ਵਿਖੇ ਗੁਰਭਾਈ ਸੀ, (ਭਾਵ ਕੋਠ ਸਿਖ ਹੋਏ)। ੩ ਕਾਟਾਰਾ ਸਰਾਫ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਵਡੇ ਭਗਤ ਨੌਕ ਸੁਭਾ ਸਨ। ੪ ਰਵਤਾਸ (ਨਗਰ) ਵਿਚ ਧਉਣ ਮੁਰਾਰੀ ਭਲਾ, ਉੱਤਮ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆ। ੫ ਆਡਿਤ ਭਗਤ ਸੁਇਨੀ ਜਾਤ ਦਾ ਜੋਧਾ ਸੀ, ਚੂਹੜ ਅਤੇ ਸਾਈ ਸਿੱਖ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ੬ ਲਾਲਾ ਸੇਠੀ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੂ ਭਗਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਤਾਰ ਲਾ ਛੱਡਦੇ ਸਨ। ੭ ਝੰਝੀ ਜਾਤ ਦਾ ਰਾਮਾ ਭਗਤ ਕਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਮੂ ਨੇ ਬੀ ਉਹੀ ਗੁਰਮਤ ਪਾਈ (ਭਗਤ ਬਰਾਬਰ ਭਗਤ ਸੀ)। ੮ ਜੱਟੂ ਭੰਡਾਰੀ ਆਦਿਕ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਹਦਰੇ ਵਿਚ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਗਤ ਸੀ। ੯ ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ (ਪੰਚਮ ਦੀ) ਵਡੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕੋਲ ਸਾਹਦਰੇ ਵਿਖੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਜਦ ਰੋਣਕ ਬਖਸ਼ੀ, ਉਥੇ ਪੂਰਬੋਕਤ ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਹੋਰ ਦੋਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

*ਪਾ:-ਰਿਹਾਣ।

੨੫. [ਲਾਹੌਰ ਮੁਜੰਗੀ ਸੰਗਤ] ।

੧ਸਨਮੁਖਿ ਸਿਖ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚਿ ਸੋਢੀ ਆਇਣੁ ਤਾਇਆ ਸੰਹਾਰੀ ।
 ੨ਸਾਈਂ ਦਿਤਾ ਝੰਝੀਆ ਸੈਦੋ ਜਟ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ ।
 ੩ਬੁਧੁ ਮਹਿਤਾ ਜਾਣੀਐ ਕੁਲ ਕੁਮਿਆਰ ਭਗਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ।
 ੪ਲਖੁ ਵਿਚਿ ਪਟੋਲੀਆ ਭਾਈ ਲਧਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ।
 ੫ਕਾਲੂ ਨਾਨੋ ਰਾਜ ਦੁਇ ਹਾੜੀ ਕੋਹਲੀਆਂ ਵਿਚਿ ਭਾਰੀ ।
 ੬ਸੂਦੁ ਕਲਿਆਣਾ ਸੂਰਮਾ ਭਾਨੂ ਭਗਤੁ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੀ ।
 ੭ਮੂਲਾ ਬੇਰੀ ਜਾਣੀਐ ਤੀਰਥੁ ਅਤੇ ਮੁਕੰਦੁ ਅਤਾਰੀ ।
 ੮ਕਹੁ ਕਿਸਨਾ ਮੁਹਜੰਗੀਆ ਸੇਠ ਮੰਗੀਣੇ ਨੋ ਬਲਿਹਾਰੀ ।
 ੯ਸਨਮੁਖ ਸੁਨਿਆਰਾ ਭਲਾ ਨਾਉ ਨਿਹਾਲੂ ਸਪਰਵਾਰੀ ।
 ੧੦ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥੨੫॥

[ਆਇਣ=ਘਰਾਣਾ ।

ਪਟੋਲੀਆ=ਬਜ਼ਾਰ ਜਿਥੇ ਪਟੋਲੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ।]

੧ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਓਂ ਸੰਹਾਰੀ (ਜੋ ਸਾਕੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ) ਤਾਯਾ ਸੀ (ਵਡਾ) ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸੀ। ੨ਝੰਝੀਆ ਸਾਈਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੈਦੋ ਜੱਟ ਨੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ। ੩ਕੁਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਧੁ ਮਹਿਤਾ ਨਾਉਂ ਸੀ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ, (ਇਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਥੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬੁੱਧੁ ਦਾ ਆਵਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ) । ੪ਪਟੋਲੀਆ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰ ਭਾਈ ਲੱਖੁ ਤੇ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸਨ। ੫ਕਾਲੂ ਅਤੇ ਨਾਨੋ ਦੋ ਰਾਜ ਸਿੱਖ ਕੋਹਲੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੰਮ ਵਡੇ ਸਿਖ ਸੇ। ੬ਕਲਿਆਣਾ ਸੂਦ ਸੂਰਮਾ ਅਤੇ ਭਾਨੂ ਭਗਤ ਸਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸੇ। ੭ਮੂਲਾ ਬੇਰੀ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਮੁਕੰਦਾ ਅਪਾਰ ਸਿੱਖ ਜਾਣਦੇ ਸੇ। ੮ਮੁਜੰਗ (ਗਾਉਂ) ਦਾ ਵਾਸੀ ਕਿਸਨਾ ਅਤੇ ਮੰਗੀਣੇ ਸੇਠ ਥੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ। ੯ਭਲਾ ਨਾਉ ਦਾ ਸੁਨਿਆਰਾ ਤੇ ਨਿਹਾਲੂ ਪਰਵਾਰ ਸਣੇ ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸੇ। ੧੦ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਰੇ ਸਫਲ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸੰਹਾਰੀ ਸੋਢੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਤਾਇਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਅਕਰੂਰ ਵਾਂਗੂ ਭਗਤੀ ਬੀ ਵਡੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕੋਰਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਤਾਏ ਹੋ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਟਹਿਲ ਕਰਣੀ ਜੋਗ ਹੈ। ਸੰਹਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਅਵਤਾਰ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ ਹੀ ਬਖਸ਼ੀਏ। ਸਾਈਂ ਦਿੱਤਾ ਝੰਝੀਆਂ ਤੇ ਸੈਦੋ ਜੱਟ ਲਾਹੌਰੀਏ ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ ਸਿੱਖੋ! ਜੋ ਇੱਛਾ ਹੈ ਸੋ ਮੰਗੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਕਸਾਈ ਪੁਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ:-“ਮ: ੧ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਜਹਰੁ ਸਵਾ ਪਹਰੁ” । ਆਪ ਹੁਣ ਇਸ ਸੁਘ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ :-“ਮ: ੩ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਅੰਮ੍ਰਤਸਰੁ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰੁ” ॥

੨੬. [ਦੇਸ਼ਾਂਤਰੀ ਸੰਗਤ] ।

੧ਭਾਨਾ ਮਲਣੁ ਜਾਣੀਐ ਕਾਬਲਿ ਰੇਖਰਾਉ ਗੁਰਭਾਈ ।
 ੨ਮਾਧੋ ਸੋਢੀ ਕਾਸਮੀਰ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚਲਾਈ ।
 ੩ਭਾਈ ਭੀਵਾ ਸੀਹਰੰਦਿ ਰਪਚੰਦੁ ਸਨਮੁਖੁ ਸਤ ਭਾਈ ।

੪ਪਰਤਾਪੂ ਸਿਖੁ ਸੂਰਮਾ ਨੰਦੈ ਵਿਠੜਿ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
 ੫ਸਾਮੀਦਾਸ ਵਛੇਰੁ ਹੈ ਥਾਨੇਸੁਰ ਸੰਗਤਿ ਬਹਲਾਈ।
 ੬ਗੋਪੀ ਮਹਤਾ ਜਾਣੀਐ ਤੀਰਥੁ ਨਥਾ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
 ੭ਭਾਉ ਮੋਕਲੁ ਆਖੀਐ ਢਿਲੀ ਮੰਡਲਿ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ।
 ੮ਜੀਵੰਦੁ ਜਗਸੀ ਫਤੇ ਪੁਰਿ ਸੇਠਿ ਤਿਲੋਕੇ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
 ੯ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੨੬ ॥

[ਚਾਲ ਚਲਾਈ=ਰੀਤ ਤੋਰੀ । ਵਿੱਠੜ=ਜਾਤੀ । ਬਹਿਲਾਈ=ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰੀ।]

੧ਭਾਨਾ ਮੱਲਣ ਤੇ ਰੇਖਰਾਉ ਦੋ ਕਾਬਲ ਦੇ ਗੁਰਭਾਈ ਜਾਣੀਦੇ ਸਨ । ੨ਮਾਧੋ ਸੋਢੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ । ੩ਭਾਈ ਭੀਵਾ ਤੇ ਰੂਪ ਚੰਦ (ਏਹ ਦੋ ਸਿੱਖ) ਸਿਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਸੱਚੇ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਨਮੁਖ (ਸਿਖ) ਹੋਏ । ੪ਪਰਤਾਪੂ ਬਲੀ ਸਿੱਖ ਸੀ, ਵਿੱਠੜ ਜਾਤ ਦੇ ਨੰਦ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ੫ਸਾਮੀ ਦਾਸ ਵਛੇਰ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਥਾਨੇਸਰ (ਨਗਰ ਵਿਖੇ) ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਵਲ ਲਿਆਂਦੀ । ੬ਮਹਿਤਾ ਗੋਪੀ (ਸਿੱਖ) ਜਾਣੋਂ ਤੇ ਨੱਥਾ ਤੇ ਤੀਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ । ੭ਭਾਈ ਮੋਕਲੁ ਤੇ ਭਾਈ ਢਿੱਲੀ ਮੰਡਲ ਨੇ (ਢਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ) ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । ੮ਜੀਵੰਦਾ ਤੇ ਜਗਸੀ ਨੇ ਫਤੇ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਤਿਲੋਕ ਸੇਠ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ੯ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਡੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਭਾਨਾ ਮੱਲਣ ਤੇ ਰੇਖਰਾਉ ਕਾਬਲ ਵਿਖੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਖੱਟੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਿਲਾਵਣ । ਲੋਕਾਂ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ, ਜਦ ਲੇਖਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੈਜ ਰਖੀਏ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ । ਸਾਹਿਬ ਕਦੀ ਸੱਜੇ ਕਦੀ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ, ਸਿੱਖਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਾਬਲ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੱਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਚਿਆਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਸਾਫ ਨਿਕਲਿਆ ।

੨੭. [ਆਗਰੇ ਦੀ ਸੰਗਤ] ।

੧ਮਹਤਾ ਸਕਤੂ ਆਗਰੇ ਚਢਾ ਹੋਆ ਨਿਹਾਲੁ ਨਿਹਾਲਾ।
 ੨ਗੜ੍ਹੀਅਲੁ ਮਥਰਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸਪਰਵਾਰਾ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲਾ।
 ੩ਗੰਗਾ ਸਹਗਲੁ ਸੂਰਮਾ ਹਰਵੰਸ ਤਪੈ ਟਹਲ ਧਮਸਾਲਾ।
 ੪ਅਣਦੁ ਮੁਰਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖੁ ਕਲਿਆਣਾ ਕੁਲਿ ਕਵਲਿ ਰਸਾਲਾ।
 ੫ਨਾਨੋ ਲਟਕਣੁ ਬਿੰਦਰਾਉ ਸੇਵਾ ਸੰਗਤਿ ਪੂਪਣੁ ਘਾਲਾ।
 ੬ਹਾਂਡਾ ਆਲਮਚੰਦੁ ਹੈ ਸੈਂਸਾਰਾ ਤਲਵਾੜੁ ਸੁਖਾਲਾ।
 ੭ਜਗਨਾ ਨੰਦਾ ਸਾਧ ਹੈ ਭਾਨੂ ਸੁਹੜੁ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਢਾਲਾ।
 ੮ਗੁਰ ਭਾਈ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ॥ ੨੭ ॥

[ਰਸਾਲਾ=ਰਸ ਦੇ ਘਰ । ਪੂਰ ਘਾਲਾ=ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ । ਢਾਲਾ=ਤਰ੍ਹਾਂ।]

੧ਮਹਿਤਾ ਸਕਤੂ ਆਗਰੇ ਵਾਸੀ ਤੇ ਨਿਹਾਲਾ ਚੱਢਾ ਜਾਤਿ, ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੨ਗੜ੍ਹੀਅਲ ਸੰਗਤਕਿ ਮਥਰਾ ਦਾਸ ਸਣੇ ਕੋੜਮੇ ਗੁੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸੀ, (ਭਾਵ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ) । ੩ਗੰਗਾ ਸਹਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਹਰਵੰਸ ਤਪੈ ਨੇ ਟਹਿਲ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਕੀਤੀ । ੪ਅਣਦ ਮੁਰਾਰੀ

ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਤੇ ਕਲਿਆਣਾ ਦੋਵੇਂ ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਰਸ ਦੇ ਘਰ ਹੋਏ (ਭਾਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਖਿੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ)। ੫ ਨਾਨੋ ਲਟਕਣ ਸੰਗਯਕ ਨੇ ਤੇ ਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੇ (ਆਗਰੇ ਵਿਖੇ) ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ੬ ਹਾਂਡਾ ਸੰਗਯਕ ਆਲਮ ਚੰਦ, ਸੈਸਾਰਾ ਭਗਤ ਤਲਵਾੜ ਸੰਗਯਕ (ਰਾਜਪੂਤ) ਸੁਖ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। ੭ ਜਗਨਾ ਤੇ ਨੰਦਾ ਦੋ ਸਾਧੂ ਤੇ ਭਾਨੂੰ ਸੁਹੜ ਤਿੰਨੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਭਾਵ ਤਤ ਮਿੱਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਸਨ)। ੮ (ਏਹ) ਗੁਰ ਭਾਈ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ (ਵਾਂਝੂ ਪਰੋਤੇ ਹੁੰਦੇ) ਸਨ।

ਭਾਵ-ਏਹ ਆਗਰੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੁਰਭਾਈ ਪਰੰਤੂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਤ ਅਮੋਲਕ ਜਗਯਾਸੂ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਆਗਰੇ ਵਿਖੇ ਬਣਵਾਈ ਤੇ ਹਰਵੰਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਟਹਲ ਸੰਪੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਿਲੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

੨੮. [ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ] ।

੧ ਸੀਗਾਰੂ ਜੈਤਾ ਭਲਾ ਸੂਰਬੀਰ ਮਨਿ ਪਰਉਕਾਰਾ
 ੨ ਜੈਤਾ ਨੰਦਾ ਜਾਣੀਐ ਪੁਰਖ ਪਿਰਾਗਾ ਸਬਦਿ ਅਧਾਰਾ।
 ੩ ਤਿਲਕੁ ਤਿਲੋਕਾ ਪਾਲਕਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਸੇਵ ਹਿਤਕਾਰਾ।
 ੪ ਤੋਤਾ ਮਹਤਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ।
 ੫ ਜੜੀਆ ਸਾਈਂ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸਭ ਕੁਲੁ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਅਪਾਰਾ।
 ੬ ਮਲਕ ਪੈੜਾ ਹੈ ਕੋਹਲੀ ਦਰਗਹੁ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤਿ ਭਾਰਾ।
 ੭ ਮੀਆਂ ਜਮਾਲੁ ਨਿਹਾਲੁ ਹੈ ਭਗਤੁ ਭਗਤ ਕਮਾਵੈ ਕਾਰਾ।
 ੮ ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ॥ ੨੮ ॥

[ਤਿਲਕ=ਟਿੱਕਾ, ਭਾਵ ਸਿਰੋਮਣੀ]

੧ ਜੈਤਾ ਭੱਲਾ ਤੇ ਸੀਗਾਰੂ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਬੜੇ ਮਨ ਦੇ ਉਪਕਾਰੀ (ਸਿੱਖ ਸੇ)। ੨ ਜੈਤਾ, ਨੰਦਾ, ਪਿਰਗਾ ਸਬਦ ਦੇ ਆਸਰੇ (ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਚੰਗੇ ਪੁਰਖ ਸੇ। ੩ ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਸਿਰੋਮਣ ਪਾਠਕ ਸੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ (ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਤੇ) ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ੪ ਮਹਿਤਾ ਤੋਤਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋ ਗਿਆ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੀ ਤੇ ਸਬਦ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੀ। ੫ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਜੜੀਆ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਅਪਾਰ ਹੀਰੇ ਲਾਲਾਂ (ਵਾਂਝੂ ਅਮੋਲਕ) ਸਨ। ੬ ਮਲਕ ਪੈੜਾ ਕੋਹਲੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਭੰਡਾਰੀ ਹੈ। ੭ ਮੀਆਂ ਜਮਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਗਤੁ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ। ੮ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪੂਰਾ (ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ)।

ਭਾਵ-ਸੀਗਾਰੂ ਤੇ ਜੈਤਾ ਸੂਰਮੇ ਸਿੱਖ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ, ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਤੇ ਪਿਰਗਾ ਏਹ ਸਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਤਿਲਕ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਤੋਤਾ, ਮਹਿਤਾ ਵਡਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਜੜੀਆ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਹੀਰੇ ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਵਾਂਝੂ ਅਮੋਲਕ ਸੀ। ਮਲਕ ਪੈੜਾ ਕੋਹਲੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਮੀਆਂ ਜਮਾਲ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੁ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ ਖਾਸ ਹਨ।

੨੯. [ਛਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ] ।

੧ ਆਨੰਤਾ ਕੂਕੇ ਸਭ ਵਧਾਵਣ ਹਨਿ ਸਿਰਦਾਰਾ।

੨ਇੱਟਾ ਰੋੜਾ ਜਾਣੀਐ ਨਵਲ ਨਿਹਾਲੁ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ ।
 ੩ਤਖਤੂ ਧੀਰੁ ਗੰਭੀਰੁ ਹੈ ਦਰਗਹੁ ਤੁਲੀ ਜਪੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ।
 ੪ਮਨਸਾ ਧਾਰੁ ਅਥਾਹੁ ਹੈ ਤੀਰਥੁ ਉਪਲੁ ਸੇਵਕ ਸਾਰਾ ।
 ੫ਕਿਸਨਾ ਝੰਝੀ ਆਖੀਐ ਪੰਮੂ ਪੁਰੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ।
 ੬ਧਿੰਗੜੁ ਮੱਦੂ ਜਾਣੀਅਨਿ ਵਡੇ ਸੁਜਾਨ ਤਖਾਣ ਅਪਾਰਾ ।
 ੭ਬਨਵਾਲੀ ਤੇ ਪਰਸਰਾਮ ਬਾਲ ਵੈਦ ਹਉ ਤਿਨ ਬਲਿਹਾਰਾ ।
 ੮ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਸਵਾਰਨ ਹਾਰਾ ॥੨੯॥

੧ਅਨੰਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਕੁੱਕੋ ਵਧਾਵਣ ਜਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਭੋਲੇ ਹਨ । ੨ਇੱਟਾ, ਰੋੜਾ, ਨਵਲ, ਨਿਹਾਲੁ ਸਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰਕ ਜਾਣੇ । ੩ਤਖਤੂ ਧੀਰਜੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਤੁੱਲੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ । ੪ਮਨਸਾ ਧਾਰ ਡੂੰਘਾ ਹੈ, ਤੀਰਥ, ਉਪਲ ਸਾਰਾ (ਪਰਵਾਰ) ਸੇਵਕ ਹੈ । ੫ਕਿਸਨਾ ਝੰਝੀ ਪੰਮੂ ਪੁਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ । ੬ਧਿੰਗੜੁ ਮੱਦੂ ਵਡੇ ਸੁਜਾਣ ਤਿਖਾਣ ਸਿੱਖ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੭ਬਨਵਾਲੀ ਪਰਸਰਾਮ ਬਾਲ ਵੈਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ । ੮(ਸਾਰਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪੈਜ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਵਾਰਣਹਾਰ ਹਨ । (ਏਹ ਛੀਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ) ।

੩੦. [ਛਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ] ।

੧ਲਸਕਰ ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਗੁਆਲੀਏਰ ਸੁਇਨੀ ਹਰਿਦਾਸੁ ।
 ੨ਭਾਵਾ ਧੀਰੁ ਉਜੈਨ ਵਿਚਿ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤ ਗੁਰੁ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਸੁ ।
 ੩ਮੇਲ ਵਡਾ ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰਿ ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸਹਜ ਪਰਗਾਸੁ ।
 ੪ਭਗਤ ਭਈਆ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਨਾਲਿ ਬੋਦਲਾ ਘਰੇ ਉਦਾਸੁ ।
 ੫ਮਲਕ ਕਟਾਰੂ ਜਾਣੀਐ ਪਿਰਥੀ ਮੱਲ ਜਰਾਹੀ ਖਾਸੁ ।
 ੬ਭਗਤੂ ਛੁਰਾ ਵਖਾਣੀਐ ਡੱਲੂ ਰੀਹਾਣੈ ਸਾਬਾਸੁ ।
 ੭ਸੁੰਦਰ ਸੁਆਮੀ ਦਾਸ ਦੁਇ ਵੰਸ ਵਧਾਵਣ ਕਵਲ ਵਿਗਾਸੁ ।
 ੮ਗੁਜਰਾਤੇ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਭਖਾਰੀ ਭਾਬੜਾ ਸੁਲਾਸੁ ।
 ੯ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਰਹਿਰਾਸੁ ॥੩੦॥

[ਜਰਾਹੀ=ਜੋ ਮਲੂਮ ਪੱਟੀ ਕਰੇ ।]

੧ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਲਸਕਰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਹਰਦਾਸ ਸੁਇਨੀ (ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ) ਵਾਸੀ । ੨ਭਾਵਾ ਧੀਰ ਉਜੈਨ ਵਾਸੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਤੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਪਿਆਰੇ ਹਨ । ੩ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਵਡਾ ਮੇਲ ਹੈ, (ਜੱਥੇ) ਸਹਜ ਪਦ ਤੇ ਸਨਮੁਖ (ਸਿੱਖ (ਬਹੁਤ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ । ੪ਭਈਆ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਭਗਤ ਨਾਲੇ ਬੋਦਲਾ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਉਦਾਸ (ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) । ੫ਕਟਾਰੂ ਮਲਕ, ਪਿਰਥੀ ਮਲ ਜਰਾਹੀ ਖਾਸ ਖਾਸ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੬ਭਗਤੂ ਛੁਰਾ ਤੇ ਡੱਲੂ ਰੀਹਾਣੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਕਹੀਦੇ ਸਨ । ੭ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਆਮੀ ਦਾਸ ਦੋਵੇਂ (ਸਿਖ ਦੀ) ਵੰਸ ਵਧਾਵਣ ਵਾਲੇ (ਪਰਚਾਰਕ), (ਕਵਲ ਵਿਗਾਸੀ=) ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸਾਖੀ ਹੋਏ । ੮ਭੇਖਾਰੀ ਭਾਬੜਾ ਸੁਲਾਸ ਗੁਜਰਾਤੀਏ ਸਿੱਖ ਹਨ । ੯(ਏਹ ਸਿਖ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰਾਹ ਰਸਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।

੩੧. [ਛਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ] ।

੧ਸੁਹੰਡੇ ਮਾਈਆ ਲੰਬ ਹੈ ਮਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗਾਵੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ।

੨ਚੂਹੜ ਚਉਝੜ ਲਖਨਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮ ਵਖਾਣੀ ।
 ੩ਸਨਮੁਖ ਸਿਖੁ ਪਿਰਾਗ ਵਿਚਿ ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ ।
 ੮ਜਟੂ ਤਪਾ ਸੁ ਜੋਨਪੁਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ ।
 ੫ਪਟਣੈ ਸਭਰਵਾਲ ਹੈ ਨਵਲੁ ਨਿਹਾਲਾ ਸੁਧ ਪਰਾਣੀ ।
 ੬ਜੈਤਾ ਸੇਠ ਵਖਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹੋਰੁ ਨ ਜਾਣੀ ।
 ੭ਰਾਜ ਮਹਲ ਭਾਨੁ ਖਹਿਲੁ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ।
 ੮ਸਨਮੁਖੁ ਸੋਢੀ ਬਦਲੀ ਸੇਠਿ ਗੁਪਾਲੈ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਣੀ ।
 ੯ਸੁੰਦਰ ਚਢਾ ਆਗਰੈ ਢਾਕੈ ਮੋਹਣਿ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ ।
 ੧੦ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੩੧॥੧੧॥

[ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ=ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਖਾਣ। ਅਨਦਿਨ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ।]

੧ਸੁਹੰਡੇ ਨਾਮੇ ਗੁਰਮ ਵਿਚ ਮਾਈਆ ਲੰਬ (ਖੰਤੀ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ) ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ। ੨ਭਾਈ ਚੂਹੜ, ਚੌਝੜ ਜਾਤੀ ਲਖਨਉ ਦਾ ਵਾਸੀ ਗੁਰਮੁਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਸੀ (ਭਾਵ ਤੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੋਠ ਫੁਰਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ)। ੩ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੀਰਥ ਪੁਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਖਾਣ ਸੀ। ੪ਭਾਈ ਜੱਟੂ ਤਪਾ ਜੋਨਪੁਰ ਦਾ ਵਾਸੀ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਸੀ। ੫ਪਟਣੇ ਦੇ ਵਾਸੀ ਨਵਲ ਤੇ ਨਿਹਾਲਾ ਸਭਰਵਾਲ ਸੁੱਧ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਨ। ੬ਜੈਤਾ ਸੇਠ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ੭ਭਾਨੁ ਬਹਲ ਰਾਜ ਮਹਲ ਦਾ ਵਾਸੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਮਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੮ਸੋਢੀ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਸੇਠ ਗੁਪਾਲ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਜਾਣਨ ਹਾਰੇ ਸਨ। ੯ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਚੱਢਾ ਆਗਰੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮੋਹਣ ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸੇਵਕ (ਵਿਦਮਾਨ) ਸਨ। ੧੦ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਭਾਵ-ਉਰਧ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੱਡੇ ਸਿਦਕੀ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਜੇ ਹਰੇਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਫੱਸਲ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਅਲੱਗ ਪੋਥੀ "ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ" ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਫਤਰੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੧੨.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ] ।

੧ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਜਾਇ ਜਿਨਾ ਗੁਰੂ ਦਰਸਨੁ ਡਿਠਾ ।
 ੨ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪੈਰੀ ਪੈ ਗੁਰ ਸਭਾ ਬਹਿਠਾ ।

੩ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਮਿਠਾ।
 ੪ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਮ੍ਰਿਤ ਗੁਰਭਾਈ ਇਠਾ।
 ੫ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਜਾਣਨਿ ਅਭਿਰਿਠਾ।
 ੬ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਆਪਿ ਤਰੇ ਤਾਰੇਨਿ ਸਰਿਠਾ।
 ੭ਗੁਰਸਿਖ ਮਿਲਿਆ ਪਾਪ ਪਣਿਠਾ ॥੧॥

[ਬਹਿਠਾ=ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਠਾ=ਇਸ਼ਟ, ਵਾਂਛਤ ਪਦਾਰਥ।]
 [ਅਭਿਰਿਠਾ=ਪਯਾਰੀ ਸਰਿਠਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਪਣਿਠਾ=ਦੂਰ ਹੋਣਾ।]

੧ਉਹਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।
 ੨ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।
 ੩ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਲੈ ਕੇ ਮਿਠਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
 ੪ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ (ਸਮਝਦੇ) ਹਨ।
 ੫ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਿਆਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।
 ੬ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪ ਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਕਰੇ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬਚਨ ਬੋਲੇ।

੨. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿੱਤ ਨੇਮ]।

੧ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ ਉਠਿ ਬਹੰਦੇ।
 ੨ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲੈ ਸਰਿ ਨਾਵੰਦੇ।
 ੩ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਹੁਇ ਇਕ ਮਨਿ ਗੁਰ ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ।
 ੪ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਜੁੜੰਦੇ।
 ੫ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਤ ਗਾਇ ਸੁਣੰਦੇ।
 ੬ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਮਨ ਮੇਲੀ ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ।
 ੭ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰੰਦੇ।
 ੮ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਸੁਫਲੁ ਫਲੰਦੇ ॥੨॥

[ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। ਸਰ=ਤਲਾ, ਨਦੀ, ਛੰਡ, ਯਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ।]

੧ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀ ਉਠ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।
 ੨ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਤੜਕੇ ਸਰ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
 ੩ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ।
 ੪ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
 ੫ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿੱਤ (ਗਾਉਂਦੇ ਯਾ) ਜਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।
 ੬ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਮਨ ਮੇਲੀ (ਭਾਲਕੇ, ਉਸ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।
 ੭ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ।
 ੮ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸੁਫਲ ਫਲਾਂ ਨਾਲ (ਉਹ) ਫਲਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਜੇਹੜੇ ਸਿੱਖ ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉਠ ਬੈਠਦੇ, ਭਾਵ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰਾਂ ਆਦਿ ਪੁਰਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਜਪੁ, ਜਾਪੁ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਈਰਖਾ ਸਤਸਰ ਨਹੀਂ

ਕਰਦੇ, ਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ, ਸੁਣਦੇ, ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਸ੍ਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਕਤਾ ਜਾਂ ਵਕਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਮਨ ਮੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਦੇ, ਭਾਵ ਨਾਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਪੁਨ : ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰਪੁਰਖ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ (ਬਲਿਹਾਰ) ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਜਾਨ ਵਾਰ ਦੇਵਾਂ, ਫਿਰ ਭੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਵਾਰਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਗੁਰ ਵਾਕ—

‘ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥ ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ ਫਿਰਿ ਚੜੇ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥’

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉਪਰਲੀ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅੰਤਰਭੂਤ ਹੈ—ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਸੁਫਲ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਆਦਿ ਚੰਗੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੩. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ] ।

- ੧ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਹੋਚੈ ਤਾਣਿ ਸੁ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ ।
- ੨ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਹੋਚੈ ਮਾਣਿ ਜੁ ਰਹੈ ਨਿਮਾਣਾ ।
- ੩ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਛੋਡਿ ਸਿਆਣਪ ਹੋਇ ਇਆਣਾ ।
- ੪ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਵੈ ਜਿਸੁ ਭਾਣਾ ।
- ੫ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦੇਖਿ ਲੁਭਾਣਾ ।
- ੬ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਚਲਣ ਜਾਣਿ ਜੁਗਤਿ ਮਿਹਮਾਣਾ ।
- ੭ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣਾ ॥੩॥

[ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ । ਤਾਣ=ਬਲ ।]

੧ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਬਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਿਤਾਣਾ (ਨਿਰਬਲ) ਹੋ ਰਹੇ । ੨ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮਾਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨਿਮਾਣਾ (ਗਰੀਬ) ਹੋ ਰਹੇ । ੩ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਿਆਣਪਾਂ ਛੋਡਕੇ ਇਆਣਾ (ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ) ਬਣ ਰਹੇ । ੪ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਸਮ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ੫ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵੱਡਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ) । ੬ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ (ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ) ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਜਾਣਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ ਬਣ ਰਹੇ । ੭(ਉਹ ਉਕਤ ਪੁਰਖ) ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ ।

੪. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਪਰਸ ਹੈ] ।

- ੧ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਵੈ ।
- ੨ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਨੇੜਿ ਨ ਜਾਵੈ ।
- ੩ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰਦਰਬੈ ਨੋ ਹਥੁ ਨ ਲਾਵੈ ।
- ੪ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰਨਿੰਦਾ ਸੁਣਿ ਆਪੁ ਹਟਾਵੈ ।
- ੫ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਵੈ ।
- ੬ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਥੋੜਾ ਸਵੈ ਥੋੜਾ ਹੀ ਖਾਵੈ ।
- ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਈ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥੪॥

[ਘੋਲ ਘੁਮਾਇਆ=ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ।]

੧ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈ ਕੇ ਰਿਦੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਧਾਰਨ ਕਰੇ। ੨ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਈ ਇਸਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਜਾਵੇ, (ਭਾਵ ਜਤੀ ਹੋਵੇ)। ੩ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਵੇ (ਭਾਵ ਲੋਭ ਨ ਕਰੇ)। ੪ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਨ ਬੋਂ (ਆਪਣਾ) ਆਪ ਹਟਾ ਲਵੇ। ੫ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਮਾਵੇ (ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਕਰੇ)। ੬ਮੈਂ ਉਸ ਬੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਥੋੜਾ ਸਵੇਂ ਤੇ ਥੋੜਾ ਹੀ ਖਾਵੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। ੭(ਉਹੀ) ਗੁਰਮੁਖ (ਜੋ ਉਕਤ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਗਜਾਨੀ ਹੈ] ।

੧ਹਉ ਤਿਸਦੈ ਚਉਖੰਨੀਐ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਹਉ ਤਿਸਦੈ ਚਉਖੰਨੀਐ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ ।
 ੩ਹਉ ਤਿਸਦੈ ਚਉਖੰਨੀਐ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਪਰਵਾਣੈ ।
 ੪ਹਉ ਤਿਸਦੈ ਚਉਖੰਨੀਐ ਮੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੫ਹਉ ਤਿਸਦੈ ਚਉਖੰਨੀਐ ਆਪੁ ਠਗਾਏ* ਲੋਕਾ ਭਾਣੈ ।
 ੬ਹਉ ਤਿਸਦੈ ਚਉਖੰਨੀਐ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੇ ਰੰਗ ਮਾਣੈ ।
 ੭ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ।
 ੮ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਸਿਵਾਣੈ ॥੫॥

[ਚਉਖੰਨੀਐ=ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋਣਾ, ਭਾਵ ਵਾਰਨੇ ਜਾਣਾ ।]

[ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ।]

੧ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਇਕ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ੨ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ੩ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੪ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ (ਕੌੜਾ) ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ੫ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਠੱਗ ਲਿਆ ਹੈ; ਐਸਾ ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਰਹੇ)। ੬ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ 'ਰੰਗ' (=ਆਨੰਦ) ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ੭(ਲਉਬਾਲੀ=) ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ (ਕਚਹਿਰੀ) ਵਿਖੇ ਨਿਮਾਣੇ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਰ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਮਾਣੇ (ਕਹੀਦੇ) ਹਨ, (ਜਿਹਾ "ਭੇਖਾਰੀ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਾਵੈ ਰਾਜਾ ਤੇ ਭੇਖਾਰੀ")। ੮ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ (ਹਨ, ਅਰ) ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਵਾਣਦਾ (=ਮੰਨਦਾ) ਹੈ (ਉਹ ਬੀ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਯਥਾ:-"ਜਿਨ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸਹੀ ਜੇਹਾ।")

੬. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਵਸਥਾ] ।

੧ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੨ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਕਰਨ ਉਦਾਸੀ ਅੰਦਰਿ ਮਾਇਆ ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਗਵਾਏ-ਬੀ ਹੈ ।

੩ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਚਰਣੀ ਚਿਤ ਲਾਇਆ ।
 ੪ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੫ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ ।
 ੬ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਇਆ ।
 ੭ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਦਿੜਾਇਆ ॥੬॥

੧ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ੨ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਉਦਾਸ (ਜਲ ਕਮਾਲ ਵਾਂਗੂ ਅਲੋਪ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੪ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੫ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਮਨ) ਸੰਸਾਰਾਕਾਰ ਥੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੬ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਹੋਕੇ ਨਿਰਾਸ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ)। ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਅਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

੭. [ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਕਰਤੂਤ] ।

ਸੂਚਨਾ—ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਬੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਤ੍ਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਆਪ ਏਥੇ ਬੀ ਬਰੀ ਹਨ।

੧ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਵਡਾ ਅਖਾਇਦਾ ਨਾਭਿ ਕਵਲ ਦੀ ਨਾਲਿ ਸਮਾਣਾ ।
 ੨ਆਵਾ ਗਵਣੁ ਅਨੇਕ ਜੁਗ ਓੜਕ ਵਿਚਿ ਹੋਅ ਹੈਰਾਣਾ ।
 ੩ਓੜਕੁ ਕੀਤੁਸੁ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਇਐ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ ।
 ੪ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਵਖਾਣਦਾ ਚਤੁਰਮੁਖੀ ਹੋਇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ।
 ੫ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਦਾ ਦੇਖਿ ਸੁਰਸਤੀ ਰੂਪ ਲੋਭਾਣਾ ।
 ੬ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਗਵਾਇਕੈ ਗਰਬੁ ਗਰੂਰੀ ਕਰਿ ਪਛੁਤਾਣਾ ।
 ੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਨੇਤ ਨੇਤ ਵਖਾਣਾ ॥੭॥

[ਨਾਲਿ=ਕਮਲ ਦੀ ਡੰਡੀ। ਓੜਕ=ਅੰਤ ਨੂੰ। ਗਰੂਰੀ=ਹੰਕਾਰੀ।]

੧ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਓਹ ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਦੀ ਡੰਡੀ ਵਿਖੇ (ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਅੰਤ ਲੈਣ ਨੂੰ) ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ੨ਅਨੇਕ ਜੁਗਾਂ ਤੋੜੀ ਆਵਾਗੋਣ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ ਕਦੀ ਹੇਠਾਂ ਕਦੀ ਉੱਤੇ ਭਟਕਦਾ ਰਿਹਾ), ਓੜਕ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਾਭ ਕਮਲ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਾ ਆਇਆ)। ੩(ਓੜਕ ਕੀਤੋਸੁ ਆਪਣਾ=) ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਸਾਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਥੱਕਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਕੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੁੱਲਾ ਰਿਹਾ। ੪ਚਾਰੇ ਵੇਦ (ਅਰਥਾਤ ਸਾਮ, ਰਿਗ, ਯੁਜਰ, ਅਥਰਵਣ) ਪੜ੍ਹੇ, ਮਾਨੋਂ ਏਹ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਖ ਸਨ, ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਸਿਆਣਾ (ਦਾਨਾਉ ਕਹਾਉਂਦਾ) ਸੀ। ੫ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਸੀ (ਕਿ ਪਰ ਇਸਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਪਰ ਆਪ) ਸੁਰਸਤੀ (ਦਾ ਸੁੰਦਰ) ਰੂਪ ਦੇਖਕੇ ਲੋਭ ਗਿਆ। ੬ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਏਵੇਂ ਗਵਾ ਦਿੱਤੇ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਗਰੂਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, (ਪਿਛੋਂ) ਪਛੁਤਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ੭(ਗੱਲ ਕੀ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ) ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੈ, ਵੇਦ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਤਿ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕਿਸੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਨਾਲਿ ਕੁਟੁੰਬ ਸਾਥਿ ਵਰ ਦਾਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਭਾਲਣ ਨਿਸਟਿ ਗਇਆ ॥ ਆਗੇ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਤਾਕਾ ਕੰਸੁ ਛੇਦਿ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ।'

੮. [ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵਜ] ।

੧ਬਿਸਨ ਲਏ ਅਵਤਾਰ ਦਸ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਸਘਾਰੇ ।
 ੨ਮਛ ਕਛ ਵੈਰਾਹ ਰੂਪ ਹੋਇ ਨਰਸਿੰਘ ਬਾਵਨ ਬਉਧਾਰੇ ।
 ੩ਪਰਸਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਕਿਸਨੁ ਹੋਇ ਕਿਲਕਿ ਕਲੰਕੀ ਅਤਿ ਅਹੰਕਾਰੇ ।
 ੪ਖਤ੍ਰੀ ਮਾਰਿ ਇਕੀਹ ਵਾਰ ਰਾਮਾਇਣ ਕਰਿ ਭਾਰਥ ਭਾਰੇ ।
 ੫ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਨ ਸਾਧਿਓ ਲੋਭੁ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਮਾਰੇ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਨ ਭੋਟਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਹਲੰਗ ਨ ਸਾਰੇ ।
 ੭ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਕਾਰਿ ਵਿਕਾਰੇ ॥੮॥

[ਜੋਧ=ਬਲੀ, ਅਤਿਰਥੀ ।	ਸੰਘਾਰੇ=ਮਾਰੇ ।	ਵੈਰਾਹ=ਸੂਕਰ ਅਵਤਾਰ ।]
[ਬਾਵਨ=ਬਵੰਜਾ ਉਂਗਲੀ ਪ੍ਰਮਾਨ ।		ਬਉਧਾਰੇ=ਬੁਧ ਅਵਤਾਰ ।]
[ਕਿਲਕਿ ਕਲੰਕੀ=ਬਲੀ ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਗਰਜਕੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ।		
[ਸਹਲੰਗ=ਮੇਲ ।		

੧ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਵੈਰ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾਲ ਅਤਿਰਥੀ ਸੂਰਮੇ (ਜੇਹੜਾ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਲੜੇ) ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ੨ਮੱਛ, ਕੱਛ ਸੂਕਰ, ਨਰਸਿੰਘ, ਬਾਵਨ ਅਤੇ ਬੋਧ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ। ੩ਪਰਸਰਾਮ, ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਕਲਕੀ (ਅਵਤਾਰ) ਵਡੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ (ਹੋਣ ਵਾਲੇ)। ੪(ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ) ਇੱਕੀ ਵਾਰ ਨਿਹੱਖਤ੍ਰਾਇਣ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, (ਫੇਰ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਨੇ) ਰਾਮਾਇਣ (ਵਿਚ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ) ਵਡੇ ਭਾਰਥ (ਕਹੀਏ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਰਾਵਣ ਨਾਲ) ਕੀਤੇ। ੫(ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ (ਕਿਸੇ ਬੀ) ਨਾ ਸਾਧਿਆ ਤੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ (ਬੀ ਕਿਸੇ) ਨਾ ਮਾਰਿਆ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ (ਪੂਰਨ) ਪੁਰਖ (ਹਨ, ਨਾ) ਮਿਲੇ (ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ (ਸਹਲੰਗ) ਮੇਲ ਤੋਂ ਨੱਸੇ ਰਹੇ। (ਭਾਵ- 'ਕਿਸੇ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈਆ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼)। ੭ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਖੋਟੇ ਹੀ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਹਉ ਹਉ ਮੈਂ ਮੈਂ ਵਿਚਹੁ ਖੋਵੈ। ਦੂਜਾ ਮੇਟੈ ਏਕੋ ਹੋਵੈ।' ਪੁਨਾਂ 'ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ।' ਅਰਥਾਤ-ਜੋ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਉਹ ਹੰਕਾਤ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਗਵਾਰ ਹਨ।

ਅੰਤੀਵ ਅਰਥ-ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਹੀ ਝਗੜੇ ਤੇ ਵਾਦ ਰਹੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਏਸ਼ੂਰ ਹੈ, ਯਥਾ :- "ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਰਾਮੁ ਰਾਜਾ ਆਇਆ ॥ ਦੈਤਾ ਮਾਰੇ ਧਾਇ ਹੁਕਮਿ ਸਬਾਇਆ" ॥ ਅਰਥ :- ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਰਾਮਰਾਜਾ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਰਾਵਣਾਦਿਕ ਦੈਂਤ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਿੱਕਾ ਤੋਰਿਆ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹਉਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ।

੯. [ਮਹਾਂ ਦੇਵ, ਸ਼ਿਵ] ।

੧ਮਹਾਂਦੇਉ ਅਉਧੂਤੁ ਹੋਇ ਤਾਮਸ ਅੰਦਰਿ ਜੋਗੁ ਨ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਭੈਰੋ ਭੂਤ ਕ੍ਰੂਤੁ ਵਿਚਿ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬੈਤਾਲ ਧਿਛਾਣੈ ।
 ੩ਅਕ ਧਤੂਰਾ ਖਾਵਣਾ ਰਾਤੀ ਵਾਸਾ ਮੜੀ ਮਸਾਣੈ ।
 ੪ਪੈਨੂੰ ਹਾਥੀ ਸੀਹ ਖਲ ਡਉਰੂ ਵਾਇ ਕਰੈ ਹੈਰਾਣੈ ।
 ੫ਨਾਥਾ ਨਾਥ ਸਤਾਇਦਾ ਹੋਇ ਅਨਾਥੁ ਨ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ।
 ੬ਸਿਰਠਿ ਸੰਘਾਰੈ ਤਾਮਸੀ ਜੋਗੁ ਨ ਭੋਗੁ ਨ ਜੁਗਤ ਪਛਾਣੈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗਾਣੈ ॥੯॥

[ਅਉਧੂਤ=ਜੋਗੀ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮੀ । ਕ੍ਰੂਤੁ=ਭੈੜੇ ਕੰਮ । ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ=ਭੂਤ ਜਾਤੀ ।]
 [ਸੀਹਖਲ=ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲੜੀ । ਸਿਰਠਿ=ਸਿਸਟੀ ।]

੧ਮਹਾਂਦੇਉ ਜੋਗੀ ਹੋਕੇ ਤਮੋਗੁਣ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਹੀ ਰਿਹਾ), ਜੋਗ ਦੀ ਕੁਝ ਖਬਰ ਨਾ ਜਾਤੀ, (ਭਾਵ ਚਿੱਤ ਬਿਤੀ ਰੋਕਣ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋਗ ਸੀ ਸੋ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕਿਆ) । ੨ਭੈਰਵ ਤੇ ਭੂਤਾਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰਪਾਲ ਨਾਮੋਂ ਬੈਤਾਲਾਂ ਪੁਰ (ਧਿਛਾਣਾ=) ਧੱਕੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ । ੩ਅਕ ਤੇ ਧਤੂਰਾ ਭੋਜਨ ਸੀ, ਮੜੀਆਂ ਤੇ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਖੇ ਰਾਤੀਂ ਵਾਸਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ੪ਹਾਥੀ ਦੀ ਖੱਲੜੀ (ਦੇਹ ਉੱਤੇ) ਪਹਿਰਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲੜੀ (ਲੱਕ) ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ, (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਡੌਰੂ ਵਜਾਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ੫(ਆਪ ਨੂੰ) ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਸਦਾਇਆ, ਪਰ ਅਨਾਥ ਬਣਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਰੰਗ ਨਾ ਮਾਣਿਆਂ । ੬(ਪੂਲੈ ਕਾਲ ਵਿਖੇ) ਤਮੋਗੁਣ (ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਸਾਰੀ) ਸਿਸਟੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ (ਉਸ ਦਾ) ਕੰਮ ਰਿਹਾ, ਜੋਗ ਭੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਨ ਪਛਾਤੀ (ਭਾਵ, ਵਿਹਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਤੀ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾ ਦਿੱਤਾ) । ੭ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਪਦ ਰੂਪੀ) (ਸੁਖ ਫਲ=) ਆਤਮ ਲਾਭ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—“ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰਾ ਮਹਾ ਦੇਉ ਧਉਲੇ ਬਲਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਵਤ ਦੇਖਿਆ ਥਾ ॥ ਮੋਦੀ ਕੇ ਘਰ ਖਾਣਾ ਪਾਕਾ ਵਾਕਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਥਾ ॥” ਅਰਥ:—ਇਕ ਮੋਦੀ (ਬਣੀਏ) ਦੇ ਘਰ ਰੋਟੀ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਡੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਜੂਠੀ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਸ਼ਿਵਾਂ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੱਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਨਿਖੇਧੀ ਪੱਖ ਦੱਸ ਕੇ ਵਿਧਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਸ਼ਿਵਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ, ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਕਰਨਾ, ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣੇ, ਮਸਾਣਾਂ ਦਾ ਵਾਸ, ਖੱਲ ਪਹਿਰਨਾ, ਤਮੋਗੁਣ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਰੋਗ ਜੁਗਤ ਨਾ ਜਾਣਨੀ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੱਖਣੁ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕਰਕੇ ਸੁੱਖ ਸਤੋਗੁਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੱਸਕੇ ਉਧਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਦੱਸਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਜਦ ਸਤਿਸੰਗ ਬਿਨਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਹੋ ।

੧੦. [ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ] ।

੧ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਰਾਜੁ ਕਮਾਵੈ ।
 ੨ਚਉਦਹ ਇੰਦ੍ਰ ਵਿਣਾਸੁਕਾਲਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਾ ਇਕੁ ਦਿਵਸੁ ਵਿਹਾਵੈ ।
 ੩ਧੰਧੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮਰੈ ਲੋਮਸ ਦਾ ਇਕੁ ਰੋਮ ਛਿਜਾਵੈ ।

੪ਸੇਸ ਮਹੇਸ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋਇ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ੫ਜੋਗ ਭੋਗ ਜਪ ਤਪ ਘਣੇ ਲੋਕ ਵੇਦ ਸਿਮਰਣੁ ਨ ਸੁਹਾਵੈ ।
 ੬ਆਪੁ ਜਣਾਇ ਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥੧੦॥

[ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ=ਸੂਰਗ । ਛਿਜਾਵੈ=ਟੁੱਟਣਾ । ਸੇਸ=ਸੇਸ ਨਾਗ । ਲੋਮਸ=ਲੋਮਸ ਰਿਖੀ ।]

੧ਇੰਦਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸੂਤਗ ਵਿਖੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੨ਜਦ ਚੰਦਾਂ ਇੰਦਰਾਂ ਦਾ (ਵਿਣਾਸ ਕਾਲ ਕਹੀਏ) ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਜਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਖੇ ਚੰਦਹ ਇੰਦਰ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ) ੩ਲੋਮਸ ਨਾਮੇ ਰਿਖੀ (ਦਾਹੜੀ ਦਾ) ਇਕ ਰੋਮ ਹੀ ਪੁੱਟ ਸਿਟਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਿਉ ਮੇਰਾ ਰੋਜ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਭੱਦਨ ਕੌਣ ਪਿਆ ਕਰਾਵੇ, ਇਉਂ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਗਤ ਦੇ ਰਚਣ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ । ੪ਸੇਸਨਾਗ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੋ ਕਹੀਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਸਾਂਤਿ ਨਾ ਆਈ । ੫ਜੋਗ, ਭੋਗ, ਜਪ, ਤਪ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਘਣੇ ਲੋਕ (ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਈਸ਼ੂਰ ਨੂੰ) ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ । ੬ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਜਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਸਹਿਜ ਪਦਵੀ ਵਿਖੇ ਨ ਸਮਾਏ ।

ਭਾਵ=ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਤਰਾਂ ਦੀ, ਅਰ ਪਿਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲੋਮਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਹੋਈ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਤਿ ਕਿਸੇ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਨੂੰ ਨ ਆਈ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬੇ ਰਹੇ । ਜਿਸ ਨੇ ਅਹੰਕਾਰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਵੱਡੀ ਉਮਰਾ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

੧੧. [ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਰਿਖੀ] ।

੧ਨਾਰਦੁ ਮੁਨੀ ਅਖਾਇਦਾ ਆਗਮੁ ਜਾਣਿ ਨ ਧੀਰਜੁ ਆਣੈ ।
 ੨ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਸਲਤਿ ਮਜਲਸੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਚੁਗਲੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੩ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਸਨਦਾਇਕਾਂ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਨਵਿਰਤੀ ਹਾਣੈ ।
 ੪ਜਾਇ ਬੈਕੁੰਠ ਕਰੋਧੁ ਕਰਿ ਦੇਇ ਸਰਾਪੁ ਜੈ ਬਿਜੈ ਧਿਛਾਣੈ ।
 ੫ਅਹੰਮੇਉ ਸੁਖਦੇਉ ਕਰਿ ਗਰਭ ਵਾਸਿ ਹਉਮੈ ਹੋਰਾਣੈ ।
 ੬ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਅਉਲੰਗ ਭਰੈ ਉਦੈ ਅਸਤ ਵਿਚਿ ਆਵਣ ਜਾਣੈ ।
 ੭ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਵਿਚਿ ਗਰਬ ਗੁਮਾਣੈ ॥੧੧॥

[ਆਗਮ=ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ । ਮਸਲਤਿ ਮਜਲਸੈ=ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ।]
 [ਅਹੰਮੇਉ=ਅਹੰਕਾਰ । ਅਉਲੰਗ=ਦੋਸ਼ । ਸਿਵ ਸਕਤੀ=ਮਾਯਾ ।]

੧ਨਾਰਦ ਨਾਮੇ ਮੁਨੀ ਕਹਾਉਂਦਾ (ਸੀ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਬੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਧੀਰਜ ਨ ਆਈ (ਭਾਈ ਕਿਧਰੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਾ) । ੨ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ । ੩ਸਨਦਾਇਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਾਲ ਬੁੱਧੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਬਾਲ ਸੁਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਨਵਿਰਤੀ ਹੀਣੈ) ਨਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੀ ਰਹੇ (ਭਾਵ ਚੰਚਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਬੈਠੇ, ਸੌ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੪(ਇਕ ਵਾਰ) ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ (ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗਏ, ਅਗੋਂ) ਜਯ ਬਿਜਯ ਨਾਮੇ (ਪਾਰਖਦਾਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆ ਬਾਝ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ) ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਧਿਛਾਣੇ ਹੀ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤੇ । ੫ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਬੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਬ ਵਿਖੇ (ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਗੁਜਾਰ ਦਿਤੇ,

ਉਹ ਬੀ) ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝ ਕੇ) ਹੰਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਓਚੇਰ ਸੂਰਜ ਬੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ) ਉਦੇ ਅਸਤ ਵਿਚ ਆਵਣ ਜਾਣ ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੧ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਮਾਇਆ) ਦੇ ਵਿਚ (ਫਸੇ) ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਗੁਮਾਨ (ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਮੁਨੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸਕੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ, ਹਉਮੈ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰੋ। ਐਡੇ ਉੱਚੇ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੁਖੀ ਨਾ ਹੋਏ, ਤਦ ਹੋਰ ਕਿਸ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਆਦਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਲਵੋ ਤੇ ਹਉਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ।

੧੨. [ਜਤੀ ਸਤੀ ਆਦਿਕ]।

- ੧ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਜਤ ਸਤ ਜੁਗਤਿ ਸੰਤੋਖ ਨ ਜਾਤੀ।
- ੨ ਸਿਧ ਨਾਥੁ ਬਹੁ ਪੰਥ ਕਰਿ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਕਰਨਿ ਕਰਮਾਤੀ।
- ੩ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਭਰਮਿ ਭਰਾਤੀ।
- ੪ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਹੋਇ ਵਰਤਿਆ ਬਾਰਹੁ ਵਾਟ ਉਚਾਟ ਜਮਾਤੀ।
- ੫ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਹੋਇ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਤੰਬੋਲ ਸੁਹਾਤੀ।
- ੬ ਛਿਅ ਗੁਤਿ ਬਾਰਹੁ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸੁਝ ਸੁਝਾਤੀ।
- ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ ॥੧੨॥

[ਭਰਮਿ ਭਰਾਤੀ=ਭਰਮ ਦੀ ਭਾਂਤਿ (ਭੁਲਾਵਾ)। ਬਾਰਹੁ ਬਾਟ=ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ ਅਥਵਾ]
 [ਪੰਥ। ਤੰਬੋਲ ਸੁਹਾਤੀ=ਪਾਨ ਸੁਭਾਇਮਾਨ। ਸੁਝ ਸੁਝਾਤੀ=ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।]
 [ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ=ਪਿਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ। (ਅ) ਪਿਰੀ ਵਿਖੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।]

੧ (ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਜਤੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਨੇ ਜਤ ਸਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਅਰਥਾਤ ਜਤੀਆਂ ਜਤ ਦੀ, ਸਤੀਆਂ ਸਤ ਦੀ, ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਰੀਤੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ੨ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ (ਨੇ ਬੀ) ਬਾਹਲੇ ਪੰਥ ਬਨਾ ਲੀਤੇ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਰਮਾਤਾਂ ਦੱਸਣ ਲਗ ਪਏ। ੩ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਚਾਰੇ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿਕ) ਭਰਮ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਹੋ ਪਏ (ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ 'ਬਾਰਹੁ ਬਾਟ') ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਬਣਾ ਲੀਤੇ,) (ਉਚਾਟ ਜਮਾਤੀ ਕਹੀਏ) ਜਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਬਨਾਉਣ (ਯਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ ਭਟਕਾਉਣ ਲਗੇ)। ੫ ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ ਹੋਵੇਂ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਣ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਵਾਂਗ (ਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਕਹੀਏ) ਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ (ਜਿੰਕੂਰ ਕੱਥ, ਸੁਪਾਰੀ ਚੂੜਾ, ਪਾਨ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਸੋਭਨੀਕ ਇਕ ਰੰਗ ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ ਬਣ ਗਏ ਹਨ)। ੬ ਜਿੰਕੂਰ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਰਸ ਸੁੱਝ ਸੁਝਾਤੀ) ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਦਰਸਨ ਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਗਯਾਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ)। ੭ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਪਿਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਰੀ ਵਿਖੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ—"ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥"
 ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀਹਵੀਂ ਗਜਲ ਦੇ ਤੀਜੇ ਬੈਂਤ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਦਿਲੇ ਆਸ਼ਕ ਬ ਅੰਦਕ ਫੁਤਸਤੇ ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।

ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਸਵੱਦ ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਬਾਜਾਨਾਂਨ ਮੇ ਸਾਜਦ ॥੩॥

ਅਰਥ-ਚਿੱਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ (ਮਾਸੂਕ=) ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਬੋ ਪੈਰਾਂ ਤੋੜੀ ਜਾਨ (ਇਕ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਬਾ-ਉਅੰਕਾਰ-ਪੌੜੀ ੧੦, ਮ: ੧ ॥

“ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸਹੀ ਜੇਹਾ ॥ ਅਤਿ ਨਿਰਮਾਇਲ ਸੀਝਸਿ ਦੇਹਾ ॥”

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਦੇਹ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਖੁਣੇ ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ, ਸਿੱਧ ਨਾਥ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਭ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ।

੧੩. [ਧਰਤੀ ਤੇ ਥਿਛ] ।

੧ ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਧਰਤੀ ਮਨਿ ਭਾਣੀ।

੨ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਤਿ ਧਰਿ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਿਆ ਪਾਣੀ।

੩ ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ ਰੁਖ ਹੋਇ ਨਿਹਚਲੁ ਚਿਤ ਨਿਵਾਸੁ ਬਿਬਾਣੀ।

੪ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਫਲ ਫਲਿ ਵਟ ਵਗਾਇ ਸਿਰਠਿ ਵਰੁਸਾਣੀ।

੫ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਵਾਸੁ ਮਹਿਕਾਣੀ।

੬ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਵਾਣੀ।

੭ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥੧੩॥

[ਪਰਵਾਨ=ਵਜ਼ਨ, ਪੰਚੀ ਕਰਨ* ।

ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ=ਉਲਟੇ ।]

[ਬਿਬਾਣੀ=ਉਜਾੜ ।

ਵਟ ਵਗਾਇ=ਵੱਟਾ ਮਾਰਿਆਂ ।]

੧ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼) ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਕਰਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਾਉਂ) ਧਰਮਸਾਲ ਰਖਿਆ, (ਇਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਥੇ ਕਰਮ ਬੀਜਿਆ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਥਾ :-“ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮਸਾਲ”) । ੨ (ਪਤੰਤੂ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਧਰਿਆ ਹੈ । ੩ (ਇਸ ਵਿਖੇ) ਥਿਛ ਉਲਟੇ (ਜੰਮ ਕੇ) ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਹਚਲ ਚਿਤ ਹੋ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ) । ੪ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲ ਕੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ, (ਜੇ

*ਪੰਚੀ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਰਤੰਤ ਮੌਖ ਪੰਥ ਇਉਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ-ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਤੱਤ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ, ਫੇਰ ਤੱਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਚੁੱਕ ਬਣਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਫੜ ਲੀਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਕੀਤੇ । ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਛੱਡਦੇ ਗਏ । ਹੋਰ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਜਾ ਮਿਲੇ, ਇਕ ਵੱਡਾ ਤੇ ਚਾਰ ਛੋਟੇ ਮਿਲਕੇ ਪੰਜ ਪਾਜੇ ਪੰਝੀ ਭਾਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਝੀ ਕਰਣ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸਥੋਂ ਚੌਦਹ ਲੋਕ ਹੋਏ । ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਵਿਖੇ ਇਕੋ 'ਸ਼ਬਦ' ਗੁਣ ਹੈ । ਵਾਯੂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਗੁਣ ਹਨ । ਅਗਨਿ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ । ਜਲ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਤੇ ਰਸ, ਚਾਰ ਗੁਣ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ ਤੇ ਗੰਧ ਏਹ ਪੰਜੇ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ ।

†ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ, ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਝੀਲਾਂ ਦਰਯਾ ਤੇ ਛੰਭ ਹਨ ।

ਕੋਈ) ਵੱਟਾ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਸਿਸ਼ਟੀ ਉੱਤੇ (ਸਗੋਂ ਫਲਾਂ ਦਾ ਵਰਸਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ) (ਗੱਲ ਕੀ, ਕੋਈ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਣਾ ਬੀ ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬੀ ਛਾਉਂ ਕਰਣੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਣਗੇ) । ੫(ਉਹਨਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਚੰਦਨ (ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਵਣਾਸਪਤੀ ਹੀ ਚੰਦਨ ਹੋਕੇ ਮਹਿਕਦੀ (ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਚੰਦਨ ਕੌਣ ? ਥਾਧ ਸੰਗਤ) ਹੈ । ੬(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਥਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ (ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਜੋ) ਸੁਖ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ (ਲਿਵ ਕਹੀਏ) ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੭(ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਅਭਿਗਤਿ ਕਹੀਏ) ਅਤਿਸ਼ੈ ਕਰਕੇ ਅਚਰਜ ਗਤੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਕਥਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।

ਭਾਵ- ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-- "ਕਾਗਦਿ ਕਲਮ ਨ ਲਿਖਣ ਹਾਰੁ ॥ ਮੰਨੇ ਕਾ ਬਾਹ ਕਰਨਿ ਵੀਚਾਰ" । ਨਾ ਕਾਗਦ ਹੀ ਹਨ, ਨਾ ਓਹ ਲਿਖਣਹਾਰੇ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਮੰਨਣ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੈਠ ਕਰਕੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ, ਭਾਵ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਣ । ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਲਾ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਦਨ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੀ ਵਣਾਸਪਤੀ ਨੂੰ, ਬਾਂਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਚੰਦਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸ਼ਰਣ ਆਵੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਧ੍ਰੁਵਾਦਿ ਸਕਾਮ ਭਗਤ] ।

੧ ਧ੍ਰੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਭਬੀਖਣੋ ਅੰਬਰੀਕੁ ਬਲਿ ਜਨਕ ਵਖਾਣਾ ।
 ੨ ਰਾਜ ਕੁਆਰ ਹੋਇ ਰਾਜਸੀ ਆਸਾ ਬੰਧੀ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ ।
 ੩ ਧ੍ਰੁ ਮਤਰੇਈ ਚੰਡਿਆ ਪੀਉ ਫੜਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਰਵਾਣਾ ।
 ੪ ਭੇਦੋ ਭਬੀਖਣੁ ਲੰਕ ਲੈ ਅੰਬਰੀਕੁ ਲੈ ਚਕ੍ਰ ਲੁਭਾਣਾ ।
 ੫ ਪੈਰ ਕੜਾਹੇ ਜਨਕ ਦਾ ਕਰਿ ਪਾਖੰਡ ਧਰਮ ਧਿੰਡਾਣਾ ।
 ੬ ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਿਗੁਚਣਾ ਦਰਗਹ ਪਾਏ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ ।
 ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ॥੧੪॥

[ਰਾਜ ਕੁਆਰ=ਰਾਜ ਪੁੱਤ੍ਰ । ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਖੇਲ । ਚੰਡਿਆ=ਦੁਖਾਇਆ ।
 [ਰਵਾਣਾ=ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ । ਲੁਭਾਣਾ=ਲੋਭ ਪਿਆ । ਧਿੰਡਾਣਾ=ਧੱਕੇ ਦਾ]
 [ਧਰਮ, ਘੋਰ ਧਰਮ । ਪਾਠਾਂਤ 'ਧਿੰਡਾਣਾ' ਬੀ ਹੈ । ਵਿਗੁਚਣਾ=ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ।]

੧ ਧ੍ਰੁਵ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਬਿਭੀਖਣ, ਅੰਬਰੀਕ, ਰਾਜਾ ਬਲਿ, ਜਨਕ, (ਕਥਾ ਵਿਚ) ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨(ਏਹ ਉਕਤ ਭਗਤ ਭੀ 'ਰਾਜ ਕੁਆਰ' ਕਹੀਏ) ਰਾਜਾ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਹੀ ਆਸਾ ਬੰਧੀ ਪਈ ਰਹੀ ਦਾ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਰਿਹਾ । ੩(ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਧ੍ਰੁ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦਾ (ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਪਿਛੇ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ) ਦੁਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ (ਹਿਰਨਕਸ਼ਪ ਨਾਮੇ) ਪਿਉ ਨੇ ਫੜਕੇ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਸੀ । ੪ ਬਿਭੀਖਣ ਨੇ (ਘਰ ਦਾ) ਭੇਦ ਪਾੜਕੇ ਲੰਕਾ ਲੀਤੀ, ਅੰਬਰੀਕ ਚੱਕ੍ਰ ਪੁਰ ਹੀ ਲੋਭ ਪਿਆ । ੫ ਜਨਕ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਤੱਤੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਉਸ ਨੇ ਭੀ) ਪਖੰਡ ਹੀ ਕਰਕੇ (ਧਰਮ ਧਿੰਡਾਣਾ=) ਘੋਰ ਧਰਮ ਕੀਤਾ, (ਭਾਵ ਆਸੁਰੀ ਧਰਮ ਕੀਤਾ) । ੬ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਇਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਨਿਮਾਣਾ ਹੀ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੭(ਏਹ) ਸੁਖ ਫਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ

ਨੇ ਪਾਯਾ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਖਤ ਪਰਵਾਣ ਰੋਈ ਹੈ (ਯਾ ਪਤ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰੇ ਨਿਕਲੇ ਹਨ)।
 ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇਵਤਾ, ਰਿਖੀ, ਭਪੀ, ਜਤੀ, ਹਠੀ, ਭਗਤਾਂ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੱਸਦੇ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਦ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਆਤਮ ਰਸ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਬਾਉ, ਖਿੱਚ ਭੈ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ। ਪੂਛ ਆਦਿਕ ਉਕਤ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸਕਾਮ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਡਰ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਭ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਪਖੰਡ ਨਾਲ ਜਪ ਭਪ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ 'ਰਾਜ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ'। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਬੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ। 'ਮੁਕਤਿ ਬਪੁਰੀ ਬੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ'।

੧੫. [ਨੀਚ ਕੁਲ ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤ]।

੧ਕਲਜੁਗ ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਤੋਇ ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਗਾ ਗਾਇ ਜਿਵਾਈ।
 ੨ਭਗਤੁ ਕਬੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਤੇ ਉਠਿ ਜਾਈ।
 ੩ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਉਧਾਰਿਆ ਸਧਨਾ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਕਸਾਈ।
 ੪ਜਨੁ ਰਵਿਦਾਸੁ ਚੁਮਾਰੁ ਹੋਇ ਚਹੁ ਵਰਨਾਂ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਵਡਿਆਈ।
 ੫ਬੇਣਿ ਹੋਆ ਅਧਿਆਤਮੀ ਸੈਣੁ ਨੀਚ ਕੁਲੁ ਅੰਦਰਿ ਨਾਈ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚਿ ਵਡੀ ਸਮਾਈ।
 ੭ਅਲਖ ਲਖਾਇ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ ॥੧੫॥

[ਦੇਹੁਗਾ=ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਮੰਦਰ।

ਬੰਦੀਖਾਨਾ=ਕੈਦਖਾਨਾ।]

[ਅਧਿਆਤਮੀ=ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤ।

ਸਮਾਈ=ਸਹਿਨ ਸ਼ੀਲਤਾ।]

੧ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਨਾਮਾ ਭਗਤ (ਫੀਂਬਾ) ਸੀ, (ਇਸ ਨੇ) ਠਾਕੁਰ ਦਵਾਰਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗਊ ਜਿਵਾ ਦਿੱਤੀ। ੨ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਕਬਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੈਦਖਾਨੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ੩ਧੰਨਾ ਜੱਟ ਉਧਰ ਗਿਆ, ਸਧਨਾ ਜੋ (ਜਾਤੋਂ 'ਅਜਾਤ=) ਨੀਚ ਕਸਾਈ ਸੀ (ਉਹ ਬੀ ਤਰ ਗਿਆ)। ੪ਰਵਿਦਾਸ ਚਮਿਆਰ ਭਗਤ ਦੀ ਬੀ ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਵਡੀ ਸ਼ੌਭਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ੫ਬੇਣੀ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤ, ਨੀਚ ਨਾਈ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸੈਣ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੬ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ (ਸਭ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਏ, (ਇਹ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਡੀ ('ਸਮਾਈ' ਕਹੀਏ) ਸਹਨ ਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ। ੭(ਅਲਖ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਆ ਗਈ ਹੈ, (ਫੇਰ ਬੀ ਆਪ) ਅਲਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ :-

'ਕਾਂਇ ਰੇ ਬਕਬਾਦੁ ਲਾਇਓ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਰਿ ਛੁਪਾਇਓ ॥'

ਭਾਵ-ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਨਿਰਿੱਛਤ, ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਤੇ ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਨਿਮੀ ਭੂਤ ਹੋਏ ਹੋਨ, ਈਸ਼ੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਏਹ ਲੋਕ ਉਪਰੋਕਤ ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

੧੬. [ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾਈ]।

੧ਸਤਿਜੁਗੁ ਉਤਮੁ ਆਖੀਐ ਇਕੁ ਫੇੜੈ ਸਭ ਦੇਸੁ ਦੁਹੇਲਾ।
 ੨ਤ੍ਰੇਤੈ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਐ ਦੁਆਪੁਰਿ ਵੰਸੁ ਵਿਪੁੰਸੁ ਕੁਵੇਲਾ।
 ੩ਕਲਿਜੁਗਿ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ਹੈ ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਇਕੇਲਾ।

੪ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ।
 ੫ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ।
 ੬ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਣਾ ਸਹਜ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ ॥੧੬॥

[ਫੇੜੈ=ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰੇ । ਦੁਹੇਲਾ=ਪੀੜਤ, ਦੁਖੀ । ਵਿਧੰਸੁ=ਨਾਸ ।]
 [ਲੁਣੈ=ਵੱਢੇ । ਗੁਰ ਚੇਲਾ=ਪੂਜਨੀਯ ਚੇਲਾ । ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਖੀ ।]

੧ਸਤਿਜੁਗ (ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਇਕ ਜਣਾ ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ (ਸਜਾ ਨਾਲ) ਪੀੜਤ (ਦੁਖੀ) ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨(ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ) ਨਗਰੀ ਪੀੜੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੁਲ ਦੇ ਨਾਸ ਦੀ (ਕੁਵੱਲੀ) ਖੋਟੀ ਵਿਪਦਾ ਪੈਂਦੀ ਸੀ । ੩ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜਿਹੜਾ ਬੀਜੇ ਉਹੋ ਇਕੱਲਾ ਵੱਢੇ, (ਭਾਵ-ਪਾਪ ਤੇ ਭਲੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗੇ, ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ 'ਸਤਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਆਪਰ ਭਣੀਐ ਕਲਿਜੁਗ ਉਤਮੋ ਜੁਗਾ ਮਾਹਿ ॥ ਅਹਿਕਰੁ ਕਰੇ ਸੁ ਅਹਿਕਰੁ ਪਾਏ ਕੋਇ ਨ ਪਕੜੀਐ ਕਿਸੈ ਥਾਇ' ॥) ੪ਸਤਿਗੁਰੂ 'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ' ਰੂਪ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਜੋ ਸੁਰਤਿ (ਜੋੜਦਾ) ਹੈ ਉਹ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਪੂਜਨੀਯ ਚੇਲਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੈ) । ੫ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦਿੜੁ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ੬ਮਿਠਾ ਬੋਲਦਾ, ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਹੋਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੱਥੋਂ ਦੇਕੇ ਸਹਜੇ ਹੀ (ਸੁਹੇਲਾ ਕਹੀਏ) ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ 'ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਟਹਿਲ ਭਾਉਣੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ' । ੭ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ('ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ' ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜਪਦੇ ਜਾਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ।' ਅਥਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੇਹੁ ਕਹੀਏ ਪ੍ਰੇਮ ਸਦਾ ਹੀ ਨਵੀਨ ਹੈ, ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਅਜਿਹੇ ਉੱਤਮ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਸੁਭ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਓਹ ਲੋਕ ਭਰੇ ਸਰੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਕੇ ਅੱਤ ਪਸਚਾਤਾਪ ਹੀ ਕਰਨਗੇ । ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਜੀ ! ਸਾਡਾ ਫਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਵੇਹਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਨੇਹੁ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ' ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । 'ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ ਆਧੀ ਹੁੰ ਤੇ ਆਧ ॥ ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ' ॥

੧੭. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ] ।

੧ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਇਆ ।

੨ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗਰੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।

੩ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜਹਬਾ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤਿ ਆਇਆ ।

੪ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸ ਜਗਿ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਕਰਾਇਆ ।

੫ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਨਿਵਾਇਕੈ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਅਸਾਧੁ ਮਿਟਾਇਆ ।

੬ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ ।

੨ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ* ॥੧੭॥

[ਨਿਰੰਕਾਰ=ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ । ਅਗੋਚਰ=ਜੋ ਇੰਦ੍ਰਿਯ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨ ਹੋਵੇ । ਅਸਾਧ=ਜੋ]
[ਸਾਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ । ਗਾਡੀ ਰਾਹ=ਸ਼ਾਹ ਰਾਹ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਾਹ । ਥਾਟ=ਬਣਾਉ ।]

੧ਵੇਦਾਂ ਅਰ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਜੋ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਮੰਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ (ਜਾਂ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ) ੨(ਨਿਰੰਕਾਰ) ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ('ਆਕਾਰ' ਪੰਜ-ਭੋਤਕ) ਦੇਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੋਤਿਯਮ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ (ਓਸ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੩(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਣ (ਅਰ ਮੁਹੰਮਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ) ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਆ ਪਏ । ੪ਪਾਰਸ(ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪਰਸ ਕੇ (ਆਪਣਾ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ) ਅਪਰਸ (=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੋ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਧਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ) । ੫(ਆਪਣੇ) ਚਰਨੀ ਲਾ ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਸਾਧ ਰੋਗ (ਕੁਸ਼ਟ) ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ । ੬('ਰਜਾਈ'=) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ('ਗਾਡੀ ਰਾਹ' ਖੁਲ੍ਹਾ ਜਾਂ) ਪੱਧਰਾ ਰਾਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਚਲਾਇਆ (ਯਥਾ-'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ') । ੨ਪੂਰੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟ (=ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਚੇ ਮਾਰਗ ਦਾ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਂਗੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ ।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣਨ] ।

੧ਜੰਮਣ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗੁ ਵਿਚਿ ਆਏ ।

੨ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਏ ।

੩ਮਾਨ ਸਰੋਵਰਿ ਪਰਮਹੰਸ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਏ ।

੪ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਚੰਦਨ ਮਹਿਕਾਏ ।

੫ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਬੋਹਥੈ ਹੋਇ ਪਰਵਾਰ ਸੁ ਪਾਰ ਲੰਘਾਏ ।

੬ਲਹਰਿ ਤਰੰਗੁ ਨ ਵਿਆਪਈ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਏ ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ॥੧੮॥

[ਭਾਉ ਭਗਤਿ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ । ਬੋਹਥੈ=ਜਹਾਜ਼ ।]

੧ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਓਹ) ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਆਏ । ੨ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ (ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸਚਖੰਡ (ਧਰਤਿ ਪੁਰ ਹੀ) ਵਸਾ ਦਿਤੇ ।

*ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਰਾਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਨੂਪ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ, ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ ਆਦਿ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ।

†ਪਉੜੀ ੧੭ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਣ ਦਾ ਅਰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਇਸ ੧੮ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਪਰ ਧੁਨੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲ ਹੈ ।

੩(ੳਹ) ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਰੂਪੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ) ਪਰਮ ਹੰਸ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਰਤ ਦੀ (ਲਿਵ) ਤਾਰ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੪ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਦੇ ਸਮਾਨ) ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਫਲ ਭਾਵੇਂ ਸਫਲ ਹੋਵੇ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ੫(ੳਹ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰੂਪ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ (ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਥੋਂ ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੬ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਤਰੰਗ (ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਜਿਲਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ, ੳਹ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹੇ। (ਯਥਾ—“ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸੁ ਸੋਗੁ॥” ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਵਿਪਦਾ ਵਿਖੇ ਮਲੀਨ ਤੇ ਸੰਪਦਾ ਵਿਖੇ ਟਹਿਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਇਕ-ਰਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। ੭(ਇਸੇ ਕਾਰਨ) ਗੁਰਮੁਖ ‘ਸੁਖ ਫਲ’ ਰੂਪ ਸਹਜ ਪਦਵੀਂ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ। (ਭਾਵ—ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਓੜਕ ਦੀ ਦੇਹ ਜਾਣਕੇ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਗੁਜਲ ੨੨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। -

‘ਈਂ ਉਮਰੇ ਗਿਰਾਂ ਮਾਯਹ ਗਨੀਮਤ ਸਮੁਰ ਆਖਰ।

ਮਾ ਸੁਬਹ ਨ ਦੀਦੇਮ ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ ਦਾਰਦ’।

ਅਰਥ—ਇਸ ਉਮਰ ਦੇ ਭਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਓੜਕ ਦੀ ਲੁੱਟ ਸਮਝ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਹ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਰਾਤ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ? ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—‘ਦਿਨ ਤੇ ਸਰਪਰ ਪਉਸੀ ਰਾਤਿ ॥ ਰੈਣਿ ਗਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਪਰਭਾਤਿ’ ॥

੧੯. [ਅਜਰ ਜਰਣਾ] ।

- ੧ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਧੰਨ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
- ੨ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨ ਧੰਨੁ ਹੈ ਧੰਨ ਦਿਸਟਿ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਧਰਾਇਆ।
- ੩ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਧੰਨੁ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸੁਣਾਇਆ।
- ੪ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਮਸਤਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ।
- ੫ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਹੈ ਧੰਨੁ ਰਿਦਾ ਗੁਰਮੰਤੁ ਵਸਾਇਆ।
- ੬ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਚਰਣਾਮਤੋ ਧੰਨੁ ਮੁਹਤੁ ਜਿਤੁ ਅਪਿਓ ਪੀਆਇਆ।
- ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ* ॥੧੯॥

[ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। ਮੁਹਤ=ਅੱਧੀ ਘੜੀ। ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]
 [ਅਜਰ=ਜੋ ਜਰਿਆ ਨਾ ਜਾਏ।]

੧ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹਨ, (ੳਹ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬੀ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ (ਮੱਕਾ ਟੇਕਣਾ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ। ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਧੰਨ ਹੈ, (ਅਰ ਓਹ ‘ਦਿਸਟਿ’ ਅਰਥਾਤ) ਨੇਤਰ ਧੰਨ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਬੀ (ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹੀਏ) ਅਤਿ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਉਹ ਗਿਆਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ

*ਇਹ ਪਉੜੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਕਰੀਏ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਅਜਬ ਸੁਕਰ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲ ਧੰਨ ਹਨ, ਧੰਨ ਓਹ ਮੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ੨ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਓਹ ਰਿਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਵਸਦਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਓਹ ('ਮੁਹਤ') ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਹੈ (ਵੇਲਾ) ਜਦੋਂ ਓਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ। ੪(ਧੰਨ ਓਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੁਖ ਫਲ' (ਆਤਮ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੋ) ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਰ ਲੀਤੀ ਹੈ।

੨੦. [ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਹਿਮਾ] ।

੧ਸੁਖ* ਸਾਗਰੁ ਹੈ ਸਾਧਸੰਗੁ ਸੋਭਾ ਲਹਿਰੰ ਤਰੰਗ ਅਤੋਲੇ ।
 ੨ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਅਮੋਲੇ ।
 ੩ਰਾਗ ਰਤਨ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਗਮ ਅਲੋਲੇ ।
 ੪ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਸਭ ਗੋਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ ।
 ੫ਲਖ ਲਖ ਚੰਦਿ ਚਰਾਗਚੀ ਲਖ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਚਰਿ ਝੋਲੇ ।
 ੬ਕਾਮਧੇਨੁ ਲਖ ਪਾਰਜਾਤ ਜੰਗਲ ਅੰਦਰਿ ਚਰਨਿ ਅਡੋਲੇ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਬੋਲ ਅਬੋਲੇ† ॥੨੦॥੧੨॥

[ਅਤੋਲੇ=ਅਣਗਿਣਤ । ਅਵੇਸੁ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਅਲੋਲੇ=ਅਚੰਚਲ ।]
 [ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ=ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ । ਚਰਾਗਚੀ=ਮਸ਼ਾਲਚੀ ।]
 [ਝੋਲੇ=ਨਿਰਣਯ । ਅਡੋਲੇ=ਸਥਿਰ । ਬੋਲ ਅਬੋਲੇ=ਅਕੱਥਨੀਯ ।]

੧ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ (ਉਥੇ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਰੂਪੀ) ਲਹਿਰਾ (ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੂਪ) ਤਰੰਗ ਅਣਗਿਣਤ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ੨(ਫੇਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ (ਰੂਪ) ਅਮੋਲਕ ਮਾਣਕ, ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਭਾਵ-ਮਨਨ, ਵੈਰਾਗ, ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਸਭ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ) । ੩ਰਾਗ ਰਤਨ ਉੱਤਮ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਖੇ ਲਿਵ (ਲਾਉਣਹਾਰੇ) ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਰ) ਅਡੋਲ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਚੰਚਲ ਹੋ ਸਬਦ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਕੱਢਣਹਾਰੇ ਮਰਜੀਵੜੇ ਹਨ) । ੪ਰਿਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ, ਅਤੇ ਨੀਨਿਧਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ,) ਤਾਂ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਰਿਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਅਤੇ ਉਕਤ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੋਇਲ ਦੇ ਗੋਲੇ ਭਾਵ 'ਚੰਦ ਰੋਜ਼ੀ' ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਬੰਧਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਥਵਾ ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ ਕਹੀਏ ਗੋਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਗੋਲੇ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਗੁੱਜਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, [ਗੋਇਲ ਦੇ ਅਰਥ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼]) । ੫ਲਖ ਲਖ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਸ਼ਾਲਚੀ ਹਨ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਝੋਲਕੇ। ਬੂਰ ਹਟਾ ਕੇ ਭਾਵ ਨਿਰਣਯ ਭਰ ਕੇ) ਨਾਮਾੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜਗ੍ਯਾਸੂ ਸਨ) । ੬ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨੁ ਗਊਆਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਜਾਤ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਹਨ । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਕਾਮਧੇਨੁ ਤੇ ਪਾਰਜਾਤ ਵਰਗੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਹਨ । ਹੈਨ ਸਹੀ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੜੇ ਹਨ । ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ

*ਪਾ:-ਸੁਖ ਫਲੁ । †ਇਹ ਪੌੜੀ ਬੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਰਜੇ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਦੇ ਬਲ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਬੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਜਨ ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਥਨ ਲੱਗੀਏ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

---o---

ਵਾਰ ੧੩.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ] ।

੧ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਗਾਖੜੀ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਪੀਰਾ ਪੀਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਗੁਰ ਗੁਰਾ ਵਖਾਣੈ ।
 ੩ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ ਕਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੪ਸੋ ਗੁਰੁ ਸੋਈ ਸਿਖੁ ਹੈ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੈ ।
 ੫ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਬਦਿ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੬ਮਿਹਰ ਮੁਹਬਤਿ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸੁ ਭਾਣੈ ॥੧॥

[ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ=ਪੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ । ਗਾਖੜੀ=ਅੱਖੀ ।]

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ । ਮਿਹਰ=ਕ੍ਰਿਪਾ । ਮੁਹਬਤਿ=ਪ੍ਰੀਤਿ ।]

੧ਪੀਰ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ ਅੱਖੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੨(ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ) ਪੀਰਾਂ ਦਾ (ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਪੀਰ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਗੁਰੁ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ੩ਗੁਰੁ (ਨਾਨਕ) ਨੇ ਹੀ (ਅੰਗਦ) ਚੇਲਾ ਹੋਕੇ ਚੇਲਿਓਂ (ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ) ਗੁਰੁ ਬਨਣ ਦਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ । ੪ਉਹੋ ਗੁਰੁ ਉਹੋ ਸਿਖ ਹੈ, ਜੋਤ ਵਿਚ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਕ ਆਸ਼ਯ ਹੈ) । ੫ਇਕ ਗੁਰੁ (ਨਾਨਕ ਤੇ) ਇਕ ਸਿਖ (ਅੰਗਦ) ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰੁ ਦੇ ਸਬਦ (ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਹੋ ਕੇ) ਮੰਨ ਲੀਤਾ । ੬ਮਿਹਰ (ਗੁਰੁ ਨੇ) ਮੁਹੱਬਤ (ਚੇਲੇ ਨੇ ਕਰਕੇ) ਮੇਲ ਕੀਤਾ, ਭਉ (ਅਤੇ) ਭਾਉ ਦੁਹਾਂ (ਨੇ 'ਸੁ ਭਾਣੇ') ਕੀਤਾ । (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਭਾਉ ਸਿੱਖ ਨੇ ਧਾਰਿਆ ਤੇ ਮਿਹਰ ਤੇ ਭਾਉ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੀਤਾ) ।

ਭਾਵ-ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਦਾ ਹੀ ਕਥਨ ਹੈ । ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

੨. [ਪੀਰ ਥੋਂ ਪੀਰ ਹੋਣਾ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੈ ਪੀਰ ਪੀਰਹੁ ਕੋਈ ।
 ੨ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸੋਈ ।
 ੩ਦਰਸਨਿ ਦਿਸਟਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਹੋਈ ।
 ੪ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਲੋਈ ।
 ੫ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ ।
 ੬ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪਿ ਹੈ ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਪਰੋਈ । ॥੨॥

[ਦਿਸਟਿ=ਨੇਤ੍ਰੁ । ਵਿਲੋਈ=ਰਿੜਕਨਾ, ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ । ਪਰੋਈ=ਮਿਲਣਾ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਥੋਂ (ਅਲੋਕ) ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਪੀਰਾ ਥੋਂ ਪੀਰ ਕੋਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨(ਚੇਲਾ ਸੋਈ=) ਚੇਲਾ ਓਹੋ ਹੈ ਜੋ ਸੁਰਤ ਸਬਦ (ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਤੇ) ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰ (ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ) ('ਸਬਦ' ਗੁਰੂ 'ਸੁਰਤ' ਚੇਲਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਓਹ ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ)। ੩(ਪੁਨਾ :-) ਦਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪ਸਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ) ਰਿੜਕੇ (ਉਹ ਕੇਹੜਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਹੈ?) ੫ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਸਬਦ' ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, (ਇਸਨੂੰ) ਜਪ ਕਰਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੇ। ੬ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦੇਵੇ, (ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਇਹ ਸੁਧ) ਆਪਣਾ, ਆਪ ਹੈ, (ਤਦ) ਗੁਣੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲ (ਈਸ਼੍ਵਰੀ) ਗੁਣਾਂ (ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ :- ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ੧੯ :-

“ਬਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦ ਰੂਏ ਯਾਰ ਆਮਦ।”

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਮੁਖ ਹੀ ਡਿੱਠਾ।

ਤਥਾ ਗਜ਼ਲ ੨੨- ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਬਿੰਗਰੰਦ ਜਮਾਲੇ ਤੋ ਬਿੰਗਰੰਦ।

ਅਰਥ-ਸੰਤ ਜਿਥੇ ਬੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

‘ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ।’

ਅਰਥ-ਜੋ ਹਰਨ ਮੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਹਰੀ ਥੋਂ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ।

੩. ਸੰਜੋਗੀ ਆਦਿ ਵਰਣਨ।

੧ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਸ਼ਟਿ ਸੰਜੋਗ: ਹੈ ਭੈ ਭਾਇ ਸੰਜੋਗੀ।

੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਬੈਰਾਗ ਹੈ ਸੁਖ ਸਹਜ ਅਰੋਗੀ।

੩ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਨ ਭਰਮ ਹੈ ਜੋਗੀਸਰ ਜੋਗੀ।

੪ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਭੋਗੀ।

੫ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣੁ ਮਿਲੈ ਪੀ ਅਖਿਓ ਅਸੋਗੀ।

[ਸੰਜੋਗੀ=ਮੇਲੀ। ਅਰੋਗੀ=ਰੋਕ ਰਹਿਤ। ਜੋਗੀ=ਜੁੜਿਆ।]

[ਭੋਗੀ=ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ। ਅਸੋਗੀ=ਸੋਗ ਰਹਿਤ।]

੧ਜਿਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ 'ਸੰਜੋਗ' (ਮੇਲ) ਹੈ (ਉਹ) ਭੈ ਅਤੇ ਭਾਇ ਦਾ ਮੇਲੀ ਹੈ, (ਭੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਹੈ)। ੨ਜਿਸ ਦਾ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਹੈ ਅਤੇ 'ਬੈਰਾਗ' (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਉਹ ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਹੈ (ਅਰ ਸਦਾ) ਅਰੋਗੀ ਹੈ। ੩ਉਸਦੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਭਰਮ ਨਹੀਂ, (ਓਹੋ) ਜੋਗੀਸਰਾਂ (ਵਿਚੋਂ) ਜੋਗੀ (ਅਰਥਾਤ ਭਗਵੰਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੪ਉਸਨੇ (ਕੇਵਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੀਣਾ ਹੈ, (ਤਾਤੇ ਸਦਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਹੀ ਭੋਗੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ ਆਲੰਬਨ ਕਰਨੇਹਾਰਾ ਹੈ)। ੫(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਵਿਖੇ (ਉਸ ਸਿਖ) ਦਾ ਮਨ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ 'ਅਖਿਓ' (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਿਆਲੇ) ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ (ਅਸੋਗੀ=) ਸੰਸਾਰਕ ਸੋਗਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਤਿੱਤੁਰ ਸਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਫਿਕਰ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਦੁਖ ਦੇ ਸੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਗਜ਼ਲ ੫੬ ਸ਼ਿਅਰ ੪ :-

“ਮਾ ਬਪਾਏ ਸਾਹਿ ਸਰ ਅਫਗੰਦਹ ਏਮ।

ਅਜ ਦੁ-ਆਲਮ ਦਸਤ ਰਾ ਅਫਸਾਦਹ ਏਮ।”

ਅਰਥ—ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪੁਰ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਥੋਂ ਅਸਾਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿਤੇ ਹਨ ਭਾਵ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨ ਥੋਂ ਜੋ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਿਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਗਲੀ ਸਾਰੀ ਚਉਥੀ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

੪. [ਪਿਰਮ ਰਸ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਕਿਉ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।

੨ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਓਹੁ ਸਾਉ ਨ ਜਾਣੈ।

੩ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸੁ ਮਿਲਿ ਕਥਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੈ।

੪ਚਾਰਿ ਕਤੇਬਾ ਆਖੀਅਨਿ ਦੀਨ ਮੁਸਲਮਾਣੈ।

੫ਸੇਖਨਾਗੁ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰੈ ਸਾਗੀਤ ਸੁਹਾਣੈ।

੬ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਅਸੰਖ ਸੁਣਿ ਹੋਏ ਹੈਰਾਣੈ।

੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਰਿ ਨੇਤ ਨੇਤ ਪੀਲਾਏ ਭਾਣੈ ॥੪॥

[ਪਿਰਮ ਰਸੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮਦ। ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ=ਵਯਾਖਯਾ। ਸਾਉ=ਸੁਆਦ।]

[ਸਾਗੀਤ ਸੁਹਾਣੈ=ਸੁਹਣੇ ਛੰਦ ਬੰਦ। (ਸੁਹਾਣੈ=ਸੁਭਾਯਮਾਨ)।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ (ਪੀ ਕੇ ਜੋ 'ਸੁਖ ਫਲ') ਆਨੰਦ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿੱਕਰ ਆਖ ਕੇ ਵਯਾਖਯਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ੨ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਵਯਾਖਯਾਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਭਾ ਵਿਚ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਭਾਵ ਸੁੱਖੇ ਦੀਆਂ ਚੁੱਲੀਆਂ ਵੀਟੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਕ ਬੀ ਚੁੱਲੀ ਅੰਦਰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਦ ਮਸਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਆਵੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। ੩ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਮਿਲ ਕੇ (ਚਾਰ) ਵੇਦਾਂ ਤੇ (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ (ਪਏ) ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਓਹ ਬੀ ਉਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਭਲਾ, ਮੁਹੰਮਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਹੋਊ? ਉੱਤਰ:)। ੪ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੀਨ ਨੂੰ ਹੀ ਚਾਰ ਕਤੇਬਾਂ (ਸ਼ਰੀਅਤ, ਤਰੀਕਤ, ਹਕੀਕਤ ਅਤੇ ਮਾਅਰਫਤ) ਆਖੀਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਣਹਾਰੇ ਬੀ ਆਪਣੇ ਦੀਨ ਵਧਾਉਣ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਰਹੇ)। ੫ਸੇਖ ਨਾਗ ਬੀ ਸੁਹਣੇ ਸੰਗੀਤਾਂ (ਛੰਦਾਂ) ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, (ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਜਾਤੀ)। ੬('ਅਸੰਖ'=) ਅਨਗਿਣਤ (ਯੋਗੀ ਲੋਗ) ਅਨਹਦ (ਵਾਜਿਆਂ) (ਦੇ) ਨਾਦ (ਨੂੰ) ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ (=ਅਸਚਰਜ) ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੭ਅਕਥ (ਕਥਾ ਨੂੰ) ਕਥਕੇ (ਪਿਛੋਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਓਹ ਰਸ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ—'ਅਲਉਤੀ ਕਾ ਜੈਸੇ ਭਇਆ ਬਰੇਡਾ ਜਿਨ ਪੀਆ ਤਿਨ ਜਾਨਿਆ'। ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਤਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਿਰਮ ਰਸ ਡਿੱਠਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਕਹਿਣ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੫. [ਤਥਾ ਪਿਰਮ ਰਸ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਛਿਅ ਰਸ ਹੈਰਾਣਾ।

੨ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਰਸਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਡਾਣਾ।

੩ ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਹਜਾਰ ਹੋਇ ਭੈ ਚਕਿਤ ਭੁਲਾਣਾ ।
 ੪ ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਸੋਹਿ ਨ ਸਮਾਣਾ ,
 ੫ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜਿ ਪਰਚਾ ਪਰਵਾਣਾ ।
 ੬ ਪੀਤੈ ਬੋਲਿ ਨ ਹੰਘਈ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣਾ ॥੫॥

[ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ । ਚਕਿਤ=ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ, ਡੋਰ ਡੋਰ ।]
 [ਸਮਾਣਾ=ਬਰਾਬਰ । ਪਰਚਾ=ਸਮਾਧੀ ਹੰਘਈ=ਸੱਕਨਾ । ਆਖਾਣ=ਕਹਾਵਤ ।]

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਛੀ ਰਸ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ) । ੨ ਛੱਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ) ਤਰਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਈ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਸਕੂ ਬੀ ਨਹੀਂ) । ੩ ਇਕ ਰਸ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ) ਧਾਰਾ (ਜੋ ਦਸਮਦੁਆਰ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਯੋਗੀ ਲੋਕ ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਲੋਭ ਰਹੀ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਭੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵਾਂ) । ੪ ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਤੇ ਸੁਖਮਨਾ ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿਖੇ ਜੋ 'ਸੋਹਿ' ਮੰਤਰ, ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੀ ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ-ਇੜਾ ਨਾਸਕਾ ਦੀ ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਅਰਥਾਤ ਨਾੜੀ ਅਰ ਪਿੰਗੁਲਾ ਸੱਜੀ ਨਾੜੀ ਹੈ, ਪਹਿਲੀ ਚੰਦਰ ਨਾੜੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੂਰਜ ਨਾੜੀ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੁਖਮਨਾ ਨਾੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਭੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਠ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਚੰਦਰ ਨਾੜੀ 'ਇੜਾ' ਕਰਕੇ ਸੋਹਿ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਸੁਖਮਨਾ ਵਿਖੇ ਸੋਹਿ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਕੁੰਭਕ ਅਰਥਾਤ ਸਥਿਤ ਕਰਕੇ ਸੂਰਜ ਨਾੜੀ 'ਪਿੰਗੁਲਾ' ਦਵਾਰੇ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੇਚਕ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਿੰਗੁਲਾ ਦਵਾਰੇ ਪੌਣ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚਕੇ ਕੁੰਭਕ ਕਰ ਇੜਾ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹੇਠਦੀ ਵੱਲ ਛੁੱਡਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੰਵਾਰ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਉਤੇ ਸਰੀਰਕ ੭੨੦੦੦ ਨਾੜੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਥੋਂ ਆਪ 'ਸੁਖਮਨਾ' ਨਾੜੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ 'ਸੋਹਿ' ਮੰਤਰ ਦੇ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੇ ਦਵਾਰਾ ਤਿਕੁਟੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਯੋਤਿ ਸਰੂਪ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਝਲਕਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਹਠ ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਕਤ ਪੰਕਤੀ ਵਿਖੇ ਇਸ ਹਠ ਯੋਗ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਵਾਰ ੬, ਪੌੜੀ ੧੧ ਵਿਚ ਸੋਹਿ ਨੂੰ ਵਿਧਿ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਇਥੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਬੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਹੋਣਾ ਹੈ) । ੫ 'ਵੀਹ' (ਅਠਥਾਤ ੫ ਕਰਮ ਤੇ ੫ ਗਜਾਨੋਂਦ੍ਰਯ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣ, ਮਨ, ਬੁੱਧਿ, ੩ ਅਵਸਥਾ, ਜਾਗ੍ਰੂਤ, ਸੂਪਨ, ਸੁਖੋਪਤੀ ਰੂਪੀ ਡੰਡੇ, ਅਤੇ) ਇਕੀਹਵੇਂ (ਤੁਰੀਆ ਰੂਪ ਡੰਡੇ ਦਾ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਕੇ (ਯਥਾਰਥ ਦੇ) ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਪਰਚੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਭ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘਕੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਏ ਹਨ) । ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਪਦ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਮਾਏ ਹਨ ਉਥੇ ਇੜਾ ਆਦਿਕ ਤ੍ਰੈ ਨਾੜੀਆਂ ਤੇ ਸੋਹਿ ਦਾ ਜਾਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ । ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰੰਗਣ ਥੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ, ਤਿਹੋ ਪਰਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਵਾਨ ਹੋਯਾ ਹੈ) । ੬ ਇਹ (ਅਖਾਣ) ਕਹਾਵਤ ਹੈ (ਕਿ ਪਾਣੀ) ਪੀਂਦਿਆਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ (ਇਹ ਅਖਾਣ ਸਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਭਲਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਮਦ ਨੂੰ ਪੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ? ਪਾ: 'ਪ੍ਰੀਤੈ' ਬੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ।

੬. [ਅਲਮਸਤ ਵਰਣਨ] ।

੧ਗਲੀ ਸਾਦੁ ਨ ਆਵਈ ਜਿਚਰੁ ਮੁਹੁ ਖਾਲੀ ।
 ੨ਮੁਹੁ ਭਰਿਐ ਕਿਉਂ ਬੋਲੀਐ ਰਸ ਜੀਵ ਰਸਾਲੀ ।
 ੩ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਸਿਮਰਣ ਉਲੰਘਿ ਨਹਿਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀ ।
 ੪ਪੰਥੁ ਕੁਪੰਥੁ ਨ ਸੁਝਈ ਅਲਮਸਤ ਖਿਆਲੀ ।
 ੫ਡਗਮਗ ਚਾਲ ਸੁਢਾਲ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਾਲੀ ।
 ੬ਚੜਿਆ ਚੰਦੁ ਨ ਲੁਕਈ ਢਕਿ ਜੋਤਿ ਕੁਨਾਲੀ ॥੬॥

[ਰਸਾਲੀ=ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ । ਉਲੰਘਿ=ਲੰਘਕੇ । ਅਲਮਸਤ=ਪੂਰਨ ਮਸਤ ।]

[ਸੁਢਾਲ=ਸੁਹਣੀ । ਕੁਨਾਲੀ=ਸਹਣਕ ।]

੧ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ (ਆਪਣਾ ਮੁਖ) ਖਾਲੀ ਹੈ, (ਤਾਤ-ਪਰਜ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈ, ਬਕਵਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ “ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ” ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) । ੨ਜੇ ਮੂੰਹ (ਮਿਸਟਾਨ ਆਦਿ ਰਸਾਂ ਨਾਲ) ਭਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਬੋਲਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜੀਭ ਰਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਯਾ ਮਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੩ਸਬਦ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਹੋਰ (ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ) ਨਜ਼ਰ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ । ੪ਰਾਹ ਕੁਰਾਹ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ, ਪੂਰਣ ਮਸਤੀ ਦੇ ਖਿਆਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਅਖੰਡ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਕੁਪੰਥ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਪੰਥ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸਾਈਂ ਬਿਨ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦੀ, ਉਂਵ ਸੁਤੇ ਹੀ ਸੁਪੰਥ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੫(ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ) ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਚਾਲ ਚਲਦੇ ਹਨ (ਤਦੇ ਹੀ) ਸੁਹਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ) । ੬ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਚੰਦੁਮਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦਾ, (ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ (ਕੁਨਾਲੀ=) ਸਹਣਕ (ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ) ਕੱਜ ਦੇਵੇ ।

ਭਾਵ—“ਬਾਣੀ ਰੋਕਿਆ ਰਹੇ ਦੁਆਰ ॥ ਤਉ ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ ਪੀਵਨਹਾਰ ॥”

ਇਸ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੱਖਣੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੁਛ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਜੋ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਦੁੰਦਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ।

੭. [ਪਿਰਮ ਰਸ] ।

੧ਲਖ ਲਖ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਾ ਲਖ ਅਗਰ ਮਿਲੰਦੇ ।
 ੨ਲਖ ਕਪੂਰ ਕਥੂਰੀਆ ਅੰਬਰ ਮਹਿਕੰਦੇ ।
 ੩ਲਖ ਲਖ ਗਉੜੇ ਮੇਦ ਮਿਲਿ ਕੇਸਰ ਚਮਕੰਦੇ ।
 ੪ਸਭ ਸੁਗੰਧ ਰਲਾਇਕੈ ਅਰਗਜਾ ਕਰੰਦੇ ।
 ੫ਲਖ ਅਰਗਜੇ ਫੁਲੇਲ ਫੁਲ ਫੁਲਵਾੜੀ ਸੰਦੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮਰਸੁ ਵਾਸੁ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੭॥

[ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ । ਅੰਬਰ=ਮੁਸਕੰਬਰ । ਮਹਿਕੰਦੇ=ਮਹਿਕਦੇ ਹਨ । ਗਉੜੇ=ਗੋਰੋਚਨ ।]

[ਮੇਦ=ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ । ਅਰਗਜਾ=ਬਾਈ ਸੁਗੰਧਾਂ ਦਾ ਮੇਲ । ਵਾਸੂ=ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਸਨਾ ।]

੧ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ, ਲੱਖਾਂ ਅਗਰ (ਨਾਲ) ਮੇਲ ਦੇਈਏ । ੨ਲੱਖਾਂ ਕਪੂਰ, ਲੱਖਾਂ ਕਸਤੂਰੀਆਂ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਮੁਸ਼ਕਬਰ ਮਹਿਕ ਰਹੇ ਹੋਣ । ੩ਲੱਖਾਂ ਗੋਰੋਚਨ (ਜੋ ਗਊ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ) ਲੱਖਾਂ ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਹੋਣ, ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਚਮਕੀਲੇ ਕੇਸਰ ਹੋਣ । ੪ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਅਰਗਜਾ ਜੋ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੫ਸਾਰੇ ਅਰਗਜੇ, ਲੱਖਾਂ ਫੁਲੇਲ (ਅਰ) ਲੱਖਾਂ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ (ਬੀ ਨਾਲ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ) । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ, (ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਭਾਵ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ) ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੂਰਬੋਕਤ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਕਾਮ ਦਾ ਓਦੀਪਨ ਕਰਕੇ ਬੁਰੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਉਤਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੰਸਾਰੀ ਆਵਾਗਵਣ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਵਾਸਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਰੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਤਿ ਸੁਸ਼ਟ ਹੈ । ਇਹ ਵਾਸਨਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੮. [ਪਿਰਮ ਰਸ] ।

੧ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਲਖ ਇਦ੍ ਪੁਰੀ ਵਸੰਦੇ ।
 ੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਲਖ ਬੈਕੰਠ ਰਹੰਦੇ ।
 ੩ਲਖ ਜੋਬਨ ਸੀਗਾਰ ਲਖ ਲਖ ਵੇਸ ਕਰੰਦੇ ।
 ੪ਲਖ ਦੀਵੇ ਲਖ ਤਾਰਿਆਂ ਜੋਤਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦੇ ।
 ੫ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਖਮਣੀ ਜਗ ਮਗ ਟਹਕੰਦੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸ ਜੋਤੀ ਨ ਪੁਜੰਦੇ ॥੮॥

[ਇੰਦ੍ ਪੁਰੀ=ਇੰਦ੍ ਦੀ ਪੁਰੀ, ਸੂਰਗ । ਬਿਰੰਗ=ਜਿਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ।]
 [ਟਹਿਕੰਦੇ=ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਣੇ ਰੂਪ (ਅਨੂਪ=) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਮਾਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੂਰਗ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ ਰੰਗ ('ਸੁਰੰਗ' ਕਹੀਏ) ਚੰਗੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ('ਬਿਰੰਗ') ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਾ ਪੁਜੇ (ਪਾਰਖਦਾਇਕ) ਜੋ ਬੈਕੰਠ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੩ਜੁਬਾ ਅਵਸਥਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਿੰਗਾਰ ਰਸ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵੇਸ ਕਰਣਹਾਰੇ । ੪ਲੱਖਾਂ ਦੀਵੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦੀ (ਜੋਤੀ ਕਹੀਏ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ੫ਲੱਖਾਂ ਮਣੀਆਂ, ਰਤਨ, ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ 'ਜਗਮਗ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹਨ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਜੋ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਕਰਕੇ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ (ਉਸਦੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ (ਪੂਰਬੋਕਤ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ) ।

ਭਾਵ-ਸੂਰਗ, ਬੈਕੰਠ ਅਰ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਲਖਾਂ ਜੋਬਨ ਦੇ ਸਿੰਗਾਰ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਕੈਦ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਦਾਤੇ ਹਨ । ਯਥਾ :-

“ਧਰਤਿ ਆਕਾਸੁ ਪਾਤਾਲੁ ਹੈ ਚੰਦ ਸੂਰ ਬਿਨਾਸੀ ॥ ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਵ ਖਾਨ ਢਹਿ ਡੇਰੇ ਜਾਸੀ ॥ ਰੰਗ ਤੁਰੰਗ ਗਰੀਬ ਮਸਤ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਿਧਾਸੀ ॥ ਕਾਜੀ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕਾ ਸਭੇ ਉਠਿ ਜਾਸੀ ॥ ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਕੋ ਬਿਰੁ ਨ ਰਹਾਸੀ ॥ ਰੋਜਾ ਬਾਗ ਨਿਵਾਜ ਕਤੇਬ ਵਿਣੁ ਬੁਝੇ ਸਭ ਜਾਸੀ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਆਵੈ ਜਾਸੀ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ

ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ ਖੁਦਾਇ ਬੰਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥”

[ਮਾਰੂ ਵਾ: ਡ: ਮ: ੫

ਗਲ ਕੀ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਰ ਦੂਸਰੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਥਿਰ ਹਨ, ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਹੈ ਸੋ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਭ ਨਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਵਿਨਾਸੀ ਹੈ।

੯. [ਪਿਰਮ ਰਸ] ।

੧ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲਖ ਕਰੋੜੀ ।
 ੨ਲਖ ਪਾਰਸ ਲਖ ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਲਖਮੀ ਜੋੜੀ ।
 ੩ਲਖ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਚਤੁਰੰਗ ਚਮੋੜੀ ।
 ੪ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆ ਨਿਰਮੋਲ ਮਹੋੜੀ ।
 ੫ਲਖ ਕਵਿਲਾਸ ਸੁਮੇਰੁ ਲਖ ਲਖ ਰਾਜ ਬਹੋੜੀ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਮੁਲੁ ਅਮੁਲੁ ਸੁਖੋੜੀ ॥੯॥

[ਮਹੋੜੀ=ਮਹਾਂ ਵਡੀ । ਕਵਿਲਾਸ=ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ, ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਪਹਾੜ ।]

[ਸੁਮੇਰੁ ਲਖ=ਲਖਾਂ ਸੁਮੇਰੁ ਪਰਬਤ । ਬਹੋੜੀ=ਬਹੁੜ, ਫੇਰ ।]

੧(ਧਰਮਾਦਿਕ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਰਿੱਧਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਨਿਧਾਂ ਲਖ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੋਣ, (ਅਰਥਾਤ ਦਸ ਖਰਬ ਹੋਣ) । ੨ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ, ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ (ਲਖਮੀਆਂ=) ਸੰਪਦਾ ਜੋੜੀਆਂ ਜਾਣ । ੩ਲੱਖਾਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊਆਂ, ਚਤੁਰੰਗ (ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ) ਬੀ (ਚਮੋੜੀ=) ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ । ੪ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ (ਨਿਰਮੋਲ ਮਹੋੜੀ=) ਮਹਾਂ ਨਿਰਮੋਲਕ । ੫ਲੱਖਾਂ (ਕਵਿਲਾਸ=ਚਾਂਦੀ) ਦੇ ਪਹਾੜ, ਲੱਖਾਂ ਸੁਮੇਰੁ (ਸੌਨੇ ਦੇ) ਪਰਬਤ, ਫੇਰ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਰਾਜੇ (ਨਾਲ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ) । ੬(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਜੋ) ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੈ ।

ਭਾਵ-(ਦੀਵਾਨ ਗੋਯਾ ਗਜ਼ਲ ੩੦) “ਕੀਮੀਆਗਰ ਗਰ ਜ਼ਿ ਮਿਸ ਸਾਜ਼ਦ ਤਿਲਾ ਈਂ ਦੂਰ ਨੇਸਤ । ਤਾਲਬੇ ਹਕ ਖਾਕ ਰਾ ਖੁਰਸ਼ੀਦੇ ਅਨਵਰ ਮੇ ਕੁਨਦ ।”

ਅਰਥ-ਰਸ਼ਾਇਣੀ ਜੇਕਰ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਅਚਰਜ, ਸਤਿਗੁਰ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਗੱਲ ਕੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਕ, ਖਾਕ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਕਹੀਏ ।

੧੦. [ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਬੂੰਦ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਲਹਰਿ ਤਰੰਗਾ ।
 ੨ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰਿ ਲਖ ਲਹਰੀ ਅੰਗਾ ।
 ੩ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮੁੰਦ ਵਿਚਿ ਲਖ ਤੀਰਥ ਗੰਗਾ ।
 ੪ਲਖ ਸਮੁੰਦ ਗੜਾੜ ਵਿਚਿ ਬਹੁ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗਾ ।
 ੫ਲਖ ਗੜਾੜ ਤਰੰਗ ਵਿਚਿ ਲਖ ਅੱਝੁ ਕਿਣੰਗਾ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਕੋ ਬੁਰਾ ਨ ਚੰਗਾ ॥੧੦॥

[ਗੜਾੜ=ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ । ਕਿਣੰਗਾ=ਕਣੇ ਦਾ ਅੰਗ, ਬੂੰਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਲੱਖਜ (ਲਖਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਸਮੁੰਦ੍ਰ) ਦੀ ਲੱਖਤਾ (ਪਛਾਣ ਕਰਨ) ਨਾਲ ਭਾਵ ਆਤਮ (ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਨਾਲ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੨ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਦੇ ('ਅੰਗਾਂ' ਕਹੀਏ) ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਲਖਾ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ (ਸਮਾਉ ਕਹੀਏ) ਸਮਾਵਣਾ ਕੀਤਾ, (ਭਾਵ, ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰ ਦਰਯਾਉ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੂੰਗ ਕੀਤੇ ਸੇ, ਲੱਖਾਂ ਤੂੰਗਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਦਰਯਾ ਪਛਾਣ ਲਿਆ)। ੩ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ ਅਤੇ ਗੰਗਾ (ਵਰਗੇ) ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ (ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ)। ੪ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ('ਗਤਾੜ' ਕਹੀਏ) ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ (ਗਰਕ) ਹਨ, (ਅੱਡ ਅੱਡ) ਰੰਗਾਂ ਥੋਂ ਬਿਰੰਗ ਹੋਕੇ (ਇਕ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਹੀ ਕਹਾਉਣ ਲਗਦੇ ਹਨ)। ੫(ਪਰੰਤੂ) ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ('ਤਰੰਗ' = ਗਿਆਨ ਵੀ ਇਕ) ਲਹਿਰ ਵਿਖੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ (ਗਯਾਨ ਦੇ ਤਰੰਗ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ) ਹੰਝੂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਹਨ। ੬(ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਣਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨਾ ਬੁਰਾ।

ਭਾਵ (ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਵਿੱਦਤ ਹੈ (ਜਿਹਾ ਕ੍ਰ ਗਜਲ ੨੭ :- "ਈਂ ਦੀਦਹ ਨੇਸਤ ਅੰ ਕਿ ਅਜੋ ਅਸਕ ਮੇ ਚਿਕੰਦ। ਜਾਮੇ ਮੁਹੱਬਤਸਤ ਕਿ ਸਰਸਾਰ ਮੇ ਰਵਦ।"

ਅਰਥ-ਏਹ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ (ਜੋ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਉਛਲਦਾ ਹੈ)। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਚੰਗਾ ਹੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ (ਇਕ ਲਖ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਟੀ ਹੈ), ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ, ਉਸ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਬੁੰਦ ਬਿਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਗਯਾਨ ਦੇ ਤੂੰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਰਸਤਾ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਆਪਣੇ ਸਾਗਰਾਂ ਨਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਮੇਤ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਇਕ ਹੰਝੂ ਦੀ ਬੁੰਦ ਵਡੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ।

੧੧. [ਬੇਅੰਤਤਾ] ।

- ੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਸੁਣਾਇਆ।
- ੨ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣਾਇਆ।
- ੩ਪੰਜ ਤਤ ਉਤਪਤਿ ਲਖ ਤ੍ਰੈ ਲੋਅ ਸੁਹਾਇਆ।
- ੪ਜਲਿ ਬਲਿ ਗਿਰਿ ਤਰਵਰ ਸਫਲ ਦਰੀਆਵ ਚਲਾਇਆ।
- ੫ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰਿ ਤਿਲ ਤੁਲ ਨ ਤੁਲਾਇਆ।
- ੬ਕੁਦਰਤਿ ਇਕ ਅਤੋਲਵੀ ਲੇਖਾ ਨ ਲਿਖਾਇਆ।
- ੭ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਕਾਦਰੁ ਕਿਨਿ ਪਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਪਸਾਉ=ਪਸਾਰਾ। ਅਕਾਰ=ਸਰੂਪ।]

[ਸਮਾਉ=ਪਰਿਮਾਣਿ, ਵਟਾ, ਤੋਲ। ਕੁਦਰਤ=ਰਚਨਾ। ਕਾਦਰ=ਕਰਨੇਹਾਰਾ।]

੧ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' (ਸਬਦ) ਸੁਣਾਯਾ। ੨(ਫੇਰ) ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਕਾਰ ਲੱਖਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸਜਾਇਆ। ੩ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਥੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀਤੀ, ਤਿੰਨ ਲੋਕ (ਅਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲਾਦਿ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ) ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਲੇਖੇ ਇਕ* ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ)। ੪(ਹਰੇਕ ਲੋਕ ਵਿਚ) ਜਲ (ਸਮੁੰਦਰ), ਥਲ

*ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਉਸਦਾ ਮਾਤ ਲੋਕ, ਉਥੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਦੇਖੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਅਕਾਸ਼, ਉਥੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦੇਖੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ, ਹੋਰ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਕੋਈ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

(ਧਰਤੀ) ਪਹਾੜ, ਨਦੀਆਂ, ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛ ਆਦਿ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ । (ਜੇਕਰ) ^੪ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਤੌਲ ਕਰੀਏ ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਤਿਲ ਬੀ ਤੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਯਥਾ :- "ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥" ਇਥੇ 'ਦਰੀਆਉ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਦੇਵਤੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ^੬(ਜਦ ਦਰਯਾ ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਸਕਦੇ ਤਦ) ਉਸਦੀ (ਸਾਰੀ) ਰਚਨਾ (ਕਿੰਨੀ) ਅਤੌਲ ਹੈ, ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ । ^੭ਜਦ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਕਾਦਰ=) ਰਚਣਹਾਰੇ ਦਾ (ਅੰਤ) ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਵ- 'ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ॥'

ਅਰਥ-ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਉਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਦਾਤੇ (ਭਾਵ ਤੇਰੀ) ਕੌਣ ਗਿਣਤੀ ਕਰੇ ? ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

੧੨. [ਪ੍ਰੇਮ ਪਯਾਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ] ।

^੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਿ ਫਲੁ ਪ੍ਰੇਮ ਤਸੁ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਭਾਈ ।

^੨ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਕੋ ਆਇ ਨ ਜਾਈ ।

^੩ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਪਰਜੰਤ ਨਾਹਿ ਪਰਮਾਦਿ ਵਡਾਈ ।

^੪ਹਾਥ ਨਾ ਪਾਇ ਅਥਾਹ ਦੀ ਅਸਗਾਹ ਸਮਾਈ ।

^੫ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਬੂੰਦ ਇਕ ਕਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ।

^੬ਅਗਮਹੁ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਗੁਰ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ ॥੧੨॥

[ਅਬਿਗਤਿ=ਜੋ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅਥਾਹ=ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਥ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ।]

^੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਗਤੀ 'ਅਬਿਗਤ' ਹੈ, ਹੇ ਭਾਈਓ ! (ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ) । ^੨ਇਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਅਪਾਰ ਹੈ, ਓਥੇ ਕੋਈ ਆ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ^੩(ਇਸ ਦਾ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅੰਤ ਅਰ ਪਰਜੰਤ (ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਤ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਪਰਮਾਦ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਦਿ ਅੰਤ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਅਰ ਸਦਾ ਪੂਰਨ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ । ਜਦ ਜਗਤਾਸੂ ਨੂੰ ਲੱਭੇ ਉਹ ਉਸਦਾ ਆਦਿ ਹੀ ਸਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੀ ਉਹ ਆਦਿ ਵੱਲੇ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗੀ ਵੈਸੀ ਸਦਾ ਮਿੱਠੀ ਹੈ । ਤਾਂਤੇ ਸਦਾ ਆਦਿ ਸਦਾ ਨਵੀਂ ਹੈ) । ^੪ਉਸ ਅਥਾਹ (ਆਤਮ ਸਮੁੰਦਰ) ਦਾ ਕਿਸੇ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਲੀਤਾ । (ਅਸਗਾਹ=) ਵਡੇ ਅਗਾਧ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ^੫(ਉਸਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਦੀ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੁਖਮਨੀ ਜੀ ਵਿਖੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ- 'ਸਰਬ ਬੈਕੁੰਠ ਮੁਕਤਿ ਮੋਖ ਪਾਏ ॥ ਏਕ ਨਿਮਖ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥' ਅਰਥ-ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੁਰਕਣ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਨਵਾਦ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਕਈ ਕੈਵਲਜ ਮੋਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ^੬(ਅਗਮਹੁ ਅਗਮ ਕਹੀਏ) ਸੁਖਮ ਸਿਸਟੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬੀ ਅਗਮ (ਹੈ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ), (ਉਸ ਦਾ) (ਬੋਧ ਗਿਆਨ) ਬੀ ਅਗਾਧ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਉਸ) 'ਅਲਖ' ਦੇ ਲਖਾਉਣ ਹਾਰੇ (ਇਕ) ਗੁਰੂ ਹਨ, (ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਯਥਾ ਦੀਵਾਨ ਗੋਯਾ ਗਜ਼ਲ ੭੫ :-

ਤਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦੇ ਕਾਮਿਲ ਨ ਦਿਹਦ ਦਸਤਿ ਬਹਮ । ਗੋਯਾ ਦਿਲੇ ਗਮਗੀਨ ਤੂ ਚੂੰ ਸਾਦ ਸਵਦ ।

ਅਰਥ-ਹੇ ਕਵੀ ! ਤੇਰਾ ਗਮਗੀਨ ਦਿਲ ਕੀਕੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੋਂ ਤੋੜੀ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਨਾ ਫੜਾਵੇ, ਭਾਵ ਕੁਮਕ ਨਾ ਕਰੇ) ।

੧੩. [ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਇਕ ਨਿਮਖ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਤਿਸੁ ਅਲਖੁ ਅਲੇਖੈ ।
 ੨ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਵਿਸੇਖੈ ।
 ੩ਸਭਨਾ ਦੀ ਰੋਮਾਵਲੀ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਹੁ ਭੇਖੈ ।
 ੪ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਲਖ ਲਖ ਸਿਰ ਮੁਹੁ ਲਖ ਸਰੇਖੈ ।
 ੫ਲਖ ਲਖ ਮੁਹਿ ਮੁਹਿ ਜੀਭੁ ਕਰਿ ਸੁਣਿ ਬੋਲੈ ਦੇਖੈ ।
 ੬ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਇਕੀਹ ਵੀਹ ਸਮਸਰ ਨ ਨਿਮੇਖੈ ॥੧੩॥

[ਤਿਲ=ਰੰਚਕ । ਅਲੇਖ=ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਰੋਮਾਵਲੀ=ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ।
 ਸਰੇਖੈ=ਸਾਰੰਖੇ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਅਲਖ ਤੇ ਅਲੇਖ ਹੈ (ਅਗੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੨ਚੌਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਜੰਤ ਵਿਸੇਖ (ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਗਿਣਤ ਹਨ) । ੩(ਇਨ੍ਹਾਂ) ਸਾਰਿਆਂ (ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ) ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ (ਅਣਗਿਣਤ) ਰੋਮਾਵਲੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਈ ਕਾਲੇ, ਪੀਲੇ, ਚਿੱਟੇ, ਕੱਕੇ ਲੂੰ ਗਿਣਤੀਓਂ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੪(ਜੇਕਰ ਉਸ ਇਕ) ਇਕ ਰੋਮ ਨਾਲ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸਿਰ ਲਗ ਜਾਏ (ਤੇ ਫੇਰ ਅਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਸਿਰ ਨਾਲ ਲੱਖ) ਲੱਖ ਮੂੰਹ ਲੱਗ ਜਾਣ । ੫(ਫੇਰ ਉਸ) ਹਰੇਕ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੱਖ ਲੱਖ ਜੀਭ (ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਕੰਨ ਅੱਖਾਂ ਲੱਗ ਜਾਣ, ਜੋ) ਇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੇ ਸੁਣੇ ਤੇ ਦੇਖੇ । ੬ਜੇ ਗਿਣਤੀ ਸੰਖ ਤੋਂ ਟੱਪ ਕੇ ਵੀਹ ਤੋਂ ਇਕੀਹ (ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ) ਲੱਖਾਂ ਅਸੰਖ (ਅਣਗਿਣਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ) ਇਕ ਨਿਮਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਭਾਵ=ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਅਸਾਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਹੈ ਸੰਖਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਲੱਖ ਰੋਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਨਾਲ ਲੱਖ ਸਿਰ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਸਿਰ ਨਾਲ ਲੱਖ ਜੀਭ । ਜੀਭ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ੧੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦੦ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਖ ਕਰ ਲਵੇ ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਬਿੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਲਾਓ ਤਾਂ ਇਕ ਸੰਖ, ਜੇ ਤਿੰਨ ਲਾਓ ਤਾਂ ਦਸ ਸੰਖ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਗਣਤ-ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਏਥੋਂ ਤਾਈ ਹੈ । ਇਹ ਅਖੀਰ ਸੰਖ ਤਕ ਦੀ ਗਣਤ ਦੇ ੧੯ ਅੰਕ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਏਕਾ ਤੇ ੧੮ ਬਿੰਦੀਆਂ । ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਨੀਆਂ ਨੂੰ ੨੦ ਕਰੋ ਅਰਥਾਤ ੧੦ ਸੰਖ, ਅਗੇ ਇਕ ਬਿੰਦੀ ਹੋਰ ਲਾਓ, ਫੇਰ ਇਕੀ ਕਰੋ ਅਰਥਾਤ ਹੋਰ ਇਕ ਬਿੰਦੀ ਲਾਓ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੰਖ ਕਰੀ ਜਾਓ ਅਰ ਗਿਣਤੀਓਂ ਪਾਰ ਕਰੀ ਜਾਓ ਤਦ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਇਕੋ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸੁਖ ਦੀ ਨਿਮਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਅਸੰਖਤਾ ਖਿਆਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਗਿਣਤੀ ਜੀਆ ਜੰਤ ਦੀ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਰੋਮਾਵਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਲੱਖ ਰੋਮ ਲੈ ਕੇ ਗਿਣਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਲੇਖੇ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਦੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਰੋਮਾਵਲੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ । ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਅਣਗਿਣਤ ਜੀਭਾ ਦੇ ਕਥਨ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵੇਖਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਨਿਮਖ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਕਥਨੀ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਓਹ ਬੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦੇ ਅਗੇ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । ਯਥਾ :-

“ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਖ ਸੁਖ ਮਾਨ ਮਹਤ ਅਰੁ ਦਰਬ ॥
 ਮੂਸਨ ਨਿਮਖਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਿ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਦੇਉ ਸਰਬ ॥”

੧੪. [ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਕਿਕੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਹੁਇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਮੇਲਾ ।
 ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾਇਕੈ ਨਿਤ ਨੇਹ ਨਵੇਲਾ ।
 ੩ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜਾਉ ਚੜਿ ਸਿਖ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ।
 ੪ਅਪਿਉ ਪੀਐ ਅਜਰੁ ਜਰੈ ਗੁਰੁ ਸੇਵ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੫ਜੀਵਦਿਆ ਮਰਿ ਚਲਣਾ ਹਾਰਿ ਜਿਣੈ ਵਹੇਲਾ ।
 ੬ਸਿਲ ਆਲੁਣੀ ਚਟਣੀ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੇਲਾ ॥੧੪॥

[ਨਵੇਲਾ=ਨਵੀਨ ।

ਵਹੇਲਾ=ਸੌਖਾ । (ਅ) ਓਹ ਸੰਸਾਰ ।

[ਸਿਲ ਆਲੁਣੀ=ਭਾਵ, ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ।

ਪੇਲਾ=ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨਾ, ਪਰੇ ਸਿੱਟਣਾ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ (ਤੋਂ) ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ) ਪਰਚਾਰਿਆ ਜਾਕੇ (ਸਿੱਖ ਦਾ) ਨੇਹੁ (ਪ੍ਰੇਮ) ਸਦਾ ਨਵਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਵੀਹ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਤੇ) ਇਕੀਹ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ) ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਲੀਏਰ ਰੱਖਕੇ ਮਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ) । ੪(ਇਸ ਪਦ ਰੂਪ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਕੇ ਬੀ ਸਿੱਖ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਏ (ਅਰ) ਨਾ ਜਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ (ਇਸ ਦਾਤ ਨੂੰ) ਜਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ (ਹੀ) ਆਨੰਦ ਮੰਨੇ । ੫(ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਰਹੇ) ਕਿ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮਰ ਕੇ ਚੱਲੇ (ਅਤੇ ਮਰ ਕੇ ਜੀਵੇ ਫੇਰ) ਹਾਰ (ਕੇ ਚੱਲੇ ਤੇ ਹਾਰਿਆ ਹੋਯਾ) ਜਿੱਤਕੇ (ਚੱਲੇ), (ਕਿਸ ਨੂੰ ?) ਵਹੇਲਾ (ਅਰਥਾਤ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਆਤਮ ਲਾਭ ਵਿਚ ਜਿੱਤੇ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀਵੇ, ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਮਾਰਨ-ਅਰ ਹਉਮੈਂ ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਪਰਥਾਇ ਹਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਪਰਥਾਇ ਨਹੀਂ) । ੬ਅਲੁਣੀ ਸਿਲ ਨੂੰ ਚੱਟੇ (ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰੇ) । (ਐਸੀ ਧਾਰਨਾ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਬੋਹਯਾਤ, ਯਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਲੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ ।

੧੫. [ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ] ।

੧ਪਾਣੀ ਕਾਠ ਨ ਡੋਬਈ ਪਾਲੇ ਦੀ ਲਜੈ ।
 ੨ਸਿਰਿ ਕਲਵਤੁ ਧਰਾਇਕੈ ਸਿਰਿ ਚੜਿਆ ਭਜੈ ।
 ੩ਲੋਹੇ ਜੜੀਐ ਬੋਹਿਥਾ ਭਾਰਿ ਭਰੇ ਨ ਤਜੈ ।
 ੪ਪੇਟੈ ਅੰਦਰਿ ਅਗਿ ਰਖਿ ਤਿਸੁ ਪੜਦਾ ਕਜੈ ।
 ੫ਅਗਰੈ ਡੋਬੈ ਜਾਣਕੈ ਨਿਰਮੋਲਕ ਧਜੈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਛਡਿ ਖਬੈ ਸਜੈ ॥੧੫॥

[ਲਜੈ=ਸ਼ਰਮ ।

ਕਲਵਤੁ=ਫਰਨਾਹੀ, ਆਰਾ ।

ਬੋਹਿਥਾ=ਜਹਾਜ਼ ।]

[ਧਜੈ=ਨਿਸ਼ਾਨ ।

ਖਬੈ ਸਜੈ=ਆਸ ਪਾਸ, ਪਗਡੰਡੀਆਂ ।]

੧ਪਾਣੀ ਕਾਠ ਨੂੰ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਾਲਣ ਦੀ ਸ਼ਰਮ (ਪੈਂਦੀ ਹੈ) । ੨ਜਦ ਕਾਠ

ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਫਰਨਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਚੀਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਦੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਜਹਾਜ਼ ਜਦ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨੋਂ ਪਾਣੀ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ 'ਕਲਵਤੁ' = ਆਰਾ ਧਰਾਯਾ ਹੈ, ਜਹਾਜ਼ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦੀ)। ੩ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਜੜੀਦਾ ਹੈ, ਅਰ (ਮਾਲ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ, (ਤਦ ਬੀ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ) ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ੪ ਪੇਟ ਵਿਚ ਅੱਗ ਰੱਖਣੇ ਪਰ ਬੀ ਉਸ ਦਾ ਪੜਦਾ ਕੱਜਦਾ ਹੈ, (ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਜਾਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵੈਰ ਹੈ ਤਦ ਬੀ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ, ਜਾਂ ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਬਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਪਾਣੀ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬੀ ਪੜਦਾ ਕੱਜਦਾ ਹੈ)। ੫ (ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅਗਰ ਲੱਕੜੀ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਅਗਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਡੋਬਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ) ਅਮੋਲਕ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ (ਬਣਦੀ ਹੈ) (ਅਗਰ ਜੇ ਤਰੇ ਤਾਂ ਮਾੜਾ, ਜੇ ਡੁਬੇ ਤਾਂ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਗ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਡੋਬਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧੀਕ ਪਵੇ ਅਰ ਕਦਰ ਹੋਵੇ, ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ)। ੬ (ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਭਾਈਓ!) ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚੱਲਣਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ (ਹੈ) ਅਰ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ (ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਰਸਤੇ) ਛੱਡਣੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇਥੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪਕ ਬਣਾਕੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਅਨਯੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਲਾਏ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੋਜਲ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਦੇਂਦੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਸਹਾਰਦੇ ਤੇ ਸੋਧਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਖੋਟਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੱਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਲਾਭ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਜਗਯਾਸੂ ਅਗਰ ਦੀ ਨਜਾਈਂ ਨਿਰੇ ਪੁਰੇ ਨਿੱਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੋਬਦੇ ਭਾਵ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਉਧਾਰ ਨਮਿੱਤ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਐਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਵਸੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਖੇੜਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣਾ ਉਪਕਾਰ ਨਮਿੱਤ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ। ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੁਰੇ, ਜੋ ਹੋਰ ਰਸਤੇ : ਦੇਵੀ ਦੇਵ, ਮਨੁੱਖ ਪੁਜਯ ਅਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁਜਯ ਸਥਾਪਨ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਪਏ ਹਨ ਪਰਮ ਪਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇਂਦੇ, ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਹੀ ਅਡੋਲ ਮਾਰਗ ਹੈ।

੧੬. [ਹੀਰਾ]।

੧ ਖਾਨਿ ਉਖਣਿ ਕਢਿ ਆਣਦੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ।
 ੨ ਜਉਹਰੀਆ ਹਥਿ ਆਵਦਾ ਉਇ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ।
 ੩ ਮਜਲਸ ਅੰਦਰਿ ਦੇਖਦੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਵਜੀਰਾ।
 ੪ ਮੁਲੁ ਕਰਨਿ ਅਜਮਾਇਕੈ ਸਾਹਾ ਮਨ ਧੀਰਾ।
 ੫ ਅਹਰਣਿ ਉਤੇ ਰਖਿਕੈ ਘਣ ਘਾਉ ਸਰੀਰਾ।
 ੬ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਠਹਿਰਾਵਦਾ ਦਰਗਹ ਗੁਰ ਪੀਰਾ ॥੧੬॥

[ਖਾਨਿ ਉਖਣਿ = ਖਾਣ ਤੋਂ ਉਖੇੜਕੇ, ਪੁੱਟ ਕੇ। ਜਾਂ ਖਾਣ ਤੋਂ ਖੱਣਕੇ, ਪੱਟਕੇ।]

੧ ਖਾਣ ਨੂੰ ਪੁੱਟਕੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ ਕੱਢਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੨ (ਫੇਰ) ਉਹ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੀਰਾ) 'ਜੋਹਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੩ ਜੋਹਰੀ ਪਾਸੋਂ (ਵੱਚੇ ਜਾਣੇ ਨਮਿੱਤ

ਉਹ) ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਖੇ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਰ ਵਜ਼ੀਰ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।
 ੪ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਪਰੀਛਾ ਕਰਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਹੀਰੇ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਗਲੀ
 ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਖਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੫(ਲੋਹਾਰ ਦੀ) ਅਹਿਰਣ ਉੱਤੇ ਹਥੜੇ ਦੀ ਘਾਉ
 (ਹੀਰੇ ਪੁਰ ਮਾਰਕੇ ਪ੍ਰੀਛਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੬ਗੁਰੂ ਤੇ ਪੀਰਾਂ ਦੀ (ਦਰਗਾਹ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਕੋਈ
 ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਉਸ ਪ੍ਰੀਛਾ ਵਿਖੇ) ਨਿਤਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕੋਈ ਹੀਰਾ ਸਾਬਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੱਚੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਹੀਰੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੁੱਧ
 ਹੀਰੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਖਾਣ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਰੀਵ ਅਰਥ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ
 ਥੋਂ ਖਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ : ਖਾਣ ਖੋਦਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹਨ। ਜਗਿਆਸੂ ਹੀਰਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ
 ਜੋਹਰੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ
 ਦੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅਜਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਅਡੋਲ ਰਹੇ, ਭਾਵ
 ਮਨ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਛਿੱਦ੍ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਡੋਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਚਾਲ]।

੧ਤਰਿ ਡੁਬੈ ਡੁਬਾ ਤਰੈ ਪੀ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ।

੨ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ ਹਾਰੈ ਜਿਣੈ ਏਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲਾ।

੩ਮਾਰਗੁ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਹੈ ਭਵਜਲੁ ਭਰ ਨਾਲਾ।

੪ਵਾਲਹੁ ਨਿਕਾ ਆਖੀਐ ਗੁਰੁ ਪੰਥੁ ਨਿਰਾਲਾ।

੫ਹਉਮੈ ਬਜਰੁ ਭਾਰ ਹੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਰਾਲਾ।

੬ਗੁਰਮਤਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਕੈ ਸਿਖੁ ਜਾਇ ਸੁਖਾਲਾ ॥੧੭॥

੧ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਤਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ (ਤੇ
 ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ) ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਵਿਚ) ਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੨(ਜੋ ਹਉਮੈ ਆਸਰੇ ਸਭ ਨੂੰ) ਜਿੱਤਦਾ
 ਹੈ (ਏਥੇ ਆਕੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਤਿਆਗ ਰੂਪ) ਹਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ; (ਜੋ ਮਾਇਆ ਸਮੁੱਚੀ ਨੂੰ) ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
 ਇਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਚਾਲਾ ਹੈ। ੩(ਏਹ) ਰਸਤਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਦਾ ਹੈ (ਯਥਾ 'ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਗਲੀ
 ਅਤਿ ਭੀੜੀ') ਤੇ ਡਰ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ੪ਵਾਲ ਨਾਲੋਂ (ਨਿੱਕਾ) ਸੂਖਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਇਹ)
 ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੰਥ (ਨਿਰਾਲਾ) ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ੫(ਕਿਉਂਕਿ) ਹਉਮੈ ਬੱਜਰ (ਕਠੋਰ ਪੱਥਰ ਸਮਾਨ) ਭਾਰ (ਰੂਪ)
 ਹੈ, ਖੋਟੀ ਬੁੱਧਿ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ੬(ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪਿੱਛੇ ਕਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਪਰ ਆ ਤੁਰੇ ਤਾਂ
 ਉਹ) ਗੁਰਮਤਿ (ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਉਂਦਾ (ਤੇ) ਸਿਖ (ਬਣਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
 ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ) ਸੁੱਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੮. [ਬੋਹੜ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਧਰਤੀ ਵੜੈ ਵੜਿ ਬੀਓ ਏ ਜੜੁ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੈ।

੨ਹੋਇ ਬਰੂਟਾ ਚੁਹਚੁਹਾ ਮੂਲ ਡਾਲ ਧਰੰਮੈ।

੩ਬਿਰਖ ਅਕਾਰ ਬਿਥਾਰੁ ਕਰਿ ਬਹੁ ਜਟਾ ਪਲੰਮੈ।

੪ਜਟਾ ਲਟਾ ਮਿਲਿ ਧਰਤਿ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਮੂਲ ਅਗੰਮੈ।

੫ਛਾਂਵ ਘਣੀ ਪਤ ਸੋਹਣੇ ਫਲ ਲੱਖ ਲਖੰਮੈ।

ੳਫਲ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਬੀਅ ਬਹੁ ਗੁਰਸਿਖ ਮਰੰਮੈ ॥੧੮॥

[ਵੜਿ=ਬੋਹੜ । ਬਰੂਟਾ=ਪੌਦਾ, ਬੂਟਾ । ਚੁਹਚੁਹਾ=ਲਿਸਕੀਲਾ ।]
 [ਧਰੰਮੈ=ਧਰਦਾ ਹੈ । ਪਲੰਮੈ=ਲਮਕਣਾ । ਲਟਾ=ਲਤਾ, ਡਾਲੀਆਂ ।]
 [ਅਗੰਮੈ=ਉਠਦਾ ਹੈ । ਲਖੰਮੈ=ਲੱਖਾਂ, ਬਹੁਤ । ਮਰੰਮੈ=ਭੇਤ ।]

੧(ਧਰਤੀ ਤੇ) ਬੋਹੜ ਬੀਜ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਵੜਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅੰਦਰ ਜੰਮਦੀ ਹੈ । ੨ਬੂਟਾ ਹੋਕੇ ਲਿਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਧਾਰਦਾ ਹੈ । ੩ਬਿਛ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀਆਂ 'ਜਟਾਂ' (ਜੜਾਵਾਂ ਹੇਠ ਨੂੰ) ਲਮਕਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਫੇਰ ਮੁੰਢ ਬਣਕੇ (ਮਾਨੋਂ) ਉਗਮ ਪਈਆਂ ਹਨ । ੫ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੌਂ ਛਾਂ ਸੰਘਣੀ, ਸੁੰਦਰ ਪੱਤ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਫਲ ਲਖੀਦੇ ਹਨ । ੬ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਫਲ ਨਾਲ ਬੀਉ ਬਾਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦਾ ਭੇਤ ਹੈ ।

ਭਾਵ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਸਿਖ ਦੰਗਾਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਬੋੜ੍ਹ ਦੇ ਬੀਜ ਵਾਂਗੂ ਵੱਡਾ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਫੇਰ ਬੀ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਬੋਹੜ ਦੇ ਕਈ ਬੋਹੜ ਹੋਕੇ ਫਲਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਨਾ ਜਗਿਆਸੂ ਸੁਖੀਏ ਹੋਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਾਇਆ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਹਰ ਜਗਿਆਸੂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ।

੧੯. [ਗੁਰ ਬਿੱਛ ਰੂਪ] ।

੧ਇਕੁ ਸਿੱਖ ਦੁਇ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪੰਜੀਂ ਪਰਮੇਸਰੁ ।
 ੨ਨਉ ਅੰਗ ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਸੁੰਨ ਅਵਤਾਰ ਮਹੇਸੁਰ ।
 ੩ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਅਸੰਖ ਸੰਖ ਮੁਕਤੇ ਮੁਕਤੇਸਰੁ ।
 ੪ਨਗਰਿ ਨਗਰਿ ਮੈ ਸਹੰਸ ਸਿਖ ਦੇਸ ਦੇਸ ਲਖੇਸਰੁ ।
 ੫ਇਕਦੁੰ ਬਿਰਖਹੁ ਲਖ ਫਲ ਫਲ ਬੀਅ ਲੋਮੇਸਰੁ ।
 ੬ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਰਾਜੇਸੁਰਾ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੇਸਰੁ ॥੧੯॥

[ਨੀਲ ਅਨੀਲ=ਗਿਣਤੀਓਂ ਅਣਗਿਣਤ । ਮੁਕਤੇਸਰੁ=ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ।]
 [ਲਖੇਸਰੁ=ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖ । ਲੋਮੇਸਰੁ=ਮਿਲੇ ਹੋਏ । ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ=ਭੋਗਾਂ ਦੇ]
 [ਭੋਗਣਹਾਰ । ਜੋਗੇਸਰੁ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ।]

੧ਇਕ (ਹੋਵੇ ਤਾਂ) ਸਿੱਖ, ਦੋ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ, ਪੰਜਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ । ੨(ਇਕ ਤੋਂ) ੯ ਅੰਗ 'ਸੁੰਨ' ਨਾਲ (ਜੋ ਅਫੁਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਹੈ) ਮਿਲਕੇ (ਨੀਲ ਅਨੀਲ) ਅਸਲੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਸੁੰਨ' ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗ ਦੀ ਦਸ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਕੀਮਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੩ਵੀਹ ਤੇ ਇਕੀਹ (ਸੰਖਿਆ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ) ਲੋਕ ('ਮੁਕਤਿਆਂ') ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ('ਮੁਕਤੇਸਰੁ') ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋਕੇ ਸੰਖਯਾ ਬੌਂ ਅਸੰਖ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜੋ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਦਿ ਟਹਿਲ ਭਾਵਣੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਤ ਜੀਵਣ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮੁਕਤੇ ਸਿੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਣ?) ੪ਨਗਰ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਕ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਫਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਬੌਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਅਗੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਸਫੁਟ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਇਕ ਬਿਛ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਫਲ (ਲੱਝਦੇ) ਹਨ ਤੇ ਫਲ (ਫਲ ਵਿਖੇ

ਕਈ) ਬੀਜ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਿਛ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਫਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਲਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)। ਓਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਈਸ਼ਰ ਹਨ ਅਰ ਜੋਗ ਵਿਖੇ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ (ਜਨਕ ਵਾਂਗੂੰ) ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਬਾਜੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ 'ਨੌਂ ਅੰਗ' ਦਾ ਅਰਥ ਨੌਂ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੌਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣ ਨਾਲ ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਅਚਥਾਤ ਅਣਗਿਣਤ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰ 'ਸੁੰਨ' (ਦਸ) ਥੋਂ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਅਰ ੧੧ ਸਿੱਖਾਂ ਥੋਂ ੧੧ ਸ਼ਿਵਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੇਸਰ ਕਹੀਏ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਂ ਅੱਧਯਾਹਾਰ ਬਾਹਲਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਬ੍ਰਿਛ ਅਤੇ ਬੀਜ ਵਾਂਗੂੰ ਓਤ ਪੋਤ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੨੦. [ਨਾਮੀ ਸ਼ਾਹ]।

੧ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਭੜੀ ਵਣਜਾਰੇ ਸਾਹੈ।
 ੨ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਹੈ ਸੰਸਾਰੁ ਵਿਸਾਹੈ।
 ੩ਕੋਈ ਵੇਚੈ ਕਉਡੀਆ ਕੋ ਦਮ ਉਗਾਹੈ।
 ੪ਕੋਈ ਰੁਪਯੇ ਵਿਕਣੈ ਸੁਨਈਏ ਕੋ ਡਾਹੈ।
 ੫ਕੋਈ ਰਤਨ ਵਣੰਜਦਾ ਕਰਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੈ।
 ੬ਵਣਜਿ ਸੁਪਤਾ ਸਾਹ ਨਾਲਿ ਵੇਸਾਹੁ ਨਿਬਾਹੈ ॥੨੦॥

[ਪਿਰਭੜੀ=ਪ੍ਰੀਤ। ਵਣਜਾਰੇ=ਗਾਹਕ। ਵਿਸਾਹੇ=ਖਰੀਦਣਾ।]
 [ਸੁਨਈਏ=ਮੋਹਰਾਂ, ਸੋਨਾ। ਡਾਹੈ=ਸੁਧ ਕਰਨਾ। ਸੁਪਤਾ=ਨਾਮੀ,]
 [ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ। ਵੇਸਾਹੁ=ਭਰੋਸਾ। ਨਿਬਾਹੈ=ਨਿਬਾਹੁਣਾ, ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ।]

੧ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ) ਗਾਹਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ। ੨(ਨਾਮ ਦਾ) ਸੌਦਾ ਇਕੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਹੱਟੀ (ਸੁੱਧ) ਹੈ-ਸੰਸਾਰ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ੩ਕੋਈ ਕੋਡਾਂ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੁਪਯੇ ਉਗਰਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਮਾਸਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਰੁਪਯੇ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ('ਡਾਹੈ'=) ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਾਕੇ (ਅਜਮਾਇਸ਼ਾਂ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫ਕੋਈ ਰਤਨ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ, (ਉਸਦੀ) ਉਸਤਤ ਕਰਕੇ ਸਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਈ ਵੱਡਾ ਅਮੋਲ ਪਦਾਰਥ ਹੈ)। ੬ਵਣਜ ਵਪਾਰ (ਸੁਪੱਤੇ) ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਵੇਸਾਹੁ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਛਲ ਵਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਕਈ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਕਈ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਨ, ਕਈ ਸੁਪੱਤੇ ਅਰ ਕਈ ਕੁਪੱਤੇ ਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਵਿਹਾਰ ਬੀ ਕਈ ਕੋਡਾਂ ਅਰ ਰਤਨਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਮ ਦਾ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਇਕ ਖਰੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਪੁਰ ਵਿਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲੋਕ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਪੂਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਲਕੇ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

੨੧. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਾਹ]।

੧ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਹੈ ਸਾਹ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ।
 ੩ਅਉਗੁਣ ਲੈ ਗੁਣ ਵਿਕਣੈ ਵਚਣੈ ਦਾ ਸੂਰਾ।

੩ਸਫਲੁ ਕਰੈ ਸਿਮਲੁ ਬਿਰਖੁ ਸੋਵਰਨੁ ਮਨੁਰਾ ।
 ੪ਵਾਸੁ ਸੁਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਕਰਿ ਕਾਉ ਹੰਸੁ ਨ ਉਰਾ ।
 ੫ਘੁਘੁ ਸੁਝ ਸੁਝਾਇਦਾ ਸੰਖ ਮੋਤੀ ਚੂਰਾ ।
 ੬ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹਜੁਰਾ ॥੨੧॥

[ਹਟਿ=ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ । ਵਿਕਣੈ=ਵੇਚਣਾ । ਉਰਾ=ਘੱਟ । ਘੁਘੁ=ਉੱਲੂ ।]
 [ਸੁਝ=ਸੁਝ, ਗਿਆਨ ਦਿਸ਼ਟੀ । ਚੂਰਾ=ਧੂੜੀ ਜਾਂ 'ਮੋਤੀ ਚੂਰ' ਸਿਰੋਮਣੀ ਭੂਖਨ !]

੧ਇਕ (ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ) ਹੱਟ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਨਾਮ ਦਾ) ਸੌਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਨ । ੨(ਹੋਰ ਸ਼ਾਹ ਖੋਟਾ ਪੈਸਾ ਪਰੇ ਸਿੱਟਦੇ ਹਨ ਇਹ) ਸਿੱਖ ਦੇ ਅਉਗਣ ਲੋਕੇ ਗੁਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਬਚਨ ਦੇ 'ਸੂਰੇ' (ਭਾਵ ਸੱਚੇ) ਹਨ । ੩ਸਿੰਮਲ ਬਿਰਖ (ਭਾਵ ਅਫਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਫਲ ਯੁਕਤ (ਸਫਲ) ਕਰਕੇ ਮਨੁਰ (ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਮਰ ਮੁਕੇ ਨੂੰ) ਸੋਨਾ (=ਗੁਰਮੁਖ) ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਵਾਸ (ਸਾਕਤ ਯਾ ਕਠੋਰ ਪਾਪੀ) ਵਿਚ (ਸਵਾਸ=) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਨਾਮ) ਦਾ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਾਉਂ (ਕਾਲੇ ਮਨਾਂ) ਨੂੰ ਹੰਸੋਂ (ਗੁਰਮੁਖੋਂ) ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਦੇ ਖੋਖਲੇ ਤੇ ਗੰਢੀਲੇ ਅੰਤਹਕਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਗੰਦਗੀ ਬੋਂ ਹਟਾ ਸੁੱਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗੱਫੇ ਲਵਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਉੱਲੂ (ਅਗਯਾਨੀਆਂ) ਨੂੰ ਸੁਝ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਚੂਰਾ=) ਧੂੜ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੀਚ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਨੀਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਜ ਨੂੰ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਰੂਪ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਤਿ ਖਿੰਡਕੇ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਵਾਂਗ ਇਕ ਜਿੰਦ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਥਵਾ 'ਸੰਤ ਮੋਤੀ ਚੂਰਾ' ਕਹੀਏ ਸੰਤ ਨੂੰ ਸਿਰ ਦੀ ਮਣੀ ਕਰਕੇ ਅਮੋਲਕ ਗਹਿਣਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬(ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਵੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਓਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਹਾਜ਼ਰ (ਭਾਸਦਾ) ਹੈ । (ਯਥਾ:-ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੁ ਬਾਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ) ।

ਭਾਵ=ਪੂਰਬੋਕਤ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰ ਹਨ । ਜੋ ਲੋਕ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਿੰਮਲੋਂ ਫਲੀ ਭੂਤ, ਮਨੁਰੋਂ ਕੰਚਨ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੨੨. [ਗੁਰੋਪਮਾ] ।

੧ਲਖ ਉਪਮਾ ਉਪਮਾਂ ਕਰੈ ਉਪਮਾ ਨ ਵਖਾਣੈ ।
 ੨ਲਖ ਮਹਿਮਾ ਮਹਿਮਾ ਕਰੈ ਮਹਿਮਾ ਹੈਰਾਣੈ ।
 ੩ਲਖ ਮਹਾਤਮ ਮਹਾਤਮਾ ਨ ਮਹਾਤਮ ਜਾਣੈ ।
 ੪ਲਖ ਉਸਤਤਿ ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ ਉਸਤਤਿ ਨ ਸਿਵਾਣੈ ॥
 ੫ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸ ਹੈ ਮੈਂ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ॥੨੨॥

[ਉਪਮਾ=ਉਪਮਾ ਕਰਣਹਾਰ । ਉਪਮਾਂ=ਮਹਿਮਾਂ ।]

[ਮਹਿਮਾ ਹੈਰਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ । ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਸਤਿਗੁਰੂ ।]

੧ਲਖਾਂ ਉਪਮਾਂ (ਕਰਣਹਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ) ਉਪਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਇਕ 'ਉਪਮਾਂ') ਮਹਿਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ । ੨ਲੱਖਾਂ ਮਹਿਮਾਂ (ਕਰਣਹਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਮਹਿਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ (ਵਿਚ ਓਹ ਬੀ) ਹੈਰਾਨ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲੋਕ

(ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਮਹਾਤਮ (ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ । ੧ਲਖਾਂ ਉਸਤਤਾਂ (ਕਰਣਹਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਉਸਤੁਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਉਸਤੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦੇ । ੫ਉਸ ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਯਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਓਹ ਮੈਂ ਨਿਮਾਣੇ ਦਾ ਮਾਣ ਹਨ ।

ਭਾਵ—'ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਯ ਹੈ', ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਹੀ ਖਲਵਾਰੇ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਇੱਕੋ ਉਸਤੁਤਿ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਯਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਉਪਮਾਂ, ਮਹਿਮਾਂ, ਮਹਾਤਮਾਂ ਤੇ ਉਸਤੁਤਿ ਕਰਨਹਾਰੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਪਏ ਕਰਨ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਇਕ ਜੋਤਿ ਹੋਕੇ ਉਸਤੁਤਿ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ।

੨੩. [ਤਥਾਚ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ] ।

੧ਲਖ ਮਤਿ ਲਖ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਲਖ ਲਖ ਚਤੁਰਾਈ ।

੨ਲਖ ਲਖ ਉਕਤਿ ਸਿਆਣਪਾਂ ਲਖ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਈ ।

੩ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖ ਲਖ ਸਿਮਰਣਤਾਈ ।

੪ਲਖ ਵਿਦਿਆ ਲਖ ਇਸ਼ਟ ਜਪ ਤੰਤ ਮੰਤ ਕਮਾਈ ।

੫ਲਖ ਭੁਗਤਿ ਲਖ ਲਖ ਭਗਤਿ ਲਖ ਮੁਕਤਿ ਮਿਲਾਈ ।

੬ਜਿਉ ਤਾਰੇ ਦਿਹ ਉੱਗਣੈ ਆਨ੍ਹੇਰ ਗਵਾਈ ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਗਮੁ ਹੈ ਹੋਇ ਪਿਰਮ ਸਖਾਈ॥੨੩॥

੧ਲੱਖਾਂ ਮੱਤਾਂ (ਵਿਹਾਰਕ) ਲੱਖਾਂ ਬੁੱਧੀਆਂ (ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਝਾਂ, ਲੱਖਾਂ) ਸੁਧਾਂ (ਕੁਦਰਤੀ ਸਮਝਾਂ) ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਟਪਲਾ ਨਾ ਖਾਣਾ) । ੨ਲੱਖਾਂ 'ਉਕਤ' (ਨਜਾਯ ਅਨੁਸਾਰ ਯੁਕਤੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ (ਦੂਰੰਦੇਸ਼ੀਆਂ), ਲਖਾਂ ਸੁਰਤ ਦੀ ਸਮਾਈ (ਸੁਧ ਹੋਸ਼ ਰੂਪੀ ਸਮਝ ਦਾ ਕਿਸੇ ਆਲੰਬ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ, ਤਦਰੂਪ ਹੋਣਾ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨ (ਜਾਨਣਾ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੜ੍ਹ ਚੈਤੰਨ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ), ਲੱਖਾਂ ਧਿਆਨ (ਕਿਸੇ ਡਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਤਦਰੂਪ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੈਣਾ) ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਖਮ ਸਿਮਰਣ, (ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ) । ੪ਲੱਖਾਂ ਵਿਦਯਾ (ਓਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੁਧੀ ਮਾਂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ), ਲੱਖਾਂ ਇਸ਼ਟ (ਜੋ ਨਿਜ ਤੋਂ ਵਡੇਰੇ ਤੇ ਸਹਾਈ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ) ਲੱਖਾਂ ਜਪ (ਕਿਸੇ ਸੰਕੇਤਕ ਪਦ ਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਚਾਰਨਾ) ਲੱਖਾਂ 'ਤੰਤ੍ਰ' (ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ) ਲੱਖਾਂ ਮੰਤ੍ਰ (ਸੰਕੇਤਕ ਪਾਠ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਕੇਤਕ ਲਾਭ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ) ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ । ੫ਲੱਖਾਂ 'ਭੁਗਤਾਂ' (ਭੋਗ, ਸੰਸਾਰਕ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ) ਲੱਖਾਂ ਭਗਤਾਂ (ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਪਰਮਾਰਥਕ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਮਿੱਤ ਯਤਨ ਆਦਿਕ) ਲੱਖਾਂ ਮੁਕਤੀਆਂ (ਜੀਵਾਤਮਾਂ ਦਾ ਆਵਾਗਵਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ) ਦੀ ਮਿਲੋਣੀ । ੬ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਿਆ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਕੇ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੭(ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਜੋ ਅੰਗਮ ਹੈ, (ਪਿੱਛੇ ਕਹੇ ਅਧੂਰੇ ਯਾ ਅਨ੍ਹੇਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਕੇ) ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

੨੪. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ] ।

੧ਲਖ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਹੋਇ ਅਚਰਜ ਹੈਰਾਣਾ ।

੨ਵਿਸਮੁ ਹੋਇ ਵਿਸਮਾਦ ਲਖ ਲਖ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ ।

੩ਲਖ ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤੰ ਪਰਮਦਭੁਤ ਭਾਣਾ ।
 ੪ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਅਪਰੰਪਰੁ ਬਾਣਾ ।
 ੫ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਜਪਾ ਜਪਣੁ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਵਖਾਣਾ ।
 ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਕੁਦਰਤਿ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੨੪॥

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ । ਪਰਮਦਭੁਤ=ਅਤਯਾਸਚਰਜ ।]
 [ਭਾਣਾ=ਭਾਵੀ । ਬਾਣਾ=ਸਰੂਪ । ਕੁਰਬਾਣਾ=ਬਲਿਹਾਰ ਹੋਣਾ ।]

੧ਲੱਖ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਅਚਰਜ ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ੨(ਇਸ) ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਲਖਾਂ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਸਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ੩(ਉਸਦੇ) ਪਰਮ (ਅਦਭੁਤ=) ਅਤੀ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਭਾਣੇ ਪਰ ਲਖਾਂ ਅਦਭੁਤ ਅਤੀ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ੪ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਅਬਿਗਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, 'ਅਗਾਧ') ਡੂੰਘੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) 'ਬੋਧ' ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੫ਕਥਾ ਉਸ ਦੀ ਅਕੱਥ ਹੈ ਭਾਵ (ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਅਥਵਾ ਕਿਹਾ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ,) ਜਾਪ (ਉਸ ਦਾ) ਅਜਪਾ ਹੈ (ਜਪਿਆਂ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ), ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਹ, ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਹ, (ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ੬ਉਸ ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਥੋਂ ਅਸੀਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਭਾਵ-ਏਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਛੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਕਰਨਗੇ ।

ਸੂਚਨਾ-ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ ਕਈ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਪਰਥਾਇ ਵਰਤਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧. ਹੈਰਾਨੀ, ੨. ਅਸਚਰਜ, ੩. ਵਿਸਮਾਦ, ੪. ਅਦਭੁਤ, ੫. ਪਰਮਦਭੁਤ, ੬. ਪਰਮਾਦਭੁਤ ।

੨੫. [ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਿਮਰਣ] ।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ।
 ੨ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗ ਤੇ ਸਚ ਸਬਦ ਸਮੇਉ ।
 ੩ਅਮਰਾਪਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦਹੁ ਅਤਿ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ।
 ੪ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗਤਿ ਅਛਲ ਅਛੇਉ ।
 ੫ਰਾਮ ਦਾਸ* ਅਰਜਣ ਗੁਰੁ ਅਬਿਚਲ ਅਰਖੇਉ ।
 ੬ਹਰਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੁ ਕਾਰਣ ਕਰਣੇਉ ॥੨੫॥੧੩॥

[ਸਮੇਉ=ਸਮਾਏ । ਅਛੇਉ=ਅਦਾਗ । ਅਰਖੇਉ=ਮਸਤ, ਅਲਖ ਰੂਪ ।]
 ਕਾਰਣ ਕਰਣੇਉ=ਕਰਣ ਕਾਰਣ ।

੧ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਰੂਪ) ਹਨ । (ਭਾਵ-ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ ਹਨ "ਨਿਰਗੁਣ ਆਪਿ ਸਰਗੁਣੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਰਾਮ ਰਸਿਕ ।

ਮੋਹੀ") । ੨ਗੁਰ (ਨਾਨਕ) ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ, (ਭਾਵ ਤਦਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋਏ) । ੩ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਪਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਹੋਏ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ) ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਭੇਉ ਹੋਈ । ੪ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨਾ ਛਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਾ ਦਾਗੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਤੀ ਵਾਲੇ ਹੋਏ, (ਭਾਵ ਸਰਬ ਜਨਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਪਕਾਰੋਪਰੀ ਭਾਰੀ ਹੋਏ) । ੫(ਗੁਰੂ) ਰਾਮਦਾਸ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਚਲ (ਮੂਰਤੀ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ) ਮਸਤ ਹੋਏ । ੬(ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਛੀਵੇਂ) ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ (ਰੂਪ) ਗੁਰੂ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰੇ ਹੋਏ । (ਭਾਵ, ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਖਾਵੰਦ ਹੋ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ) ।

--o--

ਵਾਰ ੧੪.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਗੁਰੂ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਨਾਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ ।
 ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਥਾਉ ਸਬਦਿ ਵਖਾਣੀਐ ।
 ੩ਦਰਗਹ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ਜਲ ਦੁਧੁ ਛਾਣੀਐ ।
 ੪ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਅਸਰਾਉ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀਐ ।
 ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਣਿ ਗਾਉ ਅੰਦਰਿ ਆਣੀਐ ।
 ੬ਤਿਸੁ ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੀਐ ॥੧॥

[ਅਸਰਾਉ=ਆਸਰਾ ਰੂਪ ।

ਅੰਦਰ ਆਣੀਐ=ਨਿੱਧਯਾਸਨ ਕਰਨਾ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੨(ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੱਚਾ ਥਾਉਂ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਸਬਦ ਵਖਾਣੀਐ' ਉਥੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੩(ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁਧ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਚੋਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਕੱਟਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ (ਜਗਜਾਸੂ ਫਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਗਾਂਵਦੇ (ਭਈ ਵਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸ੍ਰੋਤਾ, ਤੇ ਜੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਕਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ, ਆਪ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਿੱਧਯਾਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਅਜਿਹੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ (ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ) ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੨. [ਸੰਗਤ ਵਰਨ] ।

੧ਚਾਰ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਆਵਣਾ ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਵਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਣਾ ।
 ੩ਤੁਲਿ ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਇਖ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਣਾ ।
 ੪ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭਿਖ ਭਿਖਾਰੀ ਪਾਵਣਾ ।
 ੫ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਲਿਖ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਵਣਾ ।
 ੬ਸੁਝਨਿ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਵਣਾ ॥੨॥

[ਵਿਖ=ਕਦਮ । (ਅ) ਵਿਖਮ, ਕਠਨ । ਇਖ=ਕਮਾਦ ।]

[ਭਿਖ=ਭਿੱਖਿਆ । ਭੂਤ=ਗੁਜਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ ।]

੧ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਖੱਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ, ਵੈਸ਼) ਚਾਕੇ ਵਰਣਾਂ (ਦੇ ਲੋਕ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ੨(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵਿਖਮ (ਕਰੜਾ) ਹੈ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਤਤਿੱਖਯਾ ਸਹਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਇਕ ਉਲਾਂਘ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੩(ਉਥੇ ਅਜਿਹਾ) ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਈ) ਕਮਾਦਾਂ (ਦੇ ਰਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰੋਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੪ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਭਿਖਾਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ੫(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਲੇਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆ ਹੈ (ਓਹ ਲੋਕ) ਆਪ ਵੀ ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ੬(ਜਿਹਾਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ (ਵਰਤਮਾਨ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਤਿਕਾਲ ਗਯਾਤਾ ਹੋਕੇ ਬੀ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ।

੩. [ਅਗਮ ਦਰਸ਼ਨ] ।

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੨ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਅਵੇਸਿ ਅਘੜੁ ਘੜਾਇਆ ।
 ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਵੇਸਿ ਅਪਿਓ ਪੀਆਇਆ ।
 ੪ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਉਪਦੇਸੁ ਸਚੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੂਪਤਿ ਵੇਸਿ ਨ ਵਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ।
 ੬ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਨ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੩॥

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ । ਆਵੇਸਿ=ਸਥਾਨ । ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ।]

੧ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਜਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੂੰ (ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅਲਖ (ਵਸਤੂ) ਦੇ ਲਖਣਹਾਰੇ ਹਨ । ੨(ਅਨਹਦ) ਇਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਆਵੇਸ=ਸਥਾਨ) ਹਨ, ਅਘੜ (ਜੋ ਮਨ ਹੈ ਉਸ) ਦੇ ਘੜਨਹਾਰੇ ਹਨ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜੋ (ਜਗਿਆਸੂ) ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ (ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਯਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸੱਚ ਨੂੰ ਦਿੜ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ (ਤਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ ਬੀ) ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰ ਹਨ, ਯਥਾ:-“ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਬਿਸਤਾਰਿਆ ॥ ਤੂ ਜਾਣਹਿ ਸਭ ਬਿਧਿ ਆਪਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥” ਦੇਵਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਮੁਨੀਆਂ ਥੋਂ ਅੱਡ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਵਰਣਨ] ।

੧ਬਿਸਨੈ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਨਾਵ ਗਣਾਇਆ ।
 ੨ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰ ਵਾਦੁ ਵਧਾਇਆ ।
 ੩ਬ੍ਰਹਮੈ ਵੇਦ ਵੀਚਾਰਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੪ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਅਹੰਕਾਰੁ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੫ਮਹਾਦੇਉ ਲਾਇ ਤਾਰ ਤਾਮਸ ਤਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥੪॥

[ਨਾਵ ਗਣਾਇਆ=ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਾਇਆ । ਅਸੁਰ=ਰਾਖਸ਼ ।]

[ਵਾਦ=ਝਗੜਾ । ਤਾਮਸ=ਤਮੋ ਗੁਣ ।]

੧ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ (ਧਾਰਕੇ) ਨਾਮ ਹੀ ਗਣਾਇਆ (ਭਾਵ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੋਵੇ, 'ਫੇਰ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਕਿਉਂ ਘਾਤ ਕੀਤਾ, ਅਥਵਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਕੇ ਪਾਲਨਾਦਿ ਸਤੋਗੁਣ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾ) । ੨ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ (ਕੰਸਾਦਿਕ) ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾਇਆ । ੩ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਵੇਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਇਆ । ੪ਪਰ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਇਸ) ਹੰਕਾਰ (ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਰਿਹਾ ਕ੍ਰਿ ਮੈਂ) ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਜੋ ਰਜੋਗੁਣ ਵਿਖੇ ਵਸਿਆ ਰਿਹਾ) । ੫ਸ਼ਿਵ ਤਾਰ ਲਾਕੇ ਤਮੋ ਗੁਣ ਵਿਖੇ ਤੱਤਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, (ਸ਼ਾਂਤਿ ਨਾ ਆਈ) । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—"ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ" । ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਨਜ਼ੂਨਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਹੋਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਲੇਪ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ।

੫. [ਨਾਰਦਾਇਕ ਮੁਨੀ] ।

੧ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਅਖਾਇ ਗਲ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੨ਲਾਇਤਬਾਰੀ ਖਾਇ ਚੁਗਲੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੩ਸਨਕਾਦਿਕ ਦਰਿ ਜਾਇ ਤਾਮਸੁ ਆਇਆ ।
 ੪ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਇ ਜਨਮੁ ਗਲਾਇਆ ।
 ੫ਜਿਨਿ ਸੁਖ* ਜਣਿਆ ਮਾਇ ਦੁਖੁ ਸਹਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਖਾਇ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ॥੫॥

[ਮੁਨੀ=ਮਨਨਸੀਲ । ਲਾਇਤਬਾਰੀ=ਜਿਸ ਦਾਇਤਬਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਨਾਂ ਵਿਖੇ]

[ਦੋਖਾਂ ਦਾ ਅਰਪਨਾ ਚੁਗਲੀ ਹੈ । ਦੁਖ ਸਹਾਇਆ=ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ ।]

੧ਨਾਰਦ ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) 'ਮੁਨੀ' (ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਮਨਨਸੀਲ) ਕਹਾਕੇ ਗਲ ਹੀ ਸੁਣਾਈ (ਭਾਵ ਗੱਪ ਹੀ ਮਾਰੀ, ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ) (ਅਥਵਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਹੀ ਆਇਆ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ) ੨ਚੁਗਲੀ ਵਟਣ ਨਾਲ ਬੇਇਤਬਾਰਾ ਹੀ ਸਦਾਇਆ (ਭਾਵ ਰਾਖਸ਼ਾਂ

*ਕਈ ਏਹ ਸੁਕਦੇਵ ਪਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਏਥੇ ਨਾਰਦ ਦਾ ਹੈ । ਪਾਠਾਂਤ 'ਸੁਖ' ਦੀ ਥਾਵੇਂ 'ਸੁਕ' ਬੀ ਹੈ ।

ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪਾਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਪਾਸ ਆਖਕੇ ਘੋਲ ਮਚਾਏ, ਨਾਰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੩ਜਦ ਸ਼ਨਕਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਗਿਆ ਉਥੇ ਤਮੋਗੁਣੀ (ਰੋਹ ਭਰਿਆ) ਹੋ ਗਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਯਾ ਬਾਝ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਕੇ ਰਾਖਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦੇ ਬੈਠਾ, ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਦਿਕ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨੇ ਪਏ, ਐਸਾ ਨਾਰਦ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੪(ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ) ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਗਾਲ ਦਿਤਾ, (ਭਾਵ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਘੋਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਾਇਆ) ੫ਜਿਸ ਮਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਲਈ ਜਣਿਆਂ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਸਹਾਰਨਾ ਪਿਆ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਖਾਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ) 'ਅਜਰ' ਮਨ ਨੂੰ ਜਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਚੁਗਲ ਖੋਰ, ਤਮੋਗੁਣੀ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੇ 'ਕਾਰਜਾਂ' ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਪਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਧ ਪਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਕੇ ਜਰਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਕੈਵਲ ਪਦ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਡੇ ਹਨ।

੬. {ਧਰਤੀ} ।

੧ਧਰਤੀ	ਨੀਵੀ	ਹੋਇ	ਚਰਣ	ਚਿਤੁ	ਲਾਇਆ।
੨ਚਰਨ	ਕਵਲ	ਰਸੁ	ਭੋਇ	ਆਪੁ	ਗਵਾਇਆ।
੩ਚਰਣ	ਰੇਣੁ	ਤਿਹੁ	ਲੋਇ	ਇਛ	ਇਛਾਇਆ।
੪ਧੀਰਜੁ	ਧਰਮੁ	ਸਮੋਇ		ਸੰਤੋਖੁ	ਸਮਾਇਆ।
੫ਜੀਵਣ	ਜੁਗਤਿ	ਪਰੋਇ		ਰਿਜਕੁ	ਪੁਜਾਇਆ।
੬ਮੰਨੈ	ਹੁਕਮੁ	ਰਜਾਇ		ਗੁਰਮੁਖਿ	ਜਾਇਆ ॥੬॥

[ਚਰਣ ਚਿਤ ਲਾਇਆ=ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਸ ਭੋਇ=ਰਸ]

[ਵਿਖੇ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੋਇ=ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜਾਇਆ=ਜਨਮੇ ਹਨ।]

੧ਧਰਤੀ ਨੇ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਲਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਨੀਚ ਉਚ ਹਰ ਏਕ ਜੀਵ ਜੰਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਥਾ :-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿੰਮਰਤਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਰਸ ਵਿਖੇ ਭਿਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੩ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਜਿਸ ਧੂੜੀ ਦੀ) ਇੱਛਾ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਲੋਚਦੇ ਹਨ। ੪ਧੀਰਜ ਦਾ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਪੁਟੇ ਕੋਈ ਪੂਰੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ)। ੫ਜੀਵਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜਕ ਪੁਚਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕਿਸਾਨ ਲੋਕ ਪੁਟਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਣ ਅੰਨਾਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜੀਵਣ ਕਹੀਏ ਜਲ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ)। ੬(ਰਜਾਈ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਜੇਹੜੇ) ਗੁਰਮੁਖ (ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂੰ ਉਕਤ ਗੁਣਾਂ ਯੁਕਤ ਹੋਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ, ਉਹ ਧੰਨ) ਜਨਮੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਮਰਤਾ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਜਿੱਤੀ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਉਹ ਧੰਨ ਜਨਮੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਜੂਨ ਭੋਗ ਗਏ।

੭. [ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ] ।

੧ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਧਰਤਿ ਵਿਚ ਪਾਣੀਐ ।
 ੨ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਨ ਹਿਚ ਨਿਰਮਲ ਜਾਣੀਐ ।
 ੩ਸਹਿਦਾ ਬਾਹਲੀ ਖਿਚ ਨਿਵੈ ਨੀਵਾਣੀਐ ।
 ੪ਮਨ ਮੇਲੀ ਘੁਲ ਮਿਚਿ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣੀਐ ।
 ੫ਵਿਛੁੜੈ ਨਾਹਿ ਵਿਰਚਿ ਦਰਿ ਪਰਵਾਣੀਐ ।
 ੬ਪਰਉਪਕਾਰ ਸਰਚਿ ਭਗਤਿ ਨੀਸਾਣੀਐ ॥੭॥

[ਹਿਚ=ਹਠ, ਆਕੀ । ਖਿਚ=ਤਕਲੀਫ । ਬਾਹਲੀ=ਬਹੁਤ ।]

[ਨਿਵਾਣੀਐ=ਨੀਵੀ ਥਾਉਂ । ਘੁਲ ਮਿਚਿ=ਘੁਲ ਮਿਲ, ਯਕਰੰਗ ।]

[ਵਿਰਚਿ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਰਚਕੇ । ਸਰਚਿ=ਚੰਗਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।]

੧ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਧਰਤੀ ਹੈ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਪਾਣੀ ਹੈ (ਅਰ ਆਪ ਸੀਤਲ ਸੁਭਾਵ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।)
 ੨ਨੀਵੀਆਂ ਥੋਂ ਨੀਵਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅੜੀ ਜਾਂ) ਹਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਫੇਰ ਨਿਰਮਲ ਹੀ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ
 (ਭਾਵ ਘੱਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਨਿੱਤਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਦੱਸਦਾ ਹੈ) । ੩ਵੱਡੀ ਖਿੱਚ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ,
 (ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) (ਤੇ ਸਦਾ) ਨਿਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਰੁਖ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪ਮਨ
 ਮੇਲੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ 'ਘੁਲ ਮਿਚ' ਕਹੀਏ) ਮਿਲ ਗਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਮਾਣਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਲਾਲ
 ਨਾਲ ਲਾਲ, ਚਿੱਟੇ ਨਾਲ ਚਿੱਟਾ, ਪੀਲੇ ਨਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫(ਇਕ ਵਾਰ 'ਵਿਰਚਿ'
 ਕਹੀਏ) ਰਚਕੇ (ਸਿੱਜਰਕੇ) ਫੇਰ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ
 (ਯਥਾ :- "ਪਹਿਲਾ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿਆ ਸਭੁ ਕੋਇ") । ੬(ਜੋ) ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆ
 ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਏਹੋ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸਭ ਨਾਲ ਜਲ ਵਾਂਗੂੰ ਵਰਤਾਉ ਕਰਕੇ ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੮. [ਬਿਛ ਵਰਣਨ] ।

੧ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਰੁਖ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ।
 ੨ਆਪ ਸਹੰਦੈ ਦੁਖ ਜਗੁ ਵਰੁਸਾਇਆ ।
 ੩ਫਲ ਦੇ ਲਾਹਨਿ ਭੁਖ ਵਟ ਵਗਾਇਆ ।
 ੪ਛਾਵ ਘਣੀ ਬਹਿ ਸੁਖ ਮਨੁ ਪਰਚਾਇਆ ।
 ੫ਵਢਨਿ ਆਇ ਮਨੁਖ ਆਪੁ ਤਛਾਇਆ ।
 ੬ਵਿਰਲੈ ਹੀ ਸਨਮੁਖ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੮॥

[ਰੁੱਖ=ਬਿਛ । ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਉਲਟਾ ।]

[ਵਰੁਸਾਇਆ=ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ । ਤਛਾਇਆ=ਕਟਵਾਉਣਾ ।]

੧ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬਿਛ ਉਲਟਾ ਹੋ ਕੇ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਉੱਗਦੇ ਹਨ) ।
 ੨(ਆਪ ਕਸ਼ਟ) ਧੁੱਪ ਛਾਉਂਦਾ ਸਹਾਰਕੇ ਜਗ ਦਾ ਵਰੋਸਾਉ (ਪਰੋਪਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਵੱਟਿਆਂ
 ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਬੀ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਸੰਘਣੀ ਛਾਉਂਦੇ ਨਾਲ ਮਨ
 ਨੂੰ ਪਰਚਾਕੇ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਜਦ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੱਢਣ ਆਵੇ ਆਪਣਾ ਆਪ (ਤਛਾਉਂਦੇ)

ਕਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਗੱਲ ਕੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ) । ੬(ਤਿਵੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਕੇ (ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਓਹ ਲੋਕ) ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ ।

ਭਾਵ—“ਸਸਤਿ ਤੀਖਣ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ ਮਨਿ ਨ ਕੀਨੋ ਰੋਸੁ ॥ ਕਾਜ ਉਆ ਕੋ ਲੈ ਸਵਾਰਿਓ ਤਿਲੁ ਨ ਦੀਨੋ ਦੋਸੁ ॥” ਬਿਛ ਨੂੰ ਤਿੱਖੇ ‘ਹਥਯਾਰਾਂ’ ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕੱਟਦੇ ਵੱਢਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਿਹਾ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦੇ, ਜੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਠੱਗਾਂ ਕਈ ਦੁੱਖ ਦਿਤੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਤੱਕਿਆ । ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖ ਪਾਕੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੬. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਰੁਖਹੁ	ਘਰ	ਛਾਵਾਇ	ਬੰਮੁ	ਬਮਾਇਆ ।
੨ਸਿਰਿ	ਕਰਵਤੁ	ਧਰਾਇ	ਬੇੜ	ਘੜਾਇਆ ।
੩ਲੋਹੇ	ਨਾਲਿ	ਜੜਾਇ	ਪੂਰ	ਤਰਾਇਆ ।
੪ਲਖ	ਲਹਰ	ਦਰੀਆਇ	ਪਾਰਿ	ਲਘਾਇਆ ।
੫ਗੁਰਸਿਖਾਂ	ਭੈ	ਭਾਇ	ਸਬਦੁ	ਕਮਾਇਆ ।
੬ਇਕਸ	ਪਿਛੈ	ਲਾਇ	ਲਖ	ਛੁਡਾਇਆ ॥੬॥

[ਛਾਵਾਇ=ਛੱਤ ਪਾਵਣੀ ।

ਬੰਮੁਆਇਆ=ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ।]

੧ਬਿਛ ਥੋਂ ਘਰ (ਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਛਤੀਰਾਂ ਨਾਲ) ਛਤਾਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਬੰਮਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਸਿਰ ਪੂਰ ਆਰਾ ਧਰਾ ਕੇ (ਬਿਛ ਕੱਟ ਕੇ ਤਖਤੇ ਚੀਰ ਕੇ) ਬੇੜਾ ਘੜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਜੜਾ ਕੇ (ਉਹ ਬੇੜਾ ਪੂਰਾਂ ਦੇ) ਪੂਰ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ਦਰੀਆਵਾਂ (ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ) ਦੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਥੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੫(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਭੈ ਅਤੇ (ਭਾਇ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਬਦ (ਦੇ ਬੇੜੇ ਨੂੰ) ਕਮਾਇਆ ਹੈ । ੬(ਉਹਨਾਂ) ਇਕ ਸਬਦ ਦੇ (ਬੇੜੇ) ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ (ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਥੋਂ) ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

੧੦. [ਤਿਲ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਘਾਣੀ	ਤਿਲੁ	ਪੀੜਾਇ	ਤੇਲ	ਕਢਾਇਆ ।
੨ਦੀਵੈ	ਤੇਲੁ	ਜਲਾਇ	ਅਨੋਰ	ਗਵਾਇਆ ।
੩ਮਸੁ	ਮਸੁਵਾਣੀ	ਪਾਇ	ਸਬਦੁ	ਲਿਖਾਇਆ ।
੪ਸੁਣਿ	ਸਿਖਿ	ਲਿਖਿ	ਲਿਖਾਇ	ਅਲੇਖੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ	ਆਪਿ	ਗਵਾਇ	ਸਬਦੁ	ਕਮਾਇਆ ।
੬ਗਿਆਨ	ਅੰਜਨ	ਲਿਵਲਾਇ	ਸਹਜਿ	ਸਮਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਘਾਣੀ=ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਫੇਰ ।

ਮਸੁ=ਸਿਆਹੀ ।

ਮਸੁਵਾਣੀ=ਦਵਾਤ ।]

[ਅੰਜਨ=ਸੁਰਮਾਂ ।

ਲਿਵ ਲਾਇ=ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ।

੧ਤਿਲ ਨੇ (ਕੋਲੂ ਦੀ) ਘਾਣੀ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਪਿੜਵਾ ਤੇਲ ਕਢਵਾਇਆ । ੨(ਫਿਰ ਤੇਲ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਦੀਵੈ ਵਿਚ ਸੜਵਾਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ । ੩(ਉਸ ਤੇਲ ਨੇ)

ਸਿਆਹੀ (ਬਣਕੇ) ਦੁਆਤ ਵਿਚ ਪੈਕੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਵਾਇਆ । ੪(ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸੁਣਕੇ ਅਰ, ਲਿਖ ਲਿਖਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ) ਨੂੰ ਸੁਨਾਇਆ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਤਿਲ ਵਾਂਗੂ ਤਤਿੱਖਯਾ ਸਹਾਰੀ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ, (ਤੇਲ ਰੂਪ ਹੋ ਜਗਤ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ) । ੬ਗਿਆਨ (ਰੂਪੀ) ਸੁਰਮੇ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਅਖੰਡ ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ) ਸਹਿਜ (ਪਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਗਏ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਹਾ, ਤਿਲ ਵਾਂਗੂੰ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਅਰ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੋਂ ਖਲਾਸੀ ਬਖਸ਼ੀ ।

੧੧. [ਪਸੂ ਉੱਤਮਤਾ] ।

੧ਦੁਧੁ ਦੇਇ ਖੜੁ ਖਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
 ੨ਦੁਧੁ ਦਹੀ ਜਮਾਇ ਘਿਉ ਨਿਪਜਾਇਆ ।
 ੩ਗੋਹ ਮੂਤੁ ਲਿੰਬਾਇ ਪੂਜ ਕਰਾਇਆ ।
 ੪ਛੱਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖਾਇ ਕੁਚੀਲ ਕਰਾਇਆ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਧਿਆਇਆ ।
 ੬ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਜਗਿ ਆਇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ॥੧॥

[ਖੜੁ=ਘਾਹ । ਨਿਪਜਾਇਆ=ਕਢਵਾਇਆ । ਕੁਚੀਲ=ਵਿਸ਼ਟਾ ।]

੧(ਗੁਰੂ) ਘਾਹ ਖਾਕੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਫਿਰ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੀ (ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੨ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ) ਘਿਉ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ । ੩ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਲੇਪਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੂਤਰ ਥੋਂ, (ਪੰਚਾੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਅਗੇ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੪(ਮਨੁੱਖ) ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾਕੇ 'ਕੁਚੀਲ' ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੫(ਪਰੰਤੂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਘਰੋਂ ਚੱਲਕੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਅਰ ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ਉਸ ਦਾ ਜਗ ਵਿਖੇ ਜੰਨਮ ਲੈਣਾ ਸਫਲ ਹੈ (ਉਸ ਨੇ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲੋਂ, ਜੋ ਉਪਕਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਸੂ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :- "ਪਸੂ ਮਿਲਹਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ਖੜੁ ਖਾਵਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇਹਿ" । ਪੁਨਾ :- "ਨਰੁ ਮਰੈ ਨਰੁ ਕਾਮ ਨ ਆਵੈ ॥ ਪਸੂ ਮਰੈ ਦਸ ਕਾਜ ਸਵਾਰੈ" ॥ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਸੂ ਮਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਡ ਨੌਹਾਂ ਤੀਕ ਸਭ ਅਵੈਵ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਸੂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ । ਅੱਗੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੨. [ਕਪਾਹ] ।

੧ਦੁਖ ਸਹੈ ਕਪਾਹਿ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।
 ੨ਵੇਲਣਿ ਵੇਲ ਵੇਲਾਹਿ ਤੁੰਬ ਤੁੰਬਾਇਆ ।
 ੩ਪਿੰਵਣਿ ਪਿੰਜ ਫਿਰਾਹਿ ਸੂਤੁ ਕਤਾਇਆ ।
 ੪ਨਲੀ ਜੁਲਾਹੇ ਵਾਹਿ ਚੀਰੁ ਵੁਣਾਇਆ ।
 ੫ਖੁੰਬ ਚੜਾਇਨਿ ਬਾਹਿ ਨੀਰਿ ਪੁਵਾਇਆ ।

੬ਪੈਨਿ ਸਾਹਿ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਸਭਾ ਸੁਭਾਇਆ ॥ ੧੨ ॥

[ਵੇਲਣ=ਵੜੇਵੇਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯੰਤਰ । ਵੇਲਵਿਲਾਇ=ਵੜੇਵੇਂ ਅੱਡ ਕਰਨਾ ।]
[ਪਿੰਜਣ=ਪੇਂਜਾ । ਵਾਹਿ=ਚਲਾਕੇ । ਚੀਰ=ਕੱਪੜਾ । ਬਾਹਿ=ਨਦੀ, ਨਾਲੇ ।]

੧ਕਪਾਹ (ਵੱਡਾ) ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੀ ਹੈ, (ਮਾਨੋਂ ਰੱਬ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਸੁ । ੨ਵੇਲਣੇ ਵਿਖੇ ਪਾਕੇ ਵੜੇਵਾਂ ਅੱਡ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ) ਤੂੰਬਾ ਤੂੰਬਾ (ਰੱਤੀ ਰੱਤੀ) ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਪੇਂਜਾ ਪਿੰਵਣ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਫੇਰ ਚਰਖਿਆਂ ਵਿਚ) ਸੂਤ ਕੱਤੀਦਾ ਹੈ । ੪ਜੁਲਾਹਾ ਨਲੀਆਂ ਵਿਚ ਚਲਾਕੇ ਕੱਪੜਾ ਉਣਦਾ ਹੈ, (ਧੋਬੀ ਲੋਕ) ਖੁੰਬ ਪਰ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ) ਵਗਦੇ ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ ਪੁਰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਰ ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਕੇ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕਪਾਹ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਪੁਨ ਨਾਨਾ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦਿੱਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣ ਬੈਠੇ, 'ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ' ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭਾ ਸਿੰਗਾਰ ਕਹਾਉਣ ਲੱਗੇ, 'ਦਾਤਾਰ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ । ਅੱਗੇ ਮਜੀਠ ਆਦਿ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

੧੩. [ਮਜੀਠ ਅਤੇ ਕਮਾਦਿ] ।

੧ਜਾਣੁ ਮਜੀਠੈ ਰੰਗੁ ਆਪੁ ਪੀਹਾਇਆ ।
੨ਕਦੇ ਨ ਛਡੇ ਸੰਗੁ ਬਣਤ ਬਣਾਇਆ ।
੩ਕਟਿ ਕਮਾਦ ਨਿਸੰਗੁ ਆਪੁ ਪੀੜਾਇਆ ।
੪ਕਰੈ ਨ ਮਨ ਰਸ ਭੰਗੁ ਅਮਿਉ ਚੁਆਇਆ ।
੫ਗੁੜੁ ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਅਚੰਗੁ ਭੋਗੁ ਭੁਗਾਇਆ ।
੬ਸਾਧ ਨ ਮੋੜਨ ਅੰਗੁ ਜਗੁ ਪਰਚਾਇਆ ॥੧੩॥

[ਪੀਹਾਇਆ=ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਪਿਸਾਇਆ । ਅਮਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ।]
[ਅਚੰਗੁ=ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅੰਗੁ=ਸਰੀਰ ।]

੧ਦੇਖੋ ਮਜੀਠ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ (ਪਹਿਲੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ (ਚੱਕੀ ਵਿਖੇ) ਪਿਸਾਇਆ । ੨(ਭਾਵੇਂ ਰੂਪ ਬਦਲਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਰੰਗ ਦਾ) ਸੰਗ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ, ਏਹ ਬਣਤ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹੀ । ੩(ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਮਾਦ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਕਮਾਦ ਟੋਟੇ ਹੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ (ਰਹੁ ਦੇ ਵੇਲਣਿਆਂ ਵਿਚ) ਪਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਮਨ ਦਾ ਰਸ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਰਸ) ਚੁਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੫(ਰਹੁ ਬੋਂ) ਗੁੜੁ ਸਕਰ ਅਰ ਖੰਡ (ਅਚੰਗ) ਜਿਸ ਬੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਿੱਠੇ) ਭੋਗੁ ਭੁਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਮਜੀਠ ਆਪ ਪੀਪੂ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਰੰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਛਡਿਆ, ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਪਾਟ ਜਾਵੇ ਪਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭੰਗ ਨਾ ਪਵੇ, ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :- 'ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮਜੀਠੜਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ' । ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਮਾਦ ਨੇ ਭੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਵੱਟ ਨਾ ਖਾਧਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇ ਪਰ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਰਸ ਹੀ ਦਿੱਤਾ । ਨਾਨਾਂ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਮਿਠਆਈਆਂ ਉਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਕਕੇ ਲੋਕ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ਠੀਕ ਇਕੁਰ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ

ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਨਾਨਾ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਝੱਲਕੇ ਬੀ ਪਰਾਏ ਕਾਰਜ ਹੀ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਲੋਹਾ] ।

੧ਲੋਕਾ ਅਰਣਿ ਪਾਇ ਤਾਵਣਿ ਤਾਇਆ ।
 ੨ਘਣ ਅਹਰਣਿ ਹਣਵਾਇ ਦੁਖੁ ਸਹਾਇਆ ।
 ੩ਆਰਸੀਆ ਘੜਵਾਇ ਮੁਲੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੪ਖਹੁਰੀ ਸਾਣ ਧਰਾਇ ਅੰਗ ਹਛਾਇਆ ।
 ੫ਪੈਰਾ ਹੇਠਿ ਰਖਾਇ ਸਿਕਲ ਕਰਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥੧੪॥

[ਆਰਣਿ=ਲੋਹਾਰ ਦੀ ਭੱਠੀ ਅਹਿਰਣ=ਲੋਹੇ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਟੋਟਾ ਜਿਸ ਤੇ ਲੋਹਾ]
 [ਰੱਖਕੇ ਘੜਦੇ ਹਨ । ਤਾਵਣਿ=ਅਗਨੀ ਘਣ=ਹਥੜਾ । ਹਣਵਾਇ=ਸੱਟਾ ਮਰਵਾਕੇ ।]
 [ਖਹੁਰੀ=ਖੁਰਦਰੀ । ਸਿਕਲ=ਮਾਂਜਣਾ ।]

੧ਲੋਹਾ ਲੋਹਾਰ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਅੱਗ ਨਾਲ ਤਾਕੇ ਅੱਗ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
 ੨ਹਥੜੇ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੀ ਅਹਿਰਣ ਉਤੇ ('ਹਣਵਾਇ' ਕਹੀਏ) ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਦੁਖ ਦੇਈਦਾ ਹੈ ।
 ੩ਸੀਸਿਆਂ (ਵਾਗੂੰ) ਪਤਲਾ ਘੜਾਕੇ ਮੁਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ਖੁਰਦਰੀ ਸਾਣ ਉਤੇ ਰੱਖਕੇ
 (ਤਲਵਾਰਾਂ, ਕਾਚੂ, ਕੈਂਚੀ ਆਦਿ ਚੰਗੇ 'ਅੰਗ') ਔਜ਼ਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੫ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੱਖਕੇ
 ਸਿਕਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਿਸ਼ਟਾਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-) ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ
 ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, (ਤਥਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਜਪ ਜਪਾਦਿਕਾਂ
 ਨਾਲ ਤਾਕੇ ਫੇਰ ਗਿਆਨ ਅਭਿਆਸ ਰੂਪ ਹਥੜੇ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਸੀਸੇ ਵਾਛੂ ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ, ਆਪਣਾ
 ਆਪ ਗੁਵਾਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਾ ਕਰਨੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ) ।

੧੫. [ਰਬਾਬ] ।

੧ਚੰਗਾ ਰੁਖੁ ਵਢਾਇ ਰਬਾਬੁ ਘੜਾਇਆ ।
 ੨ਛੇਲੀ ਹੋਇ ਕੁਹਾਇ ਮਾਸੁ ਵੰਡਾਇਆ ।
 ੩ਆਂਦ੍ਰੁ ਤਾਰ ਬਣਾਇ ਚੰਮਿ ਮੜਾਇਆ ।
 ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਆਇ ਨਾਦ ਵਜਾਇਆ ।
 ੫ਰਾਗ ਰੰਗ ਉਪਜਾਇ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥੧੫॥

[ਰੁੱਖ=ਬਿਛ । ਛੇਲੀ=ਬੱਕਰੀ । ਆਂਦ੍ਰੁ=ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ । ਨਾਦ=ਧੁਨੀ]

੧ਚੰਗੀ-ਜਾਤ (ਤੁਣ ਆਦਿ) ਦਾ ਬਿਛ ਵਢਾ ਕੇ ਰਬਾਬ ਘੜਾਇਆ । ੨ਛੋਟੀ ਬੱਕਰੀ ਨੇ
 ਹੋਕੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਕੁਹਾਕੇ ਮਾਸ ਵੰਡਵਾਇਆ । ੩(ਆਪਣੀਆਂ) ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰਾਂ ਬਣਾਕੇ
 ਚੰਮ (ਨਾਲ ਰਬਾਬ) ਮੜਿਆ । ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆਕੇ (ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤਾਰ ਤੋਂ 'ਨਾਦ') ਸਬਦੇ
 ਵਜਾਯਾ । ੫(ਰਬਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਰੰਗ') ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਰਾਗ ਕੱਢਕੇ (ਉਸ ਨਾਲ) ਸਬਦ (ਗੁਰੂ
 ਦੇ) ਸੁਣਾਏ । ੬(ਐਉਂ ਰਬਾਬ ਵਾਂਗੂ ਦੁਖ ਤੇ ਤਾਉ ਸਹਾਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ

ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ ਲੋਕ) 'ਸਹਜ ਪਦ' ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ (ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ) ।

੧੬. [ਚੰਦਨ ਵਰਣਨ] ।

੧ਚੰਨਣੁ ਰੁਖੁ ਉਪਾਇ ਵਣਖੰਡਿ ਰਖਿਆ ।
 ੨ਪਵਣੁ ਗਵਣੁ ਕਰਿ ਜਾਇ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ।
 ੩ਵਾਸੂ ਬਿਰਖ ਬੁਹਾਇ ਸਚੁ ਪਰਖਿਆ ।
 ੪ਸਭੇ ਵਰਨ ਗਵਾਇ ਭਖਿ ਅਭਖਿਆ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਅਪਿਓ ਪੀ ਚਖਿਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤਖਿਆ ॥੧੬॥

[ਚੰਨਣੁ=ਚੰਦਨ । ਵਣਖੰਡ=ਉਦਯਾਨ, ਸੰਘਣਾ ਬਣ । ਵਾਸੂ=ਵਾਸਨਾ ।]
 [ਬੁਹਾਇ=ਸੁਗੰਧਿਤ । ਭੱਖ ਅਭੱਖਿਆ=ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ, ਭਲੇ]
 [ਬੁਰੇ । ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ।]

੧(ਰੱਬ ਨੇ) ਚੰਦਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਘਣੇ ਬਣ ਵਿਖੇ ਰਖਿਆ ਹੈ । ੨ਪੌਣ (ਉਸ ਵਿਚ) ਗਮਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ-ਵਾਸਨਾ ਬੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਹੈ) ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਆਪ) ਅਲਖ ਹੈ (ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ) ਲਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੩(ਆਪਣੀ) ਵਾਸਨਾ ਬੇ ਹੋਰ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਐਉਂ) ਸੱਚ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ਸਾਰੇ ਵਰਨ (ਭੱਖ ਅਭੱਖ ਕਹੀਏ) ਭਲੇ ਬੁਰੇ (ਢੱਕ, ਪਲਾਹ, ਕਿੱਕਰ, ਨਿੰਮ ਆਦਿ ਰੂਪ) ਗਵਾਕੇ (ਚੰਦਨ ਹੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਭੱਖ ਅਭੱਖ ਖਾਣ ਯਾ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਫਲਾਂ ਅਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛ ਸਾਰੇ ਤਦਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) , ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਸਵਾਦ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੬(ਉਹਨਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਹਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਨ ਵਿਖੇ ਅਲੱਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਵਣ ਕਹੀਏ ਪ੍ਰਣਵ '੧ ਓ ਅੰਕਾਰ' ਦੀ ਪੌਣ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ (ਜਗਯਾਸੂ ਉਚ ਨੀਚ) ਨਿਕਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

੧੭. [ਸੇਵਾ ਵਰਣਨ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੇਵ ਕਮਾਵਣੀ ।
 ੨ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥਿ ਭਿਖ ਫਕੀਰਾ ਪਾਵਣੀ ।
 ੩ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਲਖ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ ।
 ੪ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਰਸੁ ਇਖ ਅਮਿਉ ਚੁਆਵਣੀ ।
 ੫ਤੁਲਿ ਨ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵਣੀ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗ ਵਿਖ ਲਵੈ ਨ ਲਾਵਣੀ ॥੧੭॥

[ਭਿਖ=ਭਿਖਯਾ । ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ-ਭਾਵ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ : ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ,]
 [ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ (ਪਦਾਰਥ) । ਵਿਖ=ਕਰਮ, ਉਲਾਂਘ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ,

ਕਾਮ, ਮੋਖ) ਦੀ ਭਿੱਖਯਾ 'ਫਕੀਰ' (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਯਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜਗਯਾਸੂਆਂ) ਨੂੰ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ੩ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਜੋ ਅਲੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਪ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੰਠੇ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗੂੰ ਮਿੱਠੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ 'ਚੁਆਉਣੀ' ਕਹੀਏ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਪ ਜਪਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੫(ਉਸ ਫਲ ਦੇ) ਸਮਾਨ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਸਕਦੇ ਨਾਂ ਹੀ (ਉਸ ਦੀ) ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਇਕ ਉਲਾਂਘ ਭਰਣੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਵੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਉਸ ਦੀ ਬਰੋਬਰੀ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।

੧੮. [ਸੇਵਾ ਫਲ] ।

੧ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਲਖ ਰਾਜ ਨੀਰ ਭਰਾਵਣੀ ।

੨ਲਖ ਸੁਰਗ ਸਿਰਤਾਜ ਗਲਾ ਪੀਹਾਵਣੀ ।

੩ਰਿਧਿ ਸਿਧ ਨਿਧ ਲਖ ਸਾਜ ਚੁਲਿ ਝੁਕਾਵਣੀ ।

੪ਸਾਧ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਗਰੀਬੀ ਆਵਣੀ ।

੫ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਅਗਾਜ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ ॥੧੮॥

[ਨੀਰ ਭਰਾਵਣੀ=ਪਾਣੀ ਭਰਣਾ ।

ਗਲਾ ਪੀਹਾਵਣੀ=ਕਣਕ ਪੀਹਣੀ ।]

[ਚੁਲਿ ਝੁਕਾਵਣੀ=ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਝੋਕਣਾ, ਭਾਵ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣਾ । ਅਗਾਜ-ਪ੍ਰਗਟ ।]

੧(ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ) ਪਾਣੀ ਭਰਣ ਦੀ (ਟਹਿਲ) ਹੈ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਰਾਜਾਂ (ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹੈ। ੨ਕਣਕ ਪੀਹਣ ਦੀ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਹੈ ਉਹ) ਲੱਖਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਰਤਾਜ* ਹੈ। ੩(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੋ) ਚੁੱਲ੍ਹ ਝੋਕਣੀ ਹੈ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸਾਜਾਂ (ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ੪(ਸਾਧੂ ਅਭਯਾਗਤ ਤੇ) ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣੀ ਹੈ (ਇਸ ਨਾਲ ਯਾ ਇਹੋ ਮਨ ਵਿਖੇ) ਗਰੀਬੀ ਆਉਣੀ ਹੈ, (ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਬੀ ਗਰੀਬੀ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)। ੫(ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾਕੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਗਾਉਣੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਅਨਾਹਦ ਸਬਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਮੁਖ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਮਲ ਵਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ, ਚੱਕੀ, ਚੁਲ੍ਹ ਝੋਕਣ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਮੇਵਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਉਸ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਉੱਜਲੇ, ਕੱਠੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਰਸ ਜੋ ਦਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ ਹਨ ਨਿਕੰਮੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਸੇਵਾ ਫਲ] ।

੧ਹੋਮ ਜਗ ਲਖ ਭੋਗ ਚਣੇ ਚਬਾਵਣੀ ।

੨ਤੀਰਥ ਪੁਰਥ ਸੰਜੋਗ ਪੈਰ ਧੁਆਵਣੀ ।

*ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਪਦ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੁੱਲਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਨਣੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਮਝਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਪਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੩ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖ ਜੋਗ ਸਬਦ ਸੁਣਾਵਣੀ ।
 ੪ਰਹੈ ਨ ਸਹਸਾ ਸੋਗ ਝਾਤੀ ਪਾਵਣੀ ।
 ੫ਭਉਜਲ ਵਿਚਿ ਅਰੋਗ ਨ ਲਹਰਿ ਡਰਾਵਣੀ ।
 ੬ਲੰਘਿ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਗੁਰਮਤਿ ਆਵਣੀ ॥੧੯॥

[ਚਣੇ ਚਬਾਵਣੀ=ਛੋਲੇ ਚਬਾਵਣੇ ਦੀ ਸੇਵਾ । ਪੈਰ ਧੁਆਵਣੀ=ਚਰਣ ਧੋਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ।]
 [ਸਬਦ ਸੁਣਾਵਣੀ=ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ । ਝਾਤੀ ਪਾਵਣੀ=ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰਣਾ ।]

੧(ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ) ਛੋਲੇ ਚਬਾਉਣ (ਦੀ ਸੇਵਾ) ਲੱਖਾਂ ਹੋਮ ਤੇ ਜੱਗ ਦਾ ਫਲ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਭੋਗ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਸ਼ਟ ਹੈ) । ੨(ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਧੋਣ ਧੁਆਵਣ (ਦੀ ਸੇਵਾ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਪੁਰਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ (ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਫਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਸ਼ਟ ਫਲਦਾਇਕ ਹੈ) । ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਸਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਵਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਜੋਗ (ਦੇ ਫਲ ਨਾਲੋਂ ਸੁਸ਼ਟ ਹੈ) । ੪(ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ) ਪਲ ਦੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨੀ ਬੀ ਸੰਸੇ ਸੋਗ ਸਾਰੇ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੫ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਅਰੋਗ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ) ਲਹਿਰ (ਚਿੰਤਾ) ਡਰਾਉਣੀ ਨਹੀਂ (ਭਾਸਦੀ) । ੬ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ (ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਨੂੰ ਲੰਘੇ (ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਰਹੇ) । (ਅਥਵਾ) ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੇ (ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ) ਲੰਘ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ('ਆਵਣੀ') ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ । (ਅਥਵਾ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਦੀ ('ਆਵਣੀ') ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ-ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੀਤਿਆਂ) ਸੰਜੋਗਾਂ ਵਿਜੋਗਾਂ (ਦੇ ਫਲ ਹਰਖ ਤੇ ਸ਼ੋਕ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਂਦੀ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਫਲ ਨਿਰਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀਨ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੨੦. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ਧਰਤੀ ਬੀਉ ਬੀਜਾਇ ਸਹਸ ਫਲਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰਸਿੱਖ ਮੁਖਿ ਪਵਾਇ ਨ ਲੇਖ ਲਿਖਾਇਆ ।
 ੩ਧਰਤੀ ਦੇਇ ਫਲਾਇ ਜੋਈ ਫਲ ਪਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੁਖਿ ਸਮਾਇ ਸਭ ਫਲ ਲਾਇਆ ।
 ੫ਬੀਜੇ ਬਾਝੁ ਨ ਖਾਇ ਨ ਧਰਤਿ ਜਮਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇ ਇਛਿ ਪੁਜਾਇਆ ॥੨੦॥੧੪॥

[ਬੀਉ ਬੀਜਾਇ=ਬੀਜ ਪਾਉਣ ਨਾਲ । ਮੁਖਿ ਪਵਾਇ=ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣਾ ।]
 [ਇਛਿ ਪੁਜਾਇਆ=ਭਾਵਨੀ ਪੂਰਣ ਹੋਈ ।]

੧ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬੀਉ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋਕੇ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨(ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਖੇ (ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ) ਪਾਉਣ ਨਾਲ (ਕਿੰਨਾ ਫਲ ਹੈ) ਕੁਝ ਲੇਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ੩ਧਰਤੀ ਉਹੋ ਫਲ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਫਲ ਬੀਜਿਆ ਜਾਉ । ੪(ਪਰ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਖੇ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੫ਬੀਜੇ ਬਾਝ (ਕੋਈ) ਫਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਨਾ ਧਰਤੀ ਹੀ (ਅਣਬੀਜਿਆ) ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੬(ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੀ ਸੇਵਾ) ਨੂੰ ਜੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਾ ਲਵੇ, (ਭਾਵ=ਸੇਵਾ ਦੇ ਚਾਉ ਤੇ ਸਿੱਕ ਨਾਲ ਜੀ ਭਰਿਆ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਵਸ਼ਜਕ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਹੋ ਨਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਵੀ) ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਧਰ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੋਹਰ, ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਣਾ ਰਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

---o---

ਵਾਰ ੧੫.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਕੂੜੇ ਬਾਦਿਸਾਹੁ ਦੁਨੀਆਵੇ ।

੨ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਥਾ ਨਾਥ ਹੈ ਹੋਇ ਨਉਂ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਨਿਥਾਵੇ ।

੩ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਦਾਤਾਰ ਹੈ ਹੋਰੁ ਦਾਤੇ ਫਿਰਦੇ ਪਾਛਾਵੇ ।

੪ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਕਰਿ ਕਰਤੂਤਿ ਨਿਨਾਵਨਿ ਨਾਵੇ ।

੫ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਹੋਰੁ ਸਾਹੁ ਵੇਸਾਹੁ ਉਚਾਵੇ ।

੬ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਵੈਦੁ ਹੈ ਹੋਰੁ ਵੈਦੁ ਸਭ ਕੈਦ ਕੂੜਾਵੇ ।

੭ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਭਿ ਨਿਗੋਸਾਵੇ ॥੧॥

[ਦੁਨੀਆਵੇ=ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ, ਸੰਸਾਰਕ । ਪਾਛਾਵੇ=ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਕੇ ਤੁਰਨਾ, ਜਾਂ ਪਰਛਾਵੇਂ]

[ਵਾਂਝੂੰ ਚਲਾਇਮਾਨ । ਪਾ:-'ਪਛੁਤਾਵੇ' ਬੀ ਹੈ । ਨਿਨਾਵਨਿ ਨਾਵੇ-ਨਿਨਾਵਿਆਂ ਨੂੰ]

[ਨਾਉਂ ਵਾਲੇ (ਉੱਘੇ) ਕਰਣਾ । ਉਚਾਵੇ-ਚਲਾਉ, ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ । ਨਿਗੋਸਾਵੇ-ਨਿਗੁਰੇ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਝੂਠੇ ਹਨ । ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ਹਨ (ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ) ਨਉਂ ਨਾਥ (ਕਹੀਦੇ ਹਨ) ਓਹ ਅਨਾਥ (ਗਰੀਬ) ਨਿਥਾਵੇਂ (ਫਿਰਦੇ ਹਨ) । (ਭਾਵ-ਘਰ ਘਰ ਖੱਪਰ ਹਥ ਵਿਚ ਲਈ ਪਿੰਨਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ) । ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸੱਚਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਹੋਰ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਬਿਛ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਝੂੰ ਇਕ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) । ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਰਚਣਹਾਰ) ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਨਿਨਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਅਜਿਹਾ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਜੀ-‘ਜਿਸੁ ਨੀਚ ਕਉ ਕੋਈ ਨ ਜਾਨੈ ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਉਹੁ ਚਹੁਕੁੰਟ ਮਾਨੈ’) । ੫ਸਤਿਗੁਰੂ [ਸੱਚਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਾਹੁ ‘ਵੇਸਾਹੁ’ (ਮੂਰਦੇ, ਸ੍ਰਾਸ ਤੋਂ ਹੀਨ) ਹਨ ਅਰ (‘ਉਚਾਵੇ’) ਚਲਾਉ (-ਨਾਸ਼ੀ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਛੱਪਰੀ-ਵਾਸ਼ਾਂ ਵਾਂਝੂੰ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ ਮੋਢੇ ਪਰ ਘਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ‘ਵੇਸਾਹੁ ਉਚਾਵੇ’ ਬੇਇਤਬਾਰੇ ਹਨ) । ੬ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚੇ ਵੈਦ ਹਨ ਹੋਰ ਵੈਦ ਸਭ ਝੂਠੇ ਹਨ (ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ) ਕੈਦ ਵਿਚ ਹਨ । ੭ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਬਾਝ ਸਾਰੇ ਨਿਗੁਰੇ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ—“ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣਸ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧਿਰੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਣਹ ॥ ਕ੍ਰੂਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ
ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ॥” ਅਰਥਾਤ ਨਿਗੁਰਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁੱਤੇ, ਸੂਰ, ਖੋਤੇ, ਕਾਂ ਅਰ ਸੱਪ ਦੇ
ਬਰਾਬਰ ਹੈ । ਅਨਯਚ—“ਕਬੀਰ ਨਿਗੁਸਾਏ ਬਹਿ ਗਏ ਥਾਂਘੀ ਨਾਹੀ ਕੋਇ” ਅਰਥਾਤ ਨਿਗੁਰੇ
ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਡੁਬਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਲਾਹ [ਗੁਰੂ] ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

੨. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੀਰਥ ਜਾਣੀਐ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਰਣੀ ਆਏ ।
੨ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਉ ਅਭੇਉ ਹੈ ਹੋਰੁ ਦੇਵ ਗੁਰੁ ਸੇਵ ਤਰਾਏ ।
੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿਐ ਲਖ ਪਾਰਸ ਪਾਖਾਕੁ ਸੁਹਾਏ ।
੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਪਾਰਿਜਾਤੁ ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਸਫਲਿ ਧਿਆਏ ।
੫ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਸਿਖ ਸੁਣਾਏ ।
੬ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਰਣ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਅਚਿੰਤ ਕਰਾਏ ।
੭ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਭਿ ਦੂਜੈ ਭਾਏ ॥ ੨॥

[ਪਾਰਜਾਤਿ=ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੀਰਥ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਠੀਕ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਸ਼ਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ('ਦੇਵ') ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ('ਅਭੇਉ') ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ
ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਸਣ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ
ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਭਾਸਦੇ ਹਨ । ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਣ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ
ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹਨ, (ਸਿੱਖਿਆ ਰੂਪੀ) ਰਤਨ
ਪਦਾਰਥ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਹੀ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਹਨ (ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ) ('ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਅਚਿੰਤ ਕਰਾਏ'=) ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਨੂੰ ਬੀ ਅਚਿੰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ
ਬਾਝ (ਜੋ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭਟਕਦੇ ਹਨ) ਸਭ (ਦੂਜੇ ਭਾ=) ਅਗਯਾਨ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

੩. [ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਦੀ ਉਤਪਤੀ] ।

੧ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮੁ ਜੂਨਿ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ।
੨ਅਖੀ ਦੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਜਿਹਬਾ ਬੋਲੈ ਬਚਨ ਬਿਦੇਹੀ ।
੩ਕੰਨੀ ਸੁਣਦਾ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਵਾਸ ਲਏ ਨਕਿ ਸਾਸ ਸਨੇਹੀ ।
੪ਹਥੀ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣੀ ਪੈਰੀ ਚਲਣੁ ਜੋਤਿ ਇਵੇਹੀ ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖਿ ਮਤਿ ਕਿਨੇਹੀ ।
੬ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਵਿਸਾਰਿਕੈ ਮਾਣਸ ਦੀ ਮਨਿ ਆਸ ਧਰੇਹੀ ।
੭ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਬੁਰੀ ਬੁਰੇਹੀ ॥੩॥

[ਬਿਦੇਹੀ=ਲਿੰਗ ਸਰੀਰ । ਸੁਰਤਿ=ਗਯਾਤ । ਜੋਤਿ=ਸ਼ਕਤੀ । ਸਕਾਰਥਾ=ਸਫਲ ।]

[ਕਿਨੇਹੀ=ਕੈਸੀ ਹੈ ? ਭਾਵ, ਭੈੜੀ ਹੈ । ਬੁਰੀ ਬੁਰੇਹੀ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬੁਰੀ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਹੈ ।]

੧ਚੋਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੋਨੀ ਹੈ । ੧ਇਸ ਵਿਖੇ (ਬਿਦੇਹੀ=)
ਲਿੰਗ ਸਰੀਰ ਹੈ (੧੭ ਤੱਤਾਂ ਤੇ ਮਨ ਬੁੱਧ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਕਰਕੇ
ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜੀਭ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ੩ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਗਿਆਤ ਨਾਲ, ਅਰ ਨੱਕ

ਨਾਲ ਵਾਸ਼ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ (ਸਨੇਹੀ=) ਪਯਾਰੇ ਸ਼ਾਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਅਗੇ ਕਰਮ ਇੰਦੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੧ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਕਤੀ (ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ ਪਾਈ) ਹੈ ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਮਤ ਕੇਹੀ ਹੈ? (ਭਾਵ, ਭੈੜੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ੬ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ) ਛੱਡਕੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਆਸ਼ਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੭ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਉਸ ਦੀ (ਦੇਹ) ਬੁਰੀ ਥੋਂ ਬੁਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕ ਅਗਯਾਤ ਹਨ, ਇਹ ਗਯਾਤ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਇੱਡਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :- "ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਜਲਾਤ ਹਾਥ ਦੀਪੁ ਕੂਏ ਪਰੈ ॥"

ਅਨੁਸਰ="ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥ ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੇ ਜੋ ਨਰੁ ਚੂਕੇ ਸੋ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥"

੪. [ਬੰਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਦਸ਼ਾ]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬੁ ਛਡਿਕੈ ਮਨਮੁਖੁ ਹੋਇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ।
 ੨ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਇਕੈ ਨਿਤ ਉਠਿ ਜਾਇ ਸਲਾਮੁ ਕਰੰਦਾ।
 ੩ਅਠਿ ਪਹਰ ਹਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਹੋਇ ਹਜੂਰੀ ਖੜਾ ਰਹੰਦਾ।
 ੪ਨੀਦ ਨ ਭੁਖ ਨ ਸੁਖ ਤਿਸੁ ਸੂਲੀ ਚੜਿਆ ਰਹੈ ਡਰੰਦਾ।
 ੫ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਧੁਪ ਛਾਉ ਸਿਰ ਉਤੈ ਝਲਿ ਦੁਖ ਸਹੰਦਾ।
 ੬ਆਤਸ ਬਾਜੀ ਸਾਰੁ ਵੇਖਿ ਰਣ ਵਿਚਿ ਘਾਇਲ ਹੋਇ ਮਰੰਦਾ।
 ੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਜੂਨਿ ਭਵੰਦਾ ॥ ੪ ॥

[ਬੰਦਾ=ਦਾਸ। ਹਜੂਰੀ=ਹਾਜ਼ਰ ਬਾਜੀ। ਆਤਸਬਾਜੀ=ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਛਲਕ। ਸਾਰ-ਤਲਵਾਰ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੀਮੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗਕੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾਸ ਦਾ ਦਾਸ ਜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ੨ਹੁਕਮ ਦਾ ਤਾਬੇਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰੋਜ਼ (ਤੜਕੇ) ਉੱਠਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰਬਾਜੀ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੪ਨਾ ਹੀ ਨੀਂਦ ਦਾ ਸੁੱਖ, ਨਾ ਹੀ ਭੁੱਖ ਲਗਦੀ ਮਾਨੋਂ (ਸੇਵਾ ਦੀ) ਸੂਲੀ ਪੁਰ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੫(ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੀਂਹ ਦਾ) ਪਾਣੀ (ਸਰਦੀ ਦਾ) ਪਾਲਾ (ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ) ਧੁੱਪਾਂ, (ਸਿਆਲੇ ਦੀਆਂ) ਛਾਵਾਂ ਸਿਰ ਪਰ ਝੱਲਕੇ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ੬ਰਣ ਵਿਖੇ (ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਛਲਕ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ) ਆਤਸਬਾਜੀ ਤੁੱਲ (ਅਰ) ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਦੇਖਦਾ (ਤੇ ਸੱਟ ਖਾ ਕੇ) ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੭ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ।

੫. [ਕੰਨ-ਪਾਟਿਆਂ ਦੇ ਹਾਲ]।

੧ਨਾਥਾਂ ਨਾਥੁ ਨ ਸੇਵਨੀ ਹੋਇ ਅਨਾਥ ਗੁਰੂ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
 ੨ਕੰਨ ਪੜਾਇ ਬਿਭੂਤਿ ਲਾਇ ਖਿੰਥਾ ਖਪਰੁ ਡੰਡਾ ਹੇਲੇ।
 ੩ਘਰਿ ਘਰਿ ਟੁਕਰ ਮੰਗਦੇ ਸਿੰਝੀ ਨਾਦੁ ਵਜਾਇਨਿ ਭੇਲੇ।
 ੪ਭਗਤ ਪਿਆਲਾ ਵੰਡੀਐ ਸਿਧਿ ਸਾਧਿਕ ਸਿਵਰਾਤੀ ਮੇਲੇ।
 ੫ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਚਲਾਇਦੇ ਬਾਰਹ ਵਾਟੀ ਖਰੇ ਦੁਹੇਲੇ।
 ੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਸਿਝਨੀ ਬਾਜੀਗਰ ਕਰਿ ਬਾਜੀ ਖੇਲੇ।
 ੭ਅੰਨੈ ਅੰਨਾ ਖੂਹੀ ਠੇਲੇ ॥ ੫ ॥

[ਨਾਥਾਂ ਨਾਥੁ=ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ, ਮਾਲਕ।

[ਭੋਲੇ=ਮਿਲਕੇ।

ਦੁਹੇਲੇ=ਦੁਖੀ।]

੧ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ (ਮਾਲਕ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵਦੇ ਨਹੀਂ, (ਉਂਵ) ਬਥੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਥ ਹੋਕੇ (ਸਦਾਕੇ) ਚੇਲੇ (ਫਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੨ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ, ਸਵਾਹ ਲਾ, ਖਫਣੀਆਂ (ਗਲ ਪਾ,) ਖੱਪਰ ਤੇ ਡੰਡਾ (ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ) ਹਿਲਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ੩ ਰੋਟੀਆਂ ਮੰਗਣ ਲਈ ਘਰੋ ਘਰ ਸਿੰਠੀਆਂ ਦੇ ਨਾਦ ਮਿਲਕੇ ਪੂਰਦੇ ਹਨ। ੪ ਭੋਜਨਾਂ ਦੇ (ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ) ਪਿਆਲੇ ਵੰਡਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿਖੇ (ਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ੫ ਬਾਰਾਂ ਮਾਰਗਾਂ (ਵਿਖੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਮਤ) ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਰਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੁਖੀ (ਅਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੇ ਸਬਦੇਂ ਬਾਝ ਕਲਜਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ (ਵਾਂਝੂ) ਬਾਜ਼ੀਆਂ (ਪਾਕੇ ਮਾਨੋਂ) ਖੇਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੭ (ਜਿਕੁਰ) ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੂਰਦਾਸ (ਆਗੂ) ਖੂਹ ਵਿਚ ਠੇਲ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਅਜੇਹੇ ਝੂਠੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਯਮਤਾਂ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਬਾਝੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੬. [ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਰੋਣਾ] ।

੧ ਸਚੁ ਦਾਤਾਰੁ ਵਿਸਾਰਕੈ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੋ ਮੰਗਣ ਜਾਹੀ।
 ੨ ਢਾਢੀ ਵਾਰਾਂ ਗਾਂਵਦੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਸਾਲਾਹੀ।
 ੩ ਨਾਈ ਗਾਵਨਿ ਸੱਦੜੇ ਕਰਿ ਕਰਤੂਤਿ ਮੁਏ ਬਦਰਾਹੀ।
 ੪ ਪੜ੍ਹਦੇ ਭਟ ਕਵਿਤ ਕਰਿ ਕੂੜ ਕੁਸਤੁ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਹੀ।
 ੫ ਹੋਇ ਅਸ ਰੀਤਿ ਪੁਰੋਹਤਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰੀਤੈ ਵਿਰਤਿ ਮੰਗਾਹੀ।
 ੬ ਛੁਰੀਆ ਮਾਰਨਿ ਪੰਖੀਏ ਹਟਿ ਹਟਿ ਮੰਗਦੇ ਭਿਖ ਭਵਾਹੀ।
 ੭ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਰੋਵਨਿ ਧਾਹੀ ॥੬॥

[ਦਾਤਾਰੁ=ਦਾਨੀ। ਵਾਰਾਂ=ਜਸ। ਜੋਧ=ਸੂਰਮੇ। ਸੱਦੜੇ=ਉਸਤਤਾਂ।]
 [ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰੀਤੈ=ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤ।]

੧ ਸਚੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦਾਤਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ (ਜੇਹੜੇ ਉਹਦੇ) ਮੰਗਤੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹੱਥ ਟੱਡਦੇ ਹਨ। ੨ ਢਾਢੀ ਲੋਕ ਜੱਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੱਸ ਵਿਹੂਣੇ) ਵੈਰ ਅਤੇ ਘੋਲ ਜੋਧਿਆਂ ਦਾ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩ ਨਾਈ* ਲੋਕ (ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਉਸਤਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਜੇਹੜੇ) ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰ ਭੈੜਿਆਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਖੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। ੪ ਭੱਟ ਲੋਕ (ਕੂੜੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ) ਕਬਿੱਤ ਬਣਾਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, (ਨਿਰਾ) ਕੂੜ ਤੇ ਕੁਸੱਤ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ੫ ਪੁਰੋਹਤਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਰੀਤਿ ਹੈ (ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਯਾਰ ਹੋਕੇ) ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਪਿਛੋਂ) ਵਿਰਤ ਮੰਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੬ ਕਈ ਛੁਰੀਆਂ ਮਾਰਕੇ (ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) (ਕਈ) ਪੰਖੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੱਟ ਹੱਟ ਫਿਰਕੇ ਭਿੱਖਿਆ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ੭ ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਬਾਝ (ਮਾਨੋਂ) ਢਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

੭. [ਝੂਠੇ ਸਾਕ] ।

੧ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਕੀਤੇ ਨੋ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਜਾਣੈ।
 ੧ ਨਾਰਿ ਭਤਾਰਿ ਪਿਆਰੁ ਕਰਿ ਪੁਤੁ ਪੋਤਾ ਪਿਉ ਦਾਦੁ ਵਖਾਣੈ।
 ੩ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾ ਮਾਣੁ ਕਰਿ ਤੁਸਨਿ ਰੁਸਨਿ ਸਾਕ ਬਬਾਣੈ।

* ਨਾਈ ਅਰਥੀ ਵਿਚ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ।

੧ਸੀਹੁਰੁ ਪੀਹੁਰੁ ਨਾਨਕੇ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਧਿਛਾਣੈ ।
 ੨ਚਜ ਅਚਾਰ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚਿ ਪੰਚਾ ਅੰਦਰਿ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੈ ।
 ੩ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਜਾਲ ਵਿਚਿ ਸਾਥੀ ਕੋਈ ਨ ਹੋਇ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੪ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਜਾਇ ਜਮਾਣੈ* ॥੭॥

[ਕੀਤੇ ਨੋ=ਜੀਵ ਨੂੰ ।	ਭਤਾਰਿ=ਭਰਤਾ, ਪਤੀ ।	ਤੁਸਨਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ।]
[ਰੁਸਨਿ=ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ ।	ਬਬਾਣੈ=ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਾਕ, ਭਾਵ ਦਾਦਕੇ ।	
[ਸੀਹੁਰੁ=ਸਾਹੁਰੇ ।	ਪੀਹੁਰੁ=ਪੇਕੇ ।	ਸਾਧਾਰ=ਸਾਕ ।]
[ਧਿਛਾਣੈ=ਕਲਪੇ ਹੋਏ ।	ਚਜ=ਪੂਜਾ ।	ਅਚਾਰ=ਸਰਾਧ,]
[ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਕਰਮ ।	ਜਮਾਣੈ=ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ।	

੧(ਜਗ ਦੇ) ਕਰਤਾ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ (ਜੀਵ) ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਤਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੨ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਰਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋਹ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪੁਤਰ ਪਿਉ ਨੂੰ ਤੇ ਦਾਦੇ ਪੋਤਰੇ ਨੂੰ । ੩ਧੀਆਂ (ਪਿਉ ਤੇ ਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ) ਭੈਣਾਂ (ਭਰਾਵਾਂ ਪੁਰ) ਮਾਣ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, (ਕਦੀ) ਪ੍ਰਸੰਨ, (ਕਦੀ) ਗੁੱਸੇ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਦੀਆਂ ਹਨ) ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬਬਾਣੇ (ਸਾਕਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲ ਹੈ ਭਾਵ-ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੋਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੰਡਣ ਲਈ ਰੁੱਸਕੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਸਾਕ ਬਬਾਣੇ ਕਹੀਏ ਬੜ ਬੜ ਕਰਕੇ ਮੰਦੇ ਵਾਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਲੜਦੇ ਹਨ) । ੪ਸਾਹੁਰੇ, ਪੇਕੇ, ਨਾਨਕੇ, (ਘਰ ਦੇ) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਕ ਧਿਛਾਣੇ ਦੇ ਹੀ (ਮੰਨੇ ਹੋਏ) ਹਨ, (ਅੰਤ ਦਾ ਸਾਥੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ) । ੫ਪੂਜਾ, ਯੱਗ, ਸਰਾਧ, (ਪੰਚੈਤਾਂ ਦੀਆਂ) ਸਲਾਹਾਂ, ਅਤੇ ਪੰਚਾ ਵਿਖੇ ਪਤ (ਪਰਤੀਤ ਵਾਲੇ) ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ (ਬੈਠਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿਣਾ) । ੬(ਪਰ ਸ਼ੌਕ) ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਮ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਸਾਥੀ ਹੋਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ । ੭ਗੱਲ ਕੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ (ਮਿਲੇ) ਬਾਝ (ਸਾਰੇ) ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ਜਾਣਗੇ ।

੮. [ਝੁਠੇ ਵਪਾਰੀ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਛਡਿ ਕੂੜੇ ਸਾਹੁ ਕੂੜੇ ਵਣਜਾਰੇ ।
 ੨ਸਉਦਾਗਰੁ ਸਉਦਾਗਰੀ ਘੋੜੇ ਵਣਜ ਕਰਨਿ ਅਤਿ ਭਾਰੇ ।
 ੩ਰਤਨਾ ਪਰਖ ਜਵਾਹਰੀ ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਵਣਜ ਪਸਾਰੇ ।
 ੪ਹੋਇ ਸਰਾਫ ਬਜਾਜ ਬਹੁ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਕਪੜੁ ਤਾਰੇ ।
 ੫ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣ ਕਰਿ ਬੀਜ ਲੁਣਨਿ ਬੋਹਲ ਵਿਸਥਾਰੇ ।
 ੬ਲਾਹਾ ਤੋਟਾ ਵਰੁ ਸਰਾਪੁ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਦੁਖੁ ਸੈਂਸਾਰੇ ॥੮॥

[ਤਾਰੇ=ਇਕਤਾਰੀ ਮਲਮਲਾਂ ।	ਕਿਰਸਾਣੀ=ਖੇਤੀ ।]
[ਬੋਹਲ=ਖਲਵਾਰ ।	ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ=ਮੇਲ ਵਿਛੋੜਾ ।]

੧(ਜੋ ਅਥਾਹ) ਬੇਅੰਤ ਸਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਓਹ) ਸਾਹ ਵਣਜਾਰੇ (ਦੋਵੇਂ) ਝੁਠੇ ਹਨ । ੨ਸਉਦਾਗਰ ਲੋਕ (ਸਉਦਾਗਰੀ=) ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਿਖੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰੀ

*ਪਾ:-ਸਮਾਣੈ ।

ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਜਵਾਹਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਦੇ ਅਰ ਹੀਰਿਆਂ ਤੇ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪ਸਰਾਫ ਲੋਕ ਸੌਨੇ ਰੁੱਪੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ; ਅਰ ਬਜਾਜ ਕਪੜੇ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਯਾ ਇਕ ਤਾਰੇ ਯਾ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਣਗਿਣਤ ਕਪੜੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ)। ੫ਜਿੰਮੀਦਾਰ ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਬੀਜਿਆ ਕੱਟਕੇ ਖਲਵਾਰੇ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੀ) ਲਾਹਾ ਕਦੀ ਟੋਟਾ (ਘਾਟਾ), (ਸਿਧ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ) ਕਿਧਰੇ ਵਰ ਕਿਧਰੇ ਸਰਾਪ, (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ) ਮੇਲ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬਾਝ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਵਪਾਰ ਹਨ ਸਭ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਵਪਾਰ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰ ਨਿਰਬਾਹ ਅਰਥ ਹੋਰ ਵਪਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬੇਮੁਖ ਰਹਿਕੇ ਸਾਰੇ ਵਪਾਰ ਫਸੌਤੀ ਹਨ।

੯. [ਝੁਠੇ ਵੈਦ ਦੀ ਵਿਦੰਗੀ]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੈਦੁ ਨ ਸੇਵਿਓ ਰੋਗੀ ਵੈਦੁ ਨ ਰੋਗੁ ਮਿਟਾਵੈ।

੨ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਵਿਚਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਦੁਬਿਧਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਧੋਹੁ ਵਧਾਵੈ।

੩ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਵਿਚਿ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮੇ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਵੈ।

੪ਆਵੈ ਜਾਇ ਭਵਾਈਐ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ।

੫ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਮੋਹਣੀ ਤਾਮਸੁ ਤਿਸਨਾਂ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ।

੬ਬਲਦੀ ਅੰਦਰਿ ਤੇਲੁ ਪਾਇ ਕਿਉਂ ਮਨੁ ਮੂਰਖੁ ਅਗਿ ਬੁਝਾਵੈ।

੭ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਕਉਣੁ ਛੁਡਾਵੈ ॥੯॥

[ਧੋਹੁ=ਦਗਾ, ਛਲ।

ਵਿਹਾਵੈ=ਗੁਜ਼ਰਨਾ।

ਬਲਦੀ=ਭਾਵ ਅੱਗ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸੱਚੇ) ਹਕੀਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਰੋਗੀ ਹਕੀਮ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੨ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਕੀਮ ਭਾਵ, ਝੁਠੇ ਗੁਰੂ) ਦੁਬਿਧਾ ਕਰਕੇ ਛਲ ਤੇ ਦਗਾ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਇਸਦਾ=ਛਲ ਇਹ ਹੈ)। ੩(ਆਧਿ=) ਮਾਨਸੀ ਚਿੰਤਾ, (ਬਿਆਧਿ=) ਸਰੀਰਕ ਪੀੜਾ, ਉਪਾਧਿ) ਅਧਿਦੈਵਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਮਰ ਮਰਕੇ ਗਮ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ (ਅਥਵਾ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ) ਵਿਖੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ। ੪ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਾਈਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ੫ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਮੋਗੁਣੀ ਤਿਸਨਾ ਥੋਂ ਸਾਂਤਿ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ੬ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿੱਕਰ ਮੂਰਖ ਦਾ ਮਨ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੭ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕ੍ਰਮਕ) ਬਾਝ ਕੌਣ (ਇਸ ਅੱਗ ਤੋਂ) ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੈਦ ਨੇ ਇੱਛਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਹੀ ਬੁਝਾ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਸਾਂਤ ਆਪੇ ਆ ਗਈ, ਝੁਠੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਤਿਸਨਾ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਘਟਣੀ ਨਹੀਂ। ਛਲ ਇਹ ਕਿ ਭਵਜਲ ਦੇ ਫੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੈਦ ਦੇ ਬਾਝ ਕਦੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛੁਟੇ।

੧੦. [ਝੁਠੇ ਤੀਰਥ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੀਰਥੁ ਛਡਿਕੈ ਅਠਿਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਵਣ ਜਾਹੀ।

੨ਬਗੁਲ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਕੈ ਜਿਉ ਜਲ ਜੰਤਾਂ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਖਾਹੀ।

੩ਹਸਤੀ ਨੀਰਿ ਨਵਾਲੀਅਨਿ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿ ਖੇਹ ਉਡਾਹੀ ।
 ੪ਨਦੀ ਨ ਡੁਬੈ ਤੁੰਬੜੀ ਤੀਰਥ ਵਿਸੁ ਨਿਵਾਰੈ ਨਾਹੀ ।
 ੫ਪਥਰੁ ਨੀਰ ਪਖਾਲੀਐ ਚਿਤਿ ਕਠੋਰੁ ਨ ਭਿਜੈ ਕਾਹੀ ।
 ੬ਮਨਮੁਖ ਭਰਮ ਨ ਉਤਰੈ ਭੰਡਲਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭਵਾਹੀ ।
 ੭ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਪਾਰ ਨ ਪਾਹੀ ॥੧੦॥

[ਜਲ ਜੰਤਾਂ=ਜਲ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ । ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ=ਪਕੜ ਪਕੜਕੇ । ਹਸਤੀ=ਹਾਥੀ ।]
 [ਨੀਰ=ਪਾਣੀ । ਪਖਾਲੀਐ=ਧੋਈਐ । ਕਾਹੀ=ਕਿਧਰੇ ਬੀ ।]
 [ਭੰਡਲਭੂਸੇ=ਅਵਾਰਾ ਗਰਦੀ, ਬਿਰਥਾ ਭੋਣਾ ।

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਸਚੇ) ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਵੱਲ ਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ (ਲੋਕ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ ੨(ਉਥੇ ਜਾਕੇ) ਬਗਲੇ ਵਾਂਗੂੰ (ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ) ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਮਾਨੋਂ ਜਲ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਆਏ ਗਏ ਲੋਕ ਦੇਖਕੇ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨ੍ਹਾਵਾਲੀਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ (ਦੂਣੀ) ਖੇਹ ਉਡਾਕੇ (ਸਿਰ ਤੇ) ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਤਿਵੇਂ ਏਹ ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਦੂਣੀ ਮੈਲ ਸਹੇੜਦੇ ਹਨ) । ੪ਨਦੀ ਵਿਚ ਤੁੰਬੀ ਡੁੱਬਦੀ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ਤੀਰਥ ਉਸ ਦੀ (ਅੰਦਰਲੀ) ਵਿਹੁ (ਕੁੜੱਤਣ) ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । (ਯਥਾ-‘ਲਉਕੀ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ॥ ਕਉਰਾਪਨੁ ਤਉ ਨ ਜਾਈ’ ॥ ਅਰਥਾਤ ਤੁੰਬੀ ਭਾਵੇਂ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਵੇ ਕਉੜੱਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ) । ੫ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਖੀਏ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜੇਗਾ । (ਅਗੇ ਛੋਕੜਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ, (ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ‘ਭੰਡਲ ਭੂਸੇ’ ਖਾਂਦੇ) ਅਵਾਰਾ ਗਰਦੀਆਂ ਵਿਖੇ ਭੌਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੭ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ (ਮਲਾਹ) ਬਾਝ (ਪਾਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਿਰਥਾ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਖੇ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ।

੧੧. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰਸ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਰਸੁ ਪਰਹਰੈ ਪਥਰੁ ਪਾਰਸੁ ਢੂੰਡਣ ਜਾਏ ।
 ੨ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਕਰਿ ਲੁਕਦਾ ਫਿਰੈ ਨ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਏ ।
 ੩ਲੈ ਵਣਵਾਸੁ ਉਦਾਸੁ ਹੋਇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ ।
 ੪ਹਥੀ ਕਾਲਖ ਛੁਥਿਆ ਅੰਦਰਿ ਕਾਲਖ ਲੋਭ ਲੁਭਾਏ ।
 ੫ਰਾਜ ਡੰਡੁ ਤਿਸੁ ਪਕੜਿਆ ਜਮਪੁਰਿ ਭੀ ਜਮਡੰਡੁ ਸਹਾਏ ।
 ੬ਮਨਮੁਖ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥਾ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਕੁਦਾਇ ਹਰਾਏ ।
 ੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਏ ॥੧੧॥

[ਪਰਹਰੈ=ਛੱਡਕੇ । ਵਣਵਾਸੁ=ਜੰਗਲ ਵਾਸਾ । ਛੁਥਿਆ=ਛੋਹਣ ਨਾਲ ।]
 [ਕਾਲਖ=ਸਜਾਹੀ । ਅਕਾਰਥਾ=ਨਿਸ਼ਫਲ । ਕੁਦਾਇ=ਖੋਟਾ ਦਾਉ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਲੋਕ) ਪੱਥਰਾਂ (ਵਿਖੇ) ਪਾਰਸ ਲੰਭਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨ਅੱਠਾ ਧਾਤਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ) ਨੂੰ ਇਕ (ਸੋਨਾ) ਧਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਗੁਰਮੁਖ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਪਾਰਸ ਛਿਪਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ (ਹੋਕੇ) ਨਹੀਂ

ਵਿਚਰਦਾ । ੩(ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁਲੇ ਹੋਏ (ਝੂਠੇ ਪਾਰਸ ਲੱਭਣ ਲਈ) ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੪(ਮਾਇਆ ਨੂੰ) ਹੱਥ ਨਾਲ ਛੋਹਣ ਨਾਲ, ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ* ਲੱਭ ਲੁਭਾਇਆਂ ਅੰਤਹਕਰਣ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫(ਜੇਕਰ) ਉਹ (ਲੋਭੀ ਚੋਰ) ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ (ਤਦ ਇਕ ਤਾਂ) ਰਾਜਾ ਦਾ ਦੰਡ ਫੇਰ ਮਰ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ੬(ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਜਨਮ ਲੋਭ ਵਿਚ ਦੀ ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਦੇ ਖੋਟੇ ਦਾਉ ਵਿਖੇ (ਜਨਮ ਰਤਨ) ਹਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ , ੭ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਬਾਝ (ਇਹ ਅਗਿਆਨ ਦਾ) ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।

ਸੂਚਨਾ—ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਕਲਪ ਬਿਛ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੧੨. [ਗੁਰ ਕਲਪ ਬਿਛ] ।

੧ਪਾਰਿਜਾਤ ਗੁਰ ਛਡਿਕੈ ਮੰਗਨਿ ਕਲਪਤਰੇ ਫਲ ਕਚੇ ।
 ੨ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਸੁਰਗ ਸਣੁ ਆਵਾਗਵਣੁ ਭਵਣ ਵਿਚਿ ਪਚੇ ।
 ੩ਮਰਦੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਾਮਨਾ ਦਿਤਿ ਭੁਗਤਿ ਵਿਚਿ ਰਚਿ ਵਿਰਚੇ ।
 ੪ਤਾਰੇ ਹੋਇ ਅਗਾਸ ਚੜਿ ਓੜਕਿ ਤੁਟਿ ਤੁਟਿ ਥਾਨ ਹਲਚੇ ।
 ੫ਮਾਂ ਪਿਉ ਹੋਏ ਕੇਤੜੇ ਕੇਤੜਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਬਚੇ ।
 ੬ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬੀਉ ਬੀਜਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਚਹਮਚੇ ।
 ੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਹਰਿ ਨ ਪਰਚੇ ॥ ੧੨ ॥

[ਪਾਰਿਜਾਤ=ਕਲਪ ਬਿਛ । ਕੱਚੇ=ਜੂਠੇ । ਪਚੇ=ਸੜਦੇ ਹਨ । ਦਿਤਿ=ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ।
 [ਭੁਗਤਿ=ਭੋਗ । ਰਚਿ ਵਿਰਚੇ=ਆਪ ਰਚਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਚਾਉਂਦੇ ਭਾਵ ਫਸਾਉਂਦੇ ।
 [ਹਲਚੇ=ਹਲਚਲੀ, ਭਾਵ ਡਿੱਗਦੇ । ਚਹਮਚੇ=ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨੀ ।
 [ਹਰਿ ਨ ਪਰਚੇ=ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰਚਦਾ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

੧ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਚੇਤਨ) ਕਲਪ ਬਿਛ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਸੁਰਗੀ) ਕਲਪ ਬਿਛ (ਜੜ੍ਹ ਪਦਾਰਥ) ਪਾਸੋਂ ਕੱਚੇ ਫਲ (ਨਾਮੀ ਪਦਾਰਥ) ਜਾਚਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ 'ਕਚੇ' ਲੋਕ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) । ੨ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬਿਛ, ਸੁਰਗ ਸਮੇਤ ਆਵਾਗੋਣ ਦੀ ਭਵਾਟੜੀ ਵਿਚ 'ਪਚਦੇ' ਦੁਖੀ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਸ਼ੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ) । ੩ਕਾਮਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ (ਰੱਬ ਦੇ) ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖੇ (ਆਪ) ਖਚਿਤ ਹਨ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਕੇ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਹੀ) ਮਰਦੇ ਹਨ । ੪(ਕਈ ਲੋਭੀ) ਅਕਾਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਥੋਂ (ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਕੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੋ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਕੇ ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਮਨ ਕਲਪਤ ਯਾ ਸਾਸਤ੍ਰਕਤ ਸੁਰਗ ਬੀ ਸਦਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਏ ਉਥੋਂ ਬੀ ਆਵਾਗਨ ਹੀ ਹੋਇਆ) । ੫(ਉਥੋਂ ਡਿਗਕੇ) ਕਈਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਣਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਫੇਰ ਜੋਨੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬(ਜਿਹਾ) ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਬੀਉ ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਦੁਖ (ਵਿਚ ਦੁਖੀ) ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਿਛਲਾ ਜਨਮ ਫਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੇ ਜੋਨੀ ਆਦਿ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਫਲ ਵਿਖੇ ਚਹਿਲ ਚਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੁੰਨ) । ੭ਪੂਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਦੀ ਸ਼ਰਣ) ਬਾਝ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਬਾਝ ਚੇਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ 'ਉਦਮ ਕਰਹਿ ਅਨੇਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਗਾਵਹੀ ॥ ਭਰਮਹਿ ਜੋਨਿ ਅਸੰਖ ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਆਵਹੀ ॥ ਪਸੂ ਪੰਖੀ ਸੈਲ ਤਰਵਰ ਗਣਤ ਕਛੁ ਨ ਆਵਏ ॥ ਬੀਜੁ ਬੰਵਸਿ ਭੋਗ ਭੋਗਹਿ ਕੀਆ ਅਪਣਾ ਪਾਵਏ' ।)

*ਰੁਪਯੇ ਗਿਣੋਂ ਤਾਂ ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੩. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰੁ ਛਡਿਕੈ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਭੰਭਲ ਭੂਮ ।
 ੨ਲਹਰੀ ਨਾਲਿ ਪਛਾੜੀਅਨਿ ਹਉਮੈ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰ ਲੂਸੇ ।
 ੩ਜਮ ਦਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਜਮਦੂਤਾ ਦੇ ਧਕੇ ਪੂਸੇ ।
 ੪ਗੋਇਲਿਵਾਸਾ ਚਾਰਿ ਦਿਨ ਨਾਉ ਧਰਾਇਨਿ ਈਸੇ ਮੂਸੇ ।
 ੫ਘਟਿ ਨ ਕੋਇ ਅਖਾਇਦਾ ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੈਰਤ ਹੂਸੇ ।
 ੬ਸਾਇਰ ਦੇ ਮਰਜੀਵੜੇ ਕਰਨਿ ਮਜੂਰੀ ਖੇਚਲ ਖੂਸੇ ।
 ੭ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਡਾਂਗ ਡੰਗੂਸੇ ॥ ੧੩ ॥

[ਭਵਜਲ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ । ਭੰਭਲ ਭੂਭਸੇ=ਭਟਕਣਾ । ਲੂਸੇ=ਸੜਨਾ ।
 [ਧਕੇ ਪੂਸੇ=ਧੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਧਰੂਹੀਏ । ਹੈਰਤ ਹੂਸੇ=ਹੈਰਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਫਿਕਰਮੰਦ ।
 [ਖੇਚਲ ਖੂਸੇ=ਖੇਚਲ ਨਾਲ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ । ਡਾਂਗ ਡੰਗੂਸੇ=ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ, ਜਾਂ ਡੰਡਾ ਸੋਟਾ ।

੧ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਸਾਰ (ਦੁਖ ਸਾਗਰ) ਵਿਖੇ ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਿਰਥਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲ ਭਟਕਦੇ ਹਨ) । ੨(ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ) ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰੀਏ ਹਨ, ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਬੜਵਾਗਨ ਵਿਖੇ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ । ੩ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੁਰ ਬਧੇ ਹੋਏ ਮਾਰੀਏ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦੇ ਧੱਕਿਆਂ ਵਿਚ ਧਰੂਹੀਏ (ਅਰਥਾਤ ਘਸੀਟੀਏ) ਹਨ । ੪(ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ) ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਾ ('ਗੋਇਲ' ਕਹੀਏ) ਗੁਜਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਪਰੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਵਾਸਾ ਹੈ, (ਇੱਥੇ ਕੋਈ) ਈਸਾ ਮੂਸਾ ਨਾਮ ਧਰਾਕੇ (ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਕਹਾ ਗਏ । ੫(ਆਪ ਨੂੰ) ਘੱਟ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਖਾਉਂਦਾ (ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਘਾਟਿ ਨ ਕਿਨਹੀ ਕਹਾਇਆ ॥ ਸਭ ਕਹਤੇ ਹੈ ਪਾਇਆ' ॥ ਅਰਥ-ਸਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ), ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹੈਰਤ ਨਾਲ ਹੁੱਟ ਗਏ । ੬ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਮਰਜੀਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਮਜੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਖੇਚਲ ਨਾਲ ਖੁੱਸਦੇ ਹਨ । (ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਯਾ ਗੁਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੭ਪੂਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝ ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ ਹੀ ਹਨ, (ਜਾਂ) ਧਰਮਰਾਜ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸੋਟਾ ਹੀ (ਬਾਕੀ ਹੈ, ਨਰਕ ਦੀ ਭੱਠੀ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਈਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੈਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਾਂ' ਤੇ ਮੂਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ 'ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਆਯਾ ਹਾਂ' । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਤਦ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਕਾਈ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਐਉਂ ਡਾਂਗ ਡੰਗੂਸੇ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ।

੧੪. [ਭੋਗਾਂ ਨਾਲ ਅੱਗ ਵਧੇ ਹੈ] ।

੧ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਗੁਰੁ ਛਡਿਕੈ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਚਿੰਤਾ ਨ ਗਵਾਏ ।
 ੨ਚਿਤਵਣੀਅ ਲਖ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਤ੍ਰਾਸਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ।
 ੩ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਅਗਲਾ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਅੰਗਿ ਹੰਢਾਏ ।
 ੪ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਪੈਨੂਕੇ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਮਹ ਮਹਕਾਏ ।
 ੫ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਪਾਖਰੇ ਮਹਲ ਬਗੀਚੇ ਸੁਫਲ ਫਲਾਏ ।
 ੬ਮੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ਸੇਜ ਸੁਖ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਧੋਹਿ ਲਪਟਾਏ ।
 ੭ਬਲਦੀ ਅੰਦਰਿ ਤੇਲ ਜਿਉ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਏ ।
 ੮ਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਇ ॥ ੧੪ ॥

[ਤ੍ਰਾਸ=ਡਰ ।

ਅਗਲਾ=ਬਹੁਤਾ ।

ਅੰਗ=ਸਰੀਰ ।]

[ਮਹ ਮਹਕਾਏ=ਧਰਤੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ।

ਪਾਖਰੇ=ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ।]

ਗੁਰੂ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਚਿੰਤਾਮਣੀ (ਚਿੰਤਾ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਥਰ) ਚਿਤ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹਟਾਉਂਦੀ । ੨(ਸਗਮਾਂ) ਲੱਖ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਸੱਚਾਂ (ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ) (ਚੋਰਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਭੈ ਉੱਠਦੇ ਹਨ) ਤਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੰਗ ਡਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਝਾਉਂਦੀ (ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਪਦਾਰਥ ਦੇਉ, ਉਸ ਨਾਲ ਤਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਡਰ ਹੋਰ ਵਧੇਗਾ) । ੩ਸੋਨਾਂ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਬਾਹਲੇ (ਭੂਖਣ) ਮਾਣਕ ਮੌਤੀ (ਦੇ ਜੜਾਉ) ਸਰੀਰ ਪੁਰ (ਪਹਿਨਕੇ) ਹੰਢਾਵੇ । ੪ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ ਚੋਆ ਚੰਦਨ (ਆਦਿ ਵਾਸਨਾ ਨਾ) ਧਰਤੀ ਮਹਿਕਾ ਦੇਵੇ । ੫ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਉੱਚੇ ਮੰਦਰ, ਬਗੀਚੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁਹਣੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲੀਭੂਤ ਹਨ (ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ) । ੬ਸੁਹਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸੇਜਾ ਦੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ, ਮਾਇਆ ਦੇ (ਮੋਹ ਧੋਹ) ਵੈਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲਪਟਾਉਣਗੇ । ੭ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਅੰਗ ਵਿਚ ਤੇਲ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਜਿਵੇਂ (ਵਧੇਰੀ ਪਰਜੂਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਸਾ ਅਤੇਮਨਸਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ (ਉਮਰ) ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ, (ਅੰਗ. ਬੁਝਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ 'ਜਿਉਂ ਪਾਵਕਿ ਈਧਨਿ ਨਹੀਂ ਧੂਪੈ' ਅਰਥ-ਅੰਗ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰੱਜਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) । ੮ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਪੁਰੀ ਜਾਏਗਾ ।

ਭਾਵ-ਪੂਰਬੋਕਤ ਮਣੀਆਂ ਮੌਤੀ, ਹਾਥੀ ਆਰਿ ਵਾਹਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੇ ਆਗਾਰ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਜਮਪੁਤੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਤਿਸ਼ਨਾ ਖੁਰਕ ਵਾਂਗ ਖੁਰਕਿਆਂ ਵਧਦੀ ਤੇ ਪੀੜਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਤਿਸ਼ਨਾ ਮਿਟਦੀ ਤੇ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਲੱਝਦਾ ਹੈ ।

੧੫. [ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਰਣਨ] ।

੧ਲਖ ਤੀਰਥ ਲਖ ਦੇਵਤੇ ਪਾਰਸ ਲਖ ਰਸਾਇਣੁ ਜਾਣੈ ।

੨ਲਖ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਪਾਰਜਾਤ ਕਾਮਧੇਨੁ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਣੈ ।

੩ਰਤਨਾ ਸਣੁ ਸਾਇਰ ਘਣੇ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਸੋਭਾ ਸੁਲਤਾਣੈ ।

੪ਲਖ ਪਦਾਰਥ ਲਖ ਫਲ ਲਖ ਨਿਧਾਨ ਅੰਦਰਿ ਫੁਰਮਾਣੈ ।

੫ਲਖ ਸਾਹ ਪਾਤਿਸਾਹ ਲਖ ਲਖ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰੁ ਸੁਹਾਣੈ ।

੬ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਦਾਤੇ ਕਉਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ਵਖਾਣੈ ।

੭ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥੧੫॥

[ਸੁਲਤਾਣੈ=ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ।

ਨਿਧਾਨ=ਖਜਾਨਾ ।]

[ਸੁਮਾਰੁ=ਗਿਣਤੀ ।

ਕਾਦਰ=ਜਗਤ ਕਾਰਕ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ, ਲੱਖਾਂ ਦੇਵਤੇ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਰਸਾਇਣੀ (ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਰਸਾਇਣ ਦਾ ਕੰਮ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ੨ਲੱਖਾਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀਆਂ, ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਊਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ। ੩ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤੇ ਸਮੁੰਦਰ (ਕਈ) ਰਿੱਧਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਨਿੱਧਾਂ ਅਰ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ । ੪ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥ ਲੱਖਾਂ ਫਲ, ਲੱਖਾਂ ਖਜਾਨੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋਣ। ੫ਲੱਖਾਂ ਸਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਨਾਥ, ਲੱਖ ਅਵਤਾਰ, ਸੁਹਣੇ । ੬(ਏਹ ਸਭ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਹਨ, ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਤਾਂ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਨਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, (ਉਸ) ਦਾਤੇ ਦਾ ਕੰਣ ਲੇਖਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੭(ਤਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ 'ਕੁਦਰਤ'

ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ ।

ਭਾਵ-ਪੰਨ ਰਚਨਾਂ ਹੈ ਜਿਹਾ 'ਜਿਨਿ ਦਿਨ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ ॥ ਖਸਮ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ' । ਦੇਖੋ ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ ਦਿਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਸੂਰਜ ਅਰ ਰਾਤ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀਪਕ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹਾਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ । ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤ ਰਚੀ ਹੈ । ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਜਦ ਗਿਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਤੇਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਸ ਕਾਦਰ ਤੋਂ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਨਿਜ ਨੂੰ ਸਦਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਬਾਗ਼ :- 'ਮਾਲੀ ਮਲ ਹੈ ਹਾਥ ਬਡ ਡਾਲੀ ਡਾਲੀ ਦੇਖ । ਹਮ ਨ ਨਿਕਾਲੀ ਕਲਾ ਇਹ ਬਨਮਾਲੀ ਕੋ ਭੇਖ ॥' ਕੰਡੇ ਥੋਂ ਫੁਲ, ਨਾਪੇ ਤੋਂ ਕਸਤੂਰੀ, ਖਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸੋਨਾ, ਧਰਤੀ ਥੋਂ ਹਰੀ ਅੰਗੂਰੀ, ਰਚਨਹਾਰ ਇਕ ਕਰਤਾਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ ।

੧੬. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ, ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ] ।

- ੧ਰਤਨਾ ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਕੋ ਰਤਨ ਪਾਰਖੂ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ।
- ੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਭ ਕੋ ਸੁਣੈ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਮਝੈ ਵਿਰਲੋਈ ।
- ੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਾਲ ਪਰੋਈ ।
- ੪ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਿਲਿ ਪਰਚਾ ਹੋਈ ।
- ੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਸਿਵਾਣੈ ਸੋਈ ।
- ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜਿ ਘਰੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਜਾਣੁ ਜਣੋਈ ।
- ੭ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ ਹੋਈ ॥੧੬॥

[ਪਾਰਖੂ=ਪ੍ਰੀਖਕ, ਜਗਜਾਸੂ । ਰਾਗ ਨਾਦ=ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ । ਵਿਰਲੋਈ=ਕੋਈ ।
 [ਵਿਰਲਾ ਹੈ । ਜਾਣ ਜਣੋਈ=ਆਪ ਜਾਣਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜਣਾਉਣਾ ।]

੧ਰਤਨਾਂ (ਯਾ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਰੱਤਕਾਂ=ਲਾਲੜੀਆਂ) ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਜਗਜਾਸੂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ । ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਨ (ਏਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ (ਮਾਨੋਂ) ਮਾਲਾ ਵਿਖੇ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੪(ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ (ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਰੂਪੀ) ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਗਿਆ (ਉਸ ਨੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਮਿਲਾਕੇ ਤਸੱਲੀ ਪਾ ਲਈ । ੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਨੇ ਸਿਵਾਣਿਆ ਹੈ । ੬ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਤੇ ਸਹਿਜ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ (ਰੂਪੀ ਸ਼ਰਾਬ) ਦਾ ਪਿਆਲਾ (ਆਪ) ਜਾਣਕੇ (ਪੀਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਿਲਾਕੇ ਮਸਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) । ੭(ਉਹੀ) ਗੁਰੂ (ਹੋਕੇ) ਚੇਲਾ ਹੈ (ਅਰ) ਚੇਲਾ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਹੈ । (ਦੋ ਨਾਉਂ, ਰੂਪ ਇਕੋ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਅਰ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ) ।

੧੭. [ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ] ।

- ੧ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਹੋਇ ਅਮੋਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪਾਏ ।
- ੨ਅਖੀ ਦੁਇ ਨਿਰਮੋਲਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਰਸ ਧਿਆਨ ਲਿਵਲਾਏ ।
- ੩ਮਸਤਕੁ ਸੀਸ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਚਰਣ ਸਰਣ ਗੁਰੁ ਧੁੜਿ ਸੁਹਾਏ ।
- ੪ਜਿਹਬਾ ਸੁਵਣ ਅਮੋਲਕਾ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਣਿ ਸਮਝਿ ਸੁਣਾਏ ।

੫ਹਸਤ ਚਰਣ ਨਿਰਮੋਲਕਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗ ਸੇਵ ਕਮਾਏ ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਿਦਾ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਅੰਦਰਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਵਸਾਏ ।
੭ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੈ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਏ ॥ ੧੭ ॥

[ਨਿਰਮੋਲਕ=ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਪਵੇ ।

ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ=ਪਤਿ ਦਾ ਵੱਟਾ]

੧ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਮੋਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਡੀਓਂ ਖੋਟਾ ਹੈ) । ੨ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਨਿਰਮੋਲਕ (ਸੁਗਾਤ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜੇ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ ਲਿਵ (ਬ੍ਰਿਤਿ) ਲਗ ਜਾਵੇ ੩ਮੱਥਾ ਅਤੇ ਸਿਰ (ਤਦ) ਅਮੋਲਕ ਹਨ (ਜਦੋਂ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ । ੪ਜਿਹਬਾ ਅਤੇ ਕੰਨ ਅਮੋਲਕ ਤਦ ਹਨ, ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ (ਕੰਨ) ਸੁਣਨ ਤੇ ਸੁਰਤ (ਸਹਿਜੇ ਧਾਰਨ ਕਰੇ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਜਿਹਬਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ ਤੇ ਜਾਚ) ਸਮਝਕੇ ਸਿਖਾਵੇ । ੫ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਨਿਰਮੋਲਕ (ਤਦ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪੈਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਚੱਲਣ (ਅਤੇ ਹੱਥ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਟਹਿਲ ਕਰਨ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਿਦਾ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਜਦੋਂ) ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਸਾ ਲਵੇ । ੭(ਅਤੇ ਜਦੋਂ) ਪਤ ਦੇ ਵੱਟੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਵਿਖੇ ਤੁਲ ਜਾਵੇ, (ਯਥਾ:—"ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ਪਿਛੈ ਪਾਈਐ ਤਾ ਨਾਨਕ ਤੋਲਿਆ ਜਾਪੈ ॥" ਅਰਥਾਤ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਰਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਰਿਹਾ) ।

੧੮. [ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ] ।

੧ਰਕੁੰਤ ਬਿੰਦ ਕਰਿ ਨਿਮਿਆ ਚਿਤ੍ਰ ਚਲਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਣਾਇਆ ।
੨ਗਰਭ ਕੁੰਡ ਵਿਚਿ ਰਖਿਆ ਜੀਉਪਾਇ ਤਨੁ ਸਾਜਿ ਸੁਹਾਇਆ ।
੩ਮੁਹੁ ਅਖੀ ਦੇ ਨਕੁ ਕੰਨ ਹਥ ਪੈਰ ਦੰਦ ਵਾਲ ਗਣਾਇਆ ।
੪ਦਿਸਟਿ ਸ਼ਬਦਗਤਿ ਸੁਰਤਲਿਵਰਾਗਰੰਗ ਰਸ ਪਰਸ ਲੁਭਾਇਆ ।
੫ਉਤਮੁ ਭੁਲੁ ਉਤਮੁ ਜਨਮੁ ਰੋਮ ਰੋਮ ਗਣਿ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ।
੬ਬਾਲਬੁਧ ਮੁਹਿ ਦੁਧਿ ਦੇ ਕਰਿ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ।
੭ਹੋਇ ਸਿਆਣਾ ਸਮਝਿਆ ਕਰਤਾ ਛਡਿ ਕੀਤੇ ਲਪਟਾਇਆ ।
੮ਗੁਰ ਪੂਰੈ ਵਿਣੁ ਮੋਹਿਆ ਮਾਇਆ ॥ ੧੮ ॥

[ਨਿੰਮਿਆ=ਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ।

ਚਿਤ੍ਰ=ਨਕਸ਼ਾ ।

ਚਲਿਤ੍ਰ=ਅਚਰਜ ।]

[ਬਚਿਤ੍ਰ=ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ।

ਗਰਭ ਕੁੰਡ=ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦਾ ਮੱਟ ।]

[ਦਿਸਟਿ=ਰੂਪ, ਨਜ਼ਰ ।

ਸ਼ਬਾਇਆ=ਸੰਪੂਰਣ ।]

੧(ਮਾਂ ਦੀ) ਰਕਛ ਬੈ (ਪਿਤਾ ਦੇ) ਬੀਰਜ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੋਕੇ ਸਥਿਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਸੁੰਦਰ ਨਕਸ਼ਾ (ਰੂਪ) (ਈਸ਼ਰ ਨੇ) ਬਣਾਇਆ । ੨(ਮਾਂ ਦੇ) ਗਰਭ ਕੁੰਡ ਵਿਖੇ ਰਖਿਆ (ਜੀਉ) ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਪਾਕੇ (ਜੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ) ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਸਾਜ ਦਿੱਤਾ । ੩ਮੁੰਹ (ਖਾਣ ਲਈ), ਅੱਖਾਂ (ਦੇਖਣ ਲਈ), ਨੱਕ (ਸੁੰਘਣ ਲਈ), ਕੰਨ (ਸੁਣਣ ਲਈ), ਹੱਥ (ਕੰਮ ਲਈ) ਪੈਰ (ਚਲਣ ਲਈ), ਦੰਦ (ਚਿੱਥਣ ਲਈ), ਵਾਲ (ਸੌਭਾ ਤੇ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਮਾਨੋ) ਗਿਣਕੇ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਸਭ ਲੱਝਾਂ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀਆਂ) । ੪ਦਿਸਟ (ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਥਾਣੀਂ ਦੇਖੀਦੀ ਹੈ), ਸ਼ਬਦ (ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਥਾਣੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਦਾ ਗਿਆਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ) ਗਤ (ਉਹ

ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਜੁਲਣ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸੁਰਤ (ਉਹ ਸਾਖੀ ਸੱਤਾ ਜੋ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ), ਲਿਵ (ਉਹ, ਸੱਤਾ ਜੋ ਸੁਰਤ ਅਰ ਸੁਰਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) । (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਭਤ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਮਿਲੇ), ੪(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੂੰ) ਰੰਗ (ਅਕਾਰ ਯਾ ਰੂਪ) (ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਰਾਗ (ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਜੋ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਨ ਯਾ ਪਾਟਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ), (ਗਤ ਨੂੰ) ਸਪਰਸ਼ (ਚੇਸ਼ਟਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੋਹੀਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੜੀਏ, ਛੱਡੀਏ ਧੱਕੀਏ ਆਦਿ ਉਹ ਸਭ ਸਪਰਸ਼ ਹੈ) (ਸੁਰਤ ਨੂੰ) ਰਸ (ਜਿਸਦਾ ਅਨੁਭਵ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਟਿੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਉਹ ਸਭ ਰਸ ਹੈ) (ਲਿਵ ਨੂੰ) ਲੁਭਾਉਣਾ (ਲੱਗਣਾ, ਲਿਵ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਖਿਚ ਲੁਭਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਭਾਵੇਂ ਐਸੀਆਂ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ) । ੫ਉੱਤਮ ਕੁਲ (ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਉੱਤਮ ਹੈ) ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਜਨਮ (ਉਪਰ ਕਹੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਸੰਯੁਕਤ 'ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਰੋਗ ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ' ਮਿਲਿਆਂ) ਗੁਣ (ਐਨੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਕਿ) ਰੋਮ ਰੋਮ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਮੂਜਬ) ਅੰਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ । ੬ਬਾਲ ਅਵ-ਸਥਾ (ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ) ਦੁੱਧ (ਮਾਂ) ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਮਲ ਤੇ ਮੂਤਰ (ਜਦ ਦੋ) ਸੋਤਰ (ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਯ) ਵਿਖੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਤਦ ਮਾਂ ਉਠਾਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੀ ਹੈ) । ੭(ਜਦ ਜੀਵ) ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਕੇ ਸਮਝਣ ਲੱਗਾ (ਤਦੋਂ) ਕਰਤਾਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਵਿਸਾਰਕੇ ('ਕੀਤੇ' ਕਹੀਏ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਿਪਟ ਗਿਆ । ੮ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੋਹਤ ਕਰ ਲੀਤਾ ।

ਭਾਵ-ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਭੁਲਾਕੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰ, ਨਿਜ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਰਹਿਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਗਰਭ ਵਾਸ] ।

੧ਮਨੁਖ ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਤੇ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਅਚੇਤ ਚੰਗੇਰੇ ।
 ੨ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ ਹੋਇ ਮਾਣਸੁ ਮਾਣਸੁ ਦੇ ਵਲਿ ਹੋਰੇ ।
 ੩ਪਸੂ ਨ ਮੰਗੇ ਪਸੂ ਤੇ ਪੰਖੇਰੂ ਪੰਖੇਰੂ ਘੋਰੇ ।
 ੪ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮ ਮਾਣਸ ਜੂਨਿ ਭਲੇਰੇ ।
 ੫ਉਤਮ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜਨਮੁ ਮਰਣ ਭਵਜਲ ਲਖ ਫੇਰੇ ।
 ੬ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਇਕੈ ਸੁਖਿ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਹੋਇ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ।
 ੭ਕੁਤਾ ਤਾਜ ਬਹਾਲੀਐ ਚਕੀ ਚਟਣ ਜਾਇ ਅਨੇਰੇ ।
 ੮ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣ ਗਰਭ ਵਸੇਰੇ ॥੨੯॥

[ਅਚੇਤ=ਅਗਿਆਨੀ । ਹੋਰੇ=ਤੱਕਣਾ, ਭਾਵ ਮੰਗਣਾ । ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ=ਵਡਿਆ ਥੋਂ ਵਡੇ ।]

੧ਮਨੁਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਨਾਲੋਂ ਅਚੇਤ ਪਸੂ ਅਤੇ ਪਰੇਤ ਚੰਗੇਰੇ ਹਨ । (ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ) । ੨(ਮਨੁਖ) ਸਿਆਣਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਅਚੇਤ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ) ਮਨੁਖ ਹੋਕੇ ਮਨੁਖ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਨੁਖ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ)* । ੩ਪਸੂ ਪਸੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਟੱਡਦਾ, ਪੰਖੀ ਪੰਖੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਘੋਰਦਾ (ਭਾਵ ਇਕ ਦੂਏ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੇ) । ੪ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਣਸ ਜੋਨੀ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਭਲੀ ਹੈ । ੫ਮਨ ਤਨ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ

*"ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨ" ।

ਉੱਤਮ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਮਨਮੁਖ ਹੋਣ ਨਾਲ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਫੇਰ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬ ਰਾਜਾ (ਹੋਵੇ ਜਾਂ) ਪਰਜਾ (ਰੱਯਤ) (ਕਿੱਡਾ ਹੀ) ਭਲਿਆਂ ਥੋਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਦੁਖ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਇਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਨਿਜ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ੭ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜੇ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਏ ਤਾਂ ਭੀ ਓਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੱਕੀ ਦੇ ਚੱਟਣ ਨੂੰ ਜਾਊ, (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉੱਤਮ ਜਨਮ ਮਨੁੱਖ ਜਦ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਰਾਜ ਰੂਪ ਗੁਣ ਦਾਤਾਂ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਰਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੇ ਕਬਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਰਮ ਸੁਖ ਭੋਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੱਕੀ ਚੱਟਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੮ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ (ਮਨਮੁਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਗਰਭ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਭਾਵ—'ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੇ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਜਪਤ ਹੋਇ ਸੁਖੀਆ ॥' ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਸ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਾਸ ਛੱਡਕੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਭੈਜਲ ਤਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਉੱਤਮ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਪਰ ਬੇਸਮਝੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸਾਂ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਨਾਲੋਂ ਬੁਰੀ ਕਠ ਲਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਭਲੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈਏ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਚੀਏ ।

੨੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਝ ਰਸ ਨਹੀਂ] ।

- ੧ ਵਣਿ ਵਣਿ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਚੰਦਨੁ ਬਾਝੁ ਨ ਚੰਦਨੁ ਹੋਈ ।
- ੨ ਪਰਬਤਿ ਪਰਬਤਿ ਅਸਟਧਾਤ ਪਾਰਸ ਬਾਝੁ ਨ ਕੰਚਨੁ ਸੋਈ ।
- ੩ ਚਾਰੇ ਵਰਣਿ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਣ ਸਾਧੁ ਨ ਕੋਈ ।
- ੪ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧੁ ਸੰਗਤਿ ਜਾਣੋਈ ।
- ੫ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਪਿਰਮਪਿਆਲਾ ਅਪਿਉ ਪਿਓਈ ।
- ੬ ਮਨਿ ਉਨਮਨਿ ਤਨਿ ਦੁਬਲੇ ਦੇਹੁ ਬਿਦੇਹੁ ਸਨੇਹੁ ਸਬੋਈ ।
- ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖੁ ਲਖੋਈ ॥੨੦॥

[ਵਣਿ ਵਣਿ=ਬਿਛੁੜ ਬਿਛੁੜ । ਅਵੇਸੁ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼ । ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ ।]
[ਪਦ । ਸਬੋਈ=ਸਾਥੀ । ਅਲਖੁ ਲਖੋਈ = ਅਲਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਖਦੇ ਹਨ ।]

੧ ਜਿੱਤੂਰ (ਵਣਾਸਪਤਿ =) ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚ ਬਿਛੁੜ ਬਿਛੁੜ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬਿਛੁੜ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਕ) ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬਾਝ ਚੰਦਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੨ ਪਹਾੜ ਪਹਾੜ ਵਿਖੇ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ (ਲੋਹਾ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਪਾਰਸ ਬਾਝ ਉਹ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ, ਅੱਗੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੩ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਹਨ) ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਝ ਕੋਈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) 'ਸਾਧੂ' (ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) । ੪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਦੇ (ਭਾਵ ਉਸੇ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ । ੫ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ (ਇਕ ਰਸ ਲਗਨਿ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਪਿਆਲਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ । ੬ ਮਨ (ਕਰਕੇ) 'ਉਨਮਨ' (ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਥਵਾ) ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਹੋਕੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਦੁਬਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੇਹ (ਦੀ ਭਾਵਨਾ) ਤੋਂ ਵਿਦੇਹੀ ਹੋਕੇ (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਪਰ ਮਨ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ) । ੭ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ (ਅਰਥਾਤ) ਅਲਖ ਨਿਰੰਕਾਰ

ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੨੧. [ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰ ਕਰਨਿ ਉਦਾਸੀ।
 ੨ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਕਵਲੁ ਹੈ ਸੂਰਜ ਧਯਾਨੁ ਅਗਾਸੁ ਨਿਵਾਸੀ।
 ੩ਚੰਦਨੁ ਸਪੀਂ ਵੇੜਿਆ ਸੀਤੁਲੁ ਸਾਂਤਿ ਸੁਗੰਧਿ ਵਿਗਾਸੀ।
 ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੰਸਾਰੁ ਵਿਚਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਹਜਿ ਬਿਲਾਸੀ।
 ੫ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਜਿਣ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਅਛਲ ਅਬਿਨਾਸੀ।
 ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ।
 ੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਬਿਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ॥੨੧॥੧੫॥

[ਉਦਾਸੀ = ਉਦਾਸ ਭਾਵ। ਸਪੀਂ = ਸੱਪਾਂ ਕਰਕੇ। ਵਿਗਾਸੀ = ਖਿੜਿਆਂ ਹੋਯਾ, ਗੁਣਵਾਚਕ।]
 [ਬਿਲਾਸੀ = ਅਨੰਦ ਰੂਪ। ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ = ਆਸ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਸੁਖ ਫਲ =) ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸ ਭਾਵ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨ਜਿਕੁਰ ਜਲ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਰਹਿਕੇ ('ਅਕਾਸ਼ ਨਿਵਾਸੀ' ਕਹੀਏ) ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਧੁਨੀ ਇਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਉਤਰ ਜਾਵੇ ਕਵਲ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਝੱਟ ਮੁੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ॥ ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ' ॥ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਨਸਾ ਛਡਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਤੱਕ ਰਖਦੇ ਹਨ)। ੩ਚੰਦਨ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਵੇੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੀ ਸੀਤਲਤਾ, ਸਾਂਤਿ ਅਰ ਸੁਗੰਧਤਾਈ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪(ਗੁਰਮੁਖ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ (ਰਹਿਕੇ ਹੀ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਵਿਚ ਲਗੇ) ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਬਿਲਾਸ (ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਨੰਦਤ ਹਨ)। ੫ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਨਾਲ) ਭੋਗ ਦੀ ਭੁਗਤੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਵਿਖੇ ਅਛਲ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬(ਜਿਕੁਰ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ) ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਰਗੁਣ ਇੱਕ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ)। ੭(ਦੋਵੇਂ) ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਾਲੇ ਅਵਿਗਤ, (ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਤੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕਥ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਨਾਸ਼ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸਤਚਿਤ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਾਰ ੧੬.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਤੇਹਾ ਫਲ] ।

੧ਸਭ ਦੁੰ ਨੀਵੀ ਧਰਤਿ ਹੋਇ ਦਰਗਹ ਅੰਦਰਿ ਮਿਲੀ ਵਡਾਈ ।
 ੨ਕੋਈ ਗੋਡੈ ਵਾਹਿ ਹਲੁ ਕੋ ਮਲ ਮੂਤ ਕੁਸੂਤ ਕਰਾਈ ।
 ੩ਲਿੰਬਿ ਰਸੋਈ ਕੋ ਕਰੈ ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਪੂਜ ਚੜਾਈ ।
 ੪ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੁ ਲੁਣੇ ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜ ਘਰੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈ ।
 ੬ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਸੁਖੋਪਤੀ ਉਨਮਨਿ ਮਗਨ ਰਹੈ ਲਿਵਲਾਈ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਮਾਈ ॥੧॥

]ਗੋਡੈ=ਗੋਡੀ ਕਰਨੀ, ਨਦੀਣਾ ਕਰਣਾ । ਕੁਸੂਤ=ਮੈਲਾ ਕਰਨ ।]
 [ਲਿੰਬ=ਲੇਪਨ । ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ।]

੧ਸਾਰਿਆਂ ਥੋਂ ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਧਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੀਜ਼ ਦੀ) ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ (ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ) ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ (ਭਾਵ ਇਸੇ ਦੇ ਦੁਖ ਹਰਨ ਲਈ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਕੋਈ ਗੋਡਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਲ ਮੂਤ ਨਾਲ (ਇਸਨੂੰ) ਮੈਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩ਕੋਈ ਲੇਪਨ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਪੂਜਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਜੇਹਾ (ਬੀਜ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇਹਾ ਹੀ ਕਟਦਾ ਹੈ, ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਫਲ (ਉਸਦਾ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਚ ਸੁਖ ਫਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ । ੬ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਅਰ ਸੁਖੋਪਤੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ('ਉਨਮਨਿ'=) ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਲਿਵ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਰਾਗ ਦੁਖ ਤੇ ਦੂਰ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸੁਪਨ, ਸੁਖੋਪਤੀ, ਓਹ ਹਰ ਹਾਲ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੭(ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਜੋ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ।

੨. [ਜਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜਲ ਵਸੈ ਜਲੁ ਬਹੁਰੰਗੀ ਰਸੀ ਮਿਲੰਦਾ ।
 ੨ਜਿਉ ਜਿਉ ਕੋਈ ਚਲਾਇਦਾ ਨੀਵਾਂ ਹੁਇ ਨੀਵਾਣ ਚਲੰਦਾ ।
 ੩ਧੁਪੈ ਤਤਾ ਹੋਇਕੈ ਛਾਵੈਂ ਠੰਦਾ ਹੋਇ ਰਹੰਦਾ ।
 ੪ਨਾਵਣੁ ਜੀਵਦਿਆਂ ਮੁਇਆਂ ਪੀਤੈ ਸਾਂਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੰਦਾ ।
 ੫ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਦਾ ਮੈਲਿਆਂ ਨੀਵੈ ਸਰਵਰ ਜਾਇ ਟਿਕੰਦਾ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਭਾਉ ਭਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗੁ ਸਦਾ ਵਿਗਸੰਦਾ ।
 ੭ਪੂਰਨ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੰਦਾ ॥੨॥

[ਨੀਵਾਣ=ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ । ਸਰਵਰ=ਤਲਾਉ । ਵਿਗਸੰਦਾ=ਖਿੜਦਾ ਹੈ ।]

੧ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਪਾਣੀ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਲਈ) ਪਾਣੀ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੨ਜਿੱਕੁਰ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋਰੇ (ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਪੁੰਤੂ ਆਪ) ਨੀਵਾਂ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ੩ਪੁੱਪ ਵਿਖੇ ਗਰਮ ਛਾਵੇਂ ਸੀਤਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੪ਜੀਵਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਪੀਣ ਅਤੇ ਨ੍ਰਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਤੋਖ, ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਠੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਮੋਇਆਂ ਬੀ ਨ੍ਰਾਉਣਾ (ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) (ਭਾਵ ਨ੍ਰਾਉਣਾ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮੋਇਆਂ ਦਾ ਭੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੀਤਾ ਪਾਣੀ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)। ੫ਮੈਲੇ (ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਨਾਨ ਦੁਆਰਾ) ਨਿਰਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਆਪ) ਨੀਵੇਂ ਸਰੋਵਰਾਂ (ਆਦਿ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਖੇ) ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ (ਦੈਵੀ) ਭੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ (ਰੱਤਾ) ਸਹਿਜ ਪਦ (=ਪੂਰਨ ਪਦ) (ਅਤੇ ਸੁਧ) ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭(ਅਤੇ) ਪੂਰਾ ਪਰੋਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਜਲ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀਤਲ, ਨਿੰਮੀਭੂਤ, ਮੈਲ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਅਰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਹਿਲਦੇ ਨਹੀਂ।

੩. [ਕਮਲ ਤੋਂ ਅਲੇਪ]।

- ੧ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਵਲੁ ਅਲਿਪਤ ਹੈ ਸੰਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖ ਰਹਿੰਦਾ।
- ੨ਰਾਤੀ ਭਵਰੁ ਲੁਭਾਇਦਾ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ਸੁਗੰਧਿ ਮਿਲੰਦਾ।
- ੩ਭਲਕੇ ਸੂਰਜ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਪਰਫੁਲਤ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਹਸੰਦਾ।
- ੪ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜ ਘਰ ਵਰਤਮਾਨ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤੰਦਾ।
- ੫ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਵੇਦ ਵੀਚਾਰੀ ਕਰਮ ਕਰੰਦਾ।
- ੬ਸਾਵਧਾਨੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਜੀਵਨਿ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਵਿਚਰੰਦਾ।
- ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵਸੰਦਾ ॥੩॥

[ਨਿਰਦੋਖ=ਅਕਲੰਕ । ਹਸੰਦਾ=ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ।]
 [ਸਹਜ ਘਰ=ਸਾਂਤਿ ਘਰ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵਕ ਅਵਸਥਾ।]

੧ਕਮਲ ਫੁਲ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਗ ਦੋਖ ਤੋਂ ਭੀ ਅਕਲੰਕਤਿ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਚਿੱਕੜ, ਸ਼ਿਵਾਲ, ਡੱਡੂ, ਬਗਲਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੰਗ ਦੋਸ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ)। ੨ਰਾਤ ਵਿਖੇ ਭਵਰਿਆ ਨੂੰ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, 'ਸੀਤਲ' ਹੋ ਕੇ (ਭਵਰੇ) ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਪਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਹਸਕੇ (ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖ (ਰੂਪੀ ਕਮਲ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਜ ਘਰ (ਰੂਪ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਰ) ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਵਰਤਕੇ (ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, (ਭਾਵ ਕਮਲ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ਏਹ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਭਜਨਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸ੍ਰੂਪਨ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਅਰ ਅਗੰਤਕ ਪਦਾਰਥ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਜਬਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ)। ੫ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ 'ਲੋਕਾਚਾਰੀ' (ਧੰਦਿਆਂ) ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ (ਗਿ੍ਹਸਥੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ), ਵੇਦ ਵੀਚਾਰੀਆਂ (ਦੇ ਭਾਣੇ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ)। ੬(ਪਰੰਤੂ ਓਹ ਆਪ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, (ਸਿਸਾਰ ਦੀ ਪਕੜ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਕੜ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ)। ੭(ਅਤੇ) ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਮਨ ਲਗਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

੪. [ਬਿੱਛ ਤੋਂ ਸਮਦਰਸੀ] ।

੧ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਬਿਰਖੁ ਹੋਇ ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਜੜ ਪੈਰ ਟਿਕਾਈ ।
 ੨ਉਪਰਿ ਝੁਲੇ ਝੱਟਲਾ ਠੰਢੀ ਛਾਉਂ ਸੁ ਥਾਉਂ ਸੁਹਾਈ ।
 ੩ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਸਹੈ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਨਿਹਚਲੁ ਜਾਈ ।
 ੪ਫਲੁ ਦੇ ਵੱਟ ਵਗਾਇਆ ਸਿਰਿ ਕਲਵਤੁ ਲੈ ਲੋਹੁ ਤਰਾਈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਈ ।
 ੬ਮਿਤ੍ਰੁ ਨ ਸਤ੍ਰੁ ਨ ਮੋਹੁ ਧੋਹੁ ਸਮਦਰਸੀ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਈ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਡਿਆਈ ॥੪॥

[ਝੱਟਲਾ=ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇ । ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਉਲਟਾ ।]

੧ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਬਿੱਛ ਉਗਰੇ ਪਹਿਲੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਖਿੱਲਰਦਾ ਅਤੇ ਝੁਲਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਅਤੇ ਥਾਉਂ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ੩ਪਉਣ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਪਾਲਾ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ਉਲਟਾ ਸਿਰ ਕਰਕੇ ਅਚੱਲ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ (ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ । ੪ਵੱਟੇ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਪੁਰ ਆਰਾ ਸਹਾਰਕੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦਾ ਭਈ ਲੋਹਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ) । ੫(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ । ੬(ਕੋਈ) ਸੱਤ੍ਰੁ ਮਿੱਤ੍ਰੁ ਰਾਗ, ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ (ਅਰਥਾਤ ਮਿੱਤ੍ਰੁ ਨਾਲ ਰਾਗ, ਅਤੇ ਸੱਤ੍ਰੁ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਸਦਾ ਸਮਦਰਸੀ ਹਨ, (ਇਕ ਰੂਪ ਦੇਖਦੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੭(ਪਰੰਤੂ ਏਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ) ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਬਿੱਛ ਵਾਂਗ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਮਦਰਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਜਾਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਦੀ ਹੈ ।

੫. [ਮਲਾਹ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ] ।

੧ਸਾਗਰ ਅੰਦਰਿ ਬੋਹਿਥਾ ਵਿਚਿ ਮੁਹਾਣਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ।
 ੨ਭਾਰ ਅਥਰਬਣ ਲਦੀਐ ਲੈ ਵਾਪਾਰੁ ਚੜਨਿ ਵਾਪਾਰੀ ।
 ੩ਸਾਇਰ ਲਹਰ ਨ ਵਿਆਪਈ ਅਤਿ ਅਸਗਾਹ ਅਥਾਹ ਅਪਾਰੀ ।
 ੪ਬਾਹਲੇ ਪੂਰ ਲੰਘਾਇਦਾ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੀ ।
 ੫ਦੂਣੇ ਚਉਣੇ ਦੰਮ ਹੋਨ ਲਾਹਾ ਲੈ ਲੈ ਕਾਜ ਸਵਾਰੀ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰ ਦੁੱਤਰ ਤਾਰੀ ।
 ੭ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥੫॥

[ਬੋਹਿਥਾ=ਜਹਾਜ਼ । ਮੁਹਾਣਾ=ਮਲਾਹ । ਅਥਰਬਣ=ਬਹੁਤ ।]

[ਸਾਇਰ=ਸਮੁੰਦਰ । ਪੂਰ=ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਯਾਤਰੀ ।]

੧ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਵਿਖੇ ਮਲਾਹ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ (ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ) ਲੱਦੀ ਦਾ ਹੈ, ਵਪਾਰੀ (ਲੋਕ) ਵਪਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਲੈਕੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ੩(ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, (ਸਮੁੰਦਰ) ਵੱਡਾ ਅਸਗਾਹ ਤੇ ਅਥਾਹ

ਹੈ। ੪(ਮਲਾਹ) ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਬਹੁਤੇ ਪੂਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ (ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਥੋਂ) (ਲੰਘਾਇਦਾ=) ਬਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੫(ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ) ਦੂਣੇ ਚੌਣੇ ਰੁਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲਾਭ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ (ਬੋਹਿਥਾ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਹੈ) ਔਖੀ ਤਾਰੀ ਤਰਾ ਕੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਸਰੂਪਾਨੰਦ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ੭(ਗੁਰਮੁਖ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ (ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ (ਆਪਣੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮਝ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਮਨੋਕਤ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ)।

ਭਾਵ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਲਾਹ ਹਨ, ਨਾਮ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਪੁਰ ਜੱਗ੍ਯਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੬. [ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ]।

- ੧ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਬਿਰਖੁ ਹੋਇ ਵਣਖੰਡ ਅੰਦਰਿ ਵਸੈ ਉਜਾੜੀ।
- ੨ਪਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਲਾਇ ਉਰਧ ਤਪ ਤਾੜੀ।
- ੩ਪਵਣ ਗਵਣ ਸਨਬੰਧੁ ਕਰਿ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਉਲਾਸ ਉਘਾੜੀ।
- ੪ਅਫਲ ਸਫਲ ਸਮਦਰਸ ਹੋਇ ਕਰੇ ਵਣਸਪਤਿ ਚੰਦਨ ਵਾੜੀ।
- ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰੈ ਦੇਹਾੜੀ।
- ੬ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੈ ਕਚ ਪਕਾਈ ਉਪਰਿ ਵਾੜੀ।
- ੭ਨੀਰ ਨ ਡੋਬੈ ਅਗਿ ਨ ਸਾੜੀ ॥੬॥

[ਵਣਖੰਡ=ਬਨ। ਉਲਾਸ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ। ਉਘਾੜੀ=ਪ੍ਰਗਟ। ਦੇਹਾੜੀ=ਭਾਵ ਛੇਤੀ।]

੧ਬਵਿੰਯਾ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਛੁੜ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੨ਬਨਾਸਪਤਿ ਦੇ ਪਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਅਚਲ ਹੋ ਉਰਧ ਤਪ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਪੈਰ ਉਤੇ) ਦੀ ਤਾੜੀ ਲਾ ਛਡਦਾ ਹੈ। ੩ਵਾਯੂ ਦੇ ਗਮਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਕਰਕੇ ('ਉਲਾਸ' ਕਹੀਏ) ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੰਧਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪ਅਫਲ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਸਫਲ (ਭਾਵ ਸਾਧਨ ਸਪੰਨ ਅਥਵਾ ਅਸਪੰਨ ਹੋਵੇ) ਸਮਦਰਸੀ ਹੋਕੇ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾੜੀ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ) ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੬ਅਵਗੁਣ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ('ਕਚ ਪਕਾਈ') ਕੱਚੀ ਬੁੱਧੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਖੇ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕਚਾਈ ਪਕਾਈ ਬਗੀਚੀ ਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁਰ ਝੁਕ ਆਵੇ ਉਹ ਪੱਕੀ, ਜੇਹੜੀ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕੱਚੀ)। ੭(ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਵਾਂਗੂੰ) ਪਾਣੀ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਅੱਗ ਸਾੜਦੀ ਨਹੀਂ (ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਸਾੜਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

੭. [ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ]।

- ੧ਰਾਤਿ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਅੰਧਕਾਰੁ ਲਖ ਕਰੋੜੀ ਚਮਕਨ ਤਾਰੇ।
- ੨ਘਰ ਘਰ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਅਨਿ ਪਰਘਰ ਤਕਨਿ ਚੋਰ ਚਕਾਰੇ।
- ੩ਹਟ ਪਟਣ ਘਰਬਾਰੀਆ ਦੇ ਦੇ ਤਾਕ ਸਵਨਿ ਨਰ ਨਾਰੇ।
- ੪ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤੁ ਕਰਿ ਤਾਰੇ ਤਾਰਿ ਅਨ੍ਹੇਰ ਨਿਵਾਰੇ।

੫ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇਦਾ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਪਤਿਤ ਨਿਸਤਾਰੇ ।
 ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ॥ ੭ ॥

[ਚੋਰ ਚਕਾਰੇ=ਚੋਰ ਲੋਕ ।

ਨਰ ਨਾਰੇ=ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ।]

[ਉਦੋਤੁ ਕਰਿ=ਉਦੇ ਹੋ ਕਰ ।

ਪਟਣ=ਸ਼ਹਿਰ ।]

੧ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਕੁੱਝਾ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ । ੨ਘਰ ਘਰ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ ਬੀ) ਚੋਰ ਚਕਾਰ ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ (ਚੋਰੀ ਲਈ) ਤੱਕਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਪਾਠਾਂਤ 'ਚਗਾਰੇ' ਕਹੀਏ ਚੰਚਲ ਕਾਮੀ ਲੋਕ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਦੇ ਹਨ) । ੩ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਹਟਾਂ (ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਘਰਬਾਰੀਏ=) ਘਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਬੂਹੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ (ਅੰਦਰ) ਸੌਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਾਬੇ ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਨਿਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੫(ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾ ਵਿਖੇ) ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਨਾਮੁ, ਦਾਨ, ਅਤੇ ਇਸਨਾਨ) ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ੬ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪਸੂਆਂ, ਪਰੇਤਾਂ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੭ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ, ਕੋਈ ਇੱਛਯਾ ਯਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ।

੮. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ] ।

੧ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਆਖੀਐ ਉਪਰਿ ਹੰਸ ਸੁ ਵੰਸ ਵਸੰਦੇ ।
 ੨ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਮਾਨਸਰਿ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਹੰਸ ਅਮੋਲ ਚੁਗੰਦੇ ।
 ੩ਖੀਰੁ ਨੀਰੁ ਨਿਵਾਰਦੇ ਲਹਰੀਂ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਨਿ ਤਰੰਦੇ ।
 ੪ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਛਡਿਕੈ ਹੋਰਤ ਥਾਇ ਨ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਰਮਹੰਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੋਹੰਦੇ ।
 ੬ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਨ ਜਾਇ ਫਿਰੰਦੇ ।
 ੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖੰਦੇ ॥ ੮ ॥

[ਸੁ ਵੰਸ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵੰਸ ਵਾਲੇ, (ਅੱਚਯੁਤ ਗੋਤ੍ਰੀ, ਸੰਤ) ।

ਖੀਰ ਨੀਰ=ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ।]

੧ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਛੰਭ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਪਰ ਹੰਸ ਚੰਗੀ ਵੰਸ ਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨(ਉਸ) ਮਾਨਸਰੋਂ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਮਾਣਕ ਅਮੋਲਕ ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ ਹੰਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ੩ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਤਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੪ਮਾਨਸਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ । ੫(ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੁਖ ਫਲ (ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ) ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਪਰਮਹੰਸ (ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਹੰਸ) ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ੬ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ (ਨਿਰਾਕਾਰ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦੇ । ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਮਾਨਸਰ ਦੇ ਹੰਸ ਰਤਨ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਹੰਸ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਮਨਨਾਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਨਿਰਾ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਹੰਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

੬. [ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਰਸ] ।

੧ਪਾਰਸੁ ਪਥਰੁ ਆਖੀਐ ਲੁਕਿਆ ਰਹੈ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਏ ।
 ੨ਵਿਰਲਾ ਕੋਇ ਸਿਵਾਣਦਾ ਖੋਜੀ ਖੋਜਿ ਲਏ ਸੋ ਪਾਏ ।
 ੩ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸੁ ਹੋਇ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰਾਏ ।
 ੪ਬਾਰਹਿ ਵੰਨੀ ਹੋਇਕੈ ਕੰਚਨੁ ਮੁਲਿ ਅਮੁਲਿ ਵਿਕਾਏ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਅਘੜ ਘੜਾਏ ।
 ੬ਚਰਣਿ ਸਰਣਿ ਲਿਵਲੀਨੁ ਹੋਇ ਸੈਂਸਾਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਾਏ ।
 ੭ਘਰਿ ਬਾਰੀ ਹੋਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਏ ॥ ੬ ॥

[ਖੋਜੀ=ਖਜਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਰਸਾਇਣੀ । ਅਪਰਸ=ਨੀਚ ਧਾਤੁ । ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ ।]
 [ਅਘੜ=ਮਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਨ, ਜੋ ਨਾ ਘੜਿਆ ਜਾਵੇ । ਸੈਂਸਾਰੀ=ਸੈਂਸਾਰਾਕਾਰ ।]
 [ਘਰ ਬਾਰੀ=ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ।]

੧ਪਾਰਸ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਗੀਟੀ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ (ਕਿਧਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਖੇ) ਲੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ । ੨ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਖੋਜੀ ਹੋਕੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ (ਜਾਂ 'ਖੋਜੀ' ਕਹੀਏ) ਰਸਾਇਣੀ ਉਸ ਦਾ ਖੋਜ ਲੱਭ ਕੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੩(ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ) (ਅਪਰਸ=) ਭੈੜੀ ਧਾਤ ਨੂੰ ਬੀ ਪਾਰਸ ਦਾ ਪਰਸਨਾ ਜੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੪ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਕੇ ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੋਕੇ ਵਿਕਦਾ ਹੈ । (ਹੁਣ ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੫(ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ (ਰੂਪ ਪਾਰਸ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਾਰਸ ਸੁਗਮ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) ਸਬਦ ਦੀ ('ਸੁਰਤ' =) ਗਿਆਤ ਵਿਖੇ ਲਾਕੇ ('ਅਘੜ' =) ਮਨ ਨੂੰ (ਜੋ ਕਦੀ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਘੜ ਦਿੰਦੇ (ਭਾਵ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੰਦੇ) ਹਨ । ੬(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਹੀ ('ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਾਏ' =) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਭਗਤ (ਕਹੀਏ) ਹਨ, ਯਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ । ੭ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਬੀ ('ਨਿਜ ਘਰ' =) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ।

ਭਾਵ—“ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭਾਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ ॥ ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ ॥”

੧੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਸਭ ਥੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ] ।

੧ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਚਿੰਤਾ ਹਰੈ ਕਾਮਧੇਨੁ ਕਾਮਨਾਂ ਪੁਜਾਏ ।
 ੨ਫਲ ਫੁਲਿ ਦੇਂਦਾ ਪਾਰਜਾਤਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿਨਵਨਾਥ ਲੁਭਾਏ ।
 ੩ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਪੁਰਖਾਰਥ ਕਰਿ ਨਾਂਵ ਗਣਾਏ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਸੇਵਾ ਲਾਏ ।
 ੫ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਏ ।
 ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੁਇ ਅਛਲ ਛਲਾਏ ।
 ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਏ ॥ ੧੦ ॥

[ਚਿੰਤਾ=ਮਾਨਸੀ ਸ਼ੋਕ । ਕਾਮਨਾ=ਪਦਾਰਥ ਵਾਸਨਾ । ਫਲ ਫੁਲਿ=ਪੱਕੇ ਫਲ, ਕੱਚੇ ਫਲ ।]

[ਪੁਰਖਾਰਥ=ਬਲ, ਜੰਗ।

ਅਛਲ ਛਲਾਏ=ਅਛਲ ਹੋਕੇ ਛਲੀਦਾ ਹੈ।]

੧ਚਿੰਤਾਮਣੀ (ਮਨ ਦਾ) ਸੌਕ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਾਮਧੇਨੁ (ਮਨ ਦੀ ਪਦਾਰਥ) ਵਾਸਨਾ ਪੂਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ)। ੨ਕਲਪ ਬਿਛ ਆਪਣੇ ਫਲ ਜਾਂ ਫੂਲ ਦੇ ਛਡਦਾ ਹੈ, ਨੌਂ ਨਾਥ (ਆਪ ਹੀ) ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਅਤੇ ਨਿਧਾਂ ਵਿਖੇ ਲੋਭ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੀ ਦੇਣਗੇ? ਕੁਝ ਨਹੀਂ)। ੩ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਜਨਮ ਲੈਕੇ ਪੁਰਖਾਰਥ (ਲੜਾਈਆਂ ਜੁੱਧ) ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਹੀ ਗਿਣਾਇਆ (ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) :- ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਹੈ, ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ (ਰਬ ਨੇ) ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ੫ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਿਆਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ੬ਸਭ ਤੇ ਪਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਕੇ, ਸਾਰੇ (ਅਕਾਸਵਤ) ਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ, ਫੇਰ ਛਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ*। (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਇਸ ਕਾਰਣ ਅਛਲ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਅਛਲਾਂ (ਵਡੇ ਚਲਾਕਾਂ) ਕੋਲੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛਲਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਪਰ 'ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ' ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛਲ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੭(ਗੁਰਮੁਖ) ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹਨ (ਕੋਈ) ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਭਾਵ-ਪੂਰਬੋਕਤ ਚਿੰਤਾਮਣੀ, ਕਾਮਧੇਨੁ, ਨੌਂ ਨਾਥ, ਆਦਿਕਾਂ ਥੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਅਲੇਪ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾਸ਼ੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਨਹੀਂ ਉਹ 'ਜੀਵਨ ਦਾਨ' ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਕਾਮਨਾਂ ਭੋਗਾਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਅਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਚਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

੧੧. [ਕਾਦਰ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ]।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ।
 ੨ਤੋਲਿ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲੀਐ ਤੁਲਿ ਨ ਤੁਲਾਧਾਰਿ ਤੋਲਾਇਆ।
 ੩ਲੇਖ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖੀਐ ਅੰਗੁ ਨ ਅਖਰੁ ਲੇਖ ਲਿਖਾਇਆ।
 ੪ਮੁਲਿ ਅਮੁਲੁ ਨ ਮੋਲੀਐ ਲਖ ਪਦਾਰਥ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇਆ।
 ੫ਬੋਲਿ ਅਬੋਲੁ ਨ ਬੋਲੀਐ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿਆਖਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
 ੬ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੭ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐਕੇਵਡੁ ਕਾਦਰੁਕਿਤੁ ਘਰਿ ਆਇਆ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਰਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
 ੯ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਪਸਾਉ=ਪਸਾਰਾ। ਆਕਾਰੁ=ਸਰੂਪ। ਤੁਲਿ=ਛੋਟੀ ਤੱਕੜੀ।]
 [ਤੁਲਾਧਾਰ=ਵੱਡਾ ਤੱਕੜ। ਲਵੈ=ਬਰਾਬਰ। ਬੋਲਿ ਅਬੋਲੁ=ਬੋਲਣ ਥੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ।]
 [ਕੀਮ=ਕੀਮਤ। ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ।

੧ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਆਕਾਰ (=ਸੰਸਾਰ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
 ੨(ਪਸਾਰਾ) ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਤੱਕੜੀ ਤੋਲਦੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਵਡੇ ਤੱਕੜ ਤੇ ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ

*ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ੧੭ ਦੀ ਤੁਕ ਛੇਵੀਂ ਦਾ ਅਰਥ।

ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ "ਨਾਲਿ ਕੁਟੰਬੁ ਸਾਥਿ ਵਰਦਾਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਭਾਲਣਿ ਸਿਸਟਿ ਗਇਆ ॥ ਆਗੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਤਾਕਾ ਕੰਸੁ ਛੇਦ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ" ਅਰਥ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਿਵੇਦਨ ਹੈ)। ੩(ਕਾਦਰ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ੪ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੈ, (ਕੋਈ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥ ਇਕ (ਆਤਮਾ ਦੇ) ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੫ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਬੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ, ਲੋਕ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਆਤਮਾ) ਅਗਮ ਤੇ ਅਥਾਹੁ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤ ਯਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ੭(ਉਸ ਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦੀ ਕੇਡਾ ਵੱਡਾ ਕਾਦਰ ਹੈ ਅਰ ਉਸਦਾ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? (ਆਪ ਹੀ ਅਗੇ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਨਾਲ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੯ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਜਰ (ਵਸਤੂ ਨੂੰ) ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਝੂਠੇ ਅਮਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਬੜ ਬੜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੧੨. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ] ।

੧ਸਾਦਹੁ ਸਬਦਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਿਉਂ ਜਿਹਬਾ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਬਾਹਰਾ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਵਿਚਿ ਨ ਆਣੈ ।
 ੩ਗੰਧ ਸਪਰਸ ਅਗੋਚਰਾ ਨਾਸ ਸਾਸ ਹੈਰਤਿ ਹੈਰਾਣੈ ।
 ੪ਵਰਨਹੁ ਚਿਹਨਹੁ ਬਾਹਰਾ ਦਿਸ਼ਟਿਅਦਿਸ਼ਟਿ ਨ ਧਿਆਨੁ ਧਿਛਾਣੈ ।
 ੫ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਅਵਲੰਬ ਵਿਣੁ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡਿ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੭ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋਂ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥ ੧੨ ॥

[ਸਾਦਹੁ=ਸਵਾਦ ਤੋਂ । ਸਬਦ=ਬਾਣੀ । ਜਿਹਬਾ=ਜੀਭ ! ਬਦਨੀ=ਕਵੀਸ਼ਰੀ ।]
 [ਨਾਸ ਸਾਸ=ਸ੍ਵਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, (ਅ) ਨਾਸਕਾ ਦੇ ਸ੍ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਣ । ਹੈਰਤਿ=ਹੈਰਾਨੀ ,]
 [(ਅ) ਬੁੱਧੀ । ਧਿਛਾਣੈ=ਧੱਕੇ ਵਿਚ । ਅਵਲੰਬ ਵਿਣੁ=ਆਸ਼੍ਰਯ ਬਾਝ ।]
 [ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ।]

੧ਸਵਾਦਾਂ ਅਰ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਕੱਥ (ਉਸਦੀ) ਕਥਾ ਹੈ, ਜੀਭ ਕਿੱਕੂੰ ਜਾਣ ਸਕੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਤਮਾ ਜੀਭ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ-ਸਵਾਦ ਤੇ ਬੋਲਣ-ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ)। ੨ਉਸਤਤ ਅਰ ਨਿੰਦਾ ਥੋਂ ਬਾਝ ਹੈ, (ਭਾਵ ਰਾਗ ਦ੍ਰੇਖੁ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ) ਕਥਾ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ੩ਸੰਘਣ ਅਰ ਛੁਹਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆ ਥੋਂ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਸਵਾਸ ਤੋਂ ਬੀ ਨਾਸ (ਰਹਿਤ) ਹੈ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ) (ਹੈ ਕੀ ?) ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਅਸਚਰਜ ਹੈ (ਕਿ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏ) (ਅਥਵਾ) ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਲ ਦੇਖਕੇ ਚੱਕ੍ਰਿਤ (ਬੁੱਧੀ) ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੪ਰੰਗ ਰੂਪ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ (ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਜਾਂਦਾ) ਧਿਆਨ ਦੇ ਧੱਕੇ (ਵਿਚ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ੫ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਹੱਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਅਰ ਆਸ਼੍ਰਯ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਅਚਰਜ ਗੱਲ ਹੈ (ਜੇ ਕੀਹਏ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?) (ਉੱਤਰ :-) ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਚਖੰਡ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਸਿਵਾਣੀ ਦਾ ਹੋ ੭(ਇਸ) ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਥੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਗੂ ਪੂਰਣ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਸਾਧਸੰਗ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਓ। ਜਿਹਾਕੁ 'ਸਰਬੁ ਜਗਤੁ ਕੋ ਧਨੀ ਕਹੀਜੈ ਜਨੁ ਕੋ ਅੰਗ ਨਿਰਾਰੋ।'

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਬੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਮੀਨੁ ਚਲੰਦਾ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਜੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਜਿਉ ਪੰਖੀ ਆਗਾਸ ਉਡੰਦਾ।
 ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਹਰਾਸਿ ਹੈ ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਨਗਰੁ ਵਸੰਦਾ।
 ੪ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੈ ਰੰਗ ਚੜੰਦਾ।
 ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੀਣੁ ਹੋਇ ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰੰਦਾ।
 ੬ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣੁ ਜੁਗਤਿ ਕੂੰਜ ਕੁਰਮ ਹੰਸ ਵੰਸ ਵਧੰਦਾ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦਾ ॥੧੩॥

[ਪੰਬੁ=ਰਸਤਾ, ਭਾਵ ਅਨੁਭਵ। ਰਹਰਾਸਿ=ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ।]

[ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ=ਭਰਮ ਨਗਰ। ਤੰਬੋਲ ਰਸ=ਪਾਨ ਦਾ ਰਸ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ (ਅਨੁਭਵ) ਅਗੰਮ ਹੈ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ :-) ਜਿਕੁਰ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਮੱਛ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, (ਜਿਕੁਰ ਮੱਛੀ ਕਿਸ ਰਸਤੇ ਗਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਇਆਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ, ਮੱਛ ਨੇ ਪੂਰਨ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਪਾਯਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹੁਣ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਿੱਧਰ ਉਹ ਪੈਰ ਧਰੇ ਓਹੋ ਹੀ ਮਾਰਗ ਹੈ)। ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ 'ਖੋਜ' (ਅਨੁਭਵ) ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਾਂਦਾ, ਜਿਕੁਰ ਪੰਖੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਉਡਦਾ ਹੈ, (ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੀ ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਜਿਉ ਆਕਾਸੈ ਪੰਖੀਅਲੋ ਖੋਜੁ ਨਿਰਖਿਓ ਨ ਜਾਈ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਮਾਝੇ ਮਾਛਲੋ ਮਾਰਗ ਪੇਖਣੋ ਨ ਜਾਈ")। ੩ਸਾਧੁ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਸੰਸਾਰ) ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਨਗਰ (ਵਾਂਗੂ) ਵਸਦਾ ਹੈ। ੪ਚਾਰ ਵਰਣ ਦੇ (ਕੱਥ, ਸੁਪਾਰੀ, ਚੂਨਾ, ਅਤੇ) ਪਾਨ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਰੰਗ (ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੋਂ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ=ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਕ ਹੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੫(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ (ਵਾਂਗ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਚੰਦਨ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਕੂੰਜ ਕੱਛੂ ਅਤੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ (ਵਾਂਗੂ) ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਗ ਸੁਖ ਫਲ ਜੋ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਅਨਜਾਣ ਪੰਧਾਉ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਸਤਾ ਪੁੱਛਕੇ ਟੁਰਨ। ਓਹ ਆਪ ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇ ਰਚਨਹਾਰ ਹਨ। ਜਿੱਧਰ ਟੁਰਨਗੇ ਉਹੋ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਓਹ ਕਦੇ ਉਧਰ ਨਾ ਟੁਰਨਗੇ ਜੋ ਕੁਰਾਹ ਹੋਵੇ।

੧੪. [ਈਸ਼ੂਰ ਅਲੱਖ ਹੈ]।

੧ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਵੇਦਾ ਸਣੈ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰਿ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੨ਮਹਾਦੇਵ ਅਵਧੂਤ ਹੋਇ ਨਮੋ ਨਮੋ ਕਰਿ ਧਿਆਨੁ ਨ ਆਇਆ।
 ੩ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।

੪ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲੈ ਨਾਥ ਨਉ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੫ਸਹਸ ਨਾਵ ਲੈ ਸਹਸ ਮੁਖ ਸਿਮਰਣਿ ਸੰਖ ਨ ਨਾਉ ਧਿਆਇਆ ।
 ੬ਲੋਮਸ ਤਪੁ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾ ਹਉਮੈ ਸਾਧਿ ਨ ਸਾਧੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੭ਚਿਰ ਜੀਵਣੁ ਬਹੁ ਹੰਢਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਡਲੁ ਪਲੁ ਨ ਚਖਾਇਆ ।
 ੮ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧੪॥

[ਨੇਤਿ=ਇਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। ਸੰਖ=ਗਿਣਤੀ।]

੧ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਨੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ (ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ) ਕਿਹਾ। ੨ਸਿਵ ਨੇ (ਅਵਧੂਤ) ਸੁਆਹ ਪਿੰਡੇ ਪੁਰ ਮਲ ਕੇ (ਵਡਾ ਤਪ ਕੀਤਾ) ਛੇਕੜ ਨਮੋ ਨਮੋ ਹੀ ਕੀਤੀ (ਉਸਦੇ) ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਭੀ ਨਾ ਆਇਆ। ੩ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ 'ਆਕਾਰ' ਧਾਰਿਆ (ਪਰੰਤੂ) ਏਕੰਕਾਰ ਅਲਖ ਨੂੰ ਨਾ ਲਖਿਆ। ੪ਨੌਂ ਨਾਥਾਂ ਭੀ ਰਿੱਧੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ, ਨਿੱਧਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਹੀ ਟੇਕਿਆ (ਭਾਵ ਬਹੁ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਭੈ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਡੀ ਟੇਕਿਆ, ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੈ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੌਸਾ ਹੈ?) ੫ਜੋਸ਼ਨਾਗ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਖ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਮ (ਨਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਲੈਕੇ) ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ (ਪਰੰਤੂ ਧਿਆਵਣ ਥੋਂ) ਗਿਣਤੀ ਬੱਸੁ ਨ ਹੋਈ। ੬ਲੋਮਸ (ਵਡੀ ਆਰਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਇਕ) ਰਿਖੀ ਨੇ ਤਪ ਕਰਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਹਉਮੈ ਸਾਧ ਕੇ (ਮਾਰ ਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ) ਸਾਧ ਨ ਕਹਾ ਸਕਿਆ। ੭ਚਿਰਜੀਵੀ (ਮਾਰਕੰਡੇਯ) ਆਦਿ ਨੇ ਬਾਹਲੇ ਚਿਰ ਤੀਕ (ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪਲ ਮਾਤ੍ਰੁ ਬੀ ਨ ਚਖਿਆ। ('ਅਲ' ਪਾਠਾਂਤ ਹੈ, ਅਰਥ ਭੇਰੇ ਵਾਂਗੂ ਪ੍ਰੰਮ ਨਾਲ ਨਾ ਚਖਿਆ ਅਥਵਾ ਤਿਖਤ ਹੋਕੇ ਨ ਚਖਿਆ)। ੮(ਪਿਛੇ ਕਹੇ ਸਾਰੇ) 'ਕੁਦਰਤ' ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਾ ਲੀਤਾ)।

੧੫. [ਅੰਜਨ ਵਿਚ ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਨਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹਇ ਵਸਿਗਤਿ ਆਇਆ ।
 ੨ਕਾਰਣ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ ।
 ੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।
 ੪ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋਤਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੫ਬੀਅਹੁ ਕਰਿ ਬਿਸਥਾਰ ਵੜੁ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਿ ਬੀਉ ਵਸਾਇਆ ।
 ੬ਅਪਿਉ ਪੀਅਣੁ ਅਜਰ ਜਰਣੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ।
 ੭ਅੰਜਨੁ ਵਿਚਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧੫॥

[ਵੜ=ਬੰਹੜ। ਅੰਜਨ=ਸੂਰਮਾ, ਮਾਯਾ। ਨਿਰੰਜਨ=ਮਾਯਾ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ-ਸਾਰਿਆਂ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ) ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਹੋਕੇ (ਨਾਮ ਰਖਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ) ਵੱਸ ਆਯਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪ੍ਰੰਮ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ)। ੨ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਕਰਤੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਸੰਤਾਂ ਦਾ) ਕਰਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩(ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਨਿਰਗੁਣ ਹੋਕੇ 'ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ' ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਣਾ (ਉਸ ਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ੪ਰੋਮ ਵਿਚ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਇ ਰਖੇ ਹਨ। ੫(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਇਕ ਬੀਜ ਥੋਂ ਬੰਹੜ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਬੀਜ ਫੇਰ ਬੰਹੜ ਦੇ ਫਲ ਵਿਖੇ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਅੰਜਨ ਪੂਰਬੰਕਤ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਪਾਉ ਛੇਕੜਲੀਆਂ ਦੇ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਅੰਜਨ ਨੇ (ਨਾਮ ਰੂਪ) ਅੰਮਿਤ ਪੀਕੇ ਅਜਰਜ (ਨਾ ਕਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ)

ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਈਸ਼ੁਰੀ ਦਾਤ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ) ਜਰ ਲੀਤੀ ਹੈ, (ਜਰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਦਿੱਤਾ, ਅਰ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੀ) ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ।^੧(ਅਜਿਹੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ) ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ ।

੧੬. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ] ।

੧ ਮਹਿਮਾ ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਰ ਵਿਚਿ ਮਹਿਮਾ ਲਖ ਨ ਮਹਿਮਾ ਜਾਣੈ ।
 ੨ ਲਖ ਮਹਾਤਮ ਮਹਾਤਮਾਂ ਤਿਲ ਨ ਮਹਾਤਮੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੩ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਲਖ ਉਸਤਤੀ ਪਲ ਉਸਤਤਿ ਅੰਦਰ ਹੈਰਾਣੈ ।
 ੪ ਅਚਰਜ ਵਿਚਿ ਲਖ ਅਚਰਜਾ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੫ ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਿਸਮਾਦ ਲਖ ਵਿਸਮਾਦਹੁ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਹਾਣੈ ।
 ੬ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਗਮ ਹੈ ਅਕਥ ਕਥਾ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣੈ ।
 ੭ ਲਖ ਪਰਵਾਣ ਪਰੇ ਪਰਵਾਣੈ ॥੧੬॥

[ਮਹਿਮਾ=ਸ਼ੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ। ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਰ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਵਿਖੇ।]
 [ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ। ਵਿਹਾਣੈ=ਬੀਤਦੇ ਹਨ। ਪਰੇ ਹਨ।]

੧ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ 'ਮਹਿਮਾਂ' ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਵਿਖੇ (ਤਾਂ ਕਈ ਗੁਣੀ ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ ਨੂੰ ਲਖਕੇ ਕੋਈ (ਉਸ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ (ਕਹਿਣੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੨ ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਤਮ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਕੇ) ਆਖ ਮਹਾਤਮਾ (ਬ੍ਰਹਮਾਸਾਦਿਕ ਰਿਖੀ) ਬਣ ਬੈਠੇ (ਪਰੰਤੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਇਕ ਤਿਲ ਬੀ ਆਖਕੇ ਨਾ ਵਯਾਖਯਾਨ ਕਰ ਸਕੇ। ੩ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਉਸਤਤੀਆਂ (ਕਰਨਹਾਰ) ਹਨ, ਪਰੰਤੂ (ਓਹ ਸਾਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ ਉਸਤਤੀ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਾਲਦੇ ਭਾਲਦੇ) ਅਚਰਜ (ਹੋ ਗਏ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਹ ਇਸ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਜੋ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਅਚਰਜਤਾਈ) ਦਾ 'ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ' ਹੋ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਚਰਜ ਰੂਪ) ਹੈ। ੫ ਲੱਖਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ (ਅਚਰਜ ਹੋਣ ਵਾਲੇ) ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਸਭ) ਵਿਸਮਾਦਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਪਰੇ ਹੈ। ੬ 'ਅਬਿਗਤ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਗਤੀ ਅਤੀ ਅਗਮ (ਨਾ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਾਲੀ) ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ, (ਲੋਕ) ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ (ਜੋ ਪਰਵਾਣ=ਮੰਨੇ ਪਰਮੰਨੇ ਹਨ ਉਜੇਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਤੋਂ (ਉਹ) ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਹੈ।

ਭਾਵ—“ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ” ।

੧੭. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ] ।

੧ ਅਗਮਹੁ ਅਗਮੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਅਗਮੁ ਅਗਮੁ ਅਤਿ ਅਗਮੁ ਸੁਣਾਏ ।
 ੨ ਅਲਖਹੁ ਅਲਖੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਅਲਖੁ ਅਲਖੁ ਲਖ ਅਲਖੁ ਧਿਆਏ ।
 ੩ ਅਪਰੰਪਰੁ ਅਪਰੰਪਰਹੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਭਾਏ ।
 ੪ ਆਗੋਚਰੁ ਆਗੋਚਰਹੁ ਆਗੋਚਰੁ ਆਗੋਚਰਿ ਜਾਏ ।
 ੫ ਪਾਰਬਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਗਾਧਿ ਅਲਾਏ ।
 ੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲੁ ਪਿਰਮਰਸੁ ਭਗਤਿ ਵਫਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲ ਛਲਾਏ ।

੨ਵੀਂ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਏ ॥੧੭॥

[ਅਗੰਮੁ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ।

ਅਲਖ=ਜੋ ਦਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨਹੀਂ ।]

[ਅਪਰੰਪਰ=ਪਰੇ ਥੋਂ ਪਰੇ ।

ਅਗੋਚਰੁ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਥੋਂ ਅਵਿਸ਼ਯ ।]

[ਇਕੀਹ=(ਇਕ + ਈਹ=ਇੱਛਾ) ਇਕ ਇੱਛਾ ।

੧ਅਗੰਮ (ਸਰੂਪਾਂ ਥੋਂ ਜੋ) ਅਗੰਮ (ਹੋਵੇ) ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਗੰਮ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਜੋ ਅਗੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਅਤਿ ਅਗੰਮ ਹਨ, (ਉਹ) ਬੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਅਗੰਮ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ਅਲਖ (ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਜੋ) ਅਲੱਖ ਹੋਵੇ, (ਉਸ) ਤੋਂ ਬੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਲੱਖ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਅੰਸੇ) ਲੱਖਾਂ ਅਲੱਖ (ਉਸ) ਅਲੱਖ ਨੂੰ 'ਅਲਖ' (ਕਹਿਕੇ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਅਪਰੰਪਰ (ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਅਪਰੰਪਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਪਰੰਪਰਾਂ ਦੇ 'ਭਾਏ') ਭਾਣੇ (ਬੀ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਜੇ ਹੋਰ) ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ । ੪ਅਗੋਚਰ (ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਜੋ) ਅਗੋਚਰ ਹੋਣ (ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਗੋਚਰ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਅਗੋਚਰਾਂ ਦੇ ('ਜਾਏ') ਜਾਣੇ(ਬੀ ਉਹ ਅਜੇ ਹੋਰ) ਅਗੋਚਰ ਹੈ । ੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਬੇਅੰਤ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਾਰਨ) ਅਛਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਅਛਲਾਂ=ਵਡੇ ਚਲਾਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛਲਿਆ ਜਾਂਦਾ; ਭਾਵ-ਚਤੁਰਾਈ ਨ ਚਤਰਭੁਜ ਪਾਈਐ) ਓਹ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ) ਛਲਾਏ (ਮੋਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ) । ੭(ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ) ਇਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗਮ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੁਤ, ਵਿਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਈਹਾ 'ਇੱਛਾ' ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੮. [ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਲਖਾਉਣਾ] ।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ।

੨ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿਹੁਇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚਿ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਇ ਅਛਲ ਛਲਾਇਆ ।

੪ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਇਕ ਵਰਨ ਹੁਇ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।

੫ਧਿਆਨ ਮੂਲੁ ਦਰਸਨੁ ਗੁਰੂ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਦਰਸਨ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ।

੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੧੮॥

[ਆਕਾਰ=ਸਰੂਪ ।

ਅਗਾਧ ਬੋਧ=ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ।]

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ (ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਆਕਾਰ ਬਣਾਯਾ ਹੈ । ੨'ਅਵਗਤਿ ਗਤਿ' ਅਗਾਧ ਬੋਧ, ਅਰ ਅਲਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੀ) ਮੂਰਤੀ ਧਾਰਕੇ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ 'ਅਛਲ' ਨੇ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਕੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਛਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ=ਨਿਰਗੁਣ ਨੇ ਸਰਗੁਣ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕਰਨਾ ਸਰਗੁਣ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਇਹੋ ਉਸ ਦਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਛਲਣ ਦਾ ਰੂਪ ਇਹ ਹੈ "ਜਉ ਹਮ ਬਾਧੇ ਮੋਹ ਫਾਸ ਹਮ ਪ੍ਰੇਮ ਬੰਧਨਿ ਤੁਮ ਬਾਧੇ ॥ ਅਪਨੇ ਛੁਟਨ ਕੋ ਜਤਨੁ ਕਰਹੁ ਹਮ ਛੁਟੇ ਤੁਮ ਆਰਾਧੇ") । ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਰਣ ਕਰਕੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਾਈ । ੫(ਸਾਰੇ)

ਧਿਆਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, (ਇਸੇ ਲਈ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਛੀਏ ਮਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ) ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਓਆਪਣਾ ਆਪ (ਹੀ ਸਾਰੇ) ਹੋਏ, (ਫੇਰ ਆਪਣਾ) ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਲਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੇਜਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਲਖਾਯਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਚਖੰਡ ਬਣਾਇਆ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਤੋਰੀ, ਜਾਤ ਹੰਕਾਰ ਉਡਾਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਦੱਸਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸਿਧੀ ਹੋਣ ਪਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਅਲਿਪਤ ਰਹੇ।

੧੯. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ]।

੧ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਆਏ।
 ੨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਿਸਟਿ ਨਿਹਾਲੁ ਕਰਿ ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਾਏ।
 ੩ ਚਰਣ ਰੇਣੁ ਮਸਤਕਿ ਤਿਲਕ ਭਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖੁ ਮਿਟਾਏ।
 ੪ ਚਰਣੋਦਕ ਲੈ ਆਚਮਨੁ ਹਉਮੈ ਦੁਬਿਧਾ ਰੋਗੁ ਗਵਾਏ।
 ੫ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸਹਜ ਘਰਿ ਆਏ।
 ੬ ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਚਿ ਭਵਰ ਹੋਇ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਮਕਰੰਦ ਲੁਭਾਏ।
 ੭ ਪੂਜ ਮੂਲ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਲਵੇ ਨ ਲਾਏ।
 ੮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਗੁਰ ਸਰਣਾਏ॥੧੯॥

[ਸਰਣਾਗਤੀ=ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ। ਨਿਹਾਲੁ=ਪ੍ਰਸੰਨ। ਰੇਣੁ=ਧੂੜੀ।
 [ਚਰਣੋਦਕ=ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ। ਆਚਮਨੁ = ਪੀਣਾ। ਸੁਖ ਸੰਪਤ = ਸੁਖਾਂ ਦਾ]
 [ਡੱਬਾ। ਲਵੈ = ਬਰਾਬਰ।

੧ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਆਏ ਹਨ। ੨ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟ ਨਾਲ (ਨਿਹਾਲ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾਏ (ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ) ੩ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮੱਥੇ ਦਾ ਤਿਲਕ ਬਣਕੇ ਭਰਮ ਕਰਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਤਜਿ ਭਰਮ ਕਰਮ ਵਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਲੇਹੀ"। ਅਰਥ:-ਨਿਕਿਧ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਛੱਡਕੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਪੁਰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਰਖ)। ੪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਆਚਮਨ ਲੈ, (ਏਹ) ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਰੋਗ ਗਵਾ ਦਿਉ। ੫ (ਸੋ ਐਉਂ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਪੈਰੀਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ('ਸਹਜ ਘਰ') ਅਨੰਦ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆ ਗਏ। ੬ ਫੇਰ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਭੋਰੇ ਹੋਕੇ ਮਕਰੰਦ (ਰਸ ਰੂਪੀ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਲੁਭਾਇਆਨ ਹੋ ਗਏ। ੭ ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੂਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ (ਹੀ) ਸਮਝੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆਂ) ਦੂਜਾ ਭੈ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਲਵੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਲਾਇਆ। ੮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਰੂਪੀ ਫਲ (ਦੇਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-"ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥" ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। "ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧ ਖੇ ਸਾਈ ਬੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਲਧੇ ਹਭੇ ਥੋਕੜੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥" ਅਰਥ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਰੇਣੁ ਵਿਖੇ ਮੱਜਨ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਮਸਤਕ ਪਰ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਧਰਮਾਦਿ ਪਦਾਰਥ ਅਰ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ

ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨੦. [ਗੁਰ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਵਰਣਨ]।

੧ਸਾਸਤਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਵੇਦ ਲਖ ਮਹਾਂ ਭਾਰਥ ਰਾਮਾਇਣ ਮੇਲੇ।
 ੨ਸਾਰਗੀਤਾ ਲਖ ਭਾਗਵਤ ਜੋਤਕ ਵੇਦ ਚਲੰਤੀ ਖੇਲੇ।
 ੩ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸਾਅੰਗੀਤ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸੁਰ ਭੇਲੇ।
 ੪ਸਨਕਾਦਿਕ ਲਖ ਨਾਰਦਾ ਸੁਕ ਬਿਆਸ ਲਖ ਸੇਖ ਨਵੇਲੇ।
 ੫ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਘਣੇ ਦਰਸਨ ਵਰਨ ਗੁਰੂ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
 ੬ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁਹੇਲੇ।
 ੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨਮੋ ਨਮੋ ਕੇਲੇ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ॥੨੦॥

[ਜੋਤਕ=ਜੋਤਸ਼ ਸਾਸਤ੍ਰ। ਸਾਅੰਗੀਤ=ਰਾਗ ਵੇਤਾ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਪਾਠਕ।]
 [ਭੇਲੇ=ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ। ਲਖ ਸੇਖ ਨਵੇਲੇ=ਲੱਖਾਂ ਸੇਖ ਨਾਗ ਨਵੀਨ ਜਾਂ]
 [ਸੇਖ ਅਰ ਨਬੀ ਲੋਕ। ਕੇਲੇ=ਅਨੰਦ ਰੂਪ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ (ਪਾਠੀ) ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਵੇਦਾਂ, ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ, ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ (ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ) ਸਮੂਹ। ੨ਸਾਰਗੀਤਾ, ਭਾਗਵਤ (ਦੇ ਪਾਠੀ), ਜੋਤਸ਼ ਪਾਠੀ, ਹਕੀਮ ('ਚਲੰਤੀ ਖੇਲ' ਕਹੀਏ) ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਖੇਲੁਣਹਾਰ (ਨਟ ਲੋਕ)। ੩ਚੋਦਾਂ ਵਿੱਦਯਾ, ('ਸਾਅੰਗੀਤ' ਕਹੀਏ) ਗਾਇਤ੍ਰੀ (ਜੋ ਸੰਧਯਾ ਕਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦੇ ਪਾਠੀ ਅਥਵਾ ਕਲੰਤ ਲੋਕ) ਸੰਗੀਤ ਵੇਤਾ, (ਲੱਖਾਂ) ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਬਿਸਨ ਸ਼ਿਵ ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ। ੪ਲੱਖਾਂ ਸਨਕਾਦਿਕ ਰਿਖੀ, ਨਾਰਦ, ਸੁਕਦੇਵ, ਬਿਆਸ, ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨਵੀਨ (ਜਾਂ ਸੇਖ ਤੇ ਨਬੀ)। ੫(ਲੱਖਾਂ) ਗਿਆਨੀ, (ਲੱਖਾਂ) ਧਿਆਨੀ, (ਲੱਖਾਂ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਹਾਰੇ, ਲੱਖਾ ਦਰਸਨ (ਮਤਾਂ), ਲੱਖਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ (ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਹਨ। ੬(ਪਰ ਏਹ ਸਭ ਅਧੂਰੇ ਹਨ) ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ) ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਅਰ ਉਹਨਾਂ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਹੈ)। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੈ (ਜੋ ਕਥਨ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਇਸ ਲਈ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ (ਇਹ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ) ਕਹੀਏ, (ਅਤੇ) ਨਮਸਕਾਰ ਨਮਸਕਾਰ (ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਰਨ ਵਿਚ) ਆਨੰਦ ਲਈਏ (ਭਾਵ-ਅੰਤ ਲਿਆਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ)। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਹੈ (ਜੋ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ (ਵੰਡੀਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰੋ, ਅਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ, ਹੋਰ ਜਿੰਨੇ ਨਾਮ ਇਸ ਪੌੜੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕਹੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਤਕਾਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣਾ, ਓਹ ਆਪ ਸਾਰੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹਨ।

੨੧. [ਗੁਰੂ ਤੁਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ]

੧ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਆਖੀਅਨਿ ਲਖ ਪਦਾਰਥ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ।
 ੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲਖ ਸੇਵਕੀ ਕਾਮਧੇਣੁ ਲਖ ਵਗ ਚਰੰਦੇ।
 ੩ਲਖ ਪਾਰਸ ਪਥਰੋਲੀਆ ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਬਾਗ ਫਲੰਦੇ।
 ੪ਚਿਤਵਣ ਲਖ ਚਿੱਤਾਮਣੀ ਲਖ ਰਸਾਇਣ ਕਰਦੇ ਛੰਦੇ।

੫ਲਖ ਰਤਨ ਰਤਨਾਗਰਾਂ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਸਭ ਫਲ ਸਿਮਰਦੇ ।
 ੬ਲਖ ਭਗਤ ਲਖ ਭਗਤ ਹੋਇ ਕਰਾਮਾਤ ਪਰਚੈ ਪਰਚੈਦੇ ।
 ੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰੰਦੇ ।
 ੮ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲੰਦੇ ॥ ੨੧ ॥ ੧੬ ॥

[ਬੰਦੇ=ਦਾਸ । ਵਗ=ਗਉਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ । ਪਥਰੋਲੀਆ=ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੀਟੀਆਂ ।]
 [ਚਿਤਵਣ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ । ਛੰਦੇ=ਉਸਤੁਤੀ । ਰਤਨਾਗਰਾਂ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ ।]
 [ਪਰਚੈ=ਪ੍ਰੇਮ । ਪਰਚੰਦੇ=ਪਰਚਦੇ ਹਨ ।

੧ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਹਨ । ੨ਰਿੱਧੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਟਹਿਲਣਾਂ ਹਨ, ਕਾਮਧੇਨੁ ਗਉਆਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਵੱਗ ਚਰਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ ਦੀਆਂ ਗੀਟੀਆਂ (ਰੁਲਦੀਆਂ ਹਨ), ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬਿੰਦੂ ਦੇ ਬਾਗ ਫਲੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀਆਂ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਰਸਾਇਣਾਂ ਛੰਦੇ ਕਰਦੀਆਂ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁਰ ਬਲਿਹਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ) ਹਨ । ੫ਲੱਖਾਂ ਰਤਨ ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਸਾਰੇ ਨਿਧਾਨ ਤੇ ਸਾਰੇ (ਕਰਮਾਂ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ) ਫਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ । ੬ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਜੋ ਕਰਾਮਾਤ ਪਰਚੈ ਵਿਚ ਪਰਚਦੇ ਸਨ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ) ਲਖਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਭਗਤ ਹੋ ਗਏ । ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਜਰ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪੀਕੇ ਪਾਟ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ, ਜਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੮ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ੧੬ਵੀਂ ਵਾਰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

--o--

ਵਾਰ ੧੭.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸੰਖ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਕਰਨੀ ਹੀਨ] ।

੧ਸਾਗਰੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ਮਥਿ ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਅਮੋਲ ਕਢਾਏ ।
 ੨ਸੀਸਅਰੁ ਸਾਰੰਗ ਧਨੁਖ ਮਦੇ ਕਉਸਤਕ ਲਛ ਧਨੰਤਰ ਪਾਏ ।
 ੩ਆਰੰਭਾ ਕਾਮਧੇਨੁ ਲੈ ਪ੍ਰਾਰਿਜਾਤੁ ਅਸੁ ਅਮਿਉ ਪੀਆਏ ।
 ੪ਐਰਾਪਤਿ ਗਜ ਸੰਖੁ ਬਿਖੁ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਮਿਲਿ ਵੰਡਿ ਦਿਵਾਏ ।
 ੫ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆਂ ਬਹੁਮੁਲੈ ਸਭੁ ਕੋ ਵਰੁਸਾਏ ।
 ੬ਸੰਖ ਸਮੁੰਦ੍ਰੁ ਸਖਣਾ ਧਾਹਾ ਦੇ ਦੇ ਰੋਇ ਸੁਣਾਏ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਰਿਦੈ ਵਸਾਏ ।
 ੮ਨਿਹਫਲ ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਏ ॥ ੧ ॥

[ਮਥਿ=ਰਿੜਕਵਾਕੇ । ਕਢਾਏ=ਕਢਵਾਏ । ਸੀਸਅਰੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ । ਮਦੁ=ਸ਼ਰਾਬ ।]
 [ਕਉਸਤਕ=ਕਉਸਤਕ ਮਣੀ । ਲਛ=ਲਛਮੀ । ਪਾਰਿਜਾਤੁ=ਕਲਪ ਬਿਛ ।]
 [ਅਸੂ=ਉਚੀਸ਼੍ਰਵਾ ਨਾਮੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਘੋੜਾ । ਅਰਾਪਿਤ ਗਜ=ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਹਾਥੀ ।]
 [ਨਿਹਫਲ=ਬ੍ਰਿਥਾ । ਅਹਿਲਾ=ਸੁੰਦਰ ।]

੧ਅਗਨ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਵਾਕੇ ਚੰਦ੍ਰ ਰਤਨ ਅਮੋਲਕ (ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਕਢਵਾਏ । ੨ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਾ ਧਨੁਖ, ਸ਼ਰਾਬ, ਕੌਸਤਕ ਮਣੀ, ਲੱਛਮੀ, ਧਨੰਤਰ ਨਾਮਾ ਵੇਦ ਪਾਏ । ੩ਆਰੰਭਾ (ਨਾਮੇ ਅਪੱਛਰਾਂ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਗਾਇਨ ਕਰਦੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ) ਕਾਮਧੇਨ ਗਉ ਪਾਰਜਾਤ ਨਾਮੇ ਕਲਪ ਬਿਛ ਉਚੀਸ਼੍ਰਵਾ (ਸੂਰਜ) ਦਾ ਘੋੜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ) ਪਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਖਹਾਥੀ, (ਗਾਡੀਵ ਨਾਮੇ) ਸੰਖ, (ਕਾਲਕੂਟ ਨਾਮੇ) ਬਿਖ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਰ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ (ਸਭਾ ਲਗਵਾ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਜਥਾ ਜੋਗ ਉਕਤ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ) ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ੪(ਹੋਰ ਬੀ) ਮਾਣਕ, ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ, ਵੱਡੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਰੁਸਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਲਾਭ ਪਾਉਂਦੇ) ਹਨ । ੬ਪਰੰਤੂ ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਫੇਰ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਧਾਹਾ ਮਾਰ ਮਾਰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ) । ੭(ਤਿਵੇਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ) ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹਨੂੰ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਉਂਦਾ । ੮ਉਹ ਸੁੰਦਰ (ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਐਵੇਂ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਸੇ ਪੁਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਕਬੀਰ ਰੇਨਾਇਰ ਬਿਛੋਰਿਆ ਰਹ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੂਰਿ ॥ ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ ॥” ਅਨਯੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਸੰਖ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਸੰਖ ! (ਰੈਣਾਇਰ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹੁ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਾਰਣਾਂ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਨਾ ਰਹੁ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਹਰੇਕ ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪਿਆ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰੇਂਗਾ ਅਰਥਾਤ ਚੌਰਾਸੀ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਪਛੋਤਾਪ ਕਰੇਂਗਾ ।

ਇਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ੧੪ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਸੇ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਲੈਣ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਬੀ ਰਤਨ ਇਥੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸੇ ਪਰ ਸੰਖ ਖਾਲੀ ਆਇਆ ਸੇ ਰੋਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਸਰੋਵਰ ਜਾਣੋਂ, ਸਾਰੇ ਰਤਨ ਏਸ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਕਰਨੀ ਹੀਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਜਗਜਾਸੂ ਸੰਖ ਵਤ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਸਤਸੰਗਤ ਦੇ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਏਹ ਗਿਣੇ ਹਨ :-ਸ਼ਾਂਤੀ, ਧਰਮ ਪ੍ਰੇਮ, ਭਗਤੀ, ਸੀਲਤਾਈ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਵਿਦਯਾ, ਖਿਮਾ, ਅਭਯਾਸ, ਯੋਗ, ਨਾਮ, ਸਤਿਸੰਗ, ਮਹਾਂਵਾਕ, ਪਰਵਿਰਤੀ । ਏਹ ਅੰਤੀਵ ਰਤਨ ਹਨ ।

੨. [ਡੱਡੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਮਨਮੁਖ] ।

- ੧ਨਿਰਮਲੁ ਨੀਰੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸੁਭਰ ਸਰਵਰਿ ਕਵਲ ਫੁਲੈਦੇ ।
- ੨ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਅਤਿ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਹੋਇ ਮਹਿਕੰਦੇ ।
- ੩ਭਵਰਾਂ ਵਾਸਾ ਵੰਝ ਵਣਿ ਖੋਜਹਿ ਏਕੋ ਖੋਜਿ ਲਹੰਦੇ ।
- ੪ਲੋਭ ਲੁਭਤਿ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਦੂਰਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਆਇ ਮਿਲੰਦੇ ।
- ੫ਸੂਰਜੁ ਗਗਨਿ ਉਦੋਤ ਹੋਇ ਸਰਵਰਿ ਕਵਲ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦੇ ।
- ੬ਡੱਡੂ ਜਿਕੜਿ ਵਾਸੁ ਹੈ ਕਵਲ ਸਿਵਾਣਿ ਨ ਮਾਣਿ ਸਕੰਦੇ ।
- ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਹਤ ਨ ਰਹੰਦੇ ।

੯ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਦੇ ॥੨॥

[ਸੁਭਰ=ਲਬਾਲਬ । ਮਹਿਕੰਦੇ=ਮਹਿਕ ਰਹੇ ਹਨ ।]
 [ਨ ਮਾਣ ਸਕੰਦੇ=ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਮਕਦੇ ਭਾਵ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ ।]

੧ ਪਾਣੀ ਸੁਹਣਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਲਬਾਲਬ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹਨ । ੨ ਰੂਪ (ਅਨੂਪਮ) ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਸਰੂਪ ਡਾਢਾ ਹੈ, (ਹੋਰਾਂ) ਗੰਧਾਂ (ਨਾਲੋਂ) ਸੁਗੰਧੀ (ਬੀ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਤੇ ਨਿਰਾਲੀ) ਮਹਿਕ ਰਖਦੀ ਹੈ । ੩ ਭੋਰੇ ਬੀ ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਖੋਜਦੇ ਹੋਏ ਇਕ (ਕਮਲ) ਦਾ ਖੋਜ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੪ (ਕਮਲ ਦੀ) ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਖੇ (ਮਨ) ਲੋਭਾਇਮਾਨ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੫ (ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸੂਰਜ ਪੁਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਸੂਰਜ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਉਦੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਲਾਵਾਂ ਦੇ ਕਵਲ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬ ਡੱਡੂਆਂ ਦਾ (ਕਵਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੈ, ਕਵਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਣਕੇ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ੭ (ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਹਿਤ (ਮਰਿਯਾਦਾ) ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਉਹ ਕੌਣ ਡੱਡੂ ਹਨ ? ਉੱਤਰ :-) ੯ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਥੇ ਦੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਤਲਾਉ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤਾ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਲਬਾਲਬ ਜਾਂ ਨਕੋਨਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਕਮਲ ਰੂਪ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਮੰਦਭਾਗੀ ਡੱਡੂ ਹਨ, ਸੂਰਜ ਗੁਰੂ ਹਨ । ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਇਕ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹਨ, ਡੱਡੂ ਵਿਖਿਆਂ ਦੇ ਬੂਰ ਜਾਂ ਜਾਲੇ ਨੂੰ ਖਾਕੇ ਮੌਹ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਮਨਮੁਖਾਂ, ਕਪਟੀਆਂ ਦੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗ ਹਨ । ਯਥਾ-“ਦਾਦਰ ਤੂ ਕਬਹਿ ਨ ਜਾਨਸਿ ਰੇ ॥ ਭਖਸਿ ਸਿਬਾਲੁ ਬਸਸਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨ ਲਖਸਿ ਰੇ ॥” ਅਨਯਚ “ਐਬ ਤਨਿ ਚਿਕੜੋ ਇਹੁ ਮਨੁ ਮੀਡਕੋ ਕਮਲ ਕੀ ਸਾਰ ਨਹੀ ਮੂਲਿ ਪਾਈ ॥ ਭਉਰੁ ਉਸਤਾਦੁ ਨਿਤ ਭਾਖਿਆ ਬੋਲੈ ਕਿਉ ਬੂਝੈ ਜਾ ਨਹ ਬੁਝਾਈ ॥” ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਭੋਰੇ ਰੂਪ ਉਸਤਾਦ ਆਪਣੀ ਗੁੰਜਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ । “ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹੁ ਅੰਕਿ ਸਹੋਲੜੀਆਹ ॥ ਮਿਲਿਕੈ ਕਰਹੁ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਮੂਥ ਕੰਤ ਕੀਆਹ” । ਤਥਾ-“ਸਿਖੋ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਿਹੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੀ ਟੇਕ”; ਪਰੰਤੂ ਮੰਦਭਾਗੀ ਕਪਟੀ ਰੂਪ ਡੱਡੂ ਐਥਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਹੋਯਾ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਬਗਲੇ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :-

੩. [ਬਗਲੇ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ] ।

- ੧ ਤੀਰਥਿ ਪੁਰਥਿ ਸੰਜੋਗ ਲੋਗ ਚਹੁ ਕੁੰਡਾਂ ਦੇ ਆਇ ਜੁੜੰਦੇ ।
- ੨ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੰਦੇ ।
- ੩ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰਿ ਵੇਦ ਸੁਣੰਦੇ ।
- ੪ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਜੁਗਤਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਪੁਜੰਦੇ ।
- ੫ ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਕਰਿ ਸਮਾਧਿ ਅਪਰਾਧਿ ਨਿਵੰਦੇ ।
- ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨ ਚਾਲ ਚਲੰਦੇ ।
- ੭ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਫਲੁ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੩॥

[ਜੁੜਦੇ=ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਸੁਣਦੇ=ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਪੁਜਦੇ=ਪੁਜਦੇ ਹਨ।]
 [ਨਿਵੰਦੇ=ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ=ਕਪਟ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ।]

੧ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਪੁਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਪੁਰ ਲੋਕ ਚਾਰਕੁੰਟਾਂ ਥੋਂ ਆਕੇ ਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਚਾਰ ਵਰਣ ਛੀ ਵਰਸ਼ਨ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ, ਹੋਮ, ਜਗ, ਵਰਤ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਕਰਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ੪(ਕੋਈ ਗਿਆਨੀ) ਗਿਆਨ (ਕਰਦਾ ਹੈ) (ਧਿਆਨੀ) ਧਿਆਨ (ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੈ) (ਕੋਈ) ਜੁਗਤ ਨਾਲ (ਮੰਤਰ ਦਾ) ਜਪ (ਕਰਦਾ) ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਸਥਾਨ ਦੀ ਪੁਜਾ ਵਿਖੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੫ਬਗਲਿਆਂ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜੇ (ਚਿੱਟੇ ਪਰ) ਹਨ, ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ (ਪਾਪ ਦੀ) ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਤਾੜ ਲਾ ਕੇ ਤਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਦਾਉ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਗੜੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਗੇ ਦਾਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਚਾਲ ਪੁਰ (ਜੋ) ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। ੭(ਉਹ) ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ (ਕੁਛ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਭਾਵ—“ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਝਿ ਵਸੰਨਿ ॥ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਵਣੇ ਬਗੇ ਨ ਕਹੀਅੰਨਿ ॥” ਅਨਯਚ—“ਹੰਸਾ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣਾ ਬਗੁ ਫਡਾ ਭਾਲਣ ਜਾਵੈ ॥” ਅਨਯਚ, “ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਦੋਉ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦਕੈ ਬੈਠ ਰਹਿਓ ਬਕੁ ਧਿਆਨ ਲਗਾਯੋ।” ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਰ ਵਿਚ ਬਗਲੇ ਦਾ ਮੱਛੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਮਾਧਿ ਸਫਿਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀਆਂ ਦੇ ਆ ਬੈਠਣ ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਵਿਧਿ ਨਖੇਧੀ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਇਕ (ਅਮਰ ਵਾਕਿਆ) ਹੁੰਦੜ ਬਾਤ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਗਲੇ ਨਾ ਬਣੋਂ।

੪. [ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ]।

੧ਸਾਵਣਿ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਵੁਠੈ ਸੁਕੈ ਅਕੁ ਜਵਾਹਾ।
 ੨ਤਿਪਤਿ ਬਬੀਹੇ ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੁੰਦ ਸਿਪ ਅੰਦਰਿ ਮੋਤੀ ਓਮਾਹਾ।
 ੩ਕਦਲੀ ਵਣਹੁ ਕਪੂਰ ਹੋਇ ਕਲਰਿ ਕਵਲ ਨ ਹੋਇ ਸਮਾਹਾ।
 ੪ਬਿਸੀਅਰ ਮੁਹਿ ਕਾਲਕੂਟ ਹੋਇ ਧਾਤ ਸੁਪਾਤੁ ਕੁਪਾਤੁ ਦੁਰਾਹਾ।
 ੫ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਉਭੈ ਸਾਹਾ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮਰਸੁ ਮਨਮੁਖ ਬਦਰਾਹੀ ਬਦਰਾਹਾ।
 ੭ਮਨਮੁਖ ਟੋਟਾ ਗੁਰਮੁਖ ਲਾਹਾ ॥੪॥

[ਵਣ=ਬ੍ਰਿਛ ! ਹਰੀਆਵਲੇ=ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੁਠੈ=ਵਰਸਣ ਨਾਲ।]
 [ਓਮਾਹਾ=ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਸਮਾਹਾ=ਰੋਣਕ। ਧਾਤੁ=ਵਸਤੁ। ਦੁਰਾਹਾ=ਦੂਜੇ]
 [ਗਾਹੋਂ ਨਿਕਲਣਾ। ਬਦਰਾਹੀ=ਵਿਕਾਰੀ। ਬਦਰਾਹਾ=ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।]

੧ਸਾਵਣ ਦੇ ਵੱਸਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅੱਕ ਆਏ ਜਵਾਹਾ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨ਬਬੀਹੇ (ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜੇ) ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਨਿਛੱਤੁ ਦੀ ਬੁੰਦ ਪਵੇ ਤਾਂ (ਉਸਨੂੰ) ਤਿਪਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਜੇਕਰ) ਸਿੱਪ ਵਿਚ ਪਵੇ ਤਾਂ (ਮੋਤੀ ਦਾ ਕੀੜਾ) ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩ਕੇਲੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਿਖੇ (ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੁੰਦ) ਪਵੇ ਤਾਂ ਕਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੱਲਰ ਵਿਖੇ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਰੋਣਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ੪(ਜੇਕਰ ਉਹ ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੁੰਦ) ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਵੇ ਤਾਂ 'ਕਾਲਕੂਟ' ਵਿਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਗੱਲ ਕੀ) (ਸੁਪਾਤੁ ਕਹੀਏ) ਚੰਗੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਵਸਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੁਪਾਤੁ ਵਿਚ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਸੈ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਤੋਂ ਲੈ ਸੱਤਵੀਂ ਤੀਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗੂ ਵਰਸਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਮਨਮੁਖ ਅੱਕ ਤੇ ਜਵਾਹਾਂ ਵਾਂਗੂ ਸੁਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸ਼ਾਂਤਿ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਭੇਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਚਾਤ੍ਰਕ ਅਰ ਸਿੱਖ ਵਾਂਗੂ ਹਨ) ਸੁਖ ਫਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਾਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ (ਬਦਰਾਹੀਂ) ਵਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ੭(ਇਸ ਲਈ) ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੀ ਲਾਭ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰਿਦੇ ਭੂਮੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੁੱਧ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਥੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਬਿਰਵਾ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਦੇ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਕੱਲਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘਾਹ ਬੂਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੫. [ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਪੁਰ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਵਣਵਣ ਵਿਚਿ ਵਣਾਸਪਤਿ ਇਕੋ ਧਰਤੀ ਇਕੋ ਪਾਣੀ।
 ੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਫੁਲ ਫਲ ਸਾਦ ਸੁਗੰਧ ਸਨਬੰਧ ਵਿਡਾਣੀ।
 ੩ਉਚਾ ਸਿੰਮਲੁ ਝੰਟੁਲਾ ਨਿਹਫਲ ਚੀਲੁ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਣੀ।
 ੪ਜਲਦਾ ਵਾਸੁ ਵਢਾਈਐ ਵੰਝੁਲੀਆਂ ਵਜਨਿ ਬੇਬਾਣੀ।
 ੫ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਵਾਸੁ ਰਹੈ ਨਿਰਗੰਧ ਰਵਾਣੀ।
 ੬ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਰਿਦੈ ਨ ਵਸੈ ਅਭਾਗੁ ਪਰਾਣੀ।
 ੭ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ ॥੫॥

[ਵਣਾਸਪਤਿ=ਜੰਗਲ, ਬਾਗ।	ਸਾਦ=ਸੂਦ।	ਵਿਡਾਣੀ=ਅਚਰਜ।]
[ਝੰਟੁਲਾ=ਫੈਲਾਉ ਵਾਲਾ, ਉਪਰੋਂ ਫੈਲਿਆ ਹੋਯਾ।		ਵੰਝੁਲੀਆਂ=ਬਾਂਸਰੀਆਂ,]
[ਮੁਰਲੀਆਂ।	ਬੇਬਾਣੀ=ਜੰਗਲ।	ਨਿਰਗੰਧਿ=ਗੰਧੀ ਰਹਿਤ।]
[ਰਵਾਣੀ=ਬਿਰਥਾ ਸ਼ਬਦ ਕਰਨਾ।		

੧ਜੰਗਲ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬੂਟੇ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਭੋਂ ਤੇ ਇਕੋ ਪਾਣੀ ਹੈ। ੨ਫਲ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੇ ਹਨ, ਸੂਦ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ੩ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਦਰਖਤ ਫੈਲਾਉ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਲੂ ਦਾ ਰੁਖ ਬੀਐਵੇਂ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਦਾ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ, (ਯਥਾ:-“ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥ ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥ ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥”) ੪ਵਾਂਸ (ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ) ਸੜਦਾ ਵੱਢੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਰਲੀਆਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ। ੫ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਵਣਾਸਪਤ (ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ) ਵਾਂਸ ਨਿਰਗੰਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਰਵਾਣੀ=ਬਿਰਥਾ ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ)। (ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਅਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ):-੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤਾਂ ਹਨ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਓਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਦਭਾਗੀ ਹਨ। ੭ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ) ਭੁੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-“ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਮਲਿ ਹਉਮੈ ਧੋਤੀ ਕਿਵੈ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਤੀਰਥ ਨਾਇ” ॥ ਤਥਾ-“ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ” ॥ ਅਨੰਯਚ “ਮਲ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਹੈ ਭ੍ਰਮਿ ਭੁਲੇ ਮਨਮੁਖ ਦੁਰਜਨਾ ॥ ਨਾਨਕ

ਰੋਗੁ ਵਵਾਇ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸਜਨਾ" ॥

੬. [ਉਲੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼—ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਸੂਰਜੁ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤਿ ਕਰਿ ਚਾਨਣ ਕਰੈ ਅਨੇਰੁ ਗਵਾਏ ।
 ੨ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਜਗ ਵਰਤਮਾਨ ਸਭ ਸਨਬੰਧਨਾ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਏ ।
 ੩ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਅਲਾਉ ਸੁਣਾਏ ।
 ੪ਬਾਂਗਾਂ ਬੁਰਗੂ ਸਿੰਝੀਆਂ ਨਾਦ ਬਾਦ ਨੀਸਾਣ ਵਜਾਏ ।
 ੫ਘੁਘੁ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਜਾਇ ਉਜਾੜੀ ਝਥਿ ਵਲਾਏ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਭਾਉਭਗਤਿ ਮਨ ਭਉ ਨ ਵਸਾਏ ।
 ੭ਮਨਮੁਖ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਏ ॥੬॥

[ਉਦੋਤਿ=ਉਦਯ ਕਰਕੇ । ਵਿਰਤਿ=ਉਪਜੀਵਕਾ । ਬੁਰਗੂ=ਕਾਜ਼ੀ । ਨੀਸਾਣ=ਨਗਾਰੇ ।
 [ਘੁਘੁ=ਉੱਲੂ । ਸੁਝ=ਸੂਰਜ । ਝਥਿ=ਝਟ, ਸਮਾਂ । ਵਲਾਏ=ਕੱਟਦਾ ਹੈ ।]

੧ਸੂਰਜ (ਆਪਣੀ) 'ਜੋਤਿ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰੇ (ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ) ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 ੨ਆਪੋ ਆਪਣੀ (ਵਿਰਤਿ=) ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੀ 'ਕਿਰਤ' (ਕ੍ਰਿਆ) ਵਿਖੇ ਜਗਤ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ
 (ਪਰਵਿਰਤ) ਹੋਣ ਵਿਖੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਪਸੁ, ਪੰਛੀ (ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ)
 ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ (ਹਨ ਅਤੇ) ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ (ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ 'ਅਲਾਉ') ਸੂਰ ਕੱਢਦੀ
 ਹੈ। ੪ਕਾਜ਼ੀ ਬਾਂਗਾਂ (ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਸਿੰਝੀਆਂ ਦੇ ਨਾਦ (ਜੋਗੀ ਪੂਰਦੇ ਹਨ) ਅਰ ਨਗਾਰਿਆਂ ਉੱਪਰ
 (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੁਆਰਿਆਂ ਪੁਰ ਧੈਂ ਧੈਂ ਚੋਬਾਂ) ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੫(ਗੱਲ ਕੀ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ
 ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪੰਤੂ ਉੱਲੂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ) ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ;
 ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ (ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ) ਦਿਨ ਕੱਟਦਾ ਹੈ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਨੂੰ
 ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਭਾਉ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਮਨਮੁਖ) ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੭(ਇਸੇ ਕਰਕੇ
 ਉੱਲੂ ਵਾਂਗੂੰ) ਮਨਮੁਖ (ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਪਿਆ ਗੁਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਕਹਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਉੱਲੂ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਮਰਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਉਸਦੇ
 ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਉੱਲੂ ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ 'ਜੀ ਸੂਰਜ ਤੁਸਾਂ ਕਦੀ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ?' ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ—
 'ਭਾਈਓ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਮਰਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਇਹੋ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਸੀ,
 ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਐਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸੜਾ
 ਸੂਰਜ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜੇ' । ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖ ਪਰਮੇਸੁਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਤੋਂ ਵਿਮੁਖ ਰਹਿਕੇ
 ਨਾਸਤਕ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੭. [ਚੰਦ ਚਕਵਾ—ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਦਾ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿਣਾ] ।

੧ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤੁ ਕਰੰਦਾ
 ੨ਕਿਰਖਿ ਬਿਰਖਿ ਹੁਇ ਸਫਲੁ ਫਲਿ ਸੀਤਲੁ ਸਾਂਤਿ ਅਮਿਉ ਵਰਸੰਦਾ ।
 ੩ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਿ ਸਿਹਜਾ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਬਣੰਦਾ ।
 ੪ਸਭਨਾਂ ਰਾਤਿ ਮਿਲਾਵੜਾ ਚਕਵੀ ਚਕਵਾ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜੰਦਾ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਨ ਖੋਹ ਲਹੰਦਾ ।

੬ਮਜਲਸਿ ਆਵੈ ਲਸਣੁ ਖਾਇ ਗੰਦੀ ਵਾਸੁ ਮਚਾਏ ਗੰਦਾ।
੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮੰਦੀ ਹੂੰ ਮੰਦਾ ॥੭॥

[ਅਮਿਉ ਵਰਸੰਦਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਰਣਾਂ ਦੁਆਰੇ। ਭਤਾਰ=ਭਰਤਾ।]
[ਮਿਲਾਂਵੜਾ=ਮੇਲਾਪ। ਕਪਟ ਸਨੇਹਿ=ਝੂਠਾ ਪ੍ਰੇਮ।]
[ਨ ਥੇਹ ਲਹੰਦਾ=ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਮਜਲਸਿ=ਸਭਾ ਵਿਚ। ਲਸਣੁ=ਥੋਮ।]

੧(ਜਦੋਂ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਉਜਾਲੇ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਤਦੋਂ) ਚਕੋਰ ਪ੍ਰੀਤ (ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਵਲ ਤੱਕਦਾ) ਹੈ। ੨ਖੇਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਆਪ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਸੀਤਲ ਹੈ (ਅਰ) ਸ਼ਾਂਤਿ (ਰੂਪ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩(ਚੰਦ ਦਾ ਉਦੀਪਨ ਪਾਕੇ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਆਪਣੇ) ਭਰਤੇ ਦੇ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਸਿਹਜਾ ਵਿਛਾਉਂਦੀ ਅਰ ਭੋਗ ਦੇ ਕਈ (ਸੰਜੋਗ=) ਉਪਾਵ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੪ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਭ ਦਾ ਮੇਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕਵਾ ਮੇਲ ਥੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਗੇ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ਕਪਟ ਦੇ ਸਨੇਹੀ (ਲੋਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਪਰ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ (ਭਾਵ ਰਿਦੇ ਭੂਮੀ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੬(ਸਗੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) ਜਿਕੂੰ ਕੋਈ ਥੋਮ ਖਾਕੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਵੇ (ਤਾਂ ਉਹ) ਗੰਦਾ ਗੰਦੀ ਬਦਬੋ ਹੀ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਤਿਵੇਂ ਓਹ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ) ਦੂਜੇ ਭਾਵ (ਕਰਕੇ) ਮੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਵਾਂਗੂੰ ਅਨੰਨਯ ਭਗਤੀ ਰੱਖਕੇ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਮਸਾਣਾਂ ਪਰ ਭਟਕਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭਟਕਣਗੇ ਓਹ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਚਕਵਾ ਚਕਵੀ ਵਾਂਗ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਗੇਲ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਣਗੇ।

੮. [ਕੜਛੀ, ਰਤਕਾਂ-ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ]।

੧ਖਟ ਰਸ ਮਿਠ ਰਸ ਮੇਲਿਕੈ ਛਤੀਹ ਭੋਜਨ ਹੋਨਿ ਰਸੋਈ।
੨ਜੇਵਣਿਹਾਰ ਜਿਵਾਲੀਐ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਲੋਈ।
੩ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਤਿ ਕਰਿ ਹੋਇ ਜਿਸੁ ਜਿਹਬਾ ਸਾਉ ਸਿਵਾਣੈ ਸੋਈ।
੪ਕੜਛੀ ਸਾਉ ਨ ਸੰਭਲੈ ਛਤੀਹ ਬਿੰਜਨ ਵਿਚਿ ਸੰਜੋਈ।
੫ਰਤੀ ਰਤਕ ਨਾ ਰਲੈ ਰਤਨਾਂ ਅੰਦਰਿ ਹਰਿ ਪਰੋਈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਨ ਹੋਈ।
੭ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਦਰਗਹ ਢੋਈ ॥੮॥

[ਜੇਵਣਿਹਾਰ=ਰਸੋਈਆ। ਬਿੰਜਨ=ਭੋਜਨ। ਰਤੀ=ਲਾਲ। ਆਵੇਸੁ=ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ।]
੧ਖੱਟੇ ਰਸ, ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਮਿਲਾਕੇ ਛਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ* ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਦੀ ਰਸੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

*ਛੱਤੀ ਭੋਜਨ ਏਹ ਹਨ :- ੧. ਰੋਟੀ, ੨. ਪੂੜਾ, ੩. ਪੂੜੀ, ੪. ਕਚੌਰੀ, ੫. ਚਾਵਲ, ੬. ਦਾਲ ੭. ਸਾਗ, ੮. ਭੁਰਜੀ, ੯. ਕੜੀ, ੧੦. ਵੜੀਆਂ, ੧੧. ਖਿਚੜੀ, ੧੨. ਸੇਵੀਆਂ, ੧੩. ਵੜੇ ਪਕੌੜੀਆਂ, ੧੪. ਚਟਣੀ, ੧੫. ਅਚਾਰ, ੧੬. ਮੁਰੱਬੇ, ੧੭. ਪਤੋੜ, ੧੮. ਰਾਇਤੇ, ੧੯. ਪਾਪੜ, ੨੦. ਕੜਾਹ, ੨੧. ਪੰਜੀਰੀ, ੨੨. ਖੀਰ, ੨੩. ਸੀਰਣੀ, ਲੱਡੂ, ਜਲੇਬੀ, ਆਦਿਕ, ੨੪. ਲਾਪਸੀ, ੨੫. ਰਬੜੀ, ੨੬. ਮਲਾਈ, ੨੭. ਪਨੀਰ, ੨੮. ਮੱਖਣ, ੨੯. ਸਿਖਰਣੀ, ੩੦. ਅਮਰ ਰਸ ਆਦੀ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਰਸ, ੩੧. ਕਾਂਜੀ, ੩੨. ਫਲੂਦਾ, ੩੩. ਫਲ, ੩੪. ਮੱਠੀ, ੩੫. ਫੇਣੀਆਂ, ੩੬. ਪਾਨ, ਲਾਚੀ ਆਦਿਕ ਸੁਗੰਧਿਤ ਵਸਤਾਂ।

੨ਰਸੋਈਆ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰ ਛੀ ਦਰਸਨ ਦੀ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖਵਾਲਦਾ ਹੈ। ੩ਜਿਸਨੂੰ ਭੁਗਤ ਦੇ ਖਾਣ ਥੋਂ ਤਿਪਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਜਿਹਬਾ ਸੁਆਦ ਸਿਵਾਣਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਈ ਇਹ ਕਿੱਡੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੀਜ਼ ਬਣੀ ਹੈ)। ੪ਕੜਛੀ ਕੁਛ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ (ਭਾਵੇਂ) ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਿੰਜਨਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰ ਚੁਕੀ ਹੈ, (ਯਥਾ :- "ਕੜਛੀਆਂ ਫਿਰੰਨਿ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨ ਸੁਵੀਆ")। ੫('ਰਤੀ' =) ਲਾਲ ਅਤੇ ('ਰਤਕਾਂ' =) "ਲਲੜੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਫਬਦਾ, (ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਵਿਖੇ ਪੁਰੋ ਦੇਈਏ। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ (ਅਵੇਸੁ =) ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੭(ਇਸੇ ਕਾਰਣ) (ਕਪਟ ਸਨੇਹੀਆਂ =) ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਬੀ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਭਾਵ-ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਕੜਛੀਆ ਵਾਂਗੂੰ ਸੁਆਦ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਰੱਤਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਬੀ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਵੀ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜਿਹਬਾ ਵਾਂਗੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਕੇ ਆਨੰਦਿਤ ਹਨ।

੯. [ਹਾਥੀ, ਤੁੰਮੇ ਵਾਂਝੂ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ]।

੧ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੇ ਗੰਗ ਸੰਗ ਮਿਲਿ ਗੰਗ ਹੁਵੰਦੇ।
 ੨ਅਠ ਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸੇਵੰਦੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਸੇਵ ਕਰੰਦੇ।
 ੩ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਾਉ ਸੁਣੰਦੇ।
 ੪ਹਸਤੀ ਨੀਰਿ ਨ੍ਰਵਾਲੀਅਨਿ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿ ਛਾਰੁ ਛਣੰਦੇ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਚਿਤਿ ਧਰੰਦੇ।
 ੬ਤੁੰਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜੀਐ ਬੀਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਨ ਫਲੰਦੇ।
 ੭ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਸੇਹ ਪੁਜੰਦੇ ॥੯॥

[ਵਾਹੜੇ=ਛੋਟੇ ਦਰਿਆ। ਹਸਤੀ=ਹਾਥੀ। ਛਾਰ ਛਣੰਦੇ=ਸੁਆਹ ਸਿਰ ਪਾਉਣੀ।]
 [ਸਿੰਜੀਏ=ਭਰ ਕੇ। ਸੇਹ=ਸੋ, (ਅ) ਸੇਧ। ਜੀਵਨ ਪਦ।]

੧(ਨਦੀਆਂ=)ਦਰਿਆ ਨਾਲੇ ਅਤੇ ਵਾਹੜੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੰਗਾ ਹੀ (ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ੨(ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਐਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਹ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵੰਦੇ ਹਨ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਬੀ ਪੂਜੰਦੇ ਹਨ। ੩ਲੋਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਤਿਤੋਧਾਰਣ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸ਼੍ਰਵਣ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਲੋਕ ਏਉਂ ਹਨ ਜਿੱਕ੍ਰ) ੪ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨ੍ਰਵਾਲਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਸੁਆਹ ਹੀ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੫(ਤਿਵੇਂ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੬(ਜਿੱਕੂੰ ਭਾਵੇਂ) ਤੁੰਮੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਭਾਵ ਸਹਿਦ) ਭਰਕੇ ਬੀਜ ਦੇਈਏ (ਪਰੰਤੂ) ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਲਗਣਗੇ। ੭ਝੂਠੇ ਸਨੇਹੀ (ਸੇਹ=) ਜੀਵਨ ਪਦ, (ਯਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

੧੦. [ਸੰਢ ਵਾਂਝੂ ਮਨਮੁਖ]।

੧ਰਾਜ ਦੇ ਸਉ ਰਾਣੀਆਂ ਸੇਜੇ ਆਵੇ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ।

੨ਸਭੇ ਹੀ ਪਟਰਾਣੀਆਂ ਰਾਜੇ ਇਕਦੂੰ ਇਕ ਪਿਆਰੀ।
 ੩ਸਭਨਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣਾ ਸੁੰਦਰਿ ਮੰਦਰਿ ਸੇਜ ਸਵਾਰੀ।
 ੪ਸੰਤਤ ਸਭਨਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਇਕ ਅਧ ਕਾ ਸੰਢਿ ਵਿਚਾਰੀ।
 ੫ਦੋਸ਼ ਨ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਐ ਪੂਰਬ ਲਿਖਤੁ ਨ ਮਿਟੈ ਲਿਖਾਰੀ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਮਨਿ ਉਰਧਾਰੀ।
 ੭ਕਰਮਹੀਣੁ ਦੁਰਮਤਿ ਧਿਤਕਾਰੀ ॥ ੧੦ ॥

[ਪਟਰਾਣੀਆਂ=ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰ। ਰਾਵਣਾ=ਭੋਗਣਾ ਸੰਢ=ਬੇਉਲਾਦ।]

੧(ਇਕ) ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸੌ ਰਾਣੀਆਂ (ਆਪੋ ਆਪਣੀ) ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਜੇਜਾ ਪੂਰ ਆਵਦੀਆਂ ਹਨ। ੨ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਰਾਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੀ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ੩ਰਾਜਾ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਸੇਜਾਂ ਸਵਾਰਕੇ (ਰਾਵੰਦਾ=) ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ੪ਸਭਨਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਉਲਾਦ ਭੀ ਹੈ, ਇਕ ਅੱਧੀ ਕੋਈ (ਰਾਣੀ 'ਸੰਢ') ਬਾਂਝ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੫(ਅੱਗੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ (ਕੁਝ) ਦੁਖਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ 'ਲਿਖਾਰੀ' ਦੀ ਪੂਰਬਲੀ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ੬(ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਜੋ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਓਹ) 'ਕਰਮ ਹੀਣੇ ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਮਨਮੁਖ (ਧਿਕਾਰ=) ਧਿਕਾਰ ਲਾਇਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਠਾਕੁਰੁ ਏਕੁ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ" ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਭਰਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ ਇਸਤੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਬੀ ਉਸਦਾ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਰਮ ਗਤੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਂਝ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਈਸ਼ਵਰੀਯ ਆਗਯਾ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀਤਿ ਬੰਦ ਉਸ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਧਿਕਾਰ ਲਾਇਕ ਹੈ।

ਕਰਮ ਹੀਣ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਖੋਟੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਭਲਿਆਈ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਮੰਦ ਵਾਸਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਭੋਗਣੇ ਪਏ, ਦੋਸ਼ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਹਿ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਬੀ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਲੱਛਣ ਹੈ "ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੇ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ।"

ਏਥੇ ਇਕ ਵਿਆਹ ਯਾ ਬਹੁੰਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਤੈ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਕੋਈ ਅਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੱਢਕੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

੧੧. [ਪਾਰਸ ਤੇ ਪੱਥਰ ਸਰੀਖੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਮਨਮੁਖ]।

੧ਅਸ਼ਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਸਭ ਕੋ ਕੰਚਨੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
 ੨ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਹੋਇ ਮਲਿ ਅਮੁਲੁ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੈ।
 ੩ਪਥਰੁ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸੀਐ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਨ ਕੁਲੁ ਅਭਿਮਾਣੈ।
 ੪ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਸਟੀਐ ਤੜ ਭੜ ਭੁਬੈ ਭਾਰ ਭੁਲਾਣੈ।
 ੫ਚਿਤ ਕਠੋਰ ਨ ਭਿਜਈ ਰਹੈ ਨਿਕੋਰੁ ਘਤੇ ਭੰਨਿ ਜਾਣੈ।
 ੬ਅਗੀ ਅੰਦਰਿ ਫੁਟਿ ਜਾਇ ਅਹਰਣਿ ਘਣ ਅੰਦਰਿ ਹੈਰਾਣੈ।

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ ।
੯ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਹੋਇ ਧਿੜਾਣੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੈ=ਪੰਚਾਂ ਵਿਚ ਪੂਜਨੀਕ । ਤੜ ਭੜ=ਤਾਬੜ ਤੌੜ, ਝਟ ਪਟ ।]
[ਭਾਰ ਭੁਲਾਣੈ=ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਭੁੱਲਣਾ ।

੧(ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ) ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕੰਚਨ' ਸੋਨਾ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਂਵਦੇ ਹਨ । ੨ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੋਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪੰਚ (ਸਰਾਫ ਲੋਕ) ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਠੀਕ ਸੋਨਾ ਹੈ) । ੩(ਪਰ) ਪੱਥਰ ਪਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਸਣ ਕਰਕੇ ਪਾਰਸ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ) ਕੁਲ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਬੀ ਪਾਰਸ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ, ਇਹ ਬੀ ਪੱਥਰ ਮੈਂ ਬੀ ਪੱਥਰ ਹਾਂ) । ੪(ਜਦ) ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਾਬੜਤੌੜ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰੀ ਵਸਤੂ ਹਾਂ) । ੫(ਪੱਥਰ ਦਾ) ਚਿਤ ਕਰੜਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਡੁਬਕੇ ਵੀ ਭਿਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਅੰਦਰੋਂ) ਸੁੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਰ ਘੜੇ ਭੰਨਣੇ (ਚੰਗੇ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੬ਅੱਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਹਿਰਣ ਤੇ ('ਘਣ'=)ਹਥੌੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਟੋਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਤ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੭(ਮਨਮੁਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੯ਕਪਟੀ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ ।

ਭਾਵ=ਮਨਮੁਖ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗੂ ਹੈ, ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹਾਂ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਨਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ । ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆ ਬੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਘੜੇ ਹੀ ਭੰਨਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਂਦੇ ਤੇ ਦੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਗੁਣਾਂ ਵਲ, ਥਣ ਦੀ ਜੋਕ ਵਾਂਗੂ, ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ । ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਹਿਰਣ ਵਿਚ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਪਦਾ ਜਾਂ ਘਰ ਦਾ ਸਨਬੰਧੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੱਟੇ ਮਾਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ "ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬੁਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਟੁੱਟ ਪੈਣ ਸਾਡੇ ਪੁਰ ਤਾਂ ਉਤਰਕੇ ਵਰਿਹਾ ਹੈ", ਪਰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ।

੧੨. [ਹੰਸ ਕਾਉਂ-ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਮਾਨਸਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਨੀਰੁ ਸੁਥਾਉਂ ਸੁਹੰਦਾ ।
੨ਹੰਸੁ ਵੰਸੁ ਨਿਹਚਲ ਮਤੀ ਸੰਗਤਿ ਪੰਗਤਿ ਸਾਥੁ ਬਣੰਦਾ ।
੩ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਚੁਗਿ ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ ਆਨੰਦੁ ਵਧੰਦਾ ।
੪ਕਾਉਂ ਨਿਥਾਉਂ ਨਿਨਾਉ ਹੈ ਹੰਸਾਂ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਹੋਵੰਦਾ ।
੫ਭਖੁ ਅਭਖੁ ਅਭਖੁ ਭਖ ਵਣ ਵਣ ਅੰਦਰ ਭਰਮਿ ਭਵੰਦਾ ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦਿ ਸੁਣਿ ਤਨ ਅੰਦਰਿ ਮਨੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੰਦਾ ।
੭ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਨ ਖੁਲ੍ਹੈ ਜੰਦਾ ॥ ੧੨ ॥

[ਨੀਰ=ਪਾਣੀ । ਸੁਹੰਦਾ=ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ । ਹੰਸ ਵੰਸ=ਹੰਸ ਜਾਤੀ । ਚੋਗ ਚੁਗਿ=ਚੋਗਾ ਚੁਗਕੇ ।
[ਮਹਤੁ=ਮਹਾਨ । ਨਿਥਾਉਂ=ਨਿਥਾਵਾਂ । ਬਜਰ ਕਪਾਟ=ਕਰੜੇ ਪਰਦੇ ।]

੧(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ) ਮਾਨਸਰ ਵਿਖੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ (ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਹੈ,

ਉਹ) ਥਾਉਂ (ਬੀ) ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਨਾਮ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਮਾਣਕ ਅਰ ਗਿਆਨ ਮੋਤੀ ਹਨ) ।
 ੨ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਵਿਚ ਦਿੜ੍ਹ ਮਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਦਾ ਸਾਥ ਬਣਦਾ ਹੈ । ੩ਮਾਣਕ ਮੋਤੀਆਂ
 ਦਾ ਜੋਗਾ ਚੁਗਕੇ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ਕਾਉਂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਨਾਵਾਂ
 (ਭੈੜੇ ਨਾਂ ਵਾਲਾ) ਹੰਸਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮੋਝੂਣਾ ਹੋਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਸਾ, ਇਸ਼ਟ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ,
 ਖਾਨ, ਪਾਨ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਨ ਛੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੰਸਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੇਲ ਰਖਦੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਦਾਸੀਨਤਾ
 ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੫ਭੱਖਨ ਤੋਂ ਜੋ ਅਭੱਖ ਹੈ (ਵਿਸ਼ਟਾ) ਉਸ ਭੱਖਨ ਨੂੰ ('ਭੱਖਦਾ'=) ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਅਰ
 (ਵਣ ਵਣ ਕਹੀਏ) ਇਕ ਕਰੀਰੋਂ ਦੂਜੇ ਕਰੀਰ ਪਰ (ਭਾਵ ਕੁਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਂ) ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ)
 ਭੱਖ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅਭੱਖ ਕਰਕੇ ਅਭੱਖ ਨੂੰ ਭਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਤੁਤ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿੰਦਾ
 ਨੂੰ ਕਬੂਲਦੇ ਹਨ) । ੬ਗਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਮਨਮੁਖ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ
 ਮਨ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਸਥਿਰ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, (ਭਾਵ-ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ) । ੭(ਇਸੇ ਕਾਰਣ)
 ਵੱਜਰ ਵਤ ਕਪਾਟਾਂ ਦੇ ਜੰਦਰੇ (ਅੰਤਹਕਰਨਾਂ) ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਭੀ ਵਿਸ਼ਯ ਭੋਗਦੇ ਰਿਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਤਰਣਾ ਹੈ? ਜਨਮ
 ਮਰਣ ਉਸਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇਗਾ ।

ਯਥਾ--“ਕਬੀਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਆ ਕਰੈ ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੂਕ ॥
 ਅੰਧੇ ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ ॥”

੧੩. [ਰੋਗੀ ਰੂਪ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਰੋਗੀ ਮਾਣਸ ਹੋਇਕੈ ਫਿਰਦਾ ਬਾਹਲੇ ਵੈਦ ਪੁਛੰਦਾ ।
 ੨ਕਚੈ ਵੈਦ ਨ ਜਾਣਨੀ ਵੇਦਨ ਦਾਰੂ ਰੋਗੀ ਸੰਦਾ ।
 ੩ਹੋਰੇ ਦਾਰੂ ਰੋਗੁ ਹੋਰਿ ਹੋਇ ਪਚਾਇੜ ਦੁਖ ਸਹੰਦਾ ।
 ੪ਆਵੈ ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਘਰਿ ਦਾਰੂ ਦਸੈ ਰੋਗੁ ਲੰਹੰਦਾ ।
 ੫ਸੰਜਮਿ ਰਹੈ ਨ ਖਾਇ ਪਥੁ ਖਟਾ ਮਿਠਾ ਸਾਉ ਚਖੰਦਾ ।
 ੬ਦੋਸ ਨ ਦਾਰੂ ਵੈਦ ਨੋ ਵਿਣੁ ਸੰਜਮਿ ਨਿਤ ਰੋਗੁ ਵਧੰਦਾ ।
 ੭ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਹੋਇਕੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਆਇ ਬਹੰਦਾ ।
 ੮ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਚੰਦਾ ॥੧੩॥

[ਪੁਛੰਦਾ=ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਇਆ । ਵੇਦਨ=ਪੀੜਾ । ਪਚਾਇੜ=ਪਚੇੜ, ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ]
 [ਰੋਗ ਦਾ ਵੱਧ ਹੋ ਜਾਣਾ । 'ਸੁਵੈਦੁ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਵੈਦ । ਸੰਜਮ=ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ ।]

੧ਮਨੁੱਖ ਰੋਗੀ ਹੋਕੇ ਬਾਹਲੇ ਵੈਦਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਇਆ (ਹੱਥ ਦਿਖਾਉਂਦਾ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।
 ੨(ਕੱਚਾ) ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਕੀਮ ਰੋਗੀ ਦੀ ਪੀੜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਭਾਈ ਮਰਜ਼ ਕੀ
 ਅਰ ਔਖਧੀ ਕੀ ਹੈ?) ੩ਹੋਰ ਹੀ ਦਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮਰਜ਼ ਬੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਚੇੜ
 ਹੋਕੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । ੪ਜਦ ਕੋਈ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹਕੀਮ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਰੂ
 ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਰੋਗ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ਜੇਕਰ (ਮਰੀਜ਼) ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ ਨਾ ਰਖੇ, ਪੱਥ ਵਸਤੂ ਨਾ ਖਾਵੇ,
 ਖੱਟਾ ਮਿੱਠਾ ਸਾਰੇ ਸੁਆਦ ਚੱਖਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ । ੬ਦਾਰੂ ਵੈਦ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ
 ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਝ ਨਿਤ ਮਰਜ਼ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇਗੀ । ੭ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮੀ (ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ
 ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਏ ਹਾਂ) । ੮(ਮਨਮੁਖ) ਖੋਟੀ ਮਤ

ਵਾਲਾ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਚੇ ਵੈਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕਰੋ, ਪੱਖ ਰਖੋ। ਕੱਚੇ ਵੈਦ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਗੇ।

ਯਥਾ-“ਕਬੀਰ ਜਉ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਪਾਕੇ ਸੇਤੀ ਖੇਲੁ ॥
ਕਾਚੀ ਸਰਸਉ ਪੇਲਿਕੈ ਨਾ ਖਲ ਭਈ ਨ ਤੇਲੁ ॥”

੧੪. [ਗਧੇ ਤੋਂ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪਕ]।

੧ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਮੇਦੁ ਲੇ ਮੇਲੁ ਕਪੂਰ ਕਬੂਰੀ ਸੰਦਾ।

੨ਸਭ ਸੁਗੰਧ ਰਲਾਇਕੈ ਗੁਰੁ ਗਾਂਧੀ ਅਰਗਜਾ ਕਰੰਦਾ।

੩ਮਜਲਸ ਆਵੈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਗੁਣ ਅੰਦਰਿ ਹੁਇ ਗੁਣ ਮਹਕੰਦਾ।

੪ਗਦਹਾ ਦੇਹੀ ਖਉਲੀਐ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ ਨਰਕ ਭਵੰਦਾ।

੫ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਭਾਉ ਭਗਤ ਹਿਰਦੈ ਨ ਧਰੰਦਾ।

੬ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਅਖੀ ਹੋਵਈ ਬੋਲਾ ਕੰਨਾਂ ਸੁਣ ਨ ਸੁਣੰਦਾ।

੭ਬਧਾ ਚਟੀ ਜਾਇ ਭਰੰਦਾ ॥੧੪॥

[ਚੋਆ=ਚੋਹੇ ਦਾ ਗੁਲਾਬ, ਅਰਕ। ਮੇਦੁ=ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ, ਬਿਲਾਈ। ਕਬੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ।]

[ਸੰਦਾ=ਸਬੰਧ ਕਾਰਕ 'ਦੀ' ਵਿਭਕਤੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਗੁਰੁ ਗਾਂਧੀ=ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ।]

[ਅਰਗਜਾ=ਅਠ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰ। ਮਜਲਸ=ਸਭਾ। ਖਉਲੀਐ=ਮਲੀਏ।]

੧ਚੋਆ ਚੰਦਨ, ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਲੈਕੇ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦਾ ਮੇਲ (ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ)।
੨ਸਾਰੀਆਂ (ਅੱਠ) ਸੁਗੰਧਾਂ ਰਲਾਕੇ 'ਗੁਰੂ ਗਾਂਧੀ' (ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਵਡਾ ਅਤਾਰ) ਅਰਗਜਾ (ਨਾਮ ਇਕ ਸੁਗੰਧੀ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩(ਅਰਗਜਾ ਜਦ) ਵਡਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ ਉਥੇ) ਗੁਣ ਹੋਕੇ ਮਹਿਕਦਾ ਹੈ। ੪(ਉਹੋ ਅਰਗਜਾ) ਖੋਤੇ ਦੀ ਦੇਹੀ ਪੁਰ ਮਲੀਏ ਉਹ (ਨਰਕ=) ਅਰੂੜੀ ਉਤੇ ਭੋਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੫(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ (ਮਨਮੁਖ) ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਅੱਖੀਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਅਰ ਕੰਨੀਂ (ਕਥਾ) ਸੁਣਦਿਆਂ ਵੀ (ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ) ਬੋਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਲੀ ਖਿੱਚ ਕਰੇ ਤਾਂ) ੭ਬਧਾ ਚੱਟੀ ਜਾਕੇ ਭਰ ਛੁੱਡਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅਰਗਜਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ-ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ, ਸ੍ਰਵਨ, ਮੰਨਣ, ਨਿਯਯਾਸਨ, ਸਾਖਯਾਤੰਕਾਰ ਅਰਥਾਤ 'ਸਬਦ ਤੇ ਸੁਰਤ' ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਖੋਤੇ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ੇ ਅਰੂੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਜੇ ਭੁੱਲੇ ਚੁੱਕੇ ਯਾ ਧੱਕੇ ਧਕਾਏ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਬੀ ਜਾਨ ਤਾਂ 'ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ ਨਾ ਗੁਣ ਨ ਉਪਕਾਰੁ।'

੧੫. [ਪਟ, ਕੰਬਲ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ]।

੧ਧੋਤੇ ਧੋਵਨਿ ਉਜਲੇ ਪਟਿ ਪਟੰਬਰ ਖਰੇ ਅਮੋਲੇ।

੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਰੰਗੀਅਨਿ ਸਭੇ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਅਡੋਲੇ।

੩ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਲੈ ਪੈਨ੍ਹਦੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰਸ ਵੰਸ ਨਿਕੋਲੇ।

੪ਸੋਭਾਵੰਤੁ ਸੁਹਾਵਣੇ ਚਜ ਅਚਾਰ ਸੀਗਾਰ ਵਿਚੋਲੇ।

੫ਕਾਲਾ ਕੰਬਲੁ ਉਜਲਾ ਹੋਇ ਨ ਧੋਤੇ ਰੰਗਿ ਨਿਰੋਲੇ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਝਾਕੈ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰੁ ਵਿਰੋਲੇ ।
 ੭ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਉਜਲੇ ਖੋਲੇ ॥੧੫॥

[ਉਜਲੇ=ਨਿਰਮਲ । ਪਟੰਬਰ=ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ । ਸੁਰੰਗੁ=ਸੁਹਣਾ ਰੰਗ ।]
 [ਨਿਕੋਲੇ=ਨੇਕ, (ਅ) ਨਵੀਨ । ਵਿਚੋਲੇ=ਵਕੀਲ । ਨਿਰੋਲੇ=ਸੁੱਧ ।]
 [ਵਿਰੋਲੇ=ਛਿੜਕਨਾ ਉਜੜ ਖੋਲੇ=ਉਜੜੇ ਘਰ, ਖੰਡਰਾਤ ।]

੧ਰੇਸ਼ਮ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕਪੜੇ ਧੋਤਿਆਂ ਉੱਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਖਰੇ ਅਮੋਲਕ (ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੇ (ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਆਦਿ) ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗੀਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਸੁਹਣੇ ਰੰਗ (ਅਡੋਲ ਕਹੀਏ) ਪੱਕੇ (ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ) । ੩ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲੈਕੇ (ਪਟੰਬਰਾਂ ਨੂੰ) ਪਹਿਨਕੇ ਰੂਪ, ਰੰਗ ਅਰ ਰਸ, (ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ, 'ਵੰਸ ਨਿਕੋਲੇ') ਨੇਕ ਕੁਲ ਦੇ (ਭਾਸਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਟੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਰੂਪ ਰੰਗਾਦਿ ਵਿਖੇ ਨੇਕ ਘਰਾਣੇ ਹੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ) । ੪(ਏਹ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ) ਚੱਜ (ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਢੰਗਾਂ) ਪੂਜਾ ਕਾਰਜਾਂ, (ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਦੇ) ਵਿਚੋਲੇ (ਰੂਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਹੋਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਹਿਨਾਉਆਂ ਨੂੰ) । ੫ਕਾਲਾ ਕੰਬਲ (=ਭੂਰਾ) ਧੋਣ ਨਾਲ ਉੱਜਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਰ ਨਾ ਹੀ (ਉਸ ਪਰ ਕੋਈ) ਸੁੱਧ ਰੰਗ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਜਿਹਾ-'ਸਾਕਤ ਕਾਰੀ ਕਾਂਬਰੀ ਧੋਏ ਹੋਇ ਨ ਸੇਤ') । ੬(ਸਾਕਤ ਲੋਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਮਾਇਆ ਨੂੰ) ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾੜਦੇ (ਅਰ) ਪਾਣੀ ਹੀ ਰਿੜਕਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਸ ਮਨ ਨੇ ਧਾਰਨੇ ਸੀ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੱਖਣੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੭ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਉੱਜੜੇ ਘਰ ਵਾਂਙੂ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸੰਤ ਲੋਕ ਪਟ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਆਪ ਬੀ ਉੱਜਲ ਅਰ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਆਬਰੂ ਅਰ ਨੇਕ ਕੁਲ ਦੀ ਨਾਮਵਰੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਸਾਕਤ ਦੇ ਮਨ ਭੂਰਿਆਂ ਅਰ ਉੱਜੜ ਖੋਲਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਕਾਲੇ ਕਲਿੱਠ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਕੇ ਸੱਖਣੇ ਹੱਥ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੬. [ਤਿਲ ਬੂਆੜ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਖੇਤੈ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮਿਕੈ ਸਭ ਦੁੰ ਉੱਚਾ ਹੋਇ ਵਿਖਾਲੇ ।
 ੨ਬੂਟੁ ਵਡਾ ਕਰਿ ਫੈਲਦਾ ਹੋਇ ਚੁਹਚੁਹਾ ਆਪੁ ਸਮਾਲੇ ।
 ੩ਖੰਤਿ ਸਫਲ ਹੋਇ ਲਾਵਣੀ ਛੁਟਨਿ ਤਿਲੁ ਬੂਆੜ ਨਿਰਾਲੇ ।
 ੪ਨਿਹਫਲ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਜਿਉ ਸਰਵਾੜ ਕਮਾਦ ਵਿਚਾਲੇ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਕਪਟ ਸਨੇਹੁ ਕਰਨਿ ਬੇਤਾਲੇ ।
 ੬ਨਿਹਫਲ ਜਨਮ ਅਕਾਰਥਾ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਹੋਵਨ ਮੁਹ ਕਾਲੇ ।
 ੭ਜਮਪੁਰਿ ਜਮ ਜੰਦਾਰਿ ਹਵਾਲੇ ॥੧੬॥

[ਬੂਟੁ=ਮੁੱਢ । ਚੁਹਚੁਹਾ=ਲਹਿ ਲਹਾਉਣਾ । ਲਾਵਣੀ=ਕਟਾਈ । ਛੁਟਨ=ਛੁੱਟਦੇ ਹਨ ।]
 [ਨਿਰਾਲੇ=ਅਲੱਗ । ਸਰਵਾੜ=ਸਰਕੜਾ, ਖੇਰੀ । ਬੇਤਾਲੇ = ਭੂਤਨੇ ।]

[ਜੰਮ ਜੰਦਾਰਿ=ਜੰਮ ਜਿੰਦ ਦਾ ਅਰੀ, ਜੰਦਰ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਜਮ ।
 ੧ਪੈਲੀ ਵਿਖੇ ਜੰਮਕੇ ਸਾਰਿਆਂ (ਬੂਟਿਆਂ ਨਾਲੋਂ) ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । ੨ਮੁੱਢ ਨੂੰ

ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ ਫੈਲਦਾ ਹੈ, ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ 'ਸਮੁੱਲਦਾ' ਦਿੱਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 ੩(ਜਦ) ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਫਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬੁਆੜ ਨਵੇਕਲੇ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚ (ਬੁਆੜ ਤਿਲ) ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੁਰ ਕਮਾਦ ਦੀ ਪੈਲੀ
 ਵਿਚ ਸਰਕੜਾ (ਯਥਾ :- "ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨ ਚੇਤਨੀ ਮਨਿ ਆਪਣੈ ਸੁਚੇਤ ॥ ਛੁਟੇ ਤਿਲ ਬੁਆੜ
 ਜਿਉਂ ਸੁੰਵੈ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ॥") ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ) ਗੁਰਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਬੀ (ਬੇਤਾਲ=)
 ਮੂਰਖ (ਜਾਂ ਮਸਾਣੀ ਭੂਤਨੇ) ਹਨ (ਯਥਾ :- "ਬਿਨ ਬੁਝੇ ਪਸੁ ਭਏ ਬਿਤਾਲੇ ॥") ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ)
 ਜਨਮ (ਇਥੇ ਬੀ) ਨਿਸ਼ਫਲ (ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੀ) ਅਕਾਰਥ ਹੈ, ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਵਿਖੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੁੰਦੇ
 ਹਨ। ੭'ਜਮਪੁਰੀ' ਵਿਖੇ 'ਜਮ ਜੰਦਾਰ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਯਥਾ :- "ਜਮ ਡੰਡਾ ਗਲਿ
 ਸੰਗਲੁ ਪੜਿਆ ਭਾਗਿ ਗਏ ਸੇ ਪੰਚ ਜਨਾ ॥") ।

੧੭. [ਕੈਂਹਾਂ ਅਰ ਸੰਖ ਤੋਂ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਉਜਲ ਕੈਹਾਂ ਚਿਲਕਣਾ ਥਾਲੀ ਜੇਵਣਿ ਜੂਠੀ ਹੋਵੈ ।
 ੨ਜੂਠਿ ਸੁਆਹੁ ਮਾਂਜੀਐ ਗੰਗਾ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਲੈ ਧੋਵੈ ।
 ੩ਬਾਹਰੁ ਸੁਚਾ ਧੋਤਿਆਂ ਅੰਦਰਿ ਕਾਲਖ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵੈ ।
 ੪ਮਨਿ ਜੂਠੈ ਤਨਿ ਜੂਠਿ ਹੈ ਥੁਕਿ ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਵਜੈ ਰੋਵੈ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਗਲਾਂ ਗੋਵੈ ।
 ੬ਗਲੀ ਤਿਪਤ ਨ ਹੋਵਈ ਖੰਡੁ ਖੰਡੁ ਕਰਿ ਸਾਉ ਨ ਭੋਵੈ ।
 ੭ਮਖਨੁ ਖਾਇ ਨ ਨੀਰੁ ਵਿਲੋਵੈ ॥੧੭॥

[ਜੇਵਣਿ-ਖਾਣ ਨਾਲ । ਜੂਠਿ = ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ । ਵਿਗੋਵੈ = ਪਰਾਬ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ।]
 [ਗਲਾਂ ਗੋਵੈ = ਬਕ ਬਕ ਕਰਣਾ । ਸਾਉ ਨ ਭੋਵੈ = ਸ੍ਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।]
 [ਨੀਰੁ ਵਿਲੋਵੈ = ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ ।

੧'ਕੈਂਹਾਂ ਨਾਮੇਂ ਧਾਤੂ ਵੱਡਾ 'ਉੱਜਲਾ' (ਚਿੱਟਾ) ਅਰ ਚਿਲਕਦਾ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਜੇਵਣ ਨਾਲ
 ਥਾਲੀ ਜੂਠੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੨ਜੂਠਿ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਮਾਂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਲੋਕ
 ਗੰਗਾ ਜਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਧੋਂਦੇ ਹਨ । ੩ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ
 ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਲਾ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਖਰਾਬ ਹੈ, (ਯਥਾ :- ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ
 ਮਸੁ ॥ ਧੋਤਿਆ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਾ ਤਿਸੁ ॥" ਅੱਗੇ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸੰਖ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ
 ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੪ਮਨ ਦਾ ਬੀ ਜੂਠਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੋਲਾ ਹੈ) ਤੇ ਤਨ ਦਾ ਭੀ ਜੂਠਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ)
 ਵਜਾਉਣ ਵੇਲੇ (ਉਸਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਥੁੱਕਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ. ਹਾਇ ਮੈਂ
 ਕਿਉਂ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ) । ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਸੁਣਕੇ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਕੇਵਲ
 ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ) । ੬(ਜਿਕੁਰ) ਖੰਡ ਖੰਡ ਆਖਦੇ ਰਹੇ (ਤੇ
 ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਨ ਪਾਓ ਤਾਂ) ਸਵਾਦ ਨਾ ਆਵੇਗਾ, (ਇਕੁਰ) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ (ਆਤਮਾ ਦੇ) ਤਿਪ
 ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ੭(ਯ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ (ਕਦੇ) ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ (ਕੋਈ) ਖਾ ਸਕਦਾ ।

੧੮. [ਅਰੰਡ ਕਨੇਰ--ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ] ।

੧ਰੁਖਾਂ ਵਿਚਿ ਕੁਰੁਖ ਹਨਿ ਦੰਵੇਂ ਅਰੰਡ ਕਨੇਰ ਦੁਆਲੇ ।
 ੨ਅਰੰਡ ਫਲੈ ਅਰਡੋਲੀਆਂ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਬੀਅ ਚਿਤਮਿਤਾਲੇ ।

੩ਨਿਬਹੈ ਨਾਹੀਂ ਨਿਜੜਾ ਹਰਵਰ ਆਈ ਹੋਇ ਉਚਾਲੇ ।
 ੪ਕਲੀਆਂ ਪਵਨਿ ਕਨੇਰ ਨੋਂ ਦੁਰਮਤਿ ਵਿਚਿ ਦੁਰਗੰਧਿ ਦਿਖਾਲੇ ।
 ੫ਬਾਹਰੁ ਲਾਲੁ ਗੁਲਾਲੁ ਹੋਇ ਅੰਦਰਿ ਚਿਟਾ ਦੁਬਿਧਾ ਨਾਲੇ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗਣਤੀ ਵਿਚਿ ਭਵੈ ਭਰ ਨਾਲੇ ।
 ੭ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਖੇਹ ਮੁਹ ਕਾਲੇ ॥੧੮॥

[ਕਰੁੱਖ=ਭੈੜੇ ਰੁੱਖ । ਦੁਆਲੇ=ਚੌਫੇਰੇ । ਅਰਡੋਲੀਆਂ=ਡੋਡੀਆਂ ।]
 [ਚਿਤਮਿਤਾਲੇ=ਚਿਤਰ ਮਿਤਰੇ । ਨਿਜੜਾ=ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਹਿਤ ।]
 [ਹਰਵਰ=ਥੋੜੀ ਪੌਣ ਦਾ ਬੁੱਲਾ । ਉਚਾਲੇ=ਟੁੱਟਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ।]
 [ਭਰ ਨਾਲੇ=ਭਾਰ ਨਾਲ । (ਅ) ਸਮੁੰਦਰ [ਭਰਨ+ਆਲਯ] ।]

੧ਬਿਛਾਂ ਵਿਚ ਅਰਿੰਡ ਅਤੇ ਕਨੇਰ (ਖੇਤ ਦੇ) ਦੁਆਲੇ ਭੈੜੇ ਬਿਛ ਹਨ । (ਅੱਗੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੨ਅਰਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ (ਅਰਡੋਲੀਆਂ) ਡੋਡੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ (ਉਸ) ਫਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀਜ ਚਿੱਤਰੇ ਮਿੱਤਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਇਕ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ) । ੩(ਅਰਿੰਡ ਬਾਹਲੇ ਚਿਰ ਤੀਕ) ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜੜ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੜ੍ਹ ਡੂੰਘੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ), ਥੋੜੀ ਪੌਣ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਦੇ ਆਇਆਂ ਹੀ ਟੁੱਟਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । (ਹੁਣ ਕਨੇਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-) । ੪ਕਨੇਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਕਲੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ (ਮਨਮੁਖ ਵਾਂਗ ਜੋ) ਦੁਰਮਤ ਵਿਚ (ਹੈ) ਭੈੜੀ ਗੰਧੀ ਹੀ ਦਿਖਾਲਦੀਆਂ ਹਨ । ੫ਬਾਹਰੋਂ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ) ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਨਾਲ (ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, (ਬਾਹਰੋਂ ਲਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਤੇ ਅੰਦਰ ਚਿੱਟਾ ਖਾਲੀ ਥੋਥਾ ਬੇਅਸਰ ਹੈ) । (ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-) ੬(ਮਨਮੁਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪਏ ਭੌਂਦੇ ਹਨ, (ਜਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ) । ੭ਬੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ (ਇਥੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਮਿੱਟੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਮਪੁਰੀ ਵਿਖੇ) ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ (ਜਾਂਦੇ) ਹਨ ।

੧੯. [ਅੱਕ ਟਿੱਡਾ ਤੇ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਵਣ ਵਿਚਿ ਫਲੈ ਵਣਾਸਪਤਿ ਬਹੁ ਰਸ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਸੁਹੰਦੇ ।
 ੨ਅੰਬ ਸਦਾ ਫਲ ਸੋਹਣੇ ਆੜੂ ਸੇਵ ਅਨਾਰ ਫਲੰਦੇ ।
 ੩ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀ ਜਾਮਣੂ ਖਿਰਤੀ ਤੂਤ ਖਜੂਰਿ ਅਨੰਦੇ ।
 ੪ਪੀਲੂ ਪੇੜੂ ਬੇਰ ਬਹੁ ਕੇਲੇ ਤੇ ਅਖਰੋਟ ਬਣੰਦੇ ।
 ੫ਮੂਲਿ ਨ ਭਾਵਨਿ ਅਕਟਿਡਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਤਜਿ ਅਕਿ ਵਸੰਦੇ ।
 ੬ਜੇ ਖਣ ਜੋਕ ਲਵਾਈਐ ਦੁਧ ਨ ਪੀਐ ਲੋਹੂ ਗੰਦੇ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗਣਤੀ ਅੰਦਰਿ ਝਾਖ ਝਖੰਦੇ ।
 ੮ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਖੇਹਿ ਜੁੜੰਦੇ ॥੧੯॥

[ਖਿਰਣੀ=ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਿਮੋਲੀ ਵਰਗਾ । ਝਾਖ ਝਖੰਦੇ=ਝਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ।]
 [ਬੇਹਿ=ਟਿਕਾਣਾ]

੧ਬਨ ਵਿਖੇ ਬਨਸਪਤੀ (ਬਿਛ ਬੂਟੇ) ਫਲਦੀ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ (ਬਿਛ) ਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਅਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ

ਵਾਲੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ (ਅਗੇ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੨ ਅੰਬਾਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸੋਹਣੇ ਫਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਆੜੂ, ਸੇਵ ਅਰ ਅਨਾਰਾਂ ਦੇ (ਬਿਛ) ਫਲਦੇ ਹਨ । ੩ ਬਿਜੌਰ ਦੇਸ ਦੀ ਦਾਖ, ਜਾਮਣੂ, ਖਿਰਣੀ ਸੇਬ, ਤੂਤ, ਖਜੂਰਾਂ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਹਨ । ੪ ਪੀਲੂ, ਪੇਂਝੂ, ਬੇਰ, ਬਾਹਲੇ ਕੇਲੇ ਤੇ ਅਖਰੋਟ ਲਗਦੇ ਹਨ । ੫ ਅੱਕ ਦੇ ਟਿਡਿਆਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਮੂਲੋਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, (ਓਹ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ (ਜਿਕੁਰ ਗਊ ਦੇ) ਬਣਾਂ ਪੁਰ ਜੋਕ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੰਦੇ ਲਹੂ ਦਾ ਹੀ ਪਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੭ (ਤਿਵੇਂ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਬੀ) ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਦੀ) ਤੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਝਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ੮ (ਤਾਂਤੇ) 'ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ' ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਉਂਵ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋਕ ਵਾਂਗੂੰ ਗੰਦੇ ਲਹੂ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੁਰ ਅੱਕ ਟਿੱਡਾ ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੇ ਅੰਬਾਦਿਕ ਫਲ ਛੱਡਕੇ ਅੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਰਗ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।

੨੦. [ਮਨਮੁਖ ਮਾਲਾ] ।

੧ ਡੱਡੂ ਬਗਲੇ ਸੰਖ ਲਖ ਅਕ ਜਵਾਹੇ ਬਿਸੀਅਰ ਕਾਲੇ ।
 ੨ ਸਿੰਬਲ ਘੁੱਘੂ ਚਕਵੀਆਂ ਕੜਛ ਹਸਤਿ ਲਖ ਸੰਢੀ ਨਾਲੇ ।
 ੩ ਪੱਥਰ ਕਾਵ ਰੋਗੀ ਘਣੇ ਗਦਹਾ ਕਾਲੇ ਕੰਬਲ ਵਾਲੇ ।
 ੪ ਕੈਹੈ ਤਿਲ ਬੁਆੜ ਲਖ ਅਕਟਿਡ ਅਰੰਡ ਤੁਮੇ ਚਿਤਰਾਲੇ ।
 ੫ ਕਲੀ ਕਨੇਰ ਵਖਾਣੀਐ ਸਭ ਅਵਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਭੀਹਾਲੇ ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨਰਿਦੇ ਮਸਾਲੇ ।
 ੭ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਬੇਮੁਖ ਬੇਤਾਲੇ ॥੨੦॥

[ਸੰਖ ਲਖ=ਲਖਾਂ ਸੰਖ । ਬਿਸੀਅਰ=ਸਰਪ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ । ਘੁੱਘੂ=ਉੱਲੂ ।]
 [ਕੜਛ=ਕੜਛੀਆਂ । ਹਸਤਿ=ਹਾਥੀ । ਸੰਢੀ ਨਾਲੇ=ਸੰਢ ਨਾਰਾਂ, ਸੰਢ ਤੀਵੀਂਆਂ ।]
 [ਰੋਗੀ=(ਬੇ ਸੰਜਮੀ) ਰੋਗੀ । ਭਾਲੇ=ਰਿੱਛ । ਕੈਹੈ=ਕੈਂਹਾਂ ਨਾਮੇ ਧਾਤ ।]
 [ਚਿਤਰਾਲੇ=ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ । ਕਲੀ ਕਨੇਰ=ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ । ਭੀਹਾਲੇ=ਭਿਆਨਕ ।]

(ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਸਾਰੇ ਕਸੂਰ ਮਲਕੇ ਉੱਤਮੋਪਦੇਸ਼ ਦਵਾਰਾ ਅਸਮਦਾਇਕ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :-) ੧ ਡੱਡੂ, ਬਗਲੇ, ਲਖਾਂ ਸੰਖ, ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਜਵਾਹੇ, ਕਾਲੇ ਸਰਪ । ੨ ਸਿੰਮਲ ਦੇ ਬਿਛ, ਉੱਲੂ, ਚਕਵੀਆਂ, ਕੜਛੀਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਹਾਥੀ, ਸੰਢ ਇਸਤਰੀਆਂ । ੩ ਪੱਥਰ, ਕਾਂ, ਬਹੁਤੇ ਰੋਗੀ, ਖੋਤੇ, ਕਾਲੇ ਭੂਰੇ, ਤੇ ਰਿੱਛ । ੪ ਕੈਂਹਾਂ, ਬੁਆੜ ਨਾਮੇ ਲੱਖਾਂ ਤਿਲ, ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਟਿੱਡੇ, ਅਰੰਡ ਬਿਛ, ਤੁਮੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰੇ । ੫ ਅਤੇ ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਅੰਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਨ । ੬ (ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੰਮੁਾਲੇ । ੭ (ਐਸੇ) ਬੇਮੁਖਾਂ ਬੇਤਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਿਛੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਉਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਉਸ ਸੂਖਮ ਹੰਕਾਰ ਬਿਤੀ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਰਗੇ ਗੁਰਮੁਖ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੂਰਬਕ ਬੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਿੰਦਾ ਭਾਸ ਵਾਲਾ ਕਥਨ (ਜੇ ਯਥਾਰਥ ਬੀ ਹੋਵੇ) ਕੀਤਿਆਂ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਉਤਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੨੧. [ਨਿੰਦਕਾਂ ਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ] ।

੧ਲਖ ਨਿੰਦਕ ਲਖ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੂਤ ਦੁਸਟ ਲਖ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ।
 ੨ਸ੍ਵਾਮਿ ਧੋਹੀ ਅਕਿਰਤਿਘਣਿ ਚੋਰ ਜਾਰ ਲਖ ਲਖ ਪਹਿਨਾਮੀ ।
 ੩ਬ੍ਰਾਮੁਣ ਗਾਈਂ ਵੰਸ ਘਾਤ ਲਾਇਤਬਾਰ ਹਜਾਰ ਅਸਾਮੀ ।
 ੪ਕ੍ਰੁਤਿਘਾਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਪ ਲਖ ਗੁਨਗਾਰ ਲਖ ਲਖ ਬਦਨਾਮੀ ।
 ੫ਅਪਰਾਧੀ ਬਹੁ ਪਤਿਤ ਲਖ ਅਵਗੁਣਿਘਾਰ ਖੁਆਰ ਖੁਨਾਮੀ ।
 ੬ਲਖ ਲਿਬਾਸੀ ਦਗਾਬਾਜ ਲਖ ਸੈਤਾਨ ਸਲਾਮਿ ਸਲਾਮੀ ।
 ੭ਤੂੰ ਵੇਖਹਿ ਹਉ ਮੁਕਰਾਂ ਹਉ ਕਪਟੀ ਤੂੰ ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ ।
 ੮ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ॥ ੨੧ ॥ ੧੭ ॥

[ਸ੍ਵਾਮਿ ਧੋਹੀ=ਜੋ ਸਵਾਮੀ ਨਾਲ ਦਗਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਹਿਨਾਮੀ=ਛਲਛਿਦੁ ।]
 [ਬ੍ਰਾਮੁਣ=ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ । ਲਾਇਤਬਾਰ=ਚੁਗਲ, ਬੇਇਤਬਾਰੇ ।]
 [ਅਸਾਮੀ=ਐਬੀ ਲੋਕ, ਮੁਜਰਮ । ਖੁਨਾਮੀ=ਕਸੂਰੀ ਲੋਕ । ਲਿਬਾਸੀ=ਭੇਖੀ ਲੋਕ ।]
 [ਸਲਾਮ ਸਲਾਮੀ=ਸਲਾਮਾ ਲੈਕਮ ।]

(ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭੈੜੇ ਪਸੂ ਪੰਛੀ ਬ੍ਰਿਡਾਂ ਥੋਂ ਤਿੰਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਅਵਗੁਣ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਛੀ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਹੀ ਘਟਾਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੧ਲੱਖਾਂ ਨਿੰਦਕ, ਲੱਖਾਂ ਬੇਮੁਖ, ਲੱਖਾਂ ਦੂਤ, ਲੱਖਾਂ ਦੁਸਟ, ਲੱਖਾਂ ਲੂਣ-ਹਰਾਮੀ ਲੋਕ । ੨ਸ੍ਵਾਮੀ ਨਾਲ ਧੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ, ਚੋਰ, ਜਾਰ, ਲੱਖਾਂ ਪਹਿਨਾਮੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ੩ਸੰਤ, ਗਉ ਤੇ ਕੁਲ ਦੇ ਘਾਤਕ, ਬੇਇਤਬਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਐਬੀ ਲੋਕ । ੪ਝੁਠੇ ਲੋਕ, ਗੁਰਨਿੰਦਕ, ਲੱਖਾਂ ਐਬਾਂ ਦੇ ਕਰਨਹਾਰੇ, ਲੱਖਾਂ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਦੇ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ । ੫ਕਈ ਅਪਰਾਧੀ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਪੀ, ਅਵਗੁਣਹਾਰੇ, 'ਖੁਆਰ' ਤੇ 'ਖੁਨਾਮੀ' ਦੁਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ । ੬ਲੱਖਾਂ ਭੇਖੀ ਲੋਕ, ਛਲੀਏ, ਲੱਖਾਂ ਸੈਤਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਮਾ ਲੈਕਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ (ਗੱਲ ਕੀ ਉਕਤ ਐਬੀਆਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਐਬ ਗਿਣੇ ਹਨ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ । ਕਾਰਨ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸ ਕੇ ਅੱਠਵੀਂ ਭੋਗ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਪੂਰਬਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੭(ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ) ਆਪ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਪਰ ਮੈਂ ਮੁਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਲਈ) ਮੈਂ ਕਪਟੀ ਹਾਂ ਆਪ ਤੂੰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ । ੮ਹੇ ਸੁਆਮੀ ! ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਪਤਿਤੋਧਾਰਣ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ "ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥" ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਬਚਾਉ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਸੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਜਾਣ ਕੇ ਬਖਸ਼ ਲਓ) ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਹੀ ਅੰਗੁਣ ਰੱਖਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਦੇਖਹਿ 'ਹਉ' ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਮੁਕਰਦਾ ਹਾਂ, 'ਇਕ ਬਚਨ' ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਕਰ ਸਾਨੂੰ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਪੂਰਬੋਕਤ ਅਵਗੁਣ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਉ ਸਮਝੀਏ ।

ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜੋ ਦੋ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਦੱਸੇ ਸੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਪਾਪੀ ਹਾਂ ਪਰ ਓਹ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਉਪਾਵ ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਕੇ ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ ਕਰੀਏ ਜੋ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ

ਪਿਛੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ ।

--o--

ਵਾਰ ੧੮.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ] ।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਨੇਕ ਅਕਾਰਾ ।
 ੨ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਵਿਥਾਰਾ ।
 ੩ਜਲ ਥਲ ਤਰਵਰ ਪਰਬਤਾਂ ਜੀਅ ਜੰਤ ਆਗਣਤ ਅਪਾਰਾ ।
 ੪ਇਕ ਵਰਭੰਡੁ ਅਖੰਡੁ ਹੈ ਲਖ ਵਰਭੰਡੁ ਪਲਕ ਪਲਕਾਰਾ ।
 ੫ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਕਾਦਰੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ।
 ੬ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਨ ਪਾਰਵਾਰਾ ॥੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ ।	ਪਸਾਉ=ਪਸਾਰਾ ।	ਬੈਸੰਤਰੋ=ਅਗਨੀ ।	ਨਿਵਾਸੁ=ਘਰ ।
[ਵਿਥਾਰਾ=ਕੀਤਾ ।	ਵਰਭੰਡੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਂਡਾ, ਈਸ਼ੂਰ ।	(ਅ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ ।	
[ਕੀਮ=ਕੀਮਤ ।	ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾਰ ।		

(ਅਠਾਰਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ੧'ਓਅੰਕਾਰ' (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ 'ਅਕਾਰੀ' (ਸਰੀਰ ਦਾ) ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨'ਵਾਯੂ ੧, ਜਲ ੨, ਅਗਨੀ ੩, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ੪, ਅਕਾਸ਼ ੫, (ਏਹ ਪੰਚ ਤਤ ਰਚਕੇ) (ਨਿਵਾਸ ਵਿਥਾਰਾ) ਘਰ ਕੀਤਾ (ਅਥਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ) । ੩ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ, ਤਰਵਰਾਂ, ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ ਜੀਆ ਜੰਤ ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਬਾਹਰ, (ਬੇਓੜਕ) ਰਚ ਦਿਤੇ । ੪ਇਕ ('ਵਰਭੰਡ' ਕਹੀਏ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਂਡਾ (ਭਾਵ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਆਤਮਾ) ਇਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ('ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ') ੫ਕੁਦਰਤ (ਮਾਯਾ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਲਖੀਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ 'ਕਾਦਰ' ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਆਖੀਏ ? ੬ਇਸੇ ਲਈ ਅੰਤ ਥੋਂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, (ਉਸਦਾ) ਉਰਾਰਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲਖੀਦਾ । (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦੱਸੀ ਹੈ) ।

੨. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਵਡੇ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ।
 ੨ਵਡੀਹੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖ ਸੁਣਾਈ ।
 ੩ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡੁ ਕਰੋੜ ਸਮਾਈ ।
 ੪ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਜਿਸੁ ਤੋਲਿ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੁਲਿ ਤੁਲਾਈ ।
 ੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਈ ।
 ੬ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਕਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਈ ॥੨॥

[ਆਖਣ=ਅਖਾਣ, ਪ੍ਰਸੰਗ। ਸਮਾਈ-ਗਿਣਤੀ। ਨ ਤੁਲਿ ਤੁਲਾਈ-ਨਹੀਂ]
 [ਤੱਕੜੀ ਤੋਲ ਸਕਦੀ ਭਾਵ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਅਭਿਗਤ ਗਤਿ-ਜਿਸ ਦਾ]
 [ਗਿਆਨ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ।]

੧ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵਡਾ ਕਹੀਏ (ਉਹ) ਵਡੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਵਡੀ ਹੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ, ('ਕਬੀਰ ਮਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ ॥ ਬਜੁਧਾ ਕਾਗਦੁ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥' ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ)। ੨ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਬੀ ਵਡਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਸਮਾਨ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖ ਗਿਆਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜ ਕ੍ਰੋੜ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ) ਰੱਖ ਛੱਡੀ ਹੈ। ੪ਜਿਸਦੇ ਇਕ ਵਾਕ ਦਾ (ਇਹ) ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੋਲਣ ਥੋਂ ਅਤਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਤੱਕੜੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਤੋਲ ਸਕਦੀ। ੫ਬੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਥੋਂ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਯਥਾ 'ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੂੰ ਬਾਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ ॥') ੬ਜਿਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਲੱਖੁ ਕਿੱਕੁਰ ਲਖਿਆ ਜਾਵੇ ?

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਈਸ਼ੂਰ ਭੋਤਕ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ 'ਲਖਣਾ' ਦਰਸ਼ਨ ਕਠਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਲਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-"ਗਿਆਨੁ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰੁ ਬਿਨਾਸੁ ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੰਤ ਭੇਟਿਆ ਨਾਨਕੁ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ॥" ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਤਾ ਸਾਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ। ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਆਤਮਾ ਆਤਮ ਤੋਂ ਅਭਿੰਨ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ।

੩, [ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਕਾਰੀਗਰੀ ਹੈ]।

੧ਜੀ ਉਪਾਇ ਤਨੁ ਸਾਜਿਆ ਮੁਹੁ ਅਖੀ ਨਕੁ ਕੰਨ ਸਵਾਰੇ।
 ੨ਹਥ ਪੈਰ ਦੇ ਦਾਤਿ ਕਰਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਭ ਦਿਸਟਿ ਦੁਆਰੇ।
 ੩ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਪਰਕਿਰਤ ਬਹੁ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਸੰਜਾਰੇ।
 ੪ਰਾਗ ਰੰਗ ਰਸ ਪਰਸ ਦੇ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਸੰਧਿ ਪਰਕਾਰੇ।
 ੫ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਬੁਧਿ ਬਲੁ ਟੇਕ ਬਿਬੇਕ ਵੀਚਾਰ ਵੀਚਾਰੇ।
 ੬ਦਾਨੇ ਕੀਮਤ ਨਾ ਪਵੈ ਬੇਸੁਮਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪਿਆਰੇ।
 ੭ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰੇ ॥੩॥

[ਦੁਆਰੇ=ਦੋ ਗੋਲਕਾਂ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੌਂ ਰਸਤੇ :- ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਨਾਸਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਦੋ ਮੈਲ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ। ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ=ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਪਰਕਿਰਤ=ਪਰਾਈ ਸੇਵਾ, ਜਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੋਰ ਬਾਹਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਸੰਜਾਰੇ=ਪਾਇਆ। ਸੰਧਿ ਪਰਕਾਰੇ=ਮੇਲਣ ਦੀ ਬਿਧਿ। ਛਾਦਨ=ਬਸਤਰ। ਟੇਕ ਬਿਬੇਕ=ਗਿਆਨ ਦਾ ਬਲ ਜਾਂ ਆਸਰਾ।]

੧ਜੀਵ ਉਪਾਵਣ ਲਈ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਸਾਜਕੇ ਮੂੰਹ (ਉਪਲਖਤ ਜੀਭ), ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ (ਅਰ ਤੁਚਾ) ਸਵਾਰੇ ਹਨ। ੨ਹੱਥ ਪੈਰ ਅੰਦ) ਦੇਕੇ ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ ਦਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ (ਕੰਨਾਂ) ਦੁਆਰੇ, (ਨੇਤਰ ਗੋਲਕ) ਵਿਚ ਭਲੀ ਨਜ਼ਰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ੩(ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ) ਵਿਰਤਿ ਦੀ

ਕ੍ਰਿਯਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਹਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪਾਈਆਂ, ਸਾਧ ਗਿਰਾਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ (ਅਰਥਾਤ ਸੂਸ ਬਾਹਰ ਤੇ ਅੰਦਰ ਆਵਣ ਜਾਣ ਲੱਗਾ) । ੧ ਰਾਗ ਰੰਗ, (ਰਾਗ ਦਾ ਆਨੰਦ) ਰਸ, ਸਪਰਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲਣ ਦਾ ਪਰਕਾਰ (ਬਖਸ਼ਿਆ) । ੫ ਕੱਪੜੇ ਅਰ ਭੋਜਨ ਦਿਤੇ, ਬੁੱਧੀ ਅਰ ਬਲ (ਪਾਇਆ), (ਸਤੀਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਦਿੱਤਾ; ਅਰ 'ਵੀਚਾਰ ਵੀਚਾਰੇ' (ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਲਈ) ਸੁਭਾਸ਼ੁਭ ਬੀਚਾਰ ਦਿਤੇ । ੬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ (ਦਾਤਾਂ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ (ਤਦ ਓਹ) ਆਪ ਦਾਤਾਰ (ਕੇਡਾ) ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ, (ਅਰ ਉਸ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਬੀ ਅਨਗਿਣਤ ਹੈ । ੭ ਲੇਖ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਅਨਗਿਣਤ ਹੈ, ਆਰ ਪਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ।

੪. [ਕੁਦਰਤ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੈ] ।

੧ ਪੰਜ ਤਤੁ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੨ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਜੂਨਿ ਵਿਚ ਆਵਾਗਵਣੁ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੩ ਇਕਸ ਇਕਸ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅਨਗਣਤ ਵਧਾਇਆ ।
 ੪ ਲੇਖੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਸਤਨਾ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇਆ ।
 ੫ ਲੇਖੈ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਾਰੀ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ।
 ੬ ਆਪਿ ਅਲੇਖ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੪॥

[ਪਰਵਾਣੁ=ਵਜ਼ਨ । ਲਿਖਾਰੀ=ਲਿਖਣਹਾਰੇ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ।]

੧ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਰਕੇ (ਉਨਾਂ ਤੋਂ) ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ) ਦਾ ਜਗਤ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਆਵਾਗੋਣ ਦਾ ਚਲਿੱਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ । ੩ ਇਕ ਇਕ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ । ੪ (ਫੇਰ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲੇਖੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੫ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਹਨ, ਉਸ ਲਿਖਾਰੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ('ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ') । ੬ ਆਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਲੇਖ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਫੇਰ) ਅਲਖ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਇੰਦ੍ਰਯ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀਂ ਹੈ), ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ) ਲਿਖਿਆ ॥

ਭਾਵ—'ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ ॥ ਜਿਵ ਫੁਰਮਾਏ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ' ਭਾਵ ਓਹ ਜਿੱਕੁਰ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਆਗਿਆ ਪਾਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਹੈ ।

੫. [ਕੁਦਰਤ ਭੈ ਵਿਚ ਹੈ] ।

੧ ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤਿ ਆਗਾਸੁ ਹੈ ਨਰਾਧਾਰ ਭੈ ਭਾਰ ਧਰਾਇਆ ।
 ੨ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਭੈ ਵਿਚਿ ਰਖੈ ਮੇਲਿ ਮੇਲਾਇਆ ।
 ੩ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਤਿ ਧਰਿ ਵਿਣੁ ਬੰਮੁ ਆਗਾਸੁ ਰਹਾਇਆ ।
 ੪ ਕਾਠੈ ਅੰਦਰਿ ਅਗਨਿ ਧਰਿ ਕਰ ਪਰਫੁਲਤੁ ਸੁਫਲੁ ਫਲਾਇਆ ।
 ੫ ਨਵੀ ਦੁਆਰੀ ਪਵਣੁ ਧਰਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਚੰਦ ਚਲਾਇਆ ।
 ੬ ਨਿਰਭਉ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਰਾਇਆ ॥੫॥

[ਨਿਰਾਧਾਰ=ਆਸ਼ਯ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ । ਆਗਾਸੁ=ਆਕਾਸ਼ । ਕਾਠੈ=ਲੱਕੜੀ ।
[ਨਵੀ ਦੁਆਰੀ=ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਵਿਖੇ ।]

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ) ਆਸ਼ਯ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਭਯ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਰਖੇ ਹਨ । (ਅਰ ਸਾਰੀ ਸਿਸਟੀ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਭੈ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੨ਵਾਯੂ, ਜਲ ਅਗਨੀ, (ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਤੱਤ) ਭਯ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੩ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਰਤੀ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼* ਬੰਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੪ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਫੇਰ ਬਿਛਾਂ ਨੂੰ 'ਪਰਫੁਲਤ' ਰੱਖਕੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ਨੌਂ ਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪਵਣ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ), ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਭੀ ਭੈ ਵਿਚ ਚਲਾਏ ਹਨ । ੬ਪਰ ਆਪ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਾਜਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਿਰਭਉ ਹੈ (ਪੌਣ ਬੀ ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਹੈ, ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, ਪੱਛਮੀ ਵਿਦੁਆਨ ਬੀ ਹੁਣ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ (Ether) ਈਥਰ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-“ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ ॥ ਕੋਹ ਕਰੜੀ ਚਲਤ ਨ ਅੰਤੁ ॥” “ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ ਨਖਤਾ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਅਮਰ ਕਰਾਰਾ ॥” ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਕਰਤਾਰ ਹੈ । ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਹੈ । ਭੈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਗਯਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਬਿਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਗਯਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਅਗਯਾਤ 'ਖਿਚ' ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਨਿਯਮਾਨੁਸਾਰ ਟੁਰੀ ਜਾਏ ।

੬. [ਕਾਦਰ ਬੇਓੜਕ ਪਰ ਵਯਾਪਕ ਹੈ] ।

੧ਲਖ ਅਸਮਾਣ ਉਚਾਣਿ ਚੜਿ ਉਚਾ ਹੋਇ ਨ ਅੰਬੜਿ ਸਕੈ ।
੨ਉਚੀ ਹੂੰ ਉਚਾ ਘਣਾ ਥਾਉ ਗਿਰਾਉ ਨ ਨਾਉ ਅਥਕੈ ।
੩ਲਖ ਪਤਾਲ ਨੀਵਾਣਿ ਜਾਇ ਨੀਵਾ ਹੋਇ ਨ ਨੀਵੈ ਤਕੈ ।
੪ਪੂਰਬਿ ਪਛਮਿ ਉਤਰਾਧਿ ਦਖਣਿ ਫੇਰਿ ਚਉਫੇਰਿ ਨ ਢਕੈ ।
੫ਓੜਕ ਮੂਲੁ ਨ ਲਕਈ ਉਤਪਿਤ ਪਰਲਉ ਅਖਿ ਫਰਕੈ ।
੬ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸ ਮਹਕੈ ॥ ੬ ॥

[ਉਚਾਣਿ=ਉਚਾਈ । ਅੰਬੜਿ ਸਕੈ=ਪਹੁੰਚ ਸਕਣਾ । ਗਿਰਾਉ=ਪਿੰਡ ।]
[ਅਥਕੈ=ਜੋ ਥਕਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ । ਨੀਵਾਣਿ=ਡੂੰਘਾਈ ।]
[ਨ ਨੀਵੈਂ ਤਕੈ=ਡੂੰਘੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਢਕੈ=ਕੱਜਣਾ ।]
[ਓੜਕ=ਅੰਤ । ਉਤਪਿਤਿ=ਉਤਪੱਤੀ । ਮਹਕੈ=ਮਹਿਕਣਾ, ਵਿਆਪਕ ਹੋਣਾ ।]

੧ਲੱਖ ਅਸਮਾਨਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਉਚਾ ਹੋ ਖੜੋਵੇ (ਪਰ ਉਸ ਉਚੇ ਈਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੨ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਲੋਕ ਜੋ ਹਨ (ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਬੀ) ਬਹੁਤਾ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾ ਥਾਉਂ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਉਂ ਹੀ ਹੈ

*ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨੀਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੰਜਵਾਂ ਤੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਰ ਫੇਰ ਨਿਆਸਰੇ ਹੈ ।

ਇਥੇ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀਏ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮੰਡਲ ਇਸੇ ਵਾਂਗ ਅਗੇਰੇ ਦਿੱਸੇਗਾ ਅਉਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਜਾਓ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਦਿੱਸੇਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖ ਅਸਮਾਨ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

(ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਤੁਰ ਫਿਰਕੇ) ਥਕਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਰ ਫੇਰ ਅਕਾਸ਼ਵਤ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਚੇਤਨ ਹੈ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਬੀ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਫੇਰ ਬੀ) ਡੂੰਘੀ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੱਕੂ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਲੱਖਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਡੂੰਘਾ ਹੈ । ਅਗੇ ਚਾਰੇ ਲਾਭਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ) । ੪ਪੂਰਬ, ਪੱਛੋਂ, ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ ਦੇ ਚਉਫੇਰੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਕੱਜ ਸਕਦੀ (ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਠਿਨ ਅਰਥਾਤ ਅਲਪ ਵਸਤੂ ਹੋਵੇ ਤਦ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਲੁਕ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਦੇਸ਼, ਸਰਬ ਕਾਲ, ਸਰਬ ਵਸਤੂ ਵਿਖੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਵਯਾਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ) ੫ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਤਦਾ, ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਪਰਲਯ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰ ਵਿਖੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੬ਪਰ (ਜਿੱਕਰ) ਫੁਲਾਂ ਵਿਖੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਮਹਿਕ ਰਹੀ ਹੈ (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਈਸ਼ੁਰ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੋਕਰ ਮਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਉੱਚੇ, ਨੀਵੇਂ, ਸੱਜੇ, ਖੱਬੇ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆਂ ਅੰਤ ਨਾ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਖੋਜੋ ਤਾਂ ਲੱਭ ਪਏਗਾ:-

ਯਥਾ-“ਪੁਰੁਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰਿ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ।

ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ” ।

੭. [ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਭੇਦ ਕਾਦਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ] ।

੧ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਥਿਤਿ ਨ ਵਾਰੁ ਨ ਮਾਹੁ ਜਣਾਇਆ ।

੨ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਵਿਣੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੩ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇਕੈ ਆਪੇ ਅਪਣਾ ਨਾਉਂ ਧਰਾਇਆ ।

੪ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਹੈਭੀ ਹੋਸੀ ਹੋਦਾ ਆਇਆ ।

੫ਆਦਿ ਨ ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।

੬ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇ ਸਮਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਮਾਹੁ=ਮਹੀਨਾ ।

ਆਕਾਰੁ ਵਿਣੁ=ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੈ ।]

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ ।

(ਪਾਂਠਾਂਤੁ=ਅਦੇਸ਼=ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।]

[ਸਮਾਇਆ=ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੧(ਜਦ ‘ਓਅੰਕਾਰ’) ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ (ਆਕਾਰ=) ਪਰਪੰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਥਿਤ ਵਾਰ ਅਰ ਮਹੀਨਾ (ਕੁਝ ਬੀ, ਕੋਈ ਬੀ) ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ੨(‘ਨਿਰੰਕਾਰ’) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਸੀ), (ਉਸ) ‘ਏਕੰਕਾਰ’ ਅਲਖ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ‘ਲਖਾਇਆ’ (=ਦਸਿਆ) । ੩ਆਪ (ਜਗਤ) ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰਬ ਨਾਮ) ਧਰਾਇਆ ਸੀ (ਅਥਵਾ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਚਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ) । ੪(ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ ਦਾ) ਆਦਿ (ਕਾਰਨ) ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਸਾਡੀ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਹੁਣ ਹੈ, ਅਗੇ ਹੋਸੀ, ਤੇ (ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ) ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ੫ਉਸਦਾ ਮੁੱਢ ਅਰ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਓਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਆਪੇ ਆਪ ਹੈ, ਪਰ ਜਤਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । ੬(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਆਪ ਰਚਕੇ ਆਪੇ ਹੀ ਸਮਾਇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-‘ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ’ । ਅਰਥਾਤ-ਥਿਤ ਵਾਰ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਸਿਵ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲਖ ਸਕਦਾ, ਰੁਤ ਅਰ

ਮਹੀਨਾ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਜਦ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਮੱਗਰ ਭੇਤ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੮. [ਕਾਦਰ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਅਗੰਮ ਹੈ]।

੧ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਕ੍ਰੁਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਈ।
 ੨ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਕਿਤੁ ਘਰਿ ਵਸੈ ਕੇਵਡੁ ਜਾਈ।
 ੩ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਅਮਾਉ ਹੈ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
 ੪ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ।
 ੫ਏਵਡੁ ਵਡਾ ਹੋਇਕੇ ਕਿਥੈ ਰਹਿਆ ਆਪੁ ਲੁਕਾਈ।
 ੬ਸੁਰ ਨਰ ਨਾਥ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੮॥

[ਵਰਭੰਡ=ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ। ਸਮਾਈ=ਗਿਣਤੀ। ਜਾਈ=ਜਗਾ, ਥਾ।]
 [ਅਮਾਉ=ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ।]

੧(ਇਕ ਇਕ) ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ) ਰਖਿਆ ਹੈ। ੨(ਹੁਣ ਆਪ ਸੋਚੋ) ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵਡਾ ਕਹੀਏ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਵਾਕ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਥਾਉਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਦੇਈਏ, ਯਥਾ :- "ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ॥ ਵਾਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ ॥") । ੩ਤੇਰਾ ਇਕ ਵਾਕ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਉਸ ਤੇਰੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਹੋਏ) ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ (ਯਥਾ :- "ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥") ॥ ੪(ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ) ਪਰਵਰਦਗਾਰ (ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਕ) ਹੈਂ, ਅਪਾਰ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਅਲੱਖ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੫ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਹੋਕੇ ਕਿਥੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁਕਾ ਛੁਡਿਆ ਹੈ ? ੬ਦੇਉਤੇ, ਆਦਮੀ, ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਥੱਕ) ਰਹੇ, (ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ)।

੯. [ਕਾਦਰ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅਗੰਮ ਹੈ]।

੧ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਵਾਉ ਵਿਚਿ ਅਤਿ ਅਸਗਾਹ ਅਥਾਹ ਵਹੰਦੇ।
 ੨ਆਦਿ ਨ ਅੰਤੁ ਬਿਅੰਤੁ ਹੈ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਫੇਰ ਫਿਰੰਦੇ।
 ੩ਅਲਖੁ ਅਪਾਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰ ਲਹੰਦੇ।
 ੪ਲਹਿਰਿ ਤਰੰਗ ਨਿਸੰਗ ਲਖ ਸਾਗਰ ਸੰਗਮ ਰੰਗ ਰਵੰਦੇ।
 ੫ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਲਖ ਲਖ ਮੁਲਿ ਅਮੁਲਿ ਨ ਤੁਲਿ ਤੁਲੰਦੇ।
 ੬ਸਦਕੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਸਿਰੰਦੇ ॥੯॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ, ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਅਸਗਾਹ=ਜੋ ਗਾਹਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ,]
 [ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ। ਲਹਿਰ=ਛੱਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ। ਤਰੰਗ=ਬੁਦਬੁਦੇ]
 [ਰੰਗ ਰਵੰਦੇ=ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਦਕੇ=ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ।]
 [ਸਿਰੰਦਾ=ਸਿਰਜਣਹਾਰ।]

੧(ਉਸਦੇ) ਵਾਕ (ਅਥਵਾ ਸਰੀਰ) ਵਿਖੇ ਲਖਾਂ ਦਰੀਅਉ (ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਾਰਕ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਅਤੀ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਅਥਾਹ ਵਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਉਨ੍ਹਾਂ (ਦਰੀਆਵਾਂ) ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਖੀਦਾ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਬੇਅੰਤ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਦੇਹ ਮੈ ਕੋਟਕ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ॥ ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਿਤੇ ਰਵਿ ਸਸਿ ਕੋਟ ਜਲੇਸ ॥') 'ਅਗੰਮ ਅਗੋਚਰ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪੀ ਅਸਗਾਹ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ) ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ੩(ਉਹ) ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਪਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ) ਪਾਰਾਵਾਰ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ । ੪ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਤਰੰਗ, ਬੁਦਬੁਦੇ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਨ । ੫ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਸ ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੋਲਕ ਅਰ ਤੁੱਲਾਂ ਦੇ ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਅਤੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਵੈਰਾਗ ਗਿਆਨਾਦਿਕ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ੬ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । (ਅਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੧੦, [ਕਾਦਰ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੈ] ।

੧ਪਰਵਦਗਾਰ ਸਲਾਹੀਐ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ।
 ੨ਰਾਜਿਕੁ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿਦਾ ਸਭਨਾ ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਨਮੰਗੀ ।
 ੩ਕਿਸੈ ਜਿਵੇਹਾ ਨਾਹਿ ਕੋ ਦੁਬਿਧਾ ਅੰਦਰਿ ਮੰਦੀ ਚੰਗੀ ।
 ੪ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਦਾ ਸਹਲੰਗੀ ।
 ੫ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ ਸਭਨਾ ਅੰਦਰਿ ਹੈ ਸਰਬੰਗੀ ।
 ੬ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸੰਗੀ ॥੧੦॥

[ਪਰਵਦਗਾਰ=ਪਾਲਣਹਾਰ ।

ਸੰਬਾਹਿਦਾ=ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ।]

[ਰਾਜਿਕੁ=ਰਿਜਕ ਦੇਣੇਹਾਰਾ ।

ਸਹਲੰਗੀ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ।]

ਸਰਬੰਗੀ=ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਤ ।

੧ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰੀਏ (ਜਿਸ ਨੇ) ਨਾਨਾ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ । ੨ਰੋਟੀ ਸਭ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣਮੰਗੀ ਦਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਦੂਤ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਕੋਈ ਤਾਂ) ਮੰਦੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਭਾਵ ਆਸੁਰ ਸੰਪਦਾਵਾਲੀ ਕੋਈ) ਚੰਗੀ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਯਥਾ :- 'ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ' ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ । ੪(ਰਚਣਹਾਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਪੂਰਣ ਹੈ; ਅਰ ਸਰਬ ਨਾਲ ਸਦਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੫(ਫੇਰ) ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਰਬੰਗੀ (ਭਾਵ ਨਖ ਤੋਂ ਸਿਖਾ ਤੀਕ ਵਯਾਪਕ ਹੋਕੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ) ਹੈ । ੬ਪਉਣ ਪਾਣੀ, ਅਤੇ ਬੈਸੰਤਰ (ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਪੰਜਾਂ ਭੂਤਾਂ ਦਾ) 'ਸੰਗੀ' ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਕੋਈ ਤੱਤ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਯਥਾ :- "ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣ ਵਹੈ ਸਦਵਾਉ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਅਉ ॥" ਆਦਿਕ । ਗੱਲ ਕੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਰ ਅੱਗ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।

੧੧. [ਮਾਯਕ ਉਤਪਤੀ ਕਾਰਣ] ।

੧ਉਅੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਮਤੀ ਇਕ ਉਪਾਈ ਮਾਇਆ ।

੨ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਚਉਦਹ ਭਵਣਜਲ ਥਲੁ ਮਹੀਅਲੁ ਛਲੁ ਕਰਿ ਛਾਇਆ ।

੩ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਤ੍ਰੈ ਦਸ ਅਵਤਾਰਿ ਬਜਾਰਿ ਨਚਾਇਆ ।
 ੪ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਬਹੁ ਪੰਥ ਭਵਾਇਆ ।
 ੫ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚਿ ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਕਰਿ ਧ੍ਰੋਹੁ ਲੜਾਇਆ ।
 ੬ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭਕੋ ਸੇਵਹੁ ਘਟਿ ਨ ਕਿਨੈ ਅਖਾਇਆ ।
 ੭ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਆਪੁ ਲੁਕਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਆਕਾਰੁ=ਫੁਰਨਾ । ਮੱਖੀ=ਮਖਿਕਾ, ਚਮਕੀਲੀ । ਧ੍ਰੋਹੁ=ਛਲ, ਦਗੋਬਾਜ਼ੀ]

੧'ਓਅੰਕਾਰ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਮਨ ਵਿਖੇ) ਫੁਰਨਾ ਕਰਕੇ (ਜਾ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ) ਇਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੱਖੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ । (ਮੱਖੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਟਿਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਛਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਦੁਰਗੰਧੀ ਪੁਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਮਾਖੀ ਰਾਮ ਕੀ ਤੂ ਮਾਖੀ ॥ ਜਹ ਦੁਰਗੰਧ ਤਹਾ ਤੂ ਬੈਸਹਿ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਮਦ ਚਾਖੀ ॥' ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਵਿਖਜ ਵਿਕਾਰ ਹੋਣ ਉਥੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਗੇ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਇਸ ਥੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੨ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਚੌਦਾਂ ਭਵਨ* (ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ) ਹੋਰ ਜਲ, ਥਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼, ਸਭਨਾਂ ਪਰ (ਮਾਇਆ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਛਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਰੂਪ) ਦੀ ਛਾਇਆ (ਕਰ ਰਖੀ ਹੈ) । ੩ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਅਰ ਸ਼ਿਵ ਇਹ ਤਿੰਨ (ਅਰ ਹੋਰ) ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਬਜਾਰਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਪਣਾ ਨਾਚ) ਨਚਾਯਾ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਰਾਸਾਂ ਪਾਕੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਚਾਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਲਗੇ । ਜਿਹਾ ਕੁ 'ਵਾਇਨਿ ਚੇਲੇ ਨਚਨਿ ਗੁਰ ॥ ਪੈਰ ਹਲਾਇਨਿ ਫੇਰਨਿ ਸਿਰਿ ॥ ਉਡਿ ਉਡਿ ਰਾਵਾ ਝਾਟੈ ਪਾਇ ॥ ਵੇਖੈ ਲੋਕੁ ਹਸੈ ਘਰਿ ਜਾਇ ॥') ੪ਜਤੀ, ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਲੋਕ, ਸਿਧ, (ਨੌਂ) ਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਲੇ ਪੰਥ (ਭੇਖਾਂ ਵਿਖੇ ਮਾਇਆ ਨੇ) ('ਭੋਤਲ' =) ਭੌਂਦੂ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ । ੫ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਖੇ) ਲੋਭ ਤੇ ਮੋਹ ਦੀ (ਫਾਂਸੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ) ਧ੍ਰੋਹੁ ਕਰਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ । ੬(ਸਿੱਧਾਂਤ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਫੇਰ ਬੀ) ਆਪ ਨੂੰ ਅਪੂਰਨ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਹਾਇਆ । (ਸਭ ਕੋਈ ਸੋਲਾਂ ਛੁਟਾਂਕ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ੧੫ ਛੁਟਾਂਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ) । ੭(ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ) ਕਾਰਣ ਕਰਤੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੁਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਯਥਾ :-ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ ॥')

੧੨. [ਹੁਕਮ] ।

੧ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੈ ਅਬਚਲੁ ਰਾਜੁ ਵਡੀ ਪਾਤਸਾਹੀ ।
 ੨ਕੇਵਡੁ ਤਖਤੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਮਹਲੁ ਕੇਵਡੁ ਦਰਗਾਹੀ ।
 ੩ਕੇਵਡੁ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੀਐ ਕੇਵਡੁ ਮਾਲੁ ਮੁਲਖੁ ਅਵਗਾਹੀ ।
 ੪ਕੇਵਡੁ ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਲਸਕਰ ਸੇਵ ਸਿਪਾਹੀ ।
 ੫ਹੁਕਮੇ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਕੇਵਡੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ।
 ੬ਹੋਰਸੁ ਪੁਛਿ ਨ ਮਤਾ ਨਿਬਾਹੀ ॥੧੨॥

[ਅਬਿਚਲੁ=ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ।

ਦਰਗਾਹੀ-ਮੁਸਾਹਿਬ ।

ਸਿਫਤਿ=ਉਸਤਤਿ ।

[ਅਵਗਾਹੀ=ਵਿਚਾਰੀਏ ।

(ਅ) ਬੇਅੰਤ ।

ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ=ਵਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ।

*ਭੂਰ, ਭਵਰ, ਸੂਰ, ਮਹਰ, ਜਨ, ਤਪ, ਸਤ, ਅਤਲ, ਬਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਰਸਾਤਲ, ਤਲਾਤਲ, ਮਹਾਤਲ, ਪਾਤਲ ।

[ਲਸਕਰ=ਫੌਜ।

ਸੇਵ ਸਿਪਾਹੀ=ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਵ ਨਿਜ ਦੇ ਸੇਵਕ]

[ਬੇਪਰਵਾਹੀ=ਅਲਗਰਜੀ, ਨਿਰਿੱਛਤ।

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਅਟਲ ਰਾਜ ਤੇ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਉਸਦਾ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਣ ਵਰਣਨ ਕਰੀਏ? ਕੇਡਾ ਕੁ ਰਾਜ ਮੰਦਰ ਅਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਡੇ (ਉਸਦੇ) ਦਰਗਾਹੀ (ਸਭਾ ਸਿੰਗਾਰ) ਮੁਸਾਹਿਬ। ੩ਕੇਡੀ ਕੁ ਉਸਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੀਏ? ਕੇਡਾਕੁ ਮਾਲ ਅਰ ਉਸਦਾ ਮੁਲਖ ਵਿਚਾਰੀਏ (ਅਥਵਾ ਗਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਬੇਅੰਤ) ਹੈ; ੪ਵੱਡਾ ਪੁਤਾਪ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਆਖੀਏ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਲਸਕਰ (ਗਿਣੀਏ) ਅਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ (ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਥਨ ਕਰੀਏ)। (ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-)। ੫ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਹਨ, ਕੇਡਾ ਹੁਕਮ ਕਰੀਏ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਤਯੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ) (ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀ=) ਅਲਗਰਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੬(ਫੇਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਅਰ ਸੁਤੇ ਆਧਾਰ ਐਡਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਵਡੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਸੇ ਲਈ ਸਵੱਯਾਂ ਵਿਖੇ 'ਬੇਵਜੀਰ ਵਡੇ ਧੀਰ' ਆਦਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਬੇਵਜੀਰ ਵਡੇ ਧੀਰ ਧਰਮ ਅੰਗ ਅਲਖ ਅਗਮ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਆਪਣੇ ਉਛਾਹਿ ਜੀਉ'। ਅਰਥ-ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਜੀਰ ਥੋਂ ਮਤਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ, ਵੱਡਾ ਧੀਰਜ, ਧਰਮ ਰੂਪ, ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਗੰਮ ਹੈ; ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪੁਰਬਕ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਜਦਹੁ ਆਪੇ ਬਾਟੁ ਕੀਆ ਬਹਿ ਕਰਤੈ ਤਦਹੁ ਪੂਛਿ ਨ ਸੇਹਕੁ ਬੀਆ ॥' ਗੱਲ ਕੀ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

੧੩. [ਕੀਤੇ ਨੇ ਕਰਤਾ ਵਿਸਾਰਿਆ]।

- ੧ਲਖ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੇ ਵੇਦ ਪੜਿ ਇਕਸ ਅਖਰ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਤਾ।
- ੨ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਮਹੇਸ ਲਖ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਭੇਖ ਪਛਾਤਾ।
- ੩ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਤਿਲੁ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਬਿਸਨ ਪਛਾਤਾ।
- ੪ਲਖ ਲਖ ਨਉਤਨ ਨਾਉ ਲੈ ਲਖ ਲਖ ਸੇਖ ਵਿਸੇਖ ਨ ਤਾਤਾ।
- ੫ਚਿਰੁ ਜੀਵਣੁ ਬਹੁ ਹੰਢਣੈ ਦਰਸਨ ਪੰਥ ਨ ਸਬਦੁ ਸਿਵਾਤਾ।
- ੬ਦਾਤਿ ਲੁਭਾਇ ਵਿਸਾਰਨਿ ਦਾਤਾ ॥੧੩॥

[ਅਖਰ=ਉਅੰਕਾਰ, ਜੋ ਨਾ ਖਰੇ-‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’। ਤਾਤਾ=ਖਾਹਸ਼, ਇੱਛਾ,]
 [(ਅ) ਤੱਤ ਸਾਰ ! ਬਹੁ ਹੰਢਣੇ=ਬਹੁਤ ਉਮਰ ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ।]
 [ਵਿਸੇਖ ਨ ਤਾਤਾ=ਵਿਸੇਖਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਵਿਸੇਖ ਤੱਤ ਨ ਜਾਤਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੇ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਕ 'ਅੱਖਰ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ। ੨ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਿਵ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਰੂਪ ਰੇਖ ਅਰ ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। ੩ਲੱਖਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ (ਧਾਰਨ) ਕੀਤੇ (ਪਰੰਤੂ ਉਸਦਾ) ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਲੱਭਿਆ। ੪ਕਈ ਲੱਖ ਸੇਸ਼ ਨਾਗਾਂ ਨੇ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਨਵੇਂ ਥੋਂ ਨਵੇਂ ਨਾਮ (ਰੋਜ) ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਭੀ ਤੱਤ ਸਾਰ ਵਿਸੇਸ਼ ਨਾ (ਜਾਣਿਆਂ) ਪਚਿਰੰਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਆਯੂ ਬੀ ਭੋਗੀ ਪਰੰਤੂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀ ਅਰ ਹੋਰ ਖਟ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਨੇ ਬੀ ਸਬਦ (ਬ੍ਰਹਮ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਤਾ। ੬ਕਿਉਂਕਿ ਦਾਤ (ਮਾਇਆ) ਵਿਚ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਕੇ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਕੀਤਾ ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਕਿਕੂੰ ਪਾਵੇ ? ਗਾਡੀ ਰਾਹ]

੧ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰੁ* ਮੂਰਤਿ ਹੁਇ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾਇਆ ।
 ੨ ਚਾਰਿ ਵਰਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ।
 ੩ ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੪ ਵੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਮਾਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਲਖਾਇਆ ।
 ੫ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਕਰਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿਤਾਇਆ ।
 ੬ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਇਕਤੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ ।
 ੭ ਪਤਿ ਪਉੜੀ ਚੜਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥੧੪॥

[ਆਕਾਰੁ=ਸਰੂਪ ।

ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ=ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ, ਸੌਖਾ ।]

[ਪਤਿ ਪਉੜੀ=ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪੌੜੀ, ਭਾਵ ਭਗਤੀ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ।

੧ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ('ਆਕਾਰ' ਕਹੀਏ) ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਮੂਰਤ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ) ਧਿਆਨ ਧਰਵਾਇਆ । ੨ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸੱਚ ਦਾ ਖੰਡ (ਧਰਤੀ ਉਤੇ) ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ । ੩ ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਕੱਥ ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਬਦ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ । ੪ (ਲੋਕੀਂ ਜੋ ਸਬਦ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਵੀਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਸਨ (ਸੰਸਾਰ ਖੱਚਤ ਸਨ, ਹੁਣ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਇਕ ਈਸ਼ਰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ । ੫ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਨਾਮ, ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦਿੱਤਾ ਕੀਤਾ । ੬ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗਾਡੀ ਰਾਹ (ਅਰਥਾਤ ਪੱਧਰਾ ਤੇ ਸੁਖਾਲਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ) ਦੱਸਿਆ । ੭ ਪਤੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ) ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹਕੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਭਾਵ—"ਬਾਰਹ ਮਹਿ ਰਾਵਲ ਖਪ ਜਾਵਹਿ ਚਹੁ ਛਿਅ ਮਹਿ ਸੰਨਿਆਸੀ" ਅਰਥਾਤ (ਰਾਵਲ—) ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਦਸਾਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਖਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਠਨ ਹੈ । ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਰਾਵਲ, ਹੇਤੁ ਪੰਥ, ਪਾਵ ਪੰਥ, ਆਈ ਪੰਥ, ਗਮਜ ਪੰਥ, ਪਾਗਲ ਪੰਥ, ਗੁਪਾਲ ਪੰਥ, ਕਥੜੀ ਪੰਥ, ਬਨ ਪੰਥ, ਧੂਜਪੰਥ, ਚੌਲੀ ਪੰਥ, ਦਾਸ ਪੰਥ । ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਦਸ ਪੰਥ, ਇਹ ਹਨ—ਤੀਰਥ, ਆਸ਼ਰਮ, ਬਨ, ਆਰੰਨਜ, ਗਿਰਿ, ਪਰਬਤ, ਸਾਗਰ, ਸੁਰੱਸ੍ਰਤੀ, ਭਾਰਤੀ, ਪੁਰੀ । ਗੱਲ ਕੀ ਉਕਤ ਪੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਵੱਡੀ ਕਠਨਤਾ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਲਈ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਕੱਢਿਆ ਹੈ । ਏਹ ਰਾਹ ਪਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਸੌ 'ਨਿਜ ਘਰਿ' ਸ੍ਰੈਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸੁਗਮ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਾ ਕੁ "ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ ॥" ਸੌ ਸੋਚੋ "ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ ॥ ਅਨਰੂਤ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਤੁ ਭਰਮ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ ॥" ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਪੁਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਗਲੀ ਪੰਦਰਵੀਂ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੫. [ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦੇ ਰਾਹੀ ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰ ਧਰਿ ਦੁਬਿਧਾ ਵਾਟ ਕੁਵਾਟ ਨ ਧਾਇਆ ।
 ੨ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿਕੈ ਮਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ ।
 ੩ ਕੰਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਅਨਹਦ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੁ ਸੁਣਾਇਆ ।

*ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਨਜਾਇ ਦੋ ਵਾਰ ਲੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੪ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ਆਇਕੈ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੫ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਪਿਉ ਪੀਆਇਆ ॥੧੫॥

[ਕੁਵਾਟ=ਖੋਟਾ ਰਸਤਾ । ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੁ=ਇਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਅਭਯਾਸ ਦੇ ਵਿਚ]
 [ਤਦਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ । ਸੁਖ ਸੰਪਟ=ਸੁਖ ਦਾ ਡੱਬਾ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ (ਪੂਰਬੋਕਤ ਨਾਮ ਦੇ ਗਾਡੀ) ਰਾਹ ਪੁਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੋਟਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਉਥੇ) ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੇ। ੨ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਮਰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ "ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ ॥ ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ ॥") । ੩ਕੰਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਇਕ ਰਸ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ੪ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸਰਣੀ ਆਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਚੱਲ ਹੋਕੇ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਨੂੰ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਜਾਣਕੇ ਉਸੇ ਵਿਖੇ ਭੋਰੇ ਵਾਂਗੂ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਸਦਾ ਅਲਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੁਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਫਿਕਰ ਫਾਕੇ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੇਹ ਦੇ ਧਰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਅਲੇਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਚਰਣਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੧੬. [ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਪਦ] ।

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰਣਾ ।
 ੨ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਇ ਜੀਵੰਦਿਆ ਮਰਣਾ ।
 ੩ਜੀਵਣ ਮੁਕਤਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵਣੁ ਡੁਬਿ ਡੁਬਿ ਤਰਣਾ ।
 ੪ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਅਪਿਉ ਪੀਅਣੁ ਤੈ ਅਉਚਰ ਚਰਣਾ ।
 ੫ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣਾ ।
 ੬ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਹੋਇ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣ ਨ ਕਾਰਣ ਕਰਣਾ ।
 ੭ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਅਸਰਣ ਸਰਣਾ ॥੧੬॥

[ਸਾਧਨਾ=ਮਿਹਨਤ । ਪਾਖਾਕ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੜ ।]
 [ਅਉਚਰ=ਜੋ ਔਖਾ ਚਰਿਆ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ. ਪੰਜੇ ਵਿਸ਼ੇ ।
 [ਚਰਣਾ=ਖਾ ਜਾਣਾ, ਭਾਵ ਅਭਾਵ ਕਰਨਾ । ਨਿਝਰੁ=ਇਕਰਸ ।]

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ) ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅਜਰ ਪਿਆਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਜਰਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀ) ਜਰਿਆ ਹੈ । ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਚਰਣ ਧੜ ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੋਏ ਹਨ । ੩ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ) ਮਰਕੇ (ਉਸ) ਮੌਤ ਤੋਂ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ) ਜੀਉ ਪਏ, (ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ (ਕੇ, ਮਾਇਆ ਵਿਚਲੇ) ਡੋਬਿਆਂ (ਤੋਂ) ਤਰ ਪਏ ਹਨ । ੪(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੫ਅਨਹਦ ਨਾਦ (ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਹਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਕ

ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਭਰਦੀ ਹੈ। ੬(ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਖ) 'ਕਰਣ ਕਾਰਣ' ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) (ਆਪ ਕੁਝ) ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਈਸ਼ਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪੁਰ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਂਗੂ ਸ਼ਾਕਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਅਰ 'ਅਸਰਣ' ਕਹੀਏ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਰਣ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਕੇ (ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਤਰਨਾ ਤਰਨਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੰਮਣਾ ਭੈ ਵਿਚਿ ਕਹਿਣਾ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਣਾ।
 ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਕਰਿ ਅਛਲੁ ਛਲਣਾ।
 ੩ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਵਲੁ ਅਲਿਪਤ ਹੋਇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਵਲੇਵੈ ਵਲਣਾ।
 ੪ਅਹਰਣਿ ਘਣ ਹੀਰੇ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਅਟੁ ਨ ਟਲਣਾ।
 ੫ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਵੀਚਾਰਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਦੋਆ ਮੋਮ ਵਾਗੀ ਢਲਣਾ।
 ੬ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਆਪਿ ਗਵਾਇ ਰਲਾਇਆ ਰਲਣਾ।
 ੭ਵੱਟੀ ਤੇਲੁ ਦੀਵਾ ਹੋਇ ਬਲਣਾ ॥ ੧੭ ॥

[ਵਲੇਵੈ ਵਲਣਾ=ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ। ਘਣ=ਵਦਾਣ।]

[ਢਲਣਾ=ਪੰਘਰਨਾ। ਰਲਾਇਆ ਰਲਣਾ=ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣਾ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਮਦੇ, ਭੈ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਰ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਦੇ ਹਨ। ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਦੈਵੀ) ਭੈ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗਤ ਵਛਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥੋਂ ਛਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਛਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਿਛੇ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ)। ੩(ਕਾਚਣ ਇਹ ਕਿ) ਆਸਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਜਲ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਦੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਂਗੂ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ (ਅਲੇਪ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਸੱਟਾਂ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੱਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ੪ਅਹਿਰਣ ਅਤੇ ਵਦਾਣ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਟੱਲ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਨਿਹਚਲ ਹੋ ਕੇ ਟਲਦੇ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ-ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਪਰੋਪਕਾਰ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਖੇ, ਜੀਵ ਦਯਾ ਵਿਖੇ ਮੋਮ ਵਾਂਗੂ ਢਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਪਾਨ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗੂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ, ਸਾਰੇ ਮੇਲਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ)। ੭ਵੱਟੀ ਤੇਲ ਹੋ ਕੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਗੂ ਬਲਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਰਧਾ ਦੀ ਵੱਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਅੱਗ ਸਹਾਰਕੇ ਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਟੀ ਤੇਲ ਦੀਵਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਾਨਣੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹਨ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਜੋ ਝਲਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ। 'ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਖੁ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ ਤੇਲੁ ॥'

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤਿ]।

੧ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥ ਕਰੋੜਿ ਨ ਓੜਕੁ ਜਾਣੈ।
 ੨ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਆਖੀਅਨਿ ਹੋਇ ਲਖੁਣੈ ਨ ਪਲੁ ਪਰਵਾਣੈ।
 ੩ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਲਖ ਲਖ ਨਿਧਿ ਨਿਧਾਨ ਲਖ ਤਿਲੁ ਨ ਤੁਲਾਣੈ।
 ੪ਦਰਸਨ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਜੋਗ ਲਖ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲਖ ਹੈਰਾਣੈ।

੫ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਅਸੰਖ ਭਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਲਖਨੇਤ ਵਖਾਣੈ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਹਜਿ ਘਰੁ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੭ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਲਖ ਮੇਲ ਮਿਲਾਣੈ ॥ ੧੮ ॥

੧ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਰਥ (ਧਨ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ) ਕਰੋੜਾਂ ਹੋਣ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਉਤਕ ਕਦੀ ਨਾਂ ਜਾਣ ਸਕੇ । ੨ਅਰ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ (ਇਹੋ ਜਿਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ (ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ) ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ (ਮਿਲਾਪ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੩ਰਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਲੱਖ ਹੋਣ, ਲਖਾਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹੋਣ (ਪਰੰਤੂ ਪੂਰਬੋਕਤ ਆਨੰਦ ਦੇ ਇਕ) ਤਿਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਲਦੇ । ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦਿਸ਼ਟਿ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਸਭ ਉਕਤ ਪਦਾਰਥ) ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੫ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ, ਸਿਮਰਣ ਅਨਗਿਣਤ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ (ਡੌਲਾਂ) ਲਖਕੇ (ਸਾਰੇ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ) । ੬ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਪੀ ਕਰਕੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਚੋਜ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਮਤ (ਵਿਵਹਾਰਕ ਅਕਲ), ਬੁਧੀ (ਸਦਾਚਾਰ, ਨੇਕੀ ਦੀ ਅਕਲ), ਸੁਧਿ (ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਕਲ) ('ਲਖ') ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਮਤਿ, ਬੁਧਿ, ਸੁਧੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਉਕਤ ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਏਹ ਬੀ ਉਸ ਆਨੰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ) ।

ਸੂਚਨਾ—ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗੇ ਹੋਰ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਸੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਚਾਰ ਹੈ] ।

੧ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਲਖ ਲਖ ਹੋਮ ਜਗ ਨਈਵੇਦ ਕਰੋੜੀ ।
 ੨ਵਰਤ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਘਣੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਲਖ ਤੰਦੁ ਮਰੋੜੀ ।
 ੩ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਸੰਜੋਗ ਲਖ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਉਪਕਾਰ ਨ ਓੜੀ ।
 ੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਣੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਲਖ ਜੋੜ ਵਿਛੋੜੀ ।
 ੫ਦਰਸਨ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਲਖ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਧਨ ਤੋੜੀ ।
 ੬ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਲਖ ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਝਾੜਿ ਪਛੋੜੀ ।
 ੭ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭ ਕਿਹੁ ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਸਭਾ ਥੋੜੀ ।
 ੮ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰੁ ਚਮੋੜੀ ॥ ੧੯ ॥

[ਨਈਵੇਦ=ਠਾਕਰ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਗਾਉਣਾ । ਤੰਦੁ ਮਰੋੜੀ=ਤੰਦ ਦੀ ਵੱਟੀ ।]
 [ਓੜੀ=ਅੰਤ । ਸਰੇਵਣੇ=ਸੇਵਾ । ਝਾੜਿ ਪਛੋੜੀ=ਝਾੜ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤੇ ।]
 [ਚਮੋੜੀ=ਚੰਮੜਿਆ ਭਾਵ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । (ਅ) ਚੰਮੂ=ਸੈਨਾ ।

੧ਜਪ (ਪਾਠ ਕਰਨਾ), ਤਪ (ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਆਦਿਕ), ਸੰਜਮ (ਧਾਰਨਾ, ਧਯਾਨ ਸਮਾਧੀ) ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹਵਨ, ਯੱਗ, ਅਰ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਭੋਗ ਲਗਾਉਣੇ, ੨ਵਰਤ, ਨੇਮ, ਸੰਜਮ (ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ) ਬਹੁਤ ਕਰਣੇ, ਕਰਮ ਧਰਮ ਲੱਖਾਂ ਹੀ (ਕੱਚੀ) ਤੰਦ ਦੀ ਮਰੋੜੀ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੱਚੇ ਹਨ) । ੩ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸੰਜੋਗਾਂ ਪੁਰ ਜੋ ਲਖ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਰ ਉਪਕਾਰ ਬੇਓੜਕ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਵਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਹੋਣਾ, ਅਰ ਸਰਾਪ ਕਰਕੇ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਜਾਣਾ । ੫(ਖਟ) ਦਰਸਨ (ਚਾਰ) ਵਰਨ ਤੇ ਅਵਰਨ (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ) ਦੀਆਂ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਦੇ ਬੰਧਨ (ਸਭੀ) ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ੬ਲੋਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ

ਗਿਆਨ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਜੋਗ ਅਰ ਭੋਗ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਝਾੜਕੇ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟ ਦਿਤੇ ਹਨ । ^੧(ਕਿਉਂਕਿ) ਸੱਚ ਥੋਂ ਉਰੇ ਹੀ ਸਾਰੇ (ਉਕਤ ਜਪ ਤਪਾਦਿ ਹਨ), ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਅਗੇ ਥੋੜੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਛੇਕੜ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ^੨ਸਚ ਦਾ ਕਰਮ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਉਪਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਰਮ ਹੈ ਅਥਵਾ-ਸੱਚ ਦਾ ਆਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜਪ ਤਪ ਇਕ 'ਚਮੜੀ' = ਚਮੜਾ ਜਾਂ ਚਤੁਰੰਗ ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-“ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ ॥” ਸੱਚ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਲੱਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਇਸੇ ਸੱਚ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਮਹਿਮਾ ਹੈ ।

੨੦. [ਸੱਚਾ ਰਾਜ] ।

੧ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਤਿਸਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਤਖਤੁ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੨ ਸਚ ਸਬਦੁ ਟਕਸਾਲ ਸਚ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕ ਪਾਰਸੁ ਮੇਲਾ ।
 ੩ ਸਚਾ ਅਬਿਚਲੁ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਚੁ ਮਹਲੁ ਨਵਹਾਣਿ ਨਵੇਲਾ ।
 ੪ ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਦਾ ਸਚਾ ਅਮਰੁ ਸਚੇ ਰਸ ਕੇਲਾ ।
 ੫ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੁ ਸਚੁ ਸਚੁਸਲਾਹਣੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ।
 ੬ ਸਚਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਹੈ ਸਚੁ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਗਰਬਿ ਗਹੇਲਾ ।
 ੭ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਗਤ ਸੱਚਾ ਖੇਲ ਮੇਲ ਸਚੁ ਖੇਲਾ ।
 ੮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੨੦॥

[ਸੁਹੇਲਾ = ਸੁਖ ਰੂਪ । ਅਬਿਚਲੁ = ਅਟੱਲ । ਨਵਹਾਣਿ = ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ।
 [ਨਵੇਲਾ = ਨਵੀਨ ਜਾਂ ਇਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਸਦਾ ਤੀਕ ਹੈ । ਸੱਚਾ ਅਮਰੁ = ਸੱਚਾ]
 [ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਰਣ ਵਾਲਾ । ਕੇਲਾ = ਆਨੰਦ । ਗਹੇਲਾ = ਗ੍ਰਸੇ ਜਾਣਾ ।]

(ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇਣ ਲਈ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ^੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ । (ਭਾਵ ਹੋਰ ਤਖਤਾਂ ਵਿਖੇ ਮਾਯਕ ਵਿਹਾਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿਖੇ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ) । ^੨(ਸੱਚੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਸੱਚੀ ਹੈ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ (ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ) ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਾਰਸ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਭ ਨੂੰ ਕੰਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ^੩ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਅਟੱਲ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਅਤੇ ('ਨਵਹਾਣ' =) ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਦਾ ਨਵੇਕਲਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਮਹਲ ਹੈ (ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੂ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ^੪ਹੁਕਮ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸੱਚਾ ਅਮਰ (ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਗੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਅਰ ਸੱਚੇ ਰਸ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ^੫ਸੱਚੀ ਸਿਫਤ ਅਤੇ ਸਲਾਘਾ ਬੀ ਸੱਚੀ ਹੈ (ਜੋ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੁਨ:) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸਲਾਹੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਤੜਕੇ ਉੱਠਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ) । ^੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਹੋਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗੂ) ਆਕੜ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ । ^੭ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੇਲ ਹੈ, (ਵਿਵਹਾਰ ਸੱਚਾ ਹੈ) ਮੇਲਾ ਭੀ ਸੱਚਾ ਮੇਲਦੇ ਹਨ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ^੮ਗੁਰਾਂ ਵਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹੈ (ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਖ) ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੇਲਾ ਰੂਪ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੁਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅਗੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਰ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨੧ . [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਲੇਪਤਾ]

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਪਰਹਰੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਣਾ।
 ੨ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ।
 ੩ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚਿ ਵਰਤਦਾ ਹੋਵਣਹਾਰ ਸੋਈ ਪਰਵਾਣਾ।
 ੪ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾ ਜੋ ਕਰੈ ਸਿਰਿ ਧਰਿ ਮੰਨਿ ਕਰੈ ਸੁਕਰਾਣਾ।
 ੫ਰਾਜੀ ਹੋਇ ਰਜਾਇ ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰਿ ਜਿਉ ਮਿਹਮਾਣਾ।
 ੬ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚਿ ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣਾ।
 ੭ਲੇਪ ਅਲੇਪ ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਣਾ ॥੨੧॥

[ਪਰਹਰੈ=ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੋਵਣਹਾਰ=ਭਾਵੀ। ਪਰਵਾਣਾ=ਸਿਰ ਮੱਥੇ, ਮੰਨਜ਼ੂਰ।]
 [ਸੁਕਰਾਣਾ=ਸੁਕਰੀਆ, ਧੰਨਵਾਦ। ਮਿਹਮਾਣਾ=ਪਰਾਹੁਣਾ।]
 [ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ=ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਥੋਂ। ਨਿਰਬਾਣਾ=ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹਉਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੨(ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਚਰਨੀ ਪੈਕੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਣ ਗਏ ਹਨ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਥੇ) ਨਿਮਾਣੇ (ਹਨ, ਪਰ) ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਮਾਣ ਪਾਉਣਗੇ। ੩ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਜੋ ਭਾਵੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹੋ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੪ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਤਾਰ ਕਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪਰ ਰੱਖਕੇ ਮੰਨਕੇ ਸੁਕਰੀਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਰਜਾਇ ਵਿਖੇ ਰਾਜੀ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ (ਜਾਰ ਦਿਨ 'ਦੇ) ਪਰਾਹੁਣੇ (ਵਾਂਗੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੬ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਥੋਂ ਤੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਦੇ ਹਨ। ੭(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ) 'ਲੇਪਾਂ' ਥੋਂ ਅਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਬੰਧਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-"ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ ਸੁ ਰਿਜਕੁ ਅੰਬਰਾਵੈ। ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਹਾਟੁ ਚਲਾਵੈ॥"
 ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹਰ ਬਾਤ ਵਿਚ ਰਜਾ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਆਪ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਜਲ ਵਿਚ ਕਮਲ ਵਾਂਗੂੰ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿਕੇ ਨਿਰਬੰਧਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

੨੨. [ਬੰਦੇ ਵਿਖੇ] ।

੧ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਇਕੈ ਸਾਹਿਬੁ ਦੇ ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਰਹਣਾ।
 ੨ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਸਭਨਾ ਆਵਟਣ ਹੈ ਸਹਣਾ।
 ੩ਦਿਲੁ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰਿ ਗਰਬ ਗਵਾਇ ਗਰੀਬੀ ਵਹਣਾ।
 ੪ਵੀਹਿ ਇਕੀਹਿ ਉਲੰਘਿਕੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਿੰਘਾਸਣਿ ਬਹਣਾ।
 ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਨਭਉ ਅਘੜ ਘੜਾਏ ਗਹਣਾ।
 ੬ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸਾਬਤਾ ਸਾਕਰ ਸੁਕਰਿ ਨ ਦੇਣਾ ਲਹਣਾ।
 ੭ਨੀਕ ਨ ਡੁਬਣੁ ਅਗਿ ਨ ਦਹਣਾ ॥੨੨॥

[ਆਵਟਣ=ਸੇਕ, ਓਬਾਲਾ। ਸਮਾਉ ਕਰਿ=ਸਮਾਈ ਕਰੇ। ਵੀਹ ਇਕੀਹਿ=ਜੀਵ]

[ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਭੇਦ ਬੋਂ । ਅਨਭਉ=ਗਿਆਨ । ਸਿਦਕ=ਭਰੋਸਾ ।]
 [ਸਬੂਰੀ=ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ । ਸਾਕਰ=ਸੁਕਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ । ਨੀਰ=ਪਾਣੀ, ਭਾਵ]
 [ਵਿਚ ਪਦਾਰਥ । ਅਗਿ=ਅਗਨੀ; ਭਾਵ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ।]

੧ਹੁਕਮ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕਰਕੇ (ਆਪਣੇ) ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖ ਰਹੇ (ਉਹ ਬੰਦਾ ਹੈ) । ੨ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰਾ (ਸੰਸਾਰ) ਹੈ, (ਭਾਣੇ ਦਾ) ਸੇਕ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ੩(ਇਸ ਲਈ) ਦਿਲ (ਨੂੰ) ਦਰਿਆਉ (ਕਰਕੇ) (ਸਭ ਸੇਕਾਂ ਦੀ) ਸਮਾਈ ਕਰੇ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਿਖੇ ਚਲਣਾ ਕਰੇ । ੪('ਵੀਹ') ਲੋਕ ('ਇਕੀਹ') ਪਰਲੋਕ (ਦੀ ਇੱਛਾ ਬੋਂ) ਲੰਘ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਿੰਘਾਸਣ ਵਿਚ ਬੈਠੇ (ਭਾਵ ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰੇ) । ੫ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਅਘੜ (ਮਨ ਦਾ ਜੋ) ('ਗਹਿਣਾ'=) ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਣਾ ਹੈ, (ਇਹੋ ਗਹਿਣਾ) ਘੜਾਵੇ (ਇਥੇ ਗਹਿਣਾ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਲੇਖਾਲੰਕਾਰ ਹੈ, ਪਕੜਨਾ ਤੇ ਜੇਵਰ) । ੬ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਿਖੇ ਸਾਬਤ ਰਹੇ (ਹਰ ਬਾਤ ਵਿਚ) ਸੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਹੇ ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ (ਸਿਵਾਇ) ਸੁਕਰ ਦੇ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੇ) । ੭(ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਣ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਨਹੀਂ, (ਯਥਾ— "ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਘੜਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੁਬੈ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ") : (ਅਥਵਾ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਪਾਣੀ, ਅਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜਾਂ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦੇ) ।

੨੩. [ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ] ।

੧ਮਿਹਰ ਮੁਹਬਤਿ ਆਸਕੀ ਇਸਕੁ ਮੁਸਕੁ ਕਿਉ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ।
 ੨ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਹੋਇ ਸੁਗੰਧੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
 ੩ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਮਿਲਿ ਹੋਇ ਪਵਿਤੁ ਨ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੪ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਅਣੀ ਕਣੀ ਹੋਇ ਰਿਦੈ ਸਮਾਇਆ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਹੋਇ ਪਾਰਸ ਮਿਲਿ ਪਾਰਸ ਹੋਇ ਆਇਆ ।
 ੬ਨਿਹਚਉ ਨਿਹਚਲੁ ਗੁਰਮਤੀ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥ ੨੩ ॥ ੧੮ ॥

[ਮਿਹਰ—ਕ੍ਰਿਪਾ । ਮੁਹਬਤਿ—ਪ੍ਰੀਤਿ । ਇਸਕ=ਲਗਨ । ਮੁਸਕੁ=ਕਸ਼ਤੂਰੀ ।]
 [ਅਣੀ ਕਣੀ=ਵਰਮੇ ਦੀ ਅਣੀ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ । ਪਾਰਸ—ਭਾਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ।]

੧(ਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਿਹਰ (ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ) ਮੁਹੱਬਤ, ਇਸਕ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਅਰਥਾਤ ਉੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲੁਕਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ, (ਕਿਉਂਕਿ ਕਹਾਵਤ ਹੈ 'ਇਸਕ ਮੁਸਕ ਖਾਂਸੀ ਖੁਰਕ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦੇ') । ੨(ਜਿਕੂੰ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾਂ ਨਾਲ ਵਣਾਸਪਤੀ (ਚੰਦਨ) ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਣਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, (ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਾਸਨਾ ਬੋਂ ਹੀ ਚੰਦਨ ਜਾਪਦੀ ਹੈ) । ੩ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਟਾਹਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੀ ਹੁਣ ਗੰਗਾ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ) । ੪ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜਦ ਵਰਮੇ ਦੀ) 'ਅਣੀ' ਪੁਰ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਅਤੀਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਭ ਰੂਪੀ ਵਰਮੇ ਦੀ ਅਣੀ ਪਰ ਨਾਹ ਦੀ ਕਣੀ ਰੱਖਕੇ ਜੱਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, 'ਯਥਾ :- "ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ ਭਾਈ ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਣੀ ॥") ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਾਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਮਾਨੋਂ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ੬ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਚਲ ਮੱਤਿ ਨੂੰ ਨਿਹਚੇ ਨਾਲ ਪਾਕੇ (ਆਪ ਅਚਲ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਛਲ ਨੇ ਆਪ

ਨੂੰ ਛੱਲਾਇਆ ਹੈ । ੧ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਰੂਪ ਇਹ ਕਿ) ਅਲੱਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਨਿਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ) ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੋ ਗਤੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਮੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਦ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
ਯਥਾ :- "ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤ ਛਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ ॥ ਏਕ ਸਮੈ ਮੋਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋ ਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ ॥"

--o--

ਵਾਰ ੧੯.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਆ ।
੨ ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ ।
੩ ਪੰਜ ਤਤ ਵਿਸਥਾਰੁ ਚਲਤੁ ਰਚਾਇਆ ।
੪ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ।
੫ ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ।
੬ ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਰਤਾਰੁ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ੧ ॥

[ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੇਣਿ ।

ਅਕਾਰੁ = ਸਰੂਪ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਤਪਤ ਵਸਤੂ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੨ ਓਅੰਕਾਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਆਕਾਰ (ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ) ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ* । ੩ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼) ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ (ਚਲਿੱਤ) ਰਚਨਾ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪ (ਫੇਰ ਚਾਰ) ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ ਅਰ ਪਰਾ ਪਸੰਤੀ ਮੱਧਮਾ ਅਤੇ ਬੈਖਰੀ ਨਾਮਕ) ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜਗਤ ਰਚ ਦਿੱਤਾ । ੫ ਕੁਦਰਤ (ਉਸ ਦੀ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਅਰ ਅਪਾਰ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ) ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ੬ (ਜਿਸ) ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਹੋ 'ਸੱਚਾ') ਪਰਮਾਤਮਾ (ਪਸਾਰੇ ਵਿਖੇ) ਵਿਆਪਕ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੋਣ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ।

* (ਦੋਹ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਏਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:- 'ਗੁਰਮੁਖ' (ਸ਼੍ਰੇਣਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾਤਾ) 'ਏਕੰਕਾਰ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ (ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ) 'ਏਕੰਕਾਰ' ਆਪ ਬਣਾਯਾ (ਅਰ ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ) ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ, (ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ) ।

੨. [ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਵਿਖੇ] ।

੧ਲਖ	ਚਉਰਾਸੀ	ਜੁਨਿ	ਫੇਰਿ	ਫਿਰਾਇਆ ।
੨ਮਾਣਸ	ਜਨਮੁ	ਦੁਲੰਭ	ਕਰਮੀ	ਪਾਇਆ ।
੩ਉਤਮੁ	ਗੁਰਮੁਖਿ	ਪੰਥੁ	ਆਪੁ	ਗਵਾਇਆ ।
੪ਸਾਧ	ਸੰਗਤਿ	ਰਹਰਾਸਿ	ਪੈਰੀ	ਪਾਇਆ ।
੫ਨਾਮੁ	ਦਾਨੁ	ਇਸਨਾਨੁ	ਸਚੁ	ਦਿੜਾਇਆ ।
੬ਸਬਦ	ਸੁਰਤਿ	ਲਿਵਲੀਣ	ਭਾਣਾ	ਭਾਇਆ ॥੨॥

[ਦੁਲੰਭ=ਦੁਰਲੱਭ । ਰਹਰਾਸਿ=ਸੱਚਾ ਰਾਗ, ਰਹੁਰੀਤ ।]

੧ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨੀਆਂ ਦਾ ਫੇਰਾ ਫਿਰਾਇਆ ਹੈ (ਇਕ ਚੱਕਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ) । ੨ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵੱਡਾ ਦੁਰਲੱਭ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਹੈ ('ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥ ਇਸੁ ਪਉੜੀ ਤੇ ਜੋ ਨਰ ਚੂਕੈ ਸੋ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖ ਪਾਇਦਾ') । ੩(ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਖੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਉੱਤਮ ਹੈ; (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਰਭਿਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੫ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪਖੰਡ ਦੀ ਜੜ੍ਹੀਂ ਤੇਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੬(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ 'ਲਿਵ' ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਭਾਣ ਪੂਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ ।

ਸੂਚਨਾ-ਅਗੇ ਸਬੂਣੀ ਨਿਖਨਨ ਨਜਾਇ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੩. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਪਰਾਹੁਣਾ)] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ	ਸੁਘੜ	ਸੁਜਾਣੁ	ਗੁਰ	ਸਮਝਾਇਆ ।	
੨ਮਿਹਮਾਣੀ	ਮਿਹਮਾਣੁ	ਮਜਲਸਿ	ਆਇਆ ।		
੩ਖਾਵਾਲੇ	ਸੋ	ਖਾਣੁ	ਪੀਐ	ਪੀਆਇਆ ।	
੪ਕਰੈ	ਨ	ਗਰਬੁ	ਗੁਮਾਣੁ	ਹਸੈ	ਹਸਾਇਆ ।
੫ਪਾਹੁਨੜਾ	ਪਰਵਾਣੁ	ਕਾਜੁ	ਸੁਹਾਇਆ ।		
੬ਮਜਲਸ	ਕਰਿ	ਹੈਰਾਣੁ	ਉਠਿ	ਸਿਧਾਇਆ ॥੩॥	

[ਸੁਘੜ=ਚਤੁਰ । ਮਿਹਮਾਣੀ=ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ । ਮਿਹਮਾਣੁ=ਪਰਾਹੁਣਾ ।]

[ਮਜਲਸਿ=ਸਭਾ, ਇਕੱਠ । ਕਾਜੁ ਸੁਹਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਕੰਮ । ਹੈਰਾਣੁ=ਅਚਰਜ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਤੁਰ ਅਤੇ ('ਸੁਜਾਣ') ਗਿਆਨਵਾਨ ਹਨ ਭਾਵ ਵਿਹਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਖੇ ਸੁਚੇਤ ਹਨ । ੨(ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ) ਮਿਹਮਾਣੀ ਵਿਚ (ਐਉਂ) ਹਨ (ਜਿਕੂੰ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ । ੩(ਜੋ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਖਵਾਲਦਾ ਹੈ ਸੋ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿਆਏ ਸੋ ਪੀਂਦੇ ਹਨ । ੪ਆਪਣਾ ਗਰਬ ਤੇ ਗੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਜਿੰਨਾ ਉਹ) ਹਸਾਏ ਹਸਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ) । ੫ਪਰਾਹੁਣਾ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜੋ) ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੬ਮਜਲਸ ਨੂੰ (ਨੇਕ ਪਰਾਹੁਣਾ) ਹੈਰਾਨ ਕਰਕੇ (ਆਪਣੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਛੱਡਕੇ) ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰ ਮਜਲਸ ਵਿਖੇ ਸੇਸ਼ਟ ਕੰਮ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਲੋਕ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਸਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ

ਨਿਵਾਸ ਰਹੇ । ਬੁਰਿਆ ਦ ਨਾਮ ਲੈਣ ਥੋਂ ਬੀ ਲੋਕ ਨੱਕ ਵੱਟਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਬਰੇ ਅੱਜ ਰੋਟੀ ਭੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਉਹਨਾਂ ਪਯਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀਤਾ ਸੀ

੪. [ਢੱਲਣ ਜੁਗਤਿ (ਗੋਇਲ)] ।

੧ਗੋਇਲੜਾ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ ।
 ੨ਮੰਤੀ ਲੈ ਮਿਹਵਾਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀਐ ।
 ੩ਵਰਸੈ ਨਿਝਰ ਧਾਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀਐ ।
 ੪ਵੰਝਲੀਐ ਝੀਗਾਰਿ ਮਜਲਸ ਮਾਣੀਐ ।
 ੫ਗਾਵਣਿ ਮਾਝ ਮਲਾਰਿ ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਣੀਐ ।
 ੬ਹਉਮੈ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰ ਮਨਿ ਵਸਿ ਆਣੀਐ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਸਚਿ ਸਿਵਾਣੀਐ ॥੩॥

[ਗੋਇਲੜਾ=ਜਿੱਥੇ ਗੁੱਜਰ ਲੋਕ ਰੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲ ਚਾਰਦੇ ਹਨ ।]
 [ਮਿਹਵਾਰਿ=ਮਾਹੀ ਮਹੀਆਂ ਵਾਲੇ । ਵਾਣੀਐ=ਵੰਨੀ, ਰੰਗ ।]
 [ਵੰਝਲੀਐ ਝੀਗਾਰ=ਬਾਂਸਰੀਆਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ।]

੧(ਸੰਸਾਰ) ਚਹੁ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਗੋਇਲ ਵਾਸੇ (ਵਾਂਝੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੨(ਗੋਇਲ ਵਾਸਾ ਕੀ ਹੈ?) ਮਾਹੀ ਲੋਕ ਮਹੀਆਂ (ਗਊਆਂ) ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਉਥੇ) ਵਡੇ ਅਚਰਜ ਕੰਤਕ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਬੱਡੀਆਂ ਤੇ ਸੈਂਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੩ਵਰਸਦੀ ਹੈ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ (ਭਾਵ ਉਥੇ ਵਡੇ ਨਿਰਮਲ-ਜਲ ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਮੀਂਹ ਵਰਸਦੇ ਹਨ) । ੪(ਤਦੋਂ ਮਾਹੀ ਲੋਕ) ਵੰਝਲੀਆਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਾਕੇ ਮਜਲਸ ਵਿਖੇ ਮੌਜਾ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ੫ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਮਾਝ ਤੇ ਮਲਾਰ (ਰਾਗ) (ਓਹ ਜੋ ਵਿਚ) ਸੁਘੜ ਤੇ ਸੁਜਾਣ ਹਨ । (ਤਿਹਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਲੋਕ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) । ੬(ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਗਰਬ ਨੂੰ ਹਟਾਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭(ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਗੋਇਲ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ ਕਿਆ ਤਿਸੁ ਡੰਫੁ ਪਸਾਰੁ ॥ ਮੁਹਲਤਿ ਪੰਨੀ ਚਲਣਾ ਤੂੰ ਸੰਮਲ ਘਰ ਬਾਰ ॥" (ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਬਦ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਿਵਾਣਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਖੋਡਕੇ ਕਦੇ ਨਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਸਦਾ ਤਯਾਗੀ ਤੇ ਹਰਦਮ ਕੂਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਸਰਤ ਸਬਦ ਵਿਚ ਪਰੋਕੇ ਉਚੇਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੫. [ਚਲਣ ਜੁਗਤਿ (ਸਰਾਂ ਦਾ ਵਾਸ)] ।

੧ਵਾਟ ਵਟਾਉ ਰਾਤਿ ਸਰਾਈਂ ਵਸਿਆ ।
 ੨ਉਠ ਚਲਿਆ ਪਰਭਾਤਿ ਮਾਰਗਿ ਦਸਿਆ ।
 ੩ਨਾਹਿ ਪਰਾਈ ਤਾਤਿ ਨ ਚਿਤਿ ਰਹਸਿਆ ।
 ੪ਮੁਏ ਨ ਪੁਛੈ ਜਾਤਿ ਵਿਵਾਹਿ ਨ ਹਸਿਆ ।
 ੫ਦਾਤਾ ਕਰੈ ਜੁ ਦਾਤਿ ਨ ਭੁਖਾ ਤਸਿਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਮਰਣੁ ਵਾਤਿ ਕਮਲ ਵਿਗਸਿਆ ।

[ਵਾਟ ਵਟਾਉ=ਰਾਹ ਦਾ ਮੁਸਾਫਰ, ਯਾਤ੍ਰੀ । ਪਰਭਾਤ=ਪਹੁ ਫੁਟਣਾ ।]
 [ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ = ਰਾਹਦਿੱਸ ਖਿਆ । ਤਾਤਿ = ਈਰਖਾ, ਹਿਰਸ ।]

[ਰਹਸਿਆ=ਆਨੰਦ ।

ਤਸਿਆ=ਤਿਹਾਇਆ ।]

[ਵਾਤਿ=ਮੁਖ ।

ਵਿਗਸਿਆ=ਖਿੜਿਆ ।]

੧ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਯਾਤੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰਾਇ ਵਿਖੇ ਵੱਸਿਆ । ੨ਜਦ ਪਹੁ ਫੁਟੀ ਤੇ ਰਸਤਾ ਦਿੱਸ ਪਿਆ, ਉਠਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ । ੩ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਰਾਈ ਈਰਖਾ ਹੋਈ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ (ਪਰਾਈ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰ) ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੪ਮੋਟੇ ਹੋਣੇ ਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ, (ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਵਿਵਾਹ (ਦੇਖਕੇ) ਨਾ ਹੱਸਿਆ । ੫(ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਰਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜਾਣ ਅਲੋਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾਤਾ ਜੋ ਦਾਤ ਕਰੇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ) ਭੁਖੇ ਜਾਂ ਤਿਹਾਏ ਹਾਂ । ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਤ ਕਮਲ ਕਹੀਏ) ਮੁਖ ਕਮਲ (ਵਿਸ਼ੇਖ) ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਵਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕਮਲ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਵਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਦਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਆਪ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਯਾਤੀ ਮੰਨਕੇ ਮਮਤਾ ਥੋਂ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । "ਵਾਟ ਵਟਾਉ ਆਵੈ ਜਾਇ" । ਤਥਾ-"ਉਠਿ ਵੰਵ ਵਟਾਉੜਿਆ ਤੈ ਕਿਆ ਚਿਰੁ ਲਾਇਆ" ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਰਾਹੀ ਉਠਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਵੱਲ ਤਰ ਪਉ ਜੋ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਰ, ਲੈ, ਚਿਰ ਨਾ ਲਾ ।

੬. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਦੀਵਾਲੀ, ਤਾਰ, ਫੁਲ ਤੀਰਥ, ਜਾਤੀ, ਹਰਚੰਦਉਰੀ)] ।

੧ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤਿ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਅਨਿ ।

੨ਤਾਰੇ ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਅੰਬਰਿ ਭਾਲੀਅਨਿ ।

੩ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਾਗਾਤਿ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਚਾਲੀਅਨਿ ।

੪ਤੀਰਥਿ ਜਾਤੀ ਜਾਤਿ ਨੈਣ ਨਿਹਾਲੀਅਨਿ ।

੫ਹਰਚੰਦਉਰੀ ਝਾਤਿ ਵਸਾਇ ਉਚਾਲੀਅਨਿ ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾਤਿ ਸਬਦਿ ਸਮੁਲੀਅਨਿ ॥੬॥

[ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ=ਵਡੇ ਛੋਟੇ, ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ।

ਅੰਬਰਿ=ਆਕਾਸ਼ ।]

[ਬਾਗਾਤਿ=ਬਾਗ । ਚਾਲੀਅਨਿ=ਪੁਟੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਉਚਾਲੀਅਨਿ=ਨਾਸ਼]

[ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਝਾਤਿ=ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਣੀ, ਦਿਖਲਾਵੇ ।]

੧ਦੀਪਮਾਲਾ ਦੀ ਰਾਤ ਵਿਖੇ (ਘਰੇ ਘਰੀ) ਦੀਵੇ ਬਾਲੀ ਦੇ ਹਨ, (ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦੀਪਮਾਲਾ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੨ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਅੰਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, (ਦਿਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ) । ੩ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਗੀਚੀਆਂ (ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਚਰਜ ਖਿੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਝੱਟ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਥੋਂ ਫੁਲ) ਚੁਣਕੇ ਤੋੜ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ਯਾਤੀ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਜਾਂਦੇ (ਬੜੇ ਟੋਲਿਆਂ ਵਿਚ) ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ) । ੫ਹਰੀ ਚੰਦਉਰੀ ਦੇ (ਨਗਰ) ਦਿਖਲਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਦਿਖਾਕੇ (ਆਪ ਹੀ) ਉਜਾੜੀਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਗਤ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ "ਇਹ ਜੁ ਦੁਨੀਆਂ ਸਿਹਰੁ ਮੇਲਾ ਦਸਤਗੀਰੀ ਨਾਹਿ ॥") । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਆਤਮਾਨੰਦ ਰੂਪੀ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਦਾਤ ਹੋਈ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਤਾਰੇ, ਫੁਲ ਅਰ ਤੀਰਥ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਲਪ ਕਾਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੰਨਕੇ ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ

ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ "ਪੇਵਕੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਹੈ ਸਾਹੁਰੜੈ ਜਾਣਾ ॥ ਅੰਧਾ ਲੋਕੁ ਨ ਜਾਣਈ ਮੂਰਖੁ ਏਆਣਾ ॥"

੭. [ਚਲਣ ਜੁਗਤ (ਪੇਕਾ)] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ।
 ੨ਪੇਈਅੜੈ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਮਿਟੈ ਅੰਦੇਸਿਆ ।
 ੩ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਗਿਆਨੁ ਅਵੇਸਿਆ ।
 ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਹਰਾਸਿ ਸਬਦਿ ਸੰਦੇਸਿਆ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸ ਮਤ ਪਰਵੇਸਿਆ ।
 ੬ਸਿਮਰਣ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਦੇਸ ਵਿਦੇਸਿਆ ॥ ੭ ॥

[ਪੇਈਅੜੈ=ਪੇਕਾ ਘਰ । ਅੰਦੇਸਿਆ=ਸੰਸ । ਅਵੇਸਿਆ=ਪ੍ਰਵੇਸ, ਨਿਵਾਸ ।
 [ਵਿਦੇਸਿਆ=ਪਰਦੇਸ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ (ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨(ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਵਾਸ ਵਾਂਗੂ (ਜਾਣਕੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਭ) ਅੰਦੇਸੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ । ੩ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਾਹ (ਫੜਕੇ ਗੁਰ) ਸਬਦ ਦੇ ਹੀ ਸੰਦੇਸੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਮੰਨਕੇ (ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਯ ਵਾਸਨਾ ਦਾ ਪਾਰਤਯਾਗ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ) । ੬(ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਸ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਬੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਦੇਸ ਭਾਵੇਂ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਹੋਣ ਈਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

੮. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਬੇੜੀ ਪੂਰ, ਸੁਪਨਾ, ਛਾਯਾ)] ।

੧ਨਦੀ ਨਾਵ ਸੰਜੋਗੁ ਮੇਲੁ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੨ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ ਭੋਗੁ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੩ਕਦੇ ਹਰਖੁ ਕਦੇ ਸੋਗ ਤਰਵਰ ਛਾਇਆ ।
 ੪ਕਟੈ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
 ੫ਘਰ ਹੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਗੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ ।
 ੬ਹੋਵਣਹਾਰ ਸੁ ਹੋਗੁ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ॥ ੮ ॥

[ਨਾਵ ਸੰਜੋਗੁ=ਬੇੜੀ ਦਾ ਪੂਰ । ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨਾ । ਤਰਵਰ ਛਾਇਆ=ਬਿਛ ਦੀ ਛਾ ।]

੧ਨਦੀ ਵਿਖੇ (ਜਿੱਕੁਰ) ਬੇੜੀ (ਦੇ ਪੂਰ) ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਬੇੜੀ ਦੇ ਪਾਰ ਹੋਣ ਤੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਭੋਗ ਤੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉਣਾ (ਜਾਗਣ ਤੋੜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੩(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਬਿਛ ਦੀ ਛਾਯਾ ਵਾਂਗੂ ਕਦੇ ਹਰਖ ਕਦੇ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਟਿਕਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ) । ੪(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਕਟੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ । ੫ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਗਿਆਨ) ਜੋਗ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੬(ਜੋਗ

ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਜੋ ਹੋਣਹਾਰ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ ਅਵੱਸੋਂ) ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ (ਇਹੋ ਬੁਧੀ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ । ('ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਹੈ ਸੋਇ ॥') ।

ਭਾਵ-ਉਕਤ ਪਉੜੀ ਦੇ ਨਦੀ ਦੇ ਪੂਰ ਆਦਿਕ ਤਿੰਨੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਜਗਤ ਦੀ ਅਨਿੱਤਤਾ ਪਰ ਮੰਨ ਕੇ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਜਾਣ ਕੇ ਗਿਆਨ ਜੋਗ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਅਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।

੯. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਅਚਾਹਤਾ)] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ ।
 ੨ਚੇਤਿ ਬਸੰਤੁ ਸੁਰੰਗੁ ਸਭ ਰੰਗੁ ਮਾਣਿਆ ।
 ੩ਸਾਵਣੁ ਲਹਰਿ ਤਰੰਗੁ ਨੀਰੁ ਨੀਵਾਣਿਆ ।
 ੪ਸਜਣੁ ਮੇਲੁ ਸੁਢੰਗੁ ਚੋਜੁ ਵਿਡਾਣਿਆ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਨਿਪੰਗੁ ਦਰਿ ਪਰਵਾਣਿਆ ।
 ੬ਗੁਰਮਤਿ ਮੇਲੁ ਅਭੰਗੁ ਸਤਿ ਸੁਹਾਣਿਆ ॥੯॥

[ਚੇਤਿ ਬਸੰਤ=ਬਹਾਰ ਦਾ ਮੌਸਮ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ । ਸੁਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ।]
 [ਸਾਵਣ=ਬਰਸਾਤ ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ । ਲਹਰਿ ਤਰੰਗੁ=ਕਥਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ]
 [ਪਰਵਾਹ । ਨੀਰ=ਪਾਣੀ, ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ । ਨਿਵਾਣਿਆ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ।]
 [ਸੁਢੰਗੁ=ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਵਾਲਾ । ਨਿਪੰਗੁ=ਚਿੱਕੜ ਥੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁੱਧ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ (ਇਸ ਜਹਾਨ ਫਾਨੀ ਥੋਂ) ਚਲਣਾ ਹੀ ਜਾਣ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੨(ਚੇਤ ਬਸੰਤ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਲੀਤੇ ਹਨ (ਇਸ ਸਮਝ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਮਾਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਮਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੩ਸਾਵਣ (ਮਹੀਨੇ) ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਤਰੰਗ (ਭਾਵ ਬਰਖਾ ਰੂਤ ਦੀ ਮੌਜ ਭੀ ਮਾਣੀ ਹੈ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ) ਪਾਣੀ (ਸਦਾ) ਨੀਵਾਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਮਨ ਨੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ, ਸੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ) । ੪ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ; ੫(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ (ਵਿਖੇ) (ਪਾਪਾਂ ਦਾ) ਪੰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ (ਪੰਥ) ਹੈ । ੬ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਰਸ ਸੱਤਿ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪਿਆਰਾ ਲਗਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਚੇਤ ਬਸੰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਜਿਕੂੰ ਆ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਚਾਹ ਲੋਕ ਖਜਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਿੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੀਹ ਖਚਿਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਰੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਭੋਗੇ, ਭੋਗਿਆ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਕੋ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧੦. [ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਫਲ ਜਨੰਮੁ ਜਗ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ।
 ੨ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰ ਕਰੰਮੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੩ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਕੰਮੁ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ।

ੴ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਗੰਮੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਇਆ ।
 ੫ ਧੀਰਜੁ ਧੁਜਾ ਧਰੰਮੁ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇਆ ।
 ੬ ਸਹੈ ਨ ਦੁਖ ਸਹੰਮੁ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਅਗੰਮੁ=ਅਕੱਠ । ਧੁਜਾ ਧਰੰਮੁ=ਧਰਮ ਦੀ ਧੁਜਾ । ਸਹੰਮੁ=ਕਸ਼ਟ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਗ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ (ਭਜਨ ਕਰ ਕੇ) ਸਫਲ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ ।
 ੨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੂਰਣ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਤ ਲੈ ਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੩ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ
 ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ (ਆਤਮ ਰੂਪੀ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ । ੪ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਗੰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ
 ਵਸਾਇਆ ਹੈ । ੫ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਧੀਰਜ ਅਰ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਧੁਜਾ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ।
 ੬ ਦੁਖ ਅਰ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਅਉਸਰੁ ਜਾਣਦੇ ।
 ੨ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਸਨੇਹ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ ।
 ੩ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੋਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣਦੇ ।
 ੪ ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਬਿਦੇਹੁ ਸਚੁ ਸਿਵਾਣਦੇ ।
 ੫ ਦੁਬਿਧਾ ਓਹੁ ਨ ਏਹੁ ਇਕੁ ਪਛਾਣਦੇ ।
 ੬ ਚਾਰਿ ਦਿਹਾੜੇ ਥੇਹੁ ਮਨ ਵਿਚਿ ਆਣਦੇ ॥੧੧॥

[ਅਉਸਰੁ-ਸਮਾ । ਅਸਨੇਹ=ਪ੍ਰੇਮ । ਲੋਹ=ਸਵਾਦ ।]
 [ਬਿਦੇਹੁ=ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ । ਥੇਹੁ=ਟਿਕਾਣਾ, ਸੰਸਾਰ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਦੁਰਲੱਭ ਔਸਰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ("ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰੁ ਇਹ
 ਤੇਰੀ ਬਾਰਿ ॥ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਤੂ ਚੇਖ ਬੀਚਾਰਿ ॥" ਇਸ ਲਈ 'ਹਰਿ ਜਪਦਿਆ ਖਿਨੁ ਪਲ ਢਿਲ
 ਨ ਕੀਚਈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮਤੁ ਕਿ ਜਾਪੇ ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥') । ੨ (ਇਸ ਲਈ)
 ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ੩ ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ
 ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਬਿਦੇਹ (ਭਾਵ ਨਿਰਾਭਿਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ
 ਰਚਣਹਾਰ 'ਸਚ') ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਵਾਣਦੇ ਹਨ । ੫ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ (ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ)
 ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ । ੬ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ('ਥੇਹ') ਸੰਸਾਰ ਹੈ,
 ਇਹੋ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿਖੇ ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਝੂਠੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਬੰਧਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ।

੧੨. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਦੁਰਲੱਭਤਾ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਚਉਪਕਾਰੀ ਵਿਰਲਾ ਆਇਆ ।
 ੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਖੀ ਸਬਦਿ ਸਿਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਿ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੫ ਸਚੁ ਰਿਦੈ ਮੁਹਿ ਸਚੁ ਸਚਿ ਸੁਹਾਇਆ ।
 ੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਜਗਤੁ ਤਠਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਵਿਰਲਾ=ਕੋਈ ਚੋਣਵਾਂ।

ਸਵਾਰਿ-ਸਫਲਾਕੇ।]

੧ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਚੋਣਵਾਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ (ਯਥਾ:-“ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ ਫੈਲ* ਫਕੜੁ ਸੰਸਾਰ”)। ੨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਆਤਮ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ। ੩ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਾਖੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਆਪ ਤਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ)। ੪ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੫ ਸੱਚ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸੱਚ ਹੈ, ਤੇ ਸੱਚ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੬ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸੁਆਰ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਦਾ ਹੀ 'ਕਮਾਇਆ' ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-“ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਭਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ॥” ਅਰਥਾਤ:-ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਤਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖਤਾ ਦੇਕੇ ਤਾਰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖ ਕਰਨੀ]।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੁ ਪਛਾਣਿਆ।

੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣਿਆ।

੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਸੁਖੁ ਮਾਣਿਆ ॥

੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਿ ਸਬਦੁ ਵਖਾਣਿਆ ॥

੫ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਂਦੈ ਤਾਣੁ ਰਹੈ ਨਿਤਾਣਿਆ ॥

੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਗਹੁ ਮਾਣੁ ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਿਆ ॥੧੩॥

[ਸਮਾਣਿਆ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।

ਮਾਣਿਆ=ਭੋਗਿਆ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ (ਅਸਲੀ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ੨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿ ਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ) ਸਹਜਿ (ਸੁਖ) ਮਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ੩ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਧੀਰਜ, ਧਰਮ ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਿਆ। ੪ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ) ਅਰਥ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦਾ ਵਖਯਾਨ (ਵਰਣਨ) ਕੀਤਾ ਹੈ। ੫ ਗੁਰਮੁਖ ਬਲ (ਜਾਂ ਵਸੀਕਾਰ) ਰੱਖਕੇ 'ਬੀ ਨਿਤਾਣੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੬ ਗੁਰਮੁਖ 'ਦਰਗਾਹ' (ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਨਜਾਇ ਸਭਾ) ਵਿਖੇ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ) ਨਿਮਾਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਅਯੋ ਵਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ)।

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਚਾ ਦੇ ਪੁਤਲੇ]।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਦਰਗਹੁ ਚਲਿਆ।

੨ ਸੱਚੀ ਦਰਗਹੁ ਜਾਇ ਸਚਾ ਪਿੜੁ ਮਲਿਆ।

੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੋਜਨੁ ਭਾਉ ਚਾਉ ਅਲਲਿਆ।

੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਹਚਲੁ ਚਿਤੁ ਨ ਹਲੈ ਹਲਿਆ।

੫ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਲਾਉ ਭਲੀ ਹੂੰ ਭਲਿਆ।

੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦੇ ਜਾਨਿ ਆਵਨਿ ਘਲਿਆ ॥੧੪॥

[ਪਿੜ=ਦਾਵਾ, ਮੈਦਾਨ ਭਾਵ ਸਿਦਕ।

ਅਲਲਿਆ=ਥਿਰ, ਅਡੋਲ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਕੇ (ਭਾਵ ਸਫਲ ਕਰਕੇ) ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਪਧਾਰਦੇ ਹਨ। (ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) ? ੨ਸੱਚੀ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਨਜਾਇ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੱਚੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਪਿੜ ਮੱਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ("ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਰਹਿਓ ॥ ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮ ਦੀਓ ॥")। ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਅਰਥ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਦਾ) ਚਾਉ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਤੇ ਥਿਰ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਅਚੱਲ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਹਿਲਾਇਆ ਹਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੱਚ) ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਬਲਾਏ ਹੋਏ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ (ਉਸ ਦੇ) ਘੱਲੇ ਹੋਏ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਸਿ੍ਸ਼ਟੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਖੇ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਥੋਂ ਹੱਥ ਧੋ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਾ ਪੁਰ ਥਿਰ ਹਨ।

੧੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਣ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਿ ਅਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਵਖਾਣੀਐ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ਬਿਬੇਕੀ ਜਾਣੀਐ।

੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਗਤੁ ਪਛਾਣੀਐ।

੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੀ ਬਾਣੀਐ।

੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਣ ਮਤਿ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੀਐ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਉੜੀ ਪਤਿ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਮਾਣੀਐ ॥੧੫॥

[ਅਸਾਧੁ=ਜੋ ਸਾਧੇ ਨਾ ਜਾਣ।

ਬਿਬੇਕੀ=ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ।]

[ਬਾਣੀਐ=ਬਾਣ ਹੈ, ਸੁਭਾਵ ਹੈ।

੧(ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿਕ ਪੰਚ ਦੂਤ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥੋਂ) ਜਿੱਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ('ਸਾਧ' =) ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸਾਧੁ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਬੁੱਧੀ (ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ) ਬਿਬੇਕੀ (ਵਿਦਵਾਨ) ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ (ਰਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ), ਭਗਤ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ (ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਯਥਾ :- "ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥ ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ ॥" ਇਸ ਲਈ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ (ਅਰਥਾਤ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ, ਇਕ ਆਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੈ ਕਰਣ ਵਾਲੀ) ਬੁਧੀ ਹੈ, ਸਬਦ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਈਸ਼ੁਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ, ਸੰਸਾਰਕ ਬਾਣੀ ਘੱਟ ਬੋਲਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਪਤ ਦੀ ਪਉੜੀ (ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪੁਰ ਅਰੂੜ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ 'ਪਿਰਮ ਰਸ') ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਸ (ਆਨੰਦ) ਨੂੰ ਭੰਗਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-"ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ ॥" ਅਰਥਾਤ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪਉੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਇਕ ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੬.]ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਲਾਭ] ।

੧ਸਚੁ ਨਾਉਂ ਕਰਤਾਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਸਬਦਿ ਧਿਆਈਐ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰੁ ਸਚੁ ਕਮਾਈਐ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਨ ਪਛੋਤਾਈਐ ॥੧੬॥

[ਸਬਦਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ, ਬ੍ਰਹਮ । ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ । ਅਚਾਰੁ=ਕਰਤੱਬ ।
 [ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ।]

੧ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ? ੨ਓਅੰਕਾਰ ਸਬਦ (ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਈਦਾ ਹੈ । ੩ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ (ਸਿੱਖਕੇ) ਸਬਦ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲਾਈਦੀ ਹੈ । ੪ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸੱਚ ਹੈ, (ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸਿਖ ਕੇ) ਸਚ ਕਮਾਈਏ । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਮੁਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੁਆਰਾ) ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਸਮਾਈਏ । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਅਧਾਰ ਲਈਏ (ਜੋ ਅੰਤ) ਪਛੋਤਾਵਾ ਨਾ ਕਰੀਏ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪ ਮਨ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਸੇ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਹੀ 'ਲਿਵ' ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈ ਹੈ । ਸੱਚਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਤੱਬ ਹੈ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚ ਦਾ ਹੀ ਅਭਯਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ । ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਧਾਰ ਰੱਖਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਕੁਰ ਕੋਈ ਪਹਾੜ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਹੇਠਲੀ ਝਾੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ਗਿਆਨਵਾਨ ਇਕੁਰ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਅਲੇਪ ਮੰਨਕੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁਖ ਦਾ ਪਛੋਤਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਵਲ ਸਨਮੁਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸੁਰਤ ਸਬਦ ਦੁਆਰਾ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਾਖੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰਨਾ, ਵੀਚਾਰ, ਲਿਵ ਸਭ ਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗਿ ਨਾਲ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ।

੧੭.]ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਲਾਭ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਪਾਰਸੁ ਹੋਈਐ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਅਪਰਸੁ ਦਰਸੁ ਅਲੋਈਐ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਈਐ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਧਨ ਰੂਪ ਨਿੰਦ ਨ ਗੋਈਐ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਉ ਸਬਦੁ ਵਿਲੋਈਐ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਸਦਾ ਜਾਇ ਅੰਤ ਨ ਰੋਈਐ ॥੧੭॥

[ਪਰਸਿ=ਛੋਹਣਾ । ਅਪਰਸੁ=ਨਿਰਲੇਪ । ਅਲੋਈਐ=ਦੇਖਣਾ ।
 [ਗੋਈਐ=ਕਹਿਣਾ । ਵਿਲੋਈਐ=ਰਿੜਕਣਾ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖ (ਰੂਪੀ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ੨ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਅਪਰਸ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਦਰਸ (ਰਿਦੇ ਰੂਪੀ ਸੀਸੇ) ਵਿਚ (ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਦਰਸਨ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਯਾ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰੀਏ), ੩ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਹੈ ('ਦੁਬਿਧਾ') ਦੂਤ ਦੂਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੪ ਪਰ ਧਨ, (ਪਰ ਇਸਤੀ) ਰੂਪ (ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੇ ਤੇ) ਨਾ ਹੀ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ (ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰਿੜਕਦੇ (ਵਿਚਾਰਦੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿਰਲਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ । ਯਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ--"ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨੁ ਮੁਹਾਣੈ ਜੀਵਣ ਮਰਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥ ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੈ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥" ਪਿਛੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਸੀ, ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਕਾਰਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਰਸ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਰਸ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਤੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਪਾਰਸ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਸਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਛੋਹੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਰਸ ਹੋਕੇ ਅਸੀਂ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹੱਸਦੇ ਜਾਈਏ ।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸਰੂਪ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਡਿਤ ਹੋਇ ਜਗ ਪਰਬੋਧੀਐ ।

੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਅੰਦਰ ਸੋਧੀਐ ।

੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਨ ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੀਐ ।

੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੈ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧੀਐ ।

੫ ਚਹੁ ਵਰਣਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸਹਜਿ ਸਮੋਧੀਐ ।

੬ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਜੋਧਾ ਜੋਧੀਐ ॥੧੮॥

[ਪਰਬੋਧੀਐ=ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ ।

ਵਿਰੋਧੀਐ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਵੈਰ, ਸਿਰ ਵੱਢਣਾ ਵੈਰ ।]

[ਸਮੋਧੀਐ=ਸਮਾਵਣਾ ।

ਜੋਧਾ ਜੋਧੀਐ=ਜੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋਧੇ ਹਨ ।]

੧ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਡਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੨ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੁਧ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਰਖਦੇ ਹਨ), ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਬਲ) ਨਹੀਂ (ਪਾਉਂਦੇ) । ੪ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ੫ ਚਹੁ ਵਰਣਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਵੇ ਸਭ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ('ਸਹਜ') ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਣਨੇ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ (ਜਿਸਨੇ) ਜੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਹੈ । (ਯਥਾ--'ਤਿਨ੍ਹ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲ ਸੇ ॥')

੧੯. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤਿ ਗੁਰ ਵਾਹ ਸਬਦਿ ਸਲਾਹੀਐ ।

੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਸਚੀ ਪਤਿਸਾਹੀਐ ।

੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸਨਾਹੁ ਦਾਇ ਇਲਾਹੀਐ ।

੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਸਾਚਿ ਨਿਬਾਹੀਐ ।

ੴਗੁਰਮੁਖਿ ਮਤਿ ਅਗਾਹੁ ਗਾਹਣਿ ਗਾਹੀਐ ॥

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੇਪਰਵਾਹ ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀਐ ॥ ੧੯ ॥

[ਵਾਹ=ਪੰਨਤਾ ਜੋਗ । ਸਨਾਹੁ=ਸੰਜੋਇ, (ਅ) ਸਨਾ=ਸਿਫਤ ।]
 [ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀਐ=ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ । ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ=ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ ।]
 [ਅਗਾਹੁ=ਡੂੰਘੀ ।]

ੴਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿ ਰੂਪ (ਗੁਰ+ਵਾਹ=) ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸਤਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਨੂੰ) ਸਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੀ (ਮਿਲੀ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਜਿਸਨੇ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥') ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲੀ ਹੈ । ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਹੈ (ਖਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ('ਅਗਾਹ') ਡੂੰਘੀ ਹੈ ਪਕੜਨ ਨਾਲ ਪਕੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, (ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਆਪ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਧਰਕੇ ਸ਼ਰਨ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ) ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ) ।

੨੦. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

ੴਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਣਿ ਤੋਲੀਐ ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਾ ਬੋਲੁ ਨ ਬੋਲਣਿ ਬੋਲੀਐ ।

੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਤਿ ਅਡੋਲੁ ਨ ਡੋਲਣਿ ਡੋਲੀਐ ।

੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮ ਅਮੋਲੁ ਨ ਮੋਲਣਿ ਮੋਲੀਐ ।

੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲੁ ਨ ਰੋਲਣਿ ਰੋਲੀਐ ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਅਲੋਲੁ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਝੋਲੀਐ ॥੨੦॥

[ਤੋਲਣਿ=ਤੱਕੜੀ । ਪਿਰਮ=ਪ੍ਰੇਮ । ਨਿਰੋਲੁ=ਸੁਧ । ਅਲੋਲੁ=ਅਚੰਚਲ ।]

ੴਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਤੋਲ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਤੱਕੜੀ ਪਰ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ) । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਭੀ ਪੂਰਾ ਹੈ, (ਹੋਰ) ਬੋਲਣ (ਬਿਰਥਾ ਬਕਵਾਦ) ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ । ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਅਡੋਲ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਦੇ) ਡੁਲਾਵਨ ਨਾਲ ਡੋਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਮੋਲਕ ਹੈ (ਕਿਸੇ) ਮੁਲ ਨਾਲ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸੁਧ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਦੇ) ਰੁਲਾਇਆਂ ਰੁਲਦਾ ਨਹੀਂ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਬਦ ('ਅਲੋਲ' =) ਸਥਿਰ ਹੈ (ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਬੂਰ ਨੂੰ) ('ਝੋਲੀਐ' =) ਹਟਾ ਕੇ (ਇਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਾਨ ਕਰਨਾ (ਜੋਗ) ਹੈ ।

ਭਾਵ—ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਕਰਨੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਲੱਛਣ ਏਸੇ ਨਮਿੱਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਗਾਸੂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਹੋਣ ।

੨੧. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

ੴਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇ ਸਭ ਫਲ ਪਾਇਆ ।

੨ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਚੜਾਇ ਸਭ ਰੰਗੁ ਲਾਇਆ ।

੩ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਸਮਾਇ ਬੋਹਿ ਬੁਹਾਇਆ ।

੪ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇ ਸਭ ਰਸ ਆਇਆ ।

੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਇ ਅਨਹਦ ਵਾਇਆ।

੬ਨਿਜ ਘਰਿ ਨਿਹਚਲ ਜਾਇ ਨ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਇਆ ॥੨੧॥੧੬॥

[ਸੁਰੰਗੁ=ਚੰਗਾ ਰੰਗ, ਲਾਲ ਰੰਗ। ਬੁਹਾਇਆ=ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ। ਵਾਇਆ=ਵਜਾਇਆ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਆਤਮ ਫਲ) ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਵਿਚ) ਸਭ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤੇ ਹਨ।
੨(ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਭੂਮਕਾ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ, (ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ) (ਇਸੇ ਵਿਚ) ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਆ ਗਏ ਹਨ। ੩(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦੀ) ਗੰਧ, (ਅਰ ਉਪਕਾਰ ਦੀ) ਸੁਗੰਧ ਸਮਾਈ ਹੈ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਓਸੇ) ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
੪ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਇਸੇ ਵਿਚ) ਸਾਰੇ ਰਸ ਆ ਗਏ ਹਨ। ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ('ਲਿਵ'=) ਤਾਰ ਲਾ ਰਖੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ (ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ੬(ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਅਗੇ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਅਚੱਲ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੇ।

ਭਾਵ—"ਬਾਹਰਿ ਦੂਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ ਗੁਰਿ ਘਰਿ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥" ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੇ ਨਿਜਾਨੰਦ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਅਲੇਪ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੨੦.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ । (ਗੁਰੂ ਵਰਣਨ)] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ।

੨ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਬਬਾਣੇ ਆਇਆ।

੩ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੈ ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇਆ।

੪ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਸਦਵਾਇਆ।

੫ਗੁਰ ਅਰਜਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ।

੬ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ॥੧॥

[ਬਬਾਣੇ=ਬਾਬੇ ਦੀ (ਆਣ=) ਸਰਣ ਵਿਖੇ। ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇਆ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਆਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੨ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਰਣੀ ਆ ਪਏ, (ਗੱਲ ਕੀ ਆਪ ਬੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਏ)। ੩(ਤੀਜੇ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਏ (ਤੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ। ੪(ਚੌਥੇ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਦਵਾਇਆ। ੫(ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਏ, (ਭਾਵ ਪੁੱਤਰ ਪੁਣੇ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ)। ੬(ਛੀਵੇਂ) ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ) ਲੁਕਾਏ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ—ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹੋਏ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀ।

੨. [ਗੁਰਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਇੱਕ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਪੂਜ ਕਰਾਇਆ ।
 ੨ਅਸਟ ਧਾਤ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇਆ ।
 ੩ਬਾਵਨ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਬਿਰਖੁ ਬੋਹਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰਸਿਖੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਹੋਇ ਅਚਰਜੁ ਦਿਖਾਇਆ ।
 ੫ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਦੀਪੁ ਦੀਪਾਇਆ ।
 ੬ਨੀਰੈ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰੁ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ ।

[ਬੋਹਾਇਆ=ਬਹੁਤ, (ਅ) ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਨਾ । ਦੀਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਪਾਰਸੁ ਹੋ ਕੇ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਪੂਜਕ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੨ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤੁ (ਕਰਕੇ, ਜਾਤ ਵਰਣ ਅਭਿਮਾਨ ਗਵਾਕੇ) ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੩(ਗੁਰਮੁਖ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਹੋਕੇ ਹੋਰ ਬਿਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਸਿਖੋਂ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ ਅਚਰਜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਜੋਤਿ ਇਕ ਤੇ ਮੂਰਤਾਂ ਦੋ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੋ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਥੀਂ ਜਗਾਕੇ ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੬ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂ ਮਿਲਦੇ ਨੂੰ ਮੇਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਛੀ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜੋਤਿ ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਖੇ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਫਲੁ ਜਨੰਮੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰ ਕਰੰਮੁ ਸਰਣੀ ਆਇਆ ।
 ੩ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਨਾਉ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੪ਘਰ ਹੀ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਨ ਵਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥੩॥

[ਸੁਫਲ ਜਨੰਮੁ=ਫਲ ਸਹਿਤ ਜਨਮ, ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।]
 [ਨ ਵਿਆਪੈ=ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ (ਧਾਰਨਾ) ਸੁਫਲ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ (ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਪਾਇਆ ਹੈ । ੨(ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਪੂਰੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਲੀਤੀ ਹੈ (ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੈ?) । ੩ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀ) ਚਰਨੀਂ ਲਾਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਨਾਮ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । (ਇਸ ਦਾ ਫਲ ?) ੪ਘਰ ਹੀ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਇਆ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । (ਹੋਰ ਕੀ ?) ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੱਭਯਾਸ ਰਚਕੇ (ਅੱਲਖ=) ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਲਖ ਲੀਤਾ ਹੈ । (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਨੇਤਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਤ ਅਵਯਕਤ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾਕੁ "ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ") । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ

ਜੋ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਗਲੀ ਚੌਥੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

੪. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
 ੨ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ।
 ੩ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਜਾਣਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਾਇ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ॥੪॥

[ਦੂਜਾ ਭਾਉ=ਅਗਿਆਨ ।

ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਜਾਲਾ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਆਪਾ ਭਉ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਰ (ਤਨ ਕਰਕੇ) ਬੀ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦੇ। ੨'ਦੂਜਾ ਭਾਉ' (ਅਗਿਆਨ) ਨੂੰ ਤਰਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ (ਦਾ ਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ ਸਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ')। ੪(ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਕੜ ਖਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ)। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ 'ਕਾਰ' ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ ਅਜਰ' ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਨਿੱਤ ਕਰਮ] ।

੧ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਿ ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੀਰਥ ਨਾਇ ਭਰਮ ਗਵਾਇਆ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸਮੁਲਿ ਜਾਪੁ ਜਪਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਹਚਲ ਹੋਇ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇਆ ।
 ੫ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਲਾਲੁ ਨੀਸਾਣੁ ਸੁਹਾਇਆ ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।

[ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਆ=ਆਪ ਜਾਗ ਜਾਗਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣਾ ।

ਸਮੁਲਿ=ਸੋਧਕੇ ।]

੧ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲੇ ਉੱਠਕੇ (ਆਪ) ਜਾਗਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਤੀਰਥ ਤੇ ਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਸਭ ਤੀਰਥ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੀਰਥ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ)। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ (ਜਪੁੜੀ) ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪ ਸੋਧਕੇ ਜਪਦੇ ਅਰ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੪(ਫੇਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਚਲ ਹੋ ਟਿਕ ਮਨ ਨਾਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੫ਮਸਤਕ ਪੂਰ ਲਾਲ ਟਿਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਣ ਚਿੰਨ ਸੰਤਦਾ ਹੈ ("ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਕੇਸਰੋ ਲੇ ਛਿਟਕਾਰੇ"। ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਲਾਲ ਟਿਕਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੬ਪੈਰੀ ਪੈ (ਆਪ ਬੋਲਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਭੀ 'ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੬. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਕਮਾਈ] ।

੧ਪੈਰੀ ਪੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੈਰ ਧੁਆਇਆ ।
 ੨ਅੰਮ੍ਰਿਤਵਾਣੀ ਚਖਿ ਮਨੁ ਵਸਿ ਆਇਆ ।
 ੩ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਿ ਭਨੁ ਝੁਕਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਿ ਸਿਖਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਾਇਆ ।
 ੫ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ।
 ੬ਨਿਵ ਚਲਨੁ ਮਿਠ ਬੋਲ ਘਾਲਿ ਖਵਾਇਆ ॥ ੬ ॥

[ਵਾਣੀ=ਵੈਠੀ । ਭਨੁ ਝੁਕਾਇਆ=ਲੰਗਰ ਵਿਖੇ ਬਾਲਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।]
 [ਘਾਲਿ ਖਵਾਇਆ=ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਰੱਖ ਲਾਕੇ, ਪੈਰ ਧੋਂਦੇ ਹਨ । ੨ਉਸ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ('ਵਾਣੀ'= ਵੈਠਗੀ ਨੂੰ ਚੱਖਦੇ ਹਨ, (ਤੇ ਇਉਂ ਹੰਕਾਰੀ) ਮਨ ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਜਲ (ਦਾ ਭਰਣਾ), ਪੱਖਾ (ਝੱਲਣਾ), (ਚੱਕੀ) ਪੀਹਣੀ, (ਲੰਗਰ ਦੇ 'ਭੱਠ' ਕਹੀਏ) ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਹੇਠ ਬਾਲਣ ਡਾਹੁਣ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪(ਜਦ ਉਥੋਂ ਵੇਹਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਉਸਦਾ ਅਰਥ ਤੇ ਰਹਿਣ) ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, (ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ) ਲਿਖਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਲਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਨਾਮ, ਦਾਨ ਤੇ ਇਸਨਾਨ (ਤਿੰਨਾਂ) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਨਿਵਕੇ ਚੱਲਦੇ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਛੁਕਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ) ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਪ੍ਰਮਾਣ—"ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥") ।

੭. [ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ] ।

੧ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੨ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ ।
 ੩ਗੁਰਸਿਖ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਜਠੇਰੇ ਭਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰਸਿਖ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵੀਰ ਕੁਟੰਬ ਸਥਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਸਿਖ ਖੇਤੀ ਵਣਜੁ ਲਾਹਾ ਪਾਇਆ ।
 ੬ਹੰਸ ਵੰਸ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰਸਿਖ ਜਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਜਠੇਰੇ=ਵਡਕੇ । ਵੀਰ=ਭਾਈ । ਵਣਜੁ=ਵਪਾਰ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ (ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ) ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ । ੨ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਅਰ ਵਡਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਕੁਟੰਬ ਸੱਭੇ ਕੁਝ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । ੫ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਖੇਤ ਵਣਜ ਜਾਣਕੇ ਲਾਭ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ("ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਮੇਰੀ ਲੇਵਾ ਦੇਵੀ ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਬਿਉਹਾਰਾ ॥ ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਹਮ ਲਾਹਾ ਖਾਇਆ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥") ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ (ਵਾਂਙ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹਨ), ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜਾਏ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੰਸ ਹਨ) ।

੮. [ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਖੇ] ।

੧ਸਜਾ ਖਬਾ ਸਉਣ ਨ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ।
 ੨ਨਾਰਿ ਪੁਰਖ ਨੋ ਵੇਖਿ ਨ ਪੈਰੁ ਹਟਾਇਆ ।
 ੩ਭਾਖ ਸੁਭਾਖ ਵੀਚਾਰਿ ਨ ਡਿਕ ਮਨਾਇਆ ।
 ੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ, ਨ ਪੂਜ ਕਰਾਇਆ ।
 ੫ਭੰਡਲ ਭੂਸੇ ਖਾਇ ਨ ਮਨ ਭਰਮਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਸਿਖ ਸਚਾ ਖੇਤੁ ਬੀਜੁ ਫਲਾਇਆ ॥ ੮ ॥

[ਸਜਾ ਖਬਾ=ਭਲਾ ਬੁਰਾ । ਸਉਣ=ਸ਼ਗਨ । ਭਾਖ ਸੁਭਾਖ=ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ।
 ਭੰਡਲ ਭੂਸੇ=ਘਬਰਾਹਟ, ਦੁਚਿੱਤਾ ਚਿੱਤ ।

੧ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਸ਼ਗਨ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ੨ਇਸਤੀ ਪੁਰਖਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣਾ ਪੈਰ (ਪਿੱਛੇ) ਨਹੀਂ ਹਟਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਸ਼ਗਨ ਕੁਸ਼ਗਨ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ) । ੩ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ (ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਗਨ ਵਿਚਾਰੀਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਨਿੱਛ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੪ਦੇਵ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੇਵਦੇ ਨਾ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਲਈ) ਨਾ ਮਨੀ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਨਾ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ੬(ਅਸੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੱਚਾ ਖੇਤ ਹਨ (ਜਿਥੇ ਸਰਧਾ ਦਾ) ਬੀਜ ਪਾਇਆ ਫਲਦਾ ਹੈ ।

੯. [ਸੱਚਖੰਡ ਦੇ ਵਿਖੇ] ।

੧ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਮਨੁ ਧਰਮੁ ਸਚੁ ਦਿਤਾਇਆ ।
 ੨ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਰਤਾਰ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੩ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲੁ ਦਇਆ ਕਰਿ ਆਇਆ ।
 ੪ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡ ਬੇਹੁ ਵਸਾਇਆ ।
 ੬ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਬਣਾਇ ਸਰਾਮੁ ਕਰਾਇਆ ॥ ੯ ॥

[ਵਿਰਤਿ=ਉਪਜੀਵਕਾ । ਖੇਤੁ=ਨਗਰ ।]

੧(ਇਸ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ) ਧਰਮ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਅਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਦਿੱਤੁ ਰਖਦੇ ਹਨ । ੨(ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਆਪ (ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ) ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਖਦੇ ਹਨ) । ੩ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲ (ਆਪ) ਦਇਆ ਕਰਕੇ (ਉਥੇ) ਦਰਸਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸਬਦ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਯਥਾ :- "ਨਿਰੰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਚਿਹੀ ॥ ਕਲਾਯਾਨਿ ਜਿਨ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥") ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਾਖੰਡ ਦਾ 'ਬੇਹ' ਨਗਰਿ (ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ) ਵਸਾਇਆ ਹੈ । ੬(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ) ਸਚਾ ਤਖਤ ਹੈ (ਸਾਰਾ ਨਗਰ) ਸਲਾਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੧੦. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ ।

੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸੇਵ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ।
 ੩ਤਪੜੁ ਝਾੜਿ ਵਿਛਾਇ ਪੂੜੀ ਨਾਇਆ ।
 ੪ਕੋਰੇ ਮਟ ਅਣਾਇ ਨੀਰੁ ਭਰਾਇਆ ।
 ੫ਆਣਿ ਮਹਾ ਪਰਸਾਦੁ ਵੰਡਿ ਖਵਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਤਪੜੁ=ਬਿਸਤਰਾ । ਪੂੜੀ=ਚਰਣ ਪੂੜ । ਮਹਾ ਪਰਸਾਦ=ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ।]

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਲਾ ਛਡਿਆ ਹੈ । ੨ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਲਿਆ । ੩(ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੈ ? ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦਾ) ਤੱਪੜ ਝਾੜ ਝੰਬਕੇ ਵਿਛਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਚਰਣ ਪੂੜ ਵਿਖੇ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ਕੋਰੇ ਮਟਕੇ ਮੰਗਵਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਛਬੀਲ ਲਈ) ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । (ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਜਲ ਠੰਢਾ ਰਹੇ) । ੫ਮਹਾਂ ਪਰਸਾਦ ਮੰਗਵਾਕੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ) ਵੰਡਕੇ (ਆਪ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਖੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

੧੧. [ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਖੇ] ।

੧ਹੋਇ ਬਿਰਖੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ।
 ੨ਨਿਹਚਲ ਹੋਇ ਨਿਵਾਸੁ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ ।
 ੩ਹੋਇ ਸੁਫਲ ਫਲ ਸਫਲੁ ਵਟ ਸਹਾਇਆ ।
 ੪ਸਿਰਿ ਕਰਵਤਿ ਧਰਾਇ ਜਹਾਜ ਬਣਾਇਆ ।
 ੫ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਿ ਵਾਟ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ ।
 ੬ਸਿਰਿ ਕਰਵਤੁ ਧਰਾਇ ਸੀਸ ਚੜਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਮੂਧੇ ਸਿਰ । ਵਟ=ਵੱਟੇ, ਢੀਮਾਂ । ਕਰਵਤੁ=ਆਰਾ ।]

੧(ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ) ਮੂਧੇ ਸਿਰ ਹੋਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਸਿਰ=ਮੁੰਢ ਹੇਠ ਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਰੂਪੀ ਪੈਰ ਉੱਚੇ ਕਰਕੇ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਿਰਛ ਵਾਂਗੂੰ ਬਣੇ । ੨(ਬਿਛ ਵਾਂਗ ਮਨ ਦਾ) ਨਿਵਾਸ ਨਿਹਚਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੀਸ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਨਿਵਿਆਂ ਰਹੇ । ੩ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਕੇ ਵੱਟੇ ਸਹਾਰੇ । ੪ਤੁਖਾਣ ਦਾ ਆਰਾ (ਬਿਛ ਵਾਂਗ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਰਖਾਕੇ (ਆਪਣੇ ਤੋਂ) ਜਹਾਜ਼ ਬਣਵਾਵੇ (ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ) । ੫ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਸਤਾ ਬਣਾਕੇ ਪੈਂਡਾ ਮੁਕਾਵੇ (ਭਾਵ ਭੈਜਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਵਗੇ, ਵਿਚ ਨਾ ਡੁੱਕੇ) । ੬ਜਿਸ (ਤੁਖਾਣ ਪਾਸੋਂ) ਸਿਰ ਤੇ ਆਰਾ ਧਰਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਸੀਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਕੇ (ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪਾਰ) ਕਰੇ ।

ਭਾਵ-ਬਿਰਛ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ ਵੱਟੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਉਦਰ ਪੂਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਚੀਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਤਯਾਦਿਕ ਬਿਰਛ ਵਿਖੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-'ਸਸਤ੍ਰਿ ਤੀਖਣਿ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ ਮਨਿ ਨ ਕੀਨੋ ਰੋਸੁ ।' ਆਦਿ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਬਿਰਖ ਵਾਂਗੂੰ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭੀ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੨. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ਲੋਹੇ ਤਛਿ ਤਛਾਇ ਲੋਹਿ ਜੜਾਇਆ ।
 ੨ਲੋਹਾ ਸੀਸੁ ਚੜਾਇ ਨੀਰਿ ਤਰਾਇਆ ।
 ੩ਆਪਨੜਾ ਪੁਤੁ ਪਾਲਿ ਨ ਨੀਰਿ ਡੁਬਾਇਆ ।
 ੪ਅਗਰੈ ਡੋਬੈ ਜਾਣਿ ਡੋਬਿ ਤਰਾਇਆ ।

੫ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਹੋਇ ਜਗੁ ਪਤੀਆਇਆ ।

੬ਅਵਗੁਣ ਸਹਿ ਗੁਣ ਕਰੈ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਤਛਿ ਤਛਾਇ=ਕੱਟ ਵੱਢਕੇ ਸਾਫ ਕਰਨਾ । ਨੀਰਿ=ਪਾਣੀ ।
[ਪਤੀਆਇਆ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ । ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ=ਵਾਰਨੇ ਜਾਣਾ ।]

੧(ਕਾਠ ਨੂੰ) ਲੋਹੇ (ਅਰਥਾਤ ਤੇਸੇ ਆਦਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ) ਨਾਲ ਕੱਟ ਵੱਢਕੇ (ਫਿਰ) ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੧(ਪਰ ਬਿਛ) ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਵੈਰੀ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੨ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ (ਅਰਥਾਤ ਬਿਛ) ਨੂੰ ਪਾਲ ਕੇ ਜਲ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ । (ਪ੍ਰਸ਼ਨ=ਭਲਾ ਜੀ ਅਗਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਡੋਬਦਾ ਹੈ?) ੪(ਉਤਰ) ਅਗਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਡੋਬਦਾ ਹੈ (ਮਾਨੋ) ਡੋਬਕੇ ਤਾਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੀਮਤ ਵਧ ਉਂਦਾ ਹੈ) । ੫(ਇਹ) ਗੁਣ ਕਰਨੇ ਪਰ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਪਰ ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਰਖਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਭਲੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜੋ) ੬ਅਵਗੁਣ ਸਹਾਰਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ (ਉਸ ਉਪਰੋਂ ਅਸੀਂ) ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਭਾਵ—"ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁਮਿ ॥ ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁੰਮਿ ॥" ਸੰਤ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਬੀ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਇਕ ਸੰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬਾਟੀ ਸੁੱਟੀ, ਸੰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਝਾੜਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਠੰਡੀ ਚੀਜ਼ ਪਾਈ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਤਾਂ ਅੱਗ ਦੇ ਲਾਇਕ ਸਨ । ਅਗਰ ਨੂੰ ਡੋਬਣ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਤਸੂ ਚਤੁਸ਼ਟੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਮਿਲਾਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੀਆਂ ਡੁਬਕੀਆਂ ਲਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਾ ਲੈਣ । 'ਅਗਰ' ਲਕੜ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਸੁੱਚੇ ਅਗਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਡੋਬਣਾ ਉਸ ਦੀ ਕਦਤ ਪਵਾਉਣੀ ਹੈ ।

੧੩. [ਹੁਕਮ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਿਖੇ] ।

੧ਮੰਨੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹੁਕਮੁ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਾਇਆ ।

੨ਭਾਣਾ ਮੰਨੈ ਹੁਕਮਿ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ।

੩ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇ ਬੀਜ ਫਲਾਂਇਆ ॥੧੩॥

[ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ।]

੧(ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੇ) ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਇਆ ਹੈ, (ਜਿਹਾ ਕੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਟਹਿਲੋਂ ਮਹਿਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਰਬ ਸਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੨(ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀ ਹੈ?) ਗੁਰੂ (ਇਹ ਹੁਕਮ) ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਜੋਗ ਹੈ । ੩(ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ) ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਲਖ (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਬੋਂ ਪਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ) ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਕੇ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਅਸਾਂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ :- "ਕਾਂਏ ਰੇ ਬਕਬਾਦੁ ਲਾਇਓ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ ॥" ਪੁਨਾ: "ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੁੰਗੈ ਗੁੜ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ") । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਜਿਨ੍ਹ ਪਟ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਗੁੜ ਤੇ

ਭਲੇ ਸੰਸਾਰ") । ਓਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖੈਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਫਲੀਭੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ।

੧੪. [ਚੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾਇਆ ।
 ੨ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਿ ਗਿਆਨੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੩ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਮੰਤੁ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇਆ ।
 ੪ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵ ਕਮਾਇ ਸੇਵ ਕਰਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਚਾਇ ਜਗ ਪਰਚਾਇਆ ।
 ਓਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਛਾਇਆ ॥੧੪॥
 [ਪਰਚਾਇ=ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨੀ । ਛਾਇਆ=ਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ (ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ) ਦੇਖ ਕੇ (ਮਨ ਵਿਖੇ ਚੇਲਾ) ਧਿਆਨ ਧਾਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) । ੨ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਧਿਆਸਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲ ਅਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਵਸਾਯਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਕਦੇ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਫਲ ਕੀ ਹੈ ?) । ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਕੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਸੇਵਾ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ?) ੫ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਲਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਂਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) । (ਹੋਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ਓਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਪੰਥ ਚਲਾਕੇ ਆਪ ਨਿਜ ਘਰ (ਕਹੀਏ ਸ੍ਰੀ-ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਛਾਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

੧੫. [ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ] ।

੧ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ।
 ੨ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਇਆ ।
 ੩ਬੋੜਾ ਪਾਣੀ ਅੰਨੁ ਖਾਇ ਪੀਆਇਆ ।
 ੪ਬੋੜਾ ਬੋਲਣ ਬੋਲ ਨ ਝਖਿ ਝਖਾਇਆ ।
 ੫ਬੋੜੀ ਰਾਤੀ ਨੀਦ ਨ ਮੋਹਿ ਫਹਾਇਆ ।
 ਓਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ ਜ ਇ ਨ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ ॥੧੫॥

[ਵਲਾਇਆ=ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਨਾ । ਝਖਿ=ਝਖਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ, ਬਿਰਥਾ ਬਕਨਾ ।]
 [ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨਾ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ :-) ੨ਆਸਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਕੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਬੋੜਾ ਅੰਨ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬੋੜਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਾਹਲਾ ਪੇਟੂ ਬਣਨ ਨਾਲ ਭਜਨ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ, 'ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਬੋੜਾ ਖਾਇਆ') । ੪ਬੋੜਾ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਵਾਧੂ ਬਕਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੫ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਬੀ ਬੋੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ('ਮੋਹ' ਕਈਏ) ਅਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਫਸਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਿਸਿਆਂ

ਬੋਂ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਓਸੁਪਨ (ਅਵਸਥਾ) ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਬੀ ਲੋਭ ਵਿਖੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨ ਵਿਖੇ ਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਵੱਲ ਹੀ ਚਿੱਤ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਸੋਹਣੇ' ਕਹੀਏ ਸੁੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖੇ ਜਾਂ ਪਰ ਨਾਰੀਆਂ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਬੀ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੋਹ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ) ।

ਭਾਵ-ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਹੈ ।

੧੬. [ਓਹ ਹੀ] ।

੧ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੨ਖਿੰਥਾ ਖਿਮਾ ਸਿਵਾਇ ਝੋਲੀ ਪਤਿ ਮਾਇਆ ।
 ੩ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਬਿਭੂਤ ਬਣਾਇਆ ।
 ੪ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਤ ਭੋਜਨੁ ਭਾਇਆ ।
 ੫ਡੰਡਾ ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰੁ ਦੂਤ ਸਿਧਾਇਆ ।
 ਓਸਹਜ ਗੁਫਾ ਸਤਸੰਗ ਸਮਾਧ ਸਮਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਮੁੰਦ੍ਰਾ=ਕੰਨ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ । ਖਿੰਥਾ=ਖਫਨੀ । ਪਤ=ਭਾਵ ਗਿਆਨ ।
 [ਸਿਧਾਇਆ=ਸਿਧ ਕੀਤੇ, ਵੱਸ ਕੀਤੇ । ਗੁਫਾ=ਏਕਾਂਤ, ਕੁੰਜ ਵਾਸ ।]

੧(ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ) ਮੁੰਦਰਾਂ (ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ?) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਜੋ ਆਪਣੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ (ਇਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੨ਖਿਮਾਂ ਦੀ ਖਿੰਥਾ (ਖਫਨੀ) ਸਿਵਾਕੇ (ਗਲ ਪਾਈ ਹੈ ਅਰ ਪਤ ਕਹੀਏ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ) ਇੱਜਤ ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਬਣੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਏਹੋ ਝੋਲੀ ਹੈ । ੩(ਸਭ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਜੋ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਏਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ) ਬਿਭੂਤ ਹੈ (ਹੋਰ ਸੁਆਹ ਪਿੰਡੇ ਪੁਰ ਨਹੀਂ ਮਲਦੇ) । ੪ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਅਰ 'ਪਤ' ਕਹੀਏ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੋਜਨ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਏਹੋ) ਡੰਡਾ (ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਕਰਕੇ) "ਦੂਤ" (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ) ਵੱਸ ਵਿਖੇ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋਖ ਦਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੇ ਹਨ) । ਓਸਾਂਤੀ ਦੀ ਗੁਫਾ ਬਣਾਈ ਹੈ (ਤੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਸੰਤ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ' । ਪੁਨ : 'ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਭੀਰ ਜਉ ਪਾਈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮਿਰੀਆ ॥' ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਬੀ ਜੁਗਤ ਦਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

੧੭. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ਸਿੰਡੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਸੇਖੁ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਈ ਪੰਥੁ ਨਿਜ ਘਰ ਪਾਇਆ ।
 ੩ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਮਨੁ ਪਰਚਾਇਆ ।
 ੫ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਇ ਸਬਦੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥੧੭॥

[ਸਿੰਡੀ=ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਧੂਤਾ ਜਿਹਾ । ਆਈ ਪੰਥ-ਵਿਸੇਖ ਪੰਥ ।]

੧(ਜੋਗੀ ਸਿੰਡੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ 'ਸੁਰਤ' ਕਹੀਏ) ਭਗਵੰਤ ਗਿਆਤ ਦੀ ਸਿੰਡੀ

ਹੈ, ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਜੋ ਉਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਏਹੋ ਉਸਦਾ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਵਾਜਾ (ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ) ਹੈ ੩(ਪੁਨਾ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦਾ ਮੇਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਆਈ ਪੰਥ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 'ਨਿਜ ਘਰ') ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ (ਈਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਲੱਭਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਛੂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦੇ "ਬਾਹਰਿ ਢੂਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ ਗੁਰ ਘਰਿ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥") । ੩ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਦਾ ਫਲ) ਅਲਖ (ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰੂ ਨੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਮਨ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਪਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੫ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀਹ ਇਕੀਹ (ਤੁਰੀਆ ਦੀ ਰੰਗਣ) ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ, (ਉਹ ਕੀ ਹੈ) 'ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।'

ਭਾਵ-ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ "ਜਿਉ, ਜਲੁ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥"

੧੮. [ਚਉਪੜਿ ਦੀ ਬਾਜੀ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਸਦਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਕਰਿ ਭਾਉ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਭਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗ ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੬ਚਉਪੜਿ ਸੋਲਹ ਸਾਰ ਜੁਗ ਜਿਣਿ ਆਇਆ ॥੧੮॥

[ਸੋਲਹ ਸਾਰ=ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ।

ਜੁਗ=ਜੋਟਾ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੀ 'ਸਿਖਯਾ' (ਉਪਦੇਸ਼) ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਸਿਖ ਸਦਾਇਆ (ਭਾਵ ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਹੋਏ) । ੨(ਫੇਰ) ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖਕੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਸੁਣਾਇਆ (ਭਾਵ ਦੀਵਾ ਜਗਾਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ਪੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਇਆ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ) । ੩ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਿੱਧਯਾਸਨ ਕਰ ਲੀਤਾ (ਉਹ ਕੀ ਹੈ?) ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ (ਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ । ੫(ਉਹਨਾਂ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਸਾਕ ਸਨਬੰਧ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਗੈਰ ਕੌਮਾਂ ਸਰਵਰੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ) । (ਫਲ ਕੀ ਹੈ?) ੬ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਚਉਪੜ (ਦੀ ਬਾਜੀ) । (ਜੁਗ ਕਟੀਏ) ਜੋਟਾ (ਗੁਰ ਸਿਖ, ਵਕਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੀ) ਜਿਤਕੇ (ਘਰ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਵਰਣ ਵਿਖੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ ਹਨ, ਇਹੋ ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਰੂਪ ਚਉਪੜ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜੋੜਾ ਹੀ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਆਪ ਵਿਖੇ ਮੇਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੋਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚਉਰਾਸੀ ਘਰ ਨਰਦ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਜਿਹਾ ਕੁ ਇਕ ਕਵੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ । ਦੋਹਾ="ਸਾਰੀ ਚੌਰਾਸੀ ਭ੍ਰਮੀ ਪਗ ਪਰ ਅਟਕੀ ਆਇ ॥ ਜਉ ਪਗ ਪਰੇ ਤਾਂ ਉਬਰੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਚੌਰਾਸੀ ਖਾਇ ॥" ਜੇਕਰ ਨਰਦ ਪੁਰ ਪਉਆ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਨਰਦ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਚੇਗੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚਉਰਾਸੀ ਰੂਪ ਜੂਨੀਆਂ ਦੀ ਫਾਸੀ ਵਿਖੇ ਫਿਰੂ ।

ਅਗੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਲ ਆਰੰਭਦੇ ਹਨ:-

੧੯. [ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਲ] ।

੧ ਸ਼ਤਰੰਜ ਬਾਜੀ ਖੇਲੁ ਬਿਸਾਤਿ ਬਣਾਇਆ ।
 ੨ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਰਥ ਪਿਆਦੇ ਆਇਆ ।
 ੩ ਹੁਇ ਪਾਤਸਾਹੁ ਵਜੀਰ ਦੁਇ ਦਲ ਛਾਇਆ ।
 ੪ ਹੋਇ ਗਡਾਵਡਿ ਜੋਧਿ ਜੁਧੁ ਮਚਾਇਆ ।
 ੫ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲ ਚਲਾਇ ਹਾਲ ਪੁਜਾਇਆ ।
 ੬ ਪਾਇਕ ਹੋਇ ਵਜੀਰੁ ਗੁਰਿ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ॥੧੯॥

[ਬਿਸਾਤਿ=ਸਮੱਗੀ, ਚੌਂਕ । ਗਡਾਵਡਿ=ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿਕੇ । ਪਾਇਕ=ਦਾਸ, ਪਿਆਦਾ ।]

੧ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਬਾਜੀ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ('ਬਿਸਾਤ') ਚੌਂਕ ਅਥਵਾ ਕਪੜਾ (ਸਮੱਗੀ) (ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ) ਰਚੀ ਹੈ । ੨ (ਉਸ ਵਿਖੇ) 'ਹਾਥੀ' (ਗਿਆਨੀ) 'ਘੋੜੇ' (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ) 'ਰਥ' (ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੇ), ਜਗਜਾਸੂ (ਪਿਆਦੇ) ਆਏ ਹਨ । ੩ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ) ਵਜੀਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਨ) ਦੋ ਫੌਜਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ) ਸਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਪਰਵਿਰਤ ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਰਵਿਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੪ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜੋਧੇ ਖਹਿਕੇ ਘਮਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗਲ ਕੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਥੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਉਪਾਵ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ ਪਹੁੰਚੁ (ਸਭਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ('ਚਾਲ') ਸਿੱਕਾ ਤੌਰਕੇ 'ਹਾਲ' (ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ) ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਪਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) :- ੬ ਵਜੀਰ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਜੇਹੜੇ (ਪਾਇਕ ਕਹੀਏ ਪਿਆਦੇ ਅਥਵਾ) ਦਾਸ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਵਜੀਰ ਬਾਝ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੇਲ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਬਾਝ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਔਖੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਸ਼ਤਰੰਜ ਵਿਚ ਪਯਾਦਾ ਟੁਰਦਾ ਟੁਰਦਾ ਜੇ ਵਜੀਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਵਜੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਦਾਸਭਾਵ ਵਾਲਾ ਸਿਖ ਆਸੂਰੀ ਸੰਪਦਾ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਮਾਰਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੦. [ਭੈ ਦੇ ਵਿਖੇ] ।

੧ ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਮਣਿ ਨਿਮਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜਾਇਆ ।
 ੨ ਭੈ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥਿ ਸਰਣੀ ਆਇਆ ।
 ੩ ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੪ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।
 ੫ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੬ ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਜਿ ਘਰਿ ਜਾਇ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥੨੦॥

੧ (ਈਸ਼ੂਰ ਦੇ) ਡਰ ਵਿਖੇ ਜੀਵ (ਗਰਭ ਵਿਖੇ 'ਨਿਮਦਾ' =) ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਮਦਾ ਹੈ । ੨ (ਫੇਰ) ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ੫ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜਨਮ ਸਵਾਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਪਦ (ਅਥਵਾ ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਪੂਰਣ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । "ਸਗਲਿਆ ਭਉ ਲਿਚਿਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਏਕੁ ॥" ਇਥੇ ਭੈ ਦਾ ਅਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਚੇ ਨਿਯਮ ਹਨ । ਨਿਯਮੋਂ ਬਾਹਰ ਖੁਨਾਮੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਯਮ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ ।

੨੧. [ਗੁਰ ਉਸਤੁਤਿ ਵਿਖੇ] ।

੧ਗੁਰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜਾਣਿ ਸਰਣੀ ਆਇਆ ।

੨ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤਿ ਲਾਇ ਨ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ ।

੩ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਹੋਇ ਨਿਜ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ।

੪ਗੁਰਮੁਖ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।

੫ਗੁਰਮੁਖ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ।

੬ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਜਗਿ ਆਇ ਜਗਤੁ ਤਠਾਇਆ ॥੨੧॥੨੦॥

(ਵੀਹਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਉਸਤਤਿ ਰੂਪ ਅੰਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-)

੧ਪਰਮੇਸੁਰ (ਦਾ ਸਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ (ਜੋ ਕੋਈ) ਗੁਰ (ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਜੀ ਦੀ ਸਰਣ ਆਇਆ ਹੈ ।

੨ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚਲਾਇਆ (ਪਰੇਰਿਆ) ਹੋਇਆ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

੩ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖੜਾ ਵਿਖੇ ਅਚਲ ਹੋਕੇ ਸੁ-ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਕਮਾਕੇ (ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।

੫ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਹੋਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੬(ਉਸ ਦਾ) ਆਉਣਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਤਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ ।

---o---

ਵਾਰ ੨੧.

੧ ਉਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਪਉੜੀ, ਮੰਗਲਾਚਰਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਮਹਿੰਮਾ] ।

੧ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੀਐ ।

੨ਵਡਾ ਬੇ ਪਰਵਾਹੁ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੀਐ ।

੩ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ।

੪ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਚੋਜਿ ਵਿਡਾਣੀਐ ।

੫ਸੱਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੁ ਅਕਥੁ ਕਹਾਣੀਐ ।

੬ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੇ ਵਾਹੁ ਸਦੁ ਕੁਰਬਾਣੀਐ ॥੧॥

੧ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਤੇ ਸੱਤਿ ਹੈ, ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੨ਬਹੁਤ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ । (ਉਸਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਝਦਾ । ੩(ਉਸਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, (ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦਰਗਾਹ ਨੂੰ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪(ਆਪ ਕਾਦਰ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਾਂ

ਲਈ ਉਸਦੀ) ਕ੍ਰਦਰਤ ਬੀ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹੈ, ਕੌਤਕ ਉਸ ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਹਨ। ੫(ਉਸਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਮਹਿਮਾ (ਜਿੰਨੀ ਕਰੀਏ) ਸਚੀ ਹੈ, (ਉਸਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ੬ਸੱਚੇ 'ਸੱਤ+ਗੁਰ' ਤੇ 'ਵਾਹ+ਗੁਰ' ਤੋਂ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਪਉੜੀ ਮੰਗਲਾਚਾਰਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤੁਤਿ ਹੈ, ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ "ਗੁਰ" ਨੂੰ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਰੱਖਕੇ 'ਸੱਤ' ਤੇ 'ਵਾਹ' ਦੇ ਪਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੱਖੇ ਹਨ। "ਜੇ ਗੁਰੂ ਪਹਿਲੇ ਵਾਹ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿਓ ਤਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੰਗਲਾਚਾਰਨ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 'ਸਤਿ' ਲਾ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਬਣ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋ ਗਈ। ਪਉੜੀ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਹਿਮਾ ਪਰ ਹਨ।

੨. [ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਲਖ ਧਿਆਇਏ।

੨ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਸੇਸ ਕੀਰਤਿ ਗਾਇਏ।

੩ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਗਣੇਸ ਨਾਦ ਵਜਾਇਏ।

੪ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਕਰਿ ਵੇਸ ਸਾਂਗ ਬਣਾਇਏ।

੫ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਮ ਕਮਾਇਏ।

੬ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਪਾਰ ਨ ਪਾਇਏ ॥੨॥

[ਸਾਰਦ=ਸੁਰੱਸ੍ਰੁਤੀ। ਸੇਸ=ਸੇਸ ਨਾਗ। ਕੀਰਤਿ=ਸ਼ੋਭਾ। ਨਾਦ=ਵਾਜੇ।]

੧(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਬ੍ਰਹਮ, ਬਿਸਨ, ਸ਼ਿਵ ਆਦਿ ਲੱਖਾਂ ਧਿਆਨ ਕਰਣਹਾਰੇ (ਮੁਸਾਹਿਬ ਹਨ)। ੨ਨਾਰਦ ਰਿਖੀ, ਸੁਰੱਸ੍ਰੁਤੀ, ਸੇਸ ਨਾਗ (ਭੱਟਾਂ ਵਾਂਗੂ) ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਗਣ (ਨੰਦੀ, ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਆਦਿ) ਗੰਧਰਬ ਤੇ ਗਣੇਸ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪ਛਿ ਦਰਸਨ (ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਆਦਿ ਅਨੇਕ) ਵੇਸ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਸਾਂਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ)। ੫ਗੁਰੂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਚੇਲੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਹੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੋਹਾਂ ਵੱਲ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕ ਇਕ ਅੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਗੁਣ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਥੋੜੇ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਹਨ, ਓਹ ਚਰਨਹਾਰ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਨੂੰ ਕਿੱਕਰ ਜਾਣਨ। ਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲ ਲੱਗੇ ਤਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲ ਨਿਰੋਲਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

੩. [ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਹੋਇ ਕਰਦੇ ਬੰਦਗੀ।

੨ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਹੋਇ ਕਰਿ ਮੁਹਿਛੰਦਗੀ।

੩ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਕਈ ਲੰਇ ਦਰ ਬਖਸੰਦਸੀ।

੪ਦਰ ਦਰਵੇਸ ਖਲੋਇ ਮਸਤ ਮਸੰਦਗੀ ।
 ੫ਵਲੀ ਉਲਹ ਸੁਣਿ ਸੋਇ ਕਰਨਿ ਪਸੰਦਗੀ ।
 ੬ਦਰਗਹ ਵਿਰਲਾ ਕੋਇ ਬਖਤ ਬਲੰਦਗੀ ॥੩॥

[ਬੰਦਗੀ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਭਜਨ ।	ਮਸਾਇਕ=ਮੁਸੱਕਤ ਕਰਣਹਾਰੇ, ਮਿਹਨਤੀ ।]
[(ਅ) ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ, ਮਸਾਇਖ ।	ਮੁਹਛੰਦਗੀ=ਮੁਥਾਜੀ, ਮਿੰਨਤ ਦਾ ਤੀ ।]
[ਮਸੰਦਗੀ=ਮਸੰਦ ਪੁਣਾ, ਅਵਧੂਤ ।	ਪਸੰਦਗੀ=ਪਸੰਦ ਕਰਣਾ, ਕਬੂਲੀਅਤ ।]
[ਗਉਸ ਕੁਤਬ=ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦੇ ਆਚਾਰਜ ।	]

(੧ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਹੋ ਕੇ (ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਸ਼ੇਖ, ਅਤੇ ਮਸਾਇਕ ਮੁਥਾਜੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ । ੩ਗਉਸ ਅਤੇ ਕੁਤਬ (ਆਦਿ) ਕਈ ਲੋਕ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ੪(ਕਈ ਲੋਕ ਦਰਗਾਹ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਫਕੀਰ ਹੋ ਖਲੋਤੇ ਮਸਤ ਤੇ ਅਵਧੂਤ (ਰੂਪ) ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ੫ਅੱਲਹ ਦੇ ਵਲੀ (ਇਕ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ) (ਸੋਇ-) ਸੋਭਾ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । (ਯਥਾ :-ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਾ) । ੬ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਉੱਚੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਹਾ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਹੈ ।

੪. [ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ] ।

੧ਸੁਣਿ ਆਖਾਣਿ ਵਖਾਣੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣਿਆ ।
 ੨ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਨ ਸਚੁ ਸਿਵਾਣਿਆ ।
 ੩ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ ।
 ੪ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਣੁ ਨ ਆਖਰੁ ਜਾਣਿਆ ।
 ੫ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਹੈਰਾਣੁ ਚੋਜੁ ਵਿਡਾਣਿਆ ।
 ੬ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੁਦਰਤਿ ਮਾਣਿਆ ॥੪॥

[ਆਖਾਣਿ ਵਖਾਣੁ=ਅਖਾਣਾ ਦੇ ਕਥਨ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ । ਆਖਰੁ=ਓੜਕ, ਅੰਤ ।]
 [ਪਾ:-'ਅਖਰ'। ਚੋਜ=ਕੌਤਕ । ਵਿਡਾਣਿਆ=ਅਚਰਜ । ਕੁਦਰਤਿ=ਪਰਪੰਚ, ਸ਼ਕਤੀ ।]

੧(ਲੋਕ) 'ਅਖਾਣਾ' (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ) ਵਰਣਨ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਕੇ (ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ) ਵਖਾਣਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਚੈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ) । ੩(ਈਸ਼ਰ ਦੀ) ਅਦਾਲਤ ਵਿਖੇ (ਉਸਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਨ ਪਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ) ਮਾਣ ਵਾਲੇ (ਹੋਕੇ) ਨਿਮਾਣਪਨ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ । ੪ਵੇਦ, ਕਤੇਬ, ਅਰ ਕੁਰਾਨ ਨੇ (ਆਖਰ) ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ('ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ।' ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਹੱਦ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੇਹੱਦ ਹੈ) । ੫ਦੀਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਨਿਵਾਸੀ ਸਾਰੇ) ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ (ਪੰਜੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਸ ਦੇ) ਕੌਤਕ ਵਡੇ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ । ੬(ਤਾਂਤੇ ਸਿ੍ਰਸਟੀ ਦੇ ਕਾਦਰ=) ਰਚਣਹਾਰ ਥੋਂ (ਅਸੀਂ) ਕੁਰਬਾਨ (=ਵਾਰਨੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, (ਜੋ ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਦਾ (ਮਾਣ) ਆਸਰਾ (ਕਾਰਨ) ਹੈ ।

੫. [ਰਸਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਮਹਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਨ] ।

੧ਲਖ ਲਖ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਿਧਾਵਹੀ ।
 ੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਤਰੰਗ ਬਣਾਵਹੀ ।
 ੩ਰਾਗ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦ ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਗਾਵਹੀ ।
 ੪ਰਸ ਕਸ ਲਖ ਸੁਆਦ ਚਖਿ ਚਖਾਵਹੀ ।
 ੫ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਕਰੋੜਿ ਮਹ ਮਹਕਾਵਹੀ ।
 ੬ਗੈਰ ਮਹਿਲਿ ਸੁਲਤਾਨ ਮਹਲ ਨ ਪਾਵਹੀ ॥੫॥

[ਸਿਧਾਵਹੀ=ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਾ:-ਧਿਆਵਹੀ । ਤਰੰਗ=ਕੋਤਕ । ਵਿਸਮਾਦ=ਅਚਰਜ ।]
 [ਗੁਣ ਨਿਧਿ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ । ਮਹ ਮਹਿਕਾਵਹੀ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।]
 [ਗੈਰ ਮਹਿਲ=ਮਹਿਲ ਥੋਂ ਦੂਰ, ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਠੀਕ ਉਲਟ ।

੧ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਣੇ ਰੂਪ ਅਨੂਪ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਉਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ) ('ਸਿਧਾਵਹੀ'=) ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨(ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਰਚਨਾ ਵਿਖੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰੰਗ, ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਰ ਸੁਹਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਕੋਤਕ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਕਈ ਰਾਗ ਕਈ ਵਾਜੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ (ਗੁਣ ਨਿਧਿ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਕਈ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦੇ ਲੱਖ ਸੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ (ਆਪ) ਚੱਖਕੇ (ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ) ਚਖਾਵਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੫ਕਰੋੜਾਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਵਿਖੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੬(ਜੋ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਗਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਮਹਲ ਥੋਂ ਗੈਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਓਪਰੇ ਯਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਓਹ ਲੋਕ) ਮਹਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਨੇਹੀਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਓਹ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਅਥਵਾ 'ਗੈਰ ਮਹਿਲਿ ਸੁਲਤਾਨ' ਕਹੀਏ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਹਲ ਥੋਂ ਬਾਝ ਕਿਧਰੇ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

੬. [ਦ੍ਰਿੜ ਤੇ ਏਕਤਾ] ।

੧ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਦਾ ਮੇਲੁ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋਵਈ ।
 ੨ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਮਾਇਆ ਖੇਲੁ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਵਈ ।
 ੩ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭੇਲੁ ਹਾਰੁ ਪਰੋਵਈ ।
 ੪ਪੰਜਿ ਤਤ ਪਰਵੇਲ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵਈ ।
 ੫ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਹਸਿ ਹਸਿ ਰੋਵਈ ।
 ੬ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨੀਦ ਨ ਸੋਵਈ ॥੬॥

[ਸਕਤੀ=ਮਾਇਆ । ਦੁਬਿਧਾ=ਜਗਤ । ਭੇਲੁ=ਮਿਲਣਾ ।]
 [ਪਰਵੇਲ=ਪੁਤਲਾ । ਵਿਗੋਵਈ=ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।]

੧ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਦੋ ਬਿਧਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । (ਸਿਵ=ਉਹ ਸਕਤੀ ਜੋ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੈ* । ਸਕਤੀ=ਉਹ ਸਕਤੀ† ਜੋ ਜੜ੍ਹ ਹੈ । ਤੀਜਾ ਇਸ ਸਕਤੀ ਦਾ ਸਬੂਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ‡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਬਿਧਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ੨ਕ੍ਰਿਗੁਣੀ (ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਰੂਪ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਖੇਲ ਹੋਇਆ (ਲੋਕ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਧੋਣ ਲਗ ਪਏ (ਭਾਵ ਰਜੋ, ਤਮੋ ਵਾਲੇ, ਭਰਦੇ, ਅਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਧੋਂਦੇ ਹਨ)। ੩ਚਾਰ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ) ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਹਾਰ ਵਾਂਗੂੰ (ਗਲ ਵਿਖੇ) ਪੁਰੋਂਦੇ (ਭਾਵ ਇਥੇ ਸੁਖੀ, ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੪(ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਲੋਕ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਨਮ ਧਾਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ੫ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਇਕ ਨਾਲ ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਸਿਧ ਬੀ ਹੋ ਜਾਣ ਅਰ) ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਤੇ ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਬੀ (ਪਾ ਲੈਣ ਤਦ ਬੀ) ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸੋਂਦੇ।

ਭਾਵ-ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ। ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਛੱਡੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਵੇ। ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਹਿਣਗੇ।

੭. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਫੋਕਟ ਹੈ]।

- ੧ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਲਖ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹੀ।
- ੨ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਉਨਮਾਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹੀ।
- ੩ਲਖ ਸਸੀਅਰ ਲਖ ਭਾਨ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਯਾਵਹੀ।
- ੪ਲਖ ਪਰਕਿਰਤ ਪਰਾਣ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹੀ।
- ੫ਲਖ ਲਖ ਗਰਬ ਗੁਮਾਨ ਲਜ ਲਜਾਵਹੀ।
- ੬ਲਖ ਲਖ ਦੀਨ ਇਮਾਨ ਤਾੜੀ ਲਾਵਹੀ।
- ੭ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ ਸਚਿ ਸਮਾਵਹੀ ॥੭॥

[ਸਿਆਣਪ=ਚਤੁਰਾਈਆਂ। ਉਨਮਾਨ=ਉਨਮਨੀ, ਮਸਤ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ, ਸੁਖੋਪਤੀ]
 [ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ। (ਅ) ਅਨੁਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਾਯਕ ਯਾ ਯੋਗ ਪਦ ਵਾਲੇ।]
 [ਸਸੀਅਰ=ਚੰਦਮਾਂ। ਭਾਨੁ=ਸੂਰਜ। ਪਰਕਿਰਤ=ਮਾਯਾ ਦਾ ਰੂਪ,]
 [ਮਾਯਾ ਪਰਾਇਣ।

੧ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ("ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ ਹੋਹਿ ਤਾਂ ਇਕੁ ਨ ਚਲੈ ਨਾਲਿ ॥")। ੨ਕਈ ਗਿਆਨੀ, ਕਈ ਧਿਆਨੀ, ਕਈ ਉਨਮਾਨੀ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ੩ਲੱਖਾਂ ਚੰਦਮਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ, ਰਾਤ ਦਿਨ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)। ੪ਲੱਖਾਂ ਮਾਇਆ ਪਰਾਇਣ ਹੋਕੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਯੋਗ, ਤਪ, ਮਾਯਾ ਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੫ਲੱਖਾਂ (ਲੋਕ) ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਮਗਰੂਰੀ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਅਰ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲੱਜਾ (ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਾਂ)। ੬ਲੱਖਾਂ ਦੀਨ ਤੇ ਈਮਾਨ ਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਤਾੜੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੭ਪਰ ਜੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਉਹੋ ਹੀ) ਸਚ (ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-'ਧਯਾਵਹੀ' ਦਾ ਪਾਠਾਂਤਰ 'ਯਾਵਹੀ'=ਦੋੜਦੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੋੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਉਂ? ਉਹ ਤੇਲੀ ਦੇ ਬਲਦ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਅਚੇਤ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਭ

ਪਰਮੇਸੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ।

੮. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਚੇ] ।

੧ਲਖ ਪੀਰ ਪਤਿਸਾਹ ਪਰਚੇ ਲਾਵਰੀ ।
 ੨ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਰਾਹ ਸੰਗਿ ਚਲਾਵਹੀ ।
 ੩ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਅਸਗਾਹ ਹਾਥ ਨ ਪਾਵਹੀ ।
 ੪ਕਟਕ ਮੁਰੀਦ ਪਨਾਹ ਸੇਵ ਕਮਾਵਹੀ ।
 ੫ਅੰਤਿ ਨ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਹੀ ।
 ੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਖੜੇ ਧਿਆਵਹੀ ॥੮॥

[ਪਰਚੇ=ਕਰਾਮਾਤਾਂ । ਸੰਗ=ਜਮਾਤ, ਮੰਡਲੀਆਂ । ਹਾਥ=ਅੰਤ ।]
 [ਕਟਕ=ਸਮੂਹ । ਪਨਾਹ=ਸਰਣ । ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ ।]

ਲੱਖਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਭਾਵ ਵਡੇ ਪੀਰ) ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਲਾਉਣੇ ਕਰਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ਜੋਗ ਅਤੇ ਭੋਗ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਰਾਹ ਕੱਢਕੇ ਮੰਡਲੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਈ ਜੋਗ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਈ ਭੋਗ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਚੌਹਾ :- 'ਮਾਨਸ ਕੋ ਅਵਤਾਰ ਧਰ ਕਰ ਲੈ ਮੌਜ ਬਹਾਰ ॥ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਮਾਰ ਪੰਜਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ॥') । ੩(ਏਹ ਲੋਕ ਬੀ) ਨਾ ਦੀਨ ਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੋਵੇਂ) ਅਸਗਾਹ ਹਨ । ੪ਕਈ 'ਮੁਰੀਦਾਂ' ਦੇ ਸਮੂਹ (ਪੀਰ ਦੀ) ਸਰਣ ਲੈਕੇ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਦੇ ਸਲਾਹੁਣ ਦਾ ਕੁਝ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਕਈ ਏਹ ਬਾਤ) ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ਕਈ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਅੱਗੇ ਖੜਕੇ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਭਾਵ ਪਿਛਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਅੰਤਮ ਤੁਕ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜੋ ਭਾਵ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀ ਲੜੀ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੯. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਚੇ] ।

੧ਲਖ ਸਾਹਿਬਿ ਸਿਰਦਾਰ ਆਵਣ ਜਾਵਣੇ ।
 ੨ਲਖ ਵਡੇ ਦਰਬਾਰ ਬਣਤ ਬਣਾਵਣੇ ।
 ੩ਦਰਬ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਗਣਤ ਗਣਾਵਣੇ ।
 ੪ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰ ਬਿਰਦ ਸਦਾਵਣੇ ।
 ੫ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਧੋਹ ਕਮਾਵਣੇ ।
 ੬ਕਰਦੇ ਚਾਰਿ ਵੀਚਾਰਿ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਵਣੇ ।
 ੭ਲਖ ਲਖ ਬੁਜਰਕਵਾਰ ਮਨ ਪਰਚਾਵਣੇ ॥੯॥

[ਬਣਤ=ਸਜਾਵਟਾਂ, ਜਲਸੇ । ਗਣਤ=ਹਿਸਾਬ । ਬਿਰਦ=ਪਦਵੀ, ਨਾਮ ।]
 [ਧੋਹ=ਕਪਟ । ਬੁਜਰਕਵਾਰ=ਬਜੁਰਗੀ ਵਾਲੇ ਮਹੰਤ ।]

ਲੱਖਾਂ 'ਸਾਹਿਬ' (ਸਭਾ ਸੀਂਗਾਰ) (ਲੱਖਾਂ 'ਸਰਦਾਰ') ਰਈਸ ਲੋਕ ਆਂਵਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ ਵਡੇ ਦਰਬਾਰ ਅਰ ਜਲਸੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩(ਕਈ) ਮਾਯਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰਕੇ ਗਿਣਤੀਆਂ ਹੀ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਆਪਣੀ ਪਦਵੀ 'ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰ' ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ* (ਕਿ ਅਸੀਂ

*ਇਹ ਬੀ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ ।

ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹਾਂ, (ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਆਏ) । ੫(ਕਈ) ਲੱਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਛਲਾਂ (ਵਿਚ ਹੀ ਉਮਰ ਕੱਟਦੇ) ਹਨ । ੬ਕਈ ਸੁੰਦਰ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਦੌੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਲਾਭ ਹੋਵੇ) । ੭ਲੱਖਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਾਲੇ ਮਹੰਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਐਸੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਵਾਣ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਪਰ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-‘ਬਜ਼ਰ ਕਵਾਰ’-ਪੱਥਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ) ।

੧੦. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਪਰਚੇ] ।

੧ਲਖ ਦਾਤੇ ਦਾਤਾਰ ਮੰਗਿ ਮੰਗਿ ਦੇਵਹੀ ।
 ੨ਅਉਤਰਿ ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਕਾਰ ਕਰੇਵਹੀ ।
 ੩ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਖੇਵਟ ਖੇਵਹੀ ।
 ੪ਵੀਚਾਰੀ ਵੀਚਾਰਿ ਭੇਤੁ ਨ ਦੇਵਹੀ ।
 ੫ਕਰਤੂਤੀ ਆਚਾਰਿ ਕਰਿ ਜਸੁ ਲੇਵਹੀ ।
 ੬ਲਖ ਲਖ ਜੇਵਣਹਾਰ ਜੇਵਣ ਜੇਵਹੀ ।
 ੭ਲਖ ਦਰਗਹ ਦਰਬਾਰ ਸੇਵਕ ਸੇਵਹੀ ॥੧੦॥

[ਅਉਤਰਿ=ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨਾ । ਖੇਵਟ=ਮਲਾਹ । ਖੇਵਹੀ=ਚੱਪੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।]

[ਜੇਵਣਹਾਰ=ਰਸੋਈਏ । ਜੇਵਣ=ਰਸੋਈ । ਦਰਗਹ ਦਰਬਾਰ=ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਚਹਿਰੀ ਜਾਂ ਸਭਾ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਤੇ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗੀ (ਚੀਜ਼) ਦੇਂਦੇ ਹਨ । (ਪੁਨਾ:) ੨ਲੱਖਾਂ ਅਵਤਾਰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਮਲਾਹ ਲੋਕ (ਆਗੂ) ਚੱਪੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਤ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ) । ੪ਵੀਚਾਰ ਕਰਣਹਾਰੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ । ੫ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਨਹਾਰੇ ‘ਆਚਾਰ’ (ਯੋਗ ਆਦਿਕ) ਵਡੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਜਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ਲੱਖਾਂ ਖਵਾਲਣ ਵਾਲੇ ਲੱਖਾਂ ਰਸੋਈਆਂ ਕਰਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੭ਲੱਖਾਂ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (‘ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ ॥’)

ਭਾਵ-ਪਰ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਅਰ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ।

੧੧. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਪਰਚੇ] ।

੧ਸੂਰ ਵੀਰ ਵਰੀਆਮ ਜੋਰੁ ਜਣਾਵਹੀ ।
 ੨ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਸੁਰਤੇ ਲਖ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਹੀ ।
 ੩ਖੋਜੀ ਖੋਜਿਨਿ ਖੋਜਿ ਦਹਿਦਿਸਿ ਧਾਵਹੀ ।
 ੪ਚਿਰ ਜੀਵੈ ਲਖ ਹੋਇ ਨ ਓੜਕੁ ਪਾਵਹੀ ।
 ੫ਖਰੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋਇ ਨ ਮਨੁ ਸਮਝਾਵਹੀ ।
 ੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਹ ਚੋਟਾ ਖਾਵਹੀ ॥੧੧॥

[ਵਰੀਆਮ=ਅਤਿਰਥੀ, ਜੋ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਲੜੇ, ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ।
 [ਸੁਰਤੇ=ਸੁੱਤੇ । ਚੋਟਾਂ=ਸਜਾਵਾਂ ।]

੧(ਸੂਰਬੀਰ) ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਅਰ 'ਅਤਿਰਬੀ' (ਆਪੋ ਆਪਣਾ) ਬਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ ਸ੍ਰੋਤੇ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ (ਫੇਰ) ਆਖ ਕੇ ਵਯਾਖਯਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਖੋਜੀ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਹੋਏ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜਦੇ ਹਨ । ੪ਲੱਖਾਂ ਚਿਰ ਕਾਲ ਜੀਵਣ ਵਾਲੇ (ਮਾਰਕੰਡੇਯ ਆਦਿਕ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੀਵੇ) ਹੋ ਕੇ (ਬੀ ਰੱਬ ਦਾ) ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ । ੫ਬਾਹਲੇ 'ਸਿਆਣੇ' (ਚਤੁਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੋਤੀਆਂ ਦਿੰਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ੬ਬੇਪਰਵਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਉਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ । ਸੂਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚਾਵਿਆਂ ਦੀ ਗੋਣਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੱਗਕੇ ਲੋਕ ਦੁਬਿਧਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਏਕਤਾ ਪਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ।

੧੨. [ਖੁਦੀ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਸਬਰ ਦੇ ਸੁੱਖ] ।

੧ਹਿਕਮਤ ਲਖ ਹਕੀਮ ਚਲਣ ਬਣਾਵਹੀ ।
 ੨ਆਕਲ ਹੋਇ ਫਹੀਮ ਮਤੇ ਮਤਾਵਹੀ ।
 ੩ਗਾਫਲ ਹੋਇ ਗਨੀਮ ਵਾਦ ਵਧਾਵਹੀ ।
 ੪ਲੜਿ ਲੜਿ ਕਰਨਿ ਮੁਹੀਮ ਆਪੁ ਗਣਾਵਹੀ ।
 ੫ਹੋਇ ਜਦੀਦ ਕਦੀਮ ਨ ਖੁਦੀ ਮਿਟਾਵਹੀ ।
 ੬ਸਾਬਰ ਹੋਇ ਹਲੀਮ ਆਪੁ ਗਵਾਵਹੀ ॥੧੨॥

[ਹਕੀਮ=ਵੈਦ ਲੋਕ । ਚਲਣ=ਪਸਾਰੇ । (ਅ) ਸ਼ਫਾਖਾਨੇ । ਆਕਲ=ਅਕਲੱਯੇ ਲੋਕ ।]
 [ਫਹੀਮ=ਫਹਿਮ ਵਾਲੇ, ਸਮਝਦਾਰ । ਮਤੇ=ਸਲਾਹਾਂ । ਮਤਾਵਹੀ=ਪਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ।]
 [ਗਨੀਮ=ਦੁਸ਼ਮਨ । ਵਾਦ=ਝਗੜੇ । ਮੁਹੀਮ=ਮੁਹਿੰਮਾਂ, ਲੜਾਈਆਂ ।]
 [ਜਦੀਦ-ਨਵੇਂ ਲੋਕ । ਕਦੀਮ=ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੋਕ । ਖੁਦੀ=ਹੰਕਾਰ ।]
 [ਸਾਬਰ=ਸੰਤੋਖੀ । ਹਲੀਮ=ਖਿਮਾਂ ਕਾਰਕ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਹਕੀਮ ਲੋਕ 'ਹਿਕਮਤ' (ਅਰਥਾਤ ਚਕਿਤਸਾ) ਦੇ ਚਲਿੱਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਚੰਗੇ ਨੁਸਖੇ, ਜਾ ਇਲਾਜ ਲਈ ਦਾਰੂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੨(ਕਈ) ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਮਤੇ ਪਕਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਕਿੱਕਰਾਂ ਹੋਵੇ ?) । ੩ਕਈ ਗਾਫਲਤ ਕਰ ਕੇ (ਅਨਗਹਿਲੇ ਹੋਕੇ) ਵੈਰ ਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੋ ਗਾਫਲ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਵਧਦੇ ਹਨ) । ੪(ਕਈ) ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਜੋਧੇ ਹਾਂ) । ੫ਨਵੀਂ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਖੁਦੀ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦੇ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ "ਖੁਦੀ ਮਿਟੀ ਤਬ ਸੁਖ ਭਏ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗ ॥") । ੬(ਜਿਹੜੇ) ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹੋਏ ਹਨ, (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਬਿਨਾਂ ਬੀਰਤਾ ਅਰ ਅਕਲ ਕੁਝ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੧੩. [ਖੁਦੀ ਮਿਟੇ ਤਾਂ ਗਤੀ ਹੈ] ।

੧ਲਖ ਲਖ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਮੇਲ ਮਿਲਾਵਹੀ ।

੨ਸੁਹਦੇ ਲਖ ਸਹੀਦ ਜਾਰਤ ਲਾਵਹੀ ।
 ੩ਲਖ ਰੋਜੇ ਲਖ ਈਦ ਨਿਵਾਜ ਕਰਾਵਹੀ ।
 ੪ਕਰਿ ਕਰਿ ਗੁਫਤ ਸੁਨੀਦ ਮਨ ਪਰਚਾਵਹੀ ।
 ੫ਹੁਜਰੇ ਕੁਲਫ ਕੁਲੀਦ ਜੁਹਦ ਕਮਾਵਹੀ ।
 ੬ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ ਰਸੀਦ ਆਪੁ ਜਣਾਵਹੀ ॥ ੧੩ ॥

[ਸੁਹਦੇ=ਕਾਇਰ, ਗਰੀਬ । ਸਹੀਦ=ਦੀਨ ਲਈ ਮਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਲੀ ।]
 [ਗੁਫਤ ਸੁਨੀਦ=ਕਹਿਣਾ ਸੁਣਨਾ, ਉੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ । ਹੁਜਰੇ=ਮੰਦਰ । ਕੁਲਫ-ਜੰਦਰਾ]
 [ਕੁਲੀਦ=ਕੁੰਜੀ । ਜੁਹਦ=ਪ੍ਰੋਜਗਾਰੀ, ਤਯਾਗ । ਰਸੀਦ=ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਪੀਰ ਲੱਖਾਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਇਕੱਠ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ) । ੨ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਪਰ) ਜਯਾਰਤਾਂ (ਮੇਲੇ) ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਰੋਜੇ, ਲੱਖਾਂ ਈਦਾਂ, ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪(ਹੋਰ ਕਈ) ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿਲਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਕੱਟਦੇ) ਹਨ । ੫(ਮਨ ਰੂਪ) ਮੰਦਰ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਦੀ ਕੁੰਜੀ (ਜੁਹਦ) ਤਯਾਗ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੬(ਪਰੰਤੂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਪਹੁੰਚ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਆਪਾ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦੀ ਮਿਟ ਗਈ ਹੈ) ।

੧੪. [ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਡਰਾਵਣੇ ਹਨ] ।

੧ਉਚੇ ਮਹਲ ਉਸਾਰਿ ਵਿਛਾਇ ਵਿਛਾਵਣੇ ।
 ੨ਵਡੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਨਾਉ ਗਣਾਵਣੇ ।
 ੩ਕਰਿ ਗੜ ਕੋਟ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜ ਕਮਾਵਣੇ ।
 ੪ਲਖ ਲਖ ਮਨਸਬਦਾਰ ਵਜਹ ਵਧਾਵਣੇ ।
 ੫ਪੂਰ ਭਰੇ ਅਹੰਕਾਰ ਆਵਨ ਜਾਵਣੇ ।
 ੬ਤਿਤੁ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰ ਖਰੇ ਡਰਾਵਣੇ ॥ ੧੪ ॥

[ਵਿਛਾਵਣੇ=ਦਰੀਆਂ ਆਦਿਕ । ਦੁਨੀਆਦਾਰ=ਮਾਯਾਵੀ, ਧਨੀ ।]
 [ਮਨਸਬਦਾਰ=ਅਹੁਦੇਦਾਰ । ਵਜਹ=ਮਾਹਵਾਰੀ ਤਨਖਾਹ ।]

੧(ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ) ਲੋਕ ਉੱਚੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰਕੇ (ਦਰੀਆਂ ਗਲੀਚੇ ਆਦਿ) ਬਿਸਤਰੇ ਵਿਛਾਂਵਦੇ ਹਨ । ੨ਵਡੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਹੋਕੇ (ਆਪਣੇ) ਨਾਮ ਗਣਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਲਖਪਤੀ ਕੋਈ ਕਰੋੜਪਤੀ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ) । ੩ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕੋਟ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਣਵਾਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ । ("ਜਿਨ ਗੜ ਕੋਟਿ ਕੀਏ ਕੰਚਨ ਕੇ ਛੋਡਿ ਗਇਆ ਸੋ ਰਾਵਨੁ") । ੪ਲੱਖਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਲੱਖਾਂ (ਰੁਪਯੇ ਤੀਕ ਆਪਣੀਆਂ) ਮਾਹਵਾਰੀ ਤਲਬਾਂ ਵਧਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੫(ਪਰ ਐਸੇ) ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, । ੬(ਏਹ) ਉਸ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਖੇ ਖਰੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ।

੧੫. [ਪਖੰਡ] ।

੧ਤੀਰਥ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਪੁਤਬੀ ਨਾਵਣਾ ।

੨ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਸੇਵ ਕਰਾਵਣਾ ।
 ੩ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਲਖ ਸਾਧਿ ਸਧਾਵਣਾ ।
 ੪ਹੋਮ ਜਗ ਨਈਵੇਦ ਭੋਗ ਲਗਾਵਣਾ ।
 ੫ਵਰਤ ਨੋਮ ਲਖ ਦਾਨ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣਾ ।
 ੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹਿ ਪਖੰਡ ਨ ਜਾਵਣਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਪੁਰਬੀ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਦਿਨ ।

ਨਈਵੇਦ=ਲੱਡੂ ਪੇੜਾ ਆਦਿ ਠਾਕਰ ਭੋਗ ।]

[ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ।

੧ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ (ਵਾਰ) ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਪੁਰਬੀਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨੇ । ੨ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ । ੩(ਲੱਖਾਂ) ਜਪ, ਤਪ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜਮ, ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਸਾਧਣੀਆਂ । ੪ਹੋਮ, ਯੱਗ, ਨਈਵੇਦ (ਅਤੇ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ) ਭੋਗ ਲਗਾਉਣੇ । ੫ਲੱਖਾਂ ਵਰਤ ਨੋਮ, ਦਾਨ (ਆਦਿ) ਕਰਮ ਕਰਨੇ । ੬(ਉਸ) ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਏਹ ਪਖੰਡ ਹਨ, (ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਹੈ :- "ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥" ਪੁਨਾ :- "ਜਗ ਮਹਿ ਬਕਤੇ ਦੂਧਾ ਧਾਰੀ ॥ ਗੁਪਤੀ ਖਾਵਹਿ ਵਟਿਕਾ ਸਾਰੀ ॥" ਏਹ ਕਰਮ ਸਾਰੇ ਪਖੰਡ ਹਨ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੬. [ਬੰਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ] ।

੧ਪੋਪਲੀਆ ਭਰਨਾਲਿ ਲਖ ਤਰੰਦੀਆਂ ।
 ੨ਉੜਕ ਉੜਕ ਭਾਲਿ ਸੁਧਿ ਨ ਲਹੰਦੀਆਂ ।
 ੩ਅਨਲਮਨਲ ਕਰਿ ਖਿਆਲ ਉਮਰਿ ਉਡੰਦੀਆਂ ।
 ੪ਉਛਲਿ ਕਰਨਿ ਉਛਾਲ ਨ ਉਭਿ ਚੜੰਦੀਆਂ ।
 ੫ਲਖ ਅਗਾਸ ਪਤਾਲ ਕਰਿ ਮੁਹਛੰਦੀਆਂ ।
 ੬ਦਰਗਹ ਇਕ ਰਵਾਲ ਬੰਦੇ ਬੰਦੀਆਂ ॥ ੧੬ ॥

[ਪੋਪਲੀਆਂ=ਸਰਨਾਈਆਂ, ਬੇੜੀਆਂ । ਭਰਨਾਲਿ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ । ਅਨਲਮਨਲ=ਇਕ]
 [ਪੰਖੀ, ਕਾਵਿ ਸੰਕੇਤਕ ਪੰਖੀ ਹੈ ਜੋ ਉਡਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਡੇ ਬੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਦੋਂਦਾ]
 [ਮੰਨਿਆ ਹੈ । ਉਮਰਿ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ । ਰਵਾਲ=ਕਿਣਕਾ ਭਰ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਸਰਨਾਈਆਂ (ਜਾਂ ਬੇੜੀਆਂ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਤਰਦੀਆਂ ਹਨ । ੨(ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਉੜਕ (ਜਤਨ) ਨਾਲ ਭਾਲਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ 'ਸੁਧ') ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ । ੩ਅਨਲ ਮਨਲ (ਪੰਛੀ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਲੈਣ ਦੇ) ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪(ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਡਾ ਬੀ ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ) ਉਛਲਕੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ('ਉਭ') ਅਕਾਸ਼ (ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ । ੫ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ) ਮੁਥਾਜੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ ਨਿਵਾਸੀ ਲੋਕ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਨਿੰਮਤਾ ਨਾਲ ਦੰਦੀਆਂ ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ) । ੬(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਬੰਦੇ ਅਰ ਬੰਦੀਆਂ (ਦਾਸ ਦਾਸੀਆਂ ਅਗੇ ਏਹ) ਇਕ ਰਵਾਲ (ਕਿਣਕੇ) ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ ।

੧੭. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ] ।

੧ ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਮਾਇਆ ਖੇਲੁ ਕਰਿ ਦੇਖਾਲਿਆ ।
 ੨ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਚਲਿਤੁ ਉਠਾਲਿਆ ।
 ੩ ਪੰਜਿ ਤਤ ਉਤਪਤਿ ਬੰਧਿ ਬਹਾਲਿਆ ।
 ੪ ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਸਿਰਜਿ ਸਮੁਾਲਿਆ ।
 ੫ ਅਹਿਨਿਸਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦੁ ਦੀਵੇ ਬਾਲਿਆ ।
 ੬ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ੧੭ ॥

[ਖੇਲੁ=ਪਸਾਰਾ ਚਲਿਤੁ=ਕੌਤਕ । ਬੰਧਿ=ਨਿਯਮ ।]
 [ਸਿਰਜਿ=ਰਚਕੇ । ਸਮੁਾਲਿਆ=ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ । ਕਵਾਉ=ਵਾਕ ।]

੧ ਮਾਯਾ ਦੁਆਰੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ (ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ) ਦਾ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ । ੨ (ਚਾਰ) ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੂਤਜ, ਅਤੇ ਉਤਭੁਜ) ਚਾਰੇ ਬਾਣੀਆਂ (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮੱਧਮਾ, ਅਤੇ ਬੈਖਰੀ) ਦਾ ਕੌਤਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ੩ ਪੰਜ ਤਤ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼) ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਨਿਯਮ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪ ਛੀ ਰੁਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਰਚਕੇ ਸਮੁਾਲ ਕੀਤੀ (ਭਾਵ ਵਕਤ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚਕੇ ਇਸਦਾ ਸਰੰਜਾਮ ਤੇ ਨਿਯਮ ਬੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਖੇਲ ਇਸ ਬਿਨ ਨਿਭਦਾ ਨਹੀਂ) । ੫ ਦਿਨ (ਦੇ ਲਈ) ਸੂਰਜ (ਤੇ) ਰਾਤ (ਦੇ ਚਾਨਣ ਲਈ) ਚੰਦ (ਮਾਨੋਂ ਦੋ) ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ ਹਨ । ੬ (ਏਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ) ਇਕ ਬਚਨ ਥੋਂ ਪਸਾਰਕੇ (ਆਪ) ਨਦਰ ਨਾਲ ਡਿੱਠਾ ('ਕਰਿ ਆਸਣ ਡਿਠੋ ਚਾਉ') ।

੧੮. [ਆਪ ਅਲੇਪ ਹੈ] ।

੧ ਕੁਦਰਤਿ ਇਕ ਕਵਾਉ ਥਾਪ ਉਥਾਪਦਾ ।
 ੨ ਤਿਦੂੰ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਨ ਓੜਕੁ ਜਾਪਦਾ ।
 ੩ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਮਾਉ ਨ ਲਹਿਰ ਵਿਆਪਦਾ ।
 ੪ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਚਾਉ ਲਖ ਪਰਤਾਪਦਾ ।
 ੫ ਕਉਣੁ ਕਰੈ ਅਰਥਾਉ ਵਰ ਨ ਸਰਾਪ ਦਾ ।
 ੬ ਲਹੈ ਨ ਪਛੋਤਾਉ ਪੁੰਨ ਨ ਪਾਪ ਦਾ ॥ ੧੮ ॥

[ਦਰੀਆਉ=ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ । ਸਮਾਉ=ਸਮਾਈ ।]
 [ਪਰਤਾਪਦਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਰਥਾਉ=ਸਿੱਧਾਂਤ ।]

੧ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਥਾਪਕੇ ਫੇਰ (ਉਥਾਪ ਕਹੀਏ) ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ ਉਸੇ (ਅਛਾਲ ਪੁਰਖ) ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਫਰਿਸ਼ਤੇ, ਦੇਉਤੇ ਆਦਿ ਉਚੇਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਦਾ ਅੰਤ (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ੩ ਉਸਦੇ (ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ) ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ) ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ (ਭਾਵ, ਆਪ ਕਦੇ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਰਸ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੪ (ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਰ ਕਰਕੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੫ ਕੌਣ ਉਸਦੇ (ਅਰਥਾਉ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਾਂ) ਸਿੱਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਵਰ ਦਾ ਨਾ ਸਰਾਪ ਦਾ (ਅਤੇ) ਏਨਾ ਪੁੰਨ ਦਾ ਨਾ ਪਾਪ ਦਾ ਪਛੋਤਾਉ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਉਸਨੂੰ ਵਰ ਤੇ ਪੁੰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਰ ਸਰਾਪ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਪਛੁਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਹੈ।

੧੯. [ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕਾਦਰ ਬੇਅੰਤ ਅਸਗਾਹ ਹੈ]।

੧ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਈਐ।
 ੨ਕਾਦਰ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਕਿਨ ਪਰਚਾਈਐ।
 ੩ਕੇਵਡੁ ਹੈ ਦਰਗਾਹੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ।
 ੪ਕੋਇ ਨ ਦਸੈ ਰਾਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਜਾਈਐ।
 ੫ਕੇਵਡੁ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੁ ਕਿਉ ਕਰਿ ਧਿਆਈਐ।
 ੬ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਸਗਾਹੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈਐ ॥੧੯॥

[ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾ। ਅਸਗਾਹੁ=ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾ ਹੋਵੇ।]

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਰਚਨਾ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹੈ (ਉਸਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ੨ਕਰਤਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੋਣ ਪਰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ :- 'ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬਹੁਤੁ ਘਿਣਾਵਣੇ ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬੇਦ ਪੜਾਵਣੇ ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਧਰਤੀ ਧਾਈਐ ॥') ੩(ਉਸਦੀ) ਕਚਹਿਰੀ ਕਿੱਡੀਕੁ ਹੈ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਓ ਤਾਂ ਸਹੀ ? ੪ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ, ਕਿੱਕੁਰ (ਉਥੇ) ਜਾਈਏ। ੫ਕਿੱਡੀ ਕੁ (ਉਸਦੀ) ਸਿਫਤ (ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਸਲਾਹੀਏ ਅਤੇ ਧਿਆਈਏ ਕਿਕੂੰ (ਮਨ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ)। ੬(ਉਸਦੀ) ਗਤਿ (ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਕਠਨ ਅਤੇ ਅਸਗਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਅਲਖ ਹੈ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਭਾਵ-ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣਗੇ।

੨੦. [ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ]।

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਪਰਮਾਦਿ ਅਚਰਜੁ ਆਖੀਐ।
 ੨ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਸਬਦੁ ਨ ਸਾਖੀਐ।
 ੩ਵਰਤੈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਨ ਗਲੀ ਗਾਖੀਐ।
 ੪ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਅਛਲਾਦਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਖੀਐ।
 ੫ਉਨਮਨਿ ਅਨਹਦਿ ਨਾਦਿ ਲਿਵ ਅਭਿਲਾਖੀਐ।
 ੬ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦ ਪੂਰਨ ਪਾਖੀਐ।
 ੭ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕੇਵਲ ਕਾਖੀਐ ॥ ੨੦ ॥ ੨੧ ॥

[ਪਰਮਾਦਿ=ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਅਨੀਲੁ=ਅਣਗਿਣਤ, ਅਕਲੰਕ, ਅਰੰਗ।]

[ਗਾਖੀਐ=ਗਾਹੀਦਾ, ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ। ਅਛਲਾਦਿ=ਅਛਲ ('ਦੇਵਤਿਆਂ') ਦੀ]

[ਆਦਿ ਹੈ। ਪਾਖੀਐ=ਪੱਖ ਵਾਲਾ। ਕਾਖੀਐ=ਚਾਹੀਏ, ਭਾਵ ਮਿਲੀ ਦਾ ਹੈ।]

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੀ ਆਦਿ ਦਾ ਸਮਝ ਨਾ ਮਿਲਣੇ ਕਰ) ਪਰਮਾਦਿ (ਕਹੀਦਾ ਹੈ) (ਆਦਿ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਅਚਰਜ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੀ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

੨ਆਦਿ ਹੈ, ਅਕਲੰਕ ਹੈ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਕੋਈ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਹੈ; ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੀ ਤਾਂ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿਕੇ ਹੀ ਖਹਿੜਾ ਛਡਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ) ਸਬਦ (ਪ੍ਰਮਾਣ ਬੀ) ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦਾ। ੩ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਇਹ ਹੈ ਸਦਾ, ਪਰ) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੪ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ (ਉਹ ਆਪ) ਆਦਿ ਥੋਂ ਅਛਲ ਹੈ ਸਹਜਿ (ਯਥਾਰਥ ਹੈ, ਅਵਸਥਾ ਅਤੀਤ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ੫(ਜਦ) ਉਨਮਨ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ) ਵਿਖੇ ਅਨਹਤ ਸਬਦ ਦੀ ਲਿਵ (ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਤਦ) ਅਭਿਲਾਖੀ ਦਾ ਹੈ (ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਅੱਕੀਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਅਭਿਲਾਖ ਪਯਾਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ)। ੬(ਤਦੋਂ ਕੀ ਹੋਈਦਾ ਹੈ?) (ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਪੱਖ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ ਵਿਸਮਾਦ) ਅਚਰਜ (ਹੋਈਦਾ) ਹੈ। ੭ਕੇਵਲ (ਇਕ) ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੀ (ਉਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ) ਚਾਹੀਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਜਿੱਕੁਰ ਮਲਾਹ ਬਾਝ ਬੇੜੀ ਦਾ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਕਠਨ ਹੈ ਉੱਕਰ ਹੀ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਾਝ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ', ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੁਰ ਨਿਰੰਤਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਮੇਲ ਲੱਝਦਾ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੨੨:

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ । ਈਸ਼ਰੀ ਰਚਨਾ] ।

੧ਨਿਰਾਧਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੨ਹੋਆ ਏਕੰਕਾਰੁ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੩ਓਅੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਚਲਿਤੁ ਰਚਾਇਆ ।
 ੪ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਰਤਾਰ ਖਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੫ਸਚਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣ ਮਾਇਆ ।
 ੬ਸਿਰਠੀ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਲੇਖਿ ਲਿਖਾਇਆ ।
 ੭ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰੁ ਨ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ ।
 ੮ਲਿਖਿਆ ਥਿਤਿ ਨ ਵਾਰੁ ਮਾਹ ਜਣਾਇਆ ।
 ੯ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥੧॥

[ਨਿਰਾਧਾਰ=ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਾਝ ਏਕੰਕਾਰੁ=ਕੇਵਲ ਇਕ । (ਕਾਰ=ਕੇਵਲ) ।]
 [ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ=ਪਾਲਣੇਹਾਰ । ਸਿਰਠੀ=ਰਚਨਾ । ਸ੍ਰਿਸਟੀ ।]

੧(ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਨਹੀਂ ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਉਸ) ਅਲੱਖ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਲਖਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੨(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸੀ, (ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ) ਏਕੰਕਾਰ ਹੋਇਆ, (ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਰੂਪ) ਆਪ ਉਪਾਇਆ । ੩(ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ) ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ (ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਇਆ) । ੪(ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ) ਸਤਿਨਾਮ (ਹੋਇਆ ਅਰ ਇਸ ਤੋਂ) ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਵਫਲ) ਬਿਰਦ ਸਦਵਾਯਾ । ੫(ਪਰ ਆਪ ਕੁਝ ਹੋਰ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਗਿਆ ਉਹੋ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਰਿਹਾ) ਸੱਚਾ (ਉਹੋ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਰਹਿਕੇ ਨਾਲ) ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ (ਸਦਵਾਇਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਤ੍ਰਿਗਣਾਤੀਤ ਰਿਹਾ) ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਹੈ (ਆਪ ਨਹੀਂ) । ੬(ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਤੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਵਾਇਆ (ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਜੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੀ ਨਾ) । ੭(ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬੰਨ੍ਹਕੇ) ਆਸਰਾ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਾਲਣਾ ਸਭ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਤੋਲਦਾ । (ਭਾਵ "ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧ ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ ॥" ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੮(ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਰਚਨ ਦਾ) ਥਿੱਤ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਨਾ ਮਹੀਨਾ ਹੀ ਜਣਾਇਆ ਹੈ । ੯(ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ (ਤੇ ਹੋਰ) ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ (ਏਹ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੋਣ ਅਰ ਸਰਗੁਣ ਹੋਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਹਿਮਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਪਰ ਕੀਤਾ । ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ੧, ੧ ਤੋਂ ਓਅੰ, ਓਅੰ ਤੋਂ ਸਤਿਨਾਮ, ਸਤਿਨਾਮ ਤੋਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਲੀ ਸੂਖਮਤਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰੂਪ ਲੱਖਣ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਤੱਕ ਅਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਤਟਸਥ ਲੱਖਣ ਹੋਕੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਭੇਦ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੱਧ ਵਿਚ ਆਪਾ ਸਦਾ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ, ਇਕੋ ਰਸ, ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਬਲ] ।

੧ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ਬਾਣੁ ਚਲਾਇਆ ।
 ੨ਉਡੈ ਹੰਸ ਉਚਾਣੁ ਕਿਨਿ ਪਹੁਚਾਇਆ ।
 ੩ਖੰਭੀ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੁ ਆਣਿ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੪ਧੁ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਸਮਾਣਿ ਨ ਟਲੈ ਟਲਾਇਆ ।
 ੫ਮਿਲੈ ਨਿਮਾਣੈ ਮਾਣੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੬ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਇਆ ॥੨॥

[ਨਿਰਾਲੰਬੁ=ਨਿਰਾਸ਼੍ਰਯ । ਨਿਰਬਾਣੁ=ਨਿਰਬੰਧਨ । ਬਾਣੁ=ਤੀਰ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਧੂ ਭਗਤ ।]
 [ਉਚਾਣੁ=ਅਕਾਸ਼ । ਖੰਭੀ=ਪਰਾਂ ਵਿਖੇ । ਵਿਡਾਣੁ=ਅਚਰਜ ।]

(ਪ੍ਰਸ਼ਨ)-੧ਨਿਰਾਸ਼੍ਰਯ ਤੇ ਨਿਰਬੰਧ ਬਾਣ (ਕਿਸ ਨੇ) ਚਲਾਇਆ ? ੨ਹੰਸ ਉਚਾਈ ਨੂੰ ਉਡਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਉਤੇ) ਕਿਸ ਨੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ ?
 (ਉੱਤਰ)-੩(ਉਸਦੇ) ਖੰਭਾਂ ਦਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਫੇਰ) ਆਣ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ । ੪(ਐਉਂ ਹੀ ਤਾਂ) ਧੂ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ (ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਟਾਲਿਆ ਟਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

(ਸਿੱਧਾਂਤ) ੫(ਜਿਸਨੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਉਸ) ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ (ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ।

(ਸਾਧਨ) ੬(ਜਿਸਨੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਤ (ਉਸੇ ਦੀ) ਪਰਵਾਨ ਪਈ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਧੂ ਭਗਤ ਨੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਕਮਾਨ ਉਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ, ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਤੀਰ ਭਗਤੀ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ, ਉਹ ਅਮਰਾਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਧੂ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਧੂ ਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧੂ ਭਗਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਤਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਫੇਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੋਸ ਦਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਖੰਭ ਆਸਮਾਨੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਖੰਭ ਹੀ ਫੇਰ ਮਾਨਸਰ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਖੰਭ ਖੰਭਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਆਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਂਵ ਬਲਦਾਰ ਉਂਵ ਨਿਵੇਂ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਤਿਵੇਂ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਗਡੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨੀਵਿਆਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਲੈ ਜਾਏਗਾ (ਯਥਾ :-ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ) । ਸਿੱਧਾਂਤ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਣ ਪਾਓ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਓ ।

੩. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਬਲ] ।

੧ਉੜਕੁ ਉੜਕੁ ਭਾਲਿ ਨ ਉੜਕੁ ਪਾਇਆ ।

੨ਉੜਕੁ ਭਾਲਣਿ ਗਏ ਸਿ ਫੇਰ ਨ ਆਇਆ ।

੩ਉੜਕੁ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ।

੪ਆਦੁ ਵਡਾ ਵਿਸਮਾਦੁ ਨ ਅੰਤੁ ਸੁਣਾਇਆ ।

੫ਹਾਥਿ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਲਹਰੀ ਛਾਇਆ ।

੬ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੭ਕਾਦਰੁ ਨ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੁਦਰਤਿ ਮਾਇਆ ।

੮ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੁ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ॥੩॥

[ਉੜਕੁ=ਜਤਨ ਨਾਲ । ਉੜਕੁ=ਅੰਤ । ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ ਰੂਪ ।]

[ਹਾਥਿ=ਹੱਥ, ਭਾਵ ਅੰਤ । ਲਹਰੀ=ਲਹਿਰਾਂ, ਆਨੰਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ।]

੧ਜਤਨ ਨਾਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਗਏ, (ਪਰੰਤੂ) ਉੜਕ (ਅੰਤ) ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ । ੨(ਜੋ) ਉੜਕ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਗਏ ਉਹ ਫੇਰ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ । ੩(ਤੇ ਹੋਰ) ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨੂੰ ਉੜਕ (ਦੀ ਭਾਲ) ਨੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ । ੪ਆਦ ਵੱਡਾ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਤੇ) ਅੰਤ ਸੁਣਾਇਆ ਹੀ ਨਾ । ੫(ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਸਾਗਰ ਦੇ) ਪਾਰਾਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਆਨੰਦ ਦੀਆਂ) ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੬(ਉਸ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਰ ਥੋਂ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਆਪ ਅਲਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਲਖਾਇਆ ਨਹੀਂ । ੭ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਥੋਂ (ਅਸੀਂ) ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ (ਇਡੀ) ਕੁਦਰਤ (ਸ਼ਕਤੀ) ਹੈ: (ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?) ੮ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਤਾ ਹੈ (ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਉਹੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੂਝ ਪਾਈ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤ ਭਾਲਣ ਗਏ ਬਿਅੰਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ (ਅੰਤ ਕੋ ਚਾਹਣ ਜੋ ਗਏ ਸੋ ਆਏ ਅੰਤ ਗਵਾਇ) । ਦੂਜੇ ਉਹ ਜੋ ਭਰਮਕੇ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਕੇ ਮੁੜ ਆਏ, ਫੇਰ

ਆਧੁਨਿਕ ਵੇਦਾਂਤੀ ਯਾ ਨਾਸਤਕ ਹੋ ਗਏ। ਯਾ ਬ੍ਰਹਮਾਦਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਹਨ ਕਿ ਭਾਲਣ ਗਏ ਤੇ ਅੰਤ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਹਾਰਕੇ ਮੁੜ ਆਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਥਹੁ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬਸ ਏਨਾ ਕਿ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਕੀ? ਕਿ ਕਰਤੇ ਨੇ ਆਪ ਲਖਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਉਂਵ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕਰਤਬ ਵੇਖ ਵੇਖਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਧੰਨੁ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਇਹ ਭੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਝਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

੪. [ਸਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ]।

੧ਸਚਾ ਸਿਰਜਣਿਹਾਰੁ ਸਚੁ ਸਮਾਇਆ।
 ੨ਸਚਹੁ ਪਉਣੁ ਉਪਾਇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਛਾਇਆ।
 ੩ਪਵਣਹੁ ਪਾਣੀ ਸਾਜਿ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ।
 ੪ਤੁਲਹਾ ਧਰਤਿ ਬਣਾਇ ਨੀਰ ਤਰਾਇਆ।
 ੫ਨੀਰਹੁ ਉਪਜੀ ਅਗਿ ਵਣਖੰਡੁ ਛਾਇਆ।
 ੬ਅਗੀ ਹੋਦੀ ਬਿਰਖੁ ਸੁਫਲ ਫਲਾਇਆ।
 ੭ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
 ੮ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ॥੪॥

[ਸਿਰਜਣਿਹਾਰ=ਰਚਣੇਹਾਰਾ।

ਤੁਲਹਾ=ਆਸਰਾ।

ਵਣਖੰਡੁ = ਬਨਾਸਪਤੀ।]

[ਬੈਸੰਤਰੁ = ਅਗਨੀ।

੧(ਜਗਤ ਦਾ) ਰਚਣਹਾਰ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਰ ਸੱਚ ਰੂਪ ਹੋਕੇ (ਰਚਨਾ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਯਥਾ:-“ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਸਗਲੀ ਉਤਪਤਿ ॥”) ੨ਸੱਚ ਥੋਂ ਵਾਯੂ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿਖੇ (ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਛਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੩ਪੈਣਾਂ ਥੋਂ ਜਲ ਬਣਾਇਆ, (ਜਲ ਠੇ) ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। (ਯਥਾ:-“ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥ ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥”)। ੪(ਪਾਣੀ ਦੇ ਟਿਕਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਅਰ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ) ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਧਰਤ ਬਣਾਈ (ਤੇ) ਪਾਣੀ (ਸਾਰੇ, ਉਸ ਉਤੇ) ਤਾਰਿਆ। (ਤਾਰਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨੀਵਾਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰੀ ਧਰਤ ਵਿਚ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ, ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਜਦ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤਦ ਪਾਣੀ ਤਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਫਲ ਹੈ)। ੫ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਅੱਗ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਜੋ ('ਖੰਡ') ਮਹਾਂ ਦੰਪ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ) ਬਨ ਛਾ ਗਏ। (ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੜਵਾ ਅਗਨੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਹਾਂਦੰਪ ਬਣ ਗਏ ਜੋ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਨਾਂ ਨਾਲ ਛਾਂ ਗਏ। ਨੀਰ ਤੋਂ ਅੱਗ ਉਪਜਣ ਦਾ ਭਾਵ ਬੜਵਾ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਯਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਲਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਇਕ ਬਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਕਲ ਵਿਚ ਅੱਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਤੀਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਤੀ ਜਦ ਬਣੀ ਹੈ ਅਣਖੁੱਝ ਕਲੀ ਵਤ ਕਠਨ ਅਰ ਜਲ ਹੀਨ ਸੀ, ਜਦ ਜਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਅੱਗ ਨਿਕਲੀ, ਫੇਰ ਜਦ ਧਰਤ ਠਰ ਗਈ, ਪਾਣੀ ਸਮਾ ਗਿਆ, ਜਦ ਜੰਗਲ ਬਣੇ)। ੬(ਇਸ ਤੋਂ) ਅਗਾਂ (ਫੇਰ) ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ (ਨਾਲ) ਫਲਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹੋਏ। ੭(ਏਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਪੈਣ ਪਾਣੀ ਤੇ ਬੈਸੰਤਰ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਯਾ ਹੈ

(ਇਹ ਜੋ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਨਜਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । ੯(ਉਸ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ) ਖੋਲ ਰਚਾਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਮਦਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਖ ਬੁੱਧੀ ਨਿਕਾਰੀ ਹੋਕੇ ਭਾਰੀ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਲਾ ਉਸ ਸੱਚੇ ਕਾਰੀਗਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੋਣ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ ।

ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਹੈ :-ਸਚੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਉਣ ਵਤ ਸੁਖਮ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਆਦਿ ਤੱਤ ਹੈ, ਇਹ ਤੱਤ ਅਕਸਰ ਪੌਣ ਰੂਪ ਹਨ । ਦੋ ਪੌਣ ਰੂਪ ਤੱਤ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਧਰਤੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਸੂਰਜ ਵਤ ਤਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਠਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਦ ਪਾਣੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਅੱਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਬ੍ਰਿਛ ਉੱਗਦੇ ਹਨ । ਓਹ ਵੀ ਨੀਰ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਕਰ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਨੀ, ਪਉਣ, ਧਰਤੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮੇਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੫. [ਰਚਨਾ] ।

੧ਕੇਵਡੁ	ਆਖਾ	ਸਚੁ	ਸਚੇ	ਭਾਇਆ ।
੨ਕੇਵਡੁ	ਹੋਆ	ਪਉਣੁ	ਫਿਰੈ	ਚਉਵਾਇਆ ।
੩ਚੰਦਨ	ਵਾਸੁ	ਨਿਵਾਸੁ	ਬਿਰਖ	ਬੋਹਾਇਆ ।
੪ਖਹਿ	ਖਹਿ	ਵੰਸੁ	ਗਵਾਇ	ਵਾਂਸੁ ਜਲਾਇਆ ।
੫ਸਿਵ	ਸਕਤੀ	ਸਹਲੰਗ	ਅੰਗ	ਜਣਾਇਆ ।
੬ਕੋਇਲ	ਕਾਉ	ਨਿਆਉ	ਬਚਨ	ਸੁਣਾਇਆ ।
੭ਖਾਣੀ	ਬਾਣੀ	ਚਾਰਿ	ਸਾਹ	ਗਣਾਇਆ ।

੮ਪੰਜ ਸਬਦ ਪਰਵਾਣੁ ਨੀਸਾਣੁ ਬਜਾਇਆ ॥੫॥

[ਚਉਵਾਇਆ=ਚੌਫੇਰੇ । ਬੋਹਾਇਆ = ਸੁਗੰਧਿਤ ਕੀਤਾ । ਸਹਲੰਗੁ = ਮੇਲ । ਅੰਗੁ=ਗੁਣ ।]

੧ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਮੈਂ ਸੱਚ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ (ਜੋ) ਸੱਚੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ?
 ੨ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਪੌਣ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਚੌਫੇਰੇ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੩ਚੰਦਨ ਵਿਖੇ ਵਾਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤੋਗੁਣੀ ਲੋਕ ਸਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।
 ੪ਵਾਂਸਾਂ (ਵਾਂਸੂ ਤਮੋਗੁਣੀ ਲੋਕ) ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਰਦੇ ਤੇ ਜਲਕੇ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੫ਸਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਸਿਵ-ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੀਤਲਤਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ-ਵਾਂਸਾਂ ਦੀ ਅੱਗ) । ੬ਕੋਇਲ ਅਤੇ ਕਾਂ ਦਾ ਨਿਆਉਂ (ਪਛਾਣ) ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ, ਬੋਂ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), (ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਕੋਇਲ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ) । ੭ਚਾਰ ਖਾਣੀ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਬਣਾਉਤ) ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਹ ਗਿਣਕੇ ਪਾਏ ਹਨ ।
 ੮ਪੰਜ ਸਬਦ ਪਰਵਾਨ ਹਨ; (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਵੱਜਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਭਲੇ, ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬੋਲੀ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਸਬਦ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਆਹਤ ਤੇ ਇਕ ਅਨਾਹਤ । ਜੋ ਆਹਤ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਖੋਲ ਹੈ । ਉਹ ਸਬਦ ਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਵਰਤਣ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਵਿਗਿਆਨ ਆਸਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਖੀ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤ੍ਰੈ ਦਰਜੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸੱਤ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਸੁਰਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਨਾਹਤ ਸਬਦ ਆਤਮਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਈ

ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਣਨੇ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ।' ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਉਥੋਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੬. [ਸਾਧ ਲੱਖਣ] ।

੧ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਗਿਆਨੁ ਚੇਤਾਇਆ।
 ੨ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਸਾਧਿ ਸਾਧੁ ਸਦਾਇਆ।
 ੩ਵੀਹ ਟਿਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ।
 ੪ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕ ਤ੍ਰਾਟਕ ਧਾਇਆ।
 ੫ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਭੁਯੰਗ ਆਸਣ ਲਾਇਆ।
 ੬ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਝਾਗ ਸੁਖਮਨਿ ਛਾਇਆ।
 ੭ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਚਾਚਰ ਸਾਧਿ ਸਧਾਇਆ।
 ੮ਸਾਧ ਅਗੋਚਰ ਖੇਲੁ ਉਨਮਨਿ ਆਇਆ। ੬॥

[ਸੰਬਾਦ=ਚਰਚਾ। ਸਾਧਿ=ਰੋਕ ਕੇ। ਵੀਹ=ਸੰਸਾਰ। ਟਿਕੀਹ=ਈਸ਼ੁਰ।]

[ਤ੍ਰਾਟਕ=ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ। ਭੁਯੰਗ=ਕੰਗਰੋੜ ਨਾੜੀ। ਚਾਚਰ=ਜੋਗ ਦੀ ਮੁੰਦਾ।]

੧ਰਾਗ, ਸ਼ਬਦ 'ਸੰਬਾਦ' (ਆਪੋ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ) (ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੰਬੰਧੀ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਹੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੨ਨੋਂ ਗੋਲਕਾਂ ਨੂੰ ('ਸਾਧ' ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਰੋਕ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਜੀਵ ਈਸ਼ੁਰ ਦੋਵੇਂ (ਆਪੇਖਕ ਪਦਾਂ ਤੋਂ) ਲੰਘ ਕੇ (ਇਕ ਨਿਜ ਘਰ) ਸੈ ਸਰੂਪ (ਦੀ ਪਛਾਣ) ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਣਤੀ ਦੁਹਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ)। ੪ਪੂਰਕ, ਕੁੰਭਕ, ਰੇਚਕ (ਤਿੰਨਾਂ ਨਾੜੀਆਂ ਜਾ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮਾਂ ਦੀ 'ਤ੍ਰਾਟਕ') ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵੱਲ (ਮਨ) ਦੋੜਦਾ ਹੈ (ਪੂਰਕ=ਸੁਵਾਸਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਰੇਚਕ=ਉਤਾਰਨਾ, ਕੁੰਭਕ=ਠਹਿਰਾਵਣਾ)। ੫(ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਕਹੀਏ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੋਧਕੇ ਭੁਯੰਗਮ (ਨਾੜੀ ਦੁਆਰੇ ਸੁਰਤ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ) ਆਸਣ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬'ਇੜਾ' (ਸੱਜੀ), 'ਪਿੰਗਲਾ' (ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਦੁਆਰੇ) 'ਝਾਗ' (ਸੁਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਉਤਾਰਕੇ ਫੇਰ 'ਸੁਖਮਨਾ') ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ (ਤੀਜੀ ਸੁਰ ਵਿਖੇ 'ਛਾਇਆ') ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਖੇਚਰੀ, ਭੂਚਰੀ, ਚਾਚਰੀ (ਅਗੋਚਰੀ, ਉਨਮਨੀ, ਨਾਮੇ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਮੁੰਦਾਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ) ਸਾਧ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਧ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮ਸਾਧ ਲੋਕ 'ਅਗੋਚਰ ਖੇਲ' ਹੋਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਖੇਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਉਨਮਨ) ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਖੇਚਰ=ਅਕਾਸ਼, ਭੂਚਰ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਚਾਚਰ = ਪੋਣ, ਉਨਮਤ = ਜਲ, ਅਗੋਚਰ = ਅਗਨੀ ਏਹ ਪੰਜ ਤੱਤ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੀਤੇ ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਸਾਧ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧੇ, ਰੋਕੇ ਖਿੜੀਆਂ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਰੋਕੇ। ਕੋਈ ਰਾਗ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਨਾਦ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰੋਕੇ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿ (ਹਠ ਕਰ ਕੇ) ਕੋਈ ਆਸਨ ਸਾਧ ਕੇ, ਕੋਈ ਮੁੰਦਾ ਸਾਧ ਕੇ ਸਾਧੂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਰਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਦਾ ਖੇਲ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਅਗੋਚਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਪਰ ਕਹੇ ਬਾਹਰਲੇ ਲੱਛਣ ਦਿੱਸਣ ਸੇ ਸਾਧ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ, ਏ ਤ੍ਰੈ ਨਾੜੀਆਂ ਸਾਸ ਰੋੜਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜੀ ਖੱਬੀ ਨਾਸਕਾ ਤੇ

ਵਿਚਲੀ ਥਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਇਧਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਜਾਲ ਰਖਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਾਣ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਕਣਾ ਕੰਗੌੜ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਗੌੜ ਦੇ ਮੁਹਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਠ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਖਾਅ ਅਰਥਾਤ ਹਰਾਮ ਮਗਜ ਤਕ ∞ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਇਕ ਛੇਕ ਇੜਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਪਿੰਗਲਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਸਾਬ (ਯਾ ਪਠਨਾੜੀਆਂ) ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿਸ ਤੇ ਹਰਕਤ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਸਾਬਾਂ ਦੁਆਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤੀਵ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਨਾਲ ਕੰਗੌੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਮੋਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗੱਠ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸੂਖਮ ਅਦਿਸ਼ਯ ਛੇਕ ਹੈ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਕੁੰਡਲਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਪਠਨਾੜੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ: "ਕੁੰਡਲਨੀ ਸੁਰਤੀ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਪਰਮਾਨੰਦ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਮਚਾ ॥" ਫੇਰ ਸੁਰਤ ਪਠਨਾੜੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨਾੜੀ (ਸੂਖਮਨਾਂ) ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੇਠ ਤੋਂ ਉਪਰ ਤਕ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਕੋਣਾ ਜਿਹਾ ਵਿਹਲਾ ਥਾਉਂ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਏਸ ਸੂਖਮਨਾਂ ਦਾ ਥਾਂ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦਸ ਦੁਆਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਤੇ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਅੰਤੀਵ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

੭. [ਜੋਗ]।

੧ਤ੍ਰੈਸਤੁ ਅੰਗੁਲ ਲੈ ਮਨੁ ਪਵਣੁ ਮਿਲਾਇਆ।
 ੨ਸੋਹੰ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
 ੩ਨਿਭਰਿ ਧਾਰਿ ਚੁਆਇ ਅਪਿਉ ਪੀਆਇਆ।
 ੪ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਲਿਵਲਾਇ ਨਾਦ ਵਜਾਇਆ।
 ੫ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਜਪਾਇ ਸੁੰਨ ਸਮਾਇਆ।
 ੬ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇ ਨਿਜ ਘਰੁ ਛਾਇਆ।
 ੮ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਇ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਤ੍ਰੈਸਤੁ ਅੰਗੁਲ=ਦਸ ਅੰਗੁਲ ਪ੍ਰਮਾਣ।

ਨਿਭਰਿ=ਇਕ ਰਸ।]

[ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।

ਪਿਰਮ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ।

ਸੰਧਿ-ਮਿਲੋਨੀ।]

੧ਦਸ ਅੰਗੁਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣ (ਸੁਆਸ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ ਤੇ ਪਵਣ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ। ੨(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੋਲਾਂ ਵਾਰ) ਸੋਹੰ (ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਤਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ) ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਅਲਖ ਲਖਿਆ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। ੩ਇਕ ਰਸ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਡਿਗਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਗੀਸ਼ੁਰ ਲੋਕ) ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪(ਫੇਰ) ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ (ਦਸਮੇ ਦੁਆਰ ਦੇ) ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਸੁਣਦੇ) ਹਨ। ੫'ਅਜਪਾ ਜਾਪ' (ਓਅੰ ਸੋਹੰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਹੋਠ ਫਰਕਣ ਥੋਂ ਬਾਝ, ਹਿੰਦਯ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ) ਜਪਕੇ (ਸੁੰਨ) ਅਫੁਰ ਪਦ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬('ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ'=) ਨਿਵਾਤ ਦੀਪਵਤ ਚਿਤ ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ। ੭(ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਕੇ ਸੁੰਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਛਾਇ ਰਹੇ ਹਨ। ੮ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਮਿਲੋਨੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕਰਮ ਯੋਗ ਦੇ ਹਠ ਤੇ ਸਹਿਜ ਤ੍ਰੀਕੇ ਦਾ ਹਾਲ ਕਹਿਕੇ ਸੱਤਵੀਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੰਗਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮਨੋਂ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ : ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਧਿ ਦਾ ਅੱਗੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੮. [ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ]।

੧ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ।
 ੨ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਵਣਸਪਤਿ ਫਾਲਿਆ।
 ੩ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਸੰਜੋਗੁ ਤਿਬੇਣੀ ਚਾਲਿਆ।
 ੪ਪਵਣੈ ਪਵਣੁ ਸਮਾਇ ਅਨਹਦੁ ਭਾਲਿਆ।
 ੫ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿ ਪਰੋਇ ਦਿਖਾਲਿਆ।
 ੬ਪਥਰੁ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਪਾਰਸੁ ਪਾਲਿਆ।
 ੭ਅਨਲ ਪੰਖਿ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਪਿਤਾ ਸਮੁਲਿਆ।
 ੮ਬ੍ਰਹਮੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਮਿਲਾਇ ਸਹਜਿ ਸੁਖਾਲਿਆ॥ ੮॥

[ਫਾਲਿਆ=ਫੈਲਿਆ। ਸਲਲ=ਜਲ। ਪਾਲਿਆ=ਪਾ ਕਰਕੇ। ਅਨਲ=ਅਕਾਸ਼ੀ ਪੰਖੀ।]

੧(ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੰਧਿ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਦੀਵੇ ਤੋਂ) ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਹੈ। ੨(ਪੁਨਾ: ਜਿੱਕੁਰ) ਬਨਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾਲ (ਚੰਦਨ ਰੂਪ) ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ੩(ਪੁਨਾ:-ਜਿੱਕੁਰ) ਪਾਣੀ (ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਸੁਰਸਤੀ ਦੇ) ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਤਿਬੇਣੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪(ਪੁਨਾ: ਜਿੱਕੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ) ਪੌਣ ਪੌਣ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੀ (ਯਾ ਜਿੱਕੂੰ) ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ੫(ਪੁਨਾ: ਜਿੱਕੂੰ) ਹੀਰਾ ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ (ਮਾਲਾ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੋ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ। ੬(ਪੁਨਾ: ਜਿੱਕੂੰ।) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪੱਥਰ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਪੁਨਾ: ਜਿੱਕੂੰ) ਅਨਲ ਪੰਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤ (ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ) ਜੰਮਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੰਮੁਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋਕੇ ਨਾਦੀ ਪੁੱਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੮(ਪੁਨਾ: ਐਉਂ ਜਿੱਕੂੰ) ਸਹਿਜ ਸੁਖਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਮਿਲ ਪਿਆ (ਕਹੀਏ)।

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਦਾ ਐਉਂ ਅਰਥ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। :-

੧(ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਜੋਤ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਿਲਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਰੂਪ ਦੀਪਕ) ਜਗਾਇਆ। ੨(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ ਦੇ ਸਮਾਵਣ ਵਾਂਗੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸਨਾ) ਫੈਲਾਈ। ੩ਸਲਲ (ਜਦ ਜਲ ਰੂਪ ਅਮਰਦਾਸ) ਦਾ (ਗੁਰੂ) ਜਲ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਹੋਇਆ ਤਦ ਤਿਬੇਣੀ ਚੱਲ ਪਈ (ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ)। ੪ਜਦ ਪੌਣ ਵਿਖੇ ਪੌਣ ਮਿਲੀ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਦ) ਅਨਹਦ ਕਹੀਏ ਬੇਹੱਦ (ਸਿੱਖੀ) ਤੁਰ ਪਈ (ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਤੁਰ ਪਏ)। ੫ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰਾ ਵੇਧ ਕੇ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੁੱਲ ਕਰਕੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ੬(ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਖਲ ਮੂੜ ਰੂਪ) ਪੱਥਰ (ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕ) ਬੀ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪਾਰਸ ਹੋ ਗਏ। ੭(ਹੁਣ ਆਪ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਜਦ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ) ਅਨਲ ਪੰਖੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਵਾਂਗੂੰ (ਜਿੱਕੁਰ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਤਿੱਗਦਾ ਹੀ ਅੰਡੇ ਵਿਚੋਂ ਫਟਕੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਪਿਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨੂੰ ਸੰਮੁਲ ਲੀਤਾ (ਭਾਵ ਤਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ

ਦੇ ਪੂਰੇ ਧਨੀ ਬਣ ਗਏ)। ੯(ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਬ੍ਰਹਮ (ਜੀਵ ਦਾ) ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਸਹਜ ਹੀ (ਜਗਤ ਨੂੰ) ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, (ਭਾਵ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ)।

ਭਾਵ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸੰਧ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸੁਰਤ ਆਰੂੜ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਰਾਹੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਕੂੰ ਚੰਦਨ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿੱਕੂੰ ਸੁਰਤ ਆਰੂੜ ਪੁਰਸ਼ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਸ ਆਤਮ ਮੇਲ ਤੇ ਦਾਤ ਪਰਥਾਇ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਏਹ ਪ੍ਰੇਮ ਯੋਗ ਭਗਤੀ ਯੋਗ ਯਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੯: [ਈਸ਼ੁਰੀ ਸਤੁਤੀ]।

੧ਕੇਵਡੁ ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਾਇਆ।
 ੨ਕੇਵਡੁ ਕੰਡਾ ਤੋਲੁ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ।
 ੩ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡੁ ਕਰੋੜਿ ਕਵਾਉ ਵਧਾਇਆ।
 ੪ਲਖ ਲਖ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸਿ ਅਧਰ ਧਰਾਇਆ।
 ੫ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਲਖ ਉਪਾਇਆ।
 ੬ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ।
 ੭ਜੋਨਿ ਜੋਨਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੮ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇ ਅਲੇਖੁ ਧਿਆਇਆ ॥੯॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਕੰਡਾ=ਛੋਟੀ ਤੱਕਤੀ। ਅਧਰ = ਨਿਰਾਸ਼ੁਯ।]

੧(ਉਹ) ਇਕ ਵਾਕ ਕਿੱਡਾਕੁ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਪਸਾਰਾ ਪਸਰਿਆ ਹੈ? ੨ਕਿੱਡਾ ਵਡਾ ਤੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੰਡਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਪਰ) ਤੋਲ ਤੋਲਿਆ ਹੈ? ੩ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ੪ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਨਿਰਾਸਰੇ, ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਧਰੀਆਂ ਹਨ। ੫ਲੱਖਾਂ (=ਅਮਿੱਤ) ਪੌਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ ਉਤਪਭ ਕੀਤੇ ਹਨ। ੬ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦਾ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ੭ਜੂਨ ਜੂਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜੀਅ ਜੰਤ ਹਨ (ਜੈਸੇ ਕੁੱਤੇ ਪਰ ਚਿੱਚੜ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੮ਸਭ ਸਿਰਾਂ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, (ਪਰ ਆਪ) ਅਲੇਖ ਹੈ (ਅਸਾਂ ਓਸ ਨੂੰ) ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਪਸਾਰਾ ਅਡੋਲ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਡਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਤੱਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਤੋਲ ਨੂੰ ਤੋਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਸੇ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨਿਰਾਸ਼ੁ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਪੌਣ, ਜਲ, ਅਗਨੀ, ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੋਨੀ ਦਾ ਕੋਤਕ ਰਚ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਪੁਨਾ :-ਇਕ ਇਕ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਕਈ ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਲੇਖ ਰੂਪ ਹੈ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ ਅਨੰਤ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਸਰਬੋਪਰੀ ਬਿਰਾਜਾਮਨ ਹੈ।

੧੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਨਾਉ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
 ੨ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸਚੁ ਥਾਉ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾਇਆ।
 ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਸਰਾਉ ਸਚਿ ਸੁਹਾਇਆ।

੪ਦਰਗਹ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਗਿਰਾਉ ਸਬਦ ਵਸਾਇਆ।
 ੬ਮਿਟਿਆ ਗਰਬੁ ਗੁਆਉ ਗਰੀਬੀ ਛਾਇਆ।
 ੭ਗੁਰਮਤਿ ਸਚੁ ਹਿਆਉ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ।
 ੮ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ਸੁ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਅਸਰਾਉ=ਆਸ਼ੂਯ। ਗਿਰਾਉ=ਪਿੰਡ, ਗ੍ਰਾਮ। ਗੁਆਉ=ਗਵਾਕੇ। ਹਿਆਉ=ਰਿਦਾ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਆਖਕੇ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੋ, ਜਿਹਾਕੁ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਖੇ ਹੈ)। ੨ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸੱਚਾ ਥਾਉਂ ਹੈ ਧਯਾਨ ਧਾਰਨ ਲਈ। ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਆਸ਼ੂਯ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ੪ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਥੇ ਇਕੋ) ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ("ਖਰੈ ਖਜਾਨੈ ਪਾਈਅਹਿ ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ ਬਾਹਰਵਾਰਿ")। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ (ਗਿਰਾਉਂ) ਗ੍ਰਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਥੇ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ("ਨੀਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ ॥" ਇਹ ਗਿਰਾਉਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?)। ੬ਜਿਸ ਨੇ ਗਰਬ ਗੁਆਕੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ (ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ) ਵਸਾਇਆ ਹੈ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ) ('ਮਤਿ') ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਦਾ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਰ ਅਜਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਰ ਲੀਤਾ ਹੈ ੮(ਇਸੇ ਕਾਰਨ) ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਭਾਣਾ, ਚੰਗ ਲਗਦਾ ਹੈ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮ ਪਦ]।

੧ਸਚੀ ਖਸਮ ਰਜਾਇ ਭਾਣਾ ਭਾਵਣਾ।
 ੨ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਵਣਾ।
 ੩ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਚਾਇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਵਣਾ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਅਲਖ ਲਖਾਵਣਾ।
 ੫ਗੁਰਸਿਖ ਤਿਲ ਨ ਤਮਾਇ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣਾ।
 ੬ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਇ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਵਣਾ।
 ੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਲੰਘਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਵਣਾ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਣਾ ॥੧੧॥

[ਰਜਾਇ=ਆਗਯ। ਪਰਚਾਇ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ। ਤਮਾਇ=ਲਾਲਸਾ।]

੧ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਯਾ (ਉਹ) ਸੱਚੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨(ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਡੇਗਕੇ ਆਪਾ ਭ ਵ ਗੁਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਰਜਾ ਮੰਨਕੇ ਜਦ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਮਨ ਬੀ ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ। ੪(ਫੇਰ ਸਿੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਤਿਲ ਜਿੰਨਾ ਲੋਭ ਬੀ ਨਾ ਰੱਖਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭(ਉਹ) ਵੀਹ (ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ-ਪੌੜੀਆਂ) ਲੰਘ ਕੇ ਇਕੀਹ (ਸਤੰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ) ਸੁੰਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ੮(ਐਉਂ) ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਕੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਿਖੇ] ।

੧ਇਕੁ ਗੁਰੂ ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣਿਆ ।
 ੨ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਚਿ ਸਮਾਣਿਆ ।
 ੩ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ, ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਬਦੁ ਵਖਾਣਿਆ ।
 ੪ਅਚਰਜ ਭੂਰ ਭਵਿਖੁ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣਿਆ ।
 ੫ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਅਲਿਖੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ ।
 ੬ਸਮਸਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵਿਖੁ ਨ ਆਵਣੁ ਜਾਣਿਆ ।
 ੭ਨੀਸਾਣਾ ਹੋਇ ਲਿਖ ਹਦ ਨੀਸਾਣਿਆ ।
 ੮ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣਿਆ ॥੧੨॥

[ਸੁਹਾਣਿਆ=ਸੁਭਾਇਮਾਨ । ਅਲਿਖ=ਜੋ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨ ਆਵੇ । ਨੀਸਾਣਾ=ਪ੍ਰਗਟ ।]

੧ਇਕ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਸਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ) ਇਕ ਸਿਖ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੈ, ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਕਿ ਪੂਰਨ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘਟੀ ਹੈ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ । ੨ਗੁਰ ਚੇਲਾ (ਕਹੋ) ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਸਿਖ (ਕਹੋ ਭਾਵ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ । ੩ਸੋਈ 'ਸਤਿਗੁਰ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸੋਈ ਸਿਖ (ਅੰਗਦ ਜੀ) ਸਬਦ (ਰੂਪ ਦੋ) ਵਖਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ੪(ਅਚਰਜ ਰੂਪ) ਭੂਤ (ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ) ਭਵਿੱਖਤ (ਵਿਚ ਭੀ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੱਚ (ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ) ਪਯਾਰਾ ਲਗਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਨਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਹਨ) । ੫ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹਨ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਅਲੇਖ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਅਲਿੱਖ ਹਨ ਕਿ ਲਿਖਤ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ) । ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਖ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੭(ਜੋ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ (ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ 'ਹਦ ਨੀਸਾਣਿਆ' ਕਹੀਏ) ਅਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਚਾਰ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੮ਸਿਖ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਣਾ (ਵੇਖਕੇ) ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਦਿ ਵਿਚ ਇਕ ਜੋਤ ਹਨ । ਪੂਰਨ ਗੁਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਦਿਖਾਈ, ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਦਿ ਤੁਲ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਸੇ ।

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਧੂੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ] ।

੧ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੂਰਿ ਅਪਿਓ ਪੀਆਵਣਾ ।
 ੨ਮਹਰਮੁ ਹਕ ਹਜੂਰਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਵਣਾ ।
 ੩ਘਟ ਅਵਘਟ ਭਰਪੂਰਿ ਰਿਦੈ ਸਮਾਵਣਾ ।
 ੪ਬੀਅਹੁ ਹੋਇ ਅੰਗੂਰੁ ਸੁਫਲਿ ਸਮਾਵਣਾ ।
 ੫ਬਾਵਨ ਹੋਇ ਠਰੂਰ ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਵਣਾ ।
 ੬ਚੰਦਨ ਚੰਦ ਕਪੂਰ ਨ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਣਾ ।
 ੭ਸਸੀਅਰ ਅੰਦਰਿ ਸੂਰ ਤਪਤਿ ਬੁਝਾਵਣਾ ।
 ੮ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੀ ਧੂਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਣਾ ।

੯ਕਾਰਣ ਲਖ ਅੰਕੂਰ ਕਰਣੁ ਕਰਾਵਨਾ ।

੧੦ਵਜਨਿ ਅਨਹਦ ਤੂਰ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵਣਾ ॥੧੩॥

[ਪੂਰਿ=ਲਬਾਲਬ । ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਮਹਿਰਮੁ=ਮਿੱਤ੍ਰ, ਵਾਕਫ । ਹਕ=ਸੱਚਾ ਖੁਦਾ ।]
[ਠਰੂਰ=ਸੀਤਲ । ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਵਣਾ=ਧਰਤੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਨੀ ।]

੧ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਲਬਾਲਬ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪੀਤਾ ਹੈ, ੨ਓਹ ਹਰ ਜਗਹ ਮੌਜੂਦ ਖੁਦਾ ਦੇ 'ਮਹਿਰਮ' ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਗਏ ਹਨ । ੩(ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਘਟਾਂ ਤੇ ਅਵਘਟਾਂ ਵਿਖੇ ਪੂਰਨ ਹੋਕੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੪(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਦੇ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਬਦ) ਬੀਜ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਹਨੂੰ 'ਸੁਫਲ' (ਕਹੀਏ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਦੇ) ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ । ੫(ਉਹ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀਤਲ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਚੰਦਨ, ਚੰਦਮਾ, ਤੇ ਕਪੂਰ (ਇਹ ਤਿੰਨ ਸੀਤਲ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ) ('ਨ ਮੇਲ ਮਿਲਾਵਣਾ') ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰੋਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੭ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਤ ਨੂੰ ਚੰਦਮਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਤ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੮(ਅਜਿਹੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਪਰ ਲਾਵਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । (ਪ੍ਰਮਾਣ-ਤੇਰਿਆ ਸੰਤਾ ਜਾਚਉ ਚਰਣ ਰੇਨ ॥ ਲੇ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਉ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇਨ ॥") । ੯(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਲੱਖਾਂ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਧੂੜੀ, ਮਿੱਟੀ ਬਾਝ ਬੀਜ ਦਾ ਉੱਗਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) । ੧੦ਵੱਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ (ਤੇ) ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋਤਿ (ਪਯਾਰੇ ਦੀ)

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਧੂੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ] ।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਅਤੋਲੁ ਕੁਦਰਤਿ ਜਾਣੀਐ ॥

੨ਓਅੰਕਾਰੁ ਅਬੋਲੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀਐ ॥

੩ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਅਲੋਲੁ ਪਾਣੀ ਆਣੀਐ ॥

੪ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਅਮੋਲੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਾਣੀਐ ॥

੫ਗੁਰਮਤਿ ਅਚਲ ਅਡੋਲੁ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੀਐ ॥

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲੁ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣੀਐ ॥

੭ਸਾਇਰ ਲਖ ਢੰਢੋਲੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੀਐ ॥

੮ਚਰਣ ਕਵਲ ਰਜ ਘੋਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀਐ ॥

੯ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੀਤਾ ਰੋਲਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀਐ ॥੧੪॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕਯ । ਅਬੋਲੁ=ਬਚਨਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ।]

[ਅਲੋਲੁ=ਅਡੋਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਸਾਇਰ=ਕਵੀਸ਼ਰ ।]

੧ਇਕ ਵਾਕਯ ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਹੀ) ਕੁਦਰਤ (ਨੂੰ ਬੀ) ਅਤੋਲ ਹੀ ਜਾਣੀਏ (ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ) । ੨(ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਕ) 'ਓਅੰਕਾਰ' ਹੈ, ਬਚਨ ਥੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ, (ਉਸਦੇ) ਚੋਜ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ, (ਓਹ ਕੀ ਹਨ ?) ੩ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅਚੰਚਲ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ) । ੪ਅਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਰੂਪ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, (ਓਹ ਕਿਹੇ ਹਨ ?) ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈ ਕੇ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਅਚੱਲ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਣ ਪਈ ਹੈ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਿਰੋਲ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਰੋਲੇ ਥੋਂ ਰਹਿਤ) ਹੈ, ਸਚ ਸੁਹਣਾ

ਲਗਦਾ ਹੈ (ਐਸਾ ਪੰਥ ਹੈ) । ੧ਕਵੀ (ਸਾਂਈ ਲੋਕ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਢੂੰਡੇ (ਪਰ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨੀਸਾਣੀ (ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵਿਰਲੇ ਹਨ) । ੨ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਘੋਲੀ ਹੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਹੈ । ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਇਸਨੂੰ) ਵਿਰੋਲ ਕੇ ਪੀਤਾ ਹੈ, (ਇਸਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ ।

੧੫. [ਅਕੱਥ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ] ।

੧ਕਾਦਰੁ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ।
 ੨ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਹਾਣੁ ਆਖ ਵਖਾਣੀਐ ।
 ੩ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਤਾਣੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੀਐ ।
 ੪ਲਖ ਜਿਮੀ ਅਸਮਾਣ ਤਿਲੁ ਨ ਤੁਲਾਣੀਐ ।
 ੫ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਜਹਾਨ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣੀਐ ।
 ੬ਸੁਲਤਾਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਹੁਕਮੁ ਨੀਸਾਣੀਐ ।
 ੭ਲਖ ਸਾਇਰ ਨੈਸਾਣ ਬੂੰਦ ਨੀਸਾਣੀਐ ।
 ੮ਕੂੜੁ ਅਖਾਣ ਵਖਾਣ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀਐ ॥੧੫॥

[ਕਾਦਰੁ=ਕਰਤਾ । ਕੀਮ=ਕੀਮਤ । ਹਾਣੁ=ਸਦਰਸ ਜਾਂ ਉਮਰ ।]
 [ਸਾਇਰ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ । ਨੈਸਾਣ=ਨਦੀਆਂ ।]

੧(ਪਰਪੰਚ ਦੇ) ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ (ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ । ੨ਕੇਡੀ ਕੁ ਵੱਡੀ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਆਖਕੇ ਵਖਾਣੀਐ ("ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ") । ੩ਕਿੱਡਾਕੁ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਦੱਸੀਏ (ਹਾਂ, ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ) ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ । ੪ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਉਸਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਦੇ ਤੋਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੫ਕੁਦਰਤ (ਰਚਨਾ) ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਜਹਾਨ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ) ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ੬(ਉਹ ਕਰਤਾ) ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈ, ਹੁਕਮ (ਉਸਦਾ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ । ੭ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਉਸਦੇ ਇਕ ਬੂੰਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ । ੮(ਜਿਹੜੇ ਆਖਣ ਭਾਈ ਐਡਾ ਹੈ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਕੂੜੇ ਵਖਾਣ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਅਕੱਥ ਹੈ ।

੧੬. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣੀ] ।

੧ਚਲਣੁ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣਿਆ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥਿ ਚਲਾਇ ਚਲਣੁ ਭਾਣਿਆ ।
 ੩ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਪਾਇ ਕਰਿ ਸੁਕਰਾਣਿਆ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਿਆ ।
 ੫ਵਰਤਣੁ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਆਦਿ ਵਖਾਣਿਆ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣਿਆ ।
 ੭ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇ ਸਬਦਿ ਸਿਵਾਣਿਆ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੁ ਪਛਾਣਿਆ ॥੧੬॥

[ਰਜਾਇ=ਰਜਾਈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਸਬੂਰੀ=ਸੰਤੋਖ । ਸੁਕਰਾਣਿਆ=ਧੰਨਵਾਦ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਜਾਈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ) । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਏਹੋ) ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ)

ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਚੱਲਣਾ (ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ) । ੩ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ (ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ) । ੪ਐਉਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; (ਇਹ) ਵੱਡਾ ਅਸਚਰਜ ਕੋਤਕ ਹੈ (ਕਿ ਫਿਰ ਬੀ) ੫ਬਾਲਕਾਂ ਵਤ ਸੁਭਾਵ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਇਹ) ਆਦ ਬੋਂ ਵਖਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸੁਭਾਉ ਹੈ, ਨਿਰਮਾਨ ਬਾਲ ਵਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ) । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ 'ਲਿਵ' (ਪ੍ਰੀਤ) ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੭ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ । ੮ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, (ਅਰ ਸੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਕਹਿ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੱਚ ਸੁਹਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ) ।

੧੭. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾ] ।

੧ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਸਗਾਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ।
 ੨ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹ ਹਾਥਿ ਨ ਆਣੀਐ ।
 ੩ਬੂੰਦ ਲਖ ਪਰਵਾਹਿ ਹੁਲੜ ਵਾਣੀਐ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀਐ ।
 ੫ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਰਾਹੁ ਬਿਅੰਤੁ ਸੁਹਾਣੀਐ ।
 ੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀਐ ।
 ੭ਵਡਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਤਾਣੁ ਨਿਤਾਣੀਐ ।
 ੮ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਵਾਹੁ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣੀਐ ॥੧੭॥

[ਹੁਲੜ ਵਾਣੀਐ=ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਰੇ ਨਦ ।

ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ ।]

੧ਅਬਿਗਤ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਗਤੀ ਕਹਿਕੇ ਵਖਾਣੀਦੀ ਹੈ । ੨ਭੂੰਘੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਹਾਥ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ੩ਇਕ ਬੂੰਦ ਬੋਂ ਲੱਖਾਂ ਪਰਵਾਹ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਨਦ ਬਣਦੇ ਹਨ । ੪(ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਘਾ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ । ੫ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ । ੬'ਦਰਗਾਹ' (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਆਵਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ੭ਵਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੮(ਅਜਿਹੇ) ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ (ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ) ਹੈਰਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਡੇ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੀ ਕਲਯਾਣ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਹਨ) ।

੧੮. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚ ਖੰਡ ਹੈ] ।

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਖੰਡੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਈਐ ।
 ੨ਸਚੁ ਨਾਉ ਬਲਵੰਡੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ ।
 ੩ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਚੰਡੁ ਜੁਗਤਿ ਜਗਾਈਐ ।
 ੪ਸੋਧਿ ਡਿਠਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡੁ ਲਵੈ ਨ ਲਾਈਐ ।
 ੫ਤਿਸੁ ਨਾਹੀ ਜਮ ਡੰਡੁ ਸਰਣਿ ਸਮਾਈਐ ।
 ੬ਘੋਰ ਪਾਪ ਕਰਿ ਖੰਡੁ ਨਰਕਿ ਨ ਪਾਈਐ ।
 ੭ਚਾਵਲ ਅੰਦਰਿ ਵੰਡੁ ਉਬਰਿ ਜਾਈਐ ।

੯ਸਚਹੁ ਸਚੁ ਅਖੰਡ ਕੂੜੁ ਛੁਡਾਈਐ ॥੧੮॥

[ਬਲਵੰਡ=ਬਲਵਾਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਪਰਚੰਡ=ਪਰਮ ਤੀਖਣ ।]
[ਵੰਡ=ਕੋਰੜੁ ਦਾਣਾ, ਛਿੱਲੜ, ਤੋਹ ਵਾਲਾ ਚਾਵਲ ।]

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਹੈ (ਉਥੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ?) । ੨ਗੁਰਮੁਖ (ਉਥੇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ । ੩(ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ) ਜੁਗਤ ਨਾਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਪਰਮ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ) ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਵਿਖੇ (ਸੋਧਿ) ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, (ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ੫ਐਸੇ (ਸਤਿਸੰਗੀ) ਨੂੰ ਜਮ ਦੇਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਰਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੈ । ੬ਉਸ ਦੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਖੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹ) ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, (ਪਰੰਤੂ ਕੂੜੇ ਲੋਕ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੇ, ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ=ਜਿੱਕਰ) ੭ਚਾਵਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੰਡ (ਛੱਟਿਆਂ) ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੮ਅਖੰਡ ਸੱਚ ਦੇ (ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ) ਵਿਚੋਂ ਝੂਠੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਹਿਣੀ] ।

੧ਗੁਰ	ਸਿਖਾ	ਸਾਬਾਸ	ਜਨਮੁ	ਸਵਾਰਿਆ ।
੨ਗੁਰ	ਸਿਖਾ	ਰਹਿਰਾਸਿ	ਗੁਰੂ	ਪਿਆਰਿਆ ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ	ਸਾਸਿ	ਗਿਰਾਸ	ਨਾਉ	ਚਿਤਾਰਿਆ ।
੪ਮਾਇਆ	ਵਿਚਿ	ਉਦਾਸੁ	ਗਰਬੁ	ਨਿਵਾਰਿਆ ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ	ਦਾਸਨਿ	ਦਾਸਿ	ਸੇਵ	ਸੁਚਾਰਿਆ ।
੬ਵਰਤਨਿ	ਆਸ	ਨਿਰਾਸ	ਸਬਦੁ	ਵੀਚਾਰਿਆ ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ	ਸਹਜਿ	ਨਿਵਾਸੁ	ਮਨ	ਹਠ ਮਾਰਿਆ ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ	ਮਨਿ	ਪਰਗਾਸੁ	ਪਤਿਤ	ਉਧਾਰਿਆ ॥੧੯॥

[ਸੁਚਾਰਿਆ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ।]

੧ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਾਸ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੨ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਿੱਧਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੩ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੪ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੫ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੬ਆਸਾ ਵਿਚ (ਫੇਰ ਬੀ) ਨਿਰਾਸ ਹੀ ਵਰਤਨਗੇ ਅਰ ਸਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨਗੇ । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ (ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਵਿਚ) ਹਠ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ । ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਪਰਗਾਸ ਹੋ ਜਾਏਗਾ (ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ) ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ ਪਾਉਣਗੇ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ, ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹਨ । ਪੁਨਾ :-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਅਰਥਾਤ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਭੋਜਨ ਪਾਉਂਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੱਖਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਲਾਉਂਦੇ, ਭਲੇ ਆਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਹਠ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸਦਾ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਾਪੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, "ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲਿ ॥

ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤਿ ਨਿਹਾਲ ॥”

੨੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣੀ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਜੈਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਇਆ ।
 ੨ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਆਧਾਰ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲੋਕਾਰੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਇਆ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੨੦॥

[ਸਾਧਾਰੁ=ਉਧਾਰੁ ਕਰਨਾ । ਆਚਾਰੁ=ਕਰਤਬ । ਲੋਕਾਰੁ=ਲੋਕ ਲਾਜ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਨ) ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਯ ਜਯ ਹੋਵੇ । ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਕਮਾਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੩(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਕਰਨੀ ਸੱਚ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ੪ਗੁਰਮੁਖ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ) (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਕੰਧ ਰੂਪ ਹਉਮੈ ਕੱਢਕੇ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡਾਟ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੜਾ ਹੈ) । ੫ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਹੋ) ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਨਿਰਵਾਸ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਰਹਿਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰ) । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਲੈ ਕੇ ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਲੱਜ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਲੱਜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਭਗਵੰਤ ਪਰਾਯਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਅਥਵਾ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਲੋਕਾਰ ਲੋਈ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਇਥੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਗੋਦੜੀ ਦਾ ਅਰਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਲੋਕਕ ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ) । ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਅਲਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਏਕੰਕਾਰ (ਸਰੂਪ) ਲਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

੨੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਸਰੂਪ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਸੀਅਰ ਜੋਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸਣਾ ।
 ੨ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਣਾ ।
 ੩ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਬਿਰਖ ਸੁਦਰਸਣਾ ।
 ੪ਗੰਗ ਤਰੰਗ ਮਿਲਾਪੁ ਨਦੀਆਂ ਸਰਸਣਾ ।
 ੫ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੰਸ ਨ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤਰਸਣਾ ।
 ੬ਪਰਮ ਹੰਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦਰਸ ਅਦਰਸਣਾ ।
 ੭ਚਰਣ ਸਰਣ ਗੁਰਦੇਵ ਪਰਸ ਅਪਰਸਣਾ ।
 ੮ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਖੰਡੁ ਅਮਰ ਨ ਮਰਸਣਾ ॥੨੧॥੨੨॥

[ਸੁਦਰਸਣਾ=ਅਪਣੇ ਵਰਗਾ, ਸ੍ਰੀ ਸਦਰਸ਼ । ਅਦਰਸਣਾ=ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਤ ਸੁਧ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਚੰਦਮਾਂ ਵਤ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਨਾਮ) ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੨(ਓਹ) ਪਾਰਸ (ਵਾਂਡੂ) ਪਰਸਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਤ (ਸੋਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੩(ਗੁਰਮੁਖ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਹੀਏ) ਨਾਲ ਦੇ (ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ (ਚੰਦਨ) ਕਰਦੀ ਹੈ । ੪(ਗੁਰਮੁਖ) ਗੰਗਾ (ਵਾਂਡੂ ਆਪਣੇ) ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ (ਹੋਰ) ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਹੰਸ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ) ਦੀ ਤਿਸ਼ਨਾ ਤਰਸਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਧਰ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲੋਕ ਭੀ ਗੁਰਮੁਖ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਰਮ ਹੰਸ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ (ਓਹ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ (ਅਥਵਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਤ ਸੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੭(ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਓਹ (ਭਾਵੇਂ) ਅਪਰਸਣਾ ਕਹੀਏ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹਨ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਪਰਸਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ "ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ" ਨੀਚ ਜਾਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ੮ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਹੈ (ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਅਮਰ ਹੋ ਕੇ ਕਦੇ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ ("ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹਿਓ") ।

---o---

ਵਾਰ ੨੩.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਨ, ਗੁਰੂ] ।

੧ਸਤਿ ਰੂਪ ਗੁਰੁ ਦਰਸਨੋ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਚਰਜੁ ਦਿਖਾਇਆ ।

੨ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਿਖਾਇਆ ।

੩ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦ ਗਿਆਨੁ ਸਚੁ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।

੪ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੁ ਚਲਾਇਓਨੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ ।

੫ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ।

੬ਸਚੁ ਰਾਸਿ ਰਹਿਰਾਸਿ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।

੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਪਰਤਾਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੧॥

[ਗੁਰਸਿਖ=ਗੁਰੂ ਸਿਖਯਾ ।

ਰਹਿਰਾਸਿ=ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ।]

੧ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦਾ ਦਰਸਨ ਸੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ੨(ਆਪ ਨੇ) ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸ ਕੇ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ) ਹੈ । ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅਰ ਗਿਆਨ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਮ ਦੀ) ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦੇ ਅਚਰਜ ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਤਕ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਪੁਚਾਯਾ ਹੈ) ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ । (ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ) । ੪ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਤੋਰ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ੫ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇਕੇ 'ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ' (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਨੂੰ ਥਾਪ

ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਵਸਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੬(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਸਚੀ ਪੁੰਜੀ ਦੇ ਕੇ ਅਰ ਸਚਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਕੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਚਰਨੀ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ । ੭(ਅਤੇ) ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਦੱਸਿਆ (ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਬਿਧੀ ਹੈ) ।

੨. [ਤੀਰਥ ਸਾਧੂ] ।

੧ਤੀਰਥ ਨ੍ਰਾਤੈ ਪਾਪ ਜਾਨਿ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ ।
 ੨ਤੀਰਥ ਹੋਨ ਸਕਾਰਥੇ ਸਾਧ ਜਨਾ ਦਾ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ।
 ੩ਸਾਧ ਹੋਏ ਮਨ ਸਾਧਿਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇਆ ।
 ੪ਉਪਮਾ ਸਾਧ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਸਾਧੂ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਸਿਖ ਸਾਧ ਅਸੰਖ ਜਗਿ ਧਰਮਸਾਲ ਥਾਇ ਥਾਇ ਸੁਹਾਇਆ ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪੈਰ ਧੋਵਣੇ ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਪੈਰ ਪੁਜਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੨॥

[ਸਕਾਰਥੇ=ਸਫਲ ।

ਅਗਾਧ ਬੋਧ=ਡੂੰਘਾ ਵਿਚਾਰ, ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਵਿਵੇਚਨ ।]

੧ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾਪ ਚਲੇ ਜਾਣੇ (ਮੰਨਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਨਾਮ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੨(ਪਰੰਤੂ) ਤੀਰਥ (ਆਪ ਤਦ) 'ਸਕਾਰਥੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਜਦ) ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸਣ ਪਾ ਲੈਣ ਤਾਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਸਾਧੂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ :-"ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਪੂਰਿ ਸਾਧ ਕੀ ਤਾਈ ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਪੂਰਿ ਗਵਾਈ ॥") । ੩(ਹੁਣ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ) ਸਾਧੂ (ਕਿਹੜੇ) ਹਨ ? (ਉੱਤਰ) ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਵਸਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਆਪ ਥੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੇ) । ੪ਸਾਧ ਦੀ ਉਪਮਾ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਇਕ ਅਜਿਹਾ) ਸਾਧੂ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ । (ਯਥਾ :-"ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਇਕੁ ਆਧੂ ਕੋਈ" ॥ ਪੁਨਾ :-"ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥") । ੫(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸਿਖ (ਅਤੇ ਸਾਧੂ) ਅਨਗਿਣਤ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਧਰਮਸਾਲ (ਰੂਪ ਤੀਰਥ) ਜਗਾ ਜਗਾ ਸੋਭ ਰਹੇ ਹਨ । ੬'ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ' ਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਚਰਣੋਦਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਪੂਜਦੇ ਹਨ । ੭(ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਅਲਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਲਖ ਲੀਤਾ (ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਜੋ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਯਥਾ :-"ਘਰ ਘਰ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਵਸੋਆ ॥") ।

੩. [ਧੂੜੀ] ।

੧ਪੰਜਿ ਤਤ ਉਤਪਤਿ ਕਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਰਤੀ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੨ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤੀ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਸਭੇ ਫਲ ਪਾਇਆ ।
 ੩ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਸਾਧੂ ਧੂੜੀ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ।
 ੪ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰਾਇਕੈ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਕਰਾਇਆ ।

੫ਚਰਣੋਦਕ ਮਹਿਮਾ ਅਮਿਤ ਸੇਖ ਸਹਸ ਮੁਖਿ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੬ਪੂੜੀ ਲੇਖੁ ਮਿਟਾਇਆ ਚਰਣੋਦਕ ਮਨੁ ਵਸਿਗਤਿ ਆਇਆ।
 ੭ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ ॥ ੩ ॥

[ਨਿਧਾਨ=ਪਦਾਰਥ।

ਅਮਿਤ=ਅਨੰਤ।

ਸੇਖ=ਸੇਖਨਾਗ।]

੧ਪੰਜ ਤੱਤ (ਅਪੁ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਅਕਾਸ਼, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੁਣ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਅੱਗੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।) ੨ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਅਰ ਹੋਰ) ਸਾਰੇ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੩ਲੋਕਾਂ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਪੂੜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੪ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਕੇ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਬੀ ਇਸੇ ਪੂੜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਜ਼ਾਰ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਸੇਖ ਨਾਗ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ੬(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ) ਪੂੜ ਨਾਲ ਲੇਖ (ਕੁਲੇਖ) ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੈਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵੱਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ (ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਲੀਤਾ (ਯਥਾ:-ਮੇਰੇ ਮਾਥੈ ਲਾਗੀ ਲੇ ਪੂਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਕੀ ॥")।

੪. [ਗੰਗਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਚਰਣੋਦਕੁ ਹੋਇ ਸੁਰਸਰੀ ਤਜਿ ਬੈਕੁੰਠ ਧਰਤਿ ਵਿਚਿ ਆਈ।
 ੨ਨਉ ਸੈ ਨਦੀ ਨੜਿੰਨਵੈ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥਿ ਅੰਗਿ ਸਮਾਈ।
 ੩ਤਿਹੁ ਲੋਈ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਮਾਦੇਵ ਲੈ ਸੀਸ ਚੜਾਈ।
 ੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਦੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ।
 ੫ਸਣੁ ਗੰਗਾ ਬੈਕੁੰਠ ਲਖ ਲਖ ਬੈਕੁੰਠ ਨਾਥਿ ਲਿਵ ਲਾਈ।
 ੬ਸਾਧੂ ਪੂੜਿ ਦੁਲੰਭ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਣਾਈ।
 ੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਦਲ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ॥ ੪ ॥

[ਸੁਰਸਰੀ=ਗੰਗਾ।

ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ।

ਸਰੇਵਦੇ=ਸੇਵੀਦੇ ਹਨ।]

੧(ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ) ਗੰਗਾ (ਬਾਵਨ ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਦਾ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਛਡ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਆਈ। ੨ਨੌਂ ਸੈ ਨੜਿੰਨਵੇਂ ਨਦੀ ਤੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਨੇ ਗੰਗਾ ਵਿਖੇ ਸਮਾਈ ਕੀਤੀ, (ਗੰਗਾ ਸਨਾਨ ਦਾ ਫਲ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੩ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਈ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਧਾਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪਤਾਲ ਧਾਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੋਗਾ-ਵਤੀ, ਸੂਰਗ ਧਾਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮਰਾਵਤੀ, ਅਰ ਭੂਲੋਕ ਵਿਖੇ ਗੰਗਾ ਨਾਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ) ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਰੱਖਿਆ। ੪ਦੇਵੀਆਂ ਅਰ ਦੇਵਤੇ ਸੇਵਦੇ ਹਨ, ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਅਰ ਵੱਡੀ ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੫(ਪਰ) ਲੱਖਾਂ ਬੈਕੁੰਠ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਬੈਕੁੰਠਾਂ ਦੇ ਸੁਮੀ (ਇਸ) ਗੰਗਾ ਸਮੇਤ ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ (ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ੬ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਵੱਡੀ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੀ) ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ (ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ)। ੭ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦਲ (ਪੱਤ੍ਰ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ (ਕਿਸੇ) ਪਾਈ।

ਭਾਵ-ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਅਤੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸੇ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਚਰਣੋਦਕ ਬਣਨ ਕਰ ਕੇ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਾਤਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ

ਪੂੜ ਐਸੇ ਤੀਰਥਾਂ ਅਤੇ ਬੈਕੰਠ ਸੁਆਮੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲੋਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਓ। ਇਹੋ ਪੂੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਵਡਿਆਈ]।

੧ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਜਿਸੁ ਲਖਮੀ ਲਖ ਕਲਾ ਹੋਇ ਲਖੀ ਨ ਜਾਈ।
 ੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਸਭ ਗੋਲੀਆਂ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਰਹੇ ਲਪਟਾਈ।
 ੩ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਉ ਨਾਥ ਨਿਵਾਈ।
 ੪ਤਿੰਨ ਲੋਅ ਚੋਦਹ ਭਵਨ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲ ਛਲੁ ਕਰਿ ਛਾਈ।
 ੫ਕਵਲਾਸਣੁ ਕਵਲਾਪਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਰਣਾਗਤਿ ਆਈ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੫ ॥

[ਗੋਲੀਆਂ=ਦਾਸੀਆਂ, ਟਹਿਲਨਾ।

ਸਾਧਿਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।]

[ਕਵਲਾ=ਲੱਛਮੀ।

ਕਵਲਾਪਤੀ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ।]

(ਇਥੇ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਛਮੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੧ਜਿਸ ਲਖਮੀ ਦੀ ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਵਿਖੇ ਲਖਾਂ 'ਕਲਾ' ਹਨ (ਅਜੇਹੀ) ਹੋ ਕੇ (ਕਿਸੇ ਤੋਂ) ਲਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਰਿਧਾਂ ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਧਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਹਨ, ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿੱਧ (ਲੋਕ ਉਸੇ ਲੱਛਮੀ ਨਾਲ ਹੀ) ਲਪਟ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ)। ੩(ਜਿਸ ਨੇ) ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਜਤੀ ਸਤੀ ਅਰ ਨੌਂ ਨਾਥ ਬੀ ਨਿਵਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੪ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ, ਚੌਦਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ, ਜਲਾਂ, ਥਲਾਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਛਲ ਕਰਕੇ ਛਾਇ ਰਹੀ ਹੈ। ੫ਉਹ 'ਕਵਲਾ' (ਲੱਛਮੀ) ਕਮਲਾਪਤ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਦੇ ਸਣੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਖੇ ਆਈ ਹੈ। ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਪੂੜ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੭(ਇਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਵੈਰਾਗ) ਦੀ ਵਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ (ਕਿ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਬੀ ਆਪਣੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ "ਜਬ ਇਸਤੇ ਇਹੁ ਹੋਇਓ ਜਉਲਾ ॥ ਪੀਛੈ ਲਾਗਿ ਚਲੀ ਉਠਿ ਕਉਲਾ ॥" ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਤਾਂ ਲਖਮੀ ਪਿੱਛੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਹਨ। ਅਚਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਯਾ ਉਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਢੁਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕਵਲਾਪਤੀ ਤੋਂ ਇਥੇ ਮਤਲਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਤਿੰਨ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਨਿਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਨਿਰਇੱਛਤ ਹਨ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਕਥਨ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਸਭ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ, ਮਾਯਾ ਰੁਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਰ ਆਮ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਤੇ ਦੱਸਕੇ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਧ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕਿੱਕੂੰ ਕਮਲਾ ਤੇ ਕਮਲਾਪਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾ ਦੀ ਸਭਜਤਾ ਦਾ ਏਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

੬. [ਬਲਿ ਤੋਂ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ] ।

੧ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਹੋਇਕੈ ਬਲਿ ਛਲਿ ਅਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਆ ।
 ੨ਕਰੋ ਅਚਾਈ ਧਰਤਿ ਮੰਗਿ ਪਿਛੋ ਦੇ ਵਡ ਪਿੰਡੁ ਵਧਾਇਆ ।
 ੩ਦੁਇ ਕਰਵਾ ਕਰਿ ਤਿੰਨਿ ਲੋਅ ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਫਿਰਿ ਮਗਰ ਮਿਣਾਇਆ ।
 ੪ਸੁਰਗਹੁ ਚੰਗਾ ਜਾਣਕੈ ਰਾਜੁ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦਾ ਪਾਇਆ ।
 ੫ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਭਗਤ ਵਛਲ ਦਰਵਾਨ ਸਦਾਇਆ ।
 ੬ਬਾਵਨ ਲਖ ਸੁਪਾਵਨਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਜ ਇਛ ਇਛਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਚਰਨ ਧਿਆਇਆ ॥੬॥

[ਅਛਲਿ=ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਕਰੋ=ਉਲਾਂਘ । ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ ।
 [ਮਗਰ=ਪਿੱਠ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ । ਦਰਵਾਨ=ਤੇਉਢੀ ਬਰਦਾਰ ।]

੧ਬਾਵਨ (ਅਰਥਾਤ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ) ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਰਾਜਾ ਬਲ ਨੂੰ ਛਲਦਾ ਹੋਇਆ ਛਲਨ ਵਿਚ (ਨਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਕੇ) ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾ ਬੈਠਾ । ੨ਪਹਿਲੇ (ਰਾਜਾ ਪਾਸੋਂ) ਅਚਾਈ ਉਲਾਂਘਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗੀ ਪਿੱਛੋਂ ਵਡਾ ਸਰੀਰ ਵਧਾ ਲੀਤਾ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ੩ਦੋ ਉਲਾਂਘਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ (ਮਿਣ ਲੀਤੇ ਪਿਛੇ ਅੱਧੀ ਉਲਾਂਘ ਦੇ ਬਦਲੇ) ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਿਣਿਆਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈਸੀ) । ੪(ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਨੇ) ਸੁਰਗ ਨਾਲੋਂ ਪਤਾਲ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨੀ) ਦਾ ਰਾਜ ਚੰਗਾ ਜਾਣ ਕੇ ਲੀਤਾ (ਜਦ ਬਾਵਨ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ ਤਦ ਬਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ? ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਰੱਖਕੇ ਮੇਰੇ ਬੂਹੇ ਬੈਠ) । ੫(ਹੁਣ) ਤਿੰਨਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਬਿਸਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ (ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਸਿਰ) ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸਦਾਉਣਾ ਪਿਆ ਭਗਤ ਵਛਲ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ) । ੬ਬਾਵਨ ਵਰਗ ਲੱਖਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਹਿਲੇ ਬਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਲਾ ਪਤੀ ਜੋ ਐਡਾ ਸੀ, ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਦੇ ਸਾਮ੍ਰਣੇ, ਜਿਸਨੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰੀ, ਉਸਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣਿਆ । ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦੀ ਰਜ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਨਾਂ ਫਸਾਂ

੭. [ਪਰਸਰਾਮ ਅਵਤਾਰ] ।

੧ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਜਮਦਗਨਿ ਘਰਿ ਹੋਇ ਪਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਆਇਆ ।
 ੨ਕਾਮਧੇਣੁ ਲੋਭਾਇਕੈ ਜਸਦਗਨੈ ਦਾ ਸਿਰੁ ਵਢਵਾਇਆ ।
 ੩ਪਿਟਦੀ ਸੁਣਿਕੈ ਰੈਣੁਕਾ ਪਰਸਰਾਮ ਧਾਈ ਕਰਿ ਧਾਇਆ ।
 ੪ਇਕੀਹਵਾਰ ਕਰੋਧ ਕਰਿ ਖਤੀ ਮਾਰਿ ਨਿਖਤੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੫ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਫੜਿ ਉਬਰੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੈ ਨ ਖੜਗੁ ਉਚਾਇਆ ।
 ੬ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨ ਸਕੀਆ ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋਇ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ।
 ੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਨ ਪਾਇਆ ॥੭॥

[ਸਹਸ ਬਾਹੁ=ਹਜ਼ਾਰ ਭੁਜਾਂ ਵਾਲਾ । ਜਮਦਗਨਿ=ਰਿਖੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।
 [ਪਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ=ਪਰਾਹੁਣਾ ਹੋਕੇ । ਰੈਣੁਕਾ=ਪਰਸਰਾਮ ਦੀ ਮਾਤਾ ।]

[ਨਿਖੜੁ=ਨਿਖੜਾਇਣ, ਖੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।]

੧ਸਹਸਬਾਹੁ (ਨਾਮੇ ਰਾਜਾ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਹਾਂ ਸਨ) ਜਮਦਗਨੀ (ਨਾਮੇ ਰਿਖੀ ਪਾਸ ਜੋ ਉਸਦਾ ਸਾਂਝੂ ਬੀ ਸੀ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਬਣਕੇ (ਬਣ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਿਨ ਫੌਜ ਸਮੇਤ) ਆ ਉਤਰਿਆ। ੨ਲਲਚਾਕੇ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ (ਰਿਖੀ ਪਾਸ ਵੇਖਕੇ ਮੰਗੀ, ਨਾ ਮਿਲਣ ਪਰ) ਜਮਦਗਨੀ ਦਾ ਸਿਰ ਵਢਵਾ ਦਿੱਤਾ। ੩(ਹੁਣ ਪਰਸਰਾਮ ਦੀ ਮਾਂ) ਰੇਣਕਾ (ਰੰਡੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਪਿੱਟਣ ਲੱਗੀ, ਪਰਸਰਾਮ (ਸੁਣਦਾ ਹੀ) ਦੌੜ ਕੇ ਆਇਆ। ੪(ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ) ੨੧ ਵਾਰੀ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਖੱਤੀ ਮਾਰਕੇ ਨਿਹੱਖੜਾਇਣ ਕਰ ਦਿਤਾ (ਪੁੰਤੂ ਓਹ ਬੀ ਹਉਮੈ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕਿਆ)। ੫ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵੜੀ ਸੋ ਬਚੇ (ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਰਮੇਸੁਰ ਭਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਸਰਾਮ ਤੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਸੇ, ਐਸੇ ਹੀ ਰਾਜਾ ਅਗੁਟ ਸਿੰਧ ਦੇ, ਪਰਜਾ ਤੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਬਚੇ, ਐਸੇ ਹੀ ਜਨਕ ਭਗਤ ਅਰ ਹੋਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤ) ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ (ਕਾਤਲ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਲਵਾਰ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ੬(ਇੱਡਾ ਬਲੀ ਹੋ ਕੇ ਪਰਸਰਾਮ) ਹਉਮੈ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕਿਆ, ਵਡੀ ਉਮਰਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ੭ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਨਾ ਪਾਇਆ (ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਖੀ ਗਿਆ)।

੮. [ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਧੂੜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਰੰਗ ਮਹਲ ਰੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚਿ ਦਸਰਥੁ ਕਉਸਲਿਆ ਰਲੀਆਲੇ।
 ੨ਮਤਾ ਮਤਾਇਨਿ ਆਪ ਵਿਚਿ ਚਾਇ ਚਈਲੇ ਖਰੇ ਸੁਖਾਲੇ।
 ੩ਘਰਿ ਅਸਾੜੈ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਨਾਉ ਕਿ ਧਰੀਐ ਬਾਲਕ ਬਾਲੇ।
 ੪ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਨਾਉਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਤਿਨਿ ਹਤਿਆ ਤੇ ਹੋਇ ਨਿਰਾਲੇ।
 ੫ਰਾਮ ਰਾਜ ਪਰਵਾਣ ਜਗਿ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਰਮ ਰਖਵਾਲੇ।
 ੬ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਹੋਇ ਸੁਣੈ ਪੁਤਾਣ ਬਸਿਸਟੁ ਬਹਾਲੇ।
 ੭ਰਾਮਾਇਣੁ ਵਰਤਾਇਆ ਸਿਲਾ ਤਰੀ ਪਗ ਛੁਹਿ ਤਤਕਾਲੇ।
 ੮ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਗ ਧੂੜਿ ਨਿਹਾਲੇ ॥੮॥

[ਰੰਗ ਮਹਲ=ਰਣਵਾਸ। ਰਲੀਆਲੇ=ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ।]
 [ਮਤਾ ਮਤਾਇਨਿ=ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਚਾਇ ਚਈਲੇ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਸਤ।]
 [ਬਾਲੇ=ਸੰਬੋਧਨ, ਹੇ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਤਿਨਿ ਹਤਿਆ=ਸੁਵਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ।]
 [ਰਾਮਾਇਣੁ=ਰਾਮ+ਆਇਨ=ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਘਰ (ਅ) ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਆਸਰਾ]

੧ਦਸਰਥ ਦੇ ਰਣਵਾਸ ਵਿਖੇ (ਜਿਥੇ) ਵਡੇ ਰਾਗ ਰੰਗ (ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਕੋਸਲਿਆ (ਪਟਰਾਣੀ) ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ। ੨ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਾਲਾਹਾਂ ਕਰਨ, ਚਾਉ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਖਰੇ ਸੁਖੀ ਹੋਏ ਹੋਏ। ੩(ਹੋ ਪਿਆਰੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ! ਜੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਲਕ ਦਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਧਰੀਏ? ੪(ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਐਸਾ ਨਾਮ ਧਰੋ ਜੋ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂਕਿ ਅਜਾਮਲ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਵੀ ਧੋਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂਤੇ) ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨਾਉਂ (ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸਦੇ) ਲੀਤਿਆਂ ਤਿਨ ਹੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ। ੫ਰਾਮ ਦਾ ਰਾਜ ਜੱਗ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋਇਆ, (ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮ ਜੀ) ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਰਮ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ (ਹੋਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸੇ)। ੬ਆਪ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਕੇ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰੀ ਸੇ ਕਿ) ਵਸਿਸਟ ਗੁਰੂ (ਪਾਸ) ਬਹਾਲ ਕੇ (ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ) ਪੁਰਾਤਣ (ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਸੁਣਦੇ ਸੇ। ੭(ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ) ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ (ਸਭ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ (ਇਸ

ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਕੇ ਸਿਲਾ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਤਰ ਗਈ । ੯(ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਯਾਚਦੇ ਸਨ । (ਜੈਸਾ :—ਬਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਂਦੇ ਰਹੇ) ।

ਭਾਵ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਰਜ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

੯. [ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਾਵਤਾਰ] ।

੧ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੈ ਅਵਤਾਰ ਜਗਿ ਮਹਮਾ ਦਸਮ ਸਕੰਧੁ ਵਖਾਣੈ ।

੨ਲੀਲਾ ਚਲਤ ਅਚਰਜ ਕਰਿ ਜੋਗੁ ਭੋਗ ਰਸ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ।

੩ਮਹਾ ਭਾਰਥੁ ਕਰਵਾਇਓਨੁ ਕੈਰੋ ਪਾਡੋ ਕਰਿ ਹੈਰਾਣੈ ।

੪ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾ ਮਹਿਮਾ ਮਿਤਿ ਮਿਰਜਾਦ ਨ ਜਾਣੈ ।

੫ਮਿਲੀਆ ਟਹਲਾ ਵੰਡਿਕੈ ਜਗਿ ਰਾਜਸੂ ਰਾਜੇ ਰਾਣੈ ।

੬ਮੰਗ ਲਈ ਹਰਿ ਟਹਲ ਏਹ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਣੋਦਕੁ ਮਾਣੈ ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਕਦੁ ਸਿਵਾਣੈ ॥੯॥

[ਦਸਮ ਸਕੰਧੁ=ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਸਕੰਧ ।

ਰਸ. ਰਲੀਆ=ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ।]

[ਮਹਾ ਭਾਰਥੁ=ਵੱਡਾ ਯੁੱਧ ।

ਮਿਰਜਾਦ=ਮਰਿਯਾਦਾ, ਹੱਦ ।]

੧ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਵਾਸਦੇਵ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਘਰ) ਅਵਤਾਰ ਲੀਤਾ (ਭਾਗਵਤ ਦੇ) ਦਸਮੇਂ ਪੂਰਬ ਵਿਖੇ (ਇਹ ਕਥਾ ਤੇ) ਮਹਿਮਾ ਲਿਖੀ ਹੈ । ੨ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦੇ ਚਲਿਤ ਕਰਕੇ ਜੋਗ, ਭੋਗ ਤੇ ਆਨੰਦ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੀਆਂ । ੩ਕੈਰਵਾਂ ਅਰ ਪਾਡਵਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ । ੪(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਪਾਸਕਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ) ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਮਿਤਿ ਤੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, (ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਛੇ ਵੱਡੇ ਕਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬੀ) ੫ਜਦ (ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਦੇ) ਰਾਜਸੂ ਨਾਮੇ ਯੱਗ ਵਿਖੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਟਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀਆਂ (ਤਦ) ੬ਇਹ ਟਹਿਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮੰਗ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਚਰਨ ਧੋਵਾਂਗਾ ਅਰ ਚਰਣੋਦਕ ਦੀ ਮੌਜ ਲਵਾਂਗਾ । ੭(ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਤਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਵੇ ।

ਭਾਵ—ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਧਾਰਨੇ ਪਏ ਸੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪੂਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਆਏ ਸੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕੋ ਆਦ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਵਾਕਯ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਕੈਮੁਤਕ ਨਜਾਯ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਆਦਮੀ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਰਥ ਐਸੀ ਨੀਵੀਂ ਟਹਿਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਤਾਂਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨੀ ਚਾਹੀਏ । ਇਹ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਤਾਂ ਵਲੰਬੀਆਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਆਪ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਨਗੇ, ਤਦ ਇਕੋ ਅੰਗ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਮਿੱਤ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਏਥੇ ਆਪ ਦੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਾਭ ਯਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਨੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸੂਚਨਾ—ਇਹ ਚਰਣੋਦਕ ਦੀ ਰੀਤਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮਾਂ ਜਾਮਾਂ ਧਾਰਕੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਰੀਤਿ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤੀ। ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਿੰਮ੍ਰੁਤਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਤ ਹੈ।

੧੦. [ਅਵਤਾਰ ਸੁਲਭ, ਚਰਨ ਗੁਰ ਦੁਰਲੱਭ] ।

੧ਮਛ ਰੂਪ ਅਵਤਾਰੁ ਧਰਿ ਪੁਰਖਾਰਥੁ ਕਰਿ ਵੇਦ ਉਧਾਰੇ।
 ੨ਕਛ ਰੂਪ ਹੁਇ ਅਵਤਰੇ ਸਾਗਰੁ ਮਥਿ ਜਗਿ ਰਤਨ ਪਸਾਰੇ।
 ੩ਤੀਜਾ ਕਰਿ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੁ ਧਰਤਿ ਉਧਾਰੀ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ।
 ੪ਚਉਥਾ ਕਰਿ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪੁ ਅਸੁਰੁ ਮਾਰਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਬਾਰੇ।
 ੫ਇਕਸੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਲਏ ਅਹੰਕਾਰੇ।
 ੬ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਜਿਨਿ ਲੁੰਅ ਲੁੰਅ ਅੰਦਰਿ ਸੰਜਾਰੇ।
 ੭ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਇਵੇਹਿਆ ਉਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸਵਾਰੇ।
 ੮ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧੦॥

[ਪੁਰਖਾਰਥੁ=ਜਤਨ। ਬੈਰਾਹ=ਸੂਕਰ ਰੂਪ। ਅਸੁਰੁ=ਦੈਂਤ। ਲੁੰਅ=ਰੋਮ। ਸੰਜਾਰੇ=ਸਮਾਏ।]

੧ਮਛ ਰੂਪ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ੨(ਫੇਰ) ਕਛ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ) ਰਤਨ ਪਸਾਰੇ। ੩ਤੀਜਾ ਸੂਕਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੈਂਤ ਮਾਰੇ। ੪ਚੌਥਾ ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਰਾਖਸ਼ ਮਾਰਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ। ੫(ਇਸ) ਇਕੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਲੀਤੇ। ੬(ਜਿਸ ਨੇ ਐਸੇ) ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਸੰਜਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੭ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਸਰੂਪ ਉਅੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸਵਾਰ ਛਡੇ ਹਨ। ੮ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)

ਭਾਵ—ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਮੁਜਬ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰ ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਅਣਗਿਣਤ ਰਚੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੀ ਕਿ ਏਹ ਅਵਤਾਰ ਕੋਈ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇਰੀ ਹੈ। ਦੁਰਲੱਭ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੁਰਲੱਭ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਬੀ ਇਕੋ ਹੈ। “ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੋ ਜਾਣੁ ॥” ਉਸਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦਾ ਪੂਰਾ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਬਾਝ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ।

੧੧. [ਚਰਣ ਗੁਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ] ।

੧ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਭ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਹਿ।
 ੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਗੀਤ ਲਖ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ।
 ੩ਸੇਖ ਨਾਗ ਲਖ ਲੋਮਸਾ ਅਭਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅੰਦਰਿ ਲਿਵਲਾਵਹਿ।
 ੪ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਲਖ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਤਿਲੁ ਅੰਤੁ ਨਾ ਪਾਵਹਿ।
 ੫ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਦੇ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਨ ਸੇਵ ਪੁਜਾਵਹਿ।
 ੬ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਮਛੰਦੁ ਲਖ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧਿ ਨੇਤ ਕਰਿ ਧਿਆਵਹਿ।
 ੭ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰੁ ਅਗਮ ਅਲਾਵਹਿ ॥੧੧॥

[ਸੰਗੀਤ=ਰਾਗ ਵਿਦਯਾ। ਲੋਮਸ=ਇਕ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਰਿਖੀ।]

[ਸਰੇਵਦੇ=ਸੇਵਦੇ ਹਨ। ਅਭੇਵ=ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਏ।]

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਬੀ ਗੁਰ ਚਰਣਾਰਵਿੰਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)

੧(ਛੀ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਚਾਰ) ਵੇਦ (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣ ਸੱਭੇ ਬੁੱਧਿਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਕਥਾ ਵਖਯਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਪਈ (ਰਾਗੀ ਲੋਕ) ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ, ਕਈ ਸੰਗੀਤ (ਧ੍ਰੁਪਤ, ਸਰਗਮਾਂ ਤੇ ਤਰਾਨਿਆਂ) ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਪੁਨੀ ਨਾਲ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ ਲੱਖਾਂ ਲੋਮਸ ਰਿਖੀ 'ਅਥਿਗਤਿ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਗਤੀ ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੪(ਲੱਖਾਂ) ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨੁ ਸਿਵ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦਾ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤੇ ਅਲੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਅਰ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ੬ਲੱਖਾਂ ਗੌਰਖ ਨਾਥ, ਲੱਖਾਂ ਮਛੰਦਰ, ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਕ, ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਧ, ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰਕੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭(ਪਰੰਤੂ ਇਹੀ) ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲ ਅਗੰਮ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਗਿਣਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਏਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਪੌੜੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖੋਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ "੧" ਕਰਕੇ ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਗੰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਅਵਤਾਰ, ਦੇਵਤੇ, ਰਿਖੀ, ਬ੍ਰਹਮੇ, ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਜਗਯਾਸੂ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਗਯਾਸੂ ਤੇ ਮੇਲਣ ਵਾਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ, ਤੁੰਏ ਸਿੱਧ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਮੇਲ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਥਾਕੀ ਜੋ ਹਨ ਕਿਸੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਵਿੰਗ, ਇਸਾਰੇ ਯਾ ਆਸਰੇ ਸੇਤੀ ਕੁਛ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੈ ।

੧੨. [ਉਚ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ] ।

੧ਮਥੈ ਤਿਵੜੀ ਬਾਮਣੈ ਸਉਹੇ ਆਏ ਮਸਲਤਿ ਫੇਰੀ ।
 ੨ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਿ ਵਲ ਦੇ ਪਗ ਵਲਾਏ ਡੇਰੀ ।
 ੩ਅਖੀਂ ਮੂਲਿ ਨ ਪੂਜੀਅਨਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਨਿ ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ ।
 ੪ਨ ਨਕੁ ਕੋਟੀ ਪੂਜਦਾ ਖਾਇ ਮਰੋੜੀ ਮਣੀ ਘਨੇਰੀ ।
 ੫ਉਚੇ ਕੰਨ ਨ ਪੂਜੀਅਨਿ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਭਾਲੀ ਭਲੇਰੀ ।
 ੬ਬੋਲਹੁ ਜੀਭ ਨ ਪੂਜੀਐ ਰਸ ਕਸ ਬਹੁ ਚਖੀ ਦੇਦ ਘੇਰੀ ।
 ੭ਨੀਵੇ ਚਰਣ ਪੂਜ ਹਥ ਕੇਰੀ ॥੧੨॥

[ਤਿਵੜੀ=ਤਿੰਨ ਵੱਟ । ਸਉਹੇ=ਸਾਮੁਣੇ । ਮਸਲਤਿ ਫੇਰੀ=ਸਲਾਨ ਬਦਲਨੀ,]
 [ਕੰਮ ਦਾ ਵਿਗੜਨਾ । ਡੇਰੀ=ਵਿੰਗੀ । ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ=ਮੇਰ ਤੇਰ । ਮਣੀ=ਮਣੌਤ ।]
 [ਭਵੀ ਭਲੇਰੀ=ਭਲੀ ਬੁਰੀ । ਕੇਰੀ=ਕਰਕੇ । ਨਾਲ ।]

੧ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਉੜੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਮਿਲ ਪਵੇ (ਤਦ ਲੋਕ) ਸਲਾਹ ਫੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤੁਰਣ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਪਸ਼ਗਨ ਹੈ । ਸੋ ਮੱਥਾ ਪੂਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ) । ੨(ਸਿਰ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉੱਚਾ ਹੈ (ਰੱਸੇ ਵਾਂਗੂ) ਵੱਟ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਵਿੰਗੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦਾ) । ੩ਅੱਖਾਂ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ (ਦ੍ਰੈਤ ਨਾਲ)

ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ। ੧ ਨੱਕ ਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੂਜਦਾ (ਆਪ ਥੋਂ ਨੀਵੇਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਮਰੋੜੀ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੀ) ਮਣੀ ਘਣੀ ਵੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੫ ਉੱਚੇ ਕੰਨ (ਭੀ) ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਉਸਤਤ ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਬੁਰੀ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬ ਜੀਭ (ਇਸ ਲਈ) ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦੀ ਕਿ (ਇਕ ਤਾਂ) ਬਾਹਲਾ ਬੜ ਬੜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਬਾਹਲੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਲਈ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਘੋਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੭ ਚਰਨ ਨੀਵੇਂ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ) ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੂਜੀਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਤੇ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਚੇ ਹੋਇਆਂ ਹੰਕਾਰ, ਦ੍ਰੋਹ, ਘ੍ਰਿਣਾ, ਉਸਤਤ, ਨਿੰਦਾ, ਬਕਵਾਸ, ਸੁਆਦ, ਕੁਸੰਗ ਆਦਿ ਦੂਸ਼ਣ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਲ ਤੁਰਨਾ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਚਲ ਚਲ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨੀਚ ਜਾਤੀ ਭਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਨ, ਪਰ ਉੱਚ ਕੁਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪਾਸਕਾਂ ਦੇ ਜਦ ਕੰਮ ਕਰਨ ਚੱਲਿਆਂ ਉਹ ਮੱਥੇ ਲੱਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਤੇ ਉੱਚਿਤਾ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਆਦਰ ਯੋਗ ਹੈ।

੧੩. [ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ ਹਸਤਿ ਅਖਾਜੁ ਗੁਮਾਨ ਕਰਿ ਸੀਹੁ ਸਤਾਣਾ ਕੋਈ ਨ ਖਾਈ।
 ੨ ਹੋਇ ਨਿਮਾਣੀ ਬਕਰੀ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਵਡਿਆਈ ਪਾਈ।
 ੩ ਮਰਣੈ ਪਰਣੈ ਮੰਨੀਐ ਜਗਿ ਭੋਗਿ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਾਈ।
 ੪ ਮਾਸੁ ਪਵਿਤ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੋ ਆਂਦਹੁ ਤਾਰ ਵੀਚਾਰਿ ਵਜਾਈ।
 ੫ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਕਰਿ ਜੁਤੀਆਂ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਲਿਵਲਾਈ।
 ੬ ਤੂਰ ਪਖਾਵਜ ਮੜੀਦੇ ਕੀਰਤਨੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੁਖਦਾਈ।
 ੭ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥ ੧੩ ॥

[ਹਸਤਿ=ਹਾਥੀ। ਅਖਾਜੁ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਸੀਹੁ ਸਤਾਣਾ=ਬਲੀ ਸ਼ੇਰ। ਨਿਮਾਣੀ=ਨਿਰਮਾਣ।]
 [ਪਰਣੈ=ਵਿਆਹ। ਆਂਦਹੁ=ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ। ਤੂਰ=ਮ੍ਰਿਦੰਗ। ਤਾਰ=ਤਾਰਾਂ।]

੧ ਹਾਥੀ (ਦਾ ਮਾਸ) ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਖੇ) ਗੁਮਾਨ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਸੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਾਣ (ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬੀ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ੨ ਬੱਕਰੀ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ। ੩ ਮਰਣੇ ਤੇ ਪਰਣੇ ਵਿਖੇ ਮੰਨੀ ਦੀ ਹੈ, ਜੱਗਅਰ ਵਡੇ ਖਾਣਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ। ੪ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਾਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ (ਮੰਨਿਆ) ਹੈ, ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰ (ਤੰਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਵੀਚਾਰਵਾਨ (ਸਾਧੂ ਬੀ) ਵਜਦੀ (ਸੁਣਕੇ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੫ (ਇਸਦੇ) ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ (ਨਰਮ) ਜੁਤੀਆਂ (ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ) ਸਾਧੂ ਸਰਣ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚਰਨੀਂ (ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ)। ੬ (ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਚਮੜੇ ਨਾਲ) ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਤੇ ਜੋੜੀਆਂ ਮੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਕੀਰਤਨ (ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵਿਚ ਇਹ) ਸੁਖ-ਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੭ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਆਉਣਾ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਆਉਣਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਿਦਯਾ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਫ ਇਸਨੂੰ ਨਜਾਯ ਦੀ ਯੁਕਤੀ ਸਮਝਕੇ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਖਾਣ। ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਮਰਨਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਖਾਤਰ ਦੁਖ ਸਹਿਣ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬਚ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾਂਹੀ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਕੇਹੜਾ ਵਿਹਤ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਹੈ।

੧੪. [ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ] ।

੧ਸਭ ਸਰੀਰ ਅਕਾਰਥੇ ਅਤਿ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ।
 ੨ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਨ ਪਾਨ ਹੁਣਿ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰੁ ਕਸੂਤ੍ਰੁ ਇਵੇਹੀ ।
 ੩ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਵਿਗੜਦੇ ਪਾਨ ਕਪੂਰ ਕੁਸੰਗ ਸਨੇਹੀ ।
 ੪ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਅਰਗਜਾ ਹੁਇ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਹੁਰੇਹੀ ।
 ੫ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਮਾਵਦੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਖਹਿ ਮੁਏ ਸਭੇਹੀ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਰਣਿ ਵਿਣੁ ਨਿਹਫਲੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਇਵੇਹੀ ।
 ੭ਚਰਣ ਸਰਨਿ ਮਸਕੀਨੀ ਜੇਹੀ ॥੧੪॥

[ਅਕਾਰਥੇ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰੁ । ਬਿੰਜਨ=ਭੋਜਨ । ਮਿਸਟਾਨ=ਮਿੱਠੇ ਭੋਜਨ । ਕਸੂਤ੍ਰੁ=ਭੈੜੇ ।
 [ਕੁਸੰਗ ਸਨੇਹੀ=ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ । ਹੁਰੇਹੀ=ਹੋਰ ਬੀ । ਖਹਿ ਮੁਏ=ਲੜ ਮੋਏ ।]

੧ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਅਕਾਰਥੇ ਹਨ; ਵਡੀ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰੁ (ਇਕ) ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਹੈ । (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ) ੨ਬਹੁਤੇ ਭੋਜਨ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਰਬਤ, ਮਲ ਮੂਤ੍ਰੁ ਹੋਕੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਸੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੩ਪਾਟ ਦੇ ਕਪੜੇ (ਪਹਿਰਣ ਨਾਲ) ਮੈਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ, (ਦੇਹ ਦੇ) ਕੁਸੰਗ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ਚੋਆ, ਚੰਦਨ, ਅਰਗਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਬੀ ਦੁਰਗੰਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ੫ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਹਉਮੈ ਨਾਲ) ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਿਹਫਲ ਹੈ । ੭(ਪਰ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗਰੀਬੀ (ਫੜੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ) ਜਿਹੀ (ਸਫਲਤਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ) ।

ਭਾਵ-ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਧਾਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਸੂਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਕੀ ਹੋਣੀ ਹੈ? ਖਾਣ, ਪਹਿਨਣ, ਸੁਗੰਧ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਪਸੂ ਜੂਨੀ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪਰਮਾਰਥ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਤਦ ਖਾਣ ਪਾਣ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਪਸੂਆਂ ਤੁੱਲ ਹਨ । ਵਡਿਆਈ ਕੀ ਹੈ?

੧੫. [ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਰਣੀ ਆਏ ।
 ੨ਪੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਅੰਬਰੀਕੁ ਬਲਿ ਭਗਤਿ ਸਬਾਏ ।
 ੩ਸੰਨਕਾਦਿਕ ਜੈਦੇਉ ਜਗਿ ਬਾਲਮੀਕ ਸਤਿਸੰਗ ਤਰਾਏ ।
 ੪ਬੇਣਿ ਤਿਲੋਚਨੁ ਨਾਮਦੇਉ ਧੰਨਾ ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਸਦਾਏ ।
 ੫ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਜਨ ਰਵਿਦਾਸੁ ਬਿਦਰ ਗੁਰੁ ਭਾਏ ।
 ੬ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਰਨ ਕਵਲ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ।
 ੭ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਏ ॥੧੫॥

[ਬਲਿ=ਬਲ ਰਾਜਾ । ਗੁਰੁ ਭਾਏ=ਗੁਰ ਅਨੁਸਾਰ । ਸਨਾਤਿ=ਨੀਚ ।
 ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਏ=ਉਜਾਗਰ ਹੋਏ ।
 (ਭਗਤ ਜਿਹੜੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਪਰਗਟ ਹਨ । ਜਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਖੇਪ

ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ)। ^੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਏ ਹਨ (ਸੋ ਹੇਠਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ^੨ਧੂਫ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਅੰਬਰੀਕ, ਬਲ, ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ^੩ਸਨਕਾਦਿਕ, ਜੈਦੇਵ, ਬਾਲਮੀਕ, ਜੰਗ ਵਿਚ ਸਤਸੰਗਤਿ ਨੇ ਤਾਰੇ। ^੪ਬੇਣੀ, ਤਿਲੋਚਨ, ਨਾਮਦੇਉ, ਧੰਨਾ, ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਸਦਾਏ। ^੫ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਜਨ ਰਵਿਦਾਸ, ਬਿਦਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਏ, ^੬(ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕਈ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ, ਕਈ ਚਮਾਰ (ਆਦਿ) ਹਨ, ਪਰੰਤੂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿੱਤ ਲਾਇਆ, ^੭ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਵ-ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਸੁਖ ਪਾਯਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

੧੬. [ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਫਕੜ]।

^੧ਲੋਕ ਵੇਦ ਸੁਣਿ ਆਖਦਾ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਵਖਾਣੈ।

^੨ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਸਣੁ ਮਾਤ ਲੋਕ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਸਾਤ ਪਤਾਲੁ ਨ ਜਾਣੈ।

^੩ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤ ਹੋਏ ਹੈਰਾਣੈ।

^੪ਉਤਮ ਮਧਮ ਨੀਚ ਹੋਇ ਸਮਝਿ ਨ ਸਕਣਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ।

^੫ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਆਖੀਐ ਸਤਿ ਗੁਣ ਸੁਣ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣੈ।

੬ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਸਿ ਭਰਮਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨ ਸਿਵਾਣੈ।

^੭ਫਕੜੁ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੈ ॥੧੬॥

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ।

ਫਕੜੁ=ਨਿੰਦਕੁ, ਵਿਅਰਥ।]

^੧(ਬੁਧੀਮਾਨ) ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਕੇ ਵੇਦ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਸੁਣ ਸੁਣ (ਕੇ ਹੀ) ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਗਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ^੨ਸੁਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸਣੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਸੱਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੀ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ (ਉਸਨੂੰ) ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। ^੩ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਆਦਿ ਮੱਧ ਅੰਤ ਤੀਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ^੪ਉਤਮ ਮੱਧਮ ਅਤੇ ਨੀਚ ਹੋ ਕੇ (ਤਿੰਨ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕ) ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ^੫ਰਜੋ ਗੁਣੀ (ਰਾਜੇ), ਤਮੋਗੁਣੀ (ਦੈਤ ਦਾਨਵ) ਸਤੇ ਗੁਣੀ (ਦੇਵਤੇ) ਬੀ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ੬ਮਨ ਬਾਣੀ ਅੰਤ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ। ^੭(ਏਸੇ ਕਰਕੇ) ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਫੱਕੜ ਹਨ, (ਭਾਵ ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਵਜਰਥ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈ ਕੇ ਹਉਮੈ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ। ਵਿਅਰਥ ਹੰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ, ਹਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਫੱਕੜ ਹਨ। ਕਰਣੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਸੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗ, ਗੁਰ ਸ਼ਰਨ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸੋ ਸਫਲ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਫਲ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਖੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਥਾ—"ਜਗ ਕਉਆ ਮੁਖਿ ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੁ ॥"

੧੭. [ਜੁੱਗਾਂ ਦੇ ਧਰਮ]।

^੧ਸਤਿਜੁਗਿ ਇਕੁ ਵਿਗਾੜਦਾ ਤਿਸੁ ਪਿਛੈ ਫੜਿ ਦੇਸੁ ਪੀੜਾਏ।

੨ ਤ੍ਰੇਤੈ ਨਗਰੀ ਵਗਲੀਐ ਦੁਆਪਰਿ ਵੰਸੁ ਨਰਕਿ ਸਹਮਾਏ ।
 ੩ ਜੋ ਫੇੜੈ ਸੋ ਫੜੀਦਾ ਕਲਿਜੁਗਿ ਸਚਾ ਨਿਆਉ ਕਰਾਏ ।
 ੪ ਸਤਿਜੁਗ ਸਤੁ ਤ੍ਰੇਤੈ ਜੁਗਾ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਚਾਰਿ ਦਿੜਾਏ ।
 ੫ ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਉ ਅਰਾਧਣਾ ਹੋਰ ਕਰਮ ਕਰਿ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਏ ।
 ੬ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਲੁਣੀਐ ਬੀਜਿਆ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਸੁਖ ਪਾਏ ।
 ੭ ਕਲਜੁਗਿ ਚਿਤਵੈ ਪੁੰਨ ਫਲੁ ਪਾਪਹੁ ਲੇਪੁ ਅਧਰਮੁ ਕਮਾਏ ।
 ੮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੧੭॥

[ਵਿਗਾੜਦਾ=ਪਾਪ ਕਰਦਾ ।

ਪੀੜਾਏ=ਪੀੜੀਦਾ ਸੀ ।]

[ਵਗਲੀਐ=ਘੇਰੀਦਾ ਸੀ ।

ਲੁਣੀਐ=ਕੱਟੀਦਾ ਹੈ ।]

੧ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਇਕ ਜਣਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਪੀੜੀਦਾ ਸੀ ।
 ੨ ਤ੍ਰੇਤੈ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਫੜੀਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਵੰਸ਼ ਨਰਕ (ਕੈਦ ਵਿਚ) ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।
 ੩ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰੇ, ਫੜੀਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
 ("ਸਤਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪੁਰ ਭਣੀਐ ਕਲਿਜੁਗ ਉਤਮ ਜੁਗਾ ਮਾਹਿ ॥ ਅਹਿਕਰੁ ਕਰੇ ਸੋ ਅਹਿਕਰੁ
 ਪਾਏ ਕੋਈ ਨ ਪਕੜੀਐ ਕਿਸੈ ਥਾਇ ॥") । ੪ ਸਤਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਤਿ ਬੋਲਣ ਨਾਲ, ਤ੍ਰੇਤੈ ਵਿਖੇ ਜੱਗਾਂ
 ਕਰਨ ਨਾਲ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਦੀ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਕਰਾਂਦੇ ਸੀ । ("ਸਤਜੁਗ ਸਤ, ਤ੍ਰੇਤਾ
 ਜਗੀ, ਦੁਆਪਰ ਪੂਜਾ ਚਾਰ ॥" ਪੁਨਾ :- "ਕਲਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰ") । ੫ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕ
 ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾਂ (ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਹੈ) ਹੋਰ ਕਰਮਾਂ (ਧਰਮਾਂ) ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ੬ (ਜੁਗਾਂ
 ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬੀਜਦਾ (ਉਸ ਦਾ ਫਲ) ਦੁਖ ਜਾਂ ਸੁਖ ਕਟਦਾ ਸੀ (ਪਰੰਤੂ
 ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ) ੭ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਪੁੰਨ ਦੇ ਚਿਤਵਿਆਂ ਫਲ ਹੋ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਾਪ ਦਾ ਲੇਪ ਅਧਰਮ ਦੇ ਕਮਾਇਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੮ (ਪਰ) ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਆਪਾ
 ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਪਦ ਵਿਖੇ) ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਅਨਯਾਯ ਦੱਸਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦਾ ਨਿਆਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
 ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਕਰੜੇ ਦੰਡਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਪ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ,
 ਪਰ ਅਨਯਾਯ ਅਤਿ ਸੀ । ਹੁਣ ਨਯਾਯ ਵਧੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਨਯਾਯ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਅਰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਦੀ
 ਰੱਖਯਾ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰੀ ਪਾਪੀ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਪਾਪ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੁੱਧੀ
 ਤੀਖਣ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤਾਮਸੀ ਤਪਾਂ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮਾਨਸੀ ਧਰਮ
 "ਨਾਮ" ਜੋ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪੁਸ਼ਪ ਹੈ ਸਦਗਤੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।

੧੮. [ਧਰਮ ਧਉਲ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ] ।

੧ ਸਤਜੁਗ ਦਾ ਅਨਿਆਉ ਵੇਖਿ ਧਉਲ ਧਰਮੁ ਹੋਆ ਉਡੀਣਾ ।
 ੨ ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ ਚਕ੍ਰਵੈ ਰਖਿ ਨ ਹੰਘਨਿ ਬਲ ਮਤਿ ਹੀਣਾ ।
 ੩ ਤ੍ਰੇਤਾ ਖਿਸਿਆ ਪੈਰੁ ਇਕੁ ਹੋਮ ਜਗ ਜਗੁ ਥਾਪਿ ਪਤੀਣਾ ।
 ੪ ਦੁਆਪੁਰਿ ਦੁਇ ਪਗ ਧਰਮ ਦੇ ਪੂਜਾ ਚਾਰ ਪਖੰਡੁ ਅਲੀਣਾ ।
 ੫ ਕਲਿਜੁਗ ਰਹਿਆ ਪੈਰ ਇਕ ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਾ ਧਰਮ ਅਧੀਣਾ ।
 ੬ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟ ਪਰਬੀਣਾ ।
 ੭ ਗੁਰਮੁਖ ਧਰਮ ਸਪੂਰਣੁ ਰੀਣਾ ॥੧੮॥

[ਪਉਲ=ਬੈਲ । ਉਡੀਣਾ=ਗਮਗੀਨ, ਉਦਾਸ । ਚਕ੍ਰਵੈ=ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ । ਹੰਘਨਿ=ਸਕਨਾ ।]
 [ਪਤੀਣਾ=ਪਤੀਜ ਗਏ । ਅਲੀਣਾ=ਮਸਤ ਹੋਣਾ । ਅਧੀਣਾ=ਗਰੀਬ, ਬੇਬਸ ।]
 [ਪਰਬੀਣਾ=ਚਤੁਰ, ਸ਼ਿਰੋਮਣ । ਸਪੂਰਣੁ ਰੀਣਾ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰ ਅਥਵਾ ਰੇਣ ਕਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ।]

੧ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਪਾਪ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੀੜੀਦਾ) ਅਨਿਆਉਂ ਵੇਖਕੇ ਧਰਮ ਬੈਲ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ੨(ਅਜਿਹਾ ਕਿ) 'ਸੁਰਪਤ' (ਇੰਦ੍ਰ) ਤੇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਬੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਸਕੇ, ਬਲ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ੩ਤੂੰ ਤੇ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਬੈਲ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਖਿਸਕ ਗਿਆ, ਹੋਮ ਅਤੇ ਜੱਗਾਂ ਦਾ ਥਾਪ ਥਾਪਕੇ ਲੋਕ ਪਤੀਜ ਗਏ। ੪ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਪੈਰ (ਹੋਰ ਘਟ ਗਏ: ਲੋਕ) ਪੂਜਾਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ। ੫ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਪੈਰ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਧਰਮ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ੬ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੇ ਪਰਬੀਣ (ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਤੇ ਨਜਾਯ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ ਰੀਤ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ੭ਧਰਮ (ਜੋ) ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਵਾਰੇ "ਸੰਪੂਰਣ" (ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸਾਬਤ) ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਭਾਵ=ਧਰਮ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸੱਤ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਭੈ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਸੌ ਇਹ ਅਨਜਾਇ ਸੀ। ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਨਜਾਯ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਸੌ ਉਹ ਧਰਮ ਉਦਾਸ ਅਰ ਲੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਉਤੇ ਰਾਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਾ ਰਖ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਅਨਜਾਯ ਕਰਦੇ ਸੇ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਤੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋਮ ਜੱਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਚਾਰ ਕਰਮ ਸੀ, ਅਰ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਹੋਰ ਨਜੂਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨਜਾਯ ਅੱਗੇ ਸੀ ਹੁਣ (ਨਰਮੇਧ ਆਦਿ) ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਘਾਟੇ ਹੋਰ ਪੈ ਗਏ। ਦੁਆਪੁਰ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਹੋਰ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਕਿ ਈਸ਼ੂਰ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਪੂਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਖੰਡ ਰਲਾ ਦਿਤੇ, ਸੌ ਹੁਣ ਬੇਮੁਖਤਾ ਅਰ ਪਖੰਡ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਲ ਗਏ, ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਹੋਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਚਾਰੇ ਪੈਰ ਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਅਰਥਾਤ "ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ" ਚਾਰੇ ਅੰਗ ਧਰਮ ਦੇ ਸਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਅਨਜਾਯ ਹਟਾਕੇ ਨਿਰੋਲ ਸਤਿ ਰਖਿਆ, ਤੂੰ ਤੇ ਦੇ ਹੋਮ ਜਗ ਦੀਆਂ ਘਬਰਾਹਟਾਂ ਤੇ ਲੜਨ ਭਿੜਨ ਦੇ ਟੰਟੇ ਹਟਾਕੇ ਸੰਤੋਖ ਦਿਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਪਖੰਡ ਦੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਵੀਚਾਰ, ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਸਿਖ ਵਿਚ ਚਾਰ ਗੁਣ ਹੋਣ ਤਦ ਉਹ ਧਰਮੀ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਪਖੰਡ ਤੋਂ ਬਚੇਗਾ, ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਸਮਝੇਗਾ, ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਅਹਿੱਲ ਰਹੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਰਿਧੀ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਕਰ ਭਰਮੇਗਾ ਨਹੀਂ ਭਰੋਸਾ ਸ਼ਰਧਾ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗੀ, ਸੱਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਏਗਾ ਅਰ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸੱਤ ਹੋਕੇ 'ਸੇਵਕ ਥਿਰ ਹੋਸੀ' ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇਗਾ।

੧੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ] ।

- ੧ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਕਰਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਜਾਪੈ ।
- ੨ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸੂਰਜੁ ਥਾਪੈ ।
- ੩ਬਾਰਹੁ ਪੰਥ ਮਿਟਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਵਡਾ ਪਰਤਾਪੈ ।
- ੪ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਅਗੰਮ ਅਲਾਪੈ ।

੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਰਹਿਰਾਸ ਪਛਾਪੈ ।
 ੬ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਕਰਿ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਜਪੈ ਅਜਾਪੈ ।
 ੭ਲੰਘ ਨਿਕਥੈ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ ॥੧੯॥

[ਅਵਰਨ=ਭੈੜਾ ਵਰਣ । ਅਲਾਪੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਛਾਪੈ=ਪਛਾਣੀਦੀ ਹੈ ।]

[ਅਜਾਪੈ=ਅਕਾਲ, ਪੂਰਨ ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਨਿਕਥੈ=ਨਿਕਲ ਗਏ ।]

੧ਚਾਰ ਵਰਣ (ਖੜੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ, ਵੈਸ,) ਦਾ ਇਕ ਵਰਣ ਕਰਕੇ ਵਰਣ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਣ ਹੋਵੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ੨ਛੀ ਰੁਤਾਂ (ਰੂਪੀ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਸਥਾਪਨ ਹੋਇਆ । ੩ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਝਗੜਾ) ਮਿਟਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਡੇ ਪਰਤਪ ਵਾਲਾ (ਬਣਾਇਆ ਹੈ) । ੪ਇਹ ਪੰਥਵੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਏਹ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦਵਾਰਾ 'ਅਗੰਮ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਹੋਣਾ (ਇਹ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਪਛਾਣੀ ਦੀ ਹੈ । ੬ਮਾਯਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹਟਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦਵਾਰੇ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭ਵਰ ਸਰਾਪ (ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿ) ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜਾਪ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਕ ਬੈਖਰੀ, ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਾ ਸੁਣ ਸਕੇ, ਉਪਾਸੂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਹੋਠ ਤੇ ਜੀਭ ਹਿੱਲੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਹੀ ਸੁਣ ਸਕੇ, ਤੀਜਾ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਪ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰ ਅਰਥ ਸਮਝਕੇ ਮਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ, ਇਹ ਪਾਠ ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਬੈਖਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਰਾਗੀ ਲੋਕ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਥਵਾ ਅਜਪੈ ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੁਰ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਦਾ ਹੀ ਜਪ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਵਰ ਸਰਾਪ ਥੋਂ ਲੰਘ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੀ ਕੁਝ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮ ਦਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-'ਨਾਨਕ ਭੋਜਨ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੇਣ ਨਿੰਦਕ ਆਵਧ ਹੋਇ ਉਪਤਿਸਟਤੇ ॥' ਅਰਥ-ਇਕ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਲਈ, ਦੂਜਾ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰਣ ਲਈ ਖੜਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਵਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੀ ਕੁਝ ਭਾਵਣੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਭਾਵ ਆਪਾ ਮਿਟਾਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।

੨੦: [ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰ] ।

੧ਮਿਲਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਇ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਕਰਨਿ ਸਲਾਮਾਲੇਕੀ ।
 ੨ਜੋਗੀ ਕਰਨਿ ਅਦੇਸ ਮਿਲਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਵਿਸੇਖੀ ।
 ੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਰਿ ਓਨਮੋ ਓਨਮ ਨਾਰਾਇਣ ਬਹੁ ਭੇਖੀ ।
 ੪ਬਾਮੁਣ ਨੋ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਿ ਆਸੀਰ ਵਚਨ ਮੁਹੁ ਦੇਖੀ ।
 ੫ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਰਹਿਰਾਸ ਸਰੇਖੀ ।
 ੬ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਬਰਾਬਰੀ ਬਾਲਕ ਬਿਰਧ ਨ ਭੇਦੁ ਨਿਮੇਖੀ ।
 ੭ਚੰਦਨ ਭਗਤਾ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੀ ॥੨੦॥

[ਸਲਾਮਾਲੇਕੀ=ਸਲਾਮ ਅਲੈਕਮ ।

ਰਹਿਰਾਸ=ਰਹੁਰੀਤ, ਜਾਂ ਸੱਚਾ ਰਾਹ ।]

[ਸਰੇਖੀ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ।

ਨਿਮੇਖੀ=ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ।]

੧(ਜਦ) ਦੋ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਿਲਕੇ ਸਲਾਮਾ ਲੈਕਮ ਕਰਦੇ

ਹਨ । ੨ਜੋਗੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ (ਇਕ) ਆਦੇਸ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਦੂਜਾ) 'ਆਦ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ) । ੩ਜਦ ਸੰਨਯਾਸੀ (ਆਪੋ ਵਿਚ ਟੱਕਰਦੇ ਹਨ) (ਇਕ) ਓਨਮ : ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਓਅੰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ) ਓਨਮੋ ਨਾਰਾਇਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ) । ੪ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ (ਜੇ ਕੋਈ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗੋਂ ਮੂੰਹ ਦੇਖਕੇ ਆਸ਼ੀਰਬਾਦ ਦਾ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫('ਭਾਈ ਜੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਹੁ ਰੀਤ ਚਲਾਈ । ੬ਇਸ ਵਿਖੇ ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਬਾਲਕ ਬਿਰਧ ਵਿਖੇ ਭੇਦ ਰੰਚਕ ਨਹੀਂ । ੭ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਚਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਘਟ ਭੇਦ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ "ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਜਗ ਵਰਤਾਯਾ" ਇਹ ਰੀਤ ਇਕ ਤੁੱਲ ਚਲਾਈ । ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਪੈਰੀਂ ਪੈ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦੀ ਰੀਤਿ ਤੋਰੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਦਿ ਰੂਪ 'ਪੈਰੀਂ' ਪੈ ਦੀ ਥਾਂ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੁਕਮ ਰਖਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਾਲਕ ਬਿਧ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਸਭ ਫਤਹ ਗਜਾਇਆ ਕਰਨ, ਇਸ ਚੰਦਨ ਬਿਰਧ ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੨੧. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

- ੧ਨੀਚਹੁ ਨੀਚੁ ਸਦਾਵਣਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਵੈ ਕੋਈ ।
- ੨ਤ੍ਰੈ ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਦੰਮ ਲੈ ਇਕੁ ਰੁਪਈਆਂ ਹੋਛਾ ਹੋਈ ।
- ੩ਦਸੀਂ ਰਪਯੀਂ ਲਈਦਾ ਇਕੁ ਸੁਨਈਆ ਹਉਲਾ ਸੋਈ ।
- ੪ਸਹਸ ਸੁਨਈਏ ਮੁਲੁ ਕਰਿ ਲਯੈ ਹੀਰਾ ਹਾਰ ਪਰੋਈ ।
- ੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਭਰਮ, ਭਉ, ਖੋਈ ।
- ੬ਹੋਇ ਪੰਚਾਇਣੁ ਪੰਜਿ ਮਾਰ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਰਖਿ ਸਗੋਈ ।
- ੭ਬੋਲ ਅਮੋਲ ਸਾਧ ਜਨ ਓਈ ।੨੧॥੨੩॥

[ਤ੍ਰੈ ਵੀਹਾਂ=ਸੱਠ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਤੀਹ ਟਕੇ । ਹੋਛਾ=ਛੋਟਾ । ਸੁਨਈਆ=ਬੁਤਕੀ ਜਾਂ ਮੋਹਰ ।]
 [ਪੰਚਾਇਣੁ=ਸਤਿਸੰਗ, ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ । ਰਖਿ ਸਗੋਈ=ਮਨ ਦਾ ਰੰਕਣਾ ।]

੧ਨੀਚ ਥੋਂ ਨੀਚ (ਆਪ ਨੂੰ) ਸਦਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਇਹ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਕੋਈ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) 'ਤ੍ਰੈ ਵੀਹਾਂ' (ਸੱਠ) ਪੈਸੇ (ਅਥਵਾ ਤੀਹ ਟਕੇ) ਦੇਕੇ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਲਈਏ ਤਾਂ (ਭਾਰ 'ਹੋਛਾ' ਅਰਥਾਤ) ਹੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਇਕ ਤੋਲਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ) ੩ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਸੁਨਈਆ (ਮੋਹਰ) ਲਈਏ (ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਭਾਰ ਹੋਰ) ਹਲਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ਹਜ਼ਾਰ ਮੋਹਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਰਕੇ ਇਕ ਹੀਰਾ ਲਈਏ ਉਹ (ਭਾਰ ਐਡਾ ਹੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ) ਹਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਜੋ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਭਉ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ । ੬ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ) ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰਿਯ (ਅਥਵਾ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ) ਮਾਰਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ (ਮਨ) ਰੰਕ ਰਖੇ । ੭ਉਹ ਸਾਧੂ (ਜਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ) ਬੋਲ (ਮਹਿੰਮਾ) ਅਮੋਲ ਹੈ (ਹੀਰੇ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਲਈ ਇਕ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੜੋਂ ਜੜੋਂ ਸ਼ੈ ਕੀਮਤੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਛੋਟੀ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਕਦਰ ਯੋਗ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ

ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਿੱਕਿਆਂ ਬਾਬਤ ਪਤੇ ਲਗਦੇ ਹਨ :-

(੧) ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ “ਦੰਮ” ਕੋਈ ਸਿੱਕਾ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਾ ਸੀ, ਜੋ ੬੦ ਦਾ ਰੁਪਯਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਇਹਦੇ ਆਨੇ ਗਿਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ) ੧੫ ਬਣਦੇ ਹੋਣੇ ਹਨ।

(੨) ਸੁਨਈਆ ਨਾਮੇ ਸੌਨੇ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ੧੦) ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਓਦੋਂ ਦੇ ਸੁਵੱਲੇ ਭਾ ਕਰਕੇ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਸਾਇਦ ਪੈਂਡ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇ। ਮੋਹਰ ਅਸਰਫੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਸਿੱਕਾ ਸੁਨੱਯਾ ਸੀ ਜੋ ੧੦) ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

(੩) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿੱਕਾ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਓਥੇ ਮੌਲ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੀਰੇ ਦਾ ਮੁਕਰਰ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਉਹ ਮੁੱਲ ਕਰਕੇ ਲਈਦਾ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੨੪.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ] ।

੧ ਨਾਰਾਇਤ ਨਿਜ ਰੂਪੁ ਧਰਿ ਨਾਥਾ ਨਾਥ ਸਨਾਥ ਕਰਾਇਆ।

੨ ਨਰਪਤਿ ਨਰਹ ਨਰਿੰਦੁ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ।

੩ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਬਿਰਦਾਇਆ।

੪ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।

੫ ਸਤਿ ਰੂਪੁ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਜਪਾਇਆ।

੬ ਧਰਮ ਸਾਲ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਇਆ।

੭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥੧॥

[ਨਾਥਾਨਾਥ=ਨਾਥ ਅਤੇ ਅਨਾਥ । ਸਨਾਥ=ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ।]

[ਬਿਰਦ ਬਿਰਦਾਇਆ=ਵਡੇ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ।]

੧ ਨਾਰਾਯਣ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਨਾਥਾਂ ਅਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ੨ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਰਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਅਰ ਰਾਜਿਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ (ਉਸਨੇ) ਆਕਾਰ ਬਨਾਯਾ ਹੈ। ੩ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਕਰਨਹਾਰਾ ਵੱਡੇ ਬਿਰਦ (ਧਰਮ) ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਦੇਵ ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ, (ਕਿਸੇ) ਨਾਂ ਲਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੀ (ਉਸ ਅਲਖ ਤੇ ਨਿਜ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਲਖਾਇਆ। ੫ ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਤਿਨਾਮ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦੇਕੇ ਸਤਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨੇ ਜਪਾਇਆ। ੬ ਧਰਮਸਾਲਾ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਬਣਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾ ਦਿਤਾ। ੭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸਕੇ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਬਦ ਦਾ (ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਣਾਇਆ। ਯਥਾ :- “ਅਬ ਕਲੁ ਆਇਓਰੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ ॥ ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਤਿ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ ॥” ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਜਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

੨. [ਜਗਤ ਗੁਰੂ] ।

੧ਨਿਹਚਲ ਨੀਉ ਧਰਾਈਓਨੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਸਮੇਉ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇਓਨੁ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਬੇਅੰਤੁ ਅਮੇਉ ।
 ੩ਸਚਿ ਸਬਦਿ ਆਰਾਧੀਐ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਅਲਖ ਅਭੇਉ ।
 ੪ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸਦਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਸਭਿ ਸੇਵਕ ਸੇਉ ।
 ੫ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਅਰਥੇਉ ।
 ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਤਿ ਅਛਲ ਅਛੇਉ ।
 ੭ਜਗਤੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ॥੨॥

[ਸਮੇਉ=(ਸਮ+ਏਵ) 'ਸੰ' ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, 'ਏਵ' ਨਿਸਚੇ ਕਰ। ਅਮੇਉ=ਅਮਾਪ।]
 [ਅਭੇਉ=ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਲਖੀਏ। ਸੇਉ=ਸੇਵਕ, ਸੇਵਾ ਯੋਗਕ।]
 [ਅਰਥੇਉ=ਅਰਥੀਏ, ਲੋੜਵੰਦ। ਅਛੇਉ=ਛੇਦਨੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।]

(ਇਥੇ ਛੀ ਤੁਕਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਹਨ। ਅਰ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਖਕ ਹਨ)। ੧ਅਟਲ ਨੀਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚੇ ਖੰਡ ਦੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਧਰਾਈ। ੨ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ (ਉਹ ਪੰਥ) ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ਮਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੩ਉਥੇ ਸਚੇ ਸਬਦ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਕਿਹਾ ਸੱਚਾ ਸਬਦ ਹੈ) ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ। ੪ਚਹੁ ਵਰਣਾਂ, ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ, ਸੇਵਕ ਅਰ ਸੇਵਕ (ਭਾਵ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਭ) ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੫ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਵਕੇ ਚਲਣਾ, (ਤੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤ ਅਰਥੀਏ ਹੋਣਾ (ਏਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ), (ਭਾਵ ਸਦਾ ਈਸ਼ਰ ਵਿਖੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ)। ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਦੇਸ ਹੈ ਜੋ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ) ਅਤਿ ਅਛਲ ਅਤੇ ਅਛੇਦ ਹੈ। ੭ਅਜਿਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹਨ। (ਯਥਾ :- "ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਸਉਪੇ ਫਿਰਿ ਲੇਖਾ ਮੂਲਿ ਨ ਲਇਆ ॥")

੩. [ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਸਾਹੁ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਸਹਾਬਾ ।
 ੨ਨਾਉ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜੁ ਹੈ ਬੇਮੁਹਤਾਜੁ ਨ ਮੋਹ ਮੁਹਾਬਾ ।
 ੩ਬੇਸੁਮਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਅਲਖ ਅਪਾਰੁ ਅਲਾਹੁ ਸਿਵਾਬਾ ।
 ੪ਕਾਇਮੁ ਦਾਇਮੁ ਸਾਹਿਬੀ ਹਾਜਰੁ ਨਾਜਰੁ ਵੇਦ ਕਿਤਾਬਾ ।
 ੫ਅਗਮ ਅਤੋਲੁ ਅਤੋਲੁ ਹੈ ਤੋਲਣਹਾਰੁ ਨ ਡੰਡੀ ਛਾਬਾ ।
 ੬ਇਕੁ ਛਤਿ ਰਾਜੁ ਕਮਾਂਵਦਾ ਦੁਸਮਣੁ ਦੂਤੁ ਨ ਸੋਰ ਸਰਾਬਾ ।
 ੭ਆਦਲੁ ਅਦਲੁ ਚਲਾਇਦਾ ਜਾਲਮੁ ਜੁਲਮੁ ਨ ਜੋਰ ਜਰਾਬਾ ।
 ੮ਜਾਹਰ ਪੀਰ ਜਗਤੁ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ॥੩॥

[ਸਹਾਬਾ=ਸਾਹਿਬੀ। ਮੁਹਾਬਾ=ਮੁਥਾਜੀ, (ਅ) ਭਯ। ਸਿਵਾਬਾ=ਸਿਆਣੀਦਾ ਹੈ।]
 [ਨਾਜਰੁ=ਪ੍ਰਤੱਖ। ਸੋਰ ਸਰਾਬਾ=ਡੰਡਰੋਲਾ। ਆਦਲੁ=ਨਜਾਈਂ। ਜਰਾਬਾ=ਦੁਖ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਅਰ ਅਥਾਹ (ਸਾਹਿਬੀ ਵਾਲਾ ਹੈ)। ੨(ਇੱਛਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ) ਨਾਮ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਹੈ (ਗਰੀਬਾਂ ਪੁਰ ਦਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਯ ਹੈ।

੩ ਨਿਰੰਕਾਰ ਬੇਅੰਤ, ਅਲੱਖ ਅਪਾਰ ਹੈ (ਉਸ) ਅੱਲਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੀ) ਸਿਵਾਇਆ ਹੈ। ੪ ਉਸਦੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ) ਹਾਜ਼ਰ (ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਹੈ ਜੋ) ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ('ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੁੰ ਬਾਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ ॥')। ੫ (ਫੇਰ ਉਹ) ਅਗੰਮ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਤੋਲ ਹੈ ਕੋਈ ਡੰਡੀ ਤੇ ਛਾਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੋਲੀਏ। ੬ ('ਇਕਛੱਤ' ਕਹੀਏ) ਏਕ ਛੱਤ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਖੇ ਸੋਰ ਸਰਾਬਾ (ਅਰਥਾਤ ਡੰਡਰੋਲਾ) ਪਾ ਕੇ (ਰੱਯਤ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ)। ੭ ਆਪ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਨਿਆਈ ਹਨ ਪੂਰਾ ਨਜਾਇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਜ਼ਾਲਮ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਜੋਰ ਤੇ 'ਜਰਾਬਾ' (ਕਸਟ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ੮ ਬਾਬਾ (ਨਾਨਕ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਪੀਰ (ਨਾਨਕ ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ (ਯਾ ਜਾਹਰਾ ਪੀਰ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।

੪. [ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ] ।

੧ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਮਕਾ ਕਾਬਾ ।
 ੨ ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਾਬਾ ਗਾਵੀਐ ਵਜਨਿ ਤਾਲ ਮਿੰਦੰਗੁ ਰਬਾਬਾ ।
 ੩ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਆਇਆ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਅਜਬੁ ਅਜਾਬਾ ।
 ੪ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਇ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹੋਇ ਤਰਾਬਾ ।
 ੫ ਚੰਦਨੁ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਵਲਿ ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਖਰਾਬਾ ।
 ੬ ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਕੁਦਰਤਿ ਕਿਸ ਦੀ ਕਰੈ ਜਵਾਬਾ ।
 ੭ ਜਾਹਰ ਪੀਰੁ ਜਗਤੁ ਗੁਰ ਬਾਬਾ ॥੪॥

[ਬਨਾਰਸ=ਕਾਸ਼ੀ । ਅਜਬੁ ਅਜਾਬਾ=ਅਚਰਜ ਤੇ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ।]
 [ਤਰਾਬਾ=ਤਰਨਾ । ਜਵਾਬਾ=ਉਤਰ ।]

੧ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਸ਼ੀ (ਥੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਕਾਅਬੇ (ਤੇ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਜ਼ਯਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਸ ਘਰ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਤਾਲ ਕੈਂਸੀਆਂ, ਜੋੜੀਆਂ (ਮਿੰਦੰਗ ਤੇ) ਰਬਾਬ (ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ) ਪਏ ਵਜਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਘਰ ਘਰ ਮੁਕਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ)। ੩ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਹੋ ਕੇ (ਸਚਖੰਡ ਤੋਂ) ਆਇਆ ਹੈ, ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਣਹਾਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਅਰ ਫੇਰ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ)। ੪ (ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਨਾਲ) ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕ ਵਰਣ ਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ) ਤਰਦੇ ਹਨ। ੫ (ਜਿਕੂੰ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਕਰਕੇ ਵਣਾਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ) ਅੱਵਲ ਦੋਮ ਸੇਮ (ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ) ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਭਾਵ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਿਕੁਟੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ), (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਣ "ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕ ਸੋ ਆਹੀ" ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰੈਤ ਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਕ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੀ ਪੂਰਨ ਹੈ)। ੬ ਸਭ ਕੋਈ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਕਿਸ ਦੀ ਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਗੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸੱਕੇ? ੭ ਜਾਹਰਾ ਪੀਰ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਖੇ, ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ) ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਬੀ ਗੁਰੂ ਹੈ)।

੫. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਆਗਮਨ] ।

੧ਅੰਗਹੁ ਅੰਗੁ ਉਪਾਇਓਨੁ ਗੰਗਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗੁ ਉਠਾਇਆ ।
 ੨ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਗਹੀਰੁ ਗੁਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੩ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਦੇਣਿਹਾਰੁ ਦੁਖ ਸੁਖੁ ਸਮਸਰਿ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰ ਚਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ।
 ੫ਬਿਰਖਹੁ ਫਲੁ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖੁ ਪਿਉ ਪੁਤਹੁ ਪੁਤੁ ਪਿਉ ਪਤੀਆਇਆ ।
 ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ।
 ੭ਬਾਬਾਣੈ ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਆਇਆ ॥੫॥

[ਅੰਗਹੁ=ਸਰੀਰ ਥੋਂ । ਲੇਪੁ=ਦਾਗ । ਪਰਚਾ=ਪ੍ਰੇਮ । ਪਰਚਾਇਆ=ਲਗਾਇਆ ।]
 [ਬਾਬਾਣੈ=ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ।]

੧(ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ (ਮਾਨੋਂ) ਗੰਗਾ ਥੋਂ ਤਰੰਗ ਉਠਾਇਆ । ੨ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ (ਡੂੰਘੇ ਤੋਂ ਡੂੰਘਾ) ਗਹਿਰੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਸੱਦਿਆ । ੩ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਬੀ ਦਾਤਾ ਅਰ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਬੀ ਦੇਣਹਾਰ (ਓਹੀ ਹੈ), ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕੋਈ ('ਲੇਪ') ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ੪ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਤੇ) ਚੇਲੇ (ਅੰਗਦ) ਨੇ ਅਜਿਹਾ ('ਪਰਚਾ') ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਅਰ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਿਆ । ੫(ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਬਿਖੋਂ ਫਲ ਤੇ ਫਲੋਂ ਬਿਛੁੜ, ਪਿਉ ਪੁਤ ਥੋਂ (ਪਤੀਜਿਆ) ਤੇ ਪੁਤ ਪਿਤਾ ਪੁਰ ਪਤੀਜਿਆ । ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਕੇ ਅਲਖ ਲਖਾ ਦਿਤਾ । ੭(ਐਉਂ) ਬਾਬੇ ਦੇ (ਘਰ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਇਆ (ਭਾਵ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ) ।

੬. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼] ।

੧ਪਾਰਸੁ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਣਾ ।
 ੨ਚੰਦਨੁ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨਹੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਰਹਿਤ ਵਿਚਿ ਰਹਣਾ ।
 ੩ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਖੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਖ ਦਹਣਾ ।
 ੪ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜੁ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਮਹਣਾ ।
 ੫ਅਪਿਉ ਪੀਅਣ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣੁ ਅਜਰੁ ਜਰਣੁ ਅਸਹੀਅਣੁ ਸਹਣਾ ।
 ੬ਸਚੁ ਸਮਾਣਾ ਸਚੁ ਵਿਚਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਵਹਣਾ ।
 ੭ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਨਣੁ ਲਹਣਾ ॥੬॥

[ਕਹਣਾ=ਕਹਾਇਆ । ਦਹਣਾ=ਨਾਸ਼ ਹੋਏ । ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ।]
 [ਨਿਝਰੁ ਝਰਣੁ=ਇਕ ਰਸ ਝਰਣਾ । ਅਸਹੀਅਣੁ=ਜੋ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ।]
 [ਵਹਣਾ=ਚਲਣਾ । ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ = ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ।]

੧(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪਾਰਸ ਥੋਂ (ਲਹਿਣਾ) ਪਾਰਸ ਹੋਯਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਾਇਆ । ੨ਚੰਦਨ ਥੋਂ ਚੰਦਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਲਗਾ । ੩ਜੋਤ ਵਿਖੇ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਈ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸੁਖ ਨੇ ਦੁਰਮਤ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ (ਵਾਲੀ ਤਾਕਤ ਪਾ ਦਿਤੀ । ਭਾਵ ਦੋ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਹਟ ਗਈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜੋ ਵਧੀਕ ਯੋਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਸੀ, ਜੋ ਦੁਰਮਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਸੀ,

ਉਹੋ ਤਾਕਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਤਾਰਕ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਈ ਫੇਰ ਹੁਣ ਕੀ ਫਰਕ ਰਿਹਾ) । ^੪ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਮਿਲਿਆ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਸਮਾਇਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਜੋ ਆਪ ਬੀ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਸੇ, ਅਰ ਜਾਣਕੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਸੇ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਣ, ਤਾਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਵੱਲ ਆਵੇ ਉਹ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਬੀ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੇ, ਅਵਤਾਰ ਹੋਕੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਸੇ, ਫੇਰ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਜਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਦ ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਮਿਲ ਗਿਆ ਭਾਵ ਇਕ ਪੱਲੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ੈਆਂ ਮਿਲ ਪਈਆਂ। ਕਈ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਲੇਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤੁਕ ਉਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਏਕ ਰੂਪ ਕਿਨਹੂੰ ਪਹਚਾਨਾ', ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੀ ਇਹੋ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਅਰ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਮਾਮੂਲੀ ਜੀਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ ਸੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਨਮੂਨਾ ਬਣਨ ਲਈ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਵਿਚ ਪਦਮ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਦੂਜੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ 'ਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਤੂੰ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਦੇਣਾ' ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਸੇ, ਪਰ ਉਪਰ ਕਬੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਜਾਮੇਂ ਵਿਚ ਸੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਾਖੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਵੱਖਰਾ ਸੀ, ਸਚੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸੇ ਦੇ ਫੈਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ) ^੫(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ, (ਕਿਕੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ) ਝਰਣੇ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਅਜਰ ਨੂੰ (ਫੇਰ) ਜਰਨ, ਨਾ ਸਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਉਹੋ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹਿਣ (ਭਾਵ ਸਮਾਉਣ)। ^੬(ਫੇਰ ਉਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੈ) ਸਚ ਵਿਚ ਸਚ ਸਮਾ ਗਿਆ, (ਉਹੋ) ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦਾ ਵਹਿ ਰਿਹਾ (ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ)। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੱਚ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਅਵਧੀ ਕਰ ਦਿਖਾਉਣੀ ਸੀ ਸੇ ਕਰ ਵਿਖਾਈ। ਜੇ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੱਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਨ ਤਾਂ ਸਚ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਥਾ ਟੇਕਕੇ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਤਦ ਗੁਰੂ ਮੱਥਾ ਕਿਵੇਂ ਟੇਕਦਾ? ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਤਦ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਜੀਵ ਚੁਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਤਦ ਰੂਪ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਬੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੇ। ਉਹ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਸੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈਰੀਂ ਪਦਮ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਅਵਤਰੇ ਸੇ)। ^੭ਬਾਬੇ (ਦੇ) ਸਰੂਪ (ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਹਿਣਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਬਾਬਾ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ ਲਹਿਣਾ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ)

੭. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਪੁਤ੍ਰ।]

- ^੧ਸਬਦੈ ਸਬਦੁ ਮਿਲਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਘੜੁ ਘੜਾਏ ਗਹਣਾ।
- ^੨ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਖਲਹਲੁ ਖਹਣਾ।
- ^੩ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੋਸ਼ ਨਸ਼ੀਨੀ ਬਹਣਾ।
- ^੪ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਸਮਰਥ ਹੈ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲ ਅੰਦਰਿ ਛਹਣਾ।
- ^੫ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਿ ਸਹਜਿ ਘਰਿ ਘਹਣਾ।
- ^੬ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਛਡਿ ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰਹੁ ਤਹਣਾ।
- ^੭ਪੁਤੁ ਸਪੁਤੁ ਬਬਾਣੇ ਲਹਣਾ ॥ ੭ ॥

[ਖਲਹਲੁ=ਖੜਬੜਾਟ । ਗੋਸ ਨਸੀਨੀ=ਏਕਾਂਤ ਸੇਵਨ । ਛਹਣਾ=ਛਪਣਾ ।]
 [ਘਹਣਾ=ਘਸਾਉਣਾ । ਤ੍ਰੁਸਣਾ=ਤ੍ਰੁਸਨਾ=ਨੱਸਣਾ ।]

੧ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਇਆ (ਦੇਖੋ ਹੁਣ) ਗੁਰਮੁਖ ਅਘੜ ਗਹਿਣਾ ਘੜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੋ ਅਗੇ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਹੁਣ ਕੀ ਘੜਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਮਿਲਿਆ। ਹੁਣ ਘੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਕੁਰਾਂ ?) ੨ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਭੈ ਵਿਖੇ ਚਲਿਆ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਖੜਬੜਾਟ ਵਿਚ ਨਾਂ ਖਪਿਆ, (ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ) । ੩('ਦੀਨ ਦੁਨੀ' ਦੀ ਅਰਥਾਤ) ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ (ਪਾਸ ਹੋਵੇ ਫੇਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਏਕਾਂਤ ਬਹਿਣਾ (ਕੀਤਾ) । ੪ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਹੋਕੇ, ਅਛਲ ਹੋਕੇ, ਛਲ ਰੂਪ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਛਿਪਿਆ ਰਿਹਾ । ੫ਸਤਿ ਸੰਤੋਖਾਦਿਕ ਗੁਣਾ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਤੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਕੇ ਸਹਜ ਘਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ । ੬ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ, ਵਿਰੋਧ ਛੱਡਕੇ ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਾਹ ਦੋਣਾ (ਇਹ ਸਹਿਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਸਹਿਜ ਦਾ ਵਿਧਿ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਸੀ-ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਵੀਚਾਰ ਹੋਣਾ, ਹੁਣ ਨਿਖੇਧੀ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਨੇ-ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵਿਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਣਾ) । ੭ਅਜਿਹੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਾਬੇ (ਦੇ ਘਰ) ਵਿਖੇ 'ਲਹਿਣਾ' ਜੀ ਹੋਏ ।

੮. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਪੁਤ੍ਰ] ।

੧ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗੁ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਲਿਆ ।
 ੨ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈਅਨੁ ਦੀਵੇ ਤੇ ਜਿਉ ਦੀਵਾ ਬਲਿਆ ।
 ੩ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਛਲੁ ਕਰਿ ਅਛਲੀ ਅਛਲੁ ਛਲਿਆ ।
 ੪ਕੋਈ ਬੁਝਿ ਨ ਹੰਘਈ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀ ਰਲਿਆ ।
 ੫ਸਚਾ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵੜਾ ਸਚੁ ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਸਚਹੁ ਢਲਿਆ ।
 ੬ਨਿਹਚਲੁ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਹੈ ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਨ ਹਲੈ ਹਲਿਆ ।
 ੭ਸਚ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਸਉਪਿਆ ਸਚ ਟਕਸਾਲਹੁ ਸਿਕਾ ਚਲਿਆ ।
 ੮ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਭ ਹਥ ਜੋੜਿਕੈ ਹੋਏ ਖਲਿਆ ।
 ੯ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਸੁ ਅਟਲੁ ਨ ਟਲਿਆ ॥ ੮ ॥

[ਅੰਗੁ=ਸਰੀਰ । ਹੰਘਈ=ਸਕਨਾ । ਸਚਹੁ ਢਲਿਆ=ਸਚਖੰਡ ਥੋਂ ਉਤਰਿਆ ।]
 [ਅਬਿਚਲ=ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲਾ । ਸਿੱਕਾ=ਮੁਹਰ ।]

੧ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਅਰਥਾਤ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੇ ('ਅੰਗ') ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਫਲ ਫਲਿਆ । ੨(ਜੋਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਾਕੇ (ਮਾਨੋਂ) ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ । ੩(ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ (ਮਨ ਰੂਪੀ) ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ (ਮਾਨੋਂ) ਜਾਦੂ ਕਰਕੇ 'ਅਛਲੀ' (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ) ਨੇ 'ਅਛਲ' (ਅੰਗਦ) ਨੂੰ ਛਲ ਲੀਤਾ, (ਭਾਵ ਵਸੀਕਾਰ ਹੇਠ ਕਰ ਲੀਤਾ) । ੪ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਮਾਨੋਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ੫ਸੱਚਾ (ਸੱਚ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਰ) ਸੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਹਾਵੜੇ ਹਨ, ਸੱਚ ਤੋਂ ਸੱਚ ਵਿਚ ਢਲਿਆ । (ਸੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਸੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਸੱਚ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ) । ੬(ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਨਿਹਚਲ') ਅਚਲ ਸੱਚਾ ਤਖਤ ਹੈ, ਅਟੱਲ ਰਾਜ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਲਾਇਆ ਹਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੭ਸੱਚ ਸਬਦ' (ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨੇ ਸਉਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਥੋਂ 'ਸਿੱਕਾ' ਤੁਰ

ਪਿਆ। ਸਿੱਧ, ਨਾਥ, (ਸਾਰੇ) ਅਵਤਾਰ, ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਖਲੋ ਗਏ (ਅਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :-) ੯(ਆਪ ਦੀ) ਆਗਯਾ ਸੱਚੀ ਅਰ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਕਦੀ ਟਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ (ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਂ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਬਾਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਅਛਲ ਕਹਿਣਾ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਹਿਣਾ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਪਰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, ਸਾਫ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਫਰਜ਼ ਜੁਦਾ ਸੇ, ਇਕ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਕੇ ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਤੁਹਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਨਾ ਸੀ, ਦੂਏ ਨੇ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਨਮੂਨਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਐਉਂ ਭਗਤੀ ਕਰੀਦੀ ਹੈ।

੯. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

੧ ਅਛਲੁ ਅਛੇਦੁ ਹੈ ਅਭੇਦੁ ਹੈ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ।
 ੨ ਮਹਿਮਾ ਮਿਤਿ ਮਰਿਜਾਦ ਲੰਘਿ ਪਰਮਿਤਿ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੩ ਰਹਰਾਸੀ ਰਹਰਾਸਿ ਹੈ ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
 ੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲੁ ਅਮਰ ਪਦੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਾਇਆ।
 ੫ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖ ਉਪਾਇ ਸਮਾਇਆ।
 ੬ ਵਰਤਮਾਨ ਵੀਹਿ ਵਿਸਵੇ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਸਹਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ।
 ੭ ਸਚਾ ਅਮਰੁ ਅਮਰਿ ਵਰਤਾਇਆ ॥੯॥

[ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ=ਅਛਲ ਹੋਕੇ ਛਲਿਆ ਗਿਆ। ਰਹਰਾਸੀ ਰਹਰਾਸਿ=ਰਾਹਗੀਤਾਂ]
 [ਵਿਚੋਂ ਰਾਹਗੀਤ, ਸੱਚਾ ਰਾਹ। ਵਰਤਮਾਨ=ਸੰਸਾਰ। ਇਕੀਹ=ਇਕ ਦੀ]
 ['ਈਹਾ' ਇੱਛਾ ਰੱਖਕੇ। ਅਮਰੁ=ਹੁਕਮ। ਅਮਰਿ=ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ।]

(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਸੱਚਾ 'ਅਮਰ' ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਤੀਕ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੧ ਅਛਲ, ਅਛੇਦ, ਅਭੇਦ ਭਗਤ ਵਛਲ (ਆਦਿ) ਹੋ ਕੇ ਛਲਿਆ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ)। ੨ ਮਹਿਮਾਂ ਹੱਦ ਅਰ ਮਰਿਜਾਦਾ ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਈ, ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ੩ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਜਾਂ ਰਹੁਗੀਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ, ਆਪ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ। ੪ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਸੁਖ ਫਲ ਅਮਰ ਪਦ (ਪਾਯਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਗਾ, (ਭਾਵ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਤੁਰੀ)। ੫ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ (ਹੋਯਾ ਤੇ) ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਯਾ, ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਪੁਰਖ ਉਪਾਕੇ (ਪਹਿਲਾ) ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤਦ) ਸਮਾਇਆ। ੬ (ਜਗਤ) ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਹੈ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ), (ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਇਕ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਯਾ) ਤੁਰੀਆ ਆਰੂੜ ਹੋਕੇ ਸਹਜ ਘਰ ਆ ਗਏ। ੭ (ਸਚੇ ਗੁਰੂ) ਅਮਰ ਨੇ ਸੱਚਾ ਹੁਕਮ ਤੋਰਿਆ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਭੀ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਸੇ, ਸਿਰਫ ਇਹ ਢੰਗ ਨਿਰਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਹੋਕੇ ਪਰਦਾ ਤਾਣੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਗਤ ਪੰਥ ਮੁਕੰਮਲ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਦਮ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਹੈਸੀ ।

੧੦. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ] ।

੧ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾਇਕੈ ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਚੇਲਾ ।
 ੨ਵਾਣਾ ਤਾਣਾ ਆਖੀਐ ਸੁਤੁ ਇਕੁ ਹੋਇ ਕਪੜੁ ਮੇਲਾ ।
 ੩ਦੁਧੁ ਦਹੀ ਵਖਾਣੀਐ ਦਹੀਅਹੁ ਮਖਣੁ ਕਾਜੁ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੪ਮਿਸਰੀ ਖੰਡੁ ਵਖਾਣੀਐ ਜਾਣੁ ਕਮਾਦਹੁ ਰੇਲਾ ਪੇਲਾ ।
 ੫ਖੀਰਿ ਖੰਡੁ ਘਿਉ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਅਤਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਾਦ ਰਸ ਕੇਲਾ ।
 ੬ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਬੁ ਮਿਲਿ ਚੂਨੇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੭ਪੋਤਾ ਪਰਵਾਣੀਕੁ ਨਵੇਲਾ ॥੧੦॥

[ਵਾਣਾ=ਪੇਟਾ । ਕਾਜੁ ਸੁਹੇਲਾ=ਹਰ ਕੰਮੀਂ ਸੋਭਨੀਕ । ਰੇਲਾ ਪੇਲਾ=ਗੁੜ ਸੱਕਰ ।
 [ਰਸ ਕੇਲਾ=ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਰੰਗ=ਲਾਲ ਰੰਗ । ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਹਣਾ ।
 [ਨਵੇਲਾ=ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਨਾਦੀ, ਸੁਹਣਾ ।

੧ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ (ਮਨ ਨੂੰ) ਪਰਚਾਕੇ ਚੇਲਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਚੇਲਾ (ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ) । ੨ਜਿੱਕਰ ਪੇਟਾ ਅਤੇ ਤਾਣਾ (ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਨਾਉਂ) ਕਟੀਦੇ ਹਨ. ਸੂਤ ਇਕੋ ਹੈ ਜੋ ਮਿਲ ਕਰ ਕੱਪੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਅੰਗਦ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਨਾਮ ਹੋਇਆ) । ੩ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਦਹੀਂ, ਦਹੀਂ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮੀਂ ਸੋਭਦਾ ਹੈ । ੪ਫੇਰ ਕਮਾਦ ਥੋਂ (ਰੇਲਾ ਪੇਲਾ) ਗੁੜ ਸੱਕਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਥੋਂ ਮਿਸਰੀ ਖੰਡ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ੫ਖੀਰ, (ਦੁੱਧ), ਖੰਡ, ਅਰ ਘਿਉ ਮਿਲਕੇ ਵਡੇ ਅਚਰਜ ਰਸ ਵਾਲੀ (ਤਸਮਈ ਬਣਦੀ ਹੈ) ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ਪਾਨ, ਸੁਪਾਰੀ, ਤੇ ਕੱਥਾ ਮਿਲਕੇ ਚੂਨੇ ਦਾ (ਸੁਰੰਗ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਸੁਹਣਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ੭(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ) ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੋਤਾ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ) ਸੁਹਣਾ ਹੋਇਆ (ਅਥਵਾ ਨੌਤਨ=ਨਾਦੀ ਪੋਤਾ ਹੈ) ।

੧੧. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ] ।

੧ਤਿਲਿ ਮਿਲਿ ਫੁਲ ਅਮੁਲ ਜਿਉ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਧਿ ਸੁਗੰਧਿ ਫੁਲੇਲਾ ।
 ੨ਖਾਸਾ ਮਲਮਲਿ ਸਿਰੀਸਾਫੁ ਸਾਹ ਕਪਾਹ ਚਲਤ ਬਹੁ ਖੇਲਾ ।
 ੩ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ।
 ੪ਦੁਨੀਆ ਕੂੜੀ ਸਾਹਿਬੀ ਸਚ ਮਣੀ ਸਚ ਗਰਬਿ ਗਹੇਲਾ ।
 ੫ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੁੜਾਇਅਨੁ ਜਿਉ ਮਿਰਗਾਵਲਿ ਦੇਖਿ ਬਘੇਲਾ ।
 ੬ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਪਿਛੇ ਲਗੇ ਨਕਿ ਨਕੇਲਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਅਮਰਿ ਸੁਹੇਲਾ ॥੧੧॥

[ਫੁਲੇਲਾ=ਚੰਬੇਲੀ । ਸੰਧਿ=ਮਿਲੋਨੀ । ਸਿਰੀਸਾਫੁ=ਕੱਪੜਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ।
 [ਸਾਹ=ਪਾਤਸਾਹ । ਸਚ ਮਣੀ=ਸਚੀ ਦਮਕ । ਸਚ ਗਰਬਿ=ਸੱਚਾ ਮਦ ।
 [ਗਹੇਲਾ=ਮਸਤ । ਬਘੇਲਾ=ਸ਼ੋਰ । ਨਕੇਲਾ=ਨੱਕ ਦੀ ਲਗਾਮ ।

੧ਤਿਲਾ ਦਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਮੋਲਕ ਸੁਗੰਧਿ ਵਾਲਾ ਫੁਲੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਹੀ) ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਲੋਨੀ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ਖਾਸਾ, ਮਲਮਲ; ਸਿਰੀਸਾਫ ਅਧਿ

ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਖੇਲ ਕਪਾਹ ਦੇ (ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ ਤਿਹਾ ਹੀ) 'ਸਾਹ' (ਬ੍ਰਹਮ) ਦੇ 'ਚਲਿਤ' (ਕੋਤਕ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ। ੩ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ (ਸ਼ਬਦ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਮਿਲੇ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣੋਂ)। (ਗੁਰੂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ?) ੪ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਝੂਠੀ ਸਾਹਿਬੀ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ('ਸਚਮਣੀ' ਅਰਥਾਤ) ਸੱਚੇ ਦਮਕ ਵਾਲੇ 'ਸੱਚੇ ਮਦ' ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ। ੫ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤੇ (ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖਕੇ ਇਉਂ) ਨੱਠ ਗਏ ਜਿੱਕਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਡਾਰ (ਰਫੂ ਚੱਕੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੬ਰਜ਼ਾਈ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਕੇ ਇਉਂ ਤੁਰਦੇ ਹਨ (ਮਾਨੋਂ) ਨੱਕ ਨਕੇਲ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ) ਹੈ। ੭ਸੱਚਾ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜਿਕ੍ਰੰ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਫੁਲੇਲ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਇਕੋ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਇਕੋ ਸ਼ੈ ਦੋ ਥਾਈਂ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਕ੍ਰੰ ਇਕ ਕਪਾਹ, ਖਾਸੇ, ਮਲਮਲ, ਸਿਰੀਸਾਫ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਜੋਤ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਗੁਰਜਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੂਰਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ ਨੂੰ ਕੂੜ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਚੀ ਮਣੀ ਸੱਚੇ ਮਦ (ਨਾਮ ਰਸ) ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਗਰਬ (ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ) ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ, ਮਗਰ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

੧੨. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਚਰਜੁ ਅਮਰ ਅਮਰਿ ਵਰਤਾਇਆ।
 ੨ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਬੈਹਣਾ ਸੋਈ ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ।
 ੩ਖੋਲਿ ਖਜਾਨਾ ਸਬਦੁ ਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
 ੪ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈਐ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
 ੬ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਗੁਰਸਿਖ ਸਭ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।
 ੭ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਅਮਰ=ਹੁਕਮ। ਬੈਹਣਾ=ਸਿੰਘਾਸਣ। ਕੁਲਾ ਧਰਮ=ਕੁਲ ਦਾ ਧਰਮ। ਥਾਟੁ=ਬਣਾਉ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ) ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਹੋਇਆ ਅਰ ਅਚਰਜ ਹੁਕਮ (ਅਥਵਾ ਖੇਲ) ਵਰਤਾਇਆ। ੨ਸੋਈ ਰਾਜ ਤਿਲਕ, ਸੋਈ ਸਿੰਘਾਸਣ, ਸੋਈ ਸਚੇ (ਨਾਮ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਚਲਾਇਆ। ੩ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ। ੪ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਲੈ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਚਰਣੀ ਲਾਏ। ੫(ਚਾਰ ਵਰਣ ਕਿਹੜੇ ਜੋ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ? ਉੱਤਰ:-ਨਹੀਂ ਓਹ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਅਠਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੬(ਫੇਰ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਤੇ ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਸਨ? ਉੱਤਰ: ਨਹੀਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੁਲਾ ਧਰਮ (ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ) ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਖਿਆ। ੭ਪੂਰੇ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਚਖੰਡ ਪਯਾਨੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲਈ) ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।

੧੩. {ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ} ।

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਬਦ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੨ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜੁ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਦੇ ਸੈਸਾਰੁ ਤਰਾਇਆ ।
 ੩ਕਲੀ ਕਾਲ ਇਕ ਪੈਰ ਹੁਇ ਚਾਰ ਚਰਨ ਕਰਿ ਧਰਮੁ ਧਰਾਇਆ ।
 ੪ਭਲਾ ਭਲਾ ਭਲਿਆਈਅਹੁ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ ।
 ੫ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਗਹਣਗਤਿ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੬ਅਪਰੰਪਰ ਆਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਪਰਮਿਤਿ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨ ਪਾਇਆ ।
 ੭ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਆਪੁ ਜਣ ਇਆ ॥੧੩॥

[ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ।

ਭੱਲਾ=ਜਾਤ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ।]

[ਗਹਣਗਤਿ=ਕਨਨਗਤੀ । ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ=ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ । ਪਰਮਿਤਿ-ਮਿਤਿ ਥੋਂ ਪਰੇ ਅਨੰਤ ।]

(ਇਸ ਪੌੜੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੧'ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ) 'ਗੁਰ ਆਦਿ' (ਨਾਨਕ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਮੁੱਢ ਅਰ ਜੁੱਗਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤਾਯਾ । ੨(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਅਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ ਦੀ ਦਿੜ੍ਹ ਗੁਰਸਿਖਯਾ ਦੇ ਕੇ (ਸਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿਤਾ । ੩ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਦੇ (ਚਾਰ ਪੈਰ ਅਰਥਾਤ ਤਪ, ਸੋਚ, ਦਾਨ, ਸਤ, ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੈਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ (ਆਪ ਨੇ) ਚਾਰੇ ਪੈਰ (ਏਹ :- ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ) ਸਾਬਤ* ਕਰ ਦਿਤੇ । ੪ਭੱਲਾ (ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ) ਭਲਿਆਈ ਕਰਕੇ ਭਲਾ ਹੀ ਕੀਤਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਰਾਹ (ਪੂਰਾ) ਰਖਿਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰੱਖੀ) । ੫ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਤੇ ਗਹਣ ਗਤਿ ਵਾਲੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਨਾਲ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਪ੍ਰਤਿ) ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ । (ਭਾਵ ਹਸਤਮਲ ਵਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ) । ੬(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਪਰੰਪਰ ਕਹੀਏ) ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ('ਅਗਾਧ') ਡੂੰਘੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਿਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਾਰ ਵਾ ਉਰਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਵਾਲੇ ਉਰਾਰ ਤੇ ਪਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੭(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ) ਆਪੇ ਆਪ (ਹੋ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ ।

੧੪. {ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ} ।

੧ਰਾਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖੁ ਹੈ ਰਾਜੁ ਜੋਗ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ ।
 ੨ਮਨਸਾ ਵਾਚਾ ਕਰਮਣਾ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਪੈ ਅਮਰ ਆਪਾਰਾ ।
 ੩ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਦੈਆ ਦਾਨਿ ਦੇਵ ਸਥਲੁ ਸਤਿਸੰਗੁ ਉਧਾਰਾ ।
 ੪ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ।
 ੫ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਜੁਹਾਰਾ ।
 ੬ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਨਿਝਰਧਾਰਾ ।
 ੭ਤਖਤੁ ਬਖਤੁ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ ॥੧੪॥

[ਨਿਰਦੋਖ=ਦੋਖਾ ਥੋਂ ਰਹਿਤ । ਮਰਮੁ=ਭੇਤ । ਦੇਵ ਸਥਲੁ=ਹਰਿਮੰਦਰ ।]
 [ਜੁਹਾਰਾ=ਨਮਸਕਾਰ । ਬਖਤੁ=ਭਾਗਜ । ਪਾਹਾਰਾ=ਸੰਸਾਰ ।]

੧ਰਾਗ ਦੁੱਖ (ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਅਰ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖਣ) ਦੇ ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਦੋਖ ਅਰ ('ਰਾਜ ਜੋਗ') ਗਿਆਨ ਜੋਗ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੨ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਅਰ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪ) ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਰੂਪ ਹਨ। ੩(ਕਿਧਰੇ) ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਦਾਨੀ ਕਹਾਕੇ ਦਾਤਾ ਹਨ (ਤੇ ਕਿਤੇ ਆਪ ਹੀ) ਭੁਗਤਾ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ (ਜੁੜਨ ਲਈ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਉਧਾਰ ਲਈ ਹਰਿਮੰਦਰ (ਦਾ ਮੁੱਢ ਕੀਤਾ)। ੪(ਆਪ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਦੇ ਸਵਾਰਣ ਹਾਰੇ ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ ਅਗਾਧ ਬੋਧ (ਦਸਾ ਵਿਚ ਚਲੇ, ਭਾਵ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ)। ੫ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਾਕੇ ('ਜੁਹਾਰਾ') ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ (ਦੀ ਸੂਝ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਅਨਾਹਦ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ (ਦਾ ਆਨੰਦ ਪਾਜਾ ਹੈ)। ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਅਰ ਭਾਗਜ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਵ-ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੁੰ ਘੁੰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕੰਨ ਮੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੋਇਆਂ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਹਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ "ਹਤ" ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਏ ਸੋ ਅਨਾਹਦ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਦ ਪੂਰਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਦਾ ਹੈ ਤਦ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੫. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ] ।

੧ਪੀਉ ਦਾਦੇ ਜੇਵੇਹਾ ਪੜਦਾਦੇ ਪਰਵਾਣੁ ਪੜੋਤਾ ।
 ੨ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਦਾ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਕੌੜਾ ਸੋਤਾ ।
 ੩ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਥੰਮੁ ਹੁਇ ਭਾਰੁ ਅਥਰਬਣ ਬੰਮਿ ਖਲੋਤਾ ।
 ੪ਭਉਜਲ ਭਉ ਨ ਵਿਆਪਈ ਗੁਰ ਬੋਹਿਥ ਚੜਿ ਖਾਇ ਨ ਗੋਤਾ ।
 ੫ਅਵਗੁਣ ਲੈ ਗੁਣ ਵਿਕਣੈ ਗੁਰ ਹਟ ਨਾਲੈ ਵਣਜ ਸਓਤਾ ।
 ੬ਮਿਲਿਆ ਮੂਲਿ ਨ ਵਿਛੁੜੈ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਾਰੁ ਪਰੋਤਾ ।
 ੭ਮੈਲਾ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰ ਸਰਵਰਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਧੋਤਾ ।
 ੮ਬਾਬਾਣੈ ਕੁਲਿ ਕਵਲੁ ਅਛੋਤਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਪੜਦਾਦਾ=ਗੁਰ ਨਾਨਕ । ਪਾੜੋਤਾ=ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ।]
 [ਕੌੜਾ ਸੋਤਾ=ਉਥਾਰੇ ਦੀ ਨੀਂਦ, ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ । ਅਥਰਬਣ=ਭਾਰੀ ।]
 [ਸਓਤਾ=ਸਫਲ । ਬਾਬਾਣੈ ਕੁਲਿ=ਬਾਬੇ ਦੀ ਕੁਲ । ਅਛੋਤਾ=ਨਿਰਲੇਪ ।]

੧ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ), ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ), ਪੜਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਖੇ) ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੜੋਤਾ ਹੋਇਆ। ੨ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ ਆਪ ਜਗਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥਾਰੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ (ਅਥਵਾ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣਾ ਕੌੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੌੜੇ ਚਸਮੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਥੰਮੁ ਹੋਕੇ ਭਾਰੀ ਭਾਰ ਨੂੰ ਥੰਮੁ ਖਲੋਤਾ। ੪(ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਗਾਯਾਸੂ ਨੂੰ) ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਗੁਰੂ

ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹ ਕੇ (ਫੇਰ) ਗੋਤਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ੫ਅਉਗਣ ਲੈ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਸ) ਗੁਣ ਵਿਹਾਝ ਲਈਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਦਾ ਵਣਜ ਨਫੇਵੰਦਾ ਹੈ । ੬ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਪ੍ਰੋਤਾ ਹੋਇਆ ਹਾਰ (ਇਕ ਵਾਰੀ) ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਵਿਛੜਦਾ (ਪ੍ਰਮਾਣ : 'ਸਖੀ ਵਸਿ ਆਇਆ ਫਿਰਿ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ ਇਹ ਰੀਤਿ ਭਲੀ ਭਗਵੰਤੈ') । ੭ਗੁਰੂ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਜਲ ਨਿਰਮਲ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਖੇ) ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ (ਮਨ) ਕਦੇ ਫੇਰ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੮ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ (ਐਸੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਤੇ) ਨਿਰਲੇਪ ਕੇਵਲ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਹੋਏ ।

ਭਾਵ-ਏਥੇ ਭੀ ਉਹੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਦਰਸ ਸੇ ।

੧੬. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਲਾ ਸਚ ਦਾ ਸਚਿ ਮਿਲੈ ਸਚਿਆਰ ਸੰਜੋਗੀ ।
 ੨ਘਰਬਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚਿ ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਰਾਜੇ ਰਸੁ ਭੋਗੀ ।
 ੩ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਹੋਇ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੀਸਰੁ ਜੋਗੀ ।
 ੪ਦੇਦਾ ਰਹੈ ਨ ਮੰਗੀਐ ਮਰੈ ਨ ਹੋਇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਜੋਗੀ ।
 ੫ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਹੈ ਵਾਇ ਪਿਤ ਕਫੁ ਰੋਗ ਅਰੋਗੀ ।
 ੬ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਸਮਸਰਿ ਗੁਰਮਤੀ ਸੰਪੈ ਹਰਖ ਨ ਅਪਦਾ ਸੋਗੀ ।
 ੭ਦੇਹ ਬਿਦੇਹੀ ਲੋਗੁ ਅਲੋਗੀ ॥ ੧੬ ॥

[ਸਚਿਆਰ ਸੰਜੋਗੀ=ਸਚਿਆਰਾਂ (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ) ਦਾ ਮੇਲੀ । ਬਿਦੇਹੀ=ਦੇਹ ਤੋਂ]

[ਅਤੀਤ, ਮੁਕਤ ਸਰੂਪ । ਅਲੋਗੀ=ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ, ਨਿਰਵਿਰਤ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਚਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਪਰਵਾਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰਬਾਰੀ ਹੋਕੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ (ਜਾਪਦੇ ਅਰ) ਰਸ ਭੋਗੀ ਰਾਜੇ (ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ), ੩(ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ (ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਇਸ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਜੋਗੀਸਰ ਹੋਕੇ ਜੁੜਦੇ ਹਨ । ੪ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਫੇਰ) ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ, ਨਾ (ਦਾਤਾ ਜੀ) ਮਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਵਿਜੋਗ ਕਰਕੇ ਵਿਛੜਦੇ ਹਨ । ੫ਆਧ, ਬਿਆਧ, ਉਪਾਧ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਇ, ਪਿਤ, ਕਫ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਥੋਂ ਅਰੋਗ ਹਨ । ੬ਦੁਖ ਸੁਖ ਇਕ ਤੁਲ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਪਰ ਇਸਥਿਤੀ ਹੈ) ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਯਾ ਅਪਦਾ ਸੋਗ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ । ੭(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇਹ ਵਿਚ (ਵਸਦੇ ਹੋਏ) ਵਿਦੇਹੀ ਹਨ, (ਅਰ) ਲੋਕਾਂ (ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਸਦੇ) ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਹਨ ।

੧੭. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ] ।

੧ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਇਕੁ ਹੈ ਦੂਜੀ ਜਾਇ ਨ ਹੋਇ ਨ ਹੋਇਗੀ ।
 ੨ਸਹਜ ਸਰੋਵਰ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਗੁਰਮਤਿ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਚੋਗੀ ।
 ੩ਖੀਰ ਨੀਰ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਤਜਣੁ ਭਜਣੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਅਧੋਗੀ ।
 ੪ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਪਰਿਹਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦਰੋਗੀ ।
 ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧਸੰਗਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਘਰੋਗੀ ।
 ੬ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਪਰਮਪਰ ਜੋਗੀ ।
 ੭ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰ ਅਮਰ ਸਮੋਗੀ ॥ ੧੭ ॥

[ਸਹਜ ਸਰੋਵਰ=ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਤਲਾਉ । ਚੋਗੀ=ਚੁਗਣ ਵਾਲੇ । ਅਧੋ ਗੀ=ਅਧਿਕਾਰੀ ।
 [ਧਾਰਣਾ । ਦਰੋਗੀ=ਝੂਠਾ । ਪਰਮਪਰ=ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ । ਸਮੋਗੀ=ਸਮਾਇਆ ।]

੧ ਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਇਕ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਹੈ, ਦੂਜੀ ਥਾਉਂ ਨਾ (ਪਿਛੇ) ਹੋਈ ਨਾ (ਕੋਈ ਅੱਗੇ) ਹੋਵੇਗੀ । ੨ ਸ਼ਾਂਤਿ (ਰੂਪ ਮਾਨ) ਸਰੋਵਰ ਹਨ, ਪੂਰਨਤਾ (ਰੂਪ) ਹੋਸ ਹਨ, ਗੁਰਮਤ (ਰੂਪੀ) ਉੱਥੇ ਮਾਣਕ ਤੇ ਮੋਤੀ ਚੋਗਾਂ ਹਨ । ੩ ਹੇ ਜਗਜਾਸੂ ! ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਾਂਗ ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਹੈ (ਤੂੰ ਇਸ ਪੂਰਨ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਜ ਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ (ਝੂਠ ਨੂੰ) ਛੱਡ ਅਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈ । ੪ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰ ਲੈ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ, ਛਲ ਅਰ ਝੂਠ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ । ੫ (ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਡੂੰਘੇ (ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਹਨ ਅਰ ਫੇਰ) ਘਰ ਬਾਰੀ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਅਵਧਿ ਆਪ ਹਨ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਬੀ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । ੬ (ਕਿਆ ਮਾਮੂਲੀ ਸਾਧੂ ਹਨ ? ਨਹੀਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਹਨ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ (ਕੇਵਲ) ਪਰੋਪਕਾਰ (ਵਾਸਤੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ) ਪਰੇ ਥੋਂ ਪਰੇ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ (ਯਥਾ :- "ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਹਰੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ") । ੭ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

੧੮. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ] ।

੧ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨੁ ਆਖੀਐ ਅਕਲ ਅਜੋਨਿ ਅਕਾਲ ਅਪਾਰਾ ।
 ੨ ਰਵਿ ਸਸਿ ਜੋਤੀ ਉਦੋਤ ਲੰਘਿ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਿਆਰਾ ।
 ੩ ਜਗ ਮਗ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਤਰੀ ਜਗ ਜੀਵਨ ਜਗ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰਾ ।
 ੪ ਨਮਸਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਆਦਿ ਪੁਤਖ ਆਦੇਸੁ ਉਧਾਰਾ ।
 ੫ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰਾ ।
 ੬ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ।
 ੭ ਗੁਰ ਅਰਜਣੁ ਸਚੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥੧੮॥

[ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਾਇਆ ਥੋਂ ਰਹਿਤ । ਅਕਲ=ਕਲਪਣਾ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ।]
 [ਨਿਰੰਤਰੀ=ਇਕ ਰਸ । ਸਚੁ ਅਚਾਰਾ=ਸਚੇ ਕਰਤਬ ਵਾਲਾ ।]

੧ ਲਖਣ ਤੋਂ ਅਰ ਮਾਯਾ ਥੋਂ ਪਰੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਕਲ, ਅਜੋਨੀ ਅਕਾਲ, (ਆਦਿ) ਅਪਾਰ (ਨਾਮ ਹਨ) । ੨ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਦਯ ਹੋਣ ਥੋਂ ਉਪਰ ਪਰਮਜੋਤੀ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੀ ਪਯਾਰਾ ਹੈ । ੩ ਜਗਮਗ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਸ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਜਗਤ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੪ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਸਭ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ (ਸਰਬ ਸੰਤਾਂ ਦੇ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹਨ, (ਜੋ ਕੋਈ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ ਉਧਾਰ (ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ) । ੫ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੬ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ (ਪੰਥ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਨਿਸਤਾਰਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਜੋ ਜਿੱਥੇ ਰਸਤੇ ਹਨ) । ੭ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਲਈ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹਨ ।

੧੯. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ] ।

੧ਪਿਉ ਦਾਦਾ ਪੜਦਾਦਿਅਹੁ ਕੁਲ ਦੀਪਕੁ ਅਜਰਾਵਰ ਨਤਾ ।
 ੨ਤਖਤੁ ਬਖਤੁ ਲੈ ਮਲਿਆ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਵਾਪਾਰਿ ਸਪਤਾ ।
 ੩ਗੁਰਬਾਣੀ ਭੰਡਾਰਿ ਭਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਕਥਾ ਰਹੈ ਰੰਗ ਰਤਾ ।
 ੪ਧੁਨਿ ਅਨਹਦਿ ਨਿਝਰੁ ਝਰੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਅਮਿਓ ਰਸ ਮਤਾ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਭਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਵਣਜੁ ਸਹਤਾ ।
 ੬ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਸਚੁ ਸਚੁ ਤਾਣੁ ਸਚੁ ਮਾਣੁ ਮਹਤਾ ।
 ੭ਅਬਚਲੁ ਰਾਜੁ ਹੋਆ ਸਣਖਤਾ ॥੧੯॥

[ਪੜਦਾਦਾ=ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ । ਨਤਾ=ਪੌੜੇ ਦਾ ਪੌੜਾ, ਕੁਲ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਅੰਸ਼ ।]
 [ਬਖਤੁ=ਭਾਗ । ਸਪਤਾ=ਪਤ ਧਰਮ ਸਾਥ । ਸਹਤਾ=ਲਾਭਦਾਇਕ ।]
 [ਮਹਤਾ=ਵਡਾਈ । ਸਣਖਤਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, (ਸ਼ਨਾਖਤ) ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ।]

੧(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਪਿਤਾ, ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ), ਪੜਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਅਰ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਕੁਲ ਦਾ ਦੀਵਾ ਅਜਰ ਤੇ ਅਮਰ (ਪੜਪੌਤਾ) ਪੰਜਵੀਂ ਥਾਉਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਹੋਏ । ੨ਤਖਤ ਅਤੇ ਬਖਤ (ਭਾਗ) ਨੂੰ ਮੱਲ ਲੀਤਾ, ਸਬਦ ਸੂਰਤ ਦਾ ਪਤਵੰਤਾ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ । ੩ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ (ਖਜਾਨਾ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਭਰ ਦਿੱਤਾ (ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰ) ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਇਕ ਰਸ ਬੇਹੱਦ ਧੁਨੀ ਝਰਦੀ ਹੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਖੇ, ਵੈਰਾਗ ਵਿਖੇ) । ੫ਜਦ ਗੁਰ ਸਭਾ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੬ਨੀਸਾਣ ਅਰ ਦੀਵਾਨ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਮਾਣ ਤਾਣ ਅਰ ਮਹੱਤਾ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ) ਸੱਚੀ ਹੈ । ੭(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦਾ) ਰਾਜ ਅਬਚਲ ਹੈ ਅਰ 'ਸਣਖੱਤਾ' ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ।

੨੦. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ] ।

੧ਚਾਰੇ ਚਕ ਨਿਵਾਇਓਨੁ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਆਵੇ ਅਗਣਤਾ ।
 ੨ਲੰਗਰੁ ਚਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ ਬਣੀ ਬਣਤਾ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਛਤ੍ਰੁ ਨਿਰੰਜਨੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਪਦ ਮਤਾ ।
 ੪ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਸਤਾ ।
 ੫ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਕਰਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਜਨਕ ਅਸੰਖ ਭਗਤਾ ।
 ੬ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਬਿਗਤ ਅਬਿਗਤਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜ ਸੁਗਤਾ ॥੨੦॥

[ਚਕ=ਦਿਸ਼ਾ । ਅਗਣਤਾ=ਅਨਗਿਣਤ । ਬਨਤਾ=ਬਨੌਤ ।]
 [ਸਤਾ=ਸੱਚ ਰੂਪ ਹੈ । ਸੁਗਤਾ=ਭਲੀ ਰੀਤਿ ਵਾਲਾ ।]

੧ਚਾਰੇ ਚਕ (ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਅਨਗਿਣਤ (ਵਹੀਚ ਪਾਈ) ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ੨ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ, (ਕੁਝ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਬਣੌਤ ਹੈ, (ਜਾ ਸਬਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ) । ੩ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਛਤ੍ਰੁ ਨਿਰੰਜਨੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਪ ਨਿਰੰਜਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ,

ਅਥਵਾ ਅਨਾਮੀ ਹੈ) ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪਰਮ ਪਦ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਵੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ (ਮਹਿੰਮਾਂ) ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੫ਗੁਰੂ ਜੀ (ਆਪਣੇ) ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਨਕ ਵਰਗੇ ਅਸੰਖਾਂ ਭਗਤ (ਆਪ ਨੇ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਹਨ) । ੬(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਕ੍ਰਦਰਤ ਅਰ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, (ਅਰ ਗਤੀ) ਅਬਿਗਤ ਤੋਂ ਅਬਗਤ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵਡੀ ਦੁਰਗਮ ਅਰ ਕਠਨ ਸਮਝਣੀ ਹੈ) । ੭(ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਿਜੇ ਅਟ ਭਲੀ ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੨੧. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ] ।

੧ਹਰਖਹੁ ਸੋਗਹੁ ਬਾਹਰਾ ਹਰਣ ਭਰਣ ਸਮਰਥੁ ਸਰੰਦਾ ।
 ੨ਰਸ ਕਸ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿ ਵਿਚਿ ਰਾਗ ਰੰਗ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੰਦਾ ।
 ੩ਗੋਸਟਿ ਗਿਆਨ ਅਗੋਚਰਾ ਬੁਧਿ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਨ ਛੰਦਾ ।
 ੪ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਹਰਿਗੋਵਿੰਦੁ ਸਦਾ ਵਿਗਸੰਦਾ ।
 ੫ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦ ਮਿਲੰਦਾ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਕਾਰ ਨਿਬਹੰਦਾ ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਚਲੰਦਾ ॥੨੧॥

[ਸਰੰਦਾ=ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ ।

ਛੰਦਾ=ਛਲ, ਮੁਛੰਦਗੀ ।

[ਨਿਬਹੰਦਾ=ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ।

ਵਿਗਸੰਦਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਦਨ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ।

੧(ਗੁਰੂ) ਹਰਖ ਸੋਗ ਥੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ, ਹਰ ਲੈਣ, ਪੋਖਣ ਅਰ ਸਿਰਜਣ ਵਿਖੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਭਾਵ ਤਿੰਨੋਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਹਨ) । ੨ਰਸ, ਕਸ, ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰਾਗ, ਰੰਗ ਥੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ । ੩ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੋਸਟ (ਚਰਚਾ) ਥੋਂ ਅਵਿਖਯ ਹਨ । (ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ?) ਬੁਧਿ, ਬਲ, ਬਚਨ, ਬਿਬੇਕ ਤੇ ਮੁਛੰਦਗੀ (ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੇ) । ੪ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਰੂਪ ਹੈ) ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ, (ਐਸੇ ਇਕ ਮਿਕ ਵਾਲਾ) ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ । ੫ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਅਰ ਵਿਸਮਾਦ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਏ) । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਪੁਰ ਚੱਲਣ ਦੀ ਕਾਰ ਨਿਬਾਹੁਣ (ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੭ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਲੈਕੇ (ਜੋ) ਗੁਰ ਸਿਖ ਚਲਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਮੰਜਲ ਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੂੰ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਤੇ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਜੋਤਿ ਮਿਲੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਥੇ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿਕੇ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਅਰ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਉਹਨਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਮਿਲਿਆ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ।

੨੨. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਹੰਸਹੁ ਹੰਸ ਗਿਆਨੁ ਖਰਿ ਦੁਧੈ ਵਿਚਹੁ ਕਢੈ ਪਾਣੀ ।

੨ਕਛਹੁ ਕਛ ਧਿਆਨਿ ਧਰਿ ਲਹਰਿ ਨ ਵਿਆਪੈ ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ ।

੩ਕੂੰਜਹੁ ਕੂੰਜੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰਿ ਉਡੈ ਅਸਮਾਣੀ ।
 ੪ਗੁਰਪਰਚੈ ਗੁਰ ਜਾਣੀਐ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਸਿਮਰਣਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ।
 ੫ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਜਾਣੀ ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿ ਗਰੀਬੀ ਆਣੀ ।
 ੭ਪੀ ਚਰਣੋਦਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ ॥੨੨॥

[ਹੰਸਹੁ=ਹੰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ । ਕਛਹੁ=ਕਛੂਆਂ ਵਿਚੋਂ । ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ=ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ।]

[ਕੂੰਜਹੁ=ਕੂੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ । ਅਸਮਾਣੀ=ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ । ਪਰਚੈ=ਪ੍ਰੇਮ ।]

੧ਹੰਸਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਵਿਚੋਂ (ਗੁਰੂ) ਹੰਸ ਹਨ (ਜਿਹੜੇ) ਗਯਾਨ ਕਰਕੇ ਦੁਧ ਵਿਚੋਂ

ਪਾਣੀ (ਝੂਠ) ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਕਛੂਆਂ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ) ਕਛੂ (ਵਤ ਹਨ ਜੋ) ਧਯਾਨ ਕਰਕੇ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਦੀ) ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵਯਾਪ ਸਕਦੀ (ਯਥਾ—“ਕੂੰਮੀ ਜਲ ਮਾਹਿ ਤਨ ਤਿਸੁ ਬਾਹਰਿ ਪੰਖ ਖੀਰੁ ਤਿਨੁ ਨਾਹੀ ।.....ਕਹੈ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੁ ਕੋ ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਗੀ”) । ੩(ਗੁਰੂ) ਕੂੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਉਸ) ਕੂੰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡਦੀ ਫਿਰਦੀ (ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ) ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੪ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖੀਏ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ) ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ, (ਅਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਦੁਆਰਾ ਕਰੀਏ) (ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਤੀਕ ਸਿਖ ਦਾ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਲੈਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਣ (ਆਪ ਹੁਦਰੇ ਨਾ ਹੋਣ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਵਣ (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਦੇਖਣ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਣ ਉਥੇ ਜਾਕੇ) । ੬ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ ਕਰਣ, ਗਰਬ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਖਾਕ ਬਰਾਬਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਗਰੀਬੀ (ਮਨ ਵਿਖੇ) ਰੱਖਣ । ੭ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵੰਨੀ ਵਾਲਾ ਛਕਣ ।

੨੩. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ] ।

੧ਰਹਿੰਦੇ ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਕੁਲੀਨ ਹੇਤੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ।
 ੨ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗ ਜਿਉ ਜੋਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ।
 ੩ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਭੀੜ ਪਈ ਚਿਤਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਣੀ ।
 ੪ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਿਲਿ ਭਵਰ ਜਿਉ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ।
 ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨ ਵਿਸਰੈ ਬਾਬੀਹੇ ਜਿਉ ਆਖ ਵਖਾਣੀ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਾਣੀ ।
 ੭ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੨੩॥

[ਰਹਿੰਦੇ=ਸਦਾ ਸਥਿਰ । ਮੀਨ ਕੁਲੀਨ=ਮੱਛੀ ਦੀ ਕੁਲ ਵਾਂਗੂੰ ।]

[(ਅ) ਮੀਨਕ ਲੀਨ=ਛੋਟੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗੂੰ ਲੀਨ । ਹੇਤੁ=ਖਾਤਰ ।]

੧ਨਿਰਵਾਨ (ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ) ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਦਰਿਆਉ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਛੀ (ਦੇ ਦਰਿਆਉ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣ) ਵਾਂਗੂੰ ਲੀਨ ਹੋਏ* । ੨(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗੂੰ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਜੋਤ ਜੋਤੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ ।

*ਐਉਂ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-ਦਰਿਆਉ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ (ਹੇਤ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨਿਰਵਾਣ ਹੋਕੇ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।

੩(ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਡਾਢੀ) ਭੀੜ ਪਈ (ਅੱਕੜ ਬਣੀ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਜੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ, ਮਿੰਗ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜੀਨ ਲਗਾ ਘੰਡਾ ਹੋੜੇ ਦੇ ਨਾਦ ਪਰ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਰਹੇ। ੪(ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਬੜੀ ਕਸਟ ਭਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਹ) ਰਾਤ (ਭੀ) ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਰਹਿਕੇ (ਮਾਨੋ) ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ (ਬੈਠਿਆਂ) ਬੀਤੀ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਸਟ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਸਹਜਾਨੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ)। ੫(ਸੰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮ ਸੁਖ ਵਿਚ ਹੀ ਕੇਵਲ ਰਹੇ? ਨਹੀਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਿਆ (ਅੰਤਮ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਬੀ) ਬਾਬੀਹੋ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਕਾਰ ਕੇ (ਸਬਦ ਦਾ) ਵਖਜਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ, ਸਹਜ ਸਪਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ੭ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਕਰਬਾਨ ਹਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਹ ਅਚਰਜ ਕਰਨਾ ਸੀ)।

ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ, ਦੁਖ ਕਲੇਸ ਝੱਲੇ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਅਤਿ ਖੇਦ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਕਰਬਾਨੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਦਤ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸੁਧ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀ। ਆਪ ਨਿਜ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਤੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੀੜ ਆ ਪਈ ਤੇ ਕਸਟ ਮਿਲੇ ਤਦ ਬੀ ਆਪ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ।

੨੪. [ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ] ।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ।

੨ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਜੋਤਿ ਇਕ ਦੁਇ ਨਾਵ ਧਰਾਇਆ ।

੩ਪੁਤੁ ਪਿਅਹੁ ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦਹੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।

੪ਬਿਰਖਹੁ ਫਲੁ ਫਲੁ ਤੇ ਬਿਰਖੁ ਆਚਰਜਹੁ ਆਚਰਜੁ ਸੁਹਾਇਆ ।

੫ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਆਖੀਅਨਿ ਪੁਛੇ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ ।

੬ਹਰਨਿ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਮਿਲਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।

੭ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਭਾਇਆ ॥੨੪॥

[ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ=ਨਿਰਗੁਨ ਬ੍ਰਹਮ ।

ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ=ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ।]

[ਪਿਅਹੁ=ਪਿਉ ਥੋਂ ।

ਬਿਰਖਹੁ=ਬਿਛੁਛ ਥੋਂ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ ।]

੧ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ('ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ') ਸਰਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਥੋਂ ਉਤਪਤੀ ਕੀਤੀ। ੨ਉਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਹੈ ਅਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ, ਜੋਤ ਇਕ ਧਾਰੀ ਹੈ। ੩ਪਿਉ ਥੋਂ ਪੁੱਤ ਪੁੱਤ ਥੋਂ ਪਿਉ, ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ। ੪ਬਿਛੁਛ ਥੋਂ ਫਲ, ਫਲ ਥੋਂ ਬਿਛੁਛ, ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਯਾ। ੫ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ (ਦੋ) ਕਹੀਦੇ (ਹਨ, ਪਾਰ ਤੇ ਉਰਾਰ ਪਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ) ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਾਰ ਵਾਲੇ ਉਰਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ, ਅਤੇ ਪਾਰ ਨੂੰ ਉਰਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਹੋਰਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ) ਅਲੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ, (ਇਕ) ਚੇਲੇ (ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ) ਨੇ ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੀਤਾ ਹੈ। (ਚੇਲਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਯਾ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ)।

ਭਾਵ-ਪਿਛੇ ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸਭ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਤੁੱਲਤਾ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਏਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਬਾਤ ਹੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਸੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਅਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਣਿਆਂ । ਛੀਏ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਿ ਜੋਤਿ ਸਨ, ਤੁੱਲ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਵਿਖਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

੨੫. [ਖਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਵਰਣਨ] ।

੧ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ।
 ੨ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗ ਤੇ ਗੰਗਾਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗ ਉਠਾਇਆ ।
 ੩ ਅਮਰਦਾਸੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦਹੁ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੪ ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਅਨਹਦ ਨਾਦਹੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੫ ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਨੁ ਗੁਰੁ ਦਰਸਨੁ ਦਰਪਨਿ ਵਿਚਿ ਦਿਖਾਇਆ ।
 ੬ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨਹੁ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਉਂ ਸਦਵਾਇਆ ।
 ੭ ਗੁਰਮੂਰਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ ।
 ੮ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਸਭ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ॥੨੫॥੨੪॥

[ਆਕਾਰ=ਸਰੀਰ । ਤਰੰਗ=ਲਹਿਰ । ਦਰਪਨਿ=ਸ਼ੀਸ਼ਾ । ਤਰਾਇਆ=ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ।]

੧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹਨ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ (ਆਪਣਾ) ਆਕਾਰ ਬਣਾਯਾ ਹੈ ।
 ੨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) 'ਅੰਗ' ਥੋਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਤਰੰਗ ਵਾਂਗ ਉਠਾਇਆ । ੩ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਯਾ । ੪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹੋਏ, (ਮਾਨੋਂ) ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਥੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਯਾ । ੫ ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਹੋਏ, ਜਿਕੁੱਰ ਸੀਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਿਖਾਈਦਾ ਹੈ । ੬ ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ । ੭ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਸਦਾ) ਪ੍ਰਗਟ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਯਥਾ- 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ ॥') । ੮ (ਐਉਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ) ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਛੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਕਹੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਹੋਏ । ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਐਉਂ ਹੋਏ ਜਿਕੁੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ, ਇਹ ਬੀ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੀ ਹੋਈ । ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਐਉਂ ਜਿਕੁੰ ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੋਈ । ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਐਉਂ ਜਿਕੁੰ ਅਨਾਹਦ ਥੋਂ ਸ਼ਬਦ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੋਈ । ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਐਉਂ ਹੋਏ ਜਿਕੁੰ ਕੋਈ ਸੀਸੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਤੱਕੇ, ਇਥੇ ਭੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕੋਈ ਨ ਰਹੀ ਤੇ ਛੀਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਵੇਂ ਤੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਏ । ਇਹ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪਦ ਛੀਂ ਥਾਈਂ ਲੱਗਾ, ਇਹ ਇੱਕੋ 'ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਸਦਵਾਯਾ ਹੈ ।

ਅੱਗੋਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਭੇਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਆ ਗੁਰੂ 'ਇਕ ਦੇਸੀ' ਹੈ, ਤੇ 'ਇਕ ਕਾਲੀ' ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੂਰਤ ਵਜੂਦ ਹੈ ਅਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਦਾ ਸਦਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਅਬਚਲ ਨੀਵ ਹੈ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਇਕ-ਰਸ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਵਾਰ ੨੫.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਖਸ਼ਟਮ ਗੁਰ ਮੰਗਲਾਚਰਣ] ।

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੨ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਨਾਉ ਸਦਵਾਇਆ ।
 ੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਰਾਧਿਆ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ ।
 ੫ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਪਸਾਇਆ ।
 ੬ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡੁ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਜਨਾ ਗੁਰ ਚਰਨ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ । ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ=ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ।]
 [ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ=ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ । ਪਸਾਉ=ਪਰਪੰਚ ।]

੧ਆਦੀ ਪੁਰਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਆਦੇਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਆਦੇਸ (ਨਮਸਕਾਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਥੋਂ) ਕਰਵਾਈ ਹੈ, (ਯਥਾ—'ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਿ ਸਭੁ ਜਗ ਤੇਰਾ ਹੋਇ') । ੨ਇਕ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੇ ਸਰੂਪ ਰਚਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਸਦਾਇਆ । ੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਅਰਥਾਤ) ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੋ ਕੇ ਅਲਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪(ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ?) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਛਲ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾਇਆ । ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਪਿਛੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ । ਜਗਤ ਕਿੱਕੁਰ ਰਚਿਆ ?) ੫ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ । ੬(ਇਤਨਾ ਕਿ) ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰ ਛੱਡੀ ਹੈ । ੭ਇਹ (ਲੱਖਤਾ ਕਿਸਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰਿ ਦਹਿਦਿਸਿ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਨ ਧਾਇਆ ।
 ੨ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਧਰਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ।
 ੩ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਲਿਵ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਧਿਆਨੁ ਜਣਾਇਆ ।
 ੪ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਰਣੋਦਕੁ ਪਿਆਇਆ ।
 ੫ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਨਿਜ ਘਰੁ ਛਾਇਆ ।
 ੬ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਪਰਹਰੇ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸੁ ਰਹਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਅਸਾਧਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਆਇਆ ॥੨॥

[ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤਾ । ਬਾਰਹਵਾਟ=ਬਾਰਾਂ ਟੁਕੜੇ, ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ ।]
 [ਸਿਲਾ=ਪੱਥਰ ਦੀ ਟੁਕੜੀ । ਸੁਖ ਸੰਪਟ=ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ।]

[ਪਰਹਰੇ=ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ । ਅਪਰਸੁ=ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਅਲੇਪ।]

੧(ਜਿਸ ਨੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਬਾਰਹਵਾਟ (ਬਿਪਤਾ) ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦਾ (ਅਥਵਾ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਂ 'ਬਾਰਾਂਵਾਟ' ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ : ਮੀਨ ਮੇਖਾਦਿਕ ਨਿਛੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ) । ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਗੇ ਹੇਤੂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ (=ਵੱਡਾ) ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਖੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਿੱਸ ਆਇਆ ਹੈ ('ਕਤ ਜਾਈਐ ਰੇ ਘਰ ਲਾਗੋ ਰੰਗੁ ॥ ਮੇਰਾ ਚਿਤੁ ਨ ਚ ਤੈ ਮਨੁ ਭਇਓ ਪੰਗੁ ॥') । ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ('ਲਿਵ') ਸਮਾਧੀ ਨੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪ਜਿਸ ਨੇ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਚਰਣੋਦਕ (ਆਪ ਪੀਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਿਆਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵਿਖਿਆਂ ਬੌਂ ਨਿਰਵਿਖਯ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਫਲ ਕੀ?) । ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਕਰਕੇ, ਨਿਹਚਲ ਚਿਤ ਹੋ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ੬ਪਾਰਸ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ) ਪਰਸਕੇ ਪਰ ਤਨ (ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ) 'ਪਰ ਧਨ' (ਪਰਾਏ ਪਦਾਰਥ) ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਛੱਡਕੇ ਅਪਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆ ਕਰਕੇ (ਵਾਯੂ ਵਤ ਦੁਸ਼ਕਰ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸੀਕਾਰ ਵਿਚ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ) ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬਿਧੀ] ।

੧ਜਿਉ ਵੜ ਬੀਉ ਸਜੀਉ ਹੋਇ ਕਰਿ ਵਿਸਥਾਰੁ ਬਿਰਖੁ ਉਪਜਾਇਆ ।
 ੨ਬਿਰਖਹੁ ਹੋਇ ਸਹਸ ਫਲ ਫਲ ਫਲ ਵਿਚ ਬਹੁ ਬੀਅ ਸਮਾਇਆ ।
 ੩ਦੁਤੀਆ ਚੰਦੁ ਅਗਾਸ ਜਿਉ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੪ਤਾਰੇ ਮੰਡਲ ਸੰਤ ਜਨ ਧਰਮ ਸਾਲ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਇਆ ।
 ੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਧ ਜਿਵੈ ਨਿਹਚਲ ਵਾਸ ਅਗਾਸ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ।
 ੭ਸਭ ਤਾਰੇ ਚਉਫੇਰਿ ਫਿਰਾਇਆ ॥੩॥

[ਵੜ=ਬੋਹੜ । ਸਜੀਉ=ਚੇਤਨ, ਪੁੰਗਰਨਾ । ਸਹਸ=ਹਜ਼ਾਰਾਂ ।
 ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਪਰਮਾਤਮਾਂ ।]

੧ਜਿਵੇਂ ਬੋਹੜ ਦਾ ਬੀਜ ਪੁੰਗਰਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਬਿਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੨ਬਿਖ ਬੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਫਲ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ ਬੀਜ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ-ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ੩ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਗੂੰ 'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' (ਸਭਨਾ ਬੋਂ) ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਸੰਤ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਸਚਖੰਡ (ਰੂਪ ਅਕਾਸ਼) ਵਿਖੇ ਵਸਦੇ ਹਨ । ੫ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ ਪੈਰੀ 'ਪੋਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ-ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਧੂ ਭਗਤ ਵਾਂਗੂੰ (ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ) ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਅਟੱਲ ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ । ੭ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ] ।

੧ਨਾਮਾ ਛੀਬਾ ਆਖੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਲਿਵਲਾਈ ।
 ੨ਖਤੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇਹੁਰੈ ਉਤਮ ਜਾਤਿ ਕਰਨਿ ਵਡਿਆਈ ।

੩ ਨਾਮਾ ਪਕੜਿ ਉਠਾਲਿਆ ਬਹਿ ਪਿਛਵਾੜੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈ।
 ੪ ਭਗਤ ਵਛਲ ਆਖਾਇਦਾ ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਪੈਜਿ ਰਖਾਈ।
 ੫ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
 ੬ ਉਤਮੁ ਪਦਵੀ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਪਏ ਪਗ ਆਈ।
 ੭ ਜਿਉ ਨੀਵਾਣਿ ਨੀਰੁ ਚਲਿ ਜਾਈ ॥੩॥

[ਦੇਹੁਰੇ=ਠਾਕਰਦਵਾਰੇ ਵਿਖੇ।

ਪਿਛਵਾੜੈ=ਪਿੱਛੇ।]

[ਪੈਜ=ਅਬਰੋ, ਪ੍ਰਤੱਗਯਾ।

ਪਗ=ਪੈਰ।]

੧ ਨਾਮੇ ਨੇ, ਜੋ ਜਾਤ ਦਾ ਛੀਂਬਾ ਕਹੀਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ('ਲਿਵ') ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀਤੀ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਸਦਰਸ)। ੨ ਦੇਹੁਰੇ ਵਿਖੇ ਖੱਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉੱਤਮ ਜਾਤ ਦੇ ਸੋਭਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ੩ (ਪੰਡਿਆਂ ਨੇ) ਨਾਮੇ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। ੪ (ਹਰੀ ਨੇ ਜੋ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੇਹੁਰਾ ਫੇਰ ਕੇ ਪੈਜ ਰਖ ਦਿਤੀ। ੫ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹਨ। ੬ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਵਾਲੇ (ਖੱਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਰ) ਨੀਚ ਜਾਤ ਵਾਲੇ (ਸੂਦ ਲੋਕ, ਗੱਲ ਕੀ) ਚਾਰੇ ਵਰਨ ਨਾਮੇ ਦੀ ਪੈਰੀ ਆ ਡਿੱਗੇ। (ਇਸ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭ ਜਿੱਕੁਰ ਪਾਣੀ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਤੁਰਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ*।

੫. [ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ]।

੧ ਅਸੁਰ ਭਭੀਖਣੁ ਭਗਤੁ ਹੈ ਬਿਦਰੁ ਧੁ ਵਿਖਲੀ ਸਰਣਾਈ।
 ੨ ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਧਨਾ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਕਸਾਈ।
 ੩ ਭਗਤੁ ਕਬੀਰ ਜੁਲਾਹੜਾ ਨਾਮਾ ਛੀਂਬਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈ।
 ੪ ਕੁਲਿ ਰਵਿਦਾਸੁ ਚਮਾਰੁ ਹੈ ਸੈਣੁ ਸਨਾਤੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਈ।
 ੫ ਕੋਇਲ ਪਾਲੈ ਕਾਵਣੀ ਅੰਤਿ ਮਿਲੈ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਜਾਈ।
 ੬ ਕਿਸਨੁ ਜਸੋਧਾਂ ਪਾਲਿਆ ਵਾਸਦੇਵ ਕੁਲ ਕਵਲ ਸਦਾਈ।
 ੭ ਘਿਅ ਭਾਂਡਾ ਨ ਵੀਚਾਰੀਐ ਭਗਤਾ ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਨ ਕਾਈ।
 ੮ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੫॥

[ਅਸੁਰ=ਰਾਖਸ। ਵਿਖਲੀ=ਵੇਸਵਾ। ਘਿਅ ਭਾਂਡਾ=ਘਿਉ ਦਾ ਭਾਂਡਾ, ਕੁੱਪਾ।]

੧ ਰਾਖਸ ਭਿਭੀਖਣ ਭਗਤ ਹੋਯਾ, ਬਿਦਰ, ਧ ਤੇ ਵੇਸਵਾ ਸ਼ਰਨੀ ਆਏ। ੨ ਧੰਨਾ ਭਗਤ ਜੱਟ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਧਨਾਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਕਸਾਈ (ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੩ ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਜੁਲਾਹਾ, ਨਾਮਾ ਛੀਂਬਾ ਹੋਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। ੪ ਚਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਰਵਿਦਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਸਨਾਤ) ਨੀਵੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੈਣ ਭਗਤ ਨਾਈ ਹੈ। (ਅੱਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ (ਜਿੱਕੁਰ) ਕਾਵਣੀ ਕੋਇਲ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਅੰਸ ਜਾਣਕੇ) ਪਾਲਦੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ (ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣਕੇ ਕੋਇਲਾਂ ਦੀ) ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ੬ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਨੂੰ ਜਸੋਧਾਂ (ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ) ਪਾਲਿਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਸਦੇਵ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਕਵਲ ਹੀ ਕਹਿਲਾਇਆ (ਇਵੇਂ ਉਹ ਸਨਾਤ ਨਾ ਕਹਿਲਾਏ, ਭਗਤ ਕਹਿਲਾਏ)।

* ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ 'ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ' ਨਾਮੇ ਖਾ: ਟੈ: ਸੁ: ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ।

† ਪਾ:—ਬਿਦਰਸੁ ਵਿਖਲੀ ਪਤਿ ਸਰਣਾਈ।

੭ਜਿਵੇਂ ਘਿਉ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੀਦਾ (ਤਿਵੇਂ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ (ਉੱਚੀ) ਜਾਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੀਦੀ, ਯਥਾ—(“ਘਿਅ ਪਟ ਭਾਂਡਾ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥”) ੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਦਾ ਉੱਤਮ ਹਨ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਧਾਮ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਲੈਣਗੇ।)

੬. [ਨੀਚ ਥਾਉਂ ਉੱਤਮ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ ਡੇਮੂ ਖਖਰਿ ਮਿਸਰੀ ਮਖੀ ਮੇਲੁ ਮਖੀਰੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੨ਪਾਟੈ ਪਟੇਬਰ ਕੀੜਅਹੁ ਕੁਟਿ ਕੁਟਿ ਸਣੁ ਕਿਰਤਾਸੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੩ਮਲਮਲ ਹੋਇ ਵੜੇਵਿਅਹੁ ਚਿਕੜਿ ਕਵਲੁ ਭਵਰੁ ਲੋਭਾਇਆ ।
 ੪ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਸਿਰਿ ਪਥਰੁ ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਛਾਇਆ ।
 ੫ਜਾਣੁ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਨਾਉ ਭਗਉਤੀ ਲੋਹੁ ਘੜਾਇਆ ।
 ੬ਮੁਸਕੁ ਬਿਲੀਅਹੁ ਮੇਦ ਕਰਿ ਮਜਲਸ ਅੰਦਰਿ ਨਹ ਮਹਕਾਇਆ ।
 ੭ਨੀਚ ਜੋਨਿ ਉਤਮੁ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥੬॥

[ਖੱਖਰਿ=ਡੇਮੂਆਂ ਦੇ ਘਰ ।	ਮਖੀਰੁ=ਸ਼ਹਿਤ ।	ਕਿਰਤਾਸੁ=ਕਾਗਤ ।
[ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ ।	ਭਗਉਤੀ=ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਤਲਵਾਰ ।	
[ਮੁਸਕੁ=ਮੁਸਕ ਬਿਲਾਈ ।	ਮੇਦ=ਮਿੱਝ ।	ਮਹ ਮਹਕਾਇਆ=ਮਹਾਂ
[ਮਹਿਕਣਾ, ਵੱਡੀ ਸੁਗੰਧੀ,	(ਅ) ਧਰਤੀ ਮਹਿਕਣੀ ।	

੧ਮਿਸਰੀ ਡੇਮੂਆਂ ਦੀ ਖੱਖਰੋਂ, ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਤ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ ਕੀੜਿਆਂ ਥੋਂ (ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਰ) ਸਣ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟਕੇ ਕਾਗਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਵੜੇਵਿਆਂ ਥੋਂ ਮਲਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚੋਂ ਕਵਲ (ਅਜਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪੁਰ) ਭਵਰੇ ਲੋਭਦੇ ਹਨ । ੪ਜਿਉ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਮਣੀ ਅਰ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀਰੇ ਤੇ ਮਾਣਕ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ੫ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲੋਹੇ ਥੋਂ ਤਲਵਾਰ ਘੜੀਦੀ ਹੈ* । ੬ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਮਿੱਝ ਥੋਂ ਮੁਸਕ ਬਿਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਮਜਲਸਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਮਹਿਕਦੀ ਹੈ । ੭(ਹੁਣ ਤਾਤਪਰਜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਨੀਚ ਜੋਨੀਆਂ ਸਨ (ਪਰ) ਉੱਤਮ ਫਲ ਪਾ ਲਿਆ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਭਗਤ ਜਣ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹੋਕੇ ਬੀ ਉੱਚ ਫਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਕਿ ਅੱਜ ਤੀਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) ।

੭. [ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ] ।

੧ਬਲਿ ਪੋਤਾ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਇੰਦਰ ਪੁਰੀ ਦੀ ਇਛ ਇਛੰਦਾ ।
 ੨ਕਰਿ ਸੰਪੂਰਣੁ ਜਗੁ ਸਉ ਇਕੁ ਇਕੋਤਰੁ ਜਗੁ ਕਰੰਦਾ ।
 ੩ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਕੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੁ ਭਗਤ ਉਧਰੰਦਾ ।
 ੪ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਨੋ ਪਰਹਰੈ ਜਾਇ ਪਾਤਾਲਿ ਸੁ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ।
 ੫ਬਲਿ ਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਓਨੁ ਦਰਵਾਜੇ ਦਰਵ ਨ ਹੋਵੰਦਾ ।
 ੬ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੰਦੁ ਲੈ ਸਿਖ ਜਿਉ ਮੋਤੀ ਚੁੰਭੀ ਮਾਰਿ ਸੁਹੰਦਾ ।

*ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਨੁਕਤਾ ਹੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਭਗਉਤੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਅਰ ਸਿਖ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਭਗਉਤੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਜੰਗੀ ਜੀਵਨ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਸੀ ।

੧ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿ ਮਿਲੰਦਾ ॥੭॥

[ਇਛੰਦਾ=ਲੋੜਦਾ ਸੀ। ਇਕੋਤਰ=ਇਕ ਪੁਤ ਸੌ। ਪਰਹਰੇ=ਤਿਆਗਕੇ।]
[ਦਰਵਾਨ=ਡੇਉਢੀ ਬਰਦਾਰ। ਸੁਹੰਦਾ=ਸੋਭਨੀਕ।]

੧ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਪੋਤਾ (ਅਰਥਾਤ, ਵਿਰੋਚਨ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਰਾਜਾ) ਬਲਿ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਲੋੜਵੰਦ ਸੀ। ੨ਇਕ ਸੌ ਜੱਗ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕੋਤਰ ਸੌ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ (ਜੱਗ ਹੋਰ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੩ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ੪ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ (ਦੀ ਇੱਛਾ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋ ਪਤਾਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ੫ਬਲਿ ਨੂੰ ਛਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਆਪ ਛਲਾ ਬੈਠਾ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਦਰਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, (ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਦੇ ਪਤਾਲ ਜਾਣ ਪੁਰ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਜਿੱਕਰ ਸਿੱਖ ਸੁੱਤਿ ਬੁੰਦ ਲੈਕੇ ਟੁੱਭੀ ਮਾਰਕੇ ਸੋਭਨੀਕ ਮੌਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ੭(ਤਿੱਕਰ ਬਲ ਭਗਤ ਦਾ ਮਨ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿੱਨਿਆਂ ਜਾਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਬਾਤ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੈਸੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਬਲਿ ਭਗਤ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਸੁਰਗ ਦਾ ਇੱਛਾਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸੱਚਾ ਭਗਤ ਕੇਵਲ ਰਜੋ ਗੁਣ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਬਲ ਬੁਧ ਗੁਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਭਗਤ ਵਛਲ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਏਹ ਰਜੋਗੁਣੀ ਮਾਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਮਾੜੇ ਜਿਹੇ ਸਰੂਪ ਪਾਸੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਾਯਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇੰਦਰ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹਈ, ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਰਾਜ ਲੈ ਜਿਸਦੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਢਾਈ ਕਰਮਾਂ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੇ ਸੱਚ ਮੁਚ ਸਰੂਪ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਕੈਸਾ ਆਨੰਦ ਹੋਵੇ। ਤਦ ਬਲਿ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪੁਛਿਆ, ਉਹ ਸਾਧਨ ਰਜੋਗੁਣੀ ਜੱਗ ਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਤੋਗੁਣੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸੀ, ਪਤਾਲ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਤੇ ਹਉਮੈਂ ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਸਚੇ ਭਗਤ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਹਉਮੈ ਛੱਡੀ ਤਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਅੰਸ ਮਾਤ੍ਰ ਪਹਿਲੇ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਟੋਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਟੋਟ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਮਾਣੀ ਦਸਾ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਤਾਂ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਰਾਖਾ ਆਪ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਵਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਭਗਤ ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਵਾਂਗੂੰ ਵਿੱਝਕੇ ਪਰਮਪਦ ਨੂੰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਹੇਠ ਅਸਲ ਸਰੀਰ ਸੀ ਜੋ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਖੋਜ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੮. [ਕੀੜੀ]।

੧ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਸਦਾਵਣਾ ਕੀੜੀ ਹੋਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਏ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗ ਚਲਣਾ ਇਕਤੁ ਖੱਡੁ ਸਹੰਸ ਸਮਾਏ।

੩ਘਿਅ ਸਕਰ ਦੀ ਵਾਸ ਲੈ ਜਿਥੈ ਧਰੀ ਤਿਥੈ ਚਲਿ ਜਾਏ।

੪ਭੁਲੈ ਖੰਡੁ ਜੁ ਰੇਤ ਵਿਚਿ ਖੰਡੁ ਦਾਣਾ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਖਾਏ।

੫ਭਿੰਗੀ ਦੇ ਭੈ ਜਾਇ ਮਰਿ ਹੋਵੈ ਭਿੰਗੀ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਏ।

੬ਅੰਡਾ ਕੱਛੁ ਕੂੰਜ ਦਾ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖੁ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਏ ॥੮॥

[ਖੱਡੁ=ਖੁਡ, ਛੋਕ।

ਸਹੰਸ=ਹਜ਼ਾਰ।

ਵਾਸ=ਵਾਸਨਾ।

ਅੰਡਾ=ਬੱਚਾ।]

ਕੀੜੀ ਨੀਵਿਆ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਸਦਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਿੱਕੀ ਹੋਕੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੀ (ਜਾਂ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨੀਚ ਤੋਂ ਨੀਚ ਸਦਾਕੇ ਆਪ ਜਣਾਏ) । ੨(ਜਿਕੂੰ ਸੁੰਗੀਂ ਕੀੜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਸਭ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਏ (ਫੇਰ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗੂੰ) ਇਕ ਖੁੱਡ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰੇ (ਭਾਵ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ) । ੩ਘਿਉ ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਲੈਕੇ ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜਕੇ ਜਾਏ) । ੪(ਜੇਕਰ) ਰੇਤ ਵਿਖੇ ਖੰਡ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪਵੇ ਉਥੋਂ ਬੀ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖੰਡ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੀ ਖਾ ਲਵੇਗੀ । (“ਹਰਿ ਹੈ ਖਾਂਡੁ ਰੇਤੁ ਮਹਿ ਬਿਖਰੀ ਹਾਥੀ ਚੁਨੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਗੁਰਿ ਭਲੀ ਬੁਝਾਈ ਕੀਟੀ ਹੋਇਕੈ ਖਾਇ ॥” ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਕੀੜੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਖੰਡ ਰੇਤ ਵਿਖੇ ਰਲੀ ਹੋਈ ਬੀ ਚੁਣਕੇ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ :- “ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥”) । ੫ਭ੍ਰਿੰਗੀ (ਕੀੜੇ ਦੇ) ਡਰ ਨਾਲ ਮਰਕੇ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਹੋਕੇ ਮਾਰ ਜੀਵਾਏ, (ਹੋਰ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਹਾਧਿਆਸੋਂ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਥੋਂ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਾਂਗੂੰ ਭਗਵੰਤ ਪਰਾਇਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬(ਜਿੱਕੁਰ) ਕੱਛੂ ਅਤੇ ਕੂੰਜ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੭ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਲੈਕੇ “ਸੁਖ ਫਲ” ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੋਕੋਕਤੀ ਹੈ, ਤਾਤਪਰਜ ਤਦਰੂਪ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ ।

੯. [ਨਿੱਕੇ ਹੋਣ ਪੁਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਸੰਗ] ।

੧ਸੂਰਜ ਪਾਸਿ ਬਿਆਸੁ ਜਾਇ ਹੋਇ ਭੁਣਹਣਾ ਕੰਨਿ ਸਮਾਣਾ ।
 ੨ਪੜਿ ਵਿਦਿਆ ਘਰਿ ਆਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਲਮੀਕ ਮਨਿ ਭਾਣਾ ।
 ੩ਆਦਿ ਬਿਆਸ ਵਖਾਣੀਐ ਕਥਿ ਕਥਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾ ।
 ੪ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਭਗਤਿ ਭਾਗਵਤੁ ਪੜ੍ਹਿ ਪਤੀਆਣਾ ।
 ੫ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸੋਧਕੈ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਅਚਾਰੁ ਸੁਖਾਣਾ ।
 ੬ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਵਖਾਣਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ॥੯॥

[ਭੁਣਹਣਾ=ਨਿੱਕੇ ਪਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ ।

ਪਤੀਆਣਾ=ਪਤੀਜਿਆ ।]

[ਸੁਖਾਣਾ=ਸੁਖ ਪਾਇਆ ।

ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ=ਪਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ ।]

੧ਬਿਆਸ ਦੇਵ ਸੂਰਜ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਕੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕੀੜਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ (ਉੱਚੀ ਸੁਵਾ ਨਾਮੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ) ਕੰਨ ਵਿਚ ਵੜ ਬੈਠਾ (ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਨਿੱਕਾ ਬਣਕੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣੀ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪਾਈ, ਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆਇਆ) । ੨(ਬਾਲਮੀਕ ਬੀ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਹੋ) ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਲਮੀਕ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਣਾ ਘਰ ਨੂੰ ਆਯਾ । ੩ਆਦਿ ਵਯਾਸ ਨੇ ਮਥ ਮਥਕੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾਂ (ਦੀਆਂ ਸੰਹਤਾਂ) ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਈ) । ੪ਨਾਰਦਮੁਨੀ ਨੇ (ਇਸ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਗਵਤ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪੜ੍ਹ, (ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਉਹ) ਪਤੀਜਿਆ (ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤ ਆ ਗਈ) । ੫ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਸੋਧਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਇਆ । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੈ ਅਰ ਪਤਿਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ) ਬਿਰਦ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਣ ਹੋਈ ਹੈ ।

੧੦. [ਸੁਕਦੇਵ] ।

੧ਬਾਰਹ ਵਰੇ ਗਰਭਾਸਿ ਵਸਿ ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਸੁਕਿ ਲਈ ਉਦਾਸੀ ।
 ੨ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਅਤੀਤ ਹੋਇ ਮਨ ਹਠ ਬੁਧਿ ਨ ਬੰਦਿਖਲਾਸੀ ।
 ੩ਪਿਤਾ ਬਿਆਸ ਪਰਬੋਧਿਆ ਗੁਰ ਕਰਿ ਜਨਕ ਸਹਜ ਅਭਿਆਸੀ ।
 ੪ਤਜਿ ਦੁਰਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਲਈ ਸਿਰ ਧਰਿ ਜੂਠਿ ਮਿਲੀ ਸਾਬਾਸੀ ।
 ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਗਰਬਿ ਨਿਵਾਰਿ ਜਗਤਿ ਗੁਰਦਾਸੀ ।
 ੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜ ਨਿਵਾਸੀ ॥੧੦॥

[ਉਦਾਸੀ=ਵਿਰਕਤੀ । ਪਰਬੋਧਿਆ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ । ਸਹਿਜ ਅਭਿਆਸੀ=ਬ੍ਰਹਮਨੇਸ਼ਟੀ ।]
 [ਜੂਠ=ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ । ਸਾਬਾਸੀ=ਧੰਨਤਾ ।]

੧ਸੁਕਦੇਵ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰਹੇ (ਮਾਤਾ ਦੇ) ਗਰਭ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਜੰਮਦੇ ਸਾਰ ਹੀ 'ਉਦਾਸੀ' ਲੀਤੀ । ੨ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਤੀਤ (ਵਿਰੱਕਤੀ ਤਾਂ) ਹੋਇਆ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਮਨ ਦੀ ਹਠ ਬੁਧੀ ਦੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਨਾ ਹੋਈ । ੩ਬਿਆਸ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਨਕ ਜਿਹੜਾ ਸਹਿਜ ਅਭਿਆਸੀ ਹੈ (ਉਸਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ । ੪ਹੁਣ ਦੁਰਮਤਿ (ਹਠ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਸਹਾਰ ਕਰ ਗੁਰ ਸਿੱਖਣਾ ਲੀਤੀ (ਤੇ ਗੁਰ ਪਾਸੋਂ 'ਸਾਬਾਸੀ' =) ਥਾਪੀ ਮਿਲੀ । ੫ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਗਰਬ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਕੇ ਜਦ (ਜਗਤ ਗੁਰਦਾਸੀ=ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਖਤ ਜਿਹੇ) ਜਗਤ ਦੇ ਪੂਜਕ ਨੇ ਦਾਸੀ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ (ਤਾਂ ਜਗਤ ਉਸ ਪੂਜਕ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋਇਆ) । ੬(ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਣਾ, ਗੁਰਮਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ, (ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ) । ੭(ਅੰਤ ਨੂੰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਰੂਪ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਸਹਜੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸੁਕਦੇਵ ਦੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਅੰਗ ਲੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰਕਤੀ ਹੋਕੇ ਭੀ ਮਨ ਹਠ ਰਿਹਾ, ਸੁਖ ਤਾਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂ ਜਨਕ ਦੁਆਰੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਿੱਖੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸੁਕਦੇਵ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਕੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕ ਨਾ ਬੁਲਾਈਏ ਬਾਹਰ ਖੜਾ ਰਹੇ, ਹੁਣ ਸੁਕਦੇਵ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠ ਖੜੋਣਾ ਪਿਆ । ਜਦ, ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਸਿਰ ਪੈਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਸੁਕਦੇਵ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਾ ਡੁਲਾਕੇ ਇਕ ਪੈਰ ਭੀ ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਨਾ ਹਟਿਆ, "ਜੂਠਨ ਜੂਠਿ ਪਈ ਸਿਰਿ ਉਪਰਿ ਖਿਨੁ ਮਣੂਆਂ ਤਿਲੁ ਨ ਡੁਲਾਵੈਗੋ ॥" ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਕਦੇਵ ਦੀ ਸਹਿਣ ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇਖਕੇ ਜਨਕ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਭਾਉਣੀ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀ* ।

੧੧. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ] ।

੧ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਹੈ ਜਨਕ ਦੇ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਕਰਿ ਵੇਦ ਵਖਾਣੈ ।
 ੨ਸਨਕਾਦਿਕ ਨਾਰਦ ਉਦਾਸ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਅਤੀਤ ਸੁਹਾਣੈ ।
 ੩ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਲੰਘਿਕੈ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨਿਰਬਾਣੈ ।

*ਇਥੇ ਸੁਕਦੇਵ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਨਕ ਸੀ, ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਲਖਾਂ ਹੀ ਜਨਕ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀਸ਼ਟ ਹੋਏ ਹਨ ।

†ਪਾ:-ਗੁਰਮੁਖਿ ।

੪ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਿਗੁਚਣਾ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪੁ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਸਚ ਦਾ ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਰਾਜੇ ਰਾਣੈ ।
 ੬ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨੁ ਵਿਸਾਰਿਕੈ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਣੈ ।
 ੭ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਵੇਦ=ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੋਵੈ (ਦੇਖੋ ਸ਼ਿਵ ਸੰਹਿਤਾ) ।]
 [ਅਤੀਤ=ਵਿਰਕਤੀ । ਨਿਰਬਾਣੈ=ਨਿਰਬੰਧਨ । ਵਿਗੁਚਣਾ-ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ।]
 [ਰਾਜੇ ਰਾਣੈ=ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ।]

੧ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਕਰਕੇ ਵੇਦ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨ਸਨਕਾਦਿਕ ਤੇ ਨਾਰਦ ਏਹ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਰਹੇ, (ਇਹੋ ਦਸ਼ਾ) ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਰਹੀ, ੩ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਨਿਰਬਾਣੈ) ਨਿਰਬੰਧਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਜੋ) ੪ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਜੋ) ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਜਾਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਿਵਾਣਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ-ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੫ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਚ ਦਾ ਹੈ, (ਰਾਜੇ) ਵੱਡੇ ਅਤੇ (ਰਾਣੇ) ਛੋਟੇ (ਸਾਰੇ) ਪੈਰੀਂ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ੬(ਉਹ ਬੀ) ਗਰਬ ਤੇ ਗੁਮਾਨ ਨੂੰ, (ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ) ਹਟਾਕੇ ਗੁਰਮਤ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, (ਫਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ੭ਕਿ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ (ਆਦਰ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

੧੨. [ਚਰਣੋਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ] ।

੧ਸਿਰੁ ਉੱਚਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ਵਿਚਿ ਕਾਲਖ ਭਰਿਆ ਕਾਲੇ ਵਾਲਾ ।
 ੨ਭਰਵਟੇ ਕਾਲਖ ਭਰੇ ਪਿਪਣੀਆਂ ਕਾਲਖ ਸੂਰਾਲਾ ।
 ੩ਲੋਇਣ ਕਾਲੇ ਜਾਣੀਅਨਿ ਦਾੜੀ ਮੁਛਾ ਕਰਿ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ।
 ੪ਨਕ ਅੰਦਰਿ ਨਕ ਵਾਲ ਬਹੁ ਲੁੰਇ ਲੁੰਇ ਕਾਲਖ ਬੇਤਾਲਾ ।
 ੫ਉੱਚੈ ਅੰਗ ਨ ਪੂਜੀਅਨਿ ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ।
 ੬ਪੈਰਾ ਨਖ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਭਾਰੁ ਉਚਾਇਨਿ ਦੇਹੁ ਦੁਰਾਲਾ ।
 ੭ਸਿਰ ਧੋਵਣੁ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਰਣੋਦਕ ਜਗ ਭਾਲਾ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜੁ ਸੁਖਾਲਾ ॥੧੨॥

[ਭਰਵਟੇ=ਭੋਹਾਂ । ਕਾਲਖ=ਸਜਾਹੀ । ਪਿਪਣੀਆਂ=ਝਿੰਮਣੀਆਂ, ਪਲਕਾਂ ।]

[ਸੂਰਾਲਾ=ਸੂਲਾਂ ਸਮਾਨ ਤਿੱਖੀਆਂ । ਬੇਤਾਲਾ=ਬੇਢੰਗੇ । ਦੁਰਾਲਾ=ਭਾਰੀ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ।]

੧ਸਿਰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਕਾਲਖ ਦਾ ਭਰਿਆ ਕਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੨ਭਰਵੱਟੇ ਕਾਲਖ ਦੇ ਭਰੇ ਹਨ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸੂਲਾਂ (ਬਰਛਿਆਂ) ਵਾਂਗੂੰ ਹਨ । ੩ਨੇਤੂ ਕਾਲੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ, ਦਾੜੀ ਮੁੱਛਾਂ ਨਾਲ (ਸਾਰਾ) ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੪ਨੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੱਕ ਦੇ ਵਾਲ ਬਹੁਤੇ ਹਨ, ਲੁੰ ਲੁੰ ਕਾਲਖ ਵਾਲਾ ਬੇਢੰਗਾ (ਸਰੂਪ) ਹੈ । ੫ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਧਰਮਸਾਲਾ (ਵਿਖੇ ਪੂਜੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ) ੬ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨੌਂਹ ('ਮੁਖ ਉੱਜਲੇ') ਚਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਦੇਹ ਭਾਰੀ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕਦੇ ਹਨ (ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੭ਸਿਰ ਧੋਕੇ (ਪੀਣਾ) ਅਪਵਿੱਤ੍ਰੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂਮਿਤ ਨੂੰ ਜਗਤ ਭਾਲਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ੮ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ 'ਸਹਿਜੇ ਹੀ' (ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ) ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :-ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿ ਤਲੇ ॥

ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਾਨਕ ਗਰਬਿ ਗਲੇ ॥

ਸੂਚਨਾ=ਇਥੇ ਸਿਰ ਦੀ ਮੁਕਾਲਕ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਦਾ ਮੁਖ ਉੱਜਲਾ ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿੰਮੀਭੂਤ ਪਰਥਾਇ ਅਨਯੋਕਤੀ ਦੇ ਢੰਗ ਪਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ । ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੀ ਕਾਲਖ ਮੁਕਾਲਕ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਚੀ ਗਈ ।

੧੩. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਰਚਨਾ] ।

੧ਜਲ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਧਰਮਸਾਲ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰ ਨਿਵਾਸਾ ॥

੨ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤੀ ਨਿਹਚਲ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਸੁਵਾਸਾ

੩ਕਿਰਖ ਬਿਰਖ ਕੁਸਮਾਵਲੀ ਬੂਟੀ ਜੜੀ ਘਾਹ ਅਬਿਨਾਸਾ ।

੪ਸਰ ਸਾਇਰ ਗਿਰਿ ਮੇਰੁ ਬਹੁ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ ।

੫ਦੇਵ ਸਥਲ ਤੀਰਥ ਘਣੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਰਸ ਕਸ ਪਰਗਾਸਾ ।

੬ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣਤਾਸਾ ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਆਸ ਨਿਰਾਸਾ ॥ ੧੩ ॥

[ਨੀਰ=ਜਲ । ਸੁਵਾਸਾ=ਖਿਮਾਂ । ਕਿਰਖ=ਪੈਲੀ ।]

[ਅਬਿਨਾਸਾ=ਅਖੁੱਟ । ਗੁਣਤਾਸਾ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ।]

੧ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ) ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ (ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਰਯਾ ਤੇ ਝੀਲਾਂ ਹਨ) । ੨(ਭਗਤਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਕਰਕੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਨ ਛੁਹੰਦੇ ਹਨ) ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਅਤੇ ਖਿਮਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਕਰਕੇ (ਧਰਤੀ) ਪੂਰਤ ਹੈ । ੩ਖੇਤੀਆਂ, ਬਿਛ, ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ, ਬੂਟੀ, ਜੜੀ, ਘਾਹ ਅਖੁੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ਸਰ, ਸਮੁੰਦਰ, ਪਰਬਤ, ਮੇਰੁ, (ਧੌਲੀਧਾਰ) ਬਾਹਲੇ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ, ੫ਦੇਵ ਮੰਦਰ, ਤੀਰਥ, ਰੰਗ ਰੂਪ ਕਈ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੀ ਰਾਹ ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ । ੭(ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ (ਹਨ) ਆਸਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਏਸ ਲਈ) ਸੁਖ ਫਲ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ--"ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮਸਾਲ ॥" ਅਰਥਾਤ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਥਾਉਂ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਖੇ ਧੀਰਜ ਧਰਮਾਦਿ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਅਰ ਰਸ ਕਸ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਭੀ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਬੀਜੁ ਤਿਹਾ ਫਲ ਵੱਢੁ ।

੧੪. [ਸਾਧ ਚਰਣ ਪੂਜਾ] ।

੧ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਈ ।

੨ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਤਿਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖਦਾਈ ।

੩ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਏ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ।

੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣਿਸਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਈ ।

੫ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭਉ ਪਿਰਮ ਰਸ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦੇ ਵਸਾਈ ।

੬ਏਵਡੁ ਭਾਰੁ ਉਚਾਇੰਦੇ ਸਾਧ ਚਰਣ ਪੂਜਾ ਗੁਰ ਭਾਈ ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ॥ ੧੪ ॥

[ਸਤਿਪੁਰਖ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਸਤਿਗੁਰੁ=ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ । ਭਾਇ ਭਗਤਿ = ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ।]
 [ਪਿਰਮ ਰਸ = ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ । ਏਵਡੁ ਭਾਰੁ = ਇੱਡਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰ । ਕੀਮ = ਕੀਮਤ ।]

੧(ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ) ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਖੇ (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਖੇ) ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੨ਉਸੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ 'ਸਤਿਗੁਰ' (ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ) ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਦਾ (ਸੁਖਦਾਈ ਰੂਪ ਰਚਿਆ)। ੩ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ। ੪ਉਥੇ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਰ ਸਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਈ। ੫ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਭਉ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਅਰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਮੂਰਤ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ। ੬ਇੱਡਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰ (ਗੁਰੂ ਮੂਰਤ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੈ ਚਰਣ) ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ('ਗੁਰ ਭਾਈ' =) ਵਡੇ ਭਾਇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ।

੧੫. {ਅਨਯਾਈਂ ਰਾਜੇ}।

੧ਵਸੇ ਛਹਬਰ ਲਾਇਕੈ ਪਰਨਾਲੀਂ ਹੁਇ ਵੀਹੀਂ ਆਵੈ ।
 ੨ਲਖ ਨਾਲੇ ਉਛਲ ਚਲਨਿ ਲਖ ਪਰਵਾਹੀ ਵਾਹ ਵਹਾਵੈ ।
 ੩ਲਖ ਨਾਲੇ ਲਖ ਵਾਹਿ ਵਹਿ ਨਦੀਆਂ ਅੰਦਰਿ ਰਲੈ ਰਲਾਵੈ ।
 ੪ਨਉ ਸੈ ਨਦੀ ਨੜਿਨਵੈ ਪੂਰਬਿ ਪਛਮਿ ਹੋਇ ਚਲਾਵੈ ।
 ੫ਨਦੀਆ ਜਾਇ ਸਮੁੰਦ ਵਿਚਿ ਸਾਗਰ ਸੰਗਮੁ ਹੋਇ ਮਿਲਾਵੈ ।
 ੬ਸਤਿ ਸਮੁੰਦ ਗੜਾੜ ਮਹਿ ਜਾਇ ਸਮਾਹਿ ਨ ਪੇਟੁ ਭਰਾਵੈ ।
 ੭ਜਾਇ ਗੜਾੜੁ ਪਤਾਲ ਹੇਠਿ ਹੋਇ ਤਵੇ ਦੀ ਬੂੰਦ ਸਮਾਵੈ ।
 ੮ਸਿਰ ਪਾਤਸਾਹਾ ਲਾਖ ਲਖ ਇੰਨਣੁ ਜਾਲਿ ਤਵੇ ਨੋ ਤਾਵੈ ।
 ੯ਮਰਦੇ ਖਹਿ ਖਹਿ ਦੁਨੀਆ ਦਾਵੈ ॥ ੧੫ ॥

[ਛਹਬਰ = ਝੜੀ । ਵੀਹੀਂ = ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ । ਵਾਹ = ਹੜ੍ਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੋ, ਧਾਰਾ ।]
 [ਵਾਹਿ ਵਹਿ = ਹੜ ਵਹਾਕੇ । ਗੜਾੜ = ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ, ਘੁੰਮਣ ਘੋਰ ਜੋ ਗੜ ਗੜ ਕਰੇ ।]
 [ਇੰਨਣ = ਈਧਣ, ਲਕੜੀ । ਜਾਲਿ = ਬਾਲਕੇ ਸਾੜਕੇ ।]

੧ਝੜੀ ਲਾਕੇ (ਮੀਂਹ) ਵਸਦਾ ਹੈ, ਪਰਨਾਲਿਆਂ ਥਾਣੀ ਹੋਕੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਲੱਖਾਂ ਨਾਲੇ ਉੱਛਲਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹਾਂ ਦਾ 'ਵਾਹ' (ਹੜ੍ਹ) ਹੋ ਤੁਰਦਾ ਹੈ । ੩ਲੱਖਾਂ ਨਾਲੇ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੜ੍ਹ ਵਗਦੇ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪੯੯੯ ਨਦੀਆਂ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿਖੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਓ ਤਾਂ ਕਈ ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ, ਪਰ ਏਥੇ ਹਿੰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸਿੰਧ ਤੇ ਸਰਾਸਿਕ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਪੱਛਮ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਗੰਗਾ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਤਰ ਆਦਿ ਸਹਾਯਕ ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ ਸਣੇ ਪੂਰਬ ਜਾ ਡਿਗਦੇ ਹਨ) । ੫(ਇਕੁਰ) ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਸੰਗਮ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ੬(ਉਜੇਹੇ) ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋਕੇ ਇਕ ਗੜਾੜ (ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ) ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸਦਾ ਪੇਟ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਭਰੀਦਾ (ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਫੇਰ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੭ਗੜਾੜ ਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਤੱਤੇ ਤਵੇ ਦੀ ਬੂੰਦ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਲਾ ਜੀ! ਐਡੇ ਤਵੇ ਹੇਠ ਲਕੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ? ਉੱਤਰ) । ੮ਪਾਤਸਾਹਾਂ (ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ) ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸਿਰ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਉਂ

ਜ਼ਾਲਕੇ ਉਸ ਤਵੇ ਨੂੰ ਤਾਈਦਾ ਹੈ (ਕਿਹੜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬਾਲੀਦੇ ਹਨ ?) ੯(ਜਿਹੜੇ) ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ (ਅਨਯਾਇ ਨਾਲ ਜੁਲਮ ਕਰਕੇ) ਮਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਜੋ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਦੱਸਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਰਣਨ ਹੋਣਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਸੋ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੜਾੜ ਜੋ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਜਲ ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਕੱਠਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਤਲ ਅਰਥਾਤ ਪਤਾਲ ਇਕ ਤਵੇ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇ, ਪਤਾਲ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਐਡਾ ਤਵਾ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਗੜਾੜ ਇਕ ਬੂੰਦ ਸਮਾਨ ਪੈਕੇ ਸੁਕ ਜਾਵੇ ਉਸ ਤਵੇ ਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਤਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ? ਜੋ 'ਪਰਜਾ ਪਾਲਣ' ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਲਕੀ ਤੇ ਦਾਵੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਸਮਝਕੇ ਪਰਜਾ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਂਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਜੰਗ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜੈਸੇ ਚੰਗੇਜ ਖਾਨ, ਤੈਮੂਰ, ਮਹਿਮੂਦ, ਨਾਦਰ ਆਦਿ ਹੋਏ ਹਨ । ਤਾਂਤੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਪਾਲਕ ਰੱਖਯਕ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਬਣਾਵੇ । ਹਾਂ ਅਨਯਾਇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਚ ਪਰ ਖੜੋਕੇ ਲੜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖਹਿ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅਨਯਾਈਂ ਰਾਜੇ ਮਰਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧੬. [ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ-ਵੀਹ ਫਕੀਰ] ।

੧ ਇਕਤੁ ਥੇਕੈ ਦੁਇ ਖੜਗੁ ਦੁਇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨ ਮੁਲਕਿ ਸਮਾਣੈ ।
 ੨ ਵੀਹ ਫਕੀਰ ਮਸੀਤਿ ਵਿਚਿ ਖਿੰਬ ਖਿੰਧੋਲੀ ਹੇਠ ਲੁਕਾਣੈ ।
 ੩ ਜੰਗਲ ਅੰਦਰਿ ਸੀਹ ਦੁਇ ਪੋਸਤ ਡੋਡੇ ਖਸਖਸ ਦਾਣੈ ।
 ੪ ਸੂਲੀ ਉਪਰਿ ਖੇਲਣਾ ਸਿਰਿ ਧਰਿ ਛੜੁ ਬਜਾਰ ਵਿਕਾਣੈ ।
 ੫ ਕੋਲੂ ਅੰਦਰਿ ਪੀੜੀਅਨਿ ਪੋਸਤਿ ਪੀਹਿ ਪਿਆਲੇ ਛਾਣੈ ।
 ੬ ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ਗਰਬੁ ਗੁਨਾਹੀ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ।
 ੭ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਦੇ ਤਾਣਿ ਨਿਤਾਣੈ ॥੧੬॥

[ਥੇਕੈ=ਮਿਆਨ ਵਿਚ । ਮੁਲਕਿ=ਦੇਸ਼ । ਖਿੰਬ=ਖਫਨੀ । ਖਿੰਧੋਲੀ=ਗੋਦੜੀ ।]

[ਸੂਲੀ=ਭਾਵ ਡੰਡੀ । ਛੜੁ=ਪੋਸਤ ਦਾ ਡੋਡਾ । ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ, ਖੁਦਾ ।]

੧ ਇਕ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੋ (ਵਾਂਝੂ) ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ ।
 ੨ ਇਕ ਮਸੀਤ ਵਿਖੇ ਖਫਨੀ ਜਾਂ ਗੋਦੜੀ ਹੇਠ ਲੁਕ ਕੇ ਵੀਹ ਫਕੀਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, (ਹੁਣ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੩ (ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ੇਰਾਂ (ਵਾਂਗੂ ਹਨ, ਅਰ ਵੀਹ ਫਕੀਰ) ਇਕ ਪੋਸਤ ਦੇ ਡੋਡੇ ਵਿਖੇ ਖਸਖਸ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ । (ਉਹ ਦਾਣੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ) । ੪ ਸੂਲੀ ਉਪਰ ਖੇਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗਲ ਗੁਲਕੇ ਡੰਡੀ ਰੂਪ ਸੂਲੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਛੱਤ੍ਰੁ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਕਦੇ ਹਨ, (ਇਥੇ ਪੋਸਤ ਦੇ ਡੋਡੇ ਥੋਂ ਛੜੁ ਦਾ ਭਾਵ ਲੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) । ੫ (ਫੇਰ ਦਾਣੇ) ਕੋਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਤੇਲ ਵਰਤਣ ਵਿਖੇ ਕਈ ਕੰਮ ਕੱਢਦਾ ਹੈ) ਪੋਸਤ ਮਲ ਕੇ ਪਿਆਲਿਆਂ ਵਿਚ ਛਾਣਕੇ (ਲੋਕ ਪੀਂਦੇ ਹਨ) । ੬ ਬੇਪਰਵਾਹ ਖੁਦਾ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਗਰਬ ਵਾਲਾ ਮੁਜਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਨਿਮਾਣਾਂ (ਗਰੀਬ) ਮਾਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੭ (ਕਿਉਂ ਜੋ)

ਗੁਰਮੁਖ ਬਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਨਿਤਾਣੇ ਹੋ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਅਰ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ "ਰੇ ਰੇ ਦਰਗਹ ਕਹੈ ਨ ਕੋਊ । ਆਉ ਬੈਠੁ ਆਦਰੁ ਸਭ ਦੇਊ ॥" ਭਾਵਾਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੰਕਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਰੂਪੀ ਜੰਗਲੀ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲੋਂ ਖਸਖਸ ਦਾ ਦਾਣਾ ਉਹ ਨਿਮਾਣਾ ਫਕੀਰ, ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ, ਦੁਖ ਸਹਿੰਦਾ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੁੰਸਟ ਹੈ ।

੧੭. [ਬੱਕਰੀ] ।

੧ਸੀਹ ਪਜੂਤੀ ਬਕਰੀ ਮਰਦੀ ਹੋਈ ਹੜ ਹੜ ਹਸੀ ।
 ੨ਸੀਹੁ ਪੁਛੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਇਤੁ ਅਉਸਰ ਕਿਤੁ ਰਹਸਿ ਰਹਸੀ ।
 ੩ਬਿਨਉ ਕਰੇਦੀ ਬਕਰੀ ਪੁਤ੍ਰੁ ਅਸਾਡੇ ਕੀਚਨਿ ਖਸੀ ।
 ੪ਅਕ ਧਤੂਰਾ ਖਾਧਿਆ ਕੁਹਿ ਕੁਹਿ ਖਲ ਉਖਲਿ ਵਿਣਸੀ ।
 ੫ਮਾਸੁ ਖਾਨਿ ਗਲ ਵਢਕੈ ਹਾਲੁ ਤਿਨਾੜਾ ਕਉਣੁ ਹੋਵਸੀ ।
 ੬ਗਰਬੁ ਗਰੀਬੀ ਦੇਹ ਖੇਹ ਖਾਜੁ ਅਖਾਜੁ ਅਕਾਜੁ ਕਰਸੀ ।
 ੭ਜਗਿ ਆਇਆ ਸਭ ਕੋਈ ਮਰਸੀ ॥੧੭॥

[ਪਜੂਤੀ=ਪਕੜੀ ਹੋਈ । ਹੜ ਹੜ=ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰਕੇ । ਵਿਸਮਾਦੁ=ਹੈਰਾਨ । ਅਉਸਰ=ਵੇਲੇ ।]
 [ਰਹਸੀ=ਹਸਣਾ । ਬਿਨਉ==ਬੇਨਤੀ । ਖਸੀ=ਨਮਰਦ । ਉਖਲਿ=ਉਖੇੜਕੇ।]
 [ਵਿਣਸੀ=ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ । ਗਰਬ=ਹੰਕਾਰੀ । ਅਕਾਜੁ ਕਰਸੀ=ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ।]

ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਪਕੜੀ ਹੋਈ ਬੱਕਰੀ ਮਰਣ ਵੇਲੇ ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰਕੇ ਹੱਸ ਪਈ । ਸ਼ੇਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤੂੰ ਹੱਸੀ ਹੈਂ ? ਬੱਕਰੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ 'ਖਸੀ' (ਨਮਰਦ) ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ (ਜੋ ਸਾਡੀ ਵੰਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ ਤੇ ਏਹ ਦੁੱਖ ਜੋ ਮੈਂ ਪਾਯਾ ਹੈ ਨਾਂ ਪਾਉਣ) । ਅੱਕ ਤੇ ਧਤੂਰਾ ਖਾਂਦਿਆਂ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਆਪੇ ਉੱਗ ਖੜੋਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਾ ਕੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਕੁਹ ਕੁਹ ਕੇ (ਸਾਡੀ) ਖੱਲ ਉਧੇੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੫(ਭਲਾ) ਜਿਹੜੇ (ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਗਲ ਵੱਢਕੇ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕੀ ਹੋਊ ? ੬ਗਰਬੀਆਂ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਖੇਹ ਹੋ ਜਾਊ, (ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜੇ) ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ('ਅਖਾਜ' =) ਹਰਾਮ ਹੋਣਗੇ (ਅਰ ਜੋ ਸੁਕਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹ) ਖਾਜ (ਹਲਾਲ) ਹੋਊ (ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਕਿ ਬੱਕਰੀ ਗਰੀਬ ਰਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਧਾ ਗਿਆ, ਸ਼ੇਰ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਕੌੜਾ ਹੋਯਾ, ਧੁੰਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨੇਕ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵਾਲਾ ਹੋਊ) । ੭(ਏਥੇ) ਜਗਤ ਤੇ ਆਯਾ ਮਰ ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਏਗਾ (ਪਰ ਅੰਤ ਭਲੇ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੁਰੇ ਦਾ ਅੰਤ ਬੁਰਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ) ।

ਭਾਵ-"ਨਰੂ ਮਰੈ ਨਰੂ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਪਸੂ ਮਰੈ ਦਸ ਕਾਜ ਸਵਾਰੈ ॥" ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਸੂ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੇਰ ਰੂਪੀ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਗਰੀਬ ਨਿਮਾਣੀਆਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਹੀ ਜੋ ਦਸ ਕੰਮ ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਤੇ ਮਰਦਿਆਂ ਬੀ ਸਵਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੁੰਸਟ ਹਨ ।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ] ।

੧ਚਰਣਕਵਲ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ।

੨ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਮਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ।
 ੩ਕਰਿ ਚਰਣੋਦਕੁ ਆਚਮਨ ਆਪਿ ਬਿਆਪਿ ਉਪਾਪਿ ਖਲਾਸੀ ।
 ੪ਗੁਰਮਤਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਕਰਨਿ ਉਦਾਸੀ ।
 ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਚਖੰਡਿ ਨਿਵਾਸੀ ।
 ੬ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਅਕਥਕਥਾ ਅਚਰਜ ਗੁਰਦਾਸੀ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ॥ ੧੯ ॥

[ਲੇਖ ਅਲੇਖ=ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੋਣਾ ।
 [ਬਿਆਪਿ=ਸਰੀਰਕ ਪੀੜਾ ।

ਆਪਿ=ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ।]
 ਉਪਾਪਿ=ਅਧਿਦੈਵਕ ਪੀੜਾ :]

੧(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤ ਪਰਗਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ੨(ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਉਹ) ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੋ ਕੇ ਅਮਰ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ (ਹੋ ਗਏ) । ੩ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਜਲ ਦਾ ਆਚਮਨ ਕਰਕੇ ਆਪਿ ਬਿਆਪਿ ਉਪਾਪਿ (ਤਿੰਨੋ ਪੀੜਾਂ) ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਈ ਹੈ । ੪ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ੫ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ (ਲੀਨ) ਮਗਨ ਹੋਕੇ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਅਬਿਗਤਿ ਗਤੀ ਹੈ ਅਰ ਡੂੰਘੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਕੱਥ ਅਚਰਜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ । (ਓਹ ਅਚਰਜ ਕੀ ਹੈ?) ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ ਆਸਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਗਏ (ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਅਚਰਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸ ਹਨ) ।

੧੯. [ਸਤਿਸੰਗ ਨਿਰਦੋਖ ਤਾਰਦਾ ਹੈ] ।

੧ਸਣ ਵਣ ਵਾੜੀ ਖੇਤੁ ਇਕੁ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਜਣਾਵੈ ।
 ੨ਖਲ ਕਢਾਹਿ ਵਟਾਇ ਸਣ ਰਸਾ ਬੰਧਨੁ ਹੋਇ ਬਨਾਵੈ ।
 ੩ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਸਿਰੀਸਾਫੁ ਸੂਤੁ ਕਤਾਇ ਕਪਾਹ ਵੁਣਾਵੈ ।
 ੪ਲਜਣੁ ਕਜਣੁ ਹੋਇਕੈ ਸਾਧੁ ਅਸਾਧੁ ਬਿਰਦੁ ਬਿਰਦਾਵੈ ।
 ੫ਸੰਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖ ਮੋਖ ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ ਨ ਸਾਧੁ ਮਿਟਾਵੈ ।
 ੬ਤੁਪਤੁ ਹੋਵੈ ਧਰਮਸਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਗ ਧੂੜਿ ਧੁਮਾਵੈ ।
 ੭ਕੁਟਿਕੁਟਿ ਸਣ ਕਿਰਤਾਸੁ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਿ ਪੁਰਾਣ ਸੁਣਾਵੈ ।
 ੮ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰੈ ਜਨ ਭਾਵੈ ॥ ੧੯ ॥

[ਵਣ ਵਾੜੀ=ਕਪਾਹ । ਵਿਕਾਰ=ਖੋਟੀ ਕਾਰ । ਵੁਣਾਵੈ=ਉਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ।
 [ਲਜਣੁ ਕਜਣੁ=ਲੱਜਾ ਦਾ ਕੱਜਣਾ । ਬਿਰਦੁ ਬਿਰਦਾਵੈ=ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਨੀ ।]
 [ਧੁਮਾਵੈ=ਲਿਟਦਾ ਹੈ । ਕਿਰਤਾਸੁ=ਕਾਗਜ ।]

੧ਸਣ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਖੇਤ ਇੱਕੋ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਕਪਾਹ) ਪਰੋਪਕਾਰ (ਅਰ ਸਣ) ਵਿਕਾਰ (ਖੋਟੀ ਕਾਰ) ਜਣਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੨ਖੱਲ ਕਢਾ ਕੇ ਸਣ ਵੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਰੱਸਿਆਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਹੋਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ) । ੩ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਤੇ ਸਿਰੀਸਾਫ ਕਪਾਹ ਦੇ ਸੂਤ ਥੋਂ ਉਣਕੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪(ਉਹ ਕਪੜੇ) ਲੱਜਾ ਦੇ ਢੱਕਣ ਹੋਕੇ ਸਾਧਾਂ ਤੇ ਅਸਾਧਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਨੰਗੇਜ ਨੂੰ ਢੱਕਦੇ ਹਨ) ।

੫ ਨਿਰਦੋਖਾਂ ਦੀ (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ) ਜੇਕਰ ਸੰਗਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋਖੀ ਬੀ ਮੋਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਧੂ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਗੁਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਸਾਧੂ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ) ੬ (ਉਹੋ ਦੋਖੀ ਸਣ) ਤੱਪੜ (ਉਣੀਜਕੇ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਵਿਛਦੀ ਹੈ ਅਰਸਾਧਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਪੈਕੇ (ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੭ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਸਣ ਦੇ ਕਾਗਤ ਬਣਾਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜੱਸ (ਗਯਾਨੀ) ਲਿਖ ਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਭਲੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬੁਰੇ ਬੀ ਸੁਧਰਦੇ ਹਨ) । ੮ (ਜੇ ਹਰੀ) ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਸੰਗਤ ਗੁਣ] ।

੧ ਪੱਥਰ ਚਿਤੁ ਕਠੋਰੁ ਹੈ ਚੂਨਾ ਹੋਵੈ ਅਗੀ ਦਧਾ ।
 ੨ ਅੱਗ ਬੁਝੈ ਜਲੁ ਛਿੜਕਿਐ ਚੂਨਾ ਅਗਿ ਉਠੈ ਅਤਿ ਵਧਾ ।
 ੩ ਪਾਣੀ ਪਾਏ ਵਿਹੁ ਨ ਜਾਇ ਅਗਨਿ ਨ ਛੁਟੈ ਅਵਗੁਣ ਬਧਾ ।
 ੪ ਜੀਭੈ ਉਤੈ ਰਖਿਆ ਛਾਲੈ ਪਵਨਿ ਸੰਗਿ ਦੁਖ ਲਧਾ ।
 ੫ ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਥੁ ਮਿਲਿ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਸਪੂਰਣੁ ਸਧਾ ।
 ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧੁ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਹਾ ਅਸਾਧ ਸਮਧਾ ।
 ੭ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਮਿਲੈ ਪਲੁ ਅਧਾ ॥ ੨੦ ॥ ੨੫ ॥

[ਦਧਾ=ਸਾੜਿਆ । ਵਧਾ=ਬਹੁਤੀ । ਸਧਾ=ਸੁਸ਼ਟ । ਸਮਧਾ=ਸਾਰਾ ।]

੧ ਪੱਥਰ ਦਾ (ਅੰਦਰੋਂ) ਚਿੱਤ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਅੱਗ ਦਾ ਸਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਚੂਨਾ (ਕਲੀ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਿਆਂ (ਓਪਰੀ) ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਚੂਨੇ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਬਹੁਤੀ ਉਠਦੀ ਹੈ । ੩ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਲੀ ਵਿਹੁ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦੀ, (ਅਜਿਹਾ) ਅਵਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੪ ਜੇਕਰ ਜੀਭ ਪੁਰ ਚੂਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਛਾਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਸ) ਸੰਗਤ ਦਾ ਦੁਖ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਭ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) । ੫ (ਉਹੀ ਚੂਨਾਂ) ਪਾਨ, ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਕੱਥ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਸਪੂਰਣ ਸਾਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਪਉੜੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਦਸਦੇ ਹਨ) । ੬ ਜੇ ਮਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟ ਹੈ ਉਹ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸਾਧੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿੱਕੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?) ੭ (ਆਪ ਤੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ (ਭਾਵੇਂ) ਅੱਧਾ ਹੀ ਪਲ ਮਿਲੇ (ਤਦ ਬੀ ਫਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਥਾ :- "ਏਕ ਚਿੱਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਯੋ ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਯੋ ॥" ਤਥਾ : "ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਗੁਨੁ ਬਹੁਤੁ ਅਧਿਕਾਈ ਪੜਿ ਸੁਆ ਗਨਕ ਉਧਾਰੇ ॥")

ਵਾਰ ੨੬.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਣ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਿਰੰਦਾ ।
 ੨ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡਿ ਵਸੰਦਾ ।
 ੩ਸਚੁ ਫੁਰਮਾਣੁ ਨੀਸਾਣੁ ਸਚੁ ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੂਲਿ ਫਿਰੰਦਾ ।
 ੪ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਟਕਸਾਲ ਸਚੁ ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰ ਹੋਇ ਸਬਦ ਮਿਲੰਦਾ ।
 ੫ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਸਚੁ ਰਾਗ ਰਤਨ ਕੀਰਤਨੁ ਭਾਵੰਦਾ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਹੈ ਸਚੁ ਦੋਹੀ ਸਚੁ ਰਾਜੁ ਕਰੰਦਾ ।
 ੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜਾਉ ਚੜੰਦਾ ॥੧॥

[ਸਤਿਗੁਰ=ਗੁਰ ਨਾਨਕ । ਸਿਰੰਦਾ=ਰਚਣਹਾਰ । ਵਸੰਦਾ=ਵਸਾਉਣਹਾਰਾ ।
 [ਦੋਹੀ=ਦੁਹਾਈ, (ਅ) ਚੋਣ ਵਾਲਾ । ਵੀਹ=ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ, ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ।
 [ਇਕੀਹ=ਇਕ ਦੀ ਈਹਾ ਵਾਲਾ ।

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ (ਤੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਰਚਨੇਹਾਰਾ ਹੈ। ੨ਸੱਚੇ ਤਖਤ (ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ) ਪੁਰ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਦਾ ਵਸਾਉਣਹਾਰਾ ਹੈ। ੩ਸੱਚਾ ਫੁਰਮਾਣ (ਆਗਿਆ) ਹੈ (ਨੀਸਾਣ=) ਝੰਡਾ ਬੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਵੀ ਸੱਚਾ ਕਦੇ ਮੁੜਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ੪ਉਸ ਦਾ ਸਬਦ ਅਰ ਟਕਸਾਲ ਸੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਆਦਿਕ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਆਏ)। ੫'ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ' (ਸੇਵਾ) ਅਰ ਭੰਡਾਰਾ ਬੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਰਤਨ (ਰੂਪ) ਦਾ ਕੀਰਤਨ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਸੱਚੀ 'ਦੋਹੀ' ਅਰਥਾਤ) ਡੋਂਡੀ ਬੀ ਸੱਚੀ ਹੈ (ਅਥਵਾ 'ਸਚ ਦੋਹੀ'=ਸੱਚ ਦਾ ਚੋਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਨਿਤਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ) ਸਚਾ ਰਾਜ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਜਾਇਕਾਰੀ ਹੈ)। ੭ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (ਅਥਵਾ 'ਵੀਹ' ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ 'ਇਕੀਹ') ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ('ਚੜਾਉ'=) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

੨. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਜਾਣੀਐ ਸਚੇ ਸਚਾ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ ।
 ੨ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਹੋਇ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੩ਏਕੰਕਾਰਹੁ ਸਬਦੁ ਧੁਨਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੪ਇਕਦੂ ਹੋਏ ਤਿਨਿ ਦੇਵ ਤਿਹੁ ਮਿਲਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗਣਾਇਆ ।
 ੫ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ ।
 ੬ਸੇਖ ਨਾਗੁ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰੈ ਨਾਵਾਂ ਅੰਤੁ ਬਿਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥੨॥

[ਆਦੇਸੁ=ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਿਤ । ਤਿਨਿ ਦੇਵ-ਬੁਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨ, ਸ਼ਿਵ ।]

੧ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣੀਏਂ, (ਆਪਾ) ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੇ) ਨਾਮ ਬੀ ਸੱਚਾ ਧਰਾਇਆ ਹੈ।
 ੨ਅਪਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ('ਆਕਾਰ') ਸਰੂਪ ਧਾਰਕੇ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਕਹਾਇਆ। ੩ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੋਈ ਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਾਇਆ। ੪(ਫੇਰ) ਇਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਰਚੇ ਗਏ, ਫੇਰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗਣਾਇਆ। ੫ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਓਹ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ (ਪਰੰਤੂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ) ਓਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੬ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ (ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਉਂ) ਰੋਜ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੩. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਉਸਤੁਤਿ] ।

੧ਅੰਬਰੁ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਤਾਰ ਕਹਾਇਆ।
 ੨ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਬੰਮਾਂ ਆਗਾਸ ਰਹਾਇਆ।
 ੩ਇੰਨਣ ਅੰਦਰਿ ਅਗਿ ਧਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਸੂਰਜੁ ਚੰਦੁ ਉਪਾਇਆ।
 ੪ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹਮਾਹ ਕਰਿ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਲਤੁ ਰਚਾਇਆ।
 ੫ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲਭੁ ਹੈ ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥੩॥

[ਅੰਬਰੁ-ਆਕਾਸ਼ । ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ=ਵਿਚ + ਛੋੜਿਅਨ=ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ।]
 [ਕੁਦਰਤਿ=ਮਾਇਆ । ਇੰਨਣ=ਲੱਕੜੀ, ਬਾਲਣ ।]

੧(ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਕਰਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ, (ਰਚਣਹਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਕਰਤਾਰ ਕਹਾਯਾ। ੨ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਰਚੀ (ਚੰਫੇਰੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਧਰਤੀ ੧ ਹਿੱਸਾ, ਸਮੁੰਦਰ ੩ ਹਿੱਸੇ ਹੈ) ਅਕਾਸ਼ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਆਸਰੇ ਰਖਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿੱਕੂਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਬਨਸਪਤੀ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ, ਪੌਣ ਭੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ੪੫ ਕੁ ਮੀਲ ਇਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਤਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਤਤ ਆਸਰੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਓਹ ਸਾਰੇ ਪਸਰਿਆ ਅਰ ਨਿਰ ਆਸਰਾ ਹੈ)। ੩ਬਾਲਣ ਵਿਖੇ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਦਿਨ (ਦੇ ਚਾਨਣ ਲਈ) ਸੂਰਜ (ਅਰ) ਰਾਤ ਦੇ (ਚਾਨਣ ਲਈ) ਚੰਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੪ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਖੇ ਛੀ ਰੁਤਾਂ (ਦੋ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਕਰਕੇ (ਚਾਰ) ਖਾਣੀ (ਅਰ ਚਾਰ ਹੀ) ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ ਹੈ। ੫(ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ) ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ (ਫੇਰ ਉਹ ਦੁਰਲੱਭ ਜਨਮ ਤਾਂ) ਸੁਫਲ ਹੈ ਜੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪਾਇਆ ਹੈ। ੬(ਉਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਹਿਜ (ਪਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-"ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ ॥ ਸੋ ਦੇਹੀ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥" ਅਰਥਾਤ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਤਰਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੇਹੀ ਪਾਕੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ, ਕਿਉਂ ? ਇਹ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੪. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਦੁਤਾਰ ਹੈ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲੁ ਦਿਵਾਇਆ।
 ੨ਮੂਹੁ ਅਖੀ ਨਕੁ ਕੰਨੁ ਕਰਿ ਹਥ ਪੈਰ ਦੇ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ।

੩ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿਤਾਇਆ ।
 ੪ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਨਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪੁ ਗੁਰਮੰਤੁ ਜਪਾਇਆ ।
 ੫ਰਾਤਿ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ ।
 ੬ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵਿ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
 ੭ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਪਿਛੈ ਲਾਇਆ ॥ ੪ ॥

[ਦਾਤਾਰ=ਦਾਨੀ । ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ=ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਚਲਦੇ ਹਨ ।]
 [ਦਿਤਾਇਆ=ਪੱਕਾ ਕਰਾਇਆ । ਜਪਾਇਆ=ਨੋਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਾਯਾ ।]

੧“ਸਤਿਗੁਰੂ” ਜੀ ਸੱਚੇ ਦਾਨੀ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਮੋਲਕ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਸਾਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ। ੨ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਆਦਿ (ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਯ) ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿ (ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਿਯ ਦਿਤੇ ਹਨ) (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਚਲਣ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਚਲਦਾ ਹੈ। ੩ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਪੱਕਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ੪ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ‘ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ’ (ਅਰਥਾਤ) ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜਪਾਇਆ ਹੈ। ੫ਰਾਤ ਨੂੰ (ਸੌਣ ਵੇਲੇ) ਆਰਤੀ ਸੋਹਲੇ (ਦਾ ਪਾਠ ਦੱਸਿਆ ਹੈ) ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਉਦਾਸ (ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੱਖਣੀ ਦੱਸੀ ਹੈ)। ੬ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿੰਮੀ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨਾ, (ਇਤਯਾਦਿਕ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੂਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਏ ਹਨ, ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੭(ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਮੋਖ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ) ਪਿਛੇ ਲਾ ਛੱਡੇ ਹਨ।

੫. [ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਵਡੇ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ।
 ੨ਉਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ।
 ੩ਇਕ ਵਰਭੇਡ ਅਖੰਡ ਹੈ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕਰਿ ਰਿਜਕ ਦਿਵਾਈ ।
 ੪ਲੁੰਅ ਲੁੰਅ ਵਿਚ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੇਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਈ ।
 ੫ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਕਵਣ ਥਾਉ ਕਿਸੁ ਪੁਡਾ ਜਈ ।
 ੬ਅਪਤਿ ਕੋਇ ਨ ਹੰਘਈ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈ ।
 ੭ਸਤਿਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪਰਗਟੀ ਆਈ ॥ ੫ ॥

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਵੱਡਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਵੱਡੇ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੱਡੀ ਹੈ। ੨ਉਅੰਕਾਰ ਨੇ ਅਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਵਿਖੇ) ‘ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ’ (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਹੋਣ ਕਰ) ਕੀਮਤ (ਕਿਸੇ) ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ੩ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ‘ਅਖੰਡ’ (ਇਕ ਰਸ) ਇਕੋ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵ ਜੰਤ (ਉਤਪਤ) ਕਰਕੇ ਰਿਜਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜ ਕਰੋੜ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰ ਛੱਡੀ ਹੈ। ੫ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਆਖੀਐ, ਕਿਸ ਥਾਉਂ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਕਿਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛੀਐ (“ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ”)। ੬(ਉਸ ਦੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਲੋਕ) ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਪਏ ਸੁਣਾਂਵਦੇ ਹਨ। ੭(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਮੂਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ “ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨਾ ਭਾਈ” ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਪ੍ਰਤੱਪਤ ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਦਰਸਨ ਹੈ)।

੬. [ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ] ।

੧ਪਿਆਨੁ ਮੂਲੁ ਗੁਰ ਦਰਸਨੋ ਪੂਟਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਣਿ ਜਾਣਈ ।
 ੨ਪੂਜ ਮੂਲੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਚਰਣ ਕਰਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸੇਵ ਸੁਖ ਹੋਈ ।

੩ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਰਾਧੇ ਕੋਈ ।
 ੪ਮੋਖ ਮੂਲੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ਗੁਰੁ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸੋਈ ।
 ੫ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਨ ਪਾਈਐ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਮਿਲੈ ਵਿਰਲੋਈ ।
 ੬ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਆਪਿ ਆਪੇ ਸਭ ਕੋਈ ।
 ੭ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ ਹੋਈ ॥ ੬ ॥

[ਜਾਣੋਈ=ਜਾਣਨਾ, ਜਾਂ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ ।

ਅਰਾਧੇ=ਮਨ ਕਰ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ।]

[ਮੋਖ ਮੂਲ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ।

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਸਭ) ਧਿਆਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ)-ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ-(ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ) ਹਨ, ਜਾਣਨਹਾਰਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ "ਜਾਣੋਈ" ਜਾਣਨੇਹਾਰ ਹਨ, ਕਰਤਾ ਰੂਪ ਹਨ) । ੨ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਚਰਣ ਪੂਜਾ ਦੇ ਮੂਲ ਹਨ (ਕਿਉਂਜੋ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਜਾ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਤਾਂਤੇ) ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਸਾਰੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਫਲ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਜਦ ਕੋਈ ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਅਰਾਧਨ ਕਰੇ । ੪ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੋਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਸ ਪੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੫(ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦੀ, ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ੬ਹੰਕਾਰ ਛਡਨ ਕਰਕੇ (ਸੁੱਧ) ਆਪਾ (ਉਨਮਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸਭ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ "ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ॥" ੭(ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ (ਅੰਗਦ) ਗੁਰੂ ਹੋਏ ।

੭. [ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਧਰਮ] ।

੧ਸਤਿਜੁਗਿ ਪਾਪ ਕਮਾਇਆ ਇਕਸ ਪਿਛੈ ਸਭ ਦੇਸੁ ਦੁਖਾਲਾ ।
 ੨ਤ੍ਰੇਤੈ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਐ ਦੁਆਪੁਰਿ ਪਾਪੁ ਵੰਸੁ ਕੋ ਦਾਲਾ* ।
 ੩ਕਲਿਜੁਗਿ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਵਰਤੈ ਧਰਮ ਨਿਆਉ ਸੁਖਾਲਾ ।
 ੪ਫਲੈ ਕਮਾਣਾ ਤਿਹੁ ਜੁਗੀ ਕਲਿਜੁਗਿ ਸਫਲੁ ਧਰਮੁ ਤਤਕਾਲਾ ।
 ੫ਪਾਪ ਕਮਾਣੈ ਲੇਪੁ ਹੈ ਚਿਤਵੈ ਧਰਮ ਸੁਫਲੁ ਫਲਵਾਲਾ ।
 ੬ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਿ ਬੀਜਨਿ ਬੀਜੁ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ।
 ੭ਸਫਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਣ ਘਾਲਾ ॥੭॥

[ਕਮਾਇਆ=ਕਮਾਏ ਹੋਏ ।

ਪੀੜੀਐ=ਪੀੜੀਦੀ ਸੀ ।]

[ਦਾਲਾ=ਦਲਦਾ, ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

ਲੁਣੈ=ਕੱਟਦਾ ਸੀ ।]

੧ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਇਕ ਪਿਛੈ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨ਤ੍ਰੇਤੈ ਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਲ) ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪਰ ਦਾ ਪਾਪ ਸਾਰੀ 'ਵੰਸ' (ਪੀੜੀ) ਨੂੰ ('ਦਾਲਾ') ਦਲਦਾ ਸੀ (ਅਥਵਾ ਵੰਸ ਦਾ ਕੋਦਾਲਾ=ਕੁਹਾੜਾ ਸੀ) । ੩ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜੇ ਤੇਹਾ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਸੱਖਾ ਧਰਮ ਨਿਆਉਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੪ਕਰਮ ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਫਲਦਾ ਸੀ (ਭਾਵ ਇਕ ਜੁਗ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੁਭ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਦੂਜੇ ਜੁਗ ਵਿਖੇ

*ਪਾ :-ਗਾਲਾ ।

ਚਿਰਾਕਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ) ਪਰੰਤੂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਤਤਕਾਲ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜੀ ਹੋਰ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ਪਾਪ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਰ ਧਰਮ ਚਿਤਵਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੬ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ (ਸਚੀ ਧਰਮ ਦੀ ਥਾਉਂ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਪੁਰਖ ਕਰਕੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜਦੇ ਹਨ। ੭(ਉਹਨਾ ਦੇ) ਮਨੋਰਥ ਸਫਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘਾਲ) ਕਮਾਈ ਥਾਉਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

੮. [ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਧਰਮ]।

੧ਸਤਿਜੁਗ ਸਤਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਜਗਾ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਬਾਹਲੀ ਘਾਲਾ।
 ੨ਕਲਿਜੁਗਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਲੈ ਪਾਰਿ ਪਵੈ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ।
 ੩ਚਾਰਿ ਚਰਣ ਸਤਿਜੁਗੈ ਵਿਚਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਚਉਥੇ ਚਰਣ ਉਕਾਲਾ।
 ੪ਦੁਆਪਰਿ ਹੋਏ ਪੈਰ ਦੁਇ ਇਕਤੇ ਪੈਰ ਧਰਮੁ ਦੁਖਾਲਾ।
 ੫ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ਜਾਣਿਕੈ ਬਿਨਉ ਕਰੈ ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਾ।
 ੬ਗੁਰੁ ਪੂਰੈ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ।
 ੭ਆਪੇ ਖੇਤ ਆਪੇ ਰਖਵਾਲਾ ॥੮॥

[ਜਗਾ=ਜੱਗਾਂ ਕਰਕੇ। ਘਾਲਾ=ਕਮਾਈ। ਭਰਨਾਲਾ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ।]
 [ਉਕਾਲਾ=ਹਟਿਆ। ਦੁਖਾਲਾ=ਦੁਖੀ।]

੧ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ 'ਸਤਿ' (ਸਚ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ,) ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਜੱਗਾਂ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਲੀਆਂ 'ਘਾਲਾਂ' (ਕਮਾਈਆਂ ਚਲ ਪਈਆਂ)। ੨ਕਲਿਜੁਗ (ਵਿਖੇ) ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੀਂ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਹੀ ਪਾਛ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰੇ ਚਰਣ (ਤਪ, ਸੋਚ, ਦਯਾ, ਸੱਤ) ਸਬੂਤ ਸਨ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਚੌਥਾ ਚਰਣ ਹਟ ਗਿਆ। ੪ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਦੋ ਪੈਰ ਹੋ ਗਏ, ਹੁਣ ਇਕ ਪੈਰ (ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ) ਧਰਮ ਵੱਡਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ। ੫ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸ) ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ (ਕਿ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ (ਮੈਨੂੰ) ਨਿਹਾਲ ਕਰੋ। ੬(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਗਾਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਧੀਰਜ ਲਈ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਰਚੀ। ੭ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਦਾ ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਰਖਵਾਲਾ ਹੋਇਆ। (ਭਾਵ ਆਪ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਪੈਰ ਸੱਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ ਪੂਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ)।

੯. [ਜਿੱਤਕੇ ਹਾਰਨਾ]।

੧ਜਿਨਾ ਭਾਉ ਤਿਨ ਨਾਹਿ ਭਉ ਮੁਚੁ ਭਉ ਅਗੈ ਨਿਭਵਿਆਹਾ।
 ੨ਅਗਿ ਤਤੀ ਜਲ ਸੀਅਲਾ ਨਿਵ ਚਲੇ ਸਿਰੁ ਕਰੈ ਉਤਾਹਾ।
 ੩ਭਰਿ ਡੁਬੈ ਖਾਲੀ ਤਰੈ ਵਜਿ ਨ ਵਜੈ ਘੜੈ ਜਿਵਾਹਾ।
 ੪ਅੰਬੁ ਸੁਫਲ ਫਲਿ ਝੁਕਿ ਲਹੈ ਦੁਖ ਫਲੁ ਅਰੰਭੁ ਨ ਨਿਵੈ ਤਲਾਹਾ।
 ੫ਮਨੁ ਪੰਖੇਰੁ ਧਾਵਦਾ ਸੰਗਿ ਸੁਭਾਇ ਜਾਇ ਫਲ ਖਾਹਾ।
 ੬ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੁ ਤੋਲੀਐ ਹਉਲਾ ਭਾਰਾ ਤੋਲੁ ਤੁਲਾਹਾ।
 ੭ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ ਹਾਰੈ ਜਿਣੈ ਪੈਰਾ ਉਤੇ ਸੀਸੁ ਧਰਾਹਾ।
 ੮ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗ ਪੈਰੀ ਪਾਹਾ ॥੯॥

[ਮੁਚੁ=ਬਹੁਤ । ਨਿਭਵਿਆਹਾ=ਨਿਡਰੇ ਹਨ । ਸੀਅਲਾ=ਸੀਤਲ ।]
 [ਜਿਵਾਹਾ=ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਤਰਾਜੂ=ਤੱਕੜੀ ।]

੧ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਰਬ ਦਾ) ਭਾਉ (ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਨਿਵਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਜਮਾਦਿਕਾਂ ਦਾ) ਭਉ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਅਰ ਜੋ ਰਬ ਦੇ ਭਉ ਥੋਂ 'ਨਿਭਵਿਆਹਾ') ਨਿਡਰੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਡਾ ਭੈ (ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੨ਅੱਗ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੱਤੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਨਿਵਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਸੀਤਲ ਹੈ । ੩ਘੜਾ ਜਿੱਕੁਰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਭਾਵ ਹੰਕਾਰੀ ਜੀਵ) ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਵੱਜਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ, ਜੇਕਰ ਉਹੋ ਘੜਾ) ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ (ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਜੀਵ) ਤਾਂ ਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਜਦਾ ਭੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੋੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) ੪(ਅੰਬ ਦਾ ਬੂਟਾ) ਝੁਕਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਫਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਰੰਡ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਝੁਕਦਾ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਨਾਲ) ਦੁਖਦਾਈ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ । ੫ਮਨ ਪੰਖੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਚੌਫੇਰੇ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੁਭਾਵ-ਨੁਸਾਰ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਯਥਾ - "ਕਬੀਰਾ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੇ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥") । ੬ਤੱਕੜੀ ਪੁਰ ਧਰਕੇ ਜਦ ਤੋਲੀਏ ਹੋਲੇ ਭਾਰੇ ਦਾ ਤੋਲ ਤੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੂ ਤੋਲੀਐ ਨਿਵੈ ਸੁ ਗਉਰਾ ਹੋਇ ॥" (ਹੁਣ ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੭ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹਾਰਦਾ ਤੇ ਹਾਰਣ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਸਿਰ ਧਰੀਦੇ ਹਨ, (ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਜੋ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਗਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । ੮ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ (ਸਿਖਲਾਇਆ ਹੈ) । ਆਪ ਨਮੂਨਾ ਬਣੇ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਮਗਰ ਲੱਗੇ) ।

੧੦. [ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਤੇਹਾ ਫਲ] ।

੧ਸਚੁ ਹੁਕਮੁ ਸਚੁ ਲੇਖੁ ਹੈ ਸਚੁ ਕਾਰਣੁ ਕਰਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ।
 ੨ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਵਿਰਲੈ ਦਾ ਓਹੁ ਕਰੈ ਕਰਾਇਆ ।
 ੩ਸੋ ਕਿਹੁ ਹੋਰੁ ਨ ਮੰਗਈ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਣਾ ਤਿਸੁ ਭਾਇਆ ।
 ੪ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਵਦਾ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਬਿਰਦੁ ਸੰਦਾਇਆ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਲਿਵ ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ।
 ੬ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਅਤੀਤ ਜਗਿ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ।
 ੭ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਤੇਹੋ ਫਲ ਪਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਲੇਖੁ=ਮੱਥੇ ਦੀ ਲਿਖਤ । ਖੇਲੁ=ਪ੍ਰਪੰਚ । ਵਿਰਲੈ ਦਾ=ਭਾਵ ਸੰਤ ਦਾ ।]
 [ਬਿਰਦੁ=ਨਾਮ । ਅਤੀਤ=ਵਿਰੱਕਤ । ਭਰਮੁ=ਸੰਕਲਪ ।]

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਬੀ ਸਤਿ ਹੈ, ਸਤਿ ਹੀ ਲੇਖ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਖੇਲ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਰਚਾਇਆ ਹੈ । ੨(ਸਭ) ਕਾਰਣ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਹਨ (ਪਰ ਕਿਸੇ) ਵਿਰਲੇ ਦਾ ਓਹੁ ਕਰਾਇਆ ਬੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ 'ਜੋ ਜੋ ਚਿਤਵਹਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ਲੇਤਾ ਮਾਨਿ') । ੩(ਪਰ ਓਹੁ ਭਗਤ ਜਿਸ ਦਾ ਐਡਾ ਦਰਜਾ ਹੈ ਕਿੱਥੇ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ) ਓਹੁ ਹੋਰ ਕੁਛ ਮੰਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਂਗੂ) ਖਸਮ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ੪ਖਸਮ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਨਾਮ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਪੂਰਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਏਵੇਂ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗੂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਛਾ ਹੀ ਰੱਖੇ) (ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੫ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਲਿਵਲਾਈ ਰੱਖਦੇ (ਤੇ

ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। (ਸਾਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਮਰਥ ਹੈ)। ੬(ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖ ਕੇ (ਭਾਵ ਹਰਖੁ ਸੋਗੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ) ਜਗਤ ਥੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਚੁਕਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਰਾਗ ਦੁਖ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੀ ਚੁਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ੭ਜੇਹਾ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਭਾਉ ਹੋਵੇ ਤੇਹਾ ਹੀ (ਉਸ ਨੇ) ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਭਗਤ ਲੋਕ ਕਲਪ ਬਿਛ ਵਾਂਗੂ ਹਨ, ਭਾਵਨਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰਾਪ ਥੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਉਸ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਪਯਾਰੇ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਅਉਗੁਣ ਦਾ ਗੁਣ ਕਰਣਾ]।

- ੧ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਤਰੋਵਰ ਹੁੰਦਾ।
- ੨ਵੱਢਣ ਵਾਲਾ ਛਾਉ ਬਹਿ ਚੰਗੇ ਦਾ ਮੰਦਾ ਚਿਤਵੰਦਾ।
- ੩ਫਲ ਦੇ ਵਟ ਵਗਾਇਆ ਵੱਢਣ ਵਾਲੇ ਤਾਰਿ ਤਰੰਦਾ।
- ੪ਬੇਮੁਖ ਫਲ ਨਾ ਪਾਇਦੇ ਸੇਵਕ ਫਲ ਅਣਗਣਤ ਫਲੰਦਾ।
- ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣੀਐ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਕ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ।
- ੬ਜਗੁ ਜੋਹਾਰੇ ਚੰਦ ਨੋ ਸਾਇਰ ਲਹਰਿ ਅਨੰਦੁ ਵਧੰਦਾ।
- ੭ਜੋ ਤੇਰਾ ਜਗੁ ਤਿਸਦਾ ਬੰਦਾ ॥੧੧॥

[ਹੰਦਾ=ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਦਾ।	ਚਿਤਵੰਦਾ=ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ।
[ਤਾਰਿ=ਨਦੀ।	ਫਲੰਦਾ=ਫਲਦੇ ਹਨ।
[ਜੋਹਾਰੇ=ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ।	ਬੰਦਾ=ਦਾਸ।
	ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਕ=ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ।

੧ਬਿਛ ਦਾ ('ਸਹਜ') ਸੁਤੇ ਹੀ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਣ (ਉਪਕਾਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨ਵੱਢਣ ਵਾਲਾ (ਬਿਛਾਂ ਦੀ) ਛਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠਕੇ 'ਚੰਗੇ' ਦਾ (ਭਾਵ ਬਿਛ ਦਾ) ਮੰਦਾ (ਬੁਰਾ) ਹੀ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ, (ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਟਾਹਣ ਤਖਤਿਆਂ ਤੇ ਕੜੀਆਂ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹਨ, ਵੱਢਕੇ ਲੈ ਚਲੀਏ)। ੩(ਬਿਛ) ਵਟਿਆਂ ਮਾਰਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ('ਤਾਰ ਤਰੰਦਾ') ਨਦੀਓਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। ੪('ਬੇਮੁਖ) ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕ (ਜੋ ਭਲਿਆਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਛੱਡਕੇ ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਫਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, (ਸੇਵਕ) ਭਗਤ ਲੋਕ ਅਣਗਣਤ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਸੇਵਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?) ੫ਗੁਰਮੁਖ (ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਜਗਤ 'ਚੰਦ' ਨੂੰ (ਭਾਵ ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ) ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਨੰਦ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਹ ਬੀ ਦੁਤੀਆਂ ਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ੭ਜੋ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਗਤ ਉਸ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ("ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ") ॥

੧੨. [ਕਮਾਦ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

- ੧ਜਿਉ ਵਿਸਮਾਦੁ ਕਮਾਦੁ ਹੈ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਚੋਏ ਉਪੰਨਾ।
- ੨ਪਹਿਲੇ ਖਲ ਉਖਲਿਕੈ ਟੋਟੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਭੋਨਿ ਭੋਨਾ।
- ੩ਕੋਲੂ ਪਾਇ ਪੀੜਾਇਆ ਰਸ ਟਟਰਿ ਕਸ ਇੰਨਣ ਵੇਨਾ।
- ੪ਦੁਖ ਸੁਖ ਅੰਦਰਿ ਸਬਰੁ ਕਰਿ ਖਾਇ ਅਵਟਣੁ ਜਗ ਪੰਨ ਪੰਨਾ।

੧ਗੁੜੁ ਸਕਰੁ ਖੰਡੁ ਮਿਸਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲੁ ਸਭ ਰਸ ਬੰਨਾ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵਣੁ ਥੀਵਣੁ ਗੰਨਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੋਲ ਅਮੋਲ ਰਤੰਨਾ ॥੧੨॥

[ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ ਰੂਪ । ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਮੂਧੇ ਸਿਰ ।]
 [ਖਲ ਦੁਖਲਿਕੈ=ਖੋਰੀ ਲਾਹਕੇ । ਰਸ=ਰਹੁ । ਟਟਰਿ=ਕੜਾਹਾ । ਕਸ=ਪੱਛੀਆਂ ।]
 [ਇੰਨਣਵੰਨੀ=ਲੱਕੜਾਂ ਵਾਂਗੂੰ । ਅਵਟਣੁ=ਕੜੂਨੀ, ਉਬਾਲਾ । ਬੰਨਾ=ਰਾਖੇ ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਕਮਾਦ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੂਧੇ ਸਿਰ ਹੋਕੇ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਪਹਿਲੇ ਖੋਰੀ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਟੋਟੇ ਕਰ ਕਰਕੇ ਭੰਨੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਗ ਕੱਟ ਕੇ ਦੱਬੇ ਬੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੀੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਹੁ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ, ਤੇ ਪੱਛੀਆਂ ਲਕੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ (ਬਾਲੀ ਦੀਆਂ ਹਨ) । ੪ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਬਰ ਰੱਖਕੇ ਉਬਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਦਾ ਹੈ । ੫(ਤਿਵੇਂ) ਗੁੜ, ਸੱਕਰ, ਖੰਡ, ਮਿਸਰੀ ਰੂਪ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਸੁਖ ਫਲ ਅਤੇ ਸਭ ਰਸਾਂ ਦੇ (ਬੰਨਾ) ਬਨਾਉਣ (ਹਾਰੇ ਅਥਵਾ ਰਾਖੇ) ਹਨ । ੬(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ ਗੰਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੭(ਇਸੇ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਬੋਲ (ਅਰਥਾਤ ਮਿਸ਼ਟ ਬਚਨ) ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਰੂਪ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਆਦਿ ਰੋਗ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਹਿੰਦੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੩. [ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ] ।

੧ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਅਮਾਉ ਹੈ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰੰਦਾ ।
 ੨ਇਕਸ ਇਕਸ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਲਖ ਤੀਰਥ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦਾ ।
 ੩ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਵਾਹੜੈ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਤਰੰਗ ਉਠੰਦਾ ।
 ੪ਸਾਇਰ ਸਣੁ ਰਤਨਾਵਲੀ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥੁ ਮੀਨ ਤਰੰਦਾ ।
 ੫ਇਕਤੁ ਲਹਰਿ ਨ ਪੁਜਨੀ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤ ਲਹੰਦਾ ।
 ੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਇਕ ਬੂੰਦ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਰਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰੰਦਾ ।
 ੭ਅਲਖ ਲਖਾਇ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦਾ ॥੧੩॥

[ਅਮਾਉ=ਜੋ ਮਿਣਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਸਮਾਉ=ਸਮਾਈ । ਵਹੰਦਾ=ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ ।]
 [ਵਾਹੜੈ=ਪ੍ਰਵਾਹ । ਮੀਨ=ਮੱਛੀ ।]

੧ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ (ਅਮੇਉ) ਮਿਣਤੀਓਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੨(ਉਸ) ਇਕ ਇਕ ਦਰੀਆਉ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ ਦਰੀਆਉ ਵਗਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਮਹਾਤਮ ਸਚ ਮੁਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :- "ਗੁਰੂ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ") । ੩(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਇਕ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਖੇ ਕੁਦਰਤੀ ਲੱਖਾਂ ਤਰੰਗ ਉਠਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬਿਲਾਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਕ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ) । ੪ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕਈ ਰਤਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਸਣੇ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ (ਗੁਰੁ ਦਰਯਾ ਵਿਚ) ਮੱਛੀ ਵਾਂਗੂੰ ਤਰਦਾ ਹੈ । ੫(ਉਹ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਇਕ ਲਹਿਰ (ਬਚਨ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

(ਕਿਉਂ ਜੋ) 'ਕੁਦਰਤ' (ਗੁਰਮੁਕਤੀ) ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ । ਓਪ੍ਰੋਮ-ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਅਜਰ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ^੧(ਉਹ) ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਮੈਂ ਲਖ ਲੀਡਾ ਹੈ । ਯਥਾ :- "ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਉ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ" । ਤਥਾ :- "ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੁੰਗੇ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੁਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥" ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਦੇ ਸਿੱਖ ਟੁੱਭੀ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਖੇ ਅਨੰਦਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।

੧੪. [ਈਸ਼ਰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ] ।

੧ਬ੍ਰਹਮੇ ਥਕੇ ਬੇਦ ਪੜਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਰਾਜ ਕਰੰਦੇ ।
 ੨ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਵਧੂਤ ਹੋਇ ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਬਿਸਨੁ ਭਵੰਦੇ ।
 ੩ਸਿਧ ਨਾਥੁ ਜੋਗੀਸਰਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਭੇਵ ਲਹੰਦੇ ।
 ੪ਤਪੇ ਤਪੀਸਰੁ ਤੀਰਥਾ ਜਤੀ ਸਤੀ ਦੇਹ ਦੁਖ ਸਹੰਦੇ ।
 ੫ਸੇਖ ਨਾਗ ਸਭ ਰਾਗ ਮਿਲਿ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰਿ ਨਿਤਿ ਗੁਣ ਗਾਵੰਦੇ ।
 ੬ਵਡਭਾਗੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਗਿ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਜਤਸੰਗਿ ਮਿਲੰਦੇ ।
^੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦੇ ॥੧੪॥

[ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ=ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਣ ।

ਅਵਧੂਤ=ਯੋਗੀਸ਼ੁਰ, ਤਯਾਗੀ ।]

[ਭੇਵ=ਭੇਤ ।

ਤਪੀਸਰੁ=ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਈਸ਼ਰ, ਵੱਡੇ ਤਪੀ ।]

੧(ਕਈ) ਬ੍ਰਹਮੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਪੁਰ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ ।
 ੨(ਕਈ) ਸ਼ਿਵ ਯੋਗੀਸ਼ੁਰ ਹੋਕੇ ਤੇ (ਕਈ) ਬਿਸਨੁ ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ (ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ।
 ੩(ਚੋਰਾਸੀ) ਸਿੱਧ (ਨੌਂ) ਨਾਥ, ਯੋਗੀ, ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵ ਭੇਦ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ੪ਤਪੀਸਰਾਂ ਨੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਤਪ ਕੀਤੇ, ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਦੇਹ ਦੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੇ ਰਹੇ । ੫ਸੇਖ ਨਾਗ ਸਾਰੇ ਰਾਗ (ਰਾਗਣੀ) ਸਮੇਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਕਰਕੇ ਨਿਤ ਜਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ (ਪਰ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪਾਇਆ । ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਰੁਪਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-) ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ (ਆਏ) ਹਨ, (ਜੇਹੜੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ! ^੧(ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਉਕਤ ਸ੍ਰਹਮੇ, ਇੰਦ੍ਰ, ਸੇਖ, ਜੋਗੀਸ਼ੁਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਵਡਭਾਗੀ ਹਨ ਜੋ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਦੇ ਹਨ ।

੧੫. [ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ] ।

੧ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਬਿਰਖੁ ਹੈ ਹੋਇ ਸਹਸ ਫਲ ਸੁਫਲ ਫਲੰਦਾ ।
 ੨ਨਿਰਮਲੁ ਨੀਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਿਰੁ ਨੀਵਾਂ ਨੀਵਾਣਿ ਚਲੰਦਾ ।
 ੩ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਨੀਵੇ ਚਰਣ ਗੁਰਮਖਿ ਪੈਰੀ ਸੀਸੁ ਪਵੰਦਾ ।
 ੪ਸਭ ਦੂ ਨੀਵੀ ਧਰਤਿ ਹੋਇ ਅਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸੈਸਾਰੁ ਸਹੰਦਾ ।
 ੫ਧੰਨੁ ਧਰਤੀ ਓਹੁ ਥਾਓ ਧੰਨੁ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸਾਧੂ ਪੈਰੁ ਧਰੰਦਾ ।
 ੬ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਪਰਥਾਨ ਕਰਿ ਸੰਤ ਵੇਦ ਜਸੁ ਗਾਵਿ ਸੁਣੰਦਾ ।
^੧ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਖਾਕ ਲਹੰਦਾ ॥੧੫॥

[ਸਹਸ ਫਲ=ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲ ।

ਨੀਰੁ=ਜਲ ।

ਅਨੁ=ਅਨਾਜ ।]

[ਧਰੰਦਾ=ਧਰਦੇ ਹਨ।

ਚਰਣ ਧੂੜਿ=ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਰੇਣੁ।]

੧ ਬਿਛ 'ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ' (ਸਿਰ ਤਲੇ ਰਖਦਾ ਹੈ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦਾ
 ੨ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ) । ੩ ਜਲ ਨਿਰਮਲ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ
 ਕਰਕੇ ਨੀਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ । ੪ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਨੀਵੇਂ ਚਰਣ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖ ਪੈਰਾਂ ਪੂਰ ਹੀ
 ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੫ ਸਭਨਾਂ ਥੋਂ ਨੀਵੀਂ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਅੰਨ ਧਨ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾ ਦੀ ਸਾਰ ਕਰਦੀ
 ਹੈ । ੬ (ਇਸ ਲਈ) ਧੰਨ ਧਰਤੀ ਅਰ ਉਹ ਥਾਉਂ ਬੀ ਧੰਨ ਹੈ (ਜਿੱਥੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਚਰਣ
 ਧਰਦੇ ਹਨ । ੭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸੰਤ ਤੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਜਸ ਗਾਕੇ
 ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੮ ਵਡਭਾਗੀ (ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ) ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ('ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧ
 ਖੇ ਸਾਈ ਬੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਲਧੇ ਹਭੇ ਥੋਕੜੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ' । ਅਰਥਾਤ-ਹਰੀ ਦੀ
 ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ=ਹਉਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਯਾਗ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
 ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਲੱਭ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧਨ ਅਰ ਮਾਲ
 ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੈ) ।

੧੬. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਹੈ] ।

੧ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਾਣੀਐ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਠਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ।
 ੨ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਹੈ ਘਟੈ ਨ ਵਧੈ ਘਟਾਇ ਵਧਾਇਆ ।
 ੩ ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ਹੈ ਹੋਰਸੁ ਪੁਛਿ ਨ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ।
 ੪ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਮੰਤੁ ਹੈ ਪੂਰਾ ਬਚਨ ਨ ਟਲੈ ਟਲਾਇਆ ।
 ੫ ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ।
 ੬ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਕੈ ਪਤਿ ਪਉੜੀ ਚੜਿਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ ।
 ੭ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਹੋਇ ਸਮਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਠਾਟੁ=ਬਣਾਉ । ਘਟਾਇ ਵਧਾਇਆ=ਘਟਾਉਣ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ । ਮਤਾ-ਗੁਰਮਤਾ ।]

੧ ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜਾਣੋਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਹੀ ਬਣਾਉ ਬਣਾ
 ਰਖਿਆ ਹੈ । ੨ ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ) ਦਾ ਤੋਲ (ਵਿਚਾਰ) ਪੂਰਾ ਹੈ ਘਟਾਇਆ (ਕਿਸੇਦਾ) ਘਟਦਾ ਤੇ
 ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਵਧਦਾ ਨਹੀਂ । ੩ ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ('ਮਤਿ') ਸਿੱਖਯਾ ਪੂਰੀ ਹੈ । (ਇਸ ਲਈ
 ਉਸਨੇ) ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਕੇ ਗੁਰਮਤਾ ਨਹੀਂ (ਕਦੇ) ਪਕਾਇਆ । ੪ ਪੂਰੇ ਦਾ ਮੰਤੁ ਪੂਰਾ, ਬਚਨ ਪੂਰਾ
 ਹੈ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਟਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ । ੫ (ਜਿਸਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ
 ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ੬ ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਣਤੀਆਂ
 ਟੱਪਕੇ, ਪਤਿ, ਦੀ ਪਉੜੀ (ਚਉਥੀ ਭੂਮਕਾ) ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਪਿਆ, (ਫਲ ਕੀ
 ਹੋਇਆ?) "ਪੂਰੇ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਵਿਖੇ) ਪੂਰਨ ਹੋਕੇ ਸਮਾ ਗਿਆ ।

੧੭. [ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਗਤਾ ਹੈ ਦੇਵ] ।

੧ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਮਿਲਿ ਜਾਗਦੇ ਕਰਿ ਤਿਵਰਾਤੀ ਜਾਤੀ ਮੇਲਾ ।
 ੨ ਮਹਾਦੇਉ ਅਉਧਤੁ ਹੈ ਕਵਲਾਸਣਿ ਆਸਣਿ ਰਸਕੇਲਾ ।
 ੩ ਗੋਰਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦਾ ਗੁਰਿ ਮਾਛਿੰਦੁ ਧਰੀ ਸੁ ਧਿਰੇਲਾ ।
 ੪ ਮਤਗੁਰੂ ਜਾਗਿ ਜਾਗਾਇਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ।

੫ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈਅਨੁ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਪਿਰਮ ਰਸ ਖੇਲਾ ।
 ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਹੈ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ ਨੇਹੁ ਨ ਵੇਲਾ ।
 ੭ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਚੇਲਾ ॥੧੭॥

[ਸਾਧਿਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਜਾਤੀ=ਜਾਤੀ । ਅਉਧੂਤੁ=ਯੋਗੀ ।]
 [ਕਵਲਾਸਣਿ=ਬ੍ਰਹਮਾ । ਧਿਰੇਲਾ=ਧੜੇਲ । ਪਿਰਮਰਸ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ।]

੧ਸਿੱਧ ਅਤੇ 'ਸਾਧਕ' (ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਇਕ ਸ਼ਿਵਰਾਤੀ ਨੂੰ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ (ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ) ਜਾਗਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨'ਮਹਾਂਦੇਵ' (ਸ਼ਿਵ ਯੋਗ ਵਿਖੇ) ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਜਾਂ ਅਤੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ('ਕਵਲਾਸਣ') ਬ੍ਰਹਮਾ (ਕਵਲ ਦੇ) ਆਸਣ ਦਾ ਰਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੩ਗੋਰਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੇ) ਗੁਰੂ ਮਾਛਿੰਦੂ ਨਾਥ ਨੇ ਧੜੇਲ ਕਰ ਲੀਤੀ ਸੀ । (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਰਾਣੀ ਦਾ ਜਿਸ ਪੁਰ ਮਾਛਿੰਦੂ ਆਸਕ ਸੀ ਪਤੀ ਮ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਮਾਛਿੰਦੂ ਨੇ ਦਾਉ ਤਾੜਕੇ ਮਾਛਿੰਦੂ ਪੁਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ, ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਚੇਲੇ ਨੇ ਇਹ ਆਖਕੇ ਭਈ 'ਜਾਗ ਮਛਿੰਦੂ ! ਗੋਰਖ ਆਏ' ਫੇਰ ਸਾਵਧਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਖੁਬ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਆਨੰਦ ਲੁਟਿਆ, ਆਪਣੇ ਜੜੇ ਜੋਗ ਦਾ ਚੌਂਕਾ ਪਾ ਬੈਠਾ । ਹੁਣ ਚੌਥੀ ਤੁਕੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੪(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਸਦਾ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਅਰ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ) ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਖੇ ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਨ । ੬ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਲੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰੰਜਨ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਇਕ ਰਸ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੭ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲਾ ! (ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਆਦਿ ਵਚ ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।

੧੮. [ਸੱਚ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਕੂੜਾ ਹੈ] ।

੧ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਸੈਸਾਰੀ ਭੰਡਾਰੀ ਰਾਜੇ ।
 ੨ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਘਰਬਾਟੀਆਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਮਾਇਆ ਮੁਹਤਾਜੇ ।
 ੩ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤਾ ਪਾਖੰਡ ਕਰਮ ਕਰਨਿ ਦੇਵਾਜੇ ।
 ੪ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਮ ਧਰਿ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨਿਵਾਜੇ ।
 ੫ਦਹਦਿਸਿ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਹੋਇ ਪਰ ਘਰਿ ਮੰਗਨਿ ਖਾਜ ਅਖਾਜੇ ।
 ੬ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨੁ ਹੋਇ ਦਰਸਨੁ ਨਾਉਂ ਪੰਥ ਸੁਖ ਸਾਜੇ ।
 ੮ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜਿ ਕੂੜੇ ਪਾਜੇ ॥੧੮॥

[ਸੰਸਾਰੀ=ਸੰਸਾਰ ਸੰਬੰਧੀ । ਭੰਡਾਰੀ=ਪਾਲਕ । ਘਰ ਬਾਰੀਆਂ=ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ।]
 [ਮੁਹਤਾਜੇ=ਮੁਛਿੰਦਗੀ ਵਾਲੇ । ਦੇਵਾਜੇ=ਦੇਖਾਲਾ ।]

੧ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸਨੁ, ਸ਼ਿਵ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ, ਸੰਸਾਰੀ ਭੰਡਾਰੀ (ਤੇ ਘਾਤਕ) ਰਾਜੇ ਹਨ । ੨ਚਾਰ ਵਰਣ (ਖੰਤੀ, ਬ੍ਰਹਮਣਾਦਿਕ) ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੋ ਕੇ (ਕੋਈ) ਜਾਤਿ, (ਕੋਈ) ਪੰਗਤੀ, ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਵਿਚ (ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੩(ਕੋਈ) ਛੀ ਦਰਸਨ ਛੀ ਸਾਸਤਾ ਵਿਖੇ ਲੱਗਕੇ ਪਖੰਡ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ । ੪ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਮ (ਗਿਰੀ, ਪੂਰੀ, ਆਦਿਕ) ਧਰਾਏ ਤੇ

ਜੋਗੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਬਣਾਏ ਹਨ। ੫(ਏਹ ਬਾਰਹ ਬਾਟ) ਬਿਪਤਾ ਗੁਜੇ ਹੋਕੇ (ਯਾ ਬਹੁਤੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹੋਏ) ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਹਨ, ਪਰਾਏ ਘਰੀਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਧਾਨ ਕੁਧਾਨ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਪੰਥੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। (ਹੁਣ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਖਤਾ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੀਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਨਾਹਦ (ਬਾਣੀ ਦਾ) ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਨ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਨਾਮ ਹੈ (ਇਹੋ) ਰਸਤਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ ("ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ")। ੮(ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ) ਸੱਚ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਜ ਕੂੜਾ ਹੀ ਹੈ।

ਕਾਵ-‘ਨਾਮ’ ਜਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਉੱਚਾ ਹੈ।

੧੯. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਣ ਕਰਿ ਬਖਸੈ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ।
 ੨ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਵੈਦੁ ਹੈ ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਅਸਾਧ ਨਿਵਾਰੇ।
 ੩ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਗੁਰਦੇਉ ਹੈ ਸੁਖ ਦੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਦੁਖਿਆਰੇ।
 ੪ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਨਿੰਦਕ ਦੋਖੀ ਬੇਮੁਖ ਤਾਰੇ।
 ੫ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਜਮ ਡਰੈ ਉਤਾਰੇ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ਹੈ ਵਡੇ ਅਜਾਣ ਮੁਗਧ ਨਿਸਤਾਰੇ।
 ੭ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਗੂ ਜਾਣੀਐ ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਅੰਧਲੇ ਉਧਾਰੇ।
 ੮ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥੧੯॥

[ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਅਸਾਧ=ਜੋ ਨਾ ਸਾਧੇ ਜਾਣ।]

[ਆਗੂ=ਰਹਿਨੁਮਾ, ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਅੰਧਲੇ-ਨੇਤ੍ਰਹੀਨ, ਅਗਿਆਨੀ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਅਵਗੁਣ ਹਾਰਿਆਂ ਪੁਰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਵੈਦ ਹੈ, ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥੋਂ ਸਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, (ਆਪਣੀ ਸਬਦ ਔਖਧੀ ਦੇ ਕੇ) ਨਿਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰਦੇਵ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ, ਨਿੰਦਕ, ਦੋਖੀ ਅਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ (ਨੂੰ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ) ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ (ਆਪ) ਸਦਾ ਨਿਰਭਉ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿਕ ਜਮਾਂ ਦੇ ਡਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸੁਜਾਣ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਮੂਰਖਾਂ ਤੇ ਅਜਾਣਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ('ਆਗੂ') ਰਾਹ ਦੱਸਕੇ ਅੰਠਿਆਂ (ਅਗਿਆਨੀਆਂ) ਦੀ (ਬੁਧੀ ਰੂਪੀ) ਬਾਂਹ ਫੜਕੇ ਉਧਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੮ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਮੈਂ) ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ। (ਯਥਾ-“ਮਾਣ ਨਿਮਾਣੇ ਤੂੰ ਧਣੀ ਤੇਰਾ ਭਰਵਾਸਾ”)

ਭਾਵ-ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਗਿਆਨਾਂ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।

੨੦. [ਸਤਿਗੁਰ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿਐ ਕੰਚਨੁ ਕਰੈ ਮਨੂਰ ਮਲੀਣਾ।
 ੨ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਾਵਨੁ ਚੰਦਨੋ ਵਾਸੁ ਸੁਵਾਸੁ ਕਰੈ ਲਾਖੀਣਾ।
 ੩ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਧਾਰਿਜਾਤੁ ਸਿੰਮਲੁ ਸਫਲੁ ਕਰੈ ਸਗਿ ਲੀਣਾ।

ੴਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਾਗਹੁ ਹੰਸ ਜਲਹੁ ਦੁਧੁ ਪੀਣਾ ।
 ੫ਗੁਰ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ਹੈ ਪਸੂ ਪਰੇਤੁ ਕਰੈ ਪਰਬੀਣਾ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੰਦੀ ਛੋੜੁ ਹੈ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤਿ ਕਰੈ ਓਡੀਣਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨ ਅਪਤੀਜੁ ਪਤੀਣਾ ॥੨੦॥

[ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ । ਮਲੀਣਾ=ਮਲੀਣ ਰੂਹ । ਲਾਖੀਣਾ=ਅਮੋਲਕ ।]
 [ਸੰਗਿ ਲੀਣਾ=ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਕੇ । ਪਰਬੀਣਾ=ਚਤੁਰ ।]
 [ਓਡੀਣਾ=ਓਦਾਸ । ਅਪਤੀਜੁ=ਜੋ ਨਾ ਪਤੀਜੇ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਪਾਰਸ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਮਲੀਨ ਮਨੂਰ (ਰੂਪੀ ਮਨ ਨੂੰ) ਕੰਚਨ (ਵਤ ਸੁੱਧ ਤੇ ਬਹੁਮੁੱਲਾ) ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਸੁਸ਼ਟ ਵਾਸਨਾ ਨਾਲ (ਕਿਛ ਨੂੰ) ਅਮੋਲਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਬਾਂਸ ਨੂੰ ਬੀ ਅਮੋਲਕ ਵਾਸਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਕਲਪ ਬਿਛ ਹਨ, ਸਿੰਮਲ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ) ਲੀਨ ਕਰਕੇ ਸੁਸ਼ਟ ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਹੋਕੇ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੰਸ ਕਰਦੇ ਹਨ; (ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਜਲ (ਪੀਣੇ) ਨੂੰ ਦੁਧ ਪੀਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਤੱਤ ਮਿੱਥੜਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਕੇ ਦੁਧ ਰੂਪ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਲਵੇ) । ੫ਗੁਰ ਦਰੀਆਉ ਤੀਰਥ ਹਨ, ਪਸੂਆਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ, ਦਰਯਾ ਵਾਂਗ ਤੁਰਕੇ ਤੇ ਧੋ ਕੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੰਦੀ ਛੋੜ (ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕਟ ਦਿੰਦੇ) ਹਨ ਉਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਵਿਖੇ ਜੋ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ) ਅਪਤੀਜ ਮਨ (ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਪਤੀਜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ, (ਸਾਂਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਮਾਰਗ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਤੇ ਜੀਉਂਦੀ ਰੋ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ-

੨੧. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ] ।

੧ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਭ ਗੋਸਟਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕੰਨ ਫੜਾਇਆ ।
 ੨ਬਾਬਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਮਿਲ ਨਿਵ ਨਿਵ ਸਭ ਨਬਾਬ ਨਿਵਾਇਆ ।
 ੩ਪਤਿਸਾਹਾ ਮਿਲਿ ਵਿਛੜੇ ਜੋਗ ਭੋਗ ਛਡਿ ਚਲਿਤੁ ਰਚਾਇਆ ।
 ੪ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਬੇਮੁਹਤਾਜੁ ਰਾਜੁ ਘਰਿ ਆਇਆ ।
 ੫ਕਾਦਰ ਹੋਇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰੇ ਏਹ ਭਿ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਂਗ ਬਣਾਇਆ ।
 ੬ਇਕਨਾ ਜੋੜ ਵਿਛੋੜਦਾ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁਨੇ ਆਣ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚਿ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੨੧॥

[ਗੋਸਟਿ=ਚਰਚਾ । ਕੰਨ ਫੜਾਇਆ=ਤਾਬੇ ਕੀਤੇ । ਬਾਬਰ ਕੇ=ਚੌਗੱਤਿਆਂ ਦੇ ।]
 [ਨਬਾਬ=ਨਾਬ । ਭੋਗ ਛਡਿ=ਭਾਵ ਸਾਧੂ ਬਣਕੇ ।]
 [ਰਾਜੁ ਘਰਿ=ਗਿਆਨ ਘਰਿ ਵਿਚ ।]

੧ਚਰਚਾ ਕਰ ਕਰਕੇ (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੇ) ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਫੜਾਏ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਤਾਬੇ ਕੀਤੇ) । ੨ਬਾਬੇ (ਨਾਨਕ) ਨੂੰ ਬਾਬਰ ਕੇ ਨਿਵ ਨਿਵ ਕੇ (ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਮਿਲੇ ਤੇ ਹੋਰ (ਕਈ) ਨਵਾਬ ਬੀ ਤਿਉਂਕੇ ਮਿਲੇ (ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਬੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਮੰਨੀ) । ੩(ਆਪ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਬੰ ਵਿਛੜ ਗਏ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੋਗ ਭੋਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ (ਕੇਵਲ

ਆਪਣਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਕਰ ਕੇ ਕਰਣ ਦਾ) ਚਲਿਤ ਰਚਾਇਆ (ਭਾਵ ਹੱਟੀ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਛੱਡਕੇ ਦੇਸ਼ ਉਧਾਰ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ) । ੪ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ (ਰਾਜ ਘਰ) ਗਿਆਨ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਰਾਜ ਘਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੫ਕਰਤਾ ਹੋਕੇ ਜੋ 'ਕੁਦਰਤ' (ਰਚਨਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਸਾਂਗ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ) । ੬ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਛੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਚਿਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਮੇਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਦਾ, ਦਿਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਦਾ ਹੈ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਲਖ ਲਖੀਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਿਉਣਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਨਿਉਣਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਕਿਆ ਸਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੨੨. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਤਿਭਵਣੁ ਜਗੁ ਤਿਸਦਾ ਵਣਜਾਰਾ ।
 ੨ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਲਖ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ।
 ੩ਪਾਰਿਜਾਤ ਲਖ ਬਾਗ ਵਿਚਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਦੇ ਵਗੁ ਹਜਾਰਾ ।
 ੪ਲਖਮੀਆਂ ਲਖ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਬਤੁ ਅਪਾਰਾ ।
 ੫ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਖ ਇੰਦ੍ਰੁ ਲੈ ਹੁਇ ਸੱਕੇ ਛਿੜਕਨਿ ਦਰਬਾਰਾ ।
 ੬ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਚਰਾਗੁ ਲਖ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧ ਬੋਹਲ ਅੰਬਾਰਾ ।
 ੭ਸਭੇ ਵੰਡਿ ਵੰਡਿ ਦਿਤਿਓਨੁ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਸਚੁ ਪਿਆਰਾ ।
 ੮ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥੨੨॥

[ਪੂਰਾ ਸਾਹ=ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ । ਵਣਜਾਰਾ=ਵਾਪਾਰੀ ।]
 [ਪਾਰਿਜਾਤ=ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ । ਵੱਗ=ਗਊਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ । ਗੋਲੀਆਂ = ਟਹਿਲਣਾਂ ।]
 [ਸੱਕੇ = ਮਾਸਕੀ । ਬੋਹਲ = ਖਲਵਾੜੇ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ) ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਭਵਣਾਂ ਦਾ ਜਗਤ ਉਸ ਦਾ ਵਾਪਾਰੀ ਹੈ । ੨(ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਘਰ) ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਲੱਖਾਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੩(ਆਪ ਦੇ) ਬਾਗ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਤੇ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊਆਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵੱਗ (ਪਏ ਚਰਦੇ) ਹਨ । ("ਪਾਰਜਾਤ ਇਹ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ॥ ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥") । ੪ਲਖਮੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਟਹਿਲਣਾਂ ਹਨ (ਇਕ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ) ਪਾਰਸ ਦੇ ਅਪਾਰ ਪਹਾੜ ਹਨ । ੫ਲੱਖਾਂ ਇੰਦ੍ਰੁ, ਲੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਹੱਥ ਵਿਚ) ਲੈ ਕੇ ਮਾਸਕੀ ਹੋ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਦਰਬਾਰ ਵਿਖੇ ਛਿੜਕਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਸੂਰਜ ਚੰਦ (ਵਾਂਗੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਚਰਾਗ (ਦੀਵੇ ਚਮਕਦੇ) ਰਿਧਾਂ ਸਿਧਾਂ ਨਿਧਾਂ ਦੇ ਖਲਵਾੜੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੭(ਕੀ ਗੁਰੂ ਆਪ ਰਖਦੇ ਹਨ? ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਭ (ਦਾਤਾਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਵੰਡ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ੮ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਯਾਰੇ ਹਨ ।

੨੩. [ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ] ।

੧ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਰੋਲਿਕੈ ਕਢਿ ਰਤਨ ਚਉਦਹ. ਵੰਡਿ ਲੀਤੇ ।
 ੨ਮਣੀ 1 ਲਖਮੀ 2 ਪਾਰਜਾਤ 3 ਸੰਖੁ 4 ਸਾਰੰਗ 5 ਧਣਖੁ ਬਿਸਨੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ।
 ੩ਕਾਮਧੇਨੁ 1 ਤੇ ਅਪਛਰਾਂ 2 ਐਰਾਪਤਿ 3 ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਸੀਤੇ ।
 ੪ਕਾਲਕੂਟ 1 ਤੇ ਅਰਧ ਚੰਦੁ 2 ਮਹਾਂਦੇਵ ਮਸਤਕਿ ਧਰਿ ਪ੍ਰੀਤੇ ।
 ੫ਘੋੜਾ 1 ਮਿਲਿਆ ਸੂਰਜੈ, ਮਦੁ 2 ਅੰਮ੍ਰਿਤ 3 ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰੀਤੇ ।
 ੬ਕਰੇ ਧਨੰਤਰੁ 1 ਵੈਦਗੀ ਡਸਿਆ ਤੱਛਕਿ ਮਤਿ ਬਿਪਰੀਤੇ ।
 ੭ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਮੋਲਕਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਨਿਧਿ ਅਗਣੀਤੇ ।
 ੮ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖਾ ਸਚੁ ਪਰੀਤੇ ॥੨੩॥

[ਵਿਰੋਲਿਕੈ=ਰਿੜਕ ਕੇ । ਸੀਤੇ=(ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਨਾਉਂ) ਲੱਗੇ ।]
 [ਕਾਲਕੂਟ=ਵਿਖ । ਅਰਧ ਚੰਦੁ=ਦੂਜ ਦਾ ਚੰਦ । ਪ੍ਰੀਤੇ=ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲ ।]
 [ਰੀਤੇ=ਮਰਿਯਾਦਾ । ਅਗਣੀਤੇ=ਅਣਗਿਣਤੇ । ਪਰੀਤੇ=ਪ੍ਰੀਤਿ ।]

੧ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ (ਦੇਵ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ) ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਕੱਢ ਕੇ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਵੰਡ ਲੀਤੇ । (ਵੇਰਵਾ ਇਹ ਹੈ :-) ੨(ਕੋਸਤਭ ਨਾਮੇ) 1ਮਣੀ, 2ਲਖਮੀ, 3ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, (ਗਾਂਡੀਵਨਾਮਾ) 4ਸੰਖ, 5ਸਾਰੰਗ (ਧਨੁਖ) (ਏਹ ਪੰਜ ਰਤਨ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਕਾਬੂ ਵਿਖੇ ਰੱਖੇ । ੩1ਕਾਮਧੇਨੁ (ਗਉ) 2(ਰੰਭਾ ਨਾਮੇ) ਅਪੱਛਰਾਂ, 3ਐਰਾਵਤ (ਹਾਥੀ) (ਤਿੰਨੇ) ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ (ਦੇ ਨਾਉਂ) ਨਾਲ ਸੀਤੇ ਗਏ, (ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਲਗੇ) । ੪1ਕਾਲਕੂਟ ਤੇ ਦੁਤੀਆ ਦਾ ਚੰਦਮਾ, (ਇਹ ਦੋ) ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰੱਖੇ (ਭਾਵ ਕਾਲਕੂਟ ਕੰਠ ਵਿਖੇ ਤੇ ਚੰਦ) ਮੱਥੇ ਧਾਰਨ (ਕੀਤਾ) । ੫1(ਉਚੀਸ਼ਵਾ ਨਾਮੇ) ਘੋੜਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, 2ਸਰਾਬ ਤੇ 3ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਸਰਾਬ) ਦੈਂਤਾਂ (ਲਈ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਲਈ (ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ) । ੬1ਧਨੰਤਰ ਨਾਮੇ ਵੈਦ ਹਕੀਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਪ੍ਰੀਖਤ ਨੂੰ) ਤੱਛਕ (ਨਾਮੇ ਨਾਗ ਨੇ) ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੱਛਕ ਪਾਸੋਂ ਧਨ ਲੈਕੇ ਇਲਾਜ ਛੁਡਦਾ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਿਆ) (ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਪਉੜੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੭ਗੁਰੂ (ਰੁਪ ਖੀਰ) ਸਮੁੰਦਰ (ਵਿਖੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਸ਼ਮਾਰ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਨ । ੮(ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਰਤਨਾਦਿਕ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚੇ ਰਤਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

੨੪. [ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ] ।

੧ਧਰਮਸਾਲ ਕਰਿ ਬਹੀਦਾ ਇਕਤ ਥਾਉਂ ਨ ਟਿਕੈ ਟਿਕਾਇਆ ।
 ੨ਪਾਤਿਸਾਹ ਘਰਿ ਆਵਦੇ ਗੜਿ ਚੜਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਚੜਾਇਆ ।
 ੩ਉਮਤਿ ਮਹਲ ਨ ਪਾਵਦੀ ਨਠਾ ਫਿਰੈ ਨ ਡਰੈ ਡਰਾਇਆ ।
 ੪ਮੰਜੀ ਬਹਿ ਸੰਤੋਖਦਾ ਕੁਤੇ ਰਖਿ ਸਿਕਾਰੁ ਖਿਲਾਇਆ ।
 ੫ਬਾਣੀ ਕਰਿ ਸੁਣਿ ਗਾਵਦਾ ਕਬੈ ਨ ਸੁਣੈ ਨ ਗਾਵਿ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੬ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਨ ਰਖੀਅਨਿ ਦੋਖੀ ਦੁਸਟ ਆਗੂ ਮੁਹਿ ਲਾਇਆ ।
 ੭ਸਚੁ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਿਖ ਭਵਰ ਲੁਭਾਇਆ ।

੯ ਅਜਰੁ ਜਰੇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੨੪॥

[ਬਹੀਦਾ=ਬੈਠਦੇ ਸਨ । ਗੜਿ=ਕਿਲਾ । ਉਮਤਿ=ਸੰਗਤ ।]

[ਸੰਤੋਖਦਾ=ਤਸੱਲੀ ਦੇਂਦਾ ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ਦਾ । ਆਗੂ=ਸਿਰੋਮਣੀ ।]

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਹ ਉਲ੍ਹਾਮੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕੀਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਬੀਰ ਰਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇਖਕੇ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣਗੇ । ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ :-)

੧(ਗੁਰੂ ਦਾ ਨੇਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ (ਟਿਕ) ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ, (ਇਹ) ਗੁਰੂ (ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ) ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਟਿਕਾਯਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ । ੨(ਅਗਲਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ) ਘਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਉਂਦੇ ਸਨ; ਇਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਕਿਲ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪਿਆ) । ੩(ਅਗੇ) ਸਿੱਖੀ ਮਹਿਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਹਿਲ) ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ) ਨੱਠਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਡਰਾਇਆ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ । ੪(ਅਗਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ) ਮੰਜੀ ਬੈਠਕੇ (ਜਗਤ ਨੂੰ) ਤਸੱਲੀ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, (ਇਸ ਨੇ) ਕੁੱਤੇ ਰਖੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਲਦਾ ਹੈ । ੫(ਅਗਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ) ਬਾਣੀ ਰਚਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਸਨ, (ਇਹ) ਨਾ (ਬਾਣੀ) ਕਥਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਅਗਲੇ) ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ (ਰਖਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸੇਵਕ ਪਾਸ) ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਦੋਖੀਆਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਆਗੂ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਲਾਉਂਦੇ (ਮਾਨ ਦੇਂਦੇ) ਹਨ । ੭(ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ) ਸਚ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦਾ, ਸਿਖ ਭਵਰੇ ਵਾਂਝੂ ਹਨ (ਉਹ ਸਿਆਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਵਰੇ ਵਾਂਝੂ) ਚਰਨਾਂ ਕੰਵਲਾਂ ਤੇ ਲੁਭਿਤ ਹਨ । ੮(ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ) ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ । ਅਥਵਾ ਪੱਕੇ) ਸਿਖ ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਰਥਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ ।

ਸੂਚਨਾ-ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧(ਪ੍ਰਸ਼ਨ)-(ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ (ਇਕਾਗਰ) ਕਰਕੇ ਬੈਠੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਥਾਂ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ । ੨(ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਰਜੋਗੁਣੀ ਦੇ) ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ (ਸੰਕਲਪਾਂ ਲੈ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ੩(ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੂਪੀ) ਉਮਤ ਬੀ ਫੇਰ ਮੁਤਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਸ਼ਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ । ੪(ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਰੂਪੀ) ਮੰਜੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਂਜ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸਨਾ ਦੇ) ਕੁੱਤੇ ਛੱਡ ਕੇ (ਭੋਗਾਂ ਦੇ) ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਹੈ । ੫(ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਂਦੀ) ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਆਪ ਭੀ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਾ) ਕਥਦਾ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਉੱਤਰ-ਮਨ ਤਾਂ ਸੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ) ਦੋਖੀ ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਣ (ਸੰਗੀ ਚੰਗੇ ਹੋਣ) ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਗੇ । ੭(ਫੇਰ) ਸਚ ਲੁਕਾਇਆ ਨਾ ਲੁਕੇਗਾ, ਸਿਖ ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਕੰਵਲਾਂ ਦਾ ਲੋਭੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ੮ਅਜਰ (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ) ਜਰੇ ਤੇ ਆਪਾ ਨਾ ਜਣਾਵੇ ।

(ਬਾਜੇ ਗਜਾਨੀ ਏਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :-) ੧(ਬਾਬਰ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਇਕ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੇ, ਗੁਰੂ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਖੇ ਟਿਕਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ੨(ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਂਵਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਖੇ ਭਰਮਦੇ ਰਹੇ । ੩(ਬਾਬਰ ਦੀ) ਉਮਤ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ) ਨਿਰਭੈ ਭੰਨਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ) ਮੰਜੀ ਬੈਠ

(ਉੱਮਤ ਨੂੰ) ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, (ਬਾਬਰ) ਕੁੱਤੇ ਰੱਖਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੫ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਰਚਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, (ਬਾਬਰ ਹਤਿ ਜੱਸ) ਨਾ ਕੱਥਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ੬ (ਬਾਬਰ) ਪਾਸ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, (ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਸੇਵਕ ਹਨ) ਬਾਬਰ ਨੇ ਦੁੱਖੀ ਦੁਸ਼ਟ ਆਗੂ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਲਾਏ ਹਨ । ੭ ਸਚ ਲੁਕਾਯਾਂ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਿਖ ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੮ (ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ) ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੱਸਕੇ ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਦੇ ਜਾਣਗੇ । ੨੫ਵਾਂ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਪੰਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਜਦ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਗੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਪਰ ਅਤੀ ਅੱਤਯਾਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਸੰਗਤ ਕੀਕੂੰ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਕੇ ਜਾਨ ਪੁਰ ਖੇਲ ਗਏ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਐਸੀ ਨਿਪੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਖੇਤੀ ਉਦਾਲੇ ਵਾੜ ਚਾਹੀਏ । ਵਾੜ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਠਾਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਖੇਤੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਵਾੜ ਹੈ ਇਹੋ ਭਾਵ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਦੱਸੀ ਜਾਣਗੇ ।

੨੫. [ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੁਸ਼ਤਰ ਥਾਂ ਹੈ] ।

੧ ਖੇਤੀ ਵਾੜਿ ਸੁ ਢਿੰਗਰੀ ਕਿਕਰ ਆਸ ਪਾਸ ਜਿਉ ਬਾਗੈ ।
 ੨ ਸਪ ਪਲੇਟੇ ਚੰਨਣੈ ਬੂਹੇ ਜਦ੍ਰਾ ਕੁੱਤਾ ਜਾਗੈ ।
 ੩ ਕਵਲੈ ਕੰਡੇ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸਿਆਣਾ ਇਕੁ ਕੋਈ ਵਿਚਿ ਫਾਗੈ ।
 ੪ ਜਿਉ ਪਾਰਸ ਵਿਚਿ ਪਥਰਾਂ ਮਣਿ ਮਸਤਕਿ ਜਿਉ ਕਾਲੈ ਨਾਗੈ ।
 ੫ ਰਤਨੁ ਸੋਹੈ ਗਲਿ ਪੋਤ ਵਿਚਿ ਮੈਗਲੁ ਬਧਾ ਕਚੈ ਧਾਗੈ ।
 ੬ ਭਾਵ ਭਗਤਿ ਭੁਖ ਜਾਇ ਘਰਿ ਬਿਦਰੁ ਖਵਾਲੈ ਪਿੰਨੀ ਸਾਗੈ ।
 ੭ ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਭਉਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਹਲੰਗੁ ਸਭਾਗੈ ।
 ੮ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਦੁਤਰੁ ਝਾਗੈ ॥ ੨੫ ॥

[ਢਿੰਗਰੀ=ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਝਾੜੀ । ਫਾਗੈ=ਫਗਣ, ਹੌਲੀਆਂ ।]
 [ਪੋਤ=ਕਚਕੜੇ, ਕੱਚ ਦੇ ਮਣਕੇ । ਮੈਗਲੁ=ਹਾਥੀ । ਪਿੰਨੀ ਸਾਗੈ=ਸਾਗ ।]
 [ਦੀ ਪਿੰਨੀ । ਸਹਲੰਗੁ=ਲਗੇ ਹੋਏ । ਝਾਗੈ=ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ ।]

* ਖੇਤੀ ਦੇ (ਉਦਾਲੇ) ਢਿੰਗਰਾਂ ਦੀ ਵਾੜ ਤੇ ਬਾਗ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿੱਕਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਚੰਦਨ (ਦੁਆਲੇ) ਸੱਪ ਲਪੇਟੇ, (ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ) ਬੂਹੇ (ਦੁਆਲੇ) ਜੰਦੇ ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ੩ ਕਵਲ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਤੇ ਸਿਆਣੇ (ਦੇ ਉਦਾਲੇ) ਫੱਗਣ ਵਿਚ (ਖਰੂਦੀ ਸੰਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੪ ਜਿਉ ਪਾਰਸ ਗਿਰਦੇ ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਣੀ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੫ ਗਲ (ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਿਖੇ) ਰਤਨ ਦੇ (ਉਦਾਲੇ) ਕਚਕੜੇ ਸੱਭਦੇ ਹਨ, ਹਾਥੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਕੱਚੇ

* ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਠਾਠ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਿਤੇ ਸਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾੜ ਬਨਾਉਣ ਵਾਂਗੂ ਰਖਯਾ ਨਮਿਤ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਧਾਗਿਆਂ (ਤੋਂ ਵੱਟੇ ਹੋਏ ਸੰਗਲ ਰੂਪ ਰੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਘੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿੱਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ) ੬(ਜਿਕ੍ਰ) ਬਿਦਰ ਦੇ (ਦੁੱਖ) ਸਾਗ ਦੀ ਪਿੰਨੀ ਖਵਾਇਆਂ (ਗਏ ਸੇ, ਤਿਕ੍ਰ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਘਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਭਉਰਾ ਬਣੇਂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਲੇ (ਜਾਣ ਕੇ) ਲੱਗ ਰਹੇ। ੮(ਐਉ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨਾਲ ਕਸ਼ਟ ਝਾਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-੧. ਅਮੋਲਕ ਵਸਤਾਂ ਅਕਸਰ ਦੁਸ਼ਤਰ ਤੇ ਕਠਨ ਸਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਭੀ ਔਖੇ ਥਾਂ ਹੀ ਲੱਝਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਨਾਟ ਵੇਖ ਕੇ ਜਗਜਾਸੂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖ ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਭਉਰਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਰੱਖੇ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਤਰ ਘੇਰੇ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਅਮੋਲਕ ਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨. ਸਤਿਗੁਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਗ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸਿਦਕ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਇਹ ਕਠਨ ਕੰਮ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨੬. [ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਰ]।

੧ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਮਾਨਸਰੁ ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ।
 ੨ਨਾ ਪਤਣੁ ਨਾ ਪਾਤਣੀ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਅੰਤੁ ਨ ਚੀਰਾ।
 ੩ਨਾ ਬੇੜੀ ਨਾ ਤੁਲਹੜਾ ਵੰਝੀ ਹਾਥਿ ਨ ਧੀਰਕ ਧੀਰਾ।
 ੪ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ਅਪੜੈ ਹੰਸ ਚੁਗੰਦੇ ਮੋਤੀ ਹੀਰਾ।
 ੫ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰਿ ਅਹੀਰਾ।
 ੬ਚੰਦ ਅਮਾਵਸ ਰਾਤਿ ਜਿਉ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਮਛਲੀ ਨੀਰਾ।
 ੭ਮੁਏ ਮੁਰੀਦ ਗੋਰਿ ਗੁਰ ਪੀਰਾ ॥ ੨੬ ॥

[ਮਾਨਸਰੁ=ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ। ਚੀਰਾ=ਹੱਦ। ਵੰਝੀ=ਬਾਸਾਂ ਨਾਲ, ਭਾਵ]
 [ਡੂੰਘਾਈ ਮਿਣਨ ਦੇ ਮਾਪਾਂ ਨਾਲ। ਅਹੀਰਾ=ਗੋਇਲ ਵਾਸਾ।]

੧ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਸਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ('ਗਹਰ ਗੰਭੀਰਾ') ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੈ। ੨ਨਾ (ਕੋਈ ਇਸਦਾ) ਪੱਤਣ (ਘਾਟ), ਨਾ ਪਾਤਣੀ (ਮਲਾਹ), ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਨਾ ਅੰਤੁ, ਨ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੈ। ੩ਨਾ ਬੇੜੀ ਨਾ (ਕੋਈ) ਤੁਲਹੜਾ, ਬਾਸਾਂ (ਡੂੰਘਾਈ ਮਿਣਨ ਦੇ ਮਾਪ) ਨਾਲ ਭੀ ਹਾਥ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੈ) ਨਾ ਕੋਈ ਧੀਰਜ ਦੇਣਹਾਰਾ ਨਾ ਧੀਰਜ ਕਰਣਹਾਰਾ ਹੈ। ੪ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਕੇਵਲ) ਹੰਸ ਹੀ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਹੀਰਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਫੇਰ ਵਸਾਇਆ ਹੈ, (ਗੋਇਲ ਵਾਸੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ ਸਨ)। ੬ਅਮੱਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਚੰਦ ਅਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੱਛ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਰੂ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਜਾਣਦੇ ਕੌਣ ਹਨ?) ੭(ਜੇਹੜੇ) ਮੁਰੀਦ ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਗੋਰ (ਬਣਾਕੇ ਆਪ) ਮੁਰਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਆਪਾ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਅਥਾਹ ਰੂਪ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਦਾ ਸਾਂਗ ਧਾਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਅਹੀਤ ਸ਼ਾਇਦ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਗੇ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਫੈਲੀ ਅਰ ਸ਼ਾਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮੋਹਰਬਾਨ ਆਦਿਕਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਹਨ। ਤਦੋਂ ਇਹ ਪਉੜੀ ਡੋਲਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਬਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ, ਜਿਕੂੰ ਏਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਜਾਣਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਯਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗ ਗਏ, ਜਿਕੂੰ ਮੱਸਯਾ ਨੂੰ ਚੰਦ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਓਹਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਜਲ ਵਿਚ ਮੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਗੋਰ ਵਿਚ ਸਮਾਓ।

੨੭. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼]।

੧ਮਛੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਂਗਿ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਪਾਣੀ।
 ੨ਜਿਉ ਪਰਵਾਰੁ ਪਤੰਗ ਦਾ ਦੀਪਕ ਬਾਝੁ ਨ ਹੋਰ ਸੁਜਾਣੀ।
 ੩ਜਿਉ ਜਲ ਕਵਲੁ ਪਿਆਰੁ ਹੈ ਭਵਟ ਕਵਲ ਕੁਲ ਪ੍ਰੀਤ ਵਖਾਣੀ।
 ੪ਬੂੰਦ ਬਬੀਹੇ ਮਿਰਗ ਨਾਦ ਕੋਇਲ ਜਿਉ ਫਲ ਅੰਬਿ ਲੁਭਾਣੀ।
 ੫ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਹਸੁਲਾ ਓਹੁ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾ ਖਾਣੀ।
 ੬ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤੁ ਹੈ ਚੰਦ ਚਕੋਰੈ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਵੰਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਤਿਗੁਰ ਸਹਜਿ ਸਰੋਵਰ ਜਾਣੀ।
 ੮ਮੁਰਗਾਈ ਨੀਸਾਣੁ ਨੈਸਾਣੀ ॥ ੨੭ ॥

[ਬਬੀਹੇ=ਚਾਤ੍ਰਕ। ਨੀਸਾਣੁ ਨੈਸਾਣੀ=(ਮੁਰਗਾਈ ਦੀ) ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਦੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਾਣਾ।]

੧ਮਛੀ ਦੇ ਕੋੜਮੇ ਵਿਚ ਜੀਵਦਿਆਂ ਮਰਦਿਆਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ (ਜਿਹਾ :-ਮੀਨੁ ਪਕਰਿ ਫਾਂਕਿਓ ਅਰੁ ਕਾਟਿਓ ਰਾਂਧਿ ਕੀਓ ਬਹੁ ਬਾਨੀ ॥ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕਰਿ ਭੋਜਨੁ ਕੀਨੋ ਤਉ ਨ ਬਿਸਰਿਓ ਪਾਣੀ ॥) ੨ਪਤੰਗ ਦਾ ਕੋੜਮਾ ਦੀਵੇ ਬਾਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ। ੩ਜਿਕੁਰ ਕਵਲ ਦਾ ਜਲ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਭਵਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦੀ। ੪ਚਾਤ੍ਰਕ ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਪਰ, ਮਿਰਗ (ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ) ਨਾਦ ਪਰ ਅਰ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਦੇ ਫਲ ਦੇ ਉਪਰ ਲੋਭ ਰਹੀ ਹੈ। ੫ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪਰ ਹੰਸ (ਰਹਿਕੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ (ਜਾਣਦਾ) ਹੈ। ੬ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਚੰਦਮਾ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਅਚਰਜ ਕੋਤਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਪਰਮਹੰਸ ਹੈ, 'ਸਤਿਗੁਰ' ਨੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਬੂਠੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਛੱਪੜ ਸਮਝਕੇ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦੀ। ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ?) ੮ਮੁਰਗਾਈ ਵਾਂਗੂ ਨਦੀ ਦੇ ('ਪਾਣੀ') ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਕਈ ਤਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਭੰਵਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਡਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਉਲਾਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮੁਖ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਸ਼ਟ ਅਰ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ)।

੨੮. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼]।

੧ਕਛੂ ਅੰਡਾ ਸਵਦਾ ਜਲ ਬਾਹਰਿ ਧਰਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦਾ।
 ੨ਕੂੰਜ ਕਰੇਂਦੀ ਸਿਮਰਣੈ ਪੂਰਣ ਬਚਾ ਹੋਇ ਉਡੰਦਾ।
 ੩ਕੁਕੜੀ ਬਚਾ ਪਾਲਦੀ ਮੁਰਗਾਈ ਨੋ ਜਾਇ ਮਿਲੰਦਾ।
 ੪ਕੋਇਲ ਪਾਲੈ ਕਾਵਣੀ ਲੋਹੁ ਲੋਹੁ ਰਲੈ ਰਲੰਦਾ।
 ੫ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਚਕੋਰ ਕੁਲ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਮਿਲਿ ਮੇਲੁ ਕਰੰਦਾ।
 'ਚੰਦ ਸੂਰਜੁ ਸੋ ਜਾਣੀਅਨਿ ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਦਿਸੰਦਾ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਾ ਸਚ ਦਾ ਕਵੀਆਂ ਕਵਲ ਭਵਰੁ ਵਿਗਸੰਦਾ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖੰਦਾ ॥ ੨੮ ॥

(ਸਿਮਰਣੋ=ਯਾਦ।

ਸਿਵ=ਚੰਦਰਮਾ।

ਸਕਤੀ=ਸੂਰਜ।)

੧ਕਛੂ (ਆਪਣੇ) ਅੰਡੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖ ਕੇ, (ਉਸੇ ਵਿਚ) ਧਯਾਨ ਰਖਕੇ ਪਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੨ਕੂੰਜ (ਬੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਬੱਚਾ ਪਲਕੇ ਉੱਡਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਕੁਕੜੀ ਮੁਰਗਾਬੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, (ਜਦ ਜੁਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ) ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ੪(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਕਾਉਣੀ ਕੋਇਲਾਂ (ਦੇ ਬੱਚੇ) ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਲਹੂ ਵਿਚ ਲਹੂ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ। (ਗੱਲ ਕੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ)। ੫ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਚਕੋਰ ਦੀ ਕੁਲ 'ਸਕਤੀ' ਅਰ 'ਸ਼ਿਵ' ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਕ੍ਰਮ ਇਹ ਕਿ ਚਕਵੀ ਦੀ ਕੁਲ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਅਰ ਚਕੋਰ ਦੀ ਕੁਲ ਚੰਦ ਨਾਲ। ਚੰਦ ਅਰ ਸੂਰਜ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ?) ੬ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਅਰ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ (ਇਕੋ ਹੀ) ਦਿੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਕਵੀਆਂ, ਕਵਲ ਅਤੇ ਭਵਰ (ਕੇਹੜੇ ਹਨ) ਜੋ (ਸੂਰਜ ਚੰਦ) ਵੇਖਕੇ ਖਿੜਦੇ ਹਨ ? (ਉੱਤਰ) ਗੁਰਮੁਖ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ) ਸੱਚ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ੮ਗੁਰਮੁਖ (ਆਤਮ) ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਅਲਖ (ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ) ਹੈ, ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨੯. [ਦਾਵਾ ਕੋਕਾ] ।

੧ਪਾਰਸ ਵੰਸੀ ਹੋਇਕੈ ਸਭਨਾ ਧਾਤੂ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦਾ।

੨ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਅਫਲ ਸਫਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ਧਰੰਦਾ।

੩ਲਖ ਤਰੰਗੀ ਗੰਗ ਹੋਇ ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਗੰਗ ਹੋਵੰਦਾ।

੪ਦਾਵਾ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲਿਆ ਪਾਤਸਾਹ ਕੋਕਾ ਭਾਵੰਦਾ।

੫ਲੂਣੁ ਖਾਇ ਪਾਤਸਾਹ ਦਾ ਕੋਕਾ ਚਾਕਰੁ ਹੋਇ ਵਲੰਦਾ।

੬ਸਤਿਗੁਰ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੰਸ ਵੰਸੁ ਨਿਬਹੰਦਾ।

੭ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਰਾਹਿ ਚਲੰਦਾ ॥ ੨੯ ॥

[ਵਲੰਦਾ=ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਚਲੰਦਾ=ਚਲਦੇ ਹਨ।]

੧(ਪਾਰਸ) ਪਾਰਸ ਦੀ ਵੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹੋਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਦਾ (ਇਹ) ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬਿਛ ਅਫਲ ਭਾਵੇਂ ਸਫਲ ਹੋਵੇ, ਚੰਦਨ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੩ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਲੱਖਾਂ ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਗੰਗਾ (ਦੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪, ੫ਕੋਕਾ (ਪਾਤਸਾਹ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦਾਈ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਚਾਕਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਤਸਾਹ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਦੁਧ ਪਿਲਾਉਣ (ਕਰਕੇ) ਪਾਤਸਾਹ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰ ਪਾਤਸਾਹ ਉਸ ਦਾ) ਦਾਵਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹੋ ਕਿ ਪਾਤਸਾਹ ਚੰਦਨ ਤੁਲ ਹਨ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਬੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਯਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦਾਵੇਦਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਵਾ ਨਾਮੇ ਕੋਕਾ ਸੀ ਜੋ ਲੂਣ ਪਾਤਸਾਹ ਦਾ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੁਧ ਪਿਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਕਰ ਹੋਕੇ ਮਿਲਿਆ, ਜਿੱਕੁਰ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ ਤਿਹਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪਾਤਸਾਹਾਂ ਦੇ ਚਾਕਰ ਹੋਕੇ ਬੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪਰ ਵਡੀ

ਭਾਵਨਾ ਰੱਖੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਤਿਗੁਰ ਵੰਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ)। ਏਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵੰਸ ਦੇ ਪਰਮ ਹੰਸ (ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਹੰਸ ਦੀ ਵੰਸ ਵਾਂਗ ਨਿਭਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਧਰਦੇ)। ਪਿਉ ਚਾਚੇ ਦੇ ਰਸਤੇ, ਤੁਰਦੇ ਹਨ।

੩੦. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ]।

੧ਜਿਉ ਲਖ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਨੇੜਿ ਨ ਦਿਸੈ ਰਾਤਿ ਅਨੇਰੇ।
 ੨ਸੂਰਜੁ ਬਦਲ ਛਾਇਆ ਰਾਤਿ ਨ ਪੁਜੈ ਦਿਹਸੈ ਫੇਰੇ।
 ੩ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਦੁਬਿਧਾ ਚਿਤਿ ਨ ਸਿਖਾ ਕੇਰੇ।
 ੪ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਇਕ ਸੁਝ ਹੈ ਘੁਘੁ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝੈ ਹੇਰੇ।
 ੫ਚੰਦਮੁਖੀ ਸੂਰਜਮੁਖੀ ਕਵਲੈ ਭਵਰ ਮਿਲਨਿ ਚਉਫੇਰੇ।
 ੬ਸਿਵਸਕਤੀ ਨੋ ਲੰਘਿਕੈ ਸਾਧ ਸਗਤਿ ਜਾਇ ਮਿਲਨਿ ਸਵੇਰੇ।
 ੭ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ॥੩੦॥

[ਪੁਜੈ=ਪੈਂਦੀ। ਘੁਘੁ=ਉੱਲੂ। ਸੁਝ=ਸੂਰਜ।]
 [ਹੇਰੇ=ਦੇਖਣਾ। ਸਿਵ=ਸਤੋ ਗੁਣ। ਸਕਤੀ=ਤਮੋ ਗੁਣ।]

੧ਜਿਕੁਰ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, ਪਰਤੂ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਨੇੜੇ (ਦੀ ਚੀਜ਼ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੀ। ੨ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਨ ਵਿਚ ਚੌਫੇਰੀ ਛਾਇ ਲਵੇ (ਢਕ ਲਵੇ) ਫਿਰ ਬੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ੩ਜੇ ਗੁਰੂ 'ਸਾਂਗ ਵਰਤੇ' (ਭਾਵ ਭੇਸ ਬਦਲੇ) (ਤਦ) ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ, (ਇਕ ਨਸ ਤਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ)। ੪ਜੇ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸੂਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਉੱਲੂ) ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਹ (ਦਿਨੇ) ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਭਾਵ- ਸਿਖ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ ਪਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ, ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਜਿਕੁਰ ਕਮਲ ਭਾਵੇਂ (ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ=) ਦਿਨੇ, ਚਾਂਹ (ਚੰਦਮੁਖੀ=) ਰਾਤੀਂ ਖਿੜਨ, ਭੋਰੇ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ੬ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਤੋ ਤਮੋ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ' (ਸੰਤ ਸਮੂਹ) ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ (ਯਾ ਛੇਤੀ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ੭(ਅਰ ਉਥੇ ਜਾਕੇ) ਭਲੇ ਤੋਂ ਭਲਿਆਂ ਨਾਲ (ਅਥਵਾ 'ਚੰਗੇ' ਮੰਦੇ ਦੀ ਬੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਆਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮੇਲ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਾਹ ਦੇ ਤੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਰੱਸੀ ਬਣਾਈਏ ਤਾਂ ਹਾਥੀ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰਹਿਣ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦੇ, ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੩੧. [ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ]।

੧ਦੁਨਿਆਵਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਹੋਇ ਦੇਇ ਮਰੈ ਪੁਤੈ ਪਾਤਿਸਾਹੀ।
 ੨ਦੰਗੀ ਫੇਰੈ ਆਪਣੀ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਸਭ ਸਿਪਾਹੀ।
 ੩ਕੁਤਬਾ ਜਾਇ ਪੜਾਇਦਾ ਕਾਜੀ ਮੁੱਲਾਂ ਕਰੈ ਉਗਾਹੀ।
 ੪ਟਕਸਾਲੈ ਸਿਕਾ ਪਵੈ ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਸਪੇਦੀ ਸਿਆਹੀ।
 ੫ਮਾਲੁ ਮੁਲਕੁ ਅਪਣਾਇਦਾ ਤਖਤ ਬਖਤਿ ਚੜਿ ਬੇਪਰਵਾਹੀ।
 ੬ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਲ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਨਿਬਾਹੀ।

੨ਇਕ ਦੋਹੀ ਟਕਸਾਲ ਇਕ ਕੁਤਬਾ ਤਖਤੁ ਸਚਾ ਦਰਗਾਹੀ।

੯ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀ ॥੩੧॥

{	ਬੰਦੇ=ਨੌਕਰ।	ਕੁਤਬਾ=ਖੁਤਬਾ, ਜੋ ਮੁੱਲਾਂ ਵਕਤ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।
{	ਅਪਣਾਇਦਾ=ਆਪਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।	ਤਖਤ ਬਖਤਿ=ਤਖਤ ਜੋ ਬਖਤਾਂ (ਭਾਗਾਂ)
{	ਕਰਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।	ਦੋਹੀ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦੁਹਾਈ।
{	ਟਕਸਾਲ=ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ।	ਦਰਗਾਹੀ=ਸਭਾ।
		ਦਾਦ=ਨਿਆਂ।

੧ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨(ਪੁੱਤ੍ਰ) ਆਪਦੀ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩(ਮਸੀਤ ਵਿਚ) ਜਾ ਕੇ ਖੁਤਬਾ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਪਰ ਉਗਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ। ੪ਟਕਸਾਲ ਵਿਖੇ ਉਸਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਸਪੇਦੀ ਜਯਾਹੀ (ਭਾਵ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੫ਮਾਲ ਮੁਲਕ ਸਾਰਾ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਤਖਤ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬(ਪਰੰਤੂ) 'ਬਾਬਾਣੇ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਘਰ ਦੀ ਇਹ ਰੀਤਿ (ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਰੀਤਿ ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ 'ਗਾਡੀ ਰਾਹ' ਨਿਬਾਹੇ (ਭਾਵ ਜੋ ਰਸਤਾ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਚੱਲੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਯਾਨ ਉਕਰੁ ਨਿਰੋਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ)। ੭(ਯਥਾ) ਇਕੋ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਦੋਹੀ, ਇਕੋ ਟਕਸਾਲ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ), ਕੁਤਬਾ (ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਯਾ ਬਾਣੀ ਹੇਠਾਂ) ਇਕੋ (ਨਾਮ ਨਾਨਕ), (ਇਕੋ) ਤਖਤ (ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ) ਸਚੀ ਦਰਗਾਹ (ਅਰਥਾਤ ਸਚੀ ਨਜਾਇ ਸਭਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਝੂਠੀਆਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਖੇ ਨਾਨਾ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਸੰਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਦਾ ਅਟੱਲ, ਸੁਲਭ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਹਾਰੀ ਹੈ, ਯਥਾ:—"ਕਾਇਮੁ ਦਾਇਮੁ ਸਦਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ॥ ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕ ਸੋ ਆਹੀ ॥")। ੮ਇਲਾਹੀ ਦਾਦ (ਦੈਵੀ ਨਿਆਉਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦਰਗਾਹੋਂ) ਸੁਖ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਝੂਠੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ ਮਰਿਯਾਦਾ : ਨਾਮ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਹੈ, ਸੋਈ ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨਿਵਾਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੋਰਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਲੀਹੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਾ ਖਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜੋ ਬੀਰ ਰਸ ਨਵਾਂ ਆਯਾ ਦਿਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬੀ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ, ਅਰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੈ।

੩੨. [ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਕੀ]।

੧ਜੇਕੋ ਆਪੁ ਗਣਾਇਕੈ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾ ਤੇ ਆਕੀ ਹੋਵੈ।
 ੨ਹੁਇ ਕਤਲਾਮੁ ਹਰਾਮੁਖੋਰ ਕਾਣੁ ਨ ਖਫਣੁ ਚਿਤਾ ਨ ਟੋਵੈ।
 ੩ਟਕਸਾਲਹੁ ਬਾਹਰਿ ਘੜੈ ਖੋਟੈ ਹਾਰਾ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਵੈ।
 ੪ਲਿਬਾਸੀ ਫੁਰਮਾਣੁ ਲਿਖਿ ਹੋਇ ਨੁਕਸਾਨੀ ਅੰਝੁ ਰੋਵੈ।
 ੫ਗਿਦੜ ਦੀ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬੀ ਬੋਲਿ ਕੁਬੋਲੁ ਨ ਅਬਿਚਲੁ ਹੋਵੈ।
 ੬ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਗਦਹਿ ਚੜੈ ਰਾਉ ਪੜੈ ਵੀ ਭਰਿਆ ਧੋਵੈ।
 ੭ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਕੁਥਾਇ ਖਲੋਵੈ ॥੩੨॥

[ਲਿਬਾਸੀ ਫੁਰਮਾਣੁ=ਝੂਠਾ ਪਰਵਾਨਾ।

ਰਾਉ ਪੜੈ=ਮਿੱਟੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।]

ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ੨ਉਹ ਹਰਾਮਖੋਰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਲਣ, ਖੱਫਣ, ਚਿਖਾ, ਕਬਰ (ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ੩ਟਕਸਾਲੋਂ ਬਾਹਰ (ਜਿਹੜਾ) ਖੋਟ ਵਾਲਾ (ਪੈਸਾ) ਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ) । ੪ਝੂਠੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਲਿਖਣ ਹਾਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਕੇ (ਪਿੱਛੋਂ) ਹੰਝੂਆਂ ਭਰ ਭਰਕੇ ਰੋਵੇਗਾ (ਵੇਲਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ) । ੫ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਗੂੰ ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ 'ਕੁਬੋਲ' ਬੋਲਣ ਥੋਂ ਨਾਂ ਟਲੂ, (ਜਿੱਕੁਰ ਗਿੱਦੜ ਲਿਲਾਰੀ ਦੇ ਮੱਟ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਸਮਝਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਨੱਠਣ ਲੱਗੀ, ਹੁਣ ਆਕੜ ਖਾਂ ਬਨ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਬਨ ਬੈਠਾ । ਉੜਕ ਇਕ ਰਾਤ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗਿੱਦੜ ਹੁਆਂ ਹੁਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਉਹ ਬੀ ਬੋਲ ਉਠਿਆ, ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਛਾਤੀ ਤਾਂ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਦੇਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ) । ੬(ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਕਤ ਝੂਠਾ ਲਿਬਾਸੀਆ), ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਖੋਤੇ ਪੁਰ ਚਾੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ (ਤੇ) ਭਰਿਆ ਧੌਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਖਪਦਾ ਹੈ) । ੭(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ) ਦੂਜਾ ਭਾਉ (ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ) ਕੁਥਾਉਂ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਾਸ ਸਮੇਂ ਕਈਆਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੇ ਝੂਠੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਤੋਰਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਖਸ਼ਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤਯਾਗ ਗਏ ਦੱਸਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਕੀ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਜ਼ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ । ਇਸੇ ਲਈ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਆਕੀਆਂ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਕਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਯਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਉਹਨਾਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

੩੩. [ਗੁਰੂ ਬੰਸਾਵਲੀ ਦੀ ਹਉਂ] ।

- ੧ਬਾਲ ਜਤੀ ਹੈ ਸਿਰੀਚੰਦੁ ਬਾਬਾਣਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਇਆ ।
- ੨ਲਖਮੀਦਾਸਹੁ ਧਰਮਚੰਦ ਪੋਤਾ ਹੁਇਕੈ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
- ੩ਮੰਜੀ ਦਾਸੁ ਬਹਾਲਿਆ ਦਾਤਾ ਸਿਧਾਸਣ ਸਿਖ ਆਇਆ ।
- ੪ਮੋਹਣੁ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਚਉਬਾਰਾ ਮੋਹਰੀ ਮਨਾਇਆ ।
- ੫ਮੀਣਾ ਹੋਆ ਪਿਰਬੀਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਟੇਢਕ* ਬਰਲ ਚਲਾਇਆ ।
- ੬ਮਹਾਦੇਉ ਅਹੰਮੇਉ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬੇਮੁਖ ਕੁਤਾ ਭਉਕਾਇਆ ।
- ੭ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨ ਵਾਸ ਬੋਹਾਇਆ ॥ ੩੩ ॥

[ਦਾਸੁ=ਦਾਸੂ । ਦਾਤਾ=ਦਾਤੂ । ਮੀਣਾ=ਮੀਸਣਾ । ਟੇਢਕ=ਟੇਢਪੁਣੇ । ਬਰਲ=ਸੁਦਾਪੁਣ ।]

੧ਸਿਰੀ ਚੰਦ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਬਾਲ ਜਤੀ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਵਿਕਤੀ ਪਕੜ ਲੀਤੀ) ਅਰ 'ਬਾਬਾਣਾ ਦੇਹੁਰਾ' (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ) ਬਣਵਾਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ । (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਯਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ) । ੨(ਦੂਜੇ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਥੋਂ (ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਸੀ) ਧਰਮ ਚੰਦ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ) ਪੋਤਾ ਅਖਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਿਣਾਉਣ ਲੱਗਾ, (ਭਾਵ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ) । ੩ਦਾਸੂ ਨੂੰ (ਗੋਇੰਦਵਾਲ) ਮੰਜੀ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਦਾਤੂ ਸਿੱਧਾਸਨ ਲਾ ਬੈਠਾ (ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਕਤ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ

*ਪਾ : ਤੋਢਕ ।   ਪਾ : ਪੁਤਾ ।

ਗੱਦੀ ਲਾਇਕ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨਿਵਾਉਣ ਲੱਗੇ) । ੪ ਮੋਹਨ ਕਮਲਾ ਸੋ ਗਿਆ, ਮੋਹਰੀ ਚਉਬਾਰੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ । ੫ ਪ੍ਰਿਥੀਆ 'ਮੀਣਾ' (ਅਰਥਾਤ ਕਪਟੀ) ਨਿਕਲਿਆ ਟੇਢ ਪੁਣੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੌਦਾਪੁਣਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ (ਝੂਠੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਲਿਖ ਭੇਜੇ) । ੬ ਮਹਾਂ ਦੇਉਂ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ, (ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਨੇ) ਬੇਮੁਖ ਕਰਕੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਭਉਕਾਯਾ (ਪਾਠਾਂਤਰ ਪੁੱਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤਾਂ ਨੇ ਬੇਮੁਖ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਟਕਾਯਾ ਪਰ ਇਹ ਬੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ) । ੭ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਭਾਵ-ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਸੱਜਣ ਚੰਦਨ-ਗੁਰੂ-ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿਕੇ ਵਾਂਸ ਵਾਂਗੂੰ ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਆਕੀ ਰਹੇ, ਸੋ ਸੁਗੰਧਤ ਨਾ ਹੋਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੋਹਰੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਸਨਮੁਖ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਚਉਬਾਰੇ ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਉਸ ਦੀ ਮਨਮੁਖਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਨ ।

੩੪. [ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਪੀੜੀ] ।

- ੧ ਬਾਬਾਣੀ ਪੀੜੀ ਚਲੀ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ।
- ੨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗੁ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਭਾਇਆ ।
- ੩ ਅਮਰਦਾਸੁ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਦਾਇਆ ।
- ੪ ਗੁਰੂ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਹੋਇ ਸਮਾਇਆ ।
- ੫ ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਣੁ ਗੁਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਾਇਆ ।
- ੬ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨਹੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
- ੭ ਸੁਝੈ ਸੁਝ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ॥ ੩੪ ॥

[ਬਾਬਾਣੀ=ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ । ਪੀੜੀ=ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ । ਧੁਝ=ਸੂਰਜ ।]

੧ ਬਾਬੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਤੁਰੀ, (ਜਿਸ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਚਾਰ ਹੋਇਆ । ੨ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇ) ਅੰਗ ਥੋਂ ਚੇਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਕ ਜੋਤ ਹੋਏ । ੩ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਦਾਏ । (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ) । ੪ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ (ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ) ਸਮਾਏ (ਭਾਵ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਰੰਚਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ) । ੫ ਰਾਮਦਾਸ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਹੀ ਲਗਾ । ੬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਹੋਏ, ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਾਇਆ (ਭਾਵ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਪੰਥ ਦੂਰ ਹੀ ਰੱਖੇ) । ੭ ਸੂਰਜ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੁਕਾਇਆ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਭਾਵ-ਪਿਰਥੀਏ ਨੇ ਝੂਠੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਬਣਾਕੇ ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਤੋਰਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੀਏ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰੂਤਾ ਦੀ ਘੀੜੀ ਚੇਲਾ ਹੋ ਕੇ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ ਟੁਰੀ । ਕੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਹੱਕ ਪੁਤ੍ਰ ਆਦਿ ਹੋਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਟੁਰ ਸਕਦਾ ।

੩੫. [ਕੁਦਰਤ ਵਰਣਨ] ।

- ੧ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰਿ ਕੀਆ ਪਾਸਾਰਾ ।
- ੨ ਕੁਦਰਤਿ ਅਤੁਲ ਨ ਤੋਲੀਐ ਤੁਲਿ ਨ ਤੋਲ ਨ ਤੋਲਣਹਾਰਾ ।

੩ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਦਾ ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਵਡਿਆਈ ਕਾਰਾ ।
 ੪ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖੀਐ ਮਸੁ ਨ ਲੇਖਣਿ ਲਿਖਣਹਾਰਾ ।
 ੫ਰਾਗ ਨਾਦ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਓਅੰਕਾਰੁ ਨ ਗਾਵਣਹਾਰਾ ।
 ੬ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਨਾਵ ਥਾਉ ਅਣਗਣਤ ਅਪਾਰਾ ।
 ੭ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਅਮਾਉ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ।
 ੮ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥੩॥੨੬॥

[ਤੁਲਿ=ਤੱਕੜੀ । ਤੋਲ=ਵੱਟਾ । ਤੋਲਣਹਾਰਾ=ਤੱਕੜੀ ਵਾਲਾ ।]

ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ-ਉਸਤਤੀ ਰੂਪੀ-ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

੧ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ 'ਓਅੰਕਾਰ' (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨ਰਚਨਾ ਅਤੁੱਲ ਹੈ ਤੋਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੱਕੜੀ ਵਟੇ, ਅਰ ਤੋਲਣਹਾਰਾ (ਤਿੰਨੇ) ਨਹੀਂ ਹਨ। ੩ਹਰੇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਅਲੇਖ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ("ਚਲੀ ਲੋਹ ਕਲਮ ਲਿਖਿਓ ਲੇਖ ਮਾਥੈ ॥") ਜੋਤ, ਵਡਿਆਈ (ਸਭ) ਕਰਮ (ਉਸੇ ਦੀ) ਦਾਤ ਹੈ (ਯਥਾ: "ਦਾਤ ਜੋਤਿ ਖਸਮੈ ਵਡਿਆਈ ॥") ੪ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਹੀ, ਲਿਖਣ ਅਰ ਲਿਖਣਹਾਰਾ (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ। (ਯਥਾ : ਕਬੀਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ ॥ ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਣੁ ਨ ਜਾਇ ॥") ੫ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਦ ਦੀਆਂ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਬੀ ਓਅੰਕਾਰ (ਦਾ ਰੂਪ ਰੰਗ) ਗਾਉਣ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ੬ਖਾਣੀਆਂ ਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ) ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਅਤੇ ਥਾਉਂ ਅਪਾਰ ਰਚੇ ਹਨ। ੭ਇਕ ਵਾਕ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਪਸਰਿਆ ਹੈ) ਮਿਣਤੀਓਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਰਚਣਹਾਰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵਡਾ (ਆਖੀਏ)। ੮ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ "ਸਤਿਗੁਰੂ" (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੨੭.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਲੇਲਾ ਮਜਨੂੰ ਆਦਿ ਪ੍ਰੇਮੀ] ।

੧ਲੇਲੈ ਮਜਨੂੰ ਆਸਕੀ ਚਹੁ ਚਾਕੀ ਜਾਤੀ ।
 ੨ਸੋਰਠਿ ਬੀਜਾ ਗਾਵੀਐ ਜਸੁ ਸੁਘੜਾ ਵਾਤੀ ।
 ੩ਸਸੀ ਪੁੰਨੁ ਦੋਸਤੀ ਹੁਇ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤੀ ।
 ੪ਮੇਹੀਵਾਲ ਨੋ ਸੋਹਣੀ ਨੈ ਤਰਦੀ ਰਾਤੀ ।
 ੫ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਓਹੁ ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਗਾਵਨਿ ਪਰਭਾਤੀ ॥੧॥

{ ਆਸ਼ਕੀ=ਪ੍ਰੀਤ । ਸੋਰਠਿ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ । ਬੀਜਾ=ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ । }
 { ਸੁਘੜਾ=ਚਤੁਰ ਲੋਕ । ਵਾਤੀ=ਮੁਖ । ਨੈ=ਨਦੀ । }
 { ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ । }

੧ਲੇਲਾ ਨਾਲ ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਜਾਣੀ ਗਈ। ੨ਸੋਰਠ (ਨਾਮੇ ਰਾਣੀ) ਅਤੇ ਬੀਜਾ (ਨਾਮੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢੋਲ ਤੇ ਸੰਮੀ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਜੱਸ ਸੁਘੜਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩ਸੱਸੀ ਅਤੇ ਪੁੰਨੂੰ ਜਾਤ ਅਜਾਤ (ਅੱਡੋ ਅੱਡੋ ਅਣਮਿਲਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਹੋਕੇ ਬੀ ਆਪੋ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਏ। ੪ਮੇਂਹੀਵਾਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸੋਹਣੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਨਦੀ ਤਰਕੇ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ੫(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਰਾਝਾ ਤੇ ਹੀਰ (ਬੀ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ੬(ਪਰ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ) ਓਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੋ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ=ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕ੍ਰੈਮੁਤਕ ਨਜਾਯ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਏਹ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਰ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਐਸੇ ਜੱਫਰ ਜਾਲੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੈਸਾ ਵਧੀਕ (ਅਡੋਲ) ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸਦਰਸ ਨਾ ਸਮਝਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹਨ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਤਾ ਦੇ ਉੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਲਹਿਰੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ] ।

੧ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨ ਛਡਨੀ ਹੁਇ ਬਹਿਨ ਇਕਠੇ ।
 ੨ਜਿਉ ਜੂਏ ਜੁਆਰੀਆ ਲਗਿ ਦਾਵ ਉਪਠੇ ।
 ੩ਚੋਰੀ ਚੋਰ ਨ ਪਲਰਹਿ ਦੁਖ ਸਹਿਨ ਗਰਠੇ ।
 ੪ਰਹਿਨ ਨ ਗਣਿਕਾ ਵਾੜਿਅਹੁ ਵੇਕਰਮੀ ਲਠੇ ।
 ੫ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਮਾਵਦੇ ਹੋਇ ਫਿਰਦੇ ਨਠੇ ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਸਭ ਪਾਪ ਪਣਠੇ ॥੨॥

[ਨ ਪਲਰਹਿ=ਤਿਆਗਦੇ ਨਹੀਂ ।

ਗਰਠੇ=ਗੁਸੇ ਹੋਏ ।]

[ਵੇਕਰਮੀ=ਮੰਦ ਕਰਮੀ ।

ਪਣਠੇ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।]

੧(ਜਿੱਕੁਰ) ਅਮਲੀ ਲੋਕ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਅਮਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਅਮਲ ਛਕਣ ਲਈ) । ੨ਜੂਏ ਵਿਖੇ ਜੁਆਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਉਲਟੇ ਦਾਉ ਬੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਵਾਂਗੂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਮਤਾਂ ਹਾਰਣ ਤੀਕ ਬੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) । ੩ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਭਾਵੇਂ (ਕੁਟਵਾਲਾਂ) ਦੇ ਗੁਸੇ ਹੋਏ ਦੁਖ ਬੀ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ । ੪ਵੇਕਰਮੀ (ਅਰਥਾਤ ਮੰਦ ਕਰਮੀ) ਲੋਕ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ('ਵਾੜੇ') ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਲੱਠੇ') ਮਨ ਕਰਕੇ ਲੱਟੂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਯਾ 'ਲੱਠਾਂ' ਸੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ) । ੫(ਗੱਲ ਕੀ ਉਕਤ ਅਮਲੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਵਿਖੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ) ੬ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪੀਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਬੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਤਿ ਦੁਖ ਸਹਿਣ, ਤਦ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਯਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਿੰਨੀ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਰਸ ਦੇ ਸਿਵਾ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੁਗਤ ਜੁਗੰਤਰ ਦੇ ਕਮਾਣੇ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਫਰਕ ਬੀ ਸਾਫ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਪ ਜਨਕ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਾਸ਼ਕ ਬੀ ਹੈ।

੩. [ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ] ।

੧ਭਵਰੈ ਵਾਸੁ ਵਿਣਾਸੁ ਹੈ ਫਿਰਦਾ ਫੁਲਵਾੜੀ
 ੨ਜਲੈ ਪਤੰਗੁ ਨਿਸੰਗੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਅਖਿ ਉਘਾੜੀ।
 ੩ਮਿਰਗੁ ਨਾਦਿ ਬਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਫਿਰਦਾ ਓਜਾੜੀ।
 ੪ਕੁੰਡੀ ਫਾਥੇ ਮਛ ਜਿਉ ਰਸਿ ਜੀਭ ਵਿਗਾੜੀ।
 ੫ਹਾਥਣਿ ਹਾਥੀ ਫਾਹਿਆ ਦੁਖ ਸਹੈ ਦਿਹਾੜੀ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਲਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ॥੩॥

[ਉਘਾੜੀ=ਖੋਹਲਕੇ ਬਿਸਮਾਦੁ=ਮੋਹਤ।]

੧ਭਵਰ ਦਾ (ਭਾਵੇਂ) ਵਾਸਨਾ ਕਰਕੇ ਵਿਣਾਸ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, (ਫੇਰ ਬੀ) ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਾੜੀ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮੁਰੀਦ ਬੀ ਜਗਤ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵੱਲ ਨਾ ਪਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੨ਪਤੰਗ ਨਿਸੰਗ ਹਕੇ (ਦੀਵੇ ਪੁਰ) ਜਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਫੇਰ ਬੀ) ਅੱਖਾਂ ਉਘਾੜਕੇ (ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ (ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ)। ੩ਮਿਰਗ ਨਾਦ ਪਰ ਮੋਹਤ ਹੋ ਕੇ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੪ਕੁੰਡੀ ਵਿਖੇ ਮੱਛ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਵਿਗਾੜ ਰਖੀ ਹੈ। ੫ਹਾਥਣੀ (ਦਾ ਕਲਬੂਤ ਦੇਖਕੇ) ਹਾਥੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਈ) ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਨਿਜ (ਘਰ) ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਭਵਰੁ, ਪਤੰਗ, ਮਿਰਗ, ਮੱਛ, ਹਾਥੀ ਜਾਨਵਰ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਐਸੀ ਪੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਏ? ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅੰਤ ਦੁਖ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਆਦਿ ਅਗਯਾਨ ਹੈ। ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅਤ ਸਦਾ ਸੁਖ ਤੇ ਆਦਿ ਸਮਝ ਪੂਰਵਕ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਕਟਾਖਯ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਭਉਰ, ਪਤੰਗ, ਮਿਰਗ, ਮੱਛ, ਹਾਥੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਏ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੀਰ ਦੇ ਪਯਾਰੇ ਮੁਰੀਦ ਸ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾੜੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਛੱਡਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੪. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਪ੍ਰੀਤਿ] ।

੧ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਲਾਇ ਤਾਰ ਨਿਹਾਲੇ।
 ੨ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤ ਹੋ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਸੁਖਾਲੇ।
 ੩ਨੇਹੁ ਕਵਲ ਜਲ ਜਾਣੀਐ ਖਿੜਿ ਮੁਹ ਵਖਾਲੇ।
 ੪ਮੋਰ ਬਬੀਹੇ ਬੋਲਦੇ ਵੇਖਿ ਬਦਲ ਕਾਏ।

੫ ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰੁ ਹੈ ਮਾਂ ਪੁਤ ਸਮੁਲੇ ।
੬ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਓਹੁ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲੇ ॥੪॥

{ ਤਾਰ=ਤਾੜੀ ਨਿਹਾਲੇ=ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ਹੇਤ=ਪ੍ਰੀਤਿ, ਪ੍ਰੇਮ । }
{ ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ । ਖਿੜਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ । }

੧ ਚਕੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ (ਚੰਦ ਵਲ) ਤੱਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਹੇਤ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਦ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਚਕਵੀ ਚਕਵਾ ਆਪੋ ਵਿਖੇ) ਮਿਲਕੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੩ ਕਵਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ ਖਿੜਕੇ (ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਾਣੀ ਬਾਝ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ ਮੋਰ ਅਤੇ ਬੰਬੀਹੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪਯਾਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਗੁਟਕਦੇ ਹਨ) । ੫ ਭਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ ਅਰ ਮਾਂ ਨਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੬ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ (ਸੋ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਸੋ ਓੜਕ ਤੀਕ ਨਿਭਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਉਕਤ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਅਲਪ ਕਾਲੀ ਹਨ, ਇਕ-ਰਸ ਭੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਫੇਰ ਅਗਯਾਨ ਜਨਕ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਰਥਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਤੀਕ ਨਿਭਦੀ ਹੈ ਅਰ ਗਯਾਨ ਪੂਰਬਕ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਸੂਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਚੇਰੀ ਚਾਹੀਏ ।

੫. [ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ] ।

੧ ਰੂਪੇ ਕਾਮੇ ਦੋਸਤੀ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਜਾਣੀ ।
੨ ਭੁਖੇ ਸਾਦੇ ਗੰਦੁ ਹੈ ਓਹੁ ਵਿਚਤੀ ਹਾਣੀ ।
੩ ਘੁਲਿ ਮਿਲਿ ਮਿਚਲਿ ਲਬਿ ਮਾਲਿ ਇਤ ਭਰਮ ਭਲਾਣੀ ।
੪ ਉਘੇ ਸਉੜਿ ਪਲੰਘ ਜਿਉ ਸਭਿ ਰੇਣ ਵਿਹਾਣੀ ।
੫ ਸੁਹਣੇ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣੀਅਨਿ ਕਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ ।
੬ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਓਹੁ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥੫॥

[ਸਾਦੈ=ਰੋਟੀ, ਪਰਸਾਦੀ । ਸਉੜਿ=ਤੁਲਾਈ ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ।]

੧ ਕਾਮੀ ਦੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ (ਇਹ ਗੱਲ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਹੈ । ੨ ਭੁਖੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ('ਸਾਦੈ') ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਇਹ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਤੱਖ) ਵਰਭ ਰਹੀ ਹੈ । ੩ ਲਾਲਚੀ ਦੀ ਮਾਲ ਨਾਲ (ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਜਿਹੀ ਕਿ 'ਘੁਲ ਮਿਲ' ਕਹੀਏ) ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ('ਮਿਚਲ') ਅਭੇਦ ਹੋਕੇ ਇਸੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਾਲ ਦੇ ਹੀ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) । ੪ ਨਿੰਦਾ ਲੂ ਨੂੰ ਜਿੱਕੁਰਾਂ 'ਸਉੜ' ਤੇ ਪਲੰਘ ਪਿਆਰਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੁਜਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੫ ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ (ਓਹ) ਰੰਗ ਮਾਣੀਂਦੇ ਹਨ, (ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ) ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ (ਜੋ) (ਲੱਗ) ਕਰਕੇ (ਕਰੀਦੇ ਹਨ) । ੬ ਪੀਰ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ (ਜਿਹੜੀ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਓਹੁ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਉਪਰ ਕਹੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਸਭ ਗਰਜ ਅਰ ਸੁਆਰਥ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਪਾਪ ਰੂਪ ਹਨ । ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈ, ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਹੈ, ਸਦਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਉਚੇਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਬਿਅੰਤ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਕਥਾ ਕਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ਰੂਪ, ਰੋਟੀ, ਮਾਲ, ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਐਨਾਂ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਿਯ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਦੇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਠਾਦ ਨੂੰ ਪੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੬. [ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ]।

੧ਮਾਨਸਰੋਵਰੁ ਹੰਸਲਾ ਖਾਇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ।
 ੨ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਪਰੀਤਿ ਹੈ ਮਿਲ ਬੋਲ ਸਰੋਤੀ।
 ੩ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸੁਪਤਿ ਹੋਇ ਪਾਸ ਖਲੋਤੀ।
 ੪ਲੋਹਾ ਪਾਰਸਿ ਭੇਟਿਐ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਜੋਤੀ।
 ੫ਨਦੀਅ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਛੋਤ ਅਛੋਤੀ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਇਹ ਖੋਪ ਸਓਝੀ ॥੬॥

[ਸਰੋਤੀ=ਸੁਰ, ਰਾਗ। ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਛੋਤ ਅਛੋਤੀ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਥੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ।]
 [ਖੋਪ ਸਓਝੀ=ਸੌਦਾ ਸਫਲਾ।]

੧ਹੰਸ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮਾਣਕ ਅਰ ਮੋਤੀ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, (ਭਿਹਾ ਹੀ ਮੁਰੀਦ ਲੋਕ ਪੀਰਾਂ ਪਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਕੋਇਲ ਦੀ ਅੰਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਕੱਢਦੀ ਹੈ। ੩ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ ਵਣਾਸਪਤੀ (ਚੰਦਨ ਦੀ ਹੀ) ਵਾਸਨਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪ਲੋਹਾ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਛੋਤ ਤੋਂ ਅਛੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਖੋਪ ('ਸਓਝੀ') ਸਫਲੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਖੋਪਾਂ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ ਘਾਟੇ ਅਰ ਅੱਗ ਚੌਰ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਭਸ਼ਟ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਤਿਲ ਦਾ ਮਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਹੇ ਹਨ ਸੋ ਕੁਛਕ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੂਪ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਉਂ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਖਾਵਨ ਤੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੭. [ਸੱਚਾ ਸਾਕ]।

੧ਸਾਹੁਰੁ ਪੀਹਰੁ ਪਖ ਤ੍ਰੈ ਘਰੁ ਨਾਨੇਹਾਲਾ।
 ੨ਸਹੁਰਾ ਸਸੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਾਲੀ ਤੈ ਸਾਲਾ।
 ੩ਮਾਂ ਪਿਉਂ ਭੈਣਾਂ ਭਾਇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਦੁਰਾਲਾ।
 ੪ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ, ਮਾਸੀਆਂ ਮਾਮੇ ਜੰਜਾਲਾ।
 ੫ਸੁਇਨਾ ਰੂਪਾ ਸੰਜੀਐ ਹੀਰਾ ਪਰਵਾਲਾ।
 ੬ਪੀਰੁ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਏਹੁ ਸਾਕੁ ਸੁਖਾਲਾ।

[ਪੀਹਰੁ=ਪੇਕਾ ਘਰ। ਨਾਨੇਹਾਲਾ=ਨਾਨਕੇ।]

[ਦੁਰਾਲਾ=ਬਹੁਤਾ ਪਰਵਾਲਾ=ਮੂੰਗੇ, ਗੁੱਲੀਆਂ।]

੧ਸਹੁਰਾ, ਪੇਕਾ ਅਤੇ ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਤਿੰਨੇ ਪਾਸੇ (ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੇ) ਹਨ (ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?) ੨ਸਹੁਰਾ, ਸੱਸ, ਸਾਲੀ ਅਤੇ ਸਾਲਾ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। (ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?) ੩ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਭੈਣਾਂ, ਭਿਰਾਉ (ਆਦਿ) ਬਾਹਲਾ ਪਰਵਾਰ। ੪(ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਕ ਦੱਸਦੇ

ਹਨ) ਨਾਨਾ, ਨਾਨੀ, ਮਾਸੀਆਂ, ਮਾਮੇ (ਪਰ ਸਾਰੇ ਸਾਕ) ਜੰਜਾਲ ਰੂਪ ਹਨ। ੫ਸੋਨਾ, ਰੁਪਾ, ਹੀਰੇ ਅਰ ਗੁਲੀਆਂ ਕੱਠੇ ਕਰੀਦੇ ਹਨ (ਤਦ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਨਿਭਦੀ ਹੈ)। (ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਅਰ ਸੱਚਾ ਧਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?) ੬ਪੀਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ, ਇਹ ਸਾਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਸਾਕ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਉ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਹੀਰੇ ਆਦਿ ਧਨ ਦੇ ਸੰਚਨ ਅਰ ਰੱਖਣ ਵਿਖੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਅਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਰ ਸਾਕ ਸੁਖ ਰੂਪ ਅਰ ਸੱਚਾ ਹੈ; ਅਥਵਾ ਉਪਰ ਕਥੇ ਸਾਕਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਧਨ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨੀ ਇਸ ਗੱਲੇ ਸੁਖੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

੮. [ਸੱਚਾ ਕੰਮ]।

੧ਵਣਜੁ ਕਰੇ ਵਾਪਾਰੀਆ ਤਿਤੁ ਲਾਹਾ ਤੋਟਾ।
 ੨ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣੁ ਕਰਿ ਹੋਇ ਦੁਬਲਾ ਮੋਟਾ।
 ੩ਚਾਕੁਰ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ ਰਣਿ ਖਾਂਦਾ ਚੋਟਾ।
 ੪ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਣ ਖੰਡ ਗੜ ਕੋਟਾ।
 ੫ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਜਮਜਾਲੁ ਪੈ ਪਾਏ ਫਲ ਫੋਟਾ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਹੁਇ ਕਦੇ ਨ ਤੋਟਾ ॥੮॥

[ਲਾਹਾ=ਲਾਭ। ਤੋਟਾ=ਘਾਟਾ। ਫੋਟਾ=ਮਾੜਾ, ਫੁੱਟਣ ਵਾਲਾ।]

੧ਵਿਹਾਰੀ ਲੋਕ ਵਣਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਕਦੀ) ਲਾਭ (ਕਦੀ) ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਿਖੇ (ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ) ਲਿੱਸੇ (ਤੇ ਫਸਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ) ਮੋਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਨੌਕਰ ਲੋਕ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਰ) ਜੁੱਧ ਵਿਖੇ (ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਚੋਟਾਂ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਾਜਗੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਟਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਖੇ) 'ਜੋਗ' (ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ), ਖੰਡਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਬਾਨਪ੍ਰਸਥ ਵਿਖੇ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ੫ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਮ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਵਿਖੇ ਪੈਕੇ (ਫੋਟਾ) ਫੁੱਟਣ ਵਾਲਾ (ਜਾਂ ਮਾੜਾ) ਫਲ ਭੋਗਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ)। (ਹੁਣ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ ਉਪਾਉ ਜਿਥੇ ਕੋਟਾਂ ਅਰ ਬਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਪੀਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਖੇ ਕਦੀ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ, ਪਿਛਲੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਕਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਿੱਖਾ ਦੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਇਕੋ ਪੱਖ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਲਾਹੇ ਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੈ।

ਜੋਗ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਵੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਗਿਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜੋਗ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਲਈ ਹਠ ਯੋਗ ਖੇਲਾਂ ਵਾਂਙ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਜੋਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੋਗ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਹੈ?

੯. [ਸੱਚਾ ਭੋਗ]।

੧ਅਖੀ ਵੇਖਿ ਨ ਰਜੀਆ ਬਹੁ ਰੰਗ ਤਮਾਸੰ।
 ੨ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਿ ਸੁਣਿ ਰੋਵਣ ਤੈ ਹਾਸੇ।
 ੩ਸਾਦੀ ਜੀਭ ਨ ਰਜੀਆ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੇ।
 ੪ਨਕ ਨ ਰਜਾ ਵਾਸੁ ਲੈ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਵਾਸੇ।

ੴਰਜਿ ਨ ਕੋਈ ਜੀਵਿਆ ਕੂੜੇ ਭਰਵਾਸੇ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਚੀ ਰਹਰਾਸੇ ॥ ੯ ॥
 [ਭਰਵਾਸੇ=ਆਸਰੇ ।]

੧ਅੱਖਾਂ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰੱਜੀਆਂ ਨਹੀਂ । ੨ਉਸਤਤਾਂ ਅਰ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਕੇ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ (ਸਿੱਟਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ) । ੩ਜੀਭ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ, (ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਚੱਖਕੇ) ਆਨੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੪ਨੱਕ ਵਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ, (ਕਿਧਰੇ) ਦੁਰਗੰਧ, (ਕਿਧਰੇ) ਸੁਗੰਧ (ਵਾਸਨਾ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ । ੫ਰੱਜਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਉਮਰ ਭੋਗਦਾ, ਝੂਠੇ ਭਰੋਸਿਆਂ (ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਪੀਰਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਸੱਚੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਲੋਕ ਝੂਠੇ ਭਰੋਸਿਆਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਮਰਾਂ ਹਾਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਥੋਂ ਕਦੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਸੱਚੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ ।

ਸੂਚਨਾ-ਜੇਹੜੇ ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ ਕਰਮੇਂਦ੍ਰਯ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਦਸਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੦. [ਸੱਚੀ ਅੰਗ ਸਫਲਤਾ] ।

੧ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਿਰੁ ਜੋ ਗੁਰੁ ਨਾ ਨਿਵੈ ਗੁਰੁ ਲਗੈ ਨ ਚਰਣੀ ।
 ੨ਧ੍ਰਿਗੁ ਲੋਇਣ ਗੁਰੁ ਦਰਸੁ ਵਿਣੁ ਵੇਖੈ ਪਰ ਤਰਣੀ ।
 ੩ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਰਵਣਿ ਉਪਦੇਸੁ ਵਿਣੁ ਸੁਣਿ ਸੁਰਤਿ ਨ ਧਰਣੀ ।
 ੪ਧ੍ਰਿਗੁ ਜਿਹਬਾ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਵਿਣੁ ਹੋਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸਿਮਰਣੀ ।
 ੫ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹਥ ਪੈਰ ਹੋਰ ਨਿਹਫਲੁ ਕਰਣੀ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸੁਖ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਣੀ ॥ ੧੦ ॥

[ਤਰਣੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸਰਵਣਿ=ਕੰਨ ।]

੧ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ (ਉਸ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਨਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ੨ਜੇਹੜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ ਤੇ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵੱਲ (ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ) ਤੱਕਦੀਆਂ ਹਨ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹਨ । ੩ਉਹ ਕੰਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹਨ । ੪(ਉਸ) ਜੀਭ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੫ਧ੍ਰਿਗੁ ਹੈ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਝੂਠੀਆਂ ਅਫਲ (ਸੇਵਾ) ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ਪੀਰਾਂ ਮਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ (ਸਫਲ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ?) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਵਿਖੇ (ਆਤਮ) ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਨੱਕ, ਕੰਨ ਜੀਭ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਬੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰ ਤੋਂ ਸਿਵਾਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਗੁਰੂ ਬਿਮੁਖ ਇੰਦ੍ਰੇ ਨਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਵਿਸ਼ਯ ਵਾਸਨਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ।

੧੧. [ਸੱਚੀ ਲਗਨ] ।

੧ਹੋਰਤੁ ਰੰਗਿ ਨ ਰਚੀਐ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਦਿਸੰਦਾ ।
 ੨ਹੋਰਤੁ ਸਾਦਿ ਨ ਲਗੀਐ ਹੋਇ ਵਿਸੁਲ ਗੰਦਾ ।
 ੩ਹੋਰਤੁ ਰਾਗ ਨ ਰੀਝੀਐ ਸੁਣਿ ਸੁਖ ਨ ਲਹੰਦਾ ।
 ੪ਹੋਰੁ ਬੁਰੀ ਕਰਤੂਤਿ ਹੈ ਲਗੈ ਫਲੁ ਮੰਦਾ ।
 ੫ਹੋਰਤੁ ਪੰਥ ਨ ਚਲੀਐ ਠਗੁ ਚੋਰੁ ਮੁਹੰਦਾ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਚੁ ਸਚਿ ਮਿਲੰਦਾ ॥ ੧੧ ॥

[ਰਚੀਐ=ਲੱਗੀਏ ।

ਵਿਸੁਲ ਗੰਦਾ=ਵਿਹੁ ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ।]

[ਰੀਝੀਐ=ਮਸਤ ਹੋਣਾ ।

ਮੁਹੰਦਾ=ਠਗਦੇ ਹਨ ।]

੧ਹੋਰ ਰੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾ ਕਰੀਏ ਸਾਰੇ (ਰੰਗ) ਕੂੜੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ੨ਹੋਰ ਸਵਾਦਾਂ ਵਿਖੇ ਨਾ ਮਨ ਦੇਈਏ, (ਕਿਉਂ ਜੇ ਓਹ ਸਵਾਦ) ਵਿਹੁ ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਹਨ (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਫਰੀਦਾ ਏ ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ ਧਰੀਆਂ ਖੰਡੁ ਲਿਵਾੜਿ ॥") । ੩ਹੋਰ ਰਾਗਾਂ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਨਾ ਮਸਤ ਹੋਈਏ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ (ਸਰਾਪਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੪ਹੋਰ ਕਰਤੂਤਾਂ ਬੁਰੀਆਂ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਫਲ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਊ ("ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤ ॥") । ੫ਹੋਰ (ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜਿਆਂ ਦੇ) ਪੰਥ ਵਿਖੇ ਨਾ ਤੁਰੀਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿਕ ਠੰਗ ਅਤੇ ਚੋਰ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਧਨ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਲਾਭਦਾਈ ਪੰਥ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?) ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਣੀ, (ਇਉਂ ਮੁਰੀਦ) ਸੱਚੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ ਜੋ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹਨ ਓਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਨ 'ਕਿਰਤ' ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ ਵਿਹੁ ਰੂਪ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਕਰਤਾ' ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਹੋ ਗੁਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

੧੨. [ਸੱਚੀ ਲਗਨ] ।

੧ਦੂਜੀ ਆਸ ਵਿਣਾਸੁ ਹੈ ਪੂਰੀ ਕਿਉ ਹੋਵੈ ।
 ੨ਦੂਜਾ ਮੋਹ ਸੁ ਧੋਹ ਸਭੁ ਓਹੁ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵੈ ।
 ੩ਦੂਜਾ ਕਰਮੁ ਸੁਭਰਮੁ ਹੈ ਕਰਿ ਅਵਗਣ ਰੋਵੈ ।
 ੪ਦੂਜਾ ਸੰਗੁ ਕੁਢੰਗੁ ਹੈ ਕਿਉਂ ਭਰਿਆ ਧੋਵੈ ।
 ੫ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹੈ ਹਾਰਿ ਜਨਮੁ ਖਲੋਵੈ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਪਰੋਵੈ ॥ ੧੨ ॥

[ਧੋਹ=ਛਲ ਰੂਪ ।]

੧ਦੂਜੀ ਆਸਾ ਵਿਖੇ (ਦੇਹ ਦਾ) ਵਿਣਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਕਿੱਕੁਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੨ਦੂਜਾ ਮੋਹ ਸਭ ਛਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਓਹ ਅੰਤ ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਦੂਜਾ ਕਰਮ ਭਰਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਰਣਹਾਰੇ ਅਵਗੁਣਾਂ (ਮਾਰੇ) ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ੪ਦੂਜੀ ਸੰਗਤ (ਭਾਵ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ) ਖੋਟਾ ਢੰਗ ਹੈ, ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਧੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੫ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹੈ, ਜਨਮ ਨੂੰ (ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲਾ) ਹਾਰ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ । ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਐਸੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਗੁਣੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਭਾਉ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਸ਼ਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੈ । ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ ਤੇ ਵਿਨਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਛੜਨ ਸਮੇਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਇਕੋ ਭਾਵ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਰ ਮੁਕਤੀ ਜਨਕ ਹੈ ।

੧੩ [ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੂਪ] ।

੧ ਅਮਿਓ ਦਿਸਟਿ ਕਰਿ ਕਛੁ ਵਾਂਗਿ ਭਵਜਲ ਵਿਚ ਰਖੈ ।
 ੨ ਗਿਆਨ ਅੰਸ ਦੇ ਹੰਸ ਵਾਂਗਿ ਬੁਝਿ ਭਖ ਅਭਖੈ ।
 ੩ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਕੂੰਜ ਵਾਂਗਿ ਉਡਿ ਲਖੈ ਅਲਖੈ ।
 ੪ ਮਾਤਾ ਬਾਲਕ ਹੇਤਿ ਓਹੁ ਸਾਉ ਨ ਚਖੈ ।
 ੫ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਦਿਆਲ ਹੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਰਖੈ ।
 ੬ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਲਖ ਮੁਲੀ ਅਨਿ ਕਖੈ ॥੧੩॥

[ਅਮਿਓ ਦਿਸਟਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਿਸ਼ਟੀ । ਅੰਸ=ਬੁੱਧੀ, ਕਿਰਣ ।]
 [ਸਾਉ ਨ ਚਖੈ=ਸੁਆਦ, ਖੱਟਾਂ ਮਿੱਠਾ ਨ ਖਾਣਾ ।]

੧ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਕੱਛੂ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖ ਦੀ) ਰੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ ਗਿਆਨ ਦੀ ('ਅੰਸ') ਕਿਰਣ ਜਾਂ ਬੁੱਧਿ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹੰਸ ਵਾਂਗੂੰ ਭੱਖ ਅਤੇ ਅਭੱਖ ਦੇ ਭੱਛਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬੁਝ (ਸਮਝ) (ਭਾਵ ਤੱਤ ਮਿੱਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ) ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਅਜਿਹਾ ਸਿਖ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩ ਕੂੰਜ ਵਾਂਗ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖ ਦੀ) ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵੇਂ ਕੂੰਜ) ਲੱਖਾਂ ਕੋਹ ਉੱਡਕੇ ਆਪ ਅਲਖ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਦੀ ਹੈ) । ੪ ਮਾਤਾ ਪੁਤਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੱਖਦੀ (ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤਰ ਐਥਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਪਾਲਾ ਤੇ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦਿਆਲ ਮੂਰਤੀ ਹਨ, (ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲਖਮੁਲੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਹੈ) (ਅਨਕਖੇ) ਹੋਰ (ਪ੍ਰੀਤਾਂ) ਕੱਖ ਦੇ ਸਮਾਨ (ਭਾਵ ਛੋਟੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ) ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਪਿਛੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਏਥੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਕੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਪਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
 ਯਥਾ :- 'ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ ।'

੧੪. [ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੂਪ] ।

੧ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗ ਜਿਉ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੨ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਅਨਹਦ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ।
 ੩ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਹੋਇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ।
 ੪ ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਿਤਿ ਭਵਰੁ ਹੋਇ ਸੁਖ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਵੈ ।
 ੫ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਵਿਸਰੈ ਬਾਬੀਹਾ ਧਿਆਵੈ ।
 ੬ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਦੁਬਿਧਾ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ॥੧੪॥

[ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ । ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ । ਮੀਨ=ਮੱਛੀ । ਬਾਬੀਹਾ=ਚਾਤ੍ਰਕ ।]
 ੧ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਪਤੰਗ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਜੋਤ

ਵਿਖੇ (ਸਿਖ) ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੨ਮਿਰਗ ਵਾਂਗੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ 'ਲਿਵ' ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਇਕ ਰਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਵਾਤ ਦੀ ਪਵਤ ਚਿਤ ਸਥਿਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ) ਵਿਖੇ ਮੱਛ ਵਤ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਭਵਰਾ ਬਣਾਕੇ ਸੁਖ-ਨਾਲ (ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ) ਠੇਠ ਕੱਟਦਾ । ੫ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦੀ, ਚਾਤ੍ਰਕ ਵਤ ਧਿਆਉਂਦਾ (ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦਾ) ਹੈ । ੬ਮੁਰੀਦ ਲੋਕ ਪੀਰਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਿਖੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਸਿਖ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੱਸੀ ਹੈ 'ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ' ਹੋ ਕੇ ਐਸਾ ਧਿਆਨ, ਲਿਵ, ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਦਿੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਨ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆ ਜਾਣੇ ।

੧੫. [ਗੁਰੂ ਸਰਬ ਤੋਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ] ।

੧ਦਾਤਾ ਓਹੁ ਨ ਮੰਗੀਐ ਫਿਰਿ ਮੰਗਣਿ ਜਾਈਐ ।
 ੨ਹੋਛਾ ਸਾਹੁ ਨ ਕੀਰਈ ਫਿਰਿ ਪਛੋਤਾਈਐ ।
 ੩ਸਾਹਿਬੁ ਓਹੁ ਨ ਸੇਵੀਐ ਜਮ ਡੰਡੁ ਸਹਾਈਐ ।
 ੪ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਨ ਕਟਈ ਓਹੁ ਵੈਦੁ ਨ ਲਾਈਐ ।
 ੫ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਕਿਉ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ ॥੧੫॥

[ਹੋਛਾ=ਕੰਗਾਲ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਦਿਲਾ ।]

੧ਉਸ ਦਾਤੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਮੰਗੀਏ ਜੋ 'ਫਿਰ' (ਹੋਰਨਾਂ ਅੱਗੇ) ਮੰਗਣ ਜਾਣਾ ਪਵੇ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਚਾਤ੍ਰਕ ਭਾਵੇਂ ਪਿਆਸਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਬੱਦਲ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਮੰਗਦਾ ਹੈ) । ੨ਥੋੜ੍ਹਾ ਦਿਲਾ ਸਾਹ ਨਾ ਬਣਾਈਏ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਪਿੱਛੋਂ ਪਛੋਤਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦਿਲੇ ਸਾਹ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਵੇਲੇ ਪਤ ਉਤਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਸਹਾਰਨਾ ਪਵੇ (ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਾਵੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲਵੇ) । ੪ਉਹ ਹਕੀਮ ਨਾ ਲਾਈਏ ਜਿਹੜਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਨਾ ਦੂਰ ਕਰੇ । ੫ਜੇ ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਨਾਉਣਾ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ । ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ (ਵਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਅਚੁੱਤ ਸੁਖ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਥੋਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਨੀਤੀ ਵਾਕ ਹਨ ਤੇ ਇੱਧਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਲ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦਾਤੇ ਸਾਹ, ਸਾਹਿਬ, ਵੈਦ, ਤੀਰਥ ਸਭ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵੀਏ, ਜੋ ਫਲ ਇੱਥੋਂ ਮਿਲਨਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਵਾਂਗੇ ।

੧੬. [ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ] ।

੧ਮਾਲੁ ਮੁਲਕੁ ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ ਦੁਨੀਆ ਪਤਿਸਾਹੀ ।
 ੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਬਹੁ ਕਰਾਮਾਤਿ ਸਭ ਖਲਕ ਉਮਾਹੀ ।
 ੩ਚਿਰ ਜੀਵਣੁ ਬਹੁ ਹੰਢਣਾਂ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਉਗਾਹੀ ।
 ੪ਹੋਰਸੁ ਕਿਸੇ ਨ ਜਾਣਈ ਚਿਤਿ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ।
 ੫ਦਰਗਹ ਢੋਈ ਨ ਲਹੈ ਦੁਬਿਧਾ ਬਦਰਾਹੀ ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਪਰਵਾਣੁ ਸੁ ਘਾਹੀ ॥੧੬॥

[ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ=ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ । ਉਮਾਹੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ।
[ਉਗਾਹੀ=ਸਾਖੀ ਭਰਨੀ । ਬਦਰਾਹੀ=ਖੋਟੇ ਰਾਹ । ਘਾਹੀ=ਘਾਹ ਵਢਣਹਾਰਾ ।]

੧ਦੋਲਤ ਮੁਲਖ ਤੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੋਵੇ (ਅਤੇ ਸਾਰੀ) ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ (ਕਰੇ) । ੨ਬਹੁਤੀਆਂ ਰਿਧਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, (ਨਵੇਂ) ਨਿੱਧਾਂ (ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੋਣ) ਕਰਾਮਾਤ (ਜਾਣੇ), ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ (ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਭੀ ਕਰੇ (ਜਾਂ ਖਿੜ ਜਾਵੇ) । ੩ਚਿਰਜੀਵੀ ਹੋਕੇ ਵਡੀ ਉਮਰ ਭੋਗੇ ਅਥਵਾ ਗੁਣੀ, ਗਿਆਨੀ, ਉਸਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਨ (ਕਿ ਇਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੰਡਿਤ ਨਹੀਂ) । ੪ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣੇ ਅਰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਰੱਖੇ (ਐਸਾ ਮਨੋਂ ਅਲਗਰਜ਼ ਭੀ ਹੋਵੇ) । ੫ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੁਬਿਧਾ (ਦੁੱਤ ਵਿਖੇ ਪੈ ਕੇ) ਬਦਰਾਹੀ (ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ) । ੬ਮੁਰੀਦਾਂ (ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋਕੇ) ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖੇ (ਭਾਵੇਂ ਆਪ) 'ਘਾਹੀ' (ਹੋਵੇ, ਉਹ ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਊ ।

ਭਾਵ "ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੁਨਿਕੈ ਜਾਟਰ ਉਠਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ ॥ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਤਖਿ ਗੁਸਾਈਆਂ ਧੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ ॥" ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਖੋਟਿ ਵਿਹਾਝਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਖੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਘਾਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਸਾਂਈ ਦੇ ਚਰਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਸਹਜ ਸੁਖ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ :- "ਬਸਤਾ ਤੂਟੀ ਝੁੰਪੜੀ ਚੀਰ ਸਭਿ ਛਿੰਨਾ ॥ ਜਾਤਿ ਨ ਪਤਿ ਨ ਆਦਰੋ ਉਦਿਆਨ ਭੁਮਿੰਨਾ ॥ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨ ਇਠ ਧਨ ਰੂਪ ਹੀਨ ਕਿਛੁ ਸਾਕੁ ਨ ਸਿੰਨਾ ॥ ਰਾਜਾ ਸਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਧੂੜ ਮਨੁ ਉਧਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨਾ ॥"

੧੭. [ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦਾ ਰੂਪ, ਪ੍ਰੀਤ] ।

- ੧ਵਿਣੁ ਗੁਰੁ ਹੋਰੁ ਧਿਆਨੁ ਹੈ ਸਭ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ।
- ੨ਵਿਣੁ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ਫਿਕਾ ਆਲਾਉ ।
- ੩ਵਿਣੁ ਗੁਰੁ ਚਰਣਾ ਪੂਜਣਾ ਸਭੁ ਕੂੜਾ ਸੁਆਉ ।
- ੪ਵਿਣੁ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਜੁ ਮੰਨਣਾ ਉਰਾ ਪਰਥਾਉ ।
- ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣੁ ਸੰਗੁ ਹੈ ਸਭੁ ਕਚਾ ਚਾਉ ।
- ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਜਿਣਿ ਜਾਣਨਿ ਦਾਉ ॥੧੭॥

[ਆਲਾਉ=ਬਕਵਾਸ । ਉਰਾ=ਤੁੱਛ । ਪਰਥਾਉ=ਵਸੀਲਾ । ਜਿਣਿ ਜਾਣਨਿ ਦਾਉ=ਜਿਤਣੇ]
[ਦੀ ਜਾਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮਾਨੁਖ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਹੋਰ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦੇ ਧਿਆਨ (ਕਰਨ) ਵਿਖੇ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਧਿਆਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਤਿਕ੍ਰਮਤ ਥਾਈਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਧਿਆਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੨ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਥੋਂ (ਬਾਹਾਰਾ ਜੋ) ਗਿਆਨ (ਕਰਦਾ ਹੈ) (ਉਹ) ਫਿਕਾ ਹੀ ਬਕਵਾਸ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਰਸ ਨਾਸ਼ੀ, ਇਸਦਾ ਆਤਮ ਰਸ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ) । ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ (ਹੋਰ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਜਾਲ ਕਰ) ਪੂਜਾ (ਕਰਣੀਆਂ) ਸਭ ਝੂਠਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ (ਜਾਂ ਸਵਾਦ) ਹੈ (ਫਲ ਸਿੱਧੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਊ, "ਜੋ ਪਾਥਰ ਕੀ ਪਾਈ ਪਾਇ ॥ ਤਿਸਕੀ ਘਾਲ ਅਜਾਈ ਜਾਇ ॥") ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ (ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ) ਮੰਨਣਾ ਤੁਛ ਵਸੀਲਾ (ਅਥਵਾ ਕਾਰਣ) ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਯ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹਨ) । ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਿਨਾ (ਜਿੰਨੀਆਂ) ਸੰਗਤਾਂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਕੱਚੇ

ਹੀ ਚਾਉ (ਹੁਲਾਸ) ਹਨ, (ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹਨ) । ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਮੁਰੀਦਾਂ (ਨੇ) ਪੀਰ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹੀ ਦਾਉ ਦਾ ਜਿੱਤਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਇਤਰ ਲੋਕ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਧਿਆਨ, ਗਿਆਨ, ਪੂਜਾ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ, ਸੰਗਤ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮ ਪਦ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਥੇ ਕੀਤੇ ਹੋਰਥੇ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਤ੍ਰਿਕਤ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਕੰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੧੮. [ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਹਉਂ ਤੋੜਦੀ ਹੈ] ।

੧ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਸੁਰਤਿ ਲਖ ਲਖ ਗੁਣ ਚਤੁਰਾਈ ।

੨ਲਖ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖਪਤਿ ਵਡਿਆਈ ।

੩ਲਖ ਜਪ ਤਪ ਲਖ ਸੰਜਮਾ ਲਖ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ।

੪ਕਰਮ ਧਰਮ ਲਖ ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਪਾਠ ਪੜਾਈ ।

੫ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਿਗੁਚਣਾ ਓਹੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਈ ॥੧੮॥

[ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ । ਪੜਾਈ=ਪੜ੍ਹਨਾ । ਵਿਗੁਚਣਾ=ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਦਾਨਾਈਆਂ, ਲੱਖਾਂ (ਸੁਰਤੀ) ਗਿਆਤਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਗੁਣ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈਆਂ । ੨ਲੱਖਾਂ ਮੱਤਾਂ, ਬੁਧਾਂ, ਸੁਧਾਂ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ, ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਅਰ ਵਡਿਆਈਆਂ । ੩ਲੱਖਾਂ ਜਪ, ਤਪ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜਮ ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ । ੪ਲੱਖਾਂ ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਜੋਗ, ਭੋਗ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ । ੫(ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਕੇ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਥਾਉਂ ਕੋਈ ਉਹ (ਕਰਮ) ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ (ਪੂਰਣ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਖੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਰੇਤ ਥਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਭਗਵੰਤ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਥਲ ਆ ਗਿਆ । ਏਹ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਦਾਤਾਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਦਾਤਾਂ ਤੁੱਛ ਹਨ । ਦਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਔਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਦਾਤਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਦਮੀ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੰਕਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਦੀ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਤੁੱਟੇ ਪਰਮੇਸਰ ਸਾਮਰਤੱਖ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂਤੇ "ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ ਜੈ ਮਿਲਿ ਕੰਤੁ ਪਛਾਣਾ" ।

੧੯. [ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਰੂਪ] ।

੧ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਛਡਿ ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ ।

੨ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਨਿਤ ਕਰੈ ਮਜੂਰੀ ।

੩ਤੁਪੜ ਝਾੜਿ ਵਿਛਾਇਦਾ ਚੁਲਿ ਝੋਕਿ ਨ ਝੂਰੀ ।

੪ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗਿ ਮੁਰੀਦੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ।

੫ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ ਸਿਮਲਹੁ ਫਲੁ ਵਾਸੁ ਹਜੂਰੀ ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਤਿ ਪਰੀ ॥੧੯॥

[ਮਣੀ=ਵਡਿਆਈ। ਮਨੂਰੀ=ਮਨੋਤ, ਮਨੂਰ ਵਾਂਙ ਮਲੀਨ।]
 [ਚੁਲਿ ਝੋਕਿ ਨ ਝੂਰੀ=ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਕੜੀਆਂ ਝੋਕ ਕੇ ਝੂਰਦੇ ਨਹੀਂ।]

(ਮੁਰੀਦ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਕਿੱਕਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ?) । ੧(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਮਨੋਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਮਣੀ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਮਨੂਰੀ' ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ ਵਾਂਙੂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । ੨ਪਾਣੀ (ਭਰਦੇ), ਪੱਖਾ (ਝੱਲਦੇ), (ਚੱਕੀ) ਪੀਹਣ (ਦੀ) ਮਜੂਰੀ ਨਿੱਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਤੱਪੜ ਝਾੜ ਕੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲ ਵਾਸਤੇ) ਵਿਛਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਜਦ ਉਥੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਖੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਝੋਕਦੇ ਹੋਏ ਝੂਰਦੇ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਰੰਜਸ਼ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ) । ੪ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਙ ਮੁਰੀਦ (ਨਿਰਮਾਣ) ਹੋਕੇ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਸਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ੫ਸਿੰਮਲ (ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਾਂਙ ਚੰਨਣ ਦੇ) ਹਜ਼ੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲ ਚੰਦਨ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੱਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬ਜੇ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ (ਉਕਤ) ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਹੈ ।
 ,ਭਾਵ-ਸਿਖ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ।

੨੦. [ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਫਲ] ।

੧ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲੁ ਘਣਾ ਕਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਹੋਈ ।
 ੨ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਅਚਰਜੁ ਹੈ ਵੇਖਾਲੈ ਸੋਈ ।
 ੩ਸਾਦੁ ਵਡਾ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਰਸੁ ਗੁੰਗੇ ਗੋਈ ।
 ੪ਉਤਭੁਜ ਦਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਕਰਿ ਚਲਤੁ ਸਮੋਈ ।
 ੫ਤੋਲ ਅਤੋਲੁ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਜਰੈ ਅਜਰੁ ਕੋਈ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਜਾਣੈ ਜਾਣੋਈ ॥੨੦॥

[ਸੁਰੰਗੁ=ਲਾਲ ਰੰਗ, ਸੁਹਣਾ ਰੰਗ । ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ । ਉਤਭੁਜ=ਬਨਸਪਤ ।]

੧ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੀਮਤ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ) । ੨ਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਚਰਜ (ਸੇਵਾ ਦਾ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੈ, ਓਹ (ਗੁਰੂ ਹੀ) ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ('ਲਾਲ ਰੰਗੁ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗਾ ਜਿਸਕੇ ਵਡਭਾਗਾ') । ੩ਸਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਸਾਦ ਹੈ (ਪਰ) ਰਸ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਹੈ ('ਕਹ ਕਬੀਰ ਗੁੰਗੇ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥' ਭਾਵ ਗੁੰਗਾ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁਟਕਦਾ ਹੈ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ) । ੪ਉਤਭੁਜ (ਆਦਿ ਵਿਖੇ) ਅਰ ('ਵਾਸ') ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਤਮਾ ਦਾ) ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਕਿੱਕਰ ਜਾਣੀਤਾ ਹੈ ?) ਚਲਿਤੁ ਕਰਕੇ (ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਸਭਨਾਂ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸ ਕਰਕੇ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, "ਜੋਤੀ ਹੂੰ ਪ੍ਰਭ ਜਾਪਦਾ" ਜਿੱਕਰ ਧੁੱਪ ਥੋਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਥੋਂ ਆਤਮਾ ਦਾ) (ਅਥਵਾ ਚੰਦਨ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੋਤਕ ਕਰਕੇ ਜਿਕੂੰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਚੰਦਨ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ੫ਤੋਲ ਥੋਂ ਅਤੋਲ ਅਰ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਉਸ) ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਜਰ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਗਿਆਨ ਕਿਸਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ੬ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਫੇਰ ਅਕਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਅਗੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੧. {ਮੁਰੀਦ ਤਦਰੂਪ ਕਿਕੁੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?} ।

੧ਚੰਦਣੁ ਹੋਵੈ ਚੰਨਣਹੁ ਕੋ ਚਲਿਤ ਨ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਦੀਵਾ ਬਲਦਾ ਦੀਵਿਅਹੁ ਸਮਸਰਿ ਪਰਵਾਣੈ ।
 ੩ਪਾਣੀ ਰਲਦਾ ਪਾਣੀਐ ਤਿਸ ਕੋ ਨ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੪ਭਿੰਗੀ ਹੋਵੈ ਕੀੜਿਅਹੁ ਕਿਵ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੫ਸਪੁ ਛਡੰਦਾ ਕੁੰਜ ਨੋ ਕਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਹੈਰਾਣੁ ਹੈਰਾਣੈ ॥੨੧॥

{ ਚਲਿਤ=ਕੋਤਕ । ਪਰਵਾਣੈ=ਪਰਵਾਨ, ਮਨਜੂਰ ।
 ਹੈਰਾਣੁ ਹੈਰਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ । }

੧ਚੰਦਨ ਥੋਂ ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਕਿ (ਕਿੱਕੁਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੨ਦੀਵੇ ਨਾਲੋਂ ਦੀਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) 'ਬਰਾਬਰ ਹੀ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਣਦਾ (ਕਿ ਨਦੀ ਅਤੇ ਤਲਾਉ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?) । ੪(ਕੀੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਭਿੰਗੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਕੀੜਾ (ਭਿੰਗੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿੱਕੁਰ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਭਈ ਇਹ ਕੀੜਾ ਹੈ ?) ੫ਸੱਪ ਕੁੰਜ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਚਰਜ ਕੋਤਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, "ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਜਨਮੇ ਗਵਨੁ ਮਿਟਾਇਆ ॥") ੬ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਸਿਖ ਮਿਲਕੇ ਚੰਦਨ ਅਰ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਦੀਪਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।

੨੨. {ਆਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੁਗਤ} ।

੧ਫੁਲੀ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਕਿਤੁ ਜੁਗਤਿ ਸਮਾਣੀ ।
 ੨ਫਲਾ ਅੰਦਰਿ ਜਿਉ ਸਾਦੁ ਬਹੁ ਸਿੰਜੇ ਇਕ ਪਾਣੀ ।
 ੩ਘਿਉ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਵਖਾਣੀਐ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਣੀ ।
 ੪ਜਿਉ ਬੈਸੰਤਰੁ ਕਾਠ ਵਿਚਿ ਓਹੁ ਅਲਖ ਵਿਡਾਣੀ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਜਮ ਨਿਕਲੈ ਪਰਗਟੁ ਪਰਵਾਣੀ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਸੰਗਤਿ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੨੨॥

{ ਮਰਮੁ=ਭੇਦ । ਅਲਖ ਵਿਡਾਣੀ=ਨਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਚਰਜ ।
 { ਸੰਜਮ=ਉਪਚਾਰ, ਉਪਾਉ । }

੧ਫੁਲਾਂ ਵਿਖੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ 'ਨਿਵਾਸ' (ਟਿਕਾਉ) ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦਾ ਭਈ) ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਸਮਾਈ ਹੈ । ੨ਫਲਾਂ ਵਿਖੇ ਸਵਾਦ ਜਿਵੇਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਇਕੋ ਸਿੰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਏਹ ਕੋਤਕ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਅਚਰਜ ਹੈ) ੩ਦੁਧ ਵਿਖੇ ਘਿਉ (ਸਾਰੇ ਲੋਕ) ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ 'ਮਰਮ') ਭੇਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ੪ਲੱਕੜੀ ਵਿਖੇ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਭਾਵ ਦਿੱਸਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) (ਉਕਤ

ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਮਰਮ ਕਿੱਕਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ? ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ (ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਵਾਸਨਾਦਿ ਉਕਤ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਧ ਆਤਮ ਵਸਤੂ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਗੱਲ ਕੀ ਜਿੱਕਰ ਫੁਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਅਰ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨੀ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਜਗਜਾਸੂ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਦੇਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਛਿੰਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਤਿਸ ਉਪਰੋਂ) ਸੰਗਤ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਪਾਣਾਂਤੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ। ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਸੰਜਮ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ)।

੨੩. [ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣ ਨ ਕੀਜੈ] ।

੧ਦੀਪਕ ਜਲੈ ਪਤੰਗ ਵੰਸੁ ਫਿਰਿ ਦੇਖਿ ਨ ਹਟੈ ।
 ੨ਜਲ ਵਿਚਹੁ ਫੜਿ ਕਢੀਐ ਮਛ ਨੇਹੁ ਨ ਘਟੈ ।
 ੩ਘੰਡਾ ਹੋੜੈ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਸੁਣਿ ਨਾਦੁ ਪਲਟੈ ।
 ੪ਭਵਰੈ ਵਾਸੁ ਵਿਣਾਸੁ ਹੈ ਫੜਿ ਕਵਲ ਸੰਘਟੈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਬਹੁ ਬੰਧਨ ਕਟੈ ।
 ੬ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਵੰਸੁ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਧਿ ਖਟੈ ॥੨੩॥੨੭॥

[ਸੰਘਟੈ=ਜੱਫੀ ਪਾਉਣੀ, ਸੁੰਘਣਾ ।
 [ਖਟੈ=ਖੱਟਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਧਿ=ਆਤਮ ਨਿਧੀ ।]

੧ਦੀਵੇ ਉਤੇ ਪਤੰਗਾਂ ਦੀ 'ਵੰਸੁ' (ਉਲਾਦ) ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦਾ) ਦੇਖਕੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ। ੨ਮੱਛ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਸਿੱਟੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ (ਪਾਣੀ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ। ੩ਮਿਰਗ ਜਿਵੇਂ ਘੰਡੇਹੜੇ ਦਾ ਨਾਦ (ਲੱਟੂ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ) ਲੇਟਦਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ (ਫੜ ਲਓ ਪਰ ਮਸਤੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ)। ੪ਭਵਰ ਦਾ ਕਮਲ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਵਿਖੇ ਵਿਣਾਸ ਬੀ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਮੁੰਦਿਆ ਬੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਬੀ) ਫੜ ਕੇ (ਕਵਲ) ਸੁੰਘਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਘੁਟਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ)। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਾਹਲੇ (ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿ) ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਲਈ ਅਨੇਕ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰਸਿਖ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੰਸੁ ਧੰਨ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਸਿਖਯਾ) ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਨਿਧੀ ਦਾ ਧਨ ਖੱਟਦੇ ਹਨ (ਹੋਰ ਧਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ, ਚੋਰ, ਰਾਜਾ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਧਨ ਨਿਰਭਯ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ "ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ" ਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਪਰ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਉਮੈਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਜੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਧਨ ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਡਰ ਹੈ ਜਦ ਮਹਾਨ ਫਲ ਤਿਆਰ ਹੈ? ਐਸੇ ਸਿਖ ਧੰਨ ਹਨ।

ਵਾਰ ੨੮.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਿੱਖੀ ਔਖੀ ਪਰ ਅਮੋਲਕ ਹੈ] ।

੧ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਆਖੀਐ ਖੰਡੇ ਧਾਰਹੁ ਸੁਣੀਐ ਤਿਖੀ ।
 ੨ਆਖਣਿ ਆਖਿ ਨ ਸਕੀਐ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਜਾਈ ਲਿਖੀ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਵਖਾਣੀਐ ਅਪੜਿ ਨ ਸਕੈ ਇਕਤੁ ਵਿਖੀ ।
 ੪ਸਿਲ ਆਲੁਣੀ ਚਟਣੀ ਤੁਲਿ ਨ ਲਖਿ ਅਮਿਆ ਰਸ ਇਖੀ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਵਿਰਲੀ ਜੁ ਬਰਿਖੀ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਠੈ ਪਾਈਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ।
 ੭ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭਿਖਕ ਭਿਖੀ ॥ ੧ ॥

[ਆਖਣਿ=ਵਯਾਖਯਾਣ । ਵਿਖੀ=ਕਦਮ । ਇਖੀ=ਕਮਾਦ ।]
 [ਬਰਿਖੀ=ਬਿਛੁਡ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ।]

੧ਵਾਲ ਥੋਂ ਸੂਖਮ ਕਹੀਦੀ ਹੈ ਅਰ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰਾ ਥੋਂ ਤਿੱਖੀ ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ । ੨ਅਖਾਣਾਂ ਨਾਲ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦੀ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਲਿਖੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ੩ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਦਾ ਵਯਾਖਯਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਕਦਮ ਨਾਲ (ਭਾਵ ਛੋਟੀ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਦਾ (ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਭਰਣੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੇ ਇਕ ਕਦਮ ਭਰਣਾ ਬੀ ਔਖਾ ਹੈ) । ੪ਅਲੁਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ ਹੈ (ਇਹ ਤਾਂ), (ਪਰੰਤੂ ਸਿਖੀ ਦੇ ਸਦਰਸ) ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ (ਕੀਹ) ਲੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ) ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਲੱਖ ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ) । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) 'ਭਾਇ ਭਗਤਿ' ਦਾ (ਫਲ) ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਬਿਛੁਡਾ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਿਰਲੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਖੇ ਏਹ ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੬ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਤੁਠਿਆਂ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰੂਪ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਫਲ ਲੱਭਦਾ ਹੈ (ਕੀ ਓਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?) । ੭ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਭਿੱਖਕਾਂ (ਜਗਯਾਸੂਆਂ) ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

੨. [ਸਿੱਖੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈ] ।

੧ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਆਖੀਅਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਇ ਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੰਗੈ ।
 ੨ਅਠ ਸਿਧੀ ਨਿਧੀ ਨਵੈ ਰਿਧਿ ਨ ਗੁਰੁ ਸਿਖੁ ਢਾਕੈ ਟੰਗੈ ।
 ੩ਕਾਮਧੇਣੁ ਲਖ ਲਖਮੀ ਪਹੁੰਚ ਨ ਹੰਘੈ ਢੰਗਿ ਸੁਢੰਗੈ ।
 ੪ਲਖ ਪਾਰਸ ਲਖ ਪਾਰਜਾਤ ਹਥਿ ਨ ਛੁਹਦਾ ਫਲ ਨ ਅਭੰਗੈ ।
 ੫ਤੰਤ ਮੰਤ ਪਾਖੰਡ ਲਖ ਬਾਜੀਗਰ ਬਾਜਾਰੀ ਨੰਗੈ ।
 ੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਗਾਖੜੀ ਇਕਸ ਅੰਗਿ ਨ ਅੰਗਣਿ ਅੰਗੈ ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਦੂਜੈ ਭਾਵਹੁ ਸੰਗੈ ॥੧॥

[ਢਾਕੈ ਟੰਗੈ=ਲੋੜ ਵੇਠੇ । ਢੰਗਿ ਸੁਢੰਗੈ-ਸੁਸ਼ਟ ਬਣੋਤਾਂ ਨਾਲ । ਨੰਗੈ=ਬੇਸ਼ਰਮ ।
 [ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ=ਪੀਰ ਦੀ ਪੀਰੀ, ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ । ਗਾਖੜੀ=ਕਠਨ ।
 [ਇਕਸ ਅੰਗਿ ਨ ਅੰਗਣਿ ਅੰਗੈ=ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਪਾਸੇ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ।

੧ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮਾਦਿਕਾਂ) ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਜੀ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ । ੨ਅੱਠ ਸਿਧੀਆਂ, ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਰਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ (ਅਥਵਾ 'ਢਾਕੈ ਟੰਗੈ' ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਟੰਗਦੇ ਭਾਵ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨਾਂ, ਲੱਖਮੀਆਂ ਕਈ ਸੁਸ਼ਟ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ (ਮੋਹਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ) । ੪ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ, ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ 'ਅਭੰਗ' (ਸੁੰਦਰ) ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ (ਅਥਵਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਤੰਤ ਮੰਤ, (ਆਦਕ) ਲੱਖਾਂ ਪਾਖੰਡ (ਜੋ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ) ਬਾਜੀਗਰ, ਬਜਾਰੀ ਨੰਗੇ (ਬੇਸ਼ਰਮ) ਹਨ । ੬ਪੀਰ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ (ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਗਾਖੜੀ) ਔਖੀ ਹੈ, ਇਸ ਅੰਗਣ ਦੇ ਅੰਗ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਪੇਚ ਵਿਖੇ ਪੇਚ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਚਿਕਾਵਜੂਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ) । ੭ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਸੰਗਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।

੩. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਨਾਦੁ ਨ ਵੇਦ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੨ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲਖ ਚਿਤ੍ਰੁ ਗੁਪਤਿ ਲਿਖਿ ਜਾਣੈ ।
 ੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਮਰਣੈ ਸੇਖ ਅਸੰਖ ਨ ਰੇਖ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੪ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਪਛਾਣੈ ।
 ੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬਝਣਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅੰਦਰਿ ਕਿਵ ਆਣੈ ।
 ੬ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ।
 ੭ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਵਿਰਲਾ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ॥

[ਨਾਦੁ=ਰਾਗ । ਸੇਖ ਅਸੰਖ=ਅਨੇਕ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ । ਰੇਖ=ਹੱਦ ।]

੧ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ ਨਾਦ (ਰਾਗ) ਗਾਉਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਵੇਦ ਆਖਕੇ ਵਖਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਭਾਵ ਬਾਣੀਓਂ ਦੂਰ ਹੈ) । ੨ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਚਿੱਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੇ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਅਸੰਖ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਣ ਸਕਦੇ, (ਭਾਵ ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਅਰ ਮਨ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੪ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ (ਅਰਥਾਤ ਵਰਤਾਵੇ) ਨੂੰ ਵੀਹ ਤੇ ਇਕੀਹਾਂ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਪਛਾਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) । ੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸਮਝ ਗਿਆਨ ਧਿਲਾਨ ਵਿਖੇ ਕਿੱਕੁਰ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਕੋਣ ਜਾਚ ਸਕਦਾ ਹੈ?) । ੬ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਕਰ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੋ ਮਾਣ ਥੋਂ ਨਿਮਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜਾਣਦਾ ਹੈ) । ੭ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਇਸ) ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ("ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥")

੪. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਤੇ ਰਸ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ।

੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਨ ਸਿਖਿਆ ਗੀਤਾ ਗੋਸਟਿ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ ।
 ੩ਵੇਦ ਨ ਜਾਣਨ ਭੇਦ ਕਿਹੁ ਲਿਖਿ ਪੜਿ ਸੁਣਿ ਸੁਣੁ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ।
 ੪ਸਿਧ ਨਾਥ ਨ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚਿ ਤੰਤ ਨ ਮੰਤੁ ਲੰਘਾਇਨਿ ਖੇਵਾ ।
 ੫ਲਖ ਭਗਤਿ, ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਲਿਖ ਨ ਗਏ ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਟੇਵਾ ।
 ੬ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਸਾਦਿ ਨ ਪੁਜੈ ਲਖ ਲਖ ਮੇਵਾ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮੇਵਾ ॥੪॥

[ਗੀਤਾ ਗੋਸਟਿ=ਗੀਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਕਥਨ ਤੇ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਅਭੇਵ ਹੈ। ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ=]
 [ਭਾਵ (ਗੁਰ ਸੇਵਾ) ਡੂੰਘੀ ਹੈ। ਖੇਵਾ=ਚੱਪਾ। ਟੇਵਾ=ਜੋਤਸ਼। ਅਲੂਣੀ=ਫਿੱਕੀ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ।
 ੨ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ ਬੀ (ਇਹ ਰੀਤ) ਨਹੀਂ ਸਿਖੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ
 ਰਹੇ), (ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ) ਕਥਨ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਰ ਡੂੰਘਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਗੀਤਾ ਦੀ ਗੋਸਟ
 ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ)। ੩ਵੇਦ ਬੀ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਲਿਖ, ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ
 ਸੁਣਕੇ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਗਏ (ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਭੇਦ ਨ ਜਾਤਾ)। ੪ਸਿੱਧਾਂ, ਨਾਥਾਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ (ਨਾ
 ਜਾਤਾ) ਜੰਤੂ ਮੰਤੂ ਦਾ ਕੋਈ ਚੱਪਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੇ। ੫ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਅੰਬਰੀਕ
 ਆਦਿਕ ਹੋਏ ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਜੋਤਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਨਾ ਲਿਖਿਆ। ੬ਆਲੂਣੀ (ਫਿੱਕੀ) ਸਿਲਾ
 ਚੱਟਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ) ਲੱਖਾਂ ਮੇਵੇ ਇਸ ਦੇ ਸਵਾਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਹਨ?
 (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-)। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਵਣਾ (ਭਾਵ
 ਨਿਵਾਤ ਦੀ ਪ ਵਤ ਚਿੱਤ ਸਥਿਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦਵਾਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਵਣੀ ਸਾਧ
 ਸੰਗਤ ਦਵਾਰਾ ਹੀ ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ)।

੫. {ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ} ।

੧ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਸਿਖੈ ।
 ੨ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਸੁਣਿ ਸਮਝੈ ਲਿਖੈ ।
 ੩ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਮਰਣੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੰਤੁ ਕੋਲੂ ਰਸੁ ਇਖੈ ।
 ੪ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨੁ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਬਰਿਖੈ ।
 ੫ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਬੁਝਣਾ ਬੁਝਿ ਅਬੁਝਿ ਹੋਵੈ ਲੈ ਭਿਖੈ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਸਰਿਖੈ ।
 ੭ਵਰਤਮਾਨ ਲੰਘਿ ਭੂਰ ਭਵਿਖੈ ॥੫॥

[ਕੋਲੂ ਰਸ ਇਖੈ=ਵੇਲਣੇ ਦੇ ਕਮਾਦ ਰਸ ਵਾਂਗੂੰ ।]

[ਬੁਝਣਾ ਬੁਝਿ=ਸਮਝ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ। ਅਬੁਝਿ=ਮਸਤ। ਸਰਿਖੈ=ਸੁੱਸਟ।]

੧ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ (ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ) ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ। ੨ਗੁਰੂ
 ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਨੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਕੇ (ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਕੇ) ਲਿਖਣੀ ਇਹੋ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਹੈ।
 ੩ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਜੇਹੜੀ) ਕੋਲੂ ਵੇਲਣੇ ਦੇ ਕਮਾਦ ਰਸ ਵਾਂਗੂੰ (ਮਿੱਠੀ ਹੈ)
 ਲੁਣੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਹੈ। ੪ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਵਾਂਗੂੰ
 ਹੈ (ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ) ਬਿਛਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੁੱਤਾ ਵਕਤਾ ਸਾਰੇ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ।

੫ਸਮਝ ਵਾਲੀ (ਨਾਮ ਵਸਤੂ ਦੀ) ਭਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਅਬੁਝ ਹੋਣਾ ਹੈ ਏਹੋ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਬੁੱਝਣਾ ਹੈ ।
 ੬ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ (ਸਰਿੱਖੇ) ਸੇਵੇ ਅਰਥਾਤ ਅਭਿਆਸ
 ਕਰੇ । ੭ਵਰਤਮਾਨ, ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ, (ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਥੋਂ ਐਉਂ) ਲੰਘ ਜਾਵੇ (ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ
 ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਰਹੇ) ।

੬. [ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ] ।

- ੧ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਹੁਇ ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਲਿਖੈ ਨ ਲੇਖੈ ।
- ੨ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਚਲਣਾ ਚਲੈ ਭੈ ਵਿਚਿ ਲੀਤੇ ਭੇਖੈ ।
- ੩ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲ ਚਲੈ ਸੋ ਦੇਖੈ ।
- ੪ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਵਿਸੇਖੈ ।
- ੫ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਨ ਅਪੜੈ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ ।
- ੬ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗੁ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇ ਗੁਰ ਗੋਰੀ ਵੜਿ ਅਲਖ ਅਲੇਖੈ ।
- ੭ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤੁ ਨ ਸੇਖ ਸਰੇਖੈ ॥ ੭ ॥

[ਸੇਖ ਸਰੇਖੈ=ਸੇਖ ਸਾਰਖੇ ।]

੧ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੋਲਣਾ (ਕੀ ਹੈ?) ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਹੋ ਕੇ, ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨ ਲਿਖ
 (ਭਾਈ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ) । ੨ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਚੱਲਣਾ (ਕੀ ਹੈ?) ਈਸ਼ਰ ਦੇ ਭਯ ਵਿਖੇ
 ਚੱਲੇ ਸਿੱਖੀ ਵੇਸ ਰੱਖੇ । ੩ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਏਹੋ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਚਾਲ ਪੁਰ ਜੋ ਦੇਖੇ ਚਲੇ (ਭਾਵ
 ਉਲਟਾ ਨਾ ਚੱਲੇ । ਉਹ ਕੀ ਹੈ?) ੪ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਖਾਵੇ, (ਆਏ ਗਏ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਗੁਰ
 ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਰੱਖੇ । ੫ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ
 ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਜਿਸ ਵੇਲੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਵੇਲੇ) ਨਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ
 (ਅਰਥਾਤ ਸਹਜ ਪਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) । ੬ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਮੁਰੀਦ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੋਰ ਵਿਖੇ ਵੜਕੇ
 ਅਲਖ ਅਰ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੈ?) ੭(ਉਸ ਫਲ ਦਾ) ਅੰਤ ਸੇਸ਼-
 ਨਾਗ ਸਾਰਖੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ (ਇਥੇ ਦੋ ਵਾਰ 'ਅੰਤ ਨ' ਕਹਿਣ ਥੋਂ ਤਾਕੀਦ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ।
 "ਜਿਨ੍ਹਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਨਾਮੁ ਸੇ ਕਿਨੈਹਿਆ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ ਸਾਂਈ ਜੇਹਿਆ ॥") ।

੭. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ] ।

- ੧ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸਿਖਣ ਬਜਰੁ ਭਾਰਾ ।
- ੨ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖਣ ਹਾਰਾ ।
- ੩ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਤੋਲਣਾ ਤੁਲਿ ਨ ਤੋਲਿ ਤੁਲੈ ਤੁਲ ਧਾਰਾ ।
- ੪ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਦੇਖਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ।
- ੫ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਚਖਣਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ ।
- ੬ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਮਝਣਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵਣ ਹਾਰਾ ।
- ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥੭॥

[ਬਜਰੁ=ਕਠਨ । ਤੁਲ ਧਾਰਾ=ਤੱਕੜੀ ਵਾਲਾ ।]

੧ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿੱਖਣਾ ਭਾਰੇ ਬੱਜਰ (ਵਾਂਗੂੰ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੀ ਸਿਖਦੇ
 ਹਨ । ੨ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, (ਕੋਈ ਇਸਦਾ) ਲਿੱਖਣਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਤੋਲਣਾ (ਵਜ਼ਨ) ਕਰਨ ਲਈ ('ਤੁਲ') ਤਕੜੀ ('ਤੋਲ') ਵੱਟਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੁਲ ਧਾਰ ਪਾਸੋਂ ਤੁਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । ੪ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਚਖਣਾ (ਭਾਵ ਸਵਾਦ ਲੈਣਾ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੬ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਮਝਣਾ (ਜੋਤੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਉਸਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, 'ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ') । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ 'ਪਿਰੀ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਜਾਤਾ ਹੈ (ਇਤਰ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖ ਦੁਖ ਫਲ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ।

੮. [ਸਿੱਖੀ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖਿ ਇਕਸ ਬਾਝੁ ਨ ਹੋਰਸੁ ਦੇਖੈ ।

੨ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਚਖਣਾ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਿਕੈ ਲੇਖੈ ।

੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਦੁ ਸੁਣਿ ਲਖ ਅਨਹਦ ਵਿਸਮਾਦ ਅਲੇਖੈ ।

੪ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪਰਸਣਾ ਠੰਢਾ ਤਤਾ ਭੇਖ ਅਭੇਖੈ ।

੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਵਾਸੁ ਲੈ ਹੁਇ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਸਰੇਖ ।

੬ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਮਰ ਜੀਵਣਾ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਨਿਮਖ ਨਿਮੇਖੈ ।

੭ਅਲਿਪ ਰਹੈ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਸੇਖੈ ॥ ੮ ॥

[ਠੰਢਾ ਤੱਤਾ ਭੇਖ ਅਭੇਖੈ=ਠੰਢੇ ਤੱਤੇ ਦੇ ਭੇਖ ਥੋਂ ਅਭੇਖ ਹੋ ਗਏ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ]
[ਪਰੇ ਹੋਏ । ਸਰੇਖੈ=ਇਕ ਸਮਾਨ । ਅਲਿਪ=ਅਲੇਪ ।]

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਰੂਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਿੱਤਾ ਹੈ, (ਓਹ) ਇਕ ਬਾਝੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ੨ਗੁਰ ਸਿਖੀ (ਸਵਾਦ) ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਿਕੈ ਲਗਦੇ ਹਨ । ੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਦ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ) ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਲੱਖਾਂ ਅਨਾਹਦ ਅਚਰਜ ਰੂਪ (ਰਾਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਅਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ) । ੪ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਠੰਢੇ ਤੱਤੇ ਦੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਅਭੇਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਵਾਸੁਨਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਲੀਤੀ ਹੈ (ਜਿੰਨੀਆਂ ਅਤਰ ਫੁਲੇਲ ਆਦਿਕ ਚੰਗੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਗੰਧ ਸਾਰਖੀਆਂ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੋਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ) । ੬ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਮਰਕੇ (ਜੋ) ਜੀਵਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮਾਂ-ਭਗਤੀ ਅਰ ਭਯ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਵਿਖੇ ਰਖਦਾ ਹੈ । ੭(ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਵਿਸੇਖ (ਪ੍ਰੀਤ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤਨੋ ਮਨੋ ਧਨੋਂ ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਹੀ ਚਿਤ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ) ।

੯. [ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕਰਤੱਬ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਹੈ ਸਿਖੁ ਸਹਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਖਲੋਵੈ ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਰਹਿਰਾਸਿ ਹੈ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਜੁ ਹੋਵੈ ।

੩ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਵਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਲੈ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਧੋਵੈ ।

੪ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪੂਜਣਾ ਗੁਰਸਿਖ ਪੂਜ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਭੋਵੈ ।

੫ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਗਲਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਵੈ ।

੬ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਜੀਵਣਾ ਜੀਵਦਿਆਂ ਮਰਿ ਹਉਮੈ ਖੋਵੈ ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਵਿਲੋਵੈ ॥੯॥

[ਸਹਜ ਘਰਿ=ਸ਼ਾਂਤ ਘਰ, ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ।

ਭੋਵੈ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇਹੜਾ) ਸਿਖ (ਇਸ ਰਸਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ) ਉਹ 'ਸਹਜ ਘਰ' (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਵਿਖੇ) ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰਾਹ ਰੀਤ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਅਰ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, (ਭਾਵ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਰਖਣੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਰਹਿਣਾ) । ੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ (ਮੁਖ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ (ਰੂਪੀ ਸਾਬਣ) ਨਾਲ ਦੁਰਮਤ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਦੇਵੇ । ੪ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਪੂਜਾ (ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਖੇ ਭਿੱਜ ਜਾਵੇ ('ਚਰਨ ਸਾਧ ਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ ।') । ੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਮੰਨਣ (ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਗਲ ਵਿਖੇ ਹਾਰ ਪਰੋ ਛੱਡੇ (ਭਾਵ ਉਠਤੁ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰੇ) । ੬ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਜੀਉਣਾ (ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਜੀਵਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਮਿਲਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਥਨ ਕਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਸਮਝਕੇ ਨਿਧਯਾਸਨ ਕਰੇ) ।

੧੦. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਕਾਰ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਖਾਵਣਾ ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਿ ਅਉਚਰ ਚਰਣਾ ।

੨ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਗਾਵਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣਾ ।

੩ਗੁਰਸਿਖੀ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰਣਾ ।

੪ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸੰਜਮੋ ਡਰਿ ਨਿਡਰੁ ਨਿਡਰਿ ਮੁਚ ਡਰਣਾ ।

੫ਗੁਰਸਿਖੀ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਜਗੁ ਦੁਤਰੁ ਤਰਣਾ ।

੬ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਕਰਮੁ ਏਹੁ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਏ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਣਾ ।

੭ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਗੁਰੁ ਸਰਣਾ ॥੧੦॥

[ਅਉਚਰ=ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਕਠਨ ਹੈ ।]

੧ਗੁਰੂਦਵਾਰੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨਾ (ਉਹ ਕੀ ਵਸਤੂ ਹੈ?) ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਜਾਣਕੇ ਅਉਚਰ (ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯ) ਨੂੰ ਭੱਛਨ (ਕਰਕੇ ਅਭਾਵ) ਕਰ ਦੇਵੇ । ੨ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਗਾਉਣਾ (ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਇਕ ਰਸ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇ । ੩ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਧੀਰਜ ਧਰਮ (ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਵੇ । ੪ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ (ਸੰਜਮ) ਜਪ ਤਪ (ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ) ਡਰ ਥੋਂ ਨਿਡਰ ਹੋਣਾ ਅਰ ਨਿਡਰ ਥੋਂ ਬਹੁਤ ਭੈ ਰਖਣਾ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭੈ ਨਾ ਰਖਣਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭੈ ਰਖਣਾ) । ੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਦੁਸ਼ਤਰ ਥੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕਰਮ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਕਰਨ ਸਿਖ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਜੋਗ ਹੈ । ੭ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਿਖ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ (ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਣਾ ਖਣਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ) ।

੧੧. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਗੁਣ] ।

੧ਵਾਸਿ ਸੁਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਕਰਿ ਸਿੰਮਲਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਲਾਏ ।
 ੨ਸੋਇਨਾ ਹੋਇ ਮਨੁਰੁ ਮਿਲੁ ਕਾਗਹੁ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਕਰਵਾਏ ।
 ੩ਪਸੁ ਪਰੈਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਸੇਵ ਭੈ ਪਾਏ ।
 ੪ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਰਖਿ ਸੰਖ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਜੀ ਲੈ ਲੈ ਹਥਿ ਵਜਾਏ ।
 ੫ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਆਖੀਐ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੋਇ ਆਪੁ ਛਲਾਏ ।
 ੬ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੇ ਜਗ ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਗੁਰ ਭਾਏ ।
 ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗ ਵਿਚ ਆਏ ॥੧੧॥

[ਸਿੰਮਲਿ=ਭਾਵ ਮਨਮੁਖ ।]

੧ਵਾਸਨਾ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾਸਨਾ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸਨਾ) ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿੰਮਲ (ਰੂਪ ਮਨਮੁਖ) ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਮਨੁਰ ਨੂੰ ਮੇਲ ਕੇ ਸੋਨਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਕਾਵਾਂ ਥੋਂ (ਗੁਰੂ) ਪਰਮਹੰਸ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੩ਪਸੁ ਅਤੇ ਪਰੇਤਾਂ ਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਭੈ ਪਾਕੇ (ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਲਾਕੇ) ਦੇਵਤਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ੪(ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪਾਸ) ਇਕ ਸੰਖ (ਹੈ ਜਿਸ) ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਵਜਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਸੰਖ ਵਿਚ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੫ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਦ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ । (ਦੂਜਾ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋ ਕੇ (ਭਗਤਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣਾ) ਆਪ ਛਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ (ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਵਗੁਣਾਂ ਪੁਰ ਗੁਣ ਕਰਨਾਂ (ਇਕ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਆਏ ਹਨ ।

੧੨. [ਸਿੱਖ ਪਰਉਪਕਾਰੀ] ।

੧ਫਲ ਦੇ ਵਟ ਵਗਾਇਆਂ ਤਛਣਹਾਰੇ ਤਾਰਿ ਤਰੰਦਾ ।
 ੨ਤਛੈ ਪੁਤ ਨ ਡੋਬਈ ਪੁਤ ਵੈਰੁ ਜਲ ਜੀ ਨ ਧਰੰਦਾ ।
 ੩ਵਰਸੈ ਹੋਇ ਸਹੰਸ ਧਾਰ ਮਿਲਗਿਲ ਜਲੁ ਨੀਵਾਣਿ ਚਲੰਦਾ ।
 ੪ਡੋਬੈ ਡੋਬੈ ਅਗਰ ਨੋ ਆਪੁ ਛਡਿ ਪੁਤ ਪੈਜ ਰਖੰਦਾ ।
 ੫ਤਰਿ ਡੁਬੈ ਡੁਬਾ ਤਰੈ ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ ਹਾਰੈ ਸੁ ਜਿਣੰਦਾ ।
 ੬ਉਲਟਾ ਖੇਲੁ ਪਿਰੰਮ ਦਾ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰਿ ਸੀਸ ਨਿਵੰਦਾ ।
 ੭ਆਪਹੁ ਕਿਸੈ ਨ ਜਾਣੈ ਮੰਦਾ ॥੧੨॥

[ਤਾਰਿ=ਨਦੀ ।

ਤਛੈ=ਕੱਟਣਾ ।

ਮਿਲਗਿਲ=ਰਲ ਮਿਲਕੇ ।]

੧ਵੱਟੇ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਬਿਛ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ (ਤੁਖਾਣ) ਨੂੰ ('ਤਾਰਿ') ਨਦੀ ਥੋਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ । ੨ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ (ਅਰਥਾਤ ਬਿਛ ਦੇ ਵੱਢਣਹਾਰੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ) ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਵੈਰ ਜੀਅ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ (ਭਈ ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਿਛ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਾਰਾਂ?) । ੩ਹਜਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਜੋ

ਬੁਝਾਂ ਨੂੰ ਔਖ ਨ ਹੋਵੇ), (ਫਿਰ) ਰਲ ਮਿਲਕੇ ਨੀਵਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ । ੪ ਅਗਰ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਡੋਬਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਜੋ) ਆਪਣਾ (ਧਰਮ) ਛੱਡਕੇ ਬੀ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਡੁਬਣ ਨਾਲ ਅਗਰ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗਾ ਵਿਕਦਾ ਹੈ) । ੫ ਪਰੰਤੂ ਭਾਵ ਵਿਚ 'ਤਰਿ ਡੁਬੈ ਡੁਬ ਤਰੈ' (ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ) ਤਾਰਿਆ (ਸਮਝ) ਉਹ ਡੁਬ, (ਅਰ ਜੋ) ਡੁਬਾ (ਉਹ) ਤਰ, ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹਾਰਦਾ ਤੇ ਹਾਰਣ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ । ੬ ਇਹ ਖੇਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਸਿਰ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ । (ਸਿਰ ਖੁਰ ਪੈਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ । "ਉਚਾ ਚੜ੍ਹੇ ਸੋ ਪਵੈ ਪਇਆਲਾ । ਧਰਨਿ ਪੜ੍ਹੇ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਨਾ ਕਾਲਾ ॥") ੭ (ਗੁਰਸਿਖ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ।

੧੩. [ਸਿੱਖ ਨਿੰਮ੍ਰ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੈ] ।

੧ ਧਰਤੀ ਪੈਰਾ ਹੇਠਿ ਹੈ ਧਰਤੀ ਹੇਠਿ ਵਸੰਦਾ ਪਾਣੀ ।
 ੨ ਪਾਣੀ ਚਲੈ ਨੀਵਾਣ ਨੋ ਨਿਰਮਲੁ ਸੀਤਲੁ ਸੁਧੁ ਪਰਾਣੀ ।
 ੩ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਸਭਨਾ ਅੰਦਰਿ ਇਕੋ ਜਾਣੀ ।
 ੪ ਤਤਾ ਹੋਵੈ ਧੁਪ ਵਿਚਿ ਛਾਵੈ ਠੰਢਾ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ ।
 ੫ ਤਪਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਠੰਢੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਹਾਣੀ ।
 ੬ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ਤਪਤਿ ਤਿ ਵਿਚਿ ਠੰਢਾ ਹੋਵੈ ਬਿਲਮੁ ਨ ਆਣੀ ।
 ੭ ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਵੀ ਏਹ ਨਸਾਣੀ ॥ ੧੩ ॥

[ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ=ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਣਾ ।

[ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ਤਪਤਿ ਵਿਚਿ =ਤੱਤਾ ਹੋਯਾ ਬੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

੧ (ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ) ਧਰਤੀ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ (ਬੀ ਹੇਠ) ਵਸਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿੱਥੇ) ੨ ਨੀਵਾਣ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਕੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਖੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਡੂੰਘਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੩ ਫੇਰ ਇਕ ਰੰਗ ਹੋਕੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ (ਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਬਰਤਨਾਂ) ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ । ੪ (ਜੇਕਰ) ਧੁੱਪ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੱਤਾ ਜੇ ਛਾਵੇਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਠੰਢਾ (ਜਿਹਾ) ਹਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤਿਹਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ । ੫ (ਗੱਲ ਕੀ) ਤਪਣ ਅਤੇ ਸੀਤਲ ਹੋਣ ਵਿਖੇ ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ੬ ਤੱਤਾ ਹੋਯਾ ਬੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਕਰਨਾਂ ਜੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ) ਠੰਢਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਅੱਗ ਬੁਝਣ ਵਿਚ, ਜੇ ਅੱਗ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦੀ ਸੀ?) ੭ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬੀ ਇਹੋ ਨੀਸਾਣੀ ਹੈ (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਪਰੋਪਕਾਰ ਕਰਣੇਂ ਆਲਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ) ।

੧੪. [ਸਿੱਖ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਤੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੈ] ।

੧ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਤੀ ਹੈ ਧਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀ ਵਸੈ ।
 ੨ ਧਰਤੀ ਰੰਗੁ ਨ ਰੰਗ ਸਭ ਧਰਤੀ ਸਾਉ ਨ ਸਭ ਰਸ ਰਸੈ ।
 ੩ ਧਰਤੀ ਗੰਧੁ ਨ ਗੰਧ ਬਹੁ ਧਰਤਿ ਨ ਰੂਪੁ ਅਨੂਪੁ ਤਰਸੈ ।
 ੪ ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਿ ਭੂਮਿ ਸਭ ਕੋਈ ਦਸੈ ।
 ੫ ਚੰਦਨ ਲੇਪੁ ਨ ਲੇਪੁ ਹੈ ਕਰਿ ਮਲ ਮੂਤ ਕੁਸੁਤੁ ਨ ਧਸੈ ।
 ੬ ਵੁਠੇ ਮੀਹ ਜਮਾਇਦੇ ਡਵਿ ਲਗੈ ਅੰਗੁਰੁ ਵਿਗਸੈ ।

੧ ਦੁਖਿ ਨ ਰੋਵੈ ਸੁਖਿ ਨ ਹਸੈ ॥ ੧੪ ॥

[ਰੰਗੁ ਨ ਰੰਗ ਸਭ=ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਭੀ ਹਨ ।

[ਗੰਧ ਨਹੀਂ ਬੀ ਅਰ ਹੈ ਬੀ ।

[ਧੱਸੈ=ਲਗਣਾ, ਖੁਬਣਾ । ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ ।

[ਡਵਿ=ਦਾਵਾਅਗਨ । ਰੋਵੈ=ਧਰਤੀ ਦਾ ਰੋਣਾ ।

ਗੰਧੁ ਨ ਗੰਧ ਝਰੁ=]

ਤਰਸੈ=ਤਰਸਦੇ ਹਲ (ਲੋਕ) ।]

ਜਮਾਇੰਦੇ=ਅੰਨ ਬੀਜਦੇ ।]

੧ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਟਿਕੀ (ਹੋਈ) ਹੈ ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀ ਪਾਣੀ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਬੀ ਧਰਤੀ ਇਕ ਰਸ ਫਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੨ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਬੀ ਇਸ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹਨ (ਫੁਲਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖੋ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਕੋਈ) ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ (ਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਸਵਾਦ ਬੀ) ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਫੁਲਾਂ ਫੁਲਾਂ ਦੁਆਰੇ ਸਭ ਰੰਗ ਤੇ ਰਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੩ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਬੀ (ਅਰ) ਸਾਰੀਆਂ ਗੰਧਾਂ (ਉਸੇ ਦੀਆਂ) ਹਨ, (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਬੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਭਾਸਦੇ) ਹਨ (ਸਾਰੇ ਲੋਕ 'ਤਰਸੈ'=) ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । (ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ) । ੪ (ਧਰਤੀ) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਭੂਮੀ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਸਭ (ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਦੇ) ਭਾਵ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਪਾਂ ਨਾਲ (ਧਰਤੀ) ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਰ ਕੋਈ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਦਾ ਕੁਸੂਤ੍ਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਧਸਦੀ ਨਹੀਂ (ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) । ੬ ਮੀਂਹ ਦੇ ਵਸਿਆਂ (ਲੋਕ ਅੰਨ) ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਦਾਵਾ ਅਗਨੀ ਦੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਅੰਗੂਰ ਫੁਟਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੀਂਹ ਪਿਆਂ ਬੀ ਫਲ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਅੱਗ ਲਗਿਆਂ ਬੀ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬੂਟੇ ਪੁੰਗਾਰਦੀ ਹੈ) । ੭ ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਰੋਂਦੀ ਨਹੀਂ ਅਰ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਭਾਵ- 'ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰਿ ਮਾਨੁ ਅਪਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ ॥' ਪੁਨਾ :- 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ ॥'

੧੫. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕਮਾਈ] ।

੧ ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ ਜਾਗਣਾ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਏ ।

੨ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਏ ।

੩ ਥੋੜਾ ਸਵਣਾ ਖਾਵਣਾ ਥੋੜਾ ਬੋਲਣੁ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਏ ।

੪ ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰੈ ਵਡਾ ਹੋਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ।

੫ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਿ ਗਾਵਦੇ ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਨਿਤ ਚਲਿ ਚਲਿ ਜਾਏ ।

੬ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾ ਕਰੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਚੈ ਮਨ ਪਰਚਾਏ ।

੭ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ ॥ ੧੫ ॥

[ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ=ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹੀ । ਮਿਠਾ=ਕੋਮਲ ਬਚਨ । ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰ ਸਿੱਖਿਆ ।]

[ਘਾਲਿ=ਕਮਾਈ ।

ਪਰਚਾ=ਪ੍ਰੇਮ ।

ਵਲਾਏ=ਰਹੇ ।]

੧ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗਣਾ ਕਰੇ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ ਦਾ ਅੱਭਿਆਸ ਕਰੇ । ੨ ਕੋਮਲ ਵਾਕ ਬੋਲੇ, ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ, ਹਥੋਂ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਵੇ, (ਭਾਵ ਹਸਾਨ ਨਾ ਕਰੇ, ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਸਾਨ ਜਾਣੇ) । ੩ ਸਵਣਾ, ਖਾਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਕਰੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਸਿੱਖਿਆ) ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ । ੪ ਕਮਾਈ (ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਰਕੇ) ਖਾਵੇ, ('ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰੇ') ਭਲੇ ਕੰਮ ਕਰੇ (ਦਸਵੇਂ ਆਦਿਕ ਦਾਨ ਕਰੇ) ਪਰ ਵੱਡਾ (ਦਾਨੀ) ਬਣਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਾ ਗਿਣਾਵੇ (ਇਹ ਯਾਦ ਰਖ

ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਫਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ' । ਜੇਕਰ ਮਾਲੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਡਾਲੀ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮਾਲੀ ਦੀ ਕੀ ਹਿੰਗ ਫਟਕੜੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੫ਜਿਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਰਾਤ ਦਿਨ ਨਿਤ ਤੁਰਕੇ ਜਾਵੇ (ਭਾਵ ਰਾਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਲਸ ਕਰਕੇ ਘੁਰਾੜੇ ਨਾ ਮਾਰੇ), (ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੀ ਕਰੇ ?) ੬ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ ਅਰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਮਨ ਨੂੰ 'ਪਰਚਾਵੇ' (ਪ੍ਰੇਰੇ) । ੭ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਦੁਧ, ਪੁਤ, ਧਨ ਦੀ ਆਸਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰੇ) ।

੧੬. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕਮਾਈ] ।

੧ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਸਦਾਵੈ ।
 ੨ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਵੈ ।
 ੩ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਇਕੈ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਣਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ।
 ੪ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੋਇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਿ ਗੋਰਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੫ਮੁਰਦਾ ਪੈ ਖਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਪੈਰਾ ਉਪਰਿ ਸੀਸੁ ਧਰਾਵੈ ।
 ੬ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪੁ ਹੋਇ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਨਦਰੀ ਆਵੈ ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਮਾਵੈ ॥੧੬॥

[ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ=ਮਨ, ਜੋ ਬਾਹਰਿ ਨੱਸਦਾ ਹੈ ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ (ਬਣਕੇ) ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ (ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ) ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖੇ ਅਰ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ (ਮਨ) ਰੋਕ ਕੇ (ਅੰਦਰ) ਰਖੇ । ੩ਹੁਕਮ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋਕੇ ('ਖਸਮ') ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗੇ । ੪ਜੋ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਮੁਰਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਰਖਦਾ ਹੈ । ੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹਰੇਕ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪੁਰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ('ਜੋ ਦੀਸੈ ਗੁਰ ਸਿਖੜਾ ਤਿਸੁ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ਜੀਉ') । ੬ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ (ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੭(ਉਕਤ) ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੇਹੇ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ) ।

੧੭. ਵਿਰਲੇ ਸਿੱਖ] ।

੧ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਦਰਸਨ ਜੋਤਿ ਪਤੰਗ ਮਿਲੰਦੇ ।
 ੨ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਮਿਰਗ ਮਰੰਦੇ ।
 ੩ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਹੁਇ ਭਵਰ ਵਸੰਦੇ ।
 ੪ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਪਿਰਮ ਸਨੇਹੀ ਮੀਨ ਤਰੰਦੇ ।
 ੫ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੇਵ ਕਰੰਦੇ ।
 ੬ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੰਮਨ ਭੈ ਰਹਨਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਮਰਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਜੀਵੰਦੇ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖੰਦੇ ॥੧੭॥

[ਮੀਨ ਤਰੰਦੇ=ਮੱਛੀ ਵਤ ਤਰਦੇ ਹਨ ਜਲ ਵਿਚ ।]

(ਜੇਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਤੰਗ ਵਾਂਙ (ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੨ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਖੇ ਮਿਰਗ ਵਾਂਙ (ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ) ਜੋ ਮਰਦੇ (ਭਾਵ ਮੌਹਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੩ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਭਵਰ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੪(ਜੋ ਪਿਆਰੇ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਕੇ) ਮੱਛੀ ਵਾਂਙ ਤਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੫ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਹੋਕੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੬ਭੇ ਵਿਖੇ ਜੰਮਕੇ ਭੈ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਰ ਭਯ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰਸਿਖ (ਸਦਾ ਹੀ) ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਥੋਂ ਪ੍ਰਭਗਤ ਵਾਂਗੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਪ੍ਰੀਤ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਚਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।) ੭ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਚਖਦੇ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ ।

੧੮. [ਸਿੱਖੀ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ] ।

੧ਲਖ ਜਪ ਲਖ ਸੰਜਮਾ ਹੋਮ ਜਗ ਲਖ ਵਰਤ ਕਰੰਦੇ ।
 ੨ਲਖ ਤੀਰਥ ਲਖ ਉਲਖਾ ਲਖ ਪੁਰੀਆ ਲਖ ਪੁਰਬ ਲਗੰਦੇ ।
 ੩ਦੇਵੀ ਦੇਵਲ ਦੇਹੁਰੇ ਲਾਖ ਪੁਜਾਰੀ ਪੂਜ ਕਰੰਦੇ ।
 ੪ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਭਰਮਦੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਲਖ ਫਰਿ ਫਿਰੰਦੇ ।
 ੫ਲਖ ਪਰਬਤ ਵਣਖੰਡ ਲਖ ਲਖ ਉਦਾਸੀ ਹੋਇ ਭਵੰਦੇ ।
 ੬ਅਗਨੀ ਅੰਗੁ ਜਲਾਇਦੇ ਲੱਖ ਹਿਮੰਚਲਿ ਜਾਇ ਗਲੰਦੇ ।
 ੭ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਸੁਖੁ ਤਿਲੁ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੧੮॥

[ਉਲਖਾ=ਔਘੜ ਫਕੀਰ, ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ । ਪੁਰੀਆ=ਕਾਸ਼ੀ ਮਥਰਾ ਆਦਿਕ ।
 [ਸੁਖੁ ਤਿਲੁ=ਸੁਖ ਦਾ ਤਿਲ ਭਾਵ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਜਪੀਏ ਲੱਖਾਂ ਤਪੀਏ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜਮ ਲੱਖਾਂ ਵਰਤ (ਨੇਮਾਦਿਕ ਉਪਾਵ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ, ਲੱਖਾਂ ਕੰਨਪਾਟੇ ਜੋਗੀਸ਼ਰ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਪੁਰੀਆਂ (ਕਾਸ਼ੀ ਮਥਰਾਦਿਕ ਹਨ), ਲੱਖਾਂ ਪੁਰਬ (ਕੁੰਭ ਆਦਿਕ) ਲਗਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਠਾਕਰ ਦੁਆਰੇ, ਦੇਹੁਰੇ, ਸਮਾਧਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਪੁਜਾਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰਣਹਾਰੇ ਹਨ । ੪(ਲੱਖਾਂ) ਜਲਾਂ, ਥਲਾਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼ ਪੁਰ ਭੋਣਹਾਰੇ ਹਨ, ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਫੇਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੫ਲੱਖਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਣਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸੀ ਹੋਕੇ (ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਛੱਡਕੇ ਬਾਹਰ) ਭਟਕਦੇ ਹਨ । ੬(ਪੰਜ ਪ੍ਰਣੀਆਂ ਤਪਕੇ) ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਹਿਮਾਲਾ (ਪਹਾੜ ਪਰ) ਜਾ ਕੇ ਗਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) । ੭ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਕਤ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਖੇ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਬਾਹਲਾ ਉਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਖੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾਈ (ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ) ਬਾਹਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗਰੀਬ ਦਾ ਕਰਮ ਤਿਲ ਦਾ ਮਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧੯. [ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਬਿਨ ਗਤਿ ਨਹੀਂ] ।

੧ਚਾਰਿ ਵਰਣ ਕਰਿ ਵਰਤਿਆ ਵਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਕਿਹੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ ।
 ੨ਛਿਅ ਦਰਸਨੁ ਭੇਖ ਧਾਰੀਆ ਦਰਸਨੁ ਵਿਚਿ ਨ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ।

੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਵ ਧਰਿ ਨਾਉ ਗਣਾਇ ਨ ਨਾਉ ਧਿਆਇਆ।
 ੪ਰਾਵਲ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੁ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
 ੫ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਬਹੁ ਰੂਪੀਏ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖੁ ਨ ਲੇਖੁ ਮਿਟਾਇਆ।
 ੬ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਚਲਦੇ ਸੰਗ ਲਖ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਨ ਰੰਗ ਰੰਗਾਇਆ।
 ੭ਵਣ ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ ॥ ੧੯ ॥

[ਵਰਨੁ ਚਿਹਨੁ=ਰੂਪ ਰੰਗ।

ਰਾਵਲ=ਜੋਗੀ।]

੧ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਵਿਖੇ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ) ਵਰਣ ਚਿਹਨ (ਕੋਈ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ। ੨ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਭੇਖੀਆਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਵਿਖੇ (ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ (ਭਾਵ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੀਸੇ ਦੀ ਮਲਿਨਤਾ ਦੀ ਪਕੜ ਕਰਕੇ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ)। ੩ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਉਂ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਆਦਿ) ਰਖਾਏ, (ਉਹ ਬੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਨਾਉਂ ਹੀ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ) ਨਾਮ (ਕਿਸੇ ਨਾ) ਜਪਾਇਆ। ੪ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਭੇਖ) ਥਾਪੇ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਅਲਖ ਹੀ ਰਿਹਾ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਾ ਲਖ ਸਕੇ। ੫ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਕਰਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਕੋਈ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਰ ਕੋਈ (ਉਸ ਦੀ) ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾ ਸਕਿਆ (ਗੱਲ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬੀ ਕੁਝ ਨਾ ਆਇਆ)। ੬(ਲਖਾਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ) ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਥ ਚਲਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ। ੭ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮੋਹਤ ਰਹੇ, (ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਉਕਤ ਵਰਣਾਦਿਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਵਿਖੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੈ)।

੨੦. [ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ]।

੧ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣ ਕਰਿ ਖੇਤ ਬੀਜ ਸੁਖ ਫਲੁ ਨ ਲਹੰਦੇ।
 ੨ਵਣਜੁ ਕਰਨਿ ਵਾਪਾਰੀਏ ਲੈ ਲਾਹਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਨ ਵਸੰਦੇ।
 ੩ਚਾਕਰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨ ਸੁਝਹ ਕਰੰਦੇ।
 ੪ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਚੰਗਿਆਈਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਤਬ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੰਦੇ।
 ੫ਰਾਜੇ ਪਰਜੇ ਹੋਇਕੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵਾਦੁ ਨ ਪਾਰਿ ਪਵਦੇ।
 ੬ਗੁਰਸਿਖ ਸੁਣ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਮੇਲ ਮਿਲੰਦੇ।
 ੭ਗੁਰਮਤਿ ਚਲਦੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥ ੨੦ ॥

[ਕਿਰਸਾਣੀ=ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ।

ਵਣਜੁ=ਵਪਾਰ।

ਵਾਦੁ=ਝਗੜੇ।]

੧ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਖੇਤ ਬੀਜ ਕੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਆਤਮ ਫਲ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ੨ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਲਾਭ ਉਠਾਕੇ ਸੁੰਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ੩ਨੌਕਰ ਲੋਕ ਚਾਕਰੀ ਕਰਕੇ ਅਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਸਨੇਹ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ (ਭਾਵ ਚਾਕਰੀ ਦੀ ਖਟੀ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਰਾਗਦੁੱਖ ਦੀ ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। ੪ਪੁੰਨ ਦਾਨਾਦਿਕ ਭਲਾਈਆਂ ਕਰਨਹਾਰੇ ਕਈ ('ਕਰਤਬ') ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ)। ੫ਰਾਜੇ, ਰਾਜਤ, ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਝਗੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਭਉਜਲ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੬(ਜੋ ਲੋਕ) ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ, ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ (ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਪਦਾਂ ਨੂੰ) ਮਿਲਦੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ। ੭(ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੀ

ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਖੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, (ਅਜਿਹੇ) 'ਬੰਦੇ' ਵਿਰਲੇ ਹਨ ।

੨੧. [ਬਿਨ ਗੁਣ ਗੁਰੂ] ।

੧ਗੁੰਗਾ ਗਾਵਿ ਨ ਜਾਣਈ ਬੋਲਾ ਸੁਣੈ ਨ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ ।
 ੨ਅੰਨ੍ਹੇ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵਈ ਰਾਤਿ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਘਰੁ ਨ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੩ਚਲਿ ਨ ਸਕੈ ਪਿੰਗੁਲਾ ਲੂਲ੍ਹਾ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਹੇਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ।
 ੪ਸੰਢਿ ਸਪੁਤੀ ਨ ਥੀਐ ਖੁਸਰੇ ਨਾਲਿ ਨ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ।
 ੫ਜਣਿ ਜਣਿ ਪੁਤਾ ਮਾਈਆਂ ਲਾਡਲੇ ਨਾਵ ਧਰੇਨ ਧਿਡਾਣੈ ।
 ੬ਗੁਰਸਿਖੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਣੁ ਸੂਰਜੁ ਜੋਤਿ ਨ ਹੋਇ ਟਟਾਣੈ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵਖਾਣੈ ॥੨੧॥

[ਲਾਡਲੇ=ਚੰਗੇ ਨਾਉ ।]

੧(ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਜੀਭ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਗੁੰਗਾ ਗਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ. (ਨਿਸਚੇ ਰੂਪੀ ਕੰਨਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਬੋਲਾ (ਹਰਿ ਜਸ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਅੰਦਰ ਆਣੇ (ਭਾਵ ਧਾਰਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੨(ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਅੱਖਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ (ਅਵਿੱਦਯਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ) ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ । ੩ਪਿੰਗਲਾ (ਭੈ ਰੂਪੀ ਪੈਰਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਉਪਕਾਰ ਰੂਪੀ) ਹਥਾਂ ਬਾਝ 'ਲੂਲ੍ਹਾ' ਟੁੰਡਾ ਗਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦਾ । ੪ਸੰਢ (ਅਨੀਸ਼ੁਰ ਵਾਦੀ ਜੱਗਿਆਸੂ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਸਪੁਤੀ (ਗਿਆਨ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਲ (ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਤੀਵੀਂ) ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ । ੫ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਜਣ ਜਣਕੇ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਬਦੇ-ਬਦੀ (ਚੰਗੇ) ਨਾਮ ਧਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਚੰਗੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੱਚ ਮੁਚ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) । ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਟਟਹਿਣਿਆਂ (ਦਾ ਚਾਨਣ) ਸੂਰਜ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਏ (ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ) ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਚ ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਬੱਧਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਦੈਵੀ ਗੁਣ, ਪ੍ਰੇਮ, ਨਿਸਚਾ, ਵਿਚਾਰ, ਦੈਵੀ ਭੈ, ਉਪਕਾਰ, ਨਾਸਤਕਤਾ ਅੱਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਅਫਲ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਟਟਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ।

੨੨. [ਸਿੱਖੀ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ] ।

੧ਲਖ ਧਿਆਨ ਸਮਾਧਿ ਲਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੂਪਿ ਨ ਅਪੜਿ ਸਕੈ ।
 ੨ਲਖ ਗਿਆਨ ਵਖਾਣਿ ਕਰਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਉਡਾਰੀ ਥਕੈ ।
 ੩ਬੁਧਿ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਲਖ ਢਹਿ ਢਹਿ ਪਵਨਿ ਪਿਰਮ ਦਰ ਧਕੈ ।
 ੪ਜੋਗ ਭੋਗ ਬੈਰਾਗ ਲਖ ਸਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਗੁਣ ਵਾਸ ਮਹਕੈ ।
 ੫ਲਖ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਹੋਇ ਅਬਿਗਾਤ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਕੈ ।
 ੬ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਿਸਮਾਦੁ ਲਖ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਿਚਿ ਸਹਮਿ ਸਹਕੈ ।
 ੭ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੈ ਅਖਿ ਫਰਕੈ ॥੨੨॥

੧ਲਖਾਂ ਧਿਆਨੀ ਲੋਕ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ

ਸੱਕੇ। ੨ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨੀ ਵਜਾਖਯਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ (ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ) ਸੁਰਤ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਵਿਖੇ ਥਕਤ ਹੋ ਗਏ। ੩ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਬਲ ਅਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲੱਖਾਂ ਕੀਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਿਰੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਥੋਂ ਧੱਕੇ ਖਾ ਢਹਿ (ਗਿਰ) ਗਏ। ੪ਜੋਗੀ, ਭੋਗੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿਰਕਤ ਲੋਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਮਹਿਕ (ਭਾਵ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੋਕਤਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਖਕੇ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕੇ (ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ ਦੀ ਈਖਣਾ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਈਖਣਾ ਥੋਂ ਹੱਥ ਧੋ ਬੈਠੇ)। ੫ਲੱਖਾਂ ਅਚਰਜ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ) ਅਚਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ('ਅਬਿਗਤ' =) ਪਰਮਾਤਮ, ਦੀ ਗਤੀ ('ਅਬਗਤ' =) ਅੱਖਿਆਈ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ਅੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਵਿਸਮਾਦਾਂ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ (ਲੋਕ ਅਤੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ) ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਵਿਚ ਸਹਿਮ (ਡਰ) ਨਾਲ ਸਹਿਕਦੇ ਹਨ। ੭(ਏਹ ਸਾਰੇ) ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅੱਖ ਫਰਕਣ (ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਗੇ ਅੱਖ ਫਰਕਣ ਵਿਖੇ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਥੋਂ ਅੱਖ ਬੁਧੀ ਦੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਸਿੱਖੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ, ਮਤ ਆਦਿ ਏਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਅਨੇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਉੱਤਮ ਗਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਮੁਕਤੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਪਯਾਰੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ—"ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ?" ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

—o—

ਵਾਰ ੨੯.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਣ]।

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੁ ਨਾਉ ਸਦਵਾਇਆ।
 ੨ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਚਲਾਇਆ।
 ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਗਾਵਦੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਵਾਇਆ।
 ੪ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਪਿ ਤਰੈ ਸੈਂਸਾਰੁ ਤਰਾਇਆ।
 ੫ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਬੁ ਮਿਲਿ ਚੂਨੇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਚੜਾਇਆ।
 ੬ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁਸਿਮਰਣ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਿਲਿ ਗੁਰਪੂਰਾ ਪਾਇਆ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ॥੧॥

[ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। ਵਾਇਆ=ਵਜਾਇਆ। ਸਚਖੰਡੁ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਥਾਨ।]

ਉਨੱਤੀਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਨਮਸਕਾਰਾਤਮਕ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸਦਾਯਾ (ਭਾਵ 'ਸਤਿਗੁਰ' ਕਹਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਚ ਦਾ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ)। ੨ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ

ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪੰਥ ਚਲਾਯਾ ਹੈ । ੩. ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ (ਜੋ) ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਵਜਾਈ ਹੈ । ੪. ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖੀ ਹੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ ਤਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਸਾਖੀ ਭਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਕੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪ ਤਰਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਆਖੀ) । ੫. (ਜਿਵੇਂ) ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ, ਕੱਥ ਤਿੰਨੇ (ਬੱਕ) ਚੂਨੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਟਾ ਕੇ (ਸੁਰੰਗ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਚਾਰੇ ਵਰਨ ਮਿਲਕੇ, ਇਕ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ) । ੬. ਪੂਰਣ (ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਸਾਰੀ ਕਰ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ) । ੭. ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਚਖੰਡ (ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਬੀ ਆਪ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ) ਵਸਾਯਾ ਹੈ ।

੨. {ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ ?} ।

੧. ਪਰਤਨ ਪਰਧਨ ਪਰਨਿੰਦ ਮੇਟਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੨. ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇਕੈ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ ।
 ੩. ਮਨਿ ਜਿਤੈ ਜਗੁ ਜਿਣਿ ਲਇਆ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕਧਾਤੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੪. ਪਾਰਸ ਹੋਏ ਪਾਰਸਹੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਦਿਖਾਇਆ ।
 ੫. ਜੋਗ ਭੋਗ ਜਿਣਿ ਜੁਗਤਿ ਕਰਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ।
 ੬. ਆਪੁ ਗਇਆ ਆਪ ਵਰਤਿਆ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੋਇ ਵਸਗਤਿ ਆਇਆ ।
 ੭. ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਲਖ ਅਖਾਇਆ ॥੨॥

[ਪਰਤਨ=ਪਰ ਇਸਤੀ ।]

੧. ਪਰ ਇਸਤੀ, ਪਰਧਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ (ਦੇ ਵਿਕਾਰ) ਨੂੰ ਮੇਟਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ (ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ) ਦਿੜ ਕਰਾਈ । ੨. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਕੇ (ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ) ਭਟਕਦੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੩. ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਐਉਂ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਿਤ ਲੀਤਾ ਹੈ ("ਮਨ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥") ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰੇ ਆਸ਼ਰਮ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ) ੪. ਪਾਰਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਅਵੇਸ਼) ਘਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ੫. ਜੋਗ ਭੋਗ ਤੇ ਜੁਗਤੀ ਕਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਨ ਹੋਕੇ) ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੬. ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਆਪ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਦਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ (ਜਾਣਦੇ) ਹਨ, ਭਗਤ ਵੱਛਲ (ਹਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭. (ਅਜਿਹੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੩. [ਅਸਾਧ ਸਤਿਸੰਗ ਨੇ ਸਾਧੇ] ।

੧. ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮਕਰਿ ਸਾਧੇ ।
 ੨. ਹਉਮੈ ਦੁਰਮਤਿ ਪਰਹਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਅਰਾਧੇ ।
 ੩. ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਨੋ ਲੰਘਿਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧੇ ।
 ੪. ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਏਕ ਜਾਣਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇ ਉਪਾਧੇ ।

੫ਜੰਮਣਹੁ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਅਜਰਾਵਰਿ ਮਿਲਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧੇ ।
 ੬ਆਸ ਨ ਤ੍ਰਾਸ ਉਦਾਸ ਘਰਿ ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਧੇ ।
 ੭ਮਹਾ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਾਧੇ ॥੩॥

[ਅਜਰਾਵਰਿ=ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪਾ ਅਵਰਣ ਨਾ ਕਰੇ ।
 [ਮਹਾ ਅਸਾਧ=ਵਡੇ ਅਸਾਧ, ਭਾਵ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਸਮਾਨ ਜਾਣ ਕਰ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਵਿਖੇ ਈਸ਼ੁਰ ਆਰਾਧਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਸਗਮਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਖ ਰੋਗਰੂਪ ਅਰ ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਰੂਪ ਹਨ "ਦੁਖੁ ਦਾਰੂ ਸੁਖੁ ਰੋਗੁ ਭਇਆ ਜਾ ਸੁਖੁ ਤਾਮਿ ਨ ਹੋਈ ॥") । ੨ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੁਰਮਤ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਗੁਰਮਤ ਲੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਆਦਿਕ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣਾਂ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ, ਗੁਰਮੁਖ, (ਸਤਿਰੂਪ) ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਧੀ ਰਖਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਇਕ (ਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ੫ਜਨਮ ਮਰਨ ਅਰ ਬੁਢਾਪੇ (ਦੇ ਦੁਖ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ (ਅਗਮ ਅਗਾਧ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬ਆਸਾ ਤੇ ਭੈ ਥੋਂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਗ, ਵਿਖ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਇਕਰੂਪ ਕਰਕੇ) ਧਾਰਣ ਕੀਤੇ ਹਨ । ੭ਮਹਾਂ ਅਸਾਧ (ਉਕਤ ਸੁਖ ਦੁਖ, ਹਰਖ ਸੋਗਾਦਿਕ ਜੋ) ਸਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ ("ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰੁ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ ॥") ।

੪. [ਸਿੱਖ ਕਰਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣੁ ਸਤ ਗੁਣੁ ਜਿਤਾ ।
 ੨ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਸੰਕਲਪ ਕਰਿ ਇਕ ਮਨ ਹੋਇ ਵਿਗੋਇ ਦੁਚਿਤਾ ।
 ੩ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਲਿਵ ਅੰਦਰਿ ਇਕੁ ਬਾਹਰਿ ਬਹੁ ਭਿਤਾ ।
 ੪ਮਾਤ ਲੋਕ ਪਾਤਾਲ ਜਿਣਿ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਅਥਿਤਾ ।
 ੫ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਬਹੁ ਦੇਕਰਿ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤਾ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਅਤੁਲੁ ਅਡੋਲੁ ਅਮੋਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੀੜਿ ਨਪਿਤਾ ॥੪॥

[ਵਿਗੋਇ ਦੁਚਿਤਾ=ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਭਿਤਾ=ਤਰ੍ਹਾਂ ।]

[ਅਥਿਤਾ=ਪੂਜਨੀਕ । ਪੀੜ ਨਪਿਤਾ=ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।]

੧ਪਵਣ, ਜਲ, ਅਗਨੀ ਜੋ ਕਿ ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ, (ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ (ਰੂਪ ਹਨ) ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਹਨ । ੨ਮਨ ਬਚ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਕਰਕੇ (ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਾਵ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ) ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਪੰਚ ਤਤ ਦੇ ਮਨ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਉਨਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, "ਇਹੁ ਮਨੁ ਲੈ ਜਉ ਉਨਮਨਿ ਰਹੈ ॥ ਤਉ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਬਾਤੈ ਕਹੈ ॥" ਇਕ ਮਨ ਦਾ ਕੀ ਰੂਪ ਹੈ?) ਦੂਜੀ ਚਿੰਤਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲਿਵ ਹੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਲੋਕ ਤੇ ਵੇਦ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਇਕ ਰੂਪ ਅਰ ਬਾਹਰੋਂ (ਬਹੁ ਭਿਤਾ) ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਸਭ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਮੋਹ ਹਨ । "ਦੀਸਿ ਆਵਤ ਹੈ ਬਹੁਤੁ ਭੀਹਾਲਾ ॥ ਸਗਲ ਚਰਨ ਕੀ ਇਹੁ ਮਨ ਰਾਲਾ ॥") । ੪ਇਸ ਲੋਕ ਅਰ ਪਾਤਾਲ (ਦੇ

ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ) ਜਿਤ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਸੁਰਗ ਲੋਕ (ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ 'ਅਥਿੱਤਾ' = ਪੂਜਨੀਕ ਹਨ) । ੫ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਨਿਵਕੇ ਚਲਦੇ, ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇਕੇ ਪਾਪਾਂ ਥੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਪਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਹੱਥਾਂ ਦਾਨ ਦੇਕੇ) । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ('ਸੁਖ ਫਲ') ਆਤਮ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ ਕਿਹਾ ਫਲ ਹੈ?) ਅਤੁਲ, ਅਡੋਲ, ਅਮੋਲ, ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ (ਮਨ ਨੂੰ) ਪੀੜਕੇ (ਰਾਗ ਦੁਖ ਦਾ) ਪਿੱਤਾ (ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੫. [ਸਿੱਖ ਗਤੀ, ਸਾਧ ਸੰਗ (ਚਾਰ ਗਿਣਤੀ)]।

੧ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਹਥ ਜੋੜਿ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਰਹਿਨਿ ਖੜੋਤੇ ।
 ੨ਚਾਰੇ ਚਕ ਨਿਵਾਇਆ ਪੈਰੀ ਪੈ ਇਕ ਸੂਤਿ ਪਰੋਤੇ ।
 ੩ਵੇਦ ਨ ਪਾਇਨਿ ਭੇਦ ਕਿਹ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਸੁੱਤੇ ।
 ੪ਚਹੁ ਜੁਗਿ ਅੰਦਰ ਜਾਗਦੀ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜਗਮਗ ਜੋਤੇ ।
 ੫ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਇ ਗੁਰਸਿਖ ਵੜੀਅਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੋਤੇ ।
 ੬ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚਿ ਬੀਜਦੇ ਕਰਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੁ ਵਣਜ ਸਰਿਤੇ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਦਾਦੇ ਪੋਤੇ ॥੫॥

[ਗੋਤੇ=ਗੋਤ੍ਰਚਾਰ । ਵੜੀਅਨਿ=ਵੜਦੇ ਹਨ, ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।]

੧ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਹਥ ਜੋੜ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ (ਹੋਕੇ) ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਚਾਰੇ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਕੀ ਕਰਕੇ ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਸੱਤਾ ਦੇ) ਸੂਤ ਵਿਖੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪੁਰੋਤਾ ਹੈ (ਉਸਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ । ੩ਵੇਦ ਬੀ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ, ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਸੁੱਤੇ (ਹਾਰ ਗਏ, ਜਾਣਦੇ ਕੀ ਹਨ ?) ੪ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜਗਮਗ ਕਰ ਕੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਜੋਤ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ । ੫ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਰਣ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਗੋਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜਾਤਾਭਿਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਅਚਜੂਤ ਗੋਤ੍ਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਸਫਲਾ ਵਣਜ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠਾਦਿਕ ਸਬਦ ਚੌਂਕੀਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਦਾਦੇ ਪੋਤਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ, ਸਿਖਾਂ ਪੁਤਾਂ ਭਾਈਆਂ ਭਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ) ।

੬. [ਗੁਰਭਾਈ ਸਾਧ ਸੰਗ (੫ ਗਿਣਤੀ)] ।

੧ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰੁ ਸਾਧੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਦੀ ਜੋਹ ਮਿਟਾਈ ।
 ੨ਸਤੁ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸਮਰਥੁ ਸੁਗਰਥੁ ਸਮਾਈ ।
 ੩ਪੰਜੇ ਤਤ ਉਲੰਘਿਆ ਪੰਜਿ ਸਬਦ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ ।
 ੪ਪੰਜੇ ਮੁਦ੍ਰਾ ਵਸਿ ਕਰਿ ਪੰਚਾਇਣ ਹੁਇ ਦੇਸ ਦੁਹਾਈ ।
 ੫ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ਪੰਜ ਮਿਲਿ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ।
 ੬ਪੰਜ ਮਿਲੇ ਪਰਪੰਚ ਤਜਿ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਸਬਦ ਲਿਵਲਾਈ ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੋਹਨਿ ਗੁਰ ਭਾਈ ॥੬॥

{ ਜੋਹ=ਤਾੜ ਤੱਕ । ਸੁਗਰਥੁ=ਸੁਸ਼ਟ । ਪੰਜੇ ਮੁਦ੍ਰਾ=ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ।
 ਪਰਪੰਚ=ਛਲ ਵਲ । }

੧ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਦੀ ਤਾੜ ਮਿਟਾ ਦਿਤੀ ਹੈ (ਕਿ ਵਿਸ਼ਯ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ) । ੨ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਰੱਥਾ ਸਮਾ ਰਹੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੰਜ ਗੁਣ ਸਦਾ ਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੩ਪੰਜੇ ਤਤ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼) ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਏ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਤੱਤ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ) ਪੰਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਧਾਈ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ । ੪ਪੰਜੇ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ (ਜੋਗ ਮੱਤ ਦੀਆਂ ਖੋਚਰੀ, ਭੂਚਰੀ, ਚਾਚਰੀ ਉਨਮਨੀ ਅਤੇ ਭੁਯੰਗਮੀ) ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਪੰਜ ਗਾਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ;) (ਇਸ ਲਈ) ਪੰਚਾਇਣ (ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਪੰਚ) ਹੋਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਦੁਹਾਈ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) । ੫ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਯਥਾ :- 'ਇਕ ਸਿਖ ਦੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪੰਜੀਂ ਪਰਮੇਸੁਰ') ਉਹ ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ ਕੀਮਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ । ੬ਪੰਜ (ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਿਲੇ ? (ਜਦ 'ਪਰਪੰਚ') ਛਲ ਵਲ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੀ ਲਿਵ ਲਾਈ । ੭ਐਉਂ (ਇਕ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰਭਾਈ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ ।

੭. [ਗੁਰਮੁਖ, ਸਾਧ ਸੰਗ (੬ਗਿਣਤੀ)] ।

੧ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਤਰਸਣਿ ਘਣੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ।
 ੨ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਮਝਾਵਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੩ਰਾਗ ਨਾਗ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
 ੪ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਕਰਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸੂਰਜੁ ਇਕੁ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੫ਛਿਅ ਰਸ ਸਾਉ ਨ ਪਾਇਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ।
 ੬ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰੁ ਜੀਵਣੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਹੋਇ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਤਰਸਣਿ=ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।]

੧ਛਿ ਦਰਸਨ (ਜੋਗੀ ਜੰਗਮਾਦਿਕ) ਘਣੇ ਤਰਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸਨ ਹੋਵੇ ? (ਪਰੰਤੂ ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਛਿ ਸਾਸਤ੍ਰ (ਪਾਠੀ ਬੀ ਬਾਹਲੀਆਂ) ਸਮਝਾਵਣੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ੩ਛਿ ਰਾਗਾਂ (ਦੇ ਗਵੱਯੇ ਬੀ) ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੀਤੀ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ੪ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ (ਸਭ ਵਿਚ) ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੋਣ ਦਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਰਸ ਚੱਖਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਸੁਆਦ ਛਿ ਰਸ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ (ਭਾਵ ਖਟ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸ ਬੀ ਹੈਰਾਨ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਆਨੰਦਦਾਇਕ ਨਹੀਂ) । ੬ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਚਿਰ ਜੀਵਣੇ, ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ, ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਮੋਹਤ ਹੀ ਰਹੇ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣਹਾਰ (ਗੁਰਮੁਖ) ਸਹਜਿ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੮. [ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਈ, ਸਾਧ ਸੰਗ-(੭ ਗਿਣਤੀ)] ।

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰੁ ਸਮਾਇ ਲੈ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਰਹੇ ਨਿਰਾਲਾ ।
 ੨ਸਤੇ ਦੀਪ ਅਨੁਰੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀਪਕੁ ਸਬਦ ਉਜਾਲਾ ।
 ੩ਸਤੇ ਪੁਰੀਆ ਸੋਧੀਆ ਸਹਜ ਪੁਰੀ ਸਚੀ ਧੂਮਸਾਲਾ ।
 ੪ਸਤੇ ਰੋਹਣਿ ਸਤ ਵਾਰ ਸਾਧੇ ਫੜਿ ਫੜਿ ਮਥੇ ਵਾਲਾ ।

੫੩ ਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਸੁਖਾਲਾ ।
 ੬ਸਤੇ ਸੁਰ ਭਰਪੂਰੁ ਕਰਿ ਸਤੀ ਧਾਰੀ ਪਾਰਿ ਪਿਆਲਾ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਲਾ ॥ ੮ ॥

[ਮਥੇ ਵਾਲਾ=ਸਿਰੋਂ ਫੜਕੇ ।
 [ਸੱਤੇ, ਇੱਕੀ ਪੁਰੀਆਂ ।
 [ਸਤੀ ਧਾਰੀ=ਸੱਤ ਧਾਰ ਥੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ।

੩ ਸਤੇ=੭ ਅਕਾਸ਼, ੭ ਪਤਾਲ, ੭ ਦੀਪ, ਅਥਵਾ ੩੩]
 ਸੱਤੇ ਸੁਰ=ਸਾ, ਰੇ, ਗਾ, ਮਾ, ਪਾ, ਧਾ, ਨੀ ।]

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ (ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਸਤੇ ਦੀਪਾਂ ਵਿਖੇ ਹਨੇਰਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਪ ਦਾ ਉਜਾਲਾ (ਚਾਨਣਾ) ਹੈ । ੩ਸਤੇ ਪੁਰੀਆਂ (ਸਤ ਭੂਮਕਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ 'ਸਹਜ ਪੁਰੀ' ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਈ, (ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਪੁਰੀਆਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਸੱਤੇ ਰੋਹਣੀ (ਆਦਿ ਨਿਖੱਤ੍ਰੁ) ਸੱਤ ਵਾਰ ਸਿਰੋਂ ਫੜਕੇ ਸਾਧ ਲੀਤੇ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਵਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ਹਨ) । ੫੩ ਸੱਤੇ (ਇੱਕੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਥੋਂ ਅਰ ਵੀਹ ਇਕੀ (ਆਦਿਕ ਗਿਣਤੀਆਂ) ਥੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ੬ਸੱਤੇ ਸੁਰਾਂ (ਸਾ, ਰੇ, ਗਾ, ਮਾ, ਪਾ, ਧਾ, ਨੀ) ਨੂੰ (ਨਾਮ ਨਾਲ) ਲਬਾਲਬ ਕਰਕੇ ਸਤ ਧਾਰ (ਪਹਾੜ ਥੋਂ, ਭਾਵ, ਮਤਾਂ ਥੋਂ) ਪਾਰ ਪਏ ਹਨ । (ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ?) ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ (ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹੈ ।

੯. [ਮਨਵਸ, ਸਾਧ ਸੰਗ--(੮ ਗਿਣਤੀ)] ।

੧ਅਠਖੰਡਿ, ਪਾਖੰਡ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਧਿਆਇਆ ।
 ੨ਅਸਟਧਾਤੁ ਪਾਰਸ ਮਿਲਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੰਚਨੁ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇਆ ।
 ੩ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕਾ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੪ਅਠੇ ਪਹਰ ਅਰਾਧੀਐ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੫ਅਸਟ ਕੁਲੀ ਵਿਹੁ ਉਤਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਨ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ ।
 ੬ਮਨੁ ਅਸਾਧੁ ਨ ਸਾਧੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧਿ ਸਧਾਇਆ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਨ ਵਸਿ ਆਇਆ ॥ ੯ ॥

[ਅਠ ਖੰਡਿ=ਅੱਠ ਪੰਥ ।
 [ਵਿਖ, ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ।

ਅਸਟ ਕੁਲੀ ਵਿਹੁ=ਅੱਠ ਕੁਲੀ ਸੱਪਾਂ ਦੀ]
 ਸਾਧ ਸਧਾਇਆ=ਸਾਧਨਾਂ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ।]

੧ਅਠੇ ਖੰਡ (ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) (ਅਥਵਾ ਚਾਰ ਵਰਨ, ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ, ਅਠੇ ਪੰਥ) ਪਖੰਡ ਵਿਖੇ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ, (ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ (ਜੇਹੜੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਨੇ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਅੱਠ ਪੰਥ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੩ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧ ਅਤੇ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਤਾ (ਸੇਵਕ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੪ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ 'ਲਿਵ' ਸਮਾਧੀ ਕਰਕੇ ਅਲਖ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ੫ਅੱਠ ਕੁਲੀ (ਸੱਪਾਂ ਦੀ) ਵਿਹੁ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕੁਲਾਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ) ਨਾਲ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਮੋਹਤ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੇ । ੬ਮਨ 'ਅਸਾਧ' (ਅਰਥਾਤ) ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਸਿੱਧ

ਕਰਕੇ 'ਸਧਾਯਾ' (ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ) ਲੀਨ ਕੀਤਾ । ੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆਂ ਮਨ ਕਾਬੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ("ਮਨੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜੇ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਹੋਇ ॥" ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਸੀਕਾਰ ਹੋਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹੀ ਮੁਖ ਸਾਧਨ ਹੈ) ।

੧੦ [ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗ-(੯ ਗਿਣਤੀ)] ।

੧ਨਉ ਪਰਕਾਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧੈ ਨਵ ਦੁਆਰ ਗੁਰਮਤੀ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮੁ ਚਖਾਇਆ ਗਾਵੈ ਜੀਭ ਰਸਾਇਣ ਰਤੀ ।
 ੩ਨਵੀ ਖੰਡੀ ਜਾਣਾਇਆ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਸਤੀ ਅਸਤੀ ।
 ੪ਨਉ ਕਰੁ ਨਉ ਘਰ ਸਾਧਿਆ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਲਉ ਉਤਪਤੀ ।
 ੫ਨਵਨਿਧਿ ਪਿਛਲਗਣੀ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸਨਾਥ ਜੁਗਤੀ ।
 ੬ਨਉ ਉਖਲ ਵਿਚਿ ਉਖਲੀ ਮਿਠੀ ਕਉੜੀ ਠੰਡੀ ਤਤੀ ।
 ੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਣਖਤੀ ॥੧੦॥

[ਪਿਰਮੁ ਰਸਾਇਣ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਘਰ ।

ਸਤੀ ਅਸਤੀ=ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਗੁਣ ।]

[ਨਉ ਕਰੁ=ਨਉ ਕਲਾਂ ।

ਨਉਘਰ=ਨਵੀਨ ਘਰ, ਸੰਸਾਰ ।]

[ਸਨਾਥ=ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ

ਸਣਖਤੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਸੁਹਾਗਣ ।]

੧ਨਵਧਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਦੁਆਰੇ (ਆਪਣੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈਕੇ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜੀਭ (ਪਿਰਮ ਰਸਾਇਣ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਚੱਖਣ ਵਿਖੇ ਰੱਤੀ ਹੋਈ (ਉਸੇ ਦਾ ਜਸ) ਗਾਇਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ('ਰਸਨਾ ਰਾਮ ਰਸਾਇਨਿ ਮਾਤੀ') । ੩ਰਾਜ ਜੋਗ ਕਰਕੇ ਸਤੀ ਅਤੇ ਅਸਤੀ (ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਗੁਣਾਂ) ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਵਿਦਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਦਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਿਆ) । ੪ਨਵਾਂ ਕਲਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਪੁਰਖ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ, ਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ) ਨਵੇਂ ਘਰ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ (ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ) ਵਰਤਮਾਨ, ਪਰਲੋ ਤੇ ਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਥਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਸਨਾਥ (ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ) ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਹੈ । (ਭਾਵ ਜੀਭ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਏਹ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) । ੬ਨਵਾਂ 'ਉਖਲਾਂ' (ਗੋਲਕਾਂ) ਵਿਖੇ (ਜੀਭ ਦੀ 'ਉਖਲੀ') ਗੋਲਕ ਮਿੱਠੀ ਕੌੜੀ ਤੇ ਠੰਢੀ ਤੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜਦ ਠੰਢੀ ਸੀਤਲ ਵਾਕ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿੱਠੀ ਤੱਤੇ ਵਾਕ ਬੋਲਣ ਵਿਖੇ ਕੌੜੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ) । ੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ('ਮਤ') ਸਿੱਖਯਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ (ਜੀਭ) (ਸਣਖਤੀ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ (ਅਥਵਾ ਸੋਹਾਗਵਤੀ) ਹੈ ।

੧੧. [ਸਿਖ ਕੀਹ ਕਰੇ ? ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਦੇਖਿ ਪਰਾਈਆ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਭੈਣਾ ਧੀਆਂ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ਹੈ ਪਰ ਧਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੈ ।
 ੩ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤੁ ਕੁਟੁਬੁ ਦੇਖਿ ਮੋਹੇ ਮੋਹਿ ਨ ਧੋਹਿ ਧਿਛਾਣੈ ।
 ੪ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਿ ਸੁਣਿ ਆਪਹੁ ਬੁਰਾ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
 ੫ਵਡ ਪਰਤਾਪ ਨ ਆਪੁ ਗਣਿ ਕਰਿ ਅਹੰਮੇਉ ਨ ਕਿਸੈ ਰਵਾਣੈ ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਪਾਇਆ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਰਗੁ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਧਿਛਾਣੇ=ਧੱਕੋ ਧੱਕੀ । ਅਹੰਮੇਉ=ਅਹੰਕਾਰ ਰਵਾਣੈ=ਦੁਖ ਕਰਣਾਮ]
[ਰਲੀਆ=ਖੁਸ਼ੀਆਂ ।

੧ਪਰਾਈਆਂ ('ਚੰਗੀਆਂ') ਸੁਹਣੀਆਂ ਇਸਤੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਕੇ (ਯਾਯਾ ਯੋਗ) ਮਾਵਾਂ, ਕੈਣਾਂ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਤੁੱਲ ਜਾਣੇ । ੨ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਹਿੰਦੂ (ਦੇ ਭਾਣੇ) ਗਊ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਸੂਅਰ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ (ਯਥਾ—"ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥") ੩ਪੁਤ੍ਰ, ਇਸਤੀ ਅਤੇ ਕੋੜਮਾ ਦੇਖਕੇ ਮੋਹ ਵਿਖੇ ਮੋਹਿਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਫਰੋਬ ਅਤੇ (ਧਿਛਾਣਾ,) ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ (ਕਿਸੇ ਪਰ) ਨਾਂ ਕਰੇ । ੪ਉਸਤਤ ਅਰ (ਨਿੰਦਾ ਜਦ ਪਰ ਈ) ਸੁਣ ਬੈਠੇ ਤਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪ ਥੋਂ ਬੁਰਾ ਨਾ ਆਖੇ, (ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਰਾ ਆਖੇ, ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਰਾ ਸਮਝੋ :-"ਕਬੀਰ ਸਭ ਤੇ ਹਮ ਬੁਰੇ ਹਮ ਤਜਿ ਭਲੇ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥") ੫ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡ ਪਰਤਾਪੀ ਨ ਮੰਨੇ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਫਲਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਵੇ (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਫਲ ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੇ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਉਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿਥੋਂ ਏਹ ਦਾਤਾਂ ਲੱਭਦੀਆਂ ਹਨ) ।

੧੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ਭੁਖ ਨ ਖਾਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ।

੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਨੀਂਦ ਉਘੜੀ ਜਾਗਦਿਆਂ ਸੁਖ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ।

੩ਸਾਹੇ ਬਧੇ ਸੋਹਦੇ ਮੈਲਾਪੜ ਪਰਵਾਣੁ ਪਰਾਣੀ ।

੪ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਸੁਜਾਣੁ ਹੋਇ ਜਗ ਮਿਹਮਾਨ ਆਏ ਮਿਹਮਾਣੀ ।

੫ਸਚੁ ਵਣਜਿ ਖੇਪ ਲੈ ਚਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਨੀਸਾਣੀ ।

੬ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ।

੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ੧੨ ॥

[ਭੁਖ=ਤਿਸ਼ਨਾ । ਸਾਹੇ ਬਧੇ ਸੋਹਦੇ=ਗਾਨਾਂ ਬੱਧੇ ਲਾੜੇ ।]

[ਮੈਲਾਪੜ=ਮੈਲੇ ਕੱਪੜੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਮਾਈਆਂ ਪਏ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਮੈਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ 'ਚਖਿਆ' (ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ) ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਤਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਕਰਕੇ (ਅਵਿੱਦਯਾ ਦੀ) ਨੀਂਦ ਉਘੜ ਗਈ ਹੈ, ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ (ਸਾਵਧਾਨੀ ਕਰਕੇ) ਸੁਖ ਨਾਲ (ਅਵਸਥਾ ਦੀ) ਰਾਤ ਬੀਤਦੀ ਹੈ । ੩ਗਾਨੇ ਬੱਧੇ (ਹੋਏ ਲਾੜੇ ਵਾਂਗੂ) ਸੋਭਦੇ (ਹਨ, ਭਾਵੇਂ) ਮੈਲਾ ਵੇਸ ਭੀ ਰੱਖਣ (ਤਦ ਭੀ ਸਾਹੇ) ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹਨ । ("ਜਿਨ੍ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ ॥") ੪ਗਿਆਨਵਾਨ ਚਲਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ । ੫ਸੱਚੇ ਵਣਜ ਦੀ ਖੇਪ ਨੂੰ ਲੈ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦੀ (ਇਹੋ) ਨੀਸਾਣੀ ਹੈ, (ਕਿ ਸੱਚ ਤੇ ਪਰਪੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੬ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਮੂੰਹ ਉੱਜਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ 'ਅਕੱਥ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਕਹਾਣੀ (ਕਥਾ) ਹੁੰਦੀ । (ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

(ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੰਜਮ, ਗਿਆਨਵਾਨ, ਆਨੰਦ, ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਸੁਖਰੋਈ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸੌਣਾ ਆਪ ਹੀ ਸੰਜਮ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਤ ਪੁੱਗੀ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਉਚੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣੇ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੩. [ਸਿੱਖੀ ਸਾਧਨ, ਸਾਧ ਸੰਗ]।

੧ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਵੈ।
 ੨ਗਿਆਨ ਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਭਰਮ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਟਾਵੈ।
 ੩ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਾ ਢਹਿ ਪਵੈ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ ਪਾਵੈ।
 ੪ਖਸਮੈ ਸੋਈ ਭਾਵਦਾ ਖਸਮੈ ਦਾ ਜਿਸੁ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ।
 ੫ਭਾਣਾ ਮੰਨੈ ਮੰਨੀਐ ਅਪਣਾ ਭਾਣਾ ਆਪਿ ਮਨਾਵੈ।
 ੬ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚਿ ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਾਵਾ ਛੱਡਿ ਰਹੈ ਲਾ-ਦਾਵੈ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵੈ ॥੧੩॥

[ਗਰਬੁ=ਹੰਕਾਰ। ਗਿਆਨ ਮਤੀ=ਗਿਆਨ ਸਿੱਖਿਆ। ਲਾ-ਦਾਵੈ=ਬੇ ਦਾਵੇ।

੧ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਉਮੈ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਿਆਨ ਸਿੱਖਿਆ ਕਰਕੇ ਘਟ ਵਿਖੇ ਚਾਨਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਗਯਾਨ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ) ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ (ਉਹ) ਨਿਮਾਣਾ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਓਹੀ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੫ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਆਪ ਹੀ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੬ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਾਣਕੇ ਦਾਵਾ ਛੱਡਕੇ ਬੇਦਾਵੇ ਹੋ ਰਹੇ। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਮਾਵੇ। (ਮੰਨੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉੱਥੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰੀਤਿ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ)।

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਕਾਰ, ਸਾਧ ਸੰਗ]।

੧ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਇਕੁ ਜਾਣਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
 ੨ਹਉਮੈ ਪਾਲਿ ਢਹਾਇਕੈ ਤਾਲ ਨਦੀ ਦਾ ਨੀਰੁ ਮਿਲਾਇਆ।
 ੩ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੈ ਦੁਹ ਦੁਹ ਵਲੀ ਇਕਦੁ ਪਾਸਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
 ੪ਰੁਖਹੁ ਫਲੁ ਤੈ ਫਲਹੁ ਰੁਖੁ ਇਕੁ ਨਾਉ ਫਲੁ ਰੁਖੁ ਸਦਾਇਆ।
 ੫ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਇਕੁ ਸੁਝ ਹੈ ਸੁਝੈ ਸੁਝੁ ਨ ਹੋਰੁ ਦਿਖਾਇਆ।
 ੬ਰਾਤੀ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਦਿਹ ਚੜਿਐ ਕਿਨਿ ਆਖੁ ਲੁਕਾਇਆ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧੪॥

[ਪਾਲਿ=ਵੱਟ, ਕੰਧ। ਕਿਨਿ ਆਖੁ ਲੁਕਾਇਆ=ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ]

[ਆਖਕੇ ਛਿਪਾਇਆ ਹੈ? (ਅ) ਕਹੁ ਕਿਸ ਨੇ ਛਿਪਾਏ ਹਨ?]

੧ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕਾਂ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਇਕ (ਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤਲਾਉ ਤੇ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੱਤਾ)। ੩ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਦਾ ਪਾਰ

ਉਰਾਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ੪ਬ੍ਰਿੱਛ ਥੋਂ ਫਲ, ਫਲ ਥੋਂ ਬ੍ਰਿੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਿਆ) ਫਲ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿੱਛ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕੋ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੫ਛੀਆਂ, ਰੁਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਜ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ (ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਥੋਂ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੬ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਦਿਨ (ਸੂਰਜ) ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿਸਨੇ ਲੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ? (ਭਾਵ ਆਪੇ ਤੇਜ ਚਾਨਣੇ ਕਰਕੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਏਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੰਦੇਹ ਰੂਪੀ ਤਾਰੇ ਅੱਗਯਾਨ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਸਾਰੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮੋਟਦੇ, ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਮਨ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਐਉਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ) ।

੧੫. [ਅਸਲੀ ਯੋਗ, ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਗੁਰ ਸਿਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦੇ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਕਰਨਿ ਉਦਾਸੀ ।
 ੨ਕੰਨੀ ਮੁੰਦਰਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ਗੁਰ ਸੰਤਾਂ ਧੂਤਿ ਬਿਭੂਤ ਸੁਲਾਸੀ ।
 ੩ਖਿੰਬਾ ਖਿਮਾਂ ਹੰਢਾਵਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤ੍ਰੁ ਭਾਉ ਭੁਗਤਿ ਬਿਲਾਸੀ ।
 ੪ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਿੰਝੀ ਵਜੈ ਡੰਡਾ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰਦਾਸੀ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਗੁਫੈ ਬਹਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਨਿਵਾਸੀ ।
 ੬ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਅਰੋਗ ਹੋਇ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗ ਖਲਾਸੀ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਬਾਸੀ ॥ ੧੫॥

[ਸੁਲਾਸੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤ੍ਰ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਬਰਤਨ ।]

੧ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੋਗੀ ਲੋਕ (ਸਦਾ) ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਕੇ ਉਦਾਸ ਭਾਵ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਸਾਵਧਾਨ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?) ੨ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਧਾਰੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂਤ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਿਭੂਤ ਮਲਦੇ ਹਨ । ੩ਖਿਮਾ ਦੀ ਖਿੰਬਾ (ਖੱਫਣੀ) ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ 'ਪਾਤ੍ਰ' ਵਿਖੇ 'ਭਾਉ' ਗਿਆਨ ਦੀ ਭੁਗਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਸਿੰਝੀ ਵਜਾਉਂਦੇ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਡੰਡਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਧਿਆਨ ਗੁਰਦਾਸੀ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ 'ਦਾਸੀ' (ਭੰਡਾਰਨ) ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ 'ਸਹਜ ਸਮਾਧ' ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਸਦਾ ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ । ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ੬ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਥੋਂ ਅਰੋਗ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿੰਜੋਗ (ਦੋ ਚੇਲੇ 'ਖਲਾਸੀ') ਸੇਵਕ ਹਨ (ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿੰਜੋਗ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਗਏ ਹਨ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰੁੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਪਸਾਰੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਇਕ ਅਰਥਾਤ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

੧੬. [ਆਸ਼ਕ ਹੋਵੇ, ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੇ ਲਖ ਵੇਦ ਪੜਿ ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਭ ਥਕੇ ।
 ੨ਮਹਾਦੇਵ ਅਵਧੂਤ ਲਖ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਉਣੀਦੈ ਅਕੇ ।

੩ਲਖ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਲੈ ਗਿਆਨ ਖੜਗੁ ਫੜਿ ਪਹੁਚਿ ਨ ਸਕੇ ।
 ੫ਲਖ ਲੋਮਸੁ ਚਿਰ ਜੀਵਣੇ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਵਿਚ ਧੀਰਕ ਧਕੇ ।
 ੫ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਕਰਿ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਕਰ ਢਕੇ ।
 ੬ਲਖ ਪਰਲਉ ਉਤਪਤਿ ਲਖ ਹਰਹਟ ਮਾਲਾ ਅਖਿ ਫਰਕੇ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਸਕੁ ਹੋਇ ਤਕੇ ॥੧੬॥

[ਉਣੀਦੇ=ਸੌਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਾਗਾ । ਢਕੇ=ਵਸੀਕਾਰ ਹਨ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੇਂ ਲੱਖਾਂ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਉੜਕ ਨੂੰ) ਨੇਤਿ ਨਤਿ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹਾਰਕੇ ਥੱਕ ਗਏ । ੨ਜਿਵ ਸਰੀਖੇ ('ਅਵਧੂਤ') ਯੋਗੀ ਲੋਕ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਯੋਗ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਣ ਕਰਦੇ ਹੀ ਅੱਕ ਗਏ । ੩ਲੱਖਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋੜੀ) ਪਹੁੰਚ ਨ ਸੱਕੇ (ਭਾਵ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵੈਰੀ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕੇ) । ੪ਲੱਖਾਂ ਲੋਮਸ (ਰਿਖੀ ਜਿਹੇ) ਚਿਰੰਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਆਦਿ ਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਧੀਰਜ ਵਿਖੇ ਧੱਕੇ ਹੀ ਖਾਧੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਇਆ) । ੫ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਚਾਰ (ਸਤਯੁਗ ਆਦਿਕ) ਯੁਗ, ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਖੰਡ ਬਣਾਕੇ (ਢੱਕੇ ਅਰਥਾਤ) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੱਜੇ (ਭਾਵ ਵਸੀਕਾਰ ਹੇਠ ਕਰ ਛੱਡੇ) ਹਨ । ੬ਲੱਖਾਂ ਪਰਲਉ, ਲੱਖਾਂ ਉਤਪਤੀਆਂ, 'ਹਰਹਟ ਮਾਲਾ' (ਟਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਾਂਗੂੰ) ਅੱਖ ਫਰਕਣ ਵਿਖੇ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ੭(ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ ।

ਭਾਵ-ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਉਸ ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ ਭਾਵ ਸਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ-“ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਤੀ ਆਉ ॥ ਇਤ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥”

੧੭. [ਮਨ ਜਿਤ, ਆਪ ਜਿਤ; ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਈ ।
 ੨ਜੋਗ ਧਿਆਨੁ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਵੇਦ ਗਿਆਨ ਪਰਵਾਹ ਨ ਹੋਈ ।
 ੩ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰਵਦੇ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਭਵਦੀ ਲੋਈ ।
 ੪ਹੋਮ ਜਗ ਜਪ ਤਪ ਘਣੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਮ ਧਰਮ ਦੁਖ ਰੋਈ ।
 ੫ਵਸਿ ਨ ਆਵੈ ਧਾਵਦਾ ਅਨੁ ਖੰਡਿ ਪਾਖੰਡ ਵਿਗੋਈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ ਜਿਣਿ ਜਗੁ ਜਿਣੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੇ ਸਭ ਕੋਈ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਹਾਰ ਪਰੋਈ ॥੧੭॥

[ਭਵਦੀ ਲੋਈ=ਲੋਕਾਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।

ਅਨੁ ਖੰਡਿ ਪਾਖੰਡ=ਵਰਣਾਸ਼ੁਮਾਂ ਦੇ]

[ਅੱਠ ਪਾਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ।

ਵਿਗੋਈ=ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ।]

੧ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਹੀ (ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਸਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਧਾਰੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈ । ੨(ਉਸ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ) ਜੋਗ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਬੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ । (“ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬੇਦ ਪੜਾਵਣੇ ॥”) ੩ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸੇਵਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਭੌਂਦੇ

ਹੋਏ, ਖੋਮ, ਜੱਗ, ਜਪ, ਤਪ, ਆਦਿ ਬਹੁਤੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ੫(ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਨ) ਦੌੜਦਾ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼ਮ ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋਏ, (ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਵੱਸ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕੀਕੂੰ ਲੱਭੇ ?) ਏਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਨਾਲ ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ "ਮਨ ਜੀਤੈ ਜਗ ਜੀਤੁ ॥") (ਸੋ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਉਣ ਨਾਲ ਸਭ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ—ਜੋਗੀ, ਧਿਆਨੀ, ਜਪੀ, ਤਪੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੰਤ ਲੋਕ ਪਰਮੇਸ਼ਟ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਵਾਂਗੂ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਧਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧੂ ਵਾਂਗ ਅਟੱਲ ਅਟਾਰੀ ਪੁਰ ਪਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੮. [ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ, ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨੁ ਆਖੀਐ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਅਲੇਖ ਅਪਾਰਾ ।
 ੨ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਘਣੀ ਸਿਮਰਣਿ ਸੇਖ ਨ ਆਵੈ ਵਾਰਾ ।
 ੩ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਿਉ ਜਾਣੀਐ ਕੋਇ ਨ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣ ਹਾਰਾ ।
 ੪ਅਚਰਜੁ ਨੋ ਆਚਰਜੁ ਹੋਇ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਮਾਰਾ ।
 ੫ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਹੋਇ ਘਰ ਬਾਰੀ ਬਹੁ ਵਣਜ ਵਪਾਰਾ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਆਰਾਧਿਆ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਗੁਰੁ ਰੂਪੁ ਮੁਰਾਰਾ ।
 ੭ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰਿ ਸਾਗਰ ਤਾਰਾ ॥੧੮॥

[ਅਲੇਖ=ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਰਹਿਤ । ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ=ਗਤੀ ਥੋਂ ਅਬਿਗਤ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ।]

੧ਅਲਖ, ਨਿਰੰਜਨ, ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰਹਿਤ, ਅਲੇਖ, ਅਪਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਓਹ ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ) । ੨ਉਸਦੀ ਗਤੀ ਘਣੀ ਅਬਿਗਤ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰ ਜੀਭ ਵਾਲੇ) ਸੇਖਨਾਗ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣ ਕਰਣ ਵਿਖੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ੩ਕਥਨ ਥੋਂ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ ?) ੪ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਅਰ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ੫ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਘਰ ਬਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਲੇ ਵਣਜ ਤੇ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਓਹ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਭਗਤ ਵਛਲ 'ਮੁਰਾਰੀ' (ਹੰਕਾਰ ਨਾਸ਼ਕ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਰਾਧਦੇ ਹਨ । ੭ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਤਾਰਾ ਹਨ ।

ਭਾਵ—ਜਿਕੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਲਾਹ ਤਾਰੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਅਗੁਵਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਝ ਸਾਈਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਮੁਰਾਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰ ਆਪ ਹੀ ਮਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਇਹੀ ਅਨੁਭਵ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

੧੯. [ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਪਾਈ] ।

੧ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ਹੋਇ ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰ ਅਪਾਰਾ ।
 ੨ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਪਸਾਰਾ ।

੩ਕੋਤੜਿਆ ਜੁਗ ਵਰਤਿਆ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਧੰਧੂਕਾਰਾ ।
 ੪ਕੋਤੜਿਆ ਜੁਗ ਵਰਤਿਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕੋਤੜਿਆ ਅਵਤਾਰਾ ।
 ੫ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਆਇਆ ਕਲੀਕਾਲ ਪਰਗਟ ਪਾਹਾਰਾ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਸਗਤਿ ਹੋਆ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਕਰਿ ਪਿਰਮ ਪਿਆਰਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਝੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥ ੧੯ ॥

[ਏਕੰਕਾਰੁ=ਇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ । ਧੰਧੂਕਾਰਾ=ਨਿਰਾ ਗੁਬਾਰ । ਪਾਹਾਰਾ=ਪਸਾਰਾ ।]

੧ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਏਕੰਕਾਰ (ਅਰਥਾਤ ਏਕਾਂਗ) ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਥੋਂ) ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਆਕਾਰ ਅਪਾਰ (ਰੂਪ) ਧਾਰਿਆ ਹੈ । ੨ਕੋਟਾਨੁਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਰੱਖ ਛਡਿਆ ਹੈ । ੩ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ, ਅਗਮ ਥੋਂ ਅਗਮ ਹਨੇਰ ਗੁਬਾਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ (ਤਦਨੰਤਰ) । ੪ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਕਈ ਅਵਤਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ) ਪਸਾਰੇ ਕੀਤੇ । ੫ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਜਾਰਾ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ) ਆਯਾ ਤੇ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ (ਆਪਣਾ) ਪਸਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ) । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਸੀਕਾਰ ਵਿਖੇ ਹੋ ਕੇ ਓਤ ਪੋਤ ਕਰਕੇ ਪਿਰਮ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਏ (ਭਾਵ "ਜੋ ਪਿਰੀ ਸੋ ਪਿਆਰਾ, ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਸੋ ਪਿਰੀ" ਇਕ ਜੋਤਿ ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ । ਜਾਣਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ?) ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸੁਝਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਏਕੰਕਾਰ, ਓਅੰਕਾਰ, 'ਅਗਮ ਧੰਧੂਕਾਰ' ਆਦਿ ਕਈ ਰੰਗ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਆਯਾ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਸੁਝ ਪਿਆ ।

੨੦. [ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਿਖ. ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪਰਗਟੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰਾ ।
 ੨ਇਕਦੂ ਹੋਇ ਸਹਸ ਫਲੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਓਅੰਕਾਰਾ ।
 ੩ਡਿਠਾ ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਸਨਮੁਖਿ ਸੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਸਾਰਾ ।
 ੪ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਪਿਛਹੁ ਜਗੁ ਮੰਗੈ ਪਗ ਛਾਰਾ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਚਲਿਆ ਸਚੁ ਵਣਜ ਕਰਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ।
 ੬ਕੀਮਤਿ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣਈ ਆਖਣਿ ਸੁਣਨਿ ਨ ਲਿਖਣਿਹਾਰਾ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ ॥ ੨੦ ॥

[ਸਤਿਗੁਰ=ਗੁਰ ਨਾਨਕ]

੧(ਜਦ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ (ਤਦੋਂ) 'ਗੁਰਮੁਖ' (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਨੇ ਸਬਦ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਅੱਭਯਾਸ) ਕੀਤਾ । ੨ਇਕ ਫਲ (ਦੀ ਕੀ ਵਟੀਂਦੀ ਹੈ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲ ਹੋ ਗਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਓਅੰਕਾਰ (ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਅਰ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਸਿਸਟੀ ਦੇ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ 'ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ') । ੩(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਅਥਵਾ ਮੰਨਣ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਪਰ, "ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾਪਿਰੀ" ॥) ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਵਿਰਲੇ ਸਨਮੁਖ ਹਨ (ਭਾਵ "ਤੇਰਾ ਜਨ ਏਕ ਆਧ ਕੋਈ") । ੪ਪਹਿਲੇ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਉਸਦੇ) ਚਰਣ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ (ਸਿਰ ਪੁਰ ਰੱਖਕੇ ਆਦਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਵਣਜ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੬(ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਆਖਣ, ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣਹਾਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਆਖਦਿਆਂ, ਸੁਣਦਿਆਂ, ਲਿਖਦਿਆਂ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਬੇਅੰਤ ਹੈ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ (ਆਉਂਦਾ) ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਕੋਈ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਕਤਾ, ਯਦਿ ਵਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੨੧. [ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦਾ ਮੇਲ] ।

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁਸਬਦ ਲਿਵ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ।
 ੨ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਿ ਸਭੇ ਫਲ ਬਲਿਹਾਰ ਕਰਾਇਆ ।
 ੩ਤਿਸਨਾ ਜਲਣਿ ਬੁਝਾਈਆਂ ਸਾਂਤਿ ਸਹਿਜ ਸੰਤੋਖੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
 ੪ਸਭੇ ਆਸਾ ਪੂਰੀਆ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਇਆ ।
 ੫ਮਨਸਾ ਮਨਹਿ ਸਮਾਇਲੈ ਮਨ ਕਾਮਨ ਨਿਹਕਾਮ ਨ ਧਾਇਆ ।
 ੬ਕਰਮ ਕਾਲ ਜਮਜਾਲ ਕਟਿ ਕਰਮ ਕਰੇ ਨਿਹਕਰਮ ਰਹਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਆਵੇਸੁ ਕਰਿ ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।
 ੮ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ॥ ੨੧ ॥ ੨੯ ॥

[ਲਿਵ=ਤਾਰ, ਧਯਾਨ, ਨਾਮ ਤੇ ਖਿੱਚ। ਚਖਾਇਆ=ਚਖਿਆ, ਮਾਣਿਆ।]

[ਜਲਣਿ=ਸੜਕਣ। ਵਲਾਇਆ=ਸਮਾ ਬਿਤਾਉਣਾ। ਪਰਚਾਇਆ=ਪਰਚ ਗਿਆ।]

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ 'ਲਿਵ' ਲਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਚੱਖਿਆ (ਮਾਣਿਆ) ਹੈ । (ਇਸਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?) ੨ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਧਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਅਰ) ਸਾਰੇ ਫਲ ਬਲਿਹਾਰ ਕਰ ਛੱਡੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਨਿਰੋਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ) । ੩ਤਿਸਨਾ ਦੀ ਜਲਣ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸਾਂਤਿ, ਸੰਤੋਖ ਅਰ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੪ਆਸਾ ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਰਣ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਸਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੫ਮਨ ਦੀ ਮਨਸਾ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੋਖ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਉੱਦਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਇਸੇ ਲਈ) ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਥੋਂ ਨਿਰਿੱਛਤ ਹੋਕੇ (ਪਦਾਰਥ ਵਲ) ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੇ, (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ੬ਕਰਮ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਜਮ ਦਾ ਬੰਧਨ ਕੱਟਕੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਹਕਰਮੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੇ ਨਿਹਕਰਮ ॥ ਤਿਸੁ ਬੈਸਨੋ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ॥" ਤਥਾ :-ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਹੋਵੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥ ਕਰਣੈ ਹਾਰੁ ਪਛਾਣੈ ਸੋਇ ॥") । ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ('ਅਵੇਸ') ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪਾਯਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਪ ਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ "ਜਿਥੇ ਜਾਇ ਬਹੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੋ ਬਾਨੁ ਸੁਹਾਵਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ । ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਸੋ ਬਾਨੁ ਭਾਲਿਆ ਲੈ ਧੁਰਿ ਮੁਖਿ ਲਾਵਾ") ੮ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਚੇਲੇ ਦਾ ਲਿਵ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣਾ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਖੇਡਣਾ ਅਰ ਏਸ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਸਾ, ਫਲ; ਤਿਸਨਾ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ

ਵਸਤੂ ਆਦਿ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਕੇ ਰਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣਾ ਚੱਸਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੩੦.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ. ਸੱਚ-ਕੂੜ] ।

੧ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਸਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ੨ ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਂਵਦੇ ਦਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲਾ ।
 ੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧਸੰਗ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਾ ।
 ੪ ਕੂੜੁ ਕੁਸਤੁ ਅਸਾਧ ਸੰਗੁ ਮਨਮੁਖ ਦੁਖਫਲੁ ਹੈ ਵਿਹੁਵੇਲਾ ।
 ੫ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਵਣਾ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ ।
 ੬ ਮਨਮੁਖ ਆਪੁ ਗਵਾਵਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਤੇ ਉਕੜੁ ਚੇਲਾ ।
 ੭ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਸੀਹ ਬਕਰ ਖੇਲਾ ॥ ੧ ॥

]ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਖ ਰੂਪ । ਦੁਹੇਲਾ=ਦੁਖ ਰੂਪ ।
 [ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ=ਨਵਾਂ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ।

ਵਿਹੁਵੇਲਾ=ਜਹਿਰ ਦੀ ਫਲੀ ।
 ਉਕੜੁ=ਉਕਣੀ, ਉਪਰਾਮ ।

੧ ਸਤਿਗੁਰੁ (ਨਾਨਕ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸਾਹ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੇ) 'ਗੁਰਮੁਖ' ਸੱਚਾ ਪੰਥ ਸੁਖ ਰੂਪ ਰਚਿਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪ ਸੱਚ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੰਥ ਬੀ ਸੱਚਾ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ) । ੨ ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਹਨ (ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਓਹ ਦੁਰਮਤਿ ਅਰ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੩ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਭਾਇ ਭਗਤ (ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ) ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੪ ਮਨਮੁਖ ਕੂੜ ਤੇ ਹਠ ਰੂਪ 'ਅਸਾਧ' ਦੁਸ਼ਟ ਸੰਗਤ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਦੁਖ ਫਲ ਅਤੇ ਜਹਿਰ ਦੀ ਫਲੀ ਰੂਪ ਹੈ । ੫ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਲ ਦਿਨ ਨਵੇਲਾ (ਨਵਾਂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੬ ਮਨਮੁਖ ਆਪਣਾ (ਜਨਮ) ਗਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬੌਂ ('ਉਕੜ') ਉਕਣ ਵਾਲਾ (ਜਾ ਉਪਰਾਮੀ) ਚੇਲਾ ਹੈ, (ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਰ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੭ ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਲਾ ਖੇਲ ਹੈ (ਸੱਚ ਅਗੇ ਝੂਠ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਸੱਚ ਕੂੜ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਚੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਦੁਖ ਫਲੁ ਕੂੜੁ ਕੂੜਾਵਾ ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੰਤੋਖੁ ਰੁਖੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਪਛਾਵਾ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਡੋਲੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਫੇਰਿ ਫਿਰੰਦੀ ਛਾਵਾਂ ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਵਣ ਮਨਮੁਖ ਵਣਿ ਵਣਿ ਹੰਦਨਿ ਕਾਂਵਾਂ ।
 ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਬਾਗੁ ਹੈ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰਮੰਤੁ ਸਚਾਵਾਂ ।
 ੬ਵਿਹੁ ਵਣੁ ਵਲਿ ਅਸਾਧ ਸੰਗਿ ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪੁ ਨਿਗੋਸਾਵਾਂ ।
 ੭ਜਿਉ ਕਰਿ ਵੇਸੁਆ ਵੇਸੁ ਨਿਨਾਵਾਂ ॥ ੨ ॥

{	ਕੂੜਾਵਾ=ਝੂਠ ਮੂਠ ।	ਰੁਖੁ=ਬਿਛ ।	ਪਛਾਵਾ=ਪਰਛਾਵਾਂ ।
	ਫੇਰਿ ਫਿਰੰਦੀ ਛਾਵਾਂ=ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਦੀ ਛਾਂ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੀ ਛਾਂ ।		
	ਅਸਾਧ ਸੰਗਿ=ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ ।		ਨਿਗੋਸਾਵਾਂ=ਨਿਗੁਰਾ ।

੧ਗੁਰਮੁਖ ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਮਨਮੁਖ ਦੁਖ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ, (ਅਰ 'ਕੂੜ ਕੂੜਾਵਾ') ਝੂਠ ਮੂਠ ਹੈ। (ਅਥਵਾ ਕੂੜ ਕੂੜ ਕੁੱਕੜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ੨ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਬਿਛ ਹੈ, 'ਦੁਰਮਤਿ' ਮਨਮੁਖ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਵਾਲਾ ਬਿਛ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ, (ਅੱਗੇ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਸਚੇ ਸਥਿਰ (ਬਿਛ ਵਤ) ਹੈ ਅਰ ਮਨਮੁਖ (ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਦੀ) ਛਾਂ ਵਾਂਗ (ਅਨਸਥਿਰ) ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੇ ਕੋਇਲ ਵਾਂਗ ਹੈ, (ਜੋ ਠੰਢੀ ਛਾਵੇਂ ਇਕੋ ਬੂਟੇ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਮਿਸ਼ਟ ਬਚਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਅਰ) ਮਨਮੁਖ ਬੂਟੇ ਬੂਟੇ ਬੈਠੇ ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਬਾਗੁ ਹੈ, ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸੱਚੀ (ਛਾਂ) ਹੈ। ੬ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ ਵਿਹੁ (ਜਹਿਰ) ਦਾ (ਵਲਿ) ਬੂਟਾ ਹੈ, ਵੱਡੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਗੋਸਾਰਾਂ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗੁਸਾਂਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ "ਕਬੀਰ ਨਿਗੁਸਾਏਂ ਬਹਿ ਗਏ ਥਾਂਘੀ ਨਾਂਹੀ ਕੋਇ ॥" ਅਰਥਾਤ ਨਿਗੁਰੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਟ ਵਿਖੇ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਠੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਛੱਡਦੇ ਹਨ)। ੭(ਉਹ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ) ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਵਾਂਗ ਨਿਨਾਵੇਂ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ- "ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਜਿਉ ਵੇਸੁਆ ਪੁਤ੍ਰੁ ਨਿਨਾਉ ॥ ਪਿਤਾ ਜਾਤਿ ਤਾ ਹੋਈਐ ਗੁਰੁ ਤੁਠ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥")

ਤੀਜੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਬੂਣੀ ਖੰਨਣ ਨਜਾਇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ. ਸੱਚ ਕੂੜ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਵੀਆਹੀਐ ਦੁਹੀ ਵਲੀ ਮਿਲਿ ਮੰਗਲ ਚਾਰਾ ।
 ੨ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਜੰਮੈ ਜਾਣੀਐ ਪਿਤਾ ਜਾਤਿ ਪਰਵਾਰ ਸਧਾਰਾ ।
 ੩ਜੰਮਦਿਆਂ ਰਣਝੁੰਝਣਾ ਵੇਸਿ ਵਧਾਈ ਰੁਣਝੁਣਕਾਰਾ ।
 ੪ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਸੋਹਿਲੇ ਵਿਰਤੀਸਰ ਬਹੁ ਦਾਨ ਦਾਤਾਰਾ ।
 ੫ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਹੋਇ ਵੇਸੁਆ ਨਾ ਪਿਉ ਨਾਉ ਨਿਨਾਉ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਮਨਮੁਖ ਤਗ ਬਗ ਵੇਸਿ ਹਤਿਆਤਾ ।
 ੭ਸਚਿ ਸਚਿਆਰ ਕੂੜਹੁ ਕੂੜਿਆਰਾ ॥ ੩ ॥

{ ਗੁਰਮੁਖਿ=ਯੁਥਾ ਅਵਸਥਾ, ਜਦੋਂ ਸੱਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, }
 { ਸੌ ਯੁਥਾ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੁਣਝੁਣਕਾਰਾ=ਆਨੰਦ ਮੰਗਲ। }
 { ਵਿਰਤੀਸਰ=ਲਾਗੀ ਲੋਕ। }

੧(ਜਦ ਕੰਨਯਾਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਯੁਥਾ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਸਿਆਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੁਹੀਂ ਪਾਸੀਂ (ਧੋਤੇ ਪੁਤੇਤੇ) ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਏਥੇ ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਦਸਾਂ ਵਰਿਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪੁੱਤ੍ਰ ਧੀ ਜਦ ਜੁਆਨ ਹੋਣ ਅਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ)। ੨(ਇਸਤੀ ਅਤੇ ਭਰਤਾ) ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਥੋਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਤ ਦਾ ('ਸਧਾਰਾ') ਆਸਰਾ (ਵੇਖਕੇ) ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ (ਅਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੩ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਕੇ ਆਨੰਦ ਵਧਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਵੰਸ ਵਧਣ (ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ 'ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰਾ' ਰਾਗੀਆਂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੪ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ (ਘਰ) ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਲਾਗੀ ਲੋਕ (ਜੋ ਟਹਿਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਦਾਨੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੫ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪੁਰ ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਸਦੀ ਸੰਤਾਨ) ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਉਂ ਥੋਂ ਸੱਖਣੀਂ ਨਿਨਾਵੀਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਪਰਮਹੰਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, (ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਵਾਂਝੂ ਹਤਿਆਰੀ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗ (ਮੱਛੀਆਂ ਮਾਰਣ ਵਾਲੀ) ਹੈ। ੭ਸੱਚ ਥੋਂ ਸਚਿਆਰ ਅਤੇ ਕੂੜ ਥੋਂ ਕੂੜਿਆਰ (ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮਹੰਸ ਹਨ, ਜੋ ਕੂੜ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਟੁਰੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਠੱਗ ਵੰਸੀ ਹੋ ਕੇ ਪਾਪ ਬੰਸੀ ਹਨ)।

੪. [ਗੁਰਮੁਖ-ਮਨਮੁਖ । ਸੱਚ-ਕੂੜ] ।

੧ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਰਤਨ ਅਮੋਲਾ।
 ੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਡੋਲਾ।
 ੩ਖੀਰਹੁ ਨੀਰ ਨਿਕਾਲਦੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਨਿਰੋਲਾ।
 ੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸਲਾਹੀਐ ਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਨਹਾਰੁ ਅਤੋਲਾ।
 ੫ਮਨਮੁਖਿ ਬਗੁਲੁ ਸਮਾਧਿ ਹੈ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਇ ਅਬੋਲਾ।
 ੬ਹੋਇ ਲਖਾਉ ਟਿਕਾਇ ਜਾਇ ਛਪੜਿ ਉਹੁ ਪੜੈ ਮੁਹੁਰੋਲਾ।
 ੭ਸਚੁ ਸਾਉ ਕੂੜੁ ਗਹਿਲਾ ਗੋਲਾ ॥੪॥

{ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ=ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਅਬੋਲਾ=ਚੁਪ ਚਾਪ। }
 { ਉਹੁ=ਧਾਕ ਪੈਣੀ, ਡਰ ਪੈ ਜਾਣਾ। ਸਾਉ=ਭਲਾ ਮਾਣਸ, ਸਾਹੂਕਾਰ। }
 { ਗਹਿਲਾ ਗੋਲਾ=ਗੁਸਿਆ ਹੋਇਆ ਝੂਠਾ ਚੋਲਾ ਗਾਫਲ ਨੌਕਰ। }

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਤੀਰਥ) ਹੈ, ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਰਤਨ ਅਮੋਲਕ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੰਨਨ, ਸੁੱਧਤਾਈ ਵੈਰਾਗਾਦਿ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ)। ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਉਥੇ ਪਰਮਹੰਸ (ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੀ) ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤ ਲੈਕੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਦੇ (ਅਰਥਾਤ ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ; ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ (ਜਗ ਥੋਂ) ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ, (ਈਸ਼ੂਰ ਪਰਾਇਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੋਲਣਹਾਰੇ ਹੋਕੇ ਅਤੋਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਖੇ (ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ)

ਹਨ। ੫ਮਨਮੁਖ ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ ਮੋਨੀ ਹੋ ਕੇ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਈਸ ਡੱਪੜ ਵਿਖੇ ਟਿਕਾਉ ਦਾ ਲਖਾਉ ਹੋਵੇ ਉਥੇ (ਬਗਲੇ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਚੋਲ੍ਹਣ ਨਾਲ ਧਾਕ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੱਛੀਆਂ ਵਿਖੇ ਵਿਪਦਾ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਫੈਲਦੀ ਹੈ)। ੧ਸਚ ਸਾਉ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਗਾਫਲ ਗੁਲਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰਮੁਖ-ਮਨਮੁਖ । ਸਚ-ਕੂੜ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖ ਸਚੁ ਸੁਲਖਣਾ ਸਭਿ ਸੁਲਖਣ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵਾ ।
 ੨ਮਨਮੁਖ ਕੂੜੁ ਕੁਲਖਣਾ ਸਭ ਕੁਲਖਣ ਕੂੜੁ ਕੁਦਾਵਾ ।
 ੩ਸਚੁ ਸੁਇਨਾ ਕੂੜੁ ਕਚੁ ਹੈ ਕਚ ਨ ਕੰਚਨ ਮੁਲਿ ਮੁਲਾਵਾ ।
 ੪ਸਚੁ ਭਾਰਾ ਕੂੜੁ ਹਉਲੜਾ ਪਵੈ ਨ ਰਤਕ ਰਤਨ ਭੁਲਾਵਾ ।
 ੫ਸਚੁ ਹੀਰਾ ਕੂੜੁ ਫਟਕੁ ਹੈ ਜੜੈ ਜੜਾਵੈ ਨ ਜੁੜੈ ਜੁੜਾਵਾ ।
 ੬ਸਚੁ ਦਾਤਾ ਕੂੜੁ ਮੰਗਤਾ ਦਿਹੁਰਾਤੀ ਚੋਰ ਸਾਹ ਮਿਲਾਵਾ ।
 ੭ਸਚੁ ਸਾਬਤੁ ਕੂੜਿ ਫਿਰਦਾ ਫਾਵਾ ॥੫॥

[ਸੁਲਖਣਾਂ=ਸੁਸ਼ਟ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲਾ ।	ਕੁਲਖਣਾ=ਖੱਟੇ ਲੱਖਣਾ ਵਾਲਾ ।
[ਕੁਦਾਵਾ=ਖੱਟੇ ਦਾਉ ਵਾਲਾ ।	ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ । ਮੁਲਾਵਾ=ਮੇਲ ।
[ਫਟਕੁ=ਕੱਚ, ਬਿਲੌਰ ।	ਫਾਵਾ=ਦੁਖੀ, ਥੱਕਣਾ ।

੧ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁਸ਼ਟ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ) ਸਾਰੇ ਸੁਲੱਖਣ ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ। ੨ਮਨਮੁਖ ਕੂੜ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਖੱਟੇ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਕੁਲੱਖਣ ਝੂਠੇ ਤੇ ਖੱਟੇ ਦਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਹੁਣ ਤੀਜੀ ਤੁਕੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੀਕ ਸੱਚ ਤੇ ਕੂੜ ਦਾ ਭੇਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੩ਸੱਚ ਸੋਨਾ ਤੇ ਕੂੜ ਕੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੱਚ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੪ਸਚ ਭਾਰਾ ਤੇ ਕੂੜ ਹਲਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਤਨ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ('ਰੱਤਕ') ਲਾਲੜੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ। ੫ਸੱਚ ਹੀਰਾ ਤੇ ਕੂੜ ਬਿਲੌਰ ਹੈ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ) ਜੜਾਉ ਨਹੀਂ ਜੜੀਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜੜ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦਾ। ੬ਸੱਚ ਦਾਤਾ ਕੂੜ ਭਿਖਾਰੀ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੇ ਖੋਰ ਸਾਹ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਰਾਤ ਦੇ ਚੋਰ ਵਾਂਗ ਕੂੜੇ, ਦਿਨ ਤੇ ਸਾਹ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਪੁਰਖ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ) ੭ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ) ਕੂੜ (ਛਿੱਥਾਂ ਜਾਂ) ਥੱਕਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੱਚ ਟਿਕਦਾ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਦਾਤਾ ਪਦ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੂੜ ਛਿੱਥਿਆਂ ਤੇ ਫਾਹਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸੁਰਤ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਭਟਕਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੬. [ਸਚ ਅਤੇ ਕੂੜ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੁਰੰਗੁ ਹੈ ਮੂਲ ਮਜੀਠ ਨ ਟਲੈ ਟਲੰਦਾ ।
 ੨ਮਨਮੁਖੁ, ਕੂੜੁ ਕੁਰੰਗੁ ਹੈ ਫਲ ਕੁਸੰਭੈ ਬਿਰ ਨ ਰਹੰਦਾ ।
 ੩ਬੋਮ, ਕਥੂਰੀ, ਵਾਸੁ ਲੈ ਨਕੁ ਮਰੜੈ, ਮਨਿ ਭਾਵੰਦਾ ।
 ੪ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਅਕ ਅੰਬ ਫਲ ਕਉੜਾ ਮਿਠਾ ਸਾਉ ਲਹੰਦਾ ।
 ੫ਸਾਹ ਚੋਰ ਸਚ ਕੂੜੁ ਹੈ ਸਾਹੁ ਸਵੈ ਚੋਰੁ ਫਿਰੈ ਭਵੰਦਾ ।
 ੬ਸਾਹ ਫੜੈ ਉਠਿ ਚੋਰ ਨੋ ਤਿਸ ਨੁਕਸਾਨੁ ਦੀਬਾਣ ਕਰੰਦਾ ।

੯ਸਚੁ ਕੂੜੈ ਲੈ ਨਿਹਣਿ ਬਹੰਦਾ ॥ ੬ ॥

[ਸੁਰੰਗੁ=ਲਾਲ ਰੰਗ । ਕੁਰੰਗੁ=ਖੋਟਾ ਰੰਗ । ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ ।
[ਸਾਉ=ਸੁਆਦ । ਦੀਬਾਣ=ਕਚਹਿਰੀ । ਨਿਹਣਿ=ਕੈਦ ਕਰਨਾ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੁਰ) ਮਜੀਠ ਦਾ ਰੰਗ ਮੂਲੋਂ ਟਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਟਲਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਧੋਤਿਆਂ ਉਤਰਦਾ ਨਹੀਂ) । ੨ਮਨਮੁਖ ਝੂਠਾ ਖੋਟੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੁਰ) ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲ (ਦਾ ਰੰਗ) ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ੩ਬੋਮ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਬੋਂ ਨੱਕ ਮਰੋੜੀਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕਸਤੂਰੀ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੪ਕੂੜ ਅੱਕ ਫਲ ਤੇ ਸੱਚ ਅੰਬ ਫਲ ਹੈ, (ਅੱਕ) ਕੌੜਾ ਤੇ (ਅੰਬ) ਦਾ ਸਵਾਦ ਮਿੱਠਾ ਹੈ । ੫ਸੱਚ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਕੂੜ ਚੋਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਸ਼ਾਹ (ਰਾਤ ਨੂੰ) ਸੌਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਚੋਰ (ਰਾਤ) ਭੌਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੬ਸ਼ਾਹ ਉਠਕੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਹਾਕਮ ਬੋਂ ਚੱਟੀ ਭਰਾਉਂਦਾ ਹੈ) । ੭ਸੱਚ ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਕਰਕੇ (ਕੈਦ ਵਿਖੇ) ਬਿਠਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

੭. [ਸਚ ਤੇ ਕੂੜ] ।

੧ਸਚੁ ਸੋਹੈ ਸਿਰ ਪਗ ਜਿਉ ਕੋਝਾ ਕੂੜ ਕੁਥਾਇ ਕਛੋਟਾ ।
੨ਸਚੁ ਸਤਾਣਾ ਸਾਰਦੂਲੁ ਕੂੜੁ ਜਿਵੈ ਹੀਣਾ ਹਰਿਣੋਟਾ ।
੩ਲਾਹਾ ਸਚੁ ਵਣਜੀਐ ਕੂੜੁ ਕਿ ਵਣਜਹੁ ਆਵੈ ਤੋਟਾ ।
੪ਸਚੁ ਖਰਾ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਕੂੜੁ ਨ ਚਲੈ ਦਮੜਾ ਖੋਟਾ ।
੫ਤਾਰੇ ਲਖ ਅਮਾਵਸੈ ਘੇਰਿ ਅਨੇਰਿ ਚਨਾਇਣੁ ਹੋਟਾ ।
੬ਸੂਰਜ ਇਕ ਚੜਦਿਆ ਹੋਇ ਅਠਖੰਡ ਪਵੈ ਫਲਫੋਟਾ ।
੭ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਜਿਉ ਵਟੁ ਘੜੋਟਾ ॥ ੭ ॥

[ਕੋਝਾ=ਕੁਰੂਪ । ਕਛੋਟਾ=ਲੰਗੋਟਾ । ਸਤਾਣਾ=ਤਾਣ ਵਾਲਾ, ਬਲੀ ।
[ਹੀਣਾ ਹਰਿਣੋਟਾ=ਨਿਰਬਲ ਹਰਨ ਦਾ ਬੱਚਾ । ਦਮੜਾ ਖੋਟਾ=ਖੋਟਾ ਰੁਪੜਾ ।
[ਫਲਫੋਟਾ=ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

੧ਸੱਚ ਸਿਰ ਦੀ ਪੱਗ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਉਚਾ) ਸੋਭਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਕੋਝੇ ਲੰਗੋਟੇ ਵਾਂਗ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਗਾ (ਜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ) । ੨ਸੱਚ ਬਲੀ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗੂ ਤੇ ਝੂਠ ਨਿਰਬਲ ਹਰਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗੂ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੱਚ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੂਠ ਦੀ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਵਟੀਂਦੀ) । ੩ਸੱਚ ਲਾਹੇ ਦਾ ਵਣਜ ਹੈ, ਕੂੜ ਦੇ ਵਣਜ ਬੋਂ ਤੋਟਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਸੱਚ ਖਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਕੋਈ ਸਾਬਾਸ ਕੀਹਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਖੋਟੇ ਰੁਪਏ ਵਾਂਗੂ (ਬਾਜ਼ਾਰ) ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ । ੫ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਅਮਾਵਸ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਘੇਰ ਵਿਚ ('ਚਾਨਾਇਣ ਹੋਟਾ') ਚਾਨਣ ਹਟਿਆ (ਜਾਂ ਢੱਕਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬(ਪਰੰਤੂ) ਇਕ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜਨ ਨਾਲ ਅੱਠ ਖੰਡ ਹੋ ਕੇ ਅਰਥਾਤ ਅੱਠ ਟੁਕੜੇ ਹੋਏ ('ਫਲ ਫੋਟਾ') ਫੁਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ੭ਕੂੜ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ('ਵਟੁ ਘੜੋਟਾ') ਘੜੇ ਵੱਟੇ ਵਾਲਾ ਵੈਰ ਹੈ ।

੮. [ਸੱਚ ਅਤੇ ਕੂੜ] ।

੧ਸੁਹਣੇ ਸਾਮਰਤਖ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਵਰਤੇ ਵਰਤਾਰਾ ।
੨ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਨਗਰ ਵਾਂਗੁ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ ।
੩ਨਦੀ ਪਛਾਵਾਂ ਮਾਣਸਾ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਅੰਬਰ ਤਾਰਾ ।

੧ ਪੂਅਰੁ ਪੁੰਧੁਕਾਰ ਹੋਇ ਤੁਲ ਨ ਘਣਹਰਿ ਵਰਸਣ ਹਾਰਾ ।
 ੨ ਸਾਉ ਨ ਸਿਮਰਣਿ ਸੰਕਰੈ ਦੀਪਕ ਬਾਝੁ ਨ ਮਿਟੈ ਅੰਧਾਰਾ ।
 ੩ ਲੜੈ ਨ ਕਾਗਲਿ ਲਿਖਿਆ ਚਿਤੁ ਚਿਤੇਰੇ ਸੈ ਹਥੀਆਰਾ ।
 ੪ ਸਚੁ ਕੂੜੁ ਕਰਤੂਤਿ ਵੀਚਾਰਾ ॥ ੮ ॥

[ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ । ਵਰਤਾਰਾ=ਖੇਲ । ਪਾਹਾਰਾ=ਪਹਾੜ । ਪੂਅਰੁ=ਪੂੰਏ ਵਾਲਾ]
 [ਹਨੇਰਾ । ਘਣਹਰਿ=ਬੱਦਲ । ਸੰਕਰੈ=ਸੱਕਰ ਦੇ । ਚਿਤੁ ਚਿਤੇਰੇ=ਚਿਤ੍ਰ ਹੋਏ ਚਿਤੇਰੇ ਦੇ ।]

੧ ਕੂੜ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਂਗੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਕੂੜ ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਸੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਖੇਲ ਹੈ) । ੨ ਕੂੜ ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਹੈ ਅੰਰ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ । ੩ ਸਨੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ ਤਾਰੇ (ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਅਸਲ ਤਾਰੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) । ੪ ਪੂੰਏ ਵਿਚ (ਨਿਰਾ) ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਝੂਠ ਨਿਰੀ ਗੱਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਹ ਖੁੰਆਂ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਬੱਦਲ (ਸੱਚ) ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ! ੫ ਸੱਕਰ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਥੋਂ (ਮਿੱਠਾ) ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਦੀਵੇ ਬਾਝੁ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ । ੬ ਕਾਗਦ ਪਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ (ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਵ ਮੂਰਤੀ) ਲੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਭਾਵੇਂ ਚਿਤੇਰਾ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਹਥਿਆਰ ਚਿੱਤਰ ਦੇਵੇ । ੭ ਸੱਚ ਕੂੜ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਦੀ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ।

੯. [ਸੱਚ ਅਤੇ ਕੂੜ] ।

੧ ਸਚੁ ਸਮਾਇਣੁ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਕੂੜੁ ਵਿਗਾੜੁ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚਖੇ ।
 ੨ ਸਚੁ ਭੋਜਨੁ ਮੁਹਿ ਖਾਵਣਾ ਇਕੁ ਦਾਣਾ ਨਕੈ ਵਲਿ ਦੁਖੇ ।
 ੩ ਫਲਹੁ ਰੁਖ ਰੁਖਹੁ ਸੁ ਫਲੁ ਅੰਤਿਕਾਲਿ ਖਉ ਲਾਖਹੁ ਰੁਖੇ ।
 ੪ ਸਉਵਰਿਆ ਅਗਿ ਰੁਖ ਵਿਚਿ ਭਸਮ ਕਰੈ ਅਗਿ ਬਿੰਦਕੁ ਧੁਖੇ ।
 ੫ ਸਚੁ ਦਾਰੁ ਕੂੜੁ ਰੋਗੁ ਹੈ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਵੈਦ ਵੇਦਨਿ ਮਨਮੁਖੇ ।
 ੬ ਸਚੁ ਸਬੋਈ ਕੂੜੁ ਠਗੁ ਲਗੈ ਦੁਖੁ ਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੇ ।
 ੭ ਕੂੜੁ ਪਚੈ ਸਚੈ ਦੀ ਭੁਖੇ ॥ ੯ ॥

[ਸਮਾਇਣੁ=ਜਾਗ । ਚੁਖੇ=ਰਤਾ ਕੁ । ਖਉ ਲਾਖਹੁ ਰੁਖੇ=ਲਾਖ ਨਾਲ ਬਿਛੁ]
 [ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਿੰਦਕੁ=ਰੱਤੀ । ਵੇਦਨਿ ਮਨਮੁਖੇ=ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪੀੜ ਰਹਿੰਦੀ ।]
 [ਸਬੋਈ=ਸਾਥੀ, ਸਹਾਇਕ । ਭੁਖੇ=ਇੱਛਾ ।]

੧ ਸੱਚ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਗ (ਵਾਂਝੂ) ਹੈ, ਕੂੜ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚੁੱਖ ਵਾਂਝੂ ਵਿਗਾੜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਜਾਗ ਜਮਾਉਂਦੀ, ਕਾਂਜੀ ਫਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ) । ੨ ਸੱਚ ਦਾ ਬੋਲਣਾ, ਮੂੰਹ ਦੇ ਰਸਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕੂੜ ਦਾ) ਇਕ ਦਾਣਾ ਬੀ ਨੱਕੋਂ ਖਾਣਾ ਦੁਖਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਰੰਚਕ ਮ ਤੁ ਝੂਠ ਬੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ) । ੩ ਫਲ ਥੋਂ ਬਿਛੁ, ਬਿਛੁ ਥੋਂ ਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਜੇਕਰ (ਉਸੇ) ਬਿਛੁ (ਨੂੰ) ਲਾਖ (ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਨਾਸ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਕੂੜਹੁ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ ਧਰਮੇ ਤਗੀਐ") । ੪ ਬਿਛੁ ਵਿਖੇ ਸੌ ਵਰਹੇ (ਸਮਾਈ ਹੋਈ) ਅੱਗ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤਤੀਕੁ ਅੱਗ ਧੁਖਦੀ ਹੋਈ ਲਾ ਦੇਈਏ (ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ) ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੱਚ ਦੀ ਅਗਨੀ ਜਠਰਾਗਨ ਵਾਂਗ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਕੂੜ ਧੁਖਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੫ ਕੂੜ ਰੋਗ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਸੱਚ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਵੈਦ ਦੇ ਬਾਝ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ('ਵੇਦਨ') ਪੀੜ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਅੱਖਧੀ ਗੁਰੂ ਘਰ

ਵਿਚ ਹੈ)। ੬ਸੱਚ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਕੂੜ ਠੱਗ ਹੈ (ਉਹ ਬਚਾਉਂਦਾ, ਇਹ ਲੁਟਦਾ ਹੈ), (ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਬੀ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, (ਸਦਾ) ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੭ਕੂੜੇ ਆਦਮੀ ਸੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ('ਸਚੇ ਦੀ ਭੁਖੇ') ਸਚਿਆਰਾਂ ਦੀ (ਸਭ) ਨੂੰ ਚਾਹ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਜਾਣ ਆਦਰ ਤੇ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੂੜੇ ਤਿਸਕਾਰ ਤੇ ਅਨਾਦਰ)।

੧੦. [ਸੱਚ ਅਤੇ ਕੂੜ]।

੧ਕੂੜੁ ਕਪਟ ਹਥਿਆਰ ਜਿਉ ਸਚੁ ਰਖਵਾਲਾ ਸਿਲਹ ਸੰਜੋਆ।
 ੨ਕੂੜੁ ਵੈਰੀ ਨਿਤ ਜੋਹਦਾ ਸਚੁ ਸੁਮਿਤੁ ਹਿਮਾਇਤ ਹੋਆ।
 ੩ਸੂਰ ਵੀਰੁ ਵਰੀਆਮੁ ਸਚੁ ਕੂੜੁ ਕੂੜਾਵਾ ਕਰਦਾ ਢੋਆ।
 ੪ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਸੁਥਾਇ ਹੈ ਲਰਜੈ ਕੂੜੁ ਕੁਥਾਇ ਖੜੋਆ।
 ੫ਸਚਿ ਫੜਿ ਕੂੜੁ ਪਛਾੜਿਆ ਚਾਰਿ ਚਕ ਵੇਖਨ ਤੁ ਲੋਆ।
 ੬ਕੂੜੁ ਕਪਟੁ ਰੋਗੀ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਦਾ ਹੀ ਨਵਾ ਨਿਰੋਆ।
 ੭ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜੁ ਕੂੜੁ ਵਿਖੋਆ ॥੧੦॥

{ ਸਿਲਹ ਸੰਜੋਆ=ਲੋਹੇ ਦਾ ਕਵਚ। ਸੂਰ=ਰਥੀ। ਵੀਰ=ਮਹਾਂਰਥੀ।
 { ਵਰੀਆਮੁ=ਅਤਿਰਥੀ। ਢੋਆ=ਮੇਲ। ਲਰਜੈ=ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਕੰਬਦਾ।
 { ਵਿਖੋਆ=ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ।

੧ਕੂੜੁ ਕਪਟ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਹਨ, ਸੱਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਜੋਅ (ਕਵਚ) ਵਾਂਗ (ਸਰੀਰ ਦਾ) ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ। ੨ਕੂੜੁ ਵੈਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਤ ਤਾੜਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਭਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩ਸੱਚ ਸੂਰਥੀਰਾਂ ਤੇ ਵਰਿਆਮਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਅਤਿਰਥੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ), ਕੂੜੁ ਝੂਠਾ ਹੀ ('ਢੋਆ') ਮਿਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪ਸੱਚ, ਨਿਹਚਲ ਅਤੇ ਭਲੀ ਥਾਉਂ (ਆਸ਼੍ਰਯ ਵਾਲੀ) ਹੈ, ਕੂੜੁ ਭੈੜੀ ਥਾਉਂ (ਉਪਰ) ਖੜੋਤਾ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੫ਸੱਚ (ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਬੋਲਣਹਾਰਾ) ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਸਿੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਚੱਕਾਂ ਥੋਂ ਆ ਕੇ ਤਿਲੋਕੀ (ਦੇ ਲੋਕ) ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ੬ਕੂੜਾ ਅਤੇ ਕਪਟੀ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਰੋਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਸਦਾ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਦਾ ਲੋਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ)। ੭ਗੱਲ ਕੀ ਸੱਚ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਕੂੜੁ ਝੂਠਾ ਹੀ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ-'ਉਘਰਿ ਗਇਆ ਜੈਸਾ ਖੋਟਾ ਢਬੂਆ ਨਦਰਿ ਸਰਾਫਾ ਆਇਆ')।

੧੧. [ਸੱਚ ਕੂੜ ਦਾ ਨਿਰਣਯ]।

੧ਸਚੁ ਸੂਰਜੁ ਪਰਗਾਸੁ ਹੈ ਕੂੜਹੁ ਘੁਘੁ ਕੁਝੁ ਨ ਸੁਝੈ।
 ੨ਸਚ ਵਣਸਪਤਿ ਬੋਹੀਐ ਕੂੜਹੁ ਵਾਹ ਨ ਚੰਦਨ ਬੁਝੈ।
 ੩ਸਚਹੁ ਸਫਲ ਤਰੋਵਰਾ ਸਿੰਮਲੁ ਅਫਲ ਵਡਾਈ ਲਝੈ।
 ੪ਸਾਵਣਿ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਸੁਕੈ ਅਕੁ ਜਵਾਹਾਂ ਰੁਝੈ।
 ੫ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਮਾਨਸਰਿ ਸੰਖ ਨਿਸਖਣ ਹਸਤਨ ਦੁਝੈ।
 ੬ਸਚੁ ਗੰਗੋਦਕੁ ਨਿਰਮਲਾ ਕੂੜਿ ਰਲੈ ਮਦ ਪਰਗਟੁ ਗੁਝੈ।
 ੭ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜੁ ਕੂੜਹੁ ਖੁਝੈ ॥੧੧॥

{ ਲੁਝੈ=ਸੜਦਾ ਹੈ। ਰੁਝੈ=ਰਿਝਦੇ ਹਨ।
 { ਨਿਸਖਣ=ਖਾਲੀ। ਹਸਤਨ ਦੁਝੈ=ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਘੁਟੀਦਾ ਹੈ।

੧ਸੱਚ ਦਾ ਸਰਜ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਕਤ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ (ਭਾਵ ਦਿਨੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਪਾਠਾਤ 'ਸੁਝ ਨ ਸੁਝੇ' = ਅਰਥਾਤ ਚਾਨਣਾ (ਸੂਰਜ) ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ)। ੨ਸੱਚ (ਓਹ) ਵਨਸਪਤੀ ਹੈ (ਜੋ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਚੰਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੂੜ ਵਾਂਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ (ਜੋ ਕਦੇ) ਚੰਦਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ੩ਸੱਚ (ਬੋਲਣ ਬੋ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਫਲ ਖਿਛ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਗਿਆਨ ਵੈਰਗਾਦਿਕ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ) (ਕੂੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਿੰਮਲ ਵਾਂਗ ਅਫਲ ਰਹਿਕੇ (ਆਪਣੀ) ਵਡਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹੈ। ੪ਸਾਵਣ ਵਿਖੇ ਖਿਛ ਕਛੇ ਭਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਕ ਅਤੇ ਜਵਾਹੇ (ਦੇ ਬੂਟੇ 'ਰੁਝੇ' ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ) ਸੜਕੇ ਸੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੫ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ (ਆਦਿਕ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ), ਸਖ ਖਾਲੀ ਰਹਿਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਨਪੀੜੀਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਘੁਟ ਕੇ ਵਜਾਈਦੇ ਹਨ)। ੬ਸੱਚ (ਅਰਥਾਤ ਸਚਿਆਰ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਕੂੜ ਦੀ ਮਦਰਾਂ ਛਿਪਾਕੇ ਰਲਾਈਏ (ਤਦ ਭੀ) ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭(ਸਿਧਾਂਤ) ਸੱਚ ਸਚਾ ਹੈ ਕੂੜ (ਕੂੜ ਹੀ ਹੈ ਅਰ) ਕੂੜ ਬੋ (ਭਾਵ ਆਪੇ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਂਗ) ਬੁੱਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੨. [ਸੱਚ ਕੂੜ ਦਾ ਅੰਤ]।

੧ਸਚੁ ਕੂੜ ਦੁਇ ਝਾਗੜੁ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਚਉਤੇ ਆਇਆ।
 ੨ਅਗੇ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਿਆਇ ਆਪ ਹਜੂਰਿ ਦੋਵੇ ਝਗੜਾਇਆ।
 ੩ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜਿ ਕੂੜਿਆਰੁ ਪੰਚਾ ਵਿਚਿ ਦੋ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ।
 ੪ਸਚਿ ਜਿਤਾ ਕੂੜਿ ਹਾਰਿਆ ਕੂੜੁ ਕੂੜਾ ਕਰਿਸਹਰਿ ਫਿਰਾਇਆ।
 ੫ਸਚਿਆਰੇ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਕੂੜਿਆਰ ਫਿਟੁ ਫਿਟੁ ਕਰਾਇਆ।
 ੬ਸਚ ਲਹਣਾ ਕੂੜਿ ਦੇਵਣਾ ਖਤੁ ਸਤਾਗਲੁ ਲਿਖਿ ਦੇਵਾਇਆ।
 ਆਪ ਠਗਾਇ ਨ ਠਗੀਐ ਠਗਣਹਾਰੇ ਆਪੁ ਠਗਾਇਆ।
 ੮ਵਿਰਲਾ ਸਚੁ ਵਿਹਾਝਣ ਆਇਆ ॥੧੨॥

[ਚਉਤੇ=ਚਬੂਤਰੇ, ਨਜਾਯ ਸਭਾ। |ਵਾਚਦੋ=ਵਕੀਲਗੀ।]

[ਖਤੁ ਸਤਾਗਲੁ=ਸਤ ਉਂਗਲੀ ਪਰਮਾਨ ਪੱਤ੍ਰ, ਕਰਾਰਨਾਮਾ, ਜਾਂ ਸੱਤਾਂ]

[ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਖਤ।   ਵਿਹਾਝਣ=ਖਰੀਦਣ।]

੧ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਦੋਵੇਂ ਝਾਗੜੁ (ਮੁਦਈ ਮੁਦਾਲੈ) ਹੋਕੇ ਨਜਾਇ ਸਭਾ ਦੇ ਚਬੂਤਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੨ਅੱਗੇ ਸੱਚਾ (ਹਾਕਮ) ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹਜੂਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੩ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਾ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਝੂਠਾ ਕੂੜਿਆਰ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਪੰਚ ਲੋਕ (ਵਿਚਦੋਂ) ਵਕੀਲਗੀ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪ਸੱਚਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੂੜਾ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ) ਝੂਠੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਡੋਂਡੀ ਵਜਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਇਸ ਕੂੜਿਆਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨਾ ਰਖੇ।) ੫ਸਚਿਆਰ ਨੂੰ ਸਾਬਾਸ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕੂੜਿਆਰ ਨੂੰ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਆਖਕੇ ਧਿਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਸੱਚਾ ਲਹਿਣੇਦਾਰ ਤੇ ਕੂੜਾ ਦੇਵਣਹਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ (ਪੰਚ ਲੋਕ) ਸੱਤਾਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਖਤ ਲਿਖਾ ਕੇ (ਸੱਚੇ ਦੇ ਹੱਥ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਆਪਣੇ ਠੱਗਿਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਠੱਗੀਦਾ ਸਗਮਾਂ ਠੱਗਣਹਾਰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਠਗਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਦਾ ਆਪ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। ੮ਵਿਰਲਾ (ਪੁਰਖ) ਸਚ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।

੧੩. [ਸੱਚ ਕੂੜ ਦਾ ਅੰਤ] ।

੧ਕੂੜ ਸੁਤਾ ਸਚੁ ਜਾਗਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ।
 ੨ਸਚੁ ਸਚੈ ਕਰਿ ਪਾਹਰੂ ਸਚੁ ਭੰਡਾਰ ਉਤੇ ਬਹਿਲਾਇਆ ।
 ੩ਸਚੁ ਆਗੂ ਆਨੇਰ ਕੂੜ ਉਝੜਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਚਲਾਇਆ ।
 ੪ਸਚੁ ਸਚੈ ਕਰਿ ਫਉਜਦਾਰ ਰਾਹੁ ਚਲਾਵਣ ਜੋਗੁ ਪਠਾਇਆ ।
 ੫ਜਗ ਭਵਜਲ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗੁਰ ਬੋਹਥੈ ਚਾੜਿ ਤਰਾਇਆ ।
 ੬ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਫੜਿ ਅਹੰਕਾਰੁ ਗਰਦਨਿ ਮਰਵਾਇਆ ।
 ੭ਪਾਰਿ ਪਏ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ੧੩ ॥

[ਪਾਹਰੂ=ਰਾਖਾ । ਬਹਿਲਾਇਆ=ਬਿਠਾਇਆ । ਗਰਦਨਿ ਮਰਵਾਇਆ=ਥਾਂ ਮਾਰੇ ॥]

੧'ਕੂੜ' ਸੁਤਾ ਹੋਇਆ ਅਰ ਸੱਚ 'ਜਾਗਦਾ' (ਸਾਵਧਾਨ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਰ) ਸੱਚ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਸੱਚੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਉਤੇ ਬੈਠਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦਾ ਕੜਛਾ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੩ਸਚ ਆਗੂ ਹੈ 'ਕੂੜ' ਆਪ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੪ਸੱਚੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਫੌਜਦਾਰ (ਹੁੰਦੇਦਾਰ) ਕਰਕੇ (ਸੱਚਾ) ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਕਰਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ (ਜਿਹਾਕੁ ਕਲਿਕਾਲ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ ॥" ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?) ੫ਜਗਤ ਰੂਪ ਸਾਗਰ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ 'ਬੋਹਿਥ' (ਜਹਾਜ) ਪੁਰ ਚਾੜ੍ਹਕੇ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੬ਕਾਮਾਦਿ ਪੰਜ ਵਿਖਯ ਫੜਕੇ ਗਰਦਨੋ ਮਰਵਾ ਸਿੱਟੇ ਹਨ । ੭ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਲੱਭ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ) ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

ਭਾਵ—"ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ ਸੇ ਫਿਰਿ ਗਰਭਾਸਿ ਨ ਪਟਿਆ ਰੇ ॥"
 ਅਰਥ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਉਸਦੀ 'ਬਾਣੀ' ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਓਹ ਫੇਰ ਗਰਭ ਯੋਨੀ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ "ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ ॥" ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਜੋ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਥਵਾ ਸੁਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਸੱਚ, ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ, ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ] ।

੧ਲੂਣੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖਾਇਕੈ ਰਣ ਅੰਦਰਿ ਲੜਿ ਮਰੈ ਸੁ ਜਾਪੈ ।
 ੨ਸਿਰ ਵਢੈ ਹਥੀਆਰ ਕਰਿ ਵਰੀਆਮਾ ਵਰੀਆਮੁ ਸਿਵਾਪੈ ।
 ੩ਤਸੁ ਪਿਛੈ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਬਪਿ ਬੇਈ ਦੇ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ ।
 ੪ਪੋਤੈ ਪੁਤ ਵਡੀਰੀਅਨਿ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਪਰਾਪੈ ।
 ੫ਵਖਤੈ ਉਪਰਿ ਲੜਿ ਮਰੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਬਦੁ ਅਲਾਪੈ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਜਾਇਕੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਰੈ ਆਪੁ ਆਪੈ ।
 ਲੜਿ ਮਰਣਾ ਤੈ ਸਤੀ ਹੋਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਪੂਰਣ ਪਰਤਾਪੈ ।
 ੭ਸਚਿ ਸਿਦਕ ਸਚ ਪੀਰੁ ਪਛਾਪੈ ॥ ੧੪ ॥

[ਬਿਪਿ ਬੇਈ=ਬੇਈ ਬਪਣਾ, ਸੰਕ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਦੁਬ ਜਾਂ ਦਹੀ ਸਤੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਵਰਤਦੇ]
 [ਹਨ, ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ, ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਵਰ ਦਿੰਦੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।]
 [ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਪਰਾਪੈ=ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੀਰੁ=ਗੁਰ।]

੧ ਸਾਹਿਰ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਇਕੇ ਜੁੱਧ ਭੂਨਕਾ ਵਿਖੇ ਜੋ (ਸਿਪਾਹੀ) ਲੜ ਕੇ ਮਰੇ ਉਹ (ਨਿਮਕ ਹਲਾਲ) ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ੨ (ਵਰੀਆਮਾਂ) ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਮਾਰਕੇ ਵੰਢ ਸਿੱਟਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ ਉਹ) 'ਵਰੀਆਮ' (ਆਪ ਬੀ ਬਹਾਦਰ) ਸਿਵਾਪਦੇ ਹਨ। ੩ ਤਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸਤੀ (ਸਤੀ ਹੋਵੇ) ਪਰਵਾਰ ਬੇਈ ਥੱਪਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਬੇਈ ਇਕ ਰੀਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਸਤੀ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਲੋਕ ਦੁੱਧ ਚਾਵਲ ਰਿੰਨੂਕੇ ਪਹਿਲੇ ਸਤੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੇਣਹਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ੪ (ਸਤੀ ਦੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰੇ ਵਡਿਆਈਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤੀ ਦੀ ਉਲਾਦ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। (ਸਚੇ ਸੂਰਮੇ ਅਤੇ ਸਚੇ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?) ੫ ਵਖਤ ਦੇ ਉਪਰ ਲੜ ਮਰੇ (ਝਖੜੁ ਝਾਗੀ ਮੀਹੁ ਵਰਸੈ ਭੀ ਗੁਰੁ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰੇ (ਏਹ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਹਨ) ॥ ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਂਕੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਚੇ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਹੈ)। ੭ (ਜੁੱਧ ਵਿਖੇ) ਲੜ ਮਰਨਾ ਅਰ (ਪਤੀ ਨਾਲ) ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਖੇ (ਉਪਰ ਕਹੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਐਉਂ) ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਧਰਮ ਵਾਂਗੂੰ ਅਟੱਲ ਪਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਤਰ ਸਤੀਆਂ ਅਗਯਾਨ ਅਰ ਸੂਰਮੇ ਹੰਕਾਰ ਆਸਰੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਸਤੀ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਅਟੱਲ ਪਦੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ)। ੮ (ਜਿਸ ਵਿਖੇ) ਸੱਚਾ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, (ਉਹੀ) ਸਚਾ ਪੀਰ ਪਛਾਣੀਦਾ ਹੈ (ਸੱਚਾ ਪੀਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਸਤੀ ਆਦ ਦਾ ਕਥਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੂਰਬਕ ਹੈ, ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਵਿਹਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਚੀ ਸਤੀ ਹਉਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ।

੧੫. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ] ।

੧ ਨਿਹਚਲ ਸਚਾ ਬੇਹੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪੰਜੇ ਪਰਧਾਨਾ।
 ੨ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸਮਰਥੁ ਸਭੋ ਬੰਧਾਨਾ।
 ੩ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨਾ।
 ੪ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵਿ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਣ ਭਗਤਿ ਗੁਰਗਿਆਨਾ।
 ੫ ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਸੁਰਖਰੁ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਵਜੈ ਨੀਸਾਨਾ।
 ੬ ਚਲਣੁ ਜਿਨ੍ਹੀ ਜਾਣਿਆਂ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਵਿਰਲੇ ਮਿਸਮਾਨਾ।
 ੭ ਆਪ ਗਵਾਏ ਤਿਸ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਬੇਹੁ=ਗ੍ਰਾਮ, ਨਗਰ। ਬੰਧਾਨਾ=ਪਰਬੰਧ। ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ=ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ।]
 [ਸੁਰਖਰੁ=ਪਤ ਸੰਜੁਗਤ। ਨੀਸਾਨਾ=ਨਗਾਰੇ। ਕੁਰਬਾਨਾ=ਬਲਿਹਾਰ।]

੧ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਰੂਪੀ) ਨਗਰ ਸੱਚਾ ਤੇ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਖੇ) ਪੰਜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਰਧਾਨਤਾ ਹੈ, (ਉਹ ਪੰਜ ਗੁਣ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?) ੨ ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ 'ਬੰਧਾਨ' ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਭਾਵ ਯੋਗ ਸਰੰਜਾਮ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ)। ੩ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ

ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ (ਤਿੰਨੋ ਕੰਮ) ਪੂਰੇ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੧ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਨਿੰਮੀ ਭੂਤ ਰਹਿੰਦੇ, ਹਥੋਂ ਦਾਨ ਕਰਦੇ, ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗਿਆਨ (ਆਰੂਢ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ੫ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਸੁਰਖਰੂ (ਪਤ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਰਹਿੰਦੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ) ਸੱਚੇ ਸਬਦ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਦੇ ਹਨ । ੬ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲਣਾ (ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਛਾਣੀ ਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਸੱਚ) ਜਾਤਾ ਹੈ (ਓਹ) ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ (ਯਥਾ "ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਏਕੁ ਆਧਿ ਕੋਟੀ") । ੭ਆਪਾ ਭਾਉ ਗਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਥੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ("ਆਪ ਗਵਾਈਐ ਤਾਂ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ ॥") ।

੧੬. [ਝੂਠਾ ਪਿੰਡ] ।

੧ਕੂੜ ਅਹੀਰਾ ਪਿੰਡ ਹੈ ਪੰਜ ਦੂਤ ਵਸਨਿ ਬੁਧਿਆਰਾ ।
 ੨ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਨਿਤ ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਧ੍ਰੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ।
 ੩ਖਿੰਜੋਤਾਣੁ ਅਸਾਧੁ ਸੰਗੁ ਵਰਤੈ ਪਾਪੈ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ।
 ੪ਪਰ ਧਨ ਪਰਨਿੰਦਾ ਪਿਆਰੁ ਪਰਨਾਰੀ ਸਿਉ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰਾ ।
 ੫ਖਲੁਹਲੁ ਮੂਲਿ ਨ ਚੁਕਈ ਰਾਜ ਡੰਡੁ ਜਮ ਡੰਡੁ ਕਰਾਰਾ ।
 ੬ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਨਰਕਿ ਅਵਤਾਰਾ ।
 ੭ਅਗੀ ਫਲ ਹੋਵਨਿ ਅੰਗਿਆਰਾ ॥੧੬॥

[ਅਹੀਰਾ ਪਿੰਡ=ਲੁਟੇਰਿਆਂ (ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ) ਦਾ ਗ੍ਰਾਮ । ਵਡੇ ਵਿਕਾਰਾ=ਵਡੇ ਪਾਪ ਹਨ ।]
 [ਖਲੁਹਲੁ=ਮਾਨਸੀ ਭੜਬੂ । ਜਰਦਰੂ=ਜਰਮਿੰਦਾ ।]

੧ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਝੂਠਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੰਜ ਦੂਤ ਬੁਰੇ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰੇ ਉਥੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ । ੨ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਭ ਮੋਹਾਦਿਕ ਕਈ ਵਿਖਯ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਅਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਖਿੰਜੋਤਾਣ (ਦੁਖ) ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਥੇ) ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ । ੪ਪਰਾਏ ਧਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ, ਪਰਾਈ ਇਸਤੀ ਦੇ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ (ਪਾਪ) ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਏਹ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰ ਹਨ) । ੫ਮਨ ਦਾ ਭੜਬੂ ਜਾਂ ਘਬਰਾਹਟ ਕਦੇ ਹਟਦੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਜਾ ਦਾ ਡੰਡ ਅਤੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡ (ਸਿਰ ਪੁਚ) ਕੜਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਪੀਲੇ ਰੂਹ (ਅਰਥਾਤ ਬਿਪਭੇ ਫਿਰਦੇ) ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਅਤੇ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਖੇ ਆਵਾ ਜਾਈ (ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੭ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅੰਗਿਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਮੌਤ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ।

੧੭. [ਸੱਚ ਵਿਚ ਕੂੜ ਦੀ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ] ।

੧ਸਚੁ ਸਪੁਰਣੁ ਨਿਰਮਲਾ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਕੂੜੁ ਨ ਰਲਦਾ ਰਾਈ ।
 ੨ਅਖੀ ਕਤੁ ਨ ਸੰਜਰੈ ਤਿਣੁ ਅਉਖਾ ਦੁਖਿ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਈ ।
 ੩ਭੋਜਨ ਅੰਦਰਿ ਮਖਿ ਜਿਉ ਹੋਇ ਦੁਖਾ ਫੇਰਿ ਕਢਾਈ ।
 ੪ਰੂਈ ਅੰਦਰਿ ਚਿਣਗ ਵਾਂਗ ਦਾਹਿ ਭਸਮੰਤੁ ਕਰੇ ਦੁਖਦਾਈ ।
 ੫ਕਾਂਜੀ ਦੁਧੁ ਕੁਸੁਹੁ ਹੋਇ ਫਿਟੈ ਸਾਦਹੁ ਵੰਨਹੁ ਜਾਈ ।
 ੬ਮਹੁਰਾ ਚੁਖਕੁ ਚਖਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਮਾਰੈ ਸਹਾਈ ।

੨ਸਚਿ ਅੰਦਰਿ ਕਿਉ ਕੂੜੁ ਕਮਾਈ ॥੧੭॥

[ਤਿਣੁ=ਤੀਲਾ । ਦੁਕਧਾ=ਉਗਲੱਛਣਾ । ਸਹਸਾਈ=ਤਾਬੜਤੋੜ । ਛੇਤੀ ।]

੧ਸੱਚ ਸਾਰਾ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਵ ਵਿਖੇ ਕੂੜ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ (ਹੇਠ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਅੱਖਾਂ ਵਿਖੇ (ਤਿਣ ਦਾ) ਕਤਰਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੰਜਰਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਤਿਣ (ਦੇ ਪਿਆਂ ਬੀ) ਅੱਖ ਅਤੇ ਦਖ ਨਾਲ ਰੈਣ ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ (ਇਥੇ ਖਕਾਰ ਦਾ ਕੰਨਾ 'ਅਤੇ' ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ) । ੩ਜਿਕੂੰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੱਖੀ (ਜੋ ਨਿਗਲੀ ਜਾਵੇ) ਤਾਂ ਦੁਕੱਧੀ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਉਗਲੱਛੀਦੀ ਹੈ । ੪ਰੂਈ ਵਿਚ ਦੁਖਦਾਈ ਚਿਨਗਾਰੀ ਜਿੱਕੁਰ ਸਾੜਕੇ ਰੂਈ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ੫ਦੁਧ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਛਿਟ ਨਾਲ ਕੁਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਫਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਦ ਅਤੇ ਰੰਗੋਂ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬ਮਹੁਰਾਂ ਰਤੀਕੁ ਜੀਭ ਪੁਰ ਰੱਖਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਾਤਸਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਮਾਰ ਸਿਟਦਾ ਹੈ । ੭ਸੱਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੂੜ ਦੀ ਕਿੱਕੁਰ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ) ।

੧੮. [ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੂੜ ਆਵੱਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਕੂੜਹੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਗੈ ਭਾਈ ।
 ੨ਚੰਦਨ ਸਪੀਂ ਵੇੜਿਆ ਚੜੈ ਨ ਵਿਸੁ ਨ ਵਾਸੁ ਘਟਾਈ ।
 ੩ਪਾਰਸੁ ਅੰਦਰਿ ਪਥਰਾ ਅਸਟਧਾਤੁ ਮਿਲਿ ਵਿਗੜਿ ਨ ਜਾਈ ।
 ੪ਗੰਗ ਸੰਗਿ ਅਪਵਿਤ੍ਰੁ ਜਲੁ ਕਰਿਨ ਸਕੈ ਅਪਵਿਤ੍ਰੁ ਮਿਲਾਈ ।
 ੫ਸਾਇਰ ਅਗਿ ਨ ਲਗਈ ਮੇਰੁ ਸੁਮੇਰੁ ਨ ਵਾਉਂ ਡਲਾਈ ।
 ੬ਬਾਣੁ ਨ ਧੁਰਿ ਅਸਮਾਣਿ ਜਾਇ ਵਾਹੇਦੜੁ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਈ ।
 ੭ਓੜਕਿ ਕੂੜੁ ਕੂੜੇ ਹੋਇ ਜਾਈ ॥੧੮॥

[ਮਿਲਾਈ=ਮਿਲਕੇ । ਮੇਰੁ=ਟਿੱਲਾ । ਬਾਣੁ=ਤੀਰ । ਵਾਹੇਦੜੁ=ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ ਸੱਚੇ ਅਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਕੂੜ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ੨ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਵੇੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਹੁ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ (ਅਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੩ਪਾਰਸ (ਦੀ ਗੀਟੀ) ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ (ਸਗਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) । ੪ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਅਪਵਿਤ੍ਰ (ਮੋਰੀਆਂ ਦੇ) ਜਲ ਮਿਲਕੇ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, (ਸਗਮਾਂ ਆਪ ਗੰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਸਮੁੰਦ ਨੂੰ ਅੱਗ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਭਾਵੇਂ ਬੜਵਾਗਨ ਵਿੱਚੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ), ਸੁਮੇਰ (ਪਹਾੜ) ਦੇ 'ਮੇਰ' ਟਿੱਲੇ ਨੂੰ ਪੋਣ ਨਹੀਂ ਡੁਲਾ ਸਕਦੀ । ੬ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਤ ਤੀਕ ਬਾਣ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ('ਵਾਹੇਦੜ') ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਪਿੱਛੋਂ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੜਕੇ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਆ ਲਗਦਾ ਹੈ "ਸਰ ਸੰਨੈ ਆਗਾਸ ਨੋ ਫਿਰਿ ਮਥੈ ਆਵੈ ॥") ੭ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੂੜ ਕੂੜ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਜ ਨਿਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅੰਤ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਥਾ="ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ ॥") ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਲਹੀ ਜਿਹੇ ਵੇਮੁਖਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਦੁੱਹ ਕੀਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਅੰਧੇਰੇ ਵਾਂਙੂ ਆਪ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ, ਆਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੀ ਪੈਰ ਖਿਸਕਣ ਨਾਲ ਵਿਚੇ ਸੜਕੇ ਗਰਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਸੁਮੇਰ ਵਾਂਙ ਅਡੋਲ ਅਰ ਅਚੱਲ ਰਹੇ । ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਸੱਪ, ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਧਾਤਾਂ, ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਮੋਰੀ ਜਲ, ਸਮੁੰਦ ਨੂੰ ਬੜਵਾ, ਮੇਰੁ ਨੂੰ ਵਾਉ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਾਣ ਜਿਕੂੰ ਨਹੀਂ ਆਵੱਰ ਸਕਦੇ ਤਿਵੇਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੂੜ ਨਹੀਂ ਆਵੱਰ ਸਕਦਾ ।

੧੯. [ਕੂੜ ਅੰਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ] ।

੧ ਸਚੁ ਸਚਾਵਾ ਮਾਣੁ ਹੈ ਕੂੜ ਕੂੜਾਵੀ ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ ।
 ੨ ਕੂੜੇ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ਹੈ ਸਚੁ ਸਚਾਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰੀ ।
 ੩ ਕੂੜੇ ਕੂੜਾ ਜੋਰਿ ਹੈ ਸਚਿ ਸਤਾਣੀ ਗਰਬ ਗਰੂਰੀ ।
 ੪ ਕੂੜੁ ਨ ਦਰਗਹ ਮੰਨੀਐ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵਾ ਸਦਾ ਹਜੂਰੀ ।
 ੫ ਸੁਕਰਾਨਾ ਹੈ ਸਚਿ ਘਰਿ ਕੂੜੁ ਕੁਫਰ ਘਪਿ ਨਾ ਸਾਬੂਰੀ ।
 ੬ ਹਸਤ ਚਾਲ ਹੈ ਸਚ ਦੀ ਕੂੜਿ ਕੁਢੰਗੀ ਚਾਲ ਭੇਡੂਰੀ ।
 ੭ ਮੂਲੀ ਪਾਨ ਡਿਕਾਰ ਜਿਉ ਮੁਲਿ ਨ ਤੁਲਿ ਲਸਣੁ ਕਸਤੂਰੀ ।
 ੮ ਬੀਜੈ ਵਿਸੁ ਨ ਖਾਵੈ ਚੂਰੀ ॥ ੧੯ ॥

[ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ=ਸੋਭਾ ਤੇ ਮਨੋਤ । ਕੂੜਿ ਪਾਇ ਹੈ=ਝੂਠੀ ਅਬਰੋ ਹੈ ।]

[ਗਰੂਰੀ=ਮਾਣ, ਗੰਭੀਰਤਾ । ਸਾਬੂਰੀ=ਸੰਤੋਖ । ਭੇਡੂਰੀ=ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੀ ।]

[ਮੂਲੀ ਪਾਨ ਡਿਕਾਰ=ਮੂਲੀ ਅਰ ਪਾਨ ਦਾ ਡਕਾਰ ।

੧ ਸੱਚ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮਾਣ (ਆਦਰ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਦੀ ('ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ') ਸੋਭਾ ਤੇ ਮਨੋਤ ਝੂਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੨ ਕੂੜਿਆਰ ਦੀ ਕੂੜੀ ਅਬਰੋ ਹੈ, ਸੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਪੂਰੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਹੈ । ੩ ਕੂੜਿਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਬੀ ਕੂੜਾ ਹੈ ਸੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰਬ (ਸੁਧ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ) ਗੰਭੀਰਤਾਈ ਬਲ ਵਾਲੀ ਹੈ । ੪ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਕੂੜ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸੱਚਾ (ਪੁਰਖ) ਸਦਾ ਸੁਭਾਇਮਾਨ (ਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ 'ਹਜੂਰੀ') ਮੁਸਾਹਿਬ ਹੈ । ੫ ਸੱਚ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ 'ਸੁਕਰਾਨਾ' ਹੈ (ਭਾਵ ਈਸਰ ਦਾ ਧੰਨਜਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਕੂੜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਕੁਫਰ ਅਰ ਨ ਸਾਬੂਰੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੀ ਨਹੀਂ) । ੬ ਸੱਚ ਦੀ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗੂੰ ਚਾਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਸਤ ਹੋਕੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਲੋਕ ਠੱਠੇ ਮਸਕਰੀਆਂ ਕਰਣ ਕੁਝ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ਕੂੜ ਦੀ ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੀ ਕੁਢੰਗੀ ਚਾਲ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੈਲੀਆਂ ਛੱਡ ਵਿਸ਼ਟਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੭ ਮੂਲੀ ਅਰ ਪਾਨ ਦੇ ਡਕਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਕਸਤੂਰੀ ਅਤੇ ਲਸਣ ਦਾ ਮੂਲ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੮ ਵਿਸ ਬੀਜ ਕੇ ਚੂਰੀ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਝੂਠ ਕਮਾਕੇ ਕੋਈ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਨਾ ਰੱਖੇ) ।

ਸੂਚਨਾ=ਅੰਤ ਬੁਰੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅੱਗੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਕੂੜ ਦਾ ਅੰਤ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ] ।

੧ ਸਚੁ 'ਸੁਭਾਉ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸਹੈ ਅਵਟਣ ਰੰਗੁ ਚੜਾਏ ।
 ੨ ਸਨ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਖਲ ਕਢਾਇ ਵਟਾਇ ਬਨਾਏ ।
 ੩ ਚੰਨਣ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਕਰਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ਵਸਾਏ ।
 ੪ ਵਡਾ ਵਿਕਾਰੀ ਵਾਸ ਹੈ ਹਉਮੈ ਜਲੈ ਗਵਾਢੁ ਜਲਾਏ ।
 ੫ ਜਾਣ ਅਮਿਓ ਰਸੁ ਕਾਸਕੂਟੁ ਖਾਧੈ ਮਰੈ ਮੁਏ ਜੀਵਾਏ ।
 ੬ ਦਰਗਹ ਸਚੁ ਕਬੂਲੁ ਹੈ ਕੂੜੁ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਏ ।
 ੭ ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਖਾਏ ॥ ੨੦ ॥ ੩੦ ॥

[ਅਵਟਣ=ਅੱਗ ਦੇ ਉਬਾਲ । ਸਨ=ਸਣੀ । ਵਟਾਇ=ਰੱਸੇ । ਅਨਿਓ ਰਸੁ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ।]

੧ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਬਾਲੇ ਸਹਾਰਕੇ ਭੀ (ਦੁਣਾ) ਰੰਘ ਕੱਢਦਾ ਹੈ

(ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਡਾ ਕਸਟ ਬਣੇ ਆਪਣੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ) । ੨ਸਣ ਦਾ ਝੂਠਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਥੀਂ ਰੱਸੇ (ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੩ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਫਲ ਸਫਲ (ਸਭ ਬੂਟਿਆਂ) ਵਿਚ ਵਾਸਨਾ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ਵਾਂਸ, ਖੋਟੀ ਕਾਰ ਵਾਲਾ ਨਿਕਾਰਾ ਬੂਟਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆਪ ਸੜਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਸੜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਵਾਂਸ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਾਂਸ ਸੜਕੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੇ ਚੱਖਣ ਨਾਲ ਮੋਇਆ ਜੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਕਾਲਕੂਟ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ (ਜੀਵੰਦਾ) ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅੱਗੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੬(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਨਜਾਯ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕੂੜ ਥੋਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਤਾੜਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ੭ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇਹਾ ਹੀ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—“ਓਥੈ ਸਚੇ ਹੀ ਸਚਿ ਨਿਬੜੈ ਚੁਣਿ ਵਖਿ ਕਢੇ ਜਜਮਾਲਿਆ ॥” ਸੱਚੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੋਹੜੀ ਨਰਕਾਂ ਵਿਖੇ ਘੱਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਝੂਠ ਦਾ ਅੰਤ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਸੱਚ ਦਾ ਅੰਤ ਭਲਾ ਹੈ ।

---o---

ਵਾਰ ੩੧.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਣਾਂ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਤੀ] ।

੧ਸਾਇਰ ਵਿਚਹੁ ਨਿਕਲੈ ਕਾਲਕੂਟ ਤੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ ।
 ੨ਉਤ ਖਾਧੋ ਮਰਿ ਮੁਕੀਐ ਉਤ ਖਾਧੋ ਹੁਇ ਅਮਰੁ ਪਰਾਣੀ ।
 ੩ਵਿਸੁ ਵਸੈ ਮੂੰਹਿ ਸਪ ਦੇ ਗਰੜ ਦੁਗਾਰਿ ਅਮਿਅ ਰਸ ਜਾਣੀ ।
 ੪ਕਾਉ ਨ ਭਾਵੈ ਬੋਲਿਆ ਕੋਇਲ ਬੋਲੀ ਸਭਨਾ ਭਾਣੀ ।
 ੫ਬੁਰਬੋਲਾ ਨ ਸੁਖਾਵਈ ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਜਗਿ ਮਿਤੁ ਵਿਡਾਣੀ ।
 ੬ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਸੈਸਾਰ ਵਿਚਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਨਿਸਾਣੀ ।
 ੭ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਗਤਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ ॥ ੧ ॥

[ਵਾਣੀ=ਵੰਨਗੀ । ਗਰੜ ਦੁਗਾਰਿ=ਗਰੜ ਮੰਤ੍ਰ, ਮਣੀ ਗਰੜ ਦੀ ਉਗਲੀ ਹੋਈ ।]
 [ਵਿਡਾਣੀ=ਅਸਚਰਜ । ਨਿਸਾਣੀ=ਚਿੰਨ੍ਹ । ਗਤੀ=ਦਸ਼ਾ ।]

੧ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ (ਦੋ) ਵੰਨਗੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਕਾਲਕੂਟ (ਵਿਖ) ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਭਾਵ ਮੁੰਢ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ) । ੨ਪਹਿਲੀ ਦੇ ਖਾਧਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰਕੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਵਿਸੁ ਸੱਪ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਮਿਅ ਰਸ 'ਗਰੜ ਦੁਗਾਰ' ਵਾਂਙੂ (ਸੱਪ ਦੀ ਵਿਖ ਥੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ) ਹੈ । ੪ਕਾਂ ਦੀ ਕਾਉਂ ਕਾਉਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਕੋਇਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ । ੫ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਣਹਾਰਾ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ, ਮਿੱਠ ਬੋਲੇ (ਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਆਦਰ ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ) ਜਗਤ ਦਾ ਅਚਰਜ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬ਬੁਰਾ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਨਿਸਾਣੀ ਅਰ ਭਲਾ ਆਦਮੀ ਸੈਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿਸਾਣੀ ਹੈ । ੭ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਤੀ (ਅਸਾਂ ਉਪਰ) ਕਹਿਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ ਮਨਮੁਖ ਕਾਲਕੂਟ ਨਜਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਵਿਕਾਰ ਅਰ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ । ਪੁਨਾ : ਮਨਮੁਖ ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਙ ਬੁਰਾ ਬੁਰਾ ਬੋਲਦੇ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਇਲਾਂ ਵਾਂਙੂ ਬਹਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬਖਰਾਂ ਦੱਸਕੇ ਹਰੇਕ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੨. [ਖੋਜੀ ਅਤੇ ਵਾਦੀ] ।

੧ ਸੁਝਹੁ ਸੁਝਨਿ ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਅੰਨੇ ਘੁਘੁ ਸੁਝੁ ਨ ਸੁਝੈ ।
 ੨ ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤੁ ਹੈ ਕੰਤੁ ਮਿਲੈ ਵਿਰਤੰਤੁ ਸੁ ਬੁਝੈ ।
 ੩ ਰਾਤਿ ਅਨੇਰਾ ਪੰਖੀਆਂ ਚਕਵੀ ਚਿਤੁ ਅਨੇਰਿ ਨ ਰੁਝੈ ।
 ੪ ਬਿੰਬ ਅੰਦਰਿ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੁ ਦੇਖਿ ਭਰਤਾ ਜਾਣਿ ਸੁਜਾਣਿ ਸਮੁਝੈ ।
 ੫ ਦੇਖਿ ਪਛਾਵਾ ਪਵੇ ਖੂਹਿ ਡੁਬਿ ਮਰੈ ਸੀਹੁ ਲੋਇਨ ਲੁਝੈ ।
 ੬ ਖੋਜੀ ਖੋਜੈ ਖੋਜ ਲੈ ਵਾਦੀ ਵਾਦ ਕਰੇਦੜ ਖੁਝੈ ।
 ੭ ਗੋਰਸ ਗਾਈ ਹਸਤਨਿ ਦੁਝੈ ॥੨॥

[ਸੁਝਹੁ=ਸੂਰਜ ਥੋਂ । ਸੁਝਨਿ=ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ਵਿਰਤੰਤੁ=ਭੇਤ ।]
 [ਨ ਰੁਝੈ=ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਬਿੰਬ=ਜਲ । ਸਮੁਝੈ=ਰਾਜੀ ਹੋਵੇ ।]
 [ਲੋਇਨ ਲੁਝੈ=ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ । ਖੁਝੈ=ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਸਤਨਿ=ਹਥਣੀ ।]

੧ ਸੂਰਜ ਥੋਂ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ।
 ੨ ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਮੀ (ਚਕਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਵਿਰਤੰਤ (ਰਾਤ ਦਾ ਭੇਤ) ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਹੀ ਰਾਤ ਬੀਤੀ) । ੩ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ (ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ) ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚਕਵੀ ਦਾ ਚਿੱਤ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ (ਸੂਰਜ ਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।
 ੪ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ (ਜਦ ਪਤਿ ਦਾ) ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਭਰਤਾ ਜਾਣਕੇ (ਸਮਝ) ਭਟਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਤਿ ਲੱਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ) । ੫ ਖੂਹ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਦੇਖਕੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਡੁੱਬ ਮਰਦਾ ਹੈ (ਅਰ 'ਲੋਇਨ') ਅੱਖਾਂ (ਜਾਂ ਭਾਵੀ) ਨਾਲ (ਲੁਝੈ) ਝਗੜਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵੀ ਖਰਾਬ ਸੀ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਦੁੱਤ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ) । ੬ ਗਯਾਨੀ ਇਸ (ਉਕਤ) ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਵਾਦੀ (ਝਗੜਾਲੂ) ਦੁੱਚਰਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭ ਗਉ ਦਾ ਦੁੱਧ ਹਥਣੀ ਥੋਂ ਚੋਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਵਾਨ-“ਖੋਜੀ ਉਪਜੈ ਬਾਦੀ ਬਿਨਸੈ” ਖੋਜ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਝਗੜਿਆਂ ਨਾਲ “ਕਤ ਝਖਿ ਝਖਿ ਅਉਰਨ ਸਮਝਾਵਾ ॥ ਝਗਰੁ ਕੀਏ ਝਗਰਾਉ ਹੀ ਪਾਵਾ ॥” ਇਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੈ ।

੩. [ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ] ।

੧ ਸਾਵਣ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਵੁਠੇ ਸੁਕੈ ਅਕੁ ਜਵਾਹਾ ।
 ੨ ਚੇਤਿ ਵਣਸਪਤਿ ਮਉਲੀਐ ਅਪਤ ਕਰੀਰ ਨ ਕਰੈ ਉਸਾਹਾ ।
 ੩ ਸੁਫਲ ਫਲੰਦੇ ਬਿਰਖ ਸਭ ਸਿੰਮਲੁ ਅਫਲੁ ਰਹੇ ਅਵਿਸਾਹਾ ।
 ੪ ਚੰਨਣ ਵਾਸੁ ਵਣਸਪਤਿ ਵਾਂਸਨਿ ਵਾਂਸਿ ਨ ਉਭੇ ਸਾਹਾ ।
 ੫ ਸੰਖੁ ਸਮੁੰਦ੍ਰੁ ਸਖਣਾ ਦੁਖਿਆਰਾ ਰੋਵੈ ਦੇ ਧਾਹਾ ।

੬ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੀ ਰੰਗ ਵਿਚਿ ਝੀਗੇ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਖਾਇ ਭਿਛਾਹਾ ।

[ਵੁਠੇ=ਮੀਂਹ ਦਾ ਵਰੁਣਾ । ਅਪਤ=ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ਉਸਾਹਾ=ਉਤਸਾਹ ।
 [ਅਵਿਸਾਹਾ=ਬੇਵਿਸਾਹਿਆ । ਵਾਂਸਨਿ ਵਾਸ=ਵਾਂਸਾਂ ਵਿਚਿ ਵਾਸ ਨਹੀਂ ।
 [ਉਭੇ ਸਾਹਾ=ਠੰਢੇ ਸਾਹ । ਝੀਗੇ=ਮੱਛੀਆਂ । ਭਿਛਾਹਾ=ਭੱਛਨ ਵਾਲਾ,
 ਭਿਛਕ ਹੋਕੇ, ਭਾਲਕੇ । ਸਾਥ=ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ।]

੧ਸਾਵਣ ਵਰਸਣ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਅੱਕ ਤੇ ਜਵਾਹਾਂ ਦੇ (ਬੂਟੇ) ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨ਬਸੰਤ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਮੌਲਦੀ ਹੈ, ਕਰੀਰ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪਤ੍ਰਾਂ ਬਾਂਝ ਰਹਿਕੇ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ ਖਿੜਦਾ ਨਹੀਂ) । ੩ਸਾਰੇ ਬਿਛ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਅਫਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ (ਕਿ ਏਹ ਐਤਕੀਂ ਚੰਗਾ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ) । ੪ਚੰਦਨ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। (ਇਸ ਲਈ ਵਾਂਸ) ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਸਾ ਸਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੫ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੀ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕ ਜੋ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ) ਬਗਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਸਮਾਧਾਂ (ਲਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਝੀਂ ਗੇ=ਮੱਛੀਆਂ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਧੇ ਭੀ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ (ਅਥਵਾ ਨਾਉਂ ਨੂੰ 'ਭਿਛਾਹਾਂ') ਭਿਛਕ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, "ਕਹਾਂ ਭਯੋ ਜੋ ਦੋਉ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦ ਕੇ ਬੈਠ ਰਹਯੋ ਬਕ ਧਯਾਨ ਲਗਾਯੋ" ਪੁਨਾ : "ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਭੁਮਤੇ ਫਿਰਹਿ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਭੇਖੰ॥" (ਮਾਰੂ ਡ: ਮ: ੫) । ੭ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਫਾਹਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਜੋ ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਉਹ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਖੋਟਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖਦਾਈ ਸਮਿਆਂ ਪਰ ਸਗੋਂ ਸੜਦੇ ਧੁਖਦੇ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਭਲਾ ਬੁਰਾ] ।

੧ਆਪਿ ਭਲਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਲਾ ਭਲਾ ਭਲਾ ਸਭਨਾ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ।
 ੨ਆਪਿ ਬੁਰਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬੁਰਾ ਸਭ ਕੋ ਬੁਰਾ ਬੁਰੇ ਦੇ ਲੇਖੈ ।
 ੩ਕਿਸਨੁ ਸਹਾਈ ਪਾਂਡਵਾ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਕਰਤੂਤਿ ਵਿਸੇਖੈ ।
 ੪ਵੈਰੁ ਭਾਉ ਚਿਤਿ ਕੈਰਵਾ ਗਣਤੀ ਗਣਨਿ ਅੰਦਰਿ ਕਾਲੇਖੈ ।
 ੫ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਪਰਵੰਨਿਆ ਭਾਲਣ ਗਏ ਨ ਦਿਸਟਿ ਸਰੇਖੈ ।
 ੬ਬੁਰਾ ਨ ਕੋਇ ਯੁਧਿਸਟਰੈ ਦੁਰਜੋਧਨ ਕੋ ਭਲਾ ਨ ਭੇਖੈ ।
 ੭ਕਰਵੈ ਹੋਇ ਸੁ ਟੂਟੀ ਰੇਖੈ ॥੪॥

[ਲੇਖੈ=ਭਾਣੇ । ਕਰਤੂਤ ਵਿਸੇਖੈ=ਕ੍ਰਿਆ ਉਤਮ ਸੀ । ਕਾਲੇਖੈ=ਕਾਲਖਤਾਈ, ਕਲੰਕ ।]
 [ਪਰਵੰਨਿਆ=ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਮਾਨਨੀਯ । ਸਰੇਖੈ=ਸਦਰਸ਼, ਵਰਗਾ ।]
 ਕਰਵਾ=ਗੜਵਾ, ਗੰਗਾਸਾਗਰ ।

੧ਜੋ ਆਪ ਭਲਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ) ਭਲਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਭਲਾ (ਪੁਰਖ) ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਤਥਾ :- "ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਖੂਹਮੁ ਪਛਾਤਾ") । ੨ਜੋ ਆਪ ਬੁਰਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬੁਰਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੁਰੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਹੀ ਹਨ । ੩ਕਿਸਨ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਕੁਮਕ ਕੀਤੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ) ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਬਾਹਲੀ ਸੀ । ੪ਕੈਰਵਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਵੈਰ ਭਾਉ ਸੀ, (ਵੈਰ ਦੀ ਹੀ) ਗਿਣਤੀ

ਜੀ ਵਿਚ ਗਿਣਦੇ ਸਨ, (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਕਾਲਖ ਦਾ ਹੀ ਟਿੱਕਾ ਮਿਲਿਆ। ੫(ਪਤਵੰਨਿਆਂ) ਮਾਨਨੀਯ (ਦੋ ਰਾਜੇ) ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਲੱਭਣ ਗਏ, ਦਿਸ਼ਟੀ ਇਕ ਸਾਰਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੬ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਾ ਦਿਸਿਆ। ੭ਗੰਗਾ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਟੂਟੀ ਦੀ ਧਾਰ ਬਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ ਵਾਉ ॥”)

ਭਾਵ-ਇਕੋਰਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਧਰਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਪਾਪੀ ਲੈ ਆਓ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਪੁੰਨੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਖਾਲੀ ਮੁੜ ਆਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਧਰਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮੀ ਅਰ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਪੀ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਵਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਜਾਤੀ ਵਸਤਾਂ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਲੇ ਭਲੇ ਰਲ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੁਰੇ ਬੁਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਲੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਾੜੇ।

੫. [ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਥਾ]।

੧ਸੂਰਜੁ ਘਰਿ ਅਵਤਾਰੁ ਲੈ ਧਰਮ ਵੀਚਾਰਣਿ ਜਾਇ ਬਹਿਠਾ।

੨ਮੂਰਤਿ ਇਕਾ ਨਾਉ ਦੁਇ ਧਰਮਰਾਇ ਜਮ ਦੇਖਿ ਸਰਿਠਾ।

੩ਧਰਮੀ ਡਿਠਾ ਧਰਮਰਾਇ ਪਾਪੁ ਕਮਾਇ ਪਾਪੀ ਜਮ ਡਿਠਾ।

੪ਪਾਪੀ ਨੋ ਪਛੜਾਇਦਾ ਧਰਮੀ ਨਾਲ ਬੁਲੇਂਦਾ ਮਿਠਾ।

੫ਵੈਰੀ ਦੇਖਨਿ ਵੈਰ ਭਾਇ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਇ ਕਰਿ ਦੇਖਨਿ ਇਠਾ।

੬ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਵਿਚਿ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਵਰ ਸਰਾਪ ਜਾਣਨਿ ਅਭਿਰਿਠਾ।

੭ਦਰਪਣਿ ਰੂਪ ਜਿਵੇਹੀ ਪਿਠਾ ॥ ੫ ॥

[ਨਾਉ ਦੁਇ=ਧਰਮ ਰਾਜ ਤੇ ਜਮ। ਸਰਿਠਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਇਠਾ=ਪਿਆਰਾ।]

[ਅਭਿਰਿਠਾ=ਦਿੜ੍ਹ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ, ਪੱਕਾ। ਪਿਠਾ=ਸ਼ਕਲ।]

੧ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਨਜਾਇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ (ਧਰਮਰਾਜ ਨਜਾਇ ਗੱਦੀ ਪੁਰ) ਜਾ ਬੈਠਾ। ੨ਮੂਰਤ (ਉਸ ਦੀ) ਇਕ ਹੈ : ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ, 'ਧਰਮਰਾਜ' ਅਤੇ 'ਜਮ' ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ੩ਧਰਮੀਆਂ ਨੇ ਧਰਮਰਾਜ ਅਰ ਪਾਪ ਕਮਾਵਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ (ਦੁਖਦਾਈ) ਦੇਖਿਆ। ੪ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿਟਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਓ ਜੀ ਬੈਠੀਏ ਜੀ ਕਰਕੇ) ਮਿਠਾ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ੫ਇਸ ਲਈ ਵੈਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰ ਭਾਉ ਨਾਲ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਉ ਨਾਲ ਪਿਆਰਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ)। ੬ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ (ਯਾ ਧਰਤੀ ਪੁਰ) ਵਰ ਸਰਾਪ (ਦਾ ਫਲ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਭਿਰਿਠਾ) ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਦਿੜ੍ਹ ਹੈ। ੭ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ (ਤਿਹਾ) ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਚੰਗਾ, ਮੰਦਿਆਂ ਦਾ ਮੰਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼ੁਰ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮਦਰਸੀ ਹੈ।

੬. [ਸੁੱਧ ਆਰਸੀ]।

੧ਜਿਉਂ ਕਰਿ ਨਿਰਮਲ ਆਰਸੀ ਸਤਾ ਸੁਧ ਸਭ ਕੋਈ ਦੇਖੈ।

੨ਗੋਰਾ ਗੋਰੇ ਦਿਸਦਾ ਕਾਲਾ ਕਾਲੇ ਵੰਨ ਵਿਸੇਖੈ।

੩ਹਸਿ ਹਸਿ ਦੇਖੈ ਹਸਤ ਮੁਖ ਰੋਂਦਾ ਰੋਵਣਹਾਰੁ ਸੁਲੇਖੈ।

੪ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੈ ਆਰਸੀ ਛਿਅ ਦਰਸਨੁ ਦਿਸਨਿ ਬਹੁ ਭੇਖੈ ।
 ੫ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੈ ਵੈਰੁ ਵਿਰੋਧੁ ਕਰੋਧੁ ਕੁਲੇਖੈ ।
 ੬ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਮਲੁ ਨਿਰਮਲਾ ਸਮਦਰਸੀ ਸਮਦਰਸ ਸਰੇਖੈ ।
 ੭ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਹੋਇ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ ॥ ੬ ॥

[ਵੰਨ=ਰੰਗ ।

ਰੋਂਦਾ=ਰੋਂਦੜ ।

ਸਰੇਖੈ=ਸੁਸ਼ੋਭ ।]

੧ਜਿੱਕੁਰ ਨਿਰਮਲ ਆਰਸੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਧ ਦੇਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਵੱਡੀ ਉੱਜਲ ਅਰ ਸਾਫ ਹੈ) । ੨(ਉਸ ਵਿਚ) ਗੋਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੋਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲੇ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੩ਹੱਸ ਹੱਸ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੱਸਦਾ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਰੋਣ ਵਾਲਾ (ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ) ਰੋਂਦੜ ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ੪ਆਰਸੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਭਾਵੇਂ) ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਭੇਖ ਉਸ ਵਿਖੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । ੫ਦੁਰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਖੱਟੇ ਲੇਖ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਗੁਰਮਤ ਵਾਲੇ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹਨ (ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਜਿਹਾ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸਮਦਰਸੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੭ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੀਸ਼ੇ ਵਾਂਙ ਪਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੀ ਭਾਵਣੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਿਹੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਲੇਪ ਹੈ, ਅਰ ਸਭ ਪੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਅਤੇ ਦਿਆਲ ਮੂਰਤੀ ਹੈ ।

੭. [ਗੁਰੂ ਪਾਹਰੂ] ।

੧ਇਕਤੁ ਸੂਰਜਿ ਆਥਵੈ ਰਾਤਿ ਅਨੇਰੀ ਚਮਕਨਿ ਤਾਰੇ ।
 ੨ਸਾਹ ਸਵਨਿ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਚੋਰ ਫਿਰਣਿ ਘਰਿ ਮੁਸਣੈਹਾਰੇ ।
 ੩ਜਾਗਨਿ ਵਿਰਲੇ ਪਾਹਰੂ ਰੂਆਇਨਿ ਹੁਸੀਆਰ ਬਿਦਾਰੇ ।
 ੪ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਨਿ ਸੁਤਿਆ ਸਾਹ ਫੜਦੇ ਚੋਰ ਚੁਗਾਰੇ ।
 ੫ਜਾਗਦਿਆ ਘਰੁ ਰਖਿਆ ਸੁਤੇ ਘਰ ਮੁਸਨਿ ਵੇਚਾਰੇ ।
 ੬ਸਾਹ ਆਏ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਚੋਰ ਜਾਰਿ ਲੈ ਗਰਦਨਿ ਮਾਰੇ ।
 ੭ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਵਰਤਨਿ ਸੈਸਾਰੇ ॥ ੭ ॥

[ਆਥਵੈ=ਡੁਬਦਾ ਹੈ । ਮੁਸਣੈਹਾਰੇ=ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ।]

[ਰੂਆਇਨਿ=ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ । ਬਿਦਾਰੇ=ਜਾਗੇ । ਚੁਗਾਰੇ=ਉਚੱਕੇ । ੨. ਚੁਗਕੇ ।]

੧ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਜਦ ਸੂਰਜ ਡੁਬਦਾ ਹੈ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਖੇ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ । ੨ਸਾਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ (ਵੱਸਦੇ) ਸੌਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਚੋਰ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨ ਚੜ੍ਹ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੩ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਜਾਗਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ (ਜਿਹਾ ਕੁ :-"ਦੁਨੀਆ ਹੁਸੀਅਰ ਬੇਦਾਰ ਜਾਗਤ ਮੁਸੀਅਤ ਹਉ ਰੇ ਭਾਈ ॥" ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਦੁਨੀਆਦਾਰੋ!) ਹੁਸੀਆਰ ਹੋਵੋ, ਜਾਗੋ, (ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯ ਗੁਣਾ ਦਾ ਧਨ ਲੁਟਣਹਾਰੇ ਲੁਟ ਰਹੇ ਹਨ) । ੪(ਆਪ) ਜਾਗਕੇ ਸੁਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਹ ਲੋਕ (ਭਾਵ ਜੱਗਯਾਸੀ ਜਾਗਕੇ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਚੋਰਾਂ ਅਤੇ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ (ਅਥਵਾ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਗਕੇ ਫੜਦੇ ਹਨ) । ੫ਜਾਗਣ ਵਾਲੇ ਘਰ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਅਰ ਵਿਚਾਰੇ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਘਰ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ੬ਸਾਹ ਲੋਕ

ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਚੋਰਾਂ ਜਾਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ੧ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਐਉਂ) ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਪੁਰ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਭਲੇ ਲੋਕ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਬੁਰਿਆਂ ਚੋਰਾਂ ਥੋਂ ਧਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਅਰ ਬੁਰੇ ਲੋਕ ਅਗਿਆਨ ਨਿੰਦਾ ਵਿਖੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੌਂ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਧਨ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗੋਡਿਆਂ ਪੁਰ ਅਫਸੋਸ ਦਾ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ ਪਿੱਟਦੇ ਹਨ।

੮. [ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ] ।

੧ ਮਉਲੇ ਅੰਬ ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਅਉੜੀ ਅਕੁ ਸੁ ਫੁਲੀ ਭਰਿਆ।

੨ ਅੰਬਿ ਨ ਲਗੈ ਖਖੜੀ ਅਕਿ ਨ ਲਗੈ ਅੰਬੁ ਅਫਰਿਆ।

੩ ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਵਣਿ ਅਕਿਤਿਤੁ ਚਿਤੁ-ਮਿਤਾਲਾ ਹਰਿਆ।

੪ ਮਨ ਪੰਖੇਰੂ ਬਿਰਖ ਭੇਦੁ ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ ਸੋਈ ਫਲੁ ਧਰਿਆ।

੫ ਗੁਰਮਤਿ ਡਰਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦੁਰਮਤਿ ਸੰਗਿ ਅਸਾਧ ਨ ਡਰਿਆ।

੬ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਭੀ ਆਖੀਐ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣਿ ਪਤਿਤ ਉਧਰਿਆ।

੭ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਸੋਈ ਤਰਿਆ ॥੮॥

[ਅਉੜੀ=ਸੁੱਕੀ ਰੁਤੇ।

ਅਫਰਿਆ=ਅਫਲਿਆ, ਬਹੁਤਾ।]

[ਅਕਿਤਿਤੁ=ਅਕਟਿੱਤਾ।

ਮਿਤਾਲਾ=ਮਿੱਤ੍ਰ।]

੧ ਅੰਬ ਬਸੰਤ ਦੀ ਰੁਤ ਵਿਖੇ ਮੌਲਦਾ ਅਰ ਅੱਕ 'ਅਉੜੀ' '(ਸੁੱਕੀ ਬਹਾਰ ਅਰਥਾਤ ਪੁੱਪਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਂ ਕਾਲ ਵਿਖੇ) ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਦਾ ਹੈ। ੨ ਅੰਬ ਨੂੰ ਖੱਖੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ, ਅੱਕ ਨਾਲ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ (ਉਹ ਫਲਿਆ ਬੀ) ਅਫਲਿਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵ ਵਰਤਦੇ ਹਨ)। ੩ ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਅਕਤਿੱਤੇ ਦਾ ਚਿੱਤ (ਅੱਕ) ਮਿੱਤ੍ਰ ਨੇ ਹਰ ਲੀਤਾ ਹੈ। ੪ (ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਮਨ ਪੰਛੀ ਹੈ ਬਿਰਖਾਂ ਦੇ (ਸੰਗਤ ਦੇ) ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ :- "ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ ॥ ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥") ੫ ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ) ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਰਮਤਿ ਵਾਲਾ ਅਸਾਧਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਬੁਰਿਆਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੬ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਬੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਭੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ੭ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਹੁਣ ਸ਼ਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਡਰ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਜੋ ਰੱਬ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ -

੯. [ਪੂਤਨਾ] ।

੧ ਜੇਕਰ ਉਧਰੀ ਪੂਤਨਾ ਵਿਹੁ ਪੀਆਲਣੁ ਕੰਮੁ ਨ ਚੰਗਾ।

੨ ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਆਖੀਐ ਪਰਿ ਘਰਿ ਜਾਇ ਨ ਲਈਐ ਪੰਗਾ।

੩ ਬਾਲਮੀਕੁ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ਮਾਰੈ ਵਾਟ ਨ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗਾ।

੪ ਫੰਧਿਕ ਉਧਰੈ ਆਖੀਅਨਿ ਫਾਹੀ ਪਾਇ ਨ ਫੜੀਐ ਟੰਗਾ।

੫ ਜੇ ਕਸਾਈ ਉਧਰਿਆ ਜੀਆ ਘਾਇ ਨ ਖਾਈਐ ਭੰਗਾ।

੬ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੈ ਬੋਹਿਥਾ ਸੁਇਨਾ ਲੋਹੁ ਨਾਹੀ ਇਸ ਰੰਗਾ।

੭ਇਤੁ ਭਰਵਾਸੈ ਰਹਣੁ ਕੁਢੰਗਾ ॥੯॥

[ਵਿਹੁ ਪੀਆਲਣੁ ਕੰਮ ਨ ਚੰਗਾ=(ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲਣੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ।]
 [ਪੰਗਾ=ਦਾਗ, ਕਲੰਕ, ਕੰਡਾ । ਭੰਗਾ=ਹਾਨੀ ਹੈ ।]

੧(ਭਾਵੇਂ) ਪੂਤਨਾ (ਰਾਖਸ਼ੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਥਣ ਪਿਲਾਉਣ ਗਈ) ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਵਿਹੁ ਪਿਆਉਣਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ । ੨ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਸੁਣਕੇ ਪਰਏ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਕਲੰਕ ਨਾ ਲਈਏ (ਕਿ ਵੇਸਵਾ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਡੀ ਭੀ ਕਲਿਆਨ ਹੋ ਜਾਊ) । ੩ਬਾਲਮੀਕ (ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ) ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਹੁਣ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੋਕੇ ਧਾੜੇ ਮਾਰਨੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਏ । ੪ਇਕ ਫੰਧਕ (ਚਿੜੀ ਮਾਰ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਉਧਰਿਆ ਦੇਖਕੇ ਫਾਹੀਆਂ ਪਾ ਕੇ (ਚਿੜੀਆਂ ਦੀਆਂ) ਟੰਗਾਂ ਨਾ ਫੜੀਏ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਨ ਦੇਈਏ) । ੫ਜੇਕਰ (ਸਧਨਾਂ) ਕਸਾਈ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ ਰੀਸੇ) ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਭੰਗ ਨ ਖਾਈਏ (ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਹਾਨੀ ਜਾਂ ਨਾਸ ਨਾਂ ਕਰੀਏ) । ੬ਜਹਾਜ਼ ਲੋਹੇ ਅਤੇ ਸੋਨੇ (ਦੋਹਾਂ) ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ) ਇਕ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੭ਇਸ (ਉਕਤ) ਭਰੋਸੇ ਪੁਰ ਰਹਿਣਾ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਜਾਣ ਅਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿਚ ਦਲੇਰ ਹੋ ਜਾਣ । ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀ ਜਦ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਪਛੁਤ ਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਪਿਤ ਵਤ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਿਰਦ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਲੋਕ ਜਦ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪੈਣ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਅਰ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲਵੇ । ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਹ ਉਸ ਭੁੱਲ ਕੱਟਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਤ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਪਛੁਤਾਈ ਅਰ ਭਲੇ ਰਸਤੇ ਆਈ, ਉਹ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੇਸਵਾਂ ਲਈ ਸੁਰਗ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਿਰਦ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਪਛੁਤਾਵੇ ਵਾਲੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਰਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲਾਲਟੈਣ ਹੈ, ਏਹ ਬਦੀ ਲਈ ਦਲੇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪਟੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੧੦. [ਪਾਪ ਦੀ ਰੀਸ ਬੁਰੀ ਹੈ] ।

੧ਪੈ ਖਾਜੂਰੀ ਜੀਵੀਐ ਚੜਿ ਖਾਜੂਰੀ ਝੜਉ ਨ ਕੋਈ ।
 ੨ਉਝੜਿ ਪਇਆ ਨ ਮਾਰੀਐ ਉਝੜ ਰਾਹੁ ਨ ਚੰਗਾ ਹੋਈ ।
 ੩ਜੇ ਸਪ ਖਾਧਾ ਉਬਰੇ ਸਪੁ ਨ ਫੜੀਐ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਈ ।
 ੪ਵਹਣਿ ਵਹੰਦਾ ਨਿਕਲੈ ਵਿਣੁ ਤੁਲਹੇ ਡੁਬਿ ਮਰੈ ਭਲੋਈ ।
 ੫ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਆਖੀਐ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ ਜਾਣੁ ਜਾਣੋਈ ।
 ੬ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਗਹ ਲਹੈ ਨ ਦੋਈ ।
 ੭ਅੰਤਿ ਕਮਾਣਾ ਹੋਇ ਸਥੋਈ ॥ ੧੦ ॥

[ਪੈ ਖਾਜੂਰੀ=ਖਜੂਰ ਤੋਂ ਡਿੱਗਕੇ । ਝੜਉ ਨ ਕੋਈ=ਡਿੱਗੇ ਨ ਕੋਈ ।]
 [ਸਪ ਖਾਧਾ=ਸੱਪ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ । ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ=ਪ੍ਰਸੰਗ ।]
 [ਜਾਣੁ ਜਾਣੋਈ=ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਹੈ ।]

੧ ਜੇਕਰ ਖਜੂਰ ਤੋਂ ਡਿੱਗਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਭੀ ਰਹਿ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਖਜੂਰ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕੋਈ (ਜਾਣਕੇ) ਨਾ ਡਿੱਗੇ । ੨ ਜੇਕਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚੋਂ ਬਚਕੇ ਆ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਜਾੜ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ (ਜੋ ਫੇਰ ਟੱਪਦੇ ਜਾਈਏ) । ੩ ਜੇਕਰ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗੋਂ ਬਚ ਭੀ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ੪ ਜੇ ਵਹਿਣ ਵਹਿੰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਿਕਲ ਭੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਤੁਲਹੇ ਬਿਨਾਂ (ਫੇਰ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ) ਮਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਤੁਲਹੇ ਬਾਝ ਨਾ ਤਰੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਮਰੇਗੇ) । ੫ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਇਸ ('ਵਿਰਤੀਗਾਣ') ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੬ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਮੱਤ) ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਦੁਰਮਤ ਕਰਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ੭ ਕਰਮ ਹੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਾਥ ਚਲਦਾ ਹੈ ('ਚਲੇ ਕਮਾਣਾ ਸਾਥ', ਗੱਲ ਕੀ ਖੋਟੇ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਰਮਤ ਲੈ ਕੇ ਦੁਰਮਤ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਤਾਰਕ ਈਸ਼ੁਰ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਪੁਰ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖੋ) ।

ਭਾਵ-ਏਥੇ ਭੀ ਉਹੋ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਅਨਭੋਲ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਦੁੱਖੋਂ ਬਚ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਪਲਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਤਰ ਗਿਆ ਤਾਂ 'ਪਾਪ' 'ਪੁੰਨ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ ਅਰ ਕਰਨੇ ਲਾਇਕ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਹੋਸਲੇ ਪਰ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੋ ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਫਰਕ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ] ।

੧ ਥੋਮ ਕਥੂਰੀ ਵਾਸ ਜਿਉ ਕੰਚਨੁ ਲੋਹੁ ਨਹੀਂ ਇਕ ਵੰਨਾ ।
 ੨ ਫਟਕ ਨ ਹੀਰੇ ਤੁਲਿ ਹੈ ਸਮਸਰਿ ਨੜੀ ਨ ਵੁੜੀਐ ਗੰਨਾ ।
 ੩ ਤੁਲਿ ਨ ਰਤਨਾ ਰਤਕਾ ਮੁਲਿ ਨ ਕਚੁ ਵਿਕਾਵੇ ਪੰਨਾ ।
 ੪ ਦੁਰਮਤਿ ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਬੋਹਿਥੁ ਬੰਨਾ ।
 ੫ ਨਿੰਦਾ ਹੋਵੈ ਬੁਰੇ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਭਲੇ ਧੰਨੁ ਧੰਨਾ ।
 ੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਜਾਣੀਐ ਮਨਮੁਖ ਸਚੁ ਰਹੈ ਪਟਛੰਨਾ ।
 ੭ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵੈ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਾ ॥੧੧॥

[ਵੁੜੀਐ=ਵਡਿਆਈਦਾ । ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀਐ=(ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ।]

[ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ=ਭਲੇ ਕਰਮ । ਪਟਛੰਨਾ=ਭਿੰਨ, ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ।]

੧ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਲੋਹਾ ਇਕ ਰੰਗ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਜਿੱਕੁਰ ਕਸਤੂਰੀ ਅਤੇ ਥੋਮ ਦੀ ਵਾਸਨਾਂ (ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) । ੨ ਬਿਲੋਰੀ ਪੱਥਰ ਹੀਰੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਰ ਨੜਾ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਵਡਿਆਈਦੇ । ੩ ਰਤਨ ਅਤੇ ਲਾਲੜੀਆਂ, ਕੱਚ ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਇਕ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਵਿਕਦੇ । ੪ (ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਦੁਰਮਤ (ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਜੋ ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ (ਅਰ ਪਾਰ ਦਾ) ਬੰਨਾ ਹੈ, (ਦੋਵੇਂ ਕਦੇ ਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ) । ੫ ਬੁਰਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਦੇ ਹਨ । ੬ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਰੇ ਪਰਗਟ ਜਾਣੀ ਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ('ਪਟਛੰਨਾ') ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ (ਅਥਵਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਥੋਂ ਭਿੰਨ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੭ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਭਾਂਡੇ (ਵਾਂਝੁ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਪੂਰਬਕ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ।

੧੨. [ਉਹੋ ਹੀ, ਕਰਨੀ ਕਰਕੇ] ।

੧ਇਕ ਵੇਚਨਿ ਹਥਿਆਰ ਘੜਿ ਇਕ ਸਵਾਰਨਿ ਸਿਲਾ ਸੰਜੋਆ ।
 ੨ਰਣ ਵਿਚਿ ਘਾਉ ਬਚਾਉ ਕਰਿ ਦੁਇ ਦਲ ਨਿਤਿ ਉਠਿ ਕਰਦੇ ਢੋਆ ।
 ੩ਘਾਇਲ ਹੋਇ ਨੰਗਾਸਣਾ ਬਖਤਰ ਵਾਲਾ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ ।
 ੪ਕਰਨਿ ਗੁਮਾਨ ਕਮਾਨਗਰ ਖਾਨ ਜਰਾਦੀ ਬਹੁਤੁ ਬਖੋਆ ।
 ੫ਜਗ ਵਿਚਿ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਸੰਗੁ ਸੰਗੁ ਸੁਭਾਇ ਜਾਇ ਫਲੁ ਭੋਆ ।
 ੬ਕਰਮ ਸੁ ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਕਰਿ ਸੁਖ ਦੁਖ ਅੰਦਰਿ ਆਇ ਪਰੋਆ ।
 ੭ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਜਸੁ ਅਪਜਸੁ ਹੋਆ ॥੧੨॥

[ਸਿਲਾ ਸੰਜੋਆ=ਕਵਚ, ਜ਼ਿਰਹ ਬਖਤਰ । ਢੋਆ=ਮੁੱਠ ਭੇੜ । ਨੰਗਾਸਣਾ=ਨੰਗੇ,]
 [ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਰਮ ਅਸਥਾਨ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ।
 [ਜਰਾਦੀ=ਕਮਾਨ ਜਾੜੀ, ਜੋ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਫਲੁ ਭੋਆ=ਫਲ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ ।]

੧ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਘੜਕੇ ਵੇਚਦੇ, ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਕਵਚਾਂ ਸਵਾਰਦੇ (ਮਾਂਜਦੇ) ਹਨ (ਸਿਕਲੀ ਗਰ ਹਨ) । ੨ਦੋਵੇਂ ਦਲ ਰਣ ਵਿਚ ਨਿਤ ਉਠਦੇ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਮੁਠਭੇੜ ਕਰਕੇ ਘਾਵਾਂ ਦਾ ਬਚਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਜਿਹੜੇ ('ਨੰਗਾਸਣਾਂ') ਕਵਚਾਂ ਬੇਂ ਬਾਝ ਹਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਦੂਜੇ) ਬਖਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਕਮੰਗੂ ਲੋਕ (ਸਸਤ੍ਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਖਾਨ ਜਰਾਦੀ' ਜਾਤ ਵੀ ਕਮਾਨ ('ਬਹੁਤ ਬਖੋਆ') ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ । ੫ਜਗ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਅਤੇ ਅਸਾਧ ਦੋ ਸੰਗਤਾਂ ਹਨ, ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦਾ (ਢੋਆ) ਭੇਦ ਹੈ (ਚੰਗਿਆਂ ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ, ਮੰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ ਮੰਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੬(ਇਸ ਕਰਕੇ) ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸੁਖ ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੁਖ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ) । ੭ਭਲੇ ਦਾ ਜਸ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਅਪਜਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਸ ਜੀਵਣ ਅਪਜਸ ਮਰਣ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਪੀੜ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਪੀੜ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦੋਵੇਂ ਅਪਣੀ ਕਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਸ ਤੇ ਅਪਜਸ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧੩. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥ ਸੁਗਰਥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਆਵੈ ।
 ੨ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਅਸਾਧ ਸੰਗੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਮਚਾਵੈ ।
 ੩ਦੁਕ੍ਰਿਤੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਕਰਮ ਕਰਿ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਹੁਇ ਨਾਉ ਧਰਾਵੈ ।
 ੪ਗੋਰਸੁ ਗਾਈ ਖਾਇ ਖੜੁ ਇਕੁ ਇਕੁ ਜਣਦੀ ਵਗੁ ਵਧਾਵੈ ।
 ੫ਦੁਧਿ ਪੀਤੈ ਵਿਹੁ ਦੇਇ ਸਪ ਜਣਿ ਜਣਿ ਬਹਲੇ ਬਚੇ ਖਾਵੈ ।
 ੬ਸੰਗੁ ਸੁਭਾਉ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ।
 ੭ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥੧੩॥

[ਸੁਗਰਥ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ । ਖੜੁ=ਘਾਹ ।]

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੨ਅਸਾਧਾਂ, ਨੀਚਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ('ਮਚਦੇ') ਹਨ ।

੩ਦੁੱਕ੍ਰਿਤ ਸੁੱਕ੍ਰਿਤ (ਖੋਟੇ ਤੇ ਭਲੇ ਕਰਮ) ਕਰਕੇ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦ ਨਾਉਂ ਧਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਕਰਮ ਨਾਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਗਤ੍ਰਿ ਘਾਹ ਖਾ ਕੇ ('ਗੋਰਸ' = ਗੋ + ਰਸ) ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਗਊ ਜਣਕੇ 'ਵਗ' (ਆਪਣੀ ਕੁਲ) ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੫ਸੱਪਣੀ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਵਿਹੁ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਬਾਹਲੇ ਬੱਤੇ ਜਣ ਜਣਕੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, (ਦੁਸ਼ਟਾਂਤ ਛੀਵੀਂ ਅਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਖੋਲਦੇ ਹਨ) । ੬ਸਾਧਾਂ ਅਤੇ ਅਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਕੀਰੂਪ ਹੈ) । ੭(ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਕੇ ਭੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ) ਏਹ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ (ਅਰ ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਏਹ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ ।

੧੪. [ਭਲਾ ਬੁਰਾ] ।

੧ਚੰਨਣੁ ਬਿਰਖੁ ਸੁਬਾਸੁ ਦੇ ਚੰਨਣੁ ਕਰਦਾ ਬਿਰਖ ਸਬਾਏ ।
 ੨ਖਹਦੇ ਵਾਂਸਹੁ ਅਗਿ ਪੁਖਿ ਆਪਿ ਜਲੈ ਪਰਵਾਰੁ ਜਲਾਏ ।
 ੩ਮੁਲਹੁ ਜਿਵੈ ਪੰਖੇਰੂਆ ਫਾਸੈ ਆਪਿ ਕੁਟੰਬੁ ਫਹਾਏ ।
 ੪ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਹੁਇ ਪਰਬਤਹੁ ਪਾਰਸੁ ਕਰਿ ਕੰਚਨੁ ਦਿਖਲਾਏ ।
 ੫ਗਣਿਕਾ ਵੜੈ ਜਾਇਕੈ ਹੋਵਨਿ ਰੋਗੀ ਪਾਪ ਕਮਾਏ ।
 ੬ਦੁਖੀਏ ਆਵਨਿ ਵੈਦ ਘਰਿ ਦਾਰੁ ਦੇ ਦੇ ਰੋਗੁ ਮਿਟਾਏ ।
 ੭ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਦੁਇ ਸੰਗ ਸੁਭਾਏ ॥ ੧੪ ॥

[ਮੁਲਹ = ਤਿਲੀਅਰ, ਬਟੇਰਾ ।

ਵਾੜੈ = ਵੇਹੜੇ ;]

੧ਚੰਦਨ ਦਾ ਬਿਛੁੜ ਚੰਗੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇਕੇ ਸਾਰੇ ਬਿਛੁੜਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਤਿਹਾ ਭਲੇ ਲੋਕ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਬਾਂਸ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅੱਗ ਦੇ ਪੁਖਣ ਨਾਲ ਆਪ ਸੜਕੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਤਿਹਾ-ਬੁਰੇ ਆਪ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲਦਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਬੇੜਾ ਡੋਬਦੇ ਹਨ) । ੩ਜਿੱਕੁਰ ਮੁਲਹੁ ਪੰਛੀ ਆਪ ਫਸਦਾ ਅਤੇ ਕੁਟੰਬ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਬੁਰੇ ਲੋਕ ਆਪ ਫਸਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੪ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚੀ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਾਰਸ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । (ਭਲੇ ਲੋਕ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਕੇ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪ ਦਾ ਬੀਜ ਬੋ ਕੇ (ਆਪ) ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬੁਰੇ ਬੁਰਾ ਕਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੬ਫੇਰ ਦੁਖੀਏ ਵੈਦਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਵੈਦ) ਔਖਧੀਆਂ ਦੇਂਦੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਬੁਰਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੭ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਦੋ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ (ਵਖੋ ਵਖਰੇ) ਹਨ, (ਭਲਾ ਭਲਾਈ ਅਰ ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਥੋਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਅਗੇ ਹੋਰ ਦੁਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੧੫. [ਭਲਾ ਬੁਰਾ] ।

੧ਭਲਾ ਸੁਭਾਉ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸਹੈ ਅਵਟਣੁ ਰੰਗੁ ਚੜਾਏ ।
 ੨ਗੰਨਾ ਕੋਲੂ ਪੀੜੀਐ ਟਟਰਿ ਪਇਆ ਮਿਠਾਸੁ ਵਧਾਏ ।
 ੩ਤੁੰਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਜੀਐ ਕਉੜਤਣ ਦੀ ਬਾਣਿ ਨ ਜਾਏ ।
 ੪ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੈ ਭਲਾ ਨ ਅਵਗੁਣ ਚਿਤਿ ਵਸਾਏ ।
 ੫ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਉਗੁਣੁ ਕਰੈ ਬੁਰਾ ਨ ਮੰਨ ਅੰਦਰਿ ਗੁਣ ਪਾਏ ।

੬ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਖਾਏ ॥ ੧੫ ॥

[ਅਵਟਣੁ=ਕੜਨੀ ।

ਟਟਰਿ=ਕੜਾਹਾ ।

ਬਾਣਿ=ਸੁਭਾਉ ।]

੧ਮਜੀਠ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਅੱਗ ਦਾ) ਸੇਕ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕਪੜੇ ਨੂੰ) ਰੋਗ ਹੀ ਚੜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ਗੰਨਾ ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜਕੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ (ਭਾਵੇਂ) ਕਾੜੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਿਠਾਸ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਭਲੇ ਲੋਕ ਅਵਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਉਪਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੩ਤੁਮੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਈਏ ਕੌੜਤਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ (ਬੁਰਿਆਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੱਟਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਨਰਮੀ ਕਰੀਏ) । ੪(ਭਲਾ ਪੁਰਖ) ਅੰਗੁਣ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਭੀ) ਗੁਣ (ਗੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਬਾਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ੫ਬੁਰਾ ਪੁਰਖ ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਅਵਗੁਣ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਵਸਾਉਂਦਾ (ਭਾਵ ਉਪਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ) । ੬ਜੋ (ਚੀਜ) ਕੋਈ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦਾ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਲਾ ਭਲਾ ਫਲ, ਬੁਰਾ ਬੁਰਾ ਫਲ ਹੀ ਵੱਢਦਾ ਹੈ) ।

੧੬. [ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਨੇਕੀ ਬਦੀ] ।

੧ਪਾਣੀ ਪਥਰ ਲੀਕ ਜਿਉ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਪਰਕਿਰਤਿ ਸੁਭਾਏ ।
 ੨ਵੈਰ ਨ ਟਿਕਦਾ ਭਲੇ ਚਿਤਿ ਹੇਤੁ ਨ ਟਿਕੇ ਬੁਰੇ ਮਨਿ ਆਏ ।
 ੩ਭਲਾ ਨ ਹੇਤੁ ਵਿਸਾਰਦਾ ਬੁਰਾ ਨ ਵੈਰੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਰਾਏ ।
 ੪ਆਸ ਨ ਪੁਜੈ ਦੁਹਾ ਦੀ ਦੁਰਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਤਿ ਲਖਾਏ ।
 ੫ਭਲਿਅਹੁ ਬੁਰਾ ਨ ਹੋਵਈ ਬੁਰਿਅਹੁ ਭਲਾ ਨ ਭਲਾ ਮਨਾਏ ।
 ੬ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ ਵਖਾਣਿਆ ਸਈ ਸਿਆਣੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਏ ।
 ੭ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਏ ॥ ੧੬ ॥

[ਪਾਣੀ ਪਥਰ ਲੀਕ=ਪਾਣੀ ਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ, ਭਲਾਈ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਤੇ ਬੁਰਾਈ]
 [ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੀਕ । ਪਰਕਿਰਤਿ=ਦੇਹ । ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ=ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ।]

੧ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਗੂ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ । ੨ਭਲੇ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ (ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਗੂ) ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ, ਬੁਰੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਗੂ ਬੁਰਾ ਹੀ ਪੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ । ੩ਭਲਾ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਬੁਰਾ ਮਨੋਂ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ੪ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਸਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ, ਬੁਰਾ ਅੰਤ ਤਕ ਦੁਰਮਤ ਤੇ ਭਲਾ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਆਸ ਰਖੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ਭਲੇ ਥੋਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਊ, ਪਰ ਭਲਾ (ਆਦਮੀ) ਬੁਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭਲਿਆਈ ਦੀ (ਆਸ) ਨਾ ਰੱਖੇ । ੬(ਇਹ ਵਿਰਤੀਹਾਣ) ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਖਯਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੌ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ (ਇਕੋ) ਮੱਤ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ । ੭(ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਭਲਾ) ਪਰਉਪਕਾਰ (ਤੇ ਬੁਰਾ) ਵਿਕਾਰ (ਪਾਪ) ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

੧੭. [ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ] ।

੧ਵਿਰਤੀਹਾਣੁ ਵਖਾਣਿਆ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਸੁਣੀ ਕਹਾਣੀ ।
 ੨ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਦੁਇ ਚਲੇ ਰਾਹਿ ਉਸਥੈ ਤੋਸਾ ਉਸਥੈ ਪਾਣੀ ।
 ੩ਤੋਸਾ ਅਗੈ ਰਖਿਆ ਭਲੇ ਭਲਾਈ ਅੰਦਰਿ ਆਣੀ ।

੪ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਕਰਿ ਗਇਆ ਹਥੀਂ ਕਢਿ ਨ ਦਿਤੋ ਪਾਣੀ ।
 ੫ਭਲਾ ਭਲਾਈਅਹੁ ਸਿਝਿਆ ਬੁਰੇ ਬੁਰਾਈਅਹਿ ਵੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ।
 ੬ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਨਿਆਉ ਸਚੁ ਜੀਆ ਦਾ ਜਾਣੋਈ ਜਾਣੀ ।
 ੭ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੧੭॥

[ਤੋਸਾ=ਰੋਟੀ । ਹਥੀਂ ਕਢਿ=ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਕੱਢ ਕੇ । ਸਿਝਿਆ=ਮੁਕਤ ਹੋਯਾ ।]

੧ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਬਾਤ ਦਾ ਵਖਜਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਜੋ ਅਸਾਂ ਇਕ) ਭਲੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣੀ ਹੈ । ੨ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਕੇ ਰਸਤੇ ਪੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਭਲੇ ਪਾਸ ਰੋਟੀ ਸੀ ਅਰ ਬੁਰੇ ਪਾਸ ਪਾਣੀ । ੩ਭਲੇ ਪੂਰਸ ਨੇ ਰੋਟੀ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਭਲਾਈ ਵੱਸਦੀ ਸੀ । ੪ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਕਰਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪਣੇ) ਹਥੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, (ਸਗਮਾ ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਭੀ ਮੁਕਾਕੇ ਪੱਤ੍ਰਾ ਵਾਚ ਗਿਆ । ਹਥੀਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਥੀ' ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਹੈ, ਅੱਥੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਮਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ) । ੫ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਲੇ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਬੁਰੇ ਦੀ (ਉਮਰਾ) ਰੋਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਈ (ਤੇ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਿਆ) । ੬ਸਾਹਿਬ ਸੱਚਾ ਉਸਦਾ ਨਿਆਉਂ ਬੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ (ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ । ੭ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਈਏ (ਇਕ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਭਾਵ ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।

੧੮. [ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਵਣ] ।

੧ਭਲਾਬੁਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਜੋ ਆਇਆ ਤਿਸੁ ਸਰਪਰ ਮਰਣਾ ।
 ੨ਰਾਵਣ ਤੈ ਰਾਮਚੰਦ ਵਾਂਗਿ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਲੜਿ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣਾ ।
 ੩ਜਰੁ ਜਰਵਾਣਾ ਵਸਿ ਕਰਿ ਅੰਤਿ ਅਧਰਮ ਰਾਵਣਿ ਮਨ ਧਰਣਾ ।
 ੪ਰਾਮਚੰਦ ਨਿਰਮਲੁ ਪੁਰਖੁ ਧਰਮਹੁ ਸਾਇਰ ਪਥਰ ਤਰਣਾ ।
 ੫ਬੁਰਿਆਈਅਹੁ ਰਾਵਣੁ ਗਇਆ ਕਾਲਕ ਟਿਕਾ ਪਰਤ੍ਰਿਅ ਹਰਣਾ ।
 ੬ਰਾਮਾਇਣੁ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਅਟਲੁ ਸੇ ਉਧਰੇ ਜੋ ਆਏ ਸਰਣਾ ।
 ੭ਜਨ ਅਪਜਸ ਵਿਚਿ ਨਿਡਰ ਡਰਣਾ ॥੧੮॥

[ਮਹਾਂ ਬਲੀ=ਰਾਵਣ । ਜਰੁ=ਬੁਢਾਪਾ । ਜਰਵਾਣਾ=ਜਮਦੂਤ, ਕਾਲ ।]

੧ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਜਰੂਰ ਮਰੇਗਾ । ੨ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਾਂਗੂ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਜਤਨ) ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ੩ਜਰ (ਬੁਢੇਪਾ) ਅਤੇ ਜਰਵਾਣਾ ਜਮਰਾਜ (ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ) ਕਾਬੂ ਕਰ ਰਖੇ ਸਨ, ਅੰਤ ਨੂੰ (ਉਸ) ਰਾਵਣ ਨੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ । ੪ਰਾਮ ਚੰਦ ਨਿਰਮਲ ਪੁਰਖ (ਭਲਾ) ਸੀ, ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰ ਪੱਥਰ ਤਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਨਹੱਠੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰਾਮਚੰਦ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਦਸਾ ਵਿਚ ਬਲੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨੇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ) । ੫ਰਾਵਣ ਦਾ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ (ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਇਸਤੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁਤਾ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ) ਪਰਤ੍ਰਿਆ ਹਰਨ ਦਾ ਕਲੰਕ ਲੈ ਗਿਆ । ੬ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਕਥਾ (ਭਾਵ ਜਸ) ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਭਾਵ ਤ੍ਰੇਤ੍ਰੇ ਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਤਕ ਤੁਰੀ ਆਈ ਹੈ) (ਗੱਲ ਕੀ) ਉਧਰਦੇ ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਸਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਆਕੀ ਸਦਾ ਪੱਚਦੇ ਹਨ) । ੭'ਨਿਡਰ' (ਅਰਥਾਤ ਗੁਸਤਾਖ) ਜੱਸ ਅਤੇ ਅਪਜਸ ਦਾ ਡਰ

ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ।

ਭਾਵ-ਭਲੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਸ ਹੋਵੇ ਅਰ ਰਾਵਣ ਵਾਂਗੂ ਨਿਡਰ ਪੁਰਖ ਜਸ ਅਪਜਸ ਦੀ ਕੁਝ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਪੂਰ ਹੀ ਕਮਰ-ਕੱਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਮਾਨਨੀਯ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਾਰ ਮਰਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਪਜਸ ਥੋਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਿਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ।

੧੯. ਰਾਵਣ ਦੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ] ।

੧ਸੋਇਨ ਲੰਕਾ ਵਡਾ ਗੜ੍ਹ ਖਾਰ ਸਮੁੰਦ ਜਿਵੇਹੀ ਖਾਈ ।
 ੨ਲਖ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤੇ ਸਵਾ ਲਖ ਕੁੰਭਕਰਣ ਮਹਿਰਾਵਣ ਭਾਈ ।
 ੩ਪਵਣੁ ਬੁਹਾਰੀ ਦੇਇ ਨਿਤਿ ਇੰਦੁ ਭਰੈ ਪਾਣੀ ਵਰਿਆਈ ।
 ੪ਬੈਸੰਤਰ ਰਾਸੋਈਆ ਸੂਰਜੁ ਚੰਦੁ ਚਰਾਗ ਦੀਪਾਈ ।
 ੫ਬਹੁ ਖੂਹਣਿ ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ ਦੇਸ ਨ ਵੇਸ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ।
 ੬ਮਹਾਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰਹਦੇ ਸਰਣਾਈ ।
 ੭ਅਪਜਸੁ ਲੈ ਦੁਰਮਤਿ ਬੁਰਿਆਈ ॥੧੯॥

[ਮਹਿਰਾਵਣ=ਰਾਵਣ ਦਾ ਸੱਕਾ ਮਸੇਰ ਭਰਾ ।

ਵਰਿਆਈ=ਜੋਰਾਵਰੀ, ਵਰਖਾ ।]

[ਵੇਸ=ਪੁਸ਼ਾਕਾ ।

ਸੇਵ ਕਰਿ=ਸੇਵਾ ਨਮਿੱਤ ਕਾਰਣ ਸੀ ।]

੧(ਖੋਟੀ ਸਤ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਪਜਸ ਹੀ ਲੀਤਾ) ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੰਕਾ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਿਲਾ (ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ) ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਹੀ ਖਾਈ ਸੀ । ੨ਲੱਖ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪੋਤਰੇ ਕੁੰਭ ਕਰਣ (ਸਕਾ) ਭਿਰਾਉ ਤੇ ਮਹਿਰਾਵਣ (ਮਸੇਰ ਭਿਰਾਉ ਸੀ) । ੩ਪਵਣ ਨਿਤਾਪੂਤ ਝਾੜੂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਇੰਦਰ ਜੋਰਾਵਰੀ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਸੀ, (ਭਾਵ ਕੁਦਰਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ) । ੪ਅਗਨੀ ਰਸੋਈਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਉਸ ਦੇ ਚਰਾਗਾਂ ਦੇ ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ । ੫ਕਈ ਖੂਹਣੀਆਂ ਸੈਨਾਂ ਚਤੁਰੰਗਨੀਆਂ ਦੇ ਦਲ (ਮੌਜੂਦ) ਸਨ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ੬ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਂਤ ਉਸ ਦੀ ਸਰਣ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ੭(ਪਰੰਤੂ) ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਕੇ ਅਪਜਸ ਹੀ ਲੀਤਾ ।

ਭਾਵ-ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ 'ਕਿ ਪਰਾਈ ਇਸਤੀ ਚੁਰਾਈ' ਮੁਕਾਲਕ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਹੀ ਲੀਤਾ ।

੨੦. [ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ] ।

੧ਰਾਮਚੰਦੁ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਵਸਿ ਹੋਆ ਦੇਹਿ ਧਾਰੀ ।
 ੨ਮੰਨਿ ਮਤੇਈ ਆਗਿਆ ਲੈ ਵਣਵਾਸੁ ਵਡਾਈ ਚਾਰੀ ।
 ੩ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਬਲੁ ਹਰੈ ਦੀਨ ਦਇਆਲੁ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ ।
 ੪ਸੀਤਾ ਲਖਮਣ ਸੇਵ ਕਰਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
 ੫ਰਾਮਾਇਣੁ ਵਰਤਾਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੁ ਕਰਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਧਾਰੀ ।
 ੬ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸਚੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ।
 ੭ਭਲਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਸਾਰੀ ॥੨੦॥੩੧॥

[ਕਾਰਣ ਵਸਿ=ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਮੁਣਕਾ=ਸੂਰਮਿਆਂ ਮਰਦਾਂ ਦਾ।]

੧ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਨੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਦੇਹ ਧਾਰੀ। ੨ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਕੇ (ਚੌਦਾਂ ਵਰਹੇ) ਬਨਬਾਸ ਲੈਕੇ ਵਡਿਆਈ ਫੈਲਾਈ (ਭਾਵ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੂਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ)। ੩ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ, ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ੪ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਰਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਤੀ ਸਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਹੇ। ੫ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀਸ਼ਟੀ (ਨਗਰੀ ਅਜੁਧਿਆ ਤੇ ਤਾਜ) ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੀ ਅਰ ਰਾਮਾਇਣ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ, (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਨਜਾਯ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਨ ਲਗੇ)। ੬ਮਰਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ (ਆਪਣੀ) ਪੰਜ ਸਵਾਰ ਲੀਤੀ ਹੈ? ੭(ਉਹ ਕੀ ਹੈ?) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ 'ਮਤ') ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਕੇ ਭਲਿਆਈ ਸ੍ਰੀਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਆਪਣਾ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-੧੯, ੨੦ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕਥਾ ਭੀ ਇਕਾਂਗੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਰਾਵਣ ਦਾ 'ਪਰਤਿਯੁਗ ਹਰਨ' ਦਾ ਕਲੰਕ ਅਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦਾ ਨਜਾਇਸ਼ੀਲ ਨੇਕ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਸ ਦੱਸਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹੈ, ਪਰ ਸਫਲ ਮਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨੇਕੀ ਕਰਕੇ ਨੇਕੀ ਖੱਟ ਲੈ ਗਏ ਹਨ, ਅਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੩੨.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਲੱਛਣ] ।

੧ਪਹਿਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਲੈ ਭੈ ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ ਹੋਇ ਇਆਣਾ।
 ੨ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਵਿਚਿ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ।
 ੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਮੰਨੈ ਸਮਝ ਮਾਣ ਮਹਤਿ ਵਿਚਿ ਰਹੈ ਨਿਮਾਣਾ।
 ੪ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਪੂਜਦਾ ਪੈਰੀ ਖੈ ਰਹਿਰਾਸ ਲੁਭਾਣਾ।
 ੫ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਨਹੁ ਨ ਵਿਸਰੈ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਜੁਗਤਿ ਮਿਹਮਾਣਾ।
 ੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ ਨਿਵਿ ਚਲਣਾ ਗੁਰਸਿਖੁ ਪਰਵਾਣਾ।
 ੭ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਲ ਖਾਣਾ ॥ ੧ ॥

[ਮਾਣ ਮਹਤਿ-ਵਡਿਆਈ।
 [ਜੁਗਤਿ ਮਿਹਮਾਣਾ=ਪਰਾਹੁਣੇ ਵਾਂਗੂੰ।

ਰਹਿਰਾਸ=ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ।
 ਘਾਲਿ=ਕਮਾਈ।]

੧(ਜਦੋਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਕੇ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਧਾਰਦਾ ਹੈ) ਇਆਣਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੁਰ ਬਾਲਕ ਡਰਦਾ ਕੋਈ ਅਵਿਹਤ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) । ੨ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੩ਗੁਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮੰਨਦਾ ਫੇਰ ਸਮਝ ਕੇ (ਨਿੱਧਯਾਸਨ ਕਰਕੇ) ਮਾਣ ਤਾਣ ਵਿਖੇ ਨਿਮਾਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੫ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਤਰਾਂ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚੱਲਣਾ ਜਾਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੋਂ (ਕਦੀ) ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ੬ਗੁਰਸਿਖ (ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਮਿੱਠਾ (ਬਚਨ) ਬੋਲਦਾ (ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ) ਨਿਵਕੇ ਚਲਦਾ (ਅਰ ਮਨ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੭ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ (ਆਪ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕੀ ਆਪੋ ਆਪ ? ਨਹੀਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਵੰਡਕੇ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ; ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ:- 'ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥') ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ-ਤਾਣ ਨਿਤਾਣਾ] ।

੧ਦਿਸਟਿ ਦਰਸ ਲਿਵ ਸਾਵਧਾਨ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਚੇਤੰਨੁ ਸਿਆਣਾ ।
 ੨ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜੁ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰੈ ਮੇਲਾਣਾ ।
 ੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਥੋੜਾ ਬੋਲਣਾ ਥੋੜਾ ਸਉਣਾ ਥੋੜਾ ਖਾਣਾ ।
 ੪ਪਰਤਨ ਪਰਧਨ ਪਰਹਰੈ ਪਰਨਿੰਦਾ ਸੁਣਿ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣਾ ।
 ੫ਗੁਰਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਮਸਰਿ ਪਰਵਾਣਾ ।
 ੬ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਨਾ ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਭਾਵੈ ਭਾਣਾ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਦੈ ਤਾਣ ਨਿਤਾਣਾ ॥ ੨ ॥

ਦਿਸਟਿ=ਨੇਤ੍ਰ, ਨਜ਼ਰ ।   ਮੇਲਾਣਾ=ਮਿਲਾਪ ।   ਪਰਤਨ=ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ) ਨੇਤ੍ਰੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ (ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਰ) ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਚੇਤੰਨ ਤੇ ਸਿਆਣਾ (ਹੋਯਾ) ਹੈ । ੨ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦਿੜੁ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਬਚ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ (ਸਭ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਰਖਦਾ ਹੈ । ੩ਗੁਰਮੁਖ ਥੋੜਾ ਬੋਲਦਾ, ਥੋੜਾ ਸਉਂਦਾ ਅਰ ਥੋੜਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਤਨਾ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਭਜਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਤਨਾ ਢਿੱਡ ਭਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਕਿ ਮੂੰਹ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਵੇ । ਲਿਖਿਆ ਹੈ:- 'ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ') । ੪ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਸੁਣਨ ਥੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸਰਮ ਰਖਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਰ ਸਤਿਗੁਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਸਬਦ ਅਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੬ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ੭ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ।

੩. [ਮਨਮੁਖ, ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ, ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ ਹੀਣਾ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਹੈ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੰਗੁ ਨ ਦਿਸਈ ਹੋਦੀ ਅਖੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਸੋਈ ।

੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਮਝਿ ਨ ਸਕਈ ਹੋਈ ਕੰਨੀ ਬੋਲਾ ਹੋਈ ।
 ੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਨ ਗਾਵਈ ਹੋਈ ਜੀਭੈ ਗੁੰਗਾ ਗੋਈ ।
 ੪ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੀ ਵਾਸੁ ਵਿਣੁ ਨਕਟਾ ਹੋਏ ਨਕਿ ਅਲੋਈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਾਰ ਵਿਹੂਣਿਆ ਹੋਈ ਕਰੀ ਲੰਜਾ ਦੁਖ ਰੋਈ ।
 ੬ਗੁਰਮਤਿ ਚਿਤਿ ਨ ਵਸਈ ਸੋ ਮਤਿ ਹੀਣੁ ਨ ਲਹੰਦਾ ਢੋਈ ।
 ੭ਮੂਰਖ ਨਾਲਿ ਨ ਕੋਇ ਸਬੋਈ ॥੩॥

[ਅਲੋਈ=ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਆਪ ਨੂੰ ਨਕਟਾ) । ਲੰਜਾ=ਟੰਡਾ ।
 [ਢੋਈ=ਆਸ਼ੁਯ । ਸਬੋਈ=ਸਾਥੀ ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੇ ਬਚਨ ਜੋ) ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲਾ ਹੈ । ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੋ ਗਾਇਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੀਭ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁੰਗਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪(ਗੁਰੂ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਹ) ਨੱਕ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨਕਟਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੇਂ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹੈ, ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲੰਜਾ ਹੈ ਅਰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਸਿਖਿਆ) ਬੇਂ ਜੋ ਬਾਹਰਾ ਹੈ ਉਹ ਮਤ ਹੀਣ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ, (ਗੱਲ ਕੀ ਨਰਕ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇ ਪਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੭ਮੂਰਖ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਅੰਨ੍ਹਾਂ, ਬੋਲਾ, ਗੁੰਗਾ, ਨਕਟਾ, ਲੰਜਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਉਸ ਵਿਖੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ) ।

੪. [ਮੂਰਖ, ਘੁੱਘੂ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਘੁੱਘੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਵਸਦੀ ਛਡਿ ਰਹੈ ਓਜਾੜੀ ।
 ੨ਇੱਲਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾ ਪੜ੍ਹੈ ਚੂਹੇ ਖਾਇ ਉਡੈ ਦੇਹਾੜੀ ।
 ੩ਵਾਸੁ ਨ ਆਵੈ ਵਾਸ ਨੋ ਹਉਮੈ ਅਗਿ ਨ ਚੰਦਨ ਵਾੜੀ ।
 ੪ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰੁ ਸਖਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਹੀਣਾ ਦੇਹ ਵਿਗਾੜੀ ।
 ੫ਸਿੰਮਲੁ ਬਿਰਖੁ ਨ ਸਫਲੁ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ਵਡਾ ਅਨਾੜੀ ।
 ੬ਮੂਰਖੁ ਫਟੜਿ ਪਵੈ ਰਿਹਾੜੀ ॥੪॥

[ਵਸਦੀ=ਵੱਸਣ ਦੀ ਥਾਉਂ । ਚੰਦਨ ਵਾੜੀ=ਚੰਨਣ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ।
 [ਅਨਾੜੀ=ਅਮੋੜ, ਮੂਰਖ । ਫਟੜਿ=ਜ਼ਖਮੀ । ਰਿਹਾੜੀ=ਝਗੜੇ ਰਗੜੇ, ਜ਼ਿਦਾਂ ।]

੧ਉੱਲੂ ਨੂੰ ('ਸੁਝ') ਚਾਨਣਾ (ਯਾ ਸੂਰਜ) ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ, ਵਸਤੀਆਂ (ਪਿੰਡਾਂ) ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਉਜਾੜੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ਇੱਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੀ, ਚੂਹੇ ਖਾ ਕੇ ਦਿਨ ਭਰ ਉਡਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੩ਵਾਸ ਵਿਖੇ ਵਾਸਨਾ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਚੰਨਣ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਤਾਂ (ਇਹ ਮੇਰ ਤੇਰ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ੪ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਖਾਲੀ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮਤ ਬੇਂ ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੇਹ ਵਿਗਾੜ ਲੀਤੀ ਹੈ । ੫ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬਿਛ ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਮੂਰਖ ਹੋਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੬(ਗੱਲ ਕੀ) ਮੂਰਖ ਲੋਕ (ਰੋਂਦੜ ਅਥਵਾ) ਦਿਲ ਦੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਝਗੜਿਆਂ ਅਥਵਾ ਜ਼ਿਦਾਂ ਵਿਚ (ਹੀ ਉੱਲੂਆਂ, ਇੱਲਾਂ ਵਾਂਗੂ ਬਿਰਥਾ ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ ਵਾਸਾਂ, ਤੇ ਸਿੰਮਲ ਵਾਂਗੂ ਨਿਕੰਮੇ ਰਹਿਕੇ ਅਵਸਥਾ ਬਿਤੀਤ ਕਰ

ਦਿੰਦੇ) ਹਨ।

੫. [ਮੂਰਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੀ ਆਰਸੀ]।

੧ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਗੇ ਆਰਸੀ ਨਾਈ ਧਰਿ ਨ ਵਧਾਈ ਪਾਵੈ।
 ੨ ਬੋਲੇ ਅਗੇ ਗਾਵੀਐ ਸੁੰਮ ਨ ਡੂਮ ਕਵਾਇ ਪੈਨ੍ਹਾਵੈ।
 ੩ ਪੁਛੈ ਮਸਲਤਿ ਗੁੰਗਿਅਹੁ ਵਿਗੜੈ ਕੰਮੁ ਜਵਾਬੁ ਨ ਆਵੈ।
 ੪ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵੜਿ ਗੁਣਗੁਣਾ ਮਾਲੀ ਨੋ ਨ ਇਨਾਮੁ ਦਿਵਾਵੈ।
 ੫ ਲੂਲੇ ਨਾਲਿ ਵਿਆਹੀਐ ਕਿਵ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਕਾਮਣਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈ।
 ੬ ਸਭਨਾ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵਣੀ ਲੰਗੜਾ ਕਰੈ ਲਖਾਉ ਲੰਗਾਵੈ।
 ੭ ਲੁਕੈ ਨ ਮੂਰਖੁ ਆਪੁ ਲਖਾਵੈ ॥੫॥

[ਵੜਿ=ਵੜਕੇ। ਗੁਣਗੁਣਾ=ਜਿਸ ਦਾ ਨੱਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ,
 ਮੁਸਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ।]

੧ ਨਾਈ (ਆਪਣੀ) ਆਰਸੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਵਧਾਈ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ (ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ)। ੨ ਡੂਮ ਬੋਲੇ ਤੇ ਸੁੰਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਗਾਇਨ ਕਰੇ ਉਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਪਹਿਰਾਉਂਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਾ ਦਿਲ ਦਾ ਕੰਦਰਜ ਹੈ। ੩ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਕੰਮ (ਲਈ ਕੋਈ 'ਮਸਲਤ') ਸਲਾਹ ਗੁੰਗੇ ਥੋਂ ਪੁਛੋ ਅਗੋਂ ਜਵਾਬ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਹੁੜ ਸਕਦਾ। ੪ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਗੁਣਗੁਣਾ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਘੁਣੇਂਦਿਯ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਆਪ ਹੀ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ)। ੫ ਲੂਲੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਾਮਣੀ ਵਿਆਹੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਕਰ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੬ ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਸੁੰਦਰ ਹਨ, ਲੰਗੜਾ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਦਾ ('ਲਖਾਉ') ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਫੇਰ) ਲੰਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੭ ਮੂਰਖ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਲਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ- 'ਬੋਲੀ ਕਾਜ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਿਉਂ ਮੂਲੀ ਪਤਾ'। ਮੂਲੀ ਦੇ ਡਕਾਰ ਥੋਂ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਮੂਲੀ ਦਾ ਕਰ ਸੱਕੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਸੂਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਥੋਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨ ਜੋਗਿਆਂ ਅੱਗੇ ਗੁਣ ਰੱਖਕੇ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

੬. [ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੌਰਨਾ]।

੧ ਪਥਰੁ ਮੂਲਿ ਨ ਭਿਜਈ ਸਉ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਵਸੈ।
 ੨ ਪਥਰ ਖੇਤ ਨ ਜੰਮਈ ਚਾਰਿ ਮਹੀਨੇ ਇੰਦਰ ਵਰਸੈ।
 ੩ ਪਥਰਿ ਚੰਨਣੁ ਰਗੜੀਏ ਚੰਨਣ ਵਾਂਗਿ ਨ ਪਥਰੁ ਘਸੈ।
 ੪ ਸਿਲ ਵਟੇ ਨਿਤ ਪੀਸਦੇ ਰਸਕਸ ਜਾਣੈ ਵਾਸੁ ਨ ਰਸੈ।
 ੫ ਚਕੀ ਫਿਰੈ ਸਹਿਸਵਾਰ ਖਾਇ ਨ ਪੀਐ ਭੁਖਿ ਨ ਤਸੈ।
 ੬ ਪਥਰ ਘੜੈ ਵਰਤੋਣਾ ਹੇਠਿ ਉਤੇ ਹੋਇ ਘੜਾ ਵਿਣਸੈ।
 ੭ ਮੂਰਖਿ ਸਰਤਿ ਨ ਜਸ ਅਪਜਸੈ। ੬॥

[ਸਿਲ ਵਟੇ=ਸਿਲਾਂ ਤੇ ਵੱਟੇ। ਵਾਸੁ=ਵਾਸਨਾ। ਰਸੈ=ਸੁਾਦ।]
 [ਤਸੈ=ਤ੍ਰਿਖਾ। ਘੜਾ ਵਿਣਸੈ=ਘੜੇ ਦਾ ਨਾਸ।]

੧ਪੱਥਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ ਭਾਵੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਵਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਰਹੇ । ੨ਪੱਥਰ ਉਤੇ ਪੈਲੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੀ, (ਭਾਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਬਰਸਾਤ ਦੇ) ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਇੰਦਰ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇ । ੩ਪੱਥਰ ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਘਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਆਪ) ਚੰਨਣ ਵਾਂਙੂ ਘਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੪ਸਿਲਾਂ ਤੇ ਵੱਟੇ ਰਸਕਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤ ਪੀਸਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ੫ਚੱਕੀ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰ ਫੇਰ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਖਾਂਦੀ ਨਾ ਪੀਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਭੁੱਖੀ ਨਾ ਤਿਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੬ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਘੜੇ ਦੀ ਵਰਤਣ (ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ) ਹੇਠੋਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਤੋਂ ਲੱਗੇ, ਘੜੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਆਪ ਫੇਰ ਪੱਥਰ ਦਾ ਪੱਥਰ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੭ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਸ ਅਪਜਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਮੂਰਖ ਪੱਥਰ ਵਾਂਙੂ ਦਿਲ ਦਾ ਕਠੋਰ ਅਰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਸੀਜਦਾ ਅਰ ਸੁਖ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ ।

੭. [ਮੂਰਖ ਪੱਥਰ ਹੈ ਸੰਗ ਵਿਚ ਕੁਸੰਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ] ।

੧ਪਾਰਸ ਪਥਰ ਸੰਗੁ ਹੈ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਨ ਕੰਚਨੁ ਹੋਵੈ ।
 ੨ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਪਥਰਹੁ ਪਥਰ ਕੋਇ ਨ ਹਾਰਿ ਪਰੋਵੈ ।
 ੩ਵਟਿ ਜਵਾਹਰੁ ਤੋਲੀਐ ਮੁਲਿ ਨ ਤੁਲਿ ਵਿਕਾਇ ਸਮੋਵੈ ।
 ੪ਪਥਰ ਅੰਦਰਿ ਅਸਟਧਾਤੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਸੁਵੰਨੁ ਅਲੋਵੈ ।
 ੫ਪਥਰ ਫਟਕ ਝਲਕਣਾ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਹੋਇ ਰੰਗੁ ਨ ਗੋਵੈ ।
 ੬ਪਥਰ ਵਾਸੁ ਨ ਸਾਉ ਹੈ ਮਨ ਕਠੋਰ ਹੋਇ ਆਪੁ ਵਿਗੋਵੈ ।
 ੭ਕਰਿ ਮੂਰਖਾਈ ਮੂਰਖੁ ਰੋਵੈ ॥ ੭ ॥

[ਪਾਰਸ ਪਥਰ ਸੰਗੁ=ਪਾਰਸ ਦਾ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ।

ਤੁਲਿ=ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਵਿਖੇ ।

[ਸਮੋਵੈ=ਸਮਾਈ ।

ਸੁਵੰਨੁ ਅਲੋਵੈ=ਸੋਨਾ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ।

[ਰੰਗੁ ਨ ਗੋਵੈ=ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ ।

੧ਪਾਰਸ ਦਾ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੋਹਕੇ (ਪਥਰ) ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੨ਹੀਰੇ ਤੇ ਮਾਣਕ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ (ਹੀਰਿਆਂ ਵਾਂਙੂ) ਕੋਈ ਹਾਰ ਪਰੋਕੇ (ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ) । ੩(ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ) ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਜਵਾਹਰ (ਇਕੋ ਤੱਕੜੀ) ਤੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਤੁੱਲਤਾ ਦੀ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਕੱਦ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਹੀਰੇ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਭੇਦ ਹੈ) । ੪ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਅੱਠੇ ਧਾਂਤਾਂ (ਲੋਹਾ ਆਦਿਕ) ਹਨ, ਪਰ ਪਾਰਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਸੁਵਰਨ ਦੇਖੀਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਕਲੋਰੀ ਪੱਥਰ ਚਮਕੀਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੰਗ ਉਸ ਪਾਸ ਰੱਖੀਏ ਤਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਉਂਦਾ, (ਭਾਵ ਉਪਾਧੀ ਭੇਦ ਕਰ ਕਈ ਰੰਗ ਧਾਰਕੇ ਫੇਰ ਕਰੜੇ ਦਾ ਕਰੜਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੬ਪੱਥਰ ਵਿਖੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਰ ਸਵਾਦ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਕਠੋਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੭(ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਮੂਰਖ ਮੂਰਖਤਾਈਆਂ (ਕਰਨ ਕਰੜੇ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੮. [ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾ ਕਰੋ] ।

੧ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ ਵਿਸੂ ਭਰਿਆ ।
 ੨ਜਾਣੁ ਕਬੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਝਾੜਾਂ ਸਿੰਝਦਾ ਫਿਰੈ ਅਫਰਿਆ ।
 ੩ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੋਤੀ ਸਿਪ ਵਿਚਿ ਮਰਮ ਨ ਜਾਣੈ ਅੰਦਰਿ ਧਰਿਆ ।
 ੪ਜਿਉ ਗਾਈ ਥਣਿ ਚਿਚੁੜੀ ਦੁਧੁ ਨ ਪੀਐ ਲੋਹੁ ਜਰਿਆ ।
 ੫ਬਗੁਲਾ ਤਰਣਿ ਨ ਸਿਖਿਓ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਨ ਪਥਰੁ ਤਰਿਆ ।
 ੬ਨਾਲਿ ਸਿਆਣੇ ਭਲੀ ਭਿਖ ਮੂਰਖ ਰਾਜਹੁ ਕਾਜੁ ਨ ਸਰਿਆ ।
 ੭ਮੇਖੀ ਹੋਇ ਵਿਗਾੜੈ ਖਰਿਆ ॥ ੮ ॥

[ਅਫਰਿਆ=ਅਮੋੜ, ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇ। ਜਰਿਆ=ਜੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।]
 [ਮੇਖੀ=ਖੋਟਾ ਰੁਪੜਾ, ਮੇਖ ਵਾਲਾ, ਦਾਗੀ ਵਾ ਖੋਟਾ (ਪੁਰਖ)।

੧ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਮਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਕੂਰ (ਉਹ ਉਸਦੀ) ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਕੇ ਵਿਹੁ ਦਾ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਮੂਰਖ 'ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਖੇ ਈਸ਼ੁਰ ਪੂਰਣ ਹੈ' ਦੀ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਖ ਵਿਖੇ ਭਰਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ੨ਮਿਰਗ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਕਬੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘਦਾ (ਅਥਵਾ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੰਗ ਫਸਾਉਂਦਾ) ਅਮੋੜ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ੩ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਪ ਵਿਖੇ ਮੋਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਅੰਦਰ ਹੀ ਧਰਿਆ ਹੈ। ੪ਚਿੱਚੜ ਗਊ ਦੇ ਥਣਾਂ ਪੁਰ ਚੰਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਲਹੂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੜਿਆ (ਲੱਗਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੫ਬਗੁਲੇ ਨੇ ਤਰਨਾ ਨਾ ਸਿਖਿਆ, (ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਤੀਰਥ ਨਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਪੱਥਰ ਬੀ (ਤੀਰਥ ਵਿਖੇ ਵਸਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਆਪ) ਨਾ ਤਰਿਆ। ੬ਸਿਆਣੇ ਨਾਲ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਕੇ ਖਾਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਰਾਜ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੰਗ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੭ਖੋਟਾ ਰੁਪੜਾ ਵਿਗਾੜ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਤਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਫ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਸਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਮੇਖੀ ਕਹੀਏ ਦਾਗੀ ਆਦਮੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਵਿਗਾਰ ਵਿਖੇ ਖੜੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੱਕੀ ਝੋਂਦਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :—“ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹੁ ਜਾਈਐ ਭਾਗ ॥ ਬਾਸਨ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਿਛ ਲਾਗੋ ਦਾਗ ॥”)

੯. [ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਓਪਰੇ ਰਹੋ] ।

੧ਕਟਣੁ ਚਟਣੁ ਕੁਤਿਆ ਕੁਤੇ ਹਲਕ ਤੇ ਮਨੁ ਸੁਗਾਵੈ ।
 ੨ਠੰਡਾ ਤਤਾ ਕੋਇਲਾ ਕਾਲਾ ਕਰਿਕੈ ਹਥ ਜਲਾਵੈ ।
 ੩ਜਿਉ ਚਕਚੁਧਰ ਸਪ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੋੜੀ ਕਰਿ ਦਿਖਲਾਵੈ ।
 ੪ਜਾਣੁ ਰਸਉਲੀ ਦੇਹ ਵਿਚਿ ਵਢੀ ਪੀੜ ਰਖੀ ਸਰਮਾਵੈ ।
 ੫ਵੇਸਿ ਕਪੂਤ ਕੁਲਛਣਾ ਛਡਿਆ ਬਣੇ ਨ ਵਿਚਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੬ਮੂਰਖ ਹੇਤੁ ਨ ਲਈਐ ਪਰਹਰਿ ਵੈਰੁ ਅਲਿਪਤੁ ਵਲਾਵੈ ।
 ੭ਦੁਹੀ ਪਵਾੜੀ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਵੈ ॥ ੯ ॥

[ਸੁਗਾਵੈ=ਸੰਗਦਾ, ਡਰਦਾ ਹੈ। ਪਵਾੜੀ=ਝਗੜੇ। ਪਾਠਾਂਤੁ='ਪਾਵੜੀ'=ਪਾਸੇ।]
 ੧ਕੁਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਟਣਾ ਤੇ ਚੱਟਣਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤਿਆਂ

ਚੱਟਦਾ ਹੈ ਅਰ) ਕੁਤੇ ਦੇ ਹਲਕਪੁਣੇ ਤੇ ਮਨ ਡਰਦਾ ਹੈ । (ਚੱਟਣਾ ਕੁਤੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਹਲਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਚੱਟਣਾ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ) । (ਅਗੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ੨ਜਿੱਕੁਰ ਠੰਢਾ ਕੋਲਾ ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੱਤਾ ਹੱਥ ਸਾੜਦਾ ਹੈ । ੩ਜਿੱਕੁਰ ਸੱਪ ਨੂੰ ਕੋੜ੍ਹ ਕਿਰਲੀ (ਖਾਧਿਆਂ) ਕੋੜ੍ਹੀ ਤੇ (ਛੱਡਿਆਂ ਸੱਪ ਨੂੰ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ । ੪ਰਸੋਲੀ (ਅਰਥਾਤ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਮਾਸ ਦੀ ਗੰਢ) ਨੂੰ ਜੇ ਵੱਢੀਏ ਤਾਂ ਪੀੜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਭੈੜਾ ਰੂਪ ਭਾਸਦਾ ਹੈ) । ੫ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਖੋਟਾ ਪੁਤ੍ਰ ਛੱਡਿਆ ਬੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁਆੜਾ ਹੀ ਖੜਾ ਰੱਖੂ) । ੬ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਹਿਤ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤੇ ਵੈਰ ਭੀ ਛੱਡੀਏ, (ਹਾਂ) ਅਲਿਪਤ ਹੋ ਕੇ (ਉਦਾਸ ਭਾਉ ਹੀ) ਚੰਗਾ ਹੈ (ਅਪੇਛਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ) । ੭(ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਦੁਹਾਂ ਪਵਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੀ ਹੋਊ ।

ਭਾਵ-ਮੂਰਖਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕਬੀ ਤੇ ਵੈਰ ਦੋਵੇਂ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਓਪਰਾਪਨ ਚੰਗਾ ਹੈ ।

੧੦. ਮੂਰਖ ਬੇਬਵਾ ਤੇ ਔਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹੀ ਹੈ] ।

੧ਜਿਉ ਹਾਥੀ ਦਾ ਨਾਵਣਾ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿ ਖੇਹ ਉਡਾਵੈ ।
 ੨ਜਿਉ ਉਠੈ ਦਾ ਖਾਵਣਾ ਪਰਹਰਿ ਕਣਕ ਜਵਾਹਾ ਖਾਵੈ ।
 ੩ਕਮਲੇ ਦਾ ਕਛੋਟੜਾ ਕਦੇ ਲਕਿ ਕਦੇ ਸੀਸ ਵਲਾਵੈ ।
 ੪ਜਿਉ ਕਰਿ ਟੁੰਡੇ ਹਥੜਾ ਸੋ ਚੁਤੀ ਸੋ ਵਾਤਿ ਵਤਾਵੈ ।
 ੫ਸੰਨੀ ਜਾਣੁ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਖਿਨੁ ਜਲਿ ਵਿਚਿ ਖਿਨਿ ਅਗਨਿ ਸਮਾਵੈ ।
 ੬ਮਖੀ ਬਾਣੁ ਕੁਬਾਣੁ ਹੈ ਲੈ ਦੁਰਗੰਧੁ ਸੁਗੰਧ ਨ ਭਾਵੈ ।
 ੭ਮੂਰਖ ਦਾ ਕਿਹੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥੧੦॥

[ਕਛੋਟੜਾ=ਲੰਗੋਟਾ ।

ਚੁਤੀ=ਚੁਤੜਾਂ ਵਿਚ ।]

[ਵਾਤਿ ਵਤਾਵੈ=ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਕੁਬਾਣੁ=ਭੈੜੀ ਬਾਣ ।]

੧ਹਾਥੀ ਦੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਵਾਂਗੂ (ਮੂਰਖ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿੱਕੁਰ ਉਹ ਤਾਲੋਂ) ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੀ (ਸਿਰ ਪੁਰ) ਸੁਆਹ ਉਡਾਂਵਦਾ ਹੈ, (ਤੇਹਾ ਮੂਰਖ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਭੀ ਤਾਂ ਖੇਹ ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੈ) । ੨ਜਿੱਕੁਰ ਉਠ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੈ, (ਪੈਲੀ ਵਿਚੋਂ) ਕਣਕ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ (ਤੇ) 'ਜਵਾਹਾ' (ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ) ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਮੂਰਖ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਵਗੁਣ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩ਕਮਲਾ (ਸੰਦਾਈ) ਲੰਗੋਟੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਲੱਕ ਕਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਵਲਾਵੇ (ਲਪੇਟਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਅਟਪਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੪ਟੁੰਡੇ ਦਾ ਹੱਥ ਉਹੋ ਚੁਤੜਾਂ ਵਿਚ ਉਹੋ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕ੍ਰਿਆ ਮੂਰਖ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ੫ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਸੰਨੀ ਪਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਲ ਅੱਗ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਮੂਰਖ ਬੇਅਸੂਲਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੬ਮਖੀ ਦੀ ਖੋਟੀ ਵਾਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੁਰਗੰਧੀ ਪਰ ਹੀ (ਬੈਠਣਾ) ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ । (ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮੂਰਖ ਪਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ) ੭ਮੂਰਖ ਦਾ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਮੂਰਖ ਦਾ ਬਹੁਥਿੱਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਇਕ ਰਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ) ।

੧੧. [ਮੂਰਖ ਆਪੇ ਫਸਦੇ ਤੇ ਕੁਫਕੜੀ ਹਨ] ।

੧ ਤੋਤਾ ਨਲੀ ਨ ਛਡਈ ਆਪਣ ਹਥੀ ਫਾਥਾ ਚੀਕੈ ।
 ੨ ਬਾਂਦਰੁ ਮੁਠਿ ਨ ਛਡਈ ਘਰਿ ਘਰਿ ਨਚੈ ਝੀਕਣੁ ਝੀਕੈ ।
 ੩ ਗਦਹੁ ਅੜੀ ਨ ਛਡਈ ਚੀਘੀ ਪਉਦੀ ਹੀਕਣਿ ਹੀਕੈ ।
 ੪ ਕੁਤੇ ਚਕੀ ਚਟਣੀ ਪੂਛ ਨ ਸਿਧੀ ਧੀਕਣਿ ਧੀਕੈ ।
 ੫ ਕਰਨਿ ਕੁਫਕੜ ਮੂਰਖਾ ਸਪ ਗਏ ਫੜਿ ਫਾਟਨਿ ਲੀਕੈ ।
 ੬ ਪਸਾ ਲਹਾਇ ਗਣਾਇ ਸਰੀਕੈ ॥੧੧॥

[ਝੀਕਣੁ ਝੀਕੈ=ਖਿਝਕੇ ਝਹੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ। ਚੀਘੀ=ਚਿੱਲੀ, ਛੱਟ।]
 [ਹੀਕਣਿ ਹੀਕੈ=ਟੀਟਣੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਫਾਟਨਿ ਲੀਕੈ=ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਲੀਕਾਂ ਨੂੰ।]
 [ਧੀਕਣ ਧੀਕੈ=ਘਸੀਟਕੇ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨਾ।]

੧ ਤੋਤਾ ਨਲੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪ ਹੀ ਫਸਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
 ੨ ਬਾਂਦਰ (ਘੜੇ ਵਿਚ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਭਰਕੇ ਫੇਰ) ਮੁੱਠ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ) ਘਰ ਘਰ ਨੱਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਤੇ (ਝੀਕਣ) ਝਿੜਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਝੀਕਦਾ ਕਹੀਏ) ਨਕਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਝਹੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ੩ ਖੋਤਾ ਅੜੀ (ਜਿਦ) ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, (ਚੀਘੀ) ਛੱਟ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਟੀਟਣੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ੪ ਕੁੱਤਾ ਚੱਕੀ ਹੀ ਚੱਟਦਾ ਹੈ (ਆਟੇ) ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ) ਪੂਛ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਭਾਵੇਂ) ਕਿੰਨੀਆਂ ਘਸੀਟਾਂ ਨਾਲ ਘਸੀਟੀਏ । (ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁੱਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੱਪ ਦੇ ਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਉਸਦੀ) ਲੀਕ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਹੀ (ਫਾਟਨਿ) ਮਾਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ । ੬ (ਉਹ ਲੀਕ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?) (ਮਰਣੇ ਵਿਚ) ਪੱਗਾਂ ਲਾਹਕੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਾਡਾ ਚਾਚਾ ਜਾਂ ਤਾਇਆ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਘੋਲ ਘਮਸਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰੀ, ਪਿੱਛੋਂ ਪੱਗਾਂ ਲਾਹਕੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ) ।

੧੨. [ਮੂਰਖ ਸੱਚ ਦਾ ਯਾਰ ਨਹੀਂ] ।

੧ ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਖੇ ਲੜਿ ਮਰੈ ਖੁਸੀ ਹੋਵੈ ਸੁਣਿ ਨਾਉ ਸੁਜਾਖਾ ।
 ੨ ਭੋਲਾ ਆਖੇ ਭਲਾ ਮੰਨ ਅਹਮਕੁ ਜਾਣਿ ਅਜਾਣਿ ਨ ਭਾਖਾ ।
 ੩ ਧੋਰੀ ਆਖੇ ਹਸਿ ਦੇ ਬਲਦ ਵਖਾਣਿ ਕਰੈ ਮਨਿ ਮਾਖਾ ।
 ੪ ਕਾਉ ਸਿਆਣਪ ਜਾਣਦਾ ਵਿਸਟਾ ਖਾਇ ਨ ਭਾਖ ਸੁਭਾਖਾ ।
 ੫ ਨਾਉ ਸੁਰੀਤ ਕੁਰੀਤ ਦਾ ਮੁਸਕ ਬਿਲਾਈ ਗਾਂਡੀ ਸਾਖਾ ।
 ੬ ਹੇਠਿ ਖੜਾ ਥੂ ਥੂ ਕਰੈ ਗਿਦੜ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਦਾਖਾ ।
 ੭ ਬੋਲ ਵਿਗਾੜੁ ਮੂਰਖੁ ਭੋਡਾਖਾ ॥੧੨॥

[ਧੋਰੀ=ਧੀਰਜੀ। ਮਾਖਾ=ਕੂਧੀ। ਗਾਂਡੀ ਸਾਖਾ=ਆਮ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਗੁਦਾ ਦੀ ਗੰਢ,]
 [ਮੁਸਕ ਬਿਲਾਈ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਗੰਢ ਹੈ ਜੋ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।]
 [ਥੂ ਥੂ=ਬੁੱਕਾਂ ਸਿੱਟਨੀਆਂ। ਭੋਡਾਖਾ=ਭੇਡ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ।]

੧ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆਂ ਲੜ ਮਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗਲ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੁਜਾਖਾ ਆਖੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ (ਮੂਰਖ) ਭੋਲਾ ਆਖਿਆਂ ਭਲਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਅਹਿਮਕ ਆਖਿਆਂ ਜਾਨ ਬੁੱਝਕੇ

ਅਜਾਣ ਹੋ ਉੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ (ਅਨਸੁਣੀ ਕਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਅਜਾਣ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਭੀ ਅਹਿਮਕ ਨਾ ਆਖੇ, ਭੋਲਾ ਕਹੋਗੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਮੰਨੇਗਾ) । ੩(ਮੂਰਖ) ਧੋਰੀ ਆਖਿਆਂ ਹੋਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਧੀਰਜੀ ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ) ਬਲਦ (ਪਸ਼ੂ) ਆਖੇ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਖੇ ('ਮਾਖਾ') ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ਕਾਉਂ (ਵੱਡੀ) ਸਿਆਣਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਕਰਮ ਇਹ ਕਿ) ਵਿਸ਼ਟਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ('ਸੁਭਾਖਾ') ਚੰਗੀ ਭਾਖਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ । ੫ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਰੀਤੀਆਂ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ; (ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਗਾਂਡੀ ਸਾਖਾ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਆਖਦੇ ਹਨ । ੬ਗਿੱਦੜ ਦਾਖ ਦੇ ਬੂਟੇ ਹੇਠ (ਜਦ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ) ਖੜਕੇ ਥੂ ਥੂ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਖੱਟੀ ਟੀਟ ਹੈ) । ੭ਮੂਰਖ ਬੋਲਕੇ ਵਿਗਾੜ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਭੇਡਾਖਾ) ਭੇਡ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਭੇਡ ਦੇ ਮਗਰ ਭੇਡ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ) ।

੧੩. [ਮੂਰਖ ਵਿਣ ਗੁਣ ਗਰਬੀ ਹੈ] ।

੧ਰੁਖਾਂ ਵਿਚਿ ਕੁਰੁਖੁ ਹੈ ਅਰੰਤੁ ਅਵਾਈ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ।
 ੨ਪਿਦਾ ਜਿਉ ਪੰਖੇਰੂਆਂ ਬਹਿ ਬਹਿ ਡਾਲੀ ਬਹੁਤੁ ਬਫਾਏ ।
 ੩ਭੇਡ ਭਿਵਿੰਗਾ ਮੁਹੁ ਕਰੈ ਤਰਣਾਪੈ ਦਿਹਿ ਚਾਰਿ ਵਲਾਏ ।
 ੪ਮੁਖੁ ਅਖੀ ਨਕੁ ਕੰਨ ਜਿਉ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗਾਂਡਿ ਸਦਾਏ ।
 ੫ਮੀਆ ਘਰਹੁ ਨਿਕਾਲੀਐ ਤਰਕਸੁ ਦਰਵਾਜੇ ਟੰਗਵਾਏ ।
 ੬ਮੂਰਖ ਅੰਦਰਿ ਮਾਣਸਾ ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੈ ਆਲਾਏ ।
 ੭ਮਜਲਸ ਬੈਠਾ ਆਪੁ ਲਖਾਏ ॥੧੩॥

[ਅਵਾਈ=ਵਜਰਬ । ਪਿਦਾ=ਨਿਕੀ ਚਿੜੀ । ਗਾਂਡਿ =ਗੁਦਾ ।]
 [ਮੀਆ=ਸਿਪਾਹੀ । ਤਰਕਸੁ=ਭੁੱਖਾ ।]

੧ਬਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੋਟਾ ਬਿਛ ਅਰਿੰਡ ਹੈ, ਵਜਰਬ ਹੀ (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਛਾਉਂ ਹੇਠ ਪਾਂਧੀ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ) । ੨ਪੰਖੇਰੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੱਦਾ (ਨਾਮੇ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਚਿੜੀ) ਟਾਹਣੀਆਂ ਪੁਰ ਬੈਠਕੇ ਬਹੁਤ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਦਸਦੀ ਹੈ । ੩ਭੇਡ ਭੈਂ ਭੈਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਕੇ (ਅਥਵਾ ਇਕ ਅੱਖ ਵਿੰਗੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ,) ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲੰਘਾਉਂਦੀ (ਉੜਕ ਕੋਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੪ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ ਆਦਿ ਗਿਆਨੇਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਦਾ ਭੀ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਆਨੇਦ੍ਰਿਯ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਰਚ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਝੂਠਾ ਹੈ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆਂ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਹੇਠ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੫ਮੀਆਂ (ਸਿਪਾਹੀ) ਘਰੋਂ ਕਢ ਦੇਈਏ ਅਰ ਤਰਕਸ (ਆਦਿਕ ਹਥੀਆਰ) ਦਰਵਾਜੇ ਪੁਰ ਲਟਕਾ ਛੱਡੀਏ (ਕਿ ਵੈਰੀ ਦੇਖਕੇ ਡਰ ਜਾਣ, ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਟੰਗਣ ਨਾਲ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ੬ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਰਖ (ਉਕਤ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ) ਮੂੰਹ ਪੁਰ ਹੀ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਰਹਿਣੀ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ । ੭(ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਬਾਝ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ) ਮਜਲਸਾਂ ਵਿਖੇ ਬੈਠਾ (ਵਖਜਾਨ ਦੇਕੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ (ਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਪੰਡਤ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, (ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ) ।

੧੬. [ਮੂਰਖ ਦਾ ਅੰਤ] ।

੧ਵੈਦਿ ਚੰਗੇਰੀ ਉਠਣੀ ਲੈ ਸਿਲ ਵਟਾ ਕਚਰਾ ਭੰਨਾ ।
 ੨ਸੇਵਕਿ ਸਿਖੀ ਵੈਦਗੀ ਮਾਰੀ ਬੁਢੀ ਰੋਵਨਿ ਰੰਨਾ ।
 ੩ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਆ ਰਾਵਲੈ ਪਉਦੀ ਉਘੜਿ ਗਏ ਸੁ ਕੰਨਾ ।
 ੪ਪੁਛੈ ਆਖਿ ਵਖਾਣਿਉਨੁ ਉਘੜਿ ਗਇਆ ਪਾਜੁ ਪਰਛੰਨਾ ।
 ੫ਪਾਰਖੂਆਂ ਚੁਣਿ ਕਢਿਆ ਜਿਉ ਕਚਕੜਾ ਨ ਰਲੈ ਰਤੰਨਾ ।
 ੬ਮੂਰਖੁ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰਾ ਵਾਂਸਹੁ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵੀ ਗੰਨਾ ।
 ੭ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪਸੂ ਉਪੰਨਾ ॥੧੬॥

[ਕਚਰਾ=ਕੱਚਾ ਖਰਬੂਜ਼ਾ । ਰਾਵਲੈ=ਰਾਜਾ ਪਾਸ । ਪਉਦੀ=ਜੁਤੀ ਪੈਣਾ ।]
 [ਪਰਛੰਨਾ=ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ । ਕਚਕੜਾ=ਕੱਚ ਦਾ ਛੱਲਾ ।]

੧ਇਕ ਵੈਦ ਨੇ ਚੰਗੀ ਉਠਣੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਖੇ ਕਚਰਾ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ) ਸਿਲ ਪੂਰ (ਗਿੱਚੀ ਰੱਖਕੇ) ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਕਚਰਾ ਭੰਨ ਕੇ (ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ) । ੨ਇਕ ਸੇਵਕ (ਪਾਸ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ) ਵੈਦਗੀ ਸਿੱਖਕੇ ਇਕ ਬੁੱਢੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਖੇ ਗਿੱਲੜ ਦੀ ਮਾਂਦਗੀ ਸੀ ਉਸੇ ਉਪਾਉ ਨਾਲ) ਜਾਨ ਮੁਕਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਤੀਮਤਾਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ੩ਰਾਜਾ ਪਾਸ ਫੜਕੇ (ਉਸ ਕੱਚੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਲੋਕ) ਲੈ ਗਏ (ਜਦ) ਜੁੱਤੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ (ਵਾਰ ਨਾ ਆਇਆ) ਓਦੋਂ ਕੰਨ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ, (ਭਈ ਇੱਕੁਰ ਵੈਦਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੪(ਜਦ ਲੋਕਾਂ) ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ, ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਪਾਜ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ । ੫ਪਾਰਖੂਆਂ ਨੇ ਚੁਣਕੇ ਕੱਢ ਦਿਤਾ (ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਅੰਖਧੀ ਨਾ ਕਰੇ, ਇਹ) ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੱਚ ਦੇ ਛੱਲੇ ਵਾਂਝ ਰਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ) ੬ਮੂਰਖ ਅਕਲ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਭਲਾ ਕਦੀ ਵਾਂਸ ਭੀ ਗੰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੭ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਤਾਂ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਅਕਲ ਦੇ) ਪਸੂ ਉਪਜੇ ਹਨ, (ਇਕ ਪੁਛ ਤੇ ਸਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਪਸੂਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ । 'ਨਾਨਕ ਤੇ ਨਰ ਅਸਲਿ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੰਤ' ॥)

੧੭. [ਮੂਰਖ ਰੀਸ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ] ।

੧ਮਹਾ ਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਸਾਹੈ ਦੇ ਪੁਤੈ ।
 ੨ਦਰਬੁ ਸਰੂਪੁ ਸਰੇਵੜੇ ਆਇ ਵੜੇ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਉਤੈ ।
 ੩ਜਿਉ ਹਥਿਆਰੀ ਮਾਰੀਅਨਿ ਤਿਉ ਤਿਉ ਦਰਬ ਹੋਇ ਧੜੁ ਪੁਤੈ ।
 ੪ਬੁਤੀ ਕਰਦੇ ਡਿਠਿਉਨੁ ਨਾਈ ਚੈਨੁ ਨ ਬੈਠੇ ਸੁਤੈ ।
 ੫ਮਾਰੇ ਆਣਿ ਸਰੇਵੜੇ ਸੁਣਿ ਦੀਬਾਣਿ ਮਸਾਣਿ ਅਛੁਤੈ ।
 ੬ਮਥੈ ਵਾਲਿ ਪਛਾੜਿਆ ਵਾਲ ਛਡਾਇਨ ਕਿਸਦੈ ਬੁਤੈ ।
 ੭ਮੂਰਖੁ ਬੀਜੈ ਬੀਉ ਕੁਰੁਤੈ ॥੧੭॥

[ਉਤੈ=ਉਸਦੇ । ਧੜੁ ਪੁਤੈ=ਢੇਰਾਂ ਤੇ ਢੇਰ । ਮਸਾਣਿ ਅਛੁਤੈ=ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੋਏ । ਬੁਤੈ=ਪਾਸੋਂ ।]

੧ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ (ਇਕ) ਧਨੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਵਰ ਲੀਤਾ ਸੀ (ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਧਨ ਬਾਹਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ) ੨ਧਨ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਸਰੇਵੜੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਏ । ੩ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਸਰੇਵੜੇ) ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟੀ ਦੇ ਸਨ ਦਰਬ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗਦੇ ਜਾਂਦੇ

ਸੀ। ੪ ਇਕ ਨਾਈ ਨੂੰ (ਜਿਹੜਾ) ਬੁੱਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਥੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁਤਿਆਂ ਚੈਨ ਨਾ ਆਇਆ, (ਭਈ ਘਰ ਚਲਕੇ ਮੈਂ ਭੀ ਇਹ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਕਰਾਂ)। ੫ (ਘਰ) ਆਂਵਦੇ ਹੀ ਸਰੇਵੜੇ ਬੁਲਾਕੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ (ਰਾਜਾ ਦੇ) ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਖਬਰ ਹੋਈ ਕਿ ਨਿਰਦੋਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ੬ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਥੋਂ ਫੜੀਦਾ (ਨਾਈ) ਧਰਤੀ ਪੂਰ ਘਸੀਟਿਆ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਵਾਲ ਛੁਡਾਏ (ਮਾਰਿਆ) ਗਿਆ, (ਜਾਣੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ। ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਕੁਰੁਤਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦੇ ਹਨ (ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਫਲ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਲ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਆਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਦੋਂ ਮਾਪੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਇਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀ ਕੇਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਢੰਗ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰ ਇਸੇ ਪੌੜੀ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਸੇ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਈ ਵਾਂਗੂੰ ਕੋਈ ਇਹ ਨ ਸਮਝ ਲਵੇ ਜੋ ਸਿਵ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਸਰੇਵੜੇ ਮਾਰਿਆਂ ਧਨ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਿਵ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੱਚ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਇਕ ਕਥਾ ਰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੁਣ ਦਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੮. [ਪੰਡਤ ਵੀ ਮੂਰਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ]।

੧ ਗੋਸ਼ਟਿ ਗਾਂਗੇ ਤੇਲੀਐ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲਿ ਹੋਵੈ ਜਗੁ ਦੇਖੈ।

੨ ਖੜੀ ਕਰੈ ਇਕ ਅੰਗੁਲੀ ਗਾਂਗਾ ਦੁਇ ਵੇਖਾਲੈ ਰੇਖੈ।

੩ ਫੇਰਿ ਉਚਾਇ ਪੰਜਾਂਗੁਲਾ ਗਾਂਗਾ ਮੁਠਿ ਹਿਲਾਇ ਅਲੇਖੈ।

੪ ਪੈਰੀ ਪੈ ਉਠਿ ਚਲਿਆ ਪੰਡਿਤੁ ਹਾਰਿ ਭੁਲਾਵੈ ਭੇਖੈ।

੫ ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਅੰਗਿ ਦੁਇ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪੰਜਿ ਮਿਲਨਿ ਸਰੇਖੈ।

੬ ਅਖੀ ਦੋਵੇ ਭੰਨਸਾਂ ਮੁਕੀ ਲਾਇ ਹਿਲਾਇ ਨਿਮੇਖੈ।

੭ ਮੂਰਖ ਪੰਡਿਤ ਸੁਰਤਿ ਵਿਸੇਖੈ ॥੧੮॥

੧ (ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਦੇ ਉਜੈਨ ਨਾਮੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਇਕ) ਗਾਂਗਾ ਤੇਲੀ (ਅੱਖੋਂ ਲਾਵਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ) ਚਰਚਾ (ਇਕ) ਪੰਡਤ ਨਾਲ (ਜੋ ਦਿਗ ਬਿਜਯ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਬਾਹਲੇ ਲੋਕ ਕੱਠੇ ਹੋਏ। ੨ (ਪੰਡਿਤ ਨੇ) ਇਕ ਅੰਗੁਲੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ (ਭਈ ਇਕ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ) ਗਾਂਗੇ ਨੇ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ (ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪੰਡਤ ਨੇ ਜਾਤਾ ਭਈ ਇਹ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩ (ਹੁਣ ਪੰਡਤ ਨੇ) ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ (ਕਿ ਪਰਮੇਸਰ ਪੰਜ ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯ ਜਿੱਤਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ), (ਗਾਂਗੇ ਤੇਲੀ ਨੇ) ਮੁੱਕੀ ਵੱਟਕੇ ਹਿਲਾਈ (ਅੱਖ ਦੀ ਇਸ਼ਾਰਤ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਜਣੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਮੁੱਕੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੋ)। ੪ ਭੇਖ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ਪੰਡਤ ਹਾਰਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਉਠਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ੫ (ਇਹ ਉਪਰ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਤੇ ਪੰਜ ਦਾ ਭਾਵ ਪੰਡਤ ਨੇ ਕੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ) ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜ (ਦੂਤਾਂ) ਦੇ ਸਰ ਕੀਤਿਆਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੬ (ਤੇ ਗਾਂਗਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ) ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਭੰਨ ਦਿਆਂਗਾ, ਇਕ ਨਿਮਖ ਵਿਚ ਮੁਕੀ ਲਾਕੇ ਹਿਲਾ (ਹਰਾ) ਦਿਆਂਗਾ। ੭ ਮੂਰਖ ਤੇ ਪੰਡਤ ਵਿਖੇ ਗ਼ੜਾਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਮੂਰਖ, ਸਮਝ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਡਤ।

੧੯. [ਮੂਰਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ] ।

੧ਠੰਦੇ ਖੂਹੁ ਨਾਇਕੈ ਪਗ ਵਿਸਾਰਿ ਆਇਆ ਸਿਰਿ ਨੰਗੈ ।
 ੨ਘਰ ਵਿਚਿ ਰੰਨਾ ਕਮਲੀਆ ਧੁਸੀ ਲੀਤੀ ਦੇਖਿ ਕੁਢੰਗੈ ।
 ੩ਰੰਨਾ ਦੇਖਿ ਪਿਟੰਦੀਆ ਢਾਹਾ ਮਾਰੈ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗੈ ।
 ੪ਲੋਕ ਸਿਆਪੇ ਆਇਆ ਰੰਨਾ ਪੁਰਸ ਜੁੜੇ ਲੈ ਪੰਗੈ ।
 ੫ਨਾਇਣ ਪੁਛਦੀ ਪਿਟਦੀਆਂ ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਇ ਅਲਾਣੀ ਅੰਗੈ ।
 ੬ਸਹੁਰੈ ਪੁਛਹੁ ਜਾਇਕੈ ਕਉਣ ਮੁਆ ਨੂਹ ਉਤਰੁ ਮੰਗੈ ।
 ੭ਕਾਵਾਂ ਰੋਲਾ ਮੂਰਖੁ ਸੰਗੈ ॥੧੯॥

[ਧੁਸੀ=ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ, ਪਿੱਟਣਾ, ਸੰਦਲਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ।]
 [ਪੰਗੈ-ਪਗੀਤਾਂ ਲਾ ਕੇ । ਅੰਗੈ=ਅੰਗਣ ਵਿਖੇ ।]

੧(ਇਕ ਖੱਤੀ) ਠੰਢ (ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ) ਖੂਹ ਪੁਰ ਨਾਉਂਦਾ ਹੀ ਪੱਗ ਨੂੰ (ਓਥੇ) ਵਿਸਾਰਕੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਘਰ ਆਇਆ । ੨ਘਰ ਵਿਖੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਕਮਲੀਆਂ ਨੇ ਕੁਢੰਗੇ (ਬਾਬੇ ਦਾ ਭੈੜਾ ਢੰਗ ਦੇਖ ਖਲੋਕੇ) ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ (ਕਿ ਕੋਈ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੱਗ ਲੱਥੀ ਹੋਈ ਹੈ) । ੩ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਪਾ ਕਰਦੀਆਂ ਦੇਖਕੇ (ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ) ਧਾਹਾਂ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰਣ ਲੱਗ ਪਏ । ੪ਬਾਹਰੋਂ (ਰੋਲਾ ਸੁਣਕੇ) ਸਿਆਪੇ ਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪੁਰਖ ਪੰਗਤ ਲਾਕੇ ਜੁੜ ਬੈਠੇ (ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ) । ੫('ਅੰਗੈ') ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਨਾਇਣ (ਆਕੇ) ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਟਦੀਆਂ (ਦੇਖ) ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਮੈਂ ਅਲਾਹੁਣੀ ਲਵਾਂ (ਹੈ ਮੋਰਨੀ ਆਖਾਂ ਕਿ ਹੈ ਵੇ ਝਨਾਉਂ ਦਿਆ ਲਾੜਿਆ ਆਖਾਂ, ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿਟਾਵਾਂ ?) ੬(ਨੂੰਹ ਬੋਲੀ ਮੇਰੇ) ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ (ਜਿਹੜਾ ਪੱਗ ਲੱਥੀ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ) ਜਾਕੇ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਨੂੰਹ ਉੱਤਰ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ? (ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਸਿਰ ਨੰਗਾ ਦੇਖਕੇ ਖੂਹ ਥੋਂ ਦੌੜ ਕੇ ਪੱਗ ਸਿਰ ਬੱਧੀ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਘਰੀਂ ਕਾਵਾਂ ਰੋਲੀ ਪਾਕੇ ਪਤਾ-ਵਾਚੀਆਂ) । ੭ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਾਵਾਂ ਰੋਲੀ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ ਕਾਉਂ ਇਕ ਕਾਉਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਾਉਂ ਕਾਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਿਨ ਸਮਝੇ ਪਿੱਟਾ ਖੋਹੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ।

੨੦. [ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਕਿਕੁਰ ਵਰਤੀਏ] ।

੧ਜੇ ਮੂਰਖੁ ਸਮਝਾਈਐ ਸਮਝੇ ਨਾਹੀ ਛਾਵ ਨ ਧੁਪਾ ।
 ੨ਅਖੀ ਪਰਖਿ ਨ ਜਾਣਈ ਪਿਤਲ ਸੁਇਨਾ ਕੋਹਾ ਰੁਪਾ ।
 ੩ਸਾਉ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਲ ਘਿਅ ਧਰਿਆ ਕੋਲਿ ਘੜੋਲਾ ਕੁਪਾ ।
 ੪ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣਾ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਚਾਨਣੁ ਤੁਲਿ ਅਨੇਰਾ ਘੁਪਾ ।
 ੫ਵਾਸੁ ਕਥੂਰੀ ਬੋਮ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕੁਲੀ ਅਧਉੜੀ ਤੁਪਾ ।
 ੬ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨ ਸਮਝਈ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਕੁਰੰਗੁ ਅਛੁਪਾ ।
 ੭ਮੂਰਖ ਨਾਲਿ ਚੰਗੇਰੀ ਚੁਪਾ ॥੨੦॥੩੨॥

[ਛਾਵ ਨ ਧੁਪਾ=ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਨਾ (ਸਮਝਣਾ) । ਘੜੋਲਾ ਕੁਪਾ=ਘੜਾ ਘਿਉ ਦਾ,]
 [ਕੁੱਪਾ ਤੇਲ ਦਾ । ਅਨੇਰਾ ਘੁਪਾ=ਘੁਪਘੋਰ, ਹਨੇਰ । ਮਿਹਰ ਕੁਲੀ=ਮਖਮਲ ।]
 [ਅਧਉੜੀ=ਚੰਮ । ਤੁਪਾ=ਤੋਪਾ । ਅਛੁਪਾ=ਛੋਂਹਦਾ ਨਹੀਂ (ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ) ।]

ਜੇਕਰ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ ਤਾਂ ਛਾਂ ਅਤੇ ਧੁੱਪ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿੱਤਲ ਸੋਨੇ ਦੀ ਅਰ ਕੈਂਹੇ ਤੇ ਰੁੱਪੇ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਤੇਲ ਦਾ ਕੁੱਪਾ ਅਰ ਘਿਉ ਦਾ ਘੜਾ ਮੂਰਖ ਦੇ ਕੋਲ ਧਰੋ (ਅਥਵਾ ਘੜਾ ਤੇ ਕੁੱਪਾ ਦੋਵੇਂ ਘਿਉ ਤੇ ਤੇਲ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ) ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਪਰਖ ਸਕਦਾ। ੪ ('ਸੁਰਤ') ਗਿਆਤ ਥੋਂ ਬਾਝ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੫ ਕਸਤੂਰੀ ਅਤੇ ਥੋਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ (ਮੇਹਰ ਕੁਲੀ) ਮਖਮਲ ਅਤੇ ਚੰਮ ਦਾ ਤੋਪਾ (ਇਕੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)। ੬ ਵੈਰੀ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਚੰਗੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਖੋਟੇ ਰੰਗ (ਅਛੁਪਾ) ਛੋਹਣੋਂ ਥੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ) (ਅਜਿਹੇ ਉਕਤ ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ਜੋਗ ਹੈ?) ੭ ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਚੁੱਪ (ਹੀ) ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮੈਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਦੁਵੱਲੀ ਵਿਗਾੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਕੁਤੇ ਵਾਂਗੂੰ (ਜੋ ਦੁਵੱਲੀ ਵਿਗਾੜ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤਿਆਗਣਾ ਜੋਗ ਹੈ। ਯਥਾ:- 'ਮੂਰਖ ਗੰਢ ਪਵੈ ਮੂਹ ਮਾਰ'। ਅਰਥਾਤ ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਤਦ ਹੀ ਗੰਢ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਥੋਂ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਛਡੀਏ ਭਾਵ ਚੁੱਪ ਰੱਖੀਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਨਿਕਲੂ।

--o--

ਵਾਰ ੩੩.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਜਗਤ ਵਰਤਾਰਾ।
 ੨ ਦੁਹ ਵਿਚਿ ਦੁਖੀ ਦੁਬਾਜਰੇ ਖਰਬੜ ਹੋਏ ਖੁਦੀ ਖੁਆਰਾ।
 ੩ ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਦਗੇ ਦੁਰਾਹੇ ਚੋਰ ਚੁਗਾਰਾ।
 ੪ ਨਾ ਉਰਵਾਰ ਨ ਪਾਰੁ ਹੈ ਗੋਤੇ ਖਾਨਿ ਭਰਮੁ ਸਿਰਿ ਭਾਰਾ।
 ੫ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਮੁਖਿ ਵਿਚ ਗੁਬਾਰਾ।
 ੬ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਸਦਾ ਸਿਰਿ ਮਾਰਾ ॥੧॥

[ਦੁਬਾਜਰੇ=ਦੋ ਤਰਫੀਏ।

ਖਰਬੜ=ਖੜਬੜਾਟ, ਘਬਰਾਹਟ।]

[ਚੁਗਾਰਾ=ਠੱਗ।

ਗੋਤੇ ਖਾਨਿ=ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਣ ਵਿਚ ਭਰਮਦੇ ਹਨ।

੧ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤਾਤਪਰਜ-ਪ੍ਰਪੰਚ ਬੇਰੜੇ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੨ ਦੋ ਤਰਫੀਏ (ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਮਾਯਾ ਵਲ, ਕਦੀ ਰੱਬ ਵਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਖੁਦੀ ਦੇ ਖੁਆਰ ਕੀਤੇ ਹਏ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਖਰਬੜਾਟ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਜਿਹਾ ਕੁ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ-'ਸਲਾਮੁ ਜਵਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਦੋਵੈ ਕੂੜੀਆ ਥਾਇ ਨ ਕਾਈ ਪਾਇ' ॥)। ੩ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ (ਜਰਦਰੂ) ਮੂੰਹ ਪੂਰ (ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ) ਪਿਲੱਤਣ ਫਿਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਖੇ ਚੋਰ ਅਤੇ (ਚੁਗਾਰ) ਠੱਗ ਦਗੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਕਾਮਾਦਿਕ

ਵਿਖਯਾਂ ਨਾਲ ਲੁਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਜੇ ਚੁਗਾਰ ਸਬਦ 'ਰੋਟੀ ਵੋਟੀ, ਦਾਲ ਦਪਾਲ ਵਾਂਙੂ ਨਿਰਾਰਥਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) । ੪ ਨਾਂ ਉਰਾਰ ਨਾ ਪਾਰ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਰਮ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ (ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ) । ੫ ਹਿੰਦੂ (ਚਾਹੇ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ ('ਗੁਥਾਰਾ') ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ, (ਇਸਦਾ ਫਲ ਹੇਠ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ (ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਸਦਾ ਸਿਰ ਪਰ ਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਤ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁਛ ਨਹੀਂ 'ਜਾਤੀ ਦੇ ਕਿਆ ਹੱਥ ਸਚ ਪਰਖੀਐ ॥' ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਵੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਮਾਰ ਥੋਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਗਲ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

੨. [ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ] ।

੧ ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਜੰਮੇ ਦੁਇ ਜਣੇ ਦੁਹੁ ਜਣਿਆਂ ਦੁਇ ਰਾਹ ਚਲਾਏ ।

੨ ਹਿੰਦੂ ਆਖਨਿ ਰਾਮ ਰਾਮ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਨਾਉ ਖੁਦਾਏ ।

੩ ਹਿੰਦੂ ਪੂਰਬਿ ਸਉਹਿਆ ਪਛਮ ਮੁਸਲਮਾਣ ਨਿਵਾਏ ।

੪ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਹਿੰਦੂਆ ਮਕਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਮਨਾਏ ।

੫ ਵੇਦ ਕਤੇਬਾ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬ ਚਲਾਏ ।

੬ ਪੰਜ ਤਤ ਦੋਵੇ ਜਣੇ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਛਾਏ ।

੭ ਇਕ ਥਾਉ ਦੁਇ ਨਾਉ ਧਰਾਏ ॥ ੨ ॥

[ਦੁਹ ਮਿਲਿ=ਮਾਯਾ ਤੇ ਈਸ਼ੁਰ । ਦੁਇ ਜਣੇ=ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ । ਸਉਹਿਆ=ਸਾਹਮਣੇ ।]

੧ ਦੋਹਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਮਾਯਾ ਅਤੇ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਮਿਲਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ (ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ, (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਰਸਤੇ (ਅੱਡੇ ਅੱਡੇ) ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ । ੨ ਹਿੰਦੂ ਰਾਮ ਰਾਮ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਲੱਗੇ । ੩ ਹਿੰਦੂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਖੜਕੇ (ਸੰਧਯਾ ਬੰਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੱਛਮ ਵਲ (ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ) ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ ਹਿੰਦੂਆਂ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਾਣੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੱਕਾ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗੇ । ੫ (ਦੋਹਾਂ ਦੇ) ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ, ਚਾਰ ਵੇਦ, ਚਾਰ ਕਤੇਬਾਂ ਮੰਨਣ ਲੱਗੇ । ੬ (ਪਰੰਤੂ ਸੱਚ ਪੁਛੋ) ਦੋਹਾਂ ਜਣਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪੰਜੇ ਤਤ-ਆਪ ਤੇਜ, ਵਾਯੂ ਪ੍ਰਿਥਮੀ, ਅਕਾਸ਼ ਹੀ ਛਾ ਰਹੇ ਹਨ । ੭ ਇਕੋ ਥਾਉਂ (ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਥਾਉਂ ਇਕੋ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈ) ਨਾਉਂ ਦੋ ਧਰ ਲੀਤੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ, ਅਰ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਭੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਰਾਹ ਦੋ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਮੰਨ ਲੀਤੇ ਹਨ ਅਥਵਾ 'ਦੁਇ ਮਿਲ' ਦ੍ਰੈਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦੋ ਜਣਿਆਂ (ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਉ ਨੇ) ਦੋ ਜਣੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਤਪੱਤ ਕੀਤੇ, ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਰਾਹ ਚਲਾਏ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ । ਗਲ ਕੀ ਦ੍ਰੈਤ ਨੇ ਹੀ ਦੋ ਰਾਹ ਕੀਤੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਈਸ਼ੁਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ ਦੁਈ ਦ੍ਰੈਤ ਭਾਵ ਨੇ ਪਾਈ ਹੈ ।

੩. [ਦੁਬਾਜਰਾ, ਆਰਸੀ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ ਦੇਖਿ ਦੁਭਿਤੀ ਆਰਸੀ ਮਜਲਸ ਹਥੋਂ ਹਥੀ ਨਚੈ ।

੨ ਦੁਖੋ ਦੁਖੁ ਦੁਬਾਜਰੀ ਘਰਿ ਘਰਿ ਫਿਰੈ ਪਰਾਈ ਖਚੈ ।

੩ਅਗੋਂ ਹੋਇ ਸੁਹਾਵਣੀ ਮੁਹਿ ਡਿਠੈ ਮਾਣਸ ਚਹਮਚੈ ।
 ੪ਪਿਛਹੁ ਦੇਖਿ ਡਰਾਵਣੀ ਇਕੋ ਮੁਹੁ ਦੁਹੁ ਜਿਨਸਿ ਵਿਰਚੈ ।
 ੫ਖੇਹਿ ਪਾਇ ਮੁਹੁ ਮਾਜੀਐ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਮੈਲ ਭਰੈ ਰੰਗਿ ਕਚੈ ।
 ੬ਧਰਮਰਾਇ ਜਮੁ ਇਕੁ ਹੈ ਧਰਮੁ ਅਧਰਮੁ ਨ ਭਰਮ ਪਰਚੈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਸਚੁ ਸਚੈ ॥ ੩ ॥

[ਦੁਬਾਜਰੀ=ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਵਾਲੀ, ਅੱਗੋਂ ਸੋਹਣੀ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲੀ, ਦੋ ਮੂੰਹੀ ।]
 [ਖਚੈ=ਖਰਾਬ । ਚਹਮਚੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਰਚੈ=ਧਾਰਦਾ ਹੈ ।]
 [ਅਧਰਮੁ ਨ ਭਰਮ ਪਰਚੈ=ਅਧਰਮ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪਰਚਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।]

੧(ਦੁਭਿੱਤੀ) ਦੋ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਆਰਸੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਹੱਥੋ ਹੱਥੀ 'ਨੱਚਦੀ' ਹੈ । ੨ਦੋ ਮੂੰਹੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਅਰ ਦੁਖ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਘਰ ਘਰ ਪਰਾਈ ਹੋਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ੩ਅੱਗੋਂ (ਵੱਡੀ) ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮੂੰਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ('ਚਹਮਚੈ') ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ਪਿੱਛੋਂ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਡਰਾਉਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਇਕ ਹੈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੋ ਧਾਰਦੀ ਹੈ (ਅੱਗਾ ਚੰਗਾ ਪਿੱਛਾ (ਖਰਾਬ) ਹੈ) । ੫ਸੁਆਹ ਪਾਕੇ ਮੂੰਹ ਮਾਜੀਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੈਲ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰੰਗ ਕੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਧਰਮਰਾਜ ਜਮ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਉਹ ਧਰਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਧਰਮ ਦੇ ਭਰਮ ਨਾਲ ਪਰਚਦਾ ਨਹੀਂ (ਫਲ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) । ੭(ਏਸੇ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖ (ਜੋ ਇਕ ਰੰਗ) ਸੱਚ (ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਆਰਸੀ ਵਾਂਗੂ ਦੁਬਾਜਰੇ 'ਘਰ ਘਰ' ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਪਰਾਈਆਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

੪. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਰਧਾਨ ਹੈ] ।

[ਤੇ ਮੈਤ੍ਰੀ ਕਰਾਉਣਾ ਏਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ]

੧ਵੁਣੈ ਜੁਲਾਹਾ ਤੰਦੁ ਗੰਢਿ ਇਕੁ ਸੂਤੁ ਬਹੁ ਤਾਣਾ ਵਾਣਾ ।
 ੨ਦਰਜੀ ਪਾੜਿ ਵਿਗਾੜਦਾ ਪਾਟਾ ਮੁਲ ਨ ਲਹੈ ਵਿਕਾਣਾ ।
 ੩ਕਤਰਣਿ ਕਤਰੈ ਕਤਰਣੀ ਹੋਇ ਦੁਮੁਹੀ ਚੜਦੀ ਸਾਣਾ ।
 ੪ਸੂਈ ਸੀਵੈ ਜੋੜਿਕੈ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਣਾ ।
 ੫ਸਾਹਿਬੁ ਇਕੋ ਰਾਹਿ ਦੁਇ ਜਗ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ।
 ੬ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਰਧਾਨੁ ਹੈ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਹੈ ਪਰਵਾਣਾ ।
 ੭ਦੁਖੀ ਦੁਬਾਜਰਿਆ ਹੈਰਾਣਾ ॥ ੪ ॥

[ਵੁਣੈ=ਉਣਦਾ । ਵਾਣਾ=ਪੇਟਾ । ਕਤਰਣਿ=ਕਾਤਰਾਂ । ਕਤਰਣੀ=ਕੈਂਚੀ ।]
 [ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਰਧਾਨੁ ਹੈ=ਸੂਈ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਪਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ।

੧(ਤਾਣੀਂ) ਉਣਨ ਵਾਲਾ ਜੁਲਾਹਾ ਤੰਦ ਤੰਦ ਗੰਢਕੇ ਟਿਕੇ ਜਿਹਾ ਸੂਤ ਦਾ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਕਰਕੇ ਤਾਣੀਂ ਉਣਦਾ ਹੈ ; ੨ਦਰਜੀ ਪਾੜਕੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ (ਟਾਕੀਆਂ) ਵੇਚੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ (ਕੱਪੜਾ ਵਿਕਣ ਵਿਚ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) । ੩ਕੈਂਚੀ ਕਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਰਦੀ ਹੈ, ਦੁਮੂੰਹੀ ਹੋਕੇ ਸਾਣ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ । ੪ਸੂਈ ਜੋੜਕੇ ਸਿਉਂਦੀ ਹੈ, ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੫ਸਾਹਿਬ (ਏਕ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸੁਰ) ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ (ਅਰ) ਰਾਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੋ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਕੋ ਸੂਤ ਦੀ

ਤਾਣੀ ਵਿਖੇ ਭੇਦ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੬ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ (ਸੂਈ ਵਾਂਙ) ਜ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ (ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਹੈ?) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਪੁਰ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣੀ) ਹੀ ਸੂਝਣ ਹੈ, (ਇਹ ਵਿਛੜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ) । ੭(ਅਰ ਜੋ 'ਦੁਬਾਜ਼ਰੇ' ਮਨਮੁਖ) ਦੋਭਿਤੀਏ ਹਨ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ੂਰ ਨਾਲ ਕਦੇ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਸੂਈ ਬਣਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿਓ ।

੫. [ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ-ਚਰਖਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਜਿਉ ਚਰਖਾ ਅਠਖੰਭੀਆ ਦੁਹ ਲਠੀ ਦੇ ਮੰਝੇ ਮੰਝੇਰੂ ।
 ੨ਦੁਇ ਸਿਰ ਧਰਿ ਦੁਹੁ ਖੁੰਢ ਵਿਚ ਸਿਰ ਗਿਰਦਾਨ ਫਿਰੈ ਲਖਫੇਰੂ ।
 ੩ਬਾਇੜੁ ਪਾਇ ਪਲੇਟੀਐ ਮਾਲੂ ਵਟਾਇ ਪਾਇਆ ਘਟ ਘੇਰੂ ।
 ੪ਦੁਹੁ ਚਰਮਖ ਵਿਚਿ ਤੁਕੁਲਾ ਕਤਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਹੇਰੂ ।
 ੫ਤਿਵਣਿ ਬਹਿ ਉਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿਉ ਬਿਰਖਹੁ ਉਡਿ ਜਾਨਿ ਪੰਖੇਰੂ ।
 ੬ਓੜਿ ਨਿਬਾਹੁ ਨਾ ਥੀਐ ਕਚਾ ਰੰਗੁ ਰੰਗਾਇਆ ਗੇਰੂ ।
 ੭ਘੁੰਮਿ ਘੁੰਮਦੀ ਡਾਉ ਘੁਵੇਰੂ ॥੫॥

[ਮੰਝੇਰੂ=ਨਾਭ, ਚੱਕ । ਸਿਰ ਗਿਰਦਾਨ=ਭਵਾਟੜੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ।]
 [ਬਾਇੜੁ=ਰੱਸੀ, ਸਣ ਦੀ ਰੱਸੀ ਜੋ ਚਰਖੇ ਦੇ ਫਟਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।]
 [ਮਾਲੂ=ਜੋ ਤੱਕਲੇ ਤੇ ਬਾਇੜੁ ਦੇ ਉਤੇ ਵੱਗਦੀ ਹੈ । ਘਟ ਘੇਰੂ=ਘਰਾ ।]
 [ਚਰਮਖ=ਚੰਮੜੀਆਂ । ਘੁੰਮਿ ਘੁੰਮਦੀ=ਫਿਰਦੀ ਘਿਰਦੀ ।]
 [ਘੁਵੇਰੂ=ਘੁੰਮਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਤਿਵਣ ।]

੧ਜਿਕੁਰ ਅਠਖੰਭੀਏ (ਅੱਠਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਵਾਲੇ) ਚਰਖੇ ਦਾ ਮੰਝੇਰੂ (ਚੱਕ ਜਾਂ ਨਾਭ) ਦੋ ਲੱਠਾਂ (ਵੱਡੇ ਮੁੰਨਿਆਂ) ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਦੋ ਲੱਠਾਂ ਦੇ ਖੁੰਢਾਂ (ਛੋਕਾਂ) ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਅਰ ਸਿਰ ਪਰਣੇ ਹੋਕੇ ਲੱਖਾਂ ਫੇਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਬਾਇੜੁ ਪਾਕੇ ਲਪੇਟਦਾ ਹੈ, ਧਾਗੇ ਦੀ ਮਾਹਲ ਵੱਟਕੇ ਘੇਰਾ ਪਾਈਦਾ ਹੈ । ੪ਦੋ ਚੰਮੜੀਆਂ ਵਿਚ ਤੁਕੁਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ('ਹੇਰੂ') ਚਰਖਾ ਕੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਾਂ ਹੇਰੂ ਤੱਕਲਾ ਹਿਲਦਾ ਚੱਕਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਤਿਵਣ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ (ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਕੁੜੀਆਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ) ਉਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਕੁਰ ਬਿਛ ਤੋਂ ਪੰਛੀ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਇਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਉੱਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਬਿਛਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਛਾਵੇਂ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ) । ੬ਓੜਕ ਤੀਕ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਕੁਰ ਗੇਰੂ ਦਾ ਕੱਚਾ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਤਿਵਣ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੱਠ ਓੜਕ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੭(ਗਲ ਕੀ ਘੁੰਮਿ ਘੁੰਮਦੀ) ਫਿਰਦੀ ਘਿਰਦੀ ਛਾਉਂ ਵਾਂਙੂ ('ਘੁਵੇਰੂ') ਤਿਵਣ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤਾਂਤੇ ਐਸੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਚਰਖੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਿਵਣ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਤਕਲਾ ਤੇ ਮਝੇਰੂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਤ ਦੁਬਿਧ ਵਿਚ ਫਸੇ ਚੱਕਰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਘਸ ਘਸਾਕੇ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਦੇ ਤਿਵਣ ਸਰੀਖੀ ਦੁਬਿਧ

ਦੀ ਘੁਮਾਟੀ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ।

੬. [ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ ਦੂਈ ਵਿਭਚਾਰਣ ਇਸਤੀ] ।

੧ਸਾਹੁਰੁ ਪੀਹਰੁ ਪਲਰੈ ਹੋਇ ਨਲਜ ਨਲਜਾ ਧੋਵੈ ।
 ੨ਰਾਵੈ ਜਾਰੁ ਭਤਾਰੁ ਤਜਿ ਖਿੰਜੋਤਾਣਿ ਖੁਸੀ ਕਿਉਂ ਹੋਵੈ ।
 ੩ਸਮਝਾਈ ਨ ਸਮਝਈ ਮਰਣੇ ਪਰਣੇ ਲੋਕੁ ਵਿਗੋਵੈ ।
 ੪ਧਿਰਿ ਧਿਰਿ ਮਿਲਦੇ ਮੇਹਣੇ ਹੁਇ ਸਰਮਿੰਦੀ ਅੰਤੁ ਰੋਵੈ ।
 ੫ਪਾਪ ਕਮਾਣੈ ਪਕੜੀਐ ਹਾਣਿ ਕਾਣਿ ਦੀਬਾਣਿ ਖੜੋਵੈ ।
 ੬ਮਰੈ ਨ ਜੀਵੈ ਦੁਖ ਸਹੈ ਰਹੈ ਨ ਘਰ ਵਿਚਿ ਪਰਘਰ ਜੋਵੈ ।
 ੭ਦੁਬਿਧਾ ਅਵਗੁਣ ਹਾਰ ਪਰੋਵੈ ॥੬॥

[ਸਾਹੁਰੁ ਪੀਹਰੁ=ਸਾਹੁਰਾ ਪੇਕਾ । ਪਲਰੈ=ਤਿਆਗਦੀ ਹੈ । ਖਿੰਜੋਤਾਣਿ=ਦੁਚਿੱਤੀ ।]
 [ਧਿਰਿ=ਥਾਉਂ ਥਾਉਂ । ਵਿਗੋਵੈ=ਵਿਗਾੜ ।]

੧ਸਾਹੁਰੇ ਅਰ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮਣ ਹੋਕੇ (ਵਿਭਚਾਰਣ ਇਸਤੀ) ਛੱਡ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, (ਸਾਰੀਆਂ) ਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਧੋ ਪੀਂਦੀ ਹੈ । (ਕਿੱਕੁਰ ਧੋ ਪੀਂਦੀ ਹੈ) । ੨(ਆਪਣੇ) ਭਰਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਰਾਂਵਦੀ ਹੈ, (ਭਰਤਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਤਦੋਂ ਖਿੰਜੋ ਤਾਣ ਵਿਚ ਸੁਖਾਲੀ ਕਿਕੁੰ ਸੌਂਦੀ ਹੈ? ੩ਸਮਝਾਈ ਹੋਈ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਮਰਣੇ ਪਰਣੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵਿਗਾੜਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਿਧਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸਾਰੇ ਪਰੇ ਪਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੪('ਧਿਰ ਧਿਰ') ਥਾਉਂ ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਮੇਹਣੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਦੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਭਰਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ । ੫ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ (ਇਕ ਦਿਨ) ਫੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਾਣ (ਸ਼ਰਮ=ਅਣਖ ਦੀ ਹਾਨੀ) ਕਰਕੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਜਵਾਬ ਵਾਸਤੇ ਖੜੋਂਦੀ ਹੈ, (ਅਗੇ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਮਰਦੀ ਜੀਓਂਦੀ ਨਹੀਂ (ਪਰ) ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਅੰਤ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਰੋਗ ਲਗਦਾ ਹੈ,) ਘਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਹੋਰ ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਦੀ ਹੈ । ੭ਦੁਬਿਧਾ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਹੀ ਪੁਰੋਂਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਧਿਕਾਰਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਜਿੱਕੁਰ ਵਿਭਚਾਰਣ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੈ ਇਕੁਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਬੀ ਦੁਬਿਧਾ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਹੀ ਗਲੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

੭. [ਦੁਐਤ ਤੇ ਸਿੱਖ] ।

੧ਜਿਉ ਬੇਸੀਵੈ ਥੇਹੁ ਕਰਿ ਪਛੋਤਾਵੈ ਸੁਖਿ ਨ ਵਸੈ ।
 ੨ਚੜਿ ਚੜਿ ਲੜਦੇ ਭੂਮੀਏ ਧਾੜਾ ਪੇੜਾ ਖਸਣ ਖਸੈ ।
 ੩ਦੁਹ ਨਾਰੀ ਦਾ ਦੂਲਹਾ ਦੁਹ ਮੁਨਸਾ ਦੀ ਨਾਰਿ ਵਿਣਸੈ ।
 ੪ਹੋਇ ਉਜਾੜਾ ਖੇਤੀਐ ਦੁਹਿ ਹਾਕਮ ਦੁਇ ਹੁਕਮ ਖੁਣਸੈ ।
 ੫ਦੁਖ ਦੁਇ ਚਿੰਤਾ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਘਰੁ ਛਿਜੈ ਵੈਰਾਇਣੁ ਹਸੈ ।
 ੬ਦੁਹੁ ਖੁੰਢਾ ਵਿਚਿ ਰਖਿ ਸਿਰੁ ਵਸਦੀ ਵਸੈ ਨ ਨਸੜੀ ਨਸੈ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਭੁਇਅੰਗਮੁ ਡਸੈ ॥੭॥

[ਬੇਸੀਵੈ=ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੱਦ । ਭੂਮੀਏ=ਜਿਮੀਂਦਾਰ । ਧਾੜਾ=ਲੁੱਟ ਮਾਰ ।]
 [ਦੂਲਹਾ=ਪਤੀ । ਖੁਣਸੈ=ਖੋਹਣਾ । ਵੈਰਾਇਣੁ=ਵੈਰਣ (ਗੁਆਂਢਣਾਂ) ।]
 [ਦੁਹੁ ਖੁੰਢਾ=ਦੋ ਖੜਾਂ ਵਿਖੇ ।]

੧ਜਿੱਕੁਤ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਕੋਈ 'ਥੇਹ' (ਪਿੰਡ) ਪਾਵੇ, ਉਹ ਪਛੋਤਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ

ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਕਾਰਣ ਹੇਠ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੨ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ('ਧਾੜਾ ਪੇੜਾ') ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ('ਖੱਸਣ ਖੱਸੇ) ਖੋਹਾ ਖਾਹੀ (ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਖੋਹਦੇ ਹਨ) । ੩ਦੋ ਇਸਤੀਆਂ ਦੇ ਖਾਵੰਦ ਵਾਂਙੂ (ਜਾਂ) ਦੋ ਭਰਤਿਆਂ ਦੀ ਤੀਮਤ ਵਾਂਙੂ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਹਾਕਮ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਕਰਨ (ਉਥੇ) ਖੇਤੀ (ਪੈਲੀ) ਉੱਜੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੫ਦੈਤ ਵਿਖੇ ਦੁਖ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਘਰ ਦਾ ਨਾਸ ਦੂਜੇ ('ਵੈਰਾਇਣ') ਵੈਰ ਵਾਲੀਆਂ (ਗੁਆਂਢਣਾਂ) ਹਸਦੀਆਂ ਹਨ (ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ) । ੬('ਦੇ ਖੁੰਢਾਂ' ਖੋੜਾ ਭਾਵ) ਦੋ ਪਤੀਆਂ ਵਿਚ (ਜਿਹੜੀ ਤੀਮਤ) ਸਿਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਸ ਅਤੇ ਨੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸੱਪ ਦੇ ਸਮਾਨ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਾਹੁਰੇ ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੈਤ ਵਿਖੇ ਦੁੱਖ ਅਰ ਕਲੇਸ਼ ਹੀ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਦੈਤ ਪਰਮਾਰਥਕ ਜੱਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਦਾਤੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਝਗੜਾ ਛਡਕੇ ਸਮ ਦਿਸ਼ਟੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਇਕ ਬੇੜੀ ਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪਰ ਦੁਹੀਂ ਵੱਲੀ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਦੁਬਾਜਰਾਪਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਖੋਟਾ ਹੈ ।

੮. [ਮਨਮੁਖ ਸਰਪ] ।

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸ਼ਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਸਪੁ ਦੁਮੂਹਾ ਬੁਰਾ ਬੁਰਿਆਈ ।
 ੨ਸਭਦੁੰ ਮੰਦੀ ਸਪ ਜੋਨਿ ਸਪਾ ਵਿਚਿ ਕੁਜਾਤਿ ਕੁਭਾਈ ।
 ੩ਕੋੜੀ ਹੋਆ ਗੋਪਿ ਗੁਰ ਨਿਗੁਰੇ ਤੰਤੁ ਨ ਮੰਤੁ ਸੁਖਾਈ ।
 ੪ਕੋੜੀ ਹੋਵੈ ਲੜੈ ਜਿਸ ਵਿਗੜ ਰੂਪਿ ਹੋਇ ਮਰਿ ਸਹਮਾਈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਮੁਖ ਬਾਹਰਾ ਲਾਤੋ ਲਾਵਾ ਲਾਇ ਬੁਝਾਈ ।
 ੬ਤਿਸੁ ਵਿਹੁ ਵਾਤਿ ਕੁਲਾਤਿ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਗਣਤੀ ਤਾਤ ਪਰਾਈ ।
 ੭ਸਿਰ ਚਿਥੈ ਵਿਹੁ ਬਾਣਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ੮ ॥

[ਸਹਮਾਈ=ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ । ਕੁਲਾਤਿ=ਕਲਪਣਾ । ਤਾਤ=ਈਰਖਾ ।]

[ਲਾਤੋ ਲਾਵਾ=ਚੁਆਤੀਆਂ, ਲੂਤੀ ਲਾਣ ਵਾਲਾ । ਪਾ:-'ਤੋਲਾ ਲਾਵਾ' ਬੀ ਹੈ ।]

੧ਦੁਖਦੇਵਾ, ਦੁਸ਼ਟ, ਦੁਬਾਜਰਾ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੋ-ਮੂੰਹਾਂ ਸੱਪ ਬੁਰਾ ਹੈ । ੨ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਪ ਜੋਨੀ ਮੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸੱਪਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਦੋ-ਮੂੰਹਾਂ ਸੱਪ) ਕੁਜਾਤ ਅਰ ('ਕੁਭਾਈ') ਖੋਟੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੩ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੋਪ (ਛਿਪਾਕੇ) ਕੋੜੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਗੁਰਾ (ਤੰਤ) ਤਵੀਤ ਮੰਤ੍ਰਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ । ੪ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਕੋੜੀ ਹੋ ਕਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸਹਿਮ ਵਿਖੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ਮਨਮੁਖ (ਭੀ ਦੁਮੂੰਹੇ ਸੱਪ ਵਾਂਙੂ) ਗੁਰੂ (ਜੋ ਮੁਖ=) ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ) । ('ਲਾਤੋਲਾਵਾ') ਚੁਆਤੀਆਂ ਲਾਕੇ (ਫੇਰ ਦਸਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਚੁਆਤੀ ਲਾਉਂਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਲੱਗੀ) ਬੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ਉਸ ਦੇ ('ਵਾਤ') ਮੁਖ ਵਿਖੇ (ਨਿੰਦਾ ਦੀ) ਵਿਖ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) ਕਲਪਣਾ, ਈਰਖਾ, ਪਰਾਈ ਮਨ ਅੰਦਰ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੭ਸਿਰ ਚਿੱਥੇ ਬਾਝ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, (ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਸਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੂੰ ਦੁਮੂੰਹਾਂ ਸੱਪ ਸਿਰ ਚਿੱਥੇ ਬਿਨਾਂ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਮਨਮੁਖ ਨਰਕ ਦਾ

ਕੈਦ ਵਿਚ ਜਦ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਸਿਰ ਚਿਥਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕਾਬੂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

੯. [ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਵੇਸੁਆ ਛਡੈ ਖਸਮੁ ਨਿਖਸਮੀ ਹੋਈ ।
੨ਪੁਤ੍ਰੁ ਜਣੇ ਜੇ ਵੇਸੁਆ ਨਾਨਕਿ ਦਾਦਕਿ ਨਾਉ ਨ ਕੋਈ ।
੩ਨਕਿ ਸਵਾਰਿ ਸੀਗਾਰਿਆ ਰਾਗ ਰੰਗ ਛਲਿ ਛਲੈ ਛਲੋਈ ।
੪ਘੁੰਡਾਹੇੜੁ ਅਹੋੜੀਆ ਮਾਣਸੁ ਮਿਰਗੁ ਵਿਣਾਹੁ ਸਬੋਈ ।
੫ਇਥੈ ਮਰੈ ਹਰਾਮ ਹੋਇ ਅਗੈ ਦਰਗਹੁ ਮਿਲੈ ਨ ਢੋਈ ।
੬ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਜਾਣੁ ਰੁਪਈਆ ਮੇਖੀ ਸੋਈ ।
੭ਵਿਗੜੈ ਆਪਿ ਵਿਗੜੈ ਲੋਈ ॥ ੯ ॥

[ਬਹੁ ਮਿਤੀ=ਬਹੁ ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ । ਅਹੋੜੀਆ=ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ।]
[ਮਾਣਸੁ ਮਿਰਗੁ=ਮਨੁੱਖ ਮਿਰਗ ।

੧ਜਿਕੁਭ ਬਾਹਲੇ ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ (ਆਪਣੇ) ਖਸਮ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਨਿਖਸਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੨(ਉਹ) 'ਵੇਸਵਾ' ਜੇ ਪੁਤ੍ਰੁ ਜਣਦੀ ਹੈ, (ਤਾਂ ਉਸਦੇ) ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੩ਨਕ ਨੂੰ ਨੱਥਾਂ ਤੇ ਲੋਂਗ ਪਾਕੇ ਸਵਾਰਦੀ ਹੈ, ਰਾਗ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਛਲਾਂ ਨਾਲ ਛਲਣੀ ਹੋਕੇ ਛਲ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ੪(ਅਹੋੜੀਆਂ) ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘੰਟੇ (ਵਾਂਗੂ ਗਾਉਂਕੇ ਮਨਮੁਖ ਰੂਪੀ) ਮਿਰਗ (ਜਿਹੜੇ ਉਸਦੇ) 'ਸਬੋਈ' ਸਾਥੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫਸਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ੫ਏਥੇ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਹਰਾਮ ਹੋਕੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਜਨਮ ਗਵਾਕੇ) ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ (ਨਰਕ ਭੀ) ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । (ਛੇਕੜਲੀਆਂ ਦੇ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੬ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਸਟ ਪੁਰਖ ਵੇਸਵਾ (ਵਾਂਗੂ ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਖੇ) ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਉਹ ਖੋਟਾ ਰੁਪਯਾ ਹੈ । ੭ਆਪ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ਨਾਲਦਿਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-"ਜੇ ਕੋਈ ਉਸਕਾ ਸੰਗੀ ਹੋਵੇ ਨਾਲੇ ਲਏ ਸਿਧਾਵੈ ॥"

੧੦. [ਦੁਬਾਜਰਾ] ।

੧ਵਣਿ ਵਣਿ ਕਾਉ ਨ ਸੋਹਈ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋਇ ਵਿਗੁਤਾ ।
੨ਚੁਤੜਿ ਮਿਟੀ ਜਿਸੁ ਲਗੇ ਜਾਣੈ ਖਸਮ ਕੁਮੁਾਰਾ ਕੁਤਾ ।
੩ਬਾਬਾਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆ ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਹਿ ਬਹਿ ਕਰਨਿ ਕਪੁਤਾ ।
੪ਆਗੂ ਹੋਇ ਮੁਹਾਇਦਾ ਸਾਬੁ ਛਡਿ ਚਉਰਾਹੇ ਸੁਤਾ ।
੫ਜੰਮੀ ਸਾਖ ਉਜਾੜਦਾ ਗਲਿਆ ਸੇਤੀ ਮੀਹ ਕੁਰੁਤਾ ।
੬ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਖਟਰੁ ਬਲਦੁ ਜਿਵੈ ਹਲਿਜੁਤਾ ।
੭ਡਮਿ ਡਮਿ ਸਾਨੁ ਉਜਾੜੀ ਮੁਤਾ ॥ ੧੦ ॥

[ਖਸਮ ਕੁਮੁਾਰਾ ਕੁਤਾ=ਘੁਮਿਆਰ ਖਸਮ ਦਾ ਕੁੱਤਾ । ਡਮਿ ਡਮਿ=ਅੱਗ ਦਾ ਦਾਗ]
[ਗਲਿਆਂ=ਗੜਿਆਂ ਨਾਲ । ਖਟਰੁ=ਅੜੀਅਲ ।

੧ਵਣਾਂ ਵਣਾਂ ਵਿਚ (ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਾਝ) ਕਾਉਂ ਫਿਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦਾ, ਸਿਆਣਾ ਹੋਕੇ ਖਰਾ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਹਾਵਤ ਹੈ 'ਸਿਆਣਾ ਕਾਉਂ ਅਰੁੜੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ') ੨ਜਿਸ ਕੁਤੇ ਦੇ ਚਿਤੜਾਂ ਪੁਰ ਗਾਰਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ (ਹੰਕਾਰ) ਨਾਲ ਘੁਮਿਆਰ ਖਸਮ ਦਾ

ਕੁੱਤਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਘੁਮਿਆਰ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਹਾਂ) । ਵੇਡਿਆਂ ਦੀਆਂ (ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਪੁੱਤ੍ਰ ਘਰ ਘਰ ਬਹਿ ਬਹਿਕੇ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਘਰ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਗੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਵੇਡਿਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ) । ੪ਜੋ ਪੁਰਖ ਆਗੂ ਹੋ ਕੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਛਡਦੇ ਅਰ ਆਪ ਹੀ ਚਉਰਾਹੇ ਸੌਂ ਰਹੇ, (ਉਹ ਸਾਥ ਨੂੰ) ਲੁਟਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ੫ਕੁੱਤਾ ਮੀਂਹ ਗੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਜੰਮੀ ਜਮਾਈ ਪੈਲੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । (ਉਕਤ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੁਬਾਜਰੇ ਪੁਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ੬ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ('ਖੱਟਰ' ਮਰਿੱਕੜੇ ਜਾਂ) ਅੜੀਅਲ ਬਲਦ ਵਾਂਗੂ ਹਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋਇਆ ਹੋਇਆ (ਸਦਾ) ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੋਟਿਆਂ ਤੇ ਆਰ ਨਾਲ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ?) ੭ਅੱਗ ਦਾ ਦਾਗ ਲਾਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਰਕੇ ਉਜਾੜੀਂ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

੧੧. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਖੀਆ ਹੈ] ।

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਤਾਮੇ ਰੰਗਹੁ ਕੈਹਾ ਹੋਵੈ ।
 ੨ਬਾਹਰੁ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਅੰਦਰਿ ਮਸੁ ਨ ਧੋਪੈ ਧੋਵੈ ।
 ੩ਸੰਨੀ ਜਾਣੁ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਹੋਇ ਦੁਮੁਹੀਂ ਕੁਸੰਗ ਵਿਗੋਵੈ ।
 ੪ਖਿਣੁ ਤਤੀ ਆਰਣਿ ਵੜੈ ਖਿਣੁ ਠੰਢੀ ਜਲੁ ਅੰਦਰਿ ਟੋਵੈ ।
 ੫ਤੁਮਾ ਦਿਸੇ ਸੋਹਣਾ ਚਿਤ੍ਰਮਿਤਾਲਾ ਵਿਸੁ ਵਿਲੋਵੈ ।
 ੬ਸਾਉ ਨ ਕਉੜਾ ਸਹਿ ਸਕੈ ਜੀਭੈ ਛਾਲੇ ਅੰਝੁ ਰੋਵੈ ।
 ੭ਕਲੀ ਕਨੇਰ ਨ ਹਾਰਿ ਪਰੋਵੈ ॥੧੧॥

[ਤਾਮੇ ਰੰਗਹੁ ਕੈਹਾ=ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਰੰਗ ਥੋਂ ਕੈਹਾਂ (ਲਾਲ ਰੰਗ ਤੋਂ ਚਿੱਟਾ) ਤਾਂਬੇ ਵਿਚ ਕਲੀ]
 [ਮਿਲਾਕੇ ਕੈਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸੁ=ਸਾਹੀ। ਵਿਸੁ ਵਿਲੋਵੈ=ਜ਼ਹਿਰ ਰਿੜਕਦਾ,
 [ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਕਲੀ ਕਨੇਰ=ਕਨੇਰ ਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ।]

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਕੈਹੇਂ ਧਾਂਤ ਵਾਂਙ ਹੈ ਜੋ ਤਾਂਬੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਕੈਹਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਚਿੱਟਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਲਖ ਧੋਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ("ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ ॥ ਧੋਤਿਆਂ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਾ ਤਿਸੁ ॥") । ੩ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਸੰਨੀ ਦੁਮੁਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਲ ਵਿਖੇ (ਆਰਣ) ਭੱਠੀ ਵਿਖੇ ਵੜਕੇ ਤੱਤੀ ਤੇ ਪਲ ਵਿਖੇ ਠੰਢੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਖੇ ਵੜਕੇ । ੫ਤੁਮਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਚਿੱਤ੍ਰਮਿੱਤ੍ਰਾ ਰੰਗ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੋੜਤਣ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ) । ੬ਉਸ ਦੇ ਕੋੜੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜੀਭ ਨੂੰ ਛਾਲੇ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰ ਕੇ (ਖਾਣ ਵਾਲਾ) ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਖਾ ਬੈਠਾ) । ੭ਕਨੇਰ ਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪੁਰੋਕੇ (ਕੋਈ ਗਲ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ (ਪਾਉਂਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਦਾ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਛੜਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਧ ਇਸਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਤਿਹਾ ਹੀ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹੋਏ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਵਾਂਙ ਦੁਬਾਜਰਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਵਿਖ ਘੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੈਹੇਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਾਂਗੂੰ ਕਿੰਨਾ ਧੋਵੇ ਕਦੇ ਉੱਜਲਾ ਨਾ ਹੋਊ ।

੧੨. [ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ] ।

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਹੋਇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ੨ਉਡਣਿ ਉਡੈ ਨ ਲਦੀਐ ਪੁਰਸੁਸ ਹੋਈ ਆਪੁ ਲਖਾਵੈ ।
 ੩ਹਸਤੀ ਦੰਦ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਹੋਰ ਦਿਖਾਲੈ ਹੋਰਤ ਖਾਵੈ ।
 ੪ਬਕਰੀਆ ਨੋ ਚਾਰ ਥਣ ਦੁਇ ਗਲ ਵਿਚਿ ਦੁਇ ਲੇਵੈ ਲਾਵੈ ।
 ੫ਇਕਨੀ ਦੁਧੁ ਸਮਾਂਵਦਾ ਇਕ ਠਗਾਉ ਠੱਗ ਠਗਾਵੈ ।
 ੬ਮੋਰਾਂ* ਅਖੀ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਉਇ ਦੇਖਨਿ ਓਨੀ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਵੈ ॥੧੨॥

[ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ=ਉਠ ਪੰਛੀ, ਲਮਢੀਂਗ ਜਾਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੰਛੀ ਜੋ ਬੜਾ ਹੀ]
 [ਦੰਦ ਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸੁਸ=ਪੁੱਛ। ਲੇਵੈ=ਹਵਾਨੇ ਨਾਲ ਲਗੇ ਹਨ।]

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਵਾਂਙੂ (ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਹੋਕੇ ਭੀ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੨ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਡਾਰੀ (ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਙੂ) ਨਹੀਂ ਉਡ ਸਕਦਾ (ਅਤੇ ਉਠਾਂ ਵਾਂਙੂ) ਲੱਦਿਆ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, (ਨਾਮ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਭਈ ਉਠ ਤੇ ਪੰਛੀ ਹੈ, ਜਦ ਕੋਈ) ਪੁੱਛ ਕਰੇ ਤਦੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡਾ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਹਾਂ।) ੩ਹਾਥੀ ਦੇ ਦੰਦ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਦਿਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਅਤੇ ਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੪ਬਕਰੀਆਂ ਦੇ ਥਣ ਚਾਰ ਹਨ, ਦੋ ਹਵਾਨੇ ਨਾਲ ਤੇ ਦੋ ਗਲ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕਨਾਂ ਵਿਖੇ ਦੁੱਧ ਹੈ ਦੂਜੇ (ਗਲ ਵਾਲੇ) ਠਗਾਉ ਠੱਗ ਹੋਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਦੇ ਹਨ। ੬ਮੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਚਾਰ (ਬਹੁਤੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਸਿਰ ਵਾਲੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ) ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ। ੭ਦੂਜੇ ਦਾ ਪਰਕਾਰ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹੈ (ਜਦ ਕਦੀ) ਹਾਰ ਹੀ ਦਿਵਾਂਵਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਉਪਰੋਂ ਹੋਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਦੂਤ ਤੋਂ ਸਾੜਾ] ।

੧ਦੰਮਲ ਵਜੈ ਦੁਹੁ ਧਿਰੀ ਖਾਇ ਤਮਾਚੇ ਬੰਧਨਿ ਜੜਿਆ ।
 ੨ਵਜਨਿ ਰਾਗ ਰਬਾਬ ਵਿਚਿ ਕੰਨ ਮਰੋੜੀ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫੜਿਆ ।
 ੩ਖਾਨ ਮਜੀਰੇ ਟਕਰਾਂ ਸਿਰ ਤਨ ਭੰਨਿ ਮਰਦੇ ਕਰਿ ਧੜਿਆ ।
 ੪ਖਾਲੀ ਵਜੈ ਵੰਝੁਲੀ ਦੇ ਸੂਲਾਕ ਨ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿਆ ।
 ੫ਸੁਇਨੇ ਕਲਸੁ ਸਵਾਰੀਐ ਭੰਨਾ ਘੜਾ ਨ ਜਾਈ ਘੜਿਆ ।
 ੬ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸੜਾਣੈ ਸੜਿਆ ॥ ੧੩ ॥

[ਦੰਮਲ=ਢੋਲ, ਮ੍ਰਿਦੰਗ। ਮਜੀਰੇ=ਛੋਟੇ। ਕਲਸੁ=ਘੜਾ। ਸੜਾਣੈ=ਅੱਗ, ਨਰਕ।]

੧ਢੋਲ ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਮਾਚੇ ਖਾਂਦਾ, ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੜੀਦਾ ਹੈ (ਦੋ ਮੂੰਹ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ)। ੨ਰਬਾਬ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਵੱਜਦੇ ਹਨ, ਕਿੱਲੀਆਂ ਰੂਪੀ ਕੰਨ ਮਰੋੜੀਏ ਫੇਰ ਫੜੀਏ ਹਨ (ਅੰਦਰ ਰਾਗ ਦੁੱਖ ਦਾ ਡੰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)। ੩ਛੋਟੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ (ਧੜ ਧੜ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ) ਸਿਰ ਅਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਭੰਨ ਭੰਨ ਕੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ (ਮਾਨੋਂ ਦੂਤ ਦਾ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੪ਬਾਂਸਰੀ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੱਜਦੀ ਹੈ, (ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਵਾਲੀ

*ਪਾ :=ਹਰਣਾ।

ਚੀਜ਼ ਵੜੇ ਤਦੋਂ 'ਸੁਲਾਕ') ਸਲਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਫ ਹੋਕੇ ਵੱਜੇ ।
 ੫ਜੋਨੇ ਦਾ ਘੜਾ ਭੱਜੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਵਾਰੀਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭੱਜਿਆ ਹੋਇਆ (ਫੇਰ) ਨਹੀਂ ਘੜੀਦਾ
 (ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਸਿੱਟੀਦਾ ਹੈ ? ਸੜੇਹਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਰਥਾਤ ਅਰੁੜੀਆਂ ਪੁਰ ਉਸ ਦੀਆਂ
 ਠੀਕਰੀਆਂ ਸਿੱਟੀਦੀਆਂ ਹਨ) । ੬(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੇ (ਜੋ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਵਾਂਗੂ
 ਨਿਕਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਰਕਾਂ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਾੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਸੁਧਰਦਾ ਨਹੀਂ] ।

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧਿ ਰਹੈ ਇਕ ਟੰਗਾ ।
 ੨ਬਜਰ ਪਾਪ ਨ ਉਤਰਨਿ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਅ ਖਾਇ ਵਿਚਿ ਗੰਗਾ ।
 ੩ਤੀਰਥ ਨਾਵੈ ਤੁੰਬੜੀ ਤਰਿ ਤਰਿ ਤਨੁ ਧੋਵੈ ਕਰਿ ਨੰਗਾ ।
 ੪ਮਨ ਵਿਚਿ ਵਸੈ ਕਾਲਕੂਟੁ ਭਰਮੁ ਨ ਉਤਰੈ ਕਰਮੁ ਕੁਢੰਗਾ ।
 ੫ਵਰਮੀ ਮਾਰੀ ਨਾ ਮਰੈ ਬੈਠਾ ਜਾਇ ਪਤਾਲਿ ਭੁਇਅੰਗਾ ।
 ੬ਹਸਤੀ ਨੀਰਿ ਨਵਾਲੀਐ ਨਿਕਲਿ ਖੇਹ ਉਡਾਏ ਅੰਗਾ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸੁਆਉ ਨ ਚੰਗਾ ॥ ੧੪ ॥

[ਕਾਲਕੂਟੁ=ਵਿਖ ।

ਸੁਆਉ=ਸੁਆਦ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ ।]

੧ਰਾਗ ਦੁੱਖ ਵਾਲਾ ਦੁਸਟ ਪੁਰਖ (ਕਪਟ) ਸਮਾਧੀ (ਹੋ ਕੇ) ਬਗਲੇ (ਵਾਂਗੂੰ) ਇਕ ਟੰਗ ਦੇ
 ਭਾਰ (ਦੁਖੀਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਕੜ ਪਕੜਕੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦਾ ਪਾਪ ਬੱਜਰ
 ਵਾਂਗੂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜਿਆ ਲਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ । ੩'ਤੁੰਬੜੀ' (ਪ੍ਰਯਾਗਾਦਿਕ) ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਨ੍ਹਾਉਂਦੀ
 ਹੈ, ਨੰਗਾ ਪਿੰਡਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਂਦੀ ਤੇ ਤਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ੪ਮਨ ਵਿਖੇ ਜ਼ਹਿਰ
 ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਭਰਮ ਦਾ ਕਰਮ ਖੋਟੇ ਢੰਗ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ (ਉਪਰੋਂ ਪਿੰਡਾ ਧੋਣ
 ਨਾਲ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਯਥਾ :- "ਲਉਕੀ ਅਠ ਸਠ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ॥ ਕਉਰਾਪਨ ਤਉ ਨ
 ਜਾਈ ॥") ੫'ਵਰਮੀ' (ਖੁੱਡ) ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਪਤਾਲ ਵਿਖੇ
 ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਮਨ ਡੂੰਘੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) । ੬ਹਾਥੀ ਨੂੰ (ਕਿੰਨਾ)
 ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨੁਹਾਈਏ, ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਰ ਸੁਆਹ ਸਿਰ ਪਰ ਧੂੜਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗੋਂ ਬਾਹਰ
 ਨਿਕਲਦਾ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਵਿਖਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬੁਕ ਸਿਰ ਪੁਰ ਮਲਦਾ ਹੈ) । ੭ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ
 ਸੁਆਦ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮੌਤ ਹੀ ਹੈ) ।

੧੫. [ਦੁਬਾਜਰੇ ਦਾ ਅੰਤ] ।

੧ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਬਾਜਰਾ ਮਨ ਪਾਟੈ ਖਰਬਾੜੁ ਖੀਰਾ !
 ੨ਅਗਹੁ ਮਿਠਾ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਪਿਛਹੁ ਕਉੜਾ ਦੋਖੁ ਸਰੀਰਾ ।
 ੩ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤਾ ਕਵਲ ਫੁਲੁ ਬਹੁਰੰਗੀ ਬੰਨ੍ਹਿ ਪਿੰਡੁ ਅਹੀਰਾ ।
 ੪ਹਰਿਆ ਤਿਲੁ ਬੁਆੜੁ ਜਿਉ ਕਲ ਕਨੇਰ ਦੁਰੰਗ ਨ ਧੀਰਾ ।
 ੫ਜੇ ਸਉ ਹਥਾ ਨੜੁ ਵਧੈ ਅੰਦਰੁ ਖਾਲੀ ਵਾਜੁ ਨਫੀਰਾ ।
 ੬ਚੰਨਣ ਵਾਸ ਨ ਬੋਹੀਅਨਿ ਖਹਿ ਖਹਿ ਵਾਸ ਜਲਨਿ ਬੇਪੀਰਾ ।

੭ਜਮ ਦਰ ਚੋਟਾ ਸਹਾ ਵਹੀਰਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਮਨ ਪਾਟੈ=ਮਨ ਦਾ ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਖਰਬਾੜੁ ਖੀਰਾ=ਫਿੱਟਿਆ ਦੁਧ ।]

[ਬਹੁ ਮਿਤਾ=ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ, ਫੁਲ ਫਲ ਪਰ ਬੈਠਣੇ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਭੋਰਾ ।	}
[ਪਿੰਡੁ ਅਹੀਰਾ=ਗੋਇਲਵਾਸ ।	
[ਨੜੁ=ਪਤਲੀ ਜਿਨਸ ਦਾ ਵਾਂਸ । ਨੜਾ ।	
[ਸਹਾ ਵਹੀਰਾ=ਭੀੜਾਂ ਸਹਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।	

੧ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਵਾਲਾ ਮਨਮੁਖ ਮਨ ਦਾ ਇਉਂ ਫੱਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ) ਫਿੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮਿੱਠਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਖਾਣ ਬੋਂ) ਪਿਛੋਂ ਕਉੜਾ ਹੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੋਗ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਜਿੱਕੁਰ 'ਬਹੁਮਿਤਾ' ਭੋਰਾ ਬਹੁਰੰਗੀ ਕਵਲ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਬਨ ਨੂੰ ਅਹੀਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ (ਵਾਂਡੂ ਪੱਕਾ ਪਿੰਡ ਸਮਝ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਗੋਇਲ ਵਾਸ ਹੈ) । ੪ਹਰੇ ਬੁਆੜ ਦੇ ਤਿਲ ਅਰ ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ ਵਾਂਡੂ ਦੁਰੰਗੀ (ਸੰਸਾਰ) ਹੈ ('ਨ ਧੀਰਾ' ਕਹੀਏ) ਸਿਥਿਤ ਰਹਿਣ ਹਾਰਾ ਨਹੀਂ, (ਉਪਰੋਂ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ ।) (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੫ਜੇਕਰ ਸੌ ਹੱਥ ਬੀ ਨੜਾ ਵਧ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਬੀ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ, ਮੁਰਲੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ (ਤੋਂ ਭੀ ਸੱਖਣਾ ਹੈ, ਖਾਲੀ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ) । ੬ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹਿਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸੰਗਮਾਂ ਬੇਪੀਰੇ ਆਪੋ ਵਿਚ (ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ) ਖਹਿ ਖਹਿਕੇ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭ਜਮ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਪੁਰ (ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੀਰਾਂ) ਭੀੜਾਂ ਚੋਟਾਂ ਸਹਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਯਥਾ :- 'ਬਾਰ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ ॥' ਅਰਥਾਤ ਬਿਗਾਨੀ ਬਾਰ (ਜਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ) ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਖੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੧੬. [ਦੁਬਾਜਰੇ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਬੀ ਬੁਰੀ ਹੈ] ।

੧ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਬਾਜਰਾ ਬਧਾ ਕਰੈ ਸਲਾਮੁ ਨ ਭਾਵੈ ।
 ੨ਢੀਂਗ ਜੁਹਾਰੀ ਢੀਂਗਲੀ ਗਲਿ ਬਧੇ ਓਹੁ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਵੈ ।
 ੩ਗਲਿ ਬਧੇ ਜਿਉ ਨਿਕਲੈ ਖੂਹੁ ਪਾਣੀ ਉਪਰਿ ਆਵੈ ।
 ੪ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੈ ਨਾ ਗੁਣੁ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ ਚੜਾਵੈ ।
 ੫ਨਿਵੈ ਕਮਾਣੁ ਦੁਬਾਜਰੀ ਜਿਹ ਫੜਿ ਦੇ ਇਕ ਸੀਸ ਸਹਾਵੈ ।
 ੬ਨਿਵੈ ਅਹੇੜੀ ਮਿਰਗੁ ਦੇਖਿ ਕਰੈ ਵਿਸਾਹ ਧ੍ਰੋਹੁ ਸਰੁ ਲਾਵੈ ।
 ੭ਅਪਰਾਧੀ ਅਪਰਾਧ ਕਮਾਵੈ ॥੧੬॥

[ਢੀਂਗਲੀ=ਜਿਸ ਜੰਤੂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਕਢੀਦਾ ਹੈ ।	[ਜਿਹ=ਚਿੱਲਾ ।]
[ਸਹਾਵੈ=ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।	

੧ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲਾ ਦੁਬਾਜਰਾ (ਜੋ) ਬੱਧੋਗੀਰੀ ਨਾਲ ਨਿਉਂਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । (ਲਿਖਿਆ ਹੈ :- 'ਅਗੋਂ ਦੇ ਜੇ ਚੇਤੀਐ ਤਾਂ ਕਾਇਤੁ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ' ॥ ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਰ ਹੇਠਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਢੀਂਗਲੀ ਦੇ (ਇਕ ਸਿਰੇ ਢੀਮ ਅਰ) ਗਲ (ਵਿਖੇ ਬੋਕਾ ਜਾਂ ਡੋਲ) ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ (ਢੀਂਗ) ਲਮਢੀਂਗ ਵਾਂਡ ਨਿਵਾਇਦਾ ਹੈ, (ਤਦੋਂ ਉਹ) ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੩ਅਰ ਖੂਹ ਬੋਂ ਗਲ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਖੂਹੋਂ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੪(ਪਰੰਤੂ ਐਸਿਆਂ ਦਾ) ਗੁਣ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਚੱਟੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ, (ਜੇ ਕਹੀਏ ਉਹ ਨਿਵਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ, ਨੀਚ ਦਾ ਨਿਵਣਾ ਭੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-)

੫ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੀ ਕਮਾਨ ਹੈ (ਜਦ ਸ਼ਿਕਾਰੀ) ਚਿੱਲੇ ਤੇ ਤੀਰ ਜੋੜਕੇ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਨਿਵਦੀ ਹੈ ਤਾਂ (ਕਿਸੇ) ਇਕ (ਦੇ) ਸੀਸ ਵਿਚ ਜਾ ਲਗਦੀ ਹੈ । ੨ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਭੀ ਮਿਤਗ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਨਿਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸਾਹਕੇ ਧੋਹ ਨਾਲ ਬਾਣ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ੯ (ਗੱਲ ਕੀ) ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ (ਨਿਵ ਕੇ ਭੀ ਨਾਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਅਪਰਾਧ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਦੁਬਾਜ਼ਰੇ ਨੀਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਨਿਵਣ ਤਦ ਗੁਣ ਯਾ ਉਪਕਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਦੂਜੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਅਪਰਾਧੀ ਜੇ ਆਪੇ ਨਿਵੇਂ ਤਦ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਨੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਤੇ ਕਮਾਨ ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ ।

੧੭. [ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਨਿਉਂਦਾ] ।

੧ ਨਿਵੈ ਨ ਤੀਰ ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ ਗਾਡੀ ਖੰਭ ਮੁਖੀ ਮੁਹਿ ਲਾਏ ।
 ੨ ਨਿਵੈ ਨ ਨੇਜਾ ਦੁਮੁਹਾ ਰਣ ਵਿਚਿ ਉਚਾ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ।
 ੩ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਦਾ ਜਬਰ ਜੰਗੁ ਨਿਵੈ ਨ ਫੁਟੈ ਕੋਟ ਢਗਾਏ ।
 ੪ ਨਿਵੈ ਨ ਖੰਡਾ ਸਾਰ ਦਾ ਹੋਇ ਦੁਧਾਰਾ ਖੂਨ ਕਰਾਏ ।
 ੫ ਨਿਵੈ ਨ ਸੂਲੀ ਘੋਰਣੀ ਕਰਿ ਅਸਵਾਰ ਫਾਹੇ ਦਿਵਾਏ ।
 ੬ ਨਿਵਣਿ ਨ ਸੀਖਾਂ ਸਖਤ ਹੋਇ ਮਾਸੁ ਪਰੋਇ ਕਬਾਬੁ ਭੁਨਾਏ ।
 ੭ ਜਿਉ ਕਰਿ ਆਰਾ ਰੁਖੁ ਤਛਾਏ ॥ ੧੭ ॥

[ਗਾਡੀ ਖੰਭ ਮੁਖੀ ਮੁਹਿ ਲਾਏ=ਬਾਗੜ ਤੇ ਖੰਭ ਤੀਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੇ ਮੁਖੀ ਮੂੰਹ ਪਰ]
 [ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਬਰ ਜੰਗੁ=ਜਮੂਰਾ । ਘੋਰਣੀ=ਘੋਰਣ ਵਾਲੀ ।]
 [ਸੀਖਾਂ=ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ । ਕਬਾਬ=ਡਲੇ ।]

੧ ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ ਤੀਰ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਵਦਾ ਨਹੀਂ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਮੁਖੀ (ਤੇ ਪਿੱਛੇ) ਬਾਗੜ ਤੇ ਖੰਭ ਗੱਡਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਖੁਭ ਜਾਵੇ ਪਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ) । ੨ ਨੇਜਾ ਦੋ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਨਿਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਜੱਧ ਵਿਖੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, (ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩ ਜਮੂਰਾ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਨਿਵਦਾ ਅਰ ਫੁਟਦਾ ਨਹੀਂ, (ਕਈ) ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਸੁਟਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹਾਰਣ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ) । ੪ ਲੋਹੇ ਦਾ ਖੰਡਾ ਭੀ ਦੋਧਾਰਾ ਹੋਕੇ ਨਿਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਖੂਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ ਘੋਰਣ ਵਾਲੀ ਸੂਲੀ ਨਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, (ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਰ) ਅਸਵਾਰ ਕਰਕੇ ਫਾਹੇ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੬ ਸੀਖਾਂ ਕਰੜੀਆਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਵਦੀਆਂ, (ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਮਾਸਾਂ ਦੇ ਕਬਾਬ ਭੁੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਠੌਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ੭ ਜਿੱਕੁਰ ਆਰਾ ਬਿੱਛ ਨੂੰ (ਤਛ) ਕੱਟ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਨਿਵਣ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ) ।

ਭਾਵ-ਉਕਤ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਦੁਬਾਜ਼ਰੇ ਪੁਰਖ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ । ਸਤਿਸੰਗ ਅਗੇ ਨਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਕੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ।

੧੮. [ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ ਦੁਖਦਾਈ] ।

੧ ਅਕੁ ਧਤੂਰਾ ਝੰਟੁਲਾ ਨੀਵਾ ਹੋਇ ਨ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਈ ।
 ੨ ਫੁਲਿ ਫੁਲਿ ਫੁਲੈ ਦੁਬਾਜ਼ਰੇ ਬਿਖੁ ਫਲ ਫਲਿ ਫਲਿ ਮੰਦੀ ਸੋਈ ।

੩ਪੀਐ ਨ ਕੋਈ ਅਕ ਦੁਧੁ ਪੀਤੇ ਮਰੀਐ ਦੁਧੁ ਨ ਹੋਈ ।
 ੪ਖਖੜੀਆ ਵਿਚਿ ਬੁਢੀਆਂ ਫਟਿ ਫਟਿ ਛੁਟਿ ਛੁਟਿ ਉਡਨਿ ਓਈ ।
 ੫ਚਿਤਮਿਤਾਲਾ ਅਕ ਤਿਡੁ ਮਿਲੈ ਦੁਬਾਜਰਿਆਂ ਕਿਉ ਢੋਈ ।
 ੬ਖਾਇ ਧਤੂਰਾ ਬਰਲੀਐ ਕਖ ਚੁਣਦਾ ਵਤੈ ਲੋਈ ।
 ੭ਕਉੜੀ ਰਤਕ ਜੇਲ ਪਰੋਈ ॥ ੧੮ ॥

[ਝੋਟੁਲਾ=ਲਗਰਾਂ ਵਾਲਾ ।

ਸੋਈ=ਸੋਭਾ ।

[ਖਖੜੀਆ ਵਿਚਿ ਬੁਢੀਆਂ=ਰੂ ਦੇ ਪੰਥੇ ।

ਬਰਲੀਐ=ਕਮਲਾ ਹੋਣਾ ।

[ਚੁਣਦਾ ਵਤੈ=ਚੁਣਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

ਜੇਲ=ਹਾਰ ।]

੧ਅੱਕ ਅਤੇ ਧਤੂਰੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਗਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੀਵੇਂ ਹੋਕੇ ਭੀ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਨਾਂ ਛੱਡਿਆ, (ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਦੇ ਕੋੜੇ ਤੇ ਵਿਹੁਲੇ ਹੀ ਰਹੇ) । ੨ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਦੁਬਾਜਰੇ ਕਾਵੇਂ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ 'ਬਿਖ' (ਜਹਿਰ ਦੇ) ਫਲ ਨਾਲ ਫਲਣ ਕਰਕੇ ਸੋਭਾ ਮੰਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਥਾਂ ਅੰਤਲੀ 'ਤੁਕ ਤੀਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੩ਅੱਕ ਦਾ ਦੁੱਧ ਕੋਈ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੀਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਉਹ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਦੁੱਧ ਵਿਹੁ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵਿਹੁ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ) । ੪ਖਖੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੁਢੀਆਂ (ਮਾਈਆਂ) ਫੱਟ ਫੱਟ ਕੇ ਅਰ ਖੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਉਡਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ) । ੫ਅੱਕ ਦੇ ਤਿੱਡੇ ਦਾ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਮਿੱਤ੍ਰਾ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹੇ ਹੀ) ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਥੇ ਕਿਧਰੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ (ਮੁੜ ਮੁੜ ਅੱਕ ਦਾ ਹੀ ਆਸ਼੍ਰਯ ਫੜਦੇ ਹਨ) । ੬ਧਤੂਰੇ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕਮਲਾ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਤੇ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਕੱਖ ਚੁਣਦੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੭ਕਉੜੀਆਂ ਰੱਤਕਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਰੋ ਛਡਦੇ ਹਨ । (ਗੱਲ ਕੀ ਭਾਵੇਂ ਹਾਰ ਪਰੋਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਗਲ ਵਿਖੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਹਣੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਹੁਲੀਆਂ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਨਿਵੇਂ ਹੋਏ ਦੁਬਾਜਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਨਿਉਂ ਬੀ ਜਾਣ, ਫਲ ਫੁਲ ਭੀ ਪੈਣ, ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਭੀ ਦਿੱਸਣ, ਪਰ ਉਹ ਦੁਖਦਾਈ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਚੀਲੁ ਦਾ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਦਾ] ।

੧ਵਧੈ ਚੀਲ ਓਜਾੜ ਵਿਚਿ ਉਚੈ ਉਪਾਰਿ ਉਚੀ ਹੋਈ ।
 ੨ਗੰਢੀ ਜਲਨਿ ਮੁਸਾਹਰੇ ਪਤ ਅਪਤ ਨ ਛੁਹੁੰਦਾ ਕੋਈ ।
 ੩ਛਾਉ ਨ ਬਹਨਿ ਪੰਧਾਣੂਆ ਪਵੈ ਪਛਾਵਾ ਟਿਬੀ ਟੋਈ ।
 ੪ਫਿੰਡ ਜਿਵੈ ਫਲੁ ਫਾਟੀਅਨਿ ਘੁੰਘਰਿਆਲੇ ਰੁਲਨਿ ਪਲੋਈ ।
 ੫ਕਾਨੁ ਕੁਕਾਨੁ ਨ ਸਹਿ ਸਕੈ ਪਾਣੀ ਪਵਣੁ ਨ ਧੁਪ ਨ ਲੋਈ ।
 ੬ਲਗੀ ਮੂਲਿ ਨ ਵਿਝਵੈ ਜਲਦੀ ਹਉਮੈ ਅਗਿ ਖੜੋਈ ।
 ੭ਵਡਿਆਈ ਕਰਿ ਦਈ ਵਿਗੋਈ ॥ ੧੯ ॥

[ਮੁਸਾਹਰੇ=ਮਸਾਲਾਂ ਦੀ ਨਜਾਈਂ ।

ਪੰਧਾਣੂਆ=ਰਾਹੀ ਲੋਕ ।]

[ਟਿਬੀ ਟੋਈ=ਟਿਬਿਆਂ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਦੂਰ ਦੂਰ ।

[ਫਿੰਡ=ਅੱਕ ਖੱਖੜੀ ਦੇ ਬਿੰਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ।

ਘੁੰਘਰਿਆਲੇ=ਘੁੰਘਰੀਆਂ ਵਾਲੇ,]

[ਗੋਲ ਗੋਲ ।

ਰੁਲਨਿ ਪਲੋਈ=ਰੁਲਦੇ ਜਾਂ ਉਡਦੇ ਪਏ ਹਨ ।]

੧ਚੀਲ੍ਹ ਦਾ ਬ੍ਰਿਡ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਉੱਚੇ (ਪਰਬਤ) ਉਤੇ (ਉੱਗਕੇ) ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਤ੍ਰ ਬੇਪਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੋਹਦਾ (ਸੂਈਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੩ਰਾਹੀ ਲੋਕ ਚੀਲ੍ਹ ਦੀ ਛਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਟੋਇਆਂ ਵਿਖੇ ਛਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੪ਅੱਕ ਦੀ ਖੱਖੜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਫਲ ਫੱਟਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘੁੰਘਰਾਂਦਾਰ ਹੋਕੇ ਗੋਲਾਕਾਰ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਨਿਕਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਕਾਠ ਉਸ ਦਾ ('ਕੁਕਾਠ') ਖੋਟਾ ਕਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਾਣੀ ਪੌਣ ਅਰ ਧੁੱਪ ਦੀ ਲੋ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ, (ਗੱਲ ਕੀ ਛੇਤੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ੬(ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਅੱਗ) ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਕਰਕੇ ਖਲੋਤੀ ਹੀ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭ਵਡਿਆਈ ਕਰਕੇ ਦੈਵ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜੇਕਰ ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੁਝਾ ਬੀ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਵਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖੜੋਤੀ ਸੜ ਗਈ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਦੁਸ਼ਟਤਾਈ ਭਲਯਾਈ ਦੁਸ਼ਟਾਂਤ]।

[ਤਿਲ, ਸਣ ਤੇ ਕਪਾਹ]

੧ਤਿਲੁ ਕਾਲਾ ਫੁਲੁ ਉਜਲਾ ਹਰਿਆ ਬੂਟਾ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀ।
 ੨ਮੁਢਹੁ ਵਚਿ ਬਣਾਈਐ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਮਝਿ ਬਿਬਾਣੀ।
 ੩ਕਰਿ ਕਟ ਪਾਈ ਝੰਬੀਐ ਤੇਲੁ ਤਿਲੀਹੂੰ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ।
 ੪ਸਣ ਕਪਾਹ ਦੁਇ ਰਾਹ ਕਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਵਿਡਾਣੀ।
 ੫ਵੇਲਿ ਕਤਾਇ ਵੁਣਾਈਐ ਪੜਦਾ ਕਜਣ ਕਪੜੁ ਪ੍ਰਾਣੀ।
 ੬ਖਲ ਕਢਾਇ ਵਟਾਇ ਸਣ ਰਸੇ ਬੰਨਿ ਨ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣੀ।
 ੭ਦੁਸਟਾ ਦੁਸਟਾਈ ਮਹਿਮਾਣੀ ॥੨੦॥

[ਨੀਸਾਣੀ=ਚਿੰਨ੍ਹ। ਬਿਬਾਣੀ=ਉਜਾੜ। ਕਰਿ ਕਟ ਪਾਈ=ਹੱਥ ਲੱਕ ਨੂੰ ਪਾਕੇ]
 [ਦੱਬੀਆਂ ਪਾਕੇ। ਮਿਹਮਾਣੀ=ਚੰਦਰੋਜੀ, ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ।]

੧ਤਿਲ ਕਾਲਾ, ਫੁਲ ਚਿੱਟਾ ਅਰ ਬੂਟਾ ਹਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਿਲ ਦਾ) ਚਿੰਨ੍ਹ ਕੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੨ਮੁੱਢ ਥੋਂ ਵੱਢਕੇ (ਭਾਰ) ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ। ੩ਕੱਟ ਕੁੱਟਕੇ (ਜਾਂ ਦੱਬੀਆਂ ਪਾਕੇ) ਝੰਬੀਦਾ ਹੈ, (ਜਦ ਤਿਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਘਾਣੀ) ਵਿਚ ਪੀੜਕੇ ਤੇਲ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ, (ਬਾਜੇ ਕਰਕਟ' ਦਾ ਅਰਥ ਲੱਕ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਕੇ ਕੁਟਣ ਥੋਂ, ਬਹੁਤ ਕੁਟਣ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੪ਸਣ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦੇ ਦੋ ਰਾਹ ਹਨ, (ਕਪਾਹ) ਪਰਉਪਕਾਰ (ਅਰ ਸਣ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੫(ਕਪਾਹ) ਵੇਲ ਕੱਤਕੇ ਉਣਾਈਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪੜਦਾ ਕੱਜਣ ਅਰ ਕਪੜੇ ਬਣਦੀ ਹੈ। ੬ਸਣ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਕਢਾਕੇ ਰੱਸੇ ਵਟਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ) ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ੭ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਟਤਾਈ ਹੀ ਮਿਹਮਾਣੀ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ) ਹੈ (ਅਥਵਾ ਦੁਸ਼ਟਤਾਈ ਚੰਦ ਰੋਜ਼ੀ ਹੈ, ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗੀ)।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਤਿਲ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਕੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਰ ਮਨਮੁਖ ਸਣ ਵਾਂਗੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੨੧. [ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਿੱਕਰ ਧ੍ਰੋਕ ਵਾਂਙੁ ਹੈ] ।

੧ਕਿਕਰ ਕੰਡੇ ਧ੍ਰੋਕ ਫਲ ਫਲੀਂ ਨ ਫਲਿਆ ਨਿਹਫਲ ਦੇਹੀ ।
 ੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਦੁਹਾ ਫਲੁ ਦਾਖ ਨ ਗੁਛਾ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ।
 ੩ਚਿਤਮਿਤਾਲਾ ਅਰੰਡ ਫਲੁ ਥੋਥੀ ਥੋਹਰਿ ਆਸ ਕਿਨੇਹੀ ।
 ੪ਰਤਾ ਫਲੁ ਨ ਮੁਲੁ ਅਢੁ ਨਿਹਫਲ ਸਿਮਲ ਛਾਵ ਜਿਵੇਹੀ ।
 ੫ਜਿਉ ਨਲੀਏਰ ਕਠੋਰ ਫਲੁ ਮੁਹ ਭੰਨੇ ਦੇ ਗਰੀ ਤਿਵੇਹੀ ।
 ੬ਸੂਤੁ ਕੁਪੂਤੁ* ਸੁਪੂਤੁ ਦੂਤ ਕਾਲੇ ਧਉਲੈ ਤੂਤ ਇਵੇਹੀ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਧਰੇਹੀ ॥੨੧॥

[ਫਲੀਂ ਨ ਫਲਿਆ=ਫਲੀਆਂ ਨੂੰ (ਮਿੱਠੇ ਫਲ) ਨ ਲਗੇ ।

[ਦਾਖ ਨ ਗੁਛਾ=ਮਿੱਠਾ ਨਾ ਗੁੱਛਾ ਹੋਇਆ ।

੧ਕਿੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਤੇ ਫਲੀ, ਧਰੇਕ ਨੂੰ ਫਲ (ਧਿਕੋਨੇ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਤਦ ਭੀ) ਨਾ ਫਲੇ (ਵਰਗੇ ਹਨ) ਦੇਹੀ ਨਿਹਫਲ (ਗਈ) । ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਦੁਹਾਂ ਨਾਲ ਫਲ ਲੱਗੇ, ਪਰੰਤੂ (ਧਰ-ਕੋਨਿਆਂ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਫਲਾਂ ਦਾ) ਗੁੱਛਾ ਦਾਖ ਵਾਂਙੁ ਮਿੱਠਾ ਨਾਂ ਲੱਗਾ, (ਕੰਡੇ ਹੀ ਫਲ ਹੋਏ) । ੩ਇਰੰਡ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕੌੜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ) ਖਾਲੀ ਥੋਹਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੋਂ (ਚੰਗੇ ਫਲ ਦੀ) ਕੀ ਆਸ ਕਰਨੀ ਹੈ । ੪ਸਿਮਲ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਲ ਅੱਧੀ ਕੋਡੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਛਾਂ ਭੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ । ੫ਜਿਕੂੰ ਨਲੀਏਰ ਕਠੋਰ ਦਾ ਫਲ ਮੂੰਹ ਭੰਨਿਆਂ ਹੀ 'ਤਿਵੇਹੀ' (ਕਰੜੀ) ਗਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੬ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਸੂਤ (ਆਗਯਾਕਾਰੀ ਤੇ) ਕਪੂਤ (ਦੂਤ) ਵੈਰੀ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂੰ) ਤੂਤ ਕਾਲੇ ਧੌਲੇ (ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਾਲੇ ਕੰਡੀਦਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਖਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਧੌਲੇ ਪੇਉਂਦੀ ਜੋ ਰਸਦਾਰ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਤੂਤ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਆਦ ਵੱਖਰਾ, ਤਿਵੇਂ ਪੁੱਤ ਕਪੁੱਤ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਸੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ਦੁੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਧਰ ਥੋਂ ਹੀ ਕੁਦਾਉ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਗੱਲ ਕੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕਿੱਕਰ ਆਦ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਫਲ ਵਾਂਗੂੰ ਸੋਹਣੇ ਪਰ ਵਰਤਣ ਵਿਖ ਕੋਡੇ ਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ) ।

੨੨. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਪਨੇ ਦਾ ਇਲਾਜ] ।

੧ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਹਸਿਹਸਿ ਰਸਿਰਸਿ ਦੇਇ ਨ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਜਾਣੁ ਕਥੂਤੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਜੀਵਦਿਆਂ ਕਿਉ ਕੋਈ ਆਣੈ ।
 ੩ਆਰਣੁ ਲੋਹਾ ਤਾਈਐ ਘੜੀਐ ਜਿਉ ਵਗਦੇ ਵਾਦਾਣੈ ।
 ੪ਸੂਰਣੁ ਮਾਰਣਿ ਸਾਧੀਐ ਪਾਹਿ ਸਲਾਹਿ ਪੁਰਖ ਪਰਵਾਣੈ ।
 ੫ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਥੁ ਮਿਲਿ ਚੂਨੇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੬ਅਉਖਧੁ ਹੋਵੈ ਕਾਲਕੂਟੁ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲਨਿ ਵੈਦ ਸੁਜਾਣੈ ।
 ੭ਮਨੁ ਪਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਾਸਿ ਆਣੈ ॥੨੨॥੩੩॥

[ਹਸਿਹਸਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ।

[ਵਾਦਾਣੈ=ਹਥੜੇ ।

ਸੂਰਣੁ=ਜਿੰਮੀਕੰਦ

ਆਰਣ=ਭੱਠੀ !

ਮਾਰਣਿ=ਮਸਾਲੇ ।

੧ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਮਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਹ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਰਸ ਨਾਲ ਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਜਤਨ ਨਾਲ ਮਾਰਕੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਕਸਤੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਉਸਦੇ) ਜੀਵਦਿਆਂ ਕਿੱਕਰ ਕੋਈ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਰ ਕੇ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) । ੩ਭੱਠੀ ਵਿਖੇ ਲੋਹਾ ਤਾਈਦਾ ਹੈ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਹਥੜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ, (ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ) ਘੜੀਦਾ ਹੈ । ੪ਜਿਮੀਕੰਦ ਮਸਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿਧ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਖਾਕੇ ਲੋਕ ਪਰਵਾਣ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਬੜਾ ਸੁਆਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੰਘ ਸਾੜ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ) । ੫ਪਾਨ ਦਾ ਪੱਤ੍ਰ, ਸੁਪਾਰੀ, ਕੱਥ ਅਰ ਚੁਨੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਥੋਂ ਸਿਵਾਣੀਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਅਸਲ ਹੈ) । ੬ਜ਼ਹਿਰ (ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੰਘਾ ਕਰ ਸਿਟਦੀ ਹੈ, ਚਤੁਰ ਵੈਦ ਲੋਕ ਉਸੇ ਦੀ ਅਉਖਧੀ ਬਣਾਕੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ੭ਮਨ ਪਾਰੇ ਵਾਂਙੂ ਚੰਚਲ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬੂਟੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰ) ਵਸੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਉਪਰਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਜਤਨ ਨਾਲ ਸਾਧਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਦੁਬਾਜ਼ਰੇ ਤੋਂ ਅਨਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਦੁਬਾਜ਼ਰੇ ਬੀ ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਭੱਠੀ ਤੇ ਵਦਾਣਾਂ ਹੇਠ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

—o—

ਵਾਰ ੩੪.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ] ।

[ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਤੇ ਵੇਮੁਖ ਦਾ ਅੰਤ]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰਾਲਾ ।
 ੨ਜਾਣਹੁ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਕੀ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ।
 ੩ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਫਲ ਕਰਮ ਸਮੂਲਾ ।
 ੪ਜਿਉਕਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਆਰਸੀ ਜਗੁ ਵੇਖਣਿ ਵਾਲਾ ।
 ੫ਜੇਹਾ ਮੁਹੁ ਕਰਿ ਭਾਲੀਐ ਤੇਹੋ ਵੇਖਾਲਾ ।
 ੬ਸੇਵਕ ਦਰਗਹ ਸੁਰਖਰੂ ਵੇਮੁਖੁ ਮੁਹਕਾਲਾ ॥ ੧ ॥

[ਅਗੰਮੁ=ਮਨ ਬਾਣੀਓਂ ਪਰੇ ।

ਨਿਰਾਲਾ=ਨਿਰਲੇਪ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ ਦਵ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪੁਰਖ, ਅਗੰਮ, ਨਿਰਵੈਰ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, (ਭਾਵ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਣਹਾਰੇ ਕਰਮ ਹਨ) । ੨ਧਰਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣੋ ।

੩ਜੇਹਾ (ਕੋਈ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇਹਾ ਹੀ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ) ਫਲ ਦੀ ਸਮੂਲ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੪ਜਿੱਕੂਰ ਨਿਰਮਲ ਸੀਸਾ ਹੈ, ਜਗਤ (ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ) ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੫ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ (ਸੀਸਾ) ਤਿਹਾ ਹੀ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ । ੬ਸੇਵਕ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਸੁਰਖਰੂ (ਪਤ ਨਾਲ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੇਮੁਖ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਯਥਾ :—'ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਫੇਰੇ ਤੇ ਵੇਮੁਖਿ ਬੁਰ ਦਿਸੰਨਿ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਫਿਰਿ ਵੇਲਾ ਨ ਲਹੰਨਿ ॥') ।

੨. [ਗੁਰ ਗੋਪੂ ਚੇਲਾ] ।

੧ਜੋ ਗੁਰ ਗੋਪੈ ਆਪਣਾ ਕਿਉ ਸਿਝੈ ਚੇਲਾ ।
 ੨ਸਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਈਐ ਜਮ ਪੰਥਿ ਇਕੇਲਾ ।
 ੩ਲਹੈ ਸਜਾਈ ਨਰਕ ਵਿਚਿ ਉਹੁ ਖਰਾ ਦੁਹੇਲਾ ।
 ੪ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਭਉਦਿਆ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ ।
 ੫ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਹਾਰਿਆ ਜਿਉ ਜੂਏ ਖੇਲਾ ।
 ੬ਹਥ ਮਰੋੜੈ ਸਿਰੁ ਧੁਨੈ ਉਹੁ ਲਹੈ ਨ ਵੇਲਾ ॥੨॥

[ਗੋਪੈ=ਛਿਪਾਵੈ । ਸਿਝੈ=ਮੁਕਤੁ ਹੋਣਾ । ਦੁਹੇਲਾ=ਦੁਖੀ ।]

੧ਜਿਹੜਾ ਚੇਲਾ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਬਣਕੇ ਫੇਰ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛਿਪਾ ਕੇ (ਆਪ ਹੁਦਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ) ਉਹ ਕਿੱਕੂਰ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕੇ ? (ਕਦੇ ਨਹੀਂ ! ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵਦਾ ਹੈ?) ੨(ਗਲ ਵਿਖੇ) ਸੰਗਲ ਪਾਕੇ ਜਮ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਇਕੱਤਾ ਛਡੀਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) । ੩ਉਹ ਨਰਕ ਦੀ ਪੀੜਾ ਸਹਾਰਦਾ ਅਰ ਖਰਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪(ਨਰਕੋਂ ਨਿਕਲਕੇ) ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨ ਦੀ ਫਾਸੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੫(ਮਨੁਖ) ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ ਹੱਥ ਲੱਗਾ ਸੀ, (ਉਹ) ਮਾਨੋਂ ਜੂਏ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਲੱਗਕੇ) ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੬ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਲੇ, ਸਿਰ ਨੂੰ ਫੇਰੇ ਪਰ ਉਹ ਵੇਲਾ ਹੱਥੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ—“ਕਰਿ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਆਣਿ ਨਿਸਾਰਿਓ ॥ ਖਿਸਰਿ ਗਇਓ ਭੂਮ ਪਰਿ ਡਾਰਿਓ ॥ ਅਰਥਾਤ—ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪੈਰ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਤੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਵਿਖਿਆਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ ਬਿਰਥਾ ਸ੍ਰਾਸ ਗੁਆ ਦਿਤੇ, ਗੁਰੂ ਗੋਪ ਕੇ ਏਸ ਹਾਲ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ।

੩. [ਗੁਰ ਗੋਪੂ ਬੇਮੁਖ ਹੈ] ।

੧ਆਪਿ ਨ ਵੰਞੈ ਸਾਹੁਰੈ ਸਿਖ ਲੋਕ ਸੁਣਾਵੈ ।
 ੨ਕੰਤੁ ਨ ਪੁਛੈ ਵਾਤੜੀ ਸੋਹਾਗੁ ਗਣਾਵੈ ।
 ੩ਚੂਹਾ ਖਡ ਨ ਮਾਵਈ ਲਕਿ ਛਜੁ ਵਲਾਵੈ ।
 ੪ਮੰਤੁ ਨ ਹੋਇ ਅਨੂਹਿਆ ਹਥੁ ਸਪੀਂ ਪਾਵੈ ।
 ੫ਸਰੁ ਸੰਨੈ ਆਗਾਸ ਨੋ ਫਿਰਿ ਮਥੈ ਆਵੈ ।
 ੬ਦੂਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਬੇਮੁਖ ਪਛੁਤਾਵੈ ॥ ੩ ॥

[ਕੰਤੁ=ਭਰਤਾ । ਵਾਤੜੀ=ਗੱਲ । ਸਰੁ=ਬਾਣ ।]

[ਜਰਦਰੂ=ਪੀਲਾ ਮੂੰਹ, ਸਰਮਿੰਦਾ ।

੧(ਵਹੁਟੀ) ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ

ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਸੇਸਟ ਹੈ) ; ੨ਭਰਤਾ (ਤਾਂ ਕਦੀ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਸੁਹਾਗ ਦੱਸਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਵਡੀ ਸੰਹਾਗਣ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਤੀ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹੈ) । ੩ਚੂਹਾ ਆਪ ਤਾਂ ਖੁੱਡ ਵਿਖੇ ਮਾਂਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਲੱਕ ਨਾਲ ਛੱਜ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ । ੪ਬਿੱਛੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਸਪਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫(ਜੋ ਪੁਰਖ) ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਾਣ ਮਾਰੂ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਵੇਗਾ । (ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਬੇਮੁਖ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ) ਦੋਹ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਪਛੁਤਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਵ—“ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥” ਤਥਾ ;—
“ਕਬੀਰ ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ ਮੁਖ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਸਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ ਖਾਇਆ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ ॥” ਰੇਤੁ=ਧਿਕਾਰ । ਖੇਤੁ=ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੈਲੀ ।

ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਜਣਾਉਣਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਪ ਕੇ ਉਸਤਾਦ ਬਣਨਾ ਅੰਤ ਲਈ ਪਛੁਤਾਵਾ ਸਹੇੜਨਾ ਹੈ ।

੪. [ਬੇਮੁਖ ਰਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ] ।

੧ਰਤਨ ਮਣੀ ਗਲਿ ਬਾਂਦਰੈ ਕਿਹੁ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੈ ।
੨ਕੜਛੀ ਸਾਉ ਨ ਸੰਮੁਲੇ ਭੋਜਨ ਰਸੁ ਖਾਣੈ ।
੩ਡੱਡੂ ਚਿਕੜਿ ਵਾਸੁ ਹੈ ਕਵਲੈ ਨ ਸਿਵਾਣੈ ।
੪ਨਾਭਿ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਦੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈਰਾਣੈ ।
੫ਗੁੱਜਰੁ ਗਰਸੁ ਵੇਚਿਕੈ ਖੜਿ ਸੂੜੀ ਆਣੈ ।
੬ਬੇਮੁਖ ਮੂਲਹੁ ਘੁਥਿਆ ਦੁਖ ਸਹੈ ਜਮਾਣੈ ॥੪॥

[ਗੋਰਸੁ=ਦੁਧ । ਸੂੜੀ=ਛਾਣ ਬੂਰਾ । ਜਮਾਣੈ=ਜਮਾਂ ਦੇ ।]

੧ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਗਲ ਵਿਖੇ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਣੀ (ਪਾਈਏ) ਉਹ ਕੁਝ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਭਾਰ ਹੀ ਗੱਲ ਵਿਖੇ ਸਮਝਕੇ ਸਿੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ੨ਕੜਛੀ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ (ਭਾਵੇਂ) ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਅਰ ਖਾਣਿਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ (ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ;—‘ਕੜਛੀਆ ਫਿਰੰਨਿ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨਿ ਸੁਵੀਆ’) । ੩ਡੱਡੂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਥੇ ਹੀ) ਕਵਲ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ,) ਸਿਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਸਿਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) । ੪ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਹੀ ਕਸਤੂਰੀ ਹੈ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਧਰੋਂ ਸੁਗੰਧੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਭੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਬੇਮੁਖ ਬਾਹਰ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਦਾ ਥੱਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਗੁੱਜਰ ਦੁੱਧ ਵੇਚਕੇ ਖਲ ਅਤੇ ਛਾਣ ਬੂਰਾ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਬੇਮੁਖ ਮੂਲ ਥੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਪਿਆ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—“ਪਾਪੀ ਕਰਮ ਕਮਾਂਵਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਏ ਹਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਮਥਨਿ ਮਾਧਾਣੀਆ ਤਿਉ ਮਥੇ ਧ੍ਰਮਰਾਇ ॥”

੫. [ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਦੁਖੀ] ।

੧ਸਾਵਣਿ ਵਣਿ ਹਰੀਆਵਲੇ ਸੁਕੈ ਜਾਵਾਹਾ ।
੨ਸਭ ਕੋ ਸਰਸਾ ਵਰਸਦੇ ਝੂਰੈ ਜੋਲਾਹਾ ।

੩ਸਭਨਾ ਰਾਤਿ ਮਿਲਾਵੜਾ ਚਕਵੀ ਦੋਰਾਹਾ ।
 ੪ਸੰਖੁ ਸਮੁੰਦਹੁ ਸਖਣਾ ਰੋਵੈ ਦੇ ਧਾਹਾ ।
 ੫ਰਾਹਹੁ ਉਝੜਿ ਜੋ ਪਵੈ ਮੁਸੈ ਦੇ ਫਾਹਾ ।
 ੬ਤਿਉ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਬੇਮੁਖਾਂ ਨਿਤ ਉਭੇ ਸਾਹਾ ॥੫॥

[ਹਰੀਆਵਲੇ=ਹਰੇ ਭਰੇ । ਸਰਸਾ=ਖੁਸ਼ੀ । ਦੋਰਾਹਾ=ਵਿਛੋੜਾ ।]

੧ਸਾਵਣ (ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਨਾਲ) ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਜੁਵਾਹਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਸਭਨਾਂ ਦੇ (ਮਨ) ਆਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜੁਲਾਹਾ ਝੂਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪ ਸ਼ਾਰਥੀ ਹੋਕੇ ਆਪਣੀ ਤਾਣੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩ਰਾਤ ਨੂੰ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ) ਸਭ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਚਕਵੀ (ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਕਰ ਦੋ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ) ਦੋ ਦਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੪ਸੰਖ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਛੋਂ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਤੇ ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ) ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ('ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ') । ੫ਸਿੱਧੇ ਰਸਤਿਓਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਜਾੜ ਨੂੰ ਜਾਵੇ (ਚੋਰ ਲੋਕ ਗਲ ਵਿਖੇ) ਫਾਹਾ ਪਾਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਲੁਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ਤਿਵੇਂ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਬੇਮੁਖ ਸਦਾ ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

੬. [ਬੇਮੁਖ ਗਿੱਦੜ ਦਾਖ ਹੈ] ।

[ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਦੂਏ ਨੂੰ]

੧ਗਿੱਦੜ ਦਾਖ ਨ ਅਪੜੈ ਆਖੈ ਬੂਹ ਕਉੜੀ ।
 ੨ਨਚਣੁ ਨਚਿ ਨ ਜਾਣਈ ਆਖੈ ਭੁਇ ਸਉੜੀ ।
 ੩ਬੋਲੈ ਅਗੈ ਗਾਵੀਐ ਭੈਰਉ ਸੋ ਗਉੜੀ ।
 ੪ਹੰਸਾਂ ਨਾਲਿ ਟਟੀਹਰੀ ਕਿਉ ਪਹੁਚੈ ਦਉੜੀ ।
 ੫ਸਾਵਣਿ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਅਕੁ ਜੰਮੈ ਅਉੜੀ ।
 ੬ਬੇਮੁਖ ਸੁਖੁ ਨ ਦੇਖਈ ਜਿਉ ਛੁਟੜਿ ਛਉੜੀ ॥੬॥

[ਸਉੜੀ=ਤੰਗ । ਅਉੜੀ=ਹਾੜ, ਔੜ ਦਾ ਸਮਾਂ । ਛਉੜੀ=ਦੁਖੀ, ਛੱਡੀ ਹੋਈ ।]

੧(ਜਦ) ਗਿੱਦੜ (ਕਿਸੇ) ਦਾਖ (ਦੇ ਬੂਟੇ) ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਸੱਕੇ (ਤਦੋਂ) ਬੂਹ ਕਉੜੀ ਆਖ ਕੇ (ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਖੱਟੀ ਟੀਟ ਹੈ, ਆਪ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਦੋਸ਼ ਦਾਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਲਦਾ ਹੈ) । ੨(ਨੱਚਣ ਵਾਲੀ) ਨੱਚਣੀ (ਆਪ ਤਾਂ) ਨੱਚਣਾ ਜਾਣਦੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਥਾਉਂ ਭੀੜੀ ਹੈ । ੩ਬੋਲੇ ਅੱਗੇ ਜੇਕਰ ਗਾਵੀਏ, ਜਿਹਾ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਤਿਰਾ ਹੀ ਗਉੜੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਲੰਢੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਰਾਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਭਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ) । ੪ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟਟੀਹਰੀ (ਨਿੱਕੀ ਗਟਾਰ) ਕਿੱਕਰ ਦੌੜਕੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ । ੫ਸਾਵਣ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਛ (ਜਾਂ ਬਨ) ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਅੱਕ ਔੜ ਵਿਚ ਉਗਦਾ ਹੈ (ਸਾਵਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਲਦਾ) । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਬੇਮੁਖ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁੱਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੁਖੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਛੁੱਟੜ ਸੁਖੀ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ, ਔਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਙ ਛੁੱਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਨਲੈਕ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਆਪ ਭੈੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਮਾੜਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਏਸ ਕਰਕੇ ਪਿੱਠ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

੧. [ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ]।

੧ਭੇਡੇ ਪੂਛਲਿ ਲਗਿਆ ਕਿਉ ਪਾਰਿ ਲਘੀਐ ।
 ੨ਭੂਟੇ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਨਿਤ ਸਹਸਾ ਜੀਐ ।
 ੩ਠਦੀ ਕਿਨਾਰੈ ਰਖਤਾ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਕੀਐ ।
 ੪ਮਿਰਤਕ ਨਾਲਿ ਵੀਆਹੀਐ ਸੰਹਾਗੁ ਨ ਥੀਐ ।
 ੫ਵਿਸੁ ਹਲਾਹਲ ਬੀਜਕੈ ਕਿਉ ਅਮਿਉ ਲੀਐ* ।
 ੬ਬੇਮੁਖ ਸੇਤੀ ਪਿਰਹੜੀ ਜਮ ਡੰਡ ਸਹੀਐ ॥ ੧ ॥

[ਵਿਸੁ ਹਲਾਹਲ=ਤੇਲੀਆ ਮਹੁਰਾ ।]

੧ਭੇਡ ਦੀ ਪੂਛ ਫੜਕੇ (ਕੋਈ ਨਦੀ ਪਾਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ) ਕਿਉਂ ਕਰ ਲੰਘ ਸਕੂ (ਭਾਵ ਨਦੀ ਵਿਚੇ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਉ) । ੨ਭੂਟ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੀਵਣ ਦਾ ਨਿਤ ਸੰਸਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਸੱਟ) । ੩ਠਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਬਿਛ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਜੋਗ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਥੋੜੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਮੁਰਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਹਾਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਰੰਡੇਪਾ ਹੀ ਰਹੂ) । ੫ਵਿਸੁ ਹਲਾਹਲ (ਅਰਥਾਤ ਤੇਲੀਆ ਮਹੁਰਾ) ਬੀਜਕੇ ਕਿੱਕੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਫਲ) ਕਟ ਸਕੀਏ ਹਨ ? (ਭਾਵ ਮੌਤ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੈ) । (ਹੁਣ ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਣਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਹਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । (ਯਥਾ—"ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਬੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹਿ ਜਾਈਐ ਭਾਗਿ ॥ ਬਾਸਨ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਿਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ") ।

੮. [ਬੇਮੁਖ ਆਪ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ]।

੧ਕੋਰੜੁ ਮੋਠੁ ਨ ਚਿਝਈ ਕਨਿ ਅਗਨੀ ਜੋਸੁ ।
 ੨ਸਹਸ ਫਲਹੁ ਇਕੁ ਵਿਗੜੁ ਤਰਵਰ ਕੀ ਦੋਸੁ ।
 ੩ਟਿਬੈ ਨੀਰੁ ਨ ਬਾਹਰ ਘਣਿ ਵਰਸਿ ਗਇਓਸੁ ।
 ੪ਵਿਣੁ ਸੈਜਮਿ ਰੋਗੀ ਮਠੇ ਚਿਠਿ ਫੈਦੁ ਨ ਰੋਸੁ ।
 ੫ਅਵਿਆਵਰ ਨ ਵਿਆਵਈ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਓਸੁ ।
 ੬ਬੇਮੁਖ ਪੜੈ ਨ ਬਿਲਮੁ ਜਿਉ ਅਵਗੁਣ ਸਭਿ ਓਸੁ ॥ ੮ ॥

[ਕੋਰੜੁ=ਕਰੜਾ । ਜੋਸੁ=ਉਬਾਲਾ । ਸਹਸ ਫਲਹੁ=ਹਜ਼ਾਰ ਫਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ।
 ਵਿਗੜੇ=ਨਾ ਠਹਿਰੇ । ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏ । ਘਣਿ ਵਰਸਿ=ਬੱਦਲ ਵੱਸ ਗਿਆ ।
 ਅਵਿਆਵਰ=ਸੰਢ, ਨਾ ਪ੍ਰਸੂਤਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ (ਤ੍ਰੀਮਤ) ।]

੧ਕੋਰੜੁ ਮੋਠ (ਦਾਣਾ) ਰਿੱਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਅੱਗ ਦੇਕੇ ਕਿੰਨਾ ਉਬਾਲੇ । ੨ਹਜ਼ਾਰ ਫਲਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਜੇਕਰ) ਇਕ (ਫਲ) ਵਿਗੜ (ਡਿਗ) ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਿਛ ਦਾ ਕੀ ਦੁਖਨ ਹੈ ? (ਬਿਛ

*ਪਾ:- "ਅੰਬ ਉਲਹੀਐ, ਅਮਿਉ ਲੁਣੀਐ । †ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਅਗੜ ਪਿਛੜ ਹਨ:- ੧. ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ, ੨. ਭੂਟੇ ਕੇਰੀ, ੩. ਭੇਡੇ ਪੂਛਲਿ । ਤੇ ਚੌਥੀ ਸਤਰ ਹੋਰ ਵਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ-ਕੰਚਨ ਕਚੁ ਵਿਆਈਐ ਕਿਉ ਲਾਹਾ ਲੀਐ । ‡ਪਾ । ਇਲਿ ।

ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਆਪ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ) । ਚਿੰਤਿਬਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਉੱਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ) ਪੁਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ, (ਭਾਵੇਂ ਘਣਾਂ) ਬਦਲ (ਉਸ ਪੁਰ) ਵਰਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ੪ਪੱਥ ਤੋਂ ਬਾਝ ਰੋਗੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਕੀਮ ਪੁਰ ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ (ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ) । ੫ਸੰਢ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪ੍ਰਸੂਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, (ਪਤੀ ਦਾ ਕੀ ਦੂਖਣ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੬(ਗੁਰੂ ਥੋਂ) ਬੇਮੁਖ (ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ 'ਇਲਮ') ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣ ਉਸੇ ਵਿਖੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਅਵਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੂਰਦਾਸ ਆਪ ਹੀ ਆਰਸੀ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਆਰਸੀ ਦਾ ਕੀ ਆਲਸ ਹੈ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ । ਬੇਮੁਖ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ।

੯. [ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ] ।

੧ਅੰਨ੍ਹੇ ਚੰਦ ਨ ਦਿਸਈ ਜਗਿ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ ।
 ੨ਬੋਲਾ ਰਾਗੁ ਨ ਸਮਝਈ ਕਿਹੁ ਘਟਿ ਨ ਜਾਈ ।
 ੩ਵਾਸੁ ਨ ਆਵੈ ਗੁਣਗੁਣੈ ਪਰਮਲੁ ਮਹਿਕਾਈ ।
 ੪ਗੁੰਗੇ ਜੀਭ ਨ ਉਘੜੈ ਸਭਿ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਈ ।
 ੫ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਸੇਵਿਕੈ ਨਿਧਿ ਸਭਨਾ ਪਾਈ ।
 ੬ਬੇਮੁਖ ਹਥਿ ਘਘੂਟਿਆ ਤਿਸੁ ਦੋਸੁ ਕਮਾਈ ॥ ੯ ॥

[ਘਟਿ=ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ । ਗੁਣਗੁਣੈ=ਨਕ ਫੀਨੇ, ਘ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੱਕ ।]
 [ਪਰਮਲੁ=ਚੰਦਨ । ਸਭਿ=ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ । ਘਘੂਟਿਆ=ਘੋਗੇ ।]

੧ਸੂਰਦਾਸ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ । ੨ਡੋਰੇ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ (ਤਾਂ ਰਾਗ ਦਾ) ਕੁਝ ਘਟ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ੩ਜਿਸ ਦੀ ਘ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਪਰ ਚੰਦਨ ਮਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੇਮੁਖ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ) । ੪ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਜੀਭ ਨਹੀਂ ('ਉਘੜਦੀ') ਖੁਲਦੀ, ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਰਹੱਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਸਭਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ ਨਿਧਿ (ਸੰਪਦਾਂ) ਪਾ ਲੀਤੀ ਹੈ, (ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖਾਦਿ ਮੋਤੀ ਲੱਭ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ) । ੬ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਘੋਗੇ ਹੀ ਆਏ, ਭਾਵ (ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਰਿਹਾ, ਇਹ) ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹੀ ਦੂਸ਼ਨ ਹੈ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਤ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹਨ) ।

੧੦. [ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਮਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ] ।

੧ਰਤਨ ਉਪੰਨੇ ਸਾਇਰਹੁ ਭੀ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ।
 ੨ਸੁਝਹੁ ਸੁਝਨਿ ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਅਉਲੰਗੁ ਵਿਚਿਕਾਰਾ ।
 ੩ਧਰਤੀ ਉਪਜੈ ਅੰਨੁ ਧਨੁ ਵਿਚਿ ਕਲਰੁ ਭਾਰਾ ।

ੴਸਰੁ ਤੁਸੈ ਹੋਰਨਾ ਘਰਿ ਖਪਰੁ ਛਾਰਾ ।
 ੫ਜਿਉ ਹਣਵੰਤਿ ਕਛੋਟੜਾ ਕਿਆ ਕਰੈ ਵਿਚਾਰਾ ।
 ੬ਬੇਮੁਖ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਕਉਣ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥੧੦॥

[ਸਾਇਰਹੁ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੋਂ । ਸੁਝਹੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਥੋਂ । ਅਉਲੰਗੁ=ਕਲੰਕ ।]
 [ਈਸਰੁ=ਸ਼ਿਵ । ਤੁਸੈ=ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।]

੧ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੋਂ ਰਤਨ ਨਿਕਲੇ, ਪਰੰਤੂ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਖਾਰਾ ਹੀ ਹੈ । ੨ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ (ਕਾਲਖ) ਦਾ ਕਲੰਕ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੩ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚੋਂ ਅੰਨ ਧਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਕੱਲਰ (ਉਸ) ਵਿਖੇ ਬਾਹਲਾ ਹੈ । ੪ਸ਼ਿਵ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੋ ਕੇ) ਵਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ) ਘਰ ਖੱਪਰ ਤੇ ਸੁਆਹ ਹੀ ਹੈ । ੫ਜਿਕੂੰ ਹਨੂੰਮਾਨ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਟੱਪਕੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਆਂਦੀ ਅਰ ਰਾਖਸ਼ ਮਾਰੇ, ਲੰਕਾ ਵਿਖੇ ਫਤੇ ਪਾਈ, ਜੀਵਣ ਬੂਟੀ ਲਿਆਂਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਤੇੜ) ਕਛਉਟੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰੇ ('ਕਰਮ ਕਰਿ ਕਛਉਟੀ ਮਫੀਟਸਿਰੀ ॥' ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਲਿਖੀ ਸੀ ਸੋ ਸਿਰੋਂ ਨਾ ਟਲੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ ਆਉ ਜੋ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਹੋਊ ਲਾਹ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਗੱਲ ਕੀ ਤਦੋਂ ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਕ ਇਹੋ ਤੇੜ ਸੀ, ਲਾਹਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ) । ੬ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਕੌਣ ਮੇਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਵ- ਬੇਮੁਖ ਭਾਵੇਂ ਸਾਇਰ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਧਰਤੀ, ਸ਼ਿਵ, ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਕਈ ਗੱਲੀਂ ਸਮਰਥ ਅਰ ਪੂਰਾ ਬੀ ਹੋਊ ਪਰੰਤੂ ਫੇਰ ਬੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦਾ) ਭਾਰੀ ਦੂਸ਼ਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ ਕਦ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਸਦਾ ਕਲੰਕਤ ਹੀ ਰਹੂ । ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਬੇਮੁਖ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪ ਸੰਪਦਹੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੧. [ਬੇਮੁਖ ਝੂਠਾ ਹੈ] ।

੧ਗਾਂਈ ਘਰਿ ਗੋਸਾਂਈਆ ਮਾਧਾਣੁ ਘੜਾਏ ।
 ੨ਘੋੜੇ ਸੁਣਿ ਸਉਦਾਗਰਾ ਚਾਬਕ ਮੁਲਿ ਆਏ ।
 ੩ਦੇਖਿ ਪਰਾਏ ਭਾਜਵਾੜ ਘਰਿ ਗਾਹੁ ਘਤਾਏ ।
 ੪ਸੁਇਨਾ ਹਟਿ ਸਰਾਫ ਦੇ ਸੁਨਿਆਰ ਸਦਾਏ ।
 ੫ਅੰਦਰਿ ਢੋਈ ਨਾ ਲਹੈ ਬਾਹਰਿ ਬਾਫਾਏ ।
 ੬ਬੇਮੁਖ ਬਦਲ ਛਾਵ ਹੈ ਕੂੜੇ ਆਲਾਏ ॥੧੧॥

[ਗੋਸਾਂਈਆ=ਗੁੱਜਰਾਂ ਮਾਲਕਾਂ । ਭਾਜਵਾੜ=ਖਲਵਾੜੇ । ਬਾਫਾਏ=ਗਿੱਬਣਾ ।]
 [ਗੱਪਾਂ, ਸ਼ਟੱਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ । ਬਦਲ ਛਾਵ=ਖਿਨ ਭੰਗਰ ।]

੧ਗਉਆਂ ਤਾਂ ਗੁੱਜਰਾਂ (ਅਥਵਾ ਮਾਲਕਾਂ) ਦੇ ਘਰ ਹਨ, (ਸ਼ੇਖ ਚਿਲੀ ਨੇ) ਮਧਾਣੀਆਂ ਘੜਾ ਛੱਡੀਆਂ (ਕਿ ਗਉਆਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਕੱਢਾਂਗੇ) । ੨ਘੋੜੇ ਸੁਦਾਗਰਾਂ (ਵਪਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਘਰ ਸੁਣਕੇ, (ਆਪ ਮੁੱਲ ਲੀਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ) ਚਾਬਕ (ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਅਗੇਤਰੇ ਹੀ) ਮੁਲ ਲੈ ਛੱਡੇ (ਮਾਰਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਰਖਿਆ) । ੩ਪਰਾਏ ਖਲਵਾੜੇ (ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬੋਹਲ) ਦੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਗਾਹ ਘਤਾ ਛੱਡੇ, (ਹਾਲੀ ਵੱਸਣੇ ਹੀ ਗਿਆ) । ੪ਸੋਨਾ ਸਰਾਫ ਦੀ ਹੱਟੀ (ਪੁਰ ਬਾਹਲਾ ਵਿਕਦਾ) ਦੇਖਕੇ (ਆਪਣੇ ਘਰ) ਸੁਨਿਆਰੇ ਸਦਵਾਏ (ਕਿ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ ਮੁਲ

ਦੱਸਣਗੇ)। ੧ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਚੱਪਾ) ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ, ਬਾਹਰ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੱਡੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। (ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਉਪਰਲਾ ਤੱਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਬੱਦਲ ਵਾਲੀ ਛਾਯਾ ਹੈ, (ਪਲ ਕਿਧਰੇ ਪਲ ਕਿਧਰੇ, ਜੋ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਕੂੜ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—“ਤਿਉਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜਕਾ ਜਲੁ”। ਵੇਮੁਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰਮ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਗੂੰ ਖਿਨਭੰਗਰ ਹੈ, ਗੱਪਾਂ ਤੇ ਝੂਠ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

੧੨. [ਬੇਮੁਖ—ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ]।

੧ ਮਖਣੁ ਲਇਆ ਵਿਰੋਲਿਕੈ ਛਾਹਿ ਛੁਟੜਿ ਹੋਈ।
 ੨ ਪੀੜ ਲਈ ਰਸੁ ਗੰਨਿਅਹੁ ਛਿਲੁ ਛੁਹੈ ਨ ਕੋਈ।
 ੩ ਰੰਗੁ ਮਜੀਠਹੁ ਨਿਕਲੈ ਅਢੁ ਲਹੈ ਨ ਸੋਈ।
 ੪ ਵਾਸੁ ਲਈ ਫੁਲਵਾੜੀਅਹੁ ਫਿਰਿ ਮਿਲੈ ਨ ਢੋਈ।
 ੫ ਕਾਇਆ ਹੰਸੁ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਤਿਸੁ ਕੋ ਨ ਸਬੋਈ।
 ੬ ਬੇਮੁਖ ਸੁਕੇ ਰੁਖ ਜਿਉ ਵੇਖੈ ਸਭ ਲੋਈ ॥੧੨॥

[ਵਿਰੋਲਿਕੈ=ਰਿੜਕ ਕੇ।

ਢੋਈ=ਆਸ੍ਰਯ।

ਹੰਸੁ=ਜੀਵ।]

੧ ਰਿੜਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢ ਲਿਆ, (ਪਿੱਛੋਂ 'ਛਾਹ') ਲੱਸੀ ਛੁਟੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਕਦਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੨ (ਜਦ) ਰਹੁ ਗੰਨੇ ਵਿਚੋਂ (ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ) ਪੀੜਕੇ ਕੱਢ ਲਈ, ਠਾਂ ਪੱਛੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੋਂਹਦਾ (ਅੱਗ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)। ੩ ਮਜੀਠ ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਰੰਗ ਕੱਢ ਲਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਡੀ ਬੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ (ਫੋਗ ਕੂੜੇ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੪ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਸਨਾ ਲੈ ਲੀਤੀ, ਫੇਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ (ਸਾਰੇ ਜੂਠੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ (ਜਦ) ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ (ਹੰਸ) ਜੀਵ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਫਿਰ ਕੋਠ ਸਥੀ ਹੈ, (ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਸਾੜੀ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਦੱਬੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। ੬ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਸੁੱਕੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗੂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸੁੱਕੇ ਰੁੱਖ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਹੀ ਝੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਹੇ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਹਨ)।

ਭਾਵ—ਬੇਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਮੱਖਣ, ਆਤਮ ਰਸ, ਸੁਰਤ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦਾ ਰੰਗ, ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ ਰੂਪੀ ਜਿੰਦ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਕਦਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ।

੧੩. [ਬੇਮੁਖ ਕਿੱਕੂ ਸਾਧੀਦਾ ਹੈ]।

੧ ਜਿਉ ਕਰਿ ਖੂਹਹੁ ਨਿਕਲੈ ਗਲਿ ਬਧੇ ਪਾਣੀ।
 ੨ ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਹਸਿ ਦੇਇ ਨ ਜਾਣੀ।
 ੩ ਜਾਣ ਕਬੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਮਰਿ ਮੁਕੈ ਆਣੀ।
 ੪ ਤੇਲ ਤਿਲਹੁ ਕਿਉ ਨਿਕਲੈ ਵਿਣੁ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ।
 ੫ ਜਿਉ ਮੁਹੁ ਭੰਨੇ ਗਰੀ ਦੇ ਨਲੀਏਰ ਨਿਸਾਣੀ।
 ੬ ਬੇਮੁਖ ਲੋਹਾ ਸਾਧੀਐ ਵਗਦੀ ਵਾਦਾਣੀ ॥੧੩॥

{ ਗਲਿ ਬਧੇ=ਗਲਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ । ਸਾਧੀਐ=ਸਿੱਧਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ।
 ਵਗਦੀ ਵਾਦਾਣੀ=ਹਥੋੜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਜਦਿਆਂ । }

੧੫੭ ਤੋਂ ਪਾਣੀ (ਤਦ) ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਦ (ਘੜੇ ਦਾ) ਗਲਾ (ਰੱਸੇ ਨਾਲ) ਬੱਧਾ ਜਾਵੇ (ਤਿਹਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਘੜੇ ਵਾਂਗੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) । ੨ਜਿਵੇਂ ਮਣੀ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੱਸਕੇ ਕਦੀ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਅਰਥਾਤ ਮਰਕੇ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ੩ਕਸਤੂਰੀ ਹਰਣ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਜਦ) ਮਰਕੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ) ਆਣੀਦੀ ਹੈ (ਲੋਕ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ) । ੪ਤੇਲ ਤਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘਾਣੀ ਵਿਖੇ ਪੀੜੇ ਬਾਝ ਤਿੱਕੁਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੫ਖੋਪੇ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂੰਹ ਭੰਨੀਦਾ ਹੈ ਤਦ ਗਰੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਕੰਮੋਂ ਬਾਝ ਗਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ) । (ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਬੇਮੁਖ ਪਰ ਘਟਾਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬(ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜੋ) ਬੇਮੁਖ (ਹੈ ਉਹ) ਲੋਹੇ (ਸਮਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ 'ਵਦਾਣਾਂ') ਹਥੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਹਾਂ ਜੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਤਾਣ ਕੋਈ ਲਏ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਨਹੀਂ । ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਪੁੱਠਾ ਹੈ] ।

੧ਮਹੁਰਾ ਮਿਠਾ ਆਖੀਐ ਰੁਠੀ ਨੋ ਤੁਠੀ ।
 ੨ਬੁਝਿਆ ਵਡਾ ਵਖਾਣੀਐ ਸਾਵਾਰੀ ਕੁਠੀ ।
 ੩ਜਲਿਆ ਠੰਢਾ ਗਈ ਨੋ ਆਈ ਤੇ ਉਠੀ ।
 ੪ਅਹਮਕੁ ਭੋਲਾ ਆਖੀਐ ਸਭਿ ਗਲਿ ਅਪੁਠੀ ।
 ੫ਉਜੜੁ ਤਟੀ ਬੇਮੁਖਾਂ ਤਿਸੁ ਆਖਨਿ ਵੁਠੀ ।
 ੬ਚੋਰੈ ਸੰਦੀ ਮਾਉ ਜਿਉ ਲੁਕਿ ਰੋਵੈ ਗੁਠੀ ॥੧੪॥

[ਰੁਠੀ ਨੋ ਤੁਠੀ=ਗੁੱਸੇ ਹੋਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੁਠੀ=ਕੋਹੀ ।
 [ਠੰਢਾ=ਸੀਤ । ਅਹਮਕੁ=ਮੂਰਖ । ਵੁਠੀ=ਵਸਦੀ ਹੈ ।]

੧(ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਉਲਟੀ ਹੈ, ਕਿੱਤੁਰ ਉਲਟੀ ਹੈ ?) ਮਹੁਰਾ (ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਿੱਠਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਮਿੱਠਾ ਤੇਲੀਆਂ), (ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਸੀਤਲਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ) ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋਈ (ਦੁਖ ਦੇਂਦੀ) ਨੂੰ ਤੁੱਠੀ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਹੋਈ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਜੇਕਰ (ਦੀਵਾ) ਬੁਝ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਦੀਵਾ) ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ (ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਫੱਕਾ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਅਰ ਬੱਕਰੀ 'ਕੁਠੀ' ਕੋਹੀ ਹੋਈ ਨੂੰ (ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਕਰੀ) ਸਵਾਫੀ ਗਈ ਹੈ, (ਹੱਡੀਣੀ ਕੱਢਕੇ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ) । ੩ਸੜੇ ਹੋਏ (ਮੂਰਦੇ) ਨੂੰ ਠੰਢਾ (ਅਰਥਾਤ ਏਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ), ਗਈ ਨੂੰ ਆਈ ਤੇ (ਆਈ ਨੂੰ) ਉੱਠੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਜਦ ਅੱਖ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਮਾਂਦਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਖ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਅਰ ਕੋਈ ਵਿਧਵਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਬਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰੀਮਤ ਉਠ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਵਸ ਪਈ ਹੈ) । ੪ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਸਾਧਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਇਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਆਲਾ ਭੋਲਾ ਹੈ ਇੱਕੁਰ) ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਉਲਟੀਆਂ ਹਨ । (ਪੰਜਵੀਂ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਤਾਤਪਰਜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੫ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ('ਤੁੱਟੀ') ਝੁੱਗੀ ਉੱਜੜਦੀ ਹੈ ਤਦ

ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, (ਗੱਲ ਕੀ ਬੇਮੁਖ ਜਿਹੇ ਹੋਏ ਤਿਹੇ ਨਿੱਜ ਹੋਏ। ਮੌਰ ਦੇ ਖੰਭ ਵਿਖੇ ਅੱਖ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹੈ)। ਏਚੋਰ ਦੀ (ਮੁਠੀ ਹੋਈ) ਮਾਉ, ਵਾਂਗੂੰ ਲੁਕਕੇ ਗੁਠ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਰੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾ ਫੜੀਂਦਾ ਬੀ ਫੜਿਆ ਜਾਉ)।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੁੱਠੇ ਹਨ, ਜਿੱਕੁਰ ਲੋਕੀਂ ਉਲਟ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਨੂੰ ਜੋ ਵੱਸਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉੱਜੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਉਤੋਂ ਤਾਂ ਹੱਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ 'ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੇ ॥'

੧੫. [ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ]।

੧ਵੜੀਐ ਕੱਜਲ ਕੋਠੜੀ ਮੁਹੁ ਕਾਲਖ ਭਰੀਐ।
 ੨ਕਲਰਿ ਖੇਤੀ ਬੀਜੀਐ ਕਿਹੁ ਕਾਜ ਨ ਸਰੀਐ।
 ੩ਟੁਟੀ ਪੀਘੈ ਪੀਘੀਐ ਪੈ ਟੋਏ ਮਰੀਐ।
 ੪ਕੰਨਾ ਫੜਿ ਮਨਤਾਰੂਆ ਕਿਉ ਦੁਤਰੁ ਤਰੀਐ।
 ੫ਅਗਿ ਲਾਇ ਮੰਦਰਿ ਸਵੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਨ ਫਰੀਐ।
 ੬ਤਿਉ ਠਗ ਸੰਗਤਿ ਬੇਮੁਖਾ ਜੀਅ ਜੋਖਹੁ ਡਰੀਐ ॥੧੫॥
 [ਕੰਨਾ=ਮੋਢਾ। ਫਰੀਐ=ਵਹਾਇਤਾ, ਵਾਹਰੂ।]

੧(ਜੇ) ਕੱਜਲ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀਐ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਕਾਲਕ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਸੰਗ ਕਲੰਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ)। ੨ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਬੀਉ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੰਮ ਨਾ ਸਰੂ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਬੀ ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੩ਟੁਟੀ ਹੋਈ ਪੀਘ ਵਿਚ ਜੇ ਝੂਟੇ ਲਈਏ, ਟੋਏ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਮਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਕੇ ਮਰੀਦਾ ਹੈ)। ੪ਮਨਤਾਰੂਆਂ ਦਾ ਮੋਢਾ ਫੜ ਕੇ ਕਿੱਕੁਰ ਕਠਨ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਡੁੱਬਣਹਾਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕੂ)। ੫(ਜਿਹੜਾ) ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਕੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸੌਂ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੇ ('ਫਰੀਐ') ਵਾਹਰੂ ਨਾ ਹੋਈਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਤੇ ਮੰਦ ਬੁਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੁੰਮਕ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ 'ਨਾਲ' ਕਹੀਏ 'ਸਾਥ' ਨਾ ਫੜੀਐ, ਨਾ ਕਰੀਏ)। ੬ਬੇਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੈ, (ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਦੀ ਕੈਦ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬੰ) ਦਿਲੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ।

੧੬. [ਬੇਮੁਖ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਹਨ]।

੧ਬਾਮੁਣ ਗਾਈ ਵੰਸ ਘਾਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰਾਰੇ।
 ੨ਮਦੁ ਪੀ ਜੂਏ ਖੇਲਦੇ ਜੋਹਨਿ ਪਰਨਾਰੇ।
 ੩ਮੁਹਨਿ ਪਰਾਈ ਲਛਮੀ ਠਗ ਚੋਰ ਚਗਾਰੇ।
 ੪ਵਿਸਾਸ ਧੁੰਹੀ ਅਕਿਰਤਘੜਿ ਪਾਪੀ ਹਤਿਆਰੇ।
 ੫ਲਖ ਕਰੋੜੀ ਜੋੜੀਅਨਿ ਅਣਗਿਣਤ ਅਪਾਰੇ।
 ੬ਇਕਤੁ ਲੂਇ ਨ ਪੁਜਨੀ ਬੇਮੁਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ॥੧੬॥

[ਕਰਾਰ=ਕਰੜੇ।

ਮੁਹਨਿ=ਠੱਗਦੇ।

ਚਗਾਰੇ=ਬਟਪਾੜ।

ਪਾ: =ਠਗਾਰੇ।]

੧ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਨਣਹਾਰੇ ਦੀ, ਗਊ ਦੀ, ਤੇ ਕੂਲ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨੀ ਕਰਾਰੇ ਪਾਪ ਹਨ।
 ੨ ਮਦਰਾ ਦੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ, ਜੂਏ ਦੇ ਖਿਲਾਰੀ, ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ (ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ) ਤੱਕਣ ਵਾਲੇ।
 ੩ ਪਰਾਈ ('ਲੱਖਮੀ') ਮਾਯਾ ਚੁਰਾਵਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗ ਲੋਕ (ਜੋ ਦਿਨ ਦੀਵੀਂ ਧੋਖਾ ਦੇਕੇ ਲੁਟਦੇ ਹਨ)
 'ਚੋਰ' (ਗਤ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਚਗਾਰੇ (ਬਟਪਾੜ, ਧਾੜਵੀ ਲੋਕ); ੪ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘਾਤੀ, ਧੋਹੀ
 (ਦਗਾ ਦੇਣ ਹਾਰੇ,) ਅਕਿਰਤਘਣ (ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਨਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ), ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਹੱਤਿਆ
 ਕਰਨ ਹਾਰੇ, (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਚੋੜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ (ਉਕਤ ਪਾਪੀ) ਲੱਖਾਂ ਅਤੇ
 ਕਰੋੜਾਂ ਜੋੜ ਦੇਈਏ (ਫੇਰ) ਬੇਸੁਮਾਰ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹੋ ਜਾਣ (ਪਰ) ੬ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਇਕ
 ਰੋਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਭਾਵ-ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਪਾਪ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਆਯਾਂ, ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਿਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ
 ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ, ਸਾਧ ਸੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁੱਸ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਓ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ
 ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਸਦਾ ਵਧਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਟਨੇ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਪੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੌਲੇ
 ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

੧੭. [ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਹੱਤਯਾ ਲਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ]।

੧ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨ ਗੋਦਾਵਰੀ ਕੁਲਖੇਤ ਸਿਧਾਰੇ।
 ੨ ਮਥੁਰਾ ਮਾਇਆ ਅਜੁਧਿਆ ਕਾਂਸੀ ਕੇਦਾਰੇ।
 ੩ ਗਇਆ ਪਿਰਾਗ ਸੁਰਸੁਤੀ ਗੋਮਤੀ ਦੁਆਰੇ।
 ੪ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਹੋਮ ਜਗਿ ਸਭ ਦੇਵ ਜੁਹਾਰੇ।
 ੫ ਅਖੀ ਪਰਣੈ ਜੇ ਭਵੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ਮਝਾਰੇ।
 ੬ ਮੂਲਿ ਨ ਉਤਰੈ ਹਤਿਆ ਬੇਮੁਖ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ॥੧੭॥

[ਸਿਧਾਰੇ=ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰੇ। ਦੁਆਰੇ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਜੁਹਾਰੇ=ਨਮਸਕਾਰਾਂ।]

੧ ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ ਅਰ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ
 ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ)। ੨ ਮਥੁਰਾ, ਮਾਇਆ, ਅਜੁਧਿਆ, ਕਾਂਸੀ, ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ (ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ
 ਕਰੇ)। ੩ ਗਾਇਆ, ਪ੍ਰਯਾਗ, ਸੁਰਸੁਤੀ, ਗੋਮਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ (ਪਰਸੇ)। ੪ ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮਾਦਿ
 ਸਾਧਨ ਅਰ ਹੋਮ ਯੱਗ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ('ਜੁਹਾਰ') ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰੇ। ੫ ਅੱਖਾਂ ਪਰਣੇ
 ਜੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਭਵੇਂ। ੬ (ਫਿਰ ਬੀ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹੱਤਿਆ
 ਦਾ ਪਾਪ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਉਤਰੇਗਾ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਜਾਊ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਊ, "ਪਿਛਲੇ ਅਉਗਣ
 ਬਖਸਿ ਲਏ ਪ੍ਰਭੁ ਆਗੈ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵੈ ॥" ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਪੂਰਬਲੇ ਸੰਚਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪਾਪ ਮਾਫ
 ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਤਰ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਘੋਰ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ
 ਹੈ। ਜੋ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਕਸਾਈ ਹੈ।
 ਗੱਲ ਕੀ ਕੋਈ ਪਾਪ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਲੱਥਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਮੁਖ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ
 ਰੋਪਾਉ ਨਹੀਂ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸਾਰੇ ਆਦਰ ਪਤੀਬ੍ਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਜੇ ਪਤੀ ਵਿਮੁਖ ਹੈ ਤਦ ਉਸ
 ਦਾ ਆਦਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਹਨ ਸਭ ਦੀ ਸਾਰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਹੈ,

ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰੇ ਸਭ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ । ਫੇਰ ਜੋ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕਿਉਂ ਲਹੇਗੀ ? ਅਰ ਉਹ ਹੱਤਿਆ ਮਹਾਂ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਹੱਤਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕੱਟਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਵੈਦ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਰੋਗ ਕਿਉਂ ਦੂਰ ਕਰੂ !

੧੮. [ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝ ਸੁਖ ਨਹੀਂ] ।

੧ਕੋਟੀ ਸਾਦੀ ਕੇਤੜੇ ਜੰਗਲ ਭੂਪਾਲਾ ।
 ੨ਬਲੀ ਵਰੋਲੇ ਕੇਤੜੇ ਪਰਬਤ ਬੇਤਾਲਾ ।
 ੩ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਕੇਤੜੇ ਸਰਵਰ ਅਸਰਾਲਾ ।
 ੪ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ ਕੇਤੜੇ ਬਿਸੀਅਰੁ ਪਾਤਾਲਾ ।
 ੫ਭੰਡਲਭੂਸੇ ਭੁਲਿਆ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ ।
 ੬ਇਕਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਹਰੇ ਸਭਿ ਆਲ ਜੰਜਾਲਾ ॥੧੮॥

[ਕੋਟੀ ਸਾਦੀ=ਕੋੜਾਂ ਸਵਾਦ (ਵਿਖਯ) । ਜੰਗਲ ਭੂਪਾਲਾ=ਬਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ।]
 [ਬੇਤਾਲਾ=ਭੂਤਨੇ । ਸਰਵਰ=ਸਮੁੰਦਰ । ਅਸਰਾਲਾ=ਮਗਰਮੱਛ, ਭੈਦਾਇਕ ।]
 [ਬਿਸੀਅਰੁ=ਸਰਪ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ।]

੧ਕੋੜਾਂ ਸਵਾਦਾਂ ਵਿਖੇ (ਅਰਥਾਤ ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਕਈ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਵਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਨਗਰਾਂ ਤੋਂ ਤਰਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ) । ੨ਕਈ ਬਲਾਂ ਦੇ ਵਰੋਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਉਜਾੜੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਭੂਤ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕੰਦਾ ਵਾਸੀ ਹਨ) (ਗੱਲ ਕੀ ਤਾਲ ਤੋਂ ਘੁੱਥੇ ਹੋਏ ਭਟਕਦੇ ਹਨ) । ੩ਕਈ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਅਸਰਾਲ (ਮਗਰਮੱਛ) ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੪ਕਈ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤੇ ਕਈ ਪਤਾਲ ਦੇ ਸਰਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਦੇ ਜਾਂ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਯਾ ਕਈ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾਰੇ ਬਣਦੇ ਕਈ ਸਰਪ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਭੋਗਦੇ ਹਨ) । ੫ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ (ਸਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ('ਭਰਨਾਲ') ਪਰਵਾਹ ਵਿਖੇ ਭੰਡਲਭੂਸੇ ਪਏ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ੬ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ) ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਫਸੈਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਠੱਠੇ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਧਨ ਹਨ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸ਼ਰਣ ਬਿਨ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ । ਆਨੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ, ਉਦਯਾਨ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾਂ, ਬਲਾਂ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਨੇ, ਪਰਬਤਾਂ ਪਰ ਭੂਤਾਂ ਵਾਂਙ ਕੰਦੀਂ ਵੱਸਣਾ, ਮੱਛਾਂ ਵਾਂਙ ਤੀਰਥ ਤਪਨੇ, ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣਾ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਙ, ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਙ ਟੋਏ ਪੁੱਟਕੇ ਤਪ ਕਰਨੇ ਸਭ ਭੁਲਾਵਟਾਂ ਹਨ ਜੋ ਭੁਲਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਜਗਜਾਸੂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਕੇ ਉਚਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਬੇਮੁਖ ਕੇਂਦ੍ਰ ਹੀਨ ਹਨ] ।

੧ਬਹੁਤੀ ਘਰੀ ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਿਉ ਰਹਦਾ ਭੁਖਾ ।
 ੨ਸਾਂਝਾ ਬਬੁ ਨ ਰੋਈਐ ਚਿਤਿ ਚਿੰਤ ਨ ਚੁਖਾ ।
 ੩ਬਹੁਤੀ ਡੂਮੀ ਦਫ ਜਿਉ ਓਹੁ ਕਿਸੈ ਨ ਧੁਖਾ ।
 ੪ਵੈਣਿ ਵੈਣਿ ਕਾਉ ਨ ਸੋਹਈ ਕਿਉ ਮਾਣੈ ਸੁਖਾ ।

੧ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਵੇਸੁਆ ਤਨਿ ਵੇਦਨਿ ਚੁਖਾ ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਪੂਜਨਿ ਹੋਰਨਾ ਬਰਨੇ ਬੇਮੁਖਾ ॥ ੧੯ ॥

[ਬਬੁ=ਵਸਤੂ, ਪਿਤਾ । ਢਢ=ਢੋਲ । ਪ੍ਰੁਖਾ=ਪੂਹ, ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ।]
[ਬਰਨੇ ਬੇਮੁਖ=ਬੇਮੁਖਾ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ।

੧ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਚੂਣਾ ਕੁੱਖਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ਸਾਂਝੇ ਬਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ (ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਂ) ਚਿਤ ਵਿਚ ਰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ੩ਬਾਹਲੇ ਕੁੱਖਾਂ ਦੀ ਢਡ ਵਾਂਗੂ (ਜੋ ਵਜਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ) ਪੂਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ੪(ਜਿਕੂੰ) ਬੂਟੇ ਬੂਟੇ (ਭਟਕਦਾ) ਕਾਉਂ ਸੋਭਦਾ ਨਹੀਂ (ਅਰ) ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦਾ । ੫ਜਿਕੂੰ ਬਹੁਤੇ ਮਿੱਤਾਂ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਤਨ ਨੂੰ ਦੁਖ ਤੇ ਪੀੜਾ (ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ) । ੬(ਜੋ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, (ਓਹ) ਬੇਮੁਖ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦਾ ਏਹ ਹਾਲ ਹੈ ਜੋ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਪਾ :-ਬਰਲੇ ਬੇਮੁਖਾ=ਓਹ ਬੇਬਢੇ ਮੂਰਖ ਹਨ) ।

ਭਾਵ=ਜਿਸਦਾ ਮਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਲਗ ਗਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਹੀਨ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਚਖਉਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਆਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਟਿਕਾਵੇ ਅਰ ਉਪਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਏ ।

੨੦. [ਅਣਹੋਂਦਾ ਗਰਬੀ ਭੂਤ ਹੈ] ।

੧ਵਾਇ ਸੁਣਾਏ ਛਾਨਣੀ ਤਿਸੁ ਉਠ ਉਠਾਲੇ ।
੨ਤਾੜੀ ਮਾਰਿ ਡਰਾਇਦਾ ਮੈਗਲ ਮਤਵਾਲੇ ।
੩ਬਾਸਕਿ ਨਾਗੈ ਸਾਮੁਣਾ ਜਿਉ ਦੀਵਾ ਬਾਲੇ ।
੪ਸੀਹੁੰ ਸਰਜੈ ਸਹਾ ਜਿਉ ਅਖੀ ਵੇਖਾਲੇ ।
੫ਸਾਇਰ ਲਹਿਰ ਨ ਪੁਜਨੀ ਪਾਣੀ ਪਰਨਾਲੇ ।
੬ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦੇ ਬੇਮੁਖ ਬੇਤਾਲੇ ॥ ੨੦ ॥

[ਵਾਇ=ਵਜਾਕੇ । ਉਠ ਉਠਾਲੇ=ਉਠ ਵੇ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ।]
[ਪਰਨਾਲੇ=ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ । ਆਪੁ ਗਣਾਇਦੇ=ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ।]

੧ਉਠ ਨੂੰ ਛਾਨਣੀ ਵਜਾਕੇ (ਕੋਈ) ਸੁਣਾਵੇ ਕਿ ਉਹ (ਡਰਕੇ) ਉਠ ਖੜੋਵੇ । ੨ਅਸਤ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤਾੜੀ ਮਾਰਕੇ ਡਰਾਵੇ (ਕਿ ਉਹ ਨੱਸ ਜਾਵੇ) । ੩ਬਾਸਕ ਨਾਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਵੇਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲੇ, (ਮਾਨੋਂ ਉਹ ਡਰ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਫੁਕਾਰੇ ਨਾਲ ਦੀਵਾ ਬੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਸਹਿਆ ਜਿਕੂੰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਲਕੇ ਤਾੜਨਾ ਚਾਹੇ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ) । ੫(ਜਿਕੂੰ ਕੋਠਿਆਂ ਦੇ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੁਨਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ੬(ਤਿਕੂੰ) ਬੇਮੁਖ (ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਹੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ) ਭੂਤਨੇ ਹਨ (ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਅਣਹੋਂਦਾ (ਬਲ) ਜਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਤਯਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਅਤਿ ਖਿੱਲਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਕੂੰ ਘੜੀ ਦਾ ਫਨਰ ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਸੱਤਾ ਹੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ ਤੇ ਲੱਠੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ । ਤਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰਹੀਨ ਸੁਰਤ ਖਿੰਡੀ ਵਾਲੇ ਬੇਮੁਖ ਭੂਤਨੇ ਸਮਾਨ ਬੇਬਵੇ ਸੱਤਾ ਹੀਨ ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਓਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭੈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈ ਦੇਣ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੈ ? ਉਠ ਨੂੰ ਛਾਨਣੀ ਦੀ ਵਾਜ, ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤਾੜੀ, ਨਾਗ ਨੂੰ ਦੀਵਾ, ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਹੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਰਨਾਲਾ ਭਾਵ ਕੀਹ ਕਿ ਬੇਅਰਥ ।

੨੧. [ਬੇਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਅੜਨਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ] ।

੧ ਨਾਰਿ ਭਤਾਰਹੁ ਬਾਹਰੀ ਸੁਖਿ ਸੇਜ ਨ ਚੜੀਐ ।
 ੨ ਪੁਤੁ ਨ ਮੰਨੈ ਮਾਪਿਆਂ ਕਮਜਾਤੀ ਵੜੀਐ ।
 ੩ ਵਣਜਾਰਾ ਸਾਹਹੁ ਫਿਰੈ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਜੜੀਐ ।
 ੪ ਸਾਹਿਬੁ ਸਉਹੈ ਆਪਣੇ ਹਥੀਆਰੁ ਨ ਫੜੀਐ ।
 ੫ ਕੂੜੁ ਨ ਪਹੁਚੈ ਸਚ ਨੋ ਸਉ ਘਾੜਤ ਘੜੀਐ ।
 ੬ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਕੰਨਿ ਜਿਨਾੜੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾ ਨਾਲ ਨ ਅੜੀਐ ॥੨੧॥੩੪॥

[ਵੜੀਐ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਗਿਣੀਦਾ ਹੈ। ਜੜੀਐ=ਰਹਿੰਦਾ, ਬੱਝਦਾ।]
 [ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਕੰਨਿ=ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ। (ਅ) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। ਜਿਨਾੜੀਆਂ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ।]

੧ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁਖ ਦੀ ਸੇਜ ਪਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੀ । ੨ ਜੇ ਪੁੱਤ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨੇ ਉਹ ਕਮਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ (ਜੋ) ਵਪਾਰੀ (ਆਪਣੇ) ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜਾਵੇ (ਉਸ ਦਾ) ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ੪ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਕਦੀ) ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਫੜੀਏ । ੫ ਸਉ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜੀਏ ਪਰ ਝੂਠ ਸੱਚ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ੬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਅੜੀਏ ।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਛੁੱਟੜ ਤੀਮੀ ਤੇ ਕਮਜਾਤ ਪੁਤਰ, ਬੇਈਮਾਨ ਗੁਮਾਸਤਾ, ਮਾਲਕਘਾਤੀ ਸੇਵਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਬੇਮੁਖ ਭੈੜਾ ਹੈ । ਬੇਮੁਖ ਝੂਠ ਦੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਨਾਲ ਪਾਜ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚ ਸੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਘੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਹ ਤਾਂ ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪਕ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਉਸ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ ਆਪਣੀ ਅੜੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੜੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹਨ, ਬੇਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਅੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਤਿਆਗ ਹੀ ਹੈ । ਅੜਨਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ । ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਕੰਨੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਸੌ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਤੀਯਾ ਹਠ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਹਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਅੜਕੇ ਜੇ ਹਾਰੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਅੜਕੇ ਜੇ ਜੋ ਹਾਰੇ ਤਾਂ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਜੇ ਜਿੱਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਮੋਗੁਣੀ ਹੋ ਗਈ, ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਗਿਆ ।

ਵਾਰ ੩੫.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਨਿੰਦਕ] ।

੧ਕੁਤਾ ਰਾਜਿ ਬਹਾਲੀਐ ਫਿਰਿ ਚਕੀ ਚਟੈ ।
 ੨ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਵਿਹੁ ਮੁਖਹੁ ਸਟੈ ।
 ੩ਪਥਰੁ ਪਾਣੀ ਰਖੀਐ ਮਨਿ ਹਨੁ ਨ ਘਟੈ ।
 ੪ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਪਰਿਹਰੈ ਖਰੁ ਖੇਹੁ ਪਲਟੈ ।
 ੫ਤਿਉ ਨਿੰਦਕ ਪਰਨਿੰਦਹੁ ਹਠਿ ਮੂਲਿ ਨ ਹਟੈ ।
 ੬ਆਪਣੁ ਹਥੀ ਆਪਣੀ ਜੜੁ ਆਪਿ ਉਪਟੈ ॥੧॥

[ਮੁਖਹੁ=ਮੂੰਹ ਥੋਂ । ਪਲਟੈ=ਲੇਟਦਾ ਹੈ । ਉਪਟੈ=ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ ।]

੧ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਰਾਜ (ਸਿੰਘਾਸਣ) ਪਰ ਬਹਾਲੀਏ ਫੇਰ (ਬੀ) ਚੱਕੀ ਹੀ ਚੱਟੇਗਾ । ੨ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੁੱਧ (ਬੀ) ਪਿਆਈਏ ਫੇਰ ਬੀ ਮੂੰਹ ਥੋਂ ਵਿਹੁ ਹੀ ਸੱਟੂ । ੩ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਕਿੰਨਾ) ਰੱਖੀਏ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ('ਹਠ') ਕਠੋਰ ਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਘਟੂ । ੪ਖੋਤਾ ਚੋਆ, ਚੰਦਨਾਦਿ (ਸੁਗੰਧੀਆਂ) ਨੂੰ ਤਿਆਗਕੇ ਖੇਹ ਵਿਖੇ ਲੇਟਦਾ ਹੈ, (ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਇੱਕੁਰ ਹੀ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹਠ ਤੋਂ ਨਿੰਦਕ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ, (ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਭੋਗਦਾ ਹੈ) । ੬ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਆਪਣੀ ਜੜੁ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—"ਪਾਇ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਾਫਲਿ ਅਪੁਨੈ ਹਾਥ" । ਜਿਹਾਕੁ ਇਕ ਜਣਾ ਇਕ ਬਾਗ ਵਿਚ ਟਾਹਣੀ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਉਸੇ ਬਿਛ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਵੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਦੇਖਕੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ! ਤੂੰ ਬਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗਮਾਂ ਆਪਣੀ ਜੜੁ ਆਪ ਪੁੱਟਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੱਢ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਫੱਕਾ ਨਾ ਰਹੂ । ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣ ਵਿਖੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਹਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।

੨. [ਨਿੰਦਕ] ।

੧ਕਾਂਉ ਕਪੂਰੁ ਨ ਚਖਈ ਦੁਰਗੰਧਿ ਸੁਖਾਵੈ ।
 ੨ਹਾਥੀ ਨੀਰਿ ਨੁਵਾਲੀਐ ਸਿਰਿ ਛਾਰੁ ਉਡਾਵੈ ।
 ੩ਤੁੰਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਜੀਐ ਕਉੜਤੁ ਨ ਜਾਵੈ ।
 ੪ਸਿਮਲੁ ਰੁਖੁ ਸਰੇਵੀਐ ਫਲੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ।
 ੫ਨਿੰਦਕੁ ਨਾਮੁ ਵਿਹੁਣਿਆ ਸਤਿਸੰਗੁ ਨ ਭਾਵੈ ।
 ੬ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ ਜੇ ਥੀਐ ਸਭੁ ਸਾਥ ਮੁਹਾਵੈ ॥੨॥

[ਨੁਵਾਲੀਐ=ਨੁਵਾਈਏ । ਛਾਰੁ=ਮਿੱਟੀ । ਸਰੇਵੀਐ=ਪਾਲੀਐ ।]

੧ਕਾਂ ਕਪੂਰ ਨੂੰ ਚੱਖਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਵਿਸ਼ਟਾ ਹੀ ਭਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੨ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨੁਵਾਈਏ ਸਿਰ ਪੁਰ ਸੁਆਹ ਹੀ ਉਡਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੩ਤੁੰਮੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਦੁਧ) ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸਿੰਜੀਏ

ਕੋੜਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ੧ਸਿੰਮਲ ਬਿਛ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਾਲੀਏ ਫਲ (ਉਸ ਥੋਂ ਕੁਝ) ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੫(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਨਿੰਦਕ ਲੋਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ (ਸਗਮਾਂ ਨਿੰਦਾ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ)। ੬ਜੇਤਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ (ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ) ਅੱਗੇ ਲੱਗੂ, ਤਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਬੈਠੂ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਧਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ਚੋਰਾਂ ਥੋਂ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਰ ਆਪ ਨਰਕ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਹਨ।

੩. [ਨਿੰਦਕ]।

੧ਲਸਣੁ ਲੁਕਾਇਆ ਨਾ ਲੁਕੈ ਬਹਿ ਖਾਜੈ ਕੂਣੈ।

੨ਕਾਲਾ ਕੰਬਲੁ ਉਜਲਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇ ਸਬੂਣੈ।

੩ਡੇਮੁ ਖਖਰ ਜੋ ਛੁਹੈ ਦਿਸੈ ਮੁਹਿ ਸੂਣੈ।

੪ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਈ ਲਾਵਣੁ ਬਿਨੁ ਲੂਣੈ।

੫ਨਿੰਦਕਿ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਵਿਹੂਣੈ।

੬ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸੁਖੁ ਨਾ ਲਹੈ ਦੁਖੀਆ ਸਿਰੁ ਝੂਣੈ ॥੩॥

[ਲਸਣੁ=ਬੋਮ। ਕੂਣੈ=ਖੂੰਜੇ। ਸੂਣੈ=ਸੁਜਿਆ। ਲਾਵਣੁ=ਭਾਜੀ।]

੧ਭਾਵੇਂ ਖੂੰਜੇ ਵਿਖੇ ਬੈਠ ਕੇ (ਭਾਵ ਲੁਕ ਕੇ) ਬੋਮ ਖਾਈਏ, ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਮੁਸਕ ਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੨ਕਾਲੇ ਭੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਸਬੂਣ ਮਲੋ, ਕਿੱਕਰ (ਉੱਜਲਾ) ਚਿੱਟਾ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। ੩ਡੇਮੁ ਦੀ ਖੱਖਰ ਨੂੰ ਜੋ ਹੱਥ ਪਾਉ, ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿੱਸੂ। ੪ਸਲੂਣੇ (ਜਾਂ ਭਾਜੀ) ਵਿਚ ਲੂਣ ਨਾ ਪਾਓ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੫(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਥੋਂ ਬਾਝ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਫਲ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਦੁਖੀ ਰਹਿਕੇ (ਸਦੀਵ ਕਾਲ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੂਣਦੇ (ਹਿਲਾਉਂਦੇ) ਹਨ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਅੰਤਹਕਰਣ ਠੰਢਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਠੰਢ ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੰਨੀ ਚੜ੍ਹੇ, ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦਾ ਗੰਦ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਖਿੰਡੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖਿੰਡੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਸੁਖ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿੰਦਕ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਬੀ ਏਥੇ ਸਿਰ ਝੂਣਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖੀ ਰਹੇਗਾ।

੪. [ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ]।

੧ਡਾਇਣੁ ਮਾਣਸ ਖਾਵਣੀ ਪੁਤੁ ਬੁਰਾ ਨ ਮੰਗੈ।

੨ਵਡਾ ਵਿਕਰਮੀ ਆਖੀਐ ਧੀ ਭੈਣਹੁ ਸੰਗੈ।

੩ਰਾਜੇ ਧੋਹੁ ਕਮਾਂਵਦੇ ਰੈਬਾਰ ਸੁਰੰਗੈ।

੪ਬਜਰ ਪਾਪ ਨ ਉਤਰਨਿ ਜਾਇ ਕੀਚਨਿ* ਗੰਗੈ।

੫ਥਰਹਰ ਕੰਬੈ ਨਰਕੁ ਜਮੁ† ਸੁਣਿ ਨਿੰਦਕ ਢੰਗੈ‡।

*ਪਾ:-ਤਟਿ ਤੀਰਥ।

†ਪਾ:-ਸਭੁ।

‡ਪਾ:-ਨੰਗੈ।

੬ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੁਰ ਨਿੰਦ ਕੁਢੰਗੈ ॥੪॥

{	ਖਾਵਣੀ=ਖਾਣੇ ਵਾਲੀ ।	ਵਿਕਰਮੀ=ਮੰਦ ਕਰਮੀ ।	ਸੰਗੈ=ਸੰਗ ਕਰਨਾ ।
{	ਰੈਬਾਰ=ਵਿਚੋਲੇ । ਸਫੀਰ ।	ਸੁਰੰਗੈ=ਰੰਗ ਵਿਚ ।	ਗੰਗੈ=ਗੰਗਾ ਉਤੇ, ਗੰਗਾ ।
{	ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਥਾਉਂ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਗਏ		
{	ਹਨ, ਹਰ ਮਤ ਲਈ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਉਂ । ਇਥੇ ਗੰਗਾ ਆਮ ਖੁਲੇ ਅਰਥ		
{	ਵਿਚ ਹੈ ।	ਢੰਗੈ=ਕਰਮ ।	ਕੁਢੰਗੈ=ਖੋਟਾ ਕਰਮ ।

੧ਡਾਇਣ (ਭਾਵੇਂ) ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ (ਪੁਤ੍ਰ ਧੀ) ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ । ੨ਵਡਾ ਕੁਕਰਮੀ (ਬੀ ਜਿਸ ਨੂੰ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਬੀ) ਧੀ ਭੈਣ ਨਾਲ (ਸੰਗ ਕਰਨੋਂ) ਸੰਗਦਾ ਹੈ । ੩ਰਾਜੇ ਆਪੋ ਵਿਖੇ ਧੋਹ (ਖੂੰਨ ਤੇ ਦਗੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਚੋਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਧੋਹੀ ਰਾਜੇ ਬੀ ਸਫੀਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਅਥਵਾ 'ਰੈਬਾਰ' ਵਿਚੋਲੇ 'ਸੁਰੰਗੈ' ਦਾਰੂ ਦੀਆਂ ਸੁਰੰਗਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੈਰੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਖਿੱਚ ਹੈ) । ੪(ਉਹ) ਪਾਪ ਬੱਜਰ (ਵਡੇ ਕਰੜੇ ਤੇ ਕਠੋਰ ਹਨ) ਜੋ ਪਾਪ ਤਿਆਗ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਹ ਉਤਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । (ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਕੁਰ ਡੈਣ ਪਾਪਣ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਨੋਂ ਸੰਗਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਸਿਧਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਧੁਣੀ ਨਾਲ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਣ ਪੁਤ ਖਾਵੇ, ਵਿਕਰਮੀ ਧੀ ਭੈਣ ਭੋਗੇ, ਰਾਜੇ ਸਫੀਰ ਮਾਰ ਦੇਣ, ਪਾਪੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਨ ਤਦ ਐਸੀ ਭਯਾਨਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿੰਦਕ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧੀਕ ਬੁਰੀ ਹੈ) । ੫ਥਰ ਥਰ ਕਤਕੇ (ਬਾਲੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ) ਨਰਕ ਤੇ ਜਮ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਕਰਮ ਸੁਣਕੇ ਕੰਬਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਹਾਇ! ਅਸੀਂ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਈਏ) । (ਅੱਗੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਹੀ ਖੋਟਾ ਕਰਮ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪਾਪ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਵ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਨਰਕ ਬੀ ਨੱਕ ਵੱਟਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਪੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਰ ਜਮਰਾਜ ਬੀ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਪਾਪ ਨਾ ਚੰਮੜ ਜਾਵਣ । ਧੁਣੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਪਾਪ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪਛੁਤਾਯਾਂ ਹਟ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਸਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਯਾਂ ਮਿਟ ਗਏ । ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਪਾਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਜਦ ਤਕ ਜਿਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾ ਬਖਸ਼ਾਵਣ ਤੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਦੋਈ ਕਿੱਥੇ ਰਹੀ ।

੫. [ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਨਿੰਦਾ ਕਰਿ ਹਰਣਾਖਸੈ ਵੇਖਹੁ ਫਲੁ ਵਟੇ ।
 ੨ਲੰਕ ਲੁਟਾਈ ਰਾਵਣੈ ਮਸਤਕਿ ਦਸ ਕਟੇ ।
 ੩ਕੰਸੁ ਗਇਆ ਸਣੁ ਲਸਕਰੈ ਸਭ ਦੈਤ ਸੰਘਟੇ ।
 ੪ਵੰਸੁ ਗਵਾਇਆ ਕੈਰਵਾ ਖੂਹਣਿ ਲਖ ਫਟੇ ।
 ੫ਦੰਤ ਬਕਤ ਸਿਸਪਾਲ ਦੇ ਦੰਦ ਹੋਏ ਖਟੇ ।
 ੬ਨਿੰਦਾ ਕੋਇ ਨ ਸਿਭਿਓ ਇਉ ਵੇਦ ਉਘਟੇ ।

੧ਦੁਰਬਾਸੇ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਯਾਦਵ ਸਭ ਤਟੇ* ॥ ੫ ॥

[ਫਲੁ ਵਟੇ=ਫਲ ਲੀਤਾ। ਲੁਟਾਈ=ਖੁਹਾਈ। ਸੰਘਟੇ=ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ।]
 [ਵੇਦ=ਸਿਵ ਸੰਹਤਾ ਮੂਜਬ ਜਿਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇ]
 ਜੋ ਵੇਦ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਸਭ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ। ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ 'ਗਿਆਨ'।]
 [ਉਘਟੇ=ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਟੇ=ਤਾੜੇ, ਉਜਾੜੇ, ਹਤੇ।]

੧ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਰਦ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਕੀਹ ਫਲ ਪਾਯਾ, (ਭਾਵ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਪਜਸ ਹੋਇਆ)। ੨ਨਾਵਣ ਨੇ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦੁਆਰ ਪਾਲ ਸੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ) ਲੰਕਾ ਲੁਟਾਈ ਤੇ ਦਸ ਸਿਰ ਕਟਵਾਏ। ੩(ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਕੰਸ ਲਸਕਰਾਂ ਸਮੇਤ ਗਿਆ, ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ (ਕੰਸ ਬੀ ਦੁਆਰਪਾਲ ਨਿੰਦਕ ਹੀ ਸੀ)। ੪ਕੈਰਵਾਂ ਦਾ ਵੰਸ ਬੀ (ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ) ਗਿਆ, ਲੱਖਾਂ ਖੁਹਣੀਆਂ (ਫੌਜ ਬੀ) ਫੱਟੀ ਗਈ। ੫ਸਸਪਾਲ ਦੰਤ ਬਕਤ (ਦੇ ਬੀ ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ) ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਹੋਏ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਪਾਯਾ)। ੬ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸਿਝਿਆ ਨਹੀਂ (ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)। ੭ਯਾਦਵਾਂ (ਨੇ ਗੁਰਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗੁਰੂ) ਦੁਰਬਾਸਾ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇਕੇ ਸਾਰੇ ਯਾਦਵ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤੇ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਚੌਥੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸਾਨੇ, ਉਸ ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸਫੁਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਣਤ ਗਣਨ ਵਾਲਾ ਦੁਖੀ]।

੧ਸਭਨਾ ਦੇ ਸਿਰ ਗੁੰਦੀਅਨ ਗੰਜੀ ਗੁਰੜਾਵੇ।

੨ਕੰਨਿ ਤਨਉੜੇ ਕਾਮਣੀ ਬੂੜੀ ਬਰਿੜਾਵੇ।

੩ਨਥਾਂ ਨਕਿ ਨਵੇਲੀਆਂ ਨਕਟੀ ਨ ਸੁਖਾਵੇ।

੪ਕਜਲ ਅਖੀ ਹਰਣਾਖੀਆ ਕਾਣੀ ਕੁਰਲਾਵੇ।

੫ਸਭਨਾ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵਣੀ ਲੰਗੜੀ ਲੰਗੜਾਵੇ।

੬ਗਣਤ ਗਣੈ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਤਿਸੁ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਵੇ ॥ ੬ ॥

[ਗੁਰੜਾਵੇ=ਗੁੜਗੁੜ ਕਰਨਾ। ਬੂੜੀ=ਬੁੱਚੀ। ਗਣਤ ਗਣੈ=ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ।]

੧ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਗੁੰਦੀਦੇ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁਰੜਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੨ਬੁੱਚੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਨਹੀਂ) ਉਹ ਕਾਮਣੀ (ਸਹੇਲੀਆਂ) ਦੇ ਕੰਨੀਂ 'ਤਨਉੜੇ' (ਪਿੱਪਲਵੱੜ੍ਹੇ) ਦੇਖਕੇ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਕੁੜ੍ਹਦੀ ਹੈ)। ੩ਨੱਕ ਵੱਢੀ ਨੂੰ 'ਨਵੇਲੀਆਂ' (ਸਹੇਲਣਾਂ) ਦੇ ਨੱਕੀਂ ਨੱਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਉਂਦੀਆਂ। ੪ਅੱਖੋਂ ਕਾਣੀ 'ਹਰਣਾਖੀਆਂ' (ਅਰਥਾਤ ਹਰਣ ਵਾਂਗੂੰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ) ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਕੱਜਲ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਦੁਖਦੀ ਹੈ)। ੫ਸਾਰੀਆਂ (ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ) ਦੀ ਚਾਲ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਲੰਗੜੀ ਲੰਗੜਾ ਲੰਗੜਾਠੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, (ਹੇਠ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਪੌੜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। ੬ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ (ਉਹ ਉਪਰ ਕਥੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਵਾਂਗੂੰ) ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕਟੇਗਾ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਰ ਸੂਸ਼ਟ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ, ਜੋ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ਸੋ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੂਸ਼ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਡੂਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਧੁਖਦਾ ਹੈ।

*ਕਈ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੭. [ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਜਨਮ ਅਕਾਰਥ] ।

੧ਅਪਤੁ ਕਰੀਰੁ ਨ ਮਉਲੀਐ ਦੇ ਦੋਸੁ ਬਸੰਤੈ ।
 ੨ਸੰਦਿ ਸਪੁਤੀ ਨਾ ਥੀਐ ਕਣਤਾਵੈ ਕੰਤੈ ।
 ੩ਕਲਰਿ ਖੇਤੁ ਨ ਜੰਮਈ ਘਣਹਰੁ ਵਰਸੰਤੈ ।
 ੪ਪੰਗਾ ਪਿਛੈ ਚੰਗਿਆ ਅਵਗੁਣ ਗੁਣਵੰਤੈ ।
 ੫ਸਾਇਰੁ ਵਿਚਿ ਘੰਘੂਟਿਆ ਬਹੁ ਰਤਨ ਅਨੰਤੈ ।
 ੬ਜਨਮ ਗਵਾਇ ਅਕਾਰਥਾ ਗੁਰੁ ਗਣਤ ਗਣਤੈ ॥੭॥

[ਅਪਤੁ=ਪੱਤਾਂ ਬਾਝ, ਬੇਪੱਤਾ । ਕਣਤਾਵੈ=ਦੋਸ਼ ਦੇਵੇ । ਪੰਗਾ=ਬੁਰੇ ਲੋਕ ।
 ਘੰਘੂਟਿਆ=ਘੋਗੇ ।]

੧(ਜਿਕੂੰ) ਕਰੀਰ ਦਾ ਬਿਛ ਪੱਤਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਬੇਪੱਤਾ ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ) ਫਲੀਭੂਤ ਤਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਵੇ (ਤਾਂ ਅਯੋਗ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਨਿੰਦਕ ਆਪਣੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੨ਬਾਝ ਤੀਮਤ ਕਦੇ ਪੁੱਤ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਕੰਤ ਪੁਰ ਦੋਸ਼ ਅਰਪੇ (ਤਿਵੇਂ ਅੰਗੁਣਾਂ ਲਿੱਬੜੇ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣੇ ਝੂਠੇ ਹਨ) । ੩ਕੱਲਰ ਵਿਖੇ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੀ ਭਾਵੇਂ ਬੱਦਲ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵਰਖਾ ਕਰੇ । ੪ਬੁਰਿਆਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਚੰਗਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਣ ਨਾਲ (ਕਦੀਕੁ) ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗੁਣ ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਗੇ ਬੁਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਹੇਠ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਸਮੁੰਦ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ ਘੁਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਨੰਤ ਰਤਨ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਘੁੱਕੇ ਬੀ ਰਤਨਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ) ੬ਨਿੰਦਕ ਦਾ (ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਨਮ ਅਕਾਰਥ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਧਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।

੮. [ਅਕਿਰਤਘਣ] ।

੧ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਪਰਬਤਾ ਅਸਮਾਨ ਖਹੰਦੇ ।
 ੨ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਕੋਟ ਗੜ੍ਹ ਘਰਬਾਰ ਦਿਸੰਦੇ ।
 ੩ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਸਾਇਰਾਂ ਨਦ ਵਾਹ ਵਹੰਦੇ ।
 ੪ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਤਰੁਵਰਾਂ ਫਲ ਸੁਫਲ ਫਲੰਦੇ ।
 ੫ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਜੀਅਜੰਤ ਅਣਗਣਤ ਫਿਰੰਦੇ ।
 ੬ਭਾਰੇ ਭੁਈ ਅਕਿਰਤਘਣ ਮੰਦੀ ਹੂ ਮੰਦੇ ॥੮॥

[ਖਹੰਦੇ=ਖਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਉੱਚੇ । ਸਾਇਰਾਂ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ । ਭੁਈ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ ।]

੧ਉਸ ਨੂੰ (ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਨੂੰ) ਪਰਬਤ ਜਿਹੜੇ ਅਸਮਾਨ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ । ੨ਕੋਟ ਗੜ੍ਹ ਘਰ ਬਾਰ ਜੋ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਏਹ ਭਾਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ੩ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਨਦ ਵਾਹੜੇ ਜੋ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਏਹ ਭਾਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ੪ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਛ ਬੀ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਬੀ ਭਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੫ਜੀਵ ਜੰਤੂ (ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ) ਅਨਗਿਣਤ ਜੋ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ (ਉਹ ਬੀ) ਕੋਈ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੬(ਪਰ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਕਿਰਤਘਣ ਭਾਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਿਰਤਘਣ) ਮੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਕਿਰਤਘਣ ਤੇ ਆਏ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕੁਛ

ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਿੰਦਕ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਕਿਰਤਘਣ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੀਤਾ ਨਾਂ ਜਾਣੇ, ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਅਰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ । ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫੁਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੯. [ਅਕਿਰਤਘਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਮਦ ਵਿਚਿ ਰਿਧਾ ਪਾਇਕੈ ਕੁਤੇ ਦਾ ਮਾਸੁ ।
 ੨ਧਰਿਆ ਮਾਣਸ ਖੋਪਰੀ ਤਿਸੁ ਮੰਦੀ ਵਾਸੁ ।
 ੩ਰਤੁ ਭਰਿਆ ਕਪੜਾ ਕਰਿ ਕਜਣੁ ਤਾਸੁ ।
 ੪ਢਾਕਿ ਲੈ ਚਲੀ ਚੂਹੜੀ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੁ ।
 ੫ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਪੁਛਿਆ ਲਾਹੇ ਵਿਸਵਾਸੁ ।
 ੬ਨਦਰਿ ਪਵੈ ਅਕਿਰਤਿਘਣੁ ਮਤੁ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ ॥੯॥

[ਮੰਦੀ ਵਾਸੁ=ਖੋਟੀ ਵਾਸਨਾ । ਕਜਣੁ=ਢੱਕਣ ।]
 [ਲਾਹੇ ਵਿਸਵਾਸੁ=ਸੰਸਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਵਿਣਾਸੁ=ਫਿਟ ਜਾਣਾ ।]

੧(ਇਕ ਚੂਹੜੀ ਨੇ) ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰਿੱਧਾ । ੨ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਭੈੜੀ ਵਾਸਨਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ੩ਲਹੂ ਦ ਭਰੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੱਜਕੇ । ੪ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਚੂਹੜੀ ਲਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ੫(ਕਿਸੇ ਨੇ) ਪੁੱਛਿਆ (ਕਿ ਇਸ ਵਿਖੇ ਕਿਹੜੀ ਅਦਭੁਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤੂੰ ਢੱਕ ਕੇ ਪੜਦੇ ਨਾਲ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?) ਉਸੇ ਦੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ । ੬ਜੇਕਰ ਕ੍ਰਿਤਘਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਸ ਪੁਰ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਜਾਉ ਤਾਂ ਇਹ ਫਿਟ ਜਾਉ (ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਖਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਾ ਰਹੂ, ਇਸ ਲਈ ਭੈੜੇ ਲਹੂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਸ ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਨਾ ਜਾਵੇ) ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮਹਲਾਂ ਪੁਰ ਕਾਲੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਟੰਗਦੇ ਅਰ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਪੁਰ ਕਾਲਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਟਪਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਥੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮਾਸ, ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਖੋਪਰੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿਕ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਜ਼ਰ ਟਪਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਬੀ ਕ੍ਰਿਤਘਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਖੋਟੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਹੋਰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

੧੦. [ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ] ।

੧ਚੋਰੁ ਗਇਆ ਘਰਿ ਸਾਹ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿਆ ।
 ੨ਕੁਛਾ ਕੂਣੈ ਭਾਲਦਾ ਚਉਬਾਰੇ ਚੜਿਆ ।
 ੩ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਪੰਡ ਬੰਨਿ ਅਗਲਾਈ ਅੜਿਆ ।
 ੪ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਹਲਕਾਇਆ ਲੂਣ ਹਾਂਡਾ ਫੜਿਆ ।
 ੫ਚੁਖਕੁ ਲੈਕੇ ਚਖਿਆ ਤਿਸ ਕਖੁ ਨ ਖੜਿਆ ।
 ੬ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਗੁਨਹਗਾਰੁ ਧੜੁ ਧੰਮੜੁ ਧੜਿਆ ॥੧੦॥

[ਕੁਛ ਕੂਣੈ=ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ । ਅਗਲਾਈ ਅੜਿਆ=ਬਹੁਤੇ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ।]
 [ਚੁਖਕੁ=ਰਤਾ ਕੁ । ਧੜੁ ਧੰਮੜੁ==ਧੜ ਧੜ ਕਰਕੇ ਢੱਲ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁਟੀਦਾ ਹੈ ।]
 ੧ਚੋਰ (ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਨੂੰ) ਗਿਆ ਸੀ, ਦੌਲਤਮੰਦ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ । ੨("ਕੁਛਾ,

ਕੁਣੈ') ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖਕੇ (ਜਦ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ) ਚੁਬਾਰੇ ਜਾ ਚੜਿਆ । ੩ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ (ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ) ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ, (ਪਰੰਤੂ 'ਅਗਲਾਈ ਅੜਿਆ') ਹੋਤ (ਮਾਯਾ) ਦੇ (ਲੈਣ ਦੇ ਲਾਲਚ) ਵਿਚ ਫਸਿਆ । ੪ਲੋਭ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹਲਕ ਕੁੱਦਿਆ, ਇਕ ਲੂਣ ਦਾ ਭਾਂਡਾ (ਖੰਡ ਦਾ ਜਾਣ ਕੇ) ਫੜ ਲੀਤਾ । ੫ਰਤੀ ਕੁ ਲੈ ਕੇ ਲੂਣ ਜੀਭ ਪਰ ਰਖਕੇ ਚਖਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਕੱਖ ਬੀ ਨਾ ਲੀਤਾ, (ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਲੂਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਹੋਣਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ) । ੬ਕਿਉਂ ਜੋ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਗੁਨਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਰਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ) ਧੜ (ਕਹੀਏ ਢੋਲ) ਵਾਂਗੂੰ ('ਧੰਮੜ') ਚੌਬਾਂ ਨਾਲ (ਧੜੀ) ਵਜਾਇਦਾ ਹੈ, (ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਪਿੰਡੇ ਪੂਰ ਚੌਬਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਥਵਾ ਧੜ ਧੜ ਕਰਕੇ ਢੋਲ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁੱਟੀਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਰਤੀ ਜਿੰਨਾ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇੰਨਾ ਡੰਡ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਉ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਿਛੇ ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਏਥੇ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੈ । ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਪਕਾਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸਾਹ ਘਾਤ ਕਰਨਾ, ਯਥਾ ਨੌਕਰ ਆਦਿ ਹੋ ਕੇ ਦਗਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਗੇ ਲੂਣ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸਣਗੇ ।

੧੧. [ਲੂਣ ਖਾਣਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ] ।

- ੧ਖਾਏ ਲੂਣ ਗੁਲਾਮ ਹੋਇ ਪੀਹਿ ਪਾਣੀ ਢੋਵੈ ।
- ੨ਲੂਣ ਖਾਇ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਰਣਿ ਟੁਕ ਟੁਕ ਹੋਵੈ ।
- ੩ਲੂਣ ਖਾਇ ਧੀ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਸਭ ਲਜਾ ਧੋਵੈ ।
- ੪ਲੂਣ ਵਣੋਟਾ ਖਾਇਕੇ ਹਥ ਜੋੜਿ ਖੜੋਵੈ ।
- ੫ਵਟ ਵਟਾਉ ਲੂਣ ਖਾਇ ਗੁਣ ਕੰਠਿ ਪਰੋਵੈ ।
- ੬ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਗੁਨਹਗਾਰ ਮਰਿ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਵੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਟੁਕ ਟੁਕ=ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ।

ਲਜਾ ਧੋਵੈ=ਪਤ ਉੱਜਲ ਕਰਨਾ ।]

[ਵਣੋਟਾ=ਗੁਮਾਸਤਾ ।

ਵਿਗੋਵੈ=ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ ।]

੧(ਨੌਕਰ) ਲੂਣ ਖਾਣ ਨਾਲ ਗੁਲਾਮ (ਮੁੱਲ ਲੀਤੇ ਵਾਂਗੂੰ ਚੌਕੀ) ਪੀਂਹਦਾ ਪਾਣੀ (ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ) ਢੋਂਦਾ ਹੈ । ੨(ਚਾਕਰ) ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ 'ਚਾਕਰੀ' ਕਰਦਾ, ਰਣ ਵਿਖੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ । ੩ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ (ਕੁਟੰਬ ਦੀਆਂ) ਲੱਜਾਂ ਧੋਂਦੇ ਹਨ । ੪(ਸ਼ਾਹ ਦਾ) ਗੁਮਾਸਤਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ (ਮਾਲਕ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਹਥ ਜੋੜਕੇ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ । ੫ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਮੁਸਾਫਰ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੰਠ ਵਿਖੇ ਹਾਰ ਪਰੋਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਸੁੱਕਦਾ ਹੈ) । ੬ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਜੋ ਹਰਾਮ ਕਰੇ, ਉਹ ਪਾਪੀ (ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ) ਮਰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਦੀ ਧੁਨੀ ਇਹ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਮਰਨ ਜੰਮਣ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੧੨. [ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ] ।

੧ਜਿਉ ਮਰਿਆਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਗਉ ਮਾਸ ਅਖਾਜੁ ।
 ੨ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਸੁਅਰਹੁ ਸਉਗੰਦ ਵਿਆਜੁ ।
 ੩ਸਹੁਰਾ ਘਰਿ ਜਾਵਾਈਐ ਪਾਣੀ ਮਦਰਾਜੁ ।
 ੪ਸਹਾ ਨ ਖਾਈ ਚੂਹੜਾ ਮਾਇਆ ਮੁਹਤਾਜੁ ।
 ੫ਜਿਉ ਮਿਠੈ ਮਖੀ ਮਰੈ ਤਿਸੁ ਹੋਇ ਅਕਾਜੁ ।
 ੬ਤਿਉ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ ਹੈ ਵਿਹੁ ਖੰਡੁ ਪਾਜੁ ॥੧੨॥

[ਅਖਾਜੁ=ਹਰਾਮ । ਪਾਣੀ ਮਦਰਾ=ਪਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ । ਝਾਕ=ਤੱਕ, ਹਿਰਸ ।]
 [ਵਿਹੁ ਖੰਡੁ ਪਾਜੁ=ਖੰਡ ਨਾਲ ਗਲੇਫੀ ਹੋਈ ਵਿਖ ।]

੧(ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਮਾਲੂ ਪੂੜੇ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਹਲੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) ਜਿੱਕੁਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਉ ਦਾ ਮਾਸ ('ਅਖਾਜ') ਹਰਾਮ ਮੰਨ ਕੇ (ਭੱਛਨ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਿਹਾ, ਨਾਉਂ ਸੁਣਕੇ ਬੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੁਕਾਂ ਸਿੱਟਦੇ ਹਨ) । ੨ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਥੋਂ ਅਰ ਵਿਆਜ ਦੇ ਖਾਣ ਥੋਂ ਸੌਂਹ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ੩ਸਹੁਰਾ ਜਵਾਈ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੀ ਸ਼ਰਾਬ (ਵਾਂਗੂੰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਰ ਕੌੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੀ ਪਾਣੀ ਸਾਰਖਾ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦਾ) । ੪ਚੂਹੜਾ ਸਹੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ) ਮਾਯਾ ਥੋਂ (ਮੁਹਤਾਜ) ਗਰੀਬ ਬੀ ਹੋਵੇ । (ਭਾਵ ਭੁੱਖਾ ਬੀ ਹੋਵੇ) । ੫ਜਿੱਕੁਰ ('ਮਿਠੇ') ਸਹਤ ਪੁਰ ਮੱਖੀ ਦੇ (ਮਰੇ ਕਹੀਏ) ਮੱਹਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਕਾਜ ਹੋਵੇ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੬ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਿਖ ਲਈ) ਧਰਮਸਾਲਾ (ਦੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪਦਾਰਥ) ਦੀ ਹਿਰਸ ਖੰਡ ਦੀ ਗਲੇਫੀ ਹੋਈ ਵਿਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਾਂਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਜਦ ਬਾਹਲੀ ਪੂਜਾ ਪਚਾ, ਅਰ ਮਾਲੂ ਪੂੜਿਆਂ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗੱਫੇ ਲਾ, ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਕੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਧਰ ਹੱਥ ਫੇਰ ਛੱਡੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਕਤ ਸੌਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ । ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਹੱਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਹਨ । ਜਿੱਥੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਣ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗਰੀਬ, ਮੁਸਾਫਰ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਲਈ ਹਨ, ਨਾਕਿ ਗੁਲਛੱਰੇ ਉਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ।

੧੩. [ਝਾਕ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ] ।

੧ਖਰਾ ਦੁਹੇਲਾ ਜਗ ਵਿਚਿ ਜਿਸ ਅੰਦਰਿ ਝਾਕੁ ।
 ੨ਸੋਇਨੇ ਨੇ ਹਥੁ ਪਾਇਦਾ ਹੁਇ ਵੰਵੇ ਖਾਕੁ ।
 ੩ਇਠ ਮਿਤ ਪੁਤ ਭਾਇਰਾ ਵਿਹਰਨਿ ਸਭ ਸਾਕੁ ।
 ੪ਸੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਮਰਾਪੁ ਹੈ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਪਾਕੁ ।
 ੫ਵਤੈ ਮੁਤੜਿ ਰੰਨ ਜਿਉ ਦਰਿ ਮਿਲੈ ਤਲਾਕੁ ।
 ੬ਦੁਖੁ ਭੁਖੁ ਦਾਲਿਦ ਘਣਾ ਦੋਜਕ ਅਉਤਾਕੁ ॥ ੧੩ ॥

[ਝਾਕੁ=ਹਿਰਸ । ਇਠ=ਘਿਆਰ । ਵਿਹਰਨਿ=ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ]
 [ਹਨ । ਮੁਤੜਿ=ਛੱਟੜ । ਤਲਾਕੁ=ਧਿਕਾਰ, ਧੱਕੇ ਜਾਣਾ । ਅਉਤਾਕੁ=ਘਰ, ਸਿਥਿਤਿ ।]
 ੧ਜਿਸ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ [ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਹੋ ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਛੱਡਕੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ] ਝਾਕੀ

ਹੈ ਉਹ ਜਗ ਵਿਖੇ ਖਰਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ੪ਸੋਗ, ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਸਰਾਪ ਲੱਗਾ ਰਹੂ, ਖੋਟੀ ਮਤ ਤੇ ਸਦਾ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰਹੂ (ਆਲਸ ਅਰ ਲਾਲਚ ਤੇ ਕੁਧਾਨ ਦਾ ਭਾਰ ਘੁੱਟੀ ਰਖੇਗਾ) । ੫ਛੁੱਟੜ ਰੰਨ ਵਾਂਙ ਪਿਆ ਫਿਰੂ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਮਿਲੂ (ਯਾ ਜਿਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਜਾ ਖਲੋਊ, ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ) । ੬ਦੁੱਖ, ਭੁੱਖ ਦਲਿੱਦੁ ਘਣਾ ਇਥੇ ਰਹੂ ਅਗੇ ਨਰਕ ਵਿਖੇ ਘਰ ਮਿਲੂ ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਸਥਵਾ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਵਾਰੋ, ਉਲਟਾ ਪੂਜਾ ਦੀ ਝਾਕ ਪੁਰ ਹੀ ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ] ।

੧ਵਿਗੜੈ ਚਾਟਾ ਦੁਧ ਦਾ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚੁਖੇ ।
 ੨ਸਹਸ ਮਣਾ ਰੂਈ ਜਲੈ ਚਿਣਗਾਰੀ ਧੁਖੇ ।
 ੩ਬੂਰੁ ਵਿਣਾਹੇ ਪਾਣੀਐ ਖਉ ਲਾਖਹੁ ਰੁਖੇ ।
 ੪ਜਿਉ ਉਦਮਾਦੀ ਅਤੀਸਾਰੁ ਖਈ ਰੋਗ ਮਨੁਖੇ ।
 ੫ਜਿਉ ਜਾਲਿ ਪੰਖੇਰੁ ਫਾਸਦੇ ਚੁਗਣ ਦੀ ਭੁਖੇ ।
 ੬ਤਿਉ ਅਜਰੁ ਝਾਕ ਭੰਡਾਰਦੀ ਵਿਆਪੈ ਵੇਮੁਖੇ ॥੧੪॥

[ਚਾਟਾ=ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ । ਚੁਖੇ=ਕਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ । ਧੁਖੇ=ਧੁਖਣ ਨਾਲ]
 | ਖਉ ਲਾਖਹੁ=ਲਾਖ ਨਾਲ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ । ਉਦਮਾਦੀ=ਜੁਦਾਈ ਨੂੰ । |
 [ਭੰਡਾਰ=ਧਰਮਸਾਲ ਦੇ ਮਾਲੂ ਪੂੜੇ ਭਜਨ ਬਾਝ ।]

੧ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ, ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚੁੱਖ (ਇਕ ਕਣੀ) ਨਾਲ ਫਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣਾਂ ਰੂੰ ਇਕ ਚਿੰਗਾਰੀ ਦੇ ਧੁਖਣ ਨਾਲ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਲਾਉ ਨੂੰ ਬੂਰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਬਿਛ ਨੂੰ ਲਾਖ ਪੈਣ ਨਾਲ (ਉਸ ਦਾ) ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ਸੋਦਾਈ ਨੂੰ ਅਤੀਸਾਰ ਅਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਈ ਰੋਗ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੫ਜਿਕੂੰ ਪੰਛੀ ਜਾਲੀ ਵਿਖੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗਣ ਦੀ ਤਿਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਂ ਜਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਤਿਸ਼ਨਾ ਜਿਸ ਵੇਮੁਖ ਨੂੰ ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ, (ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਖੋਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪੇਟ ਭਰਕੇ ਅਰ ਆਏ ਗਏ ਨਾਲ ਵੰਡਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਉਹ ਅਤਿ ਨਿੰਦਕ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ (ਵੰਡ ਖਾਏ, ਖੰਡ ਖਾਏ । ਅੱਡ ਖਾਏ, ਡੱਡ ਖਾਏ) । ਪੁਨਾ :- 'ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ ॥' ਆਪਣਾ ਉਦਰ ਪੋਖੀ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਵੱਡਾ ਅਜਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਜੋ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਵੰਡਕੇ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਅਜਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਨਿਰਬਾਹ ਤੋਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਧਾਨ ਛਕਣਾ ਭਜਨ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਲੀਤਾ ਤੇ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਭਜਨ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਕਰੇ ਸੋ ਦੁਹੀਂ ਸਰਾਈਂ ਗਿਆ ਗੁਜਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੫. [ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਕਿੱਕੂੰ ਪਚੇ ?]

੧ ਅਉਚਰੁ ਝਾਕ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਚੁਖੁ ਲਗੇ ਚਖੀ ।
 ੨ ਹੋਇ ਦੁਕੁਧਾ ਨਿਕਲੈ ਭੋਜਨੁ ਮਿਲਿ ਮਖੀ ।
 ੩ ਰਾਤਿ ਸੁਖਾਲਾ ਕਿਉ ਸਵੈ ਤਿਣੁ ਅੰਦਰਿ ਅਖੀ ।
 ੪ ਕਖਾ ਦਬੀ ਅਗਿ ਜਿਉ ਓਹੁ ਰਹੈ ਨ ਰਖੀ ।
 ੫ ਝਾਕ ਝਕਾਈਐ ਝਾਕਵਾਲੁ ਕਰਿ ਭਖ ਅਭਖਾ ।
 ੬ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਲਖੀ ॥੧੫॥

[ਅਉਚਰੁ = ਅਚਰ, ਅਭੱਖ । ਝਾਕ ਭੰਡਾਰ ਦੀ = ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤੱਕ ।]
 [ਚਖੀ = ਚੱਖਣ ਦੀ । ਦੁਕੁਧਾ = ਉਲਟਾ ।]

੧ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਝਾਕ ਖਾਣ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ, (ਖਰੌਤੂ ਜਿਥ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ) ਚੱਖਣ ਦੀ ਚੁੱਖ (ਚਾਹ) ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ੨ (ਉਸ ਥੋਂ 'ਦੁਕੁਧਾ') ਉਲਟਾ ਹੋਕੇ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਕੂਰ ਮੱਖੀ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਭੋਜਨ ਕੀਤਿਆਂ (ਉਲਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੩ ਜਿਸ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਖੇ ਤੀਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਦੱਸੋ!) ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿੱਕੂਰ ਸੌਖਾਂ ਸੌ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੪ (ਦੱਭ ਦੇ) ਕੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਅੱਗ ਜਿੱਕੂਰ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਰਖੀ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ੫ ਝਾਕ ਵਾਲਾ ਝਾਕ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾੜਦਾ ਹੈ, (ਜੋਕਰ) ਅਭੱਖ (ਬੀ ਹੋਵੇ ਉਹ) ਭੱਖ (ਹੀ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ, (ਐਸਾ ਲੋਭ ਵਿਚ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਇਸ ਖੋਟੇ ਧਾਨ ਤੋਂ ਬਚਨ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਸੰਕਾ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੬ ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਓਹ ਬਚੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਉਹ ਧਰਮਸਾਲਾ ਅਰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਅਰ ਆਏ ਗਏ ਨਾਲ ਵੰਡਕੇ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । "ਏਕੁ ਕਬੀਰਾ ਨਾ ਮੁਸੈ ਜਿਨਿ ਕੀਨੀ ਬਾਰਹ ਬਾਟ ॥" ਕਬੀਰ ਜੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਹਿੱਸੇ ਕਰਕੇ ਵੰਡ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਹ ਖਾਤ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਠੱਗੇ ਨਾ ਗਏ ।

੧੬. [ਧਰਮਸਾਲ ਝਾਕੀਆਂ ਦਾ ਲੱਛਣ] ।

੧ ਜਿਉ ਘੁਣ ਖਾਧੀ ਲਕੜੀ ਵਿਣੁ ਤਾਣਿ ਨਿਤਾਣੀ ।
 ੨ ਜਾਣੁ ਡਰਾਵਾ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਨਿਰਜੀਉ ਪਰਾਣੀ ।
 ੩ ਜਿਉ ਧੂਅਰੁ ਝੜਵਾਲ ਦੀ ਕਿਉ ਵਰਸੈ ਪਾਣੀ ।
 ੪ ਜਿਉ ਬਣ ਗਲ ਵਿਚਿ ਬਕਰੀ ਦੁਹਿ ਦੁਧੁ ਨ ਆਣੀ ।
 ੫ ਝਾਕੈ ਅੰਦਰਿ ਝਾਕਵਾਲੁ ਤਿਸ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀ ।
 ੬ ਜਿਉ ਚਮੁ ਚਟੈ ਗਾਇ ਮਹਿ ਉਹ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੀ ॥੧੬॥

[ਨਿਰਜੀਉ = ਪ੍ਰਾਣ ਰਹਿਤ । ਚਮੁ ਚਟੈ = ਚੰਮ ਦਾ ਚੱਟਣਾ ।]

੧ ਜਿਕੂੰ ਘੁਣ (ਨਾਮੋ ਕੀੜੇ) ਦੀ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜੀ ਤਾਣੇਂ ਨਿਤਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੨ ਜਿਕੂੰ ਪੈਲੀ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਕਲੀ ਅਕਾਰ ਬਣਾਕੇ) ਡਰਾਉਣਾ (ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਲੋਕ ਰਖਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ) । ੩ ਜਿੱਕੂਰ ਧੂਏ ਬੋ ("ਝੜਵਾਲ ਦੀ")

ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, (ਪਾਠਾਂਤ 'ਧੁੰਅਰ' ਹੈ ਗਜਾਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਝੜ ਵਾਲੀ ਕੁਹੀੜ ਵਿਚੋਂ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ)। ੪ਜਿੱਕੂਰ ਬਕਰੀ ਦੇ ਗਲੇ ਦੇ ਥਣ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ੫(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਝਾਕ ਵਚ ਨਿਸਫਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਕੀ ਹੈ? ੬ਜਿੱਕੂਰ ਗਊ ਅਤੇ ਮੈਂਹ (ਤੂੜੀ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਨਕਲੀ ਵੱਛੇ ਅਤੇ ਕੱਟੇ ਦੇ) ਚੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਜਾਣਕੇ ਚੱਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੁੱਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਝਾਕ ਵਾਲਾ ਬੀ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਸਚੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਝੂਠੇ ਲੋਭ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਚੰਮ ਚੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਣੂ ਪੂੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ।

੧੭. [ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਪ੍ਰੀਛਾ]।

੧ਗੁਛਾ ਹੋਇ ਧ੍ਰਿਕਾਨੁਆਂ ਕਿਉ ਵੁੜੀਐ ਦਾਖੈ।
 ੨ਅਕੈ ਕੇਰੀ ਖਖੜੀ ਕੋਈ ਅੰਬੁ ਨ ਆਖੈ।
 ੩ਗਹਣੇ ਜਿਉ ਜਰਪੋਸ ਦੇ ਨਹੀ ਸੋਇਨ ਸਾਖੈ।
 ੪ਫਟਕ ਨ ਪੁਜਨਿ ਹੀਰਿਆ ਓਇ ਭਰੇ ਬਿਆਖੈ।
 ੫ਧਉਲੇ ਦਿਸਨਿ ਛਾਹਿ ਦੁਧੁ ਸਾਦਹੁ ਗੁਣ ਗਾਖੈ।
 ੬ਤਿਉ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਪਰਖੀਅਨਿ ਕਰਤੂਤਿ ਸੁ ਭਾਖੈ॥੧੭॥

[ਵੁੜੀਐ=ਕਹੀਏ। ਜਰਪੋਸ=ਮੁਲੰਮੇ ਦੇ। ਫਟਕ=ਬਿਲੌਰ।]
 [ਬਿਆਖੈ=ਭਾਰੇ ਮੁੱਲ ਦੇ। ਗਾਖੈ=ਨਿਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁ ਭਾਖੈ=ਬੋਲਨ ਕਰਕੇ।]

੧ਧਰਕੋਨਿਆਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਦਾਖ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ? (ਨਹੀਂ)। ੨ਅੱਕ ਦੀ ਖੱਖੜੀ ਨੂੰ (ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਅੰਬ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ) ਅੰਬ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਮੁਲੰਮੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਾਖ ਭਰਦਾ ਕਿ ਸੋਨੇ ਦੇ ਹਨ। ੪('ਫਟਕ') ਬਿਲੌਰ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਹੀਰੇ ਬੇਓੜਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਬਿਨਾਂ ਆਖੇ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਲੱਸੀ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੋਵੇਂ ਧਉਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਹਨ, ਸੁਆਦ ਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਨਿਰਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਦੋਵੇਂ ਕਰਤੂਤ ਅਰ ਬੋਲੀ ਥੋਂ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਤ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਅਮਰ ਕਰਦੇ ਅਰ ਅਸੰਤ ਵਿਖਯ ਵਾਂਗੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਹਿਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)।

੧੮. [ਚਾਰ ਵਰਣ ਦਾ ਸਾਧ]।

੧ਸਾਵੇ ਪੀਲੇ ਪਾਨ ਹਹਿ ਓਇ ਵੇਲਹੁ ਤੁਟੈ।
 ੨ਚਿਤਮਿਤਾਲੇ ਫੋਫਲੇ ਫਲ ਬਿਰਖਹੁ ਛੁਟੈ।
 ੩ਕਥ ਹੁਰੇਹੀ ਭੂਸਲੀ ਦੇ ਚਾਵਲ ਚੁਟੈ।
 ੪ਚੂਨਾ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਦਹਿ ਪਥਰੁ ਕੁਟੈ।
 ੫ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਮਾਇ ਮਿਲਿ ਰੰਗੁ ਚੀਚ ਵਹੁਟੈ।
 ੬ਤਿਉ ਚਹੁਵਰਨਾ ਵਿਚਿ ਸਾਧਹਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਹ ਜੁਟੈ॥ ੧੮॥

[ਚਿਤ ਮਿਤਾਲੇ=ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ । ਫੋਫਲੇ=ਸੁਪਾਰੀਆ । ਦਹਿ=ਸਾੜਕੇ ।]
 [ਚੀਚ ਵਹੁਟੈ=ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਕੀੜਾ । ਮੁਹ ਜੁਟੈ=ਮਿਲਕੇ ਬੈਠਣਾ ।]

੧ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਪੱਤ੍ਰ ਸਾਵੇ ਪੀਲੇ ਹੋਕੇ ਵੱਲਾਂ ਥੋਂ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ । ੨ਸੁਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤੇ ਫੱਲ ਬਿਛ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ । ੩ਕੱਥ ('ਹੁਰੇ ਹੀ ਭੂਸਲੇ') ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਭੂਸਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਾਵਲ ਜਿੰਨੀ ('ਚੁੱਟੈ') ਕੁਟਕੇ (ਯਾ ਚੁਟਕੀ ਭਰੀ) ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੪ਚੂਨਾ ਚਿੱਟਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਾੜਕੇ ਪੱਥਰ ਪੁਰ ਕੁੱਟੀਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਬ੍ਰੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ) (ਅਥਵਾ ਸਾੜਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਕੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਗਵਾਕੇ ਜਦ ਚਾਰੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ (ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ, ਚੀਚ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਰੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬(ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਕਿ) ਤਿਵੇਂ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ (ਜਦ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਮੂੰਹ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਸਾਧ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ("ਲਾਲੁ ਗੁਲਾਲੁ ਗਹਬਰਾ ਸਚਾ ਰੰਗੁ ਚੜਾਉ ॥") ।

੧੯. [ਸਾਂਗੀ ਸਾਧ] ।

੧ਚਾਕਰ ਸਭ ਸਦਾਇੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰੇ ।
 ੨ਨਿਵ ਨਿਵ ਕਰਨਿ ਜੁਹਾਰੀਆ ਸਭ ਸੈ ਹਥੀਆਰੇ ।
 ੩ਮਜਲਸ ਬਹਿ ਬਾਫਾਇੰਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਨਿ ਭਾਰੇ ।
 ੪ਗਲੀਏ ਤੁਰੇ ਨਚਾਇੰਦੇ ਗਜਗਾਹ ਸਵਾਰੇ ।
 ੫ਰਣ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆਂ ਜਾਣੀਅਨਿ ਜੋਧ ਭਜਨ ਹਾਰੇ ।
 ੬ਤਉ ਸਾਂਗਿ ਸਿਵਾਪਨਿ ਸਨਮੁਖਾ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰੇ ॥ ੧੯ ॥

[ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰੇ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਭਾ । ਜੁਹਾਰੀਆਂ=ਬੰਦਗੀਆਂ ।]
 [ਬਾਫਾਇੰਦੇ=ਦਮ ਮਾਰਨਾ । ਸਾਂਗਿ=ਸਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਭੇਖ ।]
 [ਗਜਗਾਹ=ਹਾਈ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ । ਭਜਨ ਹਾਰੇ=ਕਾਇਰ ।]

੧ਨੌਕਰ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ਨਿੰਮੂਭੂਤ ਹੋਕੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਬੰਦਗੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰੇ (ਤਲਵਾਰ ਆਦਿ) ਹਥਿਆਰ ਫੜੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੩ਕਚਹਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਣਾਉਂਦੇ ਅਰ ਵਡੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਸੂਰਬੀਰ ਹਾਂ) । ੪ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਨਚਾਉਂਦੇ, ਗਜਗਾਹਾਂ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ । ੫(ਪਰੰਤੂ) ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਰਮੇਂ ਅਰ ਕਾਇਰ ਕੌਣ ਹਨ (ਅਗੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰੇ ਜੋ ਸਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਸਿਵਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ- 'ਭਾਈ ਏਹੁ ਤਪਾ ਨ ਹੋਵੀ ਬਗੁਲਾ ਹੈ ਬਹ ਸਾਧ ਜਨਾ ਵੀਚਾਰਿਆ' ॥ ਗਲ ਕੀ ਮਨਮੁਖ ਬਿਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਪਰ ਚੂਹਿਆਂ ਦਾ ਖੜਕਾਰ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਹੜਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪਰਤਾਵੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਆ ਪਵੇ ਸਨਮੁਖ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਿਤਰਦੇ ਤੇ ਪਰਤਾਵੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬੇਮੁਖ ਕਾਇਰ ਜਾਂ ਭਗੌੜੇ ਨੱਸਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਖਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ] ।

੧ਜੇ ਮਾਂ ਹੋਵੈ ਜਾਰਨੀ ਕਿਉ ਪੁਤ ਪਤਾਰੇ ।
 ੨ਗਾਈ ਮਾਣਕੁ ਨਿਗਲਿਆ ਪੇਟੁ ਪਾੜਿ ਨ ਮਾਰੇ ।

੩ਜੇ ਪਿਰੁ ਬਹੁ ਘਰੁ ਹੰਢਣਾ ਸਤੁ ਰਖੇ ਨਾਰੇ।

੪ਅਮਰੁ ਚਲਾਵੈ ਚੰਮ ਦੇ ਚਾਕਰ ਵੇਚਾਰੇ।

੫ਜੇ ਮਦੁ ਪੀਤਾ ਬਾਮਣੀ ਲੋਇ ਲੁਝਣਿ ਸਾਰੇ।

੬ਜੇ ਗੁਰੁ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਸਿਖੁ ਸਿਦਕੁ ਨ ਹਾਰੇ ॥੨੦॥

੧ਜੇਕਰ ਮਾਂ ('ਜਾਰਨੀ') ਵਿਭਚਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਉਸ ਦੀ (ਪਤਾਰੇ=) ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੇ।
੨ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਮਾਣਕ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਪੇਟ ਪਾੜਕੇ ਕੋਈ ਹੱਤਯਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੩ਜੇਕਰ
ਭਰਤਾ ਬਾਹਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਕੇ (ਅਯੋਗ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਤ ਰਖਦੀ ਹੈ
(ਉਹ ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ)। ੪ਰਾਜਾ ਦਾ (ਅਮਰ=) ਹੁਕਮ ਚੰਮ ਦੇ ਦਮੜੇ ਚਲਾਵੇ ਤਦ
ਚਾਕਰ ਬੇਚਾਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਲਾਚਾਰ) ਹਨ, (ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੫ਜੇਕਰ ਬਾਹਮਣੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਵੇ
ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਕੱਜਦੇ ਹਨ (ਬਾਹਮਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਨਹੀਂ)। ੬ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਕੋਈ ਵਰਤੇ (ਭਾਵ
ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਰੀਛਾ ਲਈ ਕੋਈ ਕਠਨ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ) ਸਿੱਖ (ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ)
ਨਿਸ਼ਚਯ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰੱਖੇ।

ਭਾਵ-ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਰਥ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਦਾ
ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਜੇ ਕਦੇ ਸਾਂਗ ਬਣਾਕੇ ਭਰਮਾਵੇ ਤਦ ਸਿੱਖ ਸਿਦਕ ਨਾ
ਹਾਰੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਖੋਲੇਗਾ ਸਿੱਖ ਪਛੁਤਾਵੇਗਾ। ਏਥੇ ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸੋਂ
ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਮੂਜਬ ਇਕ ਬਾਤ ਰਹਿ ਗਈ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਐਸਾ ਮੌਕਾ ਆਵੇ ਤਦ ਸਿੱਖ
ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧੋ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਮੇਰਾ ਸਿਦਕ ਰਖ ਲੈ, ਜਿਕੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ
ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਪੰਥ ਗੁਰੂ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਦਿਓ। ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਾ ਕਰੇ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਬਨਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਜਦ
ਪਰਤਾਯਾ ਤਦ ਤਕਲੀਫ ਝੱਲਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ, ਉਹ ਸਮਝ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ
ਵਾਰ ਦੀ ੨੩ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਫੇਰ ਆਪ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੨੧. [ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਵਿਰਲੇ] ।

੧ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਕੋਟਗੜ ਭੁਇਚਾਲ ਕੰਮੰਦੇ।

੨ਝਖੜਿ ਆਏ ਤਰੁਵਰਾ ਸਰਬਤ ਹਲੰਦੇ।

੩ਡਵਿ ਲਗੈ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਸਭ ਘਾਹ ਜਲੰਦੇ।

੪ਹੜ ਆਏ ਕਿਨਿ ਬੰਮੀਅਨਿ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦੇ।

੫ਅੰਬਰਿ ਪਾਟੇ ਥਿਗਲੀ ਕੂੜਿਆਰ ਕਰੰਦੇ।

੬ਸਾਂਗੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਤੇ ਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥੨੧॥

੧ਜਦ ਭੂਚਾਲ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕੋਟ (ਸਾਰੇ ਕੰਮੰਦੇ=) ਕੰਬਦੇ ਹਨ।
੨ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਵਗਣ ਨਾਲ ਬਿਛ ਸਾਰੇ ਹਿੱਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੩ਜਦ ਬਨ ਵਿਖੇ (ਡਵ=) ਬਨ
ਦੀ ਅੱਗ ਲਗਦੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਘਾਹ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਹੜਾਂ ਦੇ ਆਇਆ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ
ਬੰਮੁ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੫ਅੰਬਰ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਨੂੰ 'ਥਿਗਲੀ' (ਟਾਕੀ) ਕੂੜੇ ਲੋਕ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ)। ੬(ਗੱਲ ਕੀ) ਸਾਂਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਈਸ਼ੁਰ ਦੇ)
ਦਾਸ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੁਣ ਇਕ ਕਦਮ ਪਿਛੇ ਹਟਕੇ

ਉਸ ਉਕਾਈ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸਿਦਕ ਨਾ ਹਾਰੇ, ਪਰ ਇਹ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ ਅਰ ਵਿਰਲੇ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਲਾਚਾਰੀ ਦੱਸ ਕੇ ਇਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅਸਲੀ ਭੇਦ ਵਲ ਸਾਨੂੰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੨੨. [ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਸਾਬਤੀ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ]।

੧ਜੇ ਮਾਉ ਪੁੱਤੈ ਵਿਸ ਦੇ ਤਿਸਤੇ ਕਿਸੁ ਪਿਆਰਾ।

੨ਜੇ ਘਰੁ ਭੰਨੈ ਪਾਹਰੁ ਕਉਣੁ ਰਖਣਹਾਰਾ।

੩ਬੇੜੀ ਡੋਬੈ ਪਾਤਣੀ ਕਿਉ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ।

੪ਆਗੂ ਲੈ ਉਭੜਿ ਪਵੈ ਕਿਸੁ ਕਰੈ ਪੁਕਾਰਾ।

੫ਜੇਕਰਿ ਖੇਤੈ ਖਾਇ ਵਾੜਿ ਕੋ ਲਹੈ ਨ ਸਾਰਾ।

੬ਜੇ ਗੁਰੁ ਭਰਮਾਏ ਸਾਂਗੁ ਕਰਿ ਕਿਆ ਸਿਖੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥੨੨॥

੧ਜੇਕਰ ਮਾਂ ਹੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ (ਹੋਰ) ਕਿਸ ਨੂੰ (ਪੁੱਤ) ਪਿਆਰਾ ਹੈ ? (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ)। ੨ਜੇ ਰਾਖਾ ਹੀ ਘਰ ਭੰਨਣ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੩('ਪਾਤਣੀ') ਮਲਾਹ ਹੀ ਬੇੜੀ ਡੋਬਣ ਤੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੪('ਆਗੂ') ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਕਰੇਗਾ ? ੫ਜੇਕਰ ਵਾੜ ਹੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ੬ਜੇ ਗੁਰੂ ਹੀ (ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਸਾਂਗ (ਭੇਖ) ਬਦਲਾਕੇ ਭਰਮਾਇਆ ਚਾਹੇ ਤਦ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਾਣ ਮੇਰਾ ਸਿਦਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਭਰਮ ਜਾਵਾਂ ਤਦ ਮੇਰੀ ਨਿੱਕੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ 'ਹਉਮੈ' ਹੈ, ਉਸ ਵੱਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਆਤਮਾ ਹੈ ਕੀ ਹੋ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਨਿਰਬਲ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਟਪਲਾ ਇਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆ ਸਿੱਖ ਆਸਾ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜ ਕੇ ਭਰਮ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਧੁਨੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਕਦੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਹਿਰੂਆ ਕਦੀ ਘਰ ਭੰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਾਤਣੀ ਬੇੜੀ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਆਗੂ ਔਝੜ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਵਾੜ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਨੀਯਤ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੇ ਪਰਤਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਢੋਈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਵੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਅਨਾਥ ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਜਿਕੂੰ ਮਾਂ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਮਾਂ ਦੇ ਮੌਢੇ ਹੀ ਚੰਬੜਦਾ ਤੇ ਮਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਫਰਿਆਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਹਉਮੈ ਦੀ ਟੇਕ ਛੱਡ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰੇ।

ਅਗੇ ਹੁਣ ਅਸਲੀ ਭੇਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਪ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਣਗੇ।

੨੩. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਾਗਦ ਲੁਣ ਜਿਉ ਘਿਅ ਚੋਪੜਿ ਪਾਏ।

੨ਦੀਵੇ ਵਟੀ ਤੇਲੁ ਦੇ ਸਭ ਰਾਤਿ ਜਲਾਏ।

੩ਵਾਇ ਮੰਡਲ ਜਿਉ ਡੋਰ ਫੜਿ ਗੁਡੀ ਓਡਾਏ ;
 ੪ਮੁਹ ਵਿਚਿ ਗਰੜ ਦੁਗਾਰ ਪਾਇ ਜਿਉ ਸਪੁ ਲੜਾਏ ।
 ੫ਰਾਜਾ ਫਿਰੈ ਫਕੀਰੁ ਹੋਇ ਸੁਣਿ ਦੁਖਿ ਮਿਟਾਏ ।
 ੬ਸਾਂਗੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਤਾ ਜਿਸੁ ਗੁਰੂ ਸਹਾਏ ॥੨੩॥੩੫॥

੧ਕਾਗਜ ਤੇ ਲੂਣ ਘਿਉ ਵਿਚ ਥਿੰਧੇ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆਂ ਜਿਕੂੰ (ਘੱਟ ਗਲਦੇ ਹਨ)। (ਗਯਾਨੀ ਇਉਂ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੂਣ ਘਿਉ ਦੇ 'ਚੋਪੜ' ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਲਦਾ)। ੨ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਵੱਟੀ ਤੇਲ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਲਾ ਸਕੀਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜੋ ਰੁੱ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਸੜ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਤੇਲ ਆਸਰੇ ਰਾਤ ਭਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੜਦੀ)। ੩ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਡੋਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਫੜਕੇ ਗੁਡੀ ਉਡਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪ਮੁਹ ਵਿਚ ਸੱਪ ਦੀ ਮਣੀ (ਅਬਵਾ ਬੂਟੀ) ਰੱਖਕੇ ਕੋਈ ਸੱਪ ਲੜਾਏ (ਤਾਂ ਸੱਪ ਦਾ ਅਸਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ)। ੫ਰਾਜਾ ਫਕੀਰ ਹੋਕੇ (ਰਾਤ) ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਫਿਰੇ ਤਾਂ ਦੁਖ ਸੁਣਕੇ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਂਗ ਬਣਾਕੇ ਸਿਖ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਬਤ ਓਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭੇਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਿੱਕੂੰ ਰਾਜਾ ਫਕੀਰ ਦਾ ਭੇਸ ਕਰਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪਰਜਾ ਦਾ ਦੁਖ ਮੇਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜਦ ਕੋਈ ਸਾਂਗ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਧਾਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਤਦ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਰਲਨਾ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਈਏ, ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰੂ ਹੀਨ ਨ ਰਹੇ। ਜਦ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸ ਨਾਲ ਰਲਾਯਾ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਸਾਜਿਆ ਤਦ ਭਾਵ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਦੇਸ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਵਾੜ ਦੇਣੇ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇਂ-ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਮੰਗੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਿਰ ਆਪ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੇ ਸੀ, ਸਿਰ ਪੰਥ ਨੇ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੁਆਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਅਰ ਗੁਰਜਾਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਤੁਰੀ ਚਲੇ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਕੂੰ ਥਿੰਧੇ ਕਾਗਜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਗਲਦਾ ਤਿੱਕੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸਿਖ ਸਾਂਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹਨ। ਹੁਣ ਧੁਨੀ ਇਹ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਨਾ ਬਨਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਾਂਗਾ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਸਰਾ ਬਨਾਵੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ! ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਹ ਨਿਮਾਣਾ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਢਵੇ ਤਦ ਤੱਤੀ ਵਾ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗੀ।

ਵਾਰ ੩੬.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੀਣਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ] ।

੧ਤੀਰਥ ਮਝਿ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਬਗੁਲਾ ਅਪਤੀਣਾ ।
 ੨ਲਵੈ ਬਬੀਹਾ ਵਰਸਦੈ ਜਲ ਜਾਇ ਨ ਪੀਣਾ ।
 ੩ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਿ ਨ ਹੋਵਈ ਪਰਮਲ ਸੰਗਿ ਲੀਣਾ ।
 ੪ਘੁਘੁ ਸੁਝੁ ਨ ਸੁਝਈ ਕਰਮਾ ਦਾ ਹੀਣਾ ।
 ੫ਨਾਭਿ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਦੇ ਵਤੈ ਓਡੀਣਾ ।
 ੬ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਮੁਹੁ ਕਾਲੇ ਮੀਣਾ ।

[ਅਪਤੀਣਾ=ਬੇਪ੍ਰਤੀਤਾ । ਲਵੈ=ਬੋਲੇ । ਓਡੀਣਾ=ਉਦਾਸੀਨ ।
 [ਮੀਣਾ=ਦਖਣੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜੁਰਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕੌਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ
 [ਨਾਮ ਮੀਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਕ ਅਜਬ ਹੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਸਾਫਰਾਂ, ਸੰਗਾਂ ਤੇ ਕਾਫਲਿਆਂ
 [ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ । ਇਥੋਂ ਬੁਰੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੀਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਮ ਅਰਥ
 [ਮੀਸਣਾ ਹੈ । ਕਪਟੀ, ਛਲੀਆ ਜੋ ਉਤੋਂ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਸਾਰੀ
 [ਵਾਰ ਵਿਚ ਕਪਟੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ "ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥
 [ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ" ॥ ਕਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ
 [ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਪਟ ਕਰਨੇ ਪਰ 'ਮੀਣਾ' ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਰ ਸੱਚ
 [ਪਿੱਛੇ ਕਪਟੀ ਪੁੱਤ ਦਾ ਬੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਮੀਣਾ
 [ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂਤੇ ਬੇਮੁਖ ਅਰਥ ਬੀ ਹੈ । ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਜੋ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ
 [ਪਰ ਰਹੇ, ਧਰਮ ਦਾ ਆਗੂ ਬਣੇ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ
 [ਚਾਕਰ ਬਨਾਏ ਤੇ ਕਰੇ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤ੍ਰ । ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਰਾਸ ੩ ਅੰਸੂ ੨੫) ਵਿਚ
 [ਸਾਖੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪ
 [ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਸਮਝਾਉਣ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ
 [ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਤਨ ਪਰ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਜੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਸਗੋਂ ਮੰਦੇ ਵਾਕਾਂ ਤਕ ਉਤਰ
 [ਪਏ । ਉਥੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ੩੬ਵੀਂ ਵਾਰ ਉਚਾਰਨ
 [ਕੀਤੀ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਵਾਸਤੇ ਇਹ 'ਮੀਣਾ' ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਉਸ
 [ਦੇ ਹਿੰਦੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੱਦੀ
 [ਨਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

੧ਬਗੁਲਾ ਤੀਰਥ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਤੀਰਥ ਪੁਰ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ (ਕਿ
 ਇਹ ਭਜਨ ਦਾ ਥਾਉਂ ਹੈ, ਇਥੇ ਪਾਪ ਕਰਨਾ ਜੋਗ ਨਹੀਂ) । ੨ਚਾਤੁਕ ਜਲ ਦੇ ਵਰਸਦਿਆਂ
 ਲਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਲ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ੩ਵਾਂਸ ਵਿਖੇ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵੇਂ

ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ('ਲੀਣਾ') ਮਗਨ ਰਹੇ । ੪ਉੱਲੂ ਨੂੰ (ਚਾਨਣਾ) ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀਣਾ ਹੈ । ੫ਹਰਨ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਖੇ ਕਸਤੂਰੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਹ) ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ (ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘਦਾ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਪਰ ਮੀਣਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੈ ।

੨. [ਮੀਣੇ ਦਾ ਰਾਜ ਝੂਠ] ।

੧ਲੀਲਾਰੀ ਦੇ ਮਟ ਵਿਚਿ ਪੈ ਗਿਦੜੁ ਰਤਾ ।
 ੨ਜੰਗਲ ਅੰਦਰ ਜਾਇਕੈ ਪਾਖੰਡੁ ਕਮਤਾ ।
 ੩ਦਰਿ ਸੇਵੈ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਹੋਇ ਬਹੈ ਅਵਤਾ ।
 ੪ਕਰੈ ਹਕੂਮਤਿ ਅਗਲੀ ਕੂੜੈ ਮਦਿ ਮਤਾ ।
 ੫ਬੋਲਣਿ ਪਾਜ ਉਘਾੜਿਆ ਜਿਉ ਮੂਲੀ ਪਤਾ ।
 ੬ਤਿਉ ਦਰਗਹਿ ਮੀਣਾ ਮਾਰੀਐ ਕਰਿ ਕੂੜੁ ਕੁਪਤਾ ॥੨॥

[ਰਤਾ=ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ।

ਕਮਤਾ=ਕਮਾਇਆ ।

ਅਵਤਾ=ਆਕੜਕੇ ।]

੧ਇਕ ਗਿੱਦੜ ਲੀਲਾਰੀ ਦੇ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ । ੨ਬਨ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਪਾਖੰਡ ਕੀਤਾ (ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਨ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹਾਂ) । ੩ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਉਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਖੜਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਗੀ, ਉਹ ਆਕੜ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲੱਗਾ (ਭਾਵ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਘੂਰਨ ਲੱਗਾ) । ੪ਜੀਵਾਂ ਪੂਰ ਬਹੁਤ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਝੂਠੀ ਸਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ, (ਇਕੇਰਾਂ ਜਦ ਗਿੱਦੜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੁਆਂ ਹੁਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਲਗੇ ਉਹ ਬੀ ਬੋਲ ਬੈਠਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ) । ੫(ਇਸ) ਬੋਲ ਪੈਣ ਨੇ ਪਾਜ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲੀ ਦਾ ਡਕਾਰ (ਪਾਜ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । (ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਨੇ ਮਾਰਕੇ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਕੂੜਾ ਤੇ ਕੁਪੱਤਾ ਗਿੱਦੜ ਹੈ) । ੬ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਮੀਣਾ ਝੂਠਾ ਤੇ ਕੁਪੱਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ ।

੩. [ਮੀਣਾ—ਸੱਚੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ] ।

੧ਚੋਰੁ ਕਰੈ ਨਿਤ ਚੋਰੀਆਂ ਓੜਕਿ ਦੁਖ ਭਾਰੀ ।
 ੨ਨਕੁ ਕੰਨੁ ਫੜਿ ਵਢੀਐ ਰਾਵੈ ਪਰਨਾਰੀ ।
 ੩ਅਉਘਟ ਰੁਧੇ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਵਿਤੁ ਹਾਰਿ ਜੁਆਰੀ ।
 ੪ਲੰਡੀ ਕੁਹਲਿ ਨ ਆਵਈ ਪਰ ਵੇਲਿ ਪਿਆਰੀ ।
 ੫ਵਗ ਨ ਹੋਵਨਿ ਕੁਤੀਆ ਮੀਣੇ ਮੁਰਦਾਰੀ ।
 ੬ਪਾਪਹੁ ਮੂਲਿ ਨ ਤਗੀਐ ਹੋਇ ਅੰਤਿ ਖੁਆਰੀ ॥ ੩ ॥

[ਓੜਕ=ਅੰਤ ਨੂੰ ।

ਰਾਵੈ=ਭੋਗਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਤੁ ਹਾਰਿ=ਧਨ ਹਾਰਦਾ ਹੈ ।]

[ਜੁਆਰੀ=ਜੁਏ ਬਾਜ ।

ਕੁਹਲਿ=ਸੁਹਣੀ ਚਾਲ ।

ਪਰ ਵੇਲਿ=ਪਰ ਇਸਤੀ ।]

੧ਚੋਰ (ਪਰਾਈਆਂ) ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ । ੨ਜੋ ਪਰਾਈ ਇਸਤੀ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨੱਕ ਕੰਨ ਫੜ ਕੇ ਵੱਢੇ ਜਾਦੇ ਹਨ । ੩ਅੱਖੇ ਰਸਤੇ (ਭਾਵ ਜਾਲ ਵਿਖੇ) ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਿਰਗ ਵਾਂਗੂ ਜੁਆਰੀਆ (ਆਪਣਾ) ਧਨ ਹਾਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ੪ਲੰਡੀ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਫੇਰ ਬੀ ਪਰਾਈ ਇਸਤੀ ਪਜਾਰੀ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਖੰਟੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਪਰਾਈ ਸ਼ੈ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੁਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਚੋਰੀ ਦਾ ਗੁੜ ਮਿੱਠਾ) । ੫ਕੁਤੀਆਂ ਦੇ

ਕਦੇ ਵੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ (ਵਗ ਗਉਆਂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਮੀਣੇ ਮੁਰਦੇ ਖਾਣੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਕਪਟੀ ਆਗੂ ਹੋਕੇ ਜੇ ਸੰਗ ਮਗਰ ਲਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸੱਚੇ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਸੰਗ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਰਦਾਰੀ ਏਸ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਕੂੜ ਬੋਲਿ ਮੁਰਦਾਰੁ ਖਾਇ ॥") ਓਪਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਉੱਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਖੋਹ ਖਰ ਬੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੪. [ਮੀਣਾ—ਜਮਪੁਰ ਜਾਏਗਾ] ।

੧ਚਾਨਣਿ ਚੰਦ ਨ ਪੁਜਈ ਚਮਕੈ ਟਾਨਾਣਾ ।
 ੨ਸਾਇਰ ਬੁੰਦ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਉ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ ।
 ੩ਕੀੜੀ ਇਭ ਨ ਅਪੜੈ ਕੂੜਾ ਤਿਸੁ ਮਾਣਾ ।
 ੪ਨਾਨੇਹਾਲ ਵਖਾਣਦਾ ਮਾ ਪਾਸਿ ਇਆਣਾ ।
 ੫ਜਿਨ ਤੂੰ ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ਦੇ ਪਿੰਡੁ ਪਰਾਣਾ ।
 ੬ਮੁਢਹੁ ਘੁਬਹੁ ਮੀਟਿਆ ਤੁਧੁ ਜਮਪੁਰ ਜਾਣਾ ॥੪॥

[ਇਭ=ਹਾਥੀ। ਨਾਨੇਹਾਲ=ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ, ਭਾਵ ਮਾਪੇ ਛੱਡ ਕੇ]
 [ਨਾਨਕੇ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ।]

੧ਟਾਣਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ (ਰਾਤ ਨੂੰ) ਚਮਕੇ (ਪਰੰਤੂ) ਚੰਦਮਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੨ਬੁੰਦ ਕਦੇ ਸਮੁੰਦ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ (ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਗਲ) ਕਿਕੂੰ ਕਹੀ ਜਾਵੇ। ੩ਕੀੜੀ ਹਾਥੀ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਝੂਠਾ ਹੈ। ੪ਇਆਣਾ ਹੋਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵੇ (ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਹ ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਦੇ ਨਹੀਂ)। ਅੱਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੫,੬ਮੀਟਿਆ ! ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਅਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਪਿੰਡ ਅਰਪ੍ਰਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, (ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣੇਗਾ ਅਰ ਸਚ ਤੇ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਰਸਤਿਓਂ ਭੁੱਲਾ ਫਿਰੇਂਗਾ ਤਦ) ਹੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਘੁੱਬੇ ਹੋਏ ! ਤੂੰ ਜਮ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਜਾਏਂਗਾ।

ਭਾਵ—ਮੀਣੇ ਪਦ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਚਾਹੇ ਉਸ ਜੁਰਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕੰਮ ਤੋਂ ਲਓ, ਚਾਹੇ ਮੀਸਣੇ ਦਾ ਮੀਣਾ ਲਓ, ਚਾਹੇ ਉਸ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੇ ਕਪਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲਓ, ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਕਪਟ ਸੂਚਨ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂਤੇ ਕਪਟੀ ਤੇ ਡਿੰਭੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

੫. [ਮੀਣੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਖੋਟੀ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ] ।

੧ਕੈਹਾ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਮਸੁ ਅੰਦਰਿ ਚਿਤੈ ।
 ੨ਹਰਿਆ ਤਿਲੁ ਬੁਆੜ ਜਿਉ ਫਲੁ ਕੰਮੁ ਨ ਕਿਤੈ ।
 ੩ਜੇਹੀ ਕਲੀ ਕਨੇਰ ਦੀ ਮਨ ਤਨ ਦੁਹੁ ਭਿਤੈ ।
 ੪ਪੇਂਝੁ ਦਿਸਨਿ ਰੰਗੁਲੇ ਮਰੀਐ ਅਗਲਿਤੈ ।
 ੫ਖਰੀ ਸੁਆਲਿਓ ਵੇਸੁਆ ਜੀਅ ਬਝਾ ਇਤੈ ।
 ੬ਖੋਟੀ ਸੰਗਤਿ ਮੀਟਿਆ ਦੁਖ ਦੇਂਦੀ ਮਿਤੈ ॥ ੫ ॥

[ਉਜਲਾ=ਚਿੱਟਾ। ਦੁਹੁ ਭਿਤੈ=ਦੁਭਾਤੀਆ। ਪੇਂਝੁ=ਕਰੀਰ ਦਾ ਫਲ।]
 [ਅਗਲਿਤੈ=ਬਹੁਤੇ। ਸੁਆਲਿਓ=ਸੋਹਣੀ। ਬਝਾ ਇਤੈ=ਚਿਤ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਵਲ।]

੧ਕੇਹਾਂ (ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਧਾਤੂ) ਚਿੱਟਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਲਖ ਚਿੱਤ੍ਰਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੁਭਾਂਤੀਆਂ ਹੈ) । ੨ਜਿਕੂੰ ਹਰਿਆ ਬੁਆੜ ਦਾ ਬੂਟਾ ਤਿਲਾਂ (ਦੇ ਖੱਤੇ ਵਿਖੇ ਉੱਗਦਾ ਹੈ,) ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ੩ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਦੇ ਭਾਤਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਹੁਲੀ ਹੈ) । ੪ਪੇਂਝੂ ਦੇ ਫਲ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਲੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ੫ਵੇਸਵਾ ਖਰੀ ਸੋਹਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪਰ) ਚਿਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿਖੇ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੬ਹੇ ਮੀਣੇ! ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ (ਅੰਤ) ਮਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਮੀਣਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਖੋਟੀ ਹੈ, ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ।

੬. [ਮੀਣਾ--ਨਕਟ ਪੰਥ ਨਰਕ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ] ।

੧ਬਧਿਕੁ ਨਾਦੁ ਸੁਣਾਇਕੈ ਜਿਉ ਮਿਰਗੁ ਵਿਸਾਹੈ ।
 ੨ਝੀਵਰੁ ਕੁੰਡੀਮਾਸੁ ਲਾਇ ਜਿਉ ਮਛੀ ਫਾਹੈ ।
 ੩ਕਵਲੁ ਦਿਖਾਲੈ ਮੁਹੁ ਖਿੜਾਇ ਭਵਰੈ ਵੇਸਾਹੈ ।
 ੪ਦੀਪਕੁ ਜੋਤਿ ਪਤੰਗੁ ਨੋ ਦੁਰਜਨੁ ਜਿਉ ਦਾਹੈ ।
 ੫ਕਾਲਬੂਤੁ ਹੋਇ ਹਸਤਨੀ ਮੈਗਲੁ ਓਮਾਹੈ ।
 ੬ਤਿਉ ਨਕਟ ਪੰਥੁ ਹੈ ਮੀਣਿਆ ਮਿਲਿ ਨਰਕੁ ਨਿਬਾਹੈ ॥੬॥

[ਵਿਸਾਹੈ=ਭਰਮਾਕੇ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਾਠਾਤ੍ਰ-ਵਿਣਾ ਹੈ=ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।]
 [ਵੇਸਾਹੈ=ਭਰੋਸਾ ਬਨ੍ਹਾਉਣਾ । ਮੈਗਲੁ=ਹਾਥੀ । ਨਕਟ ਪੰਥੁ=ਮੰਦਾ ਪੰਥ ।]

੧ਸ਼ਿਕਾਰੀ (ਘੰਟਾਹੋੜੀ ਦਾ) ਨਾਦ (ਵਾਜਾ) ਸੁਣਾਕੇ ਜਿੱਕੂਰ ਮਿਰਗ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੨ਮਾਛੀ ਕੁੰਡੀ ਵਿਖੇ ਮਾਸ (ਦੀ ਖੋਟੀ) ਲਾਕੇ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ਕਵਲ (ਦਾ ਫੁਲ) ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖਿੜਾਕੇ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਭਵਰਾ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਵਿਸਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੪ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵੈਰੀ ਵਾਂਗੂੰ ਭੰਬਟ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸਿਟਦੀ ਹੈ । ੫ਕਾਲਬੂਤੀ ਹਥਨੀ ਹੋਕੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਕੈਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੬ਮੀਣਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਖਾਂ) ਦਾ ਨਕਟਾ ਪੰਥ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਪਤਾ ਪੰਥ) ਹੈ, (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਰਕ ਵਿਖੇ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ - ਡਿੰਭੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਨਰਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੭. [ਮੀਣਾ--ਸੰਗਤ ਨਿਰਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ] ।

੧ਹਰਿ ਚੰਦਉਗੀ ਦੇਖਿਕੈ ਕਰਦੇ ਭਰਵਾਸਾ ।
 ੨ਬਲ ਵਿਚ ਤਪਨ ਭਠੀਆ ਕਿਉ ਲਹੈ ਪਿਆਸਾ ।
 ੩ਸੁਹਣੇ ਰਾਜੁ ਕਮਾਈਐ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ ।
 ੪ਛਾਇਆ ਬਿਰਖੁ ਨ ਰਹੈ ਬਿਰੁ ਪੁਜੈ ਕਿਉ ਆਸਾ ।
 ੫ਬਾਜੀਗਰ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿਉ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਤਮਾਸਾ ।
 ੬ਰਲੈ ਜੁ ਸੰਗਤਿ ਮੀਣਿਆ ਉਠਿ ਚਲੈ ਨਿਰਾਸਾ ॥੭॥

[ਤਪਨ ਭਠੀਆ=ਮਿ੍ਰਗ ਤਿ੍ਰਸਨਾ ।

ਸੁਹਣੇ=ਸੁਫਨੇ ਵਿਖੇ ।]

ੴਗੀ ਚੰਦ ਦੀ ਨਗਰੀ (ਅਰਥਾਤ ਪੁੰਏ ਧਾਰ) ਨੂੰ (ਨਗਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਂਗੂੰ) ਵੇਖਕੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਇਹ ਸਚਾ ਨਗਰ ਵਸਦਾ ਹੈ) । ੨ਜਿਸ ਥਲ ਵਿਖੇ ਭੱਠ ਤਪਣ (ਅਰਥਾਤ ਕਹਿਰ ਦੀ ਧੁੱਪ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ) ਉਥੇ ਕਿੱਕੂਰ ਤੇਹ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜਲ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦਾ ਜਲ ਕਿਥੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੩ਸੁਫਨੇ ਵਿਖੇ ਰਾਜ ਕਰੀਏ ਅਰ ਨਾਨਾ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕਮਾਈਐ (ਤਦ ਪੱਲੇ ਕੀਹ ਬੱਝਦਾ ਹੈ?) । ੪ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂਬਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਆਸਾ ਕਿੱਕੂਰ ਪੂਰਣ ਹੋਵੇ, (ਭਾਵ ਭੋਜਨ ਅਜੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਤੇ ਧੁੱਪ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੫ਬਾਜੀਗਰ ਦੀ ਖੇਡ ਵਾਂਗੂੰ (ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ) ਸਭ ਕੂੜੇ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ੇ ਹਨ । ੬ਮੀਣਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜੋ ਮਿਲ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਉਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਮਨ ਦੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਡਿੱਭੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗੀ ਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੮. [ਮੀਣੇ ਪੀਰ ਫਿਟਕੇ ਹਨ] ।

ੴਕੋਇਲ ਕਾਉਂ ਰਲਾਈਅਨਿ ਕਿਉ ਹੋਵਨਿ ਇਕੈ ।
 ੨ਤਿਉ ਨਿੰਦਕ ਜਗ ਜਾਣੀਅਨਿ ਬੋਲਿ ਬੋਲਣਿ ਫਿਕੈ ।
 ੩ਬਗੁਲੇ ਹੰਸੁ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਉ ਮਿਕਨਿ ਮਿਕੈ ।
 ੪ਤਿਉ ਬੇਮੁਖ ਚੁਣਿ ਕਢੀਅਨਿ ਮੁਹਿ ਕਾਲੇ ਟਿਕੈ ।
 ੫ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀ ਮੀਣਿਆ ਖੋਟ ਸਾਲੀ ਸਿਕੈ ।
 ੬ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਪਾਹਣੀ ਮਾਰੀਅਨਿ ਓਇ ਪੀਰ ਫਿਟਕੈ ॥੮॥

[ਫਿਕੈ=ਕੋੜੇ । ਮਿਕਨਿ ਮਿਕੈ=ਮਿਲੋਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਣਾ । ਖੋਟੁ ਸਾਲੀ ਸਿਕੈ=ਖੋਟੀ]
 [ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਰੁਪਏ । ਪਾਹਣੀ=ਜੁੱਤੀ । ਪੀਰ ਫਿਟਕੈ=ਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਕਾਰੇ ਹੋਏ ।]

ੴਕੋਇਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਉਂ ਦੋਵੇਂ ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਇਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਅੱਗੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ) ਕੋੜੇ ਬੋਲ (ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਗੂੰ) ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਇਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਦੇ ਇਕ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ) । ੩ਬਗੁਲਾ ਹੰਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿੱਕੂਰ ਉਸ ਦੀ ਮਿਲੋਣੀ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? ("ਹੰਸਾ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣਾ ਬਗੁ ਡਡਾ ਭਾਲਣ ਜਾਵੈ") । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਮੁਖ (ਹੰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਚੁਣ ਕੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਮੂੰਹਾਂ ਪੁਰ ਕਾਲੇ ਦਾਗ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਜੋ ਹੰਸਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਨਾ ਸੱਕਣ) । ੫ਕਿਆ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦਾ ਉਹ ਖੋਟੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸਿੱਕੇ (ਰੁਪਏ) ਹਨ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚੱਕ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੬ਸਿਰ ਸਿਰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਉਥੇ ਹੀ 'ਪੀਰ ਫਿਟਕੈ' ਦੀ ਗਾਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਹੋ ਜੁੱਤੀਆਂ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਇੱਥੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਪਣੇ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਤੋਂ ਫਿਟਕਾਰੇ ਜਾਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੱਦੀ ਥਾਪਕੇ ਸਿੱਖੀ ਟੋਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਟਿੱਕੇ ਹਨ ਅਰ ਓਹ ਨਰਕ ਜਾਣਗੇ । ਜੁੱਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨਾਮ, ਇੰਨਾ ਕਰੜਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ । ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਯਾ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਬਨਾਇਆ ਓਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੱਤਯਾ ਪਾਪ ਵਿਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ

ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਤੰਗੀ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠਣ ਓਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਗੇ। ਸਰੀਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਤਮਗੁਣ ਤੇ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਓਹ ਕਿਤਨਾ ਵਧੀਕ ਤੇ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਹੈ ?

੯. [ਗੁਰੂ ਹੀਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾਉਣਾ] ।

੧ਰਾਤੀ ਨੀਗਰ ਖੇਲਦੇ ਸਭ ਹੋਇ ਇਕਠੇ ।
 ੨ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਵਦੇ ਕਰਿ ਸਾਂਗ ਉਪਠੇ ।
 ੩ਇਕਿ ਲਸਕਰ ਲੈ ਧਾਵਦੇ ਇਕਿ ਫਿਰਦੇ ਨਠੇ ।
 ੪ਠੀਕਰੀਆ ਹਾਲੇ ਭਰਨਿ ਉਇ ਖਰੇ ਅਸਠੇ ।
 ੫ਖਿਨ ਵਿਚਿ ਖੇਡ ਉਜਾੜਿ ਦੇ ਘਰੁ ਘਰੁ ਨੂੰ ਤੁਠੇ ।
 ੬ਵਿਣੁ ਗੁਣੁ ਗੁਰੂ ਸਦਾਇਦੇ ਓਇ ਖੋਟੇ ਮਠੇ ॥੯॥

[ਹਾਲੇ=ਮਾਮਲੇ ।

ਮਠੇ=ਆਲਸੀ ਢੱਗੇ ।

ਅਸਠੇ=ਸਿਆਣੇ ।]

੧(ਚਾਂਦਨੀ) ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਾਲਕ ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ੨ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਕੋਈ ਪਰਜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਲਟੇ ਪੁਲਟੇ ਕਈ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੩ਇਕ (ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ) ਸੈਨਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਦੌੜਦੇ ਹਨ, ਇਕ (ਹਾਰ ਖਾਕੇ) ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ੪ਇਕ ਠੀਕਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁਪਏ ਬਣਾਕੇ ਮਾਮਲੇ ਤਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਖਰੇ ਸਿਆਣੇ (ਬਣ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਨੱਸਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਜੋ (ਮੂਰਖ ਲੋਕ) ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਖੋਟੇ ਤੇ (ਮਨ ਦੇ) ਆਲਸੀ ਢੱਗੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਮਤ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਗੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਏ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਖੋਟੇ ਹਨ, ਰੇਵਲ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਫਲ ਹੈ।

੧੦. [ਗੁਰੂ ਹੀਣੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਨਿਰਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ] ।

੧ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਬੰਟੁਲਾ ਵਿਚਿ ਬਾਗ ਦਿਸੰਦਾ ।
 ੨ਮੋਟਾ ਮੁਢੁ ਪਤਾਲ ਜੜਿ ਬਹੁ ਗਰਬ ਕਰੰਦਾ ।
 ੩ਪਤ ਸੁਪਤਰ ਸੋਹਣੇ ਵਿਸਥਾਰੁ ਬਣੰਦਾ ।
 ੪ਫੁਲ ਰਤੇ ਫਲ ਬਕਬਕੇ ਹੋਇ ਅਫਲ ਫਲੰਦਾ ।
 ੫ਸਾਵਾ ਤੋਤਾ ਚੁਹਚੁਹਾ ਤਿਸੁ ਦੇਖਿ ਭੁਲੰਦਾ ।
 ੬ਪਿਛੇ ਦੇ ਪਛੁਤਾਇਦਾ ਓਹੁ ਫਲੁ ਨ ਲਹੰਦਾ ॥੧੦॥

[ਝੰਟੁਲਾ=ਸੰਘਣਾਂ।

ਸੁਪਤਰ=ਸਾਵੇ।

ਚੁਹਚੁਹਾ=ਸੋਹਣਾ।]

੧ਸੰਘਣਾਂ (ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬੂਟਾ) ਬਾਗ ਵਿਖੇ (ਸੁੰਦਰ) ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ੨ਮੁੱਢ ਮੋਟਾ ਹੈ ਜੜ੍ਹ (ਵੱਡੀ ਡੂੰਘੀ ਮਾਨੋ) ਪਤਾਲ (ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ) ਹੰਕਾਰ ਵੱਡਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਸਭਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਿੜ੍ਹ ਅਰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਹਾਂ)। ੩ਪੱਤ ਸਾਵੇ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਹਨ, ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਫੈਲਾਉ ਵਿਖੇ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੪ਫੁਲ ਲਾਲ ਪਰੰਤੂ ਫਲ ਓਸ ਦੇ ਬਕਬਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਫਲਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀ ਅਫੱਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੫ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਦੇ ਤੋੜੇ ਚੁਹ ਚੁਹ ਕਰਕੇ ਚੀਕਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਫਲਾਂ ਪਰ ਭੁੱਲਦੇ ਹਨ। ੬ਪਿੱਛੋਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੱਛੋਤਾਪ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਓਹ (ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ) ਫਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ।

ਭਾਵ-ਜਿਹਾ ਕੁ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਲਿਖਤ ਹੈ :-ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥ ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥ ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥ ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥" ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹੇ ਉਕਤ ਸਿੰਮਲ ਨਾਲੋਂ ਨੀਵੀਂ ਮਲਹੇ ਦੀ ਬੇਰੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਇੱਡੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਿੱਕੀ ਬਕਰੀ ਸਾਰਖੀਬੀ ਆਪਣੀ ਉਦਰ ਪੂਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਇਆਣੇ ਬਾਲਕ ਬੇਰ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹੀਣ ਲਪੌੜ ਸੰਖ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗਰੀਬ ਉਪਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ।

੧੧. [ਗੁਰੂ ਹੀਣ-ਹੀਜੜਾ ਹੈ] ।

੧ਪਹਿਨੇ ਪੰਜੇ ਕਪੜੇ ਪੁਰਸਾਵਾਂ ਵੇਸੁ ।
 ੨ਮੁਛਾ ਦਾੜੀ ਸੋਹਣੀ ਬਹੁ ਦੁਰਬਲ ਵੇਸੁ ।
 ੩ਸੈ ਹਥਿਆਰੀ ਸੂਰਮਾ ਪੰਚੀ ਪਰਵੇਸੁ* ।
 ੪ਮਾਹਰੁ ਦੜ ਦੀਬਾਣ ਵਿਚਿ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਦੇਸੁ* ।
 ੫ਪੂਰਣ ਗੁਣ ਪੁਰਖਤੁ ਵਿਣੁ ਕਾਮਣਿ ਕਿ ਕਰੇਸੁ ।
 ੬ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਗੁਰੂ ਸਦਾਇਦੇ ਕਉਣ ਕਰੇ ਅਦੇਸੁ ॥੧੧॥

- [ਪੰਜੇ ਕਪੜੇ=ਚੱਦਰ, ਪੱਗ, ਅੰਗਰੱਖਾ, ਅੰਗੋਛਾ, ਦੁਪੱਟਾ ਕਮਰਕੱਸੇ ਵਾਲਾ।]
- [ਪੁਰਸਾਵਾਂ=ਮਰਦਾਵਾਂ। ਵੇਸੁ=ਡੀਲ, ਲਿਬਾਸ। ਦੁਰਬਲ=ਲਿੱਸਾ ਪਤਲਾ, ਛੀਟਕੀ, ਬਾਂਕਾ। ਪੰਚੀ ਪਰਵੇਸੁ=ਚੌਧਰੀ ਬਣੇ, ਚੌਧਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ।]
- [ਮਾਹਰੁ ਦੜ ਦੀਬਾਣ ਵਿਚਿ=ਦੜੇ ਦਿਵਾਨਾ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ।]
- [ਪੁਰਖਤੁ ਵਿਣੁ=ਪੁਰਖਪੁਣੇ ਤੋਂ ਬਾਝ, ਹੀਜੜਾ।]

੧(ਹੀਜੜਾ) ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ (ਸਾਰਾ) ਵੇਸ ਕਰੇ, ਪੰਜ ਕਪੜੇ ਬੀ ਪਹਿਨ ਲਵੇ। ੨ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਦਾਹੜੀ ਬੀ ਸੋਹਣੀ (ਲਾ ਲਵੇ, ਯਾ ਹੋ ਪਵੇ ਤੇ) ਡੀਲ ਬੀ ਛੀਟਕੀ ਹੋਵੇ। ੩ਸੈ (ਸਾਰੇ) ਹਥਿਆਰ ਲਾਕੇ ਸੂਰਮਾਂ (ਬੀ ਬਣੇ ਤੇ) ਚੌਧਰੀ ਬਣ ਬੈਠੇ। ੪ਦੀਵਾਨ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਮੁਖੀਆ (ਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇ) ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਉਸ ਨੂੰ (ਮੁਖੀਆ) ਜਾਣ ਬੀ ਲਵੇ। ੫ਪੁਰਖੱਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਨਾ ਗਿਣੋਂ

*ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪੱਥੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ :-
 ਸੈ ਹਥਿਆਰੀ ਸੂਰਮਾ ਜਾਣੈ ਸਭ ਦੇਸੁ ॥
 ਮਾਹਰੁ ਦੜ ਦੀਬਾਣ ਵਿਚਿ ਪੰਚੀ ਪਰਵੇਸੁ ॥

(ਕਿਉਂਕਿ) ਵਹੁਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਰੇ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਗਉਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਿਗੁਰੇ ਪੁਰਖ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਣੀ ਨਿਕੰਮੇ ਹਨ) । ਈਜੋ ਗੁਰੂ ਹੀਨ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਕਉਣ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ ?

ਭਾਵ—“ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ ਭਾਈ ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਣੀ” ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਕਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧੁਰ ਤੋਂ ਕਣੀ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਆਗਯਾ ਤੇ ਬਲ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਖੁਸ਼ਰੇ ਨਜਾਈ ਪੁਰਖਤ੍ਵ ਹੀਨ ਹੈ। ਸਿੱਖਯਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਲਿਵਲੀਨ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

੧੨. [ਸ਼ਹੁ ਸੇਵਾ ਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ] ।

੧ਗਲੀ ਜੇ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਤੋਤਾ ਕਿਉ ਫਾਸੈ ।
 ੨ਮਿਲੈ ਨ ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪੈ ਕਾਉ ਗੁੰਹ ਗਿਰਾਸੈ ।
 ੩ਜੋਰਾਵਰੀ ਨ ਜਿਪਈ* ਸੀਹ ਸਹਾ ਵਿਣਾਸੈ ।
 ੪ਗੀਤ ਕਵਿਤੁ ਨ ਭਿਜਈ ਭਟ ਭੇਖ ਉਦਾਸੈ ।
 ੫ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਨ ਜੋਹੀਐ ਰੰਗੁ ਕੁਸੁੰਭ ਦੁਰਾਸੈ ।
 ੬ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਦੋਹਾਗਣੀ ਪਿਰੁ ਮਿਲੈ ਨ ਹਾਸੈ ॥੧੨॥

[ਗਲੀ=ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ।

ਸਿਆਣਪੈ=ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ।]

[ਸੀਹ ਸਹਾ ਵਿਣਾਸੈ=ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਹੇ ਨੇ ਮਾਰਣਾ ।

ਦੁਰਾਸੈ=ਵਿਨਾਸ ।]

੨ਜੇ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹੁ ਮਿਲੇ (ਤਦ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਨੀ) ਤੋਤਾ ਕਿਉਂ ਫਸੇ (ਪਿੰਜਰੇ ਪਵੇ) ।
 ੨ਜੇ ਅੱਤ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਮਿਲੇ (ਤਦ) ਕਾਉਂ ਗੰਦਗੀ ਕਿਉਂ ਖਾਵੇ । ੩ਤੇ ਜੋਰਾਵਰੀ ਨਾਲ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ (ਜੇ ਮਿਲੇ ਤਦ) ਸਹਿਆ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਲਵੇ? ੪ਜੇ (ਨਿਰੇ) ਗੀਤਾਂ ਤੇ

*ਪਾ: ਜਾਪਈ ।

ਇਹ ਕਥਾ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬਨ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਠੇਕਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਜੰਤੂ ਤੇਰੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਆਪੇ ਰੋਜ਼ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਨ ਮਾਰਿਆ ਕਰ, ਸੌ ਇੱਕੁਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਸਹੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ । ਇਹ ਵਕਤ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰਾ ਚਿਰਾਕਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਘੂਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਓਇ ਗੀਦੀ! ਚਿਰਾਕਾ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈ? ਮੈਂ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਜੰਤੂ ਮਾਰ ਸੁਟਾਂਗਾ; ਸਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਹਾਰਾਜ ! ਇਸ ਬਨ ਦੀ ਇਕ ਖੁੜੱਲ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ੇਰ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗੀ, ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਵੇਖਣਾ ਸਾਡੀ ਵੰਸ ਨਾ ਮੁਕਾ ਦੇਣੀ, ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉੱਪਕਾਰ ਕਰੇਗਾ ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਕਰੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਚਾਓ' । ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਚਲ ਦੱਸ' । ਰੋਹ ਭਰਿਆ ਸ਼ੇਰ ਸਹੇ ਮਗਰ ਹੋ ਟੁਰਿਆ । ਇਕ ਚੌੜੇ ਖੂਹ ਤੇ ਲਿਜਾਕੇ ਸਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੇਖੋ ਮਹਾਰਾਜ ! ਐਸ ਖੁੜੱਲ ਵਿਚ ਲੁਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਜਾਂ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਦ ਅਡੋਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇਖੀ ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸੱਚੀਂ ਸ਼ੇਰ ਹੈ, ਗਰਜਿਆ ਤਾਂ ਦੁਣੀ ਗਰਜ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਗੰਜ ਕੇ ਉਠੀ । ਹੁਣ ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ, ਤਦ ਘੜੰਮ ਖੂਹ ਵਿਚ, ਡੁਬਕ ਡੁਬਕ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ, ਐਉਂ ਸਹੇ ਨੇ ਜੋਰਾਵਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ।

ਕਬਿੱਤਾਂ ਪਰ ਹੀ ਰੀਝੇ ਤਦ ਭੱਟ (ਕਿਉਂ) ਦਾਸ ਵੇਸ ਵਿਚ ਹਨ ? *ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੋਹੀਦਾ ਕੁਸੁੰਭੇ ਦਾ ਰੰਗ (ਤੇ ਜੋਬਨ-ਚੁਹਚੁਹਾਪਨ) ਨਾਸ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਓਹੋ ਦੁਹਾਗਣੀ ! ਸੇਵਾ ਬਿਨ ਪਤੀ ਹਾਸਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਭਾਵ-ਸੇਵਾ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ, "ਟਹਲ ਮਹਲ ਤਾਕਉ ਮਿਲੈ ਜਾਕਉ ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ" ।

੧੩. [ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਨਿਸ਼ਫਲ] ।

੧ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆਂ ਪਾਈਐ ਚਮਗਿੱਦੜ ਜੂਹੇ* ।
 ੨ ਮੜੀ ਮਸਾਣੀ ਜੇ ਮਿਲੈ ਵਿਚਿ ਖੁਡਾ ਚੂਹੇ ।
 ੩ ਮਿਲੈ ਨ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਬਿਸੀਅਰੁ ਵਿਹੁ ਲੂਹੇ ।
 ੪ ਹੋਇ ਕੁਚੀਲੁ ਵਰਤੀਐ ਖਰ ਸੂਰ ਭਸੂਹੇ† ।
 ੫ ਕੰਦਮੂਲ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ਆਈਅੜ ਵਣੁ ਧੂਹੇ ।
 ੬ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜਿਉ ਘਰੁ ਵਿਣੁ ਬੂਹੇ ॥੧੩॥

[ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆਂ=ਮੂਧੇ ਸਿਰ । ਜੂਹੇ=ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ । ਭਸੂਹੇ=ਖੋਹ ਵਿਚ ਰੁਲਣਾ ।]
 [ਅਈਅੜ=ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਵਗ । ਵਣੁ ਧੂਹੇ=(ਬਕਰੀਆਂ ਦਾ ਅਈਅੜ) ਵਣ]
 [ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਬੂਹੇ=ਦਿਲੀਜ, ਤਖਤੇ ।]

੧ ਜੇ ਸਿਰ ਹੇਠ ਕੀਤਿਆਂ (ਉਧਰ ਤਪ, ਬਿਛਾਂ ਨਾਲ ਟੰਗੀਜ ਕੇ) ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਚਮਗਿੱਦੜਾਂ (ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ) । ੨ ਜੇ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣਾਂ (ਵਿਚ ਵਸਿਆਂ, ਯਾ ਅਗਨ ਤਪ ਤਪਿਆਂ) ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਡਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ (ਖੁਡਾਂ ਕਬਰ ਸਮਾਨ ਕਹੀਆਂ ਹਨ) । ੩ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸੱਪ (ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ) ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਲੂੰਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਯਾ ਚਿਰਜੀਵੇ ਜੋਗੀ ਮੁਕਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਉਮਰ ਵਧਾਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਰੂਪ ਵਿਹੁ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੪ ਜੇ ਕੁਚੀਲ (ਸੁਵਗੀ ਜਾਂ ਘੋਰੀ ਬਣਿਆਂ) ਵਰਤਣ ਵਰਤਿਆਂ (ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਤਦ) ਸੂਰ ਤੇ ਖੋਤੇ ਭਸ-ਖੋਹ-ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰੁਲਦੇ ? ੫ ਜੇ ਕੰਦ ਮੂਲ (ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ) ਪੂਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਿਆਂ (ਬਨਬਾਸੀ ਹੋਇਆਂ ਫਲੋਹਾਰੀ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਦੇ) ਅੱਯੜ ਬਣ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ) । ੬ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਬੂਹਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ (ਕਹੀਦਾ) ।

ਭਾਵ-ਬੂਠੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਸਜਨ "ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ" ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸਤਿਸੰਗ ਗੁਰਮੁਖ ਮੇਲ ਪਾਕੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕਠਨ ਹੈ ।

੧੪. [ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਭੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ] ।

੧ ਮਿਲੈ ਜਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਤਿਆਂ ਡਡਾਂ ਜਲਵਾਸੀ ।
 ੨ ਵਾਲ ਵਧਾਇਆਂ ਪਾਈਐ ਬੜ ਜਟਾਂ ਪਲਾਸੀ‡ ।
 ੩ ਨੰਗੇ ਰਹਿਆਂ ਜੇ ਮਿਲੈ ਵਣਿ ਮਿਰਗ ਉਦਾਸੀ ।

*ਪਾ : ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਖੂਹੋ ।

†ਪਾ:-ਵਤਨਿ ਆਠੂਹੇ ।

‡ਪਾ:-ਬੜ ਪਿਪਲ ਪਾਸੀ ।

ੴਸਮ ਲਾਇ ਜੇ ਪਾਈਐ ਖਰੁ ਖੇਹ ਨਿਵਾਸੀ ।
੫ਜੇ ਪਾਈਐ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਪਸੂਆਂ ਜੜ ਹਾਸੀ ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰ ਮਿਲੈ ਖਲਾਸੀ ॥੧੪॥

[ਡਡਾਂ=ਡੱਡੂ । ਬੜ=ਬੋਹੜ । ਜਟਾ ਪਲਾਸੀ=ਜੜਾਵਾਂ ਛਿਛਰਿਆਂ]
[ਵਾਂਗੂੰ ਭਾਵ ਲਮਕਦੀਆਂ । ਹਾਸੀ=ਹੈਨ (ਕ੍ਰਿਆ) ।]

੧ਜੇ ਡੀਰਬ ਨ੍ਰਾਤਿਆਂ (ਮੁਕਤੀ) ਮਿਲਦੀ (ਤਾਂ) ਡੱਡਾਂ ਬੀ ਜਲ ਵਾਸੀ ਹਨ । ੨ਜਟਾਂ ਵਧਾਇਆਂ (ਬੀ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ), ਮਿਲਦੀ (ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ) ਬੋੜੁ ਦੀਆਂ ਜੜਾਵਾਂ (ਬਹੁਤ) ਲਮਕਦੀਆਂ ਹਨ । ੩(ਨਿਛੇ) ਨੰਗੇ ਰਿਹਾਂ ਜੇ (ਮੁਕਤ) ਮਿਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਰਗ (ਖਰੇ) ਉਦਾਸੀ (ਨਾਂਗੇ) ਹਨ । ੪ਜੇ ਬਿਭੂਤ (ਸੁਆਹ) ਲਾਇਆਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਖੋਤਾ ਖੇਹ ਵਿਚ ਹੀ ਲੇਟਦਾ ਹੈ । ੫ਜੇ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾ ਸਕੀਦੀ ਤਾਂ ਪਸੂ (ਸਭ) ਜੜ-(ਮੌਨ)-ਹੀ ਹਨ । ੬(ਪਰ) ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, (ਸੰਸਾਰ, ਆਵਾਗਵਨ, ਪਾਪ, ਸਭ ਤੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਗੁਰੂ (ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੧੫. [ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਨਿਸ਼ਫਲ] ।

੧ਜੜੀਂ ਬੂਟੀਂ ਜੇ ਜੀਵੀਐ ਕਿਉ ਮਰੈ ਧਨੰਤਰੁ ।
੨ਤੰਤ ਮੰਤੁ ਬਾਜੀਗਰਾ ਓਇ ਭਵਹਿ ਦਿਸੰਤਰੁ ।
੩ਰੁਖੀ ਬਿਰਖੀ ਪਾਈਐ ਕਾਸਟ ਬੈਸੰਤਰੁ ।
੪ਮਿਲੈ ਨ ਵੀਰਾਰਾਧੁ ਕਰਿ ਠਗ ਚੋਰ ਨ ਅੰਤਰੁ ।
੫ਮਿਲੈ ਨ ਰਾਤੀ ਜਾਗਿਆਂ ਅਪਰਾਧਿ ਭਵੰਤਰੁ ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਮਰੰਤਰੁ ॥੧੫॥

[ਧਨੰਤਰੁ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਵੈਦ । ਵੀਰਾਰਾਧੁ=ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਆਰਾਧਨ, ਭੂਤ ਸੇਵਨ ।]
[ਨ ਅੰਤਰੁ=ਅੰਤਰਾ ਨਹੀਂ । ਅਮਰੰਤਰੁ=ਅਮਰ ਤੇ ਅਮਰ ਕਾਰਕ ।]

੧ਜੇ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ (ਦਵਾਵਾਂ) ਨਾਲ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤੀ ਜੀਵਨ) ਜੀਉ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਕਿਉਂ ਮਾਠਣਾ ? ੨ਤੰਤ ਮੰਤੁ (ਜਾਦੂਆਂ) ਨਾਲ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ) ਬਾਜੀਗਰ ਕਿਉਂ ਦੇਸ਼ਾਂਤੁ ਵਿਚ (ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ) ਫਿਰਦੇ ? ੩ਜੇ ਰੁੱਖਾਂ ਬਿਛਾਂ (ਨਾਲ ਟੰਗੀਜਿਆਂ, ਜਾਂ ਤੁਲਸੀ ਪਿੱਪਲ ਆਦਿ ਪੂਜਿਆਂ ਮੁਕਤੀ) ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਕਾਠ ਨੂੰ ਅੰਗ (ਕਿਉਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਕਾਠ ਆਪ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਪਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ) । ੪ਭੂਤ ਸੇਵਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਚੋਰ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਭੂਤ ਸੇਵੀ, ਚੋਰ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਹੀਂ, ਭੂਤ ਸੇਵੀ ਠੱਗੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧਨ ਮੁਛ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਰਾਤ ਜਾਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਪਰਾਧੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਚੋਰ) ਜਾਰ ਜੁਆਰ, ਰਾਤ ਜਾਗਕੇ ਹੀ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਅਮਰ ਹਨ ਤੇ ਅਮਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਜੇ ਆਪ ਮੁਕਤੇ ਨਹੀਂ ਆਪ ਅਮਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿੱਕੂੰ ਅਮਰ ਤੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੁਕਤ ਤੇ ਅਮਰ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਇਹ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੧੬. [ਨਾਲਾਇਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਅਸੰਭਵ] ।

੧ਘੰਟੁ ਘੜਾਇਆ ਚੂਹਿਆਂ ਗਲਿ ਬਿਲੀ ਪਾਈਐ ।
 ੨ਮਤਾ ਮਤਾਇਆ ਮਖੀਆਂ ਘਿਅ ਅੰਦਰਿ ਨਾਈਐ ।
 ੩ਸੂਤਕੁ ਲਹੈ ਨ ਕੀੜਿਆਂ ਕਿਉ ਝਥੁ ਲੰਘਾਈਐ ।
 ੪ਸਾਵਣਿ ਰਹਿਣ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਜੇ ਪਾਰਿ ਵਸਾਈਐ ।
 ੫ਕੂੰਜੜੀਆਂ ਵੈਸਾਖ ਵਿਚਿ ਜਿਉ ਜੂਹ ਪਰਾਈਐ ।
 ੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਫਿਰਿ ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥੧੬॥

[ਪਾਰਿ ਵਸਾਈਐ=ਜਤਨ ਕਰੀਏ ।]

੧ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਘੜਿਆਲ ਬਨਵਾਇਆ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਜੋ, ਜਦ ਆਵੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮਾਸੀ ਆਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਾਤ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਚੂਹੇ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ) । ੨ਮੱਖੀਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਘਿਉ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ (ਇਹ ਬੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) । ੩ਕੀੜਿਆਂ (ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੂਤਕ ਲਾਹੀਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਦਾ ਸੂਤਕ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ, (ਓਹ ਪਲ ਪਲ ਪਿਛੋਂ ਮਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ (ਇਹ ਬੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) ੪ਜੇ ਜਤਨ (ਬੀ) ਕਰੀਏ ਸਾਵਣ ਦੇ ਭੰਬਟ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ (ਭੰਬਟ ਰਾਤ ਰਾਤ ਵਿਚ ਤੇ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਬੀ ਅਸੰਭਵ ਹੋਇਆ) । ੫ਵੈਸਾਖ ਵਿਚ ਜਿਕੂੰ ਕੂੰਜਾਂ ਪਰਾਈਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ (ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਦਾ ਓਥੇ ਰਖ ਲੈਣੀਆਂ ਅਸੰਭਵ ਹਨ) । ੬(ਤਿਵੇਂ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ (ਮੁਕਤੀ ਹੋਣੀ) ਆਵਾਗਵਨ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ।

ਭਾਵ-ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਸੱਜਨੋ! ਗੁਰੂ ਸਚੇ ਦੀ, ਅਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਵੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਓ ।

੧੭. [ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਜ ਕੂੜ] ।

੧ਜੇ ਖੁਥੀ ਬਿੰਡਾ ਬਹੈ ਕਿਉ ਹੋਇ ਬਜਾਜੁ ।
 ੨ਕੂਤੇ ਦੇ ਗਲਿ ਵਾਸਣੀ ਨ ਸਰਾਫੀ ਸਾਜੁ ।
 ੩ਰਤਨਮਣੀ ਗਲਿ ਬਾਂਦਰੈ ਜਉਹਰੀ ਨਹਿ ਕਾਜੁ ।
 ੪ਗਦਹੁੰ ਚੰਦਨ ਲਦੀਐ ਨਹਿ ਗਾਂਧੀ ਗਾਜੁ ।
 ੫ਜੇ ਮਖੀ ਮੁਹਿ ਮਕੜੀ ਕਿਉ ਹੋਵੈ ਬਾਜੁ ।
 ੬ਸਚੁ ਸਚਾਵਾਂ ਕਾਂਢੀਐ ਕੂੜਿ ਕੂੜਾ ਪਾਜੁ ॥੧੭॥

[ਖੁਥੀ=ਥੈਕੀ, ਥਾਨਾਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ।

ਪਾਠਾਂਤੁ :-ਗੁੱਥੀ=ਥੈਲੀ ।

[ਵਾਸਣੀ=ਲੱਕ ਦੀ ਰੁਪੱਯਾਂ ਵਾਲੀ ਥੈਲੀ ।

ਗਾਜੁ=ਕਹੀਦਾ ।

੧ਜੇ ਬਿੰਡਾ ਥੈਕੀ ਪਰ ਥੈਠ ਜਾਵੇ ਉਹ ਬਜਾਜ ਕਿਕੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੨ਜੇ ਕੂੱਤੇ ਦੇ ਗਲ ਵਾਂਸਲੀ (ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਈਏ) ਤਦ ਉਹ ਸਰਾਫ ਵਾਲਾ ਸਾਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ੩ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਗਲ ਰਤਨ ਮਾਣਕ (ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਈਏ) ਤਦ ਉਹ ਜੌਹਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ੪ਖੱਤੇ ਉਤੇ ਚੰਦਨ

ਲੱਦ ਦੇਵੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ । ੫ਜੇ ਮਕੜੀ (ਡੌਰੇ) ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮੱਖੀ (ਆਂ ਜਾਵੇ) ਉਹ ਬਾਜ ਕਿਕੂੰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੬(ਤਿਵੇਂ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਸਚ ਨਾਲ ਲੱਭ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਕੂੜੇ ਦਾ ਕੰਮ (ਦਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ) ਝੂਠਾ (ਤਯਾਗਨੀਯ ਹੈ) ।

੧੮. [ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਗਣਾਵੇ ਸੋ ਮੂਰਖ] ।

੧ਅੰਡਣਿ ਪੁਤੁ ਗਵਾਢਣੀ ਕੂੜਾਵਾ ਮਾਣਾ ।
 ੨ਪਾਲੀ ਚਉਣਾ ਚਾਰਦਾ ਘਰ ਵਿਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ।
 ੩ਬਦਰਾ ਸਿਰਿ ਵੇਗਾਰੀਐ ਨਿਰਧਨੁ ਹੈਰਾਣਾ ।
 ੪ਜਿਉ ਕਰਿ ਰਾਖਾ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ ਕਿਰਸਾਣਾ ।
 ੫ਪਰ ਘਰੁ ਜਾਣੈ ਆਪਣਾ ਮੂਰਖੁ ਮਿਹਮਾਣਾ ।
 ੬ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦਾ ਓਹੁ ਵਡਾ ਅਜਾਣਾ ॥ ੧੮ ॥

[ਅੰਡਣਿ=ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ । ਪਾਲੀ=ਛੇੜੂ । ਚਉਣਾ=ਵੱਗ । ਘਰ ਵਿਤੁ]
 [ਨ ਜਾਣਾ=ਘਰ ਦਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ । ਹੈਰਾਣਾ=ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ ।]

੧(ਆਪਣੇ) ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਗੁਆਂਢਣ ਦਾ ਪੁੱਤ (ਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਆਪਣਾ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਣਾਂ ਝੂਠਾ ਹੈ । ੨ਛੇੜੂ ਵੱਗ ਨੂੰ ਚਾਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਵੱਗ ਨੂੰ) ਘਰ ਦਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ । ੩(ਰੁਪੱਯਾਂ ਦੀ) ਬੈਲੀ ਵੇਗਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਉਹ ਨਿਰਧਾਨ ਤੇ ਹੈਰਾਨ (ਦੁਖੀ) ਹੈ, (ਯਥਾ:-“ਖੇਦ ਭਇਓ ਬੇਗਾਰੀ ਨਿਆਈ ਘਰ ਕੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਆ”) ੪ਜਿਕੂੰ ਰਾਖਾ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ (ਖੇਤ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ੫(ਉਹ) ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਮੂਰਖ ਹੈ ਜੋ ਪਰਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੬(ਤਿਵੇਂ ਜੋ) ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਗਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੱਡਾ ਮੂਰਖ ਹੈ । (ਯਥਾ:-ਨਾਨਕ ਤੇ ਨਰ ਅਸਲ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੰਤੁ ॥”)

੧੯. [ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਗਣਾਉ ਗਵਾਰ ਹੈ] ।

੧ਕੀੜੀ ਵਾਕ ਨ ਬੰਮੀਐ ਹਸਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ।
 ੨ਹਥ ਮਰੋੜੇ ਮਖੁ ਕਿਉ ਹੋਵੈ ਸੀਹ ਮਾਰੁ ।
 ੩ਮਛਰ ਡੰਗੁ ਨ ਪੁਜਈ ਬਿਸੀਅਰੁ ਬੁਰਿਆਰੁ ।
 ੪ਚਿਤ੍ਰੇ ਲਖ ਮਕਉੜਿਆ ਕਿਉ ਹੋਇ ਸਿਕਾਰੁ ।
 ੫ਜੇ ਜੂਹ ਸਉੜੀ ਸੰਜਰੀ ਰਾਜਾ ਨ ਭਤਾਰ ।
 ੬ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦਾ ਉਹ ਵਡਾ ਗਵਾਰ ॥ ੧੯ ॥

[ਕੀੜੀ ਵਾਕ=ਕੀੜੀ ਪਾਸੋਂ ਜਾਂ ਕੀੜੀ ਦੇ ਕਹੇ । ਚਿਤ੍ਰੇ=ਰੰਗ ਦੇਵੇ ।]
 [ਜੂਹ=ਜੁਆਂ । ਸਉੜੀ=ਰਜਾਈ, ਗੁੱਤ ।]

੧ਕੀੜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਾਈ ਦਾ ਭਾਰ ਬੰਮੀਦਾ ਨਹੀਂ । ੨ਮੱਖ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਹੱਥ ਮਰੋੜੇ, ਕੀ ਸੀਹ ਮਾਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੱਖੀ ਮਰੋੜਕੇ ਸੀਹ ਮਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੩ਮਛਰ ਦਾ ਡੰਗ ਬੁਰਿਆਰ (ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ) ਸੱਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੪ਜੇਕਰ ਲੱਖਾਂ ਮਕਉੜਿਆਂ ਨੂੰ (ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ) ਚਿੱਤ੍ਰਕੇ (ਨਾਲ ਰਖੀਏ) ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਪਰ ਅਸਲ ਅਰਥ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :- ਲਖ ਮਕਉੜਿਆਂ ਨਾਲ ਚਿੱਤ੍ਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਕੂੰ

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਲਖਾਂ ਮਕੰਡੇ ਮਾਰਕੇ ਚਿੜ੍ਹੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ) । ੫ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਉੜੀ (ਰਜਾਈ) ਵਿਚ ਬਾਹਲੀਆਂ ਜੁੰਆਂ ਸੰਜਰ ਜਾਣ (ਘਰ ਕਰ ਜਾਣ) ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਾਜਾ (ਇਸ ਲਈ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੁੰਆਂ ਦਾ ਲਸਕਰ ਬਾਹਲਾ ਹੈ) (ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਦੀ 'ਸਉੜੀ' ਗੁੱਤ ਵਿਖੇ ਜੁੰਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭਰਤਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਜੁੰਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਦੇਸ ਰੱਛਾ ਕਿੱਕੁਰ ਕਰ ਸਕੂ?) ੬(ਜੋ ਲੋਕ) ਅਣਹੋਂਦ (ਅਸਮਰਥ) ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਗਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਡੇ ਗਵਾਰ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਡਿੰਭੀਆਂ ਤੇ ਮੂਰਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਖ 'ਸੱਚ' ਹੈ] ।

੧ਪੁਤੁ ਜਣੈ ਵੜਿ ਕੋਠੜੀ ਬਾਹਰਿ ਜਗੁ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਧਨੁ ਧਰਤੀ ਵਿਚਿ ਦਬੀਐ ਮਸਤਕੁ ਪਰਵਾਣੈ ।
 ੩ਵਾਟ ਵਟਾਉ ਆਖਦੇ ਵੁਠੈ ਚਿੰਦ੍ਰਾਣੈ ।
 ੪ਸਭੁ ਕੇ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਦਾ ਚੜਿਐ ਚੰਦ੍ਰਾਣੈ ।
 ੫ਗੋਰਖ ਦੇ ਗਲਿ ਗੋਦੜੀ ਜਗੁਨਾਥੁ ਵਖਾਣੈ ।
 ੬ਗੁਰ ਪਰਚੈ ਗੁਰੁ ਆਖੀਐ ਸਚਿ ਸਚੁ ਸਿਵਾਣੈ ॥ ੨੦ ॥

[ਮਸਤਕੁ=ਮੱਥੇ ਵਿਚੋਂ । ਪਰਵਾਣੈ-ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵੁਠੈ=ਮੀਂਹ ਵਰਸਨਾ ।]
 [ਚੰਦ੍ਰਾਣੈ=(ਦੁਤੀਆ ਦਾ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ । ਗੁਰੁ ਪਰਚੈ=ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ।]

੧(ਮਾਂ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਜਣਦੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ਦੋਲਤ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਦੱਬੀਦੀ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਵਿਖੇ (ਲੋਕ ਦਮਕ ਵੇਖਕੇ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਰਸਤੇ ਦੇ 'ਵਟਾਉ' (ਰਾਹੀ) ਲੋਕ ਬੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੀਂਹ ਵਰਿਊਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਰਖਾ ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ) । ੪(ਦੂਜ ਦੇ) ਚੰਦ ਚੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ । ੫ਗੋਰਖ ਦੇ ਗਲ ਵਿਖੇ ਗੋਦੜੀ ਹੈ ਫਿਰ ਬੀ ਜਗਤ ਨਾਥ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਗੋਦੜੀ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਕਾਲ ਹੀ ਹੈ । ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਿਹਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੇਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਣ ਚਾਹੀਏ) । ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੱਚ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੱਚ ਗੁੱਝਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਗੁਰੂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਛਿਪੇ ਪਰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਮਤਲਬ ਹੈ "ਲਾਖ ਜਤਨ ਕਰ ਹਿਰਦੈ ਰਾਖਿਆ ਰਤਨ ਨ ਛਿਪੈ ਛਪਾਇਆ" ਇਸ ਲਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਪਰਤੱਖ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਿਆਂ ਕੁਝ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਪਛਾਣਨਾ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਡਿੰਭੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਿਆਂ ਦੁੱਖ ਹੈ ।

੨੧. [ਵੀਹ ਔਗੁਣ] ।

੧ਹਉ ਅਪਰਾਧੀ । ਗੁਨਹਗਾਰੁ2 ਹਉ ਬੇਮੁਖ3 ਮੰਦਾ4 ।
 ੨ਚੋਰੁ5 ਜਾਰੁ6 ਜੁਆਰਿ7 ਹਉ ਪਰ ਘਰਿ ਜੋਹੰਦਾ8 ।
 ੩ਨਿੰਦਕੁ9 ਦੁਸਟੁ10 ਹਰਾਮਖੋਰੁ11 ਠਗੁ12 ਦੇਸ ਠਗੰਦਾ ।

੪ਕਾਮ13 ਕ੍ਰੋਧ14 ਮਦੁ15 ਲੋਭੁ16 ਮੋਹੁ17 ਅਹੰਕਾਰ ਕਰੰਦਾ18 ।
 ੫ਬਿਸਾਸਘਾਤੀ19 ਅਕਿਰਤਘਨ20 ਮੈ ਕੋ ਨ ਰਖੰਦਾ ।
 ੬ਸਿਮਰਿ ਮੁਰੀਦਾ ਢਾਢੀਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਖਸੰਦਾ ॥੨੧॥੩੬॥

{ ਗੁਨਹਗਾਰੁ=ਕਸੂਰੀ । ਜੋਹੰਦਾ=ਤੱਕਣ ਵਾਲਾ । ਠਗੰਦਾ=ਦਿਨ ਦੀਵੀਂ }
 { ਠੱਗਣ ਵਾਲਾ । ਸਿਮਰਿ=ਯਾਦ ਕਰ । ਮੁਰੀਦਾ=ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ, ਹੇ ਮੁਰੀਦ! }
 { ਢਾਢੀਆ=ਹੇ ਢਾਢੀ । }

੧ਮੈਂ 1ਅਪਰਾਧੀ, 2ਕਸੂਰ ਕਰਣ ਵਾਲਾ, 3ਬੇਮੁਖ ਅਤੇ 4ਮੰਦਾ ਹਾਂ । ੨5ਚੋਰ, 6ਯਾਤ, 7ਜੁਆਰੀਆ, ਅਰ 8ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਦੇ ਤੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ । ੩6ਨਿੰਦਕ, 10ਦੁਸ਼ਟ, 11ਹਰਾਮ ਖੋਰ, 12ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਠਗਣ ਹਾਰਾ ਠੱਗ ਹਾਂ । ੪13ਕਾਮ, 14ਕ੍ਰੋਧ, 15ਮਦ, 16ਲੋਭ, 17ਮੋਹ ਤੇ 18 ਹੰਕਾਰ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ । ੪19ਵਿਸਾਹਘਾਤੀ, 20ਅਕਿਰਤਘਣ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਅਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?) ੬(ਇਕ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਰੱਖਯਕ ਹਨ ਇਸ ਲਈ) ਹੇ ਮੁਰੀਦ ਢਾਢੀ (ਜਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖ! ਅਜਿਹੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨੂੰ) ਸਿਮਰਣ ਕਰ, ਜੋ ਬਖਸੰਦ ਹੈ ।

ਭਾਵ--"ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣਿ ਗੁਣੁ ਕਰੇ ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ" ਨਿਰਗੁਣਿਆਂ ਪੁਰ ਉਪਕਾਰ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਣ ਹਾਰਿਆਂ ਪੁਰ ਹਰ ਕੋਈ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਅਵਗੁਣ ਦੱਸਕੇ ਅਸਮਦਾਇਕਾਂ ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਸਮਝਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਮੰਨਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਏਹ ਅੰਤਲੀ ਪੌੜੀ ਇਕ ਗੂੜ੍ਹ ਆਤਮਕ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਮੀਣੇ, ਬੇਮੁਖ, ਨਿੱਗੁਰੇ, ਕੂੜ ਪਾਜੇ ਤੇ ਅਣਹੋਂਦਾ ਗਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਜਦ ਔਗੁਣਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਕਹੇ ਤਦ ਸੁਤੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮਲਿਨਤਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਬਣਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਮੈਂ ਹਾਂ । ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਓ । ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਤਹਕਰਨ ਕੁੰਗੂ ਦਾ ਕੁੰਗੂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਅਰ ਏਹ ਭੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰਾਗ ਦ੍ਰੋਖ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ, ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਸਿੱਖਯਾ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰ ਤੇ ਸਾਫ ਸੀ ।

---o---

ਵਾਰ ੩੭.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਕਾਦਰ ਦੇ ਚਲਿਤ] ।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰ ਬਨਾਇਆ ।

੨ ਅੰਬਰਿ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਕੈ ਵਿਣੁ ਬੰਮਾ ਆਕਾਸਿ ਰਹਾਇਆ ।
 ੩ ਜਲ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਰਖੀਅਨਿ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰੁ ਧਰਾਇਆ ।
 ੪ ਕਾਠੈ ਅੰਦਰਿ ਅਗੁ ਧਰਿ ਅਗੀ ਹੋਂਦੀ ਸੁਫਲੁ ਫਲਾਇਆ ।
 ੫ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਤਿੰਨੇ ਵੈਰੀ ਮੇਲੁ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੬ ਰਾਜਸ ਸਾਤਕ ਤਾਮਸੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਇਆ ।
 ੭ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੁ ਚਲਿਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥੧॥

[ਵਿਛੋੜਿਕੈ=ਵਿਚ ਜੋੜਕੇ । ਪਉਣੁ, ਪਾਣੀ, ਬੈਸੰਤਰੋ=ਭਾਵ ਬਾਦੀ ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ ।]
 [ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੁ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ।]

(ਸੈਂਤੀਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) ੧ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਬੋਂ ਪਾਸਰਾ ਕਰਕੇ 'ਅਕਾਰ' (ਸਰੂਪ) ਸਾਜਿਆ ਹੈ । ੨ ਆਕਾਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਬੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ* । ੩ (ਦੂਜਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਧਰਤੀ ਰਖੀ ਹੈ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਪਾਣੀ ਅਰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਧਰਤੀ ਹੈ) ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਗੱਭੇ ਭੀ ਪਾਣੀ ਹੈ (ਅਨੇਕਾਂ ਝੀਲਾਂ ਦਰਯਾ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹਨ) । ੪ ਲਕੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਅੱਗ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਬਿਛਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਾਯਾ ਹੈ (ਜੇ ਗਰਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਬਿਛ ਮੇਲ ਤੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ) । ੫ (ਪਉਣ ਬਾਦੀ) ਪਾਣੀ (ਸਰਦੀ) ਬੈਸੰਤਰ (ਗਰਮੀ) (ਦਾ ਅਥਵਾ) ਤਿੰਨੇ (ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੋ ਭਾਵੇਂ) ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਾਂਗੂ) ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ) । ੬ (ਕੀ ਆਪ ਕਸ਼ੀਆ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ,) (ਤਿੰਨ ਗੁਣ) ਰਜੋ ਸਰੋ ਤਮੋ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ (ਤਿੰਨ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨ ਸੰਘਾਰ ਲਈ) ਰਚ ਦਿਤਾ ਹੈ । ("ਦਯੁ ਬੈਠਾ ਵੇਖੋ ਆਪ ਜੀਉ" ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਕ੍ਰਮ ਅਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਕੇ ਤਮਾਸਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੭ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦਾ ਚਲਿੱਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਈਸ਼ੁਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆਂ ਜੋ ਅਸਚਰਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿੱਕੁ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨਿਰ ਆਸਰੇ ਛੱਡੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਕੀ, ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ, ਕਾਠ ਵਿਚ ਅੱਗ, ਗਰਮੀ, ਦਰਖਤ ਵਿਚ ਇਤਯਾਦਿ ਮੇਲ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਿੱਤੁ ਰਚਨਾ ਹੈ ।

੨. [ਈਸ਼ੁਰੀ ਸ਼ਕਤੀ] ।

੧ ਸਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਚਰਾਗ ਬਲਾਇਆ ।
 ੨ ਰਾਤੀ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਘਰਿ ਘਰਿ ਦੀਪਕ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇਆ ।
 ੩ ਸੂਰਜੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ਦਿਹੁ ਤਾਰੇ ਦੀਪਕ ਰੂਪ ਲੁਕਾਇਆ ।
 ੪ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਵਾਉ ਵਿਚਿ ਭੋਲ ਅਭੋਲੁ ਨ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ ।
 ੫ ਉਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਜਿਸਿ ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਅਲਾਇਆ ।
 ੬ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗੰਮ ਹੈ ਅਕਥ ਕਥਾ ਨਾ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ।
 ੭ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥੨॥

"ਆਕਾਸ ਰਹਾਇਆ ਪਾਠਾਂਤੁ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਬਰ ਵਿਚ ਛੱਡਕੇ ਬਿਨਾਂ ਬੰਮਾਂ ਦੇ (ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਕਸ਼ਮ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਹੈ ।

[ਸਿਵ=ਚੇਤਨ, ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ (Soul) ।	ਸ਼ਕਤੀ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ]
[ਉਤਪਤ ਤਾਕਤ (matter and force) ।	ਅਕਾਰ=ਸਰੂਪ ।]
[ਪਰਵਰਦਗਾਰ=ਪਾਲਕ ।	ਅਲਾਇਆ=ਕਿਹਾ ਗਿਆ ।]

੧(ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਸਰੂਪ ਦੇਕੇ (ਇਸ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ) ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ । ੨ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਭੀ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘਰੇ ਘਰੀ ਦੀਪਕਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਭੀ ਜਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਚਾਨਣ ਹੋਵੇ) । ੩ਜਦ ਸੂਰਜ ਏਕੰਕਾਰ (ਇਕ ਆਕਾਰ) ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਨੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਲਖਾਂ) ਤਾਰੇ ਤੇ ਦੀਪਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੂਰਜ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) (ਉਹ ਸੂਰਜ ਕੌਣ ਹੈ ? ਪਰਮਾਤਮਾਰੂਪ ਸੂਰਜ ਹੈ) । ੪ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆਉ (ਬ੍ਰਹਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ) ਉਸ ਦੇ ਕਵਾਉ (ਸਰੀਰ ਅਥਵਾ ਵਾਕ) ਵਿਖੇ ਹਨ ਤੌਲ ਤੋਂ ਅਤੌਲ ਹੈ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਤੌਲ ਨਹੀਂ ਤੌਲਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ) । ੫ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਕਾਰ $\curvearrowright$ ਸਰੂਪ ਹੈ, (ਇਹੋ ਓਅੰਕਾਰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਯਾ ਨਾਮ) ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ੧ ਓ ਸਰੂਪ ਹਾਂ) (ਫੇਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੈਸਾ ਹੈ?) ਪਾਲਣੇਗਾਰਾ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਹੈ । ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਉਹਨਾਂ ਥੋਂ ਬੀ) 'ਅਗੰਮ' ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਲਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਾਇਆ । ੭(ਸਾਰੇ ਵਕਤਾ ਤੇਰੇ ਮੌਰੇ ਪਾਸੋਂ) ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਦੇਖ ਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ) ।

੩. [ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਵਚਿੱਤ੍ਰਤਾ] ।

੧ਖਾਣੀ ਵਾਣੀ ਚਾਰ ਜੁਗ ਜਲ ਥਲ ਤਰੁਵਰੁ ਪਰਬਤ ਸਾਜੇ ।
 ੨ਤਿੰਨ ਲੋਅ ਚੇਦਹ ਭਵਣ ਕਰਿ ਇਕੀਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨਿਵਾਜੇ ।
 ੩ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਦੀਪ ਸਤ ਨਉ ਖੰਡ ਦਹ ਦਿਸਿ ਵਜਣਿ ਵਾਜੇ ।
 ੪ਇਕਸ ਇਕਸ ਖਾਣਿ ਵਿਚਿ ਇਕੀਹ ਇਕੀਹ ਲਖ ਉਪਾਜੇ ।
 ੫ਇਕਤ ਇਕਤ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅਜੰਤੁ ਅਣਗਣਤ ਬਿਰਾਜੇ ।
 ੬ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਕਰਿ ਰੰਗ ਬਿਚੰਗ ਤਰੰਗ ਅਗਾਜੇ ।
 ੭ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਘਰਿ ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ॥੩॥

[ਇਕੀਹ=ਇਕ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ।	ਵਾਜੇ=ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ।	ਇਕੀਹ ਇਕੀਹ ਲਖ=ਜੂਨਾਂ]
[੨੧ ਲਖ ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਖਾਣੀ ਵਿਖੇ ।		ਤਰੰਗ=ਕੌਤਕ । ਲਹਿਰਾਂ ।]
[ਅਗਾਜੇ=ਪ੍ਰਗਟ, ਬਹੁਤ ।	ਘਰਿ=ਸਰੀਰ ।	ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ=ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ।]

੧ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜਾਦਿਕ) ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ (ਪਰਾ ਪਸੰਤਜਾਦਿਕ) ਚਾਰ ਜੁਗ (ਸਤ ਜੁਗਾਦਿਕ) ਜਲ ਥਲ ਬ੍ਰਿਛ ਪਹਾੜ (ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਥਾਉਂ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਰਚ ਦਿੱਤੇ । ੨ਤਿੰਨ ਲੋਕ, ਚਉਦਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਕੇ, ਫੇਰ ਇੱਕੀ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ (ਅਰਥਾਤ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਤ ਸਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਅਥਵਾ 'ਇਕੀਹ' ਇਕ ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ ਰਚੇ) । ੩ਚਾਰ ਕੁੰਡਾਂ, ਸਤ ਦੀਪ ਨਉ ਖੰਡ, ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਵਾਜੇ ਵਜ ਰਹੇ ਹਨ (ਜੀਵ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ) । ੪ਇਕ ਇਕ (ਅੰਡਜਾਦਿ) ਖਾਣੀ ਵਿਚ ਇੱਕੀ ਇੱਕੀ ਲੱਖ ਜਨਾਂ ਰਚੀਆਂ । ੫ਪ੍ਰਤਯੋਕ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਜੀਵ, ਜੰਤ, (ਸਬੂਲ ਸੂਖਮ) ਬੇਸੁਮਾਰ ਰਚ ਦਿੱਤੇ । ੬ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਰੰਗਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ (ਜਲਾਂ) ਦੇ ਤਰੰਗ (ਭਾਵ ਨਹਿਰ ਨਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਅਗਾਜੇ') ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ । ੭ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ (ਆਦਿ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਥੋਂ)

ਘਰ (ਸਰੀਰ ਬਣਾਕੇ) ਨਉਂ (ਗੋਲਕਾਂ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਚੇ।

੪. [ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਵਚਿੱਤ੍ਰਤਾ] ।

੧ਕਾਲਾ ਧਉਲਾ ਰਤੜਾ ਨੀਲਾ ਪੀਲਾ ਹਰਿਆ ਸਾਜੇ।
 ੨ਰਸੁ ਕਸੁ ਕਰਿ ਵਿਸਮਾਦ ਸਾਦ ਜੀਭਹੁ ਜਾਪਨ ਖਾਜ ਅਖਾਜੇ।
 ੩ਮਿਠਾ ਕਉੜਾ ਖਟ ਤੁਰਸੁ ਫਿਕਾ ਸਾਉ ਸਲੂਣਾ ਛਾਜੇ।
 ੪ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਕੇਸਰੁ ਕਾਜੇ।
 ੫ਮੇਦੁ ਕਬੂਰੀ ਪਾਨ ਫੁਲੁ ਅੰਬਰੁ ਚੂਰ ਕਪੂਰ ਅੰਦਾਜੇ।
 ੬ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਬਹੁ ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਅਨਹਦ ਗਾਜੇ।
 ੭ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਰੋੜ ਜਹਾਜੇ ॥੪॥

[ਸਾਉ=ਸੁਆਦ। ਛਾਜੇ=ਸਜ ਰਹੇ। ਕਾਜੇ=ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਲਾਇਕ। ਅੰਬਰੁ ਚੂਰ=ਅੰਬ]
 [ਚੂਰ, ਮੁਸੱਬਰ। ਅੰਦਾਜੇ=ਮਰਿਯਾਦਾ ਯੁਕਤ। ਗਾਜੇ=ਵਜਦੇ ਹਨ।]

੧ਕਾਲਾ, ਚਿੱਟਾ, ਲਾਲ, ਨੀਲਾ, ਪੀਲਾ, ਹਰਿਆ (ਆਦਿਕ ਰੰਗ) ਬਣਾਏ। ੨ਮਿੱਠੇ ਖੱਟੇ, 'ਰਸ' ਅਚਰਜ ਸੁਆਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਪਰੰਤੂ ਜੀਭ ਥੋਂ ('ਖਾਜ ਅਖਾਜ') ਖਾਣ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਮਿੱਠਾ, ਕੋੜਾ, ਖਟਾ, ਤੁਰਸੁ, (ਅਰਥਾਤ 'ਖਟ ਮਿੱਠਾ') ਫਿੱਕਾ ਅਤੇ ਸਲੂਣਾ ਸਵਾਦ (ਜੀਭ ਬਾਣੀ) ਜਾਪੀਦਾ ਹੈ। ੪(ਕਈ) ਗੰਧੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਚੋਆ ਚੰਦਕ ਅਰ ਕੇਸਰ ਕੀਤੇ (ਅਥਵਾ ਕੰਮ ਲਾਇਕ ਬਣਾਏ)। ੫ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ, ਕਸਤੂਰੀ, ਪਾਨ, ਫੁਲ, ਅੰਬਚੂਰ ਕਪੂਰ ਦੇ (ਅੰਦਾਜੇ) ਵਜਨ ਕੀਤੇ। ੬ਰਾਗ ਨਾਦਾਂ ਦੇ (ਸੰਬਾਦ) ਫੈਲਾਉ ਅਰ ਚਉਦਾਂ ਵਿਦਯਾ ਅਰ (ਅਨਹਦ ਗਾਜੇ) ਅਨਾਹਦ ਵਾਜੇ (ਵਜਾਏ)। ੭ਲਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਸਮੁੰਦਰ) ਰਚਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਚੇ (ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀਤਾ ਕਰਨ)।

੫. [ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੈ] ।

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਅਥਾਹ ਕਰਿ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ।
 ੨ਮਹੀਅਲ ਖੇਤੀ ਅਉਖਧੀ ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਬਹੁ ਬਿਸਥਾਰਾ।
 ੩ਤਰੁਵਰ ਛਾਇਆ ਫੁਲ ਫਲ ਸਾਖਾ ਪਤ ਮੂਲ ਬਹੁ ਭਾਰਾ।
 ੪ਪਰਬਤ ਅੰਦਰਿ ਅਸ਼ਟਧਾਤੁ ਲਾਲੁ ਜਵਾਹਰੁ ਪਾਰਸੁ ਪਾਰਾ।
 ੫ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਮਿਲਮਿਲ ਵਿਛੜੇ ਵਡ ਪਰਵਾਰਾ।
 ੬ਜੰਮਣੁ ਜੀਵਣੁ ਮਰਣੁ ਵਿਚਿ ਭਵਜਲ ਪੂਰ ਭਰਾਇ ਹਜਾਰਾ।
 ੭ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥੫॥

[ਅਥਾਹ=ਭੁੰਘੇ। ਮਹੀ=ਧਰਤੀ। ਅਲ=ਪੂਰਣ। ਛਾਦਨ=ਕਪੜੇ।]

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਥਾਹ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਆਵੇ) (ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਰਚਕੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਦਿਤੇ। ੨ਧਰਤੀ ਰਚਕੇ ਖੇਤੀ ਅਰ ਅਉਖਧੀਆਂ ਨਾਲ (ਅਲ) ਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿਤੀ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ) ਕਪੜੇ ਆਦਿਕ ਭੋਜਨਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ੩ਬੁਛਾਂ ਤੋਂ ਛਾਯਾ ਆਦਿ ਫੁਲ ਫਲ ਟਾਹਣੀਆਂ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਰ ਲੱਗੇ ਹਨ। ੪ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ (ਲੋਹਾ ਆਦਿਕ) ਅਸ਼ਟ

ਧਾਤਾਂ (ਰਚੀਆਂ), ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ ਅਰ ਪਾਰਸ 'ਪਾਰ' (ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਗੀਟੀਆਂ) ਰਚੀਆਂ, (ਜਾਂ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਪਾਰਾ ਜੋ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਪਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਰਚੀਆਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਡੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਛੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿੱਤੁਰ ਜਲ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਦਰੀਆਉ ਵਿਖੇ ਘਾਹ ਦੇ ਬੂਟੇ ਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਹੋਰ ਤੀਬਰ ਪਰਵਾਹ ਨਾਲ ਨਿੱਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਪਰਾਰਬਧ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਜੀਵ ਮਿਲਦੇ ਅਰ ਵਿਛੁੜਦੇ ਹਨ)। ੬ਜੰਮਣ, ਜੀਵਣ ਅਰ ਮਰਣ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਪੂਰ ਭਰੀਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਜੰਮਦੇ, ਜੀਵਦੇ ਅਰ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ (ਚੋਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਥੋਂ) ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਹੈ, ਇਤਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਕਰੇ ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੋਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹੋਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਤੱਠ ਤਾਂ ਇੰਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹੀ ਜੋ "ਕਿਉਂ" ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਕਰਦੀ ਰਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਰਸ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚਕੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੬. [ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਤੇ ਭੁੱਲ] ।

੧ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਛਿਣ ਭੰਗਰੁ ਛਲ ਦੋਹੀ ਛਾਰਾ।
 ੨ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਰਿ ਪੂਤਰਾ ਉਡੈ ਨ ਪਉਣੁ ਖੁਲੇ ਨਉ ਦੁਆਰਾ।
 ੩ਅਗਨਿ ਕੁੰਡ ਵਿਚਿ ਰਖਿਅਨਿ ਨਰਕ ਘੋਰ ਮਹਿ ਉਦਰੁ ਮਝਾਰਾ।
 ੪ਕਰੈ ਉਰਧ ਤਪੁ ਗਰਭ ਵਿਚਿ ਚਸਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ।
 ੫ਦਸੀ ਮਹੀਨੀ ਜੰਮਿਆਂ ਜਿਮਰਣ ਕਰੀ ਕਰੈ ਨਿਸਤਾਰਾ।
 ੬ਜੰਮਦੇ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਰਖਣ ਹਾਰਾ।
 ੭ਸਾਹੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਵਣਜਾਰਾ ॥ ੬ ॥

[ਛਾਰਾ=ਸੁਆਹ।

[ਸਾਹੋਂ=ਸਾਹ ਥੋਂ।

ਨਿਸਤਾਰਾ=(ਉਦਰੋਂ) ਖਲਾਸੀ।]

ਵਣਜਾਰਾ=ਜੀਵ।

੧ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ (ਪਦਾਰਥ) ਹੈ, (ਪਰ) ਖਿਣ ਭੰਗਰ ਅਤੇ ਛਲ ਰੂਪ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ। ੨(ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੀਰਜ ਅਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਰਕਤ ਰੂਪ) ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਗੋਲਕਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ (ਪਰ) ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦੀ ਪੈਣ ਉਡਦੀ ਨਹੀਂ (ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। ੩(ਮਾਤਾ ਦੇ) ਉਦਰ ਘਰ ਨਰਕ ਦੇ ਅਗਨੀ ਕੁੰਡ ਵਿਖੇ (ਰੱਬ ਨੇ) ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੪ਉਲਟਾ ਹੋਕੇ (ਬਾਲਕ) ਤਪ ਕਰਦਾ ਅਰ ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਜਿੰਨਾ ਬੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਦਾ ਨਹੀਂ। ੫ਦਸਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਜੰਮਿਆਂ ਈਸ਼ੂਰ ਨੇ (ਉਦਰੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਦਿੱਤੀ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਨੂੰ। ੬ਜੰਮਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮਾਯਾ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ (ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਖੇ) ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਹੁਣ) ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੭(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ) ਸਾਹ ਥੋਂ ਵਣਜਾਰਾ (ਜੀਵ) ਵਿਛੁੜ ਗਿਆ।

੭. [ਮਾਣਸ ਜਨਮ-ਮਾਯਾ ਜਾਲ] ।

੧ਰੋਵੈ ਰਤਨੁ ਗਵਾਇਕੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਅਨੋਰੁ ਗੁਬਾਰਾ ।
 ੨ਉਹੁ ਰੋਵੈ ਦੁਖੁ ਆਪਣਾ ਹਸਿ ਹਸਿ ਗਾਵੈ ਮਭ ਪਰਵਾਰਾ ।
 ੩ਸਭਨਾ ਮਨਿ ਵਾਧਾਈਆਂ ਰੁਣ ਝੁੰਝਨੜਾ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰਾ ।
 ੪ਨਾਨਕੁ ਦਾਦਕੁ ਸੋਹਲੇ ਦੇਨ ਅਸੀਸਾਂ ਬਾਲ ਪਿਆਰਾ ।
 ੫ਚੁਖਹੁ ਬਿੰਦਕੁ ਬਿੰਦੁ ਕਰਿ ਬਿੰਦਹੁ ਕੀਤਾ ਪਰਬਤ ਭਾਰਾ ।
 ੬ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥ ਸੁਗਰਥ ਵਿਸਾਰ ਵਿਸਾਰਾ ।
 ੭ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਵਿਚਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਧ੍ਰੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ।
 ੮ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਫਾਥਾ ਵੇਚਾਰਾ ॥ ੭ ॥

[ਰੁਣ ਝੁੰਝਨੜਾ=ਮੰਗਲਾਚਾਰ ।	ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰਾ=ਢੋਲ ਢਮੱਕਾ ।]
[ਚੁਖਹੁ ਬਿੰਦਕੁ=ਰਤੀ ਕੁ ਬੀਰਜ ਬੂੰਦ ਥੋਂ ।	ਬਿੰਦੁ=ਬੁਦਬੁਦਾ ।]
[ਪਰਬਤ=ਸਰੀਰ ।	ਸੁਗਰਥ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ।
	ਮਹਾਂ ਜਾਲ=ਵਡਾ ਜਾਲ ।]

੧ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਭਾਰੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਖੇ (ਰੱਬ) ਰਤਨ ਨੂੰ ਗਵਾਕੇ (ਬਾਲਕ) ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਰੱਛਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਘਬਰਾ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੨ਸਾਰਾ ਕੁਟੰਬ ਹਸ ਹਸਕੇ (ਗੀਤ) ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਉਹ ਬਾਲਕ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ । ੩ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਵਾਧਾਈਆਂ ਹਨ, ਆਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਅਰ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਨਾਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢੋਲ ਵੱਜਦੇ ਹਨ) । ੪ਨਾਨਕੇ ਅਰ ਦਾਦਕੇ 'ਸੋਹਲੇ' (ਖੁਸ਼ੀਆਂ) ਕਰਕੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੫ਰਤਾ ਕੁ ਜਿੰਨੀ ਬੀਰਜ ਦੀ ਬੂੰਦ ਥੋਂ 'ਬਿੰਦੁ' ਬੁਦਬੁਦਾ ਬਣਿਆ ਅਰ ਬੁਦਬੁਦੇ ਤੋਂ ਭਾਰਾ ਪਰਬਤ ਕੀਤਾ (ਕਿ ਐਡੀ ਦੇਹਿ ਰਚ ਦਿੱਤੀ) । ੬(ਪਰ ਜੀਵ ਨੇ) ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ (ਅਰਥ ਸੁਗਰਥ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਰਥ ਨੂੰ ਬੀ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ (ਕਿ ਜਨਮ ਦਾ ਕੀ ਪਰਮਾਰਥ ਸੀ ?) ੭ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵਿਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਰ ਧ੍ਰੋਹ ਵਿਖੇ ਲਗਕੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋਯਾ । ੮(ਮਾਯਾ ਦੇ) ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਖੇ ਵਿਚਾਰਾ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ ।

੮. [ਬਾਲਕ ਬੁੱਧਿ ਅਚੇਤ] ।

੧ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ ਇਵ ਅਖੀ ਹੋਂਦੀ ਅੰਨਾ ਹੋਆ ।
 ੨ਵੈਰੀ ਮਿਤੁ ਨ ਜਾਣਦਾ ਡਾਇਣੁ ਮਾਉ ਸੁਭਾਉ ਸਮੋਆ ।
 ੩ਬੋਲਾ ਕੰਨੀ ਹੋਂਦਈ ਜਸੁ ਅਪਜਸੁ ਮੋਹੁ ਨ ਸੋਆ ।
 ੪ਗੁੰਗਾ ਜੀਭੈ ਹੁੰਦਿਐ ਦੁਧੁ ਵਿਚਿ ਵੇਸੁ ਘੋਲਿ ਮੁਹਿ ਚੋਆ ।
 ੫ਵਿਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮਸਰ ਪੀਐ ਮਰਣ ਜੀਵਨ ਆਸ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਢੋਆ ।
 ੬ਸਰਪੁ ਅਗਨਿ ਵਲਿ ਹਥੁ ਪਾਇ ਕਰੈ ਮਨੋਰਥ ਪਕੜ ਖਲੋਆ ।
 ੭ਸਮਝੈ ਨਾਹੀ ਟਿਬਾ ਟੋਆ ॥ ੮ ॥

[ਡਾਇਣੁ ਮਾਉ=ਡਾਇਣ ਅਤੇ ਮਾਂ ।	ਸਮੋਆ=ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਨਾ ।
[ਸੋਆ=ਕਨਸੋ ।	ਢੋਆ=ਢੰਗ ।
	ਮਨੋਰਥ=ਸੰਕਲਪ ।]

੧ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਕੇ 'ਅਚਤ' (ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਅਰ) ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੨ ਵੈਰੀ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੀ ਕੁਝ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਡਾਇਣ ਅਤੇ ਮਾਉਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੩ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲਾ, ਜਸ ਅਤੇ ਅਪਜਸ ਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਵੈਰ ਦੀ ਕਨਸੋ ਨਹੀਂ (ਪਰਖਦਾ)। ੪ ਜੀਭ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗੁੰਗਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੁੱਧ ਵਿਖੇ ਵਿਹੁ ਘੋਲਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਚੋਂ ਦੇਵੇ (ਅੱਗੋਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। ੫ ਵਿਹੁ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਾਬਰ ਕਰਕੇ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਣ ਦੀ ਆਸ ਅਤੇ ਮਰਣ ਤੋਂ ਤ੍ਰਾਸ ਦਾ (ਚੌਆ) ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੬ ਸਰਪ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਵਲ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੋਰਥ ਕਰਕੇ ਉਠ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ। ੭ ਟਿੱਬਾ ਟੋਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਭਾਵ-ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

੯. [ਬਾਲਕ ਵਿਚਾਰ ਹੀਨਤਾ]।

੧ ਲੂਲਾ ਪੈਰੀ ਹੋਦਈ ਟੰਗਾਂ ਮਾਰਿ ਨ ਉਠਿ ਖਲੋਆ।
 ੨ ਹਥੋ ਹਥੁ ਨਚਾਈਐ ਆਸਾ ਬੰਧੀ ਹਾਰੁ ਪਰੋਆ।
 ੩ ਉਦਮ ਉਕਤਿ ਨ ਆਵਈ ਦੇਹਿ ਬਿਦੇਹ ਨ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ।
 ੪ ਹਗਣ ਮੂਤਣ ਛਡਣਾ ਰੋਗੁ ਸੋਗੁ ਵਿਚਿ ਦੁਖੀਆ ਰੋਆ।
 ੫ ਘੁੱਟੀ ਪੀਐ ਨ ਖੁਸੀ ਹੋਇ ਸਪਹੁ ਰਖਿਅੜਾ ਅਣਖੋਆ।
 ੬ ਗੁਣੁ ਅਵਗੁਣੁ ਨ ਵਿਚਾਰਦਾ ਨ ਉਪਕਾਰੁ ਵਿਕਾਰੁ ਅਲੋਆ।
 ੭ ਸਮਸਰ ਤਿਸੁ ਹਥਿਆਰ ਸੰਜੋਆ ॥੯॥

[ਆਸਾ ਬੰਧੀ=ਆਸਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਉਕਤਿ=ਬੁੱਧੀ, ਯੁਕਤੀ।]
 [ਅਣਖੋਆ=ਅਣਖ। ਅਲੋਆ=ਦੇਖਣਾ।]

੧ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲੂਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਟੰਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਠ ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦਾ। ੨ (ਮਾਂ, ਭੈਣਾਂ) ਹਥੋ ਹੱਥ ਨਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਸਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਧੀਆਂ ਹਾਰ ਵਾਂਗੂੰ (ਬਾਲ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ) ਪਰੋ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ (ਜਥਾ :- 'ਹਥੋ ਹਥਿ ਨਚਾਈਐ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਮਿਤ੍ਰਾ ਜਿਉਂ ਜਸੁਧਾ ਘਰਿ ਕਾਨ੍ਹ')। ੩ ਉਦਮ ਤੇ ਬੁੱਧੀ (ਬਾਲਕ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੇਹੋਂ ਬਿਦੇਹ ਹੋਕੇ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ੪ ਹੱਗਣਾ ਮੂਤਣਾਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਖੇ ਅਰ ਰੋਗ ਸੋਗ ਵਿਖੇ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। ੫ (ਮਾਂ) ਜੰਮਣ ਘੁੱਟੀ (ਦਿੰਦੀ ਹੈ) ਰਾਜੀ ਹੋ ਕੇ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੱਪ ਤੋਂ (ਜਦ) ਰਖੇ ਤਦ ('ਅਣਖੋਆ') ਅਣਖ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੬ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ 'ਵਿਕਾਰ' (ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਕੰਮ) ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, (ਭਈ ਭਲੇ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਬੁਰਾ ਮੰਨਾਂ)। ੭ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਸੰਜੋਅ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਸਕ ਤੇ ਰੱਖਯਕ ਇਕ ਸਮ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ।

੧੦. [ਮਾਤਾ ਉਪਕਾਰ]।

੧ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਮਿਲਿ ਨਿੰਮਿਆ ਆਸਵੰਤੀ ਉਦਰ ਮਝਾਰੇ।
 ੨ ਰਸ ਕਸ ਖਾਇ ਨ ਲਜ ਹੋਇ ਛੁਹ ਛੁਹ ਧਰਣਿ ਧਰੈ ਪਗ ਧਾਰੇ।
 ੩ ਪੇਟ ਵਿਚਿ ਦਸ ਮਾਹ ਰਖਿ ਪੀੜਾ ਖਾਇ ਜਣੈ ਪੁਤੁ ਪਿਆਰੇ।

੪ਜਣ ਕੈ ਪਾਲੈ ਕਸਟ ਕਰਿ ਖਾਨ ਪਾਨ ਵਿਚਿ ਸੰਜਮ ਸਾਰੇ ।
 ੫ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਇ ਪਿਆਲਿ ਦੁਧੁ ਘੁਟੀ ਵਟੀ ਦੇਇ ਨਿਹਾਰੇ ।
 ੬ਛਾਦਨੁ ਭੋਜਨੁ ਪੋਖਿਆ ਝੰਡਨ* ਮੰਗਨ ਪੜ੍ਹਨ ਚਿਤਾਰੇ ।
 ੭ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਬਹਾਲਿਆ ਖਟਿ ਲੁਟਾਇ ਹੋਇਆ ਸੁਚਿਆਰੇ ।
 ੮ਅਰਿਣਤ ਹੋਏ ਭਾਰੁ ਉਤਾਰੇ ॥੧੦॥

[ਨਿੰਮਿਆ=ਟਿਕਣਾ । ਛੁਹ ਛੁਹ=ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ । ਗੁੜ੍ਹਤੀ=ਗੋਲੀ, ਸਹਤ ।]
 [ਘੁਟੀ=ਸਿੱਪੀ ਨਾਲ ਦਾਰੂ ਦੇਣਾ । ਵਟੀ=ਰੂੰ ਦਾ ਬੁੜਾ ਚੋਣਾ, ਕਬਜ਼ ਵੇੜੇ ਸਾਬਣ]
 [ਆਦਿ ਦੀ ਵੱਟੀ ਦੇਣੀ । ਖਟਿ=ਧਨ । ਸੁਚਿਆਰੇ=ਸੱਚੇ ਹੋਏ ।]
 [ਅਰਿਣਤ=ਸੁਰਖਰੂ ।]

੧ਆਸਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਂਦਰ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਨਿੰਮਿਆ (ਬੀਰਜ ਤੇ ਰਕਤ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਹੋਇਆ) । ੨ਖੱਟਾ ਮਿੱਠਾ (ਮਾਂ) ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਲੱਜ') ਸੰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚੇ) ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਪੈਰ ਟਿਕਾਉਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, (ਕਿ ਗਰਭ ਨਾਂ ਛੁਟ ਜਾਵੇ) । ੩ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਉਂਦਰ ਵਿਖੇ ਰੱਖਕੇ ਪੀੜਾ ਸਹਾਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਣਦੀ ਹੈ । ੪ਜਣਕੇ ਬੀ ਵੱਡੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖਾਨ ਪਾਨ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਰਖਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਨਾਂ ਪੈ ਜਾਵੇ) । ੫ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਂਦੀ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੰਮਣ ਘੁਟੀ (ਸਿੱਪੀ ਨਾਲ) ਕਦੀ ਵੱਟੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਲੋੜ ਮੁਜਬ । ੬(ਦਰਿਆਈ ਦੇ) ਕੱਪੜੇ ਅਰ ਚੰਗੇ ਭੋਜਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਝੰਡ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਮੰਗੋਵਾ ਚਿਤਾਰਦੀ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਢੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦਾਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈ) । ੭ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਖਟ (ਧਨ) ਲੁਟਾਕੇ ਸਚੇ ਹੋਏ (ਕੀ ਸਚੇ ਹੋਏ ? ਹੇਠ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੮ਕਰਜ਼ ਦਾ ਭਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਏ, (ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਤਿੰਨ ਭਾਰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਅਪਣੇ ਸਿਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਧਰਮ, ਸੰਸਕਾਰ, ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਵਿਆਹ । ਧਰਮ ਤੇ ਪਾਂਧੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦਾ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗਾ) ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ, ਕੇਵਲ ਮਨੁਖ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਮ ਅਰਥ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਮਾਂ ਬੜੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗਰਭ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟਦੀ, ਫੇਰ ਪਾਲਦੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤ ਅਗੋਂ ਕੀ ਫਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ? ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਵੂ, ਪਾਂਧਾ, ਵਿਆਹ । ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੰਨਤ, ਮੁੱਲਾਂ, ਅਕਦ । ਜੇ ਸਿਖ ਹੈ ਤਾਂ ਜਨਮ ਸੰਸਕਾਰ, ਵਿਦਯਾ, ਸਦਾਚਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚਾਉ ਤੇ ਪਰਬੰਧ ਕਰਕੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ।

੧੧. [ਮਾਤਾ ਉਪਕਾਰ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਪਕਾਰ] ।

੧ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚਿ ਪੁਤ੍ਰੇ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਹੋਈ ।
 ੨ਰਹਸੀ ਅੰਗ ਨ ਮਾਵਈ ਗਾਵੈ ਸੋਹਿਲੜੇ ਸੁਖ ਹੋਈ ।
 ੩ਵਿਗਸੀ ਪੁਤ੍ਰ ਵਿਆਹਿਐ ਘੋੜੀ ਲਾਵਾਂ ਗਾਵ ਭਲੋਈ ।
 ੪ਸੁਖਾਂ ਸੁਖੈ ਮਾਵੜੀ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰਹ ਦਾ ਮੇਲ ਅਲੋਈ ।
 ੫ਨਹੁ ਨਿਤ ਕੰਤ ਕੁਮੰਤ ਦੇਇ ਵਿਹਰੇ ਹੋਵਨਿ ਸਸੁ ਵਿਗੋਈ ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਭੱਦਨ ਬੀ ਹੈ ।

੬ਲਖ ਉਪਕਾਰੁ ਵਿਸਾਰਕੈ ਪੁਤ ਕੁਪੁਤ ਚਕੀ ਉਠਿ ਝੋਈ ।
 ੭ਹੋਵੈ ਸਰਵਣ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ॥ ੧੧ ॥

[ਰਹਸੀ=ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ । ਵਿਗਸੀ=ਖਿੜੀ । ਮਾਵੜੀ=ਮਾਂ । ਅਲੋਈ=ਦੇਖਦੇ ।]
 [ਵਿਹਰੇ=ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣਾ ਸਸੁ ਵਿਗੋਈ=ਸੱਸ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ ।]
 [ਚਕੀ ਉਠ ਝੋਈ=ਭਾਵ ਮੋਹਣੇ ਮਾਰ ਲੜਨਾ ।]

੧ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਉ ਵਡੇ ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ (ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ !
 ੨ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਮਾਂ) ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੩(ਜਦ)
 ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ (ਮਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ) ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਲਾਵਾਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ।
 ੪ਮਾਂ (ਆਪਣੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਦਾ 'ਮੇਲ' (ਜੋੜਾ) ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਜੋੜੀ ਹਰੀ
 ਭਰੀ ਰਹੇ ਤੇ ਮੀਜਾ ਪੈ ਜਾਵੇ) । ੫(ਪਰ) ਨੂੰਹ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਖੋਟੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ
 ਹੈ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦੋਵੇਂ ਵਿਹਰੇ (ਸਾਹਮਣੇ) ਹੋ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸੱਸ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੬(ਪਿਛੇ ਕਰੇ)
 ਲੱਖਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਕੁਪੁੱਤ੍ਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ (ਝਗੜੇ ਦੀ) ਚੱਕੀ ਝੋਈ ਹੈ । (ਭਾਵ ਮਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ
 ਛੇੜਦਾ ਹੈ) । ੭ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸਰਵਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕੁਪੁੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਕੇ ਆਖਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਸਰਵਣ-ਆਗਿਆਕਾਰੀ-ਪੁੱਤ੍ਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧੨. [ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰਨਾ ਪਾਪ ਹੈ] ।

੧ਕਾਮਣਿ ਕਾਮਣਿਆਰੀਐ ਕੀਤੇ ਕਾਮਣ ਕੰਤ ਪਿਆਰੇ ।
 ੨ਜੰਮੇ ਸਾਈਂ ਵਿਸਾਰਿਆ ਵੀਵਾਹਿਆਂ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵਿਸਾਰੇ ।
 ੩ਸੁਖਾਂ ਸੁਖਿ ਵਿਵਾਹਿਆ ਸਉਣੁ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਾਰਿ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ੪ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰਹੈਂ ਦਾ ਮੇਲੁ ਵੇਖਿ ਅੰਗ ਨ ਮਾਵਨਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵਾਰੇ ।
 ੫ਨੂੰਹੁ ਨਿਤ ਮੰਤ ਕੁਮੰਤ ਦੇਇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਛਡਿ ਵਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ।
 ੬ਵਖ ਹੋਵੈ ਪੁਤ੍ਰੁ ਰੰਨਿ ਲੈ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਉਪਕਾਰੁ ਵਿਸਾਰੇ ।
 ੭ਲੋਕਾਚਾਰਿ ਹੁਇ ਵਡੇ ਕੁਚਾਰੇ ॥ ੧੨ ॥

[ਕਾਮਣਿ=ਤੀਵੀਂ । ਕਾਮਣਿਆਰੀ=ਟੂਣੇ ਵਾਲੀ । ਕਾਮਣ=ਟੂਣਾ ।]
 [ਸਾਈਂ=ਪਰਮੇਸਰ । ਸਉਣੁ=ਸਗਨ । ਲੋਕਾਚਾਰਿ=ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ।]

੧ਟੂਣੇ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਪਿਆਰੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ('ਕਾਮਣ') ਟੂਣਾ (ਐਸਾ) ਪਾ ਦਿਤਾ ।
 ੨ਕਿ ਜੰਮਿਆਂ ਸੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਸਾਸੁ, (ਹੁਣ ਜਦ) ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਉ
 ਦੋਵੇਂ ਭੁਲਾ ਦਿਤੇ । ੩ਚੰਗੇ ਸਗਨ ਅਰ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚਾਰਕੇ ਕਈ ਸੁਖਣਾਂ
 (ਮੰਨਤਾਂ) ਸੁੱਖਕੇ (ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ) ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ । ੪ਫੇਰ ਮਾਪੇ ਨੂੰਹ ਤੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਮੇਲ ਵੇਖਕੇ
 (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਫੁਲੇ ਨਹੀਂ ਮੇਉਂਦੇ ਸਨ (ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਖੋਟੀਆਂ ਖੱਟਕੇ ਖੁਆਊ) ।
 ੫(ਪਰ) ਨੂੰਹ (ਅਜਿਹੀ ਭਾਗਭਤੀ ਉਠੀ ਕਿ) ਨਿਤ ਕੰਤ ਨੂੰ ਖੋਟੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
 ਮਾਪੇ ਤੇਰੇ ਵਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ਹਨ (ਤੇਰੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) (ਛੱਡ ਜੇ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।
 ੬ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੭ਲੋਕਾਂ

ਦੇ ਕਰਤਬ ਬੜੇ ਕੁਚਾਰ (ਖੋਟੀ ਚਾਲ ਵਾਲੇ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕਾਮਣਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਯਾ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਜੀਵ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਯਾ ਦਾ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਤੇ ਵਿਆਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

੧੩. [ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਅਪਕਾਰੀ ਦੇ ਜਪ ਤਪ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ]।

੧ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਸੁਣੈ ਵੇਦੁ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ।

੨ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਤਪੁ ਵਣਖੰਡਿ ਭੁਲਾ ਫਿਰੈ ਬਿਬਾਣੀ।

੩ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਪੂਜੁ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ।

੪ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਨਾਵਣਾ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ।

੫ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਦਾਨ ਬੇਈਮਾਨ ਅਗਿਆਨ ਪਰਾਣੀ।

੬ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਵਰਤ ਕਰਿ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੀ।

੭ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਾਰੁ ਨ ਜਾਣੀ ॥ ੧੩ ॥

[ਪਰਹਰਿ=ਤਿਆਗਕੇ। ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ=ਸੇਵਾ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।]

[ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ=ਘੁੰਮਣਘੇਰ ਦੇ ਗੋਤੇ ਖਾਣੇ, ਨਰਕਾਧਿਕਾਰੀ।]

ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਸੁਣੇ (ਉਹ ਭੇਦ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੇਗਾ, ਕਥਾ ਸੁਣੇ (ਤਾਂ ਉਹ) ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। ੨ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਜੋ ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੀਆਬਾਨਾਂ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ)। ੩ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੇ ਛੱਡਕੇ ਜੋ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੪ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜੋ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ ਵਿਖੇ ਪਿਆ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜੋ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ('ਬੇਈਮਾਨ') ਅਧਰਮੀ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ੬ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵਰਤਨੇਮ ਕਰਨਹਾਰਾ (ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ) ਵਿਖੇ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।

ਭਾਵ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੰਗਤਾ ਨਹੀਂ, ਮਾਪਿਆਂ ਜੈਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਉਹ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਯਾ ਹਉਂਦੇ ਬੰਧ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਸ ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕੀਕੂੰ ਰੀਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਉਪਕਾਰੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ]।

੧ਕਾਦਰੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਕਾਦਰੁ ਦਿਸੈ।

੨ਜੀਉ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਜਿਆ ਸਾਸ ਮਾਸ ਦੇ ਜਿਸੈ ਕਿਸੈ।

੩ਅਖੀਂ ਮੁਹੁ ਨਕੁ ਕੰਨੁ ਦੁਇ ਹਥੁ ਪੈਰੁ ਸਭਿ ਦਾਤ ਸੁ ਤਿਸੈ।

੪ਅਖੀਂ ਦੇਖੇ ਰੂਪ ਰੰਗੁ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਮੁਹਿ ਕੰਨ ਸਰਿਸੈ।

੫ਨਕ ਵਾਸ ਹਥੀਂ ਕਿਰਤ ਪੈਰੀ ਚਲਣ ਪਲ ਪਲ ਖਿਸੈ।

੬ਵਾਲ ਦੰਦ ਮੂੰਹ ਰੋਮ ਰੋਮ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਸਮਾਲਿ ਸਲਿਸੈ।

੧ਸਾਦੀ ਲਬੈ ਸਾਹਿਬੈ ਤਿਸ ਤੂੰ ਸੰਮਲ ਸੋਵੈਂ ਹਿਸੈ ।

੯ਲੂਣ ਪਾਇ ਕਰਿ ਆਟੈ ਮਿਸੈ ॥੧੪॥

[ਸਰਿਸੈ=ਸਰਸ, ਵਿਸੇਖ । ਖਿਸੈ=ਖਿਸਕਣਾ । ਸਲਿਸੈ=ਸਾਥ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ।]

[ਸਾਦੀ ਲਬੈ=ਸੁਆਦਾਂ ਦੇ ਲੋਭ ਨਾਲ ।

੧(ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਕਾਦਰ (ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ (ਪਰਤੱਖ) ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ੨ਜੀਅ, ਪਿੰਡ, ਮਾਸ, ਸੁਆਸ ਦੇ ਕੇ ਹਰੇਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੩ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਦੋ ਹੱਥ, ਦੋ ਪੈਰ ਆਦਿ ਸਭ ਦਾਤਾਂ (ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਨ । ੪ਅੱਖਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ਬਦ (ਬੋਲਣ ਦੀ) ਕੰਨੋਂ (ਸਮਝਣ ਦੀ) ਸੁਰਤ (ਗਿਆਤ) ਵਿਸੇਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ੫ਨੱਕੋਂ ਵਾਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਥਾਂ (ਨਾਲ) ਕਿਰਤ (ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪਲ ਪਲ ਚੱਲਕੇ ਖਿਸਕਦਾ ਹੈ । ੬ਸਿਰ ਤੇ ਵਾਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੰਦ ਹਨ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਅਤੇ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਸਲਿੱਸੈ (ਸਾਥ ਪ੍ਰੀਤ) ਦੇ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖ, (ਜੇ ਸੰਕਾ ਕਰੇ ਕਿ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਵਿਚ ਸਮੁਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) । ੭ਸਾਹਿਬ ਸਵਾਦਾਂ ਦੇ ਲੋਭ ਨਾਲ ਸੇਂਵਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਸੋਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ (ਅੱਗੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੮ਲੂਣ ਪਾ ਕੇ ਆਟੇ ਨੂੰ ਮਿੱਸਾ ਕਰ (ਸ਼ਾਸਾਂ ਰੂਪ ਆਟੇ ਨੂੰ ਲੂਣ ਵਤ ਈਸ਼ੂਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਿੱਸਾ ਕਰ । ਯਥਾ--"ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ ॥ ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ ॥") ।

੧੫. [ਜਾਗਦਿਆ ਜੇਹੀ ਸੁਰਤ ਤੇਹੀ ਸੁਪਨ ਵਿਚ] ।

੧ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਨ ਜਾਪਈ ਨੀਂਦੁ ਭੁਖ ਤੇਹ ਕਿਥੈ ਵਸੈ ।

੨ਹਸਣੁ ਰੋਵਣੁ ਗਾਵਣਾ ਡਿਕ ਡਿਕਾਰੁ ਖੰਘੂਰਣੁ ਦਸੈ ।

੩ਆਲਕ ਤੇ ਅਗਵਾੜੀਆਂ ਹਿਡਕੀ ਖੁਰਕਣੁ ਪਰਸ ਪਰਸੈ ।

੪ਉਭੇ ਸਾਹ ਉਬਾਸੀਆਂ ਚੁਟਕਾਰੀ ਤਾੜੀ ਸੁਣਿ ਕਿਸੈ ।

੫ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਜੋਗੁ ਭੋਗੁ ਦੁਖੁ ਸੁਣਿ ਨ ਵਿਗਸੈ ।

੬ਜਾਗਦਿਆਂ ਲਖ ਚਿਤਵਣੀ ਸੁਤਾ ਸੁਹਣ ਅੰਦਰਿ ਧਸੈ ।

੭ਸੁਤਾ ਹੀ ਬਰਤਾਂਵਦਾ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਵਿਚਿ ਜਸ ਅਪਜਸੈ ।

੮ਤਿਸਨਾ ਅੰਦਰਿ ਘਣਾ ਤਰਸੈ ॥੧੫॥

[ਅਗਵਾੜੀਆਂ=ਆਕੜਾਂ । ਪਰਸ ਪਰਸੈ=ਆਪੋ ਵਿਚੀ । ਚੁਟਕਾਰੀਆਂ=ਚੁਟਕੀਆਂ]

[ਮਾਰਨੀਆਂ । ਸੁਣਿ ਕਿਸੈ--ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਕੇ । ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨੇ ।]

੧ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਨੀਂਦ ਭੁੱਖ ਅਰ ਤੇਹ ਕਿੱਥੇ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ੨ਹੱਸਣਾ, ਰੋਣਾ, ਗਾਵਣਾ, ਨਿੱਛਣਾ, ਡਿਕਾਰਣਾ, ਖੰਘੂਰਨਾ (ਕੋਈ) ਦੱਸੇ । ੩ਆਲਸ ਤੇ ਆਕੜਾਂ ਭੰਨਣੀਆਂ, ਹਿਡਕੀ ਲੈਣੀ, ਪਰਸਪਰ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਖੁਰਕਣਾ । ੪('ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਉਭੇ ਸਾਹ') ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਭਰਣੇ, ਉਬਾਸੀ ਲੈਣੀ, ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਣੀ, ਕਿੱਸੇ (ਕਹਾਣੀਆਂ) ਸੁਣਕੇ (ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ) ਤਾੜੀ ਮਾਰਣੀ । ੫ਆਸਾ, ਮਨਸਾ, ਹਰਖ, ਸੋਗ, ਕਦੀ ਜੋਗ ਕਦੀ ਭੋਗ, ਦੁਖ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾ ਹੋਣਾ । ੬ਜਾਗਦਿਆਂ ਏਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲਖਾਂ ਚਿਤਵਣੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁੱਤਾ ਹੋਯਾ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦਾ ਹੈ, (ਗਲ ਕੀ ਛੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਗਤ ਦੇ ਕੰਮ ਦੱਸਕੇ ਸੱਤਵੀਂ ਅੱਠਵੀਂ ਵਿਖੇ ਸੁਪਨ

ਦੇ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੧(ਜਦ) ਸੌਂਦਾ (ਹੈ ਤਦ) ਬੜਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਵਿਖੇ ਜਸ ਅਪਜਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸੁਪਨ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਪਾਠਾਂਤ 'ਜਿਸ ਅਵਜਿਸੇ' ਤੇ ਅਰਥ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਰਤ ਤੇ ਵਿਰਤ ਵਿਚ ਜਾਗਦਿਆਂ ਬੀ ਸੁੱਤਾ ਉਸੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਬਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ) । ੯ਤਿਸਨਾ ਵਿਖੇ (ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਬੀ) ਘਣਾਂ ਤਰਸਦਾ ਹੈ (ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਯਾ ਡਰਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ-ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਜਾਜ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਭਈ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਗਜ਼ ਹੀ ਲੱਤਾ ਲੈ ਜਾ, ਆਪਣੀ ਧੰਤੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਪਾੜ ਸਿਟੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਖੇ ਪੈਣੇ ਚਾਰ ਗਜ਼ ਦੇਣਾ ਕਰਕੇ ਸੌਂਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਖੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਵਿਖੇ ਉਸ ਖਿਆਲ ਹੇਠ ਦਬਿਆ ਦਸਕੁ ਰੁਪਏ ਦੀ ਧੰਤੀ ਦਾ ਕੰਘਾ ਕਰ ਬੈਠਾ ਤਿਸਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਜੀਵ ਜਸ ਅਤੇ ਅਪਜਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਖੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵਿਖੇ ਭੀ ਸੁਭ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੁਭ। ਭਾਵ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਤੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਸੁਪਨ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਮਰਨੇ ਪਰ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਬਣੇਗਾ।

੧੬. [ਦੁਰਮਤੀ-ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੌਰਦਾ] ।

੧ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਰਮਤਿ ਵਰਤਣਾ ਸਾਧੁ ਅਸਾਧੁ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਵਸੈ ।
 ੨ਤਿੰਨ ਵੇਸ ਜਮਵਾਰ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਸਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਮੁਣਸੈ ।
 ੩ਸਹਸ ਕੁਬਾਣ ਨ ਵਿਸਰੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ਵਿਸਾਰਿ ਵਿਗਸੈ ।
 ੪ਪਰਨਾਰੀ ਪਰਦਰਬੁ ਹਿਤੁ ਪਰਨਿੰਦਾ ਪਰਪੰਚ ਰਹਸੈ ।
 ੫ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨੁ ਤਜਿ ਕੀਰਤਨ ਕਥਾ ਨ ਸਾਧੁ ਪਰਸੈ ।
 ੬ਕੁਤਾ ਚਉਕ ਚੜ੍ਹਾਈਐ ਚਕੀ ਚਟਣਿ ਕਾਰਣ ਨਸੈ ।
 ੭ਅਵਗੁਣਆਰਾ ਗੁਣਿ ਨ ਸਰਸੈ ॥੧੬॥

[ਜਮਵਾਰ=ਜਨਮ ਵਿਚ । ਮੁਣਸੈ=ਮਨੁਖ । ਰਹਸੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ ।]
 [ਪਰਸੈ=ਮਿਲਣਾ । ਚਉਕ=ਤਖਤ । ਸਰਸੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ।]

੧ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਕਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਅਸਾਧਾਂ) ਬੁਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਖੋਟੀ ਮਤ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ੨ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਵੇਸਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਸੁਖੇਪਤ ਅਥਵਾ ਬਾਲ ਯੁਥਾਦਿਕ ਅਵਸਥਾ) ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩(ਉਕਤ ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਖੋਟੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਭੁੱਲਦੀਆਂ ਨਹੀਂ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਉਤਪਤੀ ਕਰਨਹਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੪ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਾਏ ਧਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਲਾਂ ਛਲਾਂ ਵਿਖੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰ ਟਿਹਾ ਹੈ। ੫ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ (ਸੁਭ ਕਰਮ) ਛੱਡਕੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਅਰ ਭਲੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪਰਸਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ (ਕਿੰਨ੍ਹਾ ਹੀ) ਤਖਤ ਪੁਰ ਬੈਠਾਈਏ, (ਫੇਰ ਬੀ) ਚੌਕੀ ਦੇ ਆਟੇ ਨੂੰ ਹੀ ਚਟਣ ਦੌੜ੍ਹ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਭਲੀ ਮੱਤ ਦਿਓ ਵਿਸਿਆਂ ਵਲ ਹੀ ਦੌੜਦਾ ਹੈ) । ੭ਅਵਗੁਣਿਆਰਾ (ਪਾਪੀ) ਗੁਣਾਂ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਉਕਤ ਤਿੰਨ ਜਾਗ੍ਰਤਾਦਿ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਅਥਵਾ

ਬਾਲ, ਯੁਥਾ, ਬ੍ਰਿਧ ਵਿਖੇ ਫਲ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਤੁਰੀਆ ਚੌਥੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਆਤਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਯਾਪਕ ਹੈ ਸੋ ਚੇਤ] ।

੧ਜਿਉ ਬਹੁ ਵਰਨ ਵਣਾਸਪਤਿ ਮੂਲ ਪਤ੍ਰ ਫਲੁ ਫੁਲੁ ਘਨੇਰੇ ।
 ੨ਇਕ ਵਰਣ ਬੈਸੰਤਰੈ ਸਭਸੈ ਅੰਦਰਿ ਕਰਦਾ ਡੇਰੇ ।
 ੩ਰੂਪੁ ਅਨੂਪੁ ਅਨੇਕ ਹੋਇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗ ਸੁ ਵਾਸ ਚੰਗੇਰੇ ।
 ੪ਵਾਸਹੁ ਉਠਿ ਉਪਠਿ ਕਰਿ ਜਾਲਿ ਕਰੇਦਾ ਭਸਮੈ ਢੇਰੇ ।
 ੫ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਗਉ ਵੰਸ ਅੰਗੁ ਅੰਗੁ ਧਰਿ ਨਾਉ ਲਵੇਰੇ ।
 ੬ਸੱਦੀ ਆਵੈ ਨਾਉ ਸੁਣਿ ਪਾਲੀ ਚਾਰੈ ਮੇਰੇ ਤੇਰੇ ।
 ੭ਸਭਨਾ ਦਾ ਇਕੁ ਰੰਗੁ ਦੁਧ ਘਿਉ ਪਟ ਭਾਂਡੈ ਦੋਖ ਨ ਹੋਰੇ ।
 ੮ਚਿਤੈ ਅੰਦਰਿ ਚੇਤੁ ਚਿਤੇਰੇ ॥ ੧੭ ॥

[ਵਰਣ=ਰੰਗ ।

ਉਠਿ=ਉਠਕੇ ।

ਉਪਠਿ ਕਰਿ= ਉਲਟਾਕੇ ।]

[ਲਵੇਰੇ=ਲਵੇਰੀਆਂ ।

ਪਾਲੀ=ਵਾਗੀ ।

ਚਿਤੈ=ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ।]

ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਖੇ ਚਿਤੇਰਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਹਲੇ ਹਨ, ਚਿਤੇਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰਚਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਵਿਖੇ ਇਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੧ਜਿਕੁਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਹਨ, ਮੂਲ, ਪੱਤ੍ਰ, ਫਲ, ਫੁਲ, ਘਣੇ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ੨ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਭਨਾਂ (ਬਿਛਾਂ) ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੂਪ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ। ੩ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸ ਚੰਗੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੪ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਹਾਂ (ਬੈਸੰਤਰ) ਉੱਠਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸਾੜ ਸਾੜਕੇ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, (ਦੂਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਗਉ ਦਾ ਦੋਕੋ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਬਉ ਦੀ ਵੰਸ ਨਾਨਾ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਅਡੋ ਅਡ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ (ਗਵਾਲਾ) ਰਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਗਉ ਵੰਸ ਕਾਲੇ, ਪੀਲੇ, ਧੌੜੇ, ਆਦ) । ੬'ਪਾਲੀ' (ਗੁਜਰ) ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਉਆਂ ਚਾਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸਦੀਆਂ) ਸੱਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਸੁਣਕੇ ਨੱਠੀਆਂ ਆਵਦੀਆਂ ਹਨ । ੭ਸਾਰੀਆਂ ਗਉ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ ਪਰੰਤੂ) ਦੁੱਧ ਦਾ ਰੰਗ ਟਿਕੋ ਹੀ ਹੋਉ (ਉਸ ਦੁੱਧ ਦੇ) ਘਿਉ ਵਿਖੇ ਅਰ 'ਪਟ' (ਕਹੀਏ ਰੇਸਮ) ਵਿਖੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਕੋਈ ਦੂਸਨ ਨਹੀਂ ਦੋਖਦਾ ਹੈ (ਚੰਮ ਦੇ ਕੁੱਪਿਆਂ ਅਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) । ਜਿਹਾਕੁ 'ਘਿਅ ਪਟ ਭਾਂਡਾ ਕਹੈ ਨਾ ਕੋਇ ॥ ਐਸਾ ਭਗਤੁ ਵਰਨ ਮਹਿ ਹੋਇ" । ਅਰਥਾਤ ਭਗਤ ਕਿਸੇ ਵਰਣ ਵਿਖੇ ਹੋਵੇ, ਘਿਉ ਅਰ ਰੇਸਮ ਵਾਂਗੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਾਣੇ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਖੇ ਆਪ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਅਰ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੮ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ (ਰਚਨਾਂ) ਵਿਚ ਚਿਤੇਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਚੇਤ (ਸਿਮਰਣ ਕਰ) ।

ਭਾਵ ਕੁਮਰਤ ਦੇਖਕੇ ਭੁੱਲ ਨਾ ਜਾਹ, ਜਿਹੜੀ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਇਕ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਨਾਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਤੇ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ।

੧੮. [ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ 'ਇਕ' ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਚੇਤਦਾ]।

੧ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਾਸੁ ਹੈ ਫੁਲੀ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸ ਚੰਗੇਰੀ।
 ੨ਤਿਲ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਫੁਲੇਲ ਘਵੇਰੀ।
 ੩ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿ ਅਨੇਰ ਕਰਿ ਮਨ ਅੰਧੇ ਤਨ ਅੰਧ ਅੰਧੇਰੀ।
 ੪ਛਿਅ ਰੁਤ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜ ਇਕ ਨ ਘੁਘੁ ਹੇਰੀ।
 ੫ਸਿਮਰਣ ਕ੍ਰਿਸ ਧਿਆਨ ਕਛ ਪਥਰ ਕੀੜੇ ਰਿਜਕ ਸਵੇਰੀ।
 ੬ਕਰਤੇ ਨ ਕੀਤਾ ਨ ਚਿਤੇਰੀ ॥ ੧੮ ॥

[ਘਵੇਰੀ=ਸੁਗੰਧੀ।

ਸਵੇਰੀ=ਰੋਜ।]

੧ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਵਸਣ ਨਾਲ ਫੁਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚੰਗੀ ਵਾਸਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨ਤਿਲ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਕੇ ਪਤਿਤ ਤੋਂ ਪੁਨੀਤ ('ਫੁਲੇਲ ਘਵੇਰੀ') ਫੁਲੇਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਦਾ ਹਨੇਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਤਨ ਵਲੋਂ ਅੰਧ ਅੰਧੇਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਚਿਤੇਰੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਬੀ ਖੋਟਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। ੪ਛਿਅ ਰੁਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ, (ਪਰ) ਉੱਲੂ (ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਅਗਿਆਨੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। ੫ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ ਦੇ ਬੱਚੇ, ਅਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੱਛੂ ਦੇ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਪੱਥਰ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਰੋਜ ਰਿਜਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ("ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾਕਾ ਰਿਜਕ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ" ॥ ਐਸਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਹੈ)। ੬(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਗਤ ਦੇ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ (ਜੀਵ) ਚਿਤਾਰਦਾ ਨਹੀਂ।
 ਭਾਵ-ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਤਾਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ।

੧੯. [ਮਨਮੁਖ ਸਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ]।

੧ਘੁਘੁ ਚਾਮਚੜਕ ਨੋ ਦੇਹੁ ਨ ਸੁਝੈ ਚਾਨਣ ਹੋਂਦੇ।
 ੨ਰਾਤ ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ ਦੇਖਦੇ ਬੋਲੁ ਕੁਬੋਲੁ ਅਬੋਲੁ ਖਲੋਂਦੇ।
 ੩ਮਨਮੁਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੁਣੇ ਚਕੀ ਝੋਂਦੇ।
 ੪ਅਉਗੁਣ ਚੁਣ ਚੁਣਿ ਛਡਿ ਗੁਣ ਪਰਹਰਿ ਹੀਰੇ ਫਟਕ ਪਰੋਂਦੇ।
 ੫ਨਾਉ ਸੁਜਾਖੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਮਾਇਆ ਮਦ ਮਤਵਾਲੇ ਰੋਂਦੇ।
 ੬ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚਿ ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਂਦੇ।
 ੭ਪਥਰ ਪਾਪ ਨ ਛੁਟਹਿ ਢੋਂਦੇ ॥ ੧੯ ॥

[ਬੋਲ ਕੁਬੋਲੁ=ਨਾ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਣੇ।

ਅਬੋਲੁ=ਚੁੱਪ।]

[ਚਕੀ ਝੋਂਦੇ=ਲੜਾਈ, ਕਲਹ ਰੱਖਣੀ।

ਫਟਕ=ਕਚਕੜੇ, ਕੱਚ ਦੇ ਮਣਕੇ।]

[ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ=ਚਾਰੇ ਅੰਤਹਕਰਣ।

ਧੋਂਦੇ=ਬੋੜੇ ਪੁੰਨ ਨਾਲ ਧੋਣਾ।]

੧ਉੱਲੂ ਅਤੇ ਚਾਮਚੜਕ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ) ਦਿਨੇ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ।
 ੨(ਪਰ) ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਖੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਖੋਟੇ ਬਚਨ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੋਲਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਅਬੋਲ=ਚੁੱਪ ਵੱਟਕੇ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ)। ੩ਮਨਮੁਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,

ਗਿਆਨ ਬਿਨਾਂ (ਭਗਤਿਆਂ ਦੀ) ਚੱਕੀ ਝੋਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਏਹ ਕਿ ਹਾਤ ਦਿਨ ਹੀ ਕੁਝੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਅਬੋਲ ਚੁੱਪ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦੇ) । ੧ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਅਵਗੁਣ ਰੂਪੀ ਕਚਕੜੇ ਚੁਣ ਚੁਣਕੇ ਹਾਰ ਪਰੇ (ਗਲ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ (ਮਨਮੁਖ) ਹੈਨ ਅੰਨ੍ਹੇ, ਨਾਉਂ ਰਖਿਆ ਹੈ ਸੁਜਾਖੇ (ਉਹ ਤਾਂ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ੩ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਪੰਜੇ ਵਿਖਿਆਂ) ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ (ਭਾਵ ਚਾਰੇ ਅੰਤਹਕਰਣ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਧੋਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ "ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ" । ਭਲਾ ਕਦੀ ਹਰਾਮ ਵਿਚ ਮਜਾਲਾ ਪਾਇਆ ਹਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਗੱਲ ਕੀ ਸਚੇ ਬਨਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਥੋੜੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਦਾ ਦੁੱਚਰ ਕੱਢ ਬੈਠਦੇ ਹਨ) । ੪ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪੱਥਰ ਢੋਂਦੇ ਹੋਏ ਛੁਟਦੇ ਨਹੀਂ, (ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਵੇਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਸਟਾਤੁਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

੨੦. [ਮਨਮੁਖ ਗੁਣ ਨੂੰ ਅਵਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ] ।

੧ ਬਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਅਕ ਉਗਵਨਿ ਵੁਠੇ ਮੀਂਹ ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਮੋਆ ।
 ੨ ਪਤ ਟੁਟੈਂ ਦੁਧ ਵਹਿ ਚਲੈ ਪੀਤੈ ਕਾਲਕੂਟ ਓਹੁ ਹੋਆ ।
 ੩ ਅਕਹੁ ਫਲ ਹੋਇ ਖਖੜੀ ਨਿਹਫਲ ਸੋ ਫਲ ਅਕਤਿਡ ਭੋਆ ।
 ੪ ਵਿਹੁ ਨਸੈ ਅਕ ਦੁਧ ਤੇ ਸਪ ਖਾਧਾ ਖਾਇ ਅਕ ਨਰੋਆ ।
 ੫ ਸੋ ਅਕ ਚਰਕੈ ਬਕਰੀ ਦੇਟਿ ਦੁਧੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੋਹਿ ਚੋਆ ।
 ੬ ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪਿਆਲੀਐ ਵਿਸੁ ਉਗਾਲੈ ਪਾਸ ਖੜੋਆ ।
 ੭ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਵਗੁਣ ਕਰਿ ਢੋਆ ॥੨੦॥

[ਬਲ=ਰੇਤਲੇ ਮੈਦਾਨ । ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਮੋਆ=ਮੂੰਹ ਭਾਰ ਪੈਣਾ, ਝੁੱਕਣਾ ।]
 [ਕਾਲਕੂਟ=ਵਿਖ । ਭੋਆ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ।]

੧ ਰੇਤਲੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅੱਤਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਉੱਗਦੇ ਹਨ, ਮੀਂਹ ਦੇ ਵੱਸਿਆਂ (ਮੂੰਹ ਮੋਆ=) ਮੂੰਹ ਭਾਰ ਹੋ ਕੇ ਝੁਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਹਿਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਮਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੨ ਪੱਤ ਟੁਟਦੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਹਿ ਚਲਦਾ ਹੈ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅੱਕ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵਿਹੁ ਹੈ) । ੩ ਅੱਕ ਥੋਂ ਖੱਖੜੀ ਦਾ ਨਿਹਫਲ ਜਿਹਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕੇਵਲ) ਅੱਕ ਦੇ ਟਿੱਡੇ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ ਅੱਕ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ (ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਵਿਹੁ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ (ਬਾਜ਼ੇ) ਸੱਪ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਅੱਕ ਦੇ ਖਾਧਿਆਂ ਨਰੋਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੫ ਉਹੋਂ ਅੱਕ ਚਰਕੇ ਬਕਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਚੋਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਦੁੱਧ ਐਸਾ ਨਰੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾਂ ਚੋਂਦੇ ਹਨ) । ੬ ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆਲੀਏ ਤਾਂ ਪਾਸ ਖੜੋਤਾ ਹੀ ਵਿਹੁ ਦੀ ਉਗਾਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੭ ਗੁਣ ਦਾ ਅਵਗੁਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਬਕਰੀ ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਗੁਣ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਸੱਪ ਗੁਣ ਦਾ ਅਵਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਰ ਮਨਮੁਖ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣੋ ।

੨੧. [ਨਿਗੁਰਾ ਮਨਮੁਖ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ] ।

੧ ਕੁਹੈ ਕਸਾਈ ਬਕਰੀ ਲਾਇ ਲੂਣ ਸਾਖ ਮਾਸ ਪਰੋਆਯੈ ।
 ੨ ਹਸਿ ਹਸਿ ਬੋਲੈ ਕੁਹੀਦੀ ਖਾਧੇ ਅਕੁ ਹਾਲ ਇਹ ਹੋਆ ।

੩ਮਾਸ ਖਾਣ ਗਲ ਛੁਰੀ ਦੇ ਹਾਲ ਤਿਨਾੜਾ ਕਉਣੁ ਅਲੋਆ ।
 ੪ਜੀਭੇ ਹੁੰਦਾ ਫੇੜਿਐ ਖਉ ਦੰਦਾਂ ਮੁਹ ਭੰਨਿ ਵਿਗੋਆ ।
 ੫ਪਰਤਨ ਪਰਧਨ ਨਿੰਦ ਕਰਿ ਹੋਆ ਦੁਜੀਭਾ ਬਿਸੀਅਰ ਭੋਆ ।
 ੬ਵਸਿਆਵੈ ਗੁਰਮੰਤ ਸੁਣਿ ਨਿਗੁਰਾ ਮਨਮੁਖ ਸੁਣੈ ਨ ਸੋਆ ।
 ੭ਵੇਖਿ ਨ ਚਲੈ ਅਗੈ ਟੋਆ ॥੨੧॥

[ਅਲੋਆ=ਦੇਖਨਾ । ਦੁਜੀਭਾ ਬਿਸੀਅਰ=ਦੋ ਜੀਭਾ ਸੱਪ (ਜੀਭ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਤੇ)
 [ਕੜਚਨ ਦੋ ਪਾਪ ਹਨ) ਇਸ ਲਈ ਦੁਜੀਭਾ ਸੱਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਮਨਮੁਖ) ।
 [ਭੋਆ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੋਆ=ਸੋਭਾ ।]

੧ਕਸਾਈ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਕੋਂਹਦਾ ਹੈ ਮਾਸ ਨੂੰ ਲੂਣ ਲਾਕੇ ਸੀਖ ਉਤੇ ਪਰੋਂਦਾ ਹੈ । ੨(ਬਕਰੀ) ਕੁਹੀਂਦੀ ਹੋਈ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ (ਭਈ) ਮੇਰਾ ਅੱਕ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਇਆ । ੩(ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ) ਗਲ ਵਿਚ ਛੁਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਜੀਭ ਦਾ ਫੇੜਿਆ ਹੋਇਆ (ਖੋਟਾ ਕੰਮ) ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਖਉ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਭੰਨਕੇ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੫ਪਰ ਇਸਤੀ ਗਮਨ, ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੁਜੀਭਾ ਸੱਪ ਬਣਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਸੁਣ ਕੇ (ਉਹ ਦੁਜੀਭਾ ਸੱਪ ਤਾਂ) ਵੱਸ ਵਿਖੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਨਿਗੁਰਾ ਮਨਮੁਖ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ (ਗੁਰ ਮੰਤਰ) ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ੭ਅੱਗੇ ਟੋਆ ਟਿੱਬਾ ਵੇਖਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ।

੨੨. [ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹੈ] ।

੧ਆਪ ਨ ਵੰਵੇ ਸਾਹੁਰੇ ਲੋਕਾਂ ਮਤੀਂ ਦੇ ਸਮਝਾਏ ।
 ੨ਚਾਨਣ ਘਰ ਵਿਚਿ ਦੀਵਿਅਹੁ ਹੇਠ ਅੰਨੇਰੁ ਨ ਸਕੈ ਮਿਟਾਏ ।
 ੩ਹਥ ਦੀਵਾ ਫੜਿ ਆਖੁੜੈ ਹੁਇ ਚਕਚਉਧੀ ਪੈਰ ਬਿੜਾਏ ।
 ੪ਹਥ ਕੰਡਣੁ ਲੈ ਆਰਸੀ ਅਉਖਾ ਹੋਵੈ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਏ ।
 ੫ਦੀਵਾ ਇਕਤੁ ਹਥੁ ਲੈ ਆਰਸੀ ਦੂਜੈ ਹਥਿ ਫੜਾਏ ।
 ੬ਹੁੰਦੇ ਦੀਵੇ ਆਰਸੀ ਆਖਰੁ ਟੋਏ ਪਉਂਦਾ ਜਾਏ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਏ ॥ ੨॥

[ਆਖੁੜੈ=ਠੁਡੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਚਕਚਉਧੀ=ਚੱਕ੍ਰਤ, ਅੱਚਣਚੇਤ ।]
 [ਬਿੜਾਏ=ਬਿੜਕਦਾ ਹੈ । ਟੋਏ ਪਉਂਦਾ=ਖਾਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ]

[ਜੋ ਸੀਸੇ ਤੇ ਦੀਵੇ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ ਰਾਹ ਵਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ।]

੧ਆਪ (ਵਹੁਟੀ) ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਵਹੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਵੱਸਣਾ ਸੁਸਟ ਹੈ । ਇਸ ਪੁਰ ਦਿਸਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੨ਘਰ ਵਿਖੇ ਦੀਵੇ ਕਰਕੇ ਚਾਨਣ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਦੀਵਾ ਆਧਣੇ) ਹੇਠੋਂ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ, (ਇਸੇ ਲਈ) । ੩ਹਥ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਬੀ ('ਆਖੁੜੈ') ਠੁਡੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਕੇ (ਜਾਂ) ਅੱਚਣਚੇਤ ਪੈਰ ਬਿੜਕਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸਦਾ ਚਾਨਣ ਨਿਰਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ ਆਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਹਥ ਦੇ ਕੰਡਣ ਨੂੰ ਜੋ ਆਰਸੀ ਲੈ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੇ ਉਹ ਦੇਖ ਦਿਖਾਉਣ ਵਿਖੇ ਅਉਖਾ ਹੋਉ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੱਥ ਦੇ ਕੰਡੇ ਨੂੰ ਆਰਸੀ ਕੀ

ਆਖੇ, ਲੋਕ ਠੱਠਾ ਕਰਨਗੇ) । ੫ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾ ਅਰ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਆਰਸੀ ਫੜ ਲਵੇ । ੬ਦੀਵੇ ਤੇ 'ਆਰਸੀ' ਹੁੰਦਿਆਂ ਠੁੱਡਾ ਖਾਕੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਪਉ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਸੀਸੇ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹ ਤੱਕਣ ਵਲ ਧਿਆਨ ਰਹੂ, ਆਪਣਾ ਕੰਘਾ ਕਰ ਬੈਠੁ) । ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹਾਰ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਦੋ ਬੇੜੀਆਂ ਪੁਰ ਲੱਤ ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਡੁਬਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਰਤਨ ਰੂਪ ਬਾਜੀ ਹਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।

੨੩. [ਮਨਮੁਖ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਹੈ] ।

੧ਅਮਿਅ ਸਰੋਵਰੁ ਮਰੈ ਡੁਬਿ ਤਰੈ ਨ ਮਨਤਾਰੂ ਸੁ ਅਵਾਈ ।
 ੨ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਨ ਪੱਥਰਹੁ ਕੰਚਨ ਹੋਇ ਨ ਆਘੜੁ ਘੜਾਈ ।
 ੩ਬਿਸੀਅਰੁ ਵਿਸੁ ਨ ਪਰਹਰੇ ਅਠ ਪਹਿਰਿ ਚੰਨਣ ਲਪਟਾਈ ।
 ੪ਸੇਖ ਸਮੁੰਦਰੁ ਸਖਣਾ ਹੋਵੈ ਧਾਹਾ ਮਾਰਿ ਸੁਣਾਈ ।
 ੫ਘੁਘੁ ਸੁਭ ਨ ਸੁਭਈ ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਈ ।
 ੬ਮਨਮੁਖ ਵਡਾ ਅਕਿਰਤਘਨ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਸੁਆਇ ਲੁਭਾਈ ।
 ੭ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨ ਚਿਤਿ ਵਸਾਈ ॥ ੨੩ ॥

[ਅਵਾਈ=ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਅਵੇੜਾ, ਕਹੇ ਨਾਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ।]

੧ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਅਵੇੜਾ ਮਨਤਾਰੂ ਤਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਡੁਬ ਮਰਦਾ ਹੈ । ੨ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਪਰਸ ਕੇ ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਸਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਉਹ ਅਘੜ (ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਾਂਗੂ) ਘੜਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਚੰਦਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਪ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਲਪਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ) ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ੪ਸੇਖ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਧਾਹਾ ਮਾਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਓ) । ੫ਉੱਲੂ ਨੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਜੋਤ ਤਾਂ ਲੁਕਾਈ ਹੋਈ ਲੁਕਦੀ ਨਹੀਂ (ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਅਰ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉਪਰਲੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹਨ) । ੬ਮਨਮੁਖ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਖੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ) ੭ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ) ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ ।

ਭਾਵ-"ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਤਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥' ਪੁਨਾ -"ਦੇਂਦੇ ਥਾਵਹੁ ਸਿਤਾ ਚੰਗਾ ਮਨਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੀਐ ॥"

੨੪. [ਨਿਗੁਰਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੁਰਾ] ।

੧ਮਾਂ ਗਭਣ ਜੀਅ ਜਾਣਦੀ ਪੁਤੁ ਸੁਪੁਤੁ ਹੋਵੈ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ੨ਕੁਪੁਤਹੁ ਧੀ ਚੰਗੇਰੜੀ ਪਰ ਘਰਿ ਜਾਇ ਵਸਾਇ ਨ ਆਈ ।
 ੩ਕੁਧੀਅਹੁ ਸਪ ਸਕਾਰਥਾ ਜਾਉ ਜਣੇਂਦੀ ਜਣਿ ਜਣਿ ਖਾਈ ।
 ੪ਮਾਂ ਡਾਇਣ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ ਕਪਦੀ ਪੁਤੈ ਖਾਇ ਅਘਾਈ ।
 ੫ਬਾਮਣ ਗਾਈ ਖਾਇ ਸਪ ਵਲ ਗੁਰਮੰਤੁ ਪਵਾਇ ਪਿੜਾਈ ।

੬ਨਿਗੁਰੇ ਤੁਲਿ ਨ ਹੋਰੁ ਕੋ ਸਿਰਜਣਹਾਰੇ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ।
 ੭ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨ ਗੁਰੁ ਸਰਣਾਈ ॥੨੪॥

[ਪਿੜਾਈ=ਪਿਟਾਰੀ।]

੧ਮਾਂ ਗਰਤਵੰਤੀ ਜੀ ਵਿਖੇ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰੁ ਸਪੁਤ੍ਰੁ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ। ੨(ਪਰੰਤੂ) ਕੁਪੁਤ੍ਰੁ (ਜੇਮਣ) ਨਾਲੋਂ ਧੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਰਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਵਸਾਉ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਆਉ। ੩ਖੋਟੀ ਧੀ ਨਾਲੋਂ ਸੱਪਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, (ਜਿਹੜੀ) ਬੱਚੇ ਜਣਦੀ ਹੈ, (ਫੇਰ ਆਪਣੇ) ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਪੀ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਵਣ) ! ੪(ਸੱਪਣੀ ਨਾਲੋਂ) ਡਾਇਣ ਮਾਂ ਬੀ ਧੰਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਪਟੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ੫(ਬਾਹਮਨ ਤੇ ਗਊ ਨੂੰ ਸੱਪ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸੁਣਕੇ ਪਿਟਾਰੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਸਪੇਰੇ ਦੀ ਬੀਨ ਦ ਸਬਦ ਨਾਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਰਤਾਰ ਨੇ ਨਿਗੁਰੇ ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਨੀਚ) ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਨਹੀਂ ਰਚੀ (ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਲੱਛਣ ਕੀ ਹੈ?) ੭ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੱਪ ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਚ ਯੋਨੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਸਭ ਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰਣੇਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਤ੍ਰੁ, ਨਿਗੁਰਾ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਨੂੰ ਬੀ ਛਿੱਕੇ ਪੁਰ ਧਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਰਣ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

‘ਨਿਗੁਰੇ ਕਉ ਗਤਿ ਕਾਈ ਨਾਹੀ ॥ ਅਵਗੁਣਿ ਮੁਠੇ ਚੋਟਾ ਖਾਹੀ ॥’

੨੫. [ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਬੁਰਾ ਹੈ]।

੧ਨਿਗੁਰੇ ਲਖ ਨ ਤੁਲ ਤਿਸ ਨਿਗੁਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣ ਨ ਆਏ।
 ੨ਜੋ ਗੁਰ ਗੋਪੈ ਆਪਣਾ ਤਿਸੁ ਡਿੱਠੇ ਨਿਗੁਰੇ ਸਰਮਾਏ।
 ੩ਸੀਹ ਸਉਹਾਂ ਜਾਣਾ ਭਲਾ ਨਾ ਤਿਸੁ ਬੇਮੁਖ ਸਉਹਾਂ ਜਾਏ।
 ੪ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹੁ ਫਿਰੈ ਤਿਸ ਮੁਹੁ ਲਗਣ ਵਡੀ ਬਲਾਏ।
 ੫ਜੋ ਤਿਸੁ ਮਾਰੈ ਧਰਮ ਹੈ ਮਾਰਿ ਨ ਹੰਧੈ ਆਪ ਹਟਾਏ।
 ੬ਸੁਆਮਿ ਧੋਹੀ ਅਕਿਰਤਘਣ ਬਾਮਨ ਗਊ ਵਿਸਾਹ ਮਰਾਏ।
 ੭ਬੇਮੁਖ ਲੁੰਅ ਨ ਤੁਲ ਤੁਲਾਏ ॥੨੫॥

[ਸਉਹਾਂ=ਸਾਹਮਣਾ। ਬਝਾਏ=ਉਪਦ੍ਰਵ। ਹੰਧੈ=ਸਕੇ।]
 [ਸੁਆਮਿ ਧੋਹੀ=ਸੁਆਮੀ ਘਾਤੀ। ਵਿਸਾਹ=ਭਰੋਸਾ।]

੧ਉਸ ਨਿਗੁਰੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਲਖ ਨਿਗੁਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, (ਜਿਹੜਾ) ਨਿਗੁਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਸਰਨ ਨਾ ਆਵੇ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਨਿਗੁਰਾ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਹੋਰ ਨਿਗੁਰੇ ਸਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਇਹ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਮੱਥ ਲੱਗਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ)। ੩ਸੇਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ (ਗੁਰ ਗੋਪੂ ਨਿਗੁਰੇ) ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਜਾਣਾ ਜਾਹੀਏ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਪੀੜਾ ਬੜੇ ਚਿਰ ਦੀ ਹੋ-ਇਥ ਚੋਰਾਸੀ ਭੋਗਣੀ ਪੈ ਜਾਉ)। ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜੋ ਮੁੰਹ ਫੇਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੁੰਹ ਲੱਗਣਾ ਬੁਰੀ 'ਬਲਾਏ' (ਅਰਥਾਤ=ਉਪਦ੍ਰਵ) ਹੈ। ੫ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਪੁੰਨ ਹੈ ਜੇਕਰ (ਬਲੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਮਾਰ ਨਾ

ਸਕੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ (ਉਸ ਬੌਂ) ਹਟਾ ਲਵੇ* । ਓਸੁਮ ਘਾਤੀ, ਅਕਿਰਤਘਣ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗਉ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇਕੇ ਮਰਵਾ ਸਿੱਟੇ, (ਐਸੇ ਖਾਪੀ) ੧(ਗੁਰੂ ਤੈਂ) ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਲੂੰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਨਿਗੁਰਾ ਆਦਮੀ ਕੇਂਦਰ ਹੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੁੰਏ ਵਾਂਙ ਸੁਰਤ ਦਾ ਖਿੰਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕੀਹ ਕਰ ਘੱਤੇ ।

੨੬. [ਜੁਆਰੀਏ ਦਾ ਜਨਮ ਹਾਰਨਾ] ।

- ੧ਮਾਨਸ ਦੇਹਿ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਜੁਗਹ ਜੁਗੰਤਰਿ ਆਵੈ ਵਾਰੀ ।
- ੨ਉਤਮ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਇਕ ਵਾਕੀ ਕੋੜਮਾ ਵੀਚਾਰੀ ।
- ੩ਦੇਹਿ ਅਰੋਗ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਭਾਗਨੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
- ੪ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਭਗਤਿ ਪਿਆਰੀ ।
- ੫ਫਾਥਾ ਮਾਇਆ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਪੰਜ ਦੂਤ ਜਮ ਕਾਲ ਸੁ ਭਾਰੀ ।
- ੬ਜਿਉ ਕਰਿ ਸਹਾ ਵਹੀਰ ਵਿਚਿ ਪਰ ਹਥਪਾਸਾ ਪਉਛਕਿ ਸਾਰੀ ।
- ੭ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਕੁਦਾਇਅੜ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ ਸਾਰ ਸਿਰ ਮਾਰੀ ।
- ੮ਆਵੈ ਜਾਇ ਭਵਾਈਐ ਭਵਜਲੁ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੀ ।
- ੯ਹਾਰੈ ਜਨਮ ਅਮੋਲ ਜੁਆਰੀ ॥੨੬॥

[ਇਕ ਵਾਕੀ=ਸਚ ਬੋਲਨ ਹਾਰੇ, ਸੱਤਯ ਵਾਕੀ । ਭਾਗਨੁ=ਧਨੀ ।
[ਸਹਾ=ਸਹਿਆ । ਵਹੀਰ=ਭੀੜ । ਪਉਛਕਿ ਸਾਖੀ=ਅਪੁੱਲੀ ਖੇਡ ਹੈ ।]

੧ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਦੁਰਲਭ ਹੈ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ੨ਇਕ ਬਚਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੋੜਮੇ ਵਿਖੇ ਉਤਮ ਜਨਮ (ਹੋਰ ਬੀ) ਦੁਰਲਭ ਹੈ । ੩ਦੇਹ ਦਾ ਅਰੋਗ ਹੋਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦੁਰਲਭ ਹੈ, ਧਨਾਢ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਰ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੋਣ (ਏਹ ਹੋਰ ਦੁਰਲਭ ਹੈ) । ੪ਸਤਿਸੰਗ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲਭ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸੁਖ ਫਲ ਜਾਣਕੇ ਭਗਤੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । (ਹੁਣ ਆਮ ਦਸ਼ਾ ਕਥਦੇ ਹਨ) । ੫ਮਾਯਾ ਦੇ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਪੰਜ ਦੂਤਾਂ (ਕਾਮਾਦਕਾਂ) ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਭਾਰੀ ਖੇਦ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬ਜਿਕੁਰ ('ਵਹੀਰ'

*ਇਹ ਅਰਥ ਆਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਇਹ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਂਙ ਕਤਲ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਐਸੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਖੁੰਨੀ ਆਦਮੀ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੇ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਆਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਹ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨਿਗੁਰੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਜੇ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤਿਸ (ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਿਗੁਰਾ) ਮਾਰੇ ਤਦ ਸਿੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪਰੇ ਹਟਾ ਲਵੇ । ਜੇ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇ 'ਤਦ ਮਾਰਨ ਦਾ' ਅਰਥ ਕਤਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਦੰਡ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਦੰਡ ਉਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਬਚੇ, ਯਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਉਹੋ ਅਰਥ ਹੈ ਤਾਂ ਬੀ ਇਹ ਕਤਲ ਦੀ ਆਗਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਆਗਯਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਖੋਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵੇ ।

ਭੀੜ ਵਿਚ ਸਸੇ ਫਹੇ ਹੋਏ ਦੀ (ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ) ਪਰਾਏ ਹਥ ਵਿਚ ਪਾਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੇਡ ਪੁੱਠੀ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੧ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਕੁਦਾਉ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਵਰੁਦਾ ਹੈ। ੨ ਆਵਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਭਵਾਈਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਭਸ ਖਰਾਬੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੩ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ (ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿਹੜੀ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ) ਜੁਆਰੀਆ (ਐਵੇਂ) ਹਾਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੭. [ਚਉਪੜ ਦੀ ਖੇਲ ਵਾਛੂ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਗਦੇ ਹਨ] ।

੧ ਇਹੁ ਜਗੁ ਚਉਪੜ ਖੇਲੁ ਹੈ ਆਵਾਗਉਣ ਭਉਜਲ ਸੈਂਸਾਰੇ ।
 ੨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋੜਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ ।
 ੩ ਲਗ ਜਾਇ ਸੋ ਪੁਗ ਜਾਇ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਪੰਜ ਨਿਵਾਰੇ ।
 ੪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਆਪਹੁੰ ਬੁਰਾ ਨ ਕਿਸੈ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ੫ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਵਧਾਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲੈ ਪਗ ਧਾਰੇ ।
 ੬ ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਮਤਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਪਿਆਰੇ ।
 ੭ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਵਸੈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ॥ ੨੭ ॥

[ਲਗਜਾਇ=ਦਾਉ ਦਾ ਲੱਗਣਾ। ਪੁਗ=ਪੁੱਗ ਜਾਣਾ।]

੧ ਇਹ ਜਗਤ ਚਉਪੜ ਦੀ ਖੇਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਇਸਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨ) ਭੋਜਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਵਾਗਉਣ ਦੀ (ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਛੀ ਹੈ)। (ਜੀਵ ਨਰਦਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਛੇਕੜ ਘਰ ਮਨੁਖ ਦੇਹੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਨਰਦ ਜੋੜਾ ਨਾਂ ਬਣੇ ਤਾਂ ਕੱਚੀ ਰਹਿਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਵਿਖੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੋੜੇ ਦੀਆਂ ਨਰਦਾਂ ਹਨ, 'ਸਤਿਗੁਰੂ' (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਪੂਰਨ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ (ਜਿਹੜੀ ਨਰਦ ਉਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ) ਲਗ ਜਾਵੇ ਉਹ ਪੁੱਗ ਜਾਂਦੀ (ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੰਦਰੀ ਗੋਤਿਆਂ ਥੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦੀ) ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜੇ (ਕਾਮਾਦੀ ਦੂਤ) ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੫ ਸਬਦ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ (ਬੁੱਧੀ) ਦਾ ਪੈਰ ਟਿਕਾਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੬ ਲੋਕ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਪਿਆਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) ੭ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ (ਅਰਥਾਤ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਨਰਦ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਜਾ ਵੱਸਦੀ ਹੈ।

੨੮. [ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ] ।

੧ ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਿ ਨ ਹੋਵਈ ਚਰਣੋਦਕ ਬਾਵਨ ਬੋਹਾਏ ।
 ੨ ਕਚਹੁ ਕੰਚਨ ਨਾ ਥੀਐ ਕਚਹੁ ਕੰਚਨ ਪਾਰਸ ਲਾਏ ।
 ੩ ਨਹਫਲ ਸਿੰਮਲ ਜਾਣੀਐ ਅਫਲ ਸਫਲ ਕਰਿ ਸਭ ਫਲ ਪਾਏ ।
 ੪ ਕਾਉਂ ਨ ਹੋਵਨਿ ਉਜਲੇ ਕਾਲੀ ਹੁੰ ਧਉਲੇ ਸਿਰਿ ਆਏ ।
 ੫ ਕਾਗਵੰਸ ਹੁਇ ਪਰਮ ਹੰਸ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਮੋਤੀ ਚੁਣਿ ਖਾਏ ।

੬ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁੰ ਦੇਵ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਕਮਾਏ।
 ੭ਤਿਸ ਗੁਰ ਸਾਰ ਨ ਜਾਤੀਆ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਲੁਭਾਏ।
 ੮ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ ਸਾਥ ਮੁਹਾਏ ॥੨੮॥

[ਬਾਵਨ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਚੰਦਨ। ਬੋਹਾਏ=ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।]
 [ਧਉਲੇ ਸਿਰਿ ਆਏ=ਚਿੱਟਾ ਸਿਰ ਹੋਇਆ।]

੧ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਰੂਪੀ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਬਾਂਸ ਰੂਪ ਸਾਕਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ) ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨ਕੱਚ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਨਾਲ) ਛੋਹਿਆਂ ਕੱਚ ਤੋਂ ਕੰਚਨ ਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਸਿੰਮਲ ਨਿਹਫਲ ਵਸਤੂ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ) ਅਫਲੋਂ ਸਫਲ ਹੋ ਕਰ ਸਾਰੇ ਫਲ (ਧਰਮਾਦਿਕ) ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਕਾਉਂ ਕਦੇ ਚਿਟੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਲਿਆਂ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਧੌਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਜਾਣ, (ਭਾਵ ਸਿਰ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਧਰਦੇ) (ਪਰੰਤੂ) ੫ਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ (ਸਾਕਤ) ਗੁਰੂ (ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰ) ਪਰਮ ਹੰਸ ਹੋ ਕਰ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਪਸੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭(ਹੇ ਮੂਰਖ ਨਿਗੁਰੇ ! ਤੈਂ) ਐਸੇ (ਮਹਾਨ ਬਲੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ, (ਹੇ ਤੂੰ) ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਵਿਚ ਫਸੇ (ਹੋਏ ਅੰਨ੍ਹੇ !)) ੮ਅੰਨ੍ਹਾ ਜਦ ਆਗੂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਦੁਰਮਤੀ ! ਤੂੰ ਆਪ ਨਿਗੁਰਾ ਹੋਕੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਣੇਂ ਸਾਥ ਡੁਬਸੇਂ)।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਰਣਹਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੱਸਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਥ ਸਮੇਤ ਡੁਬੇਗਾ।

੨੯. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼]।

- ੧ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਅਕਿਰਤਘਣੁ ਹੈ ਭਿ ਨ ਹੋਆ ਹੋਵਣਿ ਹਾਰਾ।
- ੨ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਹਰਾਮ ਖੋਰੁ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਅਵਗੁਣਿਆਰਾ।
- ੩ਮੈ ਜੇਹਾ ਨਿੰਦਕੁ ਨ ਕੋਇ ਗੁਰੁ ਨਿੰਦਾ ਸਿਰਿ ਬਜਰੁ ਭਾਰਾ।
- ੪ਮੈ ਜੇਹਾ ਬੇਮੁਖੁ ਨ ਕੋਇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰਾ।
- ੫ਮੈ ਜੇਹਾ ਕੋ ਦੁਸਟ ਨਾਹਿ ਨਿਰਵੈਰੈ ਸਿਉ ਵੈਰ ਵਿਕਾਰਾ।
- ੬ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਵਿਸਾਸ ਧ੍ਰਿਹਿ ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ ਮੀਨ ਅਹਾਰਾ।
- ੭ਬਜਰ ਲੇਪ ਨ ਉਤਰੈ ਪਿੰਡ ਅਪਰਚੈ ਅਉਚਰਿ ਚਾਰਾ।
- ੮ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਦੁਬਾਜਰਾ ਤਜਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹਿਤਕਾਰਾ।
- ੯ਨਾਉਂ ਮੁਰੀਦ ਨ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ ॥੨੯॥

[ਹਰਾਮ ਖੋਰੁ=ਹਰਾਮ ਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਸਿਰਿ ਬਜਰੁ ਭਾਰਾ=ਭਾਰੀ ਭਾਰ ਸਿਰ ਤੇ।]
 [ਵਿਸਾਸ ਧ੍ਰਿਹਿ=ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘਾਤੀ। ਮੀਨ ਅਹਾਰਾ=ਮੱਛੀ ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ, ਬਗਲਾ।]
 [ਪਿੰਡ=ਦੇਹ। ਅਪਰਚੈ=ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਝ। ਅਉਚਰਿ ਚਾਰਾ=ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਖਾਣੀ।]
 ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਦੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੇ

ਭਈ ਹੋਰਨਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਐਬ ਗਿਣਦੇ ਰਹੇ; ਆਪ ਨੂੰ ਉਤਮ ਸਮਝਿਆ ਹੋਊ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਅਵਗੁਣ ਘਟਾਕੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੧ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ (ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ) ਨਾ ਹੋਯਾ, ਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਊ। ੨ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਹਰਾਮਖੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ) ਅਉਗਣਹਾਰਾ ਹੈ। ੩ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਨਿੰਦਕ ਬੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਭਾਰੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰਾ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਬੇਮੁਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ੬ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਵਿਸਾਹ ਘਾਤ ਬਗਲੇ ਵਾਂਝੂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਮਛੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ੭(ਮਨੁੱਖ) ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ ਅਪਰਚੇ (ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੇ ਬਾਝ ਜੋ ਲੋਕ) ਅਖਾਧ ਵਸਤੂ (ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ) ਖਾਂਦੇ (ਅਰਥਾਤ ਜਪ ਤਪ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ) ਬੱਜਰ ਦਾ ਲੈਪ (ਹੋਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ) (ਜੋ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ) (ਤਿਸਦਾ ਮੈਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਂ)। ੮ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦੁਬਾਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਛਡਕੇ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੯(ਮੈਂ) ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਤਾਂ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਭਾਵ-ਜਿਕ੍ਰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਪੌੜੀ ਸੀ ਉਕਰ ਹੀ ਏਹ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ।

੩੦. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਬੇਮੁਖ ਹੋਵਨਿ ਬੇਮੁਖਾਂ ਮੈ ਜੇਹੇ ਬੇਮੁਖ ਮੁਖ ਡਿਠੇ।
 ੨ਬਜਰ ਪਾਪਾਂ ਬਜਰ ਪਾਪ ਮੈ ਜੇਹੇ ਕਰਿ ਵੈਰੀ ਇਠੇ।
 ੩ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਿੱਠਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਆਪਹੁ ਬੁਰੇ ਜਾਣਕੈ ਮਿਠੇ।
 ੪ਲਿਖ ਨ ਸਕਨਿ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਸਮਾਵਨ ਚਿਠੇ।
 ੫ਚਿਠੀ ਹੰ ਤੂਮਾਰ ਲਿਖਿ ਲਖ ਲਖ ਇਕਦੂੰ ਇਕ ਦੁਧਿਠੇ।
 ੬ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਾਂਗ ਹੁਰੇਹਿਆਂ ਹੁਇ ਮਸਕਰਾ ਸਭਾ ਸਭਿ ਠਿਠੇ।
 ੭ਮੈਥਹ ਬੁਰਾ ਨ ਕੋਈ ਸਰਿਠੇ ॥੩੦॥

[ਇਠੇ=ਪਿਆਰੇ।	ਸਿੱਠਾਂ=ਸਿੱਠਣੀਆਂ।	ਸਿਠੇ=ਨਿੰਦੇ।	ਚਿਠੇ=ਖਤ।]
[ਤੂਮਾਰ=ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ।	ਦੁਧਿਠੇ=ਦੂਣੇ।	ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ=ਦੁਪਿਠੇ=ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ।	
[	ਹੁਰੇਹਿਆਂ=ਹੋਰਨਾਂ।	ਹੌਲਿਆਂ, ਬੁਰਿਆਂ।	
[	ਸਰਿਠੇ=ਸਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ।	(ਅ) ਸੇਸ਼ਟ।	

੧ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਬੀ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਓਹ ਦੇਖਣਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡਾ ਪਾਪੀ ਹੈ)। ੨ਬਜਰ ਥੋਂ ਜੋ ਮਹਾਂ ਬਜਰ ਪਾਪ ਹਨ ਮੈਂ ਜਿਹੇ ਵੈਰੀ ਨੇ (ਓਹ 'ਇਠੇ') ਪਯਾਰੇ ਕਪਕੇ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ੩(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਬੇਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ('ਸਿੱਠਾਂ') ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਕੇ, ਆਪ ਥੋਂ ਬੁਰੇ ਜਾਣਕੇ ਮੈਂ ਨਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਤਾ ਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਠਾਂ ਬਣਾਈਆਂ)। ੪(ਗੱਲ ਕੀ ਮੇਰਾ ਲੇਖਾ) ਚਿੱਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਬੀ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, (ਇਕ 'ਚਿਠੇ') ਖਤ ਵਿਚ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ("ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ

ਹਮਾਰੇ ॥") । ਪਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੁਮਾਰ' (ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਇਕ ਤੁਮਾਰ ਥੋਂ ਲਖ ਲਖ ('ਦੁਪਿੱਠੇ') ਦੂਣੇ ਕਾਗਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਪਾਠਾਤ੍ਰ 'ਦੁਪਿੱਠੇ' ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪੂਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । (ਮੈਂ ਐਨੀ ਨਿੰਦਿਆ ਲਿਖਨਹਾਰਾ ਹਾਂ) । ੬ 'ਹੋਰਨਾਂ' ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਗਾਂ ਲਾ ਲਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਠਿੱਠ ਤੇ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਸਹਿਣ (ਦੇ ਯੋਗ ਹਾਂ) । ਐਥੋਂ ਬੁਰਾ ਸਿੱਖਣੀ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਵੇਂ ਹੋਰ ਇਕ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਡਾ ਬੇਮੁਖ ਮੈਂ ਹਾਂ । ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਕੀਤਿਆਂ ਆਤਮਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਮੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਪਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਦਾਰੂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਚਮੁਚ ਐਸੇ ਸਿਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਸਿੱਖੀ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਯੋਗ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਆਪ ਗੁਰ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੇ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਕਾਤਾ" ॥

ਸੂਚਨਾ-ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਤੁਛਤਾ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਦੀ ਆਸਾ ਦੀ ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੩੧. [ਗੁਰੂ ਦਰਗਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ] ।

੧ ਲੈਲੀ ਦੀ ਦਰਗਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਮਜਨੂੰ ਦੇਖਿ ਲੁਭਾਣਾ ।
 ੨ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵੈ ਹੜਿ ਹੜਿ ਹਸੈ ਲੋਕ ਵਿਡਾਣਾ ।
 ੩ ਮੀਰਾਸੀ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਨਾਮ ਧਰੀਕੁ ਮੁਰੀਦ ਬਿਬਾਣਾ ।
 ੪ ਕੁੱਤਾ ਡੂੰਮ ਵਖਾਣੀਐ ਕੁੱਤਾ ਵਿਚਿ ਕੁਤਿਆਂ ਨਿਮਾਣਾ ।
 ੫ ਗੁਰ ਸਿਖ ਆਸਕ ਸਬਦ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਪੜਕੁਤਾ ਭਾਣਾ ।
 ੬ ਕਟਨਿ ਚਟਨਿ ਕੁਤਿਆਂ ਮੋਹੁ ਨ ਧੋਹੁ ਧ੍ਰਿਗਸਤ ਕਮਾਣਾ ।
 ੭ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਗੁਣ ਕਰਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੁਰਬਾਣਾ ।
 ੮ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਧ ਵਖਾਣਾ ॥ ੩੧ ॥ ੩੭ ॥

[ਦਰਗਹ=ਕਚਹਿਰੀ । ਹੜਿ ਹੜਿ=ਖਿੜ ਖਿੜ । ਨਾਮ ਧਰੀਕੁ=ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ।]
 [ਬਿਬਾਣਾ=ਬਾਬੇ ਦਾ, ਬਿਬਾਨਾਪੂੜ । ਪੜਕੁਤਾ=ਨੀਵਾਂ ਨਖਿੱਧ ਕੁੱਤਾ ।]

੧ ਲੈਲੀ ਦੀ ਦਰਗਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਮਜਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਿਆ । ੨ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵੈ (ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰੇ) ਲੋਕ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹਸਣ । ੩ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਵਿਚ (ਮਰਦਾਨਾ) ਮੀਰਾਸੀ ਬਾਬੇ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦਾ ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਮੁਰੀਦ ਸੀ, (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਮੁਰੀਦੀ ਦਾ ਮਾਣ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਆਪਣੀ ਮੁਰੀਦੀ ਨੂੰ ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ "ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ" । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦ ਪਾਲਕੇ ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਬਿਬਾਣ (ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਰਗ ਗਿਆ) । ੪ (ਇਕ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ) ਡੂੰਮ ਕੁੱਤੇ (ਵਾਂਗੂੰ) ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜਾ ਮਰਦਾਨਾ ਮਰਾਸੀ) ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਮਾਣਾ ਗਰੀਬ ਕੁੱਤਾ (ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਾਤ ਦੇ ਮਿਰਾਸੀ ਉਸ ਨੂੰ

ਠਿੱਠਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਰਾਹੀਏ ਦਾ ਮੁਤੀਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਮਉੱਲਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਲਈ ਤਾਲ ਪੂਰਦਾ ਹੈ) । ੫(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਦੇ ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਪੜਕੁੱਤਾ ਹੀ ਭਾਇਆ (ਬਿਰਾਦਰੀ ਨੇ ਤਾਂ ਛੋਕਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਿਮਾਣੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਛਡਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਰਬਾਬੀ ਸਿੱਖ ਹੈ) ੬(ਕੱਟਣਾ ਚੱਟਣਾ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਿਆਂ ਕੱਟਦੇ ਅਰ) ਮੋਹ (ਨਾਲ ਚੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ (ਪਰ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਕੂੰ?) ੭(ਨਿਰਗੁਣਿਆਂ ਪੁਰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਹਾਂ । ੮(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਇਕੋਰਾਂ ਕਾਂਸੀ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਆਪ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦਿਲੀਓਂ ਇਕ ਸਾਂਢਨੀਂ ਅਸਵਾਰ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਲੇਲੀ ਦਾ ਸਾਹੀ ਕੁੱਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਮਜਨੂੰ ਨੂੰ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਭਈ ਇਹ ਤਾਂ ਲੇਲੀ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਤਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹੀ ਹੈ ("ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕੋ ਮੁਤੀਆ ਮੇਰੋ ਨਾਉ ॥") ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੈ । ਧੁਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ਉਸ ਪਤਿਤ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਵਾਜਕੇ 'ਭਾਈ' ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਾਰਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਵਾਰਾਂ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੀਰਾਸੀ ਨਾਉਂ ਧ੍ਰਿਕ ਸਿਖ ਮਰਦਾਨੇ ਵਾਂਝੂ ਕੁੱਤਾ ਹਾਂ, ਚੱਟਣਾ ਕੱਟਣਾ ਮੇਰਾ ਧ੍ਰਿਗ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਦ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੈ ।

—o—

ਵਾਰ ੩੮.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਸਿਖ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ] ।

- ੧ਕਾਮ ਲਖ ਕਰਿ ਕਾਮਨਾ ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਸੋਹੈ ।
 ੨ਲਖ ਕਰੋਪ ਕਰੋਧ ਕਰਿ ਦੁਸਮਨ ਹੁਇ ਜੋਹੈ ।
 ੩ਲਖ ਲੋਭ ਲਖ ਲਖਮੀ ਹੁਇ ਧੋਹਣ ਧੋਹੈ ।

੧ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਕਰੋੜ ਮਿਲਿ ਹੁਇ ਬਹੁ ਗੁਣ ਸੋਹੈ ।

੨ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਿ ਹੰਕਾਰ ਲਖ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਛੋਹੈ ।

੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਨ ਪੋਹੈ ॥੧॥

[ਕਾਮਨਾ=ਦਲੀਲਾਂ । ਜੋਹੈ=ਤੱਕਦੇ ਹਨ । ਧੋਹਣ=ਧੋਹਣਹਾਰ, ਠੱਗ ।]
[ਛੋਹੈ=ਕ੍ਰੋਧ । ਪੋਹੈ=ਚੰਬੜਨਾ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ('ਕਾਮਨਾਂ') ਦਲੀਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਲੇ (ਅਪੱਸਰਾਦਿਕਾਂ ਦੇ) ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਕਾਮ ਦਿਖਾਲੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ੨ਲੱਖਾਂ 'ਕਰੋਧ' ਕਰੋਧ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀ ਹੋ ਕੇ ਤੱਕਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਲੋਭ, ਲੱਖਾਂ ਲਖਮੀਆਂ ਹੋਕੇ ਧੋਹ ਨਾਲ ਠੱਗ ਰਹੇ ਹਨ । ੪ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰੋੜਾਂ ਮਿਲਕੇ ਬਹੁਗੁਣੇ ਹੋਕੇ ਸੋਭ ਰਹੇ ਹਨ । ੫ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਾਰ ਦਾ (ਕਾਰਣ) ਹੰਕਾਰ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਕਰਕੇ ('ਛੋਹੈ') ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ (ਦਾਉ ਤਾੜਦਾ ਹੈ) । ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਤਰਲੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਕਾਮਾਦਿਕ ਕੋਈ) ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਸਿੱਖ ਅੱਗੇ ਵਿਕਾਰ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਰਿਖੀ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, "ਹੇ ਕਾਮ ਨਰਕ ਬਿਸਮ ਬਹੁਜੋਨੀ ਭੁਮਾਵਣਹ" ॥ ਪੁਨਾ :- "ਨਿਮਖ ਕਾਮ ਸੁਆਦ ਕਾਰਣਿ ਕੋਟਿ ਦਿਨਸ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ" ॥ ਇਤਯਾਦਿਕ ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ; ਭੁੱਲਾਂ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਦਾਤਾਂ ਪਰ ਸੁਕਰ ਅਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਤ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੨. [ਗੁਰਸਿਖ-ਕਾਮੀ ਨਹੀਂ] ।

੧ਲਖ ਕਾਮਣਿ ਲਖ ਕਾਮ ਰੂਪ ਲਖ ਕਾਮਣਿਆਰੀ ।

੨ਸੰਗਲਦੀਪਹੁੰ ਪਦਮਣੀ ਬਹੁ ਰੂਪਿ ਸੀਗਾਰੀ ।

੩ਮੋਹਣੀਆ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਅਪਛਰਾਂ ਸੁਚਾਰੀ ।

੪ਹੂਰਾਂ ਪਰੀਆਂ ਲਖ ਲਖ ਬਾਹਿਸਤ ਸਵਾਰੀ ।

੫ਲਖ ਕਉਲਾਂ ਨਵ ਜੋਬਨੀ ਲਖ ਕਾਮ ਕਰਾਰੀ ।

੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ ॥੨॥

[ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ । (ਅ) ਟੂਣੇ । ਕਾਮ ਰੂਪ=ਕਾਮ ਰੂਪ ਨਾਮੇ ਦੇਸ ।]
[ਸੁਚਾਰੀ=ਚੰਗੇ ਅਚਾਰ ਵਾਲੀਆਂ, ਉੱਜਲ । ਬਾਹਿਸਤ ਸਵਾਰੀ=ਸੁਰਗ ਦੀਆਂ]
[ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਕਾਮ ਕਰਾਰੀ=ਕਾਮ ਕਲਾ ਯੁਕਤ । ਪੋਹਿ=ਛੋਹਣਾ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ (ਜਾਦੂ ਵਾਂਗ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਰੂਪ (ਨਾਮੇ ਦੇਸ ਦੀਆਂ) ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਹਾਰੀਆਂ । ੨ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੀਆਂ ਪਦਮਣੀਆਂ ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੀਗਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ੩ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ (ਸੁਰਗ) ਦੀਆਂ ਮੋਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ (ਰੰਭਾ ਉਰਵਸ਼ੀ ਨਾਮੇ) ਅਪੱਸਰਾਂ ਚੰਗੇ ਆਚਾਰ ਵਾਲੀਆਂ । ੪ਲੱਖਾਂ ਹੂਰਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਪਰੀਆਂ, ਬਾਹਿਸਤ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ੫ਲੱਖਾਂ 'ਕਵਲਾਂ' (ਲਛਮੀਆਂ) ਨਵੇਂ ਜੋਬਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ('ਕਾਮਕਰਾਰੀ') ਕਾਮ ਕਲਾ ਵਾਲੀਆਂ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੀ ਛਾਯਾ) ਨੂੰ (ਬੀ) ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ (ਕਿਉਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ (ਵਾੜ) ਹੈ (ਇਸ ਵਾੜ ਦੇ ਆਸੂਯ ਗੁਰਮੁਖ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਉਪਦ੍ਰਵਾਂ ਬੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਤਪੀ ਪੁਰਖ ਭਲਾ ਬੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਸ ਮਰਦਾ ਹੈ) ।

੩. [ਗੁਰਸਿਖ-ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਰੋਂ ਪਰੇ ਹਨ] ।

੧ਲਖ ਦੁਰਯੋਧਨ ਕੰਸ ਲਖ ਲਖ ਦੈਤ ਲੜੰਦੇ ।
 ੨ਲਖ ਰਾਵਣ ਕੁੰਭਕਰਣ ਲਖ ਲਖ ਰਾਕਸ ਮੰਦੇ ।
 ੩ਪਰਸਰਾਮ ਲਖ ਸਹਸਰਾਹੁ ਕਰਿ ਖੁਦੀ ਖਹੰਦੇ ।
 ੪ਹਰਨਕਸਪ ਹਰਣਾਕਸਾ ਨਰਸਿੰਘ ਬੁਕੰਦੇ ।
 ੫ਲਖ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਰੋਧ ਲਖ ਲਖ ਵੈਰ ਕਰੰਦੇ ।
 ੬ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਲੰਦੇ ॥੪॥

[ਲੜੰਦੇ=ਲੜਦੇ ਹਨ । ਖੁਦੀ=ਹੰਕਾਰ । ਖਹੰਦੇ=ਭਿੜਦੇ ।]
 [ਹਰਨਕਸਪ=ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ । ਹਰਣਾਕਸ=ਸੋਨੇ ਵਾਂਗੂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ।]
 [ਬੁਕੰਦੇ=ਗਰਜਦੇ ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਦੁਰਯੋਧਨ, ਲੱਖਾਂ ਕੰਸ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਦੈਤ ਲੜਨ ਵਾਲੇ । ੨ਲੱਖਾਂ ਰਾਵਣ, ਲੱਖਾਂ ਕੁੰਭਕਰਣ, ਲੱਖ ਰਾਕਸ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ । ੩ਲੱਖਾਂ ਪਰਸਰਾਮ ਤੇ ਸਹੰਸੂ ਬਾਹੂ (ਜਿਹੇ ਰਾਜੇ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਖਹਿਣ ਵਾਲੇ । ੪ਹਿਰਣਕਸਪ, ਹਰਣਾਕਸ ਅਰੁ ਨਰਸਿੰਘ ਗੱਜਣ ਵਾਲੇ । ੫ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋਧ, ਲੱਖਾਂ ਵਿਰੋਧ, ਲੱਖਾਂ ਵੈਰ ਕਰਣਹਾਰੇ, ੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਉਪਰ ਕੋਈ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਲੋਭੀ ਨਹੀਂ] ।

੧ਸੋਇਨਾ ਰੂਪਾ ਲਖ ਮਨਾ ਲਖ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ।
 ੨ਮੋਤੀ ਮਾਣਿਕ ਹੀਰਿਆਂ ਬਹੁ ਮੋਲ ਅਪਾਰਾ ।
 ੩ਦੇਸ ਵੇਸ ਲਖ ਰਾਜ ਭਾਗ ਪਰਗਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ।
 ੪ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਜੋਗ ਭੋਗ ਆਭਰਣ ਸੀਂਗਾਰਾ ।
 ੫ਕਾਮਧੇਨੁ ਲਖ ਪਾਰਿਜਾਤ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਪਾਰਾ ।
 ੬ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਸਗਲ ਫਲ ਲਖ ਲੋਭ ਉਭਾਰਾ ।
 ੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੋਹ ਨ ਹੰਘਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਉਧਾਰਾ ॥੪॥

[ਵੇਸ=ਪੁਸ਼ਾਕਮ। ਭਾਰ=ਹਿੱਸੇ। ਪਰਗਣੇ=ਇਲਾਕੇ ।]
 [ਆਭਰਣ=ਗਹਿਣੇ । ਉਭਾਰਾ=ਉਦੇ ਹੋਣਾ । ਹੰਘਨੀ=ਸੱਕਨਾ ।]

੧ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੋਣ । ੨ਮੋਤੀ, ਮਾਣਕ, ਹੀਰੇ ਸ਼ਾਹਲੇ ਅਪਾਰ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ । ੩ਲੱਖਾਂ ਦੇਸ, ਲੱਖਾਂ ਸੋਹਣੇ ਭੇਖ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਇਲਾਕੇ । ੪ਰਿਧੀਆ (ਕਈ) ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਜੋਗ (ਮਿਲਾਪ) ਤੇ ਭੋਗ, ਕਈ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ । ੫ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨੁ (ਗਊਆਂ), ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬਿਛ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ । ੬ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮਾਦਿ), ਸਾਰੇ ਫਲ, ਲੱਖਾਂ ਲੋਭਾਂ ਦੇ ('ਉਭਾਰ') ਉਦੇ ਹੋਣ । ੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

੫. [ਗੁਰਸਿਖ ਮੋਹ ਰਹਿਤ ਹੈ] ।

੧ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਮਾਵੁੜ ਧੀਵੜੀ ਹੁਇ ਭੈਣ ਭਿਰਾਵਾ ।
 ੨ਨਾਰਿ ਭਤਾਰੁ ਪਿਆਰ ਲਖ ਮਨ ਮੇਲ ਮਿਲਾਵਾ ।
 ੩ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਚਿਤ੍ਰਸਾਲ ਬਾਗ ਫੁਲ ਸੁਹਾਵਾ ।
 ੪ਰਾਗ ਰੰਗ ਰਸ ਰੂਪ ਲਖ ਬਹੁ ਭੋਗ ਭੁਲਾਵਾ ।
 ੫ਲਖ ਮਾਇਆ ਲਖ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿ ਹੁਇ ਮੁਦਈ ਦਾਵਾ ।
 ੬ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੋਹਿ ਨ ਹੰਘਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸੁਹਾਵਾ ॥੫॥

[ਮਾਵੁੜ=ਮਾਤਾ । ਚਿਤ੍ਰਸਾਲ=ਬਾਰਾਂਦਰੀਆਂ । ਮੁਦਈ ਦਾਵਾ=ਮੁਦਈ ਹੋਕੇ]
 [ਦਾਵਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ, ਝਗੜਨਾ ।]

੧ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਿਉ ਦਾ, ਮਾਂ ਧੀ ਦਾ, ਭੈਣ ਭਿਰਾਉ ਦਾ । ੨ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰ ਭਰਤਾ ਦਾ ਪਯਾਰ ਅਜਿਹੇ ਲਖਾਂ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚੀ ਦਿਲੀ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੩ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ, ਚਿਤ੍ਰ ਸਾਲਾ, ਬਾਗ ਅਰ ਸੋਭਨੀਕ ਫੁਲ । ੪ਰਾਗ, ਰੰਗ, ਰਸ ਅਤੇ ਰੂਪ ਲਖਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਭੁਲਾਏ ਬਾਹਲੇ । ੫ਲੱਖਾਂ ਮਾਇਆ, ਲੱਖਾਂ ਮੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਦਾਵੇਗੀਰ ਹੋਕੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਣੇ । ੬ਗੁਰਸਿਖ ਪੁਰ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੋਭਨੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ—ਪਿਉ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ, ਚਿਤ੍ਰਸਾਲਾ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਕੇ ਇਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੀ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਯਥਾ:—“ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ ਉਸਰਹਿ ਰਤਨੀ ਤ ਹੋਹਿ ਜੜਾਉ ॥ ਕਸਤੂਰਿ ਕੰਗੂ ਅਗਰਿ ਚੰਦਨ ਲੀਪਿ ਆਵੈ ਚਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥” ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਵ ਘਟਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

੬. [ਗੁਰਸਿਖ—ਖੁਦੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ] ।

੧ਵਰਨਾਵਰਨ ਨ ਭਾਵਨੀ ਕਰਿ ਖੁਦੀ ਖਹੰਦੇ ।
 ੨ਜੰਗਲ ਅੰਦਰਿ ਸੀਂਹ ਦੁਇ ਬਲਵੰਤ ਬੁਕੰਦੇ ।
 ੩ਹਾਥੀ ਹਥਿਆਈ ਕਰਨ ਮਤਵਾਲੇ ਹੁਇ ਅੜੀ ਅੜੰਦੇ ।
 ੪ਰਾਜ ਭੂਪ ਰਾਜੇ ਵਡੇ ਮਲ ਦੇਸ ਲੜੰਦੇ ।
 ੫ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਪਾਤਸਾਹ ਦੁਇ ਜਾਇ ਜੰਗ ਜੁੜੰਦੇ ।
 ੬ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਹੋਕਾਰ ਲਖ ਮਲ ਮਲ ਘੁਲੰਦੇ ।
 ੭ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਨੀ ਸਾਧੁ ਸੰਗਿ ਵਸੰਦੇ ॥੬॥

[ਵਰਨਾ=ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ । ਖੁਦੀ=ਹੋਕਾਰ । ਹਥਿਆਈ=ਹਾਥੀ ਪੁਣਾ ਮਸਤੀ ।]

੧ਇਕ ਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਵਰਨ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਇਸ ਲਈ) ਹੋਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨(ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਬਨ ਵਿਖੇ ਦੋ ਸ਼ੇਰ ਬਲ ਵਾਲੇ ਜਿੱਕਰ ਭਬਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀ ਮਸਤੀ ਲਾ ਕੇ ਅੜੀਅਲ ਹੋ ਅੜ ਖਲੰਦੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਪੈਂਦੇ) ਹਨ । ੪ਛੋਟੇ ਰਾਜੇ ਅਰ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ ਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਮੱਲ ਕੇ (ਆਪੋ ਵਿਚੀ ਜੁੱਧ ਅਤੇ) ਘਮਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫(ਇਕ) ਦੇਸ ਵਿਖੇ ਦੋ ਪਾਤਸਾਹ (ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਦੋਵੇਂ) ਜੰਗ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉੱਦਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੬ਹਉਮੈਂ

ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਮੱਲ ਤੇ ਭਲਵਾਨ (ਜਿਦ ਬਜਿਦੀ ਘੁਲਕੇ) ਕੁਸਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।
੧(ਇਹ ਦੋਸ਼) ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੌਹ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ
ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਇਕ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚ ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਅਰ ਦਸ ਗੁਰਮੁਖ
ਇਕ ਗੋਦੜੀ ਵਿਖੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਖੇ ਮੇਰ ਤੇਰ ਦਾ ਨਾਉਂ
ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

੭. [ਗੁਰਸਿਖ-ਨਿਰ ਹੰਕਾਰ ਜਤੀ ਹੈ]।

੧ਗੋਰਖ ਜਤੀ ਸਦਾਇੰਦਾ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਘਰਬਾਰੀ।
੨ਸੁਕਰ ਕਾਣਾ ਹੋਇਆ ਦੁਰਮੰਤੁ ਵੀਚਾਰੀ।
੩ਲਖਮਣ ਸਾਧੀ ਭੁਖ ਤੇਹ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰੀ।
੪ਹਨੂਮਾਨ ਬਲਵੰਤ ਹੋਇ ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਖਾਰੀ।
੫ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਕੁਸੂਤ ਸੰਗਿ ਦੁਰਮਤਿ ਉਰਧਾਰੀ।
੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਤੀ ਸਲਾਹੀਅਨ ਜਿਨਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥੭॥

[ਗੁਰ ਘਰਬਾਰੀ=ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨਾਮੇ ਗੁਰੂ ਸੀ ਗੋਰਖ ਦਾ, ਜੋ ਕਾਮੀ ਹੋ ਕੇ]
[ਰਾਜੇ ਦੇ ਤਨ ਵਿਖੇ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਟਿਹਾ ।]

੧ਗੋਰਖਨਾਥ ਜਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਮਛਿੰਦਰ ਨਾਥ) ਕਾਮੀ ਸੀ (ਕਿਉਂ
ਜੋ ਇਕ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਰਿਹਾ)।
੨ਸੁੱਕਰ ਕਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਖੋਟੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਉਹ ਬੀ ਦਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ)।
੩ਲਖਮਣ ਨੇ (ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ) ਭੁੱਖ ਤੇਹ ਸਾਧ ਲੀਤੀ ਸੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬਨ ਵਿਖੇ
ਫਲਾਹਾਰੀ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਪਰੰਤੂ) ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੀ ਰਿਹਾ। ੪ਹਨੂਮਾਨ ਬਲੀ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਪਰੰਤੂ ਮਤ ਉਸ ਦੀ ਚੰਚਲ ਤੇ ਖਾਰੀ ਸੀ। ੫ਭੈਰੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਕੁਸੂਤ ਬਣਿਆਂ ਰਿਹਾ ਹੈ,
(ਉਸ ਨੇ ਬੀ) ਦੁਰਮਤ ਹੀ ਉਰ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਰੱਖੀ। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਤੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਣ
ਦੇ ਜੋਗ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਭਾਵੇਂ ਗੋਰਖਾਦਿਕ ਨਾਥ, ਹਨੂਮਾਨ ਆਦਿ ਨੇ ਬਲੀ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ, ਪਰੰਤੂ
ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਨਾ ਮਾਰਣ ਨਾਲ ਦਾਗੀ ਹੀ ਰਹੇ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ
ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ, ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਖੋਜ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਪਰ ਕਹੇ ਜਤੀ ਦਾਗ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ,
ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਤੀ ਅਦਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ
ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

੮. [ਗੁਰਸਿਖ-ਸਤੀ]।

੧ਹਰੀ ਚੰਦ ਸਤਿ ਰਖਿਆ ਜਾ ਨਿਖਾਸ ਵਿਕਾਣਾ।
੨ਬਲ ਛਲਿਆ ਸਤ ਪਾਲਵਾ ਪਾਤਾਲ ਸਿਧਾਣਾ।
੩ਕਰਨ ਸੁ ਕੰਚਨ ਦਾਨ ਕਰਿ ਅੰਤੁ ਪਛੋਤਾਣਾ।
੪ਸਤਿਵਾਦੀ ਹੋਇ ਯਰਮ ਪੁਤੁ ਕੂੜ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਣਾ।

੫ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਹਉਮੈ ਗਰਬਾਣਾ ।
੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਬਹੁ ਮਾਣ ਨਿਮਾਣਾ ॥੮॥

[ਨਿਖਾਸ=ਮੰਡੀ । ਚੰਚਨ=ਸੋਨਾ ।]
[ਪਛੋਤਾਣਾ=ਪਛੁਤਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਨ ਦਾਨ ਕਿਉਂ ਨ ਕੀਤਾ ?]

੧ਹਰੀ ਚੰਦ ਰਾਜਾ (ਆਪਣੇ) ਸਤ ਰੱਖਣ (ਲਈ) ਮੰਡੀ ਵਿਖੇ ਵਿਕਿਆ (ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਸੌ ਭਾਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ) ੨ਰਾਜਾ ਬਲ ਪਾਤਾਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਸਤ ਨਾ ਛੱਡਿਆ । ੩ਕਰਣ ਸੋਨੇ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੋਤਾਇਆ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕੋਰਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਸੋਨਾ ਮੰਗਿਆ ਉਹ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਤੁਚਾ ਉਧੇੜ ਦਿੱਤੀ, ਬਾਜ਼ੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਭਰਤ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਅੰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਬਾਹਲਾ ਕੀਤਾ) ੪ਧਰਮ ਪੁਤ੍ਰ ਵੱਡਾ ਸਤਿਵਾਦੀ ਸੀ (ਪਰ ਇਕ) ਝੂਠ ਕਰਕੇ ਜਮਪੁਰੀ ਗਿਆ । ੫ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਹੋਏ (ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਪਰ) ਹਉਮੈ ਤੇ ਗਰਬ ਵਿਚ ਹੋਏ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਖੀ ਨਾ ਹੋਏ) । ੬(ਏਹ ਸਾਰੇ) ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੇ ਰੋਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹ ਨਿਮਾਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਗੁਰਸਿਖ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਜਦ ਹਉਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਰੀਦੇ ਹਨ ਤਦ ਅੰਦਰ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ । ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਤੇ ਟੇਕ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਹਉਮੈ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੂਰਨ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸੁਖੀਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੯. [ਗੁਰਸਿਖ--ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ] ।

੧ਮੁਸਲਮਾਣਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਇ ਰਾਹ ਚਲਾਏ ।
੨ਮਜਹਬ ਵਰਨ ਗਣਾਇੰਦੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰੁ ਸਦਾਏ ।
੩ਸਿਖ ਮੁਰੀਦ ਪਖੰਡ ਕਰਿ ਉਪਦੇਸ ਦਿੜਾਏ ।
੪ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਧਿਆਇੰਦੇ ਹਉਮੈ ਗਰਬਾਏ ।
੫ਮੱਕਾ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸੀ ਪੂਜ ਜਾਰਤ ਆਏ ।
੬ਰੋਜੇ ਵਰਤ ਨਮਾਜ ਕਰਿ ਦੰਡਉਤ ਕਰਾਏ ।
੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਜੋ ਆਪ ਗਵਾਏ ॥ ੯ ॥

[ਰਾਹ=ਪੰਥ । ਜਾਰਤ=ਯਾਤ੍ਰਾ । ਰੋਮ=ਵਾਲ ।]

੧ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਦੋ ਰਸਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ੨(ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਨਾਉਂ) ਮਜਹਬ, (ਅਰ ਹਿੰਦੂ) ਵਰਣ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਹਿੰਦੂ) ਗੁਰੂ (ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਪੀਰ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਸਿਖ ਅਰ ਮੁਰੀਦ ਵੱਡੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨਾਲ ਫਸਾਉਂਦੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ੪(ਹਿੰਦੂ) ਰਾਮ, (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਰਹੀਮ ਧਿਆਉਂਦੇ, ਹੰਕਾਰ ਅਰ ਗਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫(ਮੁਸਲਮਾਨ) ਮੱਕੇ ਜੀ ਜਾਰਤ (ਯਾਤਰਾ) (ਅਰ ਹਿੰਦੂ) ਗੰਗਾ ਅਰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਉਥੇ ਮਰਣ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) । ੬(ਮੁਸਲਮਾਨ) ਰੋਜੇ (ਹਿੰਦੂ) ਵਰਤ ਰੱਖਦੇ ਨਿਮਾਜਾਂ ਤੇ ਡੰਡਉਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ

ਹਨ) ੧ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਆਪਾ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਗੁਰਸਿਖ ਹਿੰਦੀ ਮਤ ਮਤ੍ਰਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ]।

੧ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਵਰਤਾਇਆ ਚਉਦਹ ਖਨਵਾਦੇ।
 ੨ ਘਰੈ ਘੁੰਮਿ ਘਰਬਾਰੀਆ ਅਸਵਾਰ ਪਿਆਦੇ।
 ੩ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਮ ਧਰਿ ਕਰਿ ਵਾਦ ਕਵਾਦੇ।
 ੪ ਰਾਵਲ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਕਰਿ ਫਿਰਦੇ ਉਦਮਾਦੇ।
 ੫ ਜੈਨੀ ਜੂਠ ਨ ਉਤਰੈ ਜੂਠੇ ਪਰਸਾਦੇ।
 ੬ ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਧੁਰਿ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੇ ॥੧੦॥

[ਚਉਦਹ ਖਨਵਾਦੇ=੧੪ ਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ। ਘਰੈ ਘੁੰਮਿ=ਘਰ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ।]
 [ਘਰਬਾਰੀਆ=ਗਿ੍ਹਸਥੀ। ਵਾਦ ਕਵਾਦੇ=ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਾਦ।]
 [ਉਦਮਾਦੇ=ਸੌਦਾਈ, ਮਸਤ।]

੧ ਛਿ ਦਰਸਨ ਚੌਦਹ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ੨ ਗਿ੍ਹਸਥੀ ਲੋਕ ਅਸਵਾਰ ਪਿਆਦੇ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ) ਘਰ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ("ਰੋਟੀਆ ਕਾਰਣ ਪੂਰਹਿ ਤਾਲ") ਹਨ। ੩ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਉਂ (ਗਿਰੀ ਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਰਖਾਕੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੪ ਰਾਵਲ (ਜੋਗੀ) ਲੋਕ ਬਾਰਾ ਪੰਥ ਬਣਾਕੇ (ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮਦ ਪਾਨ ਕਰਕੇ) ਮਸਤ ਹੋਏ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ ਜੈਨਮਾਰਗੀਆਂ ਦੀ ਜੂਠ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ) ਬੱਚਤ ਅੰਨ ਖਾਂਦੇ (ਅਰ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਧੋਣ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਅਰ ਨ੍ਹਾਉਣ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ) ਹਨ। ੬ (ਇਹ ਸਭ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੁਰ (ਟੇਕ 'ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ') ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਐਉਂ ਭੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਗੱਲ ਕੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਈ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਵਿਖੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਧਰ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹਨ।

੧੧. [ਗੁਰ ਸਿਖ]।

[ਅੰਨਯ ਦੇਸੀ ਤੇ ਅੰਨਯ ਧਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ।]

੧ ਬਹੁ ਸੁੰਨੀ ਸੀਆ ਰਾਫਜ਼ੀ ਮਜ਼ਹਬ ਮਨ ਭਾਣੇ।
 ੨ ਮੁਲਹਿਦ ਹੋਇ ਮੁਨਾਫਕਾ ਸਭ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੇ।
 ੩ ਈਸਾਈ ਮੁਸਾਈਆਂ ਹਉਮੈ ਹੈਰਾਣੇ।
 ੪ ਹੋਇ ਫਿਰੰਗੀ ਅਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਗਰਬਾਣੇ।
 ੫ ਕਾਲੀ ਪੋਸ ਕਲੰਦਰਾ ਦਰਵੇਸ ਦੁਗਾਣੇ।
 ੬ ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰ ਹਟਿ ਵਿਕਾਣੇ ॥੧੧॥

[ਸੁੰਨੀ, ਸੀਆ, ਰਾਫਜ਼ੀ=ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਫਿਰਕੇ ਹਨ।]
 [ਦੁਗਾਣੇ=ਖੋਟੇ, ਦੋ ਗੰਡੇ ੮ ਕੋਡਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ।]

੧ਸੁੰਨੀ, ਸੀਏਂ, ਰਾਫਜ਼ੀ (ਆਦਿ) ਬਹੁਤੇ ਮਜ਼ਹਬ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗੇ ਹਨ। ੨ਮੁਲਹਿਦ, ਮੁਨਾਫਕ ਸਭ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਗਤ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਾਹ ਤੋਂ ਘਾਹ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪੇ ਜਗਤ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)। ੩ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਅਰਮੂਜਾ ਪੈਕੰਬਰ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਉਮੈ ਵਿਖੇ ਹੈਰਾਨ ਹਨ। ੪ਫਿਰੰਗਸਤਾਨੀ, 'ਇਰਮਨੀ' (ਆਰਮੀਨੀਆਂ ਵਾਸੀ) ਰੂਮੀ ਹੰਕਾਰ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ। ੫ਕਾਲੀ ਪੋਸ਼ (ਜੋ ਕਾਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਰਖਦੇ ਹਨ) ਕਲੰਦਰ ਅਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਲੋਕ (ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਲਈ ਕਰੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ) ('ਦੁਗਾਣੇ') ਦੋ ਗੰਡੇ ਕੋਡਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ? ਜੋ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਕਰੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਕੋਡੀਓਂ ਖੋਟਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਪੁਰ ਵਕ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲੇ ਗੋਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਟੇਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਉਚੇ ਹਨ।

੧੨. [ਗੁਰ ਸਿਖ] ।

[ਕਰਮ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸੁਖਫਲ ਵਿਚ ਹੈ ।]

੧ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਸਾਧਨਾ ਹਨ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕਰਣੇ।
 ੨ਵਰਤ ਨੇਮ ਤੀਰਥ ਘਣੇ ਅਧਿਆਤਮ ਧਰਣੇ।
 ੩ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਦੇਹੁਰੇ ਪੂਜਾ ਪਰਵਰਣੇ।
 ੪ਹੋਮ ਜੱਗ ਬਹੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮੁਖ ਵੇਦ ਉਚਰਣੇ।
 ੫ਕਰਮ ਧਰਮ ਭੈ ਭਰਮ ਵਿਚਿ ਬਹੁ ਜੰਮਣ ਮਰਣੇ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਦੁਤਰੁ ਤਰਣੇ ॥ ੧੨ ॥

[ਅਧਿਆਤਮ=ਆਤਮਾ ਨਮਿੱਤ। ਪੂਜਾ ਵਰਵਰਣੇ=ਪੂਜਾ ਵਿਖੇ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਏ।]

੧ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ (ਇੰਦ੍ਰਯ ਰੋਕ ਦੀਆਂ) ਸਾਧਨਾਂ (ਤਪੱਸਯਾ,) ਹਨ ਨੂੰ ਧਾਰਕ ਕਰਣੀਆਂ। ੨ਵਰਤ, ਨੇਮ, ਤੀਰਥ ਬਾਹਲੇ ਆਤਮਾ ਨਮਿੱਤ ਕਰਨੇ। ੩ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵਤੇ, (ਦੇਹੁਰੇ) ਠਾਕਰ ਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਖੇ ਤਤਪਰ ਹੋਣਾ। ੪ਬਹੁਤੇ ਹੋਮ, ਜਗ ਦਾਨ ਕਰਣੇ, ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਮੁਖੋਂ ਪਾਠ ਕਰਣਾ। ੫ਕਰਮਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਭੈ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਲੇ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬(ਸੁਖ ਫਲ) ਸ਼੍ਰੀਪਾਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਕਠਨ (ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜੋ ਹਉਂ ਤੋਂ ਟੇਕ ਚੁਕਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਟੈਕ ਧਾਰਦੇ ਹਨ)।

੧੩. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਪ੍ਰਤਾਪੀਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਚ ਹੈ।]

੧ਉਦੇ ਅਸਤਿ ਵਿਚਿ ਰਾਜ ਕਰਿ ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਘਨੇਰੇ ।
 ੨ਅਰਬ ਖਰਬ ਲੈ ਦਰਬ ਨਿਧਿ ਰਸ ਭੋਗਿ ਚੰਗੇਰੇ ।
 ੩ਨਰਪਤਿ ਸੁਰਪਤਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਘੇਰੇ ।
 ੪ਸਿਵ ਲੋਕਹੁ ਚੜ੍ਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਬੈਕੁੰਠ ਵਸੇਰੇ ।
 ੫ਚਿਰ ਜੀਵਣ ਬਹੁ ਹੰਢਣਾ ਹੋਹਿ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗਮ ਹੈ ਹੁਇ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ॥ ੧੩ ॥

[ਨਰਪਤਿ=ਨਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ । ਸੁਰਪਤਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ=ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਛਤ੍ਰ ਦੇ ਪਤੀ,]
 [ਰਾਜ ਖੋਹਣੇ ਵਾਲੇ, ਰਾਵਣਾਦਿ ।]

੧ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਉਦਯ ਅਸਤ ਤੀਕ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਬਾਹਲੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ) ਹੋਏ ।
 ੨ਅਰਬ ਖਰਬਾਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਧਾਂ (ਘਰ ਵਿਖੇ ਅਰ) ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਚੰਗਿਆਂ ਥੋਂ ਚੰਗੇ
 (ਤਿਆਰ ਸਨ) । ੩ਨਰਪਤ ਲੋਕ, ਛਤ੍ਰ ਪਤੀ, ('ਸੁਰਪਤਿ') ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਹਉਮੈਂ ਵਿਖੇ ਘੇਰੇ ਰਹੇ ।
 ੪ਸਿਵ ਲੋਕ ਥੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕਈ ਰਾਜੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋਏ । ੫ਕਈ ਚਿਰਜੀਵੀ
 ਬਾਹਲੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵੱਡਿਆਂ ਥੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋਏ । ੬('ਸੁਖ ਫਲ') ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
 ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ) ਭਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਲੇਰੇ
 (ਉਤਮ) ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤਾਤਮਾਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,
 ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਦੇ) ।

੧੪. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਇੰਦ੍ਰਾ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਚ ਹੈ ।]

੧ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਲਖ ਹੁਇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ।
 ੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਲਖ ਸੰਗਤਿ ਅਭੰਗੀ ।
 ੩ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਮਿਲਾਪ ਲਖ ਅਰਗਜੇ ਅਦੰਗੀ ।
 ੪ਛਤੀਹ ਭੋਜਨ ਪਾਕਸਾਲ ਰਸ ਭੋਗ ਸੁਢੰਗੀ ।
 ੫ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਸੋਹਹਿ ਸਰਬੰਗੀ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗਮ ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸਹਲੰਗੀ ॥੧੪॥

[ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ=ਮਿਸ਼ਰਤ ਰੰਗ । ਅਦੰਗੀ=ਸੁੱਧ । ਸੁਢੰਗੀ=ਚੰਗੇ ।]
 [ਸਰਬੰਗੀ=ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੇ, ਪੂਰੇ । ਅਗਮ=ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਗੰਮਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ।]
 [ਸਹਲੰਗੀ=ਸੰਬੰਧੀ ।]

(ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ
 ਦਾ 'ਸਹਲੰਗੀ' ਸੰਬੰਧ ਅਥਵਾ ਮਿਲਾਖ ਰਖਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਏਹ ਨਿਬਾਹੂ ਸੁਖ ਹੈ, ਹੋਰ ਨਾਸ਼ੀ ਸੁਖ
 ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) :-੧'ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ' (ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਤਮ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪ, ਸਰੂਪ, ਜਾਤੀਯ
 ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ) ਲੱਖਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਸ਼੍ਰਤ ਹੋਣ । ੨ਰਾਗਾਂ ਨਾਦਾਂ ਦੇ 'ਸੰਬਾਦ' (ਝਗੜੇ) ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ
 ਇਕ ਰਸ (ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਦਵਾਨ) ਹੋਣ । ੩ਗੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਅਰ
 ਅਰਗਜੇ (ਬਾਹਲੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰਭੂਤ ਤੇਲ) ਸੁੱਧ । ੪ਰਸੋਈ ਵਿਖੇ ਛਤੀਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ

ਹੋਰ ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ । ੫ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ (ਪਹਿਰਣ ਨੂੰ) ਗਹਿਣੇ (ਸਰਬੰਗਾਂ) ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ (ਪੂਰਣ ਲਈ, ਕੜੇ, ਬੁਹੱਟੇ ਵਾਲੇ ਆਦਿ) ਸੋਭਦੇ ਹੋਣ । ੬(ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਸੁਖ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ (ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ) ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ (ਆਨੰਦ ਅਨੰਤ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਹੋਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁਖ ਨਾਸਮਾਨ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਇਕ ਰਸ ਅਤੇ ਅਨਾਸ਼ੀ ਹੈ।)

੧੫. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਹੈ।]

੧ਲਖ ਲਖ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਉਕਤਿ ਲਖ ਲਖ ਚਤੁਰਾਈ ।
 ੨ਲਖ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਲਖ ਪਰਕਿਰਤਿ ਕਮਾਈ ।
 ੩ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਸੁਰਤਿ ਲਖ ਲਖ ਸੁਰਤਿ ਘੜਾਈ ।
 ੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਸਹੰਸ ਲਖ ਪਤਿ ਵਡਿਆਈ ।
 ੫ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਣਾ ਦਰਿ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗਮ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੧੫॥

[ਪਰਕਿਰਤਿ=ਮਾਇਆ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਮਾਈ]

੧ਲੱਖਾਂ ਮਤ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਿਕ) ਹਨ (ਸੁਧ) ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ (ਯਾ ਹੋਸ਼) ਉਕਤ (ਵਚਨਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ) ਅਰ ਹੋਰ ਲਖਾਂ ਚਾਤੁਰਤਾਈਆਂ ਹੋਣ । ੨ਲਖਾਂ ਬਲ (ਸਰੀਰਕ) ਬਚਨਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ, ਮਾਇਆ ਲਈ ਮਿਹਨਤਾਂ (ਅਥਵਾ ਪਰਾਈ ਕਿਰਤ ਕਰਣੀ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਸੁਤੀਆਂ (ਪੜ੍ਹੇ), ਲੱਖਾਂ 'ਘੜਾਈ' ਦੀ ('ਸੁਰਤ') ਗਿਆਤ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਚੰਗੇ ਜਾਣੇ) । ੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਣ, ਲੱਖਾਂ ਪਤਿ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹੋਣ, (ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਉਕਤ ਸੁਖ ਤੁੱਛ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਵਿਖੇ (ਏਹ ਸੁਖ) ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗੰਮ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਸ਼ਰਣੀ ਪਏ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਰੱਖਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਉਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।)

੧੬. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਸਤੋਗੁਣੀ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ।]

੧ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਲਖ ਅਰਥ ਮਿਲਾਹੀ ।
 ੨ਪਰਤਿ ਅਗਾਸ ਪਾਣੀ ਪਵਣੁ ਲਖ ਤੇਜ ਤਪਾਹੀ ।
 ੩ਖਿਮਾ ਧੀਰਜ ਲਖ ਲਖ ਮਿਲਿ ਸੋਭਾ ਸਰਮਾਹੀ ।
 ੪ਸਤਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਸੁਕ੍ਰਿਤਾ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਾਹੀ ।
 ੫ਸਗਲ ਪਦਾਰਥ ਸਗਲ ਫਲ ਆਨੰਦ ਵਧਾਹੀ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਇਕ ਤਿਲ ਨ ਪੁਜਾਹੀ ॥੧੬॥

[ਸਰਮਾਹੀ=ਸਰਮ ਕਰਨਾ, ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨਾ।

ਸੁਕ੍ਰਿਤ=ਪੁੰਨ ਕਰਨੇ।]

੧ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ ਤੇ ਧਰਮ, ਲੱਖਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ । ੨ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀ, ਲਖ ਅਕਾਸ਼, ਲਖਾਂ ਪਾਣੀ, ਲਖਾਂ ਪਾਉਣਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਅੱਗਾਂ ਤਪਣੀਆਂ (ਭਾਵ ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਇ, ਪ੍ਰਿਥਮੀ, ਅਕਾਸ਼, ਭਾਵ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ) । ੩ਖਿਮਾਂ ਧੀਰਜ ਲਖਾਂ ਧਾਰਕੇ ਸੋਭਾ ਖੱਟਣੀ, ('ਸਰਮਾਹੀ') ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨਾ । ੪ਸਾਂਤਿ (ਧਾਰਣੀ), ਧੀਰਜ ਦਾ ਸੁਖ (ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ), ਸੁਕ੍ਰਿਤ (ਪੁੰਨ ਕਰਣੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਣੀ । ੫ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਸਾਰੇ ਫਲ, ਆਨੰਦ ਵਧੀਕ ਹੋਣੇ । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ (ਉਕਤ ਸੁਖ) ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਰ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਖੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਬਾਤ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਹੈ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਹੈ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਆਨੰਦ ਤੇ ਰਸ ਹੈ ।

੧੭. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਆਤਮ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ ।]

੧ਲਖ ਲਖ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਮਿਲਿ ਧਰ ਧਿਆਨ ਬਹੰਦੇ ।
 ੨ਲਖ ਲਖ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧ ਨਿਜ ਆਸਣ ਸੰਦੇ ।
 ੩ਲਖ ਸੇਖ ਸਿਮਰਣ ਕਰਹਿ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਗਣੰਦੇ ।
 ੪ਮਹਿਮਾ ਲਖ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੈਕਾਰ ਕਰੰਦੇ ।
 ੫ਉਸਤਤਿ ਉਪਮਾਂ ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਭਗਤ ਜਪੰਦੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਇਕ ਪਲ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੧੭॥

[ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ=ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ।

ਆਸਣ ਸੰਦੇ=ਆਸਣਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ।]

[ਗਣੰਦੇ=ਗਿਣਦੇ ਹਨ ।

੧ਲੱਖਾਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ, ਲੱਖਾਂ ਧਿਆਨੀ ਮਿਲਕੇ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ 'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ' (ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੇ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਆਸਣਾਂ (ਕਰਮਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਧਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਸੇਖਨਾਗ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਗੁਣੀ ਲੋਕ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ (ਗਿਆਨ ਗੋਦੜੀਆਂ ਲਾਂਦੇ ਹਨ) । ੪ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਲੋਕ) ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ (ਤੇ ਨਿਮਸਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੫ਲੱਖਾਂ ਉਸਤਤ, ਲੱਖਾਂ ਉਪਮਾਂ (ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ) ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ । ੬(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਪਲ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਅੱਖ ਫੁਰਕਣ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਉਕਤ ਜੋਗ ਧਿਆਨਾਦਿਕ ਧਿਆਨ ਵਾਰਨੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਯਥਾ:-“ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਖ ਸੁਖ ਮਾਨ ਮਹਤ ਅਰੁ ਗਰਬ ॥ ਮੂਸਨ ਨਿਮਖਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਿ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਦੇਂਉ ਸਰਬ ॥”

੧੮. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ । 'ਵਾਹ ਵਾਹ']

੧ ਅਚਰਜ ਨੋ ਆਚਰਜੁ ਹੈ ਅਚਰਜੁ ਹੋਵੇਦਾ ।
 ੨ ਵਿਸਮਾਦੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਰਹੰਦਾ ।
 ੩ ਹੈਰਾਣੇ ਹੈਰਾਣੁ ਹੈ ਹੈਰਾਣੁ ਕਰੰਦਾ ।
 ੪ ਅਬਿਗਤਹੁ ਅਬਿਗਤੀ ਹੈ ਨਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦਾ ।
 ੫ ਅਕਥਹੁ ਅਕਥ ਅਲੇਖ ਹੈ ਨਿਤ ਨੇਤਿ ਸੁਣੰਦਾ ।
 ੬ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਚਵੰਦਾ ॥੧੮॥

[ਅਚਰਜ ਨੋ ਆਚਰਜੁ=ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ।
 [ਅਬਿਗਤ=ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ । ਚਵੰਦਾ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।]

੧ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਉਹ ਬੀ) ਅਚਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰੀ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ, ਉਹ ਬੀ ਵਿਸਮਾਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈਰਾਣ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਣ ਚੀਜ਼ ਹੈ, (ਉਹ ਬੀ) ਹੈਰਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਬੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈਰਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ) । ੪ ਅਬਿਗਤ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਅਬਿਗਤ ਹੈ, (ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਵਸਤੂ) ਉਹ ਬੀ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ੫ ਅਕਥ ਤੋਂ ਅਕਥ ਤੇ ਅਲਿਖ ਹੈ, (ਜੱਗਿਆਸੂ) ਨਿਤਿ ਨੇਤਿ (ਇਹ ਨਹੀਂ ਉਹ ਨਹੀਂ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ) । ੬ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿੱਤ) ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰਦੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਨਿਰਾ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਤੇ 'ਧੰਨ ਧੰਨ' ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਕਰਕੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

੧੯. [ਪਿਰਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ] ।

[ਵਸੀਲਾ-ਗੁਰੂ ਸਤਿਸੰਗ, ਨਾਮ, ਹਉਮੈ ਤਯਾਗ ।]

੧ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਸਾਰੇ ।

੨ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜ ਲਖ ਰੋਮ ਰੋਮ ਸੰਜਾਰੇ ।

੩ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰੇ ।

੪ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੇ ।

੫ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਹੈ ਵਾਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰੇ ।

੬ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇਹਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ ॥੧੯॥

[ਸੰਜਾਰੇ=ਸੰਜਰੇ, ਮਿਲੇ ਹੋਏ । ਮੁਰਾਰੇ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ।]

੧ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤੇ । ੨ ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਦੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਲਖ ਲਖ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਮਿਲਾ ਰਖੇ ਹਨ । ੩ 'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' (ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਅਰਥਾਤ ਸਗੁਣ ਮੂਰਤੀ) ਗੁਰੂ ਰੂਪ (ਧਾਰਕ) ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ (ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ) । ੪ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਚੇਲੇ ਦਾ ਰੂਪ (ਅਥਵਾ) ਚੇਲਾ (ਅੰਗਦ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦਾ) ਰੂਪ (ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਪਦਵੀ ਚੇਤੇ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ ? ਗੁਰੂ ਦੇ) ਬਚਨ ਮੰਨਣ ਥੋਂ (ਕਿਉਂ

ਜੋ ਦੇਹ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਮਾਨ ਛਡਕੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ) । ੫(ਹੁਣ ਇਹ ਰਸ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਸਥਾਨ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਵਾਚਾ') ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਦੇਹ ਦੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਪਿਛਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ "ਵਾਹ" ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ "ਗੁਰੂ" ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਕੱਟਣ ਲਈ ਜੋ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਸੇ "ਗੁਰੂ" ਰੂਪ ਹੈ । "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਜਪਿਆਂ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਅਸਲ ਸਰਗੁਣ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਮਾਰੂ ਭਗਵੰਤ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਜਾਪ ਹੋਯਾ, (ਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਰਗੁਣ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਰ ਸਰਗੁਣ (ਵਯਾਪਕ ਤੇ ਕਾਰਕ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਏਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਪਿਰਮ-ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੋ ਮਨ ਬੁਧੀ ਦੋਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਲਖ ਉਸ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਸਿੱਖਯਾ ਦਾਤਾ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਅੰਗਦ ਹੋ ਕੇ 'ਨਾਮ ਦੁਆਰੇ' ਏਹ ਰਸਤਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ ਉਹ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਖਟ ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ] ।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸੋਈ ।
 ੨ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਗੁਰੁ ਅੰਗ ਤੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮੋਈ ।
 ੩ਅਮਰਾਪਦ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦਹੁ ਹੁਇ ਜਾਣ ਜਣੋਈ ।
 ੪ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਭੋਈ ।
 ੫ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਨ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਸਬੋਈ ।
 ੬ਹਰਿਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨਹੁ ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦ ਹੋਈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਸਤਿਸੰਗ ਅਲੋਈ ।
 ੮ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦਹੁ ਬਾਹਿਰਾ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ॥੨੦॥੩੮॥

[ਅੰਗ ਤੇ=ਸਰੀਰ ਤੋਂ । ਜਣੋਈ=ਗਿਆਨਵਾਨ । ਭੋਈ=ਭਿੱਜ ਗਏ ।]
 [ਸਬੋਈ=ਧਾਰਨ ਵਾਲ । ਅਲੋਈ=ਦੇਖਣਾ ।]

(ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਛੇਅਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੧ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 'ਦੇਉ' (ਪਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ) ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਓਹੀ ਪਰਮੇਸੁਰ (ਦਾ ਸਰੂਪ) ਹੈ । ੨ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੋਏ, ਜੋਤੀ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਜੋਤਿ (ਉਸ ਵਿਖੇ ਸਮੋਈ) ਪਾ ਦਿੱਤੀ । ੩ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਵਾਲੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਹੋਏ, ('ਜਾਣ') ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ('ਜਣੋਈ') ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ, (ਅਥਵਾ 'ਜਾਣੋ' ਮੰਨੋ ਕਿ 'ਜਾਣੋਈ' ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹਨ) । ੪ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹੋਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ (ਨਾਮ) ਦੇ ਰਸ ਵਿਖੇ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ (ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ) । ੫ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਦੇ (ਸਬੋਈ) ਧਾਰਣ ਹਾਰੇ ਹੋਏ । ੬ਗੁਰੂ

ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਏ । ੧(ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਸਤਿਸੰਗ ਨੇ (ਰਚੇ ਜਾਕੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇਖਿਆ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ) । ੮(ਤਾਂਤੇ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, (ਅਥਵਾ-ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਤੋਂ ਬਾਝ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ) ।

---o---

ਵਾਰ ੩੯.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ] ।

੧ਏਕੰਕਾਰੁ ਇਕਾਂਗ ਲਿਖਿ ਉੜਾ ਓਅੰਕਾਰ ਲਖਾਇਆ ।
 ੨ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਹੁਇ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸਦਾਇਆ ।
 ੩ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਪਰਤਖਿ ਸੋਇ ਨਾਉ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਭਾਇਆ ।
 ੪ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਸੁ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਹ ਜੁਗੰਤਰੁ ਹੋਂਦਾ ਆਇਆ ।
 ੫ਹੈਭੀ ਹੋਸੀ ਸਚੁ ਨਾਉ ਸਚੁ ਦਰਸਣ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਿਖਾਇਆ ।
 ੬ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ।
 ੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥ ੧ ॥

੧ਇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਕਾਂਗ ਲਿਖਕੇ ਉੜੇ (ਅੱਖਰ) ਤੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
 ੨(ਉਸ ਦਾ) ਨਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, (ਉਸ ਨੇ) ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਮ ਰਖਾਇਆ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਗ ਦੁਖ ਹੀ ਭਯ ਤੇ ਵੈਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ, ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ) । ੩(ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਪਰਤੱਖ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫੇਰ) ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ, ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਨਾਮ ਕਹਾਉਣਾ) ਭਾਇਆ ("ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪ" । ਅਜੋਨੀ=ਜੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਸੈਭੰ=ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) । ੪(ਫਿਰ ਉਹ ਕੈਸਾ ਹੈ?) ਵੱਡਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਯਾ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਨੀਯ ਹੈ) ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਚੁ, ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ (ਤੋਂ ਤਿਕਾਲ ਅਬਾਧ ਸਰੂਪ ਇਕ ਰਸ) ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਆਯਾ ਹੈ । ੫(ਉਹ) ਹੈ ਬੀ, ਹੋਵੇਗਾ ਬੀ (ਇਕ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪੀ) ਸਚਾ ਨਾਉਂ, (ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜਪ ਤੇ ਗਿਆਨ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਸਚਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੇ (ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ । ੬ਸਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੭ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਕਰਕੇ ਵੀਹ ਤੋਂ ਇਕੀਹਵੀਂ (ਭੂਮਿਕਾ) ਦਾ (ਜਿਸ ਨੇ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਕ ਸੈਂਕੜੇ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ) (ਫਲ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੮(ਉਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਨੂੰ)

ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਜੋ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ । (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਅਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਆਦਿ; ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਅਲਖ ਸੁਖ ਫਲ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ) ।

੨. [ਪੰਜ ਗੁਰੂ]

੧ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰ ਸਦਾਇਆ ।
 ੨ ਓਅੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਾਇਆ ।
 ੩ ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣ ਕਰਿ ਪੰਜ ਮਿਤ੍ਰੁ ਪੰਜ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੪ ਪੰਜੇ ਤਿੰਨ ਅਸਾਧ ਸਾਧਿ ਸਾਧੁ ਸਦਾਇ ਸਾਧੁ ਬਿਰਦਾਇਆ ।
 ੫ ਪੰਜੇ ਏਕੰਕਾਰ ਲਿਖਿ ਅਗੋਂ ਪਿਛੀਂ ਸਹਸ ਫਲਾਇਆ ।
 ੬ ਪੰਜੇ ਅਖਰ ਪਰਧਾਨ ਕਰਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੁਇ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ ।
 ੭ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਅੰਗਹੁ ਉਪਜਾਇਆ ।
 ੮ ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੁ ਅਮਰਪਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗੁਰੁ ਭਾਇਆ ।
 ੯ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਛਾਇਆ ॥੨॥

[ਪਰਵਾਣ=ਪ੍ਰਮਾਣ । ਵਜ੍ਰੁ ਵਾਲੇ । ਰਚਕੇ, ਬਣਾਕੇ, ਯਾ ਤੋਲ ਮਿਟ ਜਾਚਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ]
 [ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਕੇ ਨਾਨਾਂ ਪਦਾਰਥ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ ।]
 [ਪੰਜ ਮਿਤ੍ਰੁ=ਸਤ ਸੰਤੋਖਾਦਿ । ਪੰਜ ਸਤ੍ਰੁ=ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ।]
 [ਪੰਜੇ=ਪੰਜ ਤੱਤ । ਤਿੰਨ=ਤਿੰਨ ਗੁਣ । ਅਸਾਧ ਸਾਧਿ=ਜੋ ਸਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ]
 [ਸੋ ਸਾਧ ਲੀਤੇ । ਪੰਜ ਅਖਰ=ਪੰਜ ਨਾਮ, ਪੰਜ ਗੁਰੂ ।]

੧ ਨਿਰੰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਆਕਾਰ ਧਾਰਕੇ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਅਪਾਰ (ਹਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਸਰੂਪ ਕਹਾਇਆ । ੨ ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ । ੩ ਪੰਜ ਤੱਤ ਰਚ ਕਰਕੇ, ਪੰਜ (ਸਤ ਸੰਤੋਖਾਦਿ) ਮਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਪੰਜ (ਕਾਮਾਦਿ) ਸਤ੍ਰੁ (ਇਸ ਵਿਖੇ) ਮਿਲਾਏ । ੪ (ਜਿਸ ਨੇ) ਪੰਜੇ (ਸਤ੍ਰੁ ਕਾਮਾਦਿ ਅਰ) ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਜੋ 'ਅਸਾਧ' ਸਨ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਰੂਪ) ਸਾਧੁ ਸਦਾ ਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਬਿਰਦ (ਪੂਰਾ ਰਖਿਆ) ਹੈ । ੫ ਪੰਜਾਂ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ) ਨੇ ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਲਿਖ ਕੇ (ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਬਾਣੀ ਰਚਕੇ) ਇਸ (ਸਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ) ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਫਲਵਾਨ ਕੀਤਾ । ੬ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਪਰਧਾਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ਹੀ ਆਪ ਹੋ ਕੇ (ਆਪਣਾ) ਨਾਉਂ ਰਖਾਇਆ ਹੈ । ਯਥਾ ੭ (ਪਹਿਲਾ) ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਅਪਨੇ) ਅੰਗ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ । ੮ (ਫੇਰ) ਅੰਗਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਦੇਕੇ) ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੂ (ਥਾਪਣਾ) ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ । ੯ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ('ਛਾਇਆ') ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ।

੩. [ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ] ।

੧ ਦਸਤਗੀਰ ਹੁਇ ਪੰਜ ਪੀਰ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਅਤੋਲਾ ।
 ੨ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਪਾਤਸਾਹ ਪਾਤਸਾਹ ਪਾਤਸਾਹ ਅਤੋਲਾ ।

੩ਪੰਜ ਪਿਆਲੇ ਅਜਰੁ ਜਰਿ ਹੁਇ ਮਸਤਾਨ ਸੁਜਾਣ ਵਿਚੋਲਾ ।
 ੪ਤੁਰੀਆ ਚੜ੍ਹਿ ਜਿਣਿ ਪਰਮਤਤੁ ਛਿਅ ਵਰਤਾਰੇ ਕੋਲੋ ਕੋਲਾ ।
 ੫ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਇਕਸੁ ਦਰਸਨੁ ਅੰਦਰਿ ਗੋਲਾ ।
 ੬ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਵਿਰੋਲਾ ।
 ੭ਗਿਆਰਹ ਰੁਦ੍ਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚਿ ਮਰਿ ਜੀਵੇ ਤਿਸੁ ਰਤਨ ਅਮੋਲਾ ।
 ੮ਬਾਰਹ ਸੋਲਾ ਮੇਲ ਕਰਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਹਿੰਡੋਲਾ ।
 ੯ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਬਾਲਾ ਭੋਲਾ ॥੩॥

[ਦਸਤਗੀਰ=ਹਥ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ।	ਪੰਜ ਪਿਆਲੇ=ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਯ,]
[ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ।	ਵਿਚੋਲਾ=ਵਕੀਲ । ਛਿਅ ਵਰਤਾਰੇ=ਛੀ ਭੇਖ ।]
[ਕੋਲੋ ਕੋਲਾ=ਆਸ ਪਾਸ ਰਹਿ ਗਏ ।	]
[ਵਿਰੋਲਾ=ਰਿੜਕਕੇ, ਭਾਵ ਅੰਤ ਪਾ ਲੀਤਾ ।	]

੧ਪੰਜ ਪੀਰ (ਪੰਜ ਗੁਰੂ) ਹਥ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ (ਹਰਿ ਸਰੂਪ), ਅਤੋਲ (ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ) । ੨ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ ਅਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਚੱਲ ਮੂਰਤੀ ਹੈ । ੩ਪੰਜ ਅਜਰ ਪਿਆਲੇ (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ, ਗੁਰਿਆਈ) ਜਰ ਲੀਤੇ, ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਵਡੇ ਸੁਜਾਣ ਵਿਚੋਲੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਲਣ ਹਾਰੇ) ਹਨ । ੪ਤੁਰੀਆ (ਭੂਮਕਾ ਵਿਖੇ) ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਰਮ ਤਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਛੀ ਵਰਤਾਰੇ (ਮਤ) ਆਸ ਪਾਸ (ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ) । ੫ਛੀ ਦਰਸਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਕਸ ਦਰਸਨ (ਗੁਰੂ ਘਰ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੋਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ । ੬ਜਤੀ ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ, ਸਿਖ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਾਰੇ 'ਵਿਰੋਲ' ਲੀਤੇ, (ਭਾਵ ਸਭ ਦਾ ਸਾਰ ਗੁਰਿਣ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਫੋਗ ਵਾਂਗੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ) । ੭ਯਾਰਾਂ ਰੁਦਰ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਿਦੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹਨ, (ਜੋ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ) ਮਾਰਕੇ ਜੀਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੮ਬਾਰਾਂ (ਰਾਮੀ ਸੂਰਜ) ਸੋਲਾਂ (ਕਲਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ) ਮਿਲਕੇ 'ਵੀਹ ਇਕੀਹ' ਜੀਵੇਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਹਿੰਡੋਲੇ ਦੇ ਝੁਲਣ ਵਿਖੇ ਝੁਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸ਼ਿਵ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਸੂਰਜਾਦਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਨ) । ੯(ਫੋਰ ਗੁਰੂ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੋਕੇ ਬਾਲਾ ਭੋਲਾ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ) ।

੪. [ਗੁਰੂ ਚਰਣੋਦਕ ਮਹਿਮਾ] ।

੧ਗੁਰਗੋਬਿੰਦ ਖੁਦਾਇ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਹੋਆ ।
 ੨ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰੁ ਪਛੋਆ ।
 ੩ਉਅੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰੁ ਲਖ ਲਖ ਦਰੀਯਾਉ ਕਰੇਂਦੇ ਢੋਆ ।
 ੪ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚਿ ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗੜਾੜ ਸਮੋਆ ।
 ੫ਲਖ ਗੜਾੜ ਕੜਾਹ ਵਿਚਿ ਤਿਸਨਾ ਦਝਹਿ ਸੀਖ ਪਰੋਆ ।
 ੬ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਬੂੰਦ ਇਕੁ ਠੰਢੇ ਤਤੇ ਹੋਇ ਖਲੋਆ ।
 ੭ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਲਖ ਲਖ ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਰਣੋਦਕੁ ਹੋਆ ।
 ੮ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਅਲੋਆ ।

੯ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਛਤ੍ਰ ਚੰਦੋਆ ॥੪॥

[ਪਛੋਆ=ਪਿੱਛੇ ਹੈ । ਢੋਆ=ਨਿਕਲਨਾ ।
[ਸੀਖ ਪਰੋਆ=ਸੀਖ ਵਿਚ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ।
[ਅਲੋਆ=ਨਿਰਨੇ ਕਰਨਾ ।

ਗੜਾੜ=ਵੱਡਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ।
ਠੰਢੇ ਤਤੇ=ਤਤੇ ਥੋਂ ਠੰਢੇ ਹੋਣਾ ।
ਚੰਦੋਆ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਹੈ ।

੧ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਪੀਰ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਹਨ) । ੨ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਕਾਰ ਧਾਰਿਆ, (ਪਹਿਲੇ) ਏਕੰਕਾਰ (ਰਚਿਆ, ਹੋਰ) ਆਕਾਰ ('ਪਿਛੋਆ') ਪਿਛੋਂ (ਰਚਿਆ) (ਅਰਥਾਤ) ਇਕਾਂਗ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ, ਵਾਸਤਵ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਹਨ) । ੩ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ('ਆਕਾਰ') ਸਰੂਪ (ਜਗਤ) ਲੱਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਢੋਆ) ਨਿਕਲੇ ਹਨ ('ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ') । ੪ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਸੱਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ ਖਪਦੇ ਹਨ । ੫(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਕੜਾਹ (ਬੜਵਾਗਨੀ) ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰਾਂ (ਸਰੀਖੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਜੀਵ ਕਬਾਬ ਵਾਂਗੂੰ) ਸੀਖ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ । ੬(ਏਹ ਸੜਨਹਾਰੇ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਤਤਿਓਂ ਠੰਢੇ ਹੋਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ) । ੭(ਉਹ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਜਿਸਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਬੜਵਾਗਨੀ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਠੰਢੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਚਰਣੋਦਕ (ਤੋਂ ਹੋਏ ਹਨ) । ੮(ਜਿਸ ਚਰਣੋਦਕ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅੱਗ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਪਲਖਤ ਛੀਏ ਗੁਰਾਂ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ (ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ) ਦੇਖ ਲਿਆ (ਅਥਵਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਧਾਰੀ ਹੈ । ਆਦਿ ਪੁਰਖ, 'ਆਦੇਸ' ਕਹੀਏ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਬਾਝ 'ਅਲੋਇਆ' ਨਿਰਣੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ੯ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਛਤਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਛਤਰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ, ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤਿ ਅਰ ਸੋਭਨੀਕ ਮੁਕਤੀਦਾਇਕ ਹਨ । ਅਥਵਾ-ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ, ਸਿਖੀ ਦਾ ਗੁਰੂ-ਕਲਯਾਨ ਕਰਤਾ, ਸ਼ਬਦ ਦਾਤਾ-ਛੱਤ੍ਰਪਤਿ ਤੇ ਚੰਦੋਆ-ਆਸਰਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਜਸ ਮੁਕਤੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪਰਨੇ) ।

੫. [ਉਪਕਾਰੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ] ।

੧ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵੈਰੁ ਵਿਰੋਧੁ ਉਠਾਵੈ ਕੇਤੇ ।
੨ਸੂਰਜ ਆਵੈ ਚੰਦ੍ਰ ਘਰਿ ਵੈਰੁ ਵਿਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ ਹੇਤੇ ।
੩ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਕੈ ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਚਿਤਿ ਚੇਤੇ ।
੪ਲੋਕ ਭੇਦ ਗਣੁ ਗਿਆਨੁ ਮਿਲਿ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਮਜਲਸ ਭੇਤੇ ।
੫ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਇਕੁ ਸੂਰਜੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸਮੇਤੇ ।
੬ਮਜਹਬ ਵਰਨ ਸਪਰਸ ਕਰਿ ਅਸਟਧਾਤ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਸੁਖੇਤੇ ।
੭ਨਉ ਘਰ ਥਾਪੇ ਨਵੈ ਅੰਗ ਦਸਮਾਂ ਸੁੰਨ ਲੰਘਾਇ ਅਗੇਤੇ ।
੮ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਅਨਾਹਦੋ ਨਿਝਰੁ ਧਾਰਿ ਅਪਾਰ ਸਨੇਤੇ ।

੯ਵੀਂ ਇਕੀਹ ਅਲੇਪ ਲੇਖ ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਨ ਸਤਿਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤੇ ।

੧੦ਚਾਰ ਵਰਨ ਤੰਬੋਲ ਰਸ ਦੇਵ ਕਰੇਂਦਾ ਪਸੂ ਪਰੇਤੇ ।

੧੧ਫਕਰ ਦੇਸ ਕਿਉਂ ਮਿਲੈ ਦਮੇਤੇ ॥੫॥

[ਚਿਤਿ ਚੇਤੇ=ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਚੇਤਦੇ ਹਨ । ਸਮੇਤੇ=ਸਮਾਨ । ਸੁਖੇਤੇ=ਸੁਖੇਨ ।]
[ਅਗੇਤੇ=ਅੱਗ ਨੂੰ । ਸਨੇਤੇ=ਸਿਸਟ ਲੱਗਣ ਨਾਲ । ਫਰਕ ਦੇਸ=ਸਾਧ ਸੰਗਤ ।]

੧ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਚੰਦਮਾਂ ਪਵੇ ਤਦ ਕਈ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਉਠਦੇ ਹਨ, (ਰਾਸ ਬਦਲਨ ਵੇਲੇ ਅਮਸਿਆ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਚੰਦ ਆਵੇ ਤਾਂ ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਜਯੋਤਸ ਵਿਦਯਾ ਤੋਂ ਦਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੨ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਸੂਰਜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵੈਰ ਹਟਕੇ ਹਿਤ ਵਧਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਕਤੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੀਤ ਲਾ ਦੇਣ, ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਣ, ਸੁਖ ਦੇਣ, ਹੰਕਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਾਣ ਤਦ ਖਰਾਬੀ ਹੋਵੇ ਪਰੰਤੂ ਸੰਤ ਲੋਕ ਜਯੋਤਸ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ?) ੩ਜੋਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਧੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਚੇਤਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਈਸ਼ੂਰ ਪੂਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਮੰਗਵੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸਮਤਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ) । ੪ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਜਲਮ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਪੀਂਦੇ ਲੋਕ (ਸੰਸਾਰ) ਗੁਣ ਤੇ ਗਯਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ੫ਛੀਰੁਤਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸੂਰਜ (ਗਿਰਦੇ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂ ਇਕੋ (ਅਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਯਥਾਰਥ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ੬(ਸਾਰੇ) ਮਜਹਬ, ਵਰਣ (ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਸੁਖੇਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੭ਨਉਂ ਘਰ (ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ, ਅੱਖਾਂ ੨, ਨੱਕ ੨, ਕੰਨ ੨, ਮੂੰਹ ੧ ਆਦਿ) ਨੌਂ ਅੰਗ ਬਣਾਏ: ਜੋ ਅੱਗੇ ਲੰ ਘਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ) ਦਸਵਾਂ ਘਰ ਸੁੰਨ ਬਨਾਇਆ, (ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਸਮਾਂ ਦੁਆਰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਹਜ ਪਦ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ-ਜਿਕੂੰ ਨੌਂ ਅੰਗ ਤੇ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਸੁੰਨ ਏਥੇ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ, ਸੁੰਨ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਲ ਬੀ ਹੈ । ਭਾਵ ਜਿਕੂੰ ੧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੯ ਤਕ ਅੰਗ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਵਾਂ ਅੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਉਂਕਤ ਦਸਮਾਂ ਦੁਆਰ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਸੁੰਨ '੦' ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਤਿਵੇਂ ਸੁੰਨ=ਸੁੰਨ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਕੂੰ ਨਵਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਬਿੰਦੀ ਨਾਲ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਵਾਂ ਗੋਲਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਜਦ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਸੁੰਨਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਦ ਉਹੋ ਸੁਰਤ ਅਮੋਲਕ ਹੋਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਉਸ ਦੀ ਦਸਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੮"ਨੀਲ ਅਨੀਲ" ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਕੇ ਅਨਾਹਦ (ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ) ਇਕ ਤਾਰ (ਤੇਲ ਧਾਰਾ ਵਤ) ਲੱਗਕੇ ਅਪਾਰ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਫੇਰ) ੯ਵੀਂ ਇਕੀਹ ਤੋਂ ਪਾਰ (ਤੁਰੀਆ ਪਟ ਵਿਚ) ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ (ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ਹ ਕਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਤਿਨ੍ਹ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨਿਬੜਿਆ) ਸੰਖ ਤੋਂ ਅਸੰਖ (ਮਾਨੁਖੀ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਸੱਦ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਐਸਾ ਕਿ) ਸਤਿਜੁਗ (ਦੁਆਪਰ) ਤ੍ਰੇਤੇ (ਆਦਿ ਵਿਚ ਉਸ ਸਰੀਖਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ) । (ਅਥਵਾ--ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬੀ ਧਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ) । (ਫੇਰ) ੧੦'ਚਹੁੰ ਵਰਨਾਂ' (ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ) ਨੂੰ ਪਾਨ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗ (ਇਕ ਰੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਪਸੂ (ਸਰੀਖੇ) ਮੂਰਖਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਤ (ਸਰੀਖੇ ਸੁਰਤ ਖਿੰਡੇ) ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ

ਬਨਾਉਣ ਨੂੰ (ਸਮਰੱਥ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਪੁਨਾ:-) ੧੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ) ਦੋਮਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਝਦਾ।

ਭਾਵ--ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਹੈ ਅੱਗੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਿਉਂ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਦੱਸਣਗੇ।

੬. [ਸੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ]।

੧ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ।
 ੨ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਵਿਚਿ ਵਣਜ ਕਰਿ ਚਉਦਹ ਹਟ ਸਾਹ ਵਣਜਾਰਾ।
 ੩ਸਚ ਵਣਜ ਗੁਰੁ ਹਟੀਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੀਰਤਿ ਕਰਤਾਰਾ।
 ੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਨ ਸਦਾ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਉ ਸਬਦ ਖਿਚਾਰਾ।
 ੫ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦਿੜ੍ਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਰਤਨ ਵਾਪਾਰਾ।
 ੬ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸਾ ਨਿਰੰਕਾਰਾ।
 ੭ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸੋਧਿਕੈ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਸਚ ਪਿਆਰਾ।
 ੮ਸਚਹੁੰ ਓਰੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਉਪਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚ ਆਚਾਰਾ।
 ੯ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਤਰੈ ਸੈਸਾਰਾ।
 ੧੦ਅਪਿਉ ਪੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਹੁਸੀਆਰਾ ॥੬॥

[ਚਾਰਿ ਮਜਹਬ=(ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਚਾਰ ਮਤ। ਵਰਤਾਰਾ=ਕੌਤਕ। ਸਿਵ ਸਕਤੀ=ਸਤੋ ਤਮੋ।]
 [ਰਤਨ=ਭਾਵ ਵੈਰਾਗ। ਚੰਦਨ ਵਾਸ=ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ, ਗੁਰੂਪਦੇਸ।]

੧(ਮੁਸਲਮਾਨੀ) ਚਾਰ ਮਜਹਬ, ਚਾਰੇ) ਖੱਤੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਦਿਕ ਹਿੰਦੂ) ਵਰਣ, ਛੀ ਦਰਸਨ (ਸਾਂਖ, ਜੋਗ, ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ) ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ। ੨ਚੌਦਾਂ ਹੱਟ (ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਸਾਹ ਅਤੇ ਵਣਜਾਰੇ. (ਧਨੀ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ) ਸਤੋ, ਤਮੋ, ਰਜੋ, (ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ ਝੂਠਾ) ਵਣਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, (ਸੱਚਾ ਵਣਜ ਕਿਥੇ ਹੈ?)। ੩ਸੱਚਾ ਵਣਜ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੈ, (ਓਥੇ ਵਪਾਰ) ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ) ੪ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ (ਅਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੀਚਾਰ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ੫ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ ਦਿੜ੍ਹੁ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਖੇ ਰਤਨਾਂ (ਵੈਰਾਗਾਦਿ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਸੋਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹ) ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ, ਨਿਰੰ-ਕਾਰ ਦੇ ਸਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੭(ਤਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਹੋਏ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਚਉਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਸੋਧਕੇ ਸਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਕੱਢ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ)। ੮(ਹੋਰ) ਸਭ ਕੁਝ (ਸਾਧਨਾਦਿ, ਪਦਾਰਥਾਦਿ) ਸਚ ਤੋਂ ਉਰੇ ਹਨ, ਸਚ (ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ) ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ, ਆਚਾਰ (ਕਰਨੀ) ਸਚ (ਉੱਤੇ ਟਿਕ ਰਹੀ) ਹੈ। ੯(ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਚ ਦੇ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਸਚ ਦੀ ਗੰਧੀ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ :-) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਨਾਲ ਬਨਾਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਸੰਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੋ (ਸਚ ਰੂਪੀ) ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੦ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦਾ ਐਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀਤਾ ਹੈ, (ਉਹ ਅਮਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੇਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਚ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਫਲਤ ਤੇ ਪੜਦੇ ਪਾੜ ਸਿੱਟੇ ਹੜ

ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤਾਂ ਤਮੋਗੁਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਉਹ ਤਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਹੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਕੀ, ਪੂਰਨ ਹੋਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਂਵ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਹਨ)।

੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ]।

੧ਅਮਲੀ ਸੋਫੀ ਚਾਕਰਾਂ ਆਪੁ ਆਪਣੇ ਲਾਗੇ ਬੰਨੇ।
 ੨ਮਹਰਮ ਹੋਇ ਵਜੀਰ ਸੋ ਮੰਤ੍ਰੁ ਪਿਆਲਾ ਮੂਲ ਨ ਮੰਨੇ।
 ੩ਨਾ ਮਹਰਮ ਹੁਸਿਆਰ ਮਸਤ ਮਰਦਾਨੀ ਮਜਲਸ ਕਰਿ ਭੰਨੇ।
 ੪ਤਕਰੀਰੀ ਤਹਰੀਰ ਵਿਚਿ ਪੀਰ ਪਰਸਤ ਮੁਰੀਦ ਉਪੰਨੇ।
 ੫ਗੁਰਮਤਿ ਅਲਖ ਨਲਖੀਐ ਅਮਲੀ ਸੂਫੀ ਲਗੈ ਨ ਕੰਨੇ।
 ੬ਅਮਲੀ ਜਾਣਨਿ ਅਮਲੀਆਂ ਸੋਫੀ ਜਾਣਨਿ ਸੋਫੀ ਵੰਨੇ।
 ੭ਹੇਤੁ ਵਜੀਰੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਦੁਇ ਖੌੜੀ ਇਕੁ ਜੀਉ ਸਿਧੰਨੇ।
 ੮ਜਿਉ ਸਮਸੇਰ ਮਿਆਨ ਵਿਚਿ ਇਕਤੁ ਥੋਕੁ ਰਹਨ ਦੁਏ ਖੰਨੇ।
 ੯ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਜਿਵੈ ਰਸ ਗੰਨੇ ॥੭॥

[ਬੰਨੇ=ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ। ਮੰਤ੍ਰੁ=ਸਲਾਹ। ਤਕਰੀਰੀ=ਬਾਣੀ। ਤਹਰੀਰ=ਲਿਖਤ।]
 [ਪੀਰ ਪਰਸਤ=ਗੁਰੂ ਪੂਜਕ। ਮੁਰੀਦ ਉਪੰਨੇ=ਚੇਲੇ ਹੋਏ। ਕੰਨੇ=ਪਾਸ।]
 [ਖੌੜੀ=ਦੇਹ। ਸਿਧੰਨੇ=ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।]

੧ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਸੋਫੀ (ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ) ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ ਦੋਵੇਂ ਚਾਕਰ ਹੋਕੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ੨(ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ) ਮਹਿਰਮ (ਮਿੱਤ੍ਰੁ) ਹੈ ਉਹ ਵਜੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਮੰਤਰ (ਸਲਾਹ) ਦਾ ਪਿਆਲਾ ('ਮੂਲ') ਕਦਾਚਿਤ ਮਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੩(ਅਰ) ਜੋ ਮਹਿਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਚਾਹੇ) ਹੁਸਿਆਰ ਹੋਵੇ (ਭਾਵੇਂ) ਸੁਸਤ ਮਰਦਾਨੀ ਮਜਲਸ (ਅਰਥਾਤ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ) ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਮਹਿਰਮ ਕੌਣ ਹਨ? ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਵਿਖੇ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੪(ਤਕਰੀਰੀ) ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ (ਅਰ ਤਹਰੀਰ) ਲਿਖਤ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪੀਰ ਪਰਸਤ ਮੁਰੀਦ ਹੋਏ ਹਨ, (ਯਾ ਉਪੰਨੇ) ਪ੍ਰਗਟ ਹਨ। (ਭਾਵ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜੀਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ)। ੫(ਅਰ ਜੋ) ਗੁਰਮਤ ਲੈਕੇ ਅਲਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਦੇ ਉਹ ਸੋਫੀ ਹਨ-ਅਮਲੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ। (ਜੋ ਨਿਰੇ ਜੀਭ ਦੇ ਗਯਾਨੀ ਹਨ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ)। ੬(ਕਿਉਂਕਿ) ਅਮਲ ਵਾਲੇ ਅਮਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, (ਤਥਾ) ਸੋਫੀ ਸੋਫੀਆਂ ਦੇ ('ਵੰਨੇ') ਰੰਗ ਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ੭ਵਜੀਰ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਦੋ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜੀਵ ('ਸਿਧੰਨੇ') ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, (ਅੱਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੮ਜਿਕੁਰ ('ਸਮਸੇਰ') ਤਲਵਾਰ ਮਿਯਾਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਹਿਣ ਦੇ (ਖੰਨੇ) ਖਾਨੇ ਦੋ ਭਾਵੇਂ ਹਨ, (ਪਰ ਸਭਨਾਂ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚ) ('ਥੋਕ') ਵਸਤੂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਕੋ ਜਾਤ ਹਨ, (ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਦੋ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਕੋ ਜਾਤ ਹਨ, ਮਿਆਨਾਂ ਚਾਹੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤਿਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਜੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਮੰਤਰ ਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੯ਵੀਹ ਤੋਂ ਇਕੀਹ (ਸੰਖਯਾ ਦਾ ਜਿਕੁਰ ਮੇਲ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਵਜੀਰ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗੂੰ (ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਗੰਨੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਜਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੋਣ ਮਿਨਾਸ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ੨੦ ਤੇ ੨੧ ਦੇ

ਰੂਪ ਦੋ ਹਨ, ਪਰ ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁਆਗ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਭਾਵ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤੁਰੀਆਂ ਪਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੋਲਾ ਐਉਂ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਕੂੰ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਗੰਨਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਗੰਨੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਰਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਭੇਖੀ, ਕਥਾ ਯਾ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਯਾ ਸਾਧਕ ਗੁਰਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਚਾਕਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਜੋ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ।-

੮. [ਰਸੀਏ ਤੇ ਗਜਾਨੀ]।

- ੧ ਚਾਕਰ ਅਮਲੀ ਸੋਫੀਆਂ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੀ ਚਉਕੀ ਆਏ।
- ੨ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਲਿਖੀਅਨਿ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਲਾਏ।
- ੩ ਲਾਇਕ ਦੇ ਵੀਚਾਰਿਕੇ ਵਿਰਲੇ ਮਜਲਸ ਵਿਚਿ ਸਦਾਏ।
- ੪ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੁਸੀਆਰ ਮਸਤ ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮੀ ਦੋਵੇ ਪਰਚਾਏ।
- ੫ ਦੇਨਿ ਪਿਆਲੇ ਅਮਲੀਆਂ ਸੋਫੀ ਸਭ ਪਿਆਵਣ ਲਾਏ।
- ੬ ਮਤਵਾਲੇ ਅਮਲੀ ਹੋਏ ਪੀ ਪੀ ਚੜ੍ਹੇ ਸਹਿਜ ਘਰ ਜਾਏ।
- ੭ ਸੁਫੀ ਮਾਰਨਿ ਟਕਰਾਂ ਪੂਜ ਨਿਵਾਜੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਏ।
- ੮ ਵੇਦ ਕਿਤਾਬ ਅਜਾਬ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਖੁਦੀ ਬਹਸ ਬਹਸਾਏ।
- ੯ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਰਲਾ ਪਾਏ ॥੮॥

[ਅਮਲੀ=ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[ਸੋਫੀ=ਜੋ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਨੁਭਵ ਰਹਿਤ ਹਨ।

[ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮ=ਸਮਝ ਦੇ ਚੰਗੇ। ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਸਿਆਣੇ।

੧ ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਸੋਫੀ ਦੋਵੇਂ ਚਾਕਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾਏ ਗਏ। ੨ ਜੋ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਹਾਜ਼ਰ ਲਿਖੇ ਅਰ ਜੋ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ (ਸਨਮੁਖ ਹਾਜ਼ਰ, ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ। ਜੋ ਹਰ ਦਮ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਨ ਸੋ ਹਾਜ਼ਰ ਜੋ ਵਿਸ਼ਰੇ ਵਿਚ ਹਨ ਚਾਹੇ ਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। 'ਦੁਖੁ ਘਨੋ ਜਬ ਹੋਤੇ ਦੂਰਿ ॥ ਅਬ ਮਸਲਤਿ ਮੋਹਿ ਮਿਲੀ ਹਦੂਰਿ ॥')। ੩ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਚੰਗੇ) ਲਾਇਕ ਹਨ ਉਹ ਚੋਣਵੇਂ ਵੀਚਾਰਕੇ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਬੁਲਾਏ ਗਏ, (ਭਾਵ ਸਨਮੁਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਚੁਣੇ ਗਏ)। ੪ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੁਸੀਆਰ (ਹ ਉਸ ਤੇ) ਮਸਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮੀ ਦੋਵੇਂ ਪਰਚਾ ਦਿਤੇ (ਭਾਵ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)। ੫ ਅਮਲੀਆਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰੇਮ) ਪਿਆਲੇ ਪਿਆਵਣ ਲਈ ਸੋਫੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ, (ਭਾਵ ਪੰਡਤ ਮੁੱਲਾਂ ਭਾਈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੁਣਕੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬ ਮਤਵਾਲੇ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਅਮਲੀ ਹੋ ਗਏ, (ਸਹਿਜ ਘਰ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ੭ (ਅਰ ਜੋ ਸੋਫੀ ਹੀ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪ ਪਿਆਲਾ ਨਾ ਪੀਤਾ) ਉਹ ਟਕਰਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰਕੇ ਪੂਜਾ ਅਰ ਨਿਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਭੰਨਣ ਲਗੇ। ੮ ਵੇਦਾਂ (ਅਰ ਸ਼ਰੀਅਤ ਆਦਿ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਜਿਦਾਂ ਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿ ਗਏ। ੯ ਵਿਰਲਾ (ਕੋਈ; ਜੋ)

ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਵੇ ਸੋ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ—'ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਏਕੁ ਆਧੁ ਕੋਈ' ॥ 'ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ' ॥ ਭਾਵ ਸੋਫੀ ਬਾਹਲੇ ਹਨ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਅਮਲੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ—ਸੋਫੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ, ਅਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੋਫੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਕਟਾਖਤ ਮਿਲਾਕੇ 'ਸੋਫੀ' ਨਾਮ, ਰਸ ਰਹਤ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੀਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

੯. [ਰਸੀਆਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ]।

[ਦੇਣਾ ਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਂਹ।]

੧ਬਹੈ ਝਰੋਖੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲਿ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਵੈ।
 ੨ਅੰਦਰਿ ਚਉਕੀ ਮਹਲ ਦੀ ਬਾਹਰਿ ਮਰਦਾਨਾ ਮਿਲਿ ਆਵੈ।
 ੩ਪੀਐ ਪਿਆਲਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਅੰਦਰਿ ਖਾਸਾਂ ਮਹਲਿ ਪਿਲਾਵੈ।
 ੪ਦੇਵਨ ਅਮਲੀ ਸੂਫੀਆਂ ਅਵਲ ਦੋਮ ਦੇਖਿ ਦਿਖਲਾਵੈ।
 ੫ਕਰੋ ਮਨਾਹ ਸਰਾਬ ਦੀ ਪੀਐ ਆਪੁ ਨ ਹੋਰੁ ਸੁਖਾਵੈ।
 ੬ਉਲਸ ਪਿਆਲਾ ਮਿਹਰ ਕਰਿ ਵਿਰਲੇ ਦੇਇ ਨ ਪਛੋਤਾਵੈ।
 ੭ਕਿਹੁ ਨ ਵਸਾਵੈ ਤਿਹੈ ਦਾ ਗੁਨਹ ਕਰਾਇ ਹੁਕਮ ਬਖਸਾਵੈ।
 ੮ਹੋਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਪਿਰਮ ਰਸ ਜਾਣੈ ਆਪ ਕੈ ਜਿਸੈ ਜਣਾਵੈ।
 ੯ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖ ਲਖਾਵੈ ॥ ੯ ॥

[ਝਰੋਖੇ=ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ। ਖਿੜਕੀ=ਬਾਰੀ ਭਾਵ ਬਾਣੀ। ਦੀਵਾਨ=ਸਿਖ ਸਭਾ।]
 [ਚਉਕੀ ਮਹਲ ਦੀ=ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਅੰਤਰੰਗ ਸਭਾ।]
 [ਬਾਹਰਿ ਮਰਦਾਨਾ=ਆਮ ਲੋਕ, ਭਾਵ ਬਹਰੰਗ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲੇ।]
 [ਉਲਸ=ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।]

੧(ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ) ਝਰੋਖੇ ਵਿਚ) (ਗੁਰੂ) ਪਾਤਸਾਹ ਬੈਠਕੇ ਆਪਣੀ (ਬਾਣੀ ਦੀ) ਖਿੜਕੀ ਦੀਵਾਨ ਲਾਕੇ ਖੋਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵੰਡਦੇ ਹਨ)। ੨ਅੰਦਰ ਅੰਤਰੰਗ ਸਭਾ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਬਾਹਰ, ('ਮਰਦਾਨਾ') ਬਹਰੰਗ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲੇ ਮਿਲਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਦਰਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੩(ਗੁਰੂ) ਪਾਤਸਾਹ ਜੀ ਆਪ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕਰਕੇ ਖਾਸ ਚੁਣਵੇਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਨੂੰ ਮਹਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪ਅਮਲੀ (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ) ਸੋਫੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਲਾ ਅਵਲ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਆਪ ਦੇਖਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਪੀਣ)। ੫(ਪਰੰਤੂ ਸੋਫੀ ਲੋਕ) ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਦੇਖ ਸੁਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ੬(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਜੀ (ਆਪਣੇ) ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਜਦ ਕੋਸੀ ਨਾ ਪੀਵੇ) ਤਾਂ ਪਛੋਤਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਵੱਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਨਾਹ (ਏਹ ਨਾਂਹ) ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਏਸ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ) ਬਖਸ਼ਾਵੇ, (ਉਸ ਦਾ) ਹੁਕਮ (ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਬਖਸ਼ਣੇ ਦਾ। ਭਾਵੇਹ ਕਿ ਅੰਤਹਕਰਨ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮੈਲ ਹੈ ਸੋ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦੀ, ਏਹ ਮੈਲ ਨਾਂਹ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਸੁੱਧ ਕਰੇ ਤਦ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਚੰਗਾ ਲਗੇ)। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ

ਜਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਆਪ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ('ਇਹੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ')। ੯(ਵਿਰਲੇ (ਨੂੰ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੈ, ਅਲਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਆਪ) ਲਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ--ਸੂਫੀ ਇਕ ਫਿਰਕਾ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਸੂਫੀ' ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੂਫੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ, ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਭਾਵ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਝਗੜਾਲੂ ਧਰਮ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਲੈਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਰ ਪੰਡਤਾਈ ਦੇ ਮਾਨ ਦੀ ਮੈਲ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ

੧੦. [ਬੇਅਮਲੀਆਂ (ਗਿਆਨੀਆਂ) ਦਾ ਹਾਲ]।

੧ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਵਖਾਣਦੇ ਸੂਫੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਾ
 ੨ ਮੁਸਲਮਾਣ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਹਰਿ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਭਾਣਾ।
 ੩ ਕਲਮਾਂ ਸੁੰਨਤ ਸਿਦਕ ਧਰਿ ਪਾਇ ਜਨੇਉ ਤਿਲਕੁ ਸੁਖਾਣਾ।
 ੪ ਮੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਹਿੰਦੂਵਾਣਾ।
 ੫ ਰੋਜੇ ਰਖਿ ਨਿਮਾਜ ਕਰਿ ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਅੰਦਰ ਹੈਰਾਣਾ।
 ੬ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬ ਵਰਨ ਛਿਅ ਘਰਿ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਵਖਾਣਾ।
 ੭ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣਾ।
 ੮ ਹਿੰਦੂ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਕਰਿ ਮੁਸਲਮਾਣ ਇਕੋ ਰਹਿਮਾਣਾ।
 ੯ ਖਿੱਜੋਤਾਣ ਕਰੇਨਿ ਧਿਛਾਣਾ ॥ ੧੦ ॥

[ਘਰਿ=ਮਤ।

ਰਹਿਮਾਣਾ=ਖੁਦਾ।]

੧ ਹਿੰਦੂ (ਰਿਗ, ਯੁਜਰ, ਸ਼ਾਮ, ਅਥਰਬਨ) ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਤਰੀਕਤ, ਹਕੀਕਤ, ਸ਼ਰੀਅਤ ਮਾਰਫਤ ਯਾ ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ, ਤੌਰੇਤ ਜ਼ਬੂਰ ਚਾਰ) ਕਤੇਬਾਂ ਦਾ ਵਖਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਦੋਵੇਂ) ਸਫੀ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਤੋਂ ਰਹਤ ਬੇਅਮਲੀ ਹਨ)। ੨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ, ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਹਰੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩ ਕਲਮਾਂ ਅਰ ਸੁੰਨਤ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ), ਜਨੇਉ ਪਾਉਣਾ ਅਰ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣਾ (ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ) ਸੁਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ ਮੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ (ਤੀਰਥ) ਹੈ ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਹੈ। ੫ (ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਰੋਜੇ ਰਖਣ ਤੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਅਰ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਦੋਵੇਂ ਹੈਰਾਣ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੬ ਚਾਰੇ ਮਜ਼ਹਬ, ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਛੀ ਦੇ ਮਤ ਤੇ ਛੀ ਗੁਰੂ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰ (ਆਪਣੇ) ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਰ (ਅਰ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ (ਆਗੂ ਆਪਣੀਆਂ) ਪੱਧਤਾਂ ਪੁਰ ਲੋਭ ਰਹੇ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਪੰਥ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮ ਹਿੰਦੂ ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪੁਰ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੋ ('ਰਹਮਣ') ਖੁਦਾ ਪੁਰ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੯ (ਗੱਲ ਕੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ) ਧਿੰਗਾ ਸਾਹੀ ਹਾਲ ਖਿੱਚਾ ਖਿੱਚੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ--ਸਭ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਧ੍ਰੁਵੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹਕੇ

ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਰਸ ਵਲੋਂ ਸੌਫੀ ਹਨ, ਨਾ ਮਹਿਰਮ ਹਨ ।

੧੧. [ਖਾਸ ਅਮਲੀ (ਰਸੀਆਂ) ਦਾ ਹਾਲ] ।

੧ਅਮਲੀ ਖਾਸੇ ਮਜਲਸੀ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੨ਮਾਲਾ ਤਸਬੀ ਤੋੜਕੈ ਜਿਉ ਸਉ ਤਿਵੈ ਅਠੋਤਰੁ ਲਾਇਆ ।
 ੩ਮੇਰੁ ਇਮਾਮ ਰਲਾਇਕੈ ਰਾਮੁ ਰਹੀਮੁ ਨ ਨਾਉਂ ਗਣਾਇਆ ।
 ੪ਦੁਇ ਮਿਲਿ ਇਕੁ ਵਜੂਦੁ ਹੁਇ ਚਉਪੜ ਸਾਰੀਜੋੜਿ ਜੁੜਾਇਆ ।
 ੫ਸਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੋ ਲੰਘਿਕੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ ।
 ੬ਰਾਜਸੁ ਤਾਮਸੁ ਸਾਂਤਕੋ ਤੀਨੋ ਲੰਘਿ ਚਉਥਾ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ।
 ੭ਗੁਰਗੋਵਿੰਦ ਖੁਦਾਇ ਪੀਰੁ ਗੁਰਸਿਖ ਪੀਰੁ ਮੁਰੀਦੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੮ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਸਚੁ ਸਚੁ ਮਿਲਾਇਆ ।
 ੯ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਚੁ ਭਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਮਜਲਸੀ=ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ । ਮੇਰੁ=ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦਾ ਮਣਕਾ । ਇਮਾਮ=ਤਸਬੀ ਦੇ ਸਿਰੇ]
 [ਦਾ ਮਣਕਾ । ਇਕੁ ਵਜੂਦੁ=ਇਕ ਰੂਪ । ਦੁਇ=ਦਵੈਤ ।]

੧(ਜਿਹੜੇ) ਖਾਸ ਮਜਲਸ (ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਤਿਸੰਗਤ) ਦੇ ਅਮਲੀ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਲਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਲਖਦੇ ਹਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਤੇ ਹਰਦਮ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਥਨ ਅਗੇ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੨ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਤਸਬੀ* ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਜਿੱਤਰ ਸੌ ਤਿਵੇਂ ਅੱਠ ਉਪਰ ਸੌ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, "ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ ॥" ਏਹ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੩ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦਾ ਮਣਕਾ ਅਤੇ ਇਮਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਣਿਆ, ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ (ਗਿਣਤੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ) । ੪(ਗੱਲ ਕੀ) ਦੁਹਾਂ (ਉਕਤ ਰਾਮ ਰਹੀਮ) ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਸਮਝਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਚਉਪੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਜੋੜ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ੫ਸਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ (ਦੁੰਦਾਤੀਤ ਹੋਕੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ੬ਸਤੋ, ਤਮੇ, ਰਜੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ('ਚੌਥਾ ਪਦ') ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਿਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੭ਗੋਬਿੰਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਗੁਰੂ ਹੈ, ਖੁਦਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪੀਰ ਹੈ 'ਗੁਰ ਸਿਖ' ਤੇ 'ਪੀਰ ਦਾ ਪੁਰੀਦ ਇਕੋ ਲਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ-ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅੱਖਰਾਂ ਪਤ ਨਹੀਂ ਲੜਦੇ) । ੮ਸੱਚੇ ਸਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਰ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਾਕੇ ਸਚ ਵਿਚ ਸਚ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੯(ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ (ਜਾਣਦੇ ਅਰ) ਸੱਚ ਨਾਲ (ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

੧੨. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਵਾਸ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ] ।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਵਸੈ ।
 ੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਆਰਾਧੀਐ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਸਹਜ ਵਿਗਸੈ ।

*ਹਿੰਦੂਮਾਲਾ ੧੦੮, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ੧੦੦ਦਾਣੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

†ਹਿੰਦੂ ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਮਣਕੇ ਨੂੰ ਮੇਰੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਇਮਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

੩ ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਸੋਗੁ ਹੋਇ ਦੇਂਦਾ ਰਹੈ ਨ ਭੋਗੁ ਵਿਣਸੈ ।
 ੪ ਗੁਰੂ ਸਮਾਣਾ ਆਖੀਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹਸੈ ।
 ੫ ਛੇਵੀਂ ਪੀੜੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਪੀੜੀ ਕੋ ਦਸੈ ।
 ੬ ਸਚੁ ਨਾਉ ਸਚੁ ਦਰਸਨੋ ਸਚਖੰਡ ਸਤਿਸੰਗ ਸਰਸੈ ।
 ੭ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਭਗਤ ਵਛਲੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸੈ ।
 ੮ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਹੋਇ ਅਕਾਲ ਅਜੋਨੀ ਜਸੈ ।
 ੯ ਸਚਾ ਸਚੁ ਕਸਉਟੀ ਕਸੈ ॥ ੧੨ ॥

[ਵਿਗਸੈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ।]

੧ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਰਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਹੋਕੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੂਪ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ । ੨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਾਕੇ (ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਰ ਭੈ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ (ਤਾਂ) ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ । ੩ ਉਹ ਕਦੇ ਮਰਦਾ (ਜਨਮਦਾ ਨਹੀਂ) ਅਰ ਨਾ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਹ ਸਦਾ) ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾ) ਭੋਗ ਕਦੇ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ-ਉਹ ਅਜੋਨਿ, ਅਮਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਤ ਬੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸੋਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) । ੪ (ਲੋਕ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਮਾ ਗਿਆ (ਅਰਥਾਤ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਅਬਿਨਾਸੀ (ਜਾਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਹੱਸਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ) । ੫ ਛੇਵੀਂ ਪੀੜੀ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਅਰਥਾਤ) ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀ) ਕਿਹੜੀ ਪੀੜੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ? (ਉੱਤਰ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹੈ) । ੬ ਸੱਚਾ ਨਾਉਂ, ਸੱਚਾ ਦਰਸਨ, ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਹੈ, ਤਿੱਥੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ, (ਪੁਨਾ:-ਕਰੇ ਕੀ?) ੭ ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਓ ਜਿਥੇ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ (ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ) ਪਰਸੋ । ੮ (ਉੱਥੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਅਕਾਲ ਤੇ ਅਜੋਨੀ ਦਾ ਜੱਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੯ ਸੱਚਾ ਸੱਚ ਦੀ ਕਸਉਟੀ ਤੇ ਕਸ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ ਬੀ ਸੱਚਾ ਚਾਹੀਏ, ਵਿਤੰਡਾ ਵਾਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ) ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਸਦਾ ਹੈ । ਪੰਜ ਭੋਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜਿਕ੍ਰੰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਸਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ । ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਦਾਤ ਸਦਾ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਮਲੀ ਲੋਕ ਸਤਿਸੰਗੀ ਹਨ, ਸੂਫੀ ਲੋਕ ਏਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਸੂਫੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਛ ਹੈ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਅਮਲੀਆਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪਿਰਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧੩. [ਸਤਿਸੰਗ-ਸਚਖੰਡ ਹੈ] ।

੧ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਪੰਜ ਤਤ ਉਪਜਾਇਆ ।
 ੨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਸਾਜਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਚਲਿਤ ਵਰਤਾਇਆ ।
 ੩ ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸਤਿ ਵਾਰ ਸੰਸਾਰ ਉਪਾਇਆ ।
 ੪ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦੁ ਪੁਰਾਣ ਸੁਣਾਇਆ ।

੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਥਿਤ ਨ ਵਾਰੁ ਨ ਮਾਹੁ ਲਿਖਾਇਆ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚੁ ਖੰਡ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਸਾਇਆ ।
 ੭ਬਿਰਖਹੁ ਫਲ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ ਅਕਲ ਕਲਾ ਕਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
 ੮ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
 ੯ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਾਤਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਓਤਿ ਪੌਤਿ ਇਕੁ ਸੁਤ ਬਣਾਇਆ ।
 ੧੦ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥੧੩॥

੧੦ਅੰਕਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਤੱਤ ਰਚੇ । ੨ਬ੍ਰਹਮਾਂ (ਰਜੋ ਗੁਣ), ਬਿਸਨੂੰ (ਸਤੋ ਗੁਣ) ਮਹੇਸ (ਤਮੋਗੁਣ ਬਣਾਕੇ) ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦਾ ਖੇਲ ਰਚ ਦਿੱਤਾ । ੩ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਵਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਬਣਾਏ (ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਜੀਵ ਵਿਹਾਰ ਤੋਰਿਆ ਕਰਨ) । ੪(ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ (ਸਾਸਤ੍ਰ ਅਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ) ਸੁਣਾਏ, (ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਣਗੇ ਕਿ ਏਹ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਬਣਾਏ) । ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਦਾ ਥਿਤ ਵਾਰ ਮਹੀਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਇਆ, (ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਇਆ ?) ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਸਬਦ ਨਾਲ ਵਸਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਬਿਛੁੜ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ੭ਬਿਛੁੜ ਥੋਂ ਫਲ, ਫਲ ਥੋਂ ਬਿਛੁੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਪਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਬੀ ਅਨਾਦੀ ਹੈ) 'ਅਕਲ' (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਆਪਣੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਅਲੱਖ (ਵਸਤੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ੮ਆਦੀ ਪੁਰਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਜੋ 'ਆਦੇਸ' (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਯਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਓਹ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ-ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਆਦੇਸ-ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਾਕੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ-ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਵਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਅਰਥ ਸੁਧ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ੯ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੁਰਖ (ਵਜੂਦ) ਸਨਾਤਨ ਹੈ, ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਇਕੋ ਸੂਤ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਪਰ ਉਂਵ ਦੋਵੇਂ ਸੂਤ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁੰਢ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਸਨਾਤਨ ਹੈ। ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੋ ਅਨਾਦੀ ਰੱਬ ਹਨ, ਪਰ ਏਹ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਸੁਧਾਰਕ ਕਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ, ਯਾ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ-'ਜਹ ਅਬਿਗਤੁ ਭਗਤੁ ਤਹ ਆਪਿ'-ਯਾ 'ਬਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕ ਬਿਰੁ ਹੋਸੀ' ॥ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸਦਾ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੧੦ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਮਿਲੇ ਹਨ ।

ਸੂਚਨਾ-ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਅੱਗੇ ਦੱਸਣਗੇ ।

੧੪. [ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਕਰਤੱਵ] ।

੧ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਿਤੇ ਵੇਦ ਚਾਰ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਆਸਰਮ ਉਪਜਾਏ ।
 ੨ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤਾ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ ਭੇਸ ਵਰਤਾਏ ।
 ੩ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਦੀਪ ਸਤ ਨਉ ਖੰਡ ਦਹਦਿਸਿ ਵੰਡ ਵੰਡਾਏ ।
 ੪ਜਲ ਥਲ ਵਣ ਖੰਡ ਪਰਬਤਾਂ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਬਣਾਏ ।

੫ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਿ ਦਾਨ ਕਰਾਏ ।
 ੬ਨਿਰੰਕਾਰ ਨ ਪਛਾਣਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਸੈ ਨ ਦਸਾਏ ।
 ੭ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ॥੧੪॥

[ਦਸੈ ਨ ਦਸਾਏ=ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਥੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ ।]

੧ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਵੇਦ ਦਿਤੇ, ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ । ੨ਛੀ ਦਰਸਨ, ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਛੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਭੇਮ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਵਰਤਾਏ ਹਨ । ੩ਚਾਰ ਕੁੰਡਾਂ, ਸੱਤ ਦੀਪ, ਨਵ ਖੰਡ, ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ੪ਜਲ ਅਤੇ ਥਲ ਬਣ ਖੰਡਾਦਿਕ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਰਚੇ । ੫ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜੱਗ ਦਾਨ ਧਰਮ (ਆਦਿਕ ਸੁਭ ਕਰਮ) ਬਣਾਏ । ੬ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਛਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਜੀਵ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਥੋਂ 'ਨ ਦਸਾਏ') ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ । ੭ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਕਹਿਕੇ ਸੁਣਾਵਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਸਰਬ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਤਰ ਜੀਵ ਹੋਰ ਕਿੱਸੇ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਰਤਾ ਦਾ ਪਛਾਣ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ, ਪਛਾਣ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ ਉਸ ਨੇ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪਤਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਲੇਖੇ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਜੋ ਸੁਣਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਤੇ ਜੋ ਸੁਣਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਕੁਛ ਹੀ ਓਹ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਇਹ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਹੈ ਅਰ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮੰਡਲ ਹੈ । ਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਚੇਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹਨ ਏਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਲ ਆਓ ।

੧੫. [ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਤੱਵ] ।

੧ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਬਿਸਨੁ ਹੋਇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਲੜਵਾਏ ।
 ੨ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਕਰਿ ਦੁਇ ਧੜੇ ਦੈਤ ਹਰਾਏ ਦੋਵ ਜਿਤਾਏ ।
 ੩ਮਛ ਕਛ ਵੈਰਾਹ ਰੂਪ ਨਰ ਬਿਆ ਬਾਵਨ ਬੋਧ ਉਪਾਏ ।
 ੪ਪਰਸਰਾਮ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨੁ ਹੋਇ ਕਿਲਕ ਕਲੰਕੀ ਨਾਉ ਗਣਾਏ ।
 ੫ਚੰਚਲ ਚਲਿਤ ਪਖੰਡ ਬਹੁ ਵਲ ਛਲ ਕਰਿ ਪਰਪੰਚ ਵਧਾਏ ।
 ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨ ਦਿਖਾਏ ।
 ੭ਖਤ੍ਰੀ ਮਾਰਿ ਸੰਘਾਰ ਕਰਿ ਰਾਮਾਯਣ ਮਹਾਭਾਰਥ ਭਾਏ ।
 ੮ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਨ ਮਾਰਿਉ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਨ ਜਾਏ ।
 ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣੁ ਜਨਮ ਗਵਾਏ ॥੧੫॥

[ਧੜੇ=ਪੱਖ । ਨਰ ਬਿਆ=ਦੋ ਨਰ; ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ ।]
 [ਕਿਲਕ=ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ, (ਅ) ਚੀਖ ਮਾਰਕੇ । ਪਰਪੰਚ=ਪਸਾਰਾ ।]

੧ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਪਾ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਲੜਾਏ । ੨ਦੇਵ ਅਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੋ ਧੜੇ ਬਣਾ ਦੈਤ ਹਰਾ ਦਿਤੇ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਜਿਤਾਏ (ਫਤੇਮੰਦ ਕੀਤੇ) । ੩, ਮੱਛ ੧, ਕੱਛ ੨, ਸੁਕਰਾਵਤਾਰ ੩, (ਨਰਬਿਆ) ਨਰ ਨਾਰਾਇਣਾ ੪, ਬਾਵਨਾਂਵਤਾਰ ੫, ਬੋਧ ੬. ਪਰਸਰਾਮ

੧, ਰਾਮ ੮, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ੯, ਕਿਲਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਕਲਕੀਵਤਾਰ ੧੦, ਨਾਵ ਰਖਾਏ । ੫ਚੰਤਲਤਾਈ ਦੇ ਕੋਤਕ, ਪਖੰਡ, ਵਲ ਛਲ ਕਰਕੇ ਕਈ (ਪਰਪੰਚ) ਪਸਾਰੇ ਵਧਾ ਦਿਤੇ । ੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ, ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ ਨੇ) ਨਾ ਦਿਖਾਇਆ, (ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ) । ੭(ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ) ਖੱਤੀ (੨੧ ਵਾਰ) ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ (ਜੁੱਧ ਪੁਸਤਕ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਭਾਏ । ੮ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯਾ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਨਾ ਮਾਰੇ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਗਿਆ । ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਬਾਝ ਜਨਮ (ਬਿਰਥਾ) ਗਵਾਏ ।

ਭਾਵ='ਨੀਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ' ॥ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਘੜੀ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਗੁਜਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਬੀ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਏ ।

੧੬. [ਸ਼ਿਵ ਕਰਤੱਵ] ।

੧ਇਕਦੂੰ ਗਿਆਰਹ ਰੁਦ੍ਰ ਹੋਇ ਘਰਬਾਰੀ ਅਉਪੂਤ ਸਦਾਇਆ ।
 ੨ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਕਰਿ ਪਰਚਾ ਲਾਇਆ ।
 ੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਵ ਧਰਿ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ।
 ੪ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਰਸਾਇਣਾਂ ਤੰਤ ਮੰਤ ਚੋਟਕ ਵਰੋਤਾਇਆ ।
 ੫ਮੇਲਾ ਕਰਿ ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਚਿ ਵਾਦ ਵਧਾਇਆ ।
 ੬ਪੋਸਤ ਭੰਗ ਸਰਾਬ ਦਾ ਚਲੈ ਪਿਆਲਾ ਭਗਤ ਭੁੰਚਾਇਆ ।
 ੭ਵਜਨਿ ਬੁਰਗੂ ਸਿੰਝੀਆਂ ਸੰਖ ਨਾਦ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਾਇਆ ।
 ੮ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਕਰਿ ਅਲਖ ਜਗਾਇ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ।
 ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣ ਭਰਮ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਘਰਬਾਰੀ=ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ । ਪਰਚਾ=ਸ਼ਕਤੀਆਂ । ਚੋਟਕ=ਚਟਕ, ਪ੍ਰੇਮ ।
 [ਬੁਰਗੂ=ਨਾਦ ਵਿਸ਼ੇਖ ।]

੧ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਇਕ (ਮੂੰਹ) ਥੋਂ ਯਾਰਾਂ (ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ) ਹੋ ਕੇ ਘਰਬਾਰੀ (ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ) ਹੋਕੇ ਅਵਪੂਤ ਸਦਾਇਆ । ੨ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀਆਂ, ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ ਨੇ ਪਰਚਾ (ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ) ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ (ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ) । ੩ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਉਂ (ਗਿਰੀ ਪੂਰੀ ਭਾਰਤੀ ਆਦਿਕ) ਰਖ ਲੀਤੇ, ਜੋਗੀਆਂ (ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਚਲਾ ਦਿਤੇ । ੪ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਨਿਧਾਂ, ਤੰਤਰ, ਮੰਤਰਾਂ, ਰਸਾਇਣਾਂ ਦਾ ਚੋਟਕ ਵਟਤਾ ਦਿੱਤਾ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਚੋਟਕ ਲੱਗ ਗਿਆ) । ੫(ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ) ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ (ਵਟਾਲੇ ਵਿਖੇ) ਮੇਲਾ ਬਣਾਕੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ (ਕੋਈ ਤੂੰਬੀ ਕੋਈ ਫਹੁੜੀ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ) । ੬ਪੋਸਤ ਤੇ ਭੰਗ ਸਰਾਬ ਦੇ ਪਿਆਲੇ (ਜੋਗੀ ਪੀ ਕੇ) ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ('ਭਗਤੀਆਂ') ਲੱਡੂ ਪੇੜਿਆਂ ਦੇ ਗਫੇ ਦੇਣ ਲਗੇ, ੭(ਫਕੀਰ ਲੋਕ) ਬੁਰਗੂ ਨਾਦ ਪੂਰਣ, (ਜੋਗੀ) ਸਿੰਝੀਆਂ ਵਜਾਉਣ (ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ) ਸੰਖਾਂ ਦਾ ਨਾਦ ਕਰਕੇ ਰਾਹੁਰੀਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ੮ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਦੇਸ ਕਰਕੇ ਅਲੱਖ ਜਗਾਇਆ (ਅਲੱਖ ਅਲੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰੇ), ਪਰੰਤੂ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਲਖਿਆ । ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬਾਝ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਉਕਤ ਸ਼ਿਵ, ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਸਿੱਧ,

ਨਾਥ) ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ।

ਭਾਵ-ਤਿੰਨੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰਮ ਦੱਸਕੇ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਬੀ ਪਰਮ ਪਰਮਾਰਥ ਨਾ ਸਿੱਧ ਕਰ ਸਕੇ।

ਉਪਰਲੀਆਂ ਤ੍ਰੈਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਬਿਸ਼ਨ ਮਹੇਸ਼ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਸਣ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਧਨ, ਅਰ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮਾ ਰਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਨਿਤ ਮੰਡਲ 'ਸਤਿਸੰਗ' ਰਚਨੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਹੀਂ, 'ਦੇਸ ਕਾਲ, ਨਮਿੱਤ' ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਮੁੱਖਤਾ ਦੇਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਚਲਾਯਾ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਸਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਨੇਕੀਆਂ, ਜਪ ਤਪ, ਉਪਕਾਰ ਜੋ ਕੁਛ ਵਰਤਿਆ, ਸਭ ਦੇਸ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਵਰਤਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਹਿਸਾਬਾਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਦੇਸ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ ਤੋਂ ਪਾਰਲਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਦੇਸ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਰਖਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਤਿਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਓਸ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਸਿਖਾਲਿਆ ਤੇ ਪਰਪੰਚ ਨੂੰ ਪਰਪੰਚ ਦਾ ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਦਾ ਫੇਰ ਸਫਾ ਰਸਤਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਦੱਸਿਆ। ਅਗੇ ਹੋਰ ਖੋਲਦੇ ਹਨ :-

੧੭. [ਸਚੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਮੁਕਤਿ ਮਾਰਗ]।

੧ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅਬਿਨਾਸੀ।
 ੨ ਪੀਰਾਂ ਪੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਨਾਥਾਂ ਨਾਥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਵਾਸੀ।
 ੩ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ਗੁਰਸਿਖੁ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੀ।
 ੪ ਸਨਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਪੰਚ ਆਖੀਅਨਿ ਬਿਰਦ ਪੰਚ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਪਾਸੀ।
 ੫ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਬਿਲਾਸੀ।
 ੬ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਸਬਦ ਹੈ ਨਿਜ ਘਰਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਰਹਿਰਾਸੀ।
 ੭ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਖਟਿ ਖਵਾਲਣੁ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ।
 ੮ ਸਦਾ ਸਹਜਿ ਬੈਰਾਗੁ ਹੈ ਕਲੀ ਕਾਲ ਅੰਦਰਿ ਪਰਗਾਸੀ।
 ੯ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ॥੧੭॥

[ਸਤਿਗੁਰੁ=ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ। ਪੰਚ=ਸੰਤ। ਬਿਰਦ=ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਿਰਦ।]
 [ਪਾਸੀ=ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼ੁਰ ਪਾਸੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਸਚਖੰਡ ਬਿਲਾਸੀ=ਸਚਖੰਡ ਦੀ]
 ਗਿਆਨ ਗੋਸਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਕਾਰ ('ਸਤਿਗੁਰੂ') ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਆਪ) ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਬੀ ਗੁਰੂ (ਅਤੇ) ਅਬਿਨਾਸੀ ਹਨ। ੨ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਅਰ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ੩ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ (ਆਪ ਨੇ) ਤੋਰਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ (ਭਾਵ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਹੀ) ਉਦਾਸ ਬਿਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਐਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਤੋਰੀ ਹੈ)। ੪ ਜੋ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਮਿਲਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ('ਪੰਚ') ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਿਰਦ (ਧਰਮ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨੇੜੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੫ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮੇਲ ਹੀ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਹੈ (ਜਿਹਾ ਜਪੁਜੀ ਵਿਖੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ- 'ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ

ਪਰਧਾਨ ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ ॥") ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ('ਬਿਲਾਸੀ') ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੰਤ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਿਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ('ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ')। (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ (ਨਾਲ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜਾਣਦੇ ਕੌਣ ਹਨ? 'ਨਿਜ ਘਰ' ਆਪ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰਹਰਾਸੀ ਅਰਥਾਤ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ੧ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਵਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਖੱਟ ਕੇ ਖਵਾਲਣਾ (ਸ਼੍ਰੋਉਦਰ ਪੋਖੀ ਨਾ ਹੋਣਾ ਵੰਡਕੇ ਛਕਣਾ,) ਆਸਾ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਣਾ, (ਅਰਥਾਤ ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿਣਾ)। ੫ਸਦੀਵਕਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਰਹਿਣਾ, ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ (ਸਹਜ ਵਿਚ ਹੀ) ਪਰਕਾਸ਼ਰੂਪ ਰਹਿਣਾ, (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਣਾ)। ੬(ਉਕਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਖੇ (ਚੋਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਥੋਂ) ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਅਭਯਾਸ ਰਖਣਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ ਪੀਹੜੀ] ।

੧ਨਾਰੀ ਪੁਰਖੁ ਪਿਆਰੁ ਹੈ ਪੁਰਖੁ ਪਿਆਰ ਕਰੇਦੇ ਨਾਰੀ।
 ੨ਨਾਰਿ ਭਤਾਰੁ ਸੰਜਗ ਮਿਲਿ ਪੁਤੁ ਸੁਖੁਤੁ ਕੁਪੁਤੁ ਸੈਂਸਾਰੀ।
 ੩ਪੁਰਖਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਜੋ ਰਚਨਿ ਤੇ ਵਿਰਲ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
 ੪ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖਾ ਉਪਜਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲਾ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰੀ।
 ੫ਪਾਰਸ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਣਕਾਰੀ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਸਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
 ੭ਗੁਰਭਾਈ ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਸਾਕ ਸਚਾ ਗੁਰਵਾਕ ਜੁਹਾਰੀ।
 ੮ਪਰਤਨੁ ਪਰਧਨੁ ਪਰਹਰੇ ਪਰਨਿੰਦਾ ਹਉਮੈ ਪਰਹਾਰੀ।
 ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੧੮॥

[ਪੁਰਖੁ=ਪਤੀ। ਉਪਜਦਾ=ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ।]
 [ਪੁਰਖ=ਆਦਮੀ। ਪੁਰਖ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।]
 [ਪੁਰਖਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਰਚਣਾ=ਭਾਵ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਆਪਸ ਵਿਖੇ ਪਰਚਾਨਾ।]

੧ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ('ਪੁਰਖ' ਆਪਣੇ) ਪਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਅਰ ਪਤੀ (ਆਪਣੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਤੇ ਭਰਤੇ ਦੇ ਜੋੜੇ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਸਪੁਤ੍ਰ (ਲਾਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਅਰ) ਕਪੁਤ੍ਰ (ਨਲੈਕ ਪੁਤ੍ਰ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੩ਉਹ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਾਇਣ ਪੁਰਖ ਵਿਰਲੇ ਹਨ ਜੋ ਪੁਰਖ (ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਯਾ ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਜੋਗਯਾਸੂ ਹੋਕੇ ਰਚਦੇ ਹਨ। ੪ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਪੁਰਖ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਹੜਾ ਪੁਰਖ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਚੇਲਾ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ (ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੫ਪਾਰਸ ਥੋਂ ਪਾਰਸ ਹੋਇਆ (ਅਰਥਾਤ) ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਦੋਵੇਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ (ਪਰੋਪਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਰਸਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ 'ਵੰਸ' (ਪੀਹੜੀ ਚਲੀ) ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸੰਤ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਏ। ੭ਗੁਰ ਭਾਈ ਦਾ ਗੁਰ ਭਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਪੁਰ (ਸਾਰ

ਜੁਹਾਰਦੇ, ਮੱਥੇ ਪੂਰ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ) ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ । ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਅਰ ਹਉਮੈਂ (ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਤਿਆਗ ਛੱਡੀ ਹੈ । ੯(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ, (ਧੰਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਹਨ ਜੋ ਉਕਤ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਪੂਰ ਚਲਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਮੁਕਤਿ ਮਾਰਗ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕਿਕੂੰ ਟੁਰਿਆ ਤੇ ਟੁਰਿਆ ਰਹੇਗਾ ? ਇਸ ਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਿਆ ਨੇ । ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਤੋਂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਏ, ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਟੁਰ ਪਈ । ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਟੁਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਬਚਲ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ।

੧੯. [ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਾਕ ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਹੈ] ।

੧ਪਿਉ ਦਾਦਾ ਪੜਦਾਦਿਓਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤਾ ਪੜਪੋਤਾ ਨਤਾ ।
 ੨ਮਾਂ ਦਾਦੀ ਪੜਦਾਦੀਓਂ ਫੁਫੀ ਭੈਣ ਧੀਅ ਸਣਖਤਾ ।
 ੩ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ ਆਖੀਐ ਪੜਨਾਨਾ ਪੜਨਾਨੀ ਪਤਾ ।
 ੪ਤਾਇਆ ਚਾਚਾ ਜਾਣੀਐ ਤਾਈ ਚਾਚੀ ਮਾਇਆ ਮਤਾ ।
 ੫ਮਾਮੇ ਤੈ ਮਾਮਾਣੀਆਂ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦੇ ਰੰਗ ਰਤਾ ।
 ੬ਮਾਸੜ ਫੁਫੜ ਸਾਕ ਸਭ ਸਹੁਰਾ ਸਸ ਸਾਲੀ ਸਾਲਤਾ ।
 ੭ਤਾਏਰ ਪਿਤੀਏਰ ਮੇਲ ਮਿਲਿ ਮਉਲੇਰ ਫੁਫੇਰ ਅਵਤਾ ।
 ੮ਸਾਂਢ ਕੁੜਮ ਕੁਟੰਬ ਸਭ ਨਦੀ ਨਾਵ ਸੰਜੋਗ ਨਿਸਤਾ ।
 ੯ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਨ ਵਿਛੜੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਭਾਈ ਭਤਾ ।
 ੧੦ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਵਿਚਿ ਜੋਗ ਜੁਗਤਾ ॥੧੯॥

[ਸਣਖਤਾ=ਕਰਮਾਂ ਸਹਿਤ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ।	ਪਤਾ=ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ=ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।	
[ਮਤਾ=ਮਸਤ ।	ਸਾਲਤਾ=ਸਾਲੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ।	ਤਾਏਰ=ਤਾਏ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ।
[ਪਿਤੀਏਰ=ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ।		ਮਉਲੇਰ=ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ।
[ਫੁਫੇਰ=ਭੂਆ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ।		ਅਵਤਾ=ਆਕੜਦਾ ਹੈ ।
[ਨਿਸਤਾ=ਝੂਠਾ ।	ਭਤਾ=ਤਰ੍ਹਾਂ ।	ਜੁਗਤਾ=ਜੁੜਨਾ ।

੧ਪਿਉ ਥੋਂ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਦਾਦਿਓਂ ਪੋਤ੍ਰ, ਪੜਦਾਦਿਓਂ ਪੜਪੋਤ੍ਰਾ (ਪੜਪੋਤ੍ਰੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਨੱਤਾ (ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੨ਮਾਂ, ਦਾਦੀ ਅਰ ਪੜਦਾਦੀਓਂ ਲੈਕੇ ਭੂਆ, ਭੈਣ, ਧੀਆਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ੩ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ, ਪੜਨਾਨਾਂ, ਪੜਨਾਨੀ ਦੇ ਪਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੜ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਕ ਘੱਟ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੪ਤਾਏ, ਚਾਚੇ, ਤਾਈਆਂ, ਚਾਚੀਆਂ ਦੀ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਮਾਮੇ, ਮਾਮੀਆਂ, ਮਾਸੀ, ਮਾਸੜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ਮਾਸੜ ਫੁਫੜ, ਸਹੁਰਾ, ਸੱਸ, ਸਾਲੀ, ਸਾਲੇ ਦਾ ਪੁੱਤ, ਸਾਰੇ ਸਾਕ । ੭(ਕੋਈ) ਤਾਏ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ, ਮਾਮੇ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ, ਭੂਆ ਦੀ ਸੰਤਾਨ (ਵਿਖੇ) ਆਕੜਿਆ (ਫਿਰਦਾ) ਹੈ । ੮ਸਾਂਢ, ਕੁੜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨਦੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੇ ਪੂਰ ਵਾਂਗੂੰ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਏਹ ਕੱਠ) ਝੂਠਾ ਹੈ, (ਜਦ ਅਵਧ ਪੁਜਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਕੌਣ ਹੈ ?) ੯ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ ਜੋ ਕਦੀ ਨਾ ਵਿਛੜੇ, ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਭਾਂਤ ਵਰਤਦੇ ਹਨ (ਯਾ ਜੋ ਭੱਤੇ ਵਾਂਗ ਗੁਰ ਭਾਈ

ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੧੦ ਭੋਗ ਦੀ ਭੁਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰਬੰਧਨ ਅਰ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ।

੨੦. [ਸਤਿਗੁਰ ਪਿਆਰ] ।

੧ ਪੀਉ ਦੇ ਨਾਂਹ ਪਿਆਰ ਤੁਲਿ ਨ ਫੁਫੀ ਨਾ ਪਿਤੀਏ ਤਾਏ ।
 ੨ ਮਾਉ ਹੇਤੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਹੇਤੁ ਨ ਮਾਮੇ ਮਾਸੀ ਜਾਏ ।
 ੩ ਅੰਬਾਂ ਸਧਰ ਨਾ ਲਹੈ ਆਣ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਜੇ ਖਾਏ ।
 ੪ ਮੂਲੀ ਪਾਨ ਪਟੰਤਰਾ ਵਾਸ ਡਕਾਰ ਪਰਗਟੀ ਆਏ ।
 ੫ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਨ ਪੁਜਨੀ ਦੀਵੇ ਲਖ ਤਾਰੇ ਚਮਕਾਏ ।
 ੬ ਰੰਗ ਮਜੀਠ ਕੁਸੁੰਭ ਦਾ ਸਦਾ ਸਬੋਈ ਵੇਸ ਵਟਾਏ ।
 ੭ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੁਲਿ ਨ ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨ ਦੇਵ ਸਬਾਏ ।
 ੮ ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਠੋਕਿ ਵਜਾਏ ॥ ੨੦ ॥

[ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ=ਅੰਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਛਿੱਲ ।

ਪਟੰਤਰਾ=ਫਰਕ ।]

[ਸਬੋਈ=ਸਾਥੀ ।

ਵੇਸ ਵਟਾਏ=(ਕੁਸੁੰਭ) ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।]

੧ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚਚੇਰ ਭਿਰਾਵ, ਭੂਆ ਅਤੇ ਤਾਏ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਸਾਰੇ ਸੁਾਰਥ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੨ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਹੇਤ ਨਾਲ ਮਾਮੇ ਮਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ । ੩ ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਸੱਧਰ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕਦ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅੰਬ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ) । ੪ ਮੂਲੀ ਅਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਭੇਦ ਡਿਕਾਰ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਬੌਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਮੋਹ ਮੂਲੀ ਦੇ ਡਿਕਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਗੰਦੇ ਹਨ) । ੫ ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਲਖਾਂ ਦੀਵੇ ਅਰ ਚੰਦਮਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕੀਲੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ, (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੬ (ਜਿਵੇਂ) ਮਜੀਠ ਦਾ ਰੰਗ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਤੇ ਕੁਸੁੰਭ ਦਾ (ਚਾਰ ਦਿਨੀਂ) ਵੇਸ ਵਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੭ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨਹੀਂ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਅਰ ਦੇਵਤੇ । ੮ ਸਾਰੇ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਨੇ ਕਰਕੇ) ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਾਤਲੋਕ ਤੋਂ ਚੁੱਕਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ । ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨੇ ਹਾਰਾ ਹੈ, ਤਦ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਆਪੋ ਵਿਚ ਐਡੇ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਨਬੰਧੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ੧੯ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਨੇ, ਕੋਈ ਸਾਕ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ।

ਅਗੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਮੇਹਰ ਹੈ :-

੨੧. [ਓਹੋ ਹੀ] ।

੧ ਮਾਪੇ ਹੇਤੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਹੇਤੁ ਸੁਚੇਤ ਸਹਾਈ ।
 ੨ ਸਾਹ ਵਿਸਾਹ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹ ਅਥਾਹ ਸਮਾਈ ।

੩ਸਾਹਿਬ ਤੁਲਿ ਨ ਸਾਹਿਬੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਚਾ ਸਾਈਂ ।
 ੪ਦਾਤੇ ਦਾਤਿ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ ਸਚ ਦਿੜਾਈ ।
 ੫ਵੈਦ ਨ ਪੁਜਨਿ ਵੈਦਗੀ ਸਤਿਗੁਰ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਮਿਟਾਈ ।
 ੬ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਤੁਲ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵ ਸਤਾ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ੭ਸਾਇਰ ਰਤਨ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਸੁਭਾਈ ।
 ੮ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੧੨ ॥ ੩੯ ।

[ਮਾਪੇ ਹੇਤੁ=ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ।

ਸਾਹਿਬ ਤੁਲਿ=ਰਾਜੇ ਤੁੱਲ ।]

[ਵੈਦਗੀ=ਹਕੀਮੀ ।

ਸੁਭਾਈ=ਸੋਭਨੀਕ ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਰਾਬਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਪਿਆਰ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਹਨ--ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਬੀ) ਸੁਚੇਤ ਹੈ (ਅਰ ਅੱਗੇ ਦਾ ਬੀ) ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨(ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸ਼ਾਹ ਬੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਾਹ ਅਥਾਹ ਹਨ (ਅਰ ਹਰੇਕ ਦੀ) ਸਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਅਰ ਸੱਭ ਦੇ ਪਾਲਕ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੩ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ (ਅਰਥਾਤ ਸਾਮਰਥ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸਾਹਿਬੀ ਤੁੱਲਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, (ਹੋਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਨ) । ੪(ਕਿਸੇ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦਾਤ (ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਸੱਚ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਹੋਰ ਦਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਿਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੱਚ ਰੂਪੀ ਦਾਤ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ) । ੫ਹਕੀਮ ਲੋਕ ਵੈਦਗੀ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਆਪਣੀ ਚਕਿਤਸਾ ਨਾਲ ਸਿਖ ਦੇ) ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਹਕੀਮ ਦੇਹ ਦਾ ਰੋਗ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਹਉਮੈਂ ਰੋਗ ਕੱਟਦੇ ਹਨ) । ੬ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਦਾ ਦੀ ਸੁਖਦਾਤੀ ਹੈ, (ਇਧਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ਅਰ ਹਉਮੈਂ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ) । ੭ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਰਤਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਰੂਪੀ (ਅਨਗਿਣਤ ਰਤਨ ਸੁਭਾਈ ਅਰਥਾਤ) ਪਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ । ੮ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ ਅਰ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

--o--

ਵਾਰ ੪੦.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਨ--ਸਤਿਗੁਰ] ।

੧ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਹੈ ਪੀਰਾਂ ਪੀਰੁ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ।

੨ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਦੁਖੁ ਹਰਣੁ ਅਸਰਣੁ ਸਰਣਿ ਵਚਨੁ ਦਾ ਸੂਰਾ ।
 ੩ਅਉਗੁਣੁ ਲੈ ਗੁਣੁ ਵਿਕਣੈ ਸੁਖੁ ਸਾਗਰੁ ਵਿਸਰਾਇ ਵਿਸੂਰਾ ।
 ੪ਕੋਟ ਵਿਕਾਰੁ ਹਜਾਰੁ ਲਖੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਦਾ ਹਜੂਰਾ ।
 ੫ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਨ ਕਦਹੀ ਉਰਾ ।
 ੬ਸਾਧੁ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡੁ ਵਸਿ ਅਨਹਦੁ ਸਬਦੁ ਵਜਾਏ ਤੂਰਾ ।
 ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਰੇ ਚਕਚੂਰਾ ॥੧॥

[ਵਿਸਰਾਇ=ਦੂਰ ਕਰਨਾ । ਵਿਸੂਰਾ=ਝੋਰੇ । ਉਰਾ=ਉਣਾ, ਘੱਟ ।]
 [ਤੂਰਾ=ਵਾਜੇ । ਚਕਚੂਰਾ=ਨਾਸ਼ ।]

(ਚਾਲੀਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੧(ਨਾਮ ਦਾ) ਸਉਦਾ ਇਕੋ ਹੱਟ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਹੱਟ ਕੌਣ ਹੈ?), ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਪੀਰ ਨ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਹੈ । (ਅਗੇ ਹੋਤੁ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੨ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਅਰ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ (ਕਾਰਣ ਹੈ), ਅਸਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਅਰ ਬਚਨ ਪਾਲਕ ਹੈ (ਹੋਰ ਹੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ) । ੩ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਲੈਕੇ (ਹਟਾ ਕੇ) ਗੁਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਝੋਰੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਹਜ਼ਾਰ ਲੱਖਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਨੂੰ ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ ਅਰ ਸਦਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ), (ਅਪ) ਸਤ ਸਰੂਪੁ ਹਨ, ਕਦੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ (ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਬਾਧ ਹਨ) । ੬ਸਾਧੁ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਨਾਹਦ ਸਬਦ ਦੇ ਸਦਾ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਜੈਸੇ ਦਰਬਾਰ ਸ੍ਰੀਬ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਧੁਨੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਵੇ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਅਨਾਹਦ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਦਾ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ; ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੁੰ ਘੁੰ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੭ਦੂਜੇ ਭਾਵ (ਅਗਯਾਨ) ਨੂੰ ਚਕਨਾਚੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੨. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ] ।

੧ਪਾਰਸੁ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਕਰਿ ਜਾਤੁ ਨੁ ਅਸਟੁ ਧਾਤੁ ਵੀਚਾਰੇ ।
 ੨ਬਾਵਨੁ ਚੰਦਨੁ ਬੋਹਿੰਦਾ ਅਫਲੁ ਸਫਲੁ ਨੁ ਜੁਗਤਿ ਉਰਧਾਰੇ ।
 ੩ਸਭ ਤੇ ਇੰਦਰੁ ਵਰਸਦਾ ਥਾਉ ਕੁਥਾਉ ਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਧਰੇ ।
 ੪ਸੂਰਜੁ ਜੋਤਿ ਉਦੇਤੁ ਕਰਿ ਓਤਪੋਤੁ ਹੋ ਕਿਰਣੁ ਪਸਾਰੇ ।
 ੫ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਸਹਨੁ ਸੀਲੁ ਪਰਮਲੁ ਹਰੈ ਅਵਗੁਣੁ ਨੁ ਚਿਤਾਰੇ ।
 ੬ਲਾਲੁ ਜਵਾਹਰੁ ਮਣਿ ਲੋਹਾ ਸੁਇਨਾ ਪਾਰਸੁ ਜਾਤਿ ਬਿਚਾਰੇ ।
 ੭ਸ ਧ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨੁ ਪਾਰੇ ॥੨॥

[ਜੁਗਤਿ=ਗੀਤਿ । ਥਾਉ ਕੁਥਾਉ=ਚੰਗੀ ਮੰਦੀ ਜਗਾ ।]
 [ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ=ਜਲੁ । ਓਤਪੋਤੁ=ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ।]

੧ਪਾਰਸੁ ਪਰੋਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅੱਤਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ (ਕਿ ਇਹ ਧਾਤ ਕਿਹੜੀ ਜਾਤ ਦੀ ਹੈ) । ੨ਬਾਵਨੁ ਚੰਦਨੁ ਬੀ ਅਫਲੁ ਸਫਲੁ (ਸਭ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ) ਸੁਗੰਧੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਜੁਗਤੀ ਨਹੀਂ ਉਰ ਵਿਖੇ ਧਾਰਦਾ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਗਾੜ

ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ) । ਭਇੰਦਰ ਬੀ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਪੁਰ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਥਾਓਂ ਕੁਥਾਉਂ ਵਿਚਾਰਕੇ ਜਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ (ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਪੁਰ ਸਮਾਨ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ) । ੪ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਉਦਯ ਕਰਕੇ ('ਓਤ ਪੋਤ' ਕਹੀਏ) ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ (ਨੀਵੀਂ ਉੱਚੀ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ) । ੫ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਹਿਣ ਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ ਪਰਾਈ ਮੈਲ ਉਸ ਤੋਂ ਹਟਾਕੇ (ਆਪ ਲੈਂਦੀ) ਅਵਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। (ਹੁਣ ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਉਪਰਲੇ ਕਥਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ, ਮਣੀ ਅਰ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਪਰਸਕੇ ਜੋ ਲੋਹੇ ਥੋਂ ਸੋਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭ਸਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪਾਰ (ਉਰਾਰ ਦਾ ਕੁਝ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ, (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਬੀ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

੩. [ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ-ਸਭ ਫਲਦਾਤੀ] ।

੧ਪਾਰਸ ਧਾਤ ਕੰਚਨ ਕਰੈ ਹੋਇ ਮਨੂਰ ਨ ਕੰਚਨ ਝੂਰੈ ।
 ੨ਬਾਵਨ ਬੁਹੈ ਬਨਾਸਪਤਿ ਬਾਂਸ ਨਿਗੰਧ ਨ ਬੁਹੈ ਹਜੂਰੈ ।
 ੩ਖੇਤੀ ਜੰਮੈ ਸਹਸ ਗੁਣ ਕਲਰ ਖੇਤਿ ਨ ਬੀਜ ਉਗੂਰੈ ।
 ੪ਉਲੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਝ ਸੁਝਾਇ ਹਜੂਰੈ ।
 ੫ਧਰਤੀ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਾ ਸਭ ਫਲ ਚੂਰੈ ।
 ੬ਬੋਹਿਥ ਪਵੈ ਸੁ ਨਿਕਲੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਧੁ ਅਸਾਧੁ ਨ ਦੂਰੈ ।
 ੭ਪਸੁ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਵਿਚੂਰੈ ॥੩॥

[ਮਨੂਰ=ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ ।	ਨਿਗੰਧ=ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ।	ਉਗੂਰੈ=ਉੱਗਦਾ ।
[ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਝ=ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੂਰਜ ।	ਸੁਝਾਇ ਹਜੂਰੈ=ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵੇ ।	
[ਚੂਰੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ ।	ਵਿਚੂਰੈ=ਵਿਚਾਰਦੇ ਜਾਂ ਵਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।	

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਾਰਸਾਦਿਕਾਂ ਥੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੧ਪਾਰਸ ਧਾਤ ਨੂੰ ਕੰਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਧਾਤ ਹੋਵੇ) (ਪਰੰਤੂ) ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ ਕੰਚਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਝੂਰਦੀ ਹੈ । ੨ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਸਾਰੀ) ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਿਗੰਧ ਬਾਂਸ (ਉਸਦੇ) ਕੋਲ ਰਹਿਕੇ ਭੀ ਸੁਗੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੩(ਬਰਖਾ ਹੋਇਆਂ) ਖੇਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੱਲਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਉੱਗਦਾ । ੪ਉਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੂਰਜ ਥੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ) । ੫ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਜੋ ਬੀਜੀਏ ਸੋ ਕੱਟੀਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ (ਧਰਮਾਦਿ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੬ਜਹਾਜ਼ ਵਿਖੇ ਜੋ ਵਸਤੂ ਪਾਈਦੀ (ਲੱਈਦੀ) ਹੈ, ਉਹੋ ਨਿਕਲੇਗੀ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਹਾਜ਼ ਭੇੜੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੂਸ਼ਟ ਵਸਤਾਂ (ਹੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ) । ੭ਪਸੁਆਂ ਅਤੇ ਪਰੇਤਾਂ ਥੋਂ ਦੇਵਤਾ (ਅਗਯਾਨੀ ਥੋਂ ਗਿਆਨੀ, ਨੀਚ ਯੋਨੀ ਥੋਂ ਉਤਮ ਯੋਨੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੪. [ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ] ।

੧ਕੰਚਨ ਹੋਵੈ ਪਾਰਸਹੁ ਕੰਚਨ ਕਰੈ ਨ ਕੰਚਨ ਹੋਰੀ ।
 ੨ਚੰਦਨ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹੁ ਓਦੈ ਹੋਰੁ ਨ ਪਵੈ ਕਰੋਰੀ ।

ੴ ਨੇ ਜੰਮੇ ਬੀਜਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਤਿ ਚਿਤਵੈ ਫਲ ਭੋਰੀ ।
 ੲ ਰਾਤਿ ਪਵੈ ਦਿਹ ਆਖਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰ ਪੂਰਣ ਧੁਰ ਧੋਰੀ ।
 ੳ ਬੋਹਿਥਾ ਪਰਬਤ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨ ਲਹੋਰੀ ।
 ੴ ਧਰਤੀ ਨੇ ਭੁੰਚਾਲ ਡਰ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਚਲੈ ਨ ਚੋਰੀ ।
 ੲ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬੋਰੀ ॥੪॥

[ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ । ਕਰੈ ਨ ਕੰਚਨ=ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਨਾ ਕਰਨਾ । ਕਰੋਰੀ=ਸੁਗੰਧੀ,]
 [(ਅ) ਕਰੋੜਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹਨ । ਫਲ ਭੋਰੀ=ਫਲ ਛੇਤੀ । ਧੁਰ ਧੋਰੀ=ਮਰਿਯਾਦਾ ਧਾਰਕ ।]
 [ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨ ਲਹੋਰੀ=ਗੁਰ ਬੋਹਿਥ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ ।]
 [ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ । ਜਲੈ ਨ ਚੋਰੀ=ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਚਲਣਾ ।]

ੴ ਪਾਰਸ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕੰਚਨ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਇਥੇ ਸਿਖ ਬੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ) । ੲ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਥੋਂ ਹੋਰ ਬੂਟੇ ਵਿਚ ('ਕਰੋਰੀ') ਵਾਸਨਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਅਥਵਾ ਕਰੋੜਾਂ ਬੂਟੇ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੳ ਮੀਂਹ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਚਿਤਵਣ ਨਾਲ ਹੀ ਛੇਤੀ ਫਲ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ) । ੴ ਰਾਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ('ਦਿਨ') ਸੂਰਜ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਸਤਿਗੁਰ' (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਜੀ ਪੂਰਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਧਾਰਣ ਹਾਰੇ (ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ । ੲ ਪਰਬਤ ਜਹਾਜ਼ ਪਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਪਰਬਤ ਸਰੀਖੇ) ਹਠੀ ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ । ੴ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭੁੰਚਾਲ ਦਾ ਭਯ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਚੱਲ ਹੈ, ਮਾੜਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੀ । ੲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ (ਵੈਰਾਗ ਪਦਾਰਥ) ਦੀ ਬੋਰੀ (ਭਰੇ ਹੋਏ) ਹਨ ।

੫. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ] ।

ੴ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਨਿ ਲੁਕ ਉਲੂ ਅੰਧ ਕੰਧ ਜਗ ਮਾਹੀ ।
 ੲ ਬੁਕੇ ਸਿੰਘ ਉਦਿਆਨ ਮਹਿ ਜੰਬੁਕ ਮਿਰਗ ਨ ਖੋਜੇ ਪਾਹੀ ।
 ੳ ਚੜ੍ਹਿਆ ਚੰਦ ਅਕਾਸ ਤੇ ਵਿਚ ਕੁਨਾਲੀ ਲੁਕੈ ਨਾਹੀ ।
 ੴ ਪੰਖੀ ਜੇਤੇ ਬਨ ਬਿਖੈ ਡਿਠੇ ਬਾਜ ਨ ਠਉਰਿ ਰਹਾਹੀ ।
 ੲ ਚੋਰ ਯਾਰ ਹਰਾਮਖੋਰ ਦਿਹੁ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕੇ ਦਿਸੈ ਨਾਹੀ ।
 ੴ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਬਲਿ ਜਾਹੀ ॥੫॥

[ਅੰਧ ਕੰਧ=ਅੰਨ੍ਹੇ ਕੰਧ ਵਾਂਗੂੰ । ਜੰਬੁਕ=ਗਿੱਦੜ । ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ ।]

ੴ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦਯ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉੱਲੂ ਕੰਧ ਵਾਂਗੂੰ ਅੰਧੇ (ਅਥਵਾ ਅੰਧੇ ਸਰੀਰ ਦੇ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ (ਬਿਛਾ ਵਿਖੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੲ ('ਜਦ ਸਿੰਘ') ਸ਼ੇਰ ਜਗਲ ਵਿਖੇ ਭਬਕਦਾ ਹੈ, ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਮਿਰਗਾਂ ਦਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ੳ ਅਕਾਸ਼ ਪੁਰ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਕੋਈ) ਕੁਨਾਲੀ (ਨਾਲ ਲੁਕਾਇਆ ਚਾਹੇ ਤਾਂ) ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ । ੴ ਜਿਤਨੇ ਬਨ ਵਿਖੇ ਪੰਖੀ ਹਨ ਬਾਜ ਦੇ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੲ ਚੋਰ ਯਾਰ, ਅਤੇ ਹਰਾਮਖੋਰ (ਧਾੜਵੀ ਆਦਿ ਲੁਟੇਰੇ) ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ । ੴ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪੁਰੋਂ ਅਸੀਂ

ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ (ਜਿਸ ਦੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਘੋਰ ਪਾਪ ਅਰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਵਿਕਾਰ ਤਿੱਤਰ ਬਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ :—“ਨੀਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ ॥”) ।

ਭਾਵ-ਧੰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਸਮਯ ਵਿਖੇ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਜਸ ਦਾ ਵਯਾਖਯਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੬. [ਸਾਧ ਸੰਗ-ਧੰਨ ਹੈ] ।

੧ਰਾਤਿ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਚਮਕਦੇ ਲਖ ਕਰੋੜੀ ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ ।
 ੨ਚੜਿਐ ਚੰਦ ਮਲੀਣ ਹੋਇ ਕੋ ਲੁਕੈ ਕੋ ਬੁਕੈ ਬਬਾਰੇ ।
 ੩ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਉਦੇਤ ਕਰਿ ਤਾਰੇ ਚੰਦ ਨ ਰੈਣ ਅੰਧਾਰੇ ।
 ੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੈਵਕਾਂ ਤੰਤ ਨ ਮੰਤ ਨ ਫੁਰਨ ਵਿਚਾਰੇ ।
 ੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਅਸਟਧਾਤ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦ ਸਵਾਰੇ ।
 ੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਸੁਹਾਵੜਾ ਧੰਨ ਗੁਰੁ ਧੰਨ ਗੁਰੁ ਪਿਆਰੇ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟੁ ਸੰਸਾਰੇ ॥੬॥

[ਅੰਬਰਿ=ਆਕਾਸ਼ । ਲੁਕੈ=ਛਿਪਦਾ ਹੈ । ਬੁਕੈ=ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।
 [ਬਬਾਰੇ=ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ 'ਹਾਇ ਬਾਬਾ' ਕਰਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜੋਤ]
 [ਨਾ ਰਹੀ । ਸੈਵਕ=ਸ਼ਿਵੋਪਾਸ਼ਕ ।]

੧ਆਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ । ੨ਚੰਦ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਲੁਕਦਾ, ('ਬੁਕੈ ਬਬਾਰੇ') ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਰਤਾ ਰਤਾ ਅੱਖਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ) । ੩(ਜਦ) ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਾਰੇ ਚੰਦਮਾਂ, ਅਰ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਰਾਤ ਤਿੰਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ, (ਭਾਵ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅੱਗੇ ਉਰੇ ਗੁਰੁ, ਅਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਝੁੱਠੇ ਭੇਖ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ । ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਦਾ ਹੋਰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੪ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵਤੇ, ਸ਼ਿਵੋਪਾਸ਼ਕ ਅਰ ਤੰਤੁ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀ ਵਿਚਾਰੇ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦੇ (ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਅਰ 'ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ' (ਚਾਰ ਵਰਣ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ), ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ (ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਸਬਦ ਬਿਨਾਂ ਸੰਵਰਦੇ ਨਹੀਂ, (ਭਾਵ ਫਲੀ ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ) । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਪੰਥ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਧੰਨ ਗੁਰੁ ਹਨ ਅਰ ਧੰਨ ਗੁਰੁ ਦੇ ਪਯਾਰੇ ਹਨ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ) । (ਯਥ—“ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੁ ਤਰਿਆ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਬਾਸਟ ਹਰਿਆ ॥”

੭. [ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇ ਗਾਹਕ] ।

੧ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਵਰਤਨ ਵਰਤਾਰੇ ।
 ੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹਜਾਰ ਨਾਵ ਥਾਨ ਮੁਕਾਮ ਸਭੇ ਵਣਜਾਰੇ ।
 ੩ਇਕਤੁ ਹਟਹੁ ਵਣਜ ਲੈ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰਿ ਕਰਨ ਪਸਾਰੇ ।
 ੪ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਅਥਾਹ ਭੰਡਾਰੇ ।

੫ਲੈ ਲੈ ਮੁਕਰ ਪਾਨ ਸਭ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਇ ਨ ਦੇ'ਦਾ ਹਾਰੇ ।
 ੬ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸਵਾਰੇ ।
 ੭ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥੭॥

[ਥਾਨ ਮੁਕਾਮ=ਸਥਿਤ ਥਾਉਂ ।

ਵਣਜਾਰੇ=ਖਰੀਦਾਰ, ਗਾਹਕ ।]

੧ਚਾਰੇ (ਹਿੰਦੂ) ਵਰਣ, ਚਾਰੇ (ਮੁਸਲਮਾਨੀ) ਮਜ਼ਹਬ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ (ਜਿੰਨੇ) ਵਰਤਾਰੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ (ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਦਿਕ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਂਵ ਅਰ ਮੁਕਾਮੀ ਥਾਨਾਂ ਵਾਲੇ (ਲੋਮਸਾਦਿਕ ਰਿਖੀ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਸਭ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ) ਵਣਜਾਰੇ (ਖਰੀਦਾਰ, ਗਾਹਕ) ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਚੰਦ ਰੋਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਨ) । ੩ਇਕ ਹੱਟੋਂ ਹੀ ਸੌਦਾ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਖੇ 'ਪਸਾਰੇ' (ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਫੈਲਾਉਂਦੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਕੌਣ ਹੈ?) ੪(ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :- ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਪੂਰਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਨਿਰਲੋਭ ਹੈ, (ਅਰ ਉਸ ਦੇ) ਭੰਡਾਰੇ (ਨਾਮ ਦੇ) ਅਥਾਹ (ਅਨਗਿਣਤ) ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ੫ਗਾਹਕ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੁੱਕਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰੰਤੂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਈ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੬ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ 'ਆਕਾਰ' (ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ) ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੭(ਓਹੀ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਹੈ, (ਮੈਂ ਉਸ ਪੁਰੋਂ) ਬਲਿਹਾਰ (ਜਾਂਦਾ) ਹਾਂ ।

੮. [ਬਿਨਾ ਗੁਰੂ ਗਤਿ ਨਹੀਂ] ।

੧ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਔਲੀਏ ਗੌਸ ਕੂਤਬ ਉਲਮਾਉ ਘਨੇਰੇ ।
 ੨ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਸਾਦਕਾ ਸੁਹਦੇ ਔਰੁ ਸਹੀਦ ਬਹੁਤੇਰੇ ।
 ੩ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਮਉਲਵੀ ਮੁਫਤੀ ਦਾਨਸਵੰਦ ਬੰਦੇਰੇ ।
 ੪ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਦਿਗੰਬਰਾ ਕਾਲਖ ਕਰਾਮਾਤ ਅਗਲੇਰੇ ।
 ੫ਸਾਧਕ ਸਿਧ ਅਗਣਤ ਹੈਨਿ ਆਪ ਜਣਾਇਨਿ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ ।
 ੬ਬਿਨ ਗੁਰ ਕੋਇ ਨ ਸਿਝਈ ਹਉਮੈ ਵਧਦੀ ਜਾਇ ਵਧੇਰੇ ।
 ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਬਿਨ ਹਉਮੈ ਹੇਰੇ ॥੮॥

[ਮਸਾਇਕ=ਸੇਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ । ਮੁਫਤੀ=ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ]
 [ਧਾਰਮਕ ਦਰਜਾ ਹੈ । ਦਾਨਸਵੰਦ=ਅਕਲਈਏ । ਬੰਦੇਰੇ=ਦਾਸ ।]
 [ਸਿਝਈ=ਮੁਕਤ ਪਾਉਣਾ । ਹੇਰੇ=ਦੱਖਦੀ ਭਾਵ ਤਾੜਦੀ ਹੈ ।]

੧ਪੀਰ, ਪੈਕੰਬਰ, ਔਲੀਆ, ਗੌਸ, ਕੂਤਬ, ਆਲਮ ਲੋਕ (ਵਿਦਵਾਨ) ਘਣੇ (ਹੈ ਗੁਜਰੇ) ਹਨ । ੨ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ, ਸਿਦਕੀ ਲੋਕ, ('ਸੁਹਦੇ') ਗਰੀਬ, ('ਸਹੀਦ') ਸੂਰਬੀਰ ਬਾਹਲੇ । ੩ਕਾਜੀ, ਮੁਲਾਂ, ਮੌਲਵੀ, ਮੁਫਤੀ, ਅਕਲਈਏ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ) ਬੰਦੇ । ੪ਰਿਖੀ, ਮੁਨੀ, ਨਾਂਗੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਾਲੇ ਬਾਹਲੇ । ੫ਸਾਧਕ, ਸਿੱਧ ਕਈ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਵੱਡਿਆਂ ਥੋਂ ਵਡੇ ਹੋਕੇ । (ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਭ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਦਸਦੇ ਹਨ) । ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਕੋਈ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਸਗੋਂ) ਹਿੰਤਾਂ ਤੇ ਮਮਤਾ ਬਾਹਲੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਝ ਹਉਮੈ ਤਾੜਦੀ ਹੈ (ਹਿੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੋਵੇਂ ਡਾਇਣਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹਿੰਦਯ ਦੀ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ

ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਬਾਝ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨ ਬਾਝ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬਿਨ ਨਹੀਂ, ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ) ।

੯. [ਹਉਮੈ-ਓਅੰਕਾਰ] ।

੧ਕਿਸੈ ਰਿਧਿ, ਸਿਧਿ ਕਿਸੈ ਦੇਇ, ਕਿਸੇ ਨਿਧਿ, ਕਰਾਮਾਤ ਸੁ ਕਿਸੈ ।
 ੨ਕਿਸੈ ਰਸਾਇਣ, ਕਿਸੈ ਮਣਿ, ਕਿਸਿ ਪਾਰਸ, ਕਿਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਿਸੈ ।
 ੩ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਪਾਖੰਡ ਕਿਸੈ ਵੀਰਾਰਾਧ ਦਿਸੰਤਰੁ ਦਿਸੈ ।
 ੪ਕਿਸੈ ਕਾਮਾਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਕਿਸੈ ਲਖਮੀ ਦੇਵੈ ਜਿਸੈ ।
 ੫ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਆਸਣਾ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭਰਮ ਭਉ ਮਿਸੈ ।
 ੬ਜੋਗੀ ਭੋਗੀ ਜੋਗੁ ਭੋਗੁ ਸਦਾ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਸਲਿਸੈ ।
 ੭ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸੁ ਤਿਸੈ ॥੯॥

[ਰਿਸੈ=ਨਿਕਲਣਾ । ਵੀਰਾਰਾਧ=ਮਸਾਣ ਜਗਾਣੇ, ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਸੇਵਨੀ ।]
 [ਮਿਸੈ=ਬਹਾਨੇ ਕਰਨਾ । ਸਲਿਸੈ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ।]

੧ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਿਧੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਧੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਧੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
 ੨ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਣੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਰਸ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਿਸੈ ਹੈ । ੩ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਦੇ ਪਾਖੰਡ, ਕੋਈ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਵਿਚ ਹੀ (ਤਤਪਰ) ਹੈ, ਕੋਈ ('ਦਿਸੰਤਰ ਦਿਸੈ' ਅਰਥਾਤ) ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ) ; ੪ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਾਮਾਧੇਨੁ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਖਮੀ ਹੀ ਦੇ ਰੱਖੀ ਹੈ (ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ) । ੫ਕੋਈ ਖਿਲਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਖੇਲਾਂ ਕਰਦੇ (ਕੋਈ 'ਚੇਟਕ') ਚਟਕ ਲਾਕੇ ਵਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਆਸਣਾਂ, ਕਈ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ, ਨੇਤੀ ਧੌਤੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਅਤੇ ਭਾਉ ਵਿਖੇ ('ਮਿਸੈ') ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਜਾਂ ਬਹਾਨੇ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬ਕਈ ('ਜੋਗੀ') ਜੋਗ ਦੇ ('ਭੋਗੀ') ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜਗ ਵਿਚ (ਸਲਿੱਸੇ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰਕੇ (ਮਿਲਤ ਹਨ) ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ । (ਏਹ ਸਭ ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛੇ ਕਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ) ੭ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਆਕਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ ।

੧੦. [ਮਾਣਸ ਜਨਮੋਤਮਤਾ] ।

੧ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੁਨਿ ਉਪਾਈ ।
 ੨ਉਤਮ ਜੁਨਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਨਸ ਜੁਨਿ ਦੁਲੰਭ ਦਿਖਾਈ ।
 ੩ਸਭ ਜੁਨੀ ਕਰਿ ਵਸ ਤਿਸੁ ਮਾਣਸ ਨੋ ਦਿਤੀ ਵਡਿਆਈ ।
 ੪ਬਹੁਤੇ ਮਾਣਸ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਪਰਾਧੀਨ ਕਿਛੁ ਸਮਝ ਨ ਪਾਈ ।
 ੫ਤਿਨ ਮੈ ਸੋ ਆਧੀਨ ਜੋ ਮੰਦੀ ਕੰਮੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਈ ।
 ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵੁਠਿਆਂ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਫੇਰ ਮਿਟਾਈ ।
 ੭ਗੁਰੁ ਸਬਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧੦॥

੧ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ, ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ, ਚਾਰ ਜੁਗ ਬਣਾਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੁਨੀ (ਈਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੨ਮਨੱਖ ਯੋਨੀ ਉੱਤਮ ਯੋਨੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦੁਰਲੱਭ ਦੱਸੀ ਹੈ

(‘ਬਾਨਥ ਅਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਚੌਇ ਨ ਬਾਰੰਬਾਰ’ । ਕਿਉਂ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ?) ਤਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਨੀਆਂ ਇਸੇ ਤੇ ਤਾਬੇ ਕੀਠੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, (ਇਸੇ) ਮਾਣਸ ਜੂਨੀ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਨੀਆਂ ਦੀ) ਸ਼ਿਰੋਮਣਤਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ੧ ਬਾਹਲੇ ਮਨੁਖ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ) ਪਰਾਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ) ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਭੈੜੇ ਪਰਾਧੀਨ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਓਹ ਲੋਕ ਪਰਾਧੀਨ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਭੈੜਿਆਂ (ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਆਦਿ) ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ (ਹੀਰਾ) ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । (ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਦਾ ਫੇਰ ਕਿੱਥਰ ਮਿਟੇ?) ੬ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ (‘ਵਠਿਆਂ’) ਵਰਖਾ ਕੀਤਿਆਂ ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਦਾ ਦੌਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੭ ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਜਦ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਚੋਰਾਸੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ।

੧੧. [ਗਾਡੀ ਰਾਹ (ਨਿੱਤ ਕ੍ਰਿਯਾ)] ।

- ੧ ਗੁਰਮੁਖ ਭਲਕੇ ਉਠ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰੁ ਨੁਵੈਦਾ ।
- ੨ ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਕੈ ਧੂਮਸਾਲਾ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਕਰੰਦਾ ।
- ੩ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚਿ ਜਾਇਕੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਣੰਦਾ ।
- ੪ ਸੰਕਾ ਮਨਹੁ ਮਿਣਾਇਕੈ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੰਦਾ ।
- ੫ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰਿ ਧਰਮੁ ਦੀ ਲੈ ਪਰਸਾਦ ਆਣਿ ਵਹਤੰਦਾ ।
- ੬ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਦੇਇ ਕਰਿ ਪਿਛੋਂ ਬਚਿਆ ਆਪ ਖਵੰਦਾ ।
- ੭ ਕਲੀਕਾਲ ਖਰਗਾਸ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਸੰਦਾ ।
- ੮ ਗੁਰਮੁਖ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲੰਦਾ ॥੧੧॥

[ਭਲਕੇ=ਸਦੀਵ । ਸਵੇਕੇ । ਸਰੁ=ਤਲਾਵਾਦਿਕ । ਸੁਰਤਿ=ਪ੍ਰੀਤਿ ।]
 [ਪਰਸਾਦ=ਕੜਾਹ ਪਰਸਾਦ ਅਥਵਾ ਭੋਜਨਾਦਿਕ ।]

੧ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਸਦੀਵ ਉਠਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ‘ਸਰ’ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਥਵਾ ਕੂਪਾ, ਤਲਾਵ ਪੁਰ) ਸਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ (ਜਪੁਜੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਪੜਕੇ ਧਰਸਸਾਲਾਂ ਦੀ (‘ਸੁਰਤਿ’) ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੀਤਿ) ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ (ਅਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ੪ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੰਕਾਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੫ (ਚਸਾਂ ਨੇਹਾਂ ਦੀ) ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ (ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੰਡੇ ਪ੍ਰਸਾਦ) ਲੈਕੇ (ਵਿਰਤ) ਰੰਜੀ ਕਮਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ (ਪਹਿਲੇ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ (ਛਕਾ ਕੇ) ਜੋ ਬਚ ਰਹੇ ਆਪ ਛਕਦਾ ਹੈ । (ਸੱਤਵੀ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) । ੭ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਪਰਗਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ (ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ੮ ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ) ਗਾਡੀ ਰਾਹ (ਪਧਰੇ ਰਾਹ) ਪੁਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ—ਆਪ ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਖੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

‘ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਈ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥ ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ

ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖਿ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ
ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਜੋ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ
ਸੋ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥”

੧੨. [ਗੁਰ ਆਗਯਾ ਵਿਚ ਲੀਨ] ।

੧ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਸਿਰੰਦਾ ਸੋਈ ।
੨ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਜਿਸ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਲੋਈ ।
੩ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਮਿਲਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਬੀਚਾਰ ਨ ਹੋਈ ।
੪ ਭੇਦ ਨ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਨ ਜਣੋਈ ।
੫ ਉਤਮ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਚਰਣ ਸਰਣ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਿਰਲੋਈ ।
੬ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਹੁਇ ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੁ ਕੋਈ ।
੭ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੋਰਿਸਤਾਨ ਸਮੋਈ ॥੧੨॥

[ਗੋਰਿਸਤਾਨ ਸਮੋਈ=ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੋਰ (ਕਬਰ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਵੇ ।]

੧ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੈ (ਸੋਈ) ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹੈ । ੨ ਇਕ ਵਾਕ ਬੋਂ ਜਿਸ ਨੇ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਰਿੜਕਨਾ ਕੀਤਾ । ੩ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ, ਮਹੇਸ਼, ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬੀ (ਉਸ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ੪ ਨਾ ਬੇਦਾਂ ਨਾ ਕਤੇਬਾਂ, ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੫ (ਮਾਨੁਖ) ਜਨਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ (ਪਰ) ਸਫਲ (ਉਸੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਕੇ ਜੋ ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਸੋ ਕੋਈ ਹੀ ਹੈ, ('ਕੋਇ ਮਧੇ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ') । ੭ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਗੋਰ ਜਾਣਕੇ ਸਮਾਏ ਰਹੇ । (ਭਾਵ--ਅਨੰਨ ਭਗਤ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਣ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਕੇ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ) ।

੧੩. [ਗੁਰਸਿਖ ਸੁਭ ਸਾਧਕਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇ ਹਨ] ।

੧ ਜਪ ਤਪ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਘਣੇ ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਵੇਦ ਵਖਾਣੇ ।
੨ ਸੇਖ ਨਾਗ ਸਨਕਾਦਿਕਾ ਲੋਮਸ ਅੰਤ ਅਨੰਤ ਨ ਜਾਣੇ ।
੩ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਹੁਇ ਨਾਥ ਭੁਲਾਣੇ ।
੪ ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਬੁਜਰਕ ਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈਰਾਣੇ ।
੫ ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਰੋਗ ਸੋਗ ਲਖ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਵਿਡਾਣੇ ।
੬ ਦਸ ਨਾਉ ਸਨਿਆਸੀਆ ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭੁਲਾਣੇ ।
੭ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦੇ ਹੋਰ ਸਭੇ ਬਨਵਾਸ ਲੁਕਾਣੇ ।
੮ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਨਾਮ ਵਖਾਣੇ ॥੧੩॥

[ਭੁਲਾਣੇ=ਭੁੱਲ ਰਹੇ । ਬੁਜਰਕ ਵਾਰ=ਮਹੰਤ, ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਾਲੇ । ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ=ਡੱਕੋ ਡੱਲੇ ।]
੧ ਕਈ ਜਪ, ਕਈ ਤਪ ਹੀ ਹਠ ਧਾਰਕੇ ਕਰਦੇ, ਕਈ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਯਾ ਸਿੱਖਦੇ, ਕਈ ਵੇਦਾਂ

ਦਾ ਹੀ ਵਯਾਖਯਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ ਸਨਕਾਦਿਕ, ਲਮਸ ਰਿਖੀ, ਅਨੰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੩ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ ਸਿਧ (ਨੀਂ) ਨਾਥ ਸਾਰੇ ਆਪ ਨੂੰ ('ਨਾਥ') ਸੁਆਮੀ ਮੰਨਦੇ (ਹੰਕਾਰ ਵਿਖੇ) ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੪ਪੀਰ, ਪੈਕੰਬਰ, ਔਲੀਏ ਮਹੰਤ ਲੋਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ਲੱਖਾਂ ਜੋਗ ਭੋਗ ਵਿਚ, ਲੱਖਾਂ ਰੋਗ ਸੋਗ ਵਿਚ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਵਿਖੇ ਹੀ ('ਵਿਡਾਣੇ') ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੬ਦਸ ਪੰਥ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਡਕੋ ਡੋਲੇ ਖਾਕੇ ਭੁਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ (ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ) ਜੋਗੀ ਹਨ, ਅਰ (ਜਾਗਦੇ) ਸਾਵਧਾਨ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬਨਬਾਸਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੮ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਨਾਮ ਦਾ ਵਯਾਖਯਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹਨ ਇਤਰ ਜੀਵ ਬਨਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭਟਕਦੇ ਚੈਰਾਸੀ ਭੋਗਦੇ ਹਨ)।

੧੪. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖਯਾ]।

੧ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਲਖ ਚਾਨਣੇ ਤਿਲ ਨ ਪੁਜਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਤੀ।
 ੨ਲਖ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ ਲਖ ਉਚੀ ਨੀਵੀ ਕਿਰਣ ਨ ਰਤੀ।
 ੩ਲਖ ਬਾਣੀ ਲਖ ਪਉਣ ਮਿਲਿ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਤਰੰਗਨ ਵਤੀ।
 ੪ਆਦਿ ਨ ਅੰਤ ਨ ਮਧ ਪਲ ਲਖ ਪਰਲਉ ਲਖ ਲਖ ਉਤਪਤੀ।
 ੫ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਲਖ ਲਖ ਪਰਬਤ ਲਖ ਧਰਤੀ।
 ੬ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖ ਤੁਲਿ ਨ ਤੁਲੀਐ ਤਿਲ ਗੁਰਮਤੀ।
 ੭ਸਿਮਰਣ ਕਿਰਣ ਘਣੀ ਘੋਲ ਘਤੀ ॥੧੪॥

[ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਤੀ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ। ਕਿਰਣ ਨ ਰਤੀ=ਭਾਵ ਗੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕੋ]
 [ਜੇਹੀ ਹੈ। ਤਰੰਗਨ ਵਤੀ=ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ। ਘੋਲ ਘਤੀ=ਵਾਰਨੇ ਕਰਨਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੰਚ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣਿਆਂ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਚੇਤਨ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਏਹ ਚਾਨਣਾ ਜੜ੍ਹ ਹੈ)। ੨ਲੱਖਾਂ ਪਤਾਲ, ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ) ਕਿਰਣ ਰਤੀ ਬੀ ਉਚੀ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਵਿਚ ਉਚ ਨੀਚਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦੀ, ਦੂਰ ਘਟ ਪਹੰਚਦੀ ਹੈ)। ੩ਲੱਖਾਂ ('ਪਾਣੀ') ਦਰੀਆਉ, ਲਖ ਪਉਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਓਹ ਬੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ)। ੪ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਉਤਪੱਤੀ, ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਪਰਲਉ ਅਰ ਮੱਧ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਉਤਪਤੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ੫ਧੀਰਜ, ਧਰਮ, ਲੱਖਾਂ ਪਰਬਤ, ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀਆਂ (ਗੁਰੂ ਧੀਰਜ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ। ੬ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨ ਲਖਾਂ ਧਿਆਨ, ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਕਰਕੇ ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੭(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ 'ਸਿਮਰਣ') ਯਾਦਗੀਰੀ ਥੋਂ ਘਣੀਆਂ (ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ) ਕਿਰਣਾਂ ਵਾਰਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਾਂ ਦਵਾਰੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਿਮਰਣ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਗਯਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ] ।

੧ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਵਾਉ ਵਿਚ ਲਖ ਲਖ ਲਹਿਰ ਤਰੰਗ ਉਠੰਦੇ ।
 ੨ਇਕਸ ਲਹਰ ਤਰੰਗ ਵਿਚ ਲੇਖ ਲੱਖ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦੇ ।
 ੩ਇਕਸ ਇਕਸ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚ ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਫਿਰੰਦੇ ।
 ੪ਮਛ ਕਛ ਮਰਜੀਵੜੇ ਅਗਮ ਅਥਾਹ ਨ ਥਾਹ ਲਹੰਦੇ ।
 ੫ਪਰਵਦਗਾਰ ਅਪਾਰ ਹੈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨ ਲਹਿਰ ਤਰੰਦੇ ।
 ੬ਅਜਰਾਵਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਅਜਰ ਜਰੰਦੇ ।
 ੭ਕਰਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥੧੫॥

[ਦਰੀਆਉ=ਸ਼ਕਤੀਆਂ   ਦਰੀਆਉ=ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ।   ਮਰਜੀਵੜੇ=ਅਵਤਾਰ ।]

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਕਵਾਉ') ਸਰੀਰ (ਯਾ ਵਾਕ) ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਥੋਂ) ਲਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਤਰੰਗ ਉਠਦੇ ਹਨ । ੨ਇਕ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਹਿਰ ਦੇ) ਤਰੰਗ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦਰੀਆਉ ਵਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਲਖਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਣਦੇ ਹਨ) । ੩ਫੇਰ ਇਕ ਇਕ ਦਰੀਆਉ (ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ) ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਅਵਤਾਰ ਆਕਾਰ ਧਾਰਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੪ਮਛ, ਕਛ ਆਦਿਕ ('ਮਰਜੀਵੜੇ') ਅਵਤਾਰ ਉਹ ਬੀ ਅਗਮ ਅਥਾਹ (ਮਨ ਬਾਣੀਓ ਪਰੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ । ੫ਪਰਵਰਦਗਾਰ (ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਕ) ਅਪਾਰ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ 'ਲਹਿਰ') ਮਾਯਾ ਦਾ ਹੀ ਤਾਰੂ ਲੋਕ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ (ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ ਹਨ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੬ਅਜਰ ਅਤੇ ਅਵਰ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਅਜਰ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਅਹੰਕਾਰ ਅਥਵਾ ਨਾ ਜਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਆਤਮ ਦਾਤ) ਨੂੰ ਜਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਪਾ ਕੇ ਬੀ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ) । ੭(ਅਜਿਹੇ) ਬੰਦਗੀ (ਭਗਤੀ) ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ('ਤੇਰਾ ਜਨ ਏਕੁ ਆਧ ਕੋਈ') ।

੧੬. [ਆਦਿ ਪੁਰਖ] ।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਅਮਾਉ ਜਿਸ ਕੇਵਡ ਵਡੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ।
 ੨ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਜਿਸ ਤਿਸੁ ਦਾ ਅੰਤੁ ਨ ਕੋਉ ਪਾਈ ।
 ੩ਅਧਾ ਸਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਜਿਸੁ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਗਣਤ ਨ ਆਈ ।
 ੪ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਕਾਦਰੁ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ ।
 ੫ਦਾਤ ਨ ਕੀਮ ਨ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਬੇਸੁਮਾਰ ਦਾਤਾਰ ਖੁਦਾਈ ।
 ੬ਅਭਿਗਤ ਗਤਿ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਅਕਥ ਕਥਾ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਅਲਾਈ ।
 ੭ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਈ ॥੧੬॥

[ਅਮਾਉ=ਜੋ ਮਿਣਿਆਂ ਨਾ ਜਾਏ ।   ਖੁਦਾਈ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ।   ਅਭਿਗਤ=ਜੋ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ।]

੧ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਵਾਕ ਹੀ ਮਿਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਵੱਡੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੇਡੀ ਕੁ ਵੱਡੀ (ਆਖੀਏ) । ੨ਓਅੰਕਾਰ' ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਵਦਾ । ੩ਜਿਸਦਾ ਅੱਧਾ ਸਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਹੈ ("ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾਕਾ ਨੇਤੁ ਫੇਰੁ") ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਰਜਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ (ਅਰਥਾਤ ਕੂੜੀ ਆਰਜਾ ਵਾਲੇ ਉਸਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ) ।
 ੪(ਉਸਦੀ 'ਕੁਦਰਤ') ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦੀ, ਕਾਦਰ (ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਵਧੀਕ)
 ਅਲੱਖ ਹੈ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੫ਦਿਨ ਬਣਾਕੇ ਰਾਤ ਦੀ ਢਾਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਜਿਸਦਾ
 ਕੋਈ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ (ਪਾ ਸਕਦਾ, ਗੱਲ ਕੀ) ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਦੀ ('ਖੁਦਾਈ') ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਬੇਸੁਮਾਰ
 ਹੈ ("ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤ ॥ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ ॥") ੬ਉਸਦੀ
 ਅਬਿਗਤ ਗਤੀ ਹੈ, ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ, ਕਥਾ ਉਸ ਦੀ ਅਕੱਥ (ਸਾਰੇ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਆਖਦੇ ਹਨ ;
 ੭ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ('ਆਦੇਸ') ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੧੭. [ਕਰਮ ਨਿਖੇਧ] ।

੧ਸਿਰ ਕਲਵਤ ਲੈ ਲਖ ਵਾਰ ਹੋਮੇ ਕਟਿ ਕਟਿ ਤਿਲ ਤਿਲ ਦੇਹੀ ।
 ੨ਗਲੈ ਹਿਮਾਚਲ ਲਖ ਵਾਰਿ ਕਰੈ ਉਰਧ ਤਪ ਜੁਗਤਿ ਸਨੇਹੀ ।
 ੩ਜਲ ਤਪ ਸਾਧੇ ਅਗਨਿ ਤਪ ਅਰਥ ਤਾਪ ਕਰਿ ਹੋਇ ਵਿਦੇਹੀ ।
 ੪ਵਰਤ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਘਣੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਅਸਥਾਨ ਭਵੇਹੀ ।
 ੫ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਸਿਧਾਸਣ ਸਿੰਘਾਸਣਿ ਬੇਹੀ ।
 ੬ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਇਅੰਗਮਾ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚ ਕਰੇਹੀ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਸਰ ਨ ਸਭੇਹੀ ॥੧੭॥

[ਜੁਗਤਿ ਸਨੇਹੀ=ਇਸ ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖੋ ।

ਰੇਚ ਕਰੇਹੀ=ਰੇਚਕ ਕਰੋ !]

੧ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਲਵੱਤੁ ਭਾਵੈ ਲਖ ਵਾਰ ਲਵੇ ਤੇ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਰਤਾ ਰਤਾ ਕਟਾਕੇ ਹਵਣ ਕਰੇ ।
 ੨ਹਿਮਾਲਾ ਪਹਾੜ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਲਖ ਵਾਰ ਗਲੇ, ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਰਧ ਤਪ ਦੀ ਜੁਗਤ
 ਵਿਖੇ ('ਸਨੇਹੀ') ਪ੍ਰੇਮ ਰਖੋ । ੩(ਸਰਦੀ ਵਿਖੇ) ਜਲ ਧਾਰਾ ਲਵੇ, ਗਰਮੀ ਵਿਖੇ (ਪੰਜ ਧੁਣੀਆਂ
 ਅਗਨ ਤਪੇ ਵਿਦੇਹੀ (ਅਰਥਾਤ ਜਨਕ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਅਰਧ ਤਪ ਕਰੇ (ਇਕ ਹੱਥ ਇਸਤੀ ਦੇ
 ਕੁਚਾਂ ਪਰ ਦੂਜਾ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਪਾਵੇ) । ੪ਕਈ ਬਰਤ ਨੇਮਾਦਿ ਕਰੇ, ਕਈ ਦੇਵੀਆਂ ਅਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ
 ਮੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰੇ । ੫ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਕਰੋ, ਸਿੱਧਾਂ ਵਾਲੇ ਆਸਣ, ਬੀਰਾਸਣ
 ਕਰੋ, ('ਬੇਹੀ') ਲਿੰਗ ਵਿਖੇ ਛੇਕ ਕਰ ਕੜਾ ਮਾਰੇ (ਅਥਵਾ ਬੀਰਾਸਣ ਮਾਰ ਬੈਠੇ) । ੬ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ
 ਕਰੋ, ਭੁਯੰਗ ਨਾੜੀ ਚਵਾਰਾ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰੋ, ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕਾਦਿ ਕਰਮ ਕਰੋ । (ਸੱਤਵੀਂ
 ਤੁਕ ਵਿਚੇ ਨਿਚੋੜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਬਰ ਬਰ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ ।

੧੮. [ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ] ।

੧ਸਹਸ ਸਿਆਣੇ ਸਾਪੁਰਸ ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ ।
 ੨ਸਰਸ ਸੁਘੜ ਸੁਘੜਾਈਆਂ ਤੁਲੁ ਨ ਸਹਸ ਚਤੁਰ ਚਤੁਰਾਈ ।
 ੩ਲਖ ਹਕੀਮ ਲਖ ਹਿਕਮਤੀ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਵਡੇ ਦੁਨਿਆਈ ।
 ੪ਲਖ ਸਾਹ ਪਾਤਿਸਾਹ ਲਖ ਵਜ਼ੀਰ ਨ ਮਸਲਤ ਕਾਈ ।
 ੫ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਮਿਲਿ ਹਾਥ ਨ ਪਾਈ ।
 ੬ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜਹਬਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਨਹਿ ਅਲਖ ਲਖਾਈ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧੮॥

[ਸਾਪੁਰਸ=ਉੱਦਮ । ਸੁਘੜਾਈਆਂ=ਕਾਰੀਗਰੀਆਂ । ਦੁਨਿਆਈ=ਮਾਲਦਾਰ ।]

੧ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਲੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।
 ੨ਹਜ਼ਾਰਾਂ ('ਸੁਘੜਾਂ') ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰੀਗਰੀਆਂ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚਾਤੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ
 ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਹਕੀਮ ਲੱਖਾਂ ਹਿਕਮਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਯਾਵੀ ਲੋਕ ਵਡੇ
 ਮਾਲਦਾਰ ਹਨ । ੪ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ('ਮਸਲਤ') ਸਲਾਹ ਕੁਝ
 ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ । ੫ਜਤੀ ਸਤੀ ਆਦਿਕ ਸਿਧ ਨਾਥ ਮਿਲਕੇ ਹਥ ਪਾਉਣ ਤਾਂ ਪੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।
 ੬ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਚਾਰੇ ਮਜ਼ਹਬ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਦੇ ।
 ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਸੁਰੂਪਾਨੰਦ ਦੀ) ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ।

੧੯. [ਪੀਰ ਮੁਰਦੀ] ।

੧ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਗਾਖੜੀ ਪੀਰਾਂ ਪੀਰੁ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੁ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਸਿਵਾਣੈ ।
 ੩ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੋ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਾਇ ਸਮਾਇ ਬਬਾਣੈ ।
 ੪ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਤਿਸੁ ਪਾਖਾਕ ਪਾਕੁ ਪਤੀਆਣੈ ।
 ੫ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵੈ ਜਾਇ ਪਛਾਣੈ ।
 ੬ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਕੀੜੀ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਵਾਂਗ ਵਖਾਣੈ ।
 ੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਉਣ ਆਖਿ ਵਖਾਵੈ ॥੧੯॥

[ਪੀਰ ਮੁਰਦੀ=ਪੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ । ਗਾਖੜੀ=ਕਠਨ । ਬਬਾਣੈ=ਬਾਬੇ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਹੋਏ ।]

੧(ਪੀਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਪੀਰ ਅਰ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ
 ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੨ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਕੇ ਵੀਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ
 ਇਕੀਹ (ਇਕ ਆਤਮਾਂ) ਦੀ (ਹੀ ਸਮਾਧੀ) ਨੂੰ ਸਿਵਾਣੇ (ਧੁਨੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵਲ ਕੱਢਦੇ
 ਹਨ) । ੩ਮੁਰਦਾ ਹੋਕੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣੇ ਅਰ ਉਹ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਬਬਾਣੇ (ਅਰਥਾਤ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ
 ਪੀਹੜੀ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਣੇ (ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਵਿਚ ਵੱਸੇ) । ੪(ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ
 ਡਿੱਗੇ (ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਤਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ) ਚਰਣ ਪੂੜ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਲੋਕ ਪਤੀਜੇ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਬੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋਈ) । ੫(ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਇਥੇ ਮਰ ਮਰਕੇ
 (ਅਰਥਾਤ ਹੰਕਾਰ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰ ਕੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ) ਜੀਵੇ ਫੇਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰੂ
 ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਘਰ ਕਰਕੇ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਨਾਮੇ ਕੀੜੇ ਵਾਂਗੂੰ ਅਚਰਜ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਦਾ ਹੀ
 ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕੇ ? (ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਰੀਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ
 ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਫਲ ਇਕ ਓਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) ।

੨੦. [ਸੁਖ ਫਲ] ।

੧ਚਾਰ ਵਰਨ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗ ਚਾਰ ਚਵੱਕਾ ਸੋਲਹਿ ਜਾਣੈ ।
 ੨ਪੰਜ ਸਬਦ ਗੁਰ ਸਬਦ ਲਿਵ ਪੰਜੂ ਪੰਜੇ ਪੰਜੀਹ ਲਾਣੈ ।
 ੩ਛਿਅ ਦਰਸਣ ਇਕ ਦਰਸਣੇ ਛਿਅ ਛਕੇ ਛਤੀਹ ਸਮਾਣੈ ।

੧ ਸਤ ਦੀਪ ਇਕ ਦੀਪਕੋ ਸਤ ਸਤੇ ਉਣਵੰਜਹਿ ਭਾਣੈ ।
 ੫ ਅਸਟ ਧਾਤ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰਿ ਅਨੂ ਅਠੇ ਚਉਹਨੁ ਮਾਣੈ ।
 ੬ ਨਉ ਨਾਥ ਇਕ ਨਾਥ ਹੈ ਨਉ ਨਾਏ ਏਕਾਸੀਹ ਦਾਣੈ ।
 ੭ ਦਸ ਦੁਆਰ ਨਿਰਧਾਰ ਕਰਿ ਦਾਹੇ ਦਾਹੇ ਸਉ ਪਰਵਾਣੈ ।
 ੮ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ ॥੨੦॥

[ਸੋਲਹ=ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ=੧੦ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ੫ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ੧ ਅੰਤਹਕਰਣ ।]
 [ਪੰਜੀਹ=੨੫ ਪਰਕਿਰਤਾਂ । ਲਾਣੈ=ਜਿੱਤੀਆਂ । ਛਤੀਹ=੩੬ ਆਸਣ ਜਾਂ]
 [੩੬ ਪਖੰਡ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ । ਉਣਵੰਜਹਿ=ਉਣੰਜਾ ਪਉਣਾਂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ।]

੧ ਚਾਰੇ ਵਰਣ (ਖੱਤੀ ਬਾਹਮਣਾਦਿਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਚਾਰ ਗਣਾਂ ਹ ਕ ੧੬ ਕਲਾਂ ਸਪੰਨ ਜਾਣੇ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਕਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ੫ ਪ੍ਰਾਣ ੧ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ) । ੨ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ (ਦੀ ਥਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਜੋ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਪੰਝੀ ਪਰਕਿਰਤਾਂ) ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ('ਲਾਣੈ') ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੩ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ) ਹੋਏ, ਛੀ ਗੁਣਾਂ (ਅਰਥਾਤ) ਛਤੀ ਆਸਣ ਅਥਵਾ ਛਤੀ ਪਖੰਡ (ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ) । ੪ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਇਕ ਦੀਪਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ) ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਸਤ ਸਾਤੇ ਉਣੰਜਾ (ਪੋਣਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਭਾਣੈ') ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ । ੫ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਧਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਾਰਸ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਉਹ ਅੱਠੁ ਆਠੇ ਚੌਸਠ ਵਿਦਯਾ (ਦੇ ਆਨੰਦ) ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ੬ ਨਉਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਨਾਥ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਜੋ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਨਉਂ ਨਾਏ ਇਕਾਸੀ (ਖੰਡਾਂ ਦਾ) ਨਾਥ (ਬਣਦਾ) ਹੈ (ਭਾਵ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਇਕਾਸੀ (ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਜੇ ਗਯਾਨੀ 'ਇਕ' ਦੀ 'ਆਸਾ' ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੭ ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਰਧਾਰ) ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਪੂਰੇ ਦਾਹੁ ਦਾਹੇ ਸੌ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਖੇ ਆਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪੂਰਣ ਜੋਗੀਸਰ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ । ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੮ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ('ਚੋਜ') ਕੌਤਕ ('ਵਿਡਾਣੈ') ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ । (ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਗੇਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ) ।

੨੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾਂ] ।

੧ ਸੋ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਸਿਖ ਸੰਤ ਇਕੋਤਰ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ।
 ੨ ਸਦਾ ਸਦੀਵ ਦੀਬਾਣ ਜਿਸ ਅਸਥਿਰ ਸਦਾ ਨ ਆਵੈ ਜਾਸੀ ।
 ੩ ਇਕ ਮਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ਧਿਆਇਆ ਕਾਟੀ ਗਲਹੁ ਤਿਸੇ ਜਮ ਫਾਸੀ ।
 ੪ ਇਕੋ ਇਕ ਵਰਤਦਾ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਣਾਸੀ ।
 ੫ ਬਿਨ ਦਰਸਨੁ ਗੁਰੁ ਮੂਰਤੋ ਭ੍ਰਮਤਿ ਫਿਰੇ ਲਖ ਜੂਨ ਚਉਰਾਸੀ ।
 ੬ ਬਿਨ ਦੀਖਿਆ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਰਿ ਜਨਮੇ ਵਿਚਿ ਨਰਕ ਪਵਾਸੀ ।
 ੭ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਿਰਲਾ ਕੋ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਸੀ ।

੯ਬਿਨ ਗੁਰੁ ਓਟ ਨ ਹੋਰੁ ਕੋ ਸਚੀ ਓਟ ਨ ਕਦੇ ਬਿਨਾਸੀ।
੯ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਆਦਿ ਅੰਤ ਬਿਰੁ ਗੁਰੁ ਰਹਾਸੀ।
੧੦ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜ ਸਮਾਸੀ ॥੨੧॥

[ਸੋ ਵਿਚ ਵਰਤੇ=ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।]

੧ਸਿਖ ਸੰਤ ਸਾਰੇ ਸੋ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਜੀ (ਅਬਿਨਾਸੀ) ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਉੱਪਰ ਸੋ (ਅਰਥਾਤ ਇਕੋਤਰ ਸੋ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ। (ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਿਸ ਦਾ 'ਦੀਵਾਨ' (ਸਤਿਸੰਗ) ਹੈ (ਆਪ ਬੀ) ਸਦਾ ਸਥਿਰ, ਆਉਣ ਜਾਣੇ ਰਹਤ (ਆਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ) ਹਨ। ੩ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਉਸ ਦੇ ਗਲੋਂ ਜਮ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਹੈ। ੪ਇਕੋ ਆਤਮਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਇਹ ਗਿਆਨ ਕਰਾਵੇਗਾ। ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦੇ ਦਰਸਨੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ, ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ੬ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ('ਦੀਖਿਆ') ਸਿਖਯਾ ਤੋਂ ਬਾਝ ਮਰਣ ਜਨਮ ਦੇ ਨਰਕ ਵਿਖੇ ਪਵੇਗਾ। ੭ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏਗਾ। ੮ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਓਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਹੋ ਸੱਚੀ ਓਟ ਹੈ) ਸੱਚੀ ਓਟ ਕਦੇ ਬਿਨਾਸੀ ਨਹੀਂ। ੯ਗੁਰੂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਿਰ ਗੁਰੂ ਰਹੇਗਾ। ੧੦ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਊ, ਸੋ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਏਗਾ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਾਰ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਤ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਸੇ ਅਰ ਸਨਾਤਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸੇ; ਪ੍ਰਭੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, 'ਇਕ ਪਰਮੇਸੁਰ ਇਕ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਸੋ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸੇ, ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਪਦ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ। ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਗੁਰੂ ਕਰਨੇ ਪਏ, ਓਹ ਗੁਰੂ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮ ਗੁਰੂ ਸੇ, ਜੋ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਸੇ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈ।

੨੨. [ਮੂਲ ਵਰਣਨ] ।

੧ਧਿਆਨ ਮੂਲ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ਪੂਜ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਚਰਣ ਪੁਜਾਏ।
੨ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣਾਏ।
੩ਚਰਣੋਂਦਕ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਹੈ ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਧੁਆਏ।
੪ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਕਸਮਲ ਕਟੇ ਗੁਰੁ ਧੂਰੀ ਬੁਰੇ ਲੇਖ ਮਿਟਾਏ।
੫ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਵਿਚਿ ਰਿਦੈ ਸਮਾਏ।
੬ਬਾਰਹ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਇ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖ ਤਿਲਕ ਨੀਸਾਣ ਚੜ੍ਹਾਏ।
੭ਰਹੁਰਾਸੀ ਰਹੁਰਾਸਿ ਏਹੁ ਇਕੋ ਜਪੀਐ ਹੋਰੁ ਤਜਾਏ।
੮ਬਿਨ ਗੁਰ ਦਰਸਣੁ ਦੇਖਣਾ ਭ੍ਰਮਤਾ ਫਿਰੇ ਠਉਰ ਨਹੀਂ ਪਾਏ।
੯ਬਿਨ ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ਆਏ ਜਾਏ ॥੨੨॥੪੦॥

ਧਿਆਨ ਦਾ 'ਮੂਲ' (ਮੁੰਢ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰ ਮੂਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਧਿਆਨ ਹਨ), (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ! ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚਾ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੨ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਧੋਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਚਰਣੋਦਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ । ੪ਚਰਣਾਂਮਿਤ ('ਕਸਮਲ') ਭਾਰੀ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੋਟੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੫(੧ੳ) ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ (ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਪੁ ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ) ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਗੁਰਮੰਤਰ) ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਵੇ । ੬ਬਾਰਾਂ ਤਿਲਕ (ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੇ) ਮਿਟਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਤਿਲਕ ਚੜ੍ਹਾਵੇ (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਿਲਕ ਸੁਰਤ ਉੱਚੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਲਾਵੇ) । ੭ਹੋਰ ਰਹੁਰਾਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੀ 'ਰਹਿਰਾਸ' (ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ) ਜਾਣਕੇ ਇਸਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਹੋਰ (ਜਾਪ) ਛੱਡ ਦੇਵੇ (ਅਥਵਾ ਰਾਹੁ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕੋ ਰਾਹੁਰੀਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਜਾਪ ਛੱਡਕੇ ਇਕ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੇ) । ੮ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਥੋਂ ਜੋ ਹੋਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਖਾਂਦਾ ਕਿਧਰੇ ਟਿਕਾਉ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ੯ਬਿਨਾਂ ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਦੇ (ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਖੇ) ਮਰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ* ।

ਭਾਵ-ਤਾਂਤੇ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ, ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਵੇ ।

-0-

*ਕਈ ਲੋਕ ਸੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਲੀਵੀਂ ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ ਵਿਚ ੪੦ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-
"ਵਾਰ ਚਾਲੀਸ ਰਚੇ ਤੁਮ ਪੂਰੀ ॥ ਜਾਕੇ ਪੜੇ ਹੋਇ ਭ੍ਰਮ ਦੂਰੀ ॥" [ਧਿਆਇ ੪, ਅੰਕ ੩੬੩

ਚਾਲੀਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਖਜਾਲ ਤੇ ਬੋਲੀ ਸਭ ਪਹਿਲੀਆਂ ੩੯ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੀ ੪੦ ਵਾਰਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਮਝਣੀਆਂ ਠੀਕ ਹਨ ।

ਵਾਰ ੪੧.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ* ।

‡ਹਰਿ ਸੱਚੇ ਡਖਤ ਰਚਾਇਆ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾ ।
ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚਿ ਸਿਧਾਂ ਖੇਲਾ ।

*ਪਾਠਾਤੁ ਐਉਂ ਬੀ ਹਨ— 'ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥'

ਪੁਨਾ:— 'ਉਪਮਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥'

‡ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪੋਸੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਇਹ ਇਬਾਰਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :-

"ਪ੍ਰਥਮ ੩੬ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜਾ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਹਨ, ਉਪਰੰਤ ੪੦ਵੀਂ ਵਾਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਛੇਕੜਲੀ ੧ ਵਾਰ ਹੋਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਹੋਯਾ ਹੈ ਤਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।"

ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਯਤਨ ਵੀ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਸ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਐਉਂ ਪਾਠ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। "ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੇਂ ਕੀ ੧੦ ॥ ਬੋਲਣਾ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਕਾ ॥" ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਨੁਸਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਇਕ ਦੋਹਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਹੋਰ 'ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ' ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਯਥਾ:-

ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਕੀਓ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਭੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਸਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਿਰਾਉ ਲਗਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜੋ ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਵਾਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ 'ਕੀਰਤੀਏ' ਸਿੱਖ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ। ਤੀਸਰੇ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਮਸੰਦ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਪਾਸ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਕੋਰ ਪਾਸ ਰਹੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਆ ਟਿਕੇ। ਇਹ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਈ 'ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ' ਨਾਮੀ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਰ ਸਰਬ ਠੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਉਥੇ ਇਕ ਦੋਹਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਐਉਂ ਹੈ:-

ਸੰਬਤ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਭਏ ਬਰਖ ਸਤਵੰਜਾ ਜਾਨ।

ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਕੀਓ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਮਾਨ।

[ਥਾਕੀ ਟੁਕ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠ]

ਗੁਰੁ ਦਾਸ* ਮਨਾਈ ਕਾਲਕਾ^੧ ਖੰਡੇ ਕੀ ਵੇਲਾ^੨।
ਪੀਵਹੁ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇਧਾਰ^੩ ਹੁਇ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ^੪।
ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨੀ ਖਾਲਸਾ ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ^੫।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ^੬॥੧॥

ਸੱਚਾ ਅਮਰ^੭ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਸੁਣ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।
ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾਪ ਕਰਿ ਪੰਚ ਦੂਤ^੮ ਸੰਘਾਰੇ^੯।
ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਢੋਈ^{੧੦} ਨਾਂ ਲਹਿਨਿ ਜੋ ਖਜਮੁ ਵਿਸਾਰੇ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਥੇ ਉਜਲੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰੇ।
ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਧਿਆਈਐ ਸਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥੨॥
ਹਉਮੈ^੧ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਦੀ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸਬਾਈ।
ਇਕਿ ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਤਿਓਨ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈ।

੧ਕਾਲਕਾ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਲਿੰਗ ਹੈ। ਅਲਿੰਗ ਨੂੰ ਹਰ ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ, 'ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੁਧ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰੁਤ ੩ ਅੰਸੂ ੧੨ ਦੇ ਅੰਤਲੀ ਟੁਕ। ੨ਖੰਡੇ ਵੇਲੇ, ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ। ੩ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਲਾ, ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ੪ਸੁਖੀ। ੫ਦੁਖੀ। ੬'ਗੁਰ ਚੇਲਾ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਛਕਿਆ ਸੀ। ੭ਹੁਕਮ [ਫਾ., ਅਮਰ]। ੮ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ। ੯ਮਾਰੇ। ੧੦ਆਸਰਾ।

*ਪਾ:-ਸਿਮਰ। †ਪਾ:-ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ। ‡ਪਾ:-ਹੁਕਮੈ।

 [ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੁਕ]

ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀਆਂ ਇਹ ਵਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ੧੯ ਦੀ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਤਰ "ਯਹ ਬਾਰਹ ਸਦੀ ਨਿਬੇੜ ਕਰ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ॥" ਇਹ ਤੁਕ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ੧੨ਵੀਂ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ ਨਿੱਬੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੋ ੧੮੪੪ ਬਿਕਰਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਟੀਕਾ ਕੀਤੀਆਂ ਇਹ ਵਾਰਾਂ ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਇਸ (ਦੀ ਚੌਥੀ) ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਤਾਂ ਕੋਰਿਆਂ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਯਾਯ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ਾਯਦ ਸਮੇਂ ਨੇ ਆਗਯਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਪੰਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨਸਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਨਸਾ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਇਹ ਵਾਰ ਇਸ (ਚੌਥੀ) ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਯਾਯ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਵਾਰ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਕਿ ਆਪੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਇਓ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਈ।
ਇਕਨਾ ਨੋ ਨਾਮੁ ਬਖਸਿਓਨ ਹੁਇ ਆਪ ਸਹਾਈ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ^੧ ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੩॥

ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਤਿਨ ਭਾਈਆ^੨ ਜਿਨਿ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ।
ਮਨਮੁਖਿ ਛੁਟੜਿ ਕਾਮਣੀ^੩ ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਹਾਗ।
ਗੁਰਮੁਖੁ ਉਜਲ ਹੰਸੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਹੈ ਕਾਗ।
ਮਨਮੁਖ ਉਂਧੇ^੪ ਕਵਲ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਜਾਗ।
ਮਨਮੁਖਿ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਅਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਮੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੪॥

ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਅਮਰ ਸਚੁ ਸਚੀ ਗੁਰਬਾਣੀ।
ਸਚੇ ਸੇਤੀ ਰੱਤਿਆ ਸੁਖ ਦਰਗਹ ਮਾਣੀ।
ਜਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖ ਵਿਹਾਣੀ।
ਮਨਮੁਖਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਰੀਅਨਿ ਤਿਲ ਪੀੜੈ ਘਾਣੀ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮ ਸਦਾ ਸੁਖੀ* ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੫॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਅਮੋਲ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਸੁਣੀਐ।
ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਾਈਐ ਨਿਤ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗੁਣੀਐ।
ਧਰਮ ਖੇਤ ਕਲਿਜੁਗ ਸਰੀਰ ਬੋਈਐ ਸੋ ਲੁਣੀਐ^੫।
ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸਚ ਨਿਆਉਂ ਪਾਣੀ ਜਿਉਂ ਪੁਣੀਐ।
ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਵਰਤਦਾ ਨਿਤ ਨੇਹੁੜ ਨਵੇਲਾ^੬।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੬॥

ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ^੭ ਆਪ ਹੈ ਹੋਸੀ ਆਪੇ।
ਉਹੀ ਉਪਾਵਨਹਾਰ ^੮ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਬਦੀ ਜਪੇ^੯।
ਖਿਨ ਮਹਿ ਢਾਹਿ ਉਸਾਰਦਾ ਤਿਸੁ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੇ।
ਕਲੀਕਾਲ ਗੁਰੁ ਸੇਵੀਐ ਤਾਂ ਦੁਖ ਨ ਸੰਤਾਪੇ^{੧੦}।

^੧ਸਫਲਾ ^੨ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

^੩ਛੁੱਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ।

^੪ਉਲਟੇ।

^੫ਵੱਢੀਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ।

^੬ਨਵਾਂ। (ਅ) ਨ + ਵੇਲਾ = ਵੇਲਾ (ਸਮਾਂ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ ਜੋ ਸਦਾ ਵਰਤੇ।

^੭ਸਰੂਪ।

^੮ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਤਪਤ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

੯ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ।

^{੧੦}ਦੁਖ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ।

*ਪਾ:-ਸਕਾਰਥਾ।

†ਪਾ:-ਸੱਚਾ।

‡ਪਾ:-ਅੰਤ ਬੀਓ।

ਸਭ ਜਗ* ਤੇਰਾ ਖੇਲ ਹੈ ਤੂੰ ਗੁਣੀ ਗਹੇਲਾ^੧।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥ ੭ ॥

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਨਭੈ† ਅਨੰਤ^੨ ਗੁਰੁ ਅੰਤ ਨ ਪਾਈਐ।
ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਆਦਿ‡ ਜਿਸ ਲਖੀ ਨ ਜਾਈਐ।
ਅਮਰ^੩ ਅਜਾਚੀ^੪ ਸਤਿਨਾਮੁ ਸਦ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ।
ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵੀਐ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ^੫ ਪਾਈਐ+।
ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਧਰ ਪ੍ਰਗਟਿਆ() ਹੈ ਏਕ ਅਕੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੮ ॥

ਅਬਿਨਾਸੀ੬ ਅਨੰਤ[] ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ^੭ ਦਿਸਟਾਇਆ।
ਅਘਨਾਸੀ੯ ਆਤਮ ਅਭੁਲ ਨਹੀਂ ਭੁਲੈ ਭੁਲਾਇਆ।
ਹਰਿਅਲਖ੯ ਅਕਾਲ ਅਡੋਲ ਹੈ+ ਗੁਰ ਸਬਦ ਲਖਾਇਆ।
ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ਅਲੋਪ^{੧੦} ਹੈ ਜਿਸੁ ਲਗੈ ਨ ਮਾਇਆ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਧਿਆਈਐ ਜਿਤੁ ਲੰਘੈ ਵਹੇਲਾ^{੧੧}।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੯ ॥

ਨਿਰੇਕਾਰੁ ਨਰਹਰਿ^{੧੨} ਨਿਧਾਨ^{੧੩} ਨਿਰਵੈਰੁ ਧਿਆਈਐ।
ਨਾਰਾਇਣ ਨਿਰਬਾਣ^{੧੪} ਨਾਥ ਮਨ ਅਨਦਿਨ^{੧੫} ਗਾਈਐ।
ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਦੁਖ ਦਲਤ ਜਪਿ ਨਰਕ ਨ ਜਾਈਐ।
ਦੇਨਹਾਰ ਦਇਆਲ ਨਾਥ ਜੋ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਈਐ।
ਦੁਖ ਭੰਜਨ^{੧੬} ਸੁਖ ਹਰਿ ਧਿਆਨ ਮਾਇਆ ਰਚਿ ਖੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੦ ॥

ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ** ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾਤਾ।
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ^{੧੭} ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੂਬ ਅੰਤਰਿ ਜਾਤਾ ੧੮।

^੧ਸਮੁੰਦ੍ਰ। (ਅ) ਰੰਗ ਰਸ ਮੱਤਾ। ^੨ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ^੩ਜੋ ਨਾ ਮਰੇ। ^੪ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ, ਜਗੋਂ ਆਪ ਦੇਵੈ। (ਅ) ਸੰਪੰਨ, ਪੂਰਨ। ^੫ਮਨ ਇੱਛਤ। ^੬ਜੋ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ। ^੭ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ^੮ਪਾਪ ਨਾਸਕ। ^੯ਜੋ ਲਖਿਆ ਨਾ ਸਕੇ। ^{੧੦}ਜੋ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ^{੧੧}ਛੋਟੀ। ^{੧੨}ਨਰਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ। ^{੧੩}ਖਜ਼ਾਨਾ। ^{੧੪}ਬਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਮਾਇਆ ਅਤੀਤ। ਸੁਧ। ^{੧੫}ਰਾਤ ਦਿਨੇ। ^{੧੬}ਦੁਖ ਨਾਸਕ। ^{੧੭}ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ^{੧੮}ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ।
*ਪਾ ਜੁਗ। †ਪਾ:--ਅੰਤਰ। ‡ਪਾ:--ਅਨੰਦ। + ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ--ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੀਐ
ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪਾਈਐ। ()ਪਾ: ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਹੁਇ ਪਸਰਿਆ। []ਪਾ:--ਪੁਰਖ
x ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ--ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਅਲਾਹ ਅਲਖ। **ਪਾ:--ਪੁਰਖ।

ਹਰਿ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ^੧ ਬੇਸੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਬਿਧਤਾਰ।
 ਬਨਵਾਰੀ ਬਖਸਿੰਦ ਆਪਿ ਆਪੇ ਪਿਤ ਮਾਤਾ।
 ਇਹ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਅਮੋਲ ਹੈ ਮਿਲਨੇ ਕੀ ਵੇਲਾ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੧ ॥

ਭੈ ਭੰਜਨ ਭਗਵਾਨ ਭਜੋ ਭੈ ਨਾਸਨ ਭੋਗੀ।
 ਭਗਤਵਛਲ^੩ ਭੈ ਭੰਜਨੋ ਜਪ ਸਦਾ ਅਰੋਗੀ।
 ਮਨ ਮੋਹਨਿ ਮੂਰਤਿ ਮੁਕੰਦ^੪ ਪ੍ਰਭੁ ਜੋਗ ਸੰਜੋਗੀ।
 ਰਸੀਆ ਰਖਵਾਲਾ ਰਚਨਹਾਰ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੀ।
 ਮਧੁਸੂਦਨ^੫ ਮਾਧੋ^੬ ਮੁਰਾਰਿ^੭ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਖੇਲਾ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੧੨॥
 ਲੋਚਾ ਪੂਰਨ^੮ ਲਿਖਨਹਾਰੁ ਲੇਖਕ ਲੇਖਾਰੀ।
 ਹਰਿ ਲਾਲਨ^੯ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ^{੧੦} ਸਚ ਸਚਾ ਵਾਪਾਰੀ।
 ਰਾਵਨਹਾਰ ਰਹੀਮ ਰਾਮ ਆਪੇ ਨਰ ਨਾਰੀ।
 ਰਿਖੀਕੇਸ^{੧੧} ਰਘੁਨਾਥ^{੧੨} ਜਪਿ ਜਾਈਐ ਬਲਿਹਾਰੀ*।
 ਪਰਮਹੰਸ^{੧੩} ਭੈ ਤ੍ਰਾਸ ਨਾਸ ਜਪਿ ਰਿਦੇ ਸੁਹੇਲਾ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੩ ॥

ਪ੍ਰਾਨ ਮੀਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖੋਤਮ ਪੂਰਾ।
 ਪੋਖਨਹਾਰਾ^{੧੪} ਪਾਤਿਸਾਹ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨ ਉਰਾ।
 ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਸਦ ਸਦਾ ਹਜੂਰਾ।
 ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪਿ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸੂਰਾ।
 ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ ਜੀਅ ਜਪਿ ਸਚੁ ਸਚੀ ਵੇਲਾ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੪ ॥

ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰਾ†।

^੧ਜਾਣਨ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ।
^੨ਰਚਣਹਾਰ
^੩ਭਗਤਾਂ
 ਦਾ ਪਿਆਰਾ।
^੪ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ।
^੫ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਯ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ।
 (ਅ) ਕਰਮ
 ਨਾਸਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।
^੬ਮਾਧਵ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।
^੭ਅਗਿਆਨ ਅਥਵਾ
 ਹੰਕਾਰ ਨਾਸਕ।
^੮ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨਹਾਰਾ।
^੯ਪਿਆਰਾ।
^{੧੦}ਰੰਗ ਰਸ ਰੱਤਾ।
^{੧੧}ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤੀ।
^{੧੨}ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸੁਆਮੀ।
^{੧੩}ਪਰਮਾਤਮਾ।
 (ਅ) ਅਤਿ ਉੱਜਲ।
^{੧੪}ਪਾਲਣਹਾਰਾ।

*ਪਾ: ਰਿਖੀ ਕੇਸ ਰਘੁਨਾਥ ਰਾਇ ਜਪੀਏ ਬਨਵਾਰੀ।
 †ਪਾ:--ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਿਤਮਾਉ।
 ‡ਓਹ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਹੁਇ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਦਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰਾ।

ਜਿਨ ਅਲਖ ਅਪਾਰ* ਨਿਰੰਜਨਾ ਜਪਿਓ ਕਰਤਾਰਾ।
 ਨਿਜ ਪੰਥ ਚਲਾਇਓ† ਖਾਲਸਾ ਧਰਿ^੧ ਤੇਜ ਕਰਾਰਾ।
 ਸਿਰ ਕੇਸ ਧਾਰਿ ਕਰ^੨‡ ਖੜਗ ਕੋ ਸਭ ਦੁਸਟ ਪਛਾਰਾ।
 ਸੀਲ ਜਤ ਕੀ ਕਛ ਪਹਿਰਿ ਪਕੜਿਓ ਹਥਿਆਰਾ।
 ਸਚ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜੀਤਿਓ ਰਣ ਭਾਰਾ।
 ਸਭ ਦੈਤ ਅਰਿਨਿ^੩ ਕੋ ਘੇਰ ਕਰਿ ਕੀਜੈ ਪਰਿਹਾਰਾ^੪।
 ਜਬ ਸਹਿਜੇ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜਗਤ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਜਾਪ ਅਪਾਰਾ।
 ਜੋਂ ਉਪਜੇ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀਏ^੫ ਨੀਲੰਬਰ ਈਧਾਰਾ।
 ਤੁਰਕ ਦੁਸਟ ਸਭ ਛੈ^੬ ਕੀਏ ਹਰਿਨਾਮ ਉਚਾਰਾ।
 ਤਿਨ ਆਗੈ ਕੋਇ ਨ ਠਹਿਰਿਓ ਭਾਗੇ ਸਿਰਦਾਰਾ।
 ਜਹ ਰਾਜੇ ਸ਼ਾਹ ਅਮੀਰੜੇ ਹੋਏ ਸਭ ਛਾਰਾ^੭।
 ਫਿਰ ਸੁਨ ਕਰਿ ਐਸੀ ਧਮਕ ਕੋ ਕਾਪੈ ਗਿਰਿ ਭਾਰਾ।
 ਤਬ ਸਭ ਧਰਤੀ ਹਲਚਲ ਭਈ^੮ ਛਾਡੇ ਘਰ ਬਾਰਾ।
 ਇਉਂ ਐਸੇ ਦੁੰਦ^੯ ਕਲੇਸ਼ ਮੈਂ ਬਪਿਓ ਸੰਸਾਰਾ।
 ਤਹਿ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਹੋ ਨਹੀਂ ਭੈ ਕਾਟਨਹਾਰਾ।
 ਗਹਿ ਐਸੇ ਖੜਗ ਦਿਖਾਇਅਨ ਕੋ ਸਕੈ ਨ ਝੇਲਾ^{੧੦}।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ॥੧੫॥

ਗੁਰੁਬਰ ਅਕਾਲ^{੧੨} ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੋਂ ਉਪਜਿਓ ਬਿਗਿਆਨਾ^{੧੩}।
 ਤਬ ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖਾਲਸਾ ਸਾਬਤ ਮਰਦਾਨਾ।
 ਇਉਂ ਉਠੇ ਸਿੰਘ ਭਭਕਾਰਕੈ^{੧੪} ਸਭ ਜਗ ਡਰਪਾਨਾ।
 ਮੜੀ ਦੇਵਲ^{੧੫} ਗੋਰ^{੧੬} ਮਸੀਤ ਢਾਹਿ ਕੀਏ ਮੈਦਾਨਾ।
 ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਫੁਨ ਮਿਟੀ ਕੁਰਾਨਾ।
 ਬਾਂਗ ਸਲਾਤ^{੧੭} ਮਿਟਾਇ ਕਰਿ ਮਾਰੇ ਸੁਲਤਾਨਾ।
 ਮੀਰ ਪੀਰ ਸਭ ਛਪਿ ਗਏ ਮਜ਼੍ਹਬੋ ਉਲਟਾਨਾ।
 ਮਲਵਾਨੇ ਕਾਜੀ ਫਿਰਿ ਥਕੇ ਕੁਛ ਮਰਮ^{੧੮} ਨ ਜਾਨਾ।

^੧ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ।   ^੨ਹੱਥ ਵਿਚ (ਫੜਕੇ)।   ^੩ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਰੂਪੀ ਵੈਰੀਆਂ।
^੪ਨਾਸ਼।   ^੫ਸੂਰਮੇ, ਯੋਧੇ।   ^੬ਨੀਲੇ ਵਸਤੂ ਪਹਿਰਕੇ।   ^੭ਨਾਸ਼।   ^੮ਖੇਹ, ਨਾਸ਼।
^੯ਡੋਲ ਗਈ।   ^{੧੦}ਦੁੱਖ, ਹਲਾਚਲੀ।   ^{੧੧}ਕੋਈ ਝੱਲ ਨਾ ਸਕਿਆ।   ^{੧੨}ਸੂਫ਼ਟ ਸਤਿਗੁਰ
 ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।   ^{੧੩}ਆਤਮ ਗਿਆਨ।   ^{੧੪}ਗੱਜਕੇ।   ^{੧੫}ਦੇਵਾਲਯ। ਉਹ ਥਾਂ ਜਿੱਥੇ
 ਮੂਰਤਾਂ ਰਖਕੇ ਪੂਜੀਆਂ ਜਾਣ। ਦੇਵੀ ਆਲਯ=ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੰਦਰ।   ^{੧੬}ਕਬਰਾਂ।   ^{੧੭}ਬਾਂਗ
 ਦਰੂਦ ਆਦਿਕ।   ^{੧੮}ਭੇਦ।

*ਪਾ:—ਅਕਾਲ।   †ਪਾ:—ਰਚਾਇਓ।   ‡ਪਾ:—ਗਹਿ।

ਲਖ ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਹਮਨ ਜੋਤਕੀ ਬਿਖਰਸਾ^੧ ਉਰਝਾਨਾ^੨ ।
 ਫੁਨ ਪਾਥਰ ਦੇਵਲ ਪੂਜਿਕੇ ਅਤਿਹੀ ਭਖਲਾਨਾ^੩* ।
 ਇਉਂ ਦੋਨੋ ਫਿਰਕੇ ਕਪਟ ਮੈਂ ਰਚ ਰਹ ਨਿਦਾਨਾ^੪ ।
 ਇਹ ਤੀਸਰ ਮਜ਼ਹਬ ਖਾਲਸਾ ਉਪਜਿਓ ਪਰਧਾਨਾ^੫ ।
 ਜਿਨ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੋਂ ਗਹਿ ਖੜਗ ਦਿਖਾਨਾ ।
 ਤਿਹ ਸਭ ਦੁਸਟਨਾ ਕਉ ਛੇਦਿਕੈ ਅਕਾਲ ਜਪਾਨਾ ।
 ਫਿਰ ਐਸਾ ਹੁਕਮ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਗ ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟਾਨਾ ।
 ਤਬ ਸੁੰਨਤ ਕੋਇ ਨ ਕਰਿ ਸਕੈ ਕਾਂਪਿਓ ਤੁਰਕਾਨਾ ।
 ਇਉਂ ਉੱਮਤ ਸਭ ਮੁਹੰਮਦੀ ਖਪਿ ਗਈ ਨਿਦਾਨਾ^੬ ।
 ਤਬ ਫਤੇ ਡੰਕ ਜਗ ਮੈਂ ਘੁਰੇ^੭ ਦੁਖ ਦੁੰਦ ਮਿਟਾਨਾ ।
 ਇਉਂ ਤੀਸਰ ਪੰਥ ਰਚਾਇਅਨ^੮ ਵਡ ਸੂਰ ਗਹੇਲਾ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੧੬॥

ਜਗੇ ਸਿੰਘ ਬਲਵੰਤ ਬੀਰ ਸਭ ਦੁਸਟ ਖਪਾਏ ।
 ਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦ ਉਠ ਗਇਓ ਹਿੰਦਕ^੯ ਠਹਿਰਾਏ ।
 ਤਹਿ ਕਲਮਾ ਕੋਇ ਨ ਪੜ੍ਹਿ ਸਕੈ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿਕਰੁ^੯ ਅਲਾਏ ।
 ਨਿਵਾਜ਼ ਦਰੂਦ ਨ ਫਾਤਿਹਾ ਨਹ ਲੰਡ ਕਟਾਏ^{੧੦} ।
 ਯਹ ਰਾਹ ਸ਼ਰੀਅਤ ਮੇਟ ਕਰਿ ਮੁਸਲਮ ਭਰਮਾਏ ।
 ਗੁਰੁ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਸਭਨ ਕਉ ਸਚ ਖੇਲ ਰਚਾਏ ।
 ਨਿਜ ਦੋਹੀ ਫਿਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਅੱਕਾਲ ਜਪਾਏ ।
 ਸਭ ਜਗ ਤਿਨਹੂੰ ਘੇਰ+ਕਰਿ ਤੁਰਕਾ ਚੁਣਿ ਖਾਏ ।
 ਫਿਰ ਸੁਖ ਉਪਜਾਏ ਜਗਤ ਮੈਂ ਸਭ ਦੁਖ ਬਿਸਰਾਏ ।
 ਨਿਜ ਸੂਰੇ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮੜੇ ਬਹੁ ਲਾਖ ਜਗਾਏ ।
 ਤਹਿ ਨਿਰਭਉ ਰਾਜ ਕਮਾਇਅਨੁ ਸਚ ਅਦਲ ਚਲਾਏ ।
 ਇਉਂ ਕਲਿਜੁਗ ਮੈਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾਏ ।
 ਸਭ ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਖਪਾਇ ਕਰਿ ਸਚ ਬਣਤ ਬਨਾਏ ।
 ਤਬ ਸਕਲ ਜਗਤ ਕਉ ਸੁਖ ਦੀਓ ਦੁਖ ਮਾਰਿ ਹਟਾਏ ।

^੧ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ।

^੨ਫਸ ਗਏ ।

^੩ਭੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ।

(ਅ) ਬਰੜਾਏ ।

^੪ਅਤਿ ਹੀ ।

(ਅ) ਮੁਰਖ ਹੋਕੇ ।

^੫ਸ਼ਰੋਮਣੀ ।

^੬ਅੰਤ ਨੂੰ ।

^੭ਵੱਜੇ ।

^੮ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ।

^੯ਕਲਮੇਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮਾਤ੍ਰ

ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ । ^{੧੦}ਭਾਵ

ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਣ ਹੋਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਣਾਂ ਦੇ ਬੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ

ਤੋਂ ਨਿਸਚੇ ਉਠ ਗਏ ।

*ਪਾ:-ਭਰਮਾਨਾ ।

†ਪਾ:-ਦੁਸ਼ਮਨ ।

‡ਪਾ:-ਚਲਾਇਅਨ ।

+ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਲੂਟ ।

ਇਉਂ ਹੁਕਮ ਭਇਓ ਕਰਤਾਰ ਕਾ ਸਭ ਦੁੰਦ ਮਿਟਾਏ ।
 ਤਬ ਸਹਜੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸ ਗਾਏ ।
 ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਮਰਦ ਅਗੰਮੜਾ^੧ ਵਰੀਆਮ^੨ ਇਕੇਲਾ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥ ੧੭ ॥

ਨਿਜ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀਨੋ ਉਜੀਆਰਾ ।
 ਝੂਠ ਕਪਟ ਸਭ ਛੈ ਭਇਓ ਸਚ ਸਚ ਵਰਤਾਰਾ ।
 ਫਿਰ ਜੱਗ ਹੋਮ ਠਹਿਰਾਇਕੈ ਨਿਜ ਧਰਮ ਸਵਾਰਾ ।
 ਤੁਰਕ ਦੁੰਦ ਸਭ ਉਠ ਗਇਓ ਰਚਿਓ ਜੈਕਾਰਾ ।
 ਜਹ ਉਪਜੇ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂਬਲੀ ਖਾਲਸ ਨਿਰਧਾਰਾ ।
 ਸਭ ਜਗ ਤਿਨਹੂੰ ਬਸ ਕੀਓ ਜਪ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ।
 ਗੁਰ ਧਰਮ ਸਿਮਰ ਜਗ ਚਮਕਿਓ* ਮਿਟਿਓ ਅੰਧਿਆਰਾ ।
 ਤਬ ਕੁਸਲ ਖੇਮ ਆਨੰਦ ਸਿਉ^੩ ਬਸਿਓ ਸੰਸਾਰਾ ।
 ਹਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਅਗੰਮ ਜਗ ਤਾਰਨ ਹਾਰਾ ।
 ਜੋ ਸਿਮਰਹਿ ਨਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋ ਪਹੁੰਚੈ ਦਰਬਾਰਾ ।
 ਸਭ ਪਕੜੇ ਚਰਨ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਛਾਡੇ ਜੰਜਾਰਾ ।
 ਨਾਤਰੁ ਦਰਗਹ ਕੁਟੀਅਨ ਮਨਮੁਖਿ ਕੂੜਿਆਰਾ ।
 ਤਹ ਛੂਟੈ ਸੋਈ ਜੁ ਹਰਿ ਭਜੈ ਸਭ ਤਜੈ ਬਿਕਾਰਾ ।
 ਇਸ ਮਨ ਚੰਚਲ ਕਉ ਘੇਰ ਕਰਿ ਸਿਮਰੈ ਕਰਤਾਰਾ ।
 ਤਬ ਪਹੁੰਚੈ ਹਰਿ ਹੁਕਮ ਸਿਉ^੪ ਨਿਜ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰਾ ।
 ਫਿਰ ਇਉ ਸਹਿਜੇ ਭੈਟੈ ਗਗਨ ਮੈ^੫ ਆਤਮ ਨਿਰਧਾਰਾ ।
 ਤਬ ਵੈ ਨਿਰਖੈਗੇ ਸੁਰਗ ਮਨ** ਆਨੰਦ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੮ ॥

ਵਹ ਉਪਜਿਓ ਚੇਲਾ ਮਰਦ ਕਾ ਮਰਦਾਨ ਸਦਾਏ ।
 ਜਿਨਿ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਉ ਜੀਤ ਕਰਿ ਨੀਸਾਨ^੫ ਝੁਲਾਏ ।
 ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕਉ ਬਖਸ਼ ਕਰਿ ਬਹੁ ਸੁਖ ਦਿਖਲਾਏ ।
 ਫਿਰ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੇ ਉਪਰੇ ਹਾਕਮ ਠਹਿਰਾਏ ।
 ਤਿਨਹੂੰ ਜਗਤ ਸੰਭਾਲ ਕਰਿ ਆਨੰਦ ਰਚਾਏ ।
 ਤਹ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਅਕਾਲ ਕਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਏ ।

^੧ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ, ਅਗੰਮ । ^੨ਅਤਿਰਥੀ ਯੋਧਾ, ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ ।
^੩ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ ਤੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ । ^੪ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ । (ਅ) ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ । ਨਿਜ ਸਰੂਪ
 ਵਿਚ । ^੫ਖੰਡੇ । *ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਜਗਮਗ ਚਮਕਯੋ ।

†ਪਾ:-ਪਹੁੰਚੈ ।

‡ਪਾ:-ਮਨ ।

**ਪਾ:-ਮੈਂ ।

ਵਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਜੀ^੧ ਸ਼ਬਲ^੨ ਜਿਨਿ ਸਿੰਘ ਜਗਾਏ ।
 ਤਬ ਭਇਓ ਜਗਤ ਸਭ ਖਾਲਸਾ ਮਨ ਮੁਖ ਭਰਮਾਏ ।
 ਇਉਂ ਉਠ ਭਬਕੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਸਤਰ ਝਮਕਾਏ ।
 ਤਬ ਸਬ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਛੇਦ ਕਰਿ ਆਕਾਲ ਜਪਾਏ ।
 ਸਭ ਛੱਤ੍ਰਪਤੀ^੩ ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਹਤੇ ਕਹੂੰ ਟਿਕਨਿ ਨ ਪਾਏ ।
 ਤਬ ਜਗ ਮੈਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਗਾਸਿਓ ਸਚੁ ਹੁਕਮ ਚਲਾਏ ।
 ਯਹ ਬਾਰਹ ਸਦੀ ਨਿਬੇੜ ਕਰਿ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਏ ।
 ਤਬ ਸਭ ਦੁਸਟਾ ਸਹਿਜੇ ਖਪੇ ਛਲ ਕਪਟ ਉਡਾਏ ।
 ਇਉਂ ਹਰਿ ਅਕਾਲ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੈਂ ਰਣ ਜੁੱਧ ਮਚਾਏ ।
 ਤਬ ਕੂਦੇ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀਏ ਦਲ ਕਟਕ^੪ ਉਡਾਏ ।
 ਇਉਂ ਫਤੇ ਭਈ ਜਗ ਜੀਤ ਕਰਿ ਸਚ ਤਖਤ ਰਚਾਏ ।
 ਬਹੁ ਦੀਓ ਦਿਲਾਸਾ ਜਗਤ ਕੋ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਦਿੜਾਏ ।
 ਤਬ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸੁਖੀਆ ਭਈ ਦੁਖ ਦਰਦ ਗਵਾਏ ।
 ਫਿਰ ਸੁਖ ਨਿਹਚਲ ਬਖਸਿਓ ਜਗਤ ਭੈ* ਤ੍ਰਾਸ ਚੁਕਾਏ ।
 ਗੁਰਦਾਸ ਖੜਾ ਦਰ ਪਕੜਿ ਕੈ ਇਉਂ ਉਚਰਿ ਸੁਣਾਏ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੰਜਾਲ ਤੇ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਛਡਾਏ ।
 ਜਬ ਹਉ ਦਾਸਨ ਕੋ ਦਾਸਰਾ^੫ ਗੁਰ ਟਹਿਲ ਕਮਾਏ ।
 ਤਬ ਛੁਟੇ ਬੰਧਨ ਸਕਲ ਫੁਨ ਫਿਰਿ ਨਰਕ ਨ ਜਾਏ ।
 ਹਰਿਦਾਸਾਂ ਚਿੰਦਿਆ^੬ ਸਦਾ ਸਦਾ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੯ ॥

ਸੰਤ ਭਗਤ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹਰਿ ਜਗ ਤਾਰਨ ਆਏ ।
 ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗਤ ਮੈਂ ਗੁਰੁ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਏ ।
 ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਸਾਧ ਕਰਿ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਕਮਾਏ ।
 ਤਹਿ ਸੇਵਕ ਸੋ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦਿੜਾਏ ।
 ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਫੁਨ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਚੁਕਾਏ ।
 ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਘਟਿ ਸਾਧ ਹਰਿ ਪਉਣਾ ਠਹਿਰਾਏ ।
 ਤਬ ਖਟ ਚਕਰਾ ਸਹਿਜੇ ਖਿੜੇ ਗਗਨਾ ਘਰਿ ਛਾਏ ।
 ਨਿਜ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਕੈ ਆਨੰਦ ਲਿਵ ਲਾਏ ।
 ਤਬ ਦਰਗਹ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਪਤਿ ਸਿਉਂ ਘਰਿ ਜਾਏ ।
 ਕਲੀਕਾਲ ਮਰਦਾਨ ਮਰਦ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਏ ।

^੧ਧਰਮ ਪਿਛੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ।   ^੨ਬਲਵਾਨ ।   ^੩ਨਵਾਬ ਆਦਿ ।   ^੪ਸੈਨਾਂ ਦੇ
 ਸਮੁਦਾਇ ।   ^੫ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ।   ^੬ਚਾਹਿਆ, ਇੱਛਿਆ, ਲੋੜਿਆ ।
 *ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਮੈਂ ।   †ਪਾ:-ਧਿਆਏ ।

ਯਹ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਜੋ ਪੜੈ ਅਮਰਾਪਦ^੧ ਪਾਏ ।
 ਤਹ ਦੂਖ ਸੰਤਾਪ ਨ ਕਛੁ ਲਗੈ ਆਨੰਦ ਵਰਤਾਏ ।
 ਫਿਰ ਜੋ ਚਿਤਵੈ ਸੋਈ ਲਹੈ ਘਟਿ ਅਲਖ ਲਖਾਏ^੨ ।
 ਤਬ ਨਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਵਾਕ ਕਉ ਮੁਖ ਪਾਠ ਸੁਨਾਏ ।
 ਸੋ ਲਹੈ ਪਦਾਰਥ ਮੁਕਤਿ ਪਦ ਚੜਿ ਗਗਨ ਸਮਾਏ ।
 ਤਬ ਕਛੁ ਨ ਪੁਛੇ* ਜਮ ਧਰਮ^੩ ਸਭ ਪਾਪ ਮਿਟਾਏ ।
 ਤਬ ਲਗੈ ਨ ਉਸ ਜਮ ਡੰਡ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇ ਦੁਹੇਲਾ ।
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੨੦॥

ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਠਾਨਕ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ† ।
 ਅੰਗਦ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ‡ ।
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਹਲ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਓ ।
 ਦੁਤੀਏ ਅੰਗਦ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇਓ ।
 ਤੀਸਰ ਮਹਲ ਅਮਰ ਪਰਧਾਨਾ+ ।
 ਜਿਨ ਘਟ ਮਹਿ ਨਿਰਖੇ^੪ ਹਰਿ ਭਗਵਾਨਾ ।
 ਜਲ ਭਰਿਓ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ।
 ਤਬ ਇਹ ਪਾਇਓ ਮਹਲ^੫ ਅਪਾਰੇ ।
 ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਚਉਥੇ ਪਰਗਾਸਾ ।
 ਜਿਨਿ ਰਟੇ ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸਾ ।
 ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਪੰਚਮ ਠਹਿਰਾਇਓ ।
 ਜਿਨ ਸ਼ਬਦ ਸੁਧਾਰ ਗਰੰਥ ਬਣਾਇਓ ।
 ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾਇ ਉਚਾਰ ਸੁਨਾਇਆ ।
 ਤਬ ਸਰਬ ਜਗਤ ਮੈਂ ਪਾਠ ਰਚਾਇਆ ।
 ਕਰਿ ਪਾਠ ਗ੍ਰੰਥ ਜਗਤ ਸਭ ਤਰਿਓ ।
 ਜਿਹ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਚਰਿਓ ।
 ਗੁਰ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਖਸਟਮ ਅਵਤਾਰੇ ।
 ਜਿਨਿ ਪਕੜ ਤੇਗ ਬਹੁ ਦੁਸਟ ਪਛਾਰੇ ।
 ਇਉ ਸਭ ਮੁਗਲਨ ਕਾ ਮਨ ਬਉਰਾਨਾ ।
 ਤਬ ਹਰਿ ਭਗਤਨ ਸੋ ਦੁੰਦ ਰਚਾਨਾ ।
 ਇਉ ਕਰਿ ਹੈ** ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੧॥

^੧ਮੁਕਤੀ ਪਦਵੀ ।   ^੨ਹਿਰਦੇ ਵਿਖੇ ਅਲੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਲਖ ਲਏਗਾ ।
^੩ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਯਮਦੁਤ ਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ।   ^੪ਦੇਖੇ ।   ^੫ਪੁਰਤਬਾ, ਮਰਤਬਾ, ਦਰਜਾ ।
^{*}ਪਾ:-ਪੁਜੈ ।   †ਪਾ:-ਰਚਾਯੈ ।   ‡ਪਾ:-ਲਖਾਯੈ ।   +ਪਾ:-ਪਦ ਧਿਆਨਾ ।   **ਪਾ:-ਹੀ ।

ਸਪਤਮ ਮਹਿਲ ਅਗਮ ਹਰਿਰਾਇਆ ।
 ਜਿਨ ਸੁੰਨ ਧਿਆਨ ਕਰਿ ਜੋਗ ਕਮਾਇਆ ।
 ਚੜ ਗਗਨ ਗੁਫਾ ਮਹਿ ਰਹਿਓ ਸਮਾਈ ।
 ਜਹਿ ਬੈਠ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਈ ।
 ਸਭ ਕਲਾ ਖੈਚ ਕਰਿ ਗੁਪਤ ਰਹਾਯੋ ।
 ਤਹਿ ਅਪਨ ਰੂਪ ਕੋ ਨਹਿ ਦਿਖਲਾਯੋ ।
 ਇਉਂ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਗੁਬਾਰ ਮਚਾਇਓ ।
 ਤਹ ਦੇਵ ਅੰਸ ਕੋ ਬਹੁ ਚਮਕਾਇਓ ।
 ਹਰਿਕਿਸਨ ਭਯੋ ਅਸਟਮ ਬਲਬੀਰਾ ।
 ਜਿਨ ਪਹੁੰਚ ਦਹੇਲੀ^੧ ਤਜਿਓ ਸਰੀਰਾ ।
 ਬਾਲ ਰੂਪ ਧਰਿਓ ਸੁੰਗ ਰਚਾਇ ।
 ਤਬ ਸਹਿਜੇ ਤਨ ਕੋ ਛੋਡਿ ਸਿਧਾਇ ।
 ਇਉਂ ਮੁਗਲਨ ਸੀਸ ਪਰੀ ਬਹੁ ਛਾਰਾ ।
 ਵੈ ਖੁਦ ਪਤਿ ਸੋ^੨ ਪਹੁੰਚੇ ਦਰਬਾਰਾ ।
 ਔਰੰਗੋ ਇਹ ਸਾਦ ਰਚਾਇਓ ।
 ਤਿਨ ਅਪਨਾ ਕੁਲ ਸਭ ਨਾਸ ਕਰਾਇਓ ।
 ਇਉਂ ਠਹਿਕ ਠਹਿਕ ਮੁਗਲਾਂ ਸਿਰ ਝਾਰੀ ।
 ਫੁਨ ਹੋਏ ਪਾਪੀ ਵਹੁ ਨਰਕ ਸਿਧਾਰੀ ।
 ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ^੩ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੨॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਭ ਕੇ ਸਿਰ ਤਾਜਾ ।
 ਜਿਸ ਕਉ ਸਿਵਰਿ ਸਰੇ ਸਭ ਕਾਜਾ ।
 ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੁਆਂਗ ਰਚਾਇਅੰ ।
 ਜਿਹ ਅਪਨ ਸੀਸ ਦੇ ਜਗ ਠਹਰਾਯੋ ।
 ਇਸ ਬਿਧਿ ਮੁਗਲਣ ਕੋ ਭਰਮਾਇਓ ।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਨਾ ਬਲ ਨ ਜਨਾਇਓ ।
 ਪ੍ਰਭੁ ਹੁਕਮ ਬੁਝਿ ਪਹੁੰਚੇ ਦਰਬਾਰਾ ।
 ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਨੀ ਮਿਹਰ ਅਪਾਰਾ ।
 ਇਹ ਮੁਗਲਨ ਕੋ ਦੋਖ ਲਗਾਨਾ ।
 ਹੋਇ ਖਰਾਬ ਖਪਿ ਗਏ ਨਿਦਾਨਾ ।
 ਇਉਂ ਨਉ ਮਹਿਲੋਂ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਸੁਨਾਈ ।

੧ਦਿੱਲੀ । ੨ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸ । (ਅ) ਆਪ ਇਜਤ ਨਾਲ ।

†ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਸਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਵੰਸ ਵਿਨਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ । †ਪਾ:-ਹੀ ।

ਜਿਹ ਕਰਿ ਸਿਮਰਨ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਰਚਾਈ ।
 ਹਰਿ ਭਗਤ ਰਚਾਇ ਮੁਗਲ ਪਰਹਾਰੇ*
 ਤਬ ਸਭ ਜਗ ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜੈਕਾਰੇ ।
 ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੩ ॥

ਓਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰਾ ।
 ਜਿਨ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਚਿੰਤਿ ਸੁਧਾਰਾ ।
 ਤੁਰਕ ਦੁਸਟ ਸਭ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰੇ ।
 ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੀਨੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰੇ ।
 ਜੋ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂ ਬਲਬੀਰਾ ।
 ਤਿਨ ਆਗੇ ਕੋਈ ਥਰੇ ਨ ਧੀਰਾ ।
 ਫਤੇ ਭਈ ਦੁਖ ਦੁੰਦ ਮਿਟਾਏ ।
 ਤਹਿ ਹਰਿ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਾਪ ਜਪਾਏ ।
 ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਹਲ ਸਿਮਰਿਓ ਬਰਤਾਰਾ ।
 ਤਬ ਸਭ ਧਰਤੀ ਕੋ ਲੀਓ ਉਬਾਰਾ ।
 ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਦਿੜਯੋ ਨਰੁ ਸਭ ਤਾਰੇ ।
 ਜਬ ਆਗਿਆ ਕੀਨੀ ਅਲਖ ਅਪਾਰੇ ।
 ਇਉਂ ਸੰਤ ਭਗਤ ਕਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਯੋ ।
 ਜਹ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਯੋ ।
 ਜੋ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੪ ॥

ਤੂੰ ਹੈ ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਵਾ ।
 ਜਿਹ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨੁ ਸ਼ਿਵ ਲਖੈ ਨ ਭੇਵਾ ।
 ਤੁਮ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਗਹਰ ਗੰਭੀਰੇ ।
 ਤੁਮ ਚਰਨਨ ਸੋਂ ਬਾਂਧੋਂ ਧੀਰੇ ।
 ਅਬ ਗਹਿ ਪਕਰਿਓ ਤੁਮਰਾ ਦਰਬਾਰਾ ।
 ਜਿਉਂ ਜਾਨਹੁ ਤਿਉਂ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ।
 ਹਮ ਕਾਮੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਅਤਿ ਕੂੜਿਆਰੇ ।
 ਤੁਮ ਹੀ ਠਾਕੁਰ ਬਖਸਨ ਹਾਰੇ ।
 ਨਹੀ ਤੁਮ ਬਿਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਮਾਰਾ ।
 ਜੋ ਕਰਿ ਹੈ ਹਮਰਾ ਨਿਸਤਾਰਾ** ।
 ਤੁਮ ਅਗਮ ਅਡੋਲ ਅਡੋਲ ਮੁਰਾਰੇ ।
 ਸਭ ਜਗ ਕੀ ਕਰਿ ਹੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਨਿਸਤਾਰੇ ।

†ਪਾ:-ਹੀ । ‡ਪਾ:-ਅਜੀਤ ।

**ਪਾ:-ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਾ ।

ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ^੧ ਹੁਕਮ ਤੁਮਾਰਾ ।
 ਤੁਮ ਕਉ ਸਿਮਰਿ ਤਰੇ ਸੰਸਾਰਾ ।
 ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ* ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੫ ॥

ਤੁਮ ਅਛਲ^੨ ਅਛੇਦ^੩ ਅਭੇਦ^੪ ਕਹਾਯੰ ।
 ਜਿਹ ਬੈਠਿ ਤਖਤ ਪਰ ਹੁਕਮ ਚਲਾਯੰ ।
 ਤੁਝ ਬਿਨ ਦੂਸਰਿ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ ।
 ਤੁਮ ਏਕ ਹੀ ਏਕ ਨਿਰੰਜਨ ਸੋਈ ।
 ਓਅੰਕਾਰ ਧਰਿ ਖੇਲ ਰਚਾਯੰ ।
 ਤੁਮ ਆਪ ਅਗੋਚਰ^੫ ਗੁਪਤ ਰਹਾਯੰ ।
 ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਰਾ ਖੇਲ ਅਗੰਮ ਨਿਰਧਾਰੇ^੬ ।
 ਤੁਮ ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰ ਸਭ ਤੇ ਨਜਾਰੇ ।
 ਤੁਮ ਐਸੇ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਬਨਾਇਓ ।
 ਇਹ ਸਭ ਜਗ ਝੂਠੇ ਪੰਧੇ ਖਪਾਇਓ ।
 ਬਿਨ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਛੁਟੈ ਨ ਕੋਈ ।
 ਤੁਮ ਕੋ ਭਜੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ ਹੋਈ ।
 ਗੁਰਦਾਸ ਗਰੀਬ ਤੁਮਨ ਕਾ ਚੇਲਾ ।
 ਜਪਿ ਜਪਿ ਤੁਮ ਕਉ ਭਇਓ ਸੁਹੇਲਾ ।
 ਇਹ ਭੂਲ ਚੂਕ ਸਭ ਬਖਸ਼ ਕਰੀਜੈ ।
 ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਲਾਮ^੭ ਅਪਨਾ ਕਰਿ ਲੀਜੈ ।
 ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੬ ॥

ਇਹ ਕਵਨ ਕੀਟ ਗੁਰਦਾਸ ਬਿਚਾਰਾ ।
 ਜੋ ਅਗਮ ਨਿਗਮ^੮ ਕੀ ਲਖੇ ਸੁਮਾਰਾ ।
 ਜਬ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰ ਬੁਝ ਬੁਝਾਈ^੯ ।
 ਤਬ ਇਹ ਕਥਾ ਉਚਾਰਿ ਸੁਨਾਈ ।

^੧ਵਿਚ । (ਅ) ਜਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਖਾਲਸਾ ਟਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ) ।
^੨ਨਾ ਛਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ । ^੩ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਘਾਉ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ । ^੪ਭੇਦ ਰਹਿਤ । (ਅ)
 ਬੇਅੰਤ । ^੫ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰਿਯ ਵਿਸ਼ਯ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ । ^੬ਬੇਅੰਤ ਨਿਰਨੇ ਕੀਤਾ ।
^੭ਦਾਸ, ਬੰਦਾ । ^੮ਗੁਰੂ ਜੋ ਅਗੰਮ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ । (ਅ) ਜੋ ਵੇਦ
 ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ^੯ਸਮਝ ਬਖਸ਼ੀ, ਗਯਾਤ ਦਿੱਤੀ ।

*ਪਾ:-ਹੀ । †ਪਾ:-ਜਿਹ ਲਾਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਧਾਰ ਖਪਾਇਓ ।

ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਇਕ ਝੁਲੇ ਨ ਪਾਤਾ ।
 ਫੁਨ ਹੋਰੈ ਸੋਇ ਜੋ ਕਰੈ ਬਿਧਾਤਾ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸਗਲ ਅਕਾਰੇ ।
 ਬੁਝੇ ਹੁਕਮ ਸੁ ਉਤਰੈ ਪਾਰੇ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ਼ਾ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸੂਰ ਨਰ ਸ਼ੇਸ਼ਾ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਬਿਸਨੁ ਬਨਾਏ ।
 ਜਿਨ ਹੁਕਮ ਬੁਝਿ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਏ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਧਰਮ ਰਚਾਇਅੰ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਇੰਦੁ ਉਪਾਯੰ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸਸਿ^੧ ਅਰੁ ਸੂਰੇ^੨ ।
 ਸਭ ਹਰਿ ਚਰਨ ਕੀ ਬਾਂਛਹਿ ਧੂਰੇ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਧਰਨਿ ਅਕਾਸ ।
 ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਾ ।
 ਜਿਹ ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਕੋਟੀ ਮਰੈ ਨ ਜੀਵੈ ।
 ਬੁਝੇ ਹੁਕਮ ਸੋ ਨਿਹਚਲ ਥੀਵੈ ।
 ਇਉ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੭॥

ਇਹ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਮਹਾਂ ਪੁਨੀਤੇ^੩ ।
 ਜਿਸ ਉਤਰਤਿ ਉਪਜਤਿ ਪਰਤੀਤੇ^੪ ।
 ਜੋ ਇਸ ਵਾਰ ਸੋ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾਵੈ ।
 ਸੋਈ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਵੈ ।
 ਮਿਟਹਿ ਸਗਲ ਦੁਖ ਦਰਦ ਕਲੇਸਾ ।
 ਫੁਨ ਪ੍ਰਗਟੈ ਬਹੁ ਸੁਖ ਪਰਵੇਸਾ ।
 ਜੋ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਰਟਹਿ ਇਹ ਵਾਰੇ ।
 ਸੋ ਪਹੁੰਚੈ ਧੁਰ ਹਰਿ ਦਰਬਾਰੇ ।
 ਇਹ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਸਮਾਪਤਿ ਕੀਨੀ ।
 ਤਬ ਘਟ ਬਿਦਿਆ ਕੀ ਸਭ ਬਿਧਿ ਚੀਨੀ ।
 ਇਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹਿਬ ਭਏ ਦੈਆਲਾ ।
 ਤਬ ਛੂਟ ਗਏ ਸਭ ਹੀ ਜੰਜਾਲਾ ।
 ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਗਿਰਧਾਰੇ^੫ ।

^੧ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ । ^੨ਸੂਰਜ । ^੩ਅਤਿ ਪਵਿੱਤ੍ਰੁ । ^੪ਭਰੋਸਾ, ਸਿਦਕ । ^੫ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਹਰੀ (ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ [ਜਿਰ=ਬਾਣੀ । ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੁਆਮੀ] ।
 *ਪਾ:-ਹੁਕਮ ।

ਤਹ ਪਕੜਿ ਬਾਂਹ ਭਉਜਲ^੧ ਤੇ ਤਾਰੇ ।
 ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
 ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਖਾਰਾ ॥੨੮॥੪੧॥

-ਇਤਿ-

ਸੰਤ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਧਾਰਮਕ, ਸਾਹਿਤਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਵੇਕਲਾ ਹੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹਰ ਕੌਮ, ਦੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਧਾਰਮਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਬਪੱਖੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਦਰਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹ ਵਿਆਖਿਆ ਰਚਿਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ 1899 'ਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸਪਤਾਹਿਕ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110 001

ਫੋਨ: 3363510, ਫੈਕਸ: 3734347
